

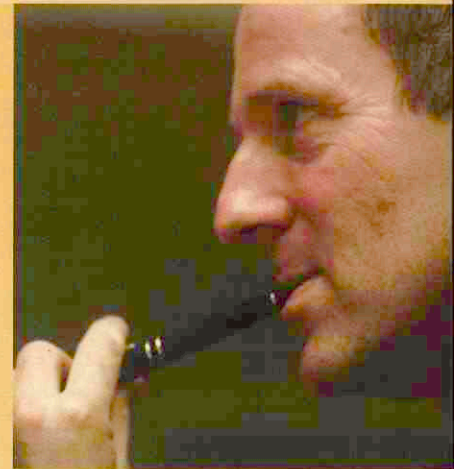
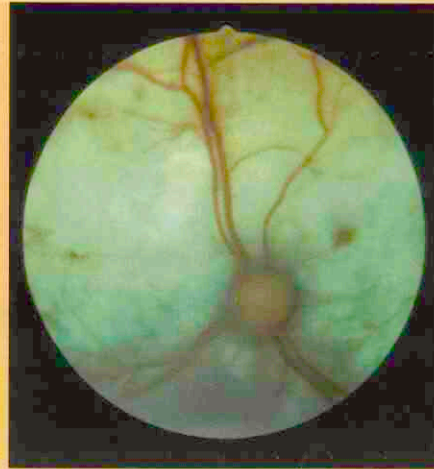
Tijdschrift voor diergeneeskunde

<https://hdl.handle.net/1874/281107>

8 JAN. 2003

SVN

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3223 781 4

Wetenschap

Arteriële hypertensie bij de kat

Actua

Minisymposium Veterinair KwaliteitsOrgaan

Erkende dierenarts binnenkort geaccepteerd door overheid?

KNMvD

Impressie Groep Groot Dagen 2002

Alles onder controle? (h)erkenning van burn-outproblematiek bij dierenartsen

Aanpassing Rechtspositieregeling voor Dierenartsassistenten 2003

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

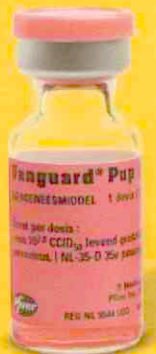
Vanguard® Pup

maakt de cirkel weer rond

Pfizer Animal Health introduceert Vanguard® Pup: een tetravalent vaccin dat u kunt toedienen vanaf 6 weken. Het bevat de volgende virale componenten: hondenziekte, parvo, adeno type 2 en paraïnfuenza.

Met Vanguard® Pup biedt Pfizer Animal Health de praktijk een volledige vaccinrange voor hond en kat, met de excellente service die u van Pfizer gewend bent.

* Vanguard® pup • de gevriesdroogde component van Vanguard® Pup bevat de volgende geattenueerde levende virussen: hondenziekte Snyder Hill stam, adenovirus type 1, parainfluenza type 5. De vloeibare component bevat het volgende virus: levend geattenuerd canine parvovirus; Stam NL 35-D • REG NL 9544 UDD • diergeneesmiddel • doeldier: hond • indicaties: actieve immunisatie tegen hondenziekte, canine parvovirus en aandoeningen veroorzaakt door hondhepatitisvirus en tegen respiratoire aandoeningen veroorzaakt door canine adenovirus type 2 en canine para-influenza virus • toedieningswijze: subcutaan, vanaf een leeftijd van 6 weken • contra-indicaties: gebruik van dit middel bij drachtige honden en gebruik van hyperimmuniserend of immunodepressivum binnen 1 maand na vaccinatie • bijzondere voorzorgen: zoals bij iedere vaccinatie, is het aan te raden alleen gezonde dieren te enten, indien na vaccinatie anafylaxie optreedt, dient, ongeacht de oorzaak, adrenaline of een gelijkwaardig product te worden toegediend, geen chemisch gesteriliseerde naalden of injectiespuiten gebruiken • bijwerkingen: Een lokale soms pijnlijke entreeactie kan voorkomen • zie verder aanwijzingen op de bijsluiter

Animal Health
Visie op gezondheid

TIJDSCHRIFT VOOR DIERGENEESKUNDE

UITGEGEVEN DOOR DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ VOOR DIERGENEESKUNDE

Inhoud

DEEL 128

AFLEVERING 1

1 JANUARI 2003

Wetenschap

Actua

Uit de Hoofredactie

Overzichtsartikel

Arteriële hypertensie bij de kat; *R.R.O.M. van de Sandt, F.C. Stades, M.H. Boevé en A.A. Stokhof*

2

Boekbespreking

10

Berichten en verslagen

Minisymposium Veterinair KwaliteitsOrgaan. Erkende dierenarts binnenkort geaccepteerd door overheid?; *S. Umans*

11

Kennismakingsbijeenkomst 'Dieren voor proefdieren'.

15

Symposium DSK: 'Ouderdom komt met gebreken'

15

Veterinair tuchtrecht

Een aardse terriër; *I. Boissevain*

17

Ingezonden

Integriteit; *A.A.A. Vendrig*

18

VERNIEUWD! ENTEROGEL PIG-PUMP 250 ML

Enterogel pig-pump: nu met vertrouwde Englass doseerpomp!

- Bevat Colistine, het antibioticum van 1e keuze bij geboortediarree en spendiarree veroorzaakt door *E. coli*.
- Flacon van 250 ml voor de behandeling van meer dan 50 biggen (van 3 kg).
- Nu in een handzame 250 ml flacon met de vertrouwde **Englass doseerpomp**.
- Effectief, gemakkelijk in gebruik en lage kosten per behandelde big.

Virbac
ANIMAL HEALTH

Persoonlijk voor dieren

Enterogel pig-pump 250 ml: REG NL 4287 Samenstelling: Colistinesulfaat 225.000 IE per ml. Indicaties: Infectieuze diarree bij biggen tot 4 weken oud, in het bijzonder colibacillose en enteritis veroorzaakt door Salmonella Doel: Big Kanalisatie: UDA Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld Tel. 0342 - 427119 e-mail: info@virbac.nl

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan (voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th.S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureauredactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink

Bureau

Julianalaan 8-10, Postbus 14031, 3508 SB Utrecht
Tel. 030-25 10 111/fax 030-25 19 847.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementenprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

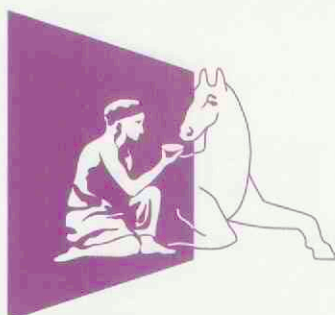
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, Julianalaan 8-10, Utrecht. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Julianalaan 8-10
Utrecht
Postbus 14031
3508 SB Utrecht
Telefoon (030)2510111
Fax (030)2511787
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne- Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelstijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijten

KNMvD

In memoriam

P.A. Glastra van Loon; S. Piersma

19

Maatschappijnieuws

Een congres vol toekomst. Een impressie van de Groep Groot Dagen 2002; J. Hulsen 20
Alles onder controle? (h)erkenning van burn-outproblematiek bij dierenartsen; L.C.T. Verkleij 25
Aanpassing Rechtspositieregeling voor Dierenartsassistenten 2003 27
Commissie Bevordering Diergeneeskundig en Vergelijkend Ziektekundig Onderzoek; P. Zwart 28

Personalia

28

Deadline

31

Doorlopende agenda

33

Contents

Review paper

Atrial hypertension in the cat; R.R.O.M. van de Sandt, F.C. Stades. M.H. Boevé en A.A. Stokhof 2

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneeskd 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

UITGEGEVEN DOOR DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ VOOR DIERGENEESKUNDE

Inhoud

Wetenschap

Actua

DEEL 128

AFLEVERING 2

15 JANUARI 2003

Uit de Hoofredactie

Mycoplasma synoviae-geassocieerde gewrichtsamyloidose bij witte leghorns: case report;
W.J.M. Landman en R.G.G. Bronneberg

Acht jaar amyloidonderzoek bij de kip: een overzicht; W.J.M. Landman

Uit en voor de praktijk

De volgende patiënt is een zieke vis, wat nu? (Deel I); P.J. Werkman

Berichten en verslagen

Henk Jan Ormel: "Alert blijven dat veterinaire infrastructuur niet wordt wegbezuinigd"; S.H. Umans

Nieuwe mogelijkheden voor doelgericht vaccineren; L.C.T. Verkleij

De elektronische personeelsmanager: een nieuw adviesproduct van AUV; J.M. Canters

Veterinair tuchtrecht

Haperende zorg voor een hangbuikzwijn; I. Boissevain

Ingezonden

Veterinair Tuchtcollege moet ivoren toren verlaten; J. Flaming

Cursussen en congressen

Boekbespreking

Studentenreferaten

35

36

41

48

58

62

64

61

64

66

67

68

LACTOLYTE® Eerste hulp bij kalverdiarree!

Lactolyte orale rehydratietherapie met Lactoserum

- Snel herstel van de waterhuishouding én bestrijding van metabole acidose
- Betere energievoorziening waardoor minder gewichtsverlies
- Goede acceptatie en probleemloze overgang naar de melk
- Verpakkingen: 8 sachets, 40 sachets of een pot van 900 gram

Virbac
ANIMAL HEALTH

Persoonlijk voor dieren

Lactolyte: REG NL 2393. Samenstelling: elektrolyten, suikers en mineralen. Indicatie: elektrolytentekort en dehydratie. Doeldier: kalf. Kanalisatie: vrij. Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld, Tel: 0342-427127 e-mail: info@virbac.nl

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan
(voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th. S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A. Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureau redactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink

Bureau

Julianalaan 8-10, Postbus 14031, 3508 SB Utrecht
Tel. 030-25 10 111/fax 030-25 19 847.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementsprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

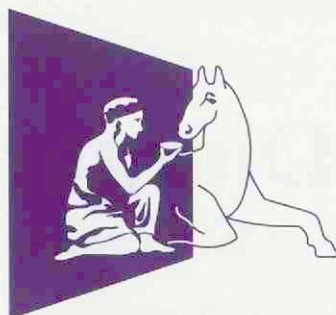
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, Julianalaan 8-10, Utrecht. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

Julianalaan 8 - 10
Utrecht
Postbus 14031
3508 SB Utrecht
Telefoon (030) 2510111
Fax (030) 2511787
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne- Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelestijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijtjen

KNMvD

Maatschappijnieuws

Internet in opkomst bij bedrijfsadvisering
Brochure Honden- en kattenbesluit '99

69
69

Deadline

69

Doorlopende agenda

70

Contents

Case report

Mycoplasma synoviae-associated amyloid arthropathy in white leghorns: case report;
W.J.M. Landman, and R.G.G. Bronneberg

35

Review paper

Eight years of amyloid research in chickens: an update; W.J.M. Landman

41

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneeskde 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Deel 128

Aflevering 3

1 februari 2003

Inhoud

Actua

Uit de Hoofredactie

Uit en voor de praktijk

- De volgende patiënt is een zieke vis, wat nu? (Deel II); *P.J. Werkman* 72
ACE-remming bij honden met subklinische mitralisinsufficiëntie;
C. Kwart, J. Häggström en H. Duelund Pedersen 76
Gebruik van Vitamine E in biggenvoeding; *L.C.M. van Enkevort en A.E. van de Braak* 77

Studentenreferaten

78

Berichten en verslagen

- 'In professionele zin ben ik behoorlijk kwaad': Interview met hoogleraar Dier en Recht Dirk Boon;
P. Hoefer-van Dongen 80
Monitoring antibiotica-resistentie. Het veld wacht op het startschot van de overheid; *J. Hulsen* 86
Mastitisbestrijding op z'n Noors en op z'n Amerikaans 88
Uitspraak CAVP in klacht ACE-remmer 91
Honden castreren in het buitenland; *A. Deen, Y. Jongsma-Biben en R. van Gisbergen* 92
Tussen feesten en beesten 94
Fytotherapie in de diergeneeskunde; *A.G.M. van Asseldonk en E. Kleijer-Ligtenberg* 95
IPC Plant. Dier wijzigt naam in PTC+ 95

Veterinair tuchtrecht

- Het oog ziet van zich af....; *I. Boissevain* 93

Cursussen en Congressen

- Congresreis WSAVA in Bangkok, Thailand 95
Congres over nieuwste ontwikkelingen kraakbeen bij het paard 96

Ereraad

- Naar eer en geweten?; *I. Boissevain* 96

VERNIEUWD! ENTEROGEL PIG-PUMP 250 ML

Enterogel pig-pump: nu met vertrouwde Englass doseerpomp!

- Bevat Colistine, het antibioticum van 1e keuze bij geboortediarree en spendiarree veroorzaakt door *E. coli*.
- Flacon van 250 ml voor de behandeling van meer dan 50 biggen (van 3 kg).
- Nu in een handzame 250 ml flacon met de vertrouwde **Englass** doseerpomp.
- Effectief, gemakkelijk in gebruik en lage kosten per behandelde big.

Virbac
ANIMAL HEALTH

Persoonlijk voor dieren

Enterogel pig-pump 250 ml: REG NL 4287 Samenstelling: Colistinesulfaat 225.000 IE per ml. Indicaties: Infectieuze diarree bij biggen tot 4 weken oud, in het bijzonder colibacillose en enteritis veroorzaakt door Salmonella. Doeldier: Big. Kanalisatie: UDA. Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld. Tel. 0342 - 427119 e-mail: info@virbac.nl.

Hoofdrederactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan
(voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th.S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureauredactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink

Bureau

Julianalaan 8-10, Postbus 14031, 3508 SB Utrecht
Tel. 030- 25 10 111/fax 030-25 19 847.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementenprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

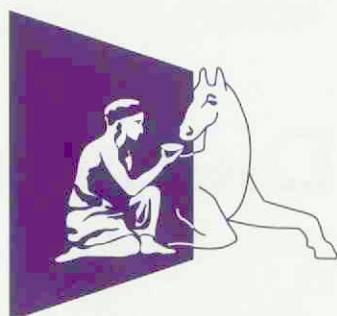
Postbank 511606 ten name van de KNMvD,
Julianalaan 8-10, Utrecht. ABN/AMRO N.V.,
Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en
C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC
Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-
261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V.,
Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Julianalaan 8 - 10
Utrecht
Postbus 14031
3508 SB Utrecht
Telefoon (030) 2510111
Fax (030) 2511787
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne-Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelestijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijten

KNMvD

In Memoriam

G. Blok; W. Sturkenboom
J.W. Dijkman; G. Fennema, D. Ubbels, E. van Veldhuizen, P. Verhulst en T. de Vries

97
98

Maatschappijnieuws

Nieuwe eisen röntgen in de dierenartsenpraktijk; M.C. van Oostrum-Schuurman Hess
Afdeling Utrecht racet naar het einde....
Algemene betalingsvoorwaarden en intrekking Algemene betalingsvoorwaarden
Lijst nagekomen namen van Jubilea 2002
Lijst Jubilea februari 2003

99
100
103
103

Personalia

101

Deadline

103

Doorlopende agenda

104

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneesk 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Deel 128

Aflevering 4

15 februari 2003

Wetenschap

Actua

Uit de Hoofredactie	105
Oorspronkelijke artikelen	
Het gebruik van desinfectiemiddelen in de dierenartspraktijk; <i>H.R. Reus</i>	106
Uit en voor de praktijk	
Gastrointestinale aandoeningen bij de kat: zijn katten anders dan honden? <i>R.M. Batt</i>	111
Vraag en antwoord	116
Veterinair tuchtrecht	
Ammoniumhydroxide in plaats van ammoniumchloride; <i>I. Boissevain</i>	119
Berichten en verslagen	
UKG-onderzoek naar allergie bij katten	113
Nieuws van de AUV Veterinaire Mediatheek	114
Klinische Middagen en Avonden voor Dierenartsen geaccrediteerd	118
Onderzoek naar prostaatacarcinoom bij de hond aan de Universiteitskliniek voor Gezelschapsdieren in Utrecht; <i>H. L'Eplattenier</i>	120
Attesten voor gemedicineerd voeder; <i>S.J. de Groot</i>	121
Week van het Huisdier 2003: Voorbereidingen in volle gang	122
Gustav Rosenberger Memorial Fund; <i>R. Back</i>	125
Commissie Bevordering Diergeneeskundig en Vergelijkend Ziektekundig Onderzoek	125
Ingezonden	
Uit het hart gegrepen; <i>A.C.M. van Zetten</i>	122
Jacobskruid; <i>R.J.H.M. Brüggemann</i>	
Antwoord auteurs: nogmaals Jacobskruidvergiftiging; <i>L. van Wuijckhuise en M.H. Mars</i>	123
BSE: een nadere uitleg; <i>A.J.G. van 't Hooft</i>	124
Vraagtekens bij inzet enrofloxacin bij sportpaarden; <i>F. Oostra</i>	124

LACTOLYTE® Eerste hulp bij kalverdiarree!

Lactolyte orale rehydratietherapie met Lactoserum

- Snel herstel van de waterhuishouding én bestrijding van metabole acidose
- Betere energievoorziening waardoor minder gewichtsverlies
- Goede acceptatie en probleemloze overgang naar de melk
- Verpakkingen: 8 sachets, 40 sachets of een pot van 900 gram

Persoonlijk voor dieren

Lactolyte: REG NL 2393. **Samenstelling:** elektrolyten, suikers en mineralen. **Indicatie:** elektrolytentekort en dehydratie. **Doeldier:** kalf. **Kanalisisatie:** vrij
Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld, Tel: 0342-427127 e-mail: info@virbac.nl

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan
(voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th. S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureauredactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink

Bureau

Julianalaan 8-10, Postbus 14031, 3508 SB Utrecht
Tel. 030- 25 10 111/fax 030-25 19 847.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementsprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigings-tijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

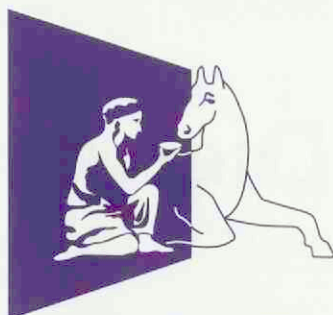
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, Julianalaan 8-10, Utrecht. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

Julianalaan 8 - 10
Utrecht
Postbus 14031
3508 SB Utrecht
Telefoon (030) 2510111
Fax (030) 2511787
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne- Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelstijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijten

KNMvD

In memoriam

Frans Jaartveld; A. van Exsel, C. Willems, A. Zeeuwen
J. Boersema; W. Hendriks en M. Eysker

126
127

Maatschappijnieuws

Het Dierenartsen Netwerk: tariefstelling per 1 januari 2003
Introductie stafmedewerker Communicatie: Bert Hendriks
Introductie medewerker Communicatie: Marieke Veldman
Regio Zuid in oprichting; G. Gelling en D. Dercksen

128
129
129
130

VKO

Praktijkcertificering: Koppeling Erkenningregeling en KRD-ISO 9001-2000
Uitwerking instroomeisen erkenningregelingen gereed

131
131

Personalia

131

Doorlopende agenda

133

Deadline

137

Contents

Original article

The use of disinfectants in veterinary practice; H.R. Reus

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneesk 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Inhoud

Deel 128

Aflevering 5

1 maart 2003

Wetenschap

Actua

Uit de Hoofredactie

Oorspronkelijk artikel

Recidiverende huidproblemen bij een zeeekoe: de diagnostische aanpak;
W.H.G. Leistra, M.J. Hoyer, M. Kik en J.D. Sinke

140

Berichten en verslagen

De bestrijding van mond- en klauwzeer. Conclusies en aanbevelingen Werkgroep MKZ;
Tj. Jorna, G. Benedictus, A. Bouma, A.J. Breeuwsma, P. Franken, A.J. Plaisier en P. Suttmöller
Uitspraak CAVP inzake advertentie en mailing polyvalente entstof
Informatiebijeenkomst uitbraak endemische runderleucose; *S.G. de Groot*
Prijs beschikbaar voor fundamentele bijdrage aan ontwikkeling veterinaire nefrologie 2003
Meest ludieke foto op gebied van uiergezondheid
Verslagen Uiergezondheidspanel
Zuid-Afrikaanse nascholingsreis groot succes
AUV Veterinaire Mediatheek

146
148
149
149
150
150
151
151

Veterinair verleden

George Fleming (1833-1901); *A. Mathijssen en E.P. Oldenkamp*

152

Veterinair tuchtrecht

Zoek de levertumor; *laira Boissevain*

154

Ingezonden

Veeverloskundigen tot de orde roepen; *A. Beekhuis, W.A. Breukers, H.A. de Jong, J.J. Pouwer, J. van 't Riet en H.J. Schrama*
Via klachtambtenaar; *Tj. Jorna*
Reactie van de Vereniging tegen de Kwakzalverij; *J.T. Lumeij*
Onwettig taalgebruik: oorzaak bij beleid KNMvD?; *S. de Boer*
Onwettig taalgebruik: een noodkreet?; *dierenartsen Zuidwest-Friesland en Noord-oostpolder*
Dierenartsen, leer elkaar onderling beter verstaan; *Tj. Jorna*
Normen en waarden; *R.J. Terbijhe*
Ook dat nog!; *J.P.W.M. Akkermans*

155
155
156
156
157
157
158
158

VITAMINTHE®: MAKKELIJK EN SNEL ONTWORMEN

De voordelen van Vitaminthe

- Werkt tegen spoel-, zweep-, haak- én lintwormen
- Handige, makkelijk in te stellen doseerspuit
- Al effectief bij eenmalige behandeling
- Verkrijgbaar in: 5 ml (speciaal voor pups en kittens), 10 ml en 25 ml
- Speciale consumentenfolders over het ontwormen van pups en kittens én volwassen honden en katten beschikbaar

Virbac
ANIMAL HEALTH

Persoonlijk voor dieren

Productinformatie: Vitaminthe REG NL 2896. Per ml orale pasta: niclosamine 240 mg, oxi-bendazole 30 mg. Doeldieren: hond en kat.
Kanaliserende: Vrij. Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld. www.virbac.nl en info@virbac.nl

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan (voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th.S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A. Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureauredactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink

Bureau

Julianalaan 8-10, Postbus 14031, 3508 SB Utrecht
Tel. 030-25 10 111/fax 030-25 19 847.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementenprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigings tijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

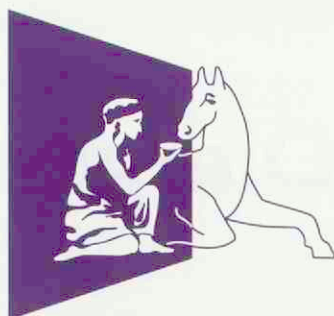
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, Julianalaan 8-10, Utrecht, ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD

*Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde*

Julianalaan 8 - 10
Utrecht
Postbus 14031
3508 SB Utrecht
Telefoon (030) 2510111
Fax (030) 2511787
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne- Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelestijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijtten

Congressen en Cursussen

Vraag en antwoord

Boekbesprekingen

Referaten

159

160

145, 163

145, 163

KNMvD

In memoriam

W. van Sijpveld; D.N. Tap en J.J. Pouwer

164

Maatschappijnieuws

Herziening Formularium Melkvee; S.G. de Groot

165

Opheffing Provinciale Begeleidingscommissies Praktijkuitoefening

166

Belangengroep Practici in Loondienst

167

Nog meer e-mail!

167

Vacatures in besturen en commissies verband houdende met de 150e Algemene

Vergadering van de KNMvD

168

Bureau KNMvD verhuist 15 april naar Houten

171

Personeelsadvertenties en NMA

171

Personalia

168

Doorlopende agenda

171

Deadline

172

Contents

Original papers

Recurrent skin problems in a manatee: the diagnostic approach;

W.H.G. Leistra, M.J. Hoyer, M. Kik, and J.D. Sinke

140

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneeskd 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Inhoud

Foto cover: *Geert Bisterels*

Deel 128

Aflevering 6

15 maart 2003

Wetenschap

Actua

Uit de Hoofredactie

173

Oorspronkelijk artikel

Longwormproblemen bij melkkoeien: symptomatologie, diagnostiek en pathogenese aan de hand van een viertal cases; *M. Holzhauser, H.W. Ploeger en J. Verhoeff*

174

Boekbespreking

178

Serie Veterinair ondernemen deel 2:

De eigen organisatie; *J. Hulsen*

180

Studentenreferaten

183, 187

Berichten en verslagen

Practitioners welkome afwisseling op taken RVV; *B. Hendriks*

185

Week van het Huisdier 2003: De rode kater in huis?!

190

Symposium Vis (vetzuren) voor hoofd en hart; *P. Overgaauw*

191

Prijs stichting Prins Laurent 2003

193

Eindhovense dierenkliniek praktijk van het jaar 2002

193

Booroola Texelaar schaap van ID-Lelystad is geschikt voor de praktijk

194

Veterinair tuchtrecht

Dierenarts voor de tweede keer bij tuchtcollege; *I. Boissevain*

189

Ingezonden

'Het gepraat in de ethische salon'; *T.S. de Vries*

194

Wetenschap en praktijk zijn een continuüm; *P.H.A. Poll*

195

Salmiak; *R. Strikwerda*

195

Cursussen en Congressen

195

VITAMINTHE®: MAKKELIJK EN SNEL ONTWORMEN

De voordelen van Vitaminthe

- Werkt tegen spoel-, zweep-, haak- én lintwormen
- Handige, makkelijk in te stellen doseerspuit
- Al effectief bij eenmalige behandeling
- Verkrijgbaar in: 5 ml (speciaal voor pups en kittens), 10 ml en 25 ml
- Speciale consumentenfolders over het ontwormen van pups en kittens én volwassen honden en katten beschikbaar

Persoonlijk voor dieren

Productinformatie: Vitaminthe REG NL 2896. Per ml orale pasta: niclosamine 240 mg, oxiabendazole 30 mg. Doeldieren: hond en kat.
Kanaliserend: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Bameveld. www.virbac.nl en info@virbac.nl

Virbac
ANIMAL HEALTH

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan (voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th.S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureauredactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink

Bureau

Julianalaan 8-10, Postbus 14031, 3508 SB Utrecht
Tel. 030-25 10 111/fax 030-25 19 847.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementenprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

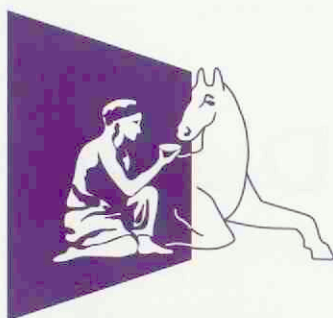
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, Julianalaan 8-10, Utrecht. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

Julianalaan 8-10
Utrecht
Postbus 14031
3508 SB Utrecht
Telefoon (030) 2510111
Fax (030) 2511787
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne-Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelestijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijten

KNMvD

In Memoriam

Evert A. van Daalen; J. Eldermans, P. Knijff en H. Wilson
Albert Smit; L. Reudink

200
201

Maatschappijnieuws

Studiemiddag voor asiëldierenartsen; J. van Herten
Introductie Corrie de Gooijer, secretaresse Sociaal-economische en Juridische Zaken
Organisatie Jaarcongres 2003 voor het laatst in handen van Afdeling
Jaarvergadering Werkgroep Geneeskunde Vleeskalveren; E. van der Velden
Laatste vergadering Afdeling Overijssel
Integriteit in het geding; T. de Ruijter

202
202
203
203
203

Personalia

Doorlopende agenda
Deadline

204
204
207

Contents

Original Papers

Lungworm disease in dairy cattle: symptoms, diagnosis, and pathogenesis;
M. Holzhauser, H.W. Ploeger and J. Verhoeff

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneeskde 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Inhoud

Deel 128

Aflevering 7

1 april 2003

Foto cover: Geert Bistervels

Uit de Hoofredactie

207

Overzichtsartikel

Risicofactoren voor insleep van varkensziekten/-ziekteverwekkers op varkensbedrijven in Nederland: een literatuuroverzicht; J.M. Smits en J.W.M. Merks

208

Wetenschap

Actua

Berichten en verslagen

Nieuwe regeling IKB Varkens per 1 april van kracht. Alleen erkende varkensdierenarts mag IKB-bedrijven begeleiden; S. Umans

217

Week van het Huisdier 2003

218

Het Veterinair Informatie Punt, vraagbaak voor exportproblemen van paarden; J. van Herten

219

Jaarverslag Commissie Aanprijzing Veterinaire Producten 2002

220

I&R: goed gemeld, staat goed bekend!

222

Vijftiende Veterinair Golfkampioenschap

222

Actie NDG voor Week van het Huisdier 2003

222

Rectificatie Vraag en antwoord over bijwerkingen oestradiol 17β en alternatieven voor prostaglandines

222

Lustrum Diergeneeskundige Studenten Kring

222

Wijziging telefonische spreekuren Algemene Chirurgie

226

Veterinair tuchtrecht

Dierenarts wordt uit beroep gezet; I. Boissevain

223

Interview

Interview met dr. Matthijs Schilder over het gebruik van psychofarmaca bij gedragsproblemen bij honden.

Worden honden gelukkig van Prozac®?; L. Verkleij

224

Ingezonden

Quangocratie: over het doordrukken van de verplichte ISO-certificering door VKO; S. Jonker

226

Reactie op ingezonden brief van S. Jonker. Veterinaire kwaliteit; J. Loomans

227

VITAMINTHE®: MAKKELIJK EN SNEL ONTWORMEN

De voordelen van Vitaminthe

- Werkt tegen spoel-, zweep-, haak- én lintwormen
- Handige, makkelijk in te stellen doseerspuit
- Al effectief bij eenmalige behandeling
- Verkrijgbaar in: 5 ml (speciaal voor pups en kittens), 10 ml en 25 ml
- Speciale consumentenfolders over het ontwormen van pups en kittens én volwassen honden en katten beschikbaar

Persoonlijk voor dieren

Virbac
ANIMAL HEALTH

Productinformatie: Vitaminthe REG NL 2896. Per ml orale pasta: niclosamine 240 mg, oxbendazole 30 mg. Doeldieren: hond en kat.
Kanalisatie: Vrij. Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld. www.virbac.nl en info@virbac.nl

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan
(voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th. S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureauredactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink

Bureau

Julianalaan 8-10, Postbus 14031, 3508 SB Utrecht
Tel. 030-25 10 111/fax 030-25 19 847.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementsprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

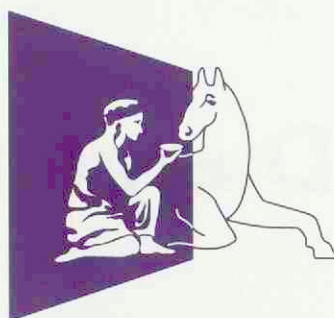
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, Julianalaan 8-10, Utrecht. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

Julianalaan 8-10
Utrecht
Postbus 14031
3508 SB Utrecht
Telefoon (030) 2510111
Fax (030) 2511787
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne-Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelstijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijten

Congressen en cursussen Boekbespreking Referaten

228
230
231

KNMvD

In memoriam

Alle Annema; E. Hettinga

232

Maatschappijnieuws

Voorbereidingen verhuizing in volle gang
Aprilnummer Veehouder en Dierenarts brengt diagnostest voor pluimveehouder en dierenarts

233
233

Mededelingen GHwD

Derde bijeenkomst Werkgroep paard van de GHwD

233

Personalia

Doorlopende agenda
Deadline

233
234
238

Contents

Review

Risk factors of contamination of pig farms in the Netherlands with pig diseases and agents thereof: a review on literature; J.M. Smits, and J.W.M. Merks

208

All rights reserved

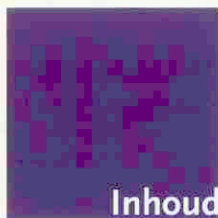
Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneeskde 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgave van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Inhoud

Foto cover: Susan Shaw

Deel 128

Aflevering 8

15 april 2003

Wetenschap

Actua

Uit de Hoofredactie

239

Oorspronkelijk artikel

Een onderzoek naar de betrouwbaarheid van de glutaraaldehydetest voor de bepaling van het gammaglobulinegehalte in het serum van veulens en naar de bruikbaarheid van deze test in de praktijk bij het controleren van de colostrumopname bij veulens; C.M. de Bruijn, Th. Wensing en R.A. van Nieuwstadt

240

Referaten

246

Veterinair tuchtrecht

Zorg actief!; I. Boissevain

249

Interview

Gevaren van het reizen met huisdieren door Europa; F.J.W.C. van Herten

251

Berichten en verslagen

De Regeling Agressieve Dieren en de Staffordshire Terriërs; F.J.W.C. van Herten en P. Prins
Over de Week van het Huisdier

253

258

Ingezonden

Priapisme bij de hengst en bij de mens; M.F. van Driel en J.W. Hesselink

255

Veterinaire homeopathie in strijd met de Code voor de Dierenarts; J.T. Lumeij

256

Collegae tot de orde roepen...!; A. Westerhuis

258

Boekbespreking

258

Congressen en cursussen

FECVA-IAMS Book Aid Programme 2002-2003

259

Stichting Symposium Feline Geneeskunde organiseert vierde Feline symposium

260

Symposium Aandoeningen van het bewegingsstelsel bij opgroeiende honden

260

Voorjaarsdagen

261

VITAMINTHE®: MAKKELIJK EN SNEL ONTWORMEN

De voordelen van Vitaminthe

- Werkt tegen spoel-, zweep-, haak- én lintwormen
- Handige, makkelijk in te stellen doseerspuit
- Al effectief bij eenmalige behandeling
- Verkrijgbaar in: 5 ml (speciaal voor pups en kittens), 10 ml en 25 ml
- Speciale consumentenfolders over het ontwormen van pups en kittens én volwassen honden en katten beschikbaar

Persoonlijk voor dieren

Virbac
ANIMAL HEALTH

Productinformatie: Vitaminthe REG NL 2896. Per ml orale pasta: niclosamine 240 mg, oxbendazole 30 mg. Doeldieren: hond en kat.
Kanaliserings: Vrij. Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld. www.virbac.nl en info@virbac.nl

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan (voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th. S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureau redactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink

Bureau

De Molen 77, Postbus 421, 3990 GE Houten
Tel. 030- 25 10 111/fax 030-25 19 847
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementsprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

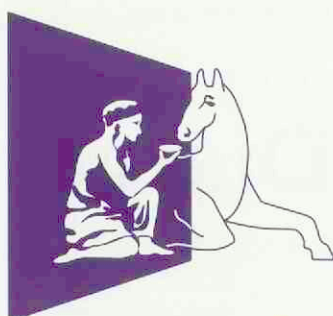
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, Julianalaan 8-10, Utrecht. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

De Molen 77
Houten
Postbus 421
3990 GE Houten
Telefoon (030) 2510111
Fax (030) 2511787
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne- Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelestijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijtjen

KNMvD

In memoriam

Maurice Quaadvlieg; J. Franssen, C. Kriele, W. Ridderbeks, J. Schreurs
Piet Borm; M. Zijlmans

262
263

GGG-nieuws

265

Maatschappijnieuws

Waarnemen in loondienst; M.C. van Oostrum-Schuurman Hess
Bureau VKO verhuist 15 april naar Houten
Bulletin Bestuur en Bureau, nr. 1, maart 2003
Informatievoorziening via nieuws-e-mails
Introductie Erika Middellink

267
268
270
272
273

Ingezonden

Belangengroep Practitioners

268

Personalia

Doorlopende agenda
Deadline

273
274
277

Contents

Original paper

Reliability of the glutaraldehyde test to measure gammaglobulin levels in foals;
C.M. de Bruijn, Th. Wensing, and R.A. van Nieuwstadt

240

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneesk 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Inhoud

Foto cover: Susan Shaw

Deel 128
Aflevering 9
1 mei 2003

Wetenschap

Actua

Uit de hoofdredactie

277

Oorspronkelijk artikel

En bloc ligatie van de ductus thoracicus bij twaalf honden met idiopathische chylothorax;
F.W. Viehoff en A.A. Stokhof

278

Uit en voor de praktijk

Alcoholvergiftiging bij de hond; *L. van Wuijckhuise en G.G. Cremers*

284

Veterinair tuchtrecht

Spraakgebruik bij een mondaandoening; *I. Boissevain*

287

Berichten en verslagen

Babesiose; *S. Shaw*

288

Mutaties in diergeneesmiddelenregistraties januari tot en met maart 2003

291

Verslag resultaten onderzoek dierenartsassistenten Voorjaarsdagen 2002

294

Een nieuwe eend in de vaccinatiebijt: het vectorvaccin; *J. Hulsen*

295

Het doden van dieren; *J.G. van Logtesteyn*

297

Aurivom; *M.C. van Oostrum - Schuurman Hess*

298

Congressen en cursussen

Hill's Symposium on Oral Care; *J. Gajentaan*

299

Nationaal Platform Pijn bij Dieren

299

46e Peerdepieten

299

VITAMINTHE®: MAKKELIJK EN SNEL ONTWORMEN

De voordelen van Vitaminthe

- Werkt tegen spoel-, zweep-, haak- én lintwormen
- Handige, makkelijk in te stellen doseerspuit
- Al effectief bij eenmalige behandeling
- Verkrijgbaar in: 5 ml (speciaal voor pups en kittens), 10 ml en 25 ml
- Speciale consumentenfolders over het ontwormen van pups en kittens én volwassen honden en katten beschikbaar

Persoonlijk voor dieren

Productinformatie: Vitaminthe REG NL 2896. Per ml orale pasta: niclosamine 240 mg, oxiabendazole 30 mg. Doeldieren: hond en kat.
Kanalisisatie: Vrij. Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld. www.virbac.nl en info@virbac.nl

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan
(voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. A.E.J.M. van den Bogaard Jr. (Maastricht) †
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th.S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureau redactie

Mw. J.W. Jansen (030 - 6348926)
Mw. A.M. Tummers (030 - 6348927)
Mw. S.H. Umans-Ubbink (030 - 6348925)
De Molen 77, Postbus 421, 3990 GE Houten
Tel. 030 - 6348900/fax 030 - 6348929.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementenprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde.
De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

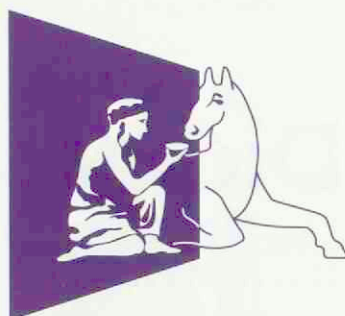
Postbank 511606 ten name van de KNMvD,
Julianalaan 8-10, Utrecht. ABN/AMRO N.V.,
Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en
C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC
Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V.,
Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

De Molen 77
Houten
Postbus 421
3990 GE Houten
Telefoon (030) 6348900
Fax (030) 6348909
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne- Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelstijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijten

KNMvD

In memoriam

J. Kraai, F. van Schie

300

Maatschappijnieuws

Kamercommissie vergadert over bestrijding KVP, MKZ; Standpunten KNMvD
worden serieus genomen; J. Hulsen in samenwerking met H. de Groot

301

Regio Oost

302

Achtergrondinformatie voor de discussie 'CAO voor praktici in loondienst?';

M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

303

Belangengroep Practici in loondienst

306

Kennisgeving van overlijden

306

Brief aan de leden over de stand van zaken NMA

307

Personalia

308

Doorlopende agenda

311

Deadline

314

Contents

Original article

En bloc ligation of the thoracic duct in twelve dog with idiopathic chylothorax;
F.W. Viehoff, and A.A. Stokhof

278

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneesk 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Inhoud

Foto's cover: Peter van Rootselaar

Deel 128

Aflevering 10

15 mei 2003

Wetenschap

Actua

Uit de Hoofdredactie

313

Oorspronkelijk artikel

Een meticilline-resistente *Staphylococcus aureus* (MRSA)-infectie bij een hond in Nederland;
E. van Duijkeren, A.T.A. Box, J. Mulder, W.J.B. Wanner, A.C. Fluit en D.J. Houwers

314

Veterinair tuchtrecht

Domitor® ongeschikt voor collies?; I. Boissevain

316

Interview

"Wat doe jij tegenwoordig?" Dierenarts aan het werk; "Ik zou het poldermodel uitgevonden kunnen hebben!"; L. Verkleij

318

Berichten en verslagen

Leishmaniose; S. Shaw
Het is bijna zover: Week van het Huisdier 2003
Stichting DIO
Proefdierkunde: waar zijn de dierenartsen?; C. Bol
Cursus 'Vaccineren IKB Varkens' van start
Afscheid Henk Verburg
Besluit VKO omtrent definitie van contacturen
UKG-onderzoek naar allergie bij katten

320

322

322

324

325

325

325

325

Ingezonden

Homeopathie, een opzienbarende geneeswijze; B. Sijpkens
Sectarische gelijkhebbij van de Vereniging tegen de Kwakzalverij; J. Bos
Een humane kit voor de kat; A.G.C. Kok
Reactie R.J. Slappendel

326

326

327

327

HUIDPROBLEMEN? DE DERMATOLOGISCHE SHAMPOOS VAN VIRBAC

Allercalm: gevoelige, jeukende en schilferige huid · Allermyl: atopie klachten · Sebocalm: mild en hypoallergeen voor de normale tot droge huid · Sebomild P: bij oppervlakkige pyodermie en lichte seborroe · Sebolytic: tegen vette seborroe · Pyoderm: bij de behandeling van pyodermie · Paxcutol: diep reinigend en antiseptisch

De shampoos van Virbac bevatten Spherulieten®, een uniek inkapselsysteem, waardoor de shampoo langdurig werkzaam is. Chitosanide zorgt voor een glanzende en veerkrachtige vacht.

dermatologische specialité's

Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld, Tel 0342-427127, e-mail info@virbac.nl.
www.virbac.nl

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan
(voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. T.J. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th.S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. E. van Nipen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureau redactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink
De Molen 77, Postbus 421, 3990 GE Houten
Tel. 030 - 6348900/fax 030 - 6348929
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementenprijs

Het *Tijdschrift voor Diergeneeskunde* is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

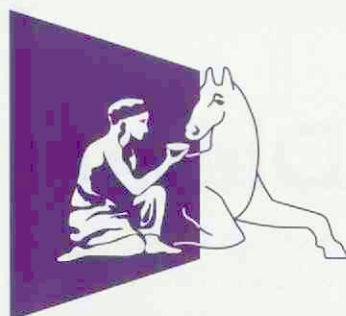
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, De Molen 77, Houten. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureau redactie.

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

De Molen 77
Houten
Postbus 421
3990 GE Houten
Telefoon (030) 6348900
Fax (030) 6348909
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne- Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. T.J. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelstijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijten

KNMvD

Verhuisspecial

Verhuizing secretariaat KNMvD verloopt soepel
Ton de Ruijter: "Nieuwe huisvesting op maat gesneden"; B. Hendriks 328
Afdeling Veterinaire Zaken 329
Afdeling Communicatie 330
Afdeling Praktijkmanagement en Belangenbehartiging 331
Afdeling Facilitaire Zaken 333
IFS neemt werk uit handen. Verhuizen is een professie!; B. Hendriks 334
Huisvesting secretariaat KNMvD in vogelvlucht 336
Veterinair Kwaliteitsorgaan 337
Op 5 mei was het zover, PAO-Diergeneeskunde is verhuisd! 338

Maatschappijnieuws

Dierenarts Jan Bosch overleden 338
Communicatie in vrede; H. de Groot en B. Hendriks 339
Off-label use en de 'verklaring'; A. Kamphuis en S.J. de Groot 340
Stichting Dierpathologie Noord-Nederland 341

Bulletin B&B

Bulletin Bestuur en Bureau, nummer 3, april 2003; B. Hendriks 341

GGG

Contents

Original article

Methicillin resistant *Staphylococcus aureus* (MRSA) infection in a dog in the Netherlands;
E. van Duikeren, A.T.A. Box, J. Mulder, W.J.B. Wannet, A.C. Fluit, and D.J. Houwers 314

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneeskde 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgave van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Inhoud

Actua

Deel 128
Aflevering 11
1 juni 2003

Uit de Hoofdreductie

Oorspronkelijk artikel

Benauwde, slome kalveren met een dikke hals; jodiumdeficiëntie bij rundvee;
L. van Wuijckhuise, A.G.M. Groeneveld, G.H.M. Counotte en P. Kock

348

Veterinair tuchtrecht

Complete castratie door een specialist?; *I. Boissevain*

352

Berichten & verslagen

Ehrlichiose en anaplasmose; *S. Shaw*

353

Geïnspireerd en intensief nascholen en netwerken op de 36^e Voorjaarsdagen; *M. Leneman*

355

Waltham Award 2003 voor evaluatie nieuwe screeningsmethode elleboogdysplasie

361

Mutaties in diergeneesmiddelenregistratie in april 2003

362

Rectificatie behandelingstabel leishmaniose

363

Ingezonden

Reactie alternatieve geneeskunde; *H.L.L. van Werven*

363

Reactie herdenkingsbijeenkomst Wagenaar; *G.J. Binkhorst*

364

Vogelpestbestrijding in de achtertuin

365

Reactie KNMvD

VLOOIENBESTRIJDING HET HELE JAAR DOOR

Cyclo Spot-on:

- Veilig • Gebruiksvriendelijk • Werkt 3 maanden
- Goede prijs/kwaliteit verhouding
- Exclusief voor dierenarts
- E-mail reminder-service

Virbac
ANIMAL HEALTH

Cyclo spot-on kat REG NL 09752; Cyclo spot-on voor kleine honden REG NL 09755; Cyclo spot-on voor middelgrote honden REG NL 09753; Cyclo spot-on voor grote honden REG NL 09754. Werkzame stof: Pyriproxyfen. Kanalisatie: U.D.A.. Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan (voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th.S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A.Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureauredactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink
De Molen 77, Postbus 421, 3990 GE Houten
Tel. 030 - 6348900/fax 030 - 6348929.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementsprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

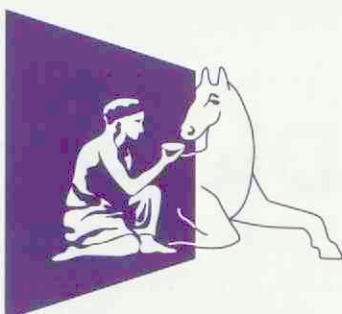
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, De Molen 77, Houten. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

De Molen 77
Houten
Postbus 421
3990 GE Houten
Telefoon (030) 6348900
Fax (030) 6348909
Website www.knmvd.nl

KNMvD

Jan Heida; O. Beiboer, G. Siebinga, P. Verhoeven

366

Nieuwe garantietermijn van zes maanden ook bij consumentenkoop van dieren;
L. Broere en J. van Herten

367

MOVIR en KNMvD organiseren workshop 'preventie arbeidsongeschiktheid'

368

Thema Jaarcongres 2003: Dierenarts in Balans

369

Groep homeopathisch werkende dierenartsen on line

370

Feliciteit; Dr. Tj. Jorna

370

Personalia

370

Doorlopende agenda

371

Jubilea

372

Deadline

374

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneeskd 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgave van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Uitgegeven door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Inhoud

Foto cover: Geert Bistervels

Deel 128

Aflevering 12

15 juni 2003

Wetenschap

Actualia

Uit de Hoofredactie

373

Oorspronkelijke artikelen

Sterfte door drachtige pinken op een melkveebedrijf door leververvetting; *H. Jorritsma en R. Jorritsma*

374

Veterinair tuchtrecht

Schadevergoeding?; *I. Boissevain*

378

Interview

"Voorzorgsbeginsel leidt tot maximale maatregelen"; Veterinair Hoofdinspecteur Henk Verborg neemt afscheid; *B. Hendriks*

380

Berichten & verslagen

Het dopingonderzoek bij paarden en de rol van de behandelend dierenarts; *H.J. Breukink*

382

Dirofilariose (Hartworm); *P.A.M. Overgaauw*

383

FIDIN Antibioticarapportage 2002

384

IFAH-Europe nieuwe internationale belangenbehartiger

386

Jonge onderzoekers grijpen kansen

386

Ingezonden

Is de hobbykip werkelijk een gevaar voor de commerciële pluimveehouderij?; *Adr. C. Voeten*

388

Babesiose; *G. Uilenberg*

389

PAOD

Cursussen PAOD-Diergeneeskunde

390

Congressen en cursussen

Oproep stageplaats

390

Workshop verdoven van wilde en verwilderde dieren

391

Oproep Veterinair Dispuut Unitas

391

Wetenschappelijke prijs van Kennelclub Cynophilia

395

VLOOIENBESTRIJDING HET HELE JAAR DOOR

Cyclo Spot-on:

- Veilig • Gebruiksvriendelijk • Werkt 3 maanden
- Goede prijs/kwaliteit verhouding
- Exclusief voor dierenarts
- E-mail reminder-service

Cyclo spot-on kat REG NL 09752; Cyclo spot-on voor kleine honden REG NL 09755; Cyclo spot-on voor middelgrote honden REG NL 09753; Cyclo spot-on voor grote honden REG NL 09754. Werkzame stof: Pyriproxyfen. Kanalisatie: U.D.A.. Voor meer informatie: Virbac Nederland BV, Postbus 313, 3770 AH Barneveld

Hoofredactie

Dr. M.M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan
(voorzitter)
Dr. E.A. ter Laak (penningmeester)
Drs. H.A. Beijer
Dr. M.F. de Jong
Dr. Tj. Jorna
Dr. R. Kuiper
Dr. P.A.M. Overgaauw
Drs. J.T. Siebinga
Dr. R.J. Slappendel
Dr. J.H. Vos

Wetenschappelijke redactie

Prof. dr. A. Barneveld (Utrecht)
Dr. F.H.M. Borgsteede (Lelystad)
Prof. dr. H.J. Breukink (Utrecht)
Prof. dr. P. De Backer (Gent, België)
Dr. J. Goudswaard (Middelburg)
Prof. dr. J.A.P. Heesterbeek (Utrecht)
Prof. dr. L.J. Hellebrekers (Utrecht)
Dr. Th.S.G.A.M. van den Ingh (Utrecht)
Prof. dr. A. Th. van 't Klooster (Utrecht)
Prof. dr. F. van Knapen (Utrecht)
Prof. dr. A. de Kruif (Gent, België)
Dr. J.T. Lumeij (Utrecht)
Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert (Utrecht)
Prof. dr. J.P.T.M. Noordhuizen (Utrecht)
Prof. dr. J.Th. van Oirschot (Lelystad)
Prof. dr. J. de Schepper (Gent, België)
Dr. J.M.A. Snijders (Utrecht)
Dr. E. Teske (Utrecht)
Mw. dr. A.J. Venker-van Haagen (Utrecht)
Prof. dr. J.H.M. Verheijden (Utrecht)
Dr. G. Voorhout (Utrecht)
Dr. Th. Wensing (Utrecht)

Bureauredactie

Mw. J.W. Jansen
Mw. A.M. Tummers
Mw. S.H. Umans-Ubbink
De Molen 77, Postbus 421, 3990 GE Houten
Tel. 030 - 6348900/fax 030 - 6348929.
E-mail: tijdschrift@knmvd.nl

Abonnementenprijs

Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde is het verenigingstijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde. De abonnementsprijs voor dierenartsen niet-leden van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde en voor niet-dierenartsen wordt vastgesteld door het Hoofdbestuur.

Postgiro/bank

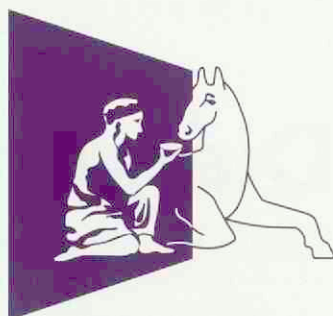
Postbank 511606 ten name van de KNMvD, De Molen 77, Houten. ABN/AMRO N.V., Postbus 30, 3500 AA Utrecht, nr. 55 50 48 861 en C en E bank N.V., Postbus 85100, 3508 AC Utrecht, nr. 69 93 61 443.

Druk

Drukkerij G. van Dijk B.V., Breukelen (tel. 0346-261304, fax 0346-264565).

Advertenties

Commerciële advertenties: Bureau Weijer B.V., Veendam (tel. 0598-623065, fax 0598-613827).
Personeelsadvertenties: bureauredactie.

KNMvD

Koninklijke Nederlandse
Maatschappij voor
Diergeneeskunde

De Molen 77
Houten
Postbus 421
3990 GE Houten
Telefoon (030) 6348900
Fax (030) 6348909
Website www.knmvd.nl

Bestuur

Drs. T. de Ruijter, voorzitter
Drs. J. Borgmeier, lid
Drs. O.A. van Dobbenburgh, lid
Mw. drs. W.J. Wijne- Raemakers, lid
Drs. H.R.C. Gostelie, penningmeester
Drs. H. van Herpen, lid
Drs. L.J. den Otter, lid

Secretariaat

Dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris

Stafmedewerkers

Drs. S.J. de Groot
Drs. E.A.M. Hendriks
Drs. F.J.W.C. van Herten
Mw. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Administrateur

H.S. de Vries

Vacaturebank

R.P. van Ringelestijn

Webmaster

Mw. drs. M. van de Weetering-Fijten

Vraag en antwoord

392

Cd-rombespreking

395

Referaat

396

Studentenreferaten

387, 397

KNMvD

In memoriam

Dr. Ton van den Bogaard; J. van Riel

398

Maatschappijnieuws

FVE publiceert Code Diergeneeskundige Beroepsuitoefening; J. Hulsen en H. de Groot
Jaarcongres 2003; Dierenarts in balans

399

400

Personalia

402

Doorlopende agenda

404

Deadline

406

Contents

Original paper

Death of heifers due to fatty liver disease; H. Jorritsma, and R. Jorritsma

374

All rights reserved

Verklaring:

Richtlijnen voor auteurs (Vancouver Style) zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie ook Tijdschr Diergeneeskde 1992; 117:31-4). De Redactie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade welke - direct of indirect - het gevolg mocht zijn van gebleken onjuistheden in de inhoud van de in dit tijdschrift opgenomen artikelen waarbij de auteur is vermeld of in de inhoud van de in dit tijdschrift geplaatste advertenties. Advertenties kunnen zonder opgaaf van redenen door de Redactie worden geweigerd of ingetrokken. Niets uit dit tijdschrift mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de Redactie.

(Papers appearing in this journal are listed in Current Contents / Agricultural Biology and Environmental Science / Index-Medicus, Index Veterinarius / Veterinary Bulletin, Biological Abstracts, Cambridge Scientific Abstracts).

Uit de hoofdredactie

Aan het begin van 2003 wil ik u, de lezers van ons Tijdschrift voor Diergeneeskunde, een voorspoedig, gezond en lezenswaardig jaar toewensen. Ik ben er zeker van dat ik dit namens de hele Hoofdredactie mag doen.

Ook namens alle medewerkers van het Bureau van de KNMvD wens ik u deze nieuwjaarswens toe, maar ook wil ik in het bijzonder de medewerkers van de KNMvD een voorspoedig en gezond 2003 toewensen. Het zal niet zomaar een gemakkelijk jaar worden. De medewerkers zullen het toch vertrouwde pand aan de Julianalaan gaan verlaten. Het pand is verkocht en een definitieve bestemming is er nog niet.

Graag wil ik een tweetal zaken met u bespreken.

De inhoud van dit nummer van het TvD biedt u veel lezenswaardigs. Veel over wat er tussen en met ons als dierenartsen gebeurt. Er staat ook een wetenschappelijk artikel in dit nummer. U zult opmerken: "maar dit is toch vanzelfsprekend". Neen, dat is dit niet meer. De aanwas van wetenschappelijke artikelen is zorgelijk. Deze artikelen moeten voor een groot deel uit de Faculteit der Diergeneeskunde en de wetenschappelijke instituten worden gegenereerd. Het TvD is een belangrijk medium voor het brengen van de resultaten van onderzoek naar de praktiserende dierenartsen. Nu doet zich de zorgelijke situatie voor dat er Hoofdafdelingen op de Faculteit der Diergeneeskunde zijn, die publiceren in hoogstaande wetenschappelijke tijdschriften eisen voor hun onderzoekers. Daarbij spreken ze uit dat het TvD daar niet bij hoort. Een belangrijke taak van overdracht naar de Nederlandse dierenarts lijkt daarmee te worden afgesneden.

Een delegatie van de Hoofdredactie heeft een gesprek met het bestuur van het Instituut voor Veterinaire Wetenschappen van de Faculteit. Het resultaat hiervan zullen wij u in het volgende nummer van het TvD melden. Wanneer er geen wetenschappelijke artikelen meer worden ingediend, dan zullen wij vergelijkbaar als Medisch Contact bij de artsenvereniging KNMG verder moeten.

Maar zij hebben wel een bloeiend Tijdschrift voor Geneeskunde in de Nederlandse taal voor de Nederlandse artsen.

Een tweede item is de voortschrijdende individualisering van de maatschappij en dus ook van de KNMvD-leden. Dit manifesteert zich ook in uitingen, die hoe begrijpelijk vanuit de emotie, niet acceptabel zijn. De medewerkers van de KNMvD willen u het jaar 2003 graag van dienst zijn op allerlei gebied en staan open voor opbouwende opmerkingen en vragen. Het is niet acceptabel dat daarbij onwelvoegelijke taal wordt gebruikt, zowel aan de telefoon als in de e-mail.

Natuurlijk zijn er zaken waarop wij aangesproken kunnen worden. "Maar wie zonder zonden is werpt de eerste steen." Laten wij de historie over tweeduizend jaar van Stephanus tot Afrika doorbreken. Wij willen met uw samenwerking 2003 een voorspoedig jaar voor de KNMvD laten zijn. Daarmee is ook aan het Bestuur veel voorspoed en wijsheid, in goede gezondheid te wensen.

Dr. Tj. Jorna

**TIJDSCHRIFT
VOOR
DIERGENEESKUNDE**

Arteriële hypertensie bij de kat

Een pathobiologisch en klinisch overzicht met nadruk op de oogheelkundige aspecten

R.R.O.M. van de Sandt¹, F.C. Stades², M.H. Boevé² en A.A. Stokhof³

Tijdschr Diergeneesk 2003; 128: 2-10

Overzichtsartikel

SAMENVATTING

Arteriële hypertensie bij de kat lijkt een nog vaak onderschat probleem. Wanneer een kat wordt aangeboden in verband met een plotselinge visusstoornis, die door intraoculaire bloedingen en/of een ablatio retinae wordt veroorzaakt, hangt dit vaak samen met een te hoge bloeddruk.

Een onbloedige bloeddrukmeting is bij de kat goed routinematig toepasbaar. Dit heeft ertoe geleid dat er de laatste jaren veel meer gegevens over hypertensie bij de kat beschikbaar zijn gekomen.

Bij katten zijn overwegend secundaire vormen van hypertensie beschreven, als gevolg van nierziekten en hyperthyreoïdie, maar ook chronische anemie, primair hyperaldosteronisme en een zoutrijk dieet worden als oorzaak vermeld.

In dit artikel wordt aandacht besteed aan de (patho)fysiologie van de bloeddrukregulatie, de verschillende methoden van bloeddrukmeting en aan de oorzaken, klinische manifestatie en de behandelmogelijkheden van hypertensie.

Gezien de huidige kennis zou het routinematig meten van de bloeddruk bij de oudere kat (ouder dan ± tien jaar) stelselmatig dienen te gebeuren, zeker bij dieren met een nierinsufficiëntie of hyperthyreoïdie of onbegrepen visusstoornissen. Bloeddrukmeting door middel van de Dopplermethode is relatief goedkoop, snel en eenvoudig toe te passen en is voldoende betrouwbaar. Deze methode verdient daarom in de huidige diergeneeskundige praktijk een vaste plaats.

SUMMARY

Arterial hypertension in the cat

Arterial hypertension in cats appears to be an often underdiagnosed problem. Sudden disturbances of vision caused by intraocular haemorrhage and/or detached retina are often related to hypertension. The ability to measure blood pressure routinely in cats, by using an indirect method, has increased knowledge of feline hypertension in recent years. In cats mainly secondary hypertension is described, caused by as a consequence of renal disease, hyperthyroidism, chronic anaemia, primary aldosteronism, and a high-salt diet. This article describes the (patho) physiology of blood pressure control, the different methods of blood pressure measurements and the causes, clinical manifestations, and possibilities of antihypertensive therapy. Given our current knowledge, blood pressure should be measured regularly in older cats (>10 years).

1 Diergeneeskundig Specialisten Centrum te Den Haag en Veterinair Specialistisch Centrum de Wagenrenk te Wageningen.

2 Hoofdafdeling Geneeskunde van Gezelschapsdieren, Afdeling Oogheelkunde, Faculteit der Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, Postbus 80154, 3508 TD Utrecht.

3 Hoofdafdeling Geneeskunde van Gezelschapsdieren, Afdeling Cardiologie, Faculteit der Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, Postbus 80154, 3508 TD Utrecht.

especially in those with renal insufficiency, hyperthyroidism, or visual disturbances of unknown origin. Blood pressure measurements using the Doppler method is a relatively cheaply, quick and simple, method with enough reliability. Hence this method should be incorporated in veterinary practice.

INLEIDING

Onder hypertensie wordt een te hoge arteriële bloeddruk verstaan. Bij de mens is hypertensie een frequent voorkomend probleem (10-20% van de volwassen bevolking) (26), maar een verhoogde bloeddruk wordt ook veterinair de laatste jaren in toenemende mate gediagnostiseerd (11). Vanwege de meer gecompliceerde meetmethode wordt bloeddrukmeting bij dieren niet routinematig uitgevoerd, zodat de prevalentie bij huisdieren naar verwachting hoger zal zijn dan tot nu toe is aangetoond. Bovendien dienen de referentiewaarden voor iedere diersoort te worden vastgesteld en moet de meetmethode worden gevalideerd.

Een andere verklaring voor het zeer beperkt meten van de bloeddruk bij dieren is het feit dat hypertensie pas in een laat stadium in duidelijke symptomen resulteert. Bij de kat betreft dit veelal acute oogaandoeningen of nierproblemen, soms cardiovasculaire of neurologische afwijkingen (11). Ter verbetering van het inzicht in de processen welke bij de hypertensie een rol spelen wordt in deze publicatie nader ingegaan op de fysiologie en de pathofysiologie van de bloeddrukregulatie. Voorts worden de technieken van bloeddrukmeting, de symptomatologie en de behandeling van arteriële hypertensie bij de kat besproken.

BLOEDDRUKREGULATIE

De bloeddrukregulatie wordt bij zoogdieren vooral door twee regelsystemen verzorgd. Het eerste systeem is neurogeen en reageert snel op veranderingen van bloeddruk, een tweede systeem zorgt voor de lange-termijnregulatie en is humoraal.

Neurogene regulatie

Een bloeddrukstijging wordt geregistreerd door baroreceptoren, die in de sinus caroticus en de aortaboog zijn gelokaliseerd (11,29). Deze baroreceptoren detecteren wisselingen van bloeddruk. Bij stijging van de bloeddruk neemt het aantal impulsen, die door de baroreceptoren worden afgegeven aan het vasomotorencentrum in de hersenstam, toe. Hierdoor daalt de tonische activiteit van het vasomotorencentrum, met als gevolg een afname van de sympathicotonus, die op zijn beurt in een perifere vasodilatatie en een daling van het hartminuutvolume resulteert, met een bloeddrukdaling als gevolg (11,29).

Behalve de baroreceptoren zijn er ook chemoreceptoren bij de bloeddrukregulatie betrokken (11,29). De chemoreceptoren zijn in de aorta en de arteria carotis gelokaliseerd. Deze receptoren spelen nauwelijks een rol in de bloeddrukregulatie zolang de bloeddruk binnen de fysiologische grenzen blijft. In geval van hypoxie, zoals die bijvoorbeeld als gevolg van hypotensie

kan optreden, prikkelen deze chemoreceptoren, via impulsen, het vasomotorencentrum. Dit induceert een toename van de sympathicotonus, met als gevolg een bloeddrukstijging.

Tenslotte is er nog een derde belangrijk neurogeen regelmechanisme, de zogenaamde 'centrale ischemische respons' (11,29). Dit systeem wordt geactiveerd zodra de bloeddruk en de doorstroming van de hersenen zodanig laag zijn dat er ischemie in de neuronen van het vasomotorencentrum ontstaat. Hierdoor treedt een heftige sympathische 'ontlading' op resulterend in perifere vasoconstrictie, met een stijging van de bloeddruk als resultaat. Deze vasoconstrictie gaat evenwel ten koste van andere organen, zoals bijvoorbeeld de nieren, en moet worden gezien als een 'laatste redmiddel'.

Humorale regulatie

Een toegenomen sympathicotonus (bijvoorbeeld bij acute stress) heeft niet alleen een direct, maar ook een indirect, humoraal, effect op het hart en de bloedvaten. Door de toegenomen sympathische activiteit wordt de bijnier tot afgifte van adrenaline en noradrenaline gestimuleerd. Deze catecholamines ondersteunen de sympathicotonus doordat zij de hartfrequentie en de contractiekracht verhogen en vasoconstrictie veroorzaken (11,29).

Een belangrijk systeem met korte én lange termijn effecten is het renine-angiotensine-aldosteron (RAA) systeem. De renine-afgifte door het renale juxtaglomerulaire apparaat wordt beïnvloed door factoren als een afgenomen perfusiedruk in de afferente glomerulaire arteriole, de verlaagde Na^+ concentraties, Cl^- concentraties, angiotensinogeen, angiotensine II en prostaglandineconcentraties in het plasma, maar ook als respons op een toegenomen sympathicotonus, hetgeen resulteert in activatie van de β_1 -adrenerge receptoren op de juxta glomerulaire cellen. Onder invloed van renine wordt angiotensine I gevormd uit angiotensinogeen. Dit angiotensine I wordt onder invloed van het 'angiotensin convertering enzyme' (ACE) omgezet in angiotensine II, hetgeen vasoconstrictie en een grotere afgifte van vasopressine (AVP) uit de hypofyse en van aldosteron uit de bijnierschors induceert. Activatie van dit RAA-systeem resulteert behalve in vasoconstrictie ook in een toegenomen Na^+ - en waterretentie (11,29). Andere mogelijke effecten van angiotensine II zijn een toename van de sympathische activiteit, constrictie van efferente nierarteriën, stimulatie van dorst, stimulatie van vaatremodeling en stimulatie van gladde spieren (hyperplasie, hypertrofie). Daarnaast leidt het RAA-systeem tot een afname van de concentraties aan 'kininen' hetgeen eveneens vasoconstrictie tot gevolg heeft (bradykinine is een zeer potente vasodilatator) (11,29).

Vasopressine, een antidiuretisch hormoon (ADH), wordt door de neurohypofyse afgegeven onder invloed van een toegenomen angiotensine II concentratie maar ook door veranderingen in de perfusiedruk en de osmolaliteit. Het veroorzaakt vasoconstrictie en eveneens een retentie van Na^+ -ionen en van water (11,29). Deze Na^+ - en waterretentie leiden tot een groter circulerend volume en een toename van de veneuze return, met een toename van de voorbelasting en verbetering van het hartminuutvolume.

Een toegenomen volumebelasting leidt tot het oprekken van de atriumwand, hetgeen de afgifte van ANH (atrial natriuretisch hormoon) veroorzaakt. Dit ANH verlaagt op verschillende manieren de bloeddruk. Het remt de spiercontractie in de vaatwand waardoor vasodilatatie optreedt en het geeft een toename van de glomerulaire filtratie, zonder dat de nierdoorstroming toeneemt (dit wordt veroorzaakt door vasoconstrictie van de effe-

rente glomerulaire arteriolen) waardoor het circulerend volume afneemt. Zowel de natrium als wateruitscheiding neemt toe. Het volledige mechanisme hierachter is (nog) niet geheel bekend, maar mogelijk speelt een direct suppressief effect op de renine afgifte en op de aldosteron synthese een rol (11,29). Tenslotte speelt ook de Na^+ - en Ca^{2+} -concentratiegradient intra- en extracellulair een rol op de perifere vaatweerstand (11,29).

PATHOFYSIOLOGIE VAN SPONTANE ARTERIËLE HYPERTENSIE BIJ DE KAT

Hypertensie kan worden ingedeeld in primaire en secundaire vormen.

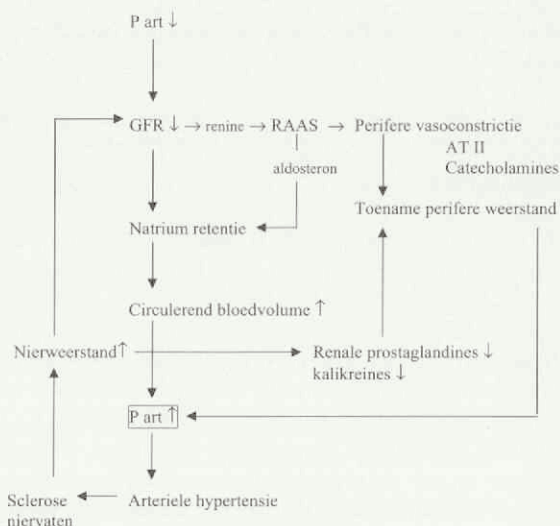
Aangezien voor primaire hypertensie geen goede verklaring bekend is (11,25), blijft de beschrijving van de pathofysiologie hier beperkt tot de secundaire hypertensie.

Secundaire hypertensie bij de kat is vooral bekend als gevolg van nierziekten en hyperthyreoïdie. Daarnaast is hypertensie bij de kat ook beschreven in samenhang met een zoutrijk dieet (40), een ernstige anemie (11,25) of primair hyperaldosteronisme (11,13).

De volgende mechanismen voor het ontstaan van hypertensie door nierziekten spelen mogelijk een rol: (3,11,19,22,28)

1. verminderde glomerulaire filtratie ratio (GFR) en daling van de Na^+ uitscheiding resulteert in een toename van het circulerend bloedvolume;
2. afname van de nierdoorbloeding stimuleert de afgifte van renine, waardoor het renine-angiotensine-aldosteron systeem (RAA-systeem) wordt geactiveerd;
3. toename van de intrarenale vaatweerstand ten gevolge van glomeruloscleroses;
4. afname van concentraties van renale antihypertensieve stoffen als prostaglandines en kalikreïnes.

De pathofysiologische samenhang is in schema 1 grafisch weergegeven.

Bij hyperthyreoïdie ontstaat de hypertensie door de toegenomen β -adrenerge activiteit met als gevolg tachycardie en toegenomen cardiale contractiliteit. De stimulatie van β -receptoren in het juxtaglomerulaire apparaat resulteert in activatie van het RAA-systeem (11,19,23).

In het geval van een ernstige anemie leiden een toegenomen hartfrequentie en contractiliteit tot een verhoogd hartminuut-

volume, hetgeen aanleiding zou geven tot hypertensie (11). Bij primair hyperaldosteronisme wordt de hypertensie veroorzaakt door een toename van het extracellulaire volume als gevolg van natrium- en waterretentie (13).

Gevolgen van hypertensie voor de retina en oogzenuw

De circulatie van de retina wordt gekenmerkt door een lage stroomsnelheid zodat een hoge zuurstofafgifte aan de weefsels mogelijk is. Bij een te hoge bloeddruk treedt door autoregulatie vasoconstrictie van de retinale arteriolen op, hetgeen op den duur hypertrofie, hyperplasie en ook ischemie van het gladde spierweefsel in de desbetreffende vaatwanden tot gevolg heeft, resulterend in sclerose en necrose. De vaatwandpermeabiliteit neemt toe waardoor lokale oedeemvorming en bloedingen in de retina ontstaan. Aangezien er in de chorioidea geen autoregulatie optreedt, treden ten gevolge van de toegenomen arteriële druk serum, plasma en cellen uit, met uiteindelijk veelal een ablatio retinae als gevolg. Bovendien ontstaan ischemische laesies. Ook de oogzenuw lijdt onder de gevolgen van hypertensie in de vorm van oedemateuze zwelling van de zenuwvezels. Vanuit de vaten van de irisbasis en het corpus ciliare kunnen door permeabiliteitstoename van de vaatwanden oedeemvorming en bloedingen optreden, resulterend in iriszwellingen en bloedingen en vrij bloed in de voorste oogkamer of het vitreum (2,3,4,9,11,19,23).

BLOEDDRUKMETING

Een nauwkeurige, reproduceerbare bloeddrukmeting is een voorwaarde om de diagnose arteriële hypertensie adequaat te kunnen stellen. Een goed uitgevoerde 'invasieve', directe meting is technisch het meest accuraat. Voor de uitvoering hiervan wordt een canule in de arteria femoralis gebracht, nadat de kat in zijligging is gefixeerd. De druk in het vat wordt via een vloeistofkanaal op een druktransducer aangebracht die de gemeten waarde registreert. Deze methode is de meest betrouwbare, maar is invasief en veroorzaakt nogal wat ongemak en opwinding, met als gevolg een stijging van de bloeddruk. Bovendien vereist de methode veel ervaring. Daarom heeft een eenvoudiger en minder stress opwekkende methode de voorkeur (5,7,15,22,23).

Als 'non-invasieve', indirecte methoden zijn de volgende technieken mogelijk: Doppler ultrasonographie (DOP), oscillometrische sphygmanometrie (OS) en photoplethysmographie (PH).

Bij de Dopplermethode (DOP) (Ultrasonic Doppler Flow Detector, Model 811, Parks Medical Electronics, Aloha, Oregon USA) wordt een opblaasbare cuff, met een breedte van ongeveer 40% van de pootomtrek (infant size cuff, 7.5-20 cm of newborn cuff, 2.5, cm Parks Medical Electronics), waarvan de druk kan worden afgelezen om de voorpoot (direct distaal de elleboog) of achterpoot (proximaal van de tarsus) van de kat aangelegd. Een Doppler transducer, waarmee de pulsaties van een vat (ofwel de arteriewand of rode bloedcellen beweging) kunnen worden gedetecteerd, wordt vervolgens distaal van de cuff boven het grote zoelkussen (arteria superficialis antibrachii) aangelegd of bij de achterpoot mediodorsaal op de tarsus (arteria tibialis cranialis) (Afbeelding 1). Ter verkrijging van een goed contact wordt echogel tussen de transducer en de huid aangebracht. Eventueel kunnen de haren tevoren met alcohol worden bevochtigd of afgeschoren. Zodra het vat is gelocaliseerd wordt de cuff opgeblazen totdat geen pulsaties meer worden waargenomen. Hierna laat

1. Bloeddrukmeting bij een kat met behulp van de Dopplermethode. De cuff en de Dopplertransducer zijn geplaatst volgens de beschrijving in de tekst.

men de cuff leeglopen totdat er weer hoorbare pulsaties optreden. Op dat moment wordt de waarde op de manometer afgelezen en genoteerd. Er dienen meerdere metingen te worden verricht en de gevonden waarden worden gemiddeld. Alleen de systolische waarde is zo met voldoende reproduceerbaarheid meetbaar (15,16,18,22,23,31, 34).

De oscillometrische methode (OS) (Dinamap Veterinary Blood Pressure Monitors Model 8300, Critikon Inc. Tampa, Florida, USA of Memoprint, S+B Metvet, Babenhausen, Dld) waarbij op een zelfde manier een cuff wordt geplaatst, meet de oscillaties in de opgeblazen cuff, veroorzaakt door de polsgolf in de arterie. Dit wordt vervolgens via een microprocessor omgezet in een bloeddrukwaarde (systolisch, diastolisch en de gemiddelde bloeddruk).

Bij de photoplethysmographische methode wordt de arteriële druk gemeten met een "pulse oximeter probe" (infrarode straling, Oxisensor II D-25, Nellcore Inc. Pleasanton, CA, USA) en weergegeven op een monitor. De 'wraparound pulse oximeter probe' wordt op de carpus geplaatst. De cuff wordt opgeblazen tot de plethysmografische golfvorm verdwenen is. Hierna laat men de cuff in stappen van 2-5 mmHg leeglopen tot de golfvorm weer zichtbaar is, de dan gemeten cuff-druk is de systolische bloeddruk (5,7).

De resultaten van de systolische bloeddrukmeting van de verschillende indirecte methodes zijn in alle gevallen lager dan de direct gemeten bloeddruk. Bij de OS wordt dit effect naar mate de bloeddruk stijgt alleen maar groter (5,7,30). Grandy *et al.* constateerde dat voor de Doppler methode de volgende regel kan worden gehanteerd: femorale systolische druk = Doppler systolische druk + 14 mmHg (15). Volgens Binns *et al.* zijn de DOP en PH methoden over het geheel genomen het meest betrouwbaar (5). Dit, in tegenstelling tot de bevindingen van Caulkett en medewerkers waarbij de OS methode als meest nauwkeurige uit het onderzoek kwam (7). Een verschil tussen deze onderzoeken is echter dat in het onderzoek van Caulkett (7) katten werden onderzocht met een milde, matige en ernstige hypotensie en in het onderzoek van Binns (5) katten met een normale bloeddruk of hypertensie. Dit zou betekenen dat bij een lage bloeddruk de OS methode betrouwbaarder is en bij hypertensie de methodes DOP en PH. In een studie van Branson *et al.* wordt de OS methode vergeleken met directe bloeddrukmeting bij katten onder anesthesie. De OS methode wordt hierin als niet betrouwbaar aangemerkt (6).

De conclusie uit meerdere onderzoeken is eenduidig: de di-

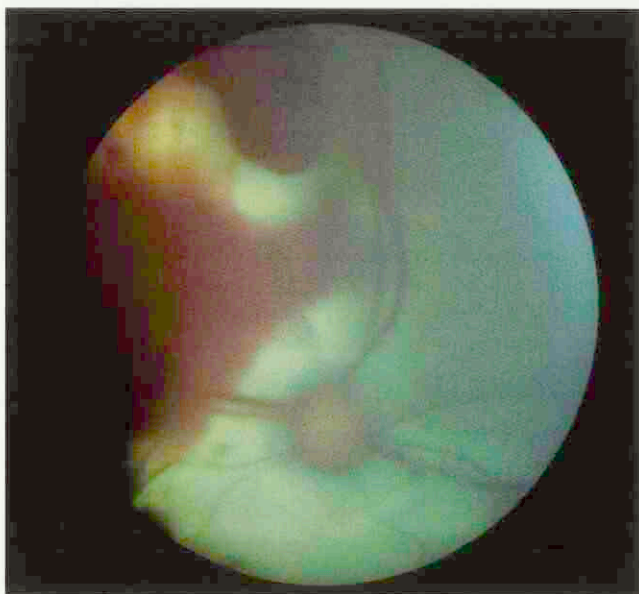
recte bloeddrukmeting wordt beschouwd als de meest betrouwbare en de drie indirecte methodes zijn in ieder geval goed bruikbaar voor het voldoende betrouwbaar bepalen van een trend (5,7,15,22,23). De voorkeur gaat daarbij uit naar de Dopplermethode omdat deze voldoende betrouwbaar en relatief goedkoop is (5,6).

Uit een onderzoek van Sparkes et al. bleek de gemiddelde bloeddruk ($\pm$ SD) van 50 gezonde katten 162 ± 19 mmHg. Er waren geen significante verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke dieren en er was geen significante correlatie tussen bloeddruk en leeftijd en bloeddruk en gewicht. Wanneer de katten gedurende tien minuten in de onderzoeksruimte konden acclimatiseren bleek de bloeddruk significant te dalen, van 176

± 17 naar 157 ± 21 mmHg. In navolging van ervaringen bij de mens waarbij als normale bloeddruk de gemiddelde bloeddruk $\pm 1,28$ SD wordt gehanteerd zou dit, volgens Sparkes en medewerkers, bij de kat inhouden dat een bloeddruk ≥ 185 mmHg als verdacht dient te worden aangemerkt, waarop verder onderzoek dient te worden uitgevoerd (37). Toch wordt in de literatuur bij een op de indirecte manier gemeten systolische druk bij de kat, hoger dan 160 mmHg (23,39) of hoger dan 170 mmHg (16,25,34) reeds gesproken van hypertensie.

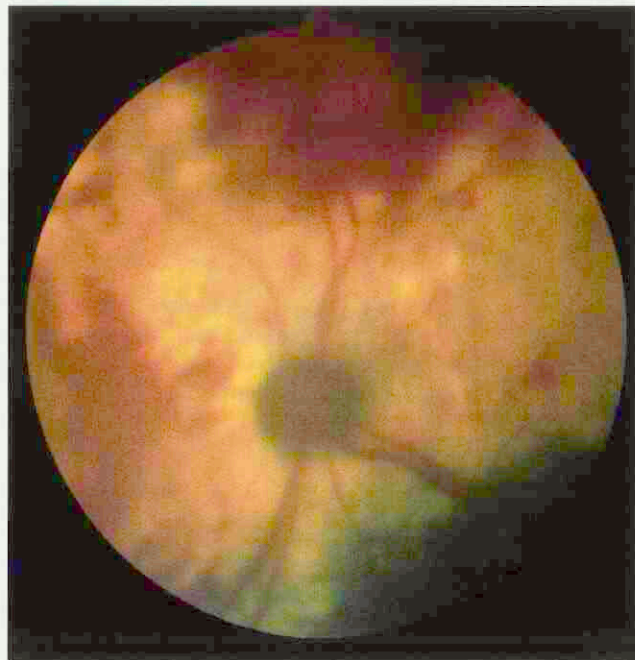
2. Een kattenog met een totale, trechtervormige ablatio retinae en een retrolentale bloeding. De geplooid neuroretina, de retinale vaten en de bloeding zijn, zonder ophthalmoscoop, door de pupil in mydriasis direct retrolentaal zichtbaar.

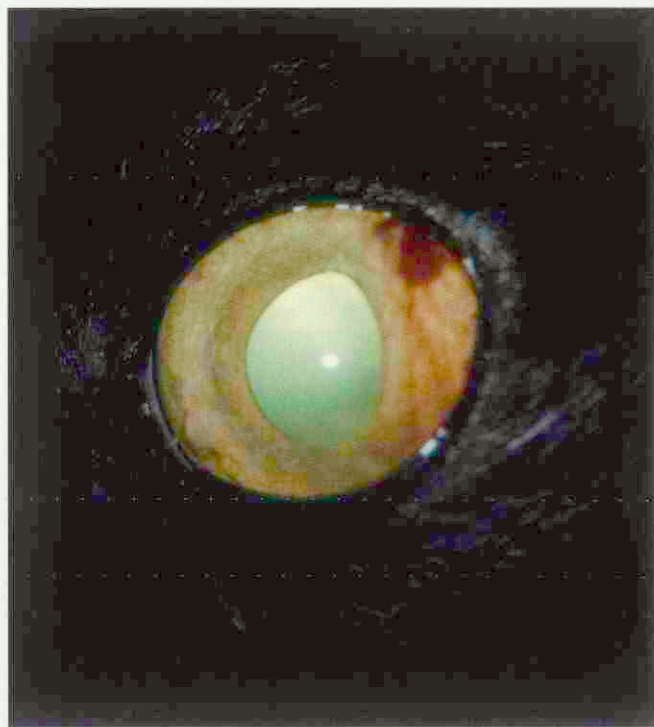
4. Hypertensieve retinopathie bij de kat (fundusbeeld). Een tweetal grote, subretinale bloedingen domineert het beeld.

3. Hypertensieve retinopathie bij de kat (fundusbeeld). Het tapetum toont een onregelmatig, "gemarmerd" aspect als gevolg van lokale oedeemvorming en geringe, multifocale ablatio retinae. Voorts zijn er enkele kleine bloedingen zichtbaar.

5. Hypertensieve retinopathie bij de kat (fundusbeeld). Het tapetum toont een "onregelmatig" aspect als gevolg van lokale oedeemvorming. Dorsaal van de papil is een ablatio retinae zichtbaar. Enkele kleine en twee grote retinale bloedingen zijn zichtbaar.

6. Actieve bloeding vanuit de laterale irisbasis bij een kat met hypertensie. Deze bloeding ontstond tijdens het oogheelkundige onderzoek, mogelijk ten gevolge van onderzoeksstress.

KLINISCHE SYMPTOMEN

Hypertensie komt voor bij de oudere kat. De gemiddelde leeftijd van katten met hypertensie in de studie van Maggio *et al.* is $14,8 \pm 2,1$ jaar, 93% van de katten is >tien jaar (24). Littman (23) constateerde dat 71% van de katten veertien jaar of ouder was en Elliot (12) vond dat 97% $\geq$ twaalf jaar was.

In een studie van Maggio en medewerkers bleek bij een groep van 69 katten met hypertensie bij 60% van de dieren oogafwijkingen voor te komen, bij 87% werden oogheelkundige of cardiale afwijkingen vastgesteld en bij 29% kwamen neurologische symptomen voor (24).

Oculaire veranderingen

Ablatio retinae en intra-oculaire bloedingen, met name van de retina, zijn de meest duidelijke symptomen van hypertensie bij dieren (Afbeeldingen 2 t/m 5) (2,11,14,19,23,25,39). Deze retinopathie wordt in het algemeen pas opgemerkt nadat het dier aan één of beide ogen blind is geworden. Als gevolg hiervan worden de aan de blindheid voorafgaande stadia van de ziekte veelal niet opgemerkt. Dit, in tegenstelling tot funduscopische waarnemingen bij de mens waarbij de verschillende stadia van de retinopathie gerelateerd zijn aan de ernst van de hypertensie (25). Stiles en medewerkers vonden bij katten in een vroeg stadium van hypertensie oedeem van de retina met kleine, lokale plekken van ablatio retinae ten gevolge van (sub)retinale vloeistofophoping. Een toegenomen kronkelig verloop van de retinale arteriolen, zoals in de vroege stadia bij de mens wordt gezien, was slechts bij 3 van de 36 onderzochte katten zichtbaar. De retinale bloedingen waren in dit stadium klein (39).

Tevens worden in de iris (vooral: irisbasis) zwellingen waargenomen en bloedingen in de iris (Afbeelding 6), de voorste oogkamer en het vitreum.

Renale veranderingen

De chronisch verhoogde glomerulaire druk leidt tot glomerulosclerose met als gevolg een verlies van nefronen. Aanvankelijk leidt dit alleen tot proteïnurie. In een later stadium kunnen abnormale ureum- en kreatiniewaarden in het bloedplasma worden vastgesteld (11,23).

Cardiale veranderingen

Hypertrofie van de linker ventrikel is een veelvoorkomende bevinding bij hypertensie. Soms is deze met behulp van röntgenopnames, maar vooral met echocardiografie aantoonbaar. De hypertrofie is het gevolg van de toegenomen nabelasting (11,23,29,36).

Neurologische veranderingen

In de hersenen van een kat met hypertensie kunnen arteriosclerose, focale bloeding en hersenoedeem ontstaan. Deze veranderingen leiden tot neurologische uitval met symptomen als: toevallen, nystagmus en plotselinge collaps (11,23,29).

THERAPEUTISCHE MOGELIJKHEDEN

Om schade aan andere organen te voorkomen c.q. te beperken, om de kwaliteit van leven te verbeteren en om de levensduur te verlengen, is een vroegtijdige behandeling van hypertensie noodzakelijk.

De behandeling van katten met hypertensie bestaat uit:

- * bestrijding van de achterliggende oorzaak;
- * het voorschrijven van antihypertensiva;
- * de symptomatische behandeling van secundaire aandoeningen, zoals retinopathie.

Bestrijding van de achterliggende oorzaak

Chronische nierinsufficiëntie en hyperthyreoïdie zijn de belangrijkste, achterliggende oorzaken voor secundaire hypertensie bij de kat. Een adequate behandeling van hyperthyreoïdie kan zo effectief zijn dat toediening van antihypertensiva daardoor overbodig wordt (18). In het geval van een chronische nierinsufficiëntie is herstel van de hypertensie veelal niet mogelijk. De reden hiervoor is dat de schade aan de nieren, als oorzaak of als gevolg van de hypertensie, irreversibel is zodat verdere behandeling met antihypertensiva noodzakelijk blijft (21,22,23). Ook bij hypertensie ten gevolge van een zoutrijk dieet blijkt het geven van een zoutarm dieet alleen niet afdoende te zijn (40). In geval van hypertensie ten gevolge van hyperaldosteronisme is herstel van de hypertensie wel mogelijk na het verwijderen van de bijnier tumor (13).

Antihypertensiva

De keuze van het antihypertensivum is afhankelijk van het benodigde resultaat, waarbij de algehele conditie van het dier uitdrukkelijk in overweging moet worden genomen. In het bijzonder van belang zijn de hydratietoestand en de nierfunctie. Bij onvoldoende respons op de therapie wordt een ander middel gekozen of worden combinaties toegepast.

Zoutarm dieet en/of diuretica

Het voorschrijven van een zoutarm dieet en/of diuretica dient ter verlaging van het extracellulaire volume. Aangeraden wordt een voeder te verstrekken waarin het natriumgehalte 0,1-0,4% van de droge stof bedraagt. In de meeste commerciële voeders is het natriumgehalte 0,75% (19,29). Overigens is hier geen adequaat veterinair onderzoek naar gedaan en wordt een zout-

arm dieet geadviseerd naar analogie van de behandeling bij de mens. Een zoutarm dieet alleen zal slechts een geringe daling van de bloeddruk veroorzaken en wordt daarom meestal gecombineerd met de toediening van furosemide (17,27). In de literatuur worden voor dit diureticum initiële doseringen vermeld, variërend van: 1-2 mg/kg/24 uur (11), 0.5-6.6 mg/kg/24 uur 1-3dd (22), 10-37.5 mg/kg/24 uur 2-3dd (23) tot 2-8 mg/kg/24 uur 1-2dd (21). Uiteindelijk wordt de dosering op basis van het effect bijgesteld. Aangezien de kat zeer gevoelig is voor dehydratie, is nauwkeurige observatie van de patiënt noodzakelijk.

β-blokkers

Met behulp van β-blokkers kan getracht worden het hartminuutvolume te verlagen en de renine release te onderdrukken. Dit laatste berust op blokkade van de β-receptoren in het juxtaglomerulaire apparaat. Propranolol, een non-selectieve β-blokker, wordt in doseringen variërend van 0.2-2 mg/kg/24 uur 2dd (11), 5-15 mg/kg/24 uur 2-3dd (39) en 5-30 mg/kg/24 uur 2-3dd (15) toegepast. Het kan worden gecombineerd met furosemide. Vanwege het non-selectieve karakter van de propranolol moet men rekening houden met eventuele bronchoconstrictie wanneer een luchtwegaandoening aanwezig is (22,23,29). Een alternatief is de selectieve β₁-adrenerge antagonist atenolol. Dit wordt gegeven in een dosering van 2 mg/kg/24 uur (22) of 12.5-25 mg/kg/24 uur (23). Atenolol is meer cardioselectief en hoeft slechts 1 maal daags te worden gegeven.

Calciumantagonisten

Calciumantagonisten veroorzaken vasodilatatie doordat de calciuminstroom in cellen van glad spierweefsel van hart en bloedvaten wordt geremd. Behalve een perifere vasodilatatie heeft dit ook een renale vasodilatatie tot gevolg en daardoor een toename van de glomerulaire filtratie en Na⁺-excretie (11,22,29,32).

Er kan een onderscheid gemaakt worden in de *non-dihydropyridines*, zoals verapamil, die een vasculair en een cardiaal effect (negatief inotrop) hebben en de *dihydropyridines*, zoals nifedipine en amlodipine, die veel specifieker op de bloedvaten werken waardoor een groter perifere vasodilaterend effect optreedt. Deze laatste groep heeft geen significant cardiodepressief effect en heeft een minimaal effect op de elektrische geleiding van het hart (8,35).

Amlodipine is een tweede generatie dihydropyridine. Door de trage binding aan en ontbinding van de calciumbindingsplaats treedt de werking geleidelijk op. Het middel heeft een lange halfwaardetijd waardoor er slechts éénmaal daags gedoseerd hoeft te worden. Bovendien ontstaan veel minder snel bijwerkingen (lethargie, hypotensie en tachycardie) (8,17). Tenslotte blijkt amlodipine veilig te zijn bij katten met nierinsufficiëntie. De plasma ureum- en kreatinewaarden verslechteren tijdens de behandeling niet (17,35). Als dosering voor de kat worden de volgende waarden opgegeven: 0.625-1.25 mg/kg 1dd (8), 0.18 ± 0.03 mg/kg 1dd (35) en 0.17 ± 0.04 mg/kg 1dd (17). De daling van de bloeddruk is met amlodipine gemiddeld 44-49 mmHg (12,17).

ACE-remmers

De conversie van angiotensine I naar angiotensine II wordt geremd. Hierdoor treedt vasodilatatie op, maar tevens daalt de aldosteronafgifte, waardoor het extracellulaire volume afneemt. Captopril kan worden voorgeschreven in doseringen variërend van: 1-3 mg/kg/24 uur 2dd (11), 12.5-36 mg/kg/24 uur 2-3dd

(22,23) tot 1-6 mg/kg/24 uur 2-3dd (32). Enalapril kan éénmaal daags worden gedoseerd in een dosis van 1 mg/kg/24 uur (28).

De symptomatische behandeling van secundaire aandoeningen

De behandeling van een sereuze ablatio retinae bestaat in het algemeen uit het toedienen van corticosteroïden (veelal prednisolon per os, 1-2 mg/kg, afdalend en 1dd alternerend) en diuretica in de vorm van furosemide of diclofenamide (2-10 mg/kg/24 uur, 3dd) (10,32). Diclofenamide is een koolzuuranhydraseremmer, waardoor een vermindering van de kamerwaterproductie optreedt en tevens, door verminderde koolzuuranhydrase activiteit in het tubulusepitheel van de nier, een verhoogde diurese. Zoals in het bovenstaande vermeld, dient met het toepassen van diuretica voorzichtig te worden omgesprongen, temeer daar veel katten tevens een nierinsufficiëntie hebben.

Corticosteroïden en hyperadrenocorticisme worden bij mens en hond met hypertensie in verband gebracht, zodat het voorschrijven van corticosteroïden wordt ontraden (34). Bij dieren met het hyperadrenocorticisme (syndroom van Cushing) blijkt een stijging van de plasma angiotensinogeenspiegel en een toename van de natriumresorptie voor te komen. Bovendien vergroten glucocorticosteroïden de gevoeligheid van het cardiovasculaire systeem voor catecholamines (16,38).

Een behandeling van de ablatio retinae op zich is in het geval van hypertensie niet goed mogelijk. Daardoor is ook het oogheelkundige herstel afhankelijk van de bloeddrukdaling. Hierdoor is er bij ver voortgeschreden oogveranderingen een slechte prognose voor de visus.

Aanvankelijk werd in de literatuur een bepaalde volgorde aangegeven voor de toepassing van diverse antihypertensiva. Elk geneesmiddel, of combinatie van middelen werd in de beschrijvingen gedurende één à twee of twee à vier weken gegeven. Wanneer in deze periode de bloeddruk niet was gedaald, werd een ander middel gekozen (11,29,33). Een lichte tot matige hypertensie kan met een β-blokker en/of diureticum goed worden bestreden. Bij een sterk verhoogde bloeddruk zijn ACE-remmers veelal noodzakelijk. De effectiviteit hiervan kon worden verhoogd door deze te combineren met furosemide en een zout-arm dieet (1). De combinatie van verschillende middelen zorgt vaak voor frequente doseringen, een toename van bijwerkingen zoals verlies van eetlust, braken en lethargie, en zeer wisselende resultaten (17,35).

Sinds de effectiviteit van amlodipine voldoende is aangetoond, bestaat er consensus dat dit geneesmiddel de voorkeur verdient, mede dankzij de feiten dat amlodipine slechts éénmaal daags hoeft te worden toegediend en er weinig bijwerkingen zijn beschreven (17,34,35). Bovendien blijkt het bij gebruik op de lange termijn een stabiele en blijvende bloeddrukcontrole te bewerkstelligen (17). In de studie van Maggio en medewerkers bleek 85% van de met amlodipine behandelde katten een goede respons te vertonen: de bloeddruk was bij deze dieren met minstens 20%, of tot onder de 170 mm Hg gedaald (24). Bij onvoldoende bloeddrukdaling kan amlodipine met ACE-remmers of β-blokkers worden gecombineerd (16).

PROGNOSE

Bij het bestaan van uitgebreide oogafwijkingen (ablatio retinae, grote intraoculaire bloedingen) is de prognose voor het gezichtsvermogen zeer gereserveerd. Ook wanneer de loslig-

gende neuroretina later weer zou aanliggen en de bloedingen zouden resorberen, is de neuroretina veelal ernstig beschadigd. De periode gedurende welke de ablatio heeft bestaan is hierbij van groot belang. Reeds binnen één uur zijn bij de kat histologische veranderingen aan het losgelaten deel van de neuroretina aantoonbaar (14). Dit komt doordat de retina voor de bloedvoorziening voor een belangrijk deel van de chorioidea afhankelijk is, en hiermee dus in contact moet zijn (2). Voorts zijn de fotoreceptoren voor hun metabolisme afhankelijk van contact met het retinale pigmentepitheel.

Wat betreft de levensverwachting van katten met hypertensie zijn de gegevens in de literatuur beperkt. Sansom en medewerkers (31) melden een overlevingstijd van zes maanden (met een spreiding van twee tot achttien maanden) en Littman (23) geeft een periode aan van zestien à achttien maanden. Maggio (24) en medewerkers vonden in een groep van 69 katten een gemiddelde overlevingstijd van twee jaar.

DISCUSSIE

De oudere kat met hypertensie wordt in eerste instantie vaak aangeboden als oogpatiënt. Vroege herkenning en behandeling van de oogafwijkingen (voor een betere prognose voor de visus) of, beter nog, het voorkómen van een ablatio retinae maakt een (preventieve) bloeddrukmeting bij de kat noodzakelijk. Met het beschikbaar komen van de non-invasieve meettechnieken is bloeddrukmeting in de praktijk goed toepasbaar geworden. Doppler ultrasonografie biedt een relatief goedkope, eenvoudige en goed reproduceerbare methode, waarmee de systolische bloeddruk voldoende nauwkeurig kan worden gemeten (5,7,15,22,23,30,34,37). Het is van groot belang de kat eerst gedurende tien minuten te laten acclimatiseren en vervolgens de meting meerdere malen te herhalen (37).

In een studie van Maggio en medewerkers (24) bleek bij katten met de typische retinopathie ten gevolge van hypertensie 68% aangeboden te zijn wegens plotselinge of progressieve blindheid of ernstige oogafwijkingen. In 88% van de gevallen betrof dit een probleem van beide ogen, maar de mate waarin was niet steeds symmetrisch. In 62,3% van de ogen was gedeeltelijke of totale ablatio retinae aanwezig, bij 52% van de katten was dit beiderzijds en in 56% van de ogen waren subretinale, intraretinale of vitreum bloedingen zichtbaar.

Behalve bij katten met de typische oogafwijkingen zal een bloeddrukmeting zeker ook bij katten met nierinsufficiëntie en hyperthyreoïdie moeten worden uitgevoerd, omdat deze de belangrijkste achterliggende oorzaken voor secundaire hypertensie bij de kat zijn. Uit de studie van Stiles en medewerkers (39) bleek 65% van een groep katten met chronische nierinsufficiëntie tevens aan hypertensie te lijden. Bij 80% van de katten met hypertensie werd tevens de typische retinopathie vastgesteld. Bij katten met hyperthyreoïdie lag het percentage hypertensieve dieren slechts bij 23% (39). In een eerdere publicatie van Kobayashi werd voor katten met nierinsufficiëntie ongeveer eenzelfde percentage dieren met verhoogde bloeddruk gevonden als in de studie van Stiles, namelijk 61%. Bij de katten met hyperthyreoïdie uit het onderzoek van Kobayashi bedroeg dit 87% (18), hetgeen een duidelijk verschil is met de resultaten van Stiles (39). Ondanks het feit dat de auteurs beiden als referentiewaarde 160/100 mmHg (systolisch/diastolisch, in beide studies 'onbloedig' gemeten) hebben gehanteerd, bestaat toch een groot verschil in het percentage katten met hyperthyreoïdie lijdend aan hypertensie. De

oorzaak van dit verschil is niet duidelijk. In de studie van Elliott werd de bloeddruk gemeten in gevallen waarin verschijnselen van nierinsufficiëntie of hyperthyreoïdie aanwezig waren en bij gezonde katten. Hypertensie werd hier gedefinieerd als een bloeddruk hoger dan 175 mm Hg. De meest voorkomende klacht van de eigenaars in deze groep was polyurie/polydipsie of vermagering, veroorzaakt door de onderliggende oorzaak (nierinsufficiëntie of hyperthyreoïdie). In 30% van deze katten was tevens sprake van plotselinge blindheid. Bij 60% van de onderzochte katten werden oculaire veranderingen vastgesteld. In 87% van de gevallen waren of cardiale of oculaire veranderingen aanwezig bij het lichamelijk onderzoek. In het merendeel van de gevallen werd een slechte functie van de nieren aangetoond. Bij 70% van de katten werden verhoogde kreatinnewaarden en slecht geconcentreerde urine gevonden. Van de resterende 30% met normale plasma-kreatinnewaarden had slechts 10% een goed urine-concentrerend vermogen (s.g. ≥ 1.040) (12). Ook Maggio en medewerkers vonden bij 78% van de katten met hypertensieve retinopathie een afwijkende nierfunctie (24). Concluderend blijkt chronische nierinsufficiëntie de meest voorkomende oorzaak voor hypertensie te zijn. Hyperthyreoïdie is veelal niet de oorzaak van een ernstige hypertensie, tenzij deze in combinatie met nierinsufficiëntie voorkomt (5,12,23,24).

Bij gezonde katten verschilt de bloeddruk tussen mannelijke en vrouwelijke dieren niet significant (37). Bij katten met hypertensie is dit evenwel onduidelijk. In een studie van Littman en medewerkers (23) werd bij 24 katten met hypertensie een gemiddelde bloeddruk van 219 (± 43) mmHg gevonden. Van deze katten was 63% van het mannelijke geslacht en 37% van het vrouwelijke geslacht. Maggio en medewerkers (24) vonden in hun studie van 69 katten met hypertensie echter 62% vrouwelijke katten en 38% mannelijke.

De gemiddelde leeftijd van katten met hypertensie was 14.8 ± 2.1 jaar, 93% van de katten was ouder dan tien jaar (24). Littman (23) constateerde dat 71% van de katten veertien jaar of ouder was en Elliot (12) vond dat 97% ouder dan twaalf jaar was. Het routinematig meten van de bloeddruk bij de kat, zonder klachten, ouder dan circa tien jaar is op grond van deze waarnemingen aan te bevelen.

Als oorzaken voor hypertensie worden bij de kat ook ernstige anemie en een te zoutrijk dieet genoemd (11,25,40). Deze opvatting berust tot nu toe op vermoedens, omdat er geen objectieve argumenten zijn om deze typen hypertensie afdoende te verklaren. Mogelijk speelt in deze gevallen toch een primair afgenomen nierfunctie een rol. Het is bekend dat hypertensie bij dieren met een reeds bestaande renale insufficiëntie sneller kan ontstaan wanneer zij een zoutrijk dieet krijgen dan bij gezonde dieren met een zoutrijk dieet (40). Ook de anemie zou te herleiden kunnen zijn tot een primair nierlijden.

In diverse studies wordt bij katten met hypertensie een hypertrofie van de linker ventrikel vermeld. Volgens Snyder en medewerkers wordt bij 74% van de katten met hypertensie een linker ventriculaire hypertrofie aangetroffen (36). Deze wordt geïnterpreteerd als een compensatie op de grotere energiebehoefte door een verhoogde nabelasting als gevolg van de hypertensie (23,25,29). Deze hypertrofie kan na behandeling met amlodipine verdwijnen (36). Volgens Lesser en medewerkers (20) en Snyder *et al.* (36) is geen relatie aangetoond tussen de mate van ventriculaire hypertrofie en de hoogte van de hypertensie, hetgeen niet past bij een compensatietheorie. Voor deze waarnemingen dient dus naar een nieuwe of aanvullende verklaring voor de ventrikelhypertrofie te worden gezocht.

In de literatuur wordt een veelheid aan doseringen, doserings-frequenties en combinaties van geneesmiddelen vermeld, zodat het maken van een vergelijking van het behandelings-effect wordt bemoeilijkt. Eenduidig is men momenteel over het gebruik van amlodipine als geneesmiddel van keuze. Amlodipine is zeer effectief bij de behandeling van hypertensie bij de kat, veroorzaakt nauwelijks bijwerkingen, heeft een voldoende lange werkingsduur zodat slechts 1x daags gedoseerd hoeft te worden en geeft geen verslechtering van de ureum en kreatin-inewarden, ook al waren die tevoren verhoogd (8,12,17,35). Slechts zelden hoeft de dosering in de loop der tijd te worden verhoogd of moet met andere antihypertensiva als β -blokkers of ACE-remmers worden gecombineerd (17). Er wordt een wekelijks of tweewekelijks bloeddrukmeting aangeraden tot het moment dat de bloeddruk is genormaliseerd. Daarna kan worden volstaan met een meting elke twee à vier maanden, mede afhankelijk van de klinische toestand van de patiënt (16,35). Wat betreft de levensverwachting van katten met hypertensie zijn de gegevens in de literatuur beperkt. Sansom en medewerkers (31) melden een overlevingstijd van zes maanden (met een spreiding van twee tot achttien maanden) en Littman (23) geeft een periode aan van zestien à achttien maanden. Littman vond overigens nauwelijks verschil in overlevingstijd bij katten die een lagere bloeddruk kregen na behandeling, vergeleken met katten die niet op de therapie reageerden (23). Echter de groep met de goede respons op de antihypertensieve therapie was gemiddeld 2,5 jaar ouder dan de andere groep ($16,1 \pm 3,9$ versus $13,6 \pm 3,5$ jaar). Dit verschil in leeftijd kan worden geïnterpreteerd als aanwijzing dat behandeling van hypertensie de levensduur wel degelijk verlengt. Elliott (12) vond daarentegen dat, van de katten die langer dan twaalf maanden overleefden, 70% uit de groep met een goed gereguleerde bloeddruk (<165 mm Hg) afkomstig was. In de studie van Maggio *et al.* was de gemiddelde overlevingstijd twee jaar (24).

CONCLUSIE

Concluderend kan worden gesteld dat een vroegtijdige herkenning van hypertensie bij de kat moet worden nagestreefd. Hiertoe zal de bloeddruk veel vaker, liefst routinematig, moeten worden gemeten, dus niet alleen in gevallen van uni- of bilaterale oculaire veranderingen, bij nierziekten en hyperthyreoïdie. Dit zou voor alle katten boven de leeftijd van $\pm$ tien jaar kunnen worden geadviseerd, bijvoorbeeld in combinatie met de jaarlijkse vaccinatie. Bloeddrukmeting met behulp van de Dopplermethode is relatief goedkoop, snel en eenvoudig toe te passen en is voldoende betrouwbaar. Een systolische waarde boven de 170 mm Hg dient als duidelijk verdacht te worden beschouwd en dient nader te worden onderzocht (16,37). Behalve een bloeddrukmeting zou bij deze patiënten ook funduscopie kunnen worden uitgevoerd. Het doel van de antihypertensieve therapie dient het verlagen van de bloeddruk naar ≤ 165 mm Hg te zijn (12). Het middel van eerste keus is amlodipine vanwege de effectiviteit, werkingsduur en veiligheid. Het is te verwachten dat blindheid en schade aan andere organen met een vroegtijdige en effectieve therapie in veel gevallen kunnen worden voorkomen en dat daarmee de levensduur en -kwaliteit van de bejaarde kat aanzienlijk kunnen worden verbeterd. Overigens dient nog onderzocht te worden in hoeverre de verlaging van de bloeddruk ook leidt tot het vertragen van de progressie van de nierinsufficiëntie en hoe laag de bloeddruk dient te zijn om dit te bewerkstelligen.

LITERATUUR

- Allen TA. The treatment of hypertension. *Proc ACVIM* 1986; 105-7.
- Alm A. Ocular circulation. In Hart W.M. ed. *Adler's physiology of the eye* 9th ed. St. Louis, Mosby year book 1992: 198-227.
- Allgoewer J, Schäffer EH, Skrodzki M, and Taugner F. Die hypertensive Retinopathie ein Leitsymptom des Bluthochdrucks bei der Katze. *Kleintierprax* 1997; 42 (6): 437-516.
- Bill A, and Sperber GO. Control of retinal and choroidal blood flow. *Eye* 1990; 4: 319-25.
- Binns SH, Sisson DD, Buoscio DA, and Schaeffer DJ. Doppler ultrasonographic, Oscillometric sphygmomanometric and Photoplethysmographic techniques for noninvasive blood pressure measurement in anesthetized cats. *J Vet Intern Med* 1995; 9 (6): 405-14.
- Branson KR, Wagner-Mann CC, and Mann F. Evaluation of an oscillometric blood pressure monitor on anesthetized cats and the effect of cuff placement and fur on accuracy. *Vet Surg* 1997; 26: 347-53.
- Caulkett NA, Cantwell SL, and Houston DM. A comparison of indirect blood pressure monitoring techniques in the anesthetized cat. *Veterinary Anesthesia* 1998; 27: 370-7.
- Cooke CL, and Snyder PS. Calcium channel blockers in veterinary medicine. *J Vet Intern Med* 1998; 12: 123-31.
- Crispin SM, and Mould JRB. Systemic hypertensive disease and the feline fundus. *Vet Ophthalm* 2001; 4 (2): 131-40.
- Curtis R, Barnett KC, and Leon A. Disease of the canine posterior segment. In: Gelatt K.N. ed. *Veterinary Ophthalmology*, 2nd ed. Philadelphia, Lea and Febiger 1991: 510-2.
- Dukes J. Hypertension: A review of the mechanisms, manifestations and management. *J Sm An Pract* 1992; 33: 119-29.
- Elliott J, Barber PJ, Syme HM, Rawlings JM, and Markwell PJ. Feline hypertension: clinical findings and response to antihypertensive treatment in 30 cases. *J Sm An Pract* 2001; 42: 122-9.
- Flood SM, Randolph JF, Gelzer ARM, and Refsal K. Primary Hyperaldosteronism in two cats. *JAAHA* 1999; 35: 411-6.
- Glaze MB, and Gelatt KN. Feline Ophthalmology. In Gelatt K.N. ed. *Veterinary Ophthalmology* 3rd ed., Baltimore, Lippincott Williams and Wilkins, 1999: 1039-41.
- Grandy JL, Dunlop CI, Hodgson DS, Curtis CR, and Chapman PL. Evaluation of the Doppler ultrasonic method of measuring systolic arterial blood pressure in cats. *Am J Vet Res* 1992; 53: 1166-9.
- Henik RA. Diagnosis and treatment of feline systemic hypertension. *Comp Cont Ed* 1997; 19 (2): 163-78.
- Henik RA, Snyder PS, and Volk LM. Treatment of systemic hypertension in cats with amlodipine besylate. *JAAHA* 1997; 33: 226-34.
- Kobayashi DL, Peterson ME, Graves TK, Lesser M, and Nichols CE. Hypertension in cats with chronic renal failure or hyperthyroidism. *J Vet Intern Med* 1990; 4: 58-62.
- Lane IF, Roberts SM, and Lappin MR. Ocular manifestations of vascular disease: hypertension, hyperviscosity and hyperlipidemia. *JAAHA* 1993; 29: 28-36.
- Lesser M, Fox PR, and Bond BR. Assessment of hypertension in 40 cats with left ventricular hypertrophy and dopplershift sphygmomanometry. *J Sm An Pract* 1992; 33: 55-8.
- Littman MP. Chronic spontaneous systemic hypertension in dogs and cats. *Proc. 8th. ACVIM Forum* 1990: 209-12.
- Littman MP. Update: treatment of hypertension in dogs and cats. In: Kirk Current Veterinary Therapy XI. Philadelphia: W.B. Saunders Company 1992; 838-41.
- Littman MP. Spontaneous systemic hypertension in 24 cats. *J Vet Intern Med* 1994; 8 (2): 79-86.
- Maggio F, DeFrancesco TC, Atkins CE, Pizzirani S, Gilger BC, and Davidson MG. Ocular lesions associated with systemic hypertension in cats: 69 cases (1985-1998). *J Am Vet Med Assoc* 2000; 217 (5): 695-702.
- Morgan RV. Systemic hypertension in four cats: ocular and medical findings. *JAAHA* 1986; 22: 615-21.
- Ottolander GJH den. Interne Geneeskunde 10e herziene druk, Houten, Bohn Stafleu Van Loghum, 1992: 248.
- Ross LA, and Labato MA. Use of drugs to control hypertension in renal failure. In Kirk Current Veterinary Therapy X. Philadelphia, W.B. Saunders Company 1989: 1201-4.
- Ross LA. Hypertension and chronic renal failure. *Sem Vet Med Surg* 1992; 7 (3): 221-6.
- Ross LA. Hypertensive Disease. In: Ettinger S.J. ed. *Textbook of Veterinary Internal Medicine* 4th ed. Philadelphia, W.B. Saunders Company, 1994: 2047-56.
- Sander C, Hörauf A, and Reusch C. Indirekte Blutdruckmessung bei

- Katzen mit Diabetes Mellitus, chronische Nephropathie und hypertropher Kardiomyopathie. *Tierärztl Prax* 1998; 26: 110-8.
31. Sansom J, Barnett KC, Dunn KA, Smith KC, and Dennis R. Ocular disease associated with hypertension in 16 cats. *J Sm An Pract* 1994; 35: 604-11.
 32. Slatter D. Retina. In: *Fundamentals of veterinary ophthalmology*, 2nd ed. Philadelphia, W.B. Saunders Company 1990: 433-4.
 33. Slatter D. Ocular Pharmacology and therapeutics. In: *Fundamentals of veterinary ophthalmology*, 2nd ed. Philadelphia, W.B. Saunders 1990: 58.
 34. Snyder PS, and Henik RA. Feline systemic hypertension. *Proc. 12th ACVIM Forum*, 1994: 126-7.
 35. Snyder PS. Amlodipine: a randomized, blinded clinical trial in 9 cats with systemic hypertension. *J Vet Intern Med* 1998; 12: 157-62.
 36. Snyder PS, Sadek D, and Jones GL. Effect of amlodipine on echocardiographic variables in cats with systemic hypertension. *J Vet Intern Med* 2001; 15: 52-6.
 37. Sparkes AH, Caney SMA, King MCA, and Gruffydd-Jones TJ. Inter- and intra-individual variation in Doppler Ultrasonic indirect blood pressure measurement in healthy cats. *J Vet Intern Med* 1999; 13: 314-8.
 38. Stewart A. Hypertension: pathophysiology and treatment. *Proc. TNAVC* 1996: 57-8.
 39. Stiles J, Polzin DJ, and Bistner SI. The prevalence of retinopathy in cats with systemic hypertension and chronic renal failure or hyperthyroidism. *JAAHA* 1994; 30: 564-72.
 40. Turner JL, Brogdon JD, Lees GE, and Greco D.S. Idiopathic hypertension in a cat with secondary hypertensive retinopathy associated with a high-salt diet. *JAAHA* 1990; 26: 647-51.

Equine dentistry

Boekbespreking

Edited by Gordon Baker & Jack Easley. W.B. Saunders Company Ltd London - Philadelphia, ISBN 0 7020 23922.

Dit in 1999 verschenen en in 2000 herdrukte boek is de eerste - in de engelse taal - uitgave over paarden tandheelkunde - equine dentistry - waarin uitgebreid de tandheelkunde bij het paard wordt beschreven. Er zijn vier hoofdstukken, bestaande uit een aantal hoofdstukken waaraan tien auteurs uit de USA (5), UK (4) en België (1) meewerken.

Natuurlijk gaat de eerste sectie over de morfologie: de orale en dentale anatomie, de fysiologie en een hoofdstuk over de leeftijdsbepaling. Dit laatste hoofdstuk is geschreven door onze Belgische collega uit Gent, S. Muylle, die eind negentiger jaren uitvoerig onderzoek heeft gedaan bij schedels van paarden. In zijn literatuurreferenties treffen we zelfs een verwijzing naar 1871 aan: 'Over de ouderdomskennis van het paard of de tandleer!'

De tweede sectie 'Dental diseases and pathology' bestaat uit

vijf hoofdstukken: ontwikkel- en eruptiestoornissen, diverse trauma aan gebitselementen en de omgeving, endodontische aandoeningen en orale en dentale nieuwvormingen.

In het derde gedeelte 'Diagnosis of dental disorders' worden het orale en dentale onderzoek, de systemische effecten van tandaanandoeningen en radiologische technieken en interpretaties besproken.

In het laatste deel 'Treatment of dental disorders' worden instrumentarium, tandheelkundige profylaxis, basis orthodontische principes, complicaties bij extracties, kaakfractuurbehandeling en endodontische therapieën besproken. Dit gedeelte bevat voor de algemeen practicus de basiskennis en behandelingsmogelijkheden maar ook de 'tandheelkundig gevorderde dierenarts' kan zijn kennis verrijken.

Alle hoofdstukken eindigen met uitgebreide literatuurgegevens. Een index wijst de weg.

Het inkijken en doorbladeren van dit met vele afbeeldingen verrijkte boek kan voor iedere dierenarts die zich kundig en/of intensief bezig wil gaan houden met de veterinaire tandheelkunde bij paarden, een prettige gebeurtenis zijn en aanzetten tot het lezen van de teksten!

Dit boek hoort thuis in de boekenkast van elke tandheelkundig geïnteresseerde paardenarts.

Andries van Foreest, Wim Klein

**Veldstudie
afgerond.
Op recept
verkrijgbaar.**

ACE Pharmaceuticals BV - Postbus 1262 - 3890 BB Zeewolde

Sachet met 10 gram granulaat

*10 gram granulaat komt overeen
met 4 gram Cimetidine*

ZITAC® Hippogran®

Erkende dierenarts binnenkort geaccepteerd door overheid?

Tekst en foto's: Susan Umans

Berichten en verslagen

De erkende dierenarts is op dreef. Met zo'n 800 erkende rundveedierenartsen, 308 varkens-, 78 pluimvee- en 359 erkende paardendierenartsen kun je rustig stellen dat de erkenningsregeling een succes is; de meerderheid van de praktici in Nederland is immers erkend.

Rondom de centrale vraag 'Kan en wil de overheid de keuze maken voor de erkende dierenarts?' organiseerde het Veterinair KwaliteitsOrgaan op 19 november 2002 een minisymposium in de Jaarbeurs.

Dagvoorzitter Jaap Westerbeek constateert dat er veel coryfeeën in de zaal zitten, wat volgens hem iets zegt over het belang van deze bijeenkomst. Hijzelf is al vanaf het prille begin betrokken bij de erkenningsregelingen. "Wij zijn met z'n allen verantwoordelijk voor voedselveiligheid", is zijn overtuiging. Hij zet uiteen hoe in juni 1997 een aantal (rundvee)groeperingen zijn gaan brainstormen over de toekomst van de dierenarts en hoe daar geconstateerd werd dat de rundveedierenarts niet als dusdanig herkenbaar was. Ook vanuit de overheid kwamen er signalen betreffende de integriteit van de Nederlandse dierenarts. Allemaal redenen om over te gaan op een erkenningensysteem.

Westerbeek haalt aan hoe op de eerste dag van een vijfdaagse

basiscursus Erkende rundveedierenarts getracht wordt draagvlak te creëren. Dat de overheid steeds maar weer twijfelt aan de beroepsgroep bestempelt hij als 'verouderde casuïstiek'. Volgens Westerbeek staat het buiten kijf dat de dierenartsen een geweldige inhaalsslag hebben gemaakt en dat het twee petten-verhaal in de prullenmand kan.

Netwerk van Toezicht

Drs. Peter van der Wal, hoofd Afdeling Dierziekten bij RVV Centrale directie, gaat in op het Netwerk van Toezicht, destijds een belangrijke reden om tot een erkenningensysteem over te gaan. Dit netwerk is gekoppeld (artikel 14) aan de Richtlijn 97/12/EG van 17 maart 1997, de herziene intracommunautaire Handelsrichtlijn voor runderen en varkens. Daarbij gaat het om vrijwaring (zowel landelijk, regionaal als op bedrijfsniveau) van levende exportdieren (varkens en runderen) ten aanzien van tuberculose, leucose, brucellose, IBR, leptospirosis hardjo bij het rund en Aujeszky bij het varken. Maar het gaat ook om vrijwaring ten aanzien van lijst A-ziekten zoals varkenspest, blaasjesziekte en mond- en klauwzeer.

"Het Netwerk van Toezicht is een kan-bepaling", aldus Van der Wal. "De oorspronkelijke naam was 'epidemiologisch netwerk', maar niemand wist wat daarmee werd bedoeld. Wat overbleef was een onversierde kerstboom." Daarmee bedoelt Van der Wal dat het netwerk een kale structuur is, waarin vee-

De drie sprekers Anton Pijpers, Peter van der Wal en Hugo de Groot.

Van der Wal: "De individuele vertrouwensrelatie met de veehouder is een verlaten pad."

houders en dierenartsen-practici via een geautomatiseerd systeem gegevens kunnen doorgeven aan de 'officiële dierenartsen' in slachthuizen en op verzamelplaatsen.

Artikel 14 (Netwerk van Toezicht) zou voor 31 december 1999 herzien worden, met name op het punt van verplichtstelling ervan in de lidstaten van de Europese Unie. Dat is niet gebeurd. Van der Wal gaat hier verder niet op in, maar stelt duidelijk dat vrije interpretatie of invulling bij een netwerk van toezicht niet mogelijk is. Het dient immers erkend te worden door de Europese Commissie. Hij somt op waar zo'n netwerk van toezicht uit moet bestaan (rundvee- en varkensbeslagen, eigenaar/houder, erkende of officiële dierenarts, veterinaire dienst van de lidstaat, veterinaire laboratoria, gecomputeriseerd gegevensbestand en officiële dierenarts van de slachthuizen en verzamelcentra).

Van der Wal maakt duidelijk dat de erkende dierenarts slechts een onderdeel is van het door de Europese Commissie goed te keuren Netwerk van Toezicht. Bovendien moet de keuze nog gemaakt worden of de erkende dierenarts onderdeel gaat uitmaken van het netwerk, of een voor het bedrijf verantwoordelijke officiële dierenarts. Maar als die situatie werkelijkheid wordt, zijn er een aantal verplichtingen waar de erkende dierenarts aan moet voldoen. Zo mag de erkende dierenarts geen financiële band of familieband hebben met de bedrijfseigenaar en moet hij meer dan louter specifieke veterinaire kennis bezitten inzake de betrokken diersoort. Hij moet toezien op de identificatie van dieren van het beslag en op de hygiënische omstandigheden van het beslag en van de productie-eenheden. Ook laat Van der Wal zien dat een lidstaat de verantwoordelijkheid van de erkende dierenarts in sommige vallen kan beperken tot een aantal bedrijven of een bepaald geografisch gebied.

Alle bedrijven in een regio moeten deelnemen; er is dus geen sprake van een vrijwillige keuze of een bedrijf wel of niet deelneemt in een bepaalde regio. Mocht de bevoegde autoriteit tot de conclusie komen dat iemand niet langer aan de eisen voldoet, dan kan de erkenning worden opgeschort of in-

getrokken en ook andere sancties zijn dan niet uitgesloten. Van der Wal: "Het bedrijf gaat dan volledig op slot."

Het Netwerk van Toezicht is gecompliceerder dan slechts epidemiologische eisen. In een gecomputeriseerd gegevensbestand moet van elk dier de identificatiecode, geboortedatum, geslacht, raskleed en dergelijke worden opgenomen. Voor elk bedrijf het identificatienummer, naam en adres van de houder en ga zo maar door. Volgens Van der Wal is er wat deze eisen aangaat sprake van een volledige open eind-bepaling.

Hij maakt duidelijk dat het binnen het Netwerk van Toezicht niet alleen gaat om een specifieke opleidingsinspanning. "We praten hier over een duidelijke, publieke verantwoordelijkheidsstelling. De individuele vertrouwensrelatie met de veehouder is een verlaten pad", besluit hij zijn betoog.

Beleid en strategie veterinaire garantiesystematiek

"Past de ontwikkeling van een private organisatie als het Veterinair KwaliteitsOrgaan in de beleidslijn van de overheid?", vraagt drs. Hugo de Groot, secretaris van het VKO-bestuur, zich aan het eind van het betoog af. Hij zet voor de aanwezigen uiteen wat het Veterinair KwaliteitsOrgaan is, wie de belanghebbenden zijn, gaat in op de ontwikkelingsfasen van het kwaliteitsdenken en op beleidsthema's.

De onafhankelijke Stichting Veterinair KwaliteitsOrgaan (VKO) beheert de veterinaire kwaliteitslijnen en organiseert de controle, borging en sanctionering. In het VKO zijn de veterinaire beroepsgroep vertegenwoordigd, maar ook de branche-organisaties en de wetenschap. "Het VKO zal een passende bijdrage leveren aan de volksgezondheid, de voedselveiligheid, diergezondheid en aan het welzijn van mens en dier", aldus De Groot. De in het VKO verenigde partijen brengen de veterinaire dienstverlening op een constant, herkenbaar en hoog niveau, waarbij sterk rekening wordt gehouden met de wensen van afnemers, klanten en samenleving. De Groot legt uit dat het VKO is ontstaan uit de behoefte aan herkenbare instituten, waaraan burgers en instellingen hun zorgen over kwaliteit en betrouwbaarheid kunnen delegeren. Tevens is de stichting een van de antwoorden op de oproep die de voormalig minister van LNV, mr. L.J. Brinkhorst, heeft gedaan tijdens het Jaarcongres in 2000 van de KNMvD in Noordwijkerhout, om te werken aan een beter imago en aan de borging van integer handelen. De Groot: "De groeiende zorg over zaken als voedselveiligheid, ketenaansprakelijkheid en dierenwelzijn en de rol van de dierenarts in dit geheel, moet uiteindelijk bij deze onafhankelijke, private instelling neergelegd kunnen worden". Om hieraan te kunnen voldoen, werkt het VKO aan een duidelijk en herkenbaar profiel in de samenleving.

Ontwikkelingsfasen kwaliteitsdenken

De Groot duikt een stukje de geschiedenis in door de ontwikkelingsfasen van het kwaliteitsdenken uiteen te zetten. Tot eind jaren tachtig staat het *vakmanschap* van de dierenarts garant voor de kwaliteit van het werk in de rol van controle op producten van dierlijke oorsprong. De KNMvD speelt een belangrijke rol bij het vaststellen van gedragsregels en er is veel sociale controle.

De fase van de *productiebeheersing* wordt gekenmerkt door certificeringssystemen zoals GMP voor de mengvoederindustrie en HACCP voor de verwerkende industrie. In de Code voor Goede Veterinaire Praktijkuitoefening (GVP) is het professionele handelen van de dierenarts vastgelegd bij de behandeling van pluimvee, varkens, melk- en vleesvee alsmede

melkgeiten. De Wet Uitoefening Diergeneeskunde (WUD) wordt ingevoerd en handhaving wordt geregeld op basis van het Veterinair Tuchtrecht.

De derde fase is de systeemcertificering. Organisatiegerichte kwaliteitssystemen zoals de ISO 9000-serie en Integrale Ketenbeheersing zijn kenmerken van deze fase. Uit deze periode stamt de Kwaliteitsrichtlijn voor Dierenartsenpraktijken. Binnen deze systemen bestaat de behoefte aan herkenbare, gekwalificeerde personen. Zo is midden jaren negentig op, aandringen van de stakeholders, het Coördinatiecentrum Erkende Dierenartsen opgericht. Voor de verschillende diersoorten worden - in overleg met stakeholders en overheid - de normen voor de erkenning vastgesteld, gebaseerd op permanente educatie en contacturen. Ook de 'practitioner' van de Rijksdienst voor de Keuring van Vee en Vlees stamt uit deze periode. Deze part-time officiële dierenarts is op basis van vastgestelde kwalificaties bevoegd om bepaalde officiële processen binnen het systeem te certificeren. Voor de opleidingstrajecten lijkt een eenduidige aanpak een volgende logische stap.

Fase vier kenmerkt zich door *integratie* van genoemde systemen. De focus ligt op risicobeheersing ten aanzien van afnemers (kwaliteit), personeels (ARBO) en omgeving (milieu). De oprichting van het VKO is een logische stap in het 'fase drie denken'. Hiermee wordt de schijn vermeden dat de richtlijnen en de controle gekoppeld zijn aan het lidmaatschap van de branche-organisatie. Controle wordt uitbesteed aan onafhankelijke certificerende organisaties met ruime ervaring op het gebied van inspectie, controle en certificatie.

Ketenbrede verantwoordelijkheid

"De beroepsgroep heeft een ketenbrede verantwoordelijkheid in de productie van voedsel", zegt De Groot. "Dit vraagt een maatschappelijk verantwoorde beroepsuitoefening, die verder gaat dan de kerntaken en dan de wet verplicht, en die leidt tot toegevoegde waarde voor organisatie én maatschappij." Het VKO anticipeert hiermee op het beleid en de regelgeving en laat zich leiden door Europese, nationale en PBO-regelgeving. De Groot zet uiteen dat op Europees niveau de beleidsthema's de Codex Alimentarius, het Witboek over Voedselveiligheid en het Rapport 209: 'Inventariseren van systemen voor de verzameling van Informatie over Diergezondheid en veiligheid Dierlijk Product' zijn. Op nationaal niveau zijn beleidsthema's onder andere: Nota Voedsel en Groen, Motie Waalkens/Ter Veer en Beleidsnota Dierenwelzijn. Wat regelgeving aangaat is binnen de EG de General Food Law van belang, maar ook SANCO/1190/2001 (permanente educatie) en Richtlijn 97/12/EG. Op nationaal niveau natuurlijk de Wet Uitoefening Diergeneeskunde, de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren en de Diergeneesmiddelenwet. Als het om private systemen en PBO's gaat, ligt momenteel de nadruk op de IKB-systematiek en Keten Kwaliteit Melk.

"Totale ketenbeheersing vraagt om een multidisciplinaire aanpak en borging", aldus De Groot. "Dierenartsen leveren in de keten zowel horizontaal als verticaal hun bijdrage aan het eindproduct." Het in kaart brengen en controleren van 'gevaar', 'risico's', en 'blootstelling' dient nader uitgewerkt te worden. Voor een aantal ketens zijn er al overeenkomsten en daaraan verbonden takenpakketten. De Groot maakt dui-

Dagvoorzitter Jaap Westerbeek: "Met z'n allen verantwoordelijk voor voedselveiligheid."

Hugo de Groot: "Totale ketenbeheersing vraagt om een multidisciplinaire aanpak en borging."

delijk dat het VKO als keurmerk voor de veterinaire garantiesystematiek een belangrijke rol speelt, maar ook de keuze van de overheid.

Visie op certificering

Prof. dr. Anton Pijpers, directeur van de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD), geeft zijn visie op de toekomst van de veehouderij. Wat de export aangaat, staan kwaliteit en gezondheid voorop, maar ook het welzijn van dieren wordt steeds belangrijker, evenals de voedselveiligheid. Hij concludeert dat eisen en garanties alleen maar zullen toenemen. Vervolgens maakt hij de stap naar de Gezondheidsdienst, die na een aantal reorganisaties, adviesrapporten en een verbeterde marktorientatie, haar positie heeft bepaald. De Gezondheidsdienst wil een zelfstandig, onafhankelijk instituut zijn, dat autoriteit uitstraalt. Tevens wil de Gezondheidsdienst een nationale monitoringsfunctie hebben en garant staan voor kwaliteit. De strategie om dit te bereiken is zowel bedrijfsleven als overheid te betrekken bij het ontwikkelen en uitvoeren van diergezondheidsprogramma's.

Binnen de Gezondheidsdienst worden de interne werkprocessen geanalyseerd en moeten de primaire processen eenduidig en gemakkelijk zijn. Eind 2002 wil de Gezondheidsdienst aan de ISO 9001-norm voldoen. Ook alle andere schakels binnen de diergezondheidsprogramma's moeten aan certificatie meedoen, zoals Sterlab, Sterin en de erkende dierenartsen. Pijpers maakt de zaak duidelijk dat de Gezondheidsdienst kwaliteit wil aanbieden; een certificaat van de Gezondheidsdienst geeft garantie.

Zijn visie op de erkende dierenarts is duidelijk: die moet zijn ingesteld door een onafhankelijk orgaan, het moet toegankelijk

zijn voor iedereen en ruim bekend zijn. Voortbordurend op de kwaliteitsplannen van de Gezondheidsdienst vertelt Pijpers dat de Gezondheidsdienst uiterlijk per 1 januari 2003 alle werkzaamheden ten behoeve van georganiseerde dierziektebestrijding door erkende dierenartsen wil laten uitvoeren. Althans, dat is de doelstelling. Er is echter nog geen overeenstemming tussen het VKO en de overheid, nog geen eenduidigheid. "Dat moet op korte termijn geregeld worden", vindt Pijpers.

Overheid is aan zet

De forumdiscussie die begint als de drie sprekers klaar zijn met hun verhaal, heeft één centraal thema: wanneer is de overheid bereid om de erkende dierenarts op te nemen in haar kwaliteitsbeleid? KNMvD-voorzitter Ton de Ruijter vraagt of betrokkenheid van de overheid door middel van een volwaardige bestuurspositie binnen het VKO een optie is. Koos Voermans (VKO) maakt nog eens duidelijk dat de twee petten-discussie in de prullenbak moet. "Er is geen twijfel over; degene die de keuze voor erkende dierenarts niet maakt, haakt af", aldus Voermans.

Jan van den Berg, plaatsvervangend directeur van de RVV zegt het initiatief vanuit VKO van harte te steunen. "Iedereen heeft er belang bij, want de kwaliteit neemt toe." Van den Berg is blij dat de dierenartsen bereid zijn om de discussie over de vertrouwenspositie definitief te sluiten. "Dat heb ik vandaag voor het eerst gehoord. Waar een dierenarts voor staat is kwaliteit en volksgezondheid." Van den Berg vindt dat iedere dierenarts zich ervan bewust moet zijn dat het niet langer gaat om de houderij maar om voedselproductie. Verder maakt hij duidelijk dat de overheid wat anders verstaat onder 'erkende dierenarts' dan bijvoorbeeld een veehouder. "Elke veehouder mag eisen stellen aan zijn dierenarts." De erkende dierenarts zoals de overheid die ziet, maakt deel uit van een netwerk. Van den Berg zegt dat de overheid binnenkort het initiatief zal nemen wat betreft de invulling van de taken van de erkende dierenarts, zoals de overheid die ziet.

Rens van Dobbenburgh, bestuurslid van de KNMvD, vindt dat de overheid zich wel heel voorzichtig opstelt. "Alle gremia die hier zijn vertegenwoordigd hebben gevraagd om een erkende dierenarts en hebben invloed gehad op hoe die er dan uit zou zien. Omarm 'm nu die klaar is', is zijn advies aan de overheid. Ook Anton Pijpers is bezorgd als hij hoort dat de overheid nog één à twee jaar denkt nodig te hebben om de erkende dierenarts te implementeren. "Dan is het initiatief om zeep."

De heer Van Keulen van de Stichting KKM heeft nog wat goede tips voor de dierenartsen. Hij raadt ze aan om zelf de leiding te houden in het systeem en om het transparant te houden. "Hou discussie met elkaar", zegt hij. Verder geeft hij aan dat de overheid in feite een klant is, die mag aangeven welke kant het opgaat. "Probeer zelf de voorsprong te nemen en te behouden", is het advies van Van Keulen.

Er volgt nog een korte discussie over onafhankelijkheid. Die kun je kiezen door buiten de maatschappij te gaan staan of in discussie te gaan met allerlei partijen. Met andere woorden: terug naar de herwaardering van het poldermodel. Je bent onafhankelijk zodra je nee kunt zeggen tegen de opdrachtgever.

Dagvoorzitter Jaap Westerbeek rondt het minisymposium af door te concluderen dat er ontzettend veel draagvlak is voor de erkende dierenarts. Dat heeft hij vandaag duidelijk geproefd. "We hebben deze ochtend bewezen dat we met het VKO op het goede spoor zitten."

Kennismakingsbijeenkomst 'Dierenartsen voor proefdieren'

Berichten en verslagen

Voor het welzijn van proefdieren is een goede gezondheidszorg onontbeerlijk. Daarnaast zijn de dieren gebaat bij deskundige behandeling, ook in de context van proeven. Dierenartsen zijn bij uitstek gekwalificeerd om met hun kennis over (vergelijkende) ziektekunde en klinische aspecten (diagnostische en therapeutische technieken) een bijdrage te leveren aan verantwoord gebruik van proefdieren, met aandacht voor dierenwelzijn en ter ondersteuning van goed wetenschappelijk onderzoek. Binnen de instellingen met proefdieren is de dierenarts vraagbaak voor de bewaking van diergezondheid, de klinische gezondheidszorg en het opzetten van experimentele methoden. Deze beroepsgroep is in Nederland vrij omvangrijk maar nog niet georganiseerd. Er kan echter aansluiting worden gevonden bij collega's in binnen- en buitenland.

The European Society of Laboratory Animal Veterinarians (ESLAV)

De Europese Vereniging van Proefdier-dierenartsen is er voor alle dierenartsen die van de veterinaire zorg voor proefdieren werk maken. Het initiatief tot deze jonge vereniging werd genomen in 1996 en resulteerde in een honderdtal leden die in 1999 voor het eerst in ledenvergadering bijeenkwamen. De vereniging is in de eerste plaats een professioneel platform voor discussie en uitwisseling van kennis binnen Europa. Dit draagt bij tot een kwalitatief en kwantitatief adequate bijdrage van dierenartsen bij het houden en gebruiken van proefdieren, een noodzaak met het oog op verantwoord gebruik van proefdieren. De organisatie dient als aanspreekpunt waar veterinaire input van belang is en behartigt de belangen van deze vrij omvangrijke beroepsgroep.

Inmiddels stijgt het ledental fors en zijn nagenoeg alle Europese landen vertegenwoordigd, inclusief de voormalige oostbloklanden. De wetenschappelijke bijeenkomsten van ESLAV zijn bestemd voor dierenartsen. Inmiddels werden er congressen gehouden in Dublin (2000), Milaan (2001), Aken (2002) en in mei 2003 is Finland aan de beurt.

Europees specialisme

De verdere toenemende professionalisering krijgt met name verder gestalte door de instelling van een Europees specialisme Geneeskunde van proefdieren (European College of Laboratory Animal Medicine). Na een ronde van selectie van *de facto* specialisten gaan binnenkort de eerste specialistenopleidingen van start.

Nederlandse collega's

Een oppervlakkige inventarisatie leert dat in Nederland tenminste 50 dierenartsen direct betrokken zijn bij de gezondheidszorg voor proefdieren, nog afgezien van dierenarts-onderzoekers. Meerdere van deze collega's hebben aangegeven dat ze het zeer op prijs zouden stellen om hun beroepshalve kennisenkringnetwerk aanzienlijk uit te breiden en op die wijze meer collegiale uitwisseling tot stand te brengen. Dit was aanleiding tot het organiseren van een kennismakingsbijeenkomst op 15 januari 2003, 's middags, op een centrale locatie in Nederland om 1500 uur, bij NV-Organon te Oss.

Voor nadere informatie en aanmelding kunt u zich wenden tot de initiatiefnemers, Gerrit-Jan Wennink (gerritjan.wennink@organon.com) en Martje Fentener van Vlissingen (Fentener@edc.fgg.eur.nl).

Meer informatie over ESLAV is te vinden op de gelijknamige website (www.eslav.org).

Symposium DSK 'Ouderdom komt met gebreken'

Op 15 januari 2003 organiseert de Diergeneeskundige Studenten Kring een symposium met als titel 'Ouderdom komt met gebreken'. Het programma begint om 9.00 uur. Het symposium wordt gehouden in het hoofgebouw van de Faculteit der Diergeneeskunde en is door de KNMvD geaccrediteerd voor negen PAO-punten.

Na de inleiding door prof. dr. E. Gruys, houdt prof. dr. H.A.W. Hazewinkel een lezing met als titel 'Geriatrische problematiek bij de hond'. Vervolgens behandelt drs. D.C. Aharon 'Fysiotherapeutische behandeling en revalidatie van de herniapatiënt'. Dr. P. Overgaauw vertelt over 'Recent development of aging in animals' en prof. dr. E.

Noordhuizen-Stassen bespreekt euthanasie.

Om 14.00 uur houdt prof. dr. E. Gruys een verhaal over Alzheimer bij de hond. Daarna vertelt dr. A.A. Stokhof over diagnostiek en behandeling van cardiovasculaire aandoeningen bij oudere gezelschapsdieren. Laatste spreker is drs. J. P. de Vos, die als onderwerp heeft: 'Trap niet in de valkuil van het mastocytoom'. Om ± 16.45 uur is er een paneldiscussie.

De prijs voor dierenartsen bedraagt 25 euro, voor studenten 5 euro. Voor informatie kunt u de website van de DSK bezoeken, <http://www.dskonline.nl/symposium.htm>, of mailen naar dsk_sympoco@hotmail.com.

DANOFLOXACINE
ADVOCIN® 180

Eén injectie.....einde infectie! ^{*1}

Advocin® 180:

- A* Uniek CDD-concept
- A* Zeer potent breedwerkend antibioticum
- A* Snel herstel bij luchtweg- en maagdarminfecties.
- A* Gemakkelijk in gebruik
 - Klein injectievolume (dosering 1 ml/30 kg subcutaan)
 - 1 behandeling voldoende¹
- A* Diervriendelijk
- A* Korte wachttijden
vlees: 8 dagen; melk: 4 dagen
- A* Flacons van 50 ml en 100 ml

DANOFLOXACINE
ADVOCIN® 180

Eén injectie....einde infectie!

Advocin® 180 is een nieuw en effectief antibioticum tegen luchtweg- en darminfecties bij kalveren. Het werkt volgens het unieke Concentratie Afhankelijke Concept (CDD-concept) waarbij niet de duur van de behandeling, maar de hoogte van de concentratie bepalend is voor het succes. Dit heeft tot gevolg dat vrijwel alle ziektekiemen kort na de behandeling zijn gedood en dat 1 injectie dan ook voldoende is.¹

¹ Uit onderzoek is gebleken dat in slechts ca. 25% van de gevallen een tweede injectie noodzakelijk is. Bron: data on file

Advocin® 180; RegNL 9945. Werkzame stof: Danofloxacin (als mesylaat) 180 mg/ml. **Indicaties/Doelindien:** Runderen; voor de behandeling van luchtweg- en darminfecties veroorzaakt door Mannheimia haemolytica, Pasteurella multocida, Escherichia coli, Haemophilus somnus die gevoelig zijn voor danofloxacin. Neonatale kalveren; voor de behandeling van darminfecties veroorzaakt door E.coli die gevoelig zijn voor danofloxacin. **Dosering:** 1 ml/30 kg, subcutaan. **Wachttijd:** melk: 4 dagen, vlees: 8 dagen. **Bijwerkingen:** een lichte zwelling rond de injectieplaats. Deze kan 30 dagen aanhouden. **Contra-indicaties:** geen bekend. **Kanalisatiestatus:** UDA. Nadere informatie verkrijgbaar bij Pfizer Animal Health b.v.

Animal Health

Visie op gezondheid

Pfizer Animal Health bv
Postbus 57 • 2900 AA Capelle a/d IJssel
www.pfizerah.nl • secretariaat.ahg@pfizer.com

© 2002 Pfizer Animal Health bv - Capelle a/d IJssel
© Merck Animal Health Inc., N.Y., U.S.A.

Een aardse terriër

laira Boissevain

Veterinair tuchtrecht

In een vorig artikel hebt u gelezen hoe een dierenarts een bijtende kat van de behandeltafel sloeg. Het Tuchtcollege vond dit gedrag laakbaar en de klacht gegrond, maar legde verder geen maatregel op. Ook in onderstaand geval vertoont een dier onverwacht gedrag wat leidt tot ellende...

Zwaartekracht...

Een Yorkshire Terriër van vier jaar oud is niet lekker. De dierenarts kan de oorzaak niet direct vinden, en na overleg laat de eigenaar het hondje achter in de kliniek voor nader onderzoek. Tijdens het spreekuur is daar geen tijd voor, maar daarna kan de dierenarts in alle rust verder kijken.

Ondertussen wordt de hond in de hondenverblijven gezet. Zoals het in een goede dierenkliniek gaat, komt de assistente in de loop van de ochtend de hokken schoonmaken. De meeste honden schuiven dan gewoon even op, maar met de York kan dat, om redenen die niet bekend zijn, niet. Wat te doen? Ach, het is maar een klein hondje en bovenin zijn kattenkooien. Het kleine hondje kan daar best even in. Zo gezegd, zo gedaan; de assistente pakt het hondje op en zet het boven in een kattenkooi. Dat gaat allemaal goed, het hondje laat zich rustig verplaatsen.

...gewichtsloos...

Als ze klaar is met schoonmaken wil ze het beestje weer terugzetten in de hondenkennel. Nietsvermoedend doet ze het deurtje open en steekt haar hand naar binnen om hem te pakken, maar dat gaat ietsje anders. De kleine terriër schiet met een schelle kef naar voren, en voorzover zij kan beoordelen niet met de bedoeling om eens gezellig te knuffelen. In een reflex trekt ze haar hand terug, waardoor het hondje letterlijk in het luchtleidige schiet en als ware het een tekenfilm, recht naar beneden valt. Het beest komt ongelukkig terecht en is zwaargewond.

De assistente aarzelt geen moment maar onderbreekt het spreekuur en brengt het diertje naar de dienstdoende dierenarts. Deze stabiliseert de hond en maakt een röntgenfoto, daarna belt ze direct de eigenaar. Een uur later is de eigenaar

nog niet ter plaatse, maar de behandelend dierenarts moet naar een andere praktijklocatie. Onder de gegeven omstandigheden heel vervelend, maar het kan niet anders. De dierenarts draagt de zorg voor de hond daarom over aan een praktijkgenoot, die de eigenaar ontvangt en met haar praat over de zorgwekkende toestand van de hond. Het hondje overleeft het ongeluk niet; kort nadat de eigenaar is gearriveerd sterft het dier. Het zit de dierenarts die de hond in eerste instantie heeft behandeld niet lekker, dus de dag daarna belt zij de eigenaar om haar excuses aan te bieden en de zaak te bespreken. Ook de beroepsaansprakelijkheidsverzekering

wordt op de hoogte gesteld. Toch gaat de eigenaar over de dierenarts klagen bij het Tuchtcollege.

...of te licht bevonden?

Het Tuchtcollege vindt echter dat de dierenarts geen verwijt treft omdat ze de val uit het hok niet heeft (kunnen) voorkomen door het nemen van voorzorgsmaatregelen. Bij het maken van de afspraak met de eigenaar is de dierenarts niet gewaarschuwd voor agressief gedrag, zodat er voor het nemen van voorzorgsmaatregelen geen aanleiding was. De hond is bovendien door een assistente in het kattenhok neergezet, maar ook dat was, gezien de grootte van de hond en de plaats van het hok, niet onaanvaardbaar. Het ongeluk is daarmee niet aan de dierenarts te wijten en de dierenarts heeft direct spoedeisende hulp verleend. De klacht wordt ongegrond verklaard.

Op zich zou het niet onlogisch zijn geweest om een klacht tegen de assistente in te dienen, maar dat is niet gebeurd.

Wat de uitspraak van het Tuchtcollege opmerkelijk maakt, is dat het Tuchtcollege in de zaak met de van tafel gempte kat vond dat een dierenarts altijd bedacht moet zijn op onvoorspelbaar gedrag in de spreekkamer. In deze zaak wordt echter gesteld dat voorzorgsmaatregelen niet noodzakelijk waren, omdat de eigenaar de dierenarts niet had gewaarschuwd voor agressief gedrag. Als onvoorspelbaar (agressief) gedrag altijd tot de mogelijkheden behoort (wat in een dierenkliniek niet een heel vreemde veronderstelling is), zou dat wel rechtvaardigen dat een klein hondje niet zomaar in een hok mag worden gezet van waaruit hij een dodelijke val kan maken. Wellicht zou de uitspraak anders zijn geweest als de eigenaar een klacht tegen de assistente had ingediend?

Henk Vrieselaar

Integriteit

A.A.A. Vendrig

Ingezonden

In het artikel 'Integriteit van de dierenarts een inzicht' wordt een gefundeerd beeld geschetst van de ontwikkeling van het beroep dierenarts in de samenleving.

De behoefte aan een discussie over de integriteit van de dierenarts zijn een aantal spraakmakende uitspraken in straf- en tuchtrecht. Dierenartsen ble-

ken gevoelig voor de argumenten van hun cliënten om de waarheid geweld aan te doen.

Het is terecht een gevolg van de verandering van de positie van de dierenarts in de samenleving die hem kwetsbaar heeft gemaakt voor allerlei invloeden. Niet alleen is de financiële positie van de veehouder slechter geworden, doch die van de praktiserend dierenarts is daarin mede gegaan. De taak van de dierenarts op het agrarische bedrijf is veranderd. Van heelmeeester is hij adviseur en controleur geworden. Hij heeft van de overheid de taak gekregen de bedrijven regelmatig te controleren op verschijnselen die zouden kunnen wijzen op het optreden van besmettelijke veeziekten. Daarvoor is gekozen voor de dierenarts die geregistreerd staat als de dierenarts van het bedrijf omdat deze het bedrijf door en door kent. De dierenarts treedt op om de belangen van de veehouder te behartigen, is vertrouwenspersoon van de veehouder en heeft een vertrouwensrelatie opgebouwd. Het Veterinair Tuchtcollege erkent ook regelmatig de vertrouwensrelatie als een basis voor het handelen van de dierenarts; is deze afwezig dan is een verder optreden van de dierenarts; niet aanvaardbaar. Daarnaast heeft hij nu een functie gekregen om op basis van deze relatie verkregen informatie te gebruiken bij het beoordelen van symptomen, die mogelijk verstrekkinge gevolgen voor deze veehouder zou kunnen hebben. Daarmee is de dierenarts als vertrouwenspersoon op een flinterdun koortje komen te balanceren. Hij moet gebruikmaken van informatie die hem bereikt als vertrouwenspersoon en die hij gaat gebruiken op een moment dat dit noodzakelijk is voor zijn andere opdracht, die van de overheid en waarmee de veehouder zich gedupeerd kan voelen.

In deze positie is de dierenarts kwetsbaar en moet hij op sterke benen staan om zijn rug onder alle omstandigheden recht te houden. Wiens taakopdracht moet hij het zwaarst laten wegen? Dit is altijd die van de overheid. Maar wat betekent dit voor de vertrouwensrelatie? Die is bekoeld en heeft in het licht hiervan aan vertrouwen verloren. Langzaam wordt de dierenarts van heelmeeester overheidsdienaar.

De medicus kent een in het burgerlijk wetboek vastgelegde geheimhoudingsplicht. De dierenarts heeft een geheimhoudingsplicht die in het wetboek van strafrecht is neergelegd. Het uitgangspunt dat een dierenarts met zijn kennis en inzicht van de te controleren bedrijven de aangewezen figuur is om te voldoen aan zijn door de overheid opgedragen taak, kan op ge-

spannen voet komen te staan met zijn geheimhoudingsplicht. De dierenarts die zijn gevoelens van medeleven met de veehouder bij zijn werkzaamheden voor de MKZ-crisis op papier zetten werd publiekelijk voor schut gezet en meegegeven dat hij dan hier niet aan had moeten medewerken als hij wist dat er zoveel leed bij betrokken is.

De dierenarts lijkt weer terug te zijn waar het beroep 150 jaar geleden mee begon. Er waren toen twee soorten veeartsen. Degenen die in Utrecht de opleiding hadden ontvangen en zich rijksveearts noemden en de gebrevetteerde veeartsen die door de 'Leidse commissie' op bekwaamheid beoordeeld waren en ook wel wettige of erkend veeartsen werden genoemd. De rijksveearts was gebonden aan een instructie van de minister en was semi-overheidsdienaar. Hij kreeg een standplaats toegewezen en zijn tarieven voor verrichtingen waren vastgelegd. Hij moest instanties adviseren en verrichtingen doen die het Veefonds belasten¹.

De rijksveearts moest het vee beoordelen of het afgemaakt kon worden met een uitkering uit het Veefonds. De veehouder die dit niet kon waarderen, wendde zich liever tot de empirist².

De eerste (rijks)veeartsen hadden een moeilijke start en in de praktijk bleef de uitoefening van de veeartsenijlkunde in handen van de empiristen.

Door de economische malaise waren de financiële middelen van de rijksveeartsen zo beperkt dat verschillende veeartsen het beroep verlieten³. De rijksveearts had in die tijd weinig maatschappelijk aanzien.

In 150 jaar is er veel veranderd en zijn de wettige veeartsen verdwenen, maar een strijd tegen kwakzalvers wordt er nog steeds gestreden. De huidige dierenarts moet zijn verworven vertrouwenspositie niet in de waagschaal stellen door overheidstaken bij zijn cliënt te vervullen.

Een voorbeeld zou er te trekken zijn uit de wijze waarop de huisarts met dit probleem omgaat. Voor het afgeven van verklaringen, bijvoorbeeld een keuring voor het rijbewijs of voor het beschrijven van een opgelopen letsel bij mishandeling wordt doorverwezen naar een collega die niet als huisarts van betrokkene staat aangeschreven. Op deze wijze wordt geen afbreuk gedaan aan het vertrouwensbeginsel en wordt voldaan aan de eis van objectiviteit en neutraliteit bij het vaststellen van de bevindingen. Dit wordt door alle partijen als positief ervaren.

Hierbij doet zich het aloude principe voor dat de controlerende taak en de uitvoerende taak gescheiden dienen te zijn om geen afbreuk te doen aan de integriteit van de instantie.

Ook een overheid zal dit dienen te respecteren. Voor de dierenarts behoeft dit geen financiële consequenties te hebben. Immers in plaats van zijn eigen bedrijven te controleren, doet hij dit bij bedrijven van zijn collegae. Vrees voor een nieuwe vertrouwensrelatie mag geen beletsel zijn want dat geldt over en weer.

Mr. drs. A.A.A. Vendrig is dierenarts te Nederhorst den Berg.

¹ Offringa 1971 dl.1, blz. 50

² Koolmees 1992 blz. 152

³ Offringa 1971 dl.1, blz. 70

Pieter Ane Glastra van Loon (1945-2002)

Pieter Glastra van Loon werd geboren op 11 november 1945 te Scharnegoutum bij Sneek. Zijn vader was in het voorjaar van 1945 gefusilleerd en hij en zijn moeder bleven wonen op de boerderij van zijn moeders ouders. Een prima plaats om op te groeien en al gauw bleek zijn affiniteit met dieren en met name paarden. Ook toen ze verhuisden met de grootouders naar een burgerhuis kwam Piet veel op de boerderij van zijn oom. Zijn grootouders probeerden - met de beste bedoelingen - zijn opvoeding mee te sturen. Daarom hadden Piet en zijn moeder grote moeite hun onafhankelijkheid te bewaren. Na zijn middelbare school in Sneek was zijn keuze voor dierenarts logisch.

Piet studeerde af in 1973 en kon terugkeren naar zijn geliefde Friesland. In Koudum was een plaats vrijgekomen door het overlijden van Bouke Oosterhout op 50-jarige leeftijd. Piet nam zijn plaats in en associeerde met ondergetekende. Onze samenwerking verliep probleemloos met een groeiende vriendschap!

Nog in december trouwde Piet met Aukje van der Gaast, die hij al heel lang kende. Ze kregen vier kinderen, een zoon en drie dochters, die alle vier via hun studie in Groningen de maatschappij tegemoet gaan. Piet heeft in zijn jeugd veel moeten missen, maar heeft dat met Aukje en de kinderen dubbel en dwars ingehaald. Een heel close gezin, waar alles samen werd gedaan. Piet was trots op zijn gezin en getuigde daar ook van. Toen Aukje haar rechtenstudie beëindigd had vertelde hij links en rechts: "Ik trouwde met een (school)juffrouw, maar nu ben ik getrouwd met een meester (in de rechten)."

Piet was een uitstekend practicus met een aparte intellectuele humor, die door de boeren niet altijd op de juiste waarde werd geschat. Wel op de Rotary waar hij zijn eerste netwerk opbouwde en waar hij zich als een vis in het water voelde!

Zijn aangeboren maatschappelijke betrokkenheid werd al snel manifest. Via raadslid, wethouder en lid van de provinciale staten voor de VVD bouwde hij aan zijn politieke netwerk.

In 1984 werd hij voorzitter van de Koninklijke Vereniging het Friesch Paarden Stamboek en kon hij aan de slag met zijn grote liefde het 'Friese Paard'. Onder zijn leiding is het Friese Paard tot een geweldige bloei gekomen met export naar alle windstreken. Natuurlijk werd hij de eerste voorzitter van de World Friesian Horse Organisation. Zelfeigenaar van een bescheiden stal met Friese paarden was hij toch vooral de man, die in een zo snel groeiende organisatie als het Fries Paarden Stamboek de problemen met tact en deskundigheid wist op te lossen. Het totstandkomen van een nieuw riant Fries Paarden Centrum was één van zijn kronen op het werk.

Samen met Hare Majesteit de Koningin (Beschermvrouwe van het KFPS) kon hij het centrum openen op 11 augustus 2001.

Ook landelijk had Piet een uitgebreid netwerk in de paardenwereld en was hij voorzitter van de Koepel Fokkerij Afdeling Paardenhouderij.

Voor al deze tijdrovende activiteiten werd hij op zijn verjaardag (11 november 2001) benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau. Een zeer terechte onderscheiding voor een man, die belangeloos zoveel werk voor de gemeenschap verzette; ook internationaal!

In het voorjaar van 2001 werd een niertumor weggehaald en na een intensieve nabehandeling leek alles overwonnen. Vakantie in Frankrijk met zijn hele gezin en de opening van het Centrum met Hare Majesteit. Een prachtige zomer. Helaas gevolgd door opspelende metastasen; eerst alleen in de wervel en later in andere organen. Met een bewonderenswaardige geestkracht wist hij zich telkens weer op te richten en tot enkele weken voor zijn dood zijn vele functies te begeleiden. Piet had tot het laatst de touwtjes in handen.

Vele honderden vrienden en bekenden namen op 7 november 2002 afscheid in de Hervormde Kerk te Koudum, waarna hij ter aarde werd besteld in zijn geboorteplaats Scharnegoutum.

Aukje sprak in de kerk een Memoriam en eindigde met: "We zijn er met z'n allen in geslaagd om ondanks dat we de strijd om zijn ziekte hebben verloren Piet er als overwinnaar uit te laten komen. Dankbaar zijn we voor de liefde die we van Piet kregen."

Deze liefdevolle hechte familieband zal Aukje, de kinderen en zijn bejaarde moeder kracht geven hun leven weer op te pakken.

Sietse Piersma

Een congres vol toekomst

Een impressie van de Groep Groot Dagen 2002

Tekst: Jan Hulsen, foto's: Geert Bistervels

Maatschappij nieuws

Drie volgeboekte dagen, in het sfeervolle Papendal. Afgemeten aan de belangstelling waren de Groep Groot Dagen op 26, 27 en 28 november 2002 een succes. De aanwezigen hoorden de noodklok luiden over het rendement van hun praktijken en kregen handvatten aangereikt om de toekomst

succesvol aan te kunnen. Op het programma stonden ook Jaarvergaderingen, vakinhoudelijke lezingen en volop ruimte voor het onderlinge gesprek.

De woensdagmiddag bevatte een bijzonder programma-onderdeel. Hier werd de problematiek van psychische arbeidsongeschiktheid op zéér herkenbare en constructieve wijze aan de orde gesteld.

De Groep Groot Dagen hebben drie doelstellingen: ontmoeting en gezelligheid, overdracht van vakinhoudelijke kennis, en informatieuitwisseling over praktijkvoering en praktiseren. Deze doelstellingen zijn duidelijk herkenbaar in het programma, dat per dag bestaat uit een plenair dagdeel over de dierenartsenpraktijk en een dagdeel vaktechniek. De veterinair informatie wordt in parallele sessies diersoortgericht aangeboden.

Een inventarisatie in de wandelgangen van het verwachtingspatroon en de tevredenheid geeft een mooie weerspiegeling van het programma. De ene bezoeker komt voor de vaktechniek en niet voor toekomstvisies en management. De ander zoekt met name handvatten voor zijn ondernemerschap en neemt de technische sessies erbij. Een derde geeft aan uitermate tevreden te zijn met het programma en maar één nadeel te zien, namelijk dat hij de hele dag met een map rondsjuwt.

Wie verdient er aan melk-bo?

Als opmaat voor de eerste dag mocht dr. Dirk Houwers optreden. Houwers is hoofd van het Veterinair Medisch Diagnostisch Centrum (VMDC) in Utrecht en in dien hoedanigheid gevraagd een licht te schijnen op het bacteriologisch onderzoek van melkmonsters door dierenartsenpraktijken. Met de nadrukkelijke opdracht zich te richten op de financiële aspecten ervan.

In een eenvoudige uiteenzetting laat hij zien dat de kostprijs van bacteriologisch onderzoek (bo) voor de practicus per melkmonster tussen 28 en 33 euro bedraagt. In deze calculatie houdt Houwers ook rekening met inrichtingseisen (ARBO) en investeringen in kwaliteit. Inzending naar de GD kost de veehouder ongeveer 16 euro, waarvoor hij óók een celgetalbepaling ontvangt, om over een verschil in kwaliteit van met name het antibiogram nog niet te spreken. Waar zit de meerwaarde van bo op de praktijk? vraagt Houwers zich

Rens van Dobbenburgh voor het laatst als voorzitter.

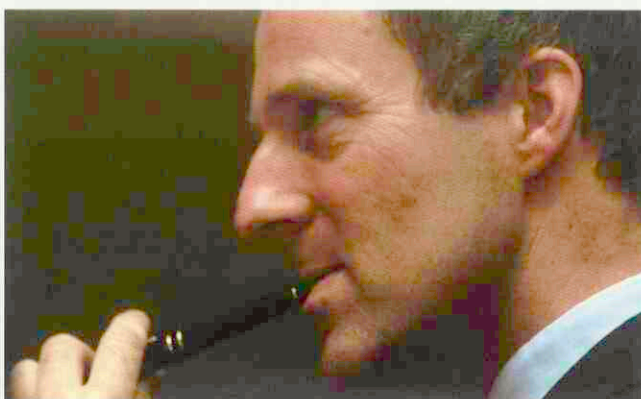
De nieuwe voorzitter van de Groep Practici Grote Huisdieren, Arjan den Hertog.

af. De zaal noemt een aantal punten, zoals snelle diagnose van E.coli bij een ernstig zieke patiënt, een grotere aantoonkans van een E.coli-infectie en een betere klantrelatie. Maar de vraag blijft hangen: levert het doen van melk-bo een praktijk voldoende op?

Vooruitlopend op volgende sprekers die de zaal zullen voorhouden dat dierenartsen een veel beter rendement uit hun onderneming moeten weten te halen, heeft Houwers een duidelijk punt gemaakt.

Dierenartsen: u vergeet het ondernemerschap

"Wij wijzen tweederde af van de financieringsaanvragen voor praktijkopvolging!" De tweede spreker luidt symbolisch de alarmbel bij het begin van haar presentatie en concretiseert dit gebaar met een oproep aan de dierenartsen om de kwaliteit van hun bedrijfsvoering te verbeteren. Aan het woord mevrouw Bronder-Oskamp, die spreekt namens ABN-AMRO. De oorzaak van het genoemde grote aantal afwijzingen zit voor een belangrijk deel in de relatieve hoogte

langrijk ijkpunt is. De praktijk dient dus een concrete toekomstvisie te hebben, iets wat je kunt bewijzen in een ondernemingsplan, en actuele financiële cijfers. "Kwartaalcijfers moet u hebben en niet het accountantsrapport van het voorlaatste boekjaar."

Mevrouw Bronder ziet dus grote risico's in het financieren van goodwill, waarbij zij benadrukt dat deze in vijf jaar afgeschreven en afgelost moet zijn. Sommige financiers hantieren klaarblijkelijk soepeler criteria, maar de dierenarts dient zich wel te realiseren welk een last hij of zij zich daarmee op de hals haalt. Ze noemt het negatieve voorbeeld van een financiering waarbij de goodwillaflossing loopt over een periode van tien jaar.

"Heeft goodwill nog wel bestaansrecht?" De dierenarts moet zelf het antwoord geven op deze vraag.

Spreker Theo Lam.

van de financiering van de jonge collega die wil associëren, doordat die veelal een praktijkpand, een eigen huis én goodwill wil bekostigen. Maar de terughoudendheid van deze bank komt ook voort uit het feit dat zij een te hoog risico toekent aan de goodwill-bedragen zoals die gevraagd worden. Goodwill wordt vastgesteld op basis van een te verwachten winstaandeel in de komende jaren. Daarbij dient de ondernemer te kijken naar de marktontwikkelingen en niet, zoals vaak nog gebeurt, naar omzet uit het verleden of naar bedragen die de huidige maten zelf ooit betaald hebben. Goodwill is een winstverwachting op basis van de cashflow, de toekomstverwachtingen van de markt en de kwaliteit van de onderneming.

De bank maakt bij haar goodwillberekening gebruik van de Discounted Cashflow Methode, DCF. In deze methode wordt getracht de toekomstvisie van de praktijk om te zetten in cijfers, waarbij de waarde van de vrije geldstroom een be-

Verbetering van rendement

Continuïteit, het succesvol voortbestaan van een onderneming heeft als voorwaarde dat de bedrijfsvoering voldoende rendement oplevert. Beide voorgaande sprekers stellen vragen bij de inschatting door dierenartsen van het rendement van hun activiteiten. De derde spreker, Jan Pons van AUV-Advies, doet verslag van een praktijkproject waarin niet alleen de rendementscijfers van een praktijk ondubbelzinnig in beeld worden gebracht, maar ook vergeleken worden met de cijfers van andere praktijken. Op deze wijze krijgt een praktijk inzicht in het rendement en wordt duidelijk waar zich verbetermogelijkheden bevinden.

Pons presenteert de ervaringen opgedaan in het Nucleus-project, waaraan zes praktijken deelnemen. Deze praktijken benaderden enkele jaren geleden AUV-Advies met het verzoek een systeem op te zetten waardoor ze meer grip zouden

Drs. Marsman uit Swalmen waarschuwt de zaal en het Groep Groot-bestuur voor een potentiële uitbraak van Aujeszky.

krijgen op de eigen organisatie. Dit heeft ondermeer geresulteerd in een 'betonnen' definitie van rendementscijfers van de praktijkvoering. 'Beton' wil zeggen dat de kengetallen op identieke wijze berekend worden en dus onderling vergelijkbaar zijn. Onderlinge vergelijking van prestatieindicatoren heet in de bedrijfskunde benchmarking.

Duidelijke cijfers van het rendement van de activiteiten vormen het begin tot verbetering en tot een concrete onderlinge dialoog, deelt Pons zijn ervaringen met de zaal. Benchmarking helpt bij het identificeren van verbeterkansen en het toont waar je staat ten opzichte van collega's. Een goed bedrijfseconomisch inzicht zorgt ook dat je zo nodig tijdig en effectief kunt bijsturen.

Parallelsessies

Zoals eerder gezegd bestaat elke Groep Groot Dag uit een dagdeel plenair over praktijk en -management, en een dagdeel vaktechniek in de vorm van diersoortgerichte parallelsessies. De vaktechnische voordrachten zijn gekozen en vormgegeven door vertegenwoordigers van de respectievelijke diersoortgroepen, te weten Groep Geneeskunde van het Paard, Pluimvee, Rund en Varken.

Behalve andere onderwerpen, hebben de diersoortlezingen ook hun eigen karakter. Bij Paard kiest men voor korte en praktische voordrachten, gericht op de dierenarts als clinicus. In 20 minuten worden omschreven onderwerpen, veelal klinisch, van kop tot staart besproken. Een bijzonderheid hier is dat van de meeste sprekers goed leesbare proceedings in de congresmap zitten en niet de print van de diaprojectie.

"Wij zijn tevreden als de deelnemers tevreden zijn."

Dit jaar lag de organisatie van de Groep Groot Dagen voor het eerst bij een speciale commissie en niet meer bij het bestuur. De insteek van deze commissie is stellig: *"We zijn ambitieus wat betreft opbouw en inhoud van het programma, en willen mee in de vaart der volkeren. De vaktechnische lezingen moeten daartoe inhoudelijk sterk zijn en aansprekend. En we willen confronteren, discussie opwekken en prikkelen."*

De behoeftes en meningen van de deelnemers vormen een belangrijke leidraad bij het vaststellen van het programma. De commissie hecht veel waarde aan de informatie uit de evaluatieformulieren en andere reacties van aanwezigen.

Het programma bevat een bijzonder melange van sprekers en onderwerpen, dat nog versterkt wordt door ledenvergaderingen van de Groepen Paard, Varken en van Groep Groot zelf. In de onderwerpkeuze voor het programma staat de toekomst centraal. Met name in de plenaire sessies is deze rode draad herkenbaar. *"Tenminste, dat hopen we, want anders hebben we het niet goed gedaan."*

De Groep Groot Dagen 2002 commissie bestond uit: Karin Orsel (voorzitter), Ad Bakx (varken), Gerco Bosch (paard), Toine van Gerwe (pluimvee), Jan-Tiete Siebinga (rund), Rinus van Wijck (rund), Ad Wijne (plenare sessies).

Ook pluimvee kent zijn eigen perspectief en lijkt concreter dan varken en rund. Men kijkt vanuit het oogpunt van de dierenarts als procesbegeleider, waarbij het beeld ontstaat dat het in deze dierhouderij mogelijk is om het productieproces en de ziektekunde logisch in beeld te brengen en goed beheersbaar te maken. De leek ervaart hier al snel dat hij leek is, door ondermeer de onbekendheid met het vakjargon. Weet u wat uitkippen betekent?

De varkenssessies hebben een abstracter karakter. Hier ontstaat het beeld van een complex productiesysteem met vele invloedsfactoren, waarin het moeilijk is goed overzicht te verkrijgen. Op de agenda staan onderwerpen als emerging diseases en vaccinologie, maar ook is aandacht voor de diagnostiek van specifieke ziektebeelden. De dierenarts als ziektekundig adviseur.

Je zou zeggen dat rund tussen paard en varken inhangt, hoewel ook veel aspecten aanwezig zijn van procesbegeleiding zoals bij pluimvee. De organisatie van deze sessies heeft gekozen om met name onderwerpen te belichten die van belang zijn voor de dierenarts als bedrijfsadviseur. Specifiek klinische onderwerpen staan niet op de agenda, wel items als het optimale inseminatiemoment, fokkerij en vruchtbaarheid, en het lezen van melkproductieuitslagen.

Paarden

Kort, klinisch en concreet zijn de spreekbeurten over het paard. Bijvoorbeeld over metacarpus en metatarsusfracturen bij veulens. Deze hebben een goede prognose, mits de circulatie in het fractuurgebied voldoende is. Contaminatie, bij een open beenbreuk, beïnvloedt de prognose negatief. Bij doorsturen moet zeker gesteld worden dat de situatie niet verslechtert. Effectief immobiliseren, wonden verbinden en eventueel het veulen onder sedatie vervoeren.

Straalkanker blijkt een auto-immune component te bezitten. Naast goede verpleging van de aangetaste hoeven, bevordert anti-inflammatoire therapie met prednisolon per os het herstel. Doseringsrichtlijn: 1 mg/kg/dag, 's ochtends < 9.00 uur. Bij bepaalde patiënten is voortdurende therapie nodig om recidiveren te voorkomen.

Maagzweren komen veelvuldig voor bij paarden en veroorzaken niet altijd klinische klachten. Omgekeerd moet je bij klachten als vermageren, verminderde conditie, diarree en recidiverende koliek de maagzweer wel opnemen in de differentiaaldiagnose. Risicofactoren zijn veel krachtvoer en weinig ruwvoer, stress, en vasten. Onder stress valt ook de grote lichamelijke belasting van sportpaarden. Behandeling kan

met de histamine-antagonisten cimetidine en ranitidine, en in de toekomst met de protonenpompremmer omeprazole. Preventie: stressfactoren minimaliseren, voldoende ruwvoer verstrekken, zoveel mogelijk verspreid over de dag voeren, tijdig en effectief ontwormen.

Runderen

Veel rundvee-onderwerpen komen aan bod. De meeste voordrachten beschouwen actuele, toekomstgerichte, items. Een voorbeeld daarvan is het nieuwe koemodel. Dit koemodel is de verzameling van normen en rekenregels die gebruikt worden om de voeropname en -benutting van de koe te kwantificeren. Het oude koemodel voor voeropname keek naar de melkproductie en rekende van daaruit terug naar de ruwvoeropname. Het nieuwe model gaat ervan uit dat koeien een vaste opnamecapaciteit hebben die samenhangt met hun leeftijd. De verzadigingswaarde van het rantsoen bepaalt vervolgens hoeveel het dier werkelijk opneemt. Dit model stelt dus dat éerst voer wordt opgenomen en vervolgens melk wordt gemaakt. De verzadigingswaarde hangt ondermeer samen met het droge stofgehalte en met de verblijftijd in de pens. Dit koemodel is gekoppeld aan het ras van de koe en geldt voor de huidige holstein-friesianpopulatie.

Er is veel waardering voor de toekomstvisie van melkveehouder en consultant Bram Prins. Prins was voorzitter van de European Dairy Farmers, een onafhankelijke studieclub van 300 melkveehouders uit meer dan 15 landen. Hij heeft als missie: "het stimuleren van efficiënt voedsel produceren op een voor boer en burger aanvaardbare manier". Deze missie probeert hij als veehouder te realiseren binnen een evenwichte verhouding van arbeidsproductiviteit, arbeidsvreugde en arbeidsduur (lees: werktijd).

Prins maakt indruk met zijn krachtige overtuiging dat de melkveehouderij altijd een plaats zal hebben in Nederland. Hoe deze plaats er in de toekomst uit zal zien, dat weet hij

niet. Maar hij heeft er wel ideeën over. In een gezamenlijke inspanning van alle spelers in het veld, onder regie van de boer, zal de toekomst gaandeweg vorm krijgen. De relevante stakeholders, belanghebbenden, moeten gezamenlijk initiatieven opzetten en uitwerken. Met oog voor de drie P's van duurzaam ondernemen: Profit, People en Planet.

De wereld is een dorp geworden, waarbij de grote inkopers van zuivel net zo gemakkelijk in Nederland inkopen als in een ander land. Onze kwaliteitssystemen bieden internationaal een sterk concurrentievoordeel, ondanks het feit dat bijvoorbeeld KKM nog sterk verbeterd kan worden. Steek daarom uw energie in het verbeteren van KKM, zo vraagt Prins de dierenartsen, en niet in het bestrijden ervan.

De moderne rundveehouder werkt vanuit een strategie. Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn de volgende:

- voedselveiligheid
- diergezondheid
- milieu (mineralengebruik)
- dierenwelzijn
- kostprijs

Een dierenarts kan waardevol diensten verschaffen aan de veehouder op de gebieden van diergezondheid, dierenwelzijn en voedselveiligheid. Prins noemt als voorbeeld een quickscan van het bedrijf en benchmarking tussen bedrijven. Een belangrijke uitdaging voor de melkveehouder ligt op het vlak van de verhoging van de arbeidsproductiviteit. De volgende generatie melkrobots en voersystemen zal hieraan een grote bijdrage leveren. Met een animatiefilm van het melkveebedrijf van de toekomst rondt Prins zijn presentatie af.

Varkens

PMWS (slijter- of wegkwijnziekte), emerging diseases, welzijn, diarree-diagnostiek, vaccinaties en DV 2000. Het varkensprogramma lijkt goed aan te sluiten bij het thema 'De Toekomst'.

Scheidend voorzitter Rens van Dobbenburgh krijgt het eerste Groep Groot-horloge uitgereikt.

Marsman overhandigt een oud Aujeszky-vaccin aan Henk Vaarkamp.

Veel aandacht gaat uit naar de Porcine Circovirus type 2, PCV2, gerelateerde problematiek van PMWS en PDNS (Porcine Dermatitis en Nefritis Syndroom). Het ID-Lelystad doet uitgebreid onderzoek naar deze aandoeningen, waarbij het nadrukkelijk op zoek is naar de triggers, factoren die zorgen dat de alom aanwezige PCV2-infectie leidt tot klinische problemen. Het PRRS-virus is inmiddels geïdentificeerd als een trigger, maar er is meer. Want waarom wordt in dezelfde koppel slechts een deel van de varkens ziek? Het onderzoek vergelijkt varkens van controlebedrijven, met klinisch zieke en niet-klinisch zieke varkens van een bedrijf met klachten. Dr. F. van Rijsewijk legt uit hoe het ID-materiaal uit het veld onderzoekt op aanwezige micro-organismen, met als doel emerging diseases vroegtijdig te herkennen. Dit zijn bestaande ziekten die plotseling sterk in relevantie toenemen, of nieuwe ziekten. Emerging diseases, met name van virale oorsprong, zullen er altijd zijn. Een interessant item in de speurtocht naar de triggers van PMWS.

Meer financieel rendement

Dierenartsen zijn vergeten hun prijzen met de inflatie te laten meegroeien én ze hebben hun gestegen kosten niet doorberekend in hun tarieven. Aan de hand van duidelijke berekeningen maakt collega Anton Beijer ieder aan het einde van de eerste dag duidelijk dat het hoog tijd wordt om de tarieven op een realistisch niveau te brengen. We zijn te bescheiden geweest en bang om duurder te zijn dan een prijsvechtende buurtcollega. Met als gevolg dat we in guldens minder verdienen als in 1982 en er netto dus flink op achteruit gegaan zijn. Veel, heel veel, vingers gaan omhoog als Beijer zijn slotvraag stelt: "wie gaat er op 3 januari de prijzen verhogen?"

Op de derde dag vertellen veterinaire praktijkmanager Gerda Broos, secretaris van de Vereniging voor Veterinair Praktijkmanagement, en haar 'baas' Jan Verbocht openhartig en herkenbaar over het gezamenlijke traject dat ze hebben doorgemaakt in de opbouw van een grote praktijk (inmiddels zo'n 35 medewerkers). Maatschapslid Verbocht en zijn collega's ervoeren grote moeite in het managen van hun groeiende praktijk. Sommige dierenartsen hadden lol in hun managementtaak en waren succesvol, andere zagen hun taak als een last en boekten minder resultaat. Voor allen gold dat ze het 'het erbij deden', want het klinisch werk had voorrang. Deze situatie leidde tot frictie en problemen, met name toen de groep medewerkers groter werd dan ongeveer 15 personen. Het praktijkrendement kwam daarbij onder druk te staan.

In 1999 besloot derhalve de maatschap tot het aanstellen van

een dagelijks bestuur en een praktijkmanager. De praktijkmanager draagt verantwoordelijkheid voor de interne, niet-veterinaire zaken. Het dagelijks bestuur bestaat uit een tweekoppige afvaardiging van de maatschap, aangevuld met de praktijkmanager.

Medewerker Gerda Broos werd gevraagd voor de functie van praktijkmanager. Middels cursussen en opleidingen heeft zij zich verder bekwaamd in de competenties die bij deze functie horen. De vereiste autoriteit en verantwoordelijkheid hebben de maatschapsleden inmiddels volledig aan haar overgedragen. Ook dit is een proces geweest. Vandaar dat werkgever Verbocht - tevreden - aangeeft dat hij inmiddels veel vaker opdrachten van werknemer Gerda aanneemt dan andersom.

Verbocht stelt dat de duidelijke scheiding management en klinisch werk twee duidelijke voordelen heeft. Allereerst kan de dierenarts zich beter richten op het eigen vak, waarmee het praktijkinkomen moet worden vergaard. Ten tweede neemt de kwaliteit van het totale praktijkmanagement toe. Beide factoren leiden tot duidelijkheid, rust en een beter rendement.

Slotspreker dr. C. Strawn heeft een uitgebreide analyse en advies uitgewerkt, over hoe een praktijk rendabel te managen. Hij neemt hier ook nadrukkelijk de burn-outproblematiek in mee, want de kwaliteit van het praktijkmanagement en het risico van burn-out hebben verband met elkaar.

Strawn bouwde uitgebreide ervaring op in het verbeteren van de organisatie van tandartsenpraktijken, waarna hij zich op veterinaire praktijken ging richten. Zijn boodschap: dierenartsen hou u in een afgebakende werktijd efficiënt en effectief bezig met datgene wat u graag en goed doet, en waarmee u uw geld moet verdienen: uw vak. En laat het praktijkmanagement over aan iemand die dat graag doet en er de juiste kwaliteiten voor bezit. Alle aanwezigen krijgen de - Engelse - tekst van Strawns voordracht, om thuis nog eens goed door te lezen.

Laurens Hoedemaker (op de foto rechts) zal namens de Belangengroep Practici in Loondienst in het bestuur van Groep Groot zitting nemen.

*Alles onder controle?***(h)erkenning van burn-outproblematiek bij dierenartsen**

Tekst: Lisetta Verkleij, foto's: Ad Wijne

“Opzij, opzij, opzij! Maak plaats, maak plaats, maak plaats! We hebben ongelofelijk veel haast! We moeten rennen, springen, vliegen, duiken, vallen, opstaan en weer doorgaan...” Terwijl Herman van Veen uit de luidsprekers klinkt, stroomt de zaal langzaam vol met dierenartsen die zich afvragen wat deze middag zal gaan brengen. De tekst van het beroemde liedje is illustratief voor het onderwerp dat de congrescommissie van de Groep Groot Dagen onder de aandacht wil brengen van de bijna tweehonderd aanwezige landbouwhuisdierenartsen. Doorgaan tot je er bij neervalt, ofwel de problematiek van de sterk toegenomen arbeidsongeschiktheid onder dierenartsen. Bijna zeventien procent, ofwel één op de zes (!) dierenartsen, was in 2001 langer dan drie maanden arbeidsongeschikt.

Deze schrikbarende cijfers waren aanleiding voor de Groep Practici Grote Huisdieren om dit ‘hot item’ deze middag op de agenda te zetten. Adriaan Frieters, directeur van Movir, geeft tijdens een korte presentatie een toelichting op de cijfers, waarbij hij ook verwijst naar het eerder verschenen artikel over deze problematiek in de aflevering van het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 1 december 2002.

Verder is in samenwerking met Movir en ICAS gekozen voor een, voor de Groep Groot Dagen geheel nieuwe, sessievorm waarbij interactie met de zaal essentieel is. Een drietal professionele acteurs speelt enkele scènes waarin een aantal aspecten naar voren komen die een rol kunnen spelen bij het ontstaan van onder andere burn-out. De dierenartsen in de zaal kunnen, na het bekijken van de scène, aangeven welke aspecten zij herkennen in de voorgespeelde situaties. Vervolgens kunnen zij tips aandragen om de genoemde aspecten te kunnen verbeteren. De acteurs spelen de scène daarna nogmaals, maar dan volgens de aanwijzingen uit de zaal. Mochten de toeschouwers tijdens het spelen van de scène nog meer aanwijzingen willen geven, dan kan de scène gestopt worden en wederom worden aangepast. Zo ontstaat een dynamisch proces waarbij de dierenartsen in de zaal spelenderwijs nadenken over het ontstaan van, en mogelijke signalen bij, burn-out en wat daaraan te doen valt.

Herkenbare situaties uit de praktijk

De middag wordt geleid door Bart Verhaage. Hij is directeur van trainings-adviesburo Vertige, dat gespecialiseerd is in de therapie en preventie van burn-outproblematiek. Zijn eerste

Professionele acteurs spelen enkele scènes waarin een aantal aspecten naar voren komen die een rol kunnen spelen bij het ontstaan van onder andere burn-out.

vraag aan de zaal luidt: "Heeft u alles onder controle?" De reacties variëren van "helemaal" tot "helemaal niet". Werk aan de winkel dus, Verhaage hoopt vanmiddag een aantal tips te kunnen aanreiken waarmee dierenartsen uiteindelijk meer controle kunnen krijgen over hun functioneren. Hij introduceert de drie acteurs, twee mannen en een vrouw. Zij blijken zeer goed geïnformeerd te zijn en zetten middels uitstekend spel en groot improvisatievermogen een aantal levensechte situaties neer. Zo ziet de zaal een hardwerkend dierenartsechtpaar kibbelen over het afzwemmen van hun dochtertje. Manlief werkt zich een slag in de rondte vanwege een collega die (zonder vervanging, want te duur) met zwangerschapsverlof is en is het afzwemmen glad vergeten. Vrouwlief heeft hem er honderd keer aan herinnerd en ergert zich daarnaast groen en geel aan maat nummer drie. Die had net diezelfde middag lekker vrij genomen en weigert de middag nu (weer!) af te staan. Zeer herkenbaar voor de toeschouwers, dat blijkt uit de vele reacties uit de zaal.

Aanvankelijk is er enige onwennigheid, waarbij de grappen over en weer vliegen en er veel gelachen wordt. Omdat de acteurs absoluut niet uit hun rol vallen, raken de toeschouwers echter al snel betrokken en worden allerlei suggesties aangedragen om de voorgespeelde situaties op te kunnen lossen. Daarbij komt duidelijk naar voren hoe dierenartsen in hun eigen dagelijkse praktijk problemen op (proberen te) lossen. Zo worden dingen genoemd als gestructureerd werkoverleg, heldere verwachtingspatronen, duidelijke afspraken en vooral problemen samen proberen op te lossen in plaats van ieder voor zich.

Waarschuwingssignalen en oplossingen

Bart Verhaage zet aan het eind van de middag de belangrijkste aandachtspunten nog eens op een rij. Vooral een goede communicatie met collega's, én met uw partner, is erg belangrijk. Maak heldere afspraken. Probeer niet alles in uw eentje op te lossen! Vat signalen als moeheid, cynisme, snel emotioneel zijn en veel piekeren, zoals de acteurs lieten zien tijdens de verschillende scènes, op als waarschuwingssignalen. Let op dergelijke signalen en neem ze serieus! Zorg voor voldoende afwisseling in uw werk, en organiseer het werk optimaal. Neem regelmatig tijd voor uzelf en plan leuke activiteiten in uw vrije tijd. Heeft u het gevoel de controle te verliezen, praat er dan over met een vertrouwd iemand. Als u bij Movir verzekerd bent kunt u bovendien zeven dagen per week, 24 uur per dag, telefonisch contact opnemen met een ervaren counselor van ICAS die u raad kan geven (telefoon ICAS 0800-2373839). Als geheugensteuntje krijgt elke dierenarts daarom bij het verlaten van de zaal namens Movir een thermometer mee en een handige kaart, waarop de conclusies van vanmiddag helder staan samengevat.

Enthousiaste reacties

Na afloop wordt aan alle tafels druk nagepraat over het gebodene. Vrijwel elke dierenarts herkende wel iets uit zijn of haar eigen situatie en mensen wisselen ervaringen uit. Iedereen is zonder uitzondering erg enthousiast over de manier waarop de congrescommissie dit lastige onderwerp (weer wat meer) bespreekbaar heeft gemaakt. De namens ICAS aanwezige counselors, ervaren hulpverleners die mensen met raad en daad terzijde kunnen staan, merken dit ook. Van hun diensten wordt dankbaar gebruik gemaakt. Dat is een goed teken, want zoals Bart Verhaage concludeerde: de bal ligt nu bij u, dierenartsen in de praktijk. Een belangrijk aspect bij de preventie van burn-out is immers het nemen van uw eigen verantwoordelijkheid. Niet alleen voor de aanwezigen vandaag, maar voor iedereen geldt daarom: stel uzelf regelmatig de vraag of u alles (nog) onder controle heeft. En geef vooral eerlijk antwoord.

© L.C.T. Verkleij, dierenarts/free-lance journalist.

Presentator Bart Verhaage: "Heeft u alles onder controle?"

Aanpassing Rechtspositieregeling voor Dierenartsassistenten 2003

Per 1 januari 2003 dienen de salarissen voor dierenartsassistenten conform de Rechtspositieregeling voor Dierenartsassistenten te worden verhoogd met 3,4%. Dit is het indexcijfer van de salarisontwikkeling in het particulier bedrijf (periode september 2001 - september 2002).

De bruto bedragen per maand luiden derhalve als volgt:

1e dienstjaar	€ 969,-
2e dienstjaar	€ 1.113,-
3e dienstjaar	€ 1.255,-
4e dienstjaar	€ 1.397,-
5e dienstjaar	€ 1.465,-
6e dienstjaar	€ 1.531,-
7e dienstjaar	€ 1.601,-
8e dienstjaar	€ 1.668,-
9e dienstjaar	€ 1.736,-
10e dienstjaar	€ 1.803,-
11e dienstjaar	€ 1.873,-
12e en volgende dienstjaar	€ 1.940,-

Het wettelijk minimum(jeugd)loon is per 1 januari 2003 gewijzigd. De bruto bedragen per maand luiden als volgt:

15 jaar	€ 374,75
16 jaar	€ 430,95
17 jaar	€ 493,45
18 jaar	€ 568,40
19 jaar	€ 655,85
20 jaar	€ 768,25
21 jaar	€ 905,65
22 jaar	€ 1061,80
23 jaar en ouder	€ 1249,20

Toezending van de nieuwe Rechtspositieregeling

De nieuwe versie van de Rechtspositieregeling, de Rechtspositieregeling voor Dierenartsassistenten 2003, zal op korte termijn beschikbaar komen. Deze zal dan rechtstreeks worden toegestuurd aan alle practici-leden van de KNMvD. Tevens zal in overleg met Vedia's een exemplaar naar de dierenartsassistenten die lid zijn van Vedia's, wor-

den gestuurd. Voor het aanvragen van extra exemplaren van de Rechtspositieregeling zal geen financiële bijdrage gevraagd worden.

Reiskostenforfait 2003

Het is gebruikelijk dat de werkgever aan een werknemer een reiskostenvergoeding verstrekt voor de kosten van het woon-werkverkeer. De werkelijke kosten voor het woon-werkverkeer per openbaar vervoer mogen door de werkgever volledig worden vergoed. Wanneer de werknemer met eigen vervoer reist, dan gelden maximaal vrij te vergoeden bedragen per maand, afhankelijk van de reisafstand:

enkele reisafstand woon-werkverkeer	maximum vrijgestelde vergoeding per maand
0 - 10 km	-----
11 - 15 km	€ 65,-
16 - 20 km	€ 91,-
21 km of meer	€ 130,-

De vergoeding voor zakelijk gereden kilometers bedraagt € 0,28 per km.

Rechtspositieregeling verplicht voor practici-leden van de KNMvD

Het Bestuur brengt voor de goede orde nogmaals bij u in herinnering dat de leden op de Algemene Vergadering van 3 oktober 1998 hebben ingestemd met de instelling van de Rechtspositieregeling voor Dierenartsassistenten. Dat betekent dat de Rechtspositieregeling van toepassing is op alle bestaande en nieuw te sluiten arbeidsovereenkomsten tussen dierenartsen - leden van de KNMvD en dierenartsassistenten.

Het Bestuur van de KNMvD en het Bestuur van Vedia's hebben de indruk dat de Rechtspositieregeling nog niet in alle praktijken van dierenartsen-leden volledig wordt toegepast. Het Bestuur roept de dierenartsen-leden dringend op de bepalingen van de Rechtspositieregeling integraal toe te passen. Het Bestuur zou het betreuen wanneer een dierenarts-assistent toepassing van de Rechtspositieregeling zou moeten afdwingen door het indienen van een klacht bij de Geschillencommissie.

CBS-gegevens inflatie en loonstijging

M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Dierenarts-werkgever en dierenarts-werknemer dienen zelf hun salarisonderhandelingen te voeren. Gelet op mededingingsrechtelijke bezwaren kan de KNMvD niet langer adviseren over salariëring van dierenartsen in loondienst in de praktijk. Desgewenst kunt u bij de salaris-onderhandeling gebruik maken van de volgende gegevens van het Centraal Bureau van de Statistiek:

- de inflatie bedraagt over de periode september 2001 tot september 2002 3,39%;
- de loonstijging bedraagt over de periode september 2001 tot september 2002 3,40%.

Drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess is stafmedewerker.

Commissie Bevordering Diergeneeskundig en Vergelijkend Ziektekundig Onderzoek

P. Zwart

De Commissie Bevordering Diergeneeskundig en Vergelijkend Ziektekundig Onderzoek deelt hierbij mede, dat in totaal ± € 6.500,- beschikbaar gesteld kan worden ter ondersteuning van onderzoek dat dient te liggen op de gebieden van de diergeneeskunde, dan wel van de vergelijkende ziektekunde.

Overeenkomstig de doelstellingen worden de gelden uitsluitend ter beschikking gesteld van het onderzoek zelf en niet voor publicatie van resultaten, reiskosten of andere

bijkomende kosten. Zij die hiervoor in aanmerking wensen te komen, worden uitgenodigd zich voor 1 maart 2003 schriftelijk aan te melden bij de secretaris van de Cie BDVZO. Hierbij dient opgave te worden gedaan van de vraagstelling, de aard van het te verrichten onderzoek of de op de aanvraag betrekking hebbende onderdelen en dient tevens een beknopt werkschema alsmede een begroting te worden overgelegd.

Prof. dr. P. Zwart is oud-secretaris van de Cie BDVZO.

Personalia

Voor het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde hebben de volgende collegae zich aangemeld:

Aarle, D.P.M. van; 2002; 5472 PM Loosbroek; Krommedelseweg 8.
Agter, Mevr. A.R.; 2002; 3438 VV Nieuwegein, Orpheuslaan 22.
Bleeker, Mevr. M.A.; 2002; 3981 ZR Bunnik; Vletweide 180.
Brattinga, Ir. C.R.; 2002; 2953 XL Alblasser-

dam; Scheepmakersstraat 28.

Exel, H.A. van; 2001; 2564 AL Den Haag; Laan van Meerdervoort 642.
Harkema, J.C.; 2002; 3523 HD Utrecht; Slotlaan 54.
Haspels, S.N.; 2002; 3524 CL Utrecht; Zevenwouden 43.
Havinga, Mevr. C.; 2002; 5211 PR Den Bosch; Hinthamereinde 82.
Holtkamp-Florschütz, Mevr. M.J.; 1978; 5481 RA Schijndel; Van Tuylaan 7.
Hooglander, Mevr. B.; 2002; 3342 BA Hendrik Ido Ambacht; Bouquet 50.
Knopjes, Mevr. S.R.; 2002; 3721 NB Bilthoven; Steenen Camer 53.
Langedijk, P.M.; 2002; 3749 AE Lage Vuursche; Eikenlaan 5.
Leest, Mevr. C.J. de; 2002; 3771 HT Barneveld; Bloemendaallaan 37.
Luijckx, R.E.; 2002; 3512 TG Utrecht; Pauwstraat 15.
Maat, Mevr. C.M.J.W. de; 2002; 5854 PT Aijen gem. Bergen (LB); Aijenseweg 24 B.
Okker, H.; 2002; 3243 AC Stad aan 't Haringvliet; Boomgaarde 1 C.
Peterse, Mevr. B.; 2002; 3584 DZ Utrecht; Cambridgelaan 217.
Postma, Mevr. M.K.; 2002; 4133 AK Vianen; Benedictushof 72.
Pronk, Mevr. M.J.H.; 2002; 3572 ZA Utrecht; Van Ginnikenlaan 24.
Schaafsma, Mevr. I.A.; 2002; 3732 AT De Bilt; Abt Ludolfweg 140.
Steinmeijer, R.B.G.; 2002; 5212 EH 's-Hertogenbosch; Van Rijkvorschel van Kessellaan 79.
Toor, Mevr. C.H.M. van; 2002; 4231 ZD Meerkerk; Bazeldijk 28.
Vandekinderen, I.R.M.; 1999; B 4852 Hombourg; Rue D'Aubel 61.
Verdoes, B.; 2002; 2224 DX Katwijk (ZH); Zilverdijk 50.
Wessem, Mevr. C.S. van; 2002; 7511 CM Enschede; Espoortstraat 36.
Westerman, Mevr. K.J.; 2002; 7846 AG Noord-Sleen; Markeweg 1.
Witte, Mevr. N.J. de; 2002; 3581 JA Utrecht; Van Alphenstraat 9.
Zwart, Mevr. C.J.; 2002; 1057 AP Amsterdam; Van Middellandstraat 6 I.

Als lid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Derkx, Mevr. A.D.D.C.; 2002; 2253 JA Voorschoten; Leidseweg 229.
Kaden, A.A.C. van der; 2002; 3553 CX Utrecht; St. Ludgerusstraat 327.
Kock, M.T.; 2002; 7038 EK Zeddam; Broekzijde 3 A.

Peijnenburg, M.J.; 2002; 9531 CG Borger; Buinerstraat 6.
Poffers, Mevr. J.J.; 2002; 9989 AW Warffum; H. Molemastraat 23.
Prins, Mevr. M.; 2002; 1223 HB Hilversum; Jupiterstraat 20.
Rijkhoff, Mevr. C.M.; 2002; 3261 SB Oud-Beijerland; Kloosring 38.
Seeldraijers, Mevr. S.; 1996; 3640 Kinrooi (B); Groothoekstraat.
Segeren, G.J.W.; 2002; 4909 AL Oostende; Provincialeweg 88.
Spijker, Mevr. S.H.J.; 2002; 3774 LK Kootwijkerbroek; Oude Garderenseweg 3.
Taylor, Mevr. C.R.; 1999; 3081 TV Rotterdam; Polslaanstraat 136 A.
Terheijden, C.H.A.; 2001; 5571 AL Bergeijk; Eikendreef 16.
Verkroost-Verheij, Mevr. I.A.S.; 1998; 5243 RG Rosmalen; Vlietwijkersestraat 39.

Als kandidaatlid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Nobel, Mevr. W.E. Ie.
Quax, Mevr. C.C.V.
Romein, Mevr. M.M.
Rossum, Mevr. M. van.
Schouten, M.C.W.
Smit, Mevr. L.D.
Verkleij, Mevr. M.M.

Overlijdensberichten:

Op 14 augustus 2002, 1953, P. Lammens te Harderwijk.
Op 12 november 2002, 1973, P.A. Glastra van Loon te Koudum.
Op 19 november 2002, 1954, P.J. Borm te Terneuzen.
Op 22 november 2002, 1952, P.J. Mus te Hoorn.
Op 22 november 2002, 1956, E.A. van Daalen te Laren.
Op 27 november 2002, 1959, A. Annema te Winschoten.
Op 30 november 2002, 1977, Mevr. E.A.P.M. Kramer te Eindhoven.
Op 3 december 2002, 1966, A. Smit te Dalfsen.

Mutaties:

Boer, Drs. F.R. de; 1972; Hofgeesterweg 49, 1991 AC VELSER-BROEK; tel. privé: 023-5316033; E-mail privé: frankedeboer@planet.nl; d.; tel. prakt.: 023-5390068.; Dierenkliniek De Boer.

Breedijk, C.G.; 1986; 2965 AA Nieuwpoort; Bij de Kerk 13A; tel. privé: 0184-602294; E-mail privé: breedijk@zonnet.nl; p., medew. bij P. Ooms en A.A.M. Vosmer; tel. prakt.: 0184-601558; fax prakt.: 0184-609013.

Brouwers, Drs. E.A.G.; 1994; Sint Willibrordusstraat 24, 5351 EJ BERGHEM; tel. privé: 0412-404351; tel. privé mobiel: 06-54220858; E-mail privé: emiel_saskia@wish.net; d.; D.A.P. Berghem, Julianastraat 27,

5351 AL BERGHEM; tel. prakt.: 0412-403218; fax prakt.: 0412-402713; E-mail prakt.: dap.berghem@wxs.nl; geass. met: Mevr. Drs. J.H. ten Bouwhuis, Drs. J.A. van Oorschot, Drs. F.A.W.J. Scholten, Drs. M.M. van der Zander.

Derckx, Mevr. A.D.D.C.; 2002; 2253 JA Voorschoten; Leidseweg 229; tel. privé: 071-562385; E-mail privé: aderckx@hotmail.com; p., werkz. bij E.J. Booi, R. Koster, Mevr. M. Vestjens-Raadsveld en J.H.A.M. Vestjens; tel. prakt.: 071-5120241; fax prakt.: 071-5149782 (toev. als lid)

Dijkhuizen, J.; 1998; 2435 XR Zevenhoven; Plantsoen 29; tel. privé: 0172-530105; fax privé: 0172-650015; E-mail privé: p.werkhoven@in-ter.net; p., medew. bij P. Kortman; tel. prakt.: 0172-650400; E-mail prakt.: info@dapgroehehart.nl.

*Geerts, Drs. A.A.J.; 1989; Brakkenstraat 17, 4873 NG ETEN-LEUR; tel. privé: 076-5014917; fax privé: 076-5031375; E-mail privé: geerts.sanders@wxs.nl; d.; e Digit; tel. prakt.: 076-5031377; E-mail prakt.: info@edigit.nl.

Hagenaar, M.; 2000; 5961 LN Horst; De Pelslap 24; tel. privé: 077-4640482; E-mail privé: m.hagenaar@hetnet.nl; p., medew. bij Y. Greydanus, O.J.M. Schreurs, A.J.P.M. Sundert, R.F.L.M. Vriens en N.J. Zegers; tel. prakt.: 0478-544100; fax prakt.: 0478-544101; E-mail prakt.: dapijss@tref.nl.

Harkema, Drs. J.C.; 2002; 3252 HD UTRECHT; tel. privé: 030-2880574; E-mail privé: harkema.jansen@tiscali.nl; d.; D.A.C. Zutphen - Laren, Rengersweg 2 A, 7245 AC LAREN GLD; tel. prakt.: 0573-401243; fax prakt.: 0573-402418; E-mail prakt.: daczutphenlaren@agroweb.nl; medew. bij: Drs. R. van den Aakster, Drs. G.J.R. Groenland, Drs. R. van Oijen; (toev. als lid).

Havinga, Mevr. Drs. C.; 2002; Hinthamereinde 82,5211 PR 'S-HERTOGENBOSCH; E-mail privé: c.havinga@wxs.nl; d.; D.K. Maaspoort/Den Bosch, Belgeren 1, 5235 AM 'S-HERTOGENBOSCH; tel. prakt.: 073-6416578; fax prakt.: 073-6413634; medew. bij: Drs. J.M.J. Engle.

Heul-Thiadens, Mevr. Drs. M.Th.C. van der; 1974; Beststraat 7, 9501 HV STADSKANAAL; tel. privé: 0599-612095; E-mail privé: j.vanderheul@volmail.nl; d.; Dierenartsenpraktijk De Kanaalstreek, Maarsbroek 2 A, 9502 BC STADSKANAAL; fax prakt.: 0599-650019; geass. met: Drs. J. van der Heul.

Holtkamp-Florschütz, Mevr. Drs. M.J.; 1978; Van Tuyllaan 7, 5481 RA SCHIJNDEL; tel. privé: 073-5477693; E-mail privé: marianne.holtkamp@home.nl; d.; Diergeneesmiddelen registratie; (toev. als lid).

Kaaden, A.A.C. van der; 2002; 3553 CX Utrecht; St. Ludgerusstraat 327; tel. privé: 030-2437948; E-mail privé: arcorca@hotmail.com; (toev. als lid)

Kampman, Drs. G.; 1999; Sportlaan 95,7691 BK BERGENTHEIM; tel. privé: 0523-233567; E-mail privé: gkampman@hotmail.com; d.; D.K. Meursing, Westzijde 79, 2391 JE HAZERSWOUD-DORP; tel. prakt.: 079-3425487; fax prakt.: 079-3425741; medew. bij: Drs. G. Meursing, Drs. J. Meursing.

Klink, Dr. E.G.M. van; 1983, Wageningen-1994; 2804 WS Gouda; Vlietburg 26; tel. privé: 0182-572278; E-mail privé: e.g.m.van.klink@hecnet.nl; d.; Epidemioloog A. NvE.; RDP Livestock Services B.V., Zeist; tel. bur.: 030-6921566; E-mail bur.: ed@rdp.net; Senior deskundige Diergezondheid, Welzijn en Ethiek bij Expertisecentrum LNV onderdeel landbouw. Ede; tel. bur.: 0318-671428; E-mail bur.: e.g.m.van.klink@ecnlv.agro.nl; Founding Diplomate of the European College of Veterinary Public Health.

Kock, M.T.; 2002; 7038 EK Zeddam; Broekzijde 3 A; tel. privé: 0314-664996; tel. privé mobiel: 06-23562461; E-mail privé: maarten@kockie.nl; p., medew. bij Groepsprakt. De Kreef (toev. als lid)

*Koning, Mevr. Drs. M.; 2002; Biltstraat 170 A, 3572 BP UTRECHT; tel. privé: 030-2614959; E-mail privé: mariette1310@hotmail.com; d.

Lievaart, Drs. J.J.; 2002; Meeuwensesteeg 2, 4268 VK MEEUWEN; tel. privé: 0416-351276; E-mail privé: lievaart@hotmail.com; d.; D.A.P. Tubbergen, Oldenzaalseweg 21, 7651 KA TUBBERGEN; tel. prakt.: 0546-621489; fax prakt.: 0546-623557; E-mail prakt.: dbollen@xs4all.nl; medew. bij: Mevr. Drs. B.A.M. Austie, Drs. P.J.S.M. Bollen.

Lindenhovius-Zijderfeld, Mevr. E.; 1955; 9451 KV Rolde; Stoklegging 1; tel. privé: 0592-241566; r.d.; R.O.N.

Neuteboom, J.G.; 1990; 6093 JV Heythuysen; De Zwong 12; tel. privé: 0475-496095; E-mail privé: hneuteboom@hetnet.nl; p., gezelschapsdieren; tel. prakt.: 0475-496262; fax prakt.: 0475-492845.

Noort, Drs. J.C.H. van; 1985; Suezlaan 14, 5752 BG DEURNE; tel. privé: 0493-310943; fax privé: 0493-354161; E-mail privé: j.c.h.van.noort@12move.nl; wnd.d.

Olde Riekerink, Drs. R.G.M.; 2001; Gordon Road 958, RD 1 AROHA; NZ; tel. privé: 00-64-7-8846009; fax privé: 00-64-78846019; d.;

FVC Veterinary Services Inc. Ngatea, Orcharo Road 49, WGatea; tel. prakt.: 00-64-7-8677256; fax prakt.: 00-64-7-8677533; E-mail prakt.: fvcn@wave.co.nz.

*Oomen, Mevr. Drs. B.J.A.M.; 1988; Benedenkerkseweg 106, 2821 LE STOLWIJK; tel. privé: 0182-342588; E-mail privé: b.oomen@free-ler.nl; d.; D.K. Van Alkemade, Van Alkemade 20, 2597 AM 'S-GRAVENHAGE; tel. prakt.: 070-3248651; fax prakt.: 070-3242243; E-mail prakt.: dk.vanalkemadel@12move.nl; geass. met: Drs. E. Wiersma.

Ooms-Schorn, Mevr. H.H.; 1991; 2964 CS Groot-Ammers; Reigerstraat 14; tel. privé: 0184-662076; fax privé: 0184-661188; E-mail privé: oomspy@tiscali.nl; d.

Peijnenburg, M.J.; 2002; 9531 CG Borger; Buinerstraat 6; tel. privé mobiel: 06-224068748; E-mail privé: tjespeijnenburg@hotmail.com; p., medew. bij H.J.E. de Boer, R.K. de Boer, G.J. Bouwhuis, H.J. Haverkate, A.R. Ittersum, F.W. Oostra, H.B.A. Scholten en J. van der Zee; tel. prakt.: 0591-513151; fax prakt.: 0591-512889 (toev. als lid)

Poffers, Mevr. J.J.; 2002; 9989 AW Warffum; H. Molemastraat 23; tel. privé: 0595-423196; E-mail privé: jpoffers@hotmail.com; p., medew. bij B.W. Pennekamp en Mevr. A.J. Steenberg- van der Bilt; tel. prakt.: 050-5263255; fax prakt.: 050-5268156 (toev. als lid)

Pool, Mevr. Drs. C.A.H.; Gent- 1999; Mariengarderweg 2, 9074 TL HALLUM; tel. privé: 0518-431243; E-mail privé: cathypad@hotmail.com; d.

Prins, Mevr. M.; 2002; 1223 HB Hilversum; Jupiterstraat 20; tel. privé: 035-6853762; E-mail privé: marritprins@hotmail.com; wnd. (toev. als lid)

Ridderbeks, Drs. W.G.M.; 1991; Schoolstraat 34, 6336 AR HULSBURG; tel. privé: 045-4053752; E-mail privé: w.ridderbeks@hetnet.nl; d.; Dierenkliniek Ridderkerk, Jacob Catsstraat 3, 2985 BE RIDDERKERK; tel. prakt.: 0180-425253; fax prakt.: 0180-450122; E-mail prakt.: dapridderkerk@planet.nl; geass. met: Drs. J. de Deugd, Drs. W. van Erk, Mevr. Drs. A.E. van Horssen, Drs. P.J.H.M. Meeus, Drs. P.J. Rook, Drs. R. de Rooij, Mevr. Drs. C.P.M. Valstar.

Rijkhoff, Mevr. C.M.; 2002; 3261 SB Oud-Beijerland; Kloosring 38; tel. privé: 0186-619406; E-mail privé: chantalrijkhoff@hotmail.com; p., medew. bij J. de Deugd, W. van Erk, A.E. van Horssen, P.J.H.M. Meeus, P.J. Rook, R. de Rooij en C.P.M. Valster; tel. prakt.: 0180-425253; fax prakt.: 0180-450122; E-mail prakt.: dapridderkerk@planet.nl (toev. als lid)

*Rijsenbrij, M.R.; 1997; 1018 BH Amsterdam; Hoogtekdijk 145 b; tel. privé: 010-4129347; E-mail privé: croes@EPiB.fgg.EUR.nl.

Seeldraijers, Mevr. S.; Gent 1996; 3640 Kinrooi (B); Grootbroekstraat; tel. privé: 00-32-89-703531; E-mail privé: saskiasel-draijers@hotmail.com; medew. bij CPV wetensch. Ond. Univ. Maastricht; tel. bur.: 043-3881156 (toev. als lid)

Segeren, G.J.W.; 2002; 4909 AL Oosteind; Provincialeweg 88; tel. privé: 0162-424028; E-mail privé: gsegeren@hotmail.com; p., medew. bij P.R.J.M. Schilder; tel. prakt.: 0187-642441; fax prakt.: 0187-641282; E-mail prakt.: schilder@flakkee.net (toev. als lid)

*Silberbusch, Mevr. Drs. S.; 1993; Sportlaan 95,7691 BK BERGENTHEIM; tel. privé: 0523-233567; E-mail privé: saskiasilberbusch@hotmail.com; d.; D.A.P. Hardenberg/Gramsbergen, Zwingel 1, 7772 SK HARDENBERG; tel. prakt.: 0523-266066; fax prakt.: 0523-266434; medew. bij: Drs. A.G.W. Bax, Drs. J.D.F.J. Hartgers, Drs. A.K. van Hateren, Drs. J.H. Kollen, Drs. W.J. Pouwels, Drs. J. Walgemoed.

Solleveld, Dr. H.A.; 1976; U- 1981; 10 Kilaran Wynd, GLENMOORE, PA 19343; US; tel. privé: 00-1-610-4588331; fax privé: 00-1-610-4585502; E-mail privé: hanksol@corncast.net; specialist Veterinaire Pathologie; d.; Glaxo Smith Kline, 709 Swedeland Road, KING OF PRUSSIA PA 19406; tel. prakt.: 00-1-610-2707483; fax prakt.: 00-1-610-2706720.

Spijker, Mevr. S.H.J.; 2002; 3774 LK Kootwijkerbroek; Oude Garderenseweg 3; tel. privé: 0342-476842; E-mail privé: stefaniespijker@hotmail.com; p., medew. bij J.W. de Gooijer; tel. prakt.: 020-4968690 (toev. als lid)

Taylor, Mevr. C.R.; 1999; 3081 TV Rotterdam; Polslaanstraat 136 A; tel. privé: 010-4855977; E-mail privé: clairebabesuk@hotmail.com (toev. als lid)

Terheijden, C.H.A. van; Gent 2001; 5571 AL Bergeijk; Eikendreef 16; p., medew. bij M.A.P.M. Kappen; tel. prakt.: 0497-518000; fax prakt.: 0497-518655; E-mail prakt.: maarten.kappen@wxs.nl (toev. als lid)

Verkroost-Heij, Mevr. I.A.S.; 1998; 5243 RG Rosmalen; Vlietwijkstraat 39; tel. privé: 073-5223745; fax privé: 073-5224323; p., geass. met M. Verkroost; tel. prakt.: 073-5214377; fax prakt.: 073-5224323 (toev. als lid)

Werf, P.J. van der; 1971; 7437 BH Bathmen; Deventerweg 31 A; tel. privé: 0570-541365; fax privé: 0570-544042; E-mail privé: m.werf@wo-mail.nl; netwerk dierenarts mediator, SGS, RVV, practitioner.

Jubilea 2003

70 jaar (1933)

20 juni, A.W. Groenwoud te Assen, afwezig

60 jaar (1943)

23 februari, H. Sorgdrager te Haren (Gr), afwezig

10 april, P.J. Bruins te Colmschate, afwezig

55 jaar (1948)

3 maart, C.J. Vermeulen te 's-Gravenhage, afwezig

19 juni, W.T. Koopmans te Joure, afwezig

19 juni, J.E.G.J. Hartgers te Den Ham (Ov), afwezig

19 juni, H.A. van den Berg te Goor, aanwezig

3 juli, N.J. Bouwmans te Glimmen, afwezig

9 juli, B.R. de Vries te Zuidwolde (D), afwezig

10 september, S.R. Klarenbeek te Zeist, afwezig

28 oktober, J.J. den Hertog te Alphen a/d Rijn, afwezig

21 november, W. Velema te Damwoude, afwezig

50 jaar (1953)

3 februari, A. Schukken te Heerenveen, aanwezig

3 februari, J. Kramer te Wolvega, afwezig

20 februari, Mevr. Drs. A.C. Bander te Wassenaar, afwezig

1 maart, G.H.G. Lindenhovius te Rolde, afwezig

27 april, A. van de Kamp te Assen, aanwezig

27 april, Dr. h.c. P.H. Bool te Rhon, afwezig

10 mei, Dr. H.A. Brouwer te Hoofddorp, aanwezig

13 mei, Mevr. Drs. J.H.C. Brooijmans-Schallenberg te 's-Gravenhage, afwezig

15 mei, G. Jensma te Balk, afwezig

30 juni, Dr. A. Osinga te Goutum, afwezig

30 juni, Dr. A.J.G. van 't Hooft te Vught, afwezig

4 juli, J. Driessen te Voorburg, afwezig

10 juli, A. Langevoort te Enschede, afwezig

10 juli, Dr. J.H.G. Wilson te Klimmen, aanwezig

10 juli, Mevr. Drs. A.H.P. Syatauw-van Oosterwijk Bruyn te Oestgeest, afwezig

7 augustus, K.P. Postma te Aerenhout, aanwezig

23 september, M. Th. Zijlmans te Waalwijk, afwezig

13 oktober, S. van Harten te Ottoland, afwezig

13 oktober, W.J. van de Weg te Oosterwolde (Gld), aanwezig

13 oktober, J. Kruize te Aalten, afwezig

30 oktober, Dr. O.L. Beiboer te Drachten, aanwezig

30 oktober, Prof. Dr. G. Bijlenga te La Tour (Frankrijk), aanwezig

30 oktober, Dr. P.R. Rondhuis te Bilthoven, aanwezig

30 oktober, F.P.G. Schwingen te Bergen (L), afwezig

13 november, G.H.A. Overgoor te Velp (Gld), afwezig

24 november, J.P.H. Vermeij te Leerdam, afwezig

24 november, B.C. Koeslag te Dalfsen, aanwezig

26 november, B.H. Spijker te Apeldoorn, afwezig

5 december, Prof. Dr. C.C. Oosterlee te Heteren, afwezig

12 december, D. van der Zee te Uffelte, afwezig

45 jaar (1958)

onbekend, H. Lempke te Oestgeest, afwezig

7 januari, M.J. Karens te Gouda, aanwezig

31 januari, H. Schnitker te Lake Havasu (USA), afwezig

31 januari, G.F. Meijer te Veerle, afwezig

6 februari, Dr. J. Haagsma te Rotterdam, afwezig

8 februari, E.T.B. Dinkla te Haren (Gr), afwezig

8 februari, Mevr. Drs. I. Ooms-Siebenga te Breskens, afwezig

20 februari, P.L. van Paassen te Schalkwijk, aanwezig

28 februari, J.R.S. Vermeulen te Woerden, afwezig

13 maart, H.J. van der Zweep te Schoonrewoerd, afwezig

13 april, J.J.M. Pijnappel te Nijmegen, aanwezig

9 mei, W.J. Pereboom te Bussum, afwezig

9 mei, G.B. de Voogd te Wassenaar, aanwezig

7 juni, J.W. Laveaux te Kessel (L), afwezig

1 juli, Dr. S.J. van den Anker te Slagharen, afwezig

8 juli, O.K. Sandvik te Randaberg (Noorwegen), afwezig

1 september, C.J.J. Meeuwissen te Mourjou Calvint te Frankrijk, afwezig

16 september, Dr. C. Terpstra te Lelystad, onbekend

1 oktober, Dr. M.M. Krasselt te Dwingelo, afwezig

10 oktober, J. Jacobs te Hummelo, afwezig

8 november, G. Rijpkema te Heerenveen, afwezig

8 november, J. de Bie te Hollandscheveld, afwezig

8 november, B.G. Schoonman te Winterswijk, afwezig

12 november, Mevr. Drs. E.G. van Boven-Toebes te 's-Gravenhage, afwezig

4 december, W. Altenburg te Heerde, aanwezig

4 december, Dr. Ing. R.M. Barkema te Dronten, aanwezig

13 december, J.H.M. van de Wouw te Drunen, afwezig

19 december, A. Klimp te Hellum, afwezig

40 jaar (1963)

12 februari, Dr. H.P. Hoebe te Bentelo, afwezig

12 februari, J.C.M. Huijg te Nieuw-Vennep, aanwezig

2 maart, P. Lycklama à Nijeholt te Surhuisterveen, aanwezig

15 maart, J. Bootsma te De Blesse (F), aanwezig

21 maart, J. Abma te Vriezenveen, afwezig

21 maart, A.J. Derks te Overloon, afwezig

21 maart, Th.G.J.H. Hendrickx te Echt, afwezig

21 maart, M.M.F.H. van Kuijk te Someren, afwezig

21 maart, F.X.M.M. Cremers te Voorschoten, aanwezig

2 april, N.P. Kas te Heemstede, afwezig

onbekend mei, J. Zee te Rotterdam, afwezig

16 mei, Mevr. Drs. T. van Kekem-Pauw te Bruchköbel (Duitsland), afwezig

16 mei, J.R. van der Lee te Losser, afwezig

16 mei, Dr. H.H.L. Sasse te Giessen (Duitsland), aanwezig

8 juli, Mevr. Drs. I.C. Verhaar-Loeber te Emmeloord, afwezig

8 juli, R.H. Scholtz te Pesse, afwezig

8 juli, A. Snijders te Ruurlo, afwezig

27 september, H.W.F. Picard te Wierden, afwezig

27 september, H.G.A. Olde Riekerink te Beuningen (O), afwezig

25 oktober, S.D. Blanksma te Gorssel, aanwezig

25 oktober, A.J.I. te Maarssen te Groenlo, afwezig

28 oktober, J.W. Lesschen te Dalfsen, afwezig

28 oktober, Prof. Dr. F. Németh te Zeist, afwezig

19 november, G.M. Lambers te Wezep, afwezig

27 november, P. de Heer te Dedemsvaart, afwezig

27 november, Dr. H.J.G. Grooten te Heythuysen, afwezig

20 december, L. Harms te Hoevelaken, afwezig

20 december, Dr. W. Band te Huizen, afwezig

35 jaar (1968)

2 februari, Mevr. Drs. W. van Ree-Boersma te Vollenhove, afwezig

2 februari, G. van Dommelen te Katwijk (NB), afwezig

1 maart, P.R. de Vries te Odoorn, aanwezig

1 maart, J. van den Berg te Hoek van Holland, aanwezig

1 maart, H.H. Stigter te Gorssel, afwezig

15 maart, H.H. Poppinga te Wommels, afwezig

5 april, W.M. Sturkenboom te Emmeloord, afwezig

7 april, L. Belonje te Beuningen (Gld), afwezig

8 april, J.J.L. Franssen te Mechelen, afwezig

26 april, H.H. van Neerbos te Ter Apelkanaal, afwezig

26 april, C. van der Hem te Harskamp, afwezig

8 mei, J.L.A.M. Remmen te Helvoirt, afwezig

10 mei, H.P.A.M. de Greef te Valkenswaard, afwezig

10 mei, J. Elving te Coevorden, afwezig

10 mei, J.A.G. Geurts te Blerick, afwezig

24 mei, D.A.M. Franssen te Wernhout, afwezig

5 juli, J.J.G.M. Oomen te Ulvenhout, aanwezig

5 juli, H.W. Wessels te Enschede, afwezig

1 oktober, Mr. G.J. Schouten te Alphen a/d Rijn, afwezig

1 oktober, J. Egter van Wissekerke te Heemstede, aanwezig

25 oktober, T.J. de Vries te Luttenberg, afwezig

25 oktober, J. de Zwart te Blenheim (Nieuw-Zeeland), afwezig

25 oktober, J.J. Pekelder te Oud-Sabbinge, afwezig

25 oktober, M.Th. Voets te Sint-Oedenrode, afwezig

22 november, P.D. Verhulst te Sint-Oedenrode, afwezig

22 november, B. Bruins Jzn te Haren (Gr), afwezig

22 november, W.P.J.A. Brooijmans te Rekem (België), aanwezig

22 november, Mevr. Drs. M. Klasens te Beugen, afwezig

12 december, J.L. Starrenburg te Loddisswell (VK), afwezig

20 december, H.H.M. Steinbusch te Hoensbroek, afwezig

20 december, P.A.M. Verhoeven te Sittard, afwezig

20 december, Mr. Drs. H.J. Rouwé te Ferwerd, aanwezig

20 december, Mevr. Drs. E.M. Bijleveld-Huussen te Hoorn, afwezig

20 december, E. van Veldhuizen te Nijkerk, afwezig

20 december, Prof. Dr. H.W. de Vries te Lelystad, afwezig

22 december, J.Ph. Vente te Mook, afwezig

30 jaar (1973)

7 januari, G. Heynen te Stroe (Gld), afwezig

19 januari, Mevr. Drs. C.H. Köllen te Bilthoven, afwezig

19 januari, E.M. Ruymbeek te Hulst, afwezig
 19 januari, Dr. R. Kuiper te Utrecht, afwezig
 19 januari, Dr. P.W. de Leeuw te Lelystad, afwezig
 19 januari, W. van Erk te Hendrik-Ido-Ambacht, afwezig
 19 januari, R. Pouw te Loo (gem Duiven), aanwezig
 19 januari, J.W.A. Klink te Loppersum, afwezig
 16 februari, J.H. Wiechers te Ruinen, afwezig
 16 februari, J.G. Feddes te Sint-Oedenrode, afwezig
 18 februari, Prof. Dr. J.T. van Oirschot te Lelystad, afwezig
 3 maart, F.P.C.M. Knols te Uden, afwezig
 23 maart, H.A. Hagen te Kampen, afwezig
 23 maart, G. Huijsen van Reenen te Midwoud, aanwezig
 23 maart, H. Reitsma te Amersfoort, aanwezig
 23 maart, Mevr. Drs. J.E. Zaaijer-Smit te Delden, aanwezig
 23 maart, J.G. Bruggert te Oldenzaal, afwezig
 23 maart, D.v.d. Meij te Grave, afwezig
 23 maart, P. Dijkstra te Surhuizum, afwezig
 23 maart, L.P.H.M. Vos te 'S-Hertogenbosch, afwezig
 23 maart, T.S.A. van den Bosch te Willeskop, afwezig
 23 maart, H.J. Buurma te Hoogezand, afwezig
 1 april, J.L.H.A. Wouters te Enschede, afwezig
 1 april, Mevr. Drs. L. Huiskes-Cornelisse te Kruiningen, aanwezig
 13 april, A. Kamphuis te Bennekom, afwezig
 13 april, R.R. van Rees te Kalenberg, onbekend
 25 april, E.A.M. Verschueren te Noordwijk, afwezig
 onbekend mei, M.A. van Messel te Groningen, afwezig
 11 mei, J.H.W.M. Miltenburg te Rotterdam, afwezig
 11 mei, J.P.M. Boswegger te Lattrop Breklenk, afwezig
 11 mei, H.B. Jansen te Oenkerk, afwezig
 11 mei, J.A. Binnerts te Wesepe, afwezig
 13 mei, P. de Vreij te Driebergen, afwezig
 13 mei, G.C. Knibbe te Landsmeer, aanwezig
 18 mei, Mevr. Dr. M.K.C. Baks-Kley te Woudrichem, afwezig
 21 mei, J.H. Stokappe te Red Deer (Canada), aanwezig
 30 mei, Mevr. Drs. A.H. Jansen te Ede, afwezig
 onbekend juni, J.P. Hoekstra te Esch, afwezig
 5 juni, Dr. F. Van Vught te Almere, afwezig
 8 juni, A.B. Diepeveen te Borne, afwezig
 20 juni, I.H. Harms te Hardenberg, aanwezig
 27 juni, M.P. Schaub te Kloosterhaar, onbekend
 28 juni, C.D.B. Sijpkens te Malden, afwezig
 29 juni, L.R.J.N. Nelissen te Achel (België), afwezig
 29 juni, F.J.P.J.E. van Gool te Tassin La Demi Lune (Frankrijk), aanwezig
 29 juni, W.B.J. Oosting te Schoonebeek, afwezig
 29 juni, Dr. P. van Beukelen te Utrecht, afwezig
 29 juni, Dr. R.W. Paling te Houten, afwezig
 29 juni, S. Tichelman te Steenderen, afwezig
 29 juni, W. Th. G. Vullings te Veenendaal, aanwezig
 29 juni, J.W.M. Miltenburg te Erp, afwezig
 3 juli, Mevr. Drs. F.L. van den Hoven-Mennes te Leusden, aanwezig
 9 juli, Dr. W. Wouda te Diepenveen, afwezig
 9 juli, E.K. Welling te Blaricum, aanwezig
 onbekend september, R. W. Lubben te Spanbroek, afwezig
 3 september, K.A.M. Herder te Bathmen, afwezig
 3 september, K.G.M. van de Vijver te Hoofdplaat, aanwezig
 3 september, J.F. Mekel te Groningen, afwezig
 21 september, Mevr. Drs. M. Verweij-Rodrigo te Arkel, afwezig
 28 september, J.M.P. den Hartog te Nieuwegein, afwezig
 28 september, Th.J.D. Straatman te Groningen, afwezig
 2 november, Mevr. Drs. E.F. Lambeek-Nap te Hoeven, afwezig
 2 november, W.J.D. Laanbroek te Dalfsen, aanwezig
 2 november, A.H. Westerhuis te Dodewaard, afwezig
 2 november, Mevr. Drs. E.H.A. van der Laan-Truijens te Oldeholtspade, afwezig
 3 november, W. de Vries te Oostermeer, afwezig
 3 november, J.C.P. Bormans te Sittard, afwezig
 7 december, J.M.J. Frijlink te Nunspeet, afwezig
 7 december, L. Kalsbeek te Reduzum, afwezig
 7 december, J.H. Sytema te Menaldum, afwezig
 7 december, J.H.S.H.M. van Gulick te Deurne, aanwezig
 7 december, J. Walgemoed te Gramsbergen, afwezig
 8 december, H. van Putten te Wommels, aanwezig

25 jaar (1978)
 onbekend januari, J.M.F. Nauta te Bavel, afwezig
 10 januari, P.L. Sons te Ouderkerk a/d Amstel, afwezig
 19 januari, J.W. Zuurhout te Raalte, afwezig

ieder z'n vak!

Het raadplegen van adviseurs is goed...
 Maar voor de financiële zaken van uw
 (toekomstige) praktijk heeft u een
 specialist nodig!

Dix & Co is deskundig op financieel,
 fiscaal en juridisch gebied m.b.t. praktijk-
 financiering, associaties, verzekeringen,
 hypotheek en pensioenen.

Landelijke dienstverlening bij praktijk-
 overdracht, bij associatie en assistentie.
 Belt u even voor een afspraak of een
 brochure.

Dix € Co

Maliesingel 54
 3581 BJ Utrecht
 Tel. (050) 244 87 74
 Fax (050) 241 66 55
 E-mail: info@dixenco.nl
 www.dixenco.nl

Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:	Deadline*)	
01-02-2003	maandag	13-01-2003
15-02-2003	maandag	27-01-2003
01-03-2003	maandag	10-02-2003
15-03-2003	maandag	24-02-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

Dierenartsenpraktijk Oldenzaal is een gemengde praktijk met een team van vijf dierenartsen en vier assistentes. Door een toenemend aanbod van paarden zijn wij op zoek naar een (parttime)

paardendierenarts (M/V)

Van onze nieuwe collega verwachten wij:

- goede contactuele en sociale vaardigheden,
 - ondernemingsgeest en enthousiasme om de paardenpraktijk uit te breiden,
 - kennis van/ervaring met fertiliteit en röntgenologie paard.
- Wij bieden onze nieuwe collega:
- Een prettige werksfeer en –omgeving
 - Salariëring en secundaire arbeidsvoorwaarden volgens KNMvD-norm.

Schriftelijke sollicitaties, voorzien van uw cv, graag binnen veertien dagen richten aan: DAP Oldenzaal, Hengelosestraat 58, 7595 BR Oldenzaal.

'Doelgericht vaccineren'

sprekers: Dr. H.F. Egberink:
'nieuwe ontwikkelingen rondom het vaccinatiebeleid bij honden'
Drs. Y.J. Schaap:
'doelgericht vaccineren'
Drs. H.A. Beijer:
'economische consequenties van een vernieuwd vaccinatiebeleid'

09 januari 2003 Abe Lenstra Stadion, sc Heerenveen
13 januari 2003 Arke Stadion, FC Twente Enschede
21 januari 2003 Stadion De Kuip, Feyenoord Rotterdam
30 januari 2003 Parkstad Limburg Stadion, Roda J.C. Kerkrade
06 februari 2003 Stadion de Goffert, N.E.C. Nijmegen
11 februari 2003 Amsterdam Arena, AFC Ajax Amsterdam

Intervet Nederland bv • Postbus 50 • 5830 AB Boxmeer

Voor inschrijving of meer informatie: Telefoon: 0485 587654 • Fax: 0485 587653 • E-mail: intervetnederland@intervet.com

19 januari, N.J.R. Soepnel te Eindhoven, afwezig
19 januari, J.B. Timmer te Nijveen, afwezig
28 januari, L.F. van de Velde te Borrowdale Harare (Zimbabwe), aanwezig
2 maart, F.M.J. van Roessel te Eindhoven, afwezig
2 maart, B.J.H.M. Slaats te Someren, afwezig
2 maart, E.H. van der Hoeven te Utrecht, afwezig
2 maart, A. Baas te Deventer, afwezig
2 maart, Dr.L.J.E. Rutgers te Utrecht, afwezig
2 maart, J.J.M. Settels te Valkenswaard, afwezig
2 maart, C.J. Kroeze te Emmen, aanwezig
2 maart, M. Bossers te Vroomshoop, aanwezig
3 maart, H.J.P. Geurts te Meterik, aanwezig
onbekend april, A.R. Moen te Swifterbant, aanwezig
13 april, J.J.M. Rietjens te Thorn, afwezig
13 april, G.J. Toxopeus te Sint-Oedenrode, aanwezig
13 april, P.G.F. Geurts te Venlo, aanwezig
13 april, D. Stellingwerf te Almere, afwezig
13 april, M. Sevinga te Akkrum, afwezig
13 april, W. Schaftenaar te Bleiswijk, afwezig
13 april, Dr. W.H. de Jong te Houten, afwezig
13 april, M. Duijhuizen te Veenendaal, afwezig
13 april, T. Mooiweer te Vinkenbuurt, afwezig
12 mei, G.T. Strijkstra te Althausen-Hecke (Duitsland, aanwezig)

12 mei, J.P. de Vos te Terneuzen, aanwezig
12 mei, Mevr. Drs. C.J. de Vries te Genne (gem. Hasselt), aanwezig
18 mei, A. Ottevanger te Oestgeest, afwezig
15 juni, A. ter Horst te Vierhouten, aanwezig
28 juni, P.J.M. van Hulten te Vorstenbosch, afwezig
30 juni, Mevr. Drs. H.M.J. Lateur- Rouwet te Rotterdam, onbekend
6 juli, H.H.J. Wijlens te Haarlem, afwezig
6 juli, N.G. Speelman te Driel, aanwezig
6 juli, J.M. Thijsse te 'S-Gravenhage, afwezig
onbekend september, H. Verhoeven te Wijhe, afwezig
7 september, Mevr. Drs. G.C. Brouwer te Oosthuizen, aanwezig
8 september, J. Holtkamp te Schijndel, afwezig
12 oktober, C.G. Mensink te Utrecht, afwezig
12 oktober, J.G. Hemmink te Zeeland, aanwezig
onbekend december, Mevr. Drs. H.C. Batt-Rutgers te Hatfield, Herts (Verenigd Koninkrijk), afwezig
22 december, S.R. Roos te Heeswijk-Dinther, afwezig
22 december, J.A. van Oorschot te Berghem, afwezig
22 december, E. Burgers te Landgraaf, afwezig
22 december, L. Kalishoek te Nijmegen, afwezig
22 december, K.S. Broersma te Veenwouden, afwezig
22 december, P.J. Arends te Bennekom, afwezig
22 december, H. Eggens te Steenderen, afwezig

Rectificatie Jubilea

Per abuis is in het TvD van 1 december 2002 opgenomen dat de heer Jongeneel uit Middelburg op 19 december aanwezig zou zijn bij zijn jubileum. De heer Jongeneel heeft zich echter tijdig afgemeld en was op deze dag dan ook niet aanwezig. Onze excuses voor het foutief vermelden.

CONGRESSEN & SYMPOSIA

2003

Januari

15 Symposium georganiseerd door de Diergeneeskundige Studenten Kring: Ouderdom komt met gebreken. Klinisch onderzoek bij en begeleiding van oudere gezelschapsdieren, voeding, Alzheimer, fysiotherapie, hart problemen en euthanasie.
<http://www.dskonline.nl/symposium>
Info: dsksympoco@hotmail.com

Doorlopende agenda

Februari

3 Veranderingsmanagement door L. Lap. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@seccr.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 695 Euro. Inschrijftermijn sluit op 24 december 2002.

8/9 Symposium SNVA (Samenwerkende Veterinaire Acupuncturisten) te Malden, "Translating western diagnoses to the chinese patterns of diseases", Linda Boggie en Eric Hartman (USA), info Aleid Verhoeff, aleid@tref.nl (of 0314-625385).
16/20 Annual Congress at Wilderness in the Eastern Cape Province. Equine Practitioners Group of the South African Veterinary Association. Programma en meer informatie is verkrijgbaar via de website: www.sava.co.za, per e-mail: vetlink@mweb.co.za of telefonisch: +27 12 546 3442.

Maart

14/15 XV. Tagung über Pferdekrankheiten im Rahmen der EQUITANA mit begleitender Industrieausstellung, Essen. Schwerpunktthemen: Erkrankungen des alternen Pferdes, Headshaking beim Pferd. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.
15 Seminar über Praxismanagement für Klein- und Großtierpraktiker im Rahmen der EQUITANA, Essen. Finanzplanung, Wirtschaftlichkeit, Praxisführung. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.
17/22 Internationaal PHLO seminar: New Developments in Feed Evaluation. Inschrijving is mogelijk tot 20-01-2003 bij het Bureau PHLO, Wageningen, tel.: 0317 484 093.
24 Veranderingsmanagement door L. Lap. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@seccr.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 695 Euro. Inschrijftermijn sluit op 24 december 2002.
28 Emotionele intelligentie en communicatie door I. Weeda. Meer info via

Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secl.phlo.wau.nl, website www.wau.l/phlo. Kosten 395 Euro. Inschrijftermijn sluit op 14 februari 2003.

April

- 03/06 Veterinary congress, British Small Animal Veterinary Association, locatie: International Congress Center, info: Susanna@beva.org.uk.
11 Spiritualiteit als creatieve inspiratiebron door I. Weeda en B. Blans. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secl.phlo.wau.nl, website www.wau.l/phlo. Kosten 395 Euro. Inschrijftermijn sluit op 1 maart 2003.
25/27 Voorjaarsdagen, Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren. Info via internet www.voorjaarsdagen.org of telefonisch: (020) 6793 411.

Mei

- 22/25 Veterinary congress, Federation of European Companion Animal Veterinary Associations/ APMVEAC, locatie: Congress Estoril, Portugal, info: s.orr@rlafflea.demon.co.uk

September

- 10/13 Veterinary congress, British Equine Veterinary Association, locatie: Birmingham, info: Susanna@beva.org.uk

2004

Augustus

- 25/28 veterinary congress, world congress of veterinary dermatology, locatie: Wenen, Oostenrijk, info: Kristian.Pedersen@VetdermVienna.com

VERGADERINGEN & BIJENKOMSTEN

2003

Januari

- 7 Werkvergadering rund III, te Molenwijk in Boxtel, 20.15 uur.
8 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen om 20.30 uur in Bolsloij aan de Grote Markt 28 te Goes.
14 Werkvergadering pluimvee II, Molenwijk in Boxtel, 14.00 uur.
16 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
23 Werkvergadering varken II, te Molenwijk in Boxtel, 20.15 uur.
28 Werkvergadering schaaft/geit I te De Meern.

Februari

- 4 Werkvergadering schaaft/geit I te Heerenveen.
11 Werkvergadering paard II, te Molenwijk in Boxtel, 20.15 uur.

Maart

- 18 Werkvergadering rund IV, te Molenwijk in Boxtel, 20.15 uur.
20 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

CURSUSSEN

2003

Januari

- 14 PAO-D cursus 03/201, Koemanagement.
21,22,29 PAO-D cursus 03/203, Voeding Rund Module II.
23 PAO-D cursus 03/500, Ziekten van Pasgeboren Veulens.
28 PAO-D cursus 03/901, Onderhandelen.

Februari

- 5 PAO-D cursus 03/202, Mastitis Rund.
11 PAO-D cursus 03/300, Prakt. Gebruik klimaatcomputer.
12 PAO-D cursus 03/204, Praktische Economie I.
18 PAO-D cursus 03/101, Röntgen Skelet.
20 PAO-D cursus 03/301, Klinische Les Varken (herhaling).
20 PAO-D cursus 03/501, Diagnostiek Rugproblemen Paard.

Maart

- 15 PAO-D cursus 03/102, Röntgen Skelet.
19,26 PAO-D cursus 03/200, Voeding Rund Module I.

April

- 2 PAO-D cursus 03/200, Voeding Rund Module I.

De dierenartsen van Dierenkliniek Ridderkerk zijn op zoek naar een

dier- en klantvriendelijke collega M/V

Dierenkliniek Ridderkerk is een praktijk waar de diergeneeskunde op eerste- en tweedelijns niveau wordt beoefend. We werken met 14 dierenartsen, waarvan 11 uitsluitend gezelschapsdieren behandelen.

Wij verwachten van de nieuwe collega dat hij of zij:

- is afgestudeerd met differentiatie gezelschapsdieren
- wil participeren in het dienstrooster
- op termijn in de regio wil komen wonen
- bij gebleken geschiktheid zich voor langere tijd aan onze praktijk wil verbinden
- zowel zelfstandig als in teamverband kan werken
- ambitieus, vooruitstrevend en flexibel is
- over goede communicatieve eigenschappen beschikt

Wat wij aanbieden is het volgende:

- een fulltime of parttime dienstverband (de voorkeur gaat uit naar fulltime)
- bij gebleken geschiktheid een vast dienstverband
- de mogelijkheid tot interne specialisatie
- werken vanuit een modern goed geoutilleerd praktijkpand
- salaris en arbeidsvoorwaarden volgens de KNMvD-normen
- een goede PAO-regeling
- ervaring is niet noodzakelijkerwijs vereist.

Schriftelijke sollicitaties voorzien van cv kunt u richten aan: A.E. van Horssen, Dierenkliniek Ridderkerk, Jacob Catsstraat 3, 2985 BE, Ridderkerk. Of: as.horssen@planet.nl.

Dierenzorggroep

Lek en Linge

Dierenzorggroep Lek en Linge is een gemengde praktijk met 18 dierenartsen, welke geheel gedifferentieerd werken.

Wij hebben vijf hoofdvestigingen en twee dependances. Onze kracht ligt in een sterke lokale organisatie met korte lijnen. Daarnaast ervaren we de voordelen van een grote organisatie betreffende overhead, personeelszaken, beleid, nascholing etcetera. Voor onze vestiging Hendrik-Ido-Ambacht (ZH) zoeken we wegens groei een parttime / fulltime

dierenarts gezelschapsdieren m/v

die samen met de huidige dierenarts de kliniek verder wil ontwikkelen.

Onze voorkeur gaat uit naar een collega

- met differentiatie gezelschapsdieren
- enkele jaren ervaring
- teamplayer
- ambitie om zichzelf en de praktijk verder te ontwikkelen

Wij bieden

- een afwisselende baan met veel verantwoordelijkheden
- goede primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden
- modern team met veel mogelijkheden
- prima dienstregeling

Reacties en meer informatie graag binnen 14 dagen naar Mw. P.J. van der Avoird, Practice Manager Postbus 153, 4130 ED, Vianen.

Benaming BAYTRIL® 5% injectievloeistof • **Samenstelling** Per ml 50 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken en rund. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij rund en varken, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen. Varken: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma* spp., enzootische pneumonie. Rund: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma* spp., secundaire infecties bij virusziekten zoals rundergriep en Crowdingcomplex. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** Rund: 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/20 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen; 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/10 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen bij gecompliceerde infecties of salmonellose; varken: 2,5-5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/10-20 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen; 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 3 dagen. • **Wijze van toediening** Varken: intramusculair, bij voorkeur niet meer dan 2,5 ml per injectieplaats; rund: subcutaan, bij voorkeur niet meer dan 10 ml per injectieplaats. • **Wachttijd** Varken: vlees: 10 dagen. Rund: vlees: 7 dagen; melk: 9 dagen. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 8211 UDA.**

Benaming BAYTRIL® 10% injectievloeistof • **Samenstelling** Per ml 100 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken en rund. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij rund en varken, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen. Varken: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma* spp., alsmede andere ziekte-complexen zoals enzoötische pneumonie. Rund: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma* spp., secundaire infecties bij virusziekten, Bovine Respiratory Disease-complex. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** Varken, rund: 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/40 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3 dagen (Salmonellosen 5 dagen). Bij zware respiratoire infecties of salmonellosen 1 tot 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/20 kg lichaamsgewicht) gedurende 5 dagen bij het rund en 3 dagen bij het varken. • **Wijze van toediening** Varken: intramusculair, bij voorkeur niet meer dan 2,5 ml per injectieplaats; rund: subcutaan of intraveneus, bij voorkeur niet meer dan 5 ml per injectieplaats. • **Wachttijd** Varken: vlees: 10 dagen. Rund: vlees: 7 dagen; melk: 3 dagen bij intraveneuze en 9 dagen bij subcutane toediening. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 3489 UDD.**

Benaming BAYTRIL® 2,5% orale oplossing • **Samenstelling** Enrofloxacin 2,5 g - Kaliumhydroxyde - Benzylalcohol - Methylhydroxypropylcellulose 50 - gezuiverd water q.s. ad 100 ml. • **Diersoort** Kalf. • **Therapeutische indicaties** Infecties van het ademhalings- en spijsverteringsstelsel, alsmede secundaire ziekten na een virusinfectie, veroorzaakt door Gram-positieve en Gram-negatieve bacteriën, zoals *Escherichia coli*, *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp. en *Mycoplasma* spp. • **Contra-indicaties** Indien Baytril® 2,5% orale oplossing gebruikt wordt in de hieronder beschreven doseringen, zijn er geen tegenaanwijzingen gekend. Toediening aan andere diersoorten dan deze die geïndiceerd zijn is tegenaangewezen. Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere chinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Er zijn geen ongewenste effecten gekend na het orale gebruik van Baytril®. • **Dosering** 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag, gedurende 3-5 dagen; bij gecompliceerde infecties of Salmonellose: 5 mg per kg lichaamsgewicht per dag, gedurende 5 dagen. • **Wijze van toediening** Oraal. Kan direct in de bek of via de melk, melkpreparaten of elektrolytenmix worden toegediend. • **Wachttijd** De dieren mogen niet worden geslacht tot 10 dagen na de laatste behandeling. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **REG NL 2912 UDA.**

WIESENHOF, onderdeel van de PHW Gruppe in Duitsland is een volledig geïntegreerde pluimvee-onderneming. WIESENHOF controleert de gehele productieketen van vleeskuikens en kalkoenen. De productieketen bestaat uit broederijen, voerfabrieken, slachterijen en verwerkende industrie. De productieketen is volledig transparant en daardoor geheel traceerbaar. Om de optimale gezondheid van het dierbestand te waarborgen is er een team van dierenartsen die de beschikking hebben over een uiterst modern laboratorium. Door een consequent beleid van kwaliteitszorg en productveiligheid is WIESENHOF uitgegroeid tot het sterkste pluimvee-merk in de EU en marktleider in Duitsland. Het hoofdkantoor bevindt zich in Rechterfeld, Niedersachsen, terwijl de productielocaties zich geografisch verdeeld over Duitsland bevinden.

Zoekt voor haar opdrachtgever WIESENHOF een

Pluimveedierenarts m/v

Uw functie

U gaat het bestaande team van drie dierenartsen versterken. Binnen dit team gaat u zich bezighouden met de gezondheidszorg van alle kalkoenen binnen de kalkoenintegratie. Dit betekent dat u zowel voor kalkoenouderdieren als voor de vleeskalkoenen verantwoordelijk bent. U heeft de beschikking over een uiterst modern laboratorium waar alle relevante onderzoeken kunnen worden uitgevoerd.

Uw profiel

U bent bij voorkeur tussen de 30 en 40 jaar oud en heeft enkele jaren ervaring opgedaan als pluimveedierenarts. U bent een zelfbewust lid van een team, en u wordt door collega's en pluimveehouders gewaardeerd om uw vakmanschap en competentie. U bent een dozzetter en weet afgesproken doelstellingen te realiseren. U kunt commercieel denken en goed met mensen omgaan. U bent bereid om in Duitsland te wonen en beheerst de Duitse taal.

Arbeidsvoorwaarden

WIESENHOF biedt u een uitdagende functie die uitstekend wordt gehonoreerd. Zowel wat betreft salariering als secundaire arbeidsvoorwaarden. U zult zich thuis voelen in een bedrijfscultuur waarin men plezier beleeft om de beste te zijn en te blijven.

Hoe kunt u reageren?

Uw schriftelijke sollicitatie, voorzien van cv, kunt u voor 15 januari richten aan Poultry Concepts Consultancy BV, t.a.v de heer J. de Lange, Zandinksweg 9, 7642 NR Wierden, telefoon (0546)-577878. Natuurlijk kunt u ook mailen: poultryconcepts@planet.nl

Medici zoals dierenartsen, tandartsen, medisch specialisten en andere vrije beroepers kunnen al 25 jaar lang rekenen op deskundig advies van Raadgevers Medische Beroepen. De Raadgevers begeleiden u onder andere bij overdracht van de praktijk en bij associaties.

Ook de afhandeling van de bijbehorende contracten wordt u uit handen genomen. Raadgevers Medische Beroepen is een adviesbureau met uitgebreide expertise op het gebied van financieel advies aan beoefenaars van (para)medische beroepen. De breedte van die expertise is uniek en beslaat advies ten aanzien van alle financiële aspecten die zich van start tot pensionering in uw medische carrière kunnen voordoen.

U weet zich bij de Raadgevers verzekerd van advies op maat op het gebied van financiële planning, verzekeringen, financieringen, hypotheek en pensioenen. Ook de keuzes en mogelijke problemen rondom het einde van uw studie hebben de speciale aandacht van de Raadgevers.

De Raadgevers volgen u in de verschillende fasen van uw loopbaan en bieden begeleiding en advies op de lange termijn.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met adviseurs Philip Jaspers, Wouter van der Meer en/of Robert E. Meijer.

**RAADGEVERS
MEDISCHE BEROEPEN**

Dorpsstraat 118
3732 HL De Bilt
Postbus 36
3730 AA De Bilt

Tel 030 220 41 14
Fax 030 220 27 95
E-mail: raadgevers@atriserv.nl

DE JUISTE KEUZE

bij luchtwegaandoeningen

Uw vertrouwen in Baytril heeft tot globaal succes geleid. Baytril is zeer doeltreffend in de behandeling van ademhalingsziekten bij runderen, veroorzaakt door primaire en secundaire bacteriële ziekteverwekkers inclusief Mycoplasma.

Het snel werkend antimicrobieel middel wordt al gedurende meer dan 10 jaar met succes toegepast. De doeltreffendheid van Baytril in de diergeneeskunde is onderbouwd met talrijke publicaties.

Aan u de keuze welke Baytril formulering te gebruiken:

Baytril® 5% injectievloeistof,
Baytril® 10% injectievloeistof of
Baytril® 2,5% orale oplossing.

www.livestock.bayer.nl

Bayer HealthCare

Baytril.®
The Effective Anti-Infective.

Bayer onderschrijft Good Veterinary Practice als de juiste benadering voor het gebruik van diergeneesmiddelen

Er ligt weer een heel jaar voor ons om u te voorzien van ontwikkelingen op diergeneeskundig gebied en wetenswaardigheden vanuit de KNMvD.

De moeilijkheid om voldoende kwalitatief hoogstaande wetenschappelijke artikelen aangeboden te krijgen, is een aspect van continue zorg voor het tijdschrift.

Dit is een probleem dat zich al meerdere jaren voordoet. Het is echter nog steeds mogelijk geweest voldoende artikelen voor de Jaarprijs van het TvD te nomineren.

De zorg die dr. Jorna in zijn voorwoord van het TvD van 1 januari uitsprak deel ik. Echter perspectieven zijn er ook. Vanuit de praktijken wordt vaak de opmerking geuit dat het Tijdschrift vooral artikelen moet plaatsen waar men "direct" wat aan heeft respectievelijk, wat mee "kan".

Juist dit segment van vooral "praktijk"gerichte artikelen zullen minder gemakkelijk geplaatst worden in "hoogstaande wetenschappelijke" tijdschriften. Dit zou goed aan kunnen sluiten bij de wensen van de lezers in het TvD. Bovendien is de redactie van het TvD in dit segment van artikelen niet afhankelijk van de "Faculteit".

Het doet mij een groot genoegen de artikelen van dr. Landman onder uw aandacht te brengen. Dr. Landman geeft op een heldere wijze een overzicht van het onderzoek naar de amyloidose bij de kip.

Terecht wijst hij op de mogelijkheden van dit "kippenmodel" voor onderzoek naar immunologische afwijking ten gevolge van chronische infecties. Met name de invloed die infecties met ordinare kiemen, zoals *Enterococcus faecalis*, *Staphylococcus aureus* en nu mogelijk ook ten gevolge van *Mycoplasma synoviae* in deze complexe materie spelen. Omdat veel onderzoek gepleegd wordt naar aanleiding van problemen in de praktijk, worden gelijk ook een aantal mogelijkheden geopperd het probleem te kunnen beperken.

Het lijkt mij interessant ook bij andere diersoorten eens meer gericht te kijken naar gelijksoortige immunologische invloeden ten gevolge van chronische infecties. Zou slijters bij rundvee en wegwijners bij varkens een dergelijk onderzoeksveld kunnen zijn?

Het opperen van onderzoek is heel gemakkelijk, echter het verkrijgen van de financiële middelen is een heel ander probleem. Juist de praktische relevantie van het onderzoek is vaak een factor van belang voor het verkrijgen van financiële steun.

Misschien is ook dit een terrein waar onze collega in de politiek, Henk Jan Ormel, zich in kan zetten, naast het alert blijven voor het instandhouden van de veterinaire infrastructuur onder andere van VWA en RVV.

Wellicht zou collega Ormel maandelijks een kolom in het TvD kunnen vullen met relevante informatie "vanuit de Kamer". Geen appel, maar actie.

Dr. M.F. de Jong

Mycoplasma synoviae-geassocieerde gewrichtsamyloïdose bij witte leghorns: casereport

W.J.M. Landman¹ en R.G.G. Bronneberg²

Tijdschr Diergeneesk 2003; 128: 36-40

Casereport

SAMENVATTING

In het veld is gewrichtsamyloïdose nooit bij witte leghennen aangetroffen; ook onder experimentele omstandigheden bleken bruine leghennen gevoeliger voor de induktie van gewrichtsamyloïdose, ofschoon bij enkele witte leghorns articulaire amyloïde werd gevormd. In dit artikel wordt voor het eerst een spontaan geval van gewrichtsamyloïdose bij witte leghennen geassocieerd met *Mycoplasma synoviae* gerapporteerd. In hetzelfde hok waar deze dieren zaten waren ook bruine leghennen gehuisvest. Bij deze kippen kwam de aandoening in ernstiger mate voor. Het verschil in voorkomen van gewrichtsamyloïdose bij beide rassen wordt bediscussieerd aan de hand van eerder verricht onderzoek.

SUMMARY

Mycoplasma synoviae-associated amyloid arthropathy in white leghorns: case report

Under field circumstances amyloid arthropathy was never recorded in white layers, while experimentally their brown counterparts were found to be more susceptible to the induction of amyloid arthropathy, although articular amyloid was found in a few white leghorns. In the present manuscript the first field case of amyloid arthropathy in white layers associated with *Mycoplasma synoviae* is reported. In the same house where the white birds were housed, brown layers were present. The condition was much more severe in the latter chickens. The different susceptibility between both breeds is discussed in view of previously performed research.

INLEIDING

Amyloïdose is een ziekte of ziektecomplex dat ontstaat ten gevolge van de ophoping van een lichaamseigen eiwit, dat een verandering in de secundaire moleculaire structuur heeft ondergaan waardoor het zijn oorspronkelijke biologische functie heeft verloren. Genoemde structuurverandering betreft de overgang van een overwegende α -helix naar een β -vouwblad (5). Zowel de primaire aminozuursequentie als het β -vouwblad zijn verantwoordelijk voor de affiniteit voor Congorood en de lage oplosbaarheid van amyloïdepeptiden (3,14). De lage oplosbaarheid en relatieve resistentie voor proteolytische activiteit onder fysiologische omstandigheden dragen bij aan het fatale verloop van amyloïdose.

Amyloïdeerslagen kunnen in bijna alle weefsels gevonden worden en induceren derhalve een verscheidenheid aan (niet-specifieke) klinische symptomen afhankelijk van de lokalisatie en de hoeveelheid opgehoopt eiwit. Deze neerslagen kunnen normale orgaanfuncties belemmeren als gevolg van celverlies door weefselcompressie, mechanische be-

schadiging van celmembranen en/of beïnvloeding van de weefselperfusie. De cytotoxische activiteit beschreven voor sommige amyloïdepeptiden die apoptose of necrose induceren (2,7), middels de productie van peptidylvrije radicalen (12), vertegenwoordigt een andere mogelijkheid die tot orgaan- of weefseldysfunctie kan leiden.

Bij vertebraten zijn tenminste twintig verschillende amyloïde-eiwitten door middel van aminozuur-sequentiebepaling beschreven en het aantal groeit nog steeds (9,10,31). Van deze is het reactieve of AA-amyloïde, voorheen ook secundair genoemd vanwege de veelvuldige associatie met chronische ontstekingsprocessen (4,37), het enige beschreven type bij wilde vogels in gevangenschap en commercieel gehouden pluimvee (6,16,17,38).

Amyloïdose is nog nooit gerapporteerd bij in het wild levende vogels (1). Daarentegen wordt de aandoening regelmatig gesignaleerd bij de meeste vogelrassen in gevangenschap, vooral geassocieerd met chronische ontstekingsprocessen. De hoogste incidentie wordt gemeld bij Anseriformes, Gruiformes en Phoenicopteriformes (37,38). Bij commercieel pluimvee is amyloïdose in detail beschreven bij Peking-eenden (*Anas platyrhynchos domesticus*) (6,8,20,25,26,27,28). Over de kip (*Gallus gallus domesticus*) bestonden slechts enkele publicaties (29,32,35) die spontane systemische amyloïdose beschrijven tot dat gewrichtsamyloïdose gezien werd (15). Deze aandoening is een bijzondere complicatie van chronische (poly)arthritis, waarbij het gewricht een voorkeurslokalisatie vormt voor de amyloïdepositie. Hoewel meestal in mindere mate, komt depositie in de organen, met name lever en milt, ook voor. Gewrichtsamyloïdose bij de kip leidt tot klinische problemen geassocieerd met groeivertraging en kreupelheid. Het aantal aangetaste dieren in een koppel kan variëren van enkele tot twintig of zelfs dertig procent in ernstige gevallen.

Bij Galliformes lijkt, in tegenstelling tot andere diersoorten, de articulaire lokalisatie van amyloïde niet zeldzaam. Dit blijkt uit het voorkomen van amyloïdeerslagen in gewrichten van het parelhoen (*Numida meleagris galeata*) (21), de kalkoen (*Meleagris gallopavo gallopavo*) (30), de pauw (*Pavo cristatus*) (17) en zoals reeds vermeld de kip.

Zowel experimenteel (23,36) als in het veld (15,18,10) bleken bruine leghennen gevoeliger voor de ziekte dan witte leghorns. Een mogelijke verklaring werd gevonden op basis van immunologische studies (36).

Spontane gevallen van gewrichtsamyloïdose zijn nooit eerder bij witte leghorns beschreven. Dit was aanleiding om de eerste bevinding hiervan te rapporteren.

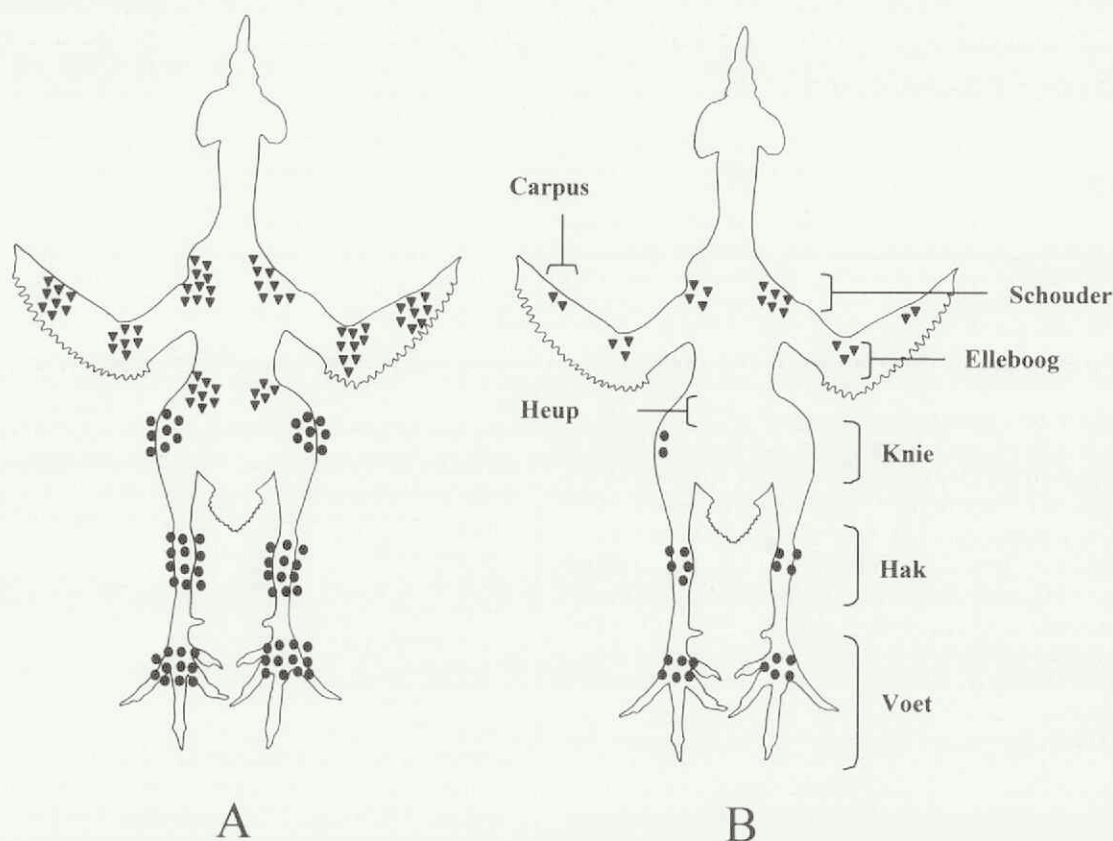
ANAMNESE, POST-MORTAAL EN AANVULLEND ONDERZOEK

Anamnese

In een gemengd koppel bruine en witte leghennen werden locomotiestoornissen geconstateerd.

¹ Gezondheidsdienst voor Dieren, Afdeling Pluimveegezondheidszorg, Postbus 9, 7400 AA Deventer.

² Practicus voor vogels, Egelinglaan 36, 3705 TD Zeist.

Figuur: Verdeling van de macroscopische gewrichtslaesies (arthritis en gewrichtsamyloidose) bij twaalf bruine (A) en twaalf witte leghennen (B) (ventraal aanzicht). Ieder symbool vertegenwoordigt een aangetast gewricht; een driehoek vertegenwoordigt een afwijkend schouder-, elleboog-, carpaal- of heupgewricht; een cirkel een aangetast knie-, hak- of voetgewricht.

Het koppel bestond uit 162.432 LSL (witte leghorn) en 110.070 ISA Brown (bruin legras) opfokhennen.

De uitval vanaf opzet tot dag tien bedroeg 1,24% voor de witte dieren en 0,84% voor de bruine hennen. De dieren werden gezamenlijk opgefokt (in hok 2) tot vijf weken leeftijd. Vervolgens werden alle bruine hennen en 40.177 LSL-dieren overgeplaatst naar hok 1. Kort na overplaatsen werden problemen met dikke gewrichten in dat hok geconstateerd.

De uitval van bruine hennen van tien dagen tot zestien weken was 2,12%, waarvan 75% dikke hakken vertoonde ten gevolge van gewrichtsamyloidose (circa 1750 dieren) (Tabel 1). Op zestien weken leeftijd werd het aantal nog levende bruine hennen met dikke gewrichten op 2% geschat (circa 2100 dieren), het totaal percentage dieren met dikke gewrichten tot deze leeftijd was derhalve 3,50. De uitval van de witte hennen over beide hokken samen van tien tot zestien weken was 2,56%. Van deze dieren waren circa 1000 dieren uitgevallen ten gevolge van Marekse ziekte en zevenhonderd ten gevolge van sexfout. Slechts circa 250 dieren (0,16% van de witte hennen) vertoonden problemen met dikke gewrichten. De dikke gewrichten zijn vastgesteld op basis van inspectie en palpatie tijdens het rapen van dode dieren en het selecteren van zieke kippen. Bij een dertigtal dieren is ter plaatse sectie gedaan en is bij de meeste dieren amorf oranje gekleurd materiaal in de gewrichten aangetroffen.

Stal 1

Dit hok beschikte over twaalf batterij-rijen ieder bestaand uit vijf etages. De bruine hennen werden verdeeld over negen rijen batterijkooien en de witte over drie.

De afmetingen van de kooien waren 100 x 46 x 35 cm

(lengte, breedte en hoogte). Per kooi werden vijftien bruine of zeventien witte opfokhennen geplaatst. Tussen kooien van iedere etage zat een ruimte van circa 10 cm. De dieren werden van water voorzien door middel van drie nippels of één cup en twee nippels per kooi. De afmeting van stal 1 was 90 x 30 m. De lengte van de batterijblokken bedroeg 81 meter. Het hok was voorzien van dwarsventilatie. De inlaat bestond uit zijkleppen (boven- en onderkleppen) en drie luchtslangen (boven het gangpad). De uitlaat werd bewerkstelligd door middel van nokventilatie (twee rijen, per rij veertig ventilatoren). Het klimaat werd gestuurd met behulp van dertien temperatuursensoren geplaatst in het hok.

De mest werd opgevangen met behulp van mestplaten onder iedere kooi. De mest werd één à twee keer per dag door middel van mestschrappers verbonden aan de voerhopper verwijderd en opgevangen in een mestput.

Verlichting bestond uit twee lagen verlichting. Eén vast boven de kooien (TL) en één verplaatsbaar (gloeilampen) tussen de rijen batterijkooien. Licht werd toegepast volgens de voorschriften van de fokbedrijven.

Stal 2

Dit hok was voorzien van zes batterij-rijen, waarvan de buitenste rijen uit vijf etages bestonden en de overige uit zes. De afmetingen per kooi waren 120 x 66 x 40 cm (lengte, breedte en hoogte). Per kooi werden 27 LSL-hennen gehuisvest.

De kooien in stal 2 waren voorzien van drie nippels en één drinkcup. De dieren werden gevoerd door middel van een computergestuurde voerketting. Tussen de kooien zat géén ruimte. De stalafmeting was 90 x 17 meter. De lengte van de batterijblokken bedroeg tachtig meter. Dit hok was voorzien

Tabel 1. Uitval en gewrichtsamyloïdose bij dode dieren tot zestien weken leeftijd opgesplitst naar ras.

Periode	Witte leghorns (n = 162.432)		Bruine leghennen (n = 110.070)	
	Uitval	Gewrichtsamyloïdose	Uitval	Gewrichtsamyloïdose
Dag 0 tot 10	1,24%	n.g.*	0,84%	n.g.
Dag 10 tot 16 weken	2,56%	0,16%	2,12%	1,38%

*niet gezien

Tabel 2. Resultaten van het post-mortaal, bacteriologisch en histopathologisch onderzoek.

Type dier	Macroscopie	Routine bacteriologie	Mycoplasma-keuring	Histopatologie HE-kleuring	Histopathologie Congorood-kleuring
ISA	11/15 arthritis	0/15	3/15*	4/4 leverontsteking	4/4 orgaanamyloïd**
Brown	4/15 gewrichtsamyloïdose			4/4 reactiemilt 4/4 arthritis	4/4 gewrichtsamyloïdose
LSL	6/10 arthritis 4/10 gewrichtsamyloïdose	0/10	2/10*	3/4 geringe leverontsteking 2/4 milt: lymfodepletie 4/4 arthritis	4/4 orgaan amyloïd 4/4 gewrichtsamyloïdose

* = *M. synoviae*

** = lever en milt

van lengteventilatie. De inlaat bestond uit zijkleppen en de uitlaat was achter in het hok. Het klimaat werd computerge-stuurd door middel van acht sensoren. De mest werd één keer per week verwijderd door het afdraaien van de mestband. Verlichting vond plaats door middel van verplaatsbare hoog-frequent TL-buizen. Het bedrijf beschikt over een eigen wa-terbron regelmatig gecontroleerd op geschiktheid als drink-water voor landbouwhuisdieren door het laboratorium van de Gezondheidsdienst voor Dieren.

Post-mortaal en aanvullend onderzoek

Vijfentwintig bruine en vijfentwintig witte opfokhennen met locomotieproblemen werden levend ingezonden naar de Gezondheidsdienst voor Dieren voor nader onderzoek. Circa 1/5 van de dieren was geselecteerd in het chronische stadium, met mogelijk gewrichtsamyloïdose. De dieren werden uit de kooien geselecteerd op basis van klinische in-spectie en palpatie. Alle dieren werden postmortaal onder-zocht. Na grondige inspectie van de gewrichten werden maximaal vijftien dieren met gezwollen gewrichten gese-lecteerd voor voortgezet onderzoek. Bij de selectie voor na-der onderzoek werden maximaal vier kippen met gewrichts-amyloïdose (met macroscopisch oranje gekleurd amorf materiaal) meegenomen. De dieren werden bedweldmd door middel van elektrocutie (340 V gedurende 10 s) en vervol-gens verbloed. Dieren met acute arthritis werden geselec-teerd voor algemeen bacteriologisch onderzoek en myco-plasma-isolatie. Hennen met gewrichtsamyloïdose werden geselecteerd voor histopathologisch onderzoek. Van twintig bruine en twaalf witte kreuple dieren werd serologisch onderzoek verricht (SPA = snelle-plaat-agglutinatie) naar de aanwezigheid van antistoffen tegen *Mycoplasma syno-viae* (33). Het *M. synoviae* antigeen van Intervet werd ge-bruikt om de SPA uit te voeren (Nobilis Ms Antigen, Intervet, Boxmeer).

Bij het algemeen bacteriologisch onderzoek en de mycoplas-ma-isolatie werd eerst de buitenkant van de gewrichten ge-

schroeid met behulp van een gasvlam. Vervolgens werden met een öse het gewrichtskraakbeen en synoviale membraan afgekrabd en werd voor algemeen bacteriologisch onderzoek een agarplaat met 5% schapenbloed beënt. Voor de myco-plasma-isolatie werd ME-agar (*Mycoplasma Experience*, Reigate, Surrey, UK) met ampicilline (0,2 mg/ml) gebruikt. Identificatie van de mycoplasma's geschiedde met behulp van een indirect immunofluorescentietest (IFT) (13). Voor de IFT werden polyclonale *M. synoviae*- en *M. gallisepticum*-antistoffen van konijn gebruikt (RIVM, Bilthoven). Als tweede antistof werd FITC gelabeld paard anti-konijn Ig (PK 17F, Central Laboratorium van de Bloed Transfusie Dienst, Amsterdam) gebruikt. Hele gewrichten en organen (lever en milt) werden gefixeerd in 4% formaldehyde, ingesloten in paraffine en bewerkt voor histologisch onderzoek. Coupes werden gekleurd met hematoxyline en eosine en Congorood.

RESULTATEN

Het serologisch onderzoek toonde hoge niveaus antistoffen aan tegen *M. synoviae*. De individuele SPA-titer bedroeg 5 ($\log_2$ titer) bij zowel alle bruine (n = 20) als witte leghennen (n = 12). Van de ingezonden witte leghorns hadden slechts tien dieren gewrichtsafwijkingen. Bij de bruine leghennen daarentegen vertoonden bijna alle ingezonden dieren ge-wrichtspathologie. Bovendien was bij de bruine leghennen een groter aantal gewrichten aangetast (zie figuur).

Het algemeen bacteriologisch onderzoek van de gewrichten verliep negatief bij beide rassen, in tegenstelling tot de my-coplasma-isolatie. Deze verliep positief bij 3/15 bruine en 2/10 witte hennen. Hierbij werd *M. synoviae* aangetoond.

Bij histopathologisch onderzoek werd bij alle vier onder-zochte dieren (macroscopisch verdacht van amyloïdose) amyloïd in organen (lever en milt) en vooral gewrichten aan-getoond. Articulair amyloïd bevond zich met name in de hypertrofische synoviale membraan, het oppervlakkig kraak-been en in bloedvatwanden (Tabel 2).

DISCUSSIE

In het beschreven koppel bleek het percentage bruine leghennen met pootproblemen en gewrichtsamyloïdose beduidend hoger te zijn dan dat bij de witte leghorns. Bovendien waren per dier, zoals aangegeven in de figuur, meer gewrichten aangetast. De mate waarin gewrichten pathologische afwijkingen vertonen verschilt echter niet veel tussen beide rassen wanneer artritis en gewrichtsamyloïdose eenmaal ontstaan zijn (23,36).

Het voorkomen van dikke gewrichten bij zieke dieren werd vastgesteld op basis van inspectie en palpatie tijdens het rapen van dode dieren en het selecteren van zieke kippen, hetgeen door een pluimveehouder met praktijkervaring goed uit te voeren is. Daarnaast is het voorkomen van gewrichtsamyloïdose op het bedrijf geschat op basis van een dertigtal dieren waarvan ter plaatse sectie is gedaan (nagenoeg alle dieren met chronische artritis hadden gewrichtsamyloïdose). Dat de schatting van de pootafwijkingen op het bedrijf op betrouwbare wijze is uitgevoerd, werd bevestigd door de ingezonden dieren voor postmortaal onderzoek. Aan het verzoek om dieren met gezwollen gewrichten in te zenden waarvan circa 1/5 gewrichtsamyloïdose zou hebben, werd voldaan. Acute artritis wordt gekenmerkt door *rubor*, *calor*, *tumor*, *dolor* en *functiolaesa*. In een chronische fase, waarbij articulaire amyloïd wordt gezien, ontbreken vaak de eerste twee symptomen. Bovendien verkeren de dieren dan in slechtere conditie: getrofieerde kam, ruw verenkled en vermageren worden vaak waargenomen naast gewrichtsafwijkingen.

Omdat *M. synoviae* slechts enkele weken (acht tot tien weken) na infectie uit de gewrichten te isoleren is, is het belangrijk de dieren te bemonsteren tijdens de acute fase (11,19,22). Daarentegen kan deze mycoplasmasoort na infectie continu uit de luchtpijp geïsoleerd worden (34). Uit meerdere acuut ontstoken gewrichten kon *M. synoviae* worden geïsoleerd, terwijl het algemeen bacteriologisch onderzoek negatief verliep. Artritis bij de kip zal in een chronisch stadium bij een deel van de populatie tot gewrichtsamyloïdose leiden. Van centraal belang daarbij is de chronische ontstekingsreactie en niet zo zeer de etiologie. Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat bacteriën in tegenstelling tot virussen een ontstekingspatroon induceren dat de productie van acute-fase-eiwitten waaronder het voorlopereiwit SAA bevordert (24). Gewrichtsamyloïdose in het kader van *M. synoviae* en *E. faecalis*-infecties past hierbij.

Het feit dat de aandoening niet eerder is gesignaleerd bij witte leghorns heeft mogelijk te maken met het geringe voorkomen ervan bij dit soort dieren. Het is niet waarschijnlijk dat dit het gevolg zou kunnen zijn van onbekendheid met het ziektebeeld. Gewrichtsamyloïdose wordt bij andere soorten kippen (bruine leghennen en slachtkuikenmoederdieren) in het veld regelmatig gediagnostiseerd. De oranje gekleurde amyloïdophopingen in de gewrichten, die pathognomonisch zijn, zullen bij postmortaal onderzoek niet snel gemist worden. Een verhoogde gevoeligheid van de bruine hennen voor *M. synoviae*-artritis en de daaraan geassocieerde gewrichtsamyloïdose lijkt een meer voor de hand liggende verklaring voor de gevonden verschillen. Het zou tot een hogere infectiedruk op het bedrijf geleid kunnen hebben en daardoor een efficiëntere infectiedosis voor de witte dieren. Ofschoon bruine hennen gevoeliger zijn voor *E. faecalis*-geassocieerde gewrichtsamyloïdose zoals uit veldstudies (15,18,19) en experimenteel werk (Tabel 3) is gebleken, zijn ten aanzien van *M. synoviae* geen wetenschappelijke gegevens voorhanden.

Tabel 3. Experimenteel geïnduceerde gewrichtsamyloïdose bij witte (WL) en bruine leghennen (BL) na intraveneuze inoculatie van artropathogene en amyloïdogene *E. faecalis* in verschillende doses (24, 38).

Experiment	I		II	
	WL	BL	WL	BL
Dosis (kve)				
108	1/6	6/6	1/6	3/5
106	0/7	1/7	0/6	2/7
104	0/7	0/7	n.g.	n.g.
102	0/7	0/7	n.g.	n.g.
Fysiologisch zout	0/7	0/7	0/3	0/3

kve = kolonievormende eenheden.

n.g. = niet getest

Een mogelijke verklaring voor verschillen in gevoeligheid voor *E. faecalis*-amyloïdose werd gevonden in immunologische studies (36). Na een experimentele infectie met artropathische en amyloïdogene *E. faecalis* bleken bruine leghennen een duidelijke leukocyten- en plasmacelrespons te vertonen die acute fase bevorderend werkt. Witte leghennen daarentegen ontwikkelden vooral een cytotoxische immuunrespons, die mogelijk voor een gunstiger verloop van de infectie zorgt. Mogelijk zijn deze gegevens extrapol eerbaar naar *M. synoviae*-infecties bij leghennen. Een indicatie hiervoor is het feit dat tot nog toe meerdere uitbraken van *M. synoviae*-artritis en gewrichtsamyloïdose slechts bij bruine leghennen en een langzaam groeiend lokaal slachtkuikenras (Mechelse koekoek) zijn gevonden. Dit zou betekenen dat grote problemen ten gevolge van *M. synoviae*-artritis niet te verwachten zijn bij witte leghennen. Onderzoek naar rasgevoeligheid voor artropathogene en amyloïdogene *M. synoviae*-infecties is echter wenselijk.

LITERATUUR

- Baker JR. The results of post-mortem examination of 132 wild birds. *Br Vet J* 1977; 133: 327-33.
- Brown DR, Herms JW, Schmidt B, and Kretschmar HA. PrP and beta-amyloid fragments activate different neurotoxic mechanisms in cultured mouse cells. *Eur J Neurosci* 1997; 9: 1162-9.
- Cooper JH. Selective amyloid staining as a function of amyloid composition and structure. Histochemical analysis of the alkaline Congo red, standardized toluidine blue, and iodine methods. *Lab Invest* 1974; 31: 232-8.
- Eskens U, Burski B, and Geischoel E. Secondary amyloidosis in white Pekin ducks. *Tierärztl Prax* 1984; 12: 469-75.
- Glenner GG. Amyloid deposits and amyloidosis. The β -fibrilloses. *N Engl J Med* 1980; 302: 1283-92, 1333-43.
- Gorevic PD, Greenwald M, Frangione B, Pras M, and Franklin EC. The amino acid sequence of duck amyloid A (AA) protein. *J Immunol* 1977; 118: 1113-8.
- Gschwind M, and Huber G. Apoptotic cell death induced by β -amyloid 1-42 is cell type dependent. *J Neurochem* 1995; 65: 292-300.
- Guo JT, Aldrich CE, Mason WS, and Pugh JC. Characterization of serum amyloid A protein mRNA expression and secondary amyloidosis in the domestic duck. *Proc Natl Acad Sci USA* 1996; 93: 14548-53.
- Husby G. Classification of amyloidosis. In: G. Husby (Ed) *Baillière's Clin Rheumatol* 1994; 8: 3: 503-11. (London, Baillière Tindall).
- Jacobson DR. Amyloidosis. Overview. *eMed J* 2002; 3, nr 5. (www.emedicine.com/MED/topic3377.htm).
- Kawakubo Y, Kume K, Yoshioka M, and Nishiyama Y. Histo- and immuno-pathological studies on experimental *Mycoplasma synoviae* infection of the chicken. *J Comp Pathol* 1980; 90: 457-67.
- Kay CJ. Mechanochemical mechanism for peptidyl free radical generation by amyloid fibrils. *FEBS Lett* 1997; 403: 230-35.
- Kiernan JA. Indirect fluorescence techniques. In JA Kiernan (Ed.),

- Histological and histochemical methods; theory and practice 1990; 2nd edn: 337-39. Pergamon Press plc, Oxford, UK.
14. Klunk WE, Pettegrew JW, and Abraham DJ. Quantitative evaluation of Congo red binding to amyloid-like proteins with a β -pleated sheet formation. *J Histochem Cytochem* 1989; 37: 1273-81.
 15. Landman WJM, Gruys E, and Dwaars RM. A syndrome associated with growth depression and amyloid arthropathy in layers: a preliminary report. *Avian Pathol* 1994; 23: 461-70.
 16. Landman WJM, Sletten K, Koch CAM, Tooten PCJ, and Gruys E. Chicken joint amyloid protein is of the AA-type. I. Characterization of the amyloid protein. *Scand J Immunol* 1996; 43: 210.
 17. Landman WJM, and Gruys E. Amyloid arthropathy in an Indian peafowl. *Vet Rec* 1998; 142: 90-1.
 18. Landman WJM, Bogaard AEJM v.d., Doornenbal P, Tooten PCJ, Elbers ARW, and Gruys E. The role of various agents in chicken amyloid arthropathy. *Amyloid: Int J Exp Clin Invest* 1998; 5: 266-78.
 19. Landman WJM, and Feberwee A. Field studies on the association between amyloid arthropathy and *Mycoplasma synoviae* infection, and experimental reproduction of the condition in brown layers. *Avian Pathol* 2001; 30: 629-39.
 20. Ling YS, Mao HP, Zhong AC, and Guo YC. The effects of *Escherichia coli* and its endotoxin on amyloidosis in ducks. *Vet Pathol* 1991; 28: 6, 519-23.
 21. Maestrini N, and Pascucci S. Amyloidosis in guinea fowl. *Atti Soc Ital Sci Vet* 1970; 24: 485-6.
 22. Olson NO, and Kerr KM. The duration and distribution of synovitis-producing agents in chickens. *Avian Dis* 1967; 11: 578-85.
 23. Ovelgönne JH, Landman WJM, Gruys E, Gielkens ALJ, and Peters BPH. Identical amyloid precursor proteins in two breeds of chickens which differ in susceptibility to develop amyloid arthropathy. *Amyloid: J Protein Folding Disord* 2001; 8: 41-51.
 24. Putto A, Ruuskanen O, Meurman O, Ekblad H, Korvenranta H, Mertsola J, Peltola H, Sarkkinen J, Viljanen MK, and Halonen P. C-reactive protein in the evaluation of febrile illness. *Arch Dis Child* 1986; 61: 24-9.
 25. Rigdon RH. Experimental amyloid production in ducks with methylcholanthrene. *Texas Rep Biol Med* 1960; 18: 93-102.
 26. Rigdon RH. Amyloidosis: spontaneous occurrence in white Pekin ducks. *Am J Pathol* 1961; 39: 369-78.
 27. Rigdon RH. Rupture of spleen in ducks with amyloidosis. *Arch Pathol* 1964; 78: 66-8.
 28. Rigdon RH, and Mack J. Amyloidosis: age of occurrence and rate of progression: experimental study in the white Pekin duck. *J Am Geriatr Soc* 1969; 17: 514-21.
 29. Shivaprasad HL, and Woolcock PR. Necrohaemorrhagic hepatitis in broiler breeders. *Proc West Poult Dis Conf, Sacramento, California* 1995; 44: 6.
 30. Shivaprasad HL, Meteyer CU, and Jeffrey JS. Amyloidosis in Turkeys. *Proc Ann Meet Am Ass Vet Lab Diagn, San Diego, California*, 1991; 34: 57.
 31. Sipe JD, and Cohen, AS. Review: history of the amyloid fibril. *J Struct Biol* 2000; 130: 88-98.
 32. Tablante NL, Vaillancourt JP, and Julian RJ. Necrotic, haemorrhagic, hepatomegalic hepatitis associated with vasculitis and amyloidosis in commercial laying hens. *Avian Pathol* 1994; 23: 725-32.
 33. Timms L. Isolation and identification of avian mycoplasma. *J Med Lab Technol* 1967; 24: 79-89.
 34. Vardaman TH, and Drott JH. The effect of *Mycoplasma synoviae* on meat type hens exposed by injection into air sacs, foot pads and trachea and by aerosol. *Poult Sci* 1977; 56: 72-8.
 35. Von Rampin T, Sironi G, and Gallazi D. Amyloidoseepisoden bei Junghennen nach wiederholter Anwendung von antibakteriellen Ölemlösungsvakzinen. *Dtsch Tierärztl Wochenschr* 1989; 96: 168-72.
 36. Zekarias B, Landman WJM, Tooten PCJ, and Gruys E. Leukocyte responses in two breeds of layer chickens that differ in susceptibility to induced amyloid arthropathy. *Vet Immunol Immunopathol* 2000; 77: 55-69.
 37. Zschiesche W, and Linke RP. Zur amyloidose der Zoovögel unter besonderer Berücksichtigung des Wassergeflügels. *Verh ber Erkr Zootiere* 1986; 28: 301-6.
 38. Zschiesche W, and Linke RP. Immunohistochemical characterization of spontaneous amyloidosis in captive birds as AA type, using monoclonal and polyclonal anti-AA antibodies against mammalian amyloid. *Acta Histochem* 1989; 86: 45-50.

Benaming BAYTRIL® 5% injectievloeistof • **Samenstelling** Per ml 50 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken en rund. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij rund en varken, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen. Varken: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma*, enzootische pneumonie. Rund: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma*, secundaire infecties bij virusziekten zoals rundergriep en Crowdingcomplex. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** Rund: 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/20 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen; 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/10 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen bij gecompliceerde infecties of salmonellose; varken: 2,5-5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/10-20 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen; 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 3 dagen. • **Wijze van toediening** Varken: intramusculair, bij voorkeur niet meer dan 2,5 ml per injectieplaats; rund: subcutaan, bij voorkeur niet meer dan 10 ml per injectieplaats. • **Wachtijd** Varken: vlees: 10 dagen. Rund: vlees: 7 dagen; melk: 9 dagen. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 8211 UDA**.

Benaming BAYTRIL® 10% injectievloeistof • **Samenstelling** Per ml 100 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken en rund. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij rund en varken, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen. Varken: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma* alsmede andere ziekte-complexen zoals enzootische pneumonie. Rund: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma*, secundaire infecties bij virusziekten, Bovine Respiratory Disease-complex. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** Varken, rund: 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/40 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3 dagen (Salmonellosen 5 dagen). Bij zware respiratoire infecties of salmonellosen 1 tot 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/20 kg lichaamsgewicht) gedurende 5 dagen bij het rund en 3 dagen bij het varken. • **Wijze van toediening** Varken: intramusculair, bij voorkeur niet meer dan 2,5 ml per injectieplaats; rund: subcutaan of intraveneus, bij voorkeur niet meer dan 5 ml per injectieplaats. • **Wachtijd** Varken: vlees: 10 dagen. Rund: vlees: 7 dagen; melk: 3 dagen bij intraveneuze en 9 dagen bij subcutane toediening. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 3489 UDD**.

Benaming BAYTRIL® 0,5% orale oplossing • **Samenstelling** Per ml 5 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij biggen, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen, in het bijzonder: *E. coli* (colidiarree, colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp., *Mycoplasma* enzootische pneumonie. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluoroquinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** 1-1,7 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 3-5 dagen. Voistregel: 1 ml per 3 kg lichaamsgewicht per dag (1,7 mg/kg lichaamsgewicht per dag). • **Wijze van toediening** Toedieningswijze: oraal. De oplossing kan direct in de bek gegeven worden met behulp van het doseerpompje. Een slag van het doseerpompje is 1 ml van de oplossing. • **Wachtijd** Vlees: 7 dagen. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **REG NL 3438 UDA**.

Acht jaar amyloïdonderzoek bij de kip: een overzicht

W.J.M. Landman¹

Tijdschr Diergeneeskd 2003; 128: 41-6

Overzichtsartikel

SAMENVATTING

Bij Galliformes, lijkt in tegenstelling tot andere diersoorten, de articulaire lokalisatie van amyloïd niet zeldzaam. Gewrichtsamyloïdose bij de kip werd voor het eerst beschreven in 1994. Nadien werd de aandoening in toenemende mate in de praktijk gesignaleerd. Het leidt tot klinische problemen geassocieerd met groeivertraging en kreupelheid. Gezien het klinisch veterinair en wetenschappelijk belang van deze aandoening heeft gewrichtsamyloïdose de afgelopen jaren de nodige aandacht gehad binnen het pluimveeonderzoek. Dit was aanleiding om de uitkomsten van diverse studies in een overzicht weer te geven. Het voorkomen, de aard, de pathogenese en mogelijke etiologische factoren van gewrichtsamyloïdose bij de kip, alsmede de isolatie en karakterisatie van het amyloïd-eiwit en het betrokken gen worden besproken. Afsluitend worden de resultaten van immunologisch onderzoek, die een plausibele verklaring vormen voor het verschil in rasgevoeligheid, en een samenvattende conclusie gepresenteerd.

SUMMARY

Eight years of amyloid research in chickens: an update

The articular localisation of amyloid is not uncommon in Galliformes. In commercial brown layer chickens amyloid arthropathy was first described in 1994 as a clinical problem with increasing importance associated with growth depression and lameness. Considering the clinical veterinary and the scientific relevance of amyloid arthropathy, it was a subject of poultry research during the past eight years. The outcome of the various studies performed is described in the present update. The occurrence, nature, pathogenesis and possible etiological factors of chicken amyloid arthropathy, the identification and characterization of the chicken joint amyloid protein and the gene involved are reported. Finally, the results of immunological studies, which provide a plausible explanation for the difference in breed susceptibility, and summarising conclusions are presented.

ALGEMEEN

Amyloïdose wordt gekenmerkt door de accumulatie van een lichaamseigen (voorloper) eiwit of delen daarvan in een typisch fibrillaire vorm. Kenmerkend voor amyloïdfibrillen is het hoog gehalte aan β -vouwbladstructuur als secundaire moleculaire structuur (6). Hierdoor verliezen deze eiwitten hun oorspronkelijke biologische activiteit en kunnen zelfs cytotoxisch worden (8,10). Amyloïd is onder fysiologische omstandigheden nauwelijks oplosbaar; het cumuleert derhalve in diverse organen en de aandoening heeft daardoor veelal een irreversibel en fataal karakter.

Thans zijn meer dan twintig biochemisch verschillende eiwitten beschreven die door verandering van de secundaire moleculaire structuur amyloïdfibrillen kunnen vormen (9,32). Bij vogels is slechts het reactieve of AA-type be-

schreven (7,15,40). Omdat verandering van de moleculaire structuur de basis vormt van de pathogenese van amyloïdosen, worden deze aandoeningen ook 'conformational diseases' of 'protein folding disorders' genoemd.

De affiniteit van amyloïd voor Congorood werd reeds in 1922 (1) ontdekt en wordt sindsdien gebruikt als gouden standaard voor de diagnostiek van amyloïdose (5,13). Kenmerkend is de appelgroene dubbelbreking van amyloïd wanneer Congorood gekleurde coupes met gepolariseerd licht bekeken worden. Voor een definitieve diagnose is het nemen van bipten danwel weefselmonsters tijdens postmortaal onderzoek dus noodzakelijk. Een uitzondering is de kip, waarbij het amyloïd in de gewrichten oranje kleurt, hetgeen pathognomonisch is (14,22). Voor de diagnostiek kunnen ook meer specialistische analyse methodes toegepast worden zoals immunohistochemie, elektronenmicroscopie, aminozuursequentie en Röntgen-diffractie-analyse.

De pathogenese van AA-amyloïdose in het algemeen

De pathogenese van AA-amyloïdose (en overige types) is complex en nog niet volledig opgehelderd. Bekend is dat bepaalde predisponerende factoren en chronische infecties, ontstekingen of tumoren een verhoging van het voorloper acute-fase-eiwit Serum Amyloid A (SAA), dat onderdeel is van de niet-specifieke biochemische afweer, kunnen veroorzaken. Een chronische infectie zal ten gevolge van bijvoorbeeld weefsel schade de productie van pro-inflammatoire cytokines zoals IL-1, IL-6 en TNF- α stimuleren waardoor acute-fase-eiwitten, waaronder SAA, door vooral de lever (en bij de kip de synoviale membraan) aangemaakt worden. Hoewel een langdurige verhoging van SAA-concentraties in het bloed (2) en bepaalde aminozuursequenties (37) amyloïd bevorderend werken, zijn andere factoren noodzakelijk voor fibrillogene, zoals onder andere de Amyloid Enhancing Factor (AEF) (4), dat als nucleus voor β -vouwbladkristallisatie zou werken. Daarnaast worden componenten uit de extracellulaire matrix zoals glycosaminoglycanen en proteoglycanen beschreven die de β -vouwbladconformatie stabiliseren of induceren (27), danwel dat ze amyloïdophoping bevorderen door opruiming te verhinderen (33). Andere stoffen van de extracellulaire matrix beschreven in amyloïdneerslagen zijn amyloïd P, laminine, collageen IV, fibronectine en vitronectine. Het is nog onduidelijk hoe deze producten amyloïdogenese bevorderen. Voorts worden calcium, apolipoproteïne E en defecten in het katabolisme van SAA genoemd. Voor een uitgebreide beschrijving over amyloïdose bij vogels en de pathogenese van AA-amyloïdose in het algemeen wordt verwezen naar een review over dit onderwerp (18).

Gewrichtsamyloïdose in de praktijk: de verwekkers van de achterliggende chronische ontsteking

In 1994 (14) is gewrichtsamyloïdose bij de kip voor het eerst beschreven. De aandoening werd slechts bij bruine leghennen tijdens de opfokperiode gezien. De dieren vertoonden groeivertraging, een ruw verenkleed, een typische stramme gang en maakten het geluid van jonge dieren. Het percentage aangetaste dieren varieerde van enkele tot twintig à dertig in

¹ Gezondheidsdienst voor Dieren, Afdeling Pluimveegezondheidszorg, Postbus 9, 7400 AA Deventer.

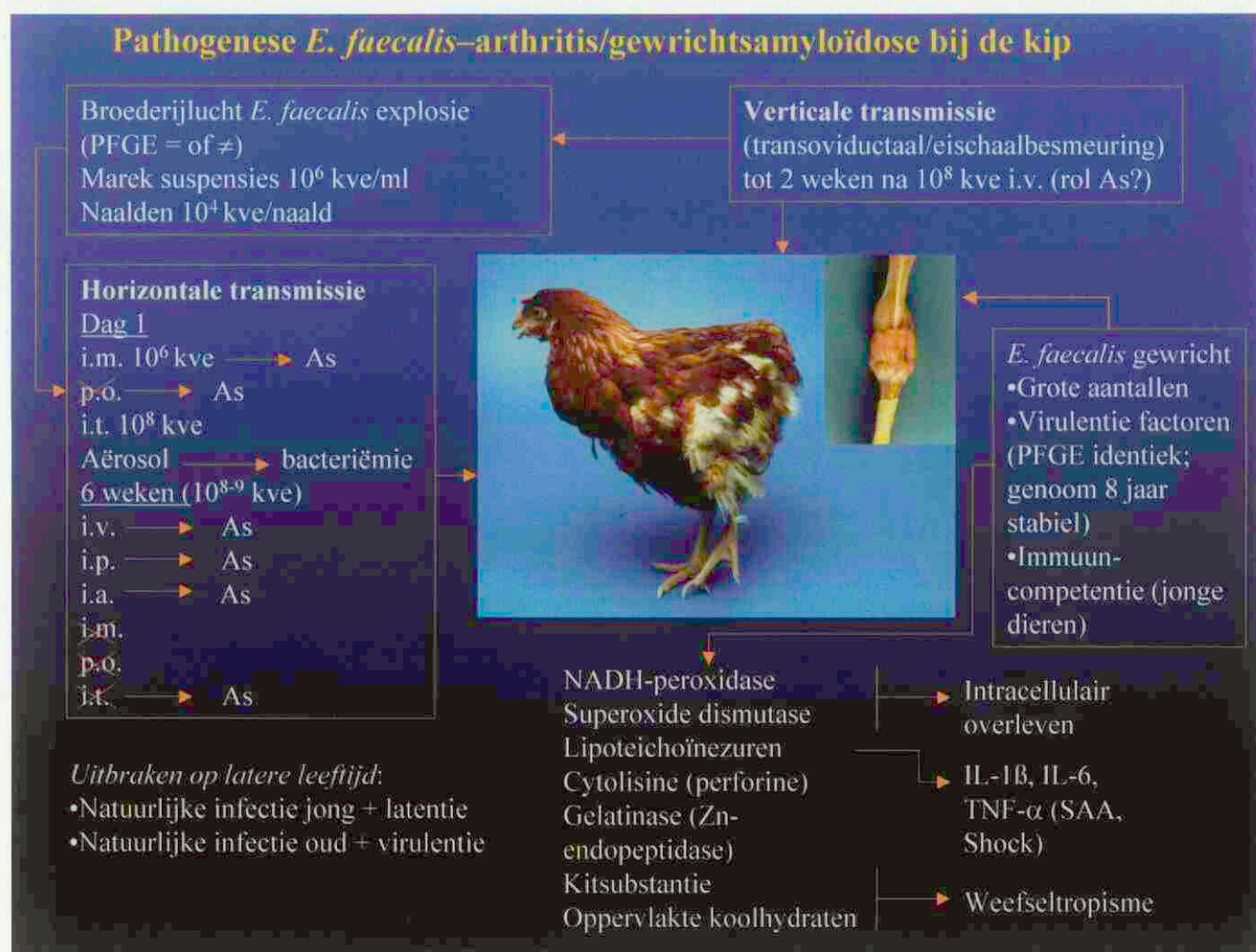
ernstige gevallen. Uit de eerste praktijkgevallen, een tweede veldstudie en gegevens van routine-inzendingen naar de Gezondheidsdienst voor Dieren kwam *Enterococcus faecalis* naar voren als de belangrijkste pathogeen geassocieerd met gewrichtsamyloidose (14,17). De aandoening werd ook opgemerkt bij slachtkuikenmoederdieren. Bij deze dieren werd tijdens routine-bacteriologie vooral *Staphylococcus aureus* geïsoleerd. Bij een tiental recente uitbraken van éénzijdige gewrichtsamyloidose bij slachtkuikenmoederdieren was echter *E. faecalis* betrokken (34).

Ofschoon tijdens de eerste twee veldstudies over gewrichtsamyloidose naar een causaal verband met *Mycoplasma synoviae* is gezocht, werd deze kiem pas recentelijk in Nederland met artritis en gewrichtsamyloidose bij kippen geassocieerd (22). Mogelijke verklaringen hiervoor zijn het bewust bemonsteren van aangetaste koppels gedurende de acute-fase, verbeterde mycoplasmadiagnostiek, de opkomst van artropathische en amyloidogene *M. synoviae*-varianten bij Neder-

lands bedrijfspluimvee, dan wel een combinatie van deze factoren.

Epidemiologisch onderzoek: amyloid-geassocieerde en amyloidogene *E. faecalis*-isolaten zijn genetisch identiek

Aanwijzingen voor klonale verspreiding van amyloidogene en amyloidgeassocieerde *E. faecalis*-stammen werden gevonden na typering van isolaten afkomstig van bruine leg-hennen en slachtkuikenmoederdieren door middel van en pulsed-field gel-electrophoresis (PFGE) analyse van chromosomaal DNA-restrictie-endonuclease-fragmenten na digestie met *Sma* (*Serratia marcescens*) I (17). De onderzochte stammen waren afkomstig uit verschillende Europese landen en werden verzameld over een tijdsbestek van vier jaar. PFGE-typering van *E. faecalis*-isolaten geassocieerd met een serie uitbraken van éénzijdige gewrichtsamyloidose (linker hak) bij slachtkuikenmoederdieren toonde aan dat de kiemen geïsoleerd uit aangetaste gewrichten en bloedmonsters onder-

Figuur: Schematische weergave van de pathogenese van artropathische en amyloidogene *E. faecalis*-infecties bij bruine leghennen. Via verticale transmissie op bescheiden schaal (transoviductaal en/of eischaalbesmeuring) kan bij nakomelingen artritis en gewrichtsamyloidose ontstaan. Tevens zullen zo aangevoerde *E. faecalis*-bacteriën explosief tijdens de uitkomst vermeerderen en kunnen Marek-entstof-suspensies gecontamineerd raken. Kuikens kunnen dan via de intramusculaire injectie geïnfecteerd worden. Per os kan géén artritis worden geïnduceerd, maar wel antistoffen (As). Aërosoltransmissie bij ééndagskuikens leidt tot *E. faecalis*-bacteriëmie en mogelijk bij hogere dosis tot artritis. Intratracheale inoculatie bij ééndagskuikens leidt wel tot gewrichtspathologie (verklaring voor dosiskwestie aërosol). Bij zes weken oude hennen kan gewrichtspathologie opgewekt worden na inoculatie van hoge dosis *E. faecalis* via de intraveneuze, intra-artculaire en intraperitoneale route. Via de intramusculaire, orale en intratracheale route lukt het niet (mogelijk leeftijdsresistentie voor de intramusculaire en intratracheale route). Omdat de synoviale membraan over de nodige afweermechanismen beschikt raakt ze slechts gekoloniseerd indien ze overspoeld wordt door grote aantallen kiemen, deze virulent zijn of de gastheer aan immuunsuppressie lijdt (onvolledige immuuncompetentie bij jonge dieren). *E. faecalis* beschikt voorts over oppervlaktekoolhydraten en kitsubstantie (aggregation substance) die weefsel tropisme bepalen (bijvoorbeeld endocard versus synoviale membraan), mechanismen die intracellulair overleven bevorderen na fagocytose (NADH-peroxidase en superoxide dismutase). Deze bacterie beschikt ook over lipoteichoïnezen die de productie van pro-inflammatoire cytokines bevorderen, en andere virulentiefactoren zoals cytolisine en gelatinase.

ling genetisch identiek waren (34). Bovendien waren ze genetisch gelijk aan de referentie *E. faecalis*-stam, die als eerste bij bruine leghennen met gewrichtsamyloidose gevonden was, en aan één isolaat afkomstig van bruine leghennen uit Californië. Dit betekent dat op het moment van het onderzoek het genoom van artropathische en amyloidogene *E. faecalis*-bacteriën inmiddels acht jaar stabiel was, hetgeen uitzonderlijk is. Deze epidemiologische studies doen vermoeden dat alle onderzochte isolaten mogelijk tot hetzelfde pathotype behoren. Onderzoek naar virulentiefactoren van deze stammen in vergelijking met minder pathogene varianten wordt in samenwerking met de Faculteit der Diergeneeskunde verricht.

Pathogenesestudies van artropathogene *E. faecalis*-infecties bij bruine leghennen

Transmissiestudies in jonge dieren

Gewrichtsamyloidose kon worden opgewekt met hoge dosissen (10^{8-9} kolonievormende eenheden (kve)) *E. faecalis* bij 100% van de intraveneus (34/34) en intra-articulair (4/4) geïnoculeerde zes weken oude bruine opfokhennen (16). Na intraperitoneale injectie met een hoge dosis van deze kiem was 40% (2/5) van de dieren aangetast. Intratracheale, orale en intramusculaire injectie leidde op deze leeftijd niet tot gewrichtsproblemen. Bij ééndagskuikens kon de aandoening echter wel worden opgewekt na intramusculaire injectie. Één dosis van 10^6 kve resulteerde in 60% (9/16) artritis en 40% (6/16) gewrichtsamyloidose (19). Bovendien leidde intramusculaire infectie via de *musculus gastrocnemius* voornamelijk tot asymmetrische (poly)artritis, terwijl intramusculaire injectie van de *m. pectoralis* symmetrische polyartritis induceerde. Orale inoculatie van hoge dosissen *E. faecalis* leidde bij ééndagskuikens niet tot gewrichtsproblemen (19).

Omdat na intratracheale inoculatie van *E. faecalis* bij zes weken oude bruine opfokhennen wel antistoffen werden gevonden, werd de mogelijkheid van aerosoltransmissie bij jonge dieren onderzocht. Na blootstelling van ééndagskuikens aan een *E. faecalis*-aërosol (geschatte opname 10^{4-5} kve/kuiken) kon bij zeventig (7/10) tot tachtig procent (8/10) van de dieren bacteriëmie worden opgewekt. Bij een aantal dieren had deze bacteriëmie een chronisch karakter. Verbazingwekkend was echter het feit dat gewrichtspathologie achterwege bleef. Beschadigingen van de luchtwegen door blootstelling aan formaldehydegas of vaccinatie met Newcastle-disease-virus hadden géén versterkend effect op de mate van bacteriëmie en leidde ook niet tot gewrichtsafwijkingen (23,24). Om te onderzoeken of het uitblijven van artritis/gewrichtsamyloidose mogelijk een dosiskwestie was, werd in een vervolg aerosolstudie onderzocht of *E. faecalis*-artritis opgewekt kon worden bij ééndagskuikens na intratracheale inoculatie met 10^8 kve. Dit was inderdaad het geval: bij dertig procent (3/10) ontstond artritis. Dit suggereert dat voor de intratracheale en de intramusculaire route leeftijdsresistentie bestaat en dat de inductie van artritis/gewrichtsamyloidose via aerosol waarschijnlijk wel mogelijk is, maar dosisafhankelijk is. Aan deze dosisafhankelijkheid zou onder natuurlijke omstandigheden kunnen worden voldaan indien de dieren lang genoeg aan een *E. faecalis*-aërosol worden blootgesteld, bijvoorbeeld tijdens uitkomst en verwerking op de broederij (21). Een andere mogelijkheid is dat relatief lage concentraties bacteriën aanwezig in het bloed, zoals geïnduceerd door middel van aerosol bij gezonde ééndagskuikens, de kans krijgen om te vermeerderen door bij-

voorbeeld immuunsuppressie, zodat de synoviale membraan alsnog gekoloniseerd kan worden. Deze vraag is onderwerp van vervolgonderzoek.

E. faecalis-geassocieerde gewrichtsamyloidose; een iatrogene aandoening?

Omdat *E. faecalis*-artritis en -gewrichtsamyloidose na intramusculaire injectie van ééndagskuikens op te wekken zijn, zouden genoemde gewrichtsafwijkingen juist via de intramusculaire Marekvaccinatie tot stand kunnen komen. Bij onderzoek op diverse Nederlandse kuikenbroederijen bleken inderdaad zowel de lucht in de kuikenbroederij (uitkomst- en afraaplokaal) als de Marekvaccinsuspensies en injectienaalden besmet te zijn met soms hoge aantallen *E. faecalis*-bacteriën (< 500 tot 10^6 kve/m³ lucht, < 10 tot 10^6 kve/ml vaccin suspensie en circa 10^4 kve/injectienaald). De explosieve vermeerdering van *E. faecalis* tijdens de broeduitkomst, die leidt tot luchtverontreiniging in de broederij, is echter een fysiologisch proces daar deze kiem de intestinale flora van het jonge dier domineert (11,12). Echter, indien vaccinsuspensies en injectienaalden besmet raken met een artropathische en amyloidogene *E. faecalis*-stam, kan gewrichtsamyloidose worden geïnduceerd, zeker bij de dieren geïnoculeerd met $\geq 10^6$ kve. Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat reeds met lagere doses (165 kve) artritis bij enkele dieren (2/16) opgewekt kan worden.

Een broederijbesmetting met *E. faecalis* zal bij meer dieren tot gewrichtsklachten kunnen leiden naarmate de populatie bacteriën genetisch uniformer is en tot de reeds beschreven artropathogene kloon behoort. PFGE-analyse van diverse *E. faecalis*-isolaten uit broederijmonsters heeft aangetoond dat een dominerend restrictie-endonuclease-digestie-patroon (RED) in een bepaalde broederij daadwerkelijk kan voorkomen (21).

Een sterke aanwijzing voor de transmissie van artropathische en amyloidogene *E. faecalis* via besmette Marekentstof-suspensies werd gevonden na onderzoek van circa tiental uitbraken van éézijdige gewrichtsamyloidose bij slachtkuikenmoederdieren. Bij de aangetaste dieren was bijna uitsluitend het linker hakgewricht sterk ontstoken, vlak bij de plaats waar de intramusculaire enting tegen Marekse ziekte plaatsvindt. Alle koppels waren op dinsdag (de drukste dag op de broederij) geboren en aan het einde van de werkdag afgeraapt en geënt, toen de broederijverontreiniging door met name *E. faecalis* maximaal moet zijn geweest. Insleep zou hebben kunnen plaatsvinden door besmette eieren afkomstig van fokdieren waar *E. faecalis*-bacteriën genetisch identiek aan de artropathogene en amyloidogene referentiestam voorkwamen (34). Bij de meeste aangetaste koppels uitte de kreupelheid zich vanaf circa twaalf weken leeftijd. Interessant is de vraag waarom niet eerder? Had dit te maken met het feit dat de klachten bij jongen dieren nog niet duidelijk zichtbaar waren of kan *E. faecalis* een latente infectie veroorzaken?

Ei-transmissie-studies

In het kader van ei-transmissie-studies kon gewrichtsamyloidose niet opgewekt worden, noch na dompen van eieren in *E. faecalis*-suspensies, noch na inoculatie van deze kiem in de luchtkamer, ondanks het feit dat bij een aantal kuikens *E. faecalis*-septicemie geïnduceerd werd. Dooierzak-inoculatie van zes dagen bebroedde eieren leidde tot embryonale sterfte binnen enkele dagen, hetgeen transovariële-transmis-

sie onwaarschijnlijk maakt. In tegenstelling hiermee, leidde *E. faecalis*-inoculatie van het eiwit met lage doses tot laat-embryonale sterfte. Echter, enkele kuikens kwamen uit en *E. faecalis*-arthritis werd bij één van de zes uitgekomen dieren geconstateerd. Dit laatste werd geïnterpreteerd als een indicatie voor de mogelijkheid van transoviductale transmissie (19).

Verticale transmissie-studies

Aanwijzingen voor de verticale overdracht van artropathische en amyloïdogene *E. faecalis* op bescheiden schaal zijn gevonden in een daartoe verricht dierexperiment en een veldstudie. Na de intraveneuze inoculatie van bruine legvermeerderingsdieren met hoge doses (10^9 kve), ontstond bij de dieren een chronische bacteriëmie en arthritis, en bij enkele dieren gewrichtsamyloidose (2/6), terwijl de eiproductie gehandhaafd bleef op een lager niveau dan bij de controledieren. *E. faecalis* werd geïsoleerd onder andere uit de eierstokken, eileiders en kniegewrichten van alle met septicemie uitgevallen dieren, en uit de inhoud van 76% (13/17) van de schouweieren en uit 100% (6/6) van de liggenblijvers van de eerste twee (van de zes) productieweken na besmetting. *E. faecalis* werd ook geïsoleerd uit de kniegewrichten van 3% (2/66) van de nakomelingen behorend bij genoemde productieperiode op acht weken leeftijd. Deze dieren ontwikkelden echter géén gewrichtsamyloidose. De laat-embryonale sterfte gevonden in dit experiment komt overeen met de resultaten die werden verkregen na eiwitinoculatie van geëmbryoneerde eieren met lage doses *E. faecalis* en suggereert transoviductale transmissie. Hoewel ovariële transmissie mogelijk ook plaatsvindt, zal dit zeer waarschijnlijk leiden tot vroeg-embryonale sterfte evenals een eiwitbesmetting met hoge doses (20).

Aanwijzingen voor laaggradige verticale transmissie in het veld werden ook gevonden. Bij een praktijkkoppel bruine legvermeerderingsdieren van 57 weken oud werd *E. faecalis*-geassocieerde gewrichtsamyloidose geconstateerd. Bij deze dieren werd *E. faecalis* uit aangetaste gewrichten en bloedmonsters geïsoleerd en de mogelijkheid van spontane verticale transmissie onderzocht (25). Voor dit doel werd een kleine groep ouderdieren gebruikt. Drie groepen nakomelingen (in totaal 458 dieren verdeeld over drie groepen, ieder bestaand uit twee weken productie) werden gevolgd op het voorkomen van *E. faecalis*-arthritis tot zestien of 21 weken leeftijd. Bij géén van de nakomelingen kon gewrichtspathologie worden geconstateerd. Verse eieren en schouweieren verzameld op dag achttien van het broedproces waren bacteriologisch negatief. Uit een geval van laat-embryonale sterfte werd wel *E. faecalis* geïsoleerd. Dit isolaat en die afkomstig van aangetaste gewrichten en bloed van de ouderdieren bleken genetisch identiek te zijn aan een artropathische en amyloïdogene referentiestam. Ofschoon verticale transmissie van *E. faecalis* in het veld kan voorkomen, lijkt de betekenis daarvan volgens deze studie klein. Anderzijds kan het chronisch karakter van de aandoening bij de ouderdieren en de ontwikkeling van de bijbehorende immunreactie de efficiëntie van de transmissie negatief hebben beïnvloed.

Interacties met andere ziekteverwekkers

De invloed van infecties met andere ziekteverwekkers op het toedienen van een artropathische en amyloïdogene *E. faecalis*-stam *per os* werd in een aantal dierexperimenten onder-

zocht. Als eerste werd de invloed van een coccidiose menginfectie onderzocht (niet gepubliceerde resultaten: W.J.M. Landman en H.W. Peek, GD-experiment 801904-3). Daarna volgde een studie waar een reovirusinfectie en inoculatie met een malabsorptiesyndroom-homogenaat onderzocht werden (niet gepubliceerde resultaten: W.J.M. Landman, GD-experiment 801891). Géén van deze combinaties leidde tot *E. faecalis*-arthritis en/of gewrichtsamyloidose.

Samenvatting pathogenesestudies van *E. faecalis*-infecties

Onderzoek naar de pathogenese van artropathische en amyloïdogene *E. faecalis*-infecties bij de kip heeft aangetoond dat de intramusculaire Marekting bij ééndagskuikens tot gewrichtsamyloidose kan leiden, mits amyloïdinducerende pathotypen in de broederij aanwezig zijn. Dit zou bewerkstelligd kunnen worden door verticale transmissie van dergelijke bacteriën zoals is gebleken uit veld- en experimenteel onderzoek. Na kolonisatie en vermeerdering in de darmen van uitgekomen kuikens kunnen deze kiemen een bron vormen voor de besmetting van broederijlucht, Marekvaccinsuspensies en injectienaalden. Kuikens intramusculair ingespoten met voldoende hoge doses zouden de aandoening met de typische klinische en pathologische kenmerken kunnen ontwikkelen. Daarnaast is aangetoond dat ééndagskuikens in tegenstelling tot oudere opfokhennen gevoelig zijn voor intratracheale inoculatie van *E. faecalis*. Dit suggereert dat het respiratieapparaat op deze leeftijd als porte d'entrée kan fungeren. Kuikens langdurig blootgesteld aan aerosolen van artropathogene *E. faecalis* zouden dan gewrichtsklachten kunnen ontwikkelen. Dit scenario strookt met het optreden van *E. faecalis*-gewrichtsamyloidose in het veld. De aandoening komt vooral voor tijdens de opfok en blijft meestal weg nadat de aangetaste dieren uit het koppel verwijderd zijn. Dit wijst op het ontbreken van effectieve transmissie via natuurlijke of andere routes op latere leeftijd.

In enkele gevallen werd klinische gewrichtsamyloidose echter bij hennen tijdens de productieperiode waargenomen. Welke transmissieroutes hierbij een rol zouden kunnen spelen is niet bekend. Evenmin is bekend of parenterale entingen die tijdens de opfok worden toegediend een rol kunnen spelen bij de iatrogene transmissie van artropathogene kiemen. Dit is ook het geval voor bacteriële latentie. De pathogenesestudies zijn samengevat in de figuur.

De rol van artropathogene *M. synoviae*-infecties

In Nederland is het afgelopen decennium weinig onderzoek gedaan naar *M. synoviae*-infecties bij de kip omdat klinisch relevante isolaten in ons land niet werden aangetoond. Hier is verandering in gekomen nadat amyloïdogene *M. synoviae*-infecties in het veld en experimenteel vooral bij bruine leg-hennen zijn aangetoond (22). Bij zes-weken-oude opfokhennen is *M. synoviae*-arthritis opgewekt na aerosoltoediening. Hierbij bleek een combinatie-infectie met infectieuze bronchitis een synergistisch effect te hebben (manuscript in voorbereiding).

Bij de spreiding van *M. synoviae* naar nakomelingen speelt verticale transmissie een belangrijke rol (3). Horizontale transmissie geschiedt vooral via het respiratieapparaat (38). Het is echter niet bekend of tijdens de uitkomst van *M. synoviae* besmette eieren deze kiem massaal in de broederij voorkomt en zich via aerosolen dan wel besmette Marekvaccinsuspensies verspreidt. Onderzoek hierna, evenals naar latente *M. synoviae*-infecties, lijkt wenselijk.

M. synoviae-stammen kunnen verschillen in virulentie en weefseltropisme; zowel artropathogene als respiratoire stammen zijn beschreven. Of bij de recente uitbraken met artropathogene *M. synoviae*, in analogie met *E. faecalis*, ook sprake is van genetisch identieke isolaten en mogelijk een pathotype is onderwerp van lopend onderzoek. Tevens ligt er een voorgenomen besluit om onderzoek te doen naar het effect van vaccinatie op het voorkomen van *M. synoviae*-arthritis/ge-wrichtsamyloïdose.

Biochemisch, moleculaire en immunologische studies: fundamenteel onderzoek naar fibrillogenese en rasgevoeligheid

Grote vooruitgang in het amyloïdonderzoek kon slechts ge-boekt worden nadat nieuwe analysemethoden beschikbaar waren, met name de ontdekking door Pras en anderen dat het amyloïd uit weefsels geëxtraheerd kon worden door middel van *aqua destillata* (31). De beschikbaarheid van deze en andere technieken maakte het mogelijk om ook het kippenge-wrichtsamyloïd nader biochemisch te karakteriseren. Op basis van de vastgestelde aminozuursequentie bleek het kip-penamyloïd 87% homologie te vertonen met het AA-amyloïd van de eend. Het gebied dat alle tot op heden middels se-quentieanalyse gekarakteriseerde AA-amyloïdeiwwitten ge-meenschappelijk hebben en wijst op het feit dat het voorlo-per eiwit-SAA mogelijk evolutionair van groot belang is, was ook bij het AA-amyloïd van de kip aanwezig. Daarnaast is in acute-fase sera van dieren experimenteel geïnoculeerd met *E. faecalis* op immunoblot een SAA-achtige eiwitband, die kruisreageerde met polykloonaal anti-kip-AA, aan-ge-toond. Deze band kwam overeen met een band van circa 14 kDa die ook in geëxtraheerde amyloïdfibrillen is gevonden naast de 9 kDa gesequencede amyloïdband (15). Dit sugge-reert dat bij de kip evenals bij andere diersoorten SAA-depo-sitie ook voorkomt. SAA-fibrillogenese vindt dus plaats vóórdat C-terminale proteolyse en transformatie naar rijpe AA-fibrillen geschieden.

In het veld is gewrichtsamyloïdose op een recent geval na (26) nooit eerder bij witte leghennen aangetroffen, terwijl onder experimentele omstandigheden bruine leghennen signifi-cant gevoeliger waren voor de inductie van gewrichtsamyloï-dose (30,39). Dit was aanleiding om in samenwerking met ID-Lelystad en de Hoofdafdeling Pathologie van de Faculteit der Diergeneeskunde onderzoek te doen naar de achtergron-den van deze rasverschillen. Hiertoe werden allereerst moge-lijke verschillen in het SAA-gen bij bruine en witte leghen-nen onderzocht. Dit bleek een gen te zijn met een enkelvoudige kopie en vier exonen, waarvan het eerste niet tot expressie komt. Geheel onverwacht, kon uit de SAA-cDNA-sequenties geconcludeerd worden dat de primaire translatieproducten bij beide rassen identiek zijn (30). Hieruit volgt dat verschillen in gevoeligheid tussen deze verschil-lende kippen mogelijk worden veroorzaakt door verschillen in SAA-genexpressie, of door factoren die de depositie van het amyloïdeiwit beïnvloeden, echter niet door het gen zelf.

In het kader van amyloïdfibrillogenese studies, is door middel van *in situ* hybridisatie SAA-mRNA-expressie aan-getoond zowel in de lever als in de veranderde synoviale membraan van dieren met amyloïdose. Dit suggereerde een mogelijke lokale productie van SAA en amyloïdogenese in het gewricht zelf.

Met behulp van recent onderzoek is lokale productie van SAAMRNA en SAA door synoviale fibroblasten *in vitro* aan-

getoond (36). SAAMRNA-expressie kon zowel bij niet-gesti-muleerde als LPS-gestimuleerde synoviale fibroblasten wor-den aangetoond met *in situ* hybridisatie, RT-PCR en Southern blotanalyse. SAA-productie daarentegen vond slechts plaats bij LPS gestimuleerde cellen zoals door middel van electroforese en immunoblot is aangetoond. Ofschoon productie van SAA door diverse cellen (35) inclusief synoviocyten (28,29) is aangetoond, is dat nog nooit eerder in verband gebracht met gecompartmentaliseerde amyloïdogenese zoals in het kip-pengewricht. Onderzoek naar AA-fibrillogenese *in vitro* wordt momenteel bij de Hoofdafdeling Pathologie van de Faculteit der Diergeneeskunde uitgevoerd.

Omdat verschillen in rasgevoeligheid niet verklaard konden worden aan de hand van het SAA-gen zelf is immunologisch onderzoek verricht naar de aard van de onderliggende ontstekingsreactie. De leukocyten- en ontstekingsrespons die optreedt na een infectie met artropathische en amyloïdogene *E. faecalis* bij bruine en witte leghennen werd geanalyseerd. Hieruit bleek dat bruine leghennen in tegenstelling tot witte leghorns een sterke leukocyten- en plasmacelrespons vertonen (39). Het is een immuunreactie welke de acute-fase-re-actie en derhalve de productie van SAA zal bevorderen. Het vormt tevens een goede verklaring voor de gevonden ver-schillen in rasgevoeligheid.

CONCLUSIES

Gewrichtsamyloïdose bij de kip is een bijzondere complicatie van chronische artritis. De aandoening is relevant vanuit klinisch veterinair perspectief, maar ook wetenschappelijk om-dat het een uniek diermodel is waarin gecompartmentali-seerde amyloïdogenese plaats vindt. Bijzonder is ook dat amyloïd bij de kip, de pauw en mogelijk overige Galliformes, in tegenstelling tot overige species, oranje kleurt. Ofschoon theoretisch meerdere micro-organismen via chronische artri-tis gewrichtsamyloïdose kunnen veroorzaken, zijn het vooral bacteriën die een amyloïdbevorderende ontstekingsreactie in-duceren. Bij de kip zijn thans twee kiemen beschreven die in dit kader een prominente rol vervullen: *E. faecalis* en *M. syno-viae*. Studies over de pathogenese van de onderliggende infec-ties zijn voor de praktijk vooral van belang omdat ze aankno-pingspunten kunnen bieden voor preventie en therapie. Tevens bieden diermodellen mogelijkheden om interventie strate-giën nader te onderzoeken. Fundamenteel onderzoek naar de fibrillogenese en rasgevoeligheid kunnen eveneens aankno-pingspunten bieden voor preventie en therapie echter vanuit andere invalshoeken. In dit kader zou gedacht kunnen worden aan immuunmodulatie, het inzetten van genetisch minder of niet gevoelige dieren en het blokkeren van fibrillogenese. Bovendien is algemene kennis aangaande fibrillogenese van belang in het kader van de pathogenese van andere amyloïd-types.

LITERATUUR

1. Bennhold H. Eine spezifische Amyloid färbung mit Kongorot. Münch Med Wochenschr 1922; 69: 1537.
2. Benson MD, Scheinberg MS, Shirahama T, Cathcart LS, and Skinner M. Kinetics of serum amyloid A in casein-induced murine amyloidosis. J Clin Invest 1977; 59: 412-7.
3. Carnaghan RBA. Egg transmission of infectious synovitis. J Comp Pathol 1961; 71: 279-85.
4. Cathcart ES. AEF: an enigma wrapped in a mystery. Amyloid: Int J Exp Clin Invest 1995; 2: 126-7.
5. Cooper JH. Selective amyloid staining as a function of amyloid composi-

- tion and structure. Histochemical analysis of the alkaline Congo red, standardized toluidine blue, and iodine methods. *Lab Invest* 1974; 31: 232-8.
6. Glenner GG. Amyloid deposits and amyloidosis. The β -fibrilloses. *N Engl J Med* 1980; 302: 1283-92, 1333-43.
 7. Gorevic PD, Greenwald M, Frangione B, Pras M, and Franklin EC. The amino acid sequence of duck amyloid A (AA) protein. *J Immunol* 1977; 118: 1113-8.
 8. Gschwind M, and Huber G. Apoptotic cell death induced by β -amyloid 1-42 is cell type dependent. *J Neurochem* 1995; 65: 292-300.
 9. Jacobson DR. Amyloidosis, Overview. *eMed J* 2002; 3, nr 5. (www.emedicine.com/MED/topic3377.htm)
 10. Kay CJ. Mechanochemical mechanism for peptidyl free radical generation by amyloid fibrils. *FEBS Lett* 1997; 403: 230-5.
 11. Kaukas A, Hinton M, and Linton AH. Changes in the faecal enterococcal population of young chickens and its effect on the incidence of resistance to certain antibiotics. *Lett Appl Microbiol* 1986; 2: 5-8.
 12. Kaukas A, Hinton M, and Linton AH. The effect of ampicillin and tylosin on the faecal enterococci of healthy young chickens. *J Appl Bacteriol* 1987; 62: 441-7.
 13. Klunk WE, Pettegrew JW, and Abraham DJ. Quantitative evaluation of Congo red binding to amyloid-like proteins with a β -pleated sheet formation. *J Histochem Cytochem* 1989; 37: 1273-81.
 14. Landman WJM, Gruys E, and Dwars RM. A syndrome associated with growth depression and amyloid arthropathy in layers: a preliminary report. *Avian Pathol* 1994; 23: 461-70.
 15. Landman WJM, Sletten K, Koch CAM, Tooten PCJ, and Gruys E. Chicken joint amyloid protein is of the AA-type. I. Characterization of the amyloid protein. *Scand J Immunol* 1996; 43: 210-8.
 16. Landman WJM, Peperkamp NHMT, Koch CAM, Tooten PCJ, Crauwels PAP, and Gruys E. Induction of amyloid arthropathy in chickens. *Amyloid: Int J Exp Clin Invest* 1997; 4: 87-97.
 17. Landman WJM, Bogaard AEJM v.d., Doornenbal P, Tooten PCJ, Elbers ARW, and Gruys E. The role of various agents in chicken amyloid arthropathy. *Amyloid: Int J Exp Clin Invest* 1998; 5: 266-78.
 18. Landman WJM, Gruys E, and Gielkens ALJ. Avian amyloidosis. *Avian Pathol* 1998; 27: 437-49.
 19. Landman WJM, Mekkes DR, Chamanza R, Doornenbal P, and Gruys E. Arthropathic and amyloidogenic *Enterococcus faecalis* infections in brown layers: a study on infection routes. *Avian Pathol* 1999; 28: 545-57.
 20. Landman WJM, Feberwee A, Mekkes DR, Veldman KT, and Mevius DJ. A study on the vertical transmission of arthropathic and amyloidogenic *Enterococcus faecalis*. *Avian Pathol* 1999; 28: 559-66.
 21. Landman WJM, Veldman KT, Mevius DJ, and Doornenbal P. Contamination of Marek's disease vaccine suspensions with *Enterococcus faecalis* and its possible role in amyloid arthropathy. *Avian Pathol* 2000; 29: 21-5.
 22. Landman WJM, and Feberwee A. Field studies on the association between amyloid arthropathy and *Mycoplasma synoviae* infection, and experimental reproduction of the condition in brown layers. *Avian Pathol* 2001; 30: 629-39.
 23. Landman WJM, and Eck JHH van. Aerosolization of Newcastle disease vaccine virus and *Enterococcus faecalis*. *Avian Dis* 2001; 45: 684-7.
 24. Landman WJM, Veldman KT, Mevius DJ, and Eck JHH van. Aerosol transmission of arthropathic and amyloidogenic *Enterococcus faecalis*. *Avian Dis* 2001; 45: 1014-23.
 25. Landman WJM, Feberwee A, Veldman KT, and Mevius D. Study on the vertical transmission of arthropathic and amyloidogenic *Enterococcus faecalis* in a flock of brown layer chickens. *Vet Quart* 2001; 23: 88-91.
 26. Landman WJM, and Bronneberg RGG. *Mycoplasma synoviae*-geassocieerde gewrichtsamyloidose bij witte leghorns: case report. *Tijdschr Diergeneeskde* 2003; 128: 36-40.
 27. McCubbin WD, Kay CM, Narindrasorasak S, and Kisilevsky R. Circular-dichroism studies on two murine serum amyloid A proteins. *Biochem J* 1988; 256: 775-83.
 28. Mitchell TI, Coon CI, and Brinckerhoff CE. Serum amyloid A (SAA3) produced by rabbit synovial fibroblasts treated with phorbol esters or interleukin 1 induces synthesis of collagenase and is neutralized with specific antiserum. *J Clin Invest* 1991; 87: 1177-85.
 29. O'Hara R, Murphy EP, Whitehead AS, FitzGerald O, and Bresnihan B. Acute-phase serum amyloid A production by rheumatoid arthritis synovial tissue. *Arthritis Res* 2000; 2: 142-4.
 30. Ovelgönne JH, Landman WJM, Gruys E, Gielkens ALJ, and Peters BPH. Identical amyloid precursor proteins in two breeds of chickens which differ in susceptibility to develop amyloid arthropathy. *Amyloid: J Protein Folding Disord* 2001; 8: 41-51.
 31. Pras M, Shubert M, Zucker-Franklin D, Rimón A, and Franklin EC. The characterisation of soluble amyloid prepared in water. *J Clin Invest* 1968; 47: 924-33.
 32. Sipe JD, and Cohen AS. Review: history of the amyloid fibril. *J Struct Biol* 2000; 130: 88-98.
 33. Snow AD, Cummings JA, Ngo CT, Yang W, Nochlin D, Rimvall K, Sheardown MJ, and Judge ME. Further studies implicating the importance of perlecan (a specific heparan sulfate proteoglycan) in an animal model of fibrillar A β amyloid deposition in vivo: comparison of A β (1-42) versus A β (1-40). *Soc Neurosci Abs* 1995; 21: 1282.
 34. Steentjes A, Veldman KT, Mevius D, and Landman WJM. Molecular epidemiology of unilateral amyloid arthropathy in broiler breeders associated with *Enterococcus faecalis*. *Avian Pathol* 2002; 31: 31-9.
 35. Urieli-Shoval S, Cohen P, Eisenberg S, and Matzner Y. Widespread expression of serum amyloid A in histologically normal human tissues. Predominant localization to the epithelium. *J Histochem Cytochem* 1998; 46: 1377-84.
 36. Upragarin N, Landman WJM, Astén AJAM van, Toussaint MJM, Ederén Van, and Gruys E. Serum Amyloid A (SAA) mRNA and protein expression in primary culture chicken synoviocytes. *Proc Eur Colloq Food Safety Acute Phase Proteins*, Doorn, the Netherlands 2002; 3: 72.
 37. Westermark P, Sletten K, Westermark GT, Raynes J, and McAdam KP. A protein AA-variant derived from a novel serum AA-protein, SAA Δ 1, in an individual from Papua New Guinea. *Biochem Biophys Res Commun* 1996; 223: 320-3.
 38. Wyeth PJ. Influence of route of infection on response of chickens to *Mycoplasma synoviae*. *Vet Rec* 1974; 95: 208-11.
 39. Zekaria B, Landman WJM, Tooten PCJ, and Gruys E. Leukocyte responses in two breeds of layer chickens that differ in susceptibility to induced amyloid arthropathy. *Vet Immunol Immunopathol* 2000; 77: 55-69.
 40. Zschiesche W, and Linke RP. Immunohistochemical characterization of spontaneous amyloidosis in captive birds as AA type, using monoclonal and polyclonal anti-AA antibodies against mammalian amyloid. *Acta Histochem* 1989; 86: 45-50.

Nuflor® & Finadyne®

De effectieve combinatie

**Nuflor
bestrijdt
de infectie**

**Finadyne
redt de
longen**

Nuflor®
FLORFENICOL

Benaming Nuflor® 300 mg/ml, injectievoelstof – REG NL 7993 UDA. **Werkzame bestanddelen** Florfenicol 300 mg/ml. **Doeldieren** Niet-lacterend rundvee. **Indicaties** Ziekten veroorzaakt door bacteriën gevoelig voor florfenicol. Therapeutische behandeling van aandoeningen van de luchtwegen veroorzaakt door *pasteurella haemolytica*, *pasteurella multocida* en *haemophilus somnus*. **Contra-indicaties** Mag niet gebruikt worden bij volwassen fokstieren. **Ongewenste effecten** Een verminderde voedselopname kan gedurende de behandelingsperiode voorkomen. De behandelde dieren krijgen hun eetlust vlug en volledig terug na stopzetting van de behandeling. **Dosering** Een dosis van 20 mg/kg lichaamsgewicht (1 ml per 15 kg) wordt intramusculair (in de nekspieren) 2x toegediend met een tussenperiode van 48 uur, met gebruik van een naald met een diameter van 1,65 mm (16 G). **Wachttijden** Vlees: 55 dagen. Melk: niet toegestaan voor gebruik bij lacterende melkkoelen. Verdere informatie is op aanvraag beschikbaar bij de betreffende onderneming.

Finadyne®

Benaming Finadyne®, oplossing voor injectie – REG NL 1726 UDD. **Werkzame bestanddelen** Flunixin (als flunixin meglumine) 50 mg/ml. **Doeldieren** Runderen en paarden. **Indicaties** Ontstekingsremming zonder immunosuppressie. Bestrijding van koorts bij (broncho-)pneumonieën, met name in het acute stadium. Bestrijding van pijn en ontsteking/weefselreactie, bij aandoeningen van het bewegingsapparaat, met name in het acute tot subchronische stadium. Koliek. **Contra-indicaties** Nierfunctiestoornissen. **Ongewenste effecten** kans op bloedingen, maagdamirritatie en -beschadiging, maagulcera, bloedsomloopafwijkingen, papilnecrose van de nier. **Dosering** Runderen: 1 - 2 mg per kg lichaamsgewicht, i.v., gedurende maximaal 3 dagen. Paarden: 1 mg per kg lichaamsgewicht, i.v., gedurende maximaal 5 dagen. **Wachttijden** Slachten: rund: 7 dagen voor de slacht, melk: 2 dagen. Paard: 28 dagen voor de slacht. Verdere informatie is op aanvraag beschikbaar bij de betreffende onderneming.

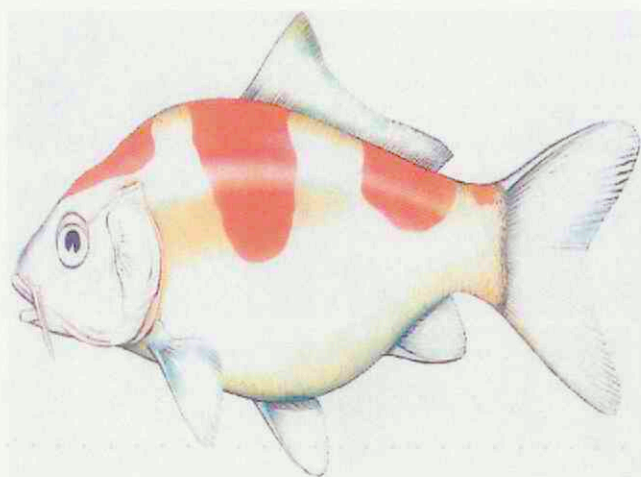
AGH & Friends 11/05 Nuflor/Finadyne 06/02 NL

Schering-Plough Animal Health
EXPERTISE... COMMITMENT... VALUE

Schering-Plough Animal Health / Maarssenbroeksedijk 4 / 3542 DN Utrecht / Tel.: (030) 241 43 68 / Fax: (030) 241 55 57.
Website: www.spah.com ©2002 Schering-Plough. Alle rechten voorbehouden.

De volgende patiënt is een zieke vis, wat nu? (Deel I)

P.J. Werkman¹

Figuur 1. Een vis op het spreekuur.

SAMENVATTING

Uit en voor de praktijk

Veel ziekten en aandoeningen bij vissen zijn het gevolg van slechte of langdurig minder goede leefomstandigheden. In dit eerste artikel wordt ingegaan op de anamnesevragen om hiervan een goed beeld te verkrijgen. Daarna wordt ingegaan op het onderzoek van het zwemwater, wat met enige

kennis van zaken goed uitvoerbaar is en van groot belang is bij het stellen van de diagnose. Tenslotte wordt het klinisch onderzoek besproken. In een volgend artikel worden de therapeutische en chirurgische mogelijkheden bekeken.

SUMMARY

The next patient is a sick fish, what to do?

Many health problems in fish are the result of living in poor environmental conditions. The clinical history is very important, not only of the fish, but also of the water quality. Watertesting is presented and after making the clinical examination, a diagnosis can be made. In the second article therapy and surgical procedures are discussed.

INLEIDING

De meeste dierenartsen hanteren vissen alleen met mes en vork, maar het is mogelijk om meer met vis te doen. Het is vreemd dat dierenartsen in Nederland weinig kennis hebben van ziekten en aandoeningen bij de vis, het op één na meest gehouden huisdier. Dit komt ten dele omdat een lacune in het diergeneeskundig onderwijs aanwezig was, maar ook blijkt de interesse bij dierenartsen redelijk matig te zijn. Als ge-

volg hiervan krijgt de klant in een aquarium- of vijverspecialzaak nog wel eens te horen dat dierenartsen toch niets afweten van vissen. De opzet van dit artikel is om bij dierenartsen meer belangstelling te krijgen voor de vis als patiënt. Dit is eigenlijk ook noodzakelijk omdat de vraag naar dierenartsen die zieke vissen kunnen en willen behandelen sterk toeneemt en zij dit gat in de markt moeten opvullen voordat andere deskundigen dit gaan doen. Met name de dierenarts is met zijn diersoortoverschrijdende kennis van aandoeningen en ziekten bij uitstek de aangewezen persoon om ook vissen te behandelen.

ANAMNESE

Voor vissen speelt het leefmilieu, water, en met name de kwaliteit ervan een nog belangrijker rol dan bij andere (huis)dieren. Als een cliënt belt voor een zieke vis dan is informatie over het zwemwater minstens zo belangrijk als de informatie over de vis. De volgende vragen kunnen als leidraad voor de anamnese dienen:

- wat is het probleem en hoe lang bestaat het?
- hoe worden de vissen gehouden? (vijver, aquarium)
- om welke vissoorten gaat het? Hoeveel en van wel formaat: lengte?
- zijn er recent nieuwe aankopen gedaan?
- wordt een quarantainebak gebruikt voor de opvang van nieuwe vissen?
- zijn alle vissen ziek of slechts een paar van een soort?
- wat wordt er gezien aan de vissen?
- zijn de verschijnselen plotseling opgetreden of meer geleidelijk?
- zijn er veranderingen aan de waterkwaliteit? Welke waarden zijn gemeten?
- wanneer voor het laatst? (zie verder bij zwemwateronderzoek)
- wordt er een filter gebruikt en zo ja, welk soort filter: mechanisch, chemisch of biologisch? (zie verder bij zwemwateronderzoek)
- zijn er in de afgelopen tijd veranderingen aan de apparatuur aangebracht bijvoorbeeld filters verschoond, vernieuwd?
- is er al een diagnose gesteld?
- is een behandeling ingesteld? Wanneer, waarmee en wat is het resultaat?

Noteer de gegevens en vraag of de cliënt met één of enkele typisch zieke vissen wil komen. Vissen tot een lengte van ongeveer 50 cm zijn goed te vervoeren. Laat naast de vis wat zwemwater meenemen in een apart schoon flesje. Een dubbele plastic zak wordt voor een derde met aquarium- of vijverwater gevuld en daarna volgeblazen met zuurstof of lucht. De zak kan met een (post)elastiek worden dichtgemaakt en voor isolatie in kranten worden gewikkeld en in een doos of emmer worden vervoerd. Nog grotere vissen kunnen in een afgedekte kuip of grote polystyreenendoos worden vervoerd. Mocht dit vanwege de afstand of het probleem (veel vissen ziek) niet mogelijk zijn, dan moet een bezoek aan de cliënt worden gebracht.

¹ P.J. Werkman, Dierenarts voor gezelschapsdieren en vissen, Asschatterweg 11, 3831 JJ Leusden, tel: 033 - 494 31 42.

Figuur 2. Vijver met koi.

ZWEMWATERONDERZOEK

Kwaliteit zwemwater

In siervijvers en aquaria leven meestal meer vissen bij elkaar dan in de vrije natuur. Vissen zwemmen in hun eigen afvalproducten en zijn daardoor zeer afhankelijk van de kwaliteit van het zwemwater. In de praktijk blijkt dat zeker 90% van de ziekteproblemen wordt veroorzaakt door slechte omgevingsomstandigheden.

Alvorens nader naar de vis te kijken, moet de kwaliteit van het zwemwater worden onderzocht. Zonder al te zeer in detail te treden over alle factoren die de waterkwaliteit kunnen beïnvloeden, is het toch nodig om iets te weten over de belangrijkste parameters.

De kleur en helderheid van het water geven geen indicatie over de kwaliteit. De voeding heeft grote invloed op de waterkwaliteit. Vooral teveel voeren waardoor resten op de bodem vallen, zorgt voor ongewenste ophoping van afvalstoffen. Om meer te weten over de soorten voer en de samenstelling moet aparte literatuur worden geraadpleegd.

Als voornaamste eiwitafvalproduct van de voeding wordt ammoniak door de kieuwen uitgescheiden. Ammoniak is giftig voor vissen. Bij een hoge zuurgraad (alkalisch water $\text{pH} > 8$) en een hoge temperatuur ($> 23^\circ\text{C}$) komt de niet-geïoniseerde vorm ammoniak (NH_3) het meeste voor.

Bij lagere temperaturen en in zuur water komt de geïoniseerde vorm ammonium (NH_4^+) het meest voor. Ammonium is veel minder giftig voor vissen. Tussen beide vormen bestaat een evenwicht, dat ondermeer wordt beïnvloed door de temperatuur en de zuurgraad van het water. Ontlasting wordt met andere organische resten van planten en voedsel ook omgezet in ammonium/ammoniak. In een aquarium of vijver wordt ammoniak door bacteriën met zuurstof (zie bij biologisch filter) omgezet in nitriet. Nitriet is giftig omdat het

zich bindt aan hemoglobine en methemoglobine vormt. Hierdoor wordt de binding van zuurstof in het bloed belemmerd. Nitriet wordt door andere bacteriën en zuurstof in nitraat omgezet. Nitraat is alleen in hoge concentraties giftig. In een klein aquarium of kleine vijver met naar verhouding veel vissen worden de afvalstoffen onvoldoende omgezet en daardoor hopen zij zich op.

Vissen reageren op de aanwezigheid van deze prikkelende gifstoffen door afwijkend gedrag. Ze kunnen schurende bewegingen maken en willen soms uit het water springen. Als reactie op de prikkelingen wordt meer slijm aangemaakt. Langdurig blootstellen aan de genoemde gifstoffen, zelfs in kleine hoeveelheden, kan tot een zekere gewenning leiden, maar uiteindelijk raken de vissen gestresst. Daardoor vermindert hun afweer en worden zij vatbaarder voor aantoeeningen door bacteriën, schimmels, virussen en parasieten.

Verwijderen van afvalstoffen

Er is een aantal methoden om de afvalstoffen van de vissen, maar ook voerresten en ander organisch materiaal te verwijderen of om te laten zetten. Deze methoden worden ook gecombineerd toegepast.

Water verversen, bodemvuil afhevelen, dode vissen verwijderen

Het regelmatig afhevelen van ontlasting en ander bodemvuil geeft een (in ieder geval zichtbare) vermindering van afvalstoffen. Omdat dode of ernstig zieke vissen een potentieel gevaar van besmetting voor andere vissen vormen, moeten zij zo spoedig mogelijk worden verwijderd. Dagelijks een deel van het water verversen zorgt voor afvoer en verdunning van de concentratie van afvalstoffen. Het is niet aan te raden om steeds al het water te verversen. In het aanwezige aquariumwater zijn altijd micro-organismen aanwezig die voor omzettingen zorgen. Als deze door volledige waterverversing steeds verdwijnen kost het veel tijd voordat zij zich weer tot voldoende aantallen hebben vermeerderd. Toch ontkomt men niet aan regelmatig waterverversen, ook niet als meerdere andere methoden van afvalstoffen verwijderen worden toegepast. Water verdampt en een aanvulling en verversing van een vierde tot een derde van het volume per één à twee weken blijft nodig.

Planten inbrengen

Planten kunnen de afvalstoffen koolzuur en nitraat voor hun stofwisseling gebruiken; zij produceren daarbij zuurstof die vissen en bacteriën weer benutten.

Beluchten en waterbeweging

Beluchten kan met een luchtpompje waarmee ook het water in beweging wordt gezet, maar eventueel ook door middel van een luchtsteentje. Het water komt in beweging waardoor aan het oppervlak een betere gasuitwisseling plaatsvindt. Er komt extra zuurstof voor de vissen, de bacteriën in het water en het biologisch filter. Kleine hoge bakken en tot de rand gevulde viskommen hebben een te klein wateroppervlak voor een goede gasuitwisseling. Teveel en te heftig beluchten kan oververzadiging van gas in het water veroorzaken, waardoor bij vissen onder de huid, in kieuwbloedvaatjes of zelfs in de ogen gasbelletjes gevormd kunnen worden, evenals bij duikers met caissonziekte of 'the bends'. Vooral in zeewater-aquaria is een voortdurende waterbeweging nodig voor het optimaal functioneren van levende planten en dieren.

Figuur 3. Overbevolkte bak.

Ozon, ultraviolet licht, desinfectie

Het gebruik van ozon en/of ultraviolet lampen kan helpen bij het doden van virussen, bacteriën, schimmels, inclusief enkele kleinere parasieten (bijvoorbeeld *Amyloodinium*, een flagellaat).

Filtratie: mechanisch, chemisch en/of biologisch

Bij een wat groter aquarium of een dicht bevolkte vijver (zie figuur 3) helpt een biologisch filter bij de omzetting van giftig ammoniak naar giftig nitriet en dan naar minder giftig nitraat. Dit wordt het nitrificatieproces genoemd. Een dergelijk filter wordt meestal buiten het aquarium of vijver geplaatst.

Nadat in een grof filter van grint, steentjes of watten de zwerende delen uit het water zijn verwijderd, stroomt het water over filtermateriaal van kunststofringen, matten of zand waaraan zich nitrificerende bacteriën kunnen vasthechten. Het doorstromende water moet voldoende tijd krijgen in het filter om de afvalstoffen kwijt te raken. Dit betekent dat in het filter veel oppervlakte nodig is. Sommige filters zijn qua inhoud bijna even groot als het bijbehorende aquarium. Voor de omzetting van ammoniak in nitriet zijn naast zuurstof onder andere *Nitrosomas*-bacteriën nodig. Nitriet wordt in nitraat omgezet met hulp van zuurstof en onder andere *Nitrobacter*-bacteriën. Nitraat is minder giftig en kan als voedsel voor planten en algen dienen. In ieder aquarium of vijver vinden deze omzettingen plaats, ook zonder de aanwezigheid van filters, maar de omzettingen zijn toch zo gering dat de vissen uiteindelijk worden vergiftigd.

Bij een nieuwe vijver of aquarium duurt het vier tot twaalf weken voordat een biologisch filter optimaal werkt. Tot die tijd zouden geen vissen in deze vijver of dit aquarium moeten zwemmen. In een 'gezond' aquarium of vijver behoort geen ammoniak of nitriet aantoonbaar te zijn. Als een biologisch filter optimaal werkt en de capaciteit voldoende groot is ten opzichte van de aquarium- of vijverinhoud en het aantal en het formaat van de vissen, wordt alle gevormde ammoniak en nitriet in nitraat omgezet. Dat betekent in de praktijk dat in het uitstromende water van een biologisch filter geen ammoniak en nitriet aanwezig hoort te zijn. Blijkt dat toch ammoniak en/of nitriet aantoonbaar is, dan 'werkt' het biologisch filter onvoldoende of niet.

Er zijn mechanische filters waarbij water over meer of minder grof wattenfilter- of sponsmateriaal wordt gepompt.

Hierdoor worden grove voedsel- en plantenresten uitgezeefd. In dergelijke filters worden praktisch geen afvalstoffen omgezet of afgebroken. Deze filters lopen vol en moeten regelmatig worden schoongemaakt en uitgespoeld. Als een mechanisch filter de enige manier van waterzuivering is, dan moet het water minstens één per week voor 25-50% worden vervast.

Chemische filters binden zeer kleine delen bijvoorbeeld resten van medicijnen en opgeloste chemicaliën. Voorbeelden hiervan zijn ionenwisselaars, zeoliet en actieve koolfilters. Ook deze filters moeten regelmatig worden schoongespoeld of vervangen.

Minder voeren

Minder voer geeft minder vervuiling.

Watertesten

Iedere dierenarts die vissen behandelt moet een betrouwbare watertestset hebben (bijvoorbeeld Aquamerck No 11102 Kompaktlabor für die Aquaristik, te bestellen bij onder andere de firma Boom te Meppel). Hiermee kunnen worden gemeten: de totale en carbonaat-hardheid, de zuurgraad, ammoniak, nitriet- en nitraatgehalte (zie figuur 4).

Figuur 4. Water testen.

Het zuurstofgehalte is ook belangrijk, maar bij voldoende waterbeweging en beluchting geeft dit meestal weinig problemen bij siervishouders. Bij de intensieve consumptievisteelt met grote visdichtheden is het zuurstofgehalte erg belangrijk en wordt zonodig gebruik gemaakt van het toedienen van zuivere zuurstof. Bij deze houderij kan ook teveel koolzuurgas worden gevormd dat een negatief effect op de groei van vissen heeft. De *totale hardheid* (TH of GH) is het totaal aan opgeloste calcium- en magnesiumzouten in het water. Het deel van de totale hardheid, bestaande uit carbonaat- en bi-carbonaationen, wordt de *carbonaathardheid* (KH) genoemd. Door titratie met een kleuromslag zijn de waarden van hardheid te meten. De hardheid wordt uitgedrukt in hardheidsgraden. In Nederland worden de Duitse hardheidsgraden (dH) gebruikt. Eén graad Duitse hardheid komt overeen met 17.9 mg/l calciumcarbonaat. Hoe meer calciumcarbonaat in het water, hoe harder het water. Een graad dH is erg zacht water. Water met meer dan 25 graden dH is zeer hard. Afhankelijk van hun herkomst zijn vissen gewend aan zacht of hard water. Bij zoetwatervissen heeft de hardheid (het totaal aan zouten in het water) invloed op de osmoregulatie. Door de grote urineproductie gaan vrij veel electrolyten verloren en door een actieve ionenuitwisseling

in de kieuwen worden ze weer opgenomen. De hardheid heeft ook invloed op de calciumbalans van vissen.

In hard water worden ionen die uit het bloed gaan gemakkelijker teruggebracht. In hard water (ook zeewater) wordt bijvoorbeeld oxolinezuur, maar ook oxytetracycline HCl voor een deel aan calcium gebonden, waardoor de dosering moet worden aangepast. In zacht water hebben vissen meer moeite om hun interne zoutwaterbalans te handhaven. In zacht water met een lage pH zijn sommige middelen zoals bijvoorbeeld Trichlorfon (een middel dat tegen huid- en kieuwwormen wordt gebruikt) giftiger dan in hard water.

In buitenwater (vooral in stilstaand water) bij hoge temperaturen is het nodig om het *zuurstofgehalte* in het water te meten. Vissen worden benauwd en gaan aan het oppervlak luchthappen. Warm water kan minder zuurstof opnemen. Er zijn testsets en geavanceerde meters voor het meten van het zuurstofgehalte.

Veel zware metalen zijn giftig voor vissen. Toch wordt kopersulfaat in een lage dosering gebruikt ter bestrijding van parasieten in zout water. Omdat de therapeutische en toxische dosering dicht bij elkaar liggen is het nodig om bij een behandeling met kopersulfaat dagelijks of om de paar dagen het kopergehalte van het water te meten.

In een zeewateraquarium neemt het *zoutgehalte* toe door verdamping en dan kan het nodig zijn om het zoutgehalte van het water te meten om te weten wanneer nieuw zoutwater of zoet water moet worden toegevoegd. Zeewater bevat tot 35 gram zout per liter. In zoet water bij een meerdaagse behandeling met zout (bijvoorbeeld tegen ecto-parasieten) kan het zinvol zijn om het zoutgehalte te meten, om te weten of de aanwezige concentratie nog voldoende is. Het meten kan met een s.g.-meter of salinometer, maar ook kan de stroomgeleiding door water in microsiemens worden gemeten; de geleiding is beter naarmate meer zouten aanwezig zijn.

De invloed van licht (op bijvoorbeeld planten en algengroei) wordt hier buiten beschouwing gelaten.

Een andere intoxicatie die kan plaatsvinden bij anaerobe omzettingen in een zandfilter, is de vorming van giftig zwavelwaterstof (H_2S).

Antiparasitaire sprays voor huisdieren kunnen vergiftigingen bij aquariumvissen veroorzaken. Vissen kunnen door

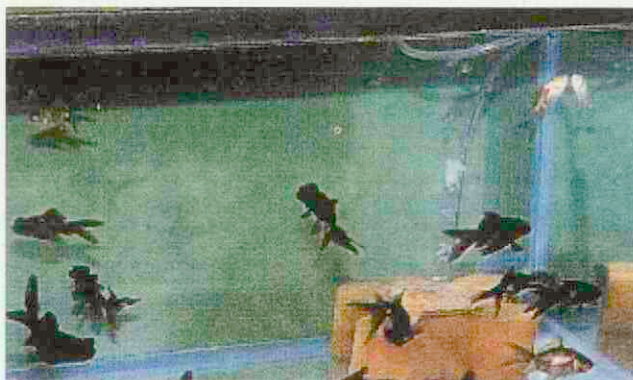
toxische stoffen in stress raken; hun afweer wordt minder en normaal aanwezige opportunistische parasieten en bacteriën kunnen massaal toeslaan en de vissen verder ziek maken. Wanneer dergelijke 'indirect' zieke vissen worden aangeboden, is het onjuist om medicijnen aan het water toe te voegen. Een medicijn toevoegen aan het water geeft nog meer stress aan vissen die het toch al moeilijk hebben. Eerst moet de oorzaak van de afwijkende waterkwaliteit worden opgespoord en verholpen, maar intussen is het een goed advies om dergelijke zieke vissen direct in schoon water van dezelfde temperatuur te zetten met extra beluchting.

Quarantainebak

In veel gevallen wil men de net gekochte vissen zo snel mogelijk in het aquarium of de vijver zien zwemmen. Dat is heel begrijpelijk, maar niet verstandig. Nieuw gekochte vissen zijn gewend aan een ander soort water en zij kunnen parasieten of niet direct zichtbare aandoeningen bij zich hebben. Daarbij hebben zij meestal een verminderde weerstand als gevolg van stress door het vangen en het transport en daardoor is de kans groot dat deze vissen, maar ook de reeds aanwezige vissen, ziek worden door de 'nieuwkomers'.

Door de nieuwe vissen op te vangen in een aparte zogenaamde quarantainebak is dit risico veel kleiner te maken.

Een quarantainebak (zie figuur 5) is eigenlijk een klein aquarium van glas maar wat simpeler van uitrusting omdat

Figuur 5. Quarantainebak.

Waterkwaliteitseisen

Temperatuur: in koud water aquaria en vijvers 5 - 25°C
in tropische aquaria 18-28°C

	Zoet water	Zout water
pH:	6.5 - 7.5	8.3
S.g:	1.000	1.020-1.025
Totale hardheid (TH):	7-16 graden Duitse Hardheid	7 graden DH
Karbonaat hardheid (KH):	5-10 graden Duitse Hardheid	n.v.t.
Zuurstof:	> 6 mg/liter = ppm	> 6 mg/l
Ammoniak:	< 0.01 mg/liter	0 mg/l
Nitriet:	< 0.05 mg/liter	0 mg/l
Nitraat:	< 25 mg/l (max. 100 mg/l)	< 5 mg/l
Koper*:	< 0.002 mg/l	0 mg/l
Zink*:	< 0.015 mg/l	0 mg/l

* Het zelf meten van koper, zink en andere zware metalen is vrij kostbaar (laat dit zonodig bepalen door het waterleidingbedrijf).

een verblijf hierin in de regel relatief kort zal zijn. Belangrijk is dat de vis(sen) goed te observeren zijn. Een eenvoudige bak met een inhoud van ongeveer 50-70 liter en een biologisch filter erin of erbuiten met de mogelijkheid tot beluchten en verwarmen, met een paar kleine planten en wat grof grint op de bodem. Nieuw aangekochte planten kunnen ook parasieten herbergen; zij kunnen worden gedesinfecteerd in een 10 mg/l kaliumpermanganaatoplossing gedurende tien minuten. Spoel daarna de planten af met schoon water.

Een *quarantaineperiode van minstens vier weken* wordt geadviseerd. In die periode wordt regelmatig een kleine hoeveelheid van het reeds aanwezige aquarium- of vijverwater aan de quarantainebak toegevoegd. De vissen wennen zo geleidelijk aan de nieuwe omstandigheden. In een aparte bak zijn zij beter te observeren en is beter te zien of en wat ze willen eten. Zij zijn ook gemakkelijker te vangen en zonodig te behandelen.

Behandelbak

Het behandelen van vissen door middel van een medicijnbad of door het toedienen van een geneesmiddel via het voer, maar ook als het nodig is om herhaald een injectie toe te dienen is eenvoudiger als de vissen in een aparte behandelbak zwemmen. De vissen zijn beter te observeren omdat er minder schuilplaatsen zijn; ze zijn gemakkelijker te vangen, de controle op het al dan niet eten is eenvoudiger en het effect van bijvoorbeeld een wondbehandeling is beter te volgen.

Zoetwatervissen verliezen veel vocht via de darmen, maar ook door huidwonden. Een kleine hoeveelheid zout, bijvoorbeeld 2 gram per liter water, zorgt voor een betere osmotische verhouding en beperkt daardoor extra vochtverlies.

Een vijver of aquarium bevat naast vissen vaak lagere dieren (slakken, garnalen, anemonen) maar ook planten. Vooral lagere dieren, maar ook een aantal planten zijn erg gevoelig voor bepaalde medicijnen en dat beperkt een behandeling van een aquarium of vijver of maakt het zelfs onmogelijk.

Figuur 6. Bacteriële ontsteking: ulcus (foto: Mario Blom).

Acriflavine HCl bijvoorbeeld (een middel tegen ectoparasieten en schimmels) is schadelijk voor planten. Behalve dat voor een badbehandeling in een aparte behandelbak minder medicijn nodig is, worden nu ook de niet-zieke dieren en planten in het aquarium of de vijver niet blootgesteld aan voor hen mogelijk giftige stoffen.

KLINISCH ONDERZOEK

Het klinisch onderzoek bestaat bij vissen in eerste instantie uit kijken en observeren (= langdurig kijken). Bij grotere vissen is dat eenvoudiger dan bij kleine, snel zwemmende visjes, maar de eigenaar kan meestal goede informatie geven.

De beste indruk wordt verkregen wanneer de vissen in hun eigen omgeving worden bekeken en geobserveerd, maar dat is uit praktische en financiële overwegingen niet altijd mogelijk.

Uiterlijk en gedrag

Afwijkingen aan het *uiterlijk* van vissen worden nogal eens veroorzaakt door parasieten en/of bacteriën. Deze kunnen zich voordoen als: huid- en vin-beschadigingen, verwondingen, bloedingen, ulcera (zie figuur 6), uitstaande schubben, samengeknepen vinnen, een waas van extra slijm, schimmelachtige woekeringen, gezwelvorming (zie figuur 7), zichtbare parasieten, en missende vin-, staart- of andere lichaamsdelen.

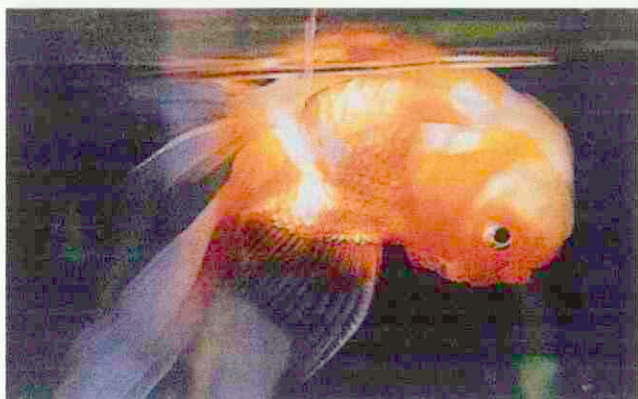

Figuur 7. Gezwel op de kieuwboog.

Een donkere of juist lichtere kleur, een dikke of ingevallen buik (zie figuur 8), uitpuilende ogen, cataract, een rode uitpuilende anus en vermagering kunnen symptomen van systemische aard zijn (nier- of maagdarmprobleem).

Figuur 8. Buikwaterzucht (dennenappel-structuur) (foto: Pathologie Afd. Bijzondere dieren).

Figuur 9. Zwemblaasprobleem (foto: Lewbart).

Afwijkingen van het normale *gedrag* van vissen kunnen zijn: te vaak luchthappen en snelle kieuwbewegingen, te sloom rondzwemmen, scheef of ondersteboven zwemmen (zie figuur 9), ongecoördineerde zwembewegingen maken, schrikachtigheid, op de bodem liggen of boven drijven, schuren langs voorwerpen, uit het water proberen te springen, achter andere vissen aanjagen en anorexie.

Belangrijk is het om te weten of het probleem zich plotseling voordoet en of het probleem bij alle vissen of slechts bij een paar vissen te zien is. Als alle vissen zijn aangetast, moet de oorzaak worden gezocht in de omgeving: een slechte waterkwaliteit of intoxicatie. Zijn enkele vissen aangetast, dan kan er sprake zijn van verwonding of gezwellvorming zonder infectieuze oorzaak. Worden geleidelijk steeds meer vissen ziek dan moet eerder aan een infectieuze oorzaak worden gedacht.

Aantal zieke vissen en veel voorkomende oorzaken

- Plotseling **alle vissen** aangetast → omgevingsprobleem (waterkwaliteit, intoxicatie).
- Matig snel optredend, maar **steeds meer vissen** aangetast → infectieuze oorzaak (parasieten, bacteriën).
- Een **enkele vis** aangetast of een klein aantal → niet-infectieuze oorzaak (trauma, tumor).

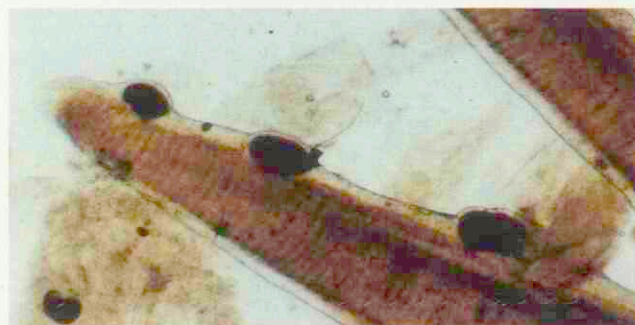
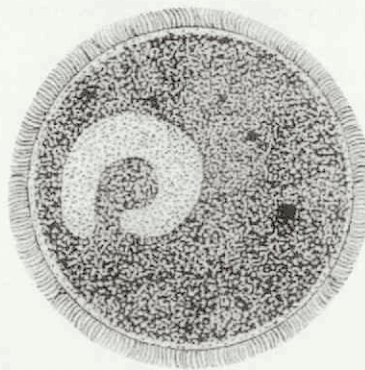
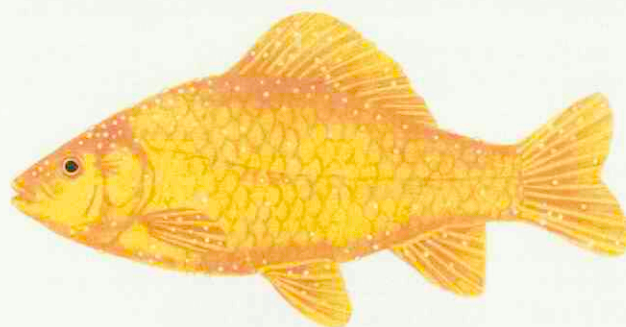
Onderzoek

Omdat vissen uiteenlopende structuren en anatomische vormen hebben, vergelijk de paling met een platvis of een goudvis met een steur, is het nuttig om de verschillen te kennen. Paling kan bij voorbeeld onder ongunstige omstandigheden buiten water overleven en sluit dan de kieuwdeksels. Dit doen zij ook zodra een irriterende stof in het water komt, bijvoorbeeld bij een behandeling tegen kieuwwormen en dan heeft een dergelijke behandeling weinig effect. Schubloze vissen zijn veel gevoeliger voor malachietgroenoxalaat (een middel tegen ectoparasieten en schimmels) dan vissen met schubben.

Parasieten

Net als bij de andere huisdieren blijken sommige soorten vissen gevoeliger te zijn voor bepaalde infecties of parasieten dan andere, bijvoorbeeld neontetra's zijn zeer gevoelig voor de parasiet die 'witte stip' veroorzaakt, de ciliaat *Ichthyophthirius multifiliis*.

Bij vissen kunnen veel ectoparasieten worden aangetroffen. Enkele veel gevonden parasieten worden hierna genoemd:

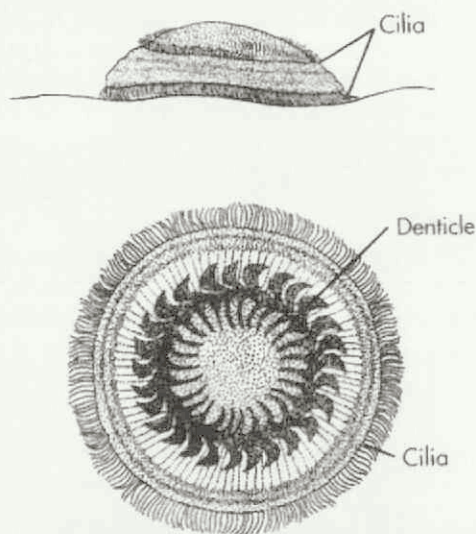
Figuur 10. *Ichthyophthirius multifiliis* (witte stip, ich (0,05 tot 1 mm)) (figuren: Mario Blom, foto: Pathologie, afd. Bijzondere Dieren).

eencellige ciliaten bijvoorbeeld de reeds genoemde Ich of Witte stip (zie figuur 10), *Chilodonella* (zie figuur 11) en *Trichodina* (zie figuur 12) of flagellaten als *Ichthyobodo* (vroeger Costia) en *Hexamita*.

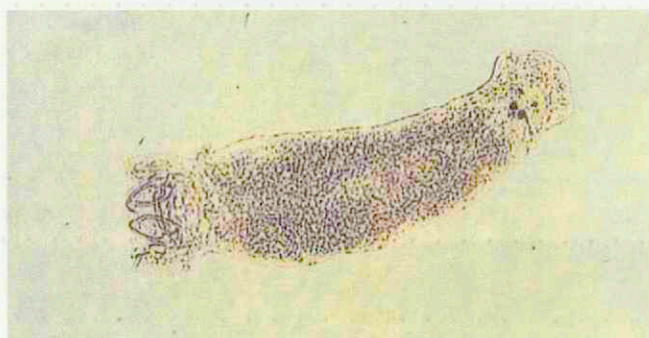
Meercelligen zijn bijvoorbeeld de huidworm *Gyrodactylus* (zie figuur 13) en de kieuwworm *Dactylogyrus* (zie figuur 14).

Figuur 11. *Chilodonella* (0,06 mm).

Figuur 12. Trichodina (0,05 mm).

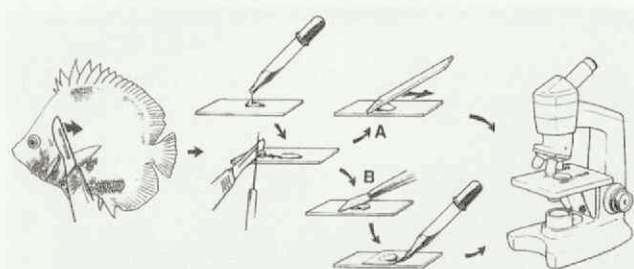
Figuur 13. Gyrodactylus (huidworm) (0,7 mm).

Figuur 14. Dactylogyrus (kieuwworm) (0,7 mm).

Figuur 15. Dactylogyrus op kieuwtoppen.

Figuur 16. Huidafkrabsel bekijken.

Bovengenoemde parasieten bijten of haken zich vast in de huid of het huidslijm en soms ook de kieuwen (zie figuur 15) en veroorzaken naast verwondingen veel irritatie. Door hun massale aanwezigheid (bijvoorbeeld witte stip of *Trichodina*) kunnen zij de ademhaling belemmeren en ook een porte d'entree maken voor bacteriën, virussen, schimmels en weer andere parasieten. Bij huid- en vinbeschadigingen, extra slijm, ulcera, samengeknepen vinnen, gezwelvorming en zichtbare parasieten, is het zinvol om een of meerdere huid- en vin- en zo mogelijk kieuwafkrabsels te maken (zie figuur 16).

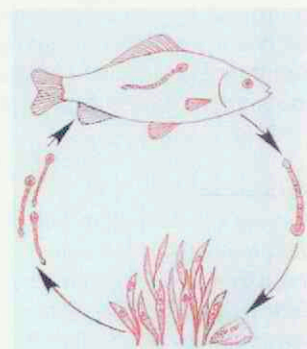
Laat de vis vangen en door iemand (met handschoenen aan) fixeren in het net of op een natte ondergrond (handdoek of plastic vuilniszak). Strijk met een dekglasje over de huid, vin of langs de rand van een wond en verzamel wat slijm. Met een druppel water op het voorwerpglas is het preparaat onder de microscoop te bekijken. Bij grote rustige vissen is het mogelijk zonder sedatie de kieuwdeksel op te lichten en met een dekglasje een kieuwafkrabsel te maken.

Bij een overmaat aan slijm op de huid en/of kieuwen moet gedacht worden aan een overmatige prikkeling van buiten. Deze kan worden veroorzaakt door bijvoorbeeld een te hoog gehalte aan ammoniak of nitriet of door een andere irriterende stof in het water, of door parasieten. Soms zijn in een huid- of kieuwafstrijkje honderden parasieten te zien. Vissen kunnen gaan schuren of schichtig door het water schieten.

Naast enkele parasieten die met het blote oog te zien zijn (bijvoorbeeld *Argulus*, de karperluis (zie figuur 17), *Lerne*, de ankerworm en *Piscicola*, een bloedzuiger) (zie figuur 18) komen ook erg kleine snel bewegende flagellaten voor die even groot zijn als bloedcellen (bijvoorbeeld *Hexamita*) en kleine flagellaten die zich aan de huid en kieuwen vasthechten *Ichthyobodo* (Costia). Deze veroorzaken 'de zogenaamde gaten in de kop' bij onder andere

Figuur 17. Argulus (visluis, 4 mm) (foto: Mario Blom).

Figuur 18. Piscicola (bloedzuigers, 30 mm) (tekening: Mario Blom).

Figuur 19. Ichthyobodo (costia, 0,01 mm) (foto: Mario Blom).

cycliden (zie figuur 19). Soms zijn wormen waar te nemen die uit de anus van een vis hangen (bijvoorbeeld de nematode *Camellanus*).

Bacteriën

Bij goudvis en koi worden uit soms erg diepe ulcera *Aeromonas*- of *Pseudomonas*-bacteriën gekweekt. Deze kunnen pathogeen zijn, maar zij zijn ook bij gezonde vissen op de huid aanwezig. Sommige bacteriën kunnen onder de microscoop worden herkend (bijvoorbeeld de staafvormige myxobacteriën, zie figuur 20) anderen moeten via kweek worden gedetermineerd (ook menginfecties komen voor). Bij vissen in zoetwateraquaria kunnen Mycobacteriën worden aangetroffen. De vissen vermageren en af en toe gaat er één dood. Deze bacteriën kunnen ook de mens besmetten (zoönosen: tuberculose) en daarom is het altijd aan te raden om handschoenen te dragen bij het hanteren van vissen. Van huidontstekingen en ulcera kan naast een afkrabsel ook een

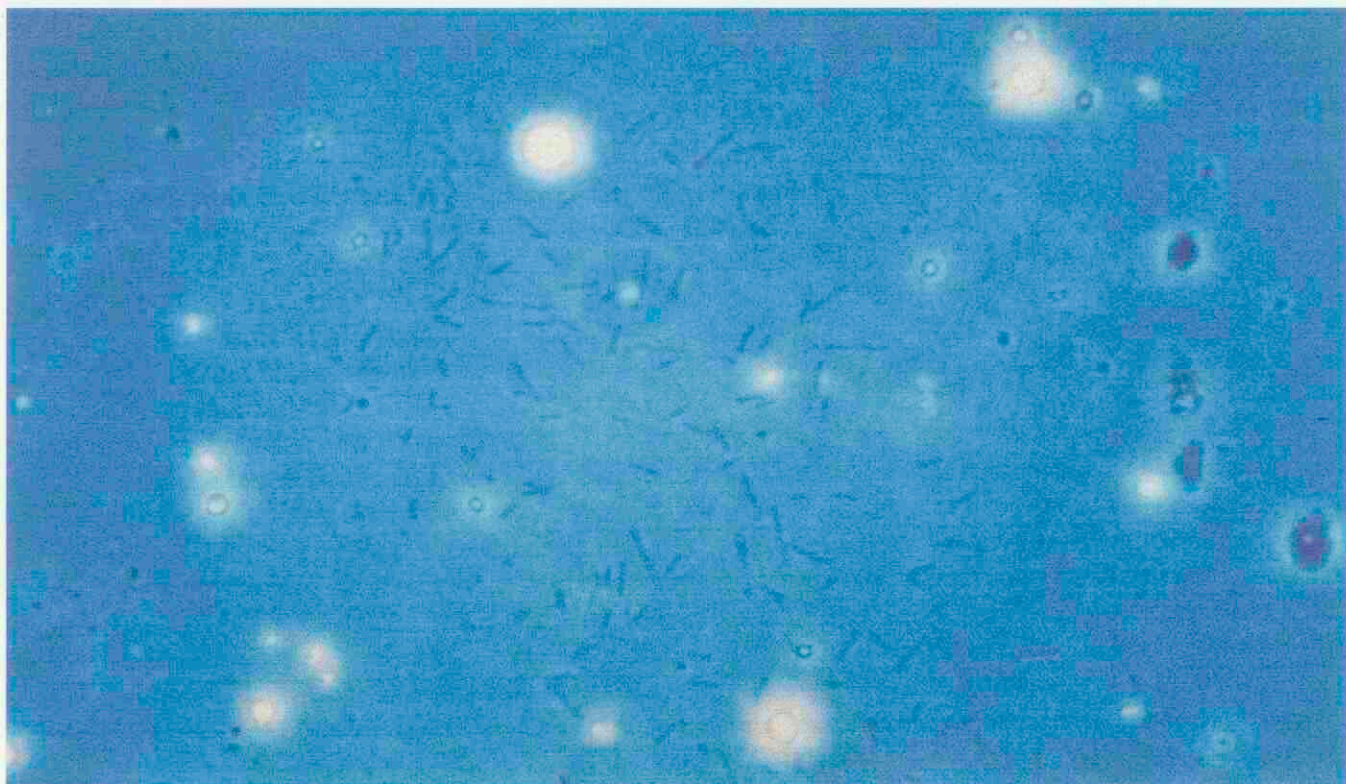
swab voor bacterieonderzoek zinvol zijn. Visbacteriën zijn meestal Gram-negatief en groeien goed op schapenbloedagar-platen. Swabs in een transportmedium of biopten van afwijkende huid- of vindelen kunnen naar een visziektenlaboratorium (bijvoorbeeld CIDC-Lelystad) worden opgestuurd. Hier kunnen ook bloedagarplaten worden besteld.

Schimmels

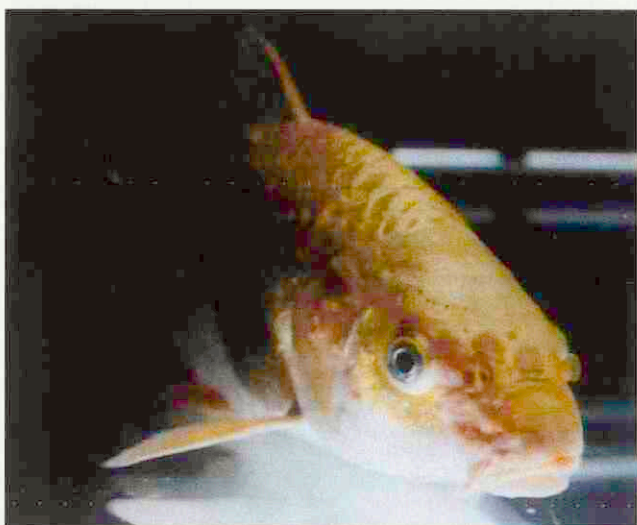
Schimmels zijn zichtbaar als watachtige plekken op de huid en de myceliumdraden zijn onder de microscoop goed herkenbaar. Er zijn enkele pathogene schimmels bijvoorbeeld *Saprolegnia*, maar de meeste schimmels zijn niet de primaire oorzaak van aangetaste plekken (zie figuur 21). Sommige schimmels kunnen naast verdikkingen in de huid en op de kieuwen ook inwendig gezwollen veroorzaken. Hiertegen is geen behandeling mogelijk.

Figuur 21. Fungus op de kop (foto: Pathologie, afd. Bijzondere Dieren).

Figuur 20. Myxobacteriën in uitstrijkje (foto: O.L.M. Haenen).

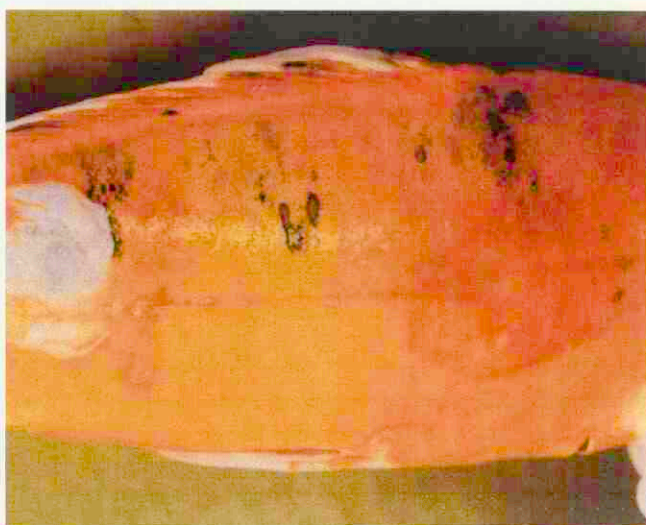

Figuur 22. Karperpokken (foto: Mario Blom).

Virussen

Bij koi en andere karperachtigen worden in het voorjaar platte verdikkingen op de huid en vinnen aangetroffen. Dit kunnen karperpokken (zie figuur 22) als gevolg van een virusinfectie zijn. Meestal verdwijnen zij vanzelf. Bij koi kunnen naast huidulcera (zie figuur 23) ook necrose van de kieuwen en ademnood worden waargenomen. Veel vissen kunnen in korte tijd sterven en de veroorzaker is vaak het inmiddels beruchte Koi Herpes Virus (KHV). Voor virusonderzoek kan na overleg een kleine vis als geheel, en van grotere vissen een monster van kieuw, milt, nier en lever in formaline 4% naar het CIDC in Lelystad worden gestuurd.

Soms worden dode vissen aangeboden, maar deze zijn niet goed te beoordelen. Ectoparasieten verlaten dode vissen snel en inwendig zorgen verteringsenzymen voor een zeer snelle autolyse van de organen, waardoor bijvoorbeeld histologisch onderzoek en bacteriekweek niet meer zinvol zijn. De lysis stopt wel door snel invriezen, maar na ontdooien gaat de omzetting door. Materiaal van organen van dode ingevroren vissen kan nog wel voor virusonderzoek

Figuur 23. Koi herpes virus (foto: O.L.M. Haenen).

worden gebruikt. Voor verder onderzoek is het meestal nodig om de vis te sederen.

LITERATUUR

1. Andrews C, Exell A, and Carrington N. The Manual of Fish Health 1988. Tetrapress London (ISBN 4679816068, 208 pp, goede informatie en foto's, uit de handel, probeer via internetboekhandel).
2. Brewster B et al. The Practical Encyclopedia of Koi Salamander 1989. Books London (ISBN 0861014057, 108 pp, zelfde ziektenaanpak als het vorige boek maar beknopter)
3. Brown L. Aquaculture for Veterinarians 1993. Pergamon Press Ltd. Oxford UK. (ISBN 0080408362 goed boek, enig in zijn soort, uit de handel, probeer via internetboekhandel).
4. Butcher RL. BSAVA Manual of Ornamental Fish 2nd edition 2001. British Small Animal Veterinary Association (ISBN 780905214573, 304 pp, veel foto's, praktische tekst, aanrader).
5. Noga EJ. Fish Disease, Diagnosis and Treatment 1995. Mosby St. Louis USA (ISBN 1556643748, 367 pp, goede informatie, presentatie wat minder overzichtelijk).
6. Ross LG, and Ross B. Anaesthetic & Sedative Techniques for Aquatic Animals 2nd Edition 1999. Blackwell Science Ltd United Kingdom (ISBN 063205252X, 159 pp, overzicht van alle bij aquatische dieren toegepaste anaesthetica met doseringen en toepassingen).
7. Stoskopf M. Fish Medicine 1993. W.B. Saunders Company Philadelphia (ISBN 0721626297, 882 pp, zeer veel informatie; voor de liefhebber).

Bartonella in het nieuws

L.Devriese, F.Haesebrouck en A.Decostere. *Vlaams Diergeneesk*

Tijdschr 2003; 128: 56-1.

Bartonella-species kunnen zowel bij de mens als bij de hond en de kat ziekteverschijnselen veroorzaken gekenmerkt door koorts, lymfeklierzwellen, ontstekingen van het endocard, oogaandoeningen en andere. Het meest bekend is *Bartonella henselae*, de verwekker van de kattenkrabziekte.

Het pathogeen vermogen van de diverse isolaten wisselt. Vlooien en luizen spelen een belangrijke rol bij de transmissie.

Infecties bij de mens komen dan ook vaak voor bij personen levende onder slechte hygiënische omstandigheden zoals dak- en thuislozen. Immuniteit is speciesspecifiek. Vrijwel alle isolaten bleken gevoelig voor de meest gebruikte antibiotica.

Het lijkt erop dat Bartonella-infecties belangrijker zijn dan tot dusverre werd aangenomen.

Dr. J.P.W.M. Akkermans

DE JUISTE KEUZE

bij luchtwegaandoeningen

Uw vertrouwen in Baytril heeft tot globaal succes geleid.

Baytril is zeer doeltreffend in de behandeling van ademhalingsziekten bij varkens, veroorzaakt door primaire en secundaire bacteriële ziekteverwekkers inclusief Mycoplasma.

Het snel werkend antimicrobieel middel wordt al gedurende meer dan 10 jaar met succes toegepast. De doeltreffendheid van Baytril in de diergeneeskunde is onderbouwd met talrijke publicaties.

Aan u de keuze welke Baytril formulering te gebruiken:

Baytril® 5% injectievloeistof,
Baytril® 10% injectievloeistof of
Baytril® 0,5% orale oplossing
(pigdoser).

www.livestock.bayer.nl

Bayer HealthCare

Baytril®
The Effective Anti-Infective.

Bayer onderschrijft Good Veterinary Practice als de juiste benadering voor het gebruik van diergeneesmiddelen

RVV onder Voedsel en Warenautoriteit, maar dierziektebeleid blijft onder ministerie LNV

Henk Jan Ormel: "Alert blijven dat veterinaire infrastructuur niet wordt wegbezuinigd"

Tekst: Susan Umans, foto: Dirk Hol.

Berichten en verslagen

Per 1 januari 2003 valt de Rijksdienst voor de Keuring van Vee en Vlees onder de Voedsel en Warenautoriteit en dus onder het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Dierenarts en Tweede Kamerlid Henk Jan Ormel maakte zich in deze nieuwe situatie zorgen om de dienstverlening van de RVV en de veterinaire infrastructuur in het algemeen. Hierover diende hij twee moties in. Inmiddels is duidelijk dat de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij eerst verantwoordelijke blijft als het om dierziektebeleid gaat. Ook zal de veterinaire infrastructuur jaarlijks getoetst worden door middel van een praktijkoefening.

Dierenarts Henk Jan Ormel is ruim een half jaar Tweede Kamerlid voor het CDA. Een drukke en bewogen periode, waarin hij veel heeft geleerd. Onder andere dat het in politiek Den Haag vooral om geld draait. Geld dat er niet is. "Er wordt voortdurend gezocht naar posten die wegbezuinigd kunnen worden", legt Ormel uit. "Het is voor mij een punt van zorg dat de veterinaire structuur gehandhaafd blijft, ook als er vijf jaar lang geen besmettelijke dierziekte uitbreekt. Vandaar dat het ook van belang is dat ik in de kamer blijf." De dierenarts/Tweede Kamerlid maakt gelijk van de gelegenheid gebruik om aan te geven dat hij zich opnieuw kandidaat stelt (nummer 36 op de lijst) bij de verkiezingen op 22 januari aanstaande.

Verzelfstandiging RVV

De verschuiving van de Rijksdienst voor de Keuring van Vee en Vlees (RVV) naar de Voedsel en Warenautoriteit (VWA) was voor Ormel reden om de verzelfstandiging in de Kamer aan de orde te stellen. Ten eerste omdat hij zich zorgen maakte om de veterinaire infrastructuur in de nieuwe situatie, vooral tijdens een uitbraak van een besmettelijke dierziekte. Maar ook stelde Ormel vragen over de dienstverlening van de RVV, met name over de hoogte van de tarieven. In een algemeen overleg met minister Veerman van LNV is duidelijk gemaakt dat de RVV als zelfstandig orgaan onder de VWA functioneert. De minister van LNV blijft echter eerst verantwoordelijke als het gaat om het dierziektebeleid. Ormel: "De minister mag per direct gebruik maken van alle diensten van de RVV." Dat de minister van LNV primair verantwoordelijk blijft, dat hij daarvoor de VVA (Directie Voedings- en Veterinaire Aangelegenheden) heeft en te allen tijde de RVV daarvoor

kan gebruiken stelt Ormel en de CDA-fractie voldoende gerust. "Wij steunen de verzelfstandiging van de RVV."

Aparte veterinaire dienst

Tevens heeft Ormel gepleit voor het opnieuw instellen van een aparte veterinaire dienst. Volgens de minister van LNV zou dit echter teveel versnippering geven, aangezien de dienst VVA onder het ministerie van LNV het gehele dierziektebeleid aanstuurt. Ormel blijft echter twijfelen of dat ook via de VWA verzorgd moet worden. "De minister heeft weliswaar de garantie gegeven dat veterinaire activiteiten niet wegbezuinigd zullen worden. Wij zullen daar vanuit de kamer echter alert op moeten blijven." Ormel maakt zich niet zozeer zorgen over het dierziektebeleid, maar wel over dier-

ziekten die niets met volksgezondheid te maken hebben en die wel onder de RVV vallen. Hij vindt dat bestrijding van dit soort besmettelijke dierziekten gehandhaafd moet blijven. "Versnippering van de RVV is echter ook niet wenselijk", verzucht hij. "Als het gaat om van twee kwaden de minste te kiezen, heeft het intact houden van de RVV, met korte lijnen naar LNV verreweg mijn voorkeur."

De angst van het CDA-Tweede Kamerlid dat dierziekten die geen bedreiging vormen voor de volksgezondheid in de nieuwe situatie minder aandacht zullen krijgen, heeft te maken met de twee petten die dierenartsen ophebben: een volksgezondheids- en een landbouwpet. Een probleem waar volgens Ormel meerdere landen in Europa mee worstelen. "De volksgezondheidskant wordt benadrukt nu de RVV onder de VWA valt. De landbouwpet mag echter niet het kind van de rekening worden hierdoor." In de motie die hij heeft ingediend en die door de Tweede Kamer is aangenomen, heeft hij de veterinaire infrastructuur omschreven. De zelfstandige dierenartsenpraktijken zijn daarin met name genoemd. Ormel: "Het is van groot belang dat in die structuur nadrukkelijk de praktiserende dierenartsen worden betrokken."

Er zal jaarlijks getoetst worden middels een praktijkoefening. De evaluatie hiervan moet aan de Tweede Kamer worden overlegd. Hieruit moet duidelijk worden hoe de bevelstructuren op elkaar aansluiten bij bijvoorbeeld een MKZ-melding. "Het belang van de motie is ook dat wij nu ieder jaar over de veterinaire infrastructuur kunnen praten met de minister", zegt Ormel.

Items

Tijdens het eerder gehouden interview met Ormel, wat gepubliceerd is in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 1 april 2002, noemde hij een aantal items die hij bij een eventueel Tweede Kamerlidmaatschap aan de orde zou willen stellen. Wat is daar in de tussentijd van terechtgekomen?

Als het gaat om heroverweging van het non-vaccinatiebeleid, zijn er al flinke vorderingen gemaakt. "Mede door CDA-initiatief is er aandacht gevraagd voor heroverweging van het non-vaccinatiebeleid. De steun van de FVE en de KNMvD heeft ons hierin zeer geholpen." Ormel wijst erop dat hieruit blijkt hoe je als vakorganisatie toch wel zeker invloed op de politiek kunt uitoefenen. "Het standpunt van de FVE, wat op initiatief van de KNMvD tot stand is gekomen, heeft in Europa een belangrijke duw gegeven richting heroverwegen non-vaccinatiebeleid."

Ormel grijpt dit gegeven aan om duidelijk te maken dat iedere dierenarts invloed kan uitoefenen, of dat nu op landelijk, provinciaal of lokaal niveau is. "Er wordt naar ons geluisterd. Mijn ervaring is, zeker nu in verkiezingstijd, dat het feit dat je dierenarts bent helpt. Dus maak daar gebruik van!" Ook vindt Ormel dat dierenartsen trots moeten zijn op het feit dat ze dierenarts zijn. "Heel veel mensen hebben als droom om dierenarts te worden. Wij zijn het. Ik vind dat wij de ambassadeur van het dier behoren te zijn. Dat betekent dat we best wel wat kritiek kunnen laten horen op bepaalde vormen van dierhouderij. Ook in de gezelschapsdierensector."

Bestrijding dierziekten

Een ander punt wat in het vorige interview met Ormel werd genoemd is de bestrijding van dierziekten. Hierover zegt Ormel: "In de praktijk blijkt dat diergeneeskunde en beleid onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Daarom is het van groot belang dat onze beroepsgroep vertegenwoordigd is op

die plekken waar beleid gemaakt wordt. Ik probeer daar een steentje aan bij te dragen." Hij vindt dat de KNMvD zich goed en actief opstelt.

Het is een duidelijke tendens dat de overheid probeert terug te treden; alleen op hoofdlijnen te sturen. "Ook het CDA vindt hoe minder bureaucratie hoe beter", aldus Ormel. "In dit land bestaat een enorm netwerk van dierenartsenpraktijken. De overheid is wel gek om daar geen gebruik van te maken. Dat betekent dat we onze eigen kracht moeten kennen. Het integer zijn is een conditio sine qua non. Het betekent ook dat we gecertificeerd moeten zijn. Dat we rotte appels uit de mand moeten gooien. We moeten ons aanbieden aan de samenleving als betrouwbare beroepsgroep."

Maar Ormel is niet voor niets practicus geweest. "Ik begrijp de afhankelijkheid van de veehouder. Tegelijkertijd moeten we ons zo onafhankelijk mogelijk opstellen. Dat kunnen we omdat we beschermd zijn door wetgeving en dat moeten we gebruiken." Ormel vindt dat men zich niet mag verschuilen achter het feit dat er geen controle is. "We kunnen moeilijk achter iedere dierenarts een politicagent zetten. We moeten integer zijn, de wet volgen, want die beschermt ons. "We moeten ons de kop niet gek laten maken door die één procent boeven die in iedere beroepsgroep zit", sluit hij zijn vurig pleidooi.

I&R bij alle zoogdieren

Het laatste punt wat naar voren kwam was het toepassen van van Identificatie & Registratie (I&R) bij alle zoogdieren, inclusief gezelschapsdieren. Ormel: "Ik ken het standpunt van de Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren over I&R over honden. Dat steun ik. Door verkiezingen ligt het hier allemaal wat stil, maar ik ga zeker initiatieven nemen op dit punt. De argumentatie is duidelijk. We kunnen daar als dierenarts een rol in vervullen." Ook Ormel is tegen het verbieden van hondenrassen. "Dat lost niks op. Wij weten bij uitstek dat ook een dwergpincher heel gevaarlijk kan zijn als die verkeerd is opgevoed."

Nog in leerfase

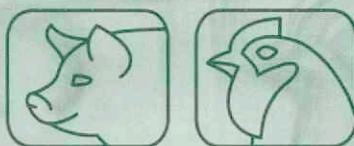
Na ruim een half jaar kamerlidmaatschap concludeert de dierenarts dat het zijn van politicus een vak is. "Ik zit nog in de leerfase. Eén van de leuke aspecten is dat ik portefeuilles heb, die nog maar heel zijdelings met mijn vak te maken hebben." Zo is hij bijvoorbeeld eerste woordvoerder medische ethiek en biotechnologie. Ook zijn er onvoorstelbaar veel actiegroepen, post, e-mails en vergaderingen. "Uit dit alles blijkt dat het waarden en normendebat wat door het CDA is opgestart ook heel erg doorspeelt in dierhouderij", zegt Ormel. "Het dierenwelzijn en wat mogen wij wel en niet met dieren zal de komende jaren hoog op de agenda staan. Ik daag dierenartsen dan ook uit om daar standpunten over in te nemen. Om daarover te discussiëren. We hoeven niet allemaal hetzelfde te vinden, moeten respect hebben voor verschillende meningen. Het gaat erom dat wij vanuit onze specifieke deskundigheid een spil kunnen zijn in het maatschappelijk debat wat gaat komen. Dat geldt ook voor voedselveiligheid, biotechnologie, volksgezondheid, Europees landbouwbeleid, liberalisering van de wereldhandel enzovoort. Dus dierenarts: pak de handschoenen op."

Het maakt je eigen vak ook leuker."

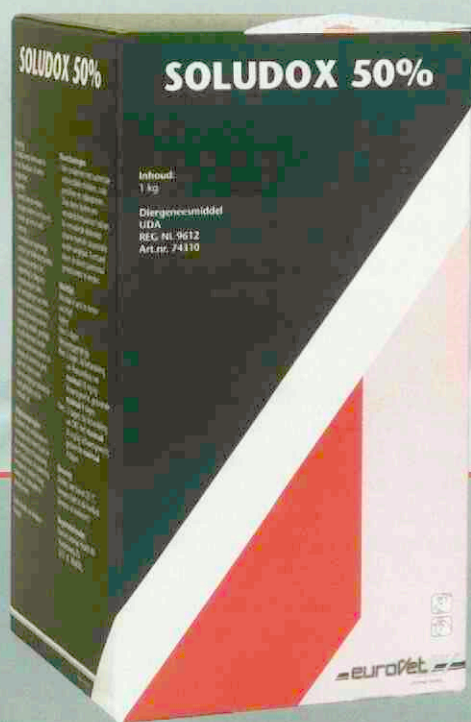
Na deze woordenstroom klinkt de bel die Ormel wegroept om te gaan stemmen in de plenaire zaal. Het lot van een Tweede Kamerlid...

SOLUDOX 50%®

Uniek, Helder, Praktisch

- 2 doseringen, 2 wachttijden voor pluimvee
- korte wachttijd varken
- uitstekende oplosbaarheid
- eenvoudig in gebruik en veilig

* Patent pending

Wachttijd:

Varken: vlees: 5 dagen

Niet-eierleggende kip: vlees: 5 dagen, bij maximaal 10 mg/kg lichaamsgewicht, gedurende maximaal 4 dagen, vlees: 12 dagen, bij maximaal 20 mg/kg lichaamsgewicht, gedurende maximaal 4 dagen.

Diergeneesmiddel REG NL 9612 - UDA Samenstelling: 1 g bevat: doxycyclinehyclaat 500 mg. **Indicatie:** Varken: Atrofische rhinitis, Bronchopneumonie, Pleuropneumonie. Niet-eierleggende kip: Pasteurellosis, respiratoire infecties. **Dosering:** Varken: Per dag 2 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen. Niet-eierleggende kip: Pasteurellosis: Per dag 2 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen / ORT: Per dag 4 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen.

Voor nadere informatie raadpleeg Eurovet Nederland BV, Handelsweg 25, 5531 AE Bladel, Tel 0497 38 86 88

eurovet

Animal Health

Haperende zorg voor een hangbuikzwijn

Iaira Boissevain

Veterinair tuchtrecht

Nee, het zijn niet alleen honden- en katteneigenaren die zich melden bij het Tuchtcollege. Meestal wel, tezamen met een enkele paardenhouder. Zaken rondom fraude met productiedieren worden meestal aanhangig gemaakt door de speciale klachtambtenaar. Logisch, want welke veehouder

gaat nu klagen over zijn eigen dierenarts die het niet te nauw neemt met de regelgeving?

Hoe dan ook, ter afwisseling een zaak rond een hangbuikzwijn, want ook hangbuikzwijnen worden ziek.

Zielig zwijntje...

Om half negen 's ochtends belt de eigenaar van een hangbuikzwijn de dierenarts omdat het dier een dicht, bloedelig oog heeft. Het is niet bijzonder makkelijk om een hangbuikzwijn naar de praktijk te vervoeren, dus de eigenaar vraagt of de dierenarts langs kan komen. Dat wordt telefonisch toegezegd, maar wie er ook verschijnt, geen dierenarts. In de loop van de ochtend belt de eigenaar opnieuw, weer wordt een visite toegezegd en weer verschijnt er niemand. Na het derde telefoontje verschijnt de dierenarts eindelijk om drie uur 's middags. Het zwijntje ligt zielig te wezen in de stal; ziek en het beestje kan al niet meer op zijn poten staan. Van een oogontsteking kan je best ziek zijn, maar zo ziek dat je niet meer kunt staan? De dierenarts denkt dat het dier vooral ziek is door de stress en omdat het zichzelf zielig voelt. Wat een begrip..... de dierenarts geeft een zalfje met chlooramfenicol en een pijnstiller (Novalgin), en dat moet voorlopig maar voldoende zijn. Dat is natuurlijk niet zo, 's nachts overlijdt het hangbuikzwijn. Helaas wordt in het verhaal niet duidelijk wat daar nu precies de oorzaak van is geweest.

Wie heeft hier een dikke huid?

De eigenaar is boos! Makkelijk hoor, een zalfje in een oog stoppen bij een dier wat niet meer kan staan van ellende. Heeft de dierenarts niet een beetje erg weinig onderzoek gedaan? De dierenarts sputtert tegen dat het onderzoeken van een hangbuikzwijn niet bepaald makkelijk is; hoe moet je

een beest met zo'n dikke huid nu onderzoeken? Het is toch niet gek dat ze het uit arren moede maar bij een zalfje en een pijnstiller heeft gelaten? De eigenaar heeft het ongemakkelijke gevoel dat ze niet erg serieus genomen is met haar dier, niet in de laatste plaats omdat het uren duurde voordat de beloofde visite werd afgelegd. De eigenaar spuit haar klachten bij het Tuchtcollege.

Een gewassen varkentje?

Had de dierenarts dan na het eerste telefoontje direct moeten komen? Volgens het Tuchtcollege heeft de dierenarts adequaat genoeg gereageerd. In de eerste twee telefoontjes is door de eigenaar niet aangedrongen op een spoedvisite, en dan is drie uur 's middags niet verwijtbaar laat. Na het derde telefoontje is de dierenarts wel snel ter plaatse gearriveerd. Het geheel verdient niet echt een schoonheidsprijs, ietsje alerter had wel gemogen, maar al met al kan de dierenarts niet worden voorgehouden dat ze een te weinig actieve houding heeft gehad.

Een beetje opmerkelijk is dit oordeel wel. In vergelijkbare gevallen krijgt de dierenarts vaak het verwijt dat een alerte anamnese door de telefoon noodzakelijk is om de spoedeisendheid te beoordelen. Misschien had dat in een geval van ontbrekende kennis over hangbuikzwijnen geen verschil gemaakt, maar uit de uitspraak blijkt niet glashelder waarom van de dierenarts geen actievere houding werd verwacht in het bepalen of een snelle visite nodig was of niet. Het gaat wat ver om dat bij een wat minder vaak voorkomend huisdier helemaal aan de eigenaar over te laten, toch?

Het Tuchtcollege vindt wel dat de dierenarts het hangbuikzwijntje beter had moeten onderzoeken. Een strikt klinische beoordeling bij een dier wat niet meer op zijn poten kan staan, is echt onvoldoende! Het zwijn was ziek, en de dierenarts had op zijn minst de temperatuur en de slijmvliezen van het hangbuikzwijn moeten bekijken en eventueel aanvullende therapie moeten voorschrijven. Een blik op het dier werpen en het laten bij een oogzalfje is een beetje te gemakkelijk. Voor deze nalatigheid krijgt de dierenarts een waarschuwing. Je bent dierenarts of niet, en het onderzoeken van een hangbuikzwijn hoort er ook bij!

Nieuwe mogelijkheden voor doelgericht vaccineren

Blijf op de hoogte en zet uzelf niet buiten spel!

L.C.T. Verkleij

Berichten
en
verslagen

Het huidige vaccinatiebeleid voor gezelschapsdieren, gebaseerd op een jaarlijkse (cocktail)enting, staat ter discussie. Uit een toenemend aantal onderzoeken blijkt dat de effectiviteit van veel vaccins groter is dan tot nu toe werd aangenomen. Zo is bijvoorbeeld een immuniteitsduur van drie tot

vijf jaar aangetoond na vaccinatie tegen Canine Distemper Virus. Door nieuwe registraties van vaccins ontstaan meer mogelijkheden. Hoe komt men tot een verantwoord vaccinatiebeleid in het licht van deze ontwikkelingen, en welke (financiële) consequenties heeft dat voor de praktijkvoering van dierenartsen? Dr. Herman Egberink, viroloog aan de Faculteit der Diergeneeskunde te Utrecht, en drs. Anton Beijer, practicus in Drachten, geven hun visie op dit onderwerp tijdens een door Intervet Nederland bv georganiseerde Stadiontour.

Overvaccinatie

De tour loopt van november 2002 tot maart 2003 en voert langs acht verschillende voetbalstadions in Nederland. De laatste sessie zal plaatsvinden in de Arena in Amsterdam op 11 februari 2003 en de eerste sessie was op 28 november 2002 in het PSV-stadion in Eindhoven. Na deze succesvolle openingsavond, tijdens welke de deelnemers zelfs tot in de kleedkamers van de spelers wisten door te dringen, vindt donderdagavond 12 december 2002 de tweede sessie plaats in stadion Galgenwaard in Utrecht.

Om kwart voor acht verricht dr. Herman Egberink 'de aftrap'. Hij pleit al langer voor meer maatwerk op het gebied van vaccineren, er wordt naar zijn mening onnodig veel gevaccineerd. Het huidige vaccinatieschema is gebaseerd op meervoudige vaccinaties van pups en kittens tot een leeftijd van 12-16 weken. Daarna wordt jaarlijks, meestal door middel van een 'cocktail'-vaccin, een 'booster' gegeven om de immuniteit op peil te houden. Op grond van de huidige kennis over de immuniteitsduur van vaccins is hierbij sprake van overvaccinatie, vindt Egberink.

Die kennis is gebaseerd op onderzoeksgegevens, ondermeer voortgekomen uit onderzoeken door fabrikanten. Nieuw is echter dat Intervet studies heeft gedaan naar de feitelijke immuniteitsduur van zijn vaccins. Bij deze onderzoeken is zowel gebruik gemaakt van titerbepalingen als van 'challengeproeven', waarbij de bescherming van dieren tegen bepaalde kiemen wordt getest door ze in aanraking te brengen met het veldvirus. Hieruit blijkt dat de immuniteit na vaccinatie te-

gen Parvo, HCC en Hondenziekte veel langer is dan tot nu toe werd verondersteld.

Inmiddels zijn de Nobivac-vaccins van Intervet tegen deze infecties geregistreerd met een gegarandeerde immuniteitsduur van twee jaar.

Voorstel voor nieuw vaccinatieschema

Het door Egberink gesuggereerde vernieuwde vaccinatieschema wijkt (nog) niet veel af van het huidige schema. De meervoudige vaccinaties voor pups en kittens blijven nodig zolang er nog geen krachtigere vaccins ontwikkeld zijn die geen interferentie meer vertonen met de maternale antilichamen. Ook daarna zal een dier nog steeds elk jaar terug moeten komen voor de vaccinatie, want de vaccins voor Leptospirose en Para-influenza hebben een immuniteitsduur van zes maanden tot één jaar. Het verschil zit vooral in het feit dat niet standaard elk jaar dezelfde 'cocktail' gegeven wordt. Met de op dit moment beschikbare Nobivac-vaccins kan afwisselend het ene jaar alleen het vaccin tegen Leptospirose en Parainfluenza gegeven worden, en het jaar daarop de volledige 'cocktail' met ook Parvo, HCC en Hondenziekte erin. Verder kan daarnaast nog per individu bekeken worden of vaccinaties tegen *Bordetella bronchiseptica*, Canine Corona-virus en/of Rabiës nodig zijn.

Maatwerk in de toekomst

Er is nog veel onderzoek nodig om voor elk individueel dier of voor groepen dieren een op maat gesneden vaccinatieadvies te kunnen geven, stelt Egberink. Er zullen meer soorten en types (mono- en oligovalente) vaccins beschikbaar moeten komen waarvan alle eigenschappen bekend zijn, en die onderling vergeleken zijn op werkzaamheid en veiligheid. Ook de kennis op het gebied van de epidemiologie is nog ontoereikend en die is van groot belang om de infectiedruk in de omgeving van een dier te kunnen inschatten. Op dit moment is het nog niet zover, maar de ontwikkelingen gaan snel en met de nieuwe registratie van de Nobivac-vaccins van Intervet is weer een stap in de goede richting gezet.

Als in de toekomst aan bovengenoemde voorwaarden is voldaan kan daadwerkelijk, in overleg met de eigenaar, een afweging worden gemaakt van de risico's die een dier loopt en kan gekozen worden voor het toepassen van diverse producten. Zo wordt de inenting meer dan elk jaar hetzelfde potje uit de koelkast trekken en, in de ogen van de eigenaar, 'even snel geld verdienen'. Voor zowel in de toekomst als nu geldt hoe dan ook dat het belangrijk is om als practicus, elk jaar weer, kritisch te kijken naar elke vaccinatie. Wanneer heeft dit dier welke vaccinaties nodig? Met een goed onderbouwd vaccinatieadvies kan de dierenarts de vaccinatiebereidheid vergroten, zijn meerwaarde tonen en kwaliteit leveren, en op die manier meer klanten binden.

Verslag Stadiontour Intervet Nederland bv, donderdagavond 12-12-2002, stadion Galgenwaard te Utrecht © drs. L.C.T. Verkleij, dierenarts/free-lance journalist, in opdracht van Intervet Nederland bv

Minder vaccineren, minder verdienen?

Klantenbinding tijdens een entingsconsult is heel goed mogelijk, volgens drs. Anton Beijer, de tweede spreker van vanavond. Hij is in 1982 cum laude afgestudeerd en sindsdien werkzaam als practicus gezelschapsdieren. In 1984 begon hij zijn praktijk in Drachten, die in 1994 'praktijk van het jaar' werd en in 2002 de 'beste veterinaire website' had. 'Als ik iets doe, doe ik het goed!' is zijn motto.

Na de 'rust' gaat Beijer uitvoerig in op wat naar zijn mening de gevolgen van minder frequent vaccineren kunnen zijn voor de praktijkvoering van de dierenarts. Zolang honden nog steeds jaarlijks ingeënt moeten worden tegen Leptospirose en Parainfluenza zullen de financiële gevolgen marginaal zijn, omdat de opbrengst van een cocktail-enting nauwelijks hoger is dan die van een 'losse' enting. Maar ook als in de toekomst door nieuwe, effectievere, vaccins de vaccinatiefrequentie af zal nemen hoeft dat niet tot inkomstenvermindering te leiden.

'Prikken en wegwezen-consult' geen optie

Een mogelijkheid om bij minder vaak vaccineren toch voldoende inkomsten uit de vaccinaties te blijven halen is het verlagen van de prijs van een entingsconsult, in de hoop zo meer klanten te kunnen werven. De prijselasticiteit van vaccinaties is echter laag, dat wil zeggen dat prijsverlagingen nauwelijks tot meer vraag leiden. Bovendien trekt dit vooral 'low-budget' klanten aan voor wie veterinaire diensten en producten al snel te duur zijn en die niet erg trouw zijn. De kans is groot dat ze het bij een éénmalige enting laten.

Anton Beijer denkt dat de aandacht niet zozeer gericht moet worden op het aantrekken van nieuwe klanten, maar meer op het optimaliseren van de klantenbinding met bestaande klanten. Hij stelt dat 80 procent van de inkomsten van een praktijk komt uit 20 procent van de klanten, de zogenaamde 'golden clients'. 'Het zijn mensen die niet alleen komen bij problemen maar die ook bereid zijn te betalen voor ziektepreventie. Dus niet alleen voor de vaccinatie van hun dier, maar ook voor bijvoorbeeld het reinigen van een gebit vóór dat het gaat stinken en voor goede ontwormmiddelen.'

Zijn suggesties: "Maak het entingsconsult langer en doe een goed lichamelijk onderzoek. Gebruik de bevindingen daarvan vervolgens als 'kapstok' voor de verkoop van extra preventieve en/of curatieve diensten of producten." Beijer is overtuigd van de groeimogelijkheden hierin. Het is daarbij

wel belangrijk de eigenaar niets op te dringen. De dierenarts vertelt zijn bevindingen en geeft voorlichting over de mogelijkheden, de eigenaar heeft de keuze om daar op in te gaan of niet.

"Geef eventueel na afloop de eigenaar een verslag(je) mee van de bevindingen tijdens het jaarlijkse onderzoek. Het vernieuwde vaccinatiepaspoort kan daar eventueel ook voor gebruikt worden, al is de ruimte daarin beperkt. Dit wordt zeer gewaardeerd en het jaarlijks terugkomen wordt er door gestimuleerd omdat men het rapport 'compleet' wil houden," vertelt Beijer, die het vergelijkt met het keuringsboekje bij een auto. "Zorg tenslotte ook voor een goedwerkend vaccinatie-oproepsysteem en haal zo maximaal resultaat met relatief weinig inspanning."

Preventieve geneeskunde is de toekomst

De conclusie van het betoog van Anton Beijer is dat dierenartsen moeten beseffen dat vaccinaties slechts een klein, zij het niet onbelangrijk, onderdeel vormen van hun preventieve potentieel. Er is een scala aan mogelijkheden tot preventieve zorg waarmee de kwaliteit en duur van het leven van de aan hun veterinaire zorg toevertrouwde patiënten verlengd kan worden. Voor veel aandoeningen geldt dat hoe eerder ze ontdekt worden, hoe beter ze behandeld kunnen worden. Denk aan nierproblemen bij katten, glaucoom bij honden of groei en/of metastasering van tumoren. Ook gewichtscntrole, geboortenbeperking, endoparasietenbestrijding of gebitscontrole vallen onder preventieve zorg. Minder vaak vaccineren in de toekomst zal (moeten) gaan leiden tot meer aandacht voor dergelijke vormen van preventie. Om eigenaren langzaam gewend te laten raken aan preventie, moeten dierenartsen het accent gaan verleggen van jaarlijkse vaccinatie naar een jaarlijkse check-up. Het belang van de patiënt staat daarbij voorop, maar het is ook in het belang van de dierenarts. Met veel illustratieve (reken)voorbeelden onderbouwt Anton Beijer zijn visie. Naar aanleiding van zijn verhaal komen er veel reacties en vragen uit de zaal die hij met enthousiasme beantwoordt.

Na afloop wordt er, onder het genot van een hapje en een drankje, druk nagepraat. Tegen twaalfen stappen de laatste deelnemers de vrieskou weer in. Er waren enkele veelbelovende voorzetten deze avond, maar de einduitslag is nog niet bekend. Het moge duidelijk zijn dat over vaccineren het laatste woord nog niet gezegd is.

Immunosuppression in bitches with pyometra

M. Faldyna, A. Laznicka, and M. Toman. *J Small Animal Practice* 2001;42: 5-10.

Pyometra bij honden is het gevolg van een cysteuze hyperplasie van klierweefsel van het endometrium. De oorzaak hiervan is een dysbalans van progesteron en oestrogenen. Secundair bepalen bacteriën als *E.coli*, *Klebsiella*, *Pseudomonas* species e.a. de ernst van het ziektebeeld. Ingegaan wordt op de klinische verschijnselen en op de resultaten van bloed- en urineonderzoek. Bloedanalyse bestond uit de celmorphologie, het bepalen van de fagocytair activiteit van polymorfkernigen en de transformatie van lymfocyten, alsmede van concentratie aan immunoglo-

bulines, de lysozymactiviteit en het voorkomen van immuuncomplexen. De uitslagen worden vergeleken met die van 'normale' dieren. Bij honden met een pyometra bestond er een toename van leucocyten en een afname van lymfocyten. De activiteit zowel van de leucocyten als van de lymfocyten was verminderd; de concentraties van immunoglobulines, lysozym en immuuncomplexen was verhoogd. Een uitgebreide literatuurlijst completeert het artikel.

Dr. J.P.W.M. Akkermans

De elektronische personeelsmanager: een nieuw adviesproduct van AUV

J.M. Canters

Schaalvergroting is een ontwikkeling binnen de dierenartsenpraktijken die jaren geleden is ingezet en die nog steeds toeneemt. Daarom moeten in de praktijken, net zoals in het bedrijfsleven, ook managementtaken worden uitgevoerd. Taken die met name de maatschapsleden naast het werk als practicus voor hun rekening nemen.

Nu is het managen van een bedrijf geen standaard onderdeel van de opleiding tot dierenarts en dat is mede de reden dat AUV-Advies de praktijken ondersteunt bij de uitvoering van deze managementtaken.

In 2001 besloot AUV-Advies haar managementondersteuning, die zich tot op dat moment met name richtte op samenwerking, visie-ontwikkeling, communicatie, financiën en praktijkorganisatie, uit te breiden met meer ondersteuning op het gebied van personeelsbeleid omdat zij vanuit de praktijken duidelijke signalen kreeg die duiden op een behoefte aan deze ondersteuning. Immers, het goed regelen van alles op het gebied van personele zaken vraagt veel tijd en deskundigheid.

Denk maar aan bijvoorbeeld het werven en selecteren van medewerkers, het opstellen van een goed verzuimplan, reïntegratie van zieke medewerkers, ontslag: allemaal zaken die moeten gebeuren volgens de desbetreffende wet- en regelgeving, welke laatste regelmatig wordt herzien en uitgebreid.

In het laatste kwartaal van 2001 werd gestart met een behoefteonderzoek bij een aantal dierenartsenpraktijken. Zowel kleine huisdierenpraktijken, als landbouwhuisdierenpraktijken en gemengde praktijken werden daarbij bezocht. Aan de hand van een aantal onderwerpen werd door een personeelsfunctionaris van AUV geïnventari-

seerd wat er op het gebied van PZ al geregeld was in de praktijk en waaraan behoefte bestond. Deze behoefte bleek zeer divers.

Productontwikkeling

In 2002 begon de productontwikkeling, waarbij ook de praktijkmanagers van De Graafschap Dierenartsen en Dierenhospitaal De Visdonk uit Roosendaal, intensief betrokken werden. Voor deze opzet werd gekozen omdat AUV er zeker van wilde zijn dat het aangeboden product ook daadwerkelijk zou passen bij de behoefte in de praktijk.

Het uiteindelijke resultaat is de Elektronische Personeelsmanager (e-PM): een digitaal draaiboek waarin alle belangrijke onderwerpen op het gebied van personeelszaken aan de orde komen. Behalve complete beleidsplannen levert het onder meer voorbeeldbrieven, gespreksleidraden, een overzicht van relevante sociale wetgeving en veel handige tips en adviezen, waarbij met nadruk is gekeken naar de praktische bruikbaarheid.

In oktober 2002 is de laatste hand gelegd aan de e-PM en vervolgens is het product

getest door een testpanel bestaande uit een vijftal dierenartsenpraktijken en een viertal AUV-managers.

Met ingang van deze maand is e-PM beschikbaar via Vetplaza. Een abonnement op e-PM is verkrijgbaar via AUV-dierenartsencoöperatie, epm@auv.org. Meer inlichtingen hierover kunt u krijgen bij mevrouw Marijke Canters, hoofd personeelszaken AUV (0485-335555 of mcanters@auv.org).

Mevrouw J.M. Canters is hoofd personeelszaken bij de AUV.

Ingezonden

Veterinair Tuchtcollege moet ivoren toren verlaten

J. Flameling

Met stijgende verbazing las ik in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde nr. 23/2002 deel 127 het artikel 'Dood achter de deur' van Iaira

Boissevain met de ondertitel 'Lees en Huiver'.

Het artikel betrof de dwalingen van een collega die:

1. na een **foute** diagnose en;
2. een **zinloze** operatieve ingreep;
3. vervolgens de eigenaren **voorloog** over de diagnose;
4. het dier verder een adequate **behandeling onthield** en;
5. als klap op de vuurpijl de bond **zonder toestemming** van de eigenaar;
6. tot slot **heimelijk vermoordde**.

Bij oppervlakkige lezing van dit artikel lijkt Iaira deze huiveringwekkende en leerzame casus aan ons te presenteren om vervolgens uit de doeken te doen hoe hierop het Veterinair Tuchtcollege als corrigerend middel haar heilzame werk doet. Het verhaal lezende meende ik in eerste instantie dat het hier een verzonnen casus betrof. Niet zozeer omdat ik denk dat er geen dierenartsen zijn die de bovenstaande schandelijke praktijken begaan, maar vanwege het **vervolg** van dit artikel waarin ons op wel heel simpele, kinderlijk belerende, wijze werd voorgelegd wat wel en niet is toegestaan als practicus. Maar betreft het nou wel een fictief verhaal? Ik laat liever de conclusie aan de lezer over. Aan het eind van het stuk wordt na nogmaals de feiten de revue te laten passeren de straf vermeld.

De beklagde collega ontving de straf van berisping (sic) -> **meer niet**

In het stuk was verder geen vermelding van openbaar maken met initialen van de getuchte of publicatie in het TvD of andere media. Iedereen die de uitspraak van het College naast het ten laste gelegde en meer nog, naast de in de inleiding aangedragen feiten houdt, zal stil worden van **onbegrip en huiver**. Als bovenstaande slechts leidt tot een berisping en niet tot een zwaardere straf, (tijdelijke ontzegging om het beroep uit te oefenen of zwaarder), wat voor ernstigs moet je dan in hemelsnaam doen om geschorst te worden.

Uitlokking

Dit soort publicaties zullen, nogmaals indien het hier een reëel bestaande casus betreft, zelfs moeten worden opgevat als uitlokking van in de eerste alinea begane wandaden. Voor een zwartdenker is een gedachtegang in de trant van: "**kijk eens wat je mag doen om slechts een berisping op te lopen**" bijna onontkoombaar. Is er ooit wel eens een collega uit zijn beroep gezet? Wat had die persoon dan wel voor verschrikkelijks gedaan? Vermoedelijk zijn middelvinger opgestoken naar het tuchtcollege.

Om een uitspraak van een bij velen bekende en gewaardeerde collega te citeren:

"Behalve je eigen geweten en ethische normen zijn er in onze beroepsgroep onvoldoende prikkels om fatsoenlijk gedrag af te dwingen. Voor de zwakkere broeders onder ons blijkt dit te weinig.", is dus helaas niet alleen van toepassing op de beklagde collega...

Herhaling

Een tuchtcollege heeft ondermeer tot taak om na te gaan of de diergeneeskundige stand schade heeft opgelopen door het handelen van de beklagde en om na te gaan of er kans is op recidive. Ik denk dat kansen op herhaling niet kunnen worden uitgesloten. Hoe sluit een rechtscollege het in dit geval dan wel uit?

Welke zekerheden eist zij in dit specifieke geval? Eist zij überhaupt wel zekerheden? Zal er in het vervolg **wel** sprake zijn van een adequate diagnostiek?

Zou het niet verstandig zijn van het Veterinair Tuchtcollege om aanvullende opleiding te adviseren (dat mag altijd wel) en waar mogelijk te eisen (dit lijkt in het kader van schorsing zelfs vereist) zodat een dergelijke collega in de toekomst wel in staat is de diagnose 'een of andere hartziekte' te stellen? Wat is het verbetertraject dat zou moeten worden aangedragen door het college?

Kwaad daglicht

Ik ben ervan overtuigd dat de diergeneeskundige beroepsgroep door de actie van de collega in een kwaad daglicht is gesteld en in haar goede naam is aangetast. Ondergetekende althans voelt zich wel beledigd en beschadigd door het feit dat er dierenartsen rondlopen die de in de eerste alinea genoemde misdrijven begaan. Maar zeker nog meer is de beroepsgroep aangetast door het feit dat een zo ernstig misdrijf door het tuchtcollege ontoereikend wordt bestraft. Of zou ik moeten zeggen... niet echt wordt bestraft?... Voor de niet-veterinaire buitenwereld een onbegrijpelijke en voor de wel-veterinaire een beschamende aanpak.

Dus niet alleen de beklagde collega, maar ook de **veterinaire tuchtcollega's** zetten de beroepsgroep in een kwaad daglicht. Ik wil niet op de stoel van het tuchtcollege gaan zitten, maar ik kan wel eisen dat er duidelijkheid wordt geschapen over de wijze waarop bovengenoemd vonnis tot stand is gekomen.

Medisch contact

Regelmatig leest ondergetekende uitspraken van het Medisch Tuchtcollege in Medisch Contact. Deze zijn van een zeer hoog peil en gaan juridisch, medisch maar ook maatschappelijk inhoudelijk diep en duidelijk in op de wijze waarom zij tot een bepaald besluit is gekomen. Ook gaat zij in op bestaande jurisprudentie en worden de uitspraken voorzien van ter zake doend commentaar van juristen en medici van gewicht. Gezien al het voorgaande is het absoluut noodzakelijk dat het veterinair tuchtcollege haar taak serieuzer gaat opvatten en aan de diergeneeskundige wereld zal uitleggen waarom zij haar werk doet zoals zij het doet. De tijd voor wereldvreemde beuzelarijen is nu toch wel voorbij. Het Veterinair Tuchtcollege dient haar ivoren toren te verlaten.

Tot slot

Beste Iaira,

Ik heb de oproep boven je artikel opgevolgd, ik heb inderdaad gelezen en gehuiverd. Maar mijn huiver betrof naast het handelen van de beklagde collega toch vooral het wanpresteren en disfunctioneren van dit veterinair tuchtcollege in het onderhavige geval.

Jan Flameling is dierenarts te Steenbergen.

Veterinair symposium tijdens de International Stallion Show

Congressen en cursussen

nodigd om te praten over actuele ontwikkelingen binnen de reproductie en paardenfokkerij.

Dr. Hallebeek bijt de spits af met een herziening over de invloed van voedingsstoffen en supplementen op de drachtigheidskans van de merrie. Prof. dr. Colenbrander

Op donderdag 20 februari 2003 zal tijdens de Zwolle International Stallion Show voor de derde achtereenvolgende keer een symposium plaatsvinden. Onder de titel 'Feiten, Fabels en Financiën van de vruchtbaarheid' zijn verschillende sprekers uit binnen- en buitenland uitge-

bespreekt de ethiek van het seksen van sperma. De uit Italië afkomstige dr. Barbacini behandelt de kwaliteitsstandaarden voor succes bij het gebruik van diepvries-sperma. Dr. Stout doet een uitvoerige bespreking over de vroege embryonale sterfte. De uit Amerika afkomstige dr. McDowell bespreekt de mogelijke oorzaak van, de gevolgen en de handelingen die te maken hebben met Mare Reproductive Loss Syndrome. Afsluitend maakt Ing. Boersma een economische afweging over de financiële aspecten van de paardenfokkerij.

Uitgebreide informatie wat betreft het symposium kunt u vinden op www.zwollestallionshow.nl of u kunt contact opnemen met EQ International, telefoon +31-204655446, fax +31-204651640 of e-mail: info@zwollestallionshow.nl

Studiedag 'risk assessment' VEEC

Op 5 en 6 februari 2003 organiseert de Vereniging voor Veterinaire Epidemiologie en Economie (VEEC) een tweedaags seminar in Leuven. Het thema is 'risk assessment'. De bijeenkomst bestaat uit een aantal workshops en een studiedag en wordt samen met onze Belgische collega's van de VEE georganiseerd.

Op woensdag 5 februari worden vier workshops gehouden met als onderwerpen: inleiding risk assessment, risicoanalyse, ziektevrij-verklaring, populatiedynamica van infectieziekten, en diagnostiek van infectieziekten.

Donderdag 6 februari vindt de studiedag plaats. Gedurende de ochtendsessie gaan dr. Marion Wooldridge (VLA Wey-

bridge), prof. Jan D'Haene (KU Leuven) en Prof. Mart de Jong (ID-Lelystad) in op de kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van risk assessment en de rol van populatiedynamica infectiemodellen hierin. Na de lunch worden twee parallelle sessies gehouden waarin de praktische toepassingen van risk assessment voor de epidemiologie van infectieziekten en de bewaking van de voedselketen worden besproken.

Kunt u geen twee dagen vrijmaken, dan is het mogelijk om alleen aan de studiedag of een workshop deel te nemen.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de secretaris van de VEEC (Tom Nell, telefoon: 0485-58630 of via de E-mail: tom.nell@intervet.com.

'-10 tot +20, peri-partale topproducenten; kritisch bekeken!'

Aandacht voor de melkkoe rondom het begin van de lactatie is een bekend fenomeen. Melkziekte, mastitis, maar ook metritis en lebmaagdislocaties zijn problemen waarbij de dierenarts vaak wordt ingeschakeld. Op 4, 6 en 11 februari 2003 wordt door de nieuwe veterinaire organisatie Proveto een symposium georganiseerd voor rundveedierenartsen. Onderwerp van dit symposium zal de melkkoe rondom de partus betreffen, de titel luidt dan ook: '-10 tot +20, peri-partale topproducenten; kritisch bekeken!'

Achtereenvolgens zal in Deurne, Heerenveen en Utrecht een programma worden neergezet waarin zeven gerenommeerde sprekers een verhaal zullen houden. Onder leiding van dr. Geert Benedictus zal ingegaan worden op de preventie en problematiek. Naast de relatie met bedrijfsadviesing zullen de verschillende sprekers specifiek de nadruk

leggen op mastitis, voeding en fertiliteit rondom dit belangrijke lactatiestadium. De symposia worden mede mogelijk gemaakt door Pharmacia Animal Health en Vetin-Aacofarma.

Proveto is opgericht door twee co-schappers diergeneeskunde en een pas afgestudeerde dierenarts. Eén van de doelstellingen is het organiseren van activiteiten voor dierenartsen.

Voor meer informatie over locaties en programma kunt u kijken op www.proveto.nl of bellen naar Simon Hakkestegt (06-21845628). U kunt zich opgeven door u schriftelijk aan te melden. Aanmelding is mogelijk tot 28 januari en wegens beperkte groepsgrootte op verschillende locaties geldt vol = vol. Kosten voor dit symposium, waarbij tien punten voor erkenningsregeling zijn aangevraagd, bedragen € 95,-

Veldstudie afgerond.

Op recept verkrijgbaar.

ACE Pharmaceuticals BV - Postbus 1262 - 3890 BB Zeewolde

Sachet met 10 gram granulaat

10 gram granulaat komt overeen met 4 gram Cimetidine

ZITAC[®] Hippogran[®]

Particulier Veterinair Gezelschap 'Cerberus' van het Utrechtsch Studenten Corps, onder de zinspreuk 'cave canem' opgericht 18 oktober 1861.

Het is ons een eer en genoegen u te mogen berichten dat het bestuur van 'CERBERUS' zich voor het jaar 2002-2003 als volgt heeft geconstitueerd:

Praesident	H. Govaert
ab Actis	S. Vrielink
Fiscus	W. de Keizer

Vice-Praesident L. Stooker
Commissaris D. van Rijn

S. Vrielink
h.t. ab Actis

De heer R.D. Junte is onder drie-koppig gehuil in de 'Hel der Honorairen' opgenomen.

Pharmakotherapie bei haus- und nutztieren

Boek bespreking

5e neubearbeitete Auflage, W. Löscher, F.R. Ungemach und R. Kroker, Uitg. Paul Parey Verlag, Berlin, 2002, 531 bladzijden, ISBN 3-8263-3393-4; € 79,-

Recent is de vijfde editie verschenen van dit in 1991 voor het eerst uitgegeven boek (zie ook vroegere besprekingen in Tijdschr Diergeneeskd 1992; 117: 324, 1994; 119: 589, en 1998; 123:150). Het is voornamelijk een compilatie van monografieën over werkzame stoffen in (dier)geneesmiddelformuleringen.

De tekst in het algemene gedeelte (bladzijden 1 tot en met 24) is vrijwel onveranderd en gaat slechts summier in op wezenlijke verschillen tussen species, patiënten en hun gezonde soortgenoten, eventueel optredende neveneffecten (dysbacteriose bij planteneters na toediening van bepaalde antibiotica) en zaken zoals geneesmiddelinteracties anders dan verdringing aan plasmaciwitten. Ook de 'spuitplekken' problematiek en farmacovigilantie komen niet aan bod. Wel is de tekst over EU-richtlijnen en verordeningen duidelijk aangepast, waarbij verwezen wordt naar de geactualiseerde bijlagen 7 en 8 (bladzijden 460 tot en met 506).

In het speciële farmacologie-farmacotherapiegedeelte is een aantal hoofdstukken aangepast. Dit geldt echter niet voor de hoofdstukken handelend over het autonome zenuwstelsel, autocoiden, lokaal anesthetica, het vasculaire systeem, de water- en zouthuishouding, de lever, desinfectiemiddelen, antimycotica, anti-protozoica, cytostatica, vitaminen en sporenelementen, hormonen en vergiftigingen. In hoofdstuk A zijn nogal wat obsoleete verbindingen vermeld zoals carbachol en arecoline; verder valt op dat de alfa-adrenolytica niet worden onderverdeeld in type 1 en type 2 blokkers. Onder het centrale zenuwstelsel (hoofdstuk C) zijn nu gedragscorrigerende stoffen opgenomen zoals selegilin en clonipramine (bladzijden 103-105); onder de hartmiddelen (hoofdstuk E) is nieuw pimobendan, een fosfodiesterase type III remmer (bladzijde 121). Ook de hoofdstukken over de uterus en de respiratietractus zijn geactualiseerd. De gegeven informatie in het hoofdstuk over het maagdarmkanaal is niet altijd volledig zoals bij cisapride (bladzijde 190; gecontraïndiceerd bij hartaritmie) en loperamide (bladzijde 196; niet toedienen aan collies). Het advies indometacine bij dieren met virale diarree te verstrekken is zelfs onjuist (bladzijde 195). In het hoofdstuk over antibiotica ontbreken cefadroxil, cefuroxim en cefapirine, terwijl de orale verstrekking van ceftiofur wat vreemd aandoet (bladzijde 219). Het gebruik van doxycycline (bladzijde 227) blijft verder be-

perkt tot hond en kat. Wachttijden voor vlees en melk zijn ondermeer afhankelijk van de gekozen formulering (product-specifiek). Aangezien de productnamen niet steeds genoemd worden, zijn de gegeven wachttijden misleidend en voor specifieke producten (tilmicosine bladzijde 232, spiramycine bladzijde 228, triclabendazol bladzijde 275) afwijkend van die in Nederland gelden. Bij de sulfonamiden (bladzijde 237) wordt alleen ingegaan op de acetylering van deze stoffen en niet op de omzetting middels hydroxylering; sulfamethoxazol wordt alleen genoemd en in combinatie met trimethoprim zelfs ontraden. Het hoofdstuk over anthelmintica en anti-ectoparasitica is eveneens geactualiseerd en is duidelijk beter dan dat over antibiotica. Een waarschuwing tegen het gebruik van amitraz bij paarden ontbreekt echter (bladzijde 285) alsook het antidoot atipamezol (Antisedan®). Uit deze voorbeelden blijkt dat er

nog wel het een en ander te verbeteren valt. Nieuwe hoofdstukken hebben betrekking op fytotherapeutica (bladzijden 407-420), oogheelkundige- en mastitispreparaten (bladzijden 437-445), en de problematiek van minor species en minor indications (het cascademodel en een overzicht van werkzame stoffen die niet meer bij landbouwhuisdieren mogen worden toegepast; bladzijden 501-506). Resumerend: de vijfde editie van dit boek met 13 afbeeldingen, 87 tabellen en negen bijlagen, voorzien van een overzichtelijke inhoudsopgave en goed trefwoordenregister, geeft korte karakteristieke overzichten van werkzame stoffen in (dier)geneesmiddelen. Voor praktiserende dierenartsen kan het een nuttig naslagwerk zijn, al is de gegeven informatie niet altijd optimaal.

Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert

Studenten referaten

Praktische en bedrijfseconomische mogelijkheden om biggensterfte tijdens de zoogperiode te verminderen

G. Bosch; SR 1038/00: 45 pp.

Na een bespreking van Nederlandse en buitenlandse literatuur over oorzaken en preventie van sterfte van biggen in de eerste week na de geboorte, wordt verslag gedaan over waarnemingen hierover gedaan op acht vermeerderingsbedrijven in de provincie Overijssel.

Aandachtspunten zijn; doodliggen, te kleine, weinig levenskrachtige biggen, doodbijten, infectieuze aandoeningen, splayleg, hypoglycaemie en verhongeren.

Voorts wordt ingegaan op maatregelen die sterfte in de eerste week van de zoogperiode zouden kunnen voorkomen, zoals toezicht tijdens de partus, het overleggen van biggen naar an-

dere zeugen, het opsluiten van de biggen tijdens het voeren, het verbeteren van het management en het toepassen van technische hulpmiddelen.

De waarnemingen op de bedrijven hebben dezelfde trend als die vermeld in de literatuur. Wel is de uitval minder bij de Nederlandse varkenshouders namelijk 7-10% tegen meer dan 13%.

De financiële schade geleden op de bedrijven door de uitval loopt nogal uiteen. Bij 2% minder uitval wordt een duidelijke winst geboekt. Ideaal zou zijn een verliespercentage tot 5%.

Als meest belangrijke preventieve maatregelen worden genoemd toezicht in de perinatale periode en het separeren van de biggen van de zeug tijdens het voeren.

Gebruik van enrofloxacin en ceftiofur bij het paard

A.C. Berentsen en A. Buijsert; SR 1015/00: 57 pp.

Het instellen van een antimicrobiële therapie bij paarden kan specifieke problemen geven die bij andere diersoorten minder voorkomen. Bij het paard moeten vaak grote volumina worden gebruikt. Vaak ontstaan lokale reacties na subcutane of intramusculaire injecties. Orale applicatie is vaak gecontra-indiceerd omdat het preparaat in de maag wordt afgebroken.

Voorts is slechts een beperkt aantal antibioticumpreparaten voor paarden geregistreerd, zodat off-label moet worden gedoseerd.

In deze scriptie wordt op basis van een literatuurstudie één en ander medegedeeld over het gebruik van ceftiofur en enrofloxacin, wat betreft farmacokinetiek, werkingsspectrum en bijwerkingen.

Zo worden besproken de chemische en fysische eigenschappen, het werkingsmechanisme, werkingsspectrum, resistentie, veiligheid, bijwerkingen, indicaties voor gebruik, residuen, registratie en kostenberekeningen.

Het voordeel van ceftiofur is de mogelijkheid tot intramusculaire toediening, het kleine injectievolume en de weefselvriendelijkheid. Eénmaal per dag toedienen is voldoende en het middel heeft een relatief grote therapeutische breedte.

Enrofloxacin heeft een groot verdelingsvolume. Het middel bevindt zich na applicatie in grote hoeveelheden in de lichaamscellen. Men moet het preparaat of oraal of intraveneus toedienen. Subcutaan of intramusculair geeft het zwellen en pijnlijkheid. Een voordeel van ceftiofur is bovendien dat de veiligheid beter onderzocht is dan van enrofloxacin. Bij salmonella-infecties moet dit laatste antibioticum echter bij voorkeur worden gebruikt.

Internet in opkomst bij bedrijfsadvisering

W. van den Ekker

Maatschappij nieuws

Het project 'Partners in Rendementsverbetering' gaat haar derde jaar in. Ervaringen hebben geleid tot nieuwe initiatieven om de kwaliteit verder te verbeteren. Veehouders én dierenartsen kunnen nu nog meer rendement halen uit de bedrijfsadvisering.

In 2000 is het project 'Partners in Rendementsverbetering' (PIR) opgestart op initiatief van het NRS in samenwerking met Pfizer Animal Health BV en onze eigen KNMvD. Het eerste jaar richtte het project zich op het thema vruchtbaarheid, het tweede jaar op uiergezondheid. Nu, in het derde jaar, werkt men verder aan deze twee thema's, terwijl er via drie nieuwe initiatieven een gezonde basis voor de toekomst wordt gelegd.

Enquête

Voor de toekomst is het belangrijk dat de wensen van de veehouders worden geïnventariseerd. Daarom zal komend voorjaar een enquête onder hen gehouden worden. Uit een eerdere enquête, onder deelnemende dierenartsen, bleek dat het oppakken van de PIR-informatie langzaam maar zeker vaste vormen aanneemt. Met name de aangeboden informatie geeft de dierenartsen een duidelijker inzicht in de bedrijfssituatie.

PIR-studiegroepen

In samenwerking met de GD en LTO is er een concept ont-

wikkeld, waarmee dierenartsen ondersteund worden bij het organiseren van een klantenavond met betrekking tot uiergezondheid. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan het kennisniveau van de dierenartsen door middel van een PAOD op de praktijk en is het de bedoeling dat de dierenartsen studiegroepen gaan opzetten over bedrijfsadvisering (30 studiepunten voor het gehele traject). Dit alles met als doel: meer rendement halen uit bedrijfsadvisering.

www.pir-dap.nl

Ook via internet kan de kwaliteit van de bedrijfsadvisering verhoogd worden. PIR voorziet hierin door vanaf 1 januari 2003 een nieuwe site te lanceren, genaamd www.pir-dap.nl. Werd tot nu toe vier keer per jaar informatie naar de praktijken verstuurd, met deze website kan men meer en actuelere informatie beschikbaar stellen. De efficiëntie van een bedrijfsbezoek kan hierdoor enorm verbeterd worden.

Om u nader kennis te laten maken met de website www.pir-dap.nl en met CR-Delta zijn er een drietal regionale bijeenkomsten georganiseerd voor de erkende rundveedierenartsen (5 studiepunten).

28 januari 2003	CR Delta regio Noord	Heerenveen
29 januari 2003	CR Delta regio Oost	Deventer
30 januari 2003	CR Delta regio Zuid-West	Rijen

Voor meer informatie kunt u uw vragen mailen naar w.vd.ekker@overlaet.nl.

Wiel van den Ekker namens de stuurgroep Partners in Rendement

Brochure Honden- en kattenbesluit '99

Op het bureau van de KNMvD zijn op aanvraag brochures verkrijgbaar over het nieuwe Honden- en kattenbesluit '99 (HKB '99). Deze brochure is een overzichtelijke samenvatting van de belangrijkste onderwerpen uit het nieuwe besluit. Veel vragen waarmee u wellicht sinds de invoering geconfronteerd bent, worden hierin behandeld.

Aanvragen bij mevrouw J. Lindhout: jli@knmvd.nl

Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:

15-02-2003
01-03-2003
15-03-2003
01-04-2003

Deadline*)

maandag
maandag
maandag
maandag

27-01-2003
10-02-2003
24-02-2003
10-03-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

Doorlopende
agenda

CONGRESSEN & SYMPOSIA

2003

Februari

- 3 Veranderingsmanagement door L. Lap. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secre.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 695 Euro. Inschrijfttermijn sluit op 24 december 2002.

- 5/6 Workshops en studiedag VEEC (Vereniging voor Veterinaire Epidemiologie en Economie) met als thema "Risk Assessment". Informatie: Tom Nell, 0485-58630 of tom.nell@intervet.com.
- 8/9 Symposium "Translating western diagnosis into chinese patterns of disease van Samenwerkende Veterinaire Acupuncturisten. Onderwerpen: vijf elementen en de acht principes, diverse aandoeningen met hun symptomen en de betekenis van de T.C.M. van deze symptomen. Sprekers: Eric Hartmann en Linda Boggie (beiden uit de U.S.A.). Kosten: S.N.V.A.-leden 120 euro; niet-leden 160 euro. Meer informatie is te verkrijgen bij Aleid Verhoeff, 0314-625385 of aleid@tref.nl.
- 16/20 Annual Congress at Wilderness in the Eastern Cape Province. Equine Practitioners Group of the South African Veterinary Association. Programma en meer informatie is verkrijgbaar via de website: www.sava.co.za, per e-mail: vetlink@mweb.co.za of telefonisch: +27 12 546 3442.

Maart

- 14/15 XV. Tagung über Pferdekrankheiten im Rahmen der EQUITANA mit begleitender Industrieausstellung, Essen. Schwerpunkthemen: Erkrankungen des alternden Pferdes, Headshaking beim Pferd. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.
- 15 Seminar über Praxismanagement für Klein- und Großtierpraktiker im Rahmen der EQUITANA, Essen. Finanzplanung, Wirtschaftlichkeit, Praxisführung. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.
- 17/22 Internationaal PHLO seminar: New Developments in Feed Evaluation. Inschrijving is mogelijk tot 20-01-2003 bij het Bureau PHLO, Wageningen, tel.: 0317 484 093.
- 24 Veranderingsmanagement door L. Lap. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secre.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 695 Euro. Inschrijfttermijn sluit op 24 december 2002.
- 28 Emotionele intelligentie en communicatie door I. Weeda. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secre.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 395 Euro. Inschrijfttermijn sluit op 14 februari 2003.

VERGADERINGEN & BIJEENKOMSTEN

2003

Januari

- 7 Werkvergadering rond III, te Molenwijk in Bostel, 20.15 uur.
- 8 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen om 20.30 uur in Bolsjoi aan de Grote Markt 28 te Goes.
- 14 Werkvergadering pluimvee II, Molenwijk in Bostel, 14.00 uur.
- 16 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
- 23 Werkvergadering varken II, te Molenwijk in Bostel, 20.15 uur.
- 28 Werkvergadering schaaft/geit I te De Meern.

Februari

- 4 Werkvergadering schaaft/geit I te Heerenveen.
- 11 Werkvergadering paard II, te Molenwijk in Bostel, 20.15 uur.

Maart

- 11 Jaarvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).

len).

- 18 Werkvergadering rond IV, te Molenwijk in Bostel, 20.15 uur.
- 20 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

Juni

- 17 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 19 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

September

- 9 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 18 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

November

- 22 Najaarsdag GHwD te Breda. De precieze locatie wordt nog bekend gemaakt.

December

- 9 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00r. Locatie Mercure Arnhem.

GROEPSPRAKTIJK DIERENARTSEN
BARNEVELD
KOOTWIJKERBROEK
HARSKAMP

Vanuit drie locaties in de Gelderse Vallei zijn wij actief in een snel veranderend agrarisch klimaat met een team van tien dierenartsen en zeven assistentes. Binnen alle nieuwe regelgevingen liggen er veel uitdagingen voor ondernemende dierenartsen en hun veehouders. Naast de landbouwhuisdieren, is er de gezelschapsdierensector die een sterke groei doormaakt.

Door het vertrek van een pensioengerechtigde collega is er binnen ons team per direct een vacature voor een

Dierenarts (m/v)

Deze collega zal z'n functie vooral vanuit Barneveld uitoefenen en kan rekenen op alle ondersteuning en begeleiding die door de kandidaat gewenst wordt.

Wij zoeken een teamplayer die grotendeels ingezet kan worden in de gemengde landbouwhuisdierenpraktijk.

Wij bieden een prettige werk- en woonomgeving en een salaris volgens de normen van de KNMvD.

Tevens voldoende vrije tijd en een zeer gunstige dienstenregeling. In een persoonlijk gesprek kunnen de toekomstperspectieven uitvoerig aan de orde komen.

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met W.A. de Vries, telefoon 0342-414956 (praktijk) 0342-491811 (privé); Schriftelijke sollicitaties met cv richten aan Groepspraktijk Dierenartsen, De Driest 2, 3773 BG Barneveld ter attentie van W.A. de Vries.

Het was al eerder aangekondigd en nu is het dan weer zover: een aflevering van het Tijdschrift voor Diergeneeskunde zonder 'wetenschappelijk' artikel. Met pijn constateer ik dat de Faculteit in gebreke blijft en zich lijkt te willen terugtrekken in haar ivoren toren. Daarmee zal opnieuw de kloof tussen wetenschap en praktijk in diergeneeskundig Nederland worden vergroot. Als die kloof niet op een of andere wijze wordt overbrugd, komt de 'Praktijk' nog verder van de 'Wetenschap' af te staan. Zullen we dan ons standpunt kunnen handhaven dat wij bezig zijn met een beroepsuitoefening en bijbehorende opleiding op wetenschappelijk niveau? Gelukkig zijn er auteurs zoals collega P.J. Werkman, die ons voorzag van een bijdrage die des te waardevoller is voor de praktijk. U vindt in deze aflevering het vervolg op 'de zieke vis', waarvan u in de vorige aflevering het eerste deel hebt gezien.

Tegenover de teruggang van wetenschappelijke inhoud staat de toename van de hoeveelheid stof tot discussie. Zo signaleerde collega Wijnen in het nummer van 15 december 2002 dat eerst de kloof tussen de 'Praktijk' en de wetgever moet worden overbrugd, vóórdat de kloof tussen wetgever en handhaver effectief kan worden aangepakt. Dit als reactie op de Handhavingsdag, het handhavingsbeleid en de regelgeving. Als regelgeving praktisch niet uitvoerbaar is, of als zodanig wordt ervaren, dient het op één lijn brengen van regelgeving en praktijk de hoogste prioriteit te hebben. Het geldt echter niet alleen voor de diergeneeskunde, maar voor onze maatschappij als geheel, dat het op één lijn brengen van regelgeving en praktijk nog te weinig aandacht krijgt. Onze 'gedoogcultuur' is daar voor een deel het resultaat van. Dat betekent dat wij nu allereerst naar de overheid kijken en vragen om duidelijke, consistente en 'uitvoerbare' regelgeving. Overigens, collega Hulsén geeft diezelfde overheid nog een andere voorzet, nu voor een actief beleid betreffende monitoring van antibiotica-resistentie. Dat brengt ons bij het functioneren van die overheid en daarmee bij de politiek. Onlangs las ik in de NRC de uitspraken van de wetenschappelijke adviseurs van onze (demonstratoire) premier betreffende de door hem geëntameerde discussie over normen en waarden. Zij stelden dat, als er in Nederland al iets mis is met de normen en waarden, deze problemen vooral door de overheid zijn veroorzaakt. In de afgelopen maanden heb ik herhaaldelijk gehoopt dat de Nederlandse politici lezing zouden hebben getrokken uit het in politiek opzicht stormachtige jaar 2002. Op het moment dat ik dit schrijf moeten de verkiezingen nog plaatsvinden, wanneer u dit leest kent u de verkiezingsuitslag en weet u wellicht iets meer. De berichten uit de verkiezingscampagnes stemmen mij echter niet meer zo hoopvol.

Over regelgeving gesproken: u treft in deze aflevering ook een interview aan met prof. mr. D. Boon. Ook hij stort zijn hart uit over de regelgeving en constateert dat de regelgeving, die er inmiddels wel is gekomen, onvoldoende heeft geleid tot de beoogde verbetering van het welzijn van dieren. Maar ook hier bespeur ik een kloof, nu tussen de dierenarts en de jurist. Prof. Boon vindt artikel 36 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren 'een prachtig artikel'. Als dierenarts blijf ik hier echter met vragen zitten. Ik wil graag van tevoren weten waar ik aan toe ben. Is niet de basis van ons strafrecht dat vooraf is vastgelegd wat strafbaar is? Juist nu iedereen over normen en waarden praat heb ik niet zoveel aan een dergelijke 'open norm'. Volgens de wet mag ik ook het verkeer niet in gevaar brengen, maar waar ligt vast wat dat betekent? Natuurlijk, echte excessen zullen met een dergelijk wetsartikel kunnen worden aangepakt, maar de twijfelgevallen? Wanneer het O.M. van mening is dat er geen sprake is van een twijfelgeval (en ook alleen dan) zal ik dus van de toch al overbelaste rechter moeten horen of wat ik deed toelaatbaar dan wel strafbaar is.

Zoals u ziet is het Tijdschrift voor Diergeneeskunde een uitstekend discussieplatform voor alles wat ons dierenartsen maatschappelijk of wetenschappelijk bezig houdt. Daarnaast zou het zijn traditionele functie, de berichtgeving naar de praktijk over de vorderingen van de wetenschap, toch moeten behouden.

Dr. Rogier Kuiper

**Tijdschrift
voor
Diergeneeskunde**

De volgende patiënt is een zieke vis, wat nu? (Deel II)

P.J. Werkman¹

**Uit en
voor de
praktijk**

SAMENVATTING

In het eerste artikel werd de anamnese, het onderzoek van water en het klinisch onderzoek behandeld. In dit artikel wordt dit verder toegelicht en worden de therapeutische en chirurgische mogelijkheden besproken. Ingegaan wordt op

het gevaar van het voorschrijven van medicijnen voor consumptievissen. Voor geïnteresseerde dierenartsen is een literatuurlijst opgenomen.

SUMMARY

The next patient is a sick fish, what to do?

In the first article the clinical history, water testing and clinical examination were described. In this article the therapy and surgery procedures of fish will be discussed. The risk for prescribing drugs for consumption fish will be underlined. A reference list is enclosed for interested veterinarians.

SEDATIE, ANAESTHESIE, EUTHANASIE

Vissen zijn over het algemeen goed te sederen. Er zijn meerdere goede middelen beschikbaar, die zowel voor sedatie als anaesthesie te gebruiken zijn. Voor euthanasie wordt een langdurige overdosering van een sedatiemiddel gebruikt.

De meest eenvoudige manier voor sedatie is de vis in een bakje met water te doen waaraan een sedatiemiddel is toegevoegd. In de sedatieoplossing zal de vis snel rustig worden, op de zijkant gaan liggen, terwijl de ademfrequentie afneemt (zie figuur 24).

Figuur 24. Koi gesedeerd met benzocaïne.

Als de vis niet meer reageert wanneer er met duim en wijsvinger op de staartbasis wordt geknepen, is de sedatie voldoende en kan iemand (met handschoenen aan) de vis uit het water nemen. Hierna kan deze verder worden onderzocht of behandeld. De meeste vissen zijn zeker een minuut buiten

het water te houden, mits zij op een natte ondergrond liggen en met een natte doek worden bedekt. Na het onderzoek wordt de vis teruggezet in schoon water met extra beluchting. Al binnen enkele minuten zal de vis weer normaal gaan zwemmen.

Mocht een meer pijnlijke of langduriger ingreep nodig zijn, dan is een circulatiesysteem nodig waarbij voortdurend anesthesievloeistof over de kieuwen wordt gepompt. (Zie verder onder chirurgische ingrepen).

Enkele gebruikte middelen zijn: benzocaïne, 2-phenoxyethanol, kruidnagelolie, MS-222 en het vrij dure Isofluraan. Als voorbeeld kan benzocaïne worden genomen dat zowel in zoet als zout water kan worden gebruikt. Benzocaïne is een bij inademing giftig poeder dat niet oplost in water, maar wel in ethanol of aceton. Een stamoplossing van 10 gram benzocaïne in 1 liter ethanol (1 ml bevat 10 mg). In een donkere fles is deze oplossing een jaar houdbaar.

Sedatie: 25-50 mg/l = 2.5-5 ml stamoplossing op 1 liter water.

Anaesthesie: 50 mg/l = 5 ml stamoplossing op 1 liter water. Bij koi moet soms tot 150 mg/l (= 15 ml stamoplossing op 1 liter water) worden gebruikt om redelijk snel effect te krijgen.

Euthanasie: 250 mg/l = 25 ml stamoplossing op 1 liter water. Laat de vis voldoende lang (minstens dertig minuten) in de oplossing. Maak daarna een snede of diepe knip achter de kop om de vis te doden.

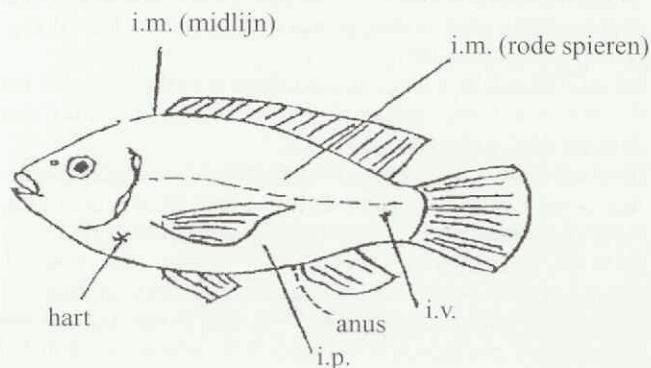
CHIRURGISCHE INGEPEN

Ook bij vissen kunnen chirurgische ingrepen worden uitgevoerd. Meestal betreft het operatief verwijderen van gezwellen. Uitpuilende, last veroorzakende gezwellen kunnen voor zover mogelijk worden weggesneden of gecauteriseerd. Optredende bloedingen kunnen worden gestopt met de electrocauter of geëst met een wattenstaafje met ferrichloride. Ontstoken wonden met necrose kan men schoonmaken met een wattenstaafje met 3% waterstofperoxide. Losliggende schubben worden verwijderd met het necrotische weefsel. De wond wordt drooggemaakt en met een waterafstotende zalf bedekt om vochtverlies te beperken. Snijwonden of verse pikwonden door bijvoorbeeld vogels, maar ook gescheurde vindelen kunnen eventueel worden gehecht. Bij meer waardevolle of bijzondere vissen kan in de buikholte via een incisie een transponder worden aangebracht, waarna het wondje met een hechting wordt gesloten. Ook is een laparotomie mogelijk. Hiervoor is een aparte opstelling nodig, waarbij anesthesievloeistof over de kieuwen wordt gespoeld bij een vis die op de rug in een soort trog ligt. De incisie voor een buikoperatie kan in de mediaanlijn worden gemaakt. Na openen van de buik kunnen de organen worden bekeken en een verwijderbaar gezwel kan worden weggenomen. De huid wordt gesloten met bijvoorbeeld Supramid 2-0 knoophechtingen. Deze moeten na ongeveer drie à vier weken worden verwijderd. Dit soort ingrepen is spectaculair, maar in de praktijk komen er niet zoveel patiënten voor in aanmerking.

¹ P.J. Werkman, Dierenarts voor gezelschapsdieren en vissen, Asschatterweg 11, 3831 JJ Leusden, tel.: 033-494 31 42.

VOORTGEZET ONDERZOEK

De door sedatie rustig geworden vis kan gemakkelijk aan alle kanten worden bekeken als dat eerder nog niet mogelijk was. De bek, ogen, kieuwen, vinnen, huid, anus en staart zijn goed te inspecteren. Van verdachte plekken kunnen afkrabsels, swabs voor bacterieel onderzoek of biopten voor histologisch onderzoek worden genomen. Inspuitbare medicamenten kunnen intramusculair, of intraperitoneaal worden toegediend (zie figuur 25). Omdat zeker de wat grotere vissen bij vangen en oppakken soms nogal heftig kunnen reageren door omhoog of weg te springen, is sedatie in het algemeen beter voor de vis, de eigenaar en de dierenarts.

Figuur 25. Injectieplaatsen.

Voor een bloedmonster uit de Vena cava wordt een 0,6 x 25 naald gebruikt waarin heparine is opgetrokken en weer uitgespoten. De naald wordt 2 mm onder de zijlijn, 1 cm caudaal van de anus in de richting van de kop gestoken. Met de naald wordt de wervelkolom opgezocht en net aan de onderzijde hiervan loopt de Vena cava (zie figuur 26).

Afhankelijk van de grootte van de vis zijn enkele tienden van een milliliter tot een milliliter bloed af te nemen. Erythrocyten van vissen hebben kernen. Bloedonderzoek is op dezelfde wijze uit te voeren als bij andere huisdieren. In handboeken (zie literatuurlijst) zijn normaalwaarden te vinden. Bij gezwelvorming in de buik kan punctie worden gedaan, en er kan een echo of röntgenfoto worden gemaakt. Endoscopisch onderzoek is ook mogelijk bij een gesedeerde

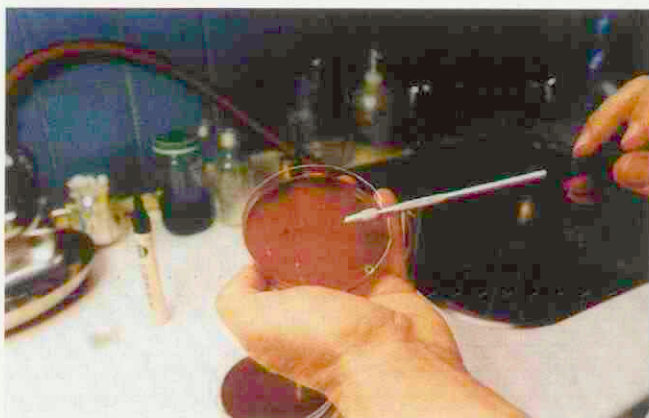
Figuur 26. Het afnemen van bloed.

Figuur 27. Mycobacteriën (tbc) (foto: Mario Blom).

vis. Voor nader inwendig onderzoek is sectie nodig en dat betekent dat een vis moet worden opgeofferd (zie figuur 27).

Macroscopisch kan naar de kleur en afwijkingen van de organen worden gekeken en er kan van verdachte weefsels een bacteriekweek worden ingezet. Voor histologisch onderzoek kunnen van lever, nieren, hart, milt, kieuwen en spieren monsters in 4% formaline worden bewaard en opgestuurd. Histologisch, bacteriologisch (zie figuur 28) en virologisch onderzoek kunnen (na overleg) worden uitgevoerd door het CIDC te Lelystad, afdeling Visziekten telefoon: 0320-238238.

Figuur 28. Bacteriologisch onderzoek (foto: Mario Blom).

WATERVERVERSING

Met de uitslagen van alle onderzoeken kan een diagnose worden gesteld waarna zonodig een behandeling kan volgen. Vaak zijn meerdere oorzaken aan te wijzen voor een probleem. Het kan beginnen met een afwijkende waterkwaliteit, waardoor vissen onder stress komen te staan en de afweer vermindert. Veel parasieten grijpen hun kans om zich massaal uit te leven op de verzwakte vis.

Beschadigingen van de slijmlaag en wondjes vormen een ingang voor bacteriën en schimmels. Er zijn dan watachtige pluizen op de wonden te zien, waarvan de eigenaar vaak zegt dat een schimmel de boosdoener is, terwijl in feite de oorzaak bij een minder goede waterkwaliteit moest worden gezocht. Door in een dergelijk geval water te ververset krijgen de vis zelf weer de kans om zich te herstellen en infecties (mits niet te ernstig) te overwinnen. De oorzaken van watervervuiling zijn al eerder genoemd en moeten worden opgespoord en verholpen, anders zal het probleem zich opnieuw blijven voordoen.

Een badbehandeling met geneesmiddelen in 'vuil' water is niet zinvol. Tegelijk komen de vissen dan ook in aanraking met nog meer toxische stoffen (wat veel geneesmiddelen en bestrijdingsmiddelen uiteindelijk zijn), terwijl zij het al moeilijk hebben. Veel geneesmiddelen binden zich aan organisch vuil, waardoor hun werkzaamheid vermindert (bijvoorbeeld chloramine-T een desinfectiemiddel). Soms blijkt dat een (herhaalde) waterverversing meer effect heeft dan een medicinale behandeling.

Praktijktip

Bij een ziekteprobleem kan soms niet meteen een diagnose worden gesteld. De volgende maatregelen kunnen alvast worden genomen om verlichting aan de vissen te geven:

- ververs (eventueel dagelijks) 30 - 50% van het water en zorg ervoor dat de temperatuur van het toegevoegde water ongeveer gelijk is aan die van het bad;
- verminder of stop met voeren (minder watervervuiling);
- zorg voor extra beluchting;
- voeg 2 gram zout (zonder jodium) per liter toe aan zoet water om overmaat aan waterverlies via wonden te verminderen;
- zorg voor schuilplaatsen bijvoorbeeld een drijvende platte polystyreenplaat of een stuk pvc pijp om stress te verminderen;
- controleer dagelijks de waterkwaliteit: ammoniak, nitriet, nitraat en pH;
- gebruik géén medicamenten tot de diagnose is gesteld.

MEDICINALE BEHANDELING

Is uiteindelijk de diagnose gesteld en zijn de waterwaarden optimaal, dan kan een gerichte behandeling nodig zijn. Er zijn meerdere manieren voor het toedienen van medicijnen:

1. Door het *voer* gemengd bijvoorbeeld met wat visolie, dagelijks zeven tot tien dagen. Vooral bestemd voor een groter aantal vissen met een systemische aandoening. Het is ook mogelijk bij een enkele wat grotere vis een medicijn of voer via een maagsonde in te geven.
2. In het *water* (tegen ecto-parasieten, sommige uitwendig voorkomende bacteriën en schimmels) als *dip* (enkele minuten), een *kort bad* (minuten tot uren) of een *permanent bad* (meerdere dagen) met of zonder behandeling van het filterwater.
3. Door één of meerdere *injecties* intramusculair of intrapleuroneaal bij een septicaemie of een ontstoken wond.
4. Lokaal bij grotere vissen (bijvoorbeeld waterafstotende zalf op een wond).

Benadrukt moet worden dat het instellen van een onderzoek naar de veroorzaker van de ziekte of aandoening en het daarmee stellen van een diagnose een voorwaarde is voor het zinvol toedienen van een medicijn of bestrijdingsmiddel. Voor het behandelen van een bacteriële aandoening is het uitgangspunt de uitslag van de gevoeligheidstest. Het zo maar toedienen van geneesmiddelen aan vissen behoort niet te worden gedaan.

Antibacteriële stoffen die parenteraal kunnen worden toegediend zijn bijvoorbeeld enrofloxacin, florfenicol en tetra-

cycline, maar niet iedere vissoort verdraagt deze stoffen of het adjuvans even goed en er zijn vissen die na inspuiten kunnen doodgaan. Omdat geen inspuitbare geneesmiddelen voor vissen zijn geregistreerd moet men zelf min of meer vinden wat kan en wat niet kan.

Het geneesmiddel dat gekozen wordt, is afhankelijk van de uitslag van de gevoeligheidstest en de aandoening. Indicaties, middelen en doseringen zijn te vinden in de boeken in de literatuurlijst.

Indien noodzakelijk, voornamelijk als er uitwendige bacteriële of parasitaire aandoeningen zijn geconstateerd, behoort een badbehandeling bij voorkeur in de aparte behandelbak te gebeuren. Bedenk dat bij het toepassen van antibacteriële middelen in het water ook de bacteriën in het biologisch filter kunnen worden gedood. Zorg dan dat het biologisch filter gedurende de behandeling wordt kortgesloten (dat wil zeggen op zichzelf draait).

Bij de behandeling tegen ectoparasieten moet vaak ook het filterwater worden meebehandeld. Houdt dan rekening met de extra liters te behandelen water.

Voor het correct doseren voor bijvoorbeeld een badbehandeling is het noodzakelijk om de juiste inhoud in liters of kubieke meters van de behandelbak, het aquarium of de vijver, maar ook apart van de filters te weten. Soms is het mogelijk om het waterniveau te laten zakken, waardoor minder geneesmiddel nodig is. Na een behandeling wordt meestal één of meerdere malen water ververs. Met actieve kool in het filter worden de meeste genees- en bestrijdingsmiddelenresten verwijderd. Bij aquarium- en vijverspecialisten zijn meerdere geneesmiddelen voor vissen verkrijgbaar. Meestal zijn het combinaties van stoffen en volgens de bijsluiter claimen zij werkzaam te zijn tegen een scala van ziekten en aandoeningen. Maar helaas wordt de samenstelling meestal niet vermeld en daardoor is niet bekend welke de werkzame stoffen zijn. In de praktijk wordt vaak alleen op de waarnemingen van de viseigenaar afgegaan en aan de hand van de ervaring van de dierenspecialist-medewerker wordt één van de middelen van het schap aanbevolen. Er wordt in (te) weinig gevallen een diagnose gesteld, en dan blijft het effect van toedienen van een medicijn een grote gok, met andere woorden, men hoopt wat te kunnen raken en doden, maar echt gericht mikken en schieten is het niet. Het stellen van een diagnose door onderzoek en zo mogelijk met de uitslag van een gevoeligheidsbepaling in het geval van een bacteriële aandoening, maakt het mogelijk veel gericht te werken tegen een bepaalde parasiet of bacterie. Daardoor is meestal ook minder geneesmiddel nodig. Voor het toedienen van geneesmiddelen in water moet zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van pure stoffen omdat vul-, hulp- of bindstoffen onnodige watervervuiling geven. Niet alle geneesmiddelen zijn in water oplosbaar. Benzocaïne bijvoorbeeld (een anaestheticum) moet in ethanol worden opgelost.

Kleurstoffen als acriflavine, malachietgroenoxalaat en methyleenblauw worden tegen onder meer ectoparasieten gebruikt. Deze stoffen zijn carcinogeen en dus ook voor de eigenaar gevaarlijk bij aanraken of inademen. Door waterverversen komen deze stoffen ook in het milieu terecht. Om milieuschade zoveel mogelijk te beperken moeten deze stoffen zeer spaarzaam worden gebruikt, en na eventueel gebruik met veel water worden verdund alvorens ze weg te spoelen.

Sommige combinaties van stoffen versterken elkaars werking waardoor minder van ieder van de stoffen apart nodig is,

bijvoorbeeld malachietgroenoxalaat, met methyleenblauw en formaline, het zogenaamde FMC dat tegen ectoparasieten en schimmels wordt gebruikt. Een aantal anthelmintica voor huisdieren wordt ook bij vissen gebruikt. Bijvoorbeeld praziquantel en mebendazole tegen huid- en kieuwwormen. 2-Phenoxy-ethanol is een vloeistof die behalve als sedativum, ook voor euthanasie wordt gebruikt. Daarnaast heeft het bactericide en fungicide eigenschappen. Probeer een nieuw middel eerst uit bij een paar vissen alvorens een enorme vijver te behandelen!

Let op: voor de behandeling van (consumptie)vissen is geen enkel geneesmiddel geregistreerd. Mocht een viskweker bij uw dierenartsenpraktijk komen met een uitslag van een bacteriële gevoeligheidstest waarin één of meer antibiotica als gevoelig worden genoemd en u heeft zelf de (consumptie)vissen niet gezien, dan behoort u geen antibiotica of andere geneesmiddelen aan de viskweker te leveren (GVP). Het is bekend dat in paling (zie figuur 29) residuen van antibiotica en enkele andere stoffen bijzonder lang aantoonbaar blijven, soms zelfs maanden na een eenmalige toediening. De meeste dierenartsen weten weinig af van wachttijden bij consumptievissen (zie figuur 30). Overleg bij het uitvoeren van een behandeling bij consumptievissen met een terzake kundig dierenarts (bekend bij de KNMvD).

Figuur 29. Paling voor consumptie.

Figuur 30. Tong kweken: de toekomst?

DE UITDAGING

Om uw kennis te vergroten zijn meerdere goede boeken verkrijgbaar. De literatuurlijst achter dit artikel is samengesteld uit op de praktijk gerichte uitgaven. Steeds meer mensen laten een

vijver aanleggen of doen dit zelf en willen vissen vanaf het terras zien zwemmen. Hoewel de waarde van de vissen niet zo groot hoeft te zijn, is er vaak veel geld geïnvesteerd in vijveraanleg, pompen en filters en soms ook verwarming. Vaak realiseert men zich niet dat vissen in korte tijd ziek kunnen worden en zelfs dood gaan. Goede voorlichting door aquarium- en vijverspecialisten is hier zeker nodig, evenals het tijdig inroepen van deskundige hulp bij een probleem. Vishouders accepteren niet dat vissen, zeker niet wanneer het dure exemplaren betreft, zomaar dood gaan, terwijl zij misschien met een goede behandeling genezen konden worden. Veel vissen zijn niet duur, maar voor sommige koi moeten meerdere duizenden Euro's worden betaald. Er zijn eigenaren die hun vis(sen) zelf in Japan kopen. Koi kunnen meer dan vijftig jaar oud worden; het zijn huisdieren voor het leven. Vooral wat langer gehouden vissen, die vaak zelfs een naam hebben, kunnen voor de eigenaar een emotionele waarde hebben die we niet moeten onderschatten.

Ook professionele handelaren en aquarium- en vijverspecialisten willen, ondanks het feit dat zij veel kennis in huis hebben, toch graag de hulp kunnen inroepen van een geïnteresseerde en terzake kundige dierenarts.

Sinds kort is de **Werkgroep Koi** opgericht, waar dierenartsen die vissen (dus niet alleen koi) behandelen door middel van lezingen, cursussen en excursies hun kennis vergroten en uitwisselen. Contactpersoon is dierenarts Rob Schuurmans uit Vaassen, telefoon 0578-574427, e-mail: Werkgroepkoi@het-net.nl. Meldt u aan als u meer wilt weten over het behandelen van vissen.

DANKBETUIGING

De auteur wil mevrouw drs. A. Wijnbergen, praktiserend dierenarts te Hoogland bedanken voor de kritische wijze waarop zij dit artikel heeft willen doorlezen en commentariëren; mevrouw dr.ir. O.L.M. Haenen, Hoofd van de afdeling Vis- en Schelpdierziekten van het CIDC te Lelystad voor het beschikbaar stellen van enkele foto's; Prof.dr. J.E. van Dijk van de Faculteit der Diergeneeskunde, Hoofdafdeling Pathologie, afdeling Bijzondere Dieren te Utrecht voor het beschikbaar stellen van enkele onderwijsdia's en drs. M.M. Blom te Hoevelaken voor het in bruikleen geven van tekeningen en foto's.

LITERATUUR

1. Andrews C, Exell A, and Carrington N. The Manual of Fish Health 1988. Tetrapress London (ISBN 4679816068, 208 pp, goede informatie en foto's, uit de handel, probeer via internetboekhandel).
2. Brewster B et al. The Practical Encyclopedia of Koi Salamander 1989. Books London (ISBN 0861014057, 108 pp, zelfde ziekteaanpak als het vorige boek maar beknopter)
3. Brown L. Aquaculture for Veterinarians 1993. Pergamon Press Ltd. Oxford UK. (ISBN 0080408362 goed boek, enig in zijn soort, uit de handel, probeer via internetboekhandel).
4. Butcher RL. BSAVA Manual of Ornamental Fish 2nd edition 2001. British Small Animal Veterinary Association (ISBN 780905214573, 304 pp, veel foto's, praktische tekst, aanrader).
5. Noga EJ. Fish Disease, Diagnosis and Treatment 1995. Mosby St. Louis USA (ISBN 1556643748, 367 pp, goede informatie, presentatie wat minder overzichtelijk).
6. Ross LG, and Ross B. Anaesthetic & Sedative Techniques for Aquatic Animals 2nd Edition 1999. Blackwell Science Ltd United Kingdom (ISBN 063205252X, 159 pp, overzicht van alle bij aquatische dieren toegepaste anaesthetica met doseringen en toepassingen).
7. Stoskopf M. Fish Medicine 1993. W.B. Saunders Company Philadelphia (ISBN 0721626297, 882 pp, zeer veel informatie; voor de liefhebber).

Resultaten van een vier jaar durend prospectief, dubbelblind, placebo-gecontroleerd, monotherapie onderzoek (SVEP = Scandinavian Veterinary Enalapril Prevention Trial)

ACE-remming bij honden met subklinische mitralisinsufficiëntie

C. Kvarf¹, J. Häggström¹ en H. Duelund Pedersen²

Uit en voor de praktijk

Zowel voor de mens (consensus-onderzoek en SOLVD-onderzoek) als voor de hond (Improve, Cove en Live-onderzoek) met chronisch hartfalen (CHF) is aangetoond dat de overlevingstijd en kwaliteit van leven verbeteren door behandeling met een ACE-remmer, in het bijzonder enalapril, in combinatie met de gebruikelijke medicatie voor CHF. Of een ACE-remmer bij honden met een subklinische mitralisinsufficiëntie wegens beginnende klepsclerose het ziekteproces kan vertragen of stoppen is echter niet onderzocht.

In 1994 werd het SVEP-onderzoek omwille van verschillende redenen ondernomen. Vermindering van de noodzaak voor ziekenhuisopname werd beschreven voor mensen die wegens gering hartfalen werden behandeld met een ACE-remmer (SOLVD). Bij symptoomloze honden met klepsclerose was een verhoogde reninespiegel aangetroffen, hetgeen werd geïnterpreteerd als vroegtijdige activatie van het RAAS-systeem. Over het belang van de lokale cardiale RAAS-systemen werd uitgebreid gediscussieerd in wetenschappelijke bladen en tijdens bijeenkomsten van cardiologen. Onderzoek bij Cavalier King Charles Spaniels (CKCS) had een erg hoge prevalentie voor klepsclerose van de mitralis aangetoond bij dieren van middelbare leeftijd. Daarom is dit ras zeer geschikt om de effecten te bestuderen van medicatie bij spontaan voorkomende klepsclerose. De samenstelling van vergelijkbare onderzoeksgroepen is daardoor eenvoudig tot stand te brengen.

Een andere belangrijke reden om het SVEP-onderzoek te doen waren publicaties waarin een verwarrende classificatie van hartfalen werd aanbevolen, waardoor onjuiste conclusies van ACE-remmereffectiviteit werden getrokken bij symptoomloze dieren.

Tot nu toe is het SVEP-onderzoek het grootste en meest uitgebreide complete klinische onderzoek, waarmee het effect van een ACE-remmer bij de preventie van CHF bij symptoomloze honden met klepsclerose wordt bestudeerd. De eindpunten in het SVEP onderzoek waren het moment waarop een hond volgens de hieronder beschreven gemodificeerde NYHA classificatie voor hartfalen van klasse II naar klasse III overging, op een andere manier het onderzoek volbracht of werd teruggetrokken.

In totaal namen 237 honden deel aan een vierjarig prospectief, dubbelblind, placebo-gecontroleerd onderzoek. Van de totale groep ontwikkelde 41% CHF, het primaire eindpunt, 32%, werd om verschillende redenen teruggetrokken en 27% doorliep de periode van het onderzoek zonder CHF te ontwikkelen. In het SVEP-onderzoek werd in het aantal dagen waarin CHF werd ontwikkeld, geen verschil aangetoond tussen de honden die een ACE-remmer en honden die een placebo kregen toegediend ($P = 0,8$ Kaplan-Meyer). Honden die in eerste instantie cardiomegalie vertoonden, ontwikkelden sneller CHF, waarbij er geen verschil was tussen de ACE-remmer en de placebo groep ($p < 0,001$). Honden die in eerste instantie een luidere soufflé op de mitralis vertoonden, ontwikkelden in een significant kortere periode CHF ($P < 0,001$).

Er zijn na de aanvang van het SVEP-onderzoek verscheidene onderzoeken betreffende het RAAS gepubliceerd die een verklaring geven voor het negatieve resultaat. Er werd aangetoond dat de activatie van RAAS bij sommige symptoomloze honden met klepsclerose eerder verband hield met het prolaberan van de mitralisklep dan met mitralisinsufficiëntie. Bij uitgebreidere onderzoeken betreffende het RAAS-systeem bij CKA kon de activatie van het RAAS bij honden met CHF niet bewezen worden. Recente berichten over de afwezigheid van angiotensine II-receptoren in de A-V kleppen bij de hond spreken eveneens de theorie tegen dat lokale RAAS systemen in de kleppen bij zouden kunnen dragen aan de progressie van klepdegeneratie. Bij honden met experimenteel veroorzaakte mitralisinsufficiëntie werd geen effect aangetoond van ACE-R op cardiale 'remodeling' en de progressie van cardiale dilatatie. In een zes maanden durend onderzoek waarin honden met spontane CHF (NYHA klasse III) wegens klepsclerose een ACE-remmer en hydralazine toegediend kregen, werd aangetoond dat hart dilatatie zich wel bij de honden in de ACE-remmer groep verder ontwikkelde maar niet in de hydralazine groep.

Het gebruik van verschillende classificatie systemen voor de mate van hartfalen (NYHA I-IV en ISACHC I-III) is verwarrend en werkt het trekken van foutieve conclusies in de hand bijvoorbeeld bij onderzoek naar het al dan niet effectief zijn van een ACE-remmer bij de preventie van hartfalen bij symptoomloze honden met klepsclerose. Deze hypothese werd niet onderzocht in onderzoeken als Improve, Cove, Live en Bench. Behalve het SVEP-onderzoek is het nog lopende VetProf-onderzoek tot nu toe het enige onderzoek dat een geschikte opbouw heeft voor het bestuderen van dit vraagstuk. Uit twee andere onlangs gepubliceerde onderzoeken betreffende monotherapie met benazepril over een kortere periodes kunnen vanwege de insluitingscriteria, onderzoeksprotocollen en het geringe aantal dieren geen

¹ Uppsala, Zweden.

² Kopenhagen, Denemarken.

conclusies over de effectiviteit van een ACE-remmer als monotherapie bij symptoomloze honden getrokken worden. Klepsclerose is langzaam progressief en na het ontstaan van bijgeruisen kunnen honden soms gedurende vele jaren zonder symptomen zijn, zonder dat een therapie wordt ingesteld. Dienovereenkomstig zou een 'profylactische' therapie voor symptoomloze honden met klepsclerose zeer langdurige behandeling van enkele jaren betekenen en niet slechts weken of maanden.

Voor het SVEP-onderzoek is een speciale modificatie van de NYHA-classificatie gebruikt die aangepast is voor CHF bij honden door Ettinger en Suter in 1970 (hieronder beschreven). Voor toekomstig onderzoek op cardiaal gebied wordt dit systeem geadviseerd, aangezien het gebaseerd is op de evaluatie van klinische bevindingen en niet op door de eigenaar verstrekte, vaak incomplete, informatie, die leidt tot een onzekere en variabele classificatie. Dit voor het SVEP onderzoek gebruikte, aanbevolen, op klinische bevindingen gebaseerde, aangepaste NYH-systeem, is beslist gemakkelijker en betrouwbaarder voor klinisch werk en onderzoek bij honden met mitralisinsufficiëntie wegens klepsclerose.

Klasse I zijn symptoomloze honden met souffles, maar zonder hartvergroting.

Klasse II zijn symptoomloze honden met hartvergroting, maar zonder longoedeem.

Klasse III zijn symptomatische (bijvoorbeeld geringe tot matige dyspnoe) honden met hartvergroting en interstitieel longoedeem.

Klasse IV zijn symptomatische (bijvoorbeeld ernstige dyspnoe) honden met hartvergroting en alveolair longoedeem.

Conclusie en klinische relevantie

Een lange termijnbehandeling van symptoomloze honden met chronische klepafwijkingen ter preventie van CHF leverde geen vertraging op van het ontwikkelen van CHF, ondanks het al dan niet aanwezig zijn van cardiomegalie bij de aanvang van het onderzoek. Het onderzoek naar een effectieve therapie ter voorkoming van degeneratie van hartkleppen door klepsclerose moet worden voortgezet.

Literatuur op aanvraag verkrijgbaar.

Uit: *Proceedings 19th ACVIM, Denver, 2001*

Vertaling: Ciel Maas.

Met dank aan dr. A.A. Stokhof voor zijn commentaar.

Gebruik van Vitamine E in biggenvoeding

L.C.M. van Enkevort¹ en A.E. van de Braak²

**Uit en
voor de
praktijk**

Regelmatig worden varkenshouders geconfronteerd met moeilijk bestrijdbare complexe ziektes bij de zeugen en de biggen. Indien geen duidelijke oorzaak te vinden is in management of gezondheidsstatus door bijvoorbeeld bloedonderzoek, wordt wel gepoogd om door middel van extra vitamine E

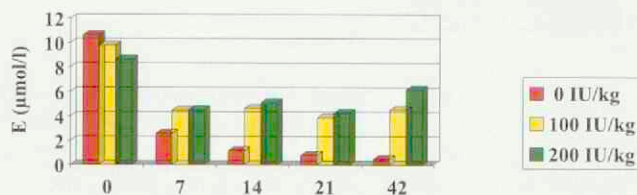
de algemene weerstand te verhogen. Vitamine E-tekort kan leiden tot spierdegeneratie (moerbeihart-ziekte bij varkens) en verminderde vruchtbaarheid (vaak in samenhang met tekort aan selenium).

Onderzoek van A. Pinelli-Saavedra (2001) liet zien dat een hoger vitamine E-gehalte in voer voor dragende zeugen weinig effect had op de vitamine E-status van biggen bij geboorte. De passage via de placenta lijkt dus gering. Een verhoging van vitamine E in lactatievoer gaf wel een duidelijke verhoging van de vitamine E in de zeugenmelk, het serum en de levers van de biggen.

Mengvoerbedrijven doseren vitamine E voor biggen ruim boven de NRC-norm (1998) zijnde 16 ppm. Met name biggenvoerders uit de UK bevatten vaak extreem hoge vitamine

E-gehalten (tot 250 ppm). Recentelijk is een interessant onderzoek gepubliceerd door I. Moreira en D.C. Mahan (2002). In een eerste experiment met 248 biggen op 15 dagen gespeend vond men geen significant effect van 0, 20, 40, 60, 80, 100, 150 of 200 vitamine E IU/kg als dl- α tocopheryl acetaat op groei en voeropname van 0-14 en 14-35 dagen na het spenen. In de eerste week na het spenen was er een sterke afname van het serum vitamine E-gehalte tot 25% van het

Figuur 1. Effect van vitamine E in het voer op het serum vitamine E-gehalte van biggen (speenft 15 dgn)

gehalte bij het spenen. Een hoger vitamine E-gehalte in het voer in de eerste week na het spenen kon deze teruggang tot 50% beperken (Figuur 1).

Voert men gedurende een langere tijd een hoog vitamine E-gehalte (>150 IU/kg) dan zal een kleine overmaat worden opgeslagen in vetweefsel, maar de hoogste concentraties worden gevonden in de lever.

In een tweede experiment werden 248 biggen gespeend op 19

¹ Ir. L.C.M. van Enkevort, wetenschappelijk medewerker Afdeling Voeder-specialiteiten, DenkaVit Nederland B.V.

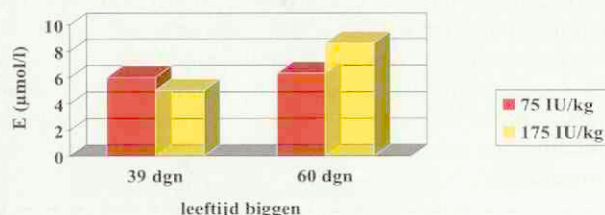
² Dr. A.E. van de Braak, hoofd lab/O&O, Specialist Veterinaire Diervoeding, DenkaVit Nederland B.V.

dagen en kregen een speenvoeder met 0 of 5% vet en 0, 20, 40 of 60 vitamine E IU/kg als dl- α tocopheryl acetaat. Op basis van beide experimenten concludeerden de auteurs dat een niveau van 80 tot 100 IU/kg zonder extra vet en 40 tot 60 IU/kg met extra vet in het voer voldoende was voor biggen tot 5 weken na spenen om het vitamine E-gehalte in serum en weefsel in balans te houden (indicatie voor dagelijkse behoefte). Toevoeging van extra vet stimuleerde de absorptie van vitamine E.

Het toegediende vitamine E bevat een ester die de stabiliteit verbetert. Op de borstelzoom van de dunne darmcellen aangekomen wordt het vitamine E losgekoppeld van de ester door pancreas enzymen. Vervolgens kan het vet-oplosbare vitamine E door de darmwand opgenomen worden en ingebouwd worden in lichaamscellen om daarmee de algemene weerstand (anti-oxidant werking tegen radicalen) te verbeteren. De orgaanfuncties blijven dan beter in stand. Voegt men een slechte kwaliteit vet toe (bijvoorbeeld met ranzige geur) dan zal een deel van het toegediende vitamine E reeds zijn werking verloren hebben, alvorens vanuit de darm opgenomen te worden. Lichaamscellen worden dan van minder vitamine E voorzien.

Biggen met een verlaagde voeropname in de eerste week na spenen hebben over het algemeen kortere darmvilli en een verminderde absorptiecapaciteit voor vitamine E. Bij diarree wordt dit probleem vergroot. In de eerste week na spenen is het dus raadzaam te werken met een voer dat goed wordt opgenomen en een hoger vitamine E gehalte (75-175 IU/kg) bevat dan in de daaropvolgende weken. Vanaf 2 weken na spenen hoeft een hoger vitamine-gehalte niet te leiden tot betere resultaten. Onderzoek (proef B810, 2002) bij in principe 320 gezonde biggen op Denkvit's proefbedrijf 'De Grutto' gaf aan dat een verhoging van 75 naar 175 IU/kg resulteerde in hogere serum-gehalten (Figuur 2), maar 3,8% ($p < 0.05$) minder groei

Figuur 2. Effect van extra vitamine E bij biggen ($n=320$) van 2 tot 5 weken na spenen (spenleeftijd 25,5 dgn)

gaf. Alleen op bedrijven met verhoogde infectiedruk wordt een opfokvoer met verhoogd vitamine E geadviseerd.

CONCLUSIE

- Vitamine E in het voer wordt slechts beperkt doorgegeven via de placenta aan embryo's, maar de overdracht via colostrum en melk van de zeug aan pasgeboren biggen is wel duidelijk aanwezig.
- Een verhoogde dosering vitamine E in biggenvoer reflecteert zich duidelijk in serum van biggen enkele weken na spenen maar leidt bij gezonde biggen tot lagere groei. Bij pas gespeende biggen is het zinvol extra vitamine E (tot 175 ppm) in combinatie met een smakelijk en goed verteerbaar speenvoer te verstrekken.

LITERATUUR

- I. Moreira en D.C. Mahan. Effect of dietary levels of vitamin E with or without added fat on weanling pig performance and tissue d-tocopherol concentration. *J of Anim Sc* 80: 663-9.
- Pinelli-Saavedra, A. Vitamin E and C supplementation on sows in hot environment. Effects on reproduction performance, piglet tissue levels and aspects of immune status. Thesis, University of Aberdeen, Department of Agriculture and Forestry, 2001.

Studenten referaten

Het risico van zoönotische infecties bij xenotransplantatie

A. Rossing en R. Schouten; SR 1047/00: 48 pp.

In deze literatuurstudie worden de risico's besproken waarmee men rekening moet houden bij het uitvoeren van een xenotransplantatie onder meer wat betreft het afstoten van het ingebracht weefsel of orgaan en de gevaren die men loopt wanneer hierbij infectieuze agentia zouden worden overgebracht.

Wat dit laatste betreft staan retrovirussen in het centrum van de belangstelling. Deze virussen worden ingedeeld in exogene en endogene stammen. Deze laatste zitten in het genoom van iedere cel en kunnen horizontaal en verticaal worden overgedragen.

Gewezen wordt op mogelijkheden van recombinitie met andere virussen, waardoor zeer virulente stammen zouden

kunnen ontstaan.

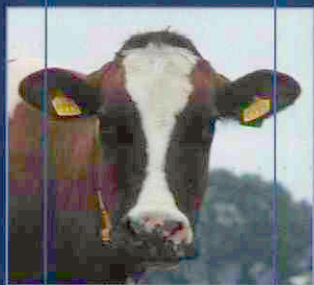
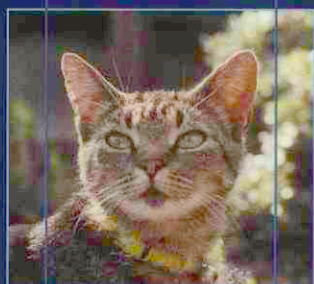
Gewezen wordt op de ethische acceptatie van xenotransplantatie. Het gebruik van varkens hiervoor lijkt meer acceptabel omdat deze diersoort phylogenetisch gezien verder van de mens afstaat dan de primaten waarmee men al heeft geëxperimenteerd.

Nationale en internationale regelgevingen (WHO) worden aanbevolen bij verder onderzoek.

Tot dusverre zijn de resultaten van xenotransplantatie teleurstellend en zijn ook de risico's wat betreft afstoting zeer groot.

(Een interessante en goede scriptie. Ref.)

Teamwork in de praktijk

Fotografie: Geert Bistervels

InstruVet is uw partner op het gebied van veterinaire medische techniek. Wij zijn een dochter van de dierenartscoöperatie AUV, dit betekent voor u de zekerheid van vertrouwde service, uitstekende kwaliteit en natuurlijk het financiële voordeel van het coöperatief inkopen. U kunt bij ons terecht voor een zeer omvangrijk totaalpakket aan producten, waaronder apparatuur, instrumentarium, verbandmiddelen en hechtmateriaal. Uiteraard kunt u naast deze producten ook terecht voor deskundig advies.

InstruVet
VETERINAIR MEDISCHE TECHNIEK

'In professionele zin ben ik behoorlijk kwaad'

Interview met hoogleraar Dier en Recht Dirk Boon

Door: Pauline Hofer-van Dongen

Berichten en verslagen

In Nederland worden 160 miljoen dieren gehouden. Met het welzijn van het overgrote deel van die dieren is het min of meer slecht gesteld. Er is vooral de afgelopen twintig jaar veel wetgeving tot stand gekomen die daar verandering in moet brengen. Maar die wetgeving werkt in de praktijk niet. Er is iets grondig mis met het menselijk gedragsrepertoire. Komt het nog goed tussen mens en dier of blijven zij 'gezworen vijanden?'

'De dierenbeschermingswetgeving is verworden tot symboolwetgeving. Of we schaffen haar af en beginnen opnieuw, of we zeggen dat we er toch wel tevreden mee zijn maar laten haar dan wel functioneren. Zoals het nu gaat kan het niet. In die constatering zit veel van mijn professionele kwaadheid.' Dat zegt prof. mr. Dirk Boon, advocaat te Zuidhorn en sinds 1 maart 1997 deeltijd hoogleraar dier en recht aan de Universiteit Utrecht. Deze leerstoel - onlangs, zij het niet zonder slag of stoot, omgezet van een bijzondere in een reguliere - is uniek in de wereld. Ruim vijftientig jaar iverft Boon voor erkenning en verbetering van de positie van het dier. Ik sprak met hem naar aanleiding van het tweede lustrum van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Aan de totstandkoming, na een woelige parlementaire behandeling van meer dan twaalf jaar, van deze kaderwet (Wet van 24 september 1992, Stb. 585) heeft Boon het nodige bijgedragen.

De afgelopen tien jaar zijn er zo'n honderd regelingen tot stand gekomen met als oogmerk dieren bescherming te geven en hun welzijn te verbeteren. Je zou dus denken dat het nu beter gesteld moet zijn met het dierenwelzijn. Is dat zo?

'Nee. Kort samengevat kun je het volgende stellen. Er is een gestaag toenemend aantal dieren die door mensen voor uiteenlopende doeleinden worden gehouden. Bij het merendeel van deze dieren komen hardnekkige welzijnsproblemen voor. Er is dierenbeschermingswetgeving die in de praktijk niet functioneert. De meeste rechtsgenoten hebben geen oog voor de problemen met dieren en doen wat hen goeddunkt, terwijl er een heilig geloof bestaat in onze wetgeving. Zo'n situatie is te kwalificeren als een grote crisis. Dat is ook de titel van een rapport dat ik onlangs heb geschreven: 'De Grote Crisis. Nederlanders en hun dieren'. Ik heb dat gedaan in de vorm van een brief aan Charles Darwin. Die heeft zijn theorie over de natuurlijke selectie ook in stukken en brokken voor het voetlicht moeten brengen. Ik voel mij wat dat betreft een beetje aan hem verwant bij het ontwikkelen van mijn theorieën over de mens-dierrelatie en over wat je moet verstaan onder dierenmishandeling. Mijn vraag aan Darwin is: klopt zijn soort definitie wel?'

Hoe dat zo?

'Kijk, ik ben er op gestuit dat er in de mensheidsgeschiedenis al heel veel is misgegaan in de omgang met dieren. Dertienduizend jaar geleden, zo kan men uit het sediment van een voormalige zee vaststellen, was er sprake van daadwerkelijke overbevissing. Niet zo maar een beetje overbevissing, alarmerende overbevissing zouden wij dat nu noemen. Overal waar moderne mens verschenen is, verdwijnen ogenblikkelijk alle grote zoogdieren en alle grote vogelsoorten. En die verdwijnen echt niet door klimaatverandering en zo, maar door toedoen van de mens. De mens is een soort die een niet te stuiten exploratiedrang heeft, die altijd onderweg is, en daarbij alles vernietigt wat hem niet goed zint en niet goed uitkomt. De laatste paar duizend jaar is er wel een laagje beschaving overheen gelegd, maar met de ontdekking van Amerika bijvoorbeeld was het weer raak. Alles wat op vier of twee poten liep werd omgelegd, inclusief de medemens die niet zo gemakkelijk als zodanig werd herkend. En toen die wel werd herkend sloeg homo economicus toe en maakte de medemens maar tot slaaf. De mens heeft kennelijk een onbedwingbare behoefte alles om zich heen aan zich te onderwerpen. Ik kan niet zo makkelijk zien dat daar nu een soort uit tevoorschijn is gekomen van wie je ook maar kunt verwachten dat zij met haar omgeving en dus ook met dieren op een vriendelijke manier kan omgaan. Mens en dier lijken gezworen vijanden. Vandaar mijn vraag: is het soorteigen dat de mens zijn eigen habitat uitstapt, wil vliegen of de ruimte in, een onbedwingbare exploratiedrift heeft en alles om zich heen aan hem wil onderwerpen? Als dat zo is, nou dan is het niet verwonderlijk dat er niets terecht komt van de omgang tussen mens en dier.'

Wilt u het dan bij zo'n pessimistische constatering laten?

'Nee, het betekent dat we dan uit een ander vaatje moeten gaan tappen dan uit dat van de beleefde ge- en verboden die we in tal van wettelijke regelingen neerleggen. Dat hoeft ook niet zo moeilijk te zijn, want naast het gedragskenmerk van expansiedrift heeft de mens een heleboel andere kenmerken die nuttig en nodig zijn bij het verbeteren van de mens-dierrelatie. Ik denk bijvoorbeeld aan zijn gevoeligheid voor beloning. Als je ervoor zorgt dat diervriendelijke producten goedkoper worden dan niet-diervriendelijke, dan appelleer je aan zijn gevoelens om beloond te worden. Kijk maar naar

hoe snel het is gegaan bij de invoering van de loodvrije benzine. Je kunt ook de mens aanspreken op zijn schaamtegevoel. Neem het anti-rookbeleid. Net zoals je een outcast wordt als je nog rookt, zo sta je voor schut als je nog varkensvlees eet van bedenkelijke herkomst. Je zou moeten proberen het consumptiegedrag van mensen te veranderen. Dat werkt beter dan weer een onuitvoerbaar amvb optuigen.'

Wat er mis ging met de wetgeving

Toch heeft u zelf een grote bijdrage geleverd aan het totstandkomen van de Gezondheids- en welzijnswet.

'Ik heb in 1980 op verzoek van Jan Terlouw een voorlopig verslag geschreven op het toen verschenen ontwerp voor een gezondheidswet voor dieren. Ik kreeg volstrekt de vrije hand, hoewel ik niets met D66 van doen had. De minister van Landbouw had in antwoord op een motie in 1976 beloofd dat in de nieuwe wet een hoofdstuk zou zijn opgenomen over de bescherming en het welzijn van dieren. Het enige dat echter in dat ontwerp stond was een bepaling dat daarvoor nadere regels zouden worden gesteld. Nou dat is de meest uitgeholde regelgeving die je je maar kunt voorstellen. Toen al was duidelijk dat de intensieve veehouderij een zo grote vlucht zou nemen dat met name voor de bescherming van productiedieren regels nodig zouden zijn. Over het voorlopig verslag was men enthousiast. Maar toen heeft het nog zes jaar geduurd voordat er een reactie kwam van het ministerie en er eindelijk een ontwerp voor een Gezondheids- en welzijnswet voor dieren lag. Het welzijnshoofdstuk daarin was wel behoorlijk opgetuigd. En dat kwam omdat ik het jaar daarvoor voor de Dierenbescherming een boekje had geschreven met een wetsvoorstel 'Een Wet voor het Welzijn van Dieren'. En de Dierenbescherming haalde toen ook zo'n miljoen handtekeningen op ter ondersteuning van de roep om betere wetgeving. De minister kon toen niet achterblijven. Daarna heeft het nog tot 1992 geduurd voordat de wet er was. En alleen artikel 36, dat de dierenmishandelsartikelen 254 en 455 van het Wetboek van Strafrecht verving, kon rechtstreeks in werking treden, maar dat duurde ook nog tot 1 september 1996. Alle andere bepalingen werden afhankelijk van uitvoeringsbesluiten. De minister zei enerzijds: de wet ruimt enorm veel verbrokkelde wetgeving op, zoals de Bijenwet of de Runderhorzelwet of de Vogelziektenwet, maar daarnaast had hij een enorm bouwwerk gecreëerd van uitvoeringsbesluiten.'

Is er niet hard en enthousiast gewerkt aan de vele welzijns-amvb's?

'O jawel, maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat je eigenlijk helemaal niet wilt weten wat er in die besluiten staat geschreven. Ze zijn vaak zo onmogelijk ingewikkeld. Als je 's morgens wakker wordt en je ziet dat je buurman een struisvogel op zijn grasveld heeft rondlopen, dan valt het nog niet mee om vast te stellen of het hier gaat om het houden van een verboden soort krachtens de internationale beschermingswetgeving. Staat het dier op één van de lijsten van soorten waarvan de handel en het bezit verboden zijn verklaard? Of gaat het om een toegelaten nakweek? Er worden allerlei dieren gehouden waarvan je vroeger nooit zou denken dat die gezelschaps- of productiedier konden zijn.'

Op tentamens laat ik de studenten met de wetgevingsbundel in de hand gewoon opschrijven wat er in een regeling staat. Bijvoorbeeld de Regeling agressieve dieren uit 1993, gebaseerd op de artikelen 73 en 107 van de wet. Negentig procent van hen lukt dat niet. De houders van agressieve dieren acht ik met de exacte inhoud van de regeling al helemaal niet bekend. En als een rondwandelende opsporingsambtenaar een loslopende pitbull ziet met een eigenaar ernaast, nou dan zou ik als opsporingsambtenaar maar een blokje om gaan. Want de opsporingsambtenaar die wel besluit de eigenaar aan te spreken, moet goed weten waar hij op moet letten. Hij moet eerst vaststellen dat het betrokken dier behoort tot de agressieve dieren krachtens Bijlage 1 van de Regeling. Dan is het

verstandig dat hij het dier met de eigenaar meeneemt naar het politiebureau om een foto van de hond te maken, want anders, mocht het ooit tot een zitting komen, blijkt de hond later onvindbaar, of beïjge in plaats van zwart of andersom, of van geslacht veranderd. Dan moet de opsporingsambtenaar vaststellen dat de hond geen muilkorf droeg, niet kort aangelijnd naast de begeleider liep, dat hij niet is voorzien van een identificatiekenmerk, dat er geen identificatiebewijs is waaruit blijkt dat de hond onvruchtbaar is gemaakt, want dat kan je bij al die doorgefokte soorten ook niet altijd met het blote oog constateren, en ga zo maar door. Op deze in de praktijk onmogelijke regeling is wel zo'n drie jaar gestudeerd door een commissie agressieve dieren, en dan is het resultaat in wezen niets. Het probleem lijkt zich overigens vanzelf wel op te lossen, omdat deze dieren niet zo populair meer zijn. Maar de wetgever had destijds een grote wil om dit probleem en nog tientallen andere op te lossen, en daar komt allemaal niets van terecht.'

Handhavingsperikelen

Is ingewikkelde regelgeving de belangrijkste oorzaak van het handhavingstekort?

'Nee, de strafrechtelijke handhaving van het dierenbeschermingsrecht is altijd al allerbelabberst geweest. Daarvoor zijn meerdere oorzaken aan te wijzen. Een belangrijke is dat vanuit de meeste dieren zo goedkoop zijn. Andere belangen krijgen voorrang, en de dierenbeschermingsorganisaties roepen kennelijk minder hard dan andere lobby's. Als een nest jonge katjes wordt verzopen, kun je verontwaardigd zijn, maar er gebeurt niets. Een hond haal je voor vijftig euro uit het asiel. En waarom zou een boer zich inspannen om een koe te revalliden? Een melkkoe kost aan het begin van haar loopbaan zo'n 600 euro. De boer dient antibiotica toe om zijn vee rustig te houden. Dat is zijn winstmarge. Méér doen levert hem niets op. Maar wordt een koi-karper à raison van 15.000 euro gestolen uit een vijver, dan komt men wel in actie. En mensen zijn natuurlijk ook heel dubbel bezig. Ze laten op hun vermenschlijkte huisdieren wel heel dure operaties uitvoeren. Dat zijn dan de honden die aan het hoofd van de eet-tafel zitten.

Andere oorzaken zijn dat dieren slechte getuigen zijn: ze praten niet en kunnen geen aangifte doen. Dat leidt tot allerlei bewijsproblemen. Zelfs als verbalisanten de moeite doen er wetenschappelijke rapporten bij te halen om aan te tonen dat het welzijn van dieren is geschaad, bijvoorbeeld zoals in het geval van het bewaren van levende vissen in een plastic zak door hengelaars, dan nog kost het veel inspanning te laten vaststellen door de rechter dat dit inderdaad het geval is. Verder is er natuurlijk een veel te gering aantal opsporingsambtenaren. Een varkenshouder heeft volgens berekeningen van de Stichting Wakker Dier een kans op controle door de inspectie van eens in de zeventien jaar. Daarom wil hij maar al te graag risico's nemen op het gebied van onvoldoende huisvesting en verzorging van zijn dieren als dat hem flinke kostenbesparing oplevert. Als je twintig centimeter minder bewegingsruimte geeft per varken dan wettelijk verplicht, dan kun je er zoveel meer houden dat die hypothetische boete een lachertje is.'

Minister Brinkhorst erkende in de Nota Dierenwelzijn van 22 maart van dit jaar dat het inzetten van amvb's de afgelopen jaren om bestaande en toekomstige welzijnsproblemen

op te lossen 'niet altijd effectief is geweest'. Ook is het niet mogelijk gebleken voor een aantal sectoren - bijvoorbeeld de loopvogels - amvb's op te stellen. Toch worden ter verbetering van het dierenwelzijn op een groot aantal terreinen weer nieuwe verboden aangekondigd, bijvoorbeeld het verbod op kooisystemen in de konijnenhouderij. Wat vindt u daarvan?

'Ik vind dat heel erg onverstandig. Je zou het naar mijn overtuiging heel anders moeten aanpakken. Op 18 juni 2002 was er een studiedag over de maatschappelijke en ethische aspecten van het doden van dieren. In Nederland gaan door toedoen van mensen tussen de 600 en 700 miljoen dieren per jaar dood, het gaat dus om heel grote aantallen, waar we überhaupt al moeite mee hebben. Maar goed, men worstelt met de vraag wat er nu allemaal wel en niet mag bij dat doden. Je moet nu niet allemaal gaan opschrijven wat wel en niet toelaatbaar is. Mag ik mijn nest katjes doodmaken omdat ik ze niet allemaal kwijt kan? Mag ik mijn konijnen vilen met Kerst? Mag ik mijn hond laten inslapen als ik zelf naar het bejaardenhuis moet? Er zijn zo ontzettend veel situaties, het is onmogelijk daar wetgeving voor te maken. Je vergeet altijd wel een aantal mogelijkheden. Het is ook niet nodig. Wij hebben een prachtig artikel, artikel 36 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Lid 1 bepaalt: 'Het is verboden om zonder redelijk doel of met overschrijding van hetgeen ter bereiking van zodanig doel toelaatbaar is, bij een dier pijn of letsel te veroorzaken dan wel de gezondheid of het welzijn van het dier te benadelen.' Je kunt dat lid gewoon uitbreiden met het doden van dieren. Zonder redelijk doel mag je geen dieren doden. Wat een redelijk doel is, moet de jurisprudentie dan duidelijk maken.

Datzelfde geldt voor de regelgeving voor de diersoorten waarvoor de minister zei geen regelingen te kunnen treffen. In de wet is het uitgangspunt het 'nee, tenzij'-principe. Het is verboden dieren te houden, bepaalt artikel 33 van de wet, tenzij deze behoren tot bij algemene maatregel van bestuur aangewezen soorten of categorieën van dieren. Lid 2 zegt dat bepaald kan worden dat het houden slechts onder bepaalde voorwaarden is toegestaan. Ik ben altijd voorstander geweest van een korte lijst. Honden en katten, dat mag, maar een papegaai vind ik bijvoorbeeld van niet. Papegaaien zijn sociale dieren en die horen niet thuis in een menselijke kooi.

Naarmate het moeilijker wordt of extremer om een dier te houden, mag het niet. Maar je kunt dan uitzonderingen maken voor mensen die lid zijn van een specialistenvereniging. Neem als voorbeeld de moerasschildpad. Als je aan zou kunnen tonen dat je lid bent van een club die zich toelegt op het houden van moerasschildpadden en die daar voorschriften aan verbindt, dan zou je zo'n dier mogen houden. Nu is het zo dat die moerasschildpad op een lijst moet komen van wel of niet te houden dieren. Wij weten dat van deze schildpadden nu 95% geen kans heeft om één jaar te overleven, omdat mensen onbekwaam zijn ze schimmelvrij te houden. Dan zeg ik dus: de moerasschildpad is geen soort die in het algemeen mag worden gehouden.

Als je problemen op die manier aanpakt, dan geef ik de Nederlandse wetgeving nog wel een kans. Maar als je alle mogelijke gevallen wilt regelen, dan ben je een doodlopende weg ingeslagen. Dit is gewoon ook een kwestie van wetgevingstechniek. Maar ja, de beste en duurste wetgevingsjuristen zitten nu eenmaal bij Financiën en niet bij de perifere dierenbe-

schermingswetgeving, net zoals zij evenmin zitten bij de afdelingen die de mestwetgeving maken, altijd onuitvoerbaar geweest, of de milieuwetgeving, nagenoeg onuitvoerbaar.'

Wat vindt u dan van de activiteiten van milieuorganisaties die zich juist storten op dergelijke regelgeving en daarmee ook voor de verbetering van de positie van dieren vaak succes boeken?

'Op zichzelf vind ik dat een heel verstandige aanpak. De ons welbekende Volkert van der G. werkte op een bureau dat niets anders deed dan milieu- en bouwvergunningen van varkens- en kippenhouders aan te vechten. Als je van de duizend procedures er zo'n achthonderd wint, dan moet je toch zeggen dat er iets grondig mis is met de vergunningverlening. Dan moet je toch tot de slotsom komen dat gemeenten het allemaal wel mooi vinden, dat natuurgebieden moeten wijken voor bedrijven. Dat men niet denkt, dan is er toch wat aan de hand in Nederland, dat vind ik onbegrijpelijk.'

De wildernis en zorgplicht

Wat vindt u van de discussie of je wel of niet moet ingrijpen bij dieren in het wild, bijvoorbeeld zoals nu bij het zeehondenvirus?

'Ik kreeg net een brief onder ogen van de voormalig staatssecretaris Geke Faber aan het opvangcentrum voor gewonde en zieke dieren. Dat had gewezen op de zorgplicht van artikel 36 van de Gezondheids- en welzijnswet lid 3, dat bepaalt dat een ieder verplicht is hulpbehoevende dieren de nodige zorg te verlenen, in samenhang met artikel 2 van de Flora- en fau-

nawet. Het ging om de vraag of je de zwakke en zieke zeehonden die aanspoelen moet revalideren en terugzetten of aan hun lot overlaten. Geke Faber is tegen het revalideren. Zij kiest niet voor de dier-ethische lijn van die zorgplichtbepaling, maar voor de ecologische lijn. De ecologische lijn! Maar mevrouw Faber, de zilvermeeuwen fourageren al in Oostenrijk op de vuilstort! De scholekster zit op de daken van onze bedrijven! De reiger zit in onze achtertuin! Nederland is een park geworden en wij zijn allemaal parkwachters. Vanuit het idee dat wij allemaal parkwachters zijn, is die zorgplichtbepaling zo gek nog niet en zullen we elke tor die op zijn rug ligt weer op zijn poten moeten zetten. Maar zo mag het natuurlijk niet worden uitgelegd.'

En hoe zit het dan met de inrichting van stukken oer-natuur?

'Dat is hypocrisie ten top. Als jurist maak ik mij daar niet erg druk om, want ik kan goed beredeneren dat het aankopen van grote grazers leidt tot eigendom, en dat het uitzetten van die grote grazers niet is het je ontdoen van je eigendom. Ja, je zou het wel willen, want, zeggen de natuurbeschermers, de dieren moeten dedomesticeren. Ik krijg het woord alleen met een heel vies gezicht over mijn lippen. Die gededomesticeerde dieren worden dan binnen een omheining aan hun lot overgelaten en dan krijg je discussie over hoe hulpbehoevend die dieren moeten worden aan het eind van de winter om bijgevoerd te mogen worden of uit hun lijden verlost als ze te verzwakt zijn. Want het zijn in wezen gehouden dieren, maar daar gaat Faber niet in mee. Maar als je in de wet kijkt, moet je je eerst eens afvragen of dat dedomesticeren niet een

dierproef is in de zin van de Wet op de dierproeven. Je kunt toch niet zeggen 'ga het veld maar in en we zien je het liefst niet meer terug'. Nou ja, we willen ze nog wel zien, want ze hebben geld gekost. Of we voeren otters in. Nadat we eerst voor dertig miljoen gulden natuurgebied voor ze hebben aangelegd. Maar dan willen we wel weten waar ze zitten dus we zetten een zender op hun kop. Nou, daar ben ik werkelijk stomverbaasd over. Want als je Nederland als troeteluin beziet, dan moeten we ook zorgen voor de dieren. En als er dan een groepje reëen op een overgebleven landtongetje staat bij een overstroming, dan gaan we er maar heen met een bootje en halen ze op. Maar je gaat niet zitten toekijken hoe ze verzuipen. Dan kun je ze beter doodschieten, dat vind ik ook geen probleem.'

Wetenschap

Er is de laatste tien jaar een hausse in proefschriften en onderzoeksrapporten over het welzijn van dieren. Waarom wordt daar in het juridisch discours en in de wetgeving zo weinig mee gedaan?

'Dat is vrees ik terug te voeren op ons al genoemde gedragsrepertoire. Er is, nota bene ook door LNV, veel onderzoek gesubsidieerd waaruit blijkt dat met minimale kosten veel te verbeteren valt aan het welzijn van met name productiedieren. Maar er verandert desondanks niets. Er zitten schotten in onze hoofden. Wij staan volstrekt onverschillig tegenover het lot van miljoenen productiedieren maar als er zoals afgelopen juni één zeldzaam vogeltje ons land binnenvliegt, stormen onmiddellijk duizenden mensen uit hun werk naar het strand met kijkertjes. Dat is niet beredeneerd, dat is geen rationeel gedrag. Daar kan de wetenschap niet tegenop en daardoor blijft ook de wetgeving symboolwetgeving.'

U noemt de Wet op de dierproeven wel een goede wet. Waarom?

'Daar zijn drie redenen voor aan te voeren. In de eerste plaats vertegenwoordigen proefdieren een heel groot economisch belang. Die dieren worden gebruikt voor dure producten. Er wordt dus ook redelijk voorzichtig met hen omgegaan. Ten tweede stonden er in 1977 toen die wet tot stand kwam - overigens na honderd jaar discussie en tien jaar gesteggel in het parlement - enthousiaste betrokkenen langs de lijn met de intentie om er wat van te maken. In de derde plaats is de onderlinge sociale controle tussen de paar duizend mensen die met de wet van doen hebben groot.

Ten opzichte van vijftientwintig jaar geleden is er veel verbeterd in de bejegening van proefdieren. Hoewel er wel sprake is van een antropomorfe opzet - paarden, honden, katten en apen moeten meer worden ontzien dan bijvoorbeeld varkens, die qua ontwikkeling net zo hoog op de evolutieladder staan - is de wet toch redelijk gaan functioneren. Er worden geen geintjes met halfopen gesneden ratten meer uitgehaald in de snijzalen van universiteiten en zo. Het aantal proefdieren is verminderd van ongeveer 1,5 miljoen in 1977 tot ruim 600.000 in 2000. Nu stijgt het aantal weer, onder invloed van de biotechnologie.'

Dat is toch ook een terrein waar juristen zich voluit op hebben gestort?

'Ja, maar weer ingegeven door heel andere emoties, niet vanwege het dierenwelzijn. Daar gaat het meer om bedreiging en om angsten, en om héél veel geld. Misschien is het voor

sommige varkens die worden gehouden voor xenotransplantatie wel een lotsverbetering. Maar met zo'n conclusie moet je ook weer voorzichtig zijn, want voor hun soort eigen gedrag krijgen ze dan niet veel ruimte meer.'

Het dier in de Grondwet

Wat vindt u van acties van mensen als Paul Cliteur die ijveren voor een hogere juridische status van het dier?

'Nou ja, ik heb de conclusie getrokken dat het in de algemene rechtsleer onmogelijk is om dieren niet als rechtssubject te zien. Al in 1980 is gesteld dat dieren eigen belangen hebben. Wij hebben de plicht dieren niet te mishandelen. Daartegenover staat het recht van het dier niet mishandeld te worden. Ik heb nog nooit een jurist horen ontkennen dat het onjuist is te zeggen dat tegenover elke plicht een recht staat. Nu moet je dat natuurlijk wel een beetje ruim bekijken. Als ik rechts houd in het verkeer, zoals ik verplicht ben, dan heb ik er recht op te veronderstellen dat de tegenligger ook rechts houdt. Dat heeft destijds de wetgever van 1870 goed gezien. Die heeft ook naarstig gezocht naar een recht tegenover de rechtsplicht, dieren niet te mishandelen. De slotsom van die zoektocht werd toen dat de zedelijke gevoelens van mensen niet gekwetst zouden mogen worden bij het kennisnemen van een onwettelijke daad tegenover dieren. Die zedelijke gevoelens zijn later expliciet uit de wet geschrapt en vervangen door de bepaling dat dieren beschermd moeten worden omdat ze eigen belangen hebben. Met de constatering dat dieren naar geldend Nederlands recht dragers van rechten zijn, bereik je volgens mij meer dan met het opstellen van een Universele Verklaring van de rechten van levende wezens zoals Cliteur die voorstaat. Zo'n verklaring hebben wij helemaal niet nodig, het streven ernaar is arrogant en leidt de aandacht maar af van waar het werkelijk om gaat.'

Duitsland heeft als eerste land in de Europese Unie dierenbescherming in de Grondwet opgenomen. Denkt u niet dat discussies pro en contra het dier in de Grondwet het parlement misschien weer tot activiteit kunnen aanzetten?

'Ja, kijk, ik ben er geen tegenstander van maar ik wil er wel voor waarschuwen dat iedereen gaat denken: O, was het dier maar in de Grondwet! Dan komt alles goed! Kijk maar eens naar het milieu. Dat is er door artikel 21 van de Grondwet ook geen gram schoner van geworden. Het is goed als de zijlijnen worden bereden, maar als ze worden geëxtrapoleerd tot de hoofdader, dan vind ik dat verwerpelijk. Want dieren hebben al rechten. Ze hebben een onvervreemdbaar recht op goede huisvesting, behandeling en verzorging. Je kunt beter tegen de kamerleden zeggen: weet u wel dat u in 1980 een onomkeerbare stap heeft gezet die meebrengt dat dieren dragers van rechten zijn? Dan zullen die kamerleden toch eens serieus met dierenbeschermingsorganisaties om de tafel moeten gaan zitten en kijken wat daarvan nu in de praktijk de gevolgen zijn. Dan blijkt de plichtenkant een nogal zwak instrument te zijn. Als je meer nadruk legt op de rechtenkant, dan kunnen bijvoorbeeld belanghebbende organisaties makkelijker namens groepen dieren juridische procedures voeren. Nu kan dat natuurlijk ook al, zullen oplettende lezers van het Juristenblad opmerken, maar het optreden in processe gebeure altijd op de grondslag van de statuten van de organisatie, waarin staat dat de doelstelling is het beschermen van dieren, al dan niet in de ruimste zin. Een dergelijke

doelstelling geeft legitimatie aan de organisatie om in rechte op te treden. Met de erkenning dat dieren rechten hebben, vindt de nuanceverschuiving plaats, doordat de organisatie rechtstreeks als vertegenwoordiger gaat optreden.'

Voedsel en de vrije markt

Wat vindt u van het doden van grote aantallen dieren omwille van de voedselveiligheid?

'Wat ik absoluut niet begrijp, is dat door mensen zo'n absoluut nul-risico wordt gevraagd voor de veiligheid van hun voedsel. Als er al door Creutzfeld Jakob een tachtig mensen in Engeland zouden zijn gestorven, waar hebben we het dan over op een bevolking van 60 miljoen in Groot-Brittannië en een veelvoud daarvan in Europa? De kans om die ziekte te krijgen is zo klein, je kunt het nauwelijks uitrekenen. Maar dat is wel een reden voor ons om drie miljoen runderen spontaan op te ruimen. Terwijl we wel de adrenaline willen laten stromen bij het bungy-jumpen en andere vormen van spanning en sensatie zoeken. Maar als het gaat om eten moet het absoluut veilig zijn. Zó veilig en zó schoon dat we er allergisch van worden. Vroeger was eten misschien viezer, maar wel kostbaar, en bleven we ook gezond. Nu willen we alleen maar gesealde runderlappen kopen. En als ik in de krant lees dat in koeien gemalen tapijtresten aangetroffen zijn, dan heb ik daar wel de schurft in. Waar zijn we met z'n allen mee bezig? Het is het absolute falen van de massaproductie en zeer nadelig voor het welzijn van dieren die dan ook nog het loodje leggen. En al die boeren maar jammeren dat elke tegenslag de nekslag is. Slachtkuikenboeren bijvoorbeeld die in tijden van crisis niet spreken van zoveel dieren per vierkante meter maar van zoveel gewicht per m². Over de dertig kilo per m² kun je geen kuikens in de schuur houden. Soms mogen de kuikens niet vervoerd worden en dan groeien ze toch maar door in die schuur. Je ziet het al voor je. Dan zeg ik, houd er dan mee op. Ga dan luxe dieren houden en bijvoorbeeld twee producten maken en niet varkens in gigantische aantallen levend door Europa vervoeren. De Denen doen dat ook niet, dus het kan.'

Kunnen de gevolgen voor dieren van het Europees subsidiebeleid ooit nog worden rechtgebreid?

'Het is helemaal de vraag of je voedselproductie wel over kunt laten aan de vrije markt. Als wij in navolging van de Duitsers, Denen en Belgen besluiten de batterijkooien af te schaffen, dan gaan die allemaal naar Oost-Europa of naar het Midden-Oosten en als wij daar dan niets beschermends tegen doen, dan keilen de goedkope legbatterij-eieren ons toch weer om de oren.

Het is ook misplaatst dat Nederland zich op de borst klopt als koploper in de strijd voor een beter Europees dierenwelzijnsbeleid. De EG hanteert minimumnormen die hier allemaal heel technisch worden vertaald in zoveel vloeroppervlakte, licht, voederbakken en dergelijke. In die constructie mag je varkens laten leven. Het kan anders. Groene Weg scharrelvarkensboeren krijgen gegarandeerde prijzen voor hun producten en dan kunnen hun dieren een normaal varkensleven leiden. Leg subsidie op de diervriendelijke hamlap. Ik ben ook geen vegetariër, maar ik ben wel voor ecologisch boeren. Maak het andere vlees duurder. Dat doet de dieren meer goed dan wetgeving, al dan niet in Europees verband.'

Nog meer crises

Komt het nog goed tussen mens en dier, met dier en recht?

'Er zijn natuurlijk ook wel positieve dingen gebeurd de afgelopen tijd. Het verbod op de drijfjacht, straks op de nertsenfokkerij, de betere huisvesting voor kippen in het verschiet. Maar in de relatieve context vind ik de resultaten toch wel bijzonder mager. In 1983 bij het verdedigen van mijn proefschrift had ik nog wel de idee dat mijn opvattingen over het dierenrecht zich als een inktvlek zouden verspreiden. Net zoals de opkomst van het milieurecht en het natuurbeschermingsrecht. Die gaven hoop. Als we ook PKB's voor dierenwelzijn hadden gehad was het misschien beter gegaan. Het dierenbeschermingsrecht is nog altijd een foetus. Er wordt wel veel meer over gepraat. Maar ik heb het angstige gevoel dat die discussie niet is opgeschoven naar een hoger niveau. En van het gepraat in de ethische salon zijn de dieren ook niets wijzer geworden. De boeren vinden nog steeds dat het goed gaat met hun dieren. Wat mij betreft kunnen er geen diercrises genoeg zijn. Dan nog maar eens een keer een mkz-uitbarsting of een ronde varkenspest. Ze zullen leren dat het zo niet kan.'

Bron: NJB 2002/33

Monitoring antibiotica-resistentie

Het veld wacht op het startschot van de overheid

Jan Hulsen

Berichten
en
verslagen

"Resistentie van micro-organismen tegen antibiotica is wereldwijd een van de belangrijkste issues van dit millennium." In landen als Denemarken, Noorwegen en Oostenrijk lopen uitstekende monitoringprogramma's. De Nederlandse humane geneeskunde werkt eveneens met een goed programma, terwijl de veterinaire infrastructuur nog steeds rust op versnipperde initiatieven uit het veld. Het is tijd dat de overheid gestructureerd aan de slag gaat, zo klinkt het tijdens het veterinair farmacologisch congres op 13 november 2002 *Antimicrobial Resistance Monitoring: op weg naar NedMap*.

De algehele boodschap uit de voordrachten van dit congres is duidelijk. Bacteriepopulaties in dieren en mensen overlappen elkaar en overdracht van antimicrobiële resistentie (AMR) vindt plaats tussen de mens- en dierpopulaties. Daardoor vormt resistentieontwikkeling en -verspreiding in dierpopulaties een risico voor de humane volksgezondheid. Hoewel dit risico in vele gevallen klein zal zijn, is de impact, de schade die veroorzaakt wordt, vaak erg groot. Vandaar dat de roep groot is voor nationale beheersingssystemen, waarbij de eerste stap bestaat uit monitoring.

Het uiteindelijke doel van antibiotica-resistentie monitoring is inzicht krijgen in, en voorkomen van resistentieproblemen. De primaire insteek betreft de humane gezondheidszorg, maar ook de veterinaire zorg zal ervan profiteren.

Het uiteindelijke doel van antibiotica-resistentie monitoring is inzicht krijgen in, en voorkomen van resistentieproblemen. De primaire insteek betreft de humane gezondheidszorg, maar ook de veterinaire zorg zal ervan profiteren.

Beheersing van antimicrobiële resistentie

Het oplossen en voorkómen van resistentieproblemen kunnen niet door één partij in de dierhouderij georganiseerd worden, maar moet in het totaal van betrokken partijen en krachten gezocht worden. Het vergt een systeemaanpak. Alle sprekers brengen dit naar voren. Dr. Hilde Bager uit Noorwegen vat het onder de term *holistic approach*, anderen spreken van een multidisciplinaire aanpak. Winand Kissels, voorzitter van de FIDIN, benadrukt om alle partijen op hun verantwoordelijkheid aan te spreken en niet alleen naar de farmaceutische industrie te wijzen. Dr. Dick Mevius van het CIDC Lelystad brengt de systeemaanpak tot uiting door een dringend beroep te doen op de overheid om een brug te slaan tussen het ministerie van Volksgezondheid (VWS) en het ministerie van Landbouw (LNV). Prof. A.S.J.P.A.M. van Miert brengt gezelschapsdieren in beeld en noemt het ridicuul dat pyodermie bij de hond langdurig wordt behandeld met breedspectrum antibiotica, zoals amoxicilline+clavulaanzuur, terwijl de kiem *S. intermedius* ook goed te bestrijden is met een smalspectrum-middel.

KNMvD-voorzitter drs. Ton de Ruijter spreekt expliciet de overheid aan als regisseur en controleur.

Ook keukenhygiëne komt aan de orde, als belangrijke factor bij voedselinfecties.

Dick Mevius houdt een vurig pleidooi richting overheid om de AMR-monitoring in de dierhouderij gestructureerd op te zetten. Hij vindt dat de Voedsel en Waren Autoriteit, VWA, hét aangewezen instituut is om dit project eindelijk eens vorm te geven. Daarbij stipt hij aan dat resistente bacteriën gemakkelijk landsgrenzen overschrijden en import in Nederland een groot risico vormt.

Een vertegenwoordiger van het ministerie van VWS vertelt dat zijn organisatie de noodzaak inziet, evenals het ministerie van LNV. "We gaan aan de slag als we tijd hebben, de eerste houtskoolschetsen zijn reeds gemaakt." De crises van de recente jaren, MKZ-MPA-meningokokken, stonden de ministeriële aandacht voor dit soort projecten in de weg.

Op dit moment vindt al enige monitoring plaats, ondermeer door het CIDC en het RIVM, maar dit gebeurt op basis van initiatieven van personen binnen deze organisaties en er is geen financiering voor. Wat vandaag nog gedaan wordt, kan dus morgen verdwenen zijn.

De belangrijke rol voor de dierenarts

Prof. van Miert werpt in zijn voordracht een bijzonder licht op de waakhondfunctie van de dierenarts, namelijk dat de dierenarts in de meeste gevallen ook als eerste resistentieproblemen aan den lijve ervaart. Immers, op bedrijven waar multi-resistente pathogenen voorkomen, raakt zijn arsenaal aan antibacteriële middelen uitgeput. Omgekeerd is het dus in het belang van elke veehouderij dat een dierenarts zorgvuldige behandelingsadviezen voorschrijft, bij voorkeur via de werkwijze van Goede Veterinaire Praktijkvoering en bedrijfsformulieren. Drs.

Chris Pellicaan, de apotheker van de Faculteit der Diergeneeskunde, vond in een onderzoek een rechtlijnig verband tussen het aantal voorschrijvingen (doses per dag) en resistentie.

De voorzitter van de KNMvD Ton de Ruijter kreeg als taak van de congresorganisatie een antwoord te geven op de vraag: Is de dierenarts klaar voor effectieve monitoring van resistentie? De Ruijter legt het toegehoor uit hoe dierenartsen als individu en de beroepsgroep als geheel de recente jaren geïnvesteerd hebben in professionele kwaliteit. Hij toont de huidige stand van zaken van de erkenningsregelingen, de praktijkcertificering en het integriteitsbewustzijn. Onder de voorwaarde dat ook de andere betrokken partijen hun verantwoordelijkheid nemen, de Ruijter spreekt hierbij expliciet de overheid aan als regisseur en controleur, is de dierenarts er klaar voor.

Op dit moment loopt een pilot-onderzoek, waarbij dierenartsen praktijken medicijntoepassingen direct doorgeven aan een centrale database. Dit kan vanuit het praktijkgebouw, maar ook draadloos vanaf het boeren erf. Dit systeem maakt continu zichtbaar hoe bijvoorbeeld antibiotica worden ingezet en waar elke eenheid product zich bevindt. Volgens prof. Henk Vaarkamp is het klaar om in een landelijke structuur te worden ingezet.

DanMap: hoe Denemarken het geregeld heeft

Fleming Bager was in 1995 betrokken bij het opzetten van DanMap en, gezien zijn overtuigende presentatie, nog steeds vol overgave betrokken bij dit monitoringsysteem. DanMap is het oudste programma voor monitoring van antibiotica-resistentie in de EU. Het betreft zijn gegevens uit de veterinaire sector, de humane sector en naar voedingsmiddelen.

Het veterinaire deel van DanMap rust op drie pijlers:

1. het brengt de diergeneesmiddelenstroom tot op bedrijfsniveau in beeld;
2. het omvat een diagnostische poot die monsters neemt op boerderijen, in slachthuizen en op andere plaatsen in de keten;
3. het analyseert de monster- en resistentiegegevens.

Dierenartsen in Denemarken schrijven slechts diergeneesmiddelen voor, de veehouders halen ze vervolgens bij de apotheek. DanMap is gekoppeld met de computersystemen van de apotheek. Daar wordt geregistreerd welke dierenarts welke diergeneesmiddelen aan welke veehouder heeft voor-

Organisator van dit congres, mevrouw prof. dr. Johanna Fink Gremmels.

geschreven. Met dit systeem kan dus het voorschrijfgedrag van de individuele dierenarts in beeld gebracht worden. Wijkt dit af van een of andere norm, dan kan de dierenarts daarop aangesproken worden. Bijvoorbeeld: "waarom schrijft u zoveel fluorquinolonen voor?" Elke dierenarts weet dus dat hij zijn therapiekeuze zal moeten kunnen verantwoorden.

De monsters van verschillende plaatsen in de productieketen leveren informatie over resistentieontwikkeling en -verspreiding. Hiermee ontstaat bijvoorbeeld op bedrijfsniveau inzicht in gevoeligheidspatronen van specifieke bacteriën. Analyse van de antibioticagebruik en resistentiepatronen roept regelmatig nieuwe vragen op. "Je moet veel weten van de toepassing van antibiotica, om gegevens te kunnen analyseren en trends te begrijpen." Alle monsters worden bewaard bij -80°C om op latere tijdstippen opnieuw onderzocht te kunnen worden, voor het beantwoorden van actuele vragen. Behalve als nationaal monitoringsysteem, genereert DanMap ook internationaal grote waarde als paradepaardje voor de Deense agrarische industrie.

Systeemaanpak

Uit de voordrachten blijkt dat met terughoudend en gericht antibioticagebruik problemen door resistentie sterk gereduceerd kunnen worden, ook zonder een totaalverbod op bepaalde middelen. De situatie in bijvoorbeeld de Nederlandse ziekenhuizen onderschrijft dit. Ondanks veelvuldig gebruik van antibiotica, kennen wij in onze ziekenhuizen nauwelijks problemen met multiresistente kiemen, zoals de MRSA (Methicilline Resistente Staf. Aureus). In landen waar men veel gemakkelijker en minder gericht antibiotica toepast, heeft men ook de meeste problemen met resistentie. De meeste infecties van Nederlanders met multi-resistente pathogenen worden opgedaan in buitenlandse ziekenhuizen. De veterinaire speelt een sleutelrol binnen de dierhouderij waar het aankomt op prudent use of antibiotics. Immers, hij is de poortwachter van het distributiekanaal en hij bezit de kennis om doelgerichte medicatie op bedrijfsniveau mogelijk te maken.

De doelstelling: minimaal en optimaal gebruik van antibacteriële middelen, in combinatie met een goede monitoring van alle relevante bacteriepopulaties en een goed management van risico's.

Dr. Fleming Bager van het Danish Zoonosis Center and Danish Veterinary Institute.

Mastitisbestrijding op z'n Noors en op z'n Amerikaans

Het Uiergezondheidspanel bespreekt de Noorse en Amerikaanse wijze van mastitisbestrijding

Jan Hulsen

Berichten en verslagen

Een Noorse uiergezondheidsspecialist uit Noorwegen, een Nederlandse uit de Verenigde Staten en nog een Nederlander uit Canada, gaan in gesprek met een forum Belgische en panel Nederlandse uiergezondheidsdeskundigen van divers pluimage. De Noorse aanpak, de Amerikaanse methode en het verschil daartussen dat minder groot is dan het lijkt.

Dagvoorzitter Herman Barkema opent met een humoristische inleiding deze bijzondere bijeenkomst van het Nederlandse Uiergezondheidspanel met het Belgische Forum Uiergezondheid. De aanleiding is de aanwezigheid van drie gereputeerde deskundigen in ons land: Ynte Schukken van Cornell University (USA), Olaf Østerås uit Noorwegen en natuurlijk Barkema zelf, werkzaam aan The Atlantic College in Prince Edward Island (Canada). Het samenzijn van de leden van het Belgische Forum Uiergezondheid met het Nederlandse Uiergezondheidspanel geeft de bijeenkomst extra internationaal cachet. De voertaal: Engels.

De Noorse methode

In Noorwegen heeft elke individuele koe een medisch dossier, dat op het bedrijf ligt. Toepassing van antibiotica is er voorbehouden aan dierenartsen. Veehouders mogen alleen vervolgbehandelingen uitvoeren, nadat een dierenarts de

diagnose heeft gesteld en de therapie heeft gestart. De dierenarts vult ook zelf het medisch koedossier in. Op dit moment is dit nog een papieren dossier, er wordt hard gewerkt aan een elektronische versie.

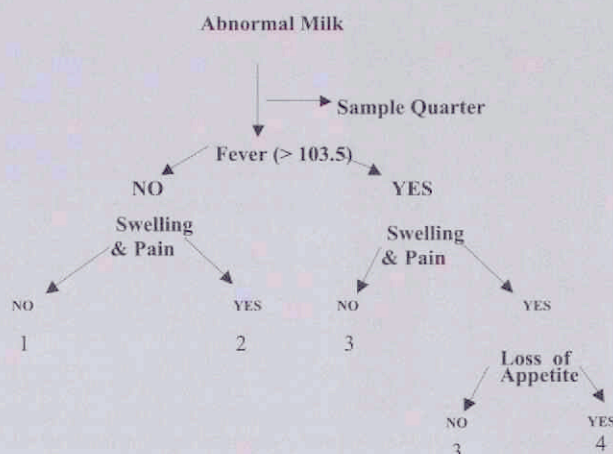
Naast individuele koedossiers is er ook een bedrijfsverslag, het *farmers book*. De *farmers books* worden regelmatig verzameld, waarna de gegevens in een centraal bestand worden ingevoerd. Deze database dient vervolgens voor monitoring en uiteenlopende analyses.

Deze informatievergaring en analyse is een belangrijke pijler waarop de gezondheidszorg voor het Noorse vee rust. De centrale regie ervan ligt bij een samenwerkingsverband, NCS, van zuivel, veehouders, veeverbetering en dierenartsen. In hun samenwerking proberen zij de krachten te bundelen om diergezondheid te optimaliseren, de Noren fokken bijvoorbeeld al jaren op uiergezondheid, en medicijngebruik te minimaliseren.

Voor de bestrijding van mastitis bedient de Noor zich van injectiemiddelen en intramammaire lactatiepreparaten. Er zijn geen droogzetters geregistreerd. Als er al een droogzetbehandeling wordt toegepast, bestaat deze uit de toediening van lactatie-injectoren gedurende de eerste dagen van de droogstand.

Veehouders bellen in veel gevallen dus de dierenarts, voor behandeling van mastitis. Het besluit 'niet medicinaal behandelen' nemen ze ongetwijfeld regelmatig zelf. De dierenarts leest het koedossier en neemt altijd een melkmonster, waarna de uitslag ter inzage komt te liggen op het bedrijf. Østerås heeft hier een duidelijk behandelingsadvies: geen

Mastitis Treatment Protocol

Bron: Cornell Veterinary Medicine.

Treatment Protocol

Treatment	1	2	3	4
	Oxytocin & strip	Oxytocin & strip Intramammary Treatment	Oxytocin & strip Intramammary Treatment Banamine IV	Oxytocin & strip Banamine IV
			Hypertonic	Hypertonic
			Saline IV (2 L)	Saline IV (2 L) OXYTET. IV 10 gm Day 1, 6 gms daily thereafter for 4 more days
				Oral Fluids & Electrolytes - 10 gal daily as needed
				If recovery is incomplete at end of 5 days change to Polyflex or Naxel for 3 to 5 days

Bron: Cornell Veterinary Medicine.

bacteriën in de kweek, dan geen antibiotica. Bij elk consult heeft de dierenarts dus goede informatie beschikbaar over eerdere uierinfecties. Hiermee hebben de Noren een nauwsluitende structuur voor de klinische zorg voor mastitis gebouwd, op bedrijfsniveau.

Østerås presenteert de statistieken van mastitisincidentie en resistentieprofielen (slechts 2% van de *S. aureus*-stammen is penicilline resistent). Het feit dat 50% van de mastitisgevallen in de eerste maand na afkalven optreedt, ontlokt de stelling dat mastitis een puerperale ziekte is. De vraag rijst of het standaardgebruik van langwerkende droogzetpreparaten hier geen verbetering zal brengen. Het Noors beleid streeft naar minimaal antibioticagebruik en bijvoorbeeld selectief droogzetten. Maar Østerås gaat wel onderzoeken of standaard droogzettherapie in de Noorse situatie ook bijdraagt aan een algehele reductie van klinische mastitis.

De statistieken laten succes zien, namelijk dat de mastitisincidentie onder de Noorse koeien sterk gedaald is sinds '94-'95 van 50% naar 28% nu. Het gemiddelde bedrijfscegetal bedraagt 114.000. Østerås meent dat dit het gevolg is van een breed ingezet beleid van terughoudend gebruik van antibiotica en een focus op preventie. Het kost moeite, vertelt hij, om veehouders zich te laten concentreren op preventie in plaats van telkens klinische koeien te behandelen. En ook dierenartsen hebben er moeite mee. Ondermeer door voorlichtingsprogramma's en doordat het merendeel van de dierenartsen in dienst is van de NCS, is men er toch in geslaagd een fikse ommekeer te bewerkstelligen. De zelfstandig werkende dierenartsen zijn veel moeilijker te sturen.

Noorse veehouders ontvangen een bonus voor hun melk als het celgetal minder is dan 230.000. Blijkbaar is dit een aantrekkelijke bonus, want men is zeer gespitst om deze binnen te halen. In deze context constateert Østerås dat er geen positieve relatie bestaat tussen het diergeneesmiddelengebruik en uiergezondheid, in de vorm van een laag celgetal. Noorwegen realiseert een laag tankcelgetal, met een veel lager verbruik van medicijnen dan andere Scandinavische landen, die een

veel hoger gemiddeld tankcelgetal hebben. Volgens Østerås schuilt de oplossing in preventie en zorgvuldig afgewogen behandeling. Milde mastitisgevallen hoeven naar zijn mening geen antibioticabehandeling en als uit het melk b.o. blijkt dat sprake is van een *S. aureus*-infectie, dan moet sowieso pas in de droogstand behandeld worden. De Noorse koe is een dubbeldoel dier, dat zo'n 6.200 kg melk per jaar produceert. Het gemiddeld vervangingspercentage bedraagt 40%. De bedrijven zijn klein (acht tot tien koeien) en de melkveehouder haalt ongeveer 25% van zijn inkomen uit omzet en aanwas. Er is dus ruimte en tijd voor individuele aandacht voor koeien en de dieren worden gemakkelijk opgeruimd.

Er ontstaat discussie over de beweegredenen, de incentives, van de veehouders en de wijze waarop de mooie uiergezondheidsstatistieken ontstaan. Is het puur financieel gewin, de bonus, of wordt men gedreven door ideële normen zoals een laag antibioticagebruik? Hoe het ook zij, stelt Østerås, het gaat om de attitude van de veehouder, die gericht moet zijn op preventie en terughoudend antibioticagebruik. Met de goede kennis van de dieren en de veterinaire situatie hebben de Noren de situatie bereikt waarin ze op dier- en bedrijfsniveau een weloverwogen therapiekeuze kunnen maken. Netto bespaart de sector hier geld mee, want de daling in antibiotica-kosten is groter dan de uitgaven van het uiergezondheidsprogramma. Binnen het programma wordt sterk gelet op kostenreductie en efficiëntie.

Als een dierenarts geroepen wordt bij een klinische mastitis maakt hij een triage: milde mastitis: niet behandelen, geneest spontaan. Matige mastitis: behandelen volgens protocol en ernstige mastitis: behandelen volgens protocol. Vrijwel alle mastitisgevallen worden behandeld met penicilline of penstrep-preparaten, want de grote meerderheid der kiemen is hier gevoelig voor. In ongeveer 12% van de gevallen worden coliforme kiemen gekweekt.

In het behandelingsprotocol vallen drie dingen op. Allereerst de eenvoud. Ten tweede spuit men bij het eerste consult de koe met klinische mastitis xylazine i.m., waardoor zij zich beter laat uitmelken. Een 'koe die er nog goed bij staat' krijgt ongeveer 0,75 ml handelsoplossing Rompun®. Ten derde gebruikt men voor parenterale ondersteuning 'gewone' penicilline G. "Wij hebben met name te maken met strepto- en stafylokokken, waarvan de resistentie tegen penicilline nog op hetzelfde niveau ligt als toen Fleming de penicilline ontdekte". Met penethamaat hebben de Noren nauwelijks ervaring. Het gegeven dat nagenoeg alle mastitiden met β -lactam antibiotica behandeld worden, maakt detectie van bacteriegroeiremmende stoffen door de melkfabriek eenvoudig en goedkoop.

Behandelplan klinische en subklinische mastitis (O. Østerås):

Klinische mastitis	Subklinische mastitis
Eerste behandeling: - oxytocine + xylazine + uitmelken - 15.000 mg/kg penicilline G im	- Behandeling na bacteriologisch onderzoek, - meestal dezelfde therapie als klinische mastitis, maar zonder xylazine-toediening.
Zelfde avond: - penicilline-streptomycine imm	
drie volgende avonden: - penicilline-streptomycine imm	

Mastitistherapie in de VS

"Eigenlijk zijn het twee uitersten," begint Ynte Schukken. "Nederland is very organised en de Amerikaan leeft in a free country, with very few rules". Ongeveer drie jaar geleden vertrok Schukken van de Faculteit der Diergeneeskunde in Utrecht naar de Quality Milk Production Services¹ van Cornell University, in de staat New York.

New York is de derde melkproducerende staat van de VS, na Californië en Wisconsin. De meeste bedrijven zijn *family farms* met honderd melkkoeien. De *range* van de bedrijfs-groottes is evenwel breed en loopt van twintig koeien tot tweeduizend. Ook de kwaliteit van het bedrijfsmanagement vertoont een brede spreiding, van notoir slecht tot indrukwekkend goed.

De celgetalgrens bedraagt 750.000, na drie overschrijdingen stopt de fabriek de afname. Er bestaat een debat om deze grens te verlagen. De overheid stuurt hierin nauwelijks aan,

omdat deze de voedselveiligheid bewaakt en niet de diergezondheid. Voor haar is het celgetal een *animal health issue*. "Een hoog celgetal is een indicator van slecht management", wordt gesteld. Schukken beaamt dit, maar legt uit dat de zuivelbedrijven, *coöps*, geen strengere grenzen durven te hantieren vanwege de harde onderlinge inkoopconcurrentie. Bedrijven die minder streng zijn zullen gemakkelijker melk kunnen inkopen dan de strengere.

Antibiotica

De VS kennen twee types antibacteriële middelen: de OTC-middelen, dat staat voor *Over The Counter*, en de *prescription drugs*, die alleen via de dierenarts verkrijgbaar zijn. OTC-producten worden verspreid via het lekenkanaal, ondermeer via farm supply shops en postorderbedrijven. De Amerikaanse overheid laat geen nieuwe OTC-middelen meer toe en wil de medicijnstroom via de dierenartsen laten lopen. Door het OTC-kanaal zijn er veehouders die geen dierenarts nodig hebben.

Het arsenaal aan antibacteriële middelen blijkt in de VS veel

¹ <http://qmps.vet.cornell.edu/qmps.html>.

Udder Health Case Recording: Data Entry

Clinical Mastitis Case / Culture Result / and Dry Cow Treatment Record

Farm: _____

To transfer the information from the treatment record, or DHI Calendar, to Bessy's Daisy's and Elsie's Cow Card in Dairy Comp 305.

Cow ID	Date of Case	Quarter	Code #	REMARK FIELD			Dry Cow Treatment	Entry into DC305
				Udder Treatment	Other Treatment	Culture Result		
Bessy	Feb. 9, 1999	RF	1	SO	NN			
Daisy	Feb. 10, 1999	RH	4			STAAU		
Elsie	Feb. 10, 1999		3				CD	

Example # 1 Bessy

Under **Health Events** menu, click on **Clinical Mastitis**, and select **Bessy** from the picklist.

Event Date: Remark:

Example # 2 Daisy

Under **Health Events** menu, click on **Culture Result**, and select **Daisy** from the picklist.

Event Date: Remark:

Example # 3 Elsie

Under **Testday** menu item, click on **Dry**, and select **Elsie** from the picklist.

Event Date: Remark:

Bron: Cornell Veterinary Medicine.

kleiner dan in Nederland. Penicilline, ampi- en amoxicilline, oxytetracycline, sulfadimethoxine, erythromycine en ceftiofur vormen de groep beschikbaar voor intramusculaire toediening bij melkgevend rundvee. Als lactatiepreparaten beschikt de Amerikaan over amoxicilline, cephalirine, cloxacilline, erythromycine, hetaciline, penicilline G (met/zonder novobiocine) en pirlimycine. De lijst van droogzetmiddelen is nagenoeg gelijk, behalve dat hiervoor geen amoxicilline beschikbaar is, maar wel penicilline plus dihydrostreptomycine. Novobiocine is er ook als monopreparaat voor droogzetbehandeling. Bijvoorbeeld de fluoroquinolonen zijn volledig gereserveerd voor humaan gebruik.

Net als in Nederland hebben de diergeneesmiddelen een registratie voor specifieke indicaties en geeft de bijsluiter een gebruiksvoorschrift. Toepassing anders dan volgens de registratie heet er *ExtraLabel Use*. (Waar komt het goed Nederlands woord *off label use* vandaan?)

Om te komen tot toepassing volgens extra label use moet de dierenarts de dieren gezien hebben en moet hij/zij een heel heldere en logische beslisboom (algoritme) volgen. Voor een wachttijd kan men te rade gaan bij de online databank FARAD (www.farad.org) die een wachttijadvies geeft.

Sommige dierenartsen maken nog hun eigen intramammaire mengsels, die ze ter onderling onderscheid een kleurtje geven met een voedingskleurstof. De groene drank is dan bijvoorbeeld voor ernstige klinische mastitis en de rode voor milde mastitis. Volgens de wetgeving is dit verboden, maar zolang de veehouder geen problemen krijgt met residuen in de tankmelk, kraait er geen haan naar. "Dit zijn typisch bedrijven waar we problemen zien met gist- en mycoplasma-infecties."

Amerikaanse boeren blijken zeer voorzichtig en zorgvuldig waar het om wachttijden en residuen gaat. "Een boer die een melktankwagen verontreinigt, koopt de hele wagen", vertelt Schukken. De sanctiemaatregelen zijn dus pittig. In principe zijn ook de dierenartsen aansprakelijk, in het geval van contaminatie door *extralabel drugs*. Maar in de praktijk blijken veehouders hiervoor zelden hun ver aan te klagen.

SOP's en protocollen

Met name voor grote melkveebedrijven zijn behandelprotocollen onmisbaar, stelt Schukken. Een positief punt daarbij is dat vanwege de grote aantallen de effectiviteit van deze protocollen binnen het bedrijf kan worden gecontroleerd, vaak met de aanwezige managementsystemen. Schukken demonstreert een in de praktijk werkend managementpro-

gramma, waarbij elke behandeling volgens een code wordt ingevoerd. Veehouders en medewerkers zijn dit gewoon, want ook andere gebeurtenissen moeten zij met - logische - codes inbrengen. De genezing kan bepaald worden met het celgetal. Met de behandelcode en de juiste afkapwaarden voor genezing, kan de computer uitrekenen wat het succespercentage is van een bepaalde behandeling.

In Schukken's casus werkt men met een *linear score*, een van het celgetal afgeleide waarde. In Nederland hebben we deze afgeleide waarden, bijvoorbeeld de celgetalwaarde, verlaten en gebruiken we het celgetal. Een voordeel van een score is dat je minder getallen hoeft weer te geven op een beeldscherm: bijvoorbeeld: 1, in plaats van: 100.000.

Schukken toont een *mastitis treatment protocol*. Hierin maakt de diervetser een keuze voor een behandeling door het nalopen van een beslisboom. Als diagnostische criteria gebruikt men klinische waarnemingen als koorts en voeropname. De behandeling heeft een nummer, dat ook gebruikt wordt in het registratiesysteem. Zie afbeeldingen.

Om een indruk te geven van de werkzaamheden op grote bedrijven legt Schukken uit dat een goedlopende *1.000 head dairy herd* een sick cow pen heeft met gemiddeld veertig koeien daarin. Deze koppel heeft op deze bedrijven een eigen *manager*. Die werkt in veel gevallen met *standaardprocedures*, *standard operating procedures* oftewel *sop's*.

The best of both worlds

"Wat leren deze twee op het eerste gezicht zeer verschillende methodieken ons?" vraagt voorzitter Barkema de aanwezigen. "Dat de basis van effectieve mastitisbestrijding bestaat uit nauwgezette registratie, goede diagnostiek en een gestructureerde aanpak", klinkt een antwoord. "En ze bevestigen dat economische prikkels de belangrijkste sturingsmiddelen vormen voor beïnvloeding van het uiergezondheidsmanagement op een bedrijf."

"Welk verbeteringssuggestie geeft de Amerikaan aan de Noor en welk advies krijgt Amerika uit Noorwegen?" "Het Noors systeem is erg intensief en erg goed", stelt Schukken. Østerås heeft weinig vertrouwen in de residu-testen en spreekt zijn voorkeur uit voor schone productiesystemen. "Als Amerikaanse consument zou ik ongerust zijn over residuen van diergeneesmiddelen in de melk."

Een zeer interessante bijeenkomst, deze multi-nationale uiergezondheidsdiscussie. Als we een goede aanleiding hebben doen we dit wéér, luidt de consensus na afloop.

Uitspraak CAVP in klacht ACE-remmer

Aan de Commissie Aanprijzing Veterinaire Producten (CAVP) is in november 2002 een klacht voorgelegd door een bedrijf met in het assortiment een ACE-remmer, die is geregistreerd voor de behandeling van hartfalen bij honden en nierinsufficiëntie bij katten. De klagende partij is van mening dat een concurrent, die een ACE-remmer voert uitsluitend ter behandeling van hartfalen bij honden, in zijn promotie ten onrechte de indruk wekt dat voor dit middel

eveneens een claim is geregistreerd ter behandeling van nierproblemen bij honden.

De CAVP oordeelt dat de aangeklaagde partij weliswaar op indringende wijze informatie verschaft over de werking van zijn product op de nierfunctie van de hond, maar hierbij niet zover gaat dat de indruk wordt gewekt van een geregistreerde claim.

De klacht wordt derhalve afgewezen.

Honden castreren in het buitenland

Anna Deen, Yvon Jongsma-Biben en Rachel van Gisbergen

Zoals vele studenten diergeneeskunde, besloten ook wij onze wachttijd nuttig te besteden en maakten we deel uit van één van de castratieprojecten van straathonden in het buitenland. Meer dan een jaar geleden zijn we al begonnen met het zoeken naar de juiste contactpersoon. Uiteindelijk kwamen we terecht bij de heer Lemmens van de stichting Galgo (www.galgo.nl).

Nadat we aanvankelijk naar Turkije, Griekenland of Portugal zouden gaan, kregen we in januari van dit jaar te horen dat we de mogelijkheid hadden om in een zeer primitief asiel in Vilanova Del Camí te Spanje hulp te gaan bieden. Dit was een hele uitdaging, want naast de aanwezige honden was er alleen water en elektriciteit aanwezig. Al het overige, nodig voor het opereren, moest door onszelf geregeld worden. Stichting Galgo had hier geld voor gereserveerd, maar dat was onvoldoende om alle benodigdheden van te kopen. Daarom hebben we vele bedrijven en mensen benaderd voor sponsoring van ons project. Gelukkig reageerden de meeste enthousiast en eind mei konden we goed voorbereid naar Spanje vertrekken.

75 kg aan materiaal hadden we vanuit Nederland opgestuurd, enkele spullen hadden we meegenomen in onze koffers en anesthesica en medicijnen waren in Spanje besteld door onze Duitstalige contactpersoon Andrea Manresa aldaar. Zij zet zich in voor de herplaatsing van de asielhonden (www.tierheim-spanien.de). In Spanje aangekomen troffen we inderdaad een erg primitief asiel met meer dan honderd straathonden aan. Het werd gerund door Pepita, een 65-jarige vrouw en haar dochter Dolores. Na op zondag te hebben geholpen met het vaccineren, konden we op maandag aan de slag in onze operatieruimte.

Gelukkig hadden ze in Spanje ingezien dat het onmogelijk was om bij het asiel te opereren en was er bij een grote dierenkliniek een soort van garagebox voor ons geregeld met water, stroom en voldoende hondenhokken in de buurt. Een dierenarts daar, die tevens ook de mede-eigenaar van de dierenkliniek is, was erg aardig en van hem mochten we onder andere een operatietafel, infuusstandaard en weegschaal lenen. Hij hield toezicht op ons werk en we konden 24 uur per dag hulp en advies krijgen van hem of één van zijn collega's. Na een lange vertraging arriveerden op woensdag eindelijk onze dozen met benodigdheden en was onze operatieruimte klaar voor gebruik.

Alle honden gaven we een pre-anesthetisch onderzoek en ze werden behandeld met Frontline of Stronghold en Defendog. Omdat we de honden niet kenden gebruikten we standaard muilkorven bij het injecteren. Helaas was het soms nodig een vangstok te gebruiken. Het instrumentarium steriliseerden we door het, vlak voor gebruik, een half uur te koken in een aspergepan.

Voor de anesthesie gebruikten we Xylazine, Ketamine en Midazolam, dat we intramusculair injecteerden en intraveneus nadoseerden. Het duurde een paar dagen voordat we de juiste dosering te pakken hadden, want ook al was alles in Nederland goed voorbereid, in Spanje bleek het toch weer net iets anders te werken. Bij iedere hond legden we standaard een intraveneus NaCl-infuus aan, zodat de nieren minder belast werden. Bij twijfel over Leishmaniosis konden we meteen een Leishmania-test doen. Verder brachten we een tracheatube in zodat, in geval van nood, de hond mond op tube beademd kon worden. Vlak voor de operatie gaven we de honden antibiotica (amoxicilline) en pijnstilling (Ketofen of Metacam). Na de operatie kregen ze nog drie dagen amoxicilline en Ketofen of Rimadyl in tabletvorm. Tevens maakten we nog optimaal gebruik van de uitwerking van de anaesthesiemiddelen, door oppervlakkig tandsteen te verwijderen, nagels te knippen, oren te checken en uitgebreid te borstelen.

We gebruikten naast de benodigde desinfectantia, steriele afdekdoeken, steriele handschoenen, steriele gaasjes, enzovoort. Dat we zeer hygiënisch te werk gingen bleek wel uit de reactie van de toezichhoudende dierenarts, die ons werk uiterst nieuwsgierig in de gaten hield. Verder was hij bijzonder geïnteresseerd in onze hechtmethode, met name onze intracutane hechtingen, waardoor de honden hun hechtingen niet konden loslikken of -bijten. Omdat we met z'n drieën waren, hadden we een roulatieschema, waarbij we om de beurt chirurg, assistent, of anesthesist waren. Vooral op het einde waren we bijzonder goed op elkaar ingespeeld. Alle operaties zijn goed verlopen, de honden waren een paar uur na operatie vaak al weer helemaal wakker. Toch hebben we ook de nodige problemen ondervonden. Het licht viel een keer uit terwijl we aan het opereren waren, gelukkig hadden we nog een gaslamp. We hebben een teef geopereerd waarbij bleek dat zij een verhoogde bloedingsneiging had en één teef bleek achteraf reeds gecastreerd te zijn. Dit, en nog vele andere obstakels, hebben we met zijn drieën prima opgelost en achteraf kunnen we zeggen dat het een zeer leerzame ervaring was. Een aanrader dus, voor elke veterinaire student die de wachttijd voor de differentiatie co-schappen goed wil benutten. Tijdens ons verblijf zijn we in het nationale en regionale televisienieuws gekomen en zijn we geïnterviewd door twee (regionale) kranten. Dit was goede publiciteit voor de Spaanse dierenkliniek en de dierenarts die ons daar geholpen heeft, maar bovenal een goede manier om het straathondenprobleem onder de aandacht te brengen bij de Spaanse bevolking. Het aantal honden dat door onze inzet is gecastreerd, is slechts een druppel op de gloeiende plaat, maar wij hopen dat het een stimulans is voor vele anderen.

Met dank aan stichting Galgo, IAMS Europe, Alfasan, Vetin Aacofarma, Instruvet, Virbac, Merial, AST farma, Johnson & Johnson, OKDV en andere sponsors.

Het oog ziet van zich af...

laira Boissevain

Veterinair tuchtrecht

Tranen...

De oogjes van deze elf jaar oude poedel doen pijn en tranen er op los. Met een fluoresceinetest stelt de dierenarts vast dat de oogjes flink zijn ontstoken. De hond krijgt injecties met duplocilline en Tolfedine, pijnstillers en krijgt Neo-hydrops oogdruppels voor tien dagen voorgeschreven. Na

tien dagen zijn de klachten verbeterd, maar hardnekkig als sommige aandoeningen zijn, steken ook deze ontstoken ogen na drie weken opnieuw de kop op. Twee maanden na het eerste consult verschijnt de eigenaar opnieuw met de poedel op het spreekuur. De dierenarts doet er niet al te moeilijk over; hij schrijft opnieuw voor tien dagen Neo-hydrops druppels voor. Opnieuw een fluoresceinetest doen lijkt niet echt nodig, het is toch wel duidelijk waar de klachten vandaan komen? De dierenarts vertelt de eigenaar wel met klem dat de klachten na tien dagen verdwenen moeten zijn. Nu maar hopen dat de ontsteking gehoorzaam wil vertrekken...

...met tuiten

Het lijkt er wel op, want een week later is de hond weer in orde, dus stopt de eigenaar met de druppels. Ruim twee weken later is het dan weer mis, maar de eigenaar is op dat moment elders in het land met vakantie. Hij gaat naar een dierenarts in de buurt, die de hond onderzoekt en een beschadiging van het hoornvlies vaststelt. De hond krijgt chlooramfenicolzalf met vitamine A voorgeschreven. Dat help natuurlijk beter, en de eigenaar besluit daarom dat zijn eigen dierenarts zijn werk niet goed heeft gedaan. En wat doe je als je boos bent? Een boze brief schrijven en schadevergoeding eisen! De eigenaar schrijft zijn dierenarts een brief waarin hij zegt dat hij niet tevreden is over de behandeling en schadevergoeding wil. Dat doet al vermoeden dat al die surrealistische rechtszaaksoaps op de televisie kunnen leiden tot vreemde ideeën, maar het wordt nog gekker.

Of toch krokodillentranen?

Geloof het of niet, twee dagen na het verzenden van die boze brief staat de eigenaar, weer bij zijn eigen dierenarts op de stoep om de hond verder te laten behandelen. De dierenarts is op zijn zachtst gezegd verbaasd, maar besluit dan ook dat hij geen zin meer heeft in deze cliënt. Hij weigert de hond te behandelen, waarna de eigenaar terugkeert naar de opvol-

gend dierenarts die hij eerder al raadpleegde. Deze opereert de hond drie keer (!) maar desondanks wordt de hond nage-noeg blind.

De splinter in andermans oog...

De eigenaar stapt verontwaardigd naar het Tuchtcollege. Wie denkt die dierenarts wel dat hij is? Eerst fout behandelen en daarna helemaal niet meer behandelen? Bij het Tuchtcollege blijkt echter wel begrip te bestaan voor de weigering van de dierenarts om de hond nog te behandelen. Een boze brief met een aansprakelijkheidsstelling is niet niks en het is zeer voorstelbaar dat je iemand daarna niet meer als cliënt wilt.

Ook de dierenarts in kwestie komt aan het woord, en legt uit dat hij een eventuele behandeling ronduit ongepast zou vinden.

Het Tuchtcollege vindt dat van een dierenarts onder de gegeven omstandigheden niet kan worden verwacht dat hij een dier nog langer behandelt. Door de cliënt te weigeren heeft de dierenarts veterinair niet onjuist gehandeld.

...of de balk in het eigen?

Waar het Tuchtcollege wel over struikelt, is de veterinair behandeling van de hond vóórdat er sprake was van boze brieven. Bij het eerste consult heeft de dierenarts in het kader van oogproblemen de gebruikelijke onderzoeken verricht en een niet ongebruikelijk middel voorgeschreven (Neo-hydrops), waarvoor een fluoresceinetest vereist is. Bij het tweede consult heeft hij dit middel echter opnieuw voorgeschreven, ditmaal zonder fluoresceinetest, terwijl er sprake was van een recidiverende oogaandoening die al behandeld was met een hydrocortison bevattende oogdruppel. Het risico van een hoornvlies-aandoening was daardoor extra groot en daar had de dierenarts rekening mee moeten houden. De dierenarts vindt zelf dat hij geen fout heeft gemaakt, want niets wees bij onderzoek op een hoornvliesbeschadiging. Het Tuchtcollege werpt tegen dat dergelijke beschadigingen zonder aanvullend onderzoek (zoals een fluoresceinetest) niet waarneembaar zijn. Het achterwege laten van de fluoresceinetest bij het voorschrijven van Neo-hydrops wordt door het Tuchtcollege als een dermate ernstige veterinair fout gezien, dat de dierenarts een berisping krijgt. Blijkbaar wordt het achterwege laten van een fluoresceinetest wel als een dermate ernstige misser gezien dat een waarschuwing niet voldoende is. Een open oog voor hoornvlies-aandoeningen is daarmee geen overbodige luxe...

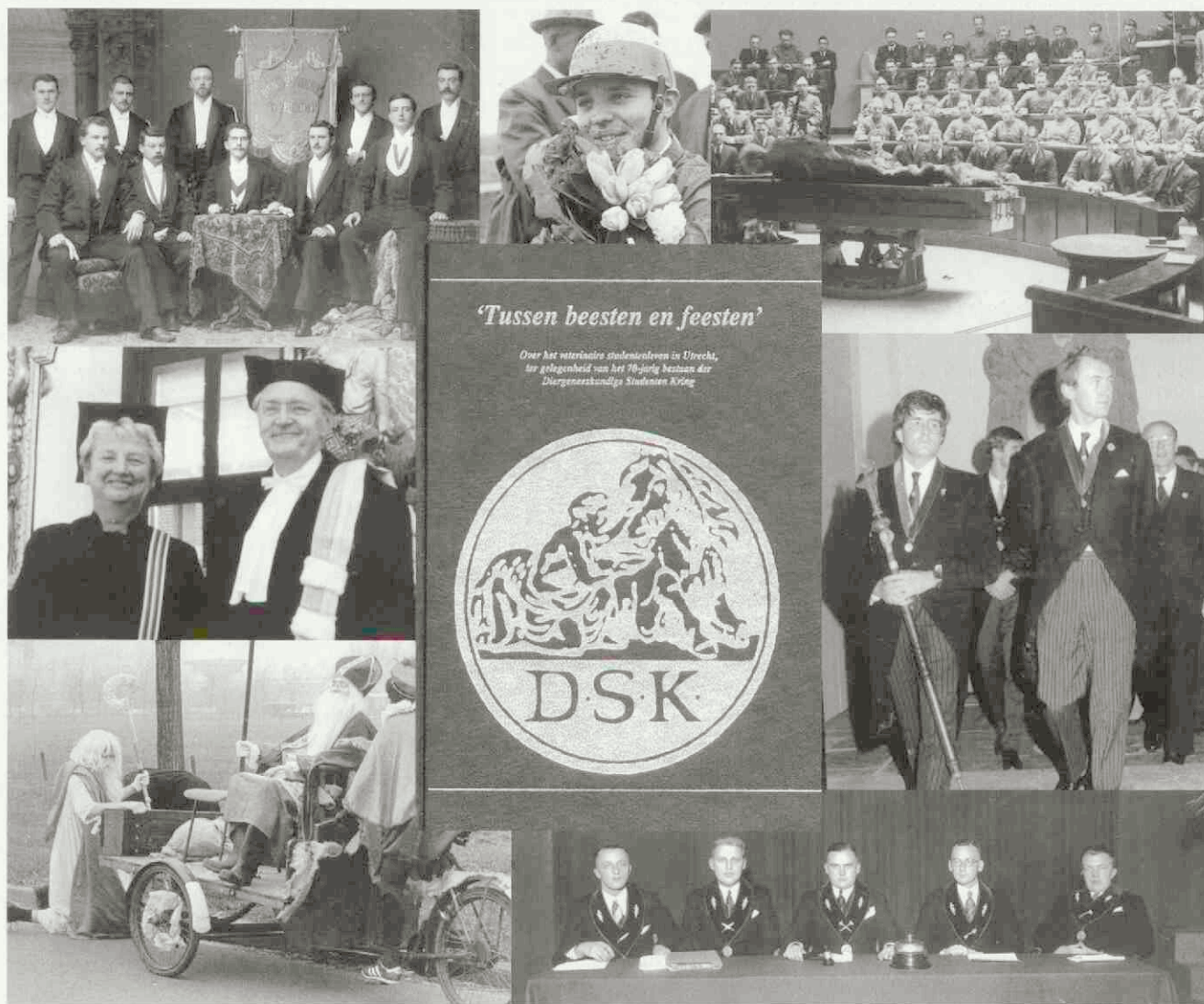

Henk Vrieselaar

“Aangezien bijna alle veterinairanen lid zijn geweest van de D.S.K., is het bezit van dit boek voor hen een ‘must’.” Dr. P. Koolmees, ARGOS, najaar 2002.

‘Tussen beesten en feesten’

Ter gelegenheid van het zeventigjarig bestaan der Diergeneeskundige Studenten Kring is op 26 september het boek: *‘Tussen beesten en feesten’* verschenen. Dit boek geeft een beschrijving van het veterinaire studentenleven in Utrecht, met de nadruk op de afgelopen zeventig jaar. Verschillende auteurs hebben een bijdrage geleverd en hebben onder andere de ‘Absyrtus’-tijd, oprichting der D.S.K., oorlogsjaren, contacten met andere verenigingen, lustra der D.S.K. en vele andere zaken onder de loep genomen. Naast de auteurs hebben vele dierenartsen, sponsors en verenigingen hun medewerking verleend, zodat dit boek in een luxe uitvoering is verschenen. Het boek is verkrijgbaar bij het bestuur der D.S.K. en kost slechts € 10.-

Diergeneeskundige Studenten Kring
Yalelaan 1
3584 CL Utrecht
tel: 030 253 4678
fax: 030 253 1407

dsk.bestuur@vet.uu.nl
www.dskonline.nl

Oproep voor binnenkort op te richten werkgroep:

Fytotherapie in de diergeneeskunde

A.G.M. van Asseldonk en E. Kleijer-Ligtenberg

Berichten
en
verslagen

Fytotherapeutica zijn complexe geneesmiddelen bestaande uit planten(delen), in de volksmond kruidengeneesmiddelen genoemd. In de diergezondheidszorg zijn veel mogelijkheden om fytotherapeutica toe te passen. Enkele (gedeeltelijk) fytotherapeutische producten worden al veel gebruikt (bijvoorbeeld: Cothivet, Cleanspray, Septobion, Arthroluxyl, Corydiet en Fyto-stop). De laatste jaren neemt de interesse voor fytotherapeutica vanuit diverse groeperingen toe. Te denken valt aan veehouders die op een duurzame manier werken en huisdiereigenaren die vragen 'of het ook anders kan'.

De NVF is de Nederlandse wetenschappelijke Vereniging voor Fytotherapie. Bij deze vereniging zijn onder andere artsen, apothekers en dierenartsen aangesloten. De NVF stelt zich ten doel de kwaliteit van fytotherapie en fytotherapeu-

tica in Nederland te verbeteren. Daartoe vervult zij een netwerk- en platformfunctie voor wetenschappers en hoger opgeleiden uit de verschillende aan fytotherapie gerelateerde sectoren als industrie, (groot-)handel, onderwijs en onderzoek, farmacie en kliniek. De NVF is aangesloten bij de Federatie van Medisch Wetenschappelijke Verenigingen.

Binnen de NVF zijn enkele leden die zich professioneel bezighouden met diergezondheid. Zij zullen binnenkort een werkgroep op richten om kennis van fytotherapie bij dieren te bundelen en te verspreiden. Het doel is om verschillende partijen bij elkaar te krijgen die belangstelling hebben voor onderzoek, onderwijs en toepassing van fytotherapie bij dieren.

Iedereen die hier belangstelling voor heeft wordt van harte uitgenodigd om contact met ons op te nemen.

Drs. A.G.M. van Asseldonk en drs. E. Kleijer-Ligtenberg, p/a NVF-bureau, Rijksweg 158, 6573 DG Beek-Ubbergen, tel/fax: (024) 6844301, nvf@fyto.nl, www.fyto.nl

IPC Plant.Dier wijzigt naam in PTC+

Vanaf 1 januari 2003 gaat IPC Plant.Dier verder onder de naam PTC+. PTC+ staat voor Practical Training Centre en is gespecialiseerd in praktijktrainingen voor bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen. De reden voor deze naamswijziging is dat de organisatie de laatste jaren haar activiteiten sterk heeft uitgebreid en dat daar nu een nieuwe naam bij hoort. De wortels van PTC+, de voormalige praktijkschool voor het agrarisch onderwijs, liggen in de agrarische sector. Deze sector blijft van belang, maar daarnaast richt PTC+ zich in toenemende mate op andere sectoren, zoals techniek, industrie, retail, transport en logistiek, diervverzorging en groene ruimte.

PTC+ biedt zowel standaardtrainingen als maatwerk. Een training van PTC+ levert altijd rendement op, aangezien de opgedane kennis meteen kan worden toegepast in de praktijk. Het uitgangspunt is dat de training aansluit op de werksituatie. PTC+ heeft vijf vestigingen in Nederland. De vestigingen in Barneveld, Ede, Emmeloord, Horst en Oenkerk beschikken over eigen gespecialiseerde praktijkbedrijven. PTC+ traint ook buitenlandse cursisten en is betrokken bij diverse internationale projecten.

Congresreis WSAVA oktober 2003 Bangkok, Thailand

Congressen
en
cursussen

Van 24 tot 27 oktober 2003 wordt het World Congress of the World Small Animal Veterinary Association (WSAVA) in Bangkok georganiseerd. De heer Frans Sluyters, bekend bij de meeste dierenartsen, heeft inmiddels ruime ervaring met het organiseren van succesvolle congresreizen. Hij heeft dit keer weer het initiatief genomen om een gezamenlijke congresreis voor dierenartsen en eventuele partners naar Bangkok te organiseren.

Aansluitend wordt de mogelijkheid geboden om deel te nemen aan een rondreis door Laos, Cambodja en Thailand. Reisbureau De Boer & Wendel, gespecialiseerd in Azië-reizen, zal zorgdragen voor een professionele en vertrouwde uitvoering van de reis.

Mocht u belangstelling hebben om mee te gaan (let op: deelname is beperkt), vraag dan nadere informatie aan bij de heer Sluyters (telefoon 013-5332817 of 06-21235610). Eind januari is het complete reisarrangement, alsmede het definitieve congresprogramma bekend. De data zijn als volgt: vertrek 22 oktober 2003; terugreis / voortzetting rondreis 27 oktober; einde rondreis 8 november.

In het kader van het SeniorCare project zullen Iams en Pfizer dit initiatief ondersteunen en sponsoren.

Congres over nieuwste ontwikkelingen kraakbeen bij het paard

Op 8 februari 2003 is er een congres over de nieuwste ontwikkelingen over kraakbeen bij het paard, georganiseerd door AVEF (Association des Veterinaires Equins de France) in Parijs. Sprekers zijn onder andere Andy Bathe, Jean-Marie Denoix, Astrid Rijkenhuizen, Wayne McIlwraith, Ian Wright.

Registratie voor 30 januari 2003 door middel van een cheque in euro's naar AVEF, 10 place Léon Blum 75011, Paris, Frankrijk.

Naar eer en geweten?

Ereraad

Als een dierenarts zijn beroepseer geweld aandoet kan de cliënt klagen bij het Veterinair Tuchtcollege. Dit college toetst aan een norm die is vastgelegd in de Wet op de Uitoefening van de Diergeneeskunde. Als deze norm niet is overtreden, heeft het Tuchtcollege geen recht van spreken. Dat wil niet zeggen dat het gedrag van de dierenarts daarmee per definitie door de beugel kan. Een dierenarts die lid is van de KNMvD heeft bijvoorbeeld zich ook nog te houden aan een aantal andere gedragsregels die is vastgelegd in de Code voor de Dierenarts. Gedrag van een dierenarts dat strijdig lijkt met deze gedragsregels kan worden voorgelegd aan de Ereraad van de KNMvD.

Rekening...

Een paard wordt behandeld voor bronchitis. Op verzoek van de eigen dierenarts, schrijft een andere dierenarts een infuus van 25% DMSO-oplossing in fysiologisch zout voor. Het betreft een UDD-middel dat vervolgens door de eigen dierenarts zal worden toegediend. Deze procedure is afgesproken en dat levert ook geen problemen op. Voor de zes literflessen rekent de dierenarts die het middel aflevert een prijs van NLG 1106,64. Dat bedrag schiet de eigenaar in het verkeerde keelgat. Paarden zijn duur en dierenartsen ook, maar een bedrag van bijna 200 gulden per fles voor een vloeistof die grotendeels uit fysiologisch zout bestaat gaat hem te ver. Hij laat schriftelijk aan de dierenarts weten dat hij deze rekening niet kan accepteren en dat hij graag een specificatie wil zien. Op deze brief krijgt hij geen reactie, tot een half jaar later, als hij een betalingsherinnering met dreiging van een incassobureau in de bus krijgt.

...en verantwoording

De zaak komt eind 2001 bij de Ereraad terecht, die het handelen van de dierenarts toetst aan de Code voor de Dierenarts uit 1994. Dat is enigszins opmerkelijk, omdat de nieuwe Erecode al van kracht is sinds oktober 1999. De Ereraad vindt echter dat het gedrag van de dierenarts moet worden getoetst aan de Code zoals die op dat moment gold. Op grond van de oude Code moet een dierenarts zijn declaratie op een voor de cliënt duidelijke manier inrichten. De dierenarts moet duidelijk maken waarop de in rekening gebrachte bedragen betrekking hebben (Deze regel is in de nieuwe Code overigens blijven bestaan).

Plussen...

In de procedure legt de dierenarts alsnog uit hoe hij tot de

declaratie is gekomen: Allereerst natuurlijk de kostprijs van zuivere DMSO, met een winstmarge en een vergoeding voor de bijgeleverde producten zoals een infuusslang, i.v.-catheter etcetera. Daarbij berekent de dierenarts de tijd die nodig is voor het toedienen van de infusen en gaat daarbij uit van twintig tot dertig minuten voor een dierenarts met assistent per infuus. Tenslotte komt daarbij nog een toeslag voor controle, nazorg en ontsmetting van de gebruikte stal. De dierenarts geeft wel toe dat de brief van de cliënt met een verzoek om specificatie nooit is beantwoord. Het was niet echt de bedoeling om een betalingsherinnering te sturen, maar door een computercrash is het systeem in de war gestuurd en daarmee deze informatie vernietigd.

...en minnen

De Ereraad vindt dat een dierenarts de rekening moet specificeren. Een rekening van NLG 1106,64 zonder enige uitleg is te weinig transparant. In de declaratie moet te vinden zijn dat de bedragen niet alleen betrekking hebben op het diergeneesmiddel, maar ook op het toedienen van het infuus, het gebruikte materiaal, extra nazorg en ontsmetting van de stal. Daarnaast had de dierenarts moeten reageren op de brief van de cliënt met vragen hierover. Niet alleen is dit op grond van de Code verplicht, ook in zijn algemeenheid mag van een zorgvuldige dierenarts worden verwacht dat eventuele vragen van een cliënt over een declaratie tijdig en correct worden beantwoord.

Een detail wat door de Ereraad niet over het hoofd wordt gezien is het deel van de rekening dat betrekking heeft op de toediening, inclusief materialen, controle en nazorg. Dat klopt niet, want de toediening zou niet worden gedaan door de dierenarts die de medicijnen afleverde maar door de eigen dierenarts.....

Ten overvloede wijst de Ereraad erop dat op grond van de huidige Code, elke praktijk moet beschikken over een duidelijke klachtenprocedure en dat het bestaan daarvan aan cliënten kenbaar moet worden gemaakt.

Uitkomst

De Ereraad is op alle fronten van mening dat de dierenarts in strijd met de Code heeft gehandeld. Deze heeft echter ingezien dat zijn handelen onjuist is geweest en aan de cliënt laten weten de rekening te schrappen. Ook heeft hij maatregelen getroffen om dergelijke klachten in de toekomst te voorkomen. Al met al vindt de Ereraad het zo wel voldoende, en legt geen maatregel op.

Iaira Boissevain

Gerard Blok

Op 11 januari 2002 is collega Gerard Blok op 71-jarige leeftijd plotseling overleden. Gerard werd dood aangetroffen in het door hem zelf gebouwde schapenhok van zijn vertrouwde boerderijte even buiten Emmeloord waar hij sinds 1966 samen met Riet woonde. Gerard Blok werd in 1930 geboren in Oud-Beijerland. Hij groeide op samen met zijn broer en twee zussen op het akkerbouwbedrijf van zijn ouders. Hij bezocht de Rijks HBS van deze plaats en leerde toen al in 1946 Riet Verhagen kennen met wie hij in 1956 trouwde. Uit hun huwelijk werd in 1957 Hedwig en in 1960 Jaap geboren. In 1948 ging Gerard diergeneeskunde studeren en werd een actief corpslid; woonde enkele jaren in het corpshuis in de Zuilenstraat, waarvan hij jaren later nog de reünies bezocht. Hij studeerde in 1956 af.

Na zijn militaire dienst werd Gerard assistent bij collega Abrahamse in Emmeloord en nam korte tijd diens praktijk over. Een unieke praktijk met een grote verscheidenheid aan veehouders uit alle delen van Nederland. In deze praktijk waren nog veel werkpaarden aanwezig. Gerards grote interesse.

Gerard startte zijn praktijk vanuit hun flat in het centrum van Emmeloord en deed 's avonds nog kleine huisdieren in de kelder van deze flat als enige dierenarts in Emmeloord. De praktijk bestond uit veel gemengde bedrijven met een relatief kleine veehouderijtak, door de zogenaamde groenverplichting. Deze verplichting hield in dat ieder jaar een vierde of zesde deel van de kavel ingezaaid moest worden met gras, waarop runderen gehouden moesten worden om op die manier de structuur van de grond op peil te houden. Toen deze groenverplichting in loop van de jaren zeventig wegviel en ook de melkbussen niet meer werden opgehaald, hielden veel van deze bedrijven op met het houden van vee. Anderzijds gingen een aantal gemengde bedrijven over op alleen veehouderij en verschenen de eerste grote ligboxenstallen. Al met al een te grote eenmanspraktijk met veel nachtwerk. In 1966 verhuisden zij naar hun boerderijte net buiten Emmeloord en werd vandaar uit de praktijk gevoerd.

In 1966 werd samen met dr. W.M. Verhaar de Dierenkliniek Emmeloord opgericht. Wim Verhaar was een studievriend die korte tijd in Ens in het zuiden van de Noordoostpolder als buurtcollega van Gerard had gewerkt, daarna een aantal jaren gewerkt had in de kliniek voor Chirurgie en gepromoveerd was. Hun ideaal, verwoord in een televisie-uitzending van het programma 'Van gewest tot gewest', was om op die manier diergeneeskunde op een hoger niveau in deze praktijk en deze regio mogelijk te maken door middel van röntgen- en laboratoriumdiagnostiek en uitgebreid klinisch onderzoek. Dit ideaal bleek in de dagelijkse praktijk moeilijker te realiseren dan was verwacht. Er volgde in 1967 een dissociatie, die er toe leidde dat Gerard de volledige grote huisdierenpraktijk weer ging voeren en Wim Verhaar de Dierenkliniek Emmeloord en de kleine huisdierenpraktijk voortzette. Hieruit is het huidige Diergeneeskundig Centrum Noord Nederland voortgekomen. Het was zowel voor Gerard als voor Wim Verhaar een grote teleurstelling dat hun gezamenlijke ideaal niet gerealiseerd kon worden. Nadat Gerard enkele assistenten had gehad, associeerde hij in 1970 met ondergetekende.

De grote huisdierenpraktijk breidde zich verder uit door een toenemend aantal loopstallen en de vestiging van een steeds groter aantal varkens- en pluimveebedrijven, als tweede tak op de akkerbouwbedrijven. In het begin van de jaren zeventig werd ook weer een begin gemaakt met de behandeling van kleine huisdieren binnen de praktijk. Op 28 december 1983 werd mond- en klauwzeer vastgesteld op twee bedrijven in het zuiden van de praktijk. Tijdens het crisisonderzoek in de huiskamer van Riet en Gerard werd

besloten tot een noodtelling in de Noordoostpolder en tot ruiming van de besmette bedrijven. De toenmalige Veterinaire Dienst verstrekke de officiële opdracht tot ruiming van deze bedrijven aan de praktijken ter plaatse, want 'de VD heeft daar geen mensen voor, dat moeten jullie maar doen'. Deze opdracht hield in dat wij op 29 december van twee bedrijven de ruiming moesten verrichten met behulp van de veehouders. Tekenend voor de instelling van Gerard was zijn suggestie geen kop of munt te gooien om te bepalen wie van ons beiden deze klus moest klaren, maar om dit maar samen te doen. Samen met de veehouders en enkele chauffeurs van de veeuwagens hebben we de dieren geëuthanaseerd en afgevoerd naar de destructie, zonder 'witte pakken', grijpers en televisie. Naar mijn mening heeft deze ervaring de overweging van Gerard versterkt, mede ook doordat het werk hem lichamelijk steeds zwaarder viel, de praktijk te gaan verlaten. Kort na dien kreeg hij de mogelijkheid directeur van de Eerste Friese Paarden- en Veeverzekering in Heerenveen te worden en zo verliet Gerard de praktijk op 1 mei 1984. Het was het einde van een associatie waarin hard werd gewerkt en veel werd genoten. Gerard werd opgevolgd door Simon Weltevrede. In 1996 fuseerde de praktijk met die van W. van den Berg in Ens tot de huidige Dierenartsenpraktijk Emmeloord en Omstreken. Gerard heeft tot zijn 61e gewerkt voor deze verzekeringsmaatschappij en vond er in deze positie voldoening in van tijd tot tijd paarden te kunnen verwijzen naar 'zijn' voormalige kliniek, die, na het vroegtijdig overlijden van Wim Verhaar, nu nog steeds geleid wordt door Krijn van Muiswinkel.

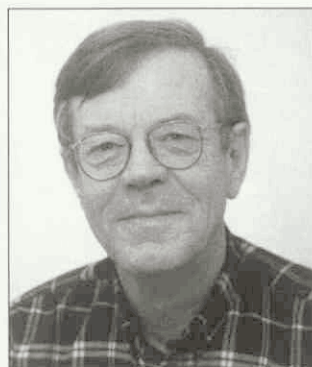
Na zijn pensionering in 1991 kwam er meer tijd vrij voor wat hem in zijn schaarse vrije tijd ook had beziggehouden: de paardensport en paardenhouderij. Hij was jarenlang voorzitter van de Landelijke Rijvereniging en Ponyclub Noordoostpolder en later van de Stichting Ruitersportcentrum Noordoostpolder. Veel plezier beleefde hij aan de paarden, de geiten en later de schapen in de weilanden om zijn boerderij en vooral aan de paardensport die zijn kinderen op wedstrijdenniveau beoefenden. In de negentiger jaren begon zijn gezondheid minder te worden. Een bypassoperatie bracht daar duidelijk voor langere tijd verbetering in. Jammer genoeg werd hun actieradius meer en meer beperkt doordat Riet steeds meer last kreeg van astma, geleidelijk overgaand in longemfyseem. Vooral de twee laatste jaren verslechterde voor beiden de gezondheid en kwam voor Gerard op 11 januari 2002 een plotseling, maar toch niet geheel onverwacht, einde.

Bij zijn sobere, maar zeer indrukwekkende, crematie schetsten Riet, Hedwig en Jaap ieder op hun eigen wijze een beeld van Gerard als echtgenoot en vader. De crematie, gekenmerkt door de berusting bij zijn naasten dat zijn leven was geëindigd zoals hij zich dat gewenst zou hebben, werd beëindigd door het dalen van de kist, waarop drie anjers lagen.

In de loop van het jaar 2002 verergerde de longaandoening van Riet meer en meer. Op 2 januari 2003 overleed Riet Blok-Verhagen en zij werd op 7 januari gecremeerd. Ook deze crematie werd gekenmerkt door de berusting dat door dit overlijden haar mogelijk veel lijden bespaard is gebleven. Hedwig en Jaap herdachten op hun karakteristieke wijze hun moeder.

Ik wens Hedwig en Jaap, hun echtgenoten en kinderen heel veel sterkte bij het verwerken van het verlies van hun beide ouders in een zo korte periode.

Wim Sturkenboom

Jan Willem Dijkman

Op 20 november 2002 is onze vriend en collega Jan Willem Dijkman op 59-jarige leeftijd te Raalte overleden.

Ruim een jaar geleden namen wij met grote verslagenheid kennis van Jan Willems ongeneeslijke ziekte en in het afgelopen jaar hebben wij het proces van zijn ziekte van nabij meegemaakt. Al zijn energie en moed en vaak ook zijn humor heeft hij in de strijd geworpen om zijn ziekte een stap voor te blijven en om zo lang mogelijk in staat te blijven een volwaardig leven te leiden temidden van zijn gezin en vrienden. Samen met zijn vrouw Geja leefde hij van hoogtepunt naar hoogtepunt: het huwelijk van zijn zoon Bastiaan, het afronden van de vervolgstudie van Robbert-Jan, de lange gesprekken met Else Margriet. Een weekje met de camper of een kort reisje naar Frankrijk. Vooral de geboorte van zijn beide kleinzonen Rik en David en de wekelijkse oppasdagen waren zulke momenten. Ook bleef hij tot kort voor zijn dood geïnteresseerd in zijn werkomgeving, naaste collega's en vele vrienden. Zeer openhartig heeft hij met velen contact gehouden over zijn ziekte. Zijn laatste dagen kon hij gelukkig thuisblijven temidden van hen die hem lief waren en hij is daar rustig overleden.

Jan Willem werd geboren in Zaandam en groeide op in Utrecht, waar hij het Stedelijk Gymnasium bezocht. In 1962 ging hij diergeneeskunde studeren. Tot zijn kandidaatsexamen woonde hij nog bij zijn ouders aan de Raiffeisenlaan. Voor veel pas aangekomen studenten was dit een plaatsvervangend thuis, waar men altijd welkom was. Tijdens zijn studie ontmoette hij Geja Hagendijk, met wie hij op 7 juni 1968 trouwde. Een hernia-operatie was één van de redenen voor zijn besluit om in de vleeskeuring te gaan werken. De vaardigheid met het mes deed hij al vroeg op als student-assistent in de snijzaal van anatomie in de Bekkerstraat. Na het behalen van zijn dierenartsdiploma in november 1969 is hij begonnen als dierenarts bij de vleeskeuringsdienst te Oudewater. In 1972 werd hij daar directeur. In die tijd was hij ook verantwoordelijk voor de pluimveekeuring in Woerden en werd hij tevens directeur van de vleeskeuringsdienst Woerden. Ook was hij in die periode herkeuringsdierenarts van de gemeente Utrecht.

Voor hemzelf waren de jaren in Oudewater de belangrijkste periode van zijn loopbaan. In 1979 was hij intens betrokken bij de nieuwbouw van de noodslachtplaats in Oudewater, nu Centrum voor Toegepaste Vleeshygiëne van de Rijksuniversiteit en ook bij de nieuwbouw van het slachthuis Lunenburg. In dit moeilijke werkgebied is hij gevormd tot een autoriteit op het gebied van de keuring. Het is dan ook geen wonder, dat hij in 1982 werd benoemd tot directeur van de vleeskeuringsdienst te Olst. In deze tijd ging hij met zijn gezin in Raalte wonen.

In 1984 kwam de RVV tot stand en Jan Willem werd achtereenvolgens in 1984 directeur van RVV kring Overijssel-West en in 1988 directeur van RVV kring Utrecht. Kort na zijn aantreden daar kwam in 1989 de functie van kringdirecteur van kring Apeldoorn beschikbaar. Na ampele overweging koos hij voor deze functie omdat die dicht bij zijn woonplaats Raalte was. In 1999 bij de omvorming van de dienst werd hij plaatsvervangend kringdirecteur in Hoogeveen in Kring Noord. In een voor hem moeilijke overgangsperiode bleef hij rustig, vriendelijk en vasthoudend. Velen heeft hij voorgoed aan zich gebonden door zijn overtuigingskracht en oprechte menselijke belangstelling.

Jan Willem heeft een boeiend sociaal leven gehad. Gedurende veertien jaar was hij een inspirerende voorzitter van de Stichting Hoftheater Raalte. Mede dankzij zijn inzet heeft Raalte een bloeiend theaterleven. Vele jaren was hij een gewaardeerd lid van Lionsclub Raalte. Trots was hij op zijn plaats als saxofonist in de Big Band Hans Groen.

Jan Willem Dijkman is er niet meer.

We zullen het moeten doen met onze herinneringen
aan een aimabel en geliefd vriend en collega,
aan een heel bijzonder mens.

Gerrit Fennema
Dick Ubbels
Evert van Veldhuizen
Piet Verhulst
Theo de Vries

Nieuwe eisen voor röntgen in de dierenartsenpraktijk

KNMvD biedt helpende hand met praktische module

M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Maatschappij nieuws

Per 1 maart 2002 is het nieuwe Besluit Stralingsbescherming van kracht geworden. Dit Besluit is voor alle dierenartsen die gebruik maken van röntgenapparatuur van groot belang. De KNMvD heeft gemeend niet te kunnen volstaan met het attenderen van de leden op het nieuwe Besluit.

Dierenartsen hebben immers al genoeg aan hun hoofd en zitten niet te wachten op weer nieuwe wettelijke regels. Vandaar dat gekozen is voor het maken van een 'vertaalslag' van het Besluit (260 bladzijden) naar een praktische toepassing voor de dierenartspraktijk. Voor het maken van deze toepassing is overleg gevoerd met onder andere stralingsdeskundigen en met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Arbeidsinspectie over de interpretatie van het Besluit en de gevolgen voor onze beroepsgroep. Hierdoor heeft een en ander geruime tijd in beslag genomen. Het resultaat is een praktische Module Röntgen waarmee de dierenarts in zijn of haar praktijk direct aan de slag kan.

Van belang voor alle praktici

Het Besluit Stralingsbescherming is van belang voor alle dierenartsen die gebruik maken van een röntgenapparaat in de praktijk en is dus niet alleen van belang voor dierenartsen die personeel in dienst hebben. Iedere dierenarts die een röntgenapparaat gebruikt, moet voldoen aan de wetgeving, dus ook dierenartsen in loondienst, waarnemend dierenartsen en zelfstandige dierenartsen zonder personeel in dienst. Dit is niet nieuw: deze verplichting gold al vóór de inwerkingtreding van het Besluit Stralingsbescherming. Binnen de diergeneeskunde heerst een hardnekkig misverstand: het Besluit Stralingsbescherming (en ook het daarvoor geldende Besluit stralingsbescherming Kernenergiewet) zou niet gelden voor zelfstandige dierenartsen zonder personeel in loondienst. Waarschijnlijk ligt de oorzaak van dit misverstand in het gebruik van de term 'werknemer' in de regelgeving. Het Besluit Stralingsbescherming definieert de term 'werknemer' als volgt:

"persoon die, hetzij in dienst of onder gezag van een ondernemer, hetzij als zelfstandige, arbeid verricht". Hieruit blijkt duidelijk dat het Besluit Stralingsbescherming even goed van toepassing is op zelfstandige dierenartsen als op personen in dienstverband. Zelfstandige dierenartsen die gebruik willen maken van röntgenapparatuur zullen dus ook aan alle gestelde wettelijke eisen moeten voldoen.

Dosislimietverlaging

Een belangrijke aanpassing in het nieuwe Besluit betreft de verlaging van de dosislimiet voor werknemers (let op definitie!) van 50 mSv per jaar naar 20 mSv per jaar. Voor de be-

volking, dat wil zeggen personen die niet beroepshalve aan straling worden blootgesteld, geldt een dosislimiet van 1 mSv per jaar. Voor de dosislimieten geldt dat deze in geen geval overschreden mogen worden.

Werknemers die aan ioniserende straling blootstaan, worden ingedeeld in categorie A- en B-werknemers. Wanneer een werknemer in zijn beroep bloot kan staan aan een effectieve dosis tussen 1 en 6 mSv, wordt hij ingedeeld als B-werknemer. In de dierenartspraktijk zal de effectieve dosis over het algemeen niet boven 6 mSv per jaar uitkomen, maar wel boven 1 mSv per jaar. De overschrijding van 1 mSv per jaar wordt reëel geacht en derhalve worden personen in de dierenartspraktijk die in aanraking komen met röntgenstraling, ingedeeld als categorie B-werknemers. Dat betekent in ieder geval dat alle betrokkenen een persoonlijk controlemiddel dienen te dragen, een op naam gestelde röntgenbadge. De verplichtingen staan vermeld in de Module.

Deskundige

Eén van de meest ingrijpende vernieuwingen in het Besluit Stralingsbescherming betreft de structurele waarborging van de kwaliteit van de stralingsdeskundige binnen een onderneming. Naar verwachting zullen binnen één à twee jaar deskundigen zich moeten laten registreren. De registratie zal waarschijnlijk gaan plaatsvinden op basis van de huidige erkende diploma's. Ook zullen nadere eisen worden gesteld waaraan de deskundige moet voldoen om naderhand voor herregistratie in aanmerking te komen. Deze eisen kunnen bijvoorbeeld liggen op het gebied van nascholing, werkervaring en bijgehouden kennis.

Ook dierenartsen die gebruik willen (blijven) maken van röntgenapparatuur in de dierenartspraktijk, zullen hiermee te maken krijgen. Als de dierenarts als stralingsdeskundige wil (blijven) functioneren, zal hij of zij zich moeten laten registreren en te zijner tijd laten herregistreren. Tot de inwerkingtreding van het Besluit Stralingsbescherming was het zo dat de dierenarts¹ – wanneer hij of zij met goed gevolg het studie-onderdeel 'Röntgenologische opnametechniek en stralenbeveiliging' had afgesloten – de stralingsdeskundigheid niveau 5A 'voor het leven' bezat. Dat gaat dus veranderen.

Het opzetten van het systeem voor registratie en herregistratie ligt in handen van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het ministerie van Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Op dit moment kan nog geen duidelijkheid gegeven worden over de invulling van de eisen voor registratie en herregistratie. Wel hebben de ministeries SZW en VROM aangegeven dat deze eisen in overleg met de beroepsgroep zullen worden opgesteld, op basis van algemeen geformuleerde eindcrite-

¹ Voor dierenartsen afgestudeerd vóór 1983; zie module.

ria. Uiteraard houden wij u van de ontwikkelingen op de hoogte.

Stralingsbelasting beoordelen en toetsen aan dosislimieten

Eén van de belangrijkste verplichtingen uit het Besluit Stralingsbescherming, betreft het beoordelen van de stralingsbelasting op de werkplek en het toetsen aan de dosislimieten. Deze beoordeling kan de dierenarts het beste uitvoeren samen met de firma die het jaarlijks verplichte onderhoud aan de röntgenapparatuur verzorgt. Aan de hand van de meetresultaten gecombineerd met de door de dierenarts genoteerde gegevens over aantallen opnamen, soorten opnamen etcetera, dient een beoordeling van de stralingsbelasting te worden gemaakt. Alhoewel de dierenarts verantwoordelijk is voor de beoordeling van de stralingsbelasting en toetsing aan de dosislimieten, kan de firma hierbij als materiedeskundige een rol van betekenis

spelen. Over de uitvoering van de controle en het onderhoud dient de firma schriftelijk te rapporteren. Let er goed op dat de firma u ook daadwerkelijk van een deugdelijke rapportage voorziet en lees deze goed na. In de Module vindt u alle informatie.

Module Röntgen

Het Besluit Stralingsbescherming is 'vertaald' voor de dierenartspraktijk in een Module Röntgen, waarbij aangesloten is bij de werkwijze die u wellicht kent uit de Checklist Arbeidsomstandigheden Dierenartsenpraktijken. Alle practici-leden van de KNMvD hebben de Module en aanvullende informatie inmiddels ontvangen. De KNMvD wenst u gaarne succes toe bij de implementatie van de nieuwe regelgeving in de praktijk.

Drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess is stafmedewerker.

Nascholing 'röntgen' onontbeerlijk voor practici PAO-D, Faculteit en Röntgen Technische Dienst organiseren eendaagse cursus

M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Met het oog op de inwerkingtreding van het Besluit Stralingsbescherming heeft de KNMvD overleg gevoerd met de stichting Post Academisch Onderwijs – Diergeneeskunde en de Faculteit der Diergeneeskunde, afdeling Diagnostische Beeldvorming, over nascholing betreffende de toepassing van röntgen in de dierenartspraktijk. Het overleg heeft ertoe geleid dat op korte termijn door PAO-D in samenwerking met de Faculteit en de Röntgen Technische Dienst nascholing georganiseerd wordt voor praktiserende dierenartsen, te weten de cursus 'Röntgenstraling in de dierenartspraktijk'. Deze nascholing zal niet alleen ingaan op de inhoud van het nieuwe Besluit Stralingsbescherming, maar ook de reeds aanwezige kennis zal daarbij geactualiseerd worden. De cursusdag biedt samen met de Module Röntgen een goede mogelijkheid de implementatie van het Besluit Stralingsbescherming in de praktijk ter hand te nemen.

Belangrijk in verband met registratie

Met het oog op de hierboven beschreven gewijzigde eisen ten aanzien van registratie en herregistratie is de nascholing een absolute aanrader. Immers, verwacht mag worden dat nascholing bij de (her)registratie aan de orde zal komen. Met het volgen van de cursus 'Röntgenstraling in de dierenartspraktijk' laat de dierenarts zien dat hij of zij zijn verantwoordelijkheid als stralingsdeskundige serieus neemt.

Informatie bij PAO-D

De eerste cursus zal plaatsvinden op 14 februari 2003. Overige cursusdata en andere informatie vindt u in de cursusbrochure van het PAO-D.

Drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess is stafmedewerker.

Afdeling Utrecht racet naar het einde...

Op 12 december 2002 heeft Afdeling Utrecht haar laatste bijeenkomst gehouden alvorens op te gaan in Regio West.

Het gaf de leden de kans zich eens lekker uit te leven als auto- baandieren- arts op de in-

door-kartbaan De Fabrique in Maarssen. Na een lekker eten- tje en een flitsende vergadering hees eenieder zich in overall en barstte de strijd los. Natuurlijk was er enig verschil in leeftijd, lef en ervaring, maar dit mocht de pret niet drukken. In de twee manches waren de eerste vier coureurs het constantst: 'Dolle Dries' Driessen, 'Hardwerkende Peter' Werkman, 'Grote Hugo' de Groot en 'Helse Martien' van Helvoort. De dames 'Lady Butler' en 'Nanny Babe' lieten zich ook niet onbetuigd. Na afloop waren de verhalen natuurlijk nog sterker dan de prestaties. Met weemoed werd de laatste Utrechtse avond afgesloten. Wij wensen onze vertegenwoordigers Remco Schrijver en Catherine Butler veel succes en plezier in regio West.

Het (ex-) bestuur van Afdeling Utrecht Martien van Helvoort, Monique van Paassen, Joep Driessen en Cornélie Westermann

Algemene voorwaarden en intrekking Algemene betalingsvoorwaarden

De KNMvD heeft in 2002 Algemene Voorwaarden opgesteld. Deze Algemene Voorwaarden zijn onder nummer 02/192 gedeponeerd bij de Griffie van de Arrondissementsrechtbank te Utrecht. In het verleden hebben veel dierenartsenpraktijken de Algemene Betalingsvoorwaarden van de KNMvD gebruikt. De nieuwe Algemene Voorwaarden zijn veel ruimer en bevatten meer punten dan de Algemene betalingsvoorwaarden. In de nieuwe Algemene Voorwaarden zijn onder artikel 6, ter vervanging van deze Algemene betalingsvoorwaarden, bepalingen betreffende tarieven, honoraria en betalingscondities opgenomen.

Intrekking Algemene betalingsvoorwaarden

De oude Algemene betalingsvoorwaarden zijn door de KNMvD ingetrokken. Dat betekent dat u niet meer naar deze Algemene betalingsvoorwaarden kunt verwijzen.

Informatie

Voor verdere informatie verwijzen wij u naar het artikel over de Algemene Voorwaarden in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 1 juli 2002, pagina 437-8. De tekst van de Algemene Voorwaarden kunt u downloaden van het gesloten deel van de website van de KNMvD, onder 'Praktijkvoering'. Mocht u niet beschikken over deze mogelijkheid dan kunt u uitsluitend schriftelijk een exemplaar aanvragen bij het bureau van de KNMvD. Aanvragen graag sturen per fax (030-2511787) of per post naar Bureau KNMvD, ter attentie van mevrouw A. de Reuver-van Zijl, Postbus 14031, 3508 SB Utrecht.

Voor verdere informatie kunt u contact opnemen met de heer mr. L.A. Broere, juridisch medewerker bij de KNMvD per e-mail (l.broere@knmvd.nl) of telefonisch (030-2510111).

Personalia

Voor het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde hebben de volgende collegae zich aangemeld:

Brons, N.J.; 2002; 3572 TK Utrecht; Oude Kerkstraat 42 bis.
Grol, Mevr. A.; 2002; 6191 VX Beek; Rooseveltlaan 48.
Heide, B.H. van der; 2002; 8501 TZ Joure; Oksewei 70.

Hofma, J.; 2002; 3962 RB Wijk bij Duurstede; Gr. V. Lynden v. Sandenburgweg 3 A.

Als lid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Année, Mevr. M.P.; 2001; 3981 CL Bunnik; Groeneweg 20.
Dekker, Mevr. E.A.M.; 2002; 3531 SP Utrecht; 2e Atjehstraat 17.
Elten, J. van; 2002; 3512 VH Utrecht; Lange Lauwerstraat 167.
Flores, E.J.; 1993; 3563 RC Utrecht; Acapulcodreef 77.
Geurts, C.P.H.; 2002; 5252 AA Vlijmen; Thorbeckeplein 23.
Giesen, J.A.J.; 1978; 5684 NC Best; Heuvelendseweg 2.
Gog, Mevr. K. van; Gent 2001; 5451 WL Mill; Schepershof 12.
Gorissen, Mevr. C.P.; Gent 2002; 6211 GS Maastricht; Achter het Vleeshuis 38.
Janssen, H.L.; 2002; 6006 PX Weert; Keenterstraat 22.
Lieverse, Mevr. K.; 2002; 3524 RM Utrecht; Normandië 134.
Loriaux, Mevr. C.D.; 2002; 1024 AZ Amsterdam; Jasperveldstraat 496.
Maes, Mevr. A.; Gent 2002; 9940 Evergem (België); Hazegrassstraat 5.
Mielliet, Mevr. V.E.F.J.; 2002; 2025 DZ Haarlem; Dr. De Liefdestraat 24.
Roth, T.; 2002; 1001 WB Amsterdam; Postbus 18506.
Sanden-Berns, Mevr. F. van de; 2002; 7482 RS Haaksbergen; Veldsnijderweg 4.
Schuermans, R.L.; 2002; 8412 TE Hoornsterzwaag; 10 e Wijk 2.
Valk, B. van der; 2002; 9283 VA Surhuizen; Deutechemsestraat 14.
Vedder, Mevr. E.J.; 1996; 9968 AB Pieterburen; Hoofdstraat 61.
Velde, Mevr. E.J. van de; Gent 2002; 8701 JS Bolsward; Hoogstraat 42.
Vonk, B.L.H.; 2001; 8102 HJ Raalte; Heesweg 34.
Vrijer, Mevr. S. de; 2002; 3524 EB Utrecht; Hebriden 74.

Als kandidaatlid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Bosch, Mevr. S.
Berenpas, Mevr. D.
Gorissen, B.M.C.

Lange, Mevr. M.S. de
Moelands, Mevr. D.C.J.
Tempelmans Plat, Mevr. B.H.A.

Voor het dierenartsenexamen van 6 december 2002 zijn geslaagd:

Esch, Mevr. P.P.A.M. van
Joosten, Mevr. M.E.A.
Kuller, Mevr. W.I.
Lahey, Mevr. D.A.C.
Lub, Mevr. M.
Peeters, Mevr. M.M.C.
Voorbraak, Mevr. M.T.J.

Overlijdensberichten:

Op 30 december 2002 S. van Harten te Gorinchem.

Mutaties:

Année, Mevr. M.P.; 2001; 3981 CL Bunnik; Groeneweg 20; tel. privé: 030-2510969; E-mail privé: maikannee@hotmail.com; medew. bij W.S.J. Rasenberg; tel. prakt.: 013-5400215; fax prakt.: 013-5400216; E-mail prakt.: rashoorn@wxs.nl. (toev. als lid)

Bergh, J.P.A.M. van den; 1986; 5056 HN Berkel-Enschot; Dom. S. Dubuissonstraat 2 A; tel. privé: 013-5334666; E-mail privé: jvd.bergh@home.nl; Teamleider RVV Rotterdam; tel. bur.: 010-4624000; fax bur.: 010-4624659; E-mail bur.: j.p.a.m.van.den.bergh@rvv.agro.nl.

Dekker, Mevr. E.A.M.; 2002; 3531 SP Utrecht; 2e Atjehstraat 17; tel. privé: 030-2947688; E-mail privé: liza_dekker@hotmail.com; medew. bij C.J.J. Jonker en Mevr. A.I. Koopmans; tel. prakt.: 020-4964646; fax prakt.: 020-4968679. (toev. als lid)

Demollin, M.G.M.; 1984; 6265 NK Margraten; Bruisterbosch 37; tel. privé: 043-4582898; fax privé: 043-4581382; E-mail privé: m.g.m.demollin@freeler.nl; geass. met G.F.J. Ernst, F.H.M.G. Laeven en M.A.A. Scheepers; tel.prakt.: 043-4501878; fax prakt.: 043-4500384.

Droppers, W.F.G.L.; 1969; 2215 XN Voorhout; Kroeskarperlaan 11; tel. privé: 0252-221282; E-mail privé: wf.droppers@minvws.nl; Directeur Voeding en Gezheidsbescherming bij Min. VWS; tel. bur.: 070-3406999; fax bur.: 070-3405554; E-mail bur.: wf.droppers@minvws.nl.

Elten, J. van; 2002; 3512 VH Utrecht; Lange Lauwerstraat 167; tel. privé: 030-2801218; E-mail privé: jarno_vanelten@hotmail.com. (toev. als lid)

Flores, E.J.; 1993; 3563 RC Utrecht; Acapulcodreef 77; tel. privé: 030-2660833; fax privé: 030-2660833; E-mail privé: afpnetherlande@yahoo.com. (toev. als lid)

Geurts, C.P.H.; 2002; 5252 AA Vlijmen; Thorbeckeplein 23; tel. privé:

073-5119893; E-mail privé: n_geurts@hotmail.com.; medew. bij G.H.M. Raamsteeboers, Mevr. M. Timmer en S. Tj. Westendorp; tel. prakt.: 0162-683650; fax prakt.: 0162-685912; E-mail prakt.: dap.tussenmarkenamer@planet.nl. (toev. als lid)

Giesen, J.A.J.; 1978; 5684 NC Best; Heuvelindesweg 2; tel. privé: 0499-496627; geass. met K.M.L. Böhm, A. van Dorser en E. Noorman; tel. prakt.: 0499-374205; E-mail prakt.: info@dierenkliniek.nl. (toev. als lid)

Gijtenbeek, E. van; Gent 1988; 1851 NK Heiloo; Kennemerstraatweg 624; tel. privé: 072-5325118; fax privé: 072-5325119; E-mail privé: evangijtenbeek@tiscali.nl; Gezelschapsdieren; tel. prakt.: 06-22477744; fax prakt.: 072-5325119; E-mail prakt.: evangijtenbeek@tiscali.nl.

Goes, Mevr. G.J.C. van der; 1990; 3891 DM Zeewolde; tel. privé: 036-5222551; E-mail privé: trudyvander.goes@hecnet.nl; medew. bij Mevr. M. Hof; tel. prakt.: 036-5341288.

Gog, Mevr. K. van; 2001; 5451 WL Mil; Schepershof 12; tel. privé: 0485-340730; E-mail privé: karien@koenders.org.; medew. bij J.J. Pen, P.A.O.M. Schoone, W.F.H.J. Theuws, K.R.D. Vaessen, T.J.M. Vercammen en P.H.J. Weijens; tel. prakt.: 0485-451238; fax prakt.: 0485-454813. (toev. als lid)

Gorissen, Mevr. C.P.; Gent 2002; 6211 GS Maastricht; Achter het Vleeshuis 38; tel. privé mobiel: 06-44308299; E-mail privé: claudia.gorissen@hotmail.com. (toev. als lid)

Greef, H.P.A.M. de; 1968; 5552 EC Valkenswaard; De Hazelaar 9; tel. privé: 040-2016944; r.d.

Haar, G. ter; 1997; 3512 TX Utrecht; Breedstraat 36; tel. privé: 030-2431075; Wet. Medew. bij UU, FD. Hfdafd. Geneesk. van gezelschapsdieren, Utrecht; tel. bur.: 030-2531708; E-mail bur.: g.terhaar@vet.uu.nl.

Hack, Mevr. M.; 2000; 3512 TC Utrecht; Loeff Berchmakerstraat 23; tel. privé: 030-2317276; E-mail privé: margothack@wanadoo.nl.; p. medew. bij A.Th.J.M. Leijten; tel. prakt.: 0182-681357; fax prakt.: 0182-367475.

Hagedoorn, Mevr. L.M.; 2002; 3523 AX Utrecht; Topaaslaan 15; tel. privé: 030-2516977; E-mail privé: lindahagedoorn@hotmail.com.; p., medew. bij K.N. ter Steege; tel. prakt.: 020-6912347; fax prakt.: 020-6912348.

Hammer, Mevr. I.G.; 2001; 6983 AZ Doesburg; Potsmaat 140; tel. privé: 0313-474131; medew. bij M. Duifhuizen, H.A.M. van Elst, J.J. Helder, A.T. Meerkkerk en P.T. van 't Veld; tel. prakt.: 0318-519167; fax prakt.: 0318-542708.

Harten, P. van; 1973; 7170 Redondo; Monte da Sapatoa Apt. 76 Freixo te Portugal; tel. privé: 00351-266909829/00351-963274446; E-mail privé: p-vanharten@hotmail.com.

Hermans, A.H.M.; 1997; 2805 BJ Gouda; Statensingel 86; tel. privé: 0182-517810; fax privé: 0182-517810; medew. bij J.C.H. van Dorst; tel. prakt.: 0182-510958; fax prakt.: 0182-686419.

Heuvel, M.M. van den; 2002; 3525 GE Utrecht; Harnaslaan 7; tel. privé: 030-2963893; E-mail privé: mheuvel@wanadoo.nl.; medew. bij E.J.W. de Boer en J.G. van Spanje; tel. prakt.: 030-2517517.

Hoekstra, A.; 1979; 9354 BG Zevenhuizen; Meester Haarmannstraat 7; tel. privé: 0594-632262; fax privé: 0594-632326; gemengde prakt.; tel. prakt.: 0594-580440 of 0594-631700; fax prakt.: 0594-632326; E-mail prakt.: awh7@hotmail.com.

Hoffman, Mevr. M.J.; 1996; 4834 CC Breda; Valkenierslaan 119; tel. privé: 076-5600000; medew. bij E.G.M. Schellekens; tel. prakt.: 076-5417477; fax prakt.: 076-5416605.

Holtkamp, B.M.; 1985; 7475 SE Markelo; Kluunvenneweg 2; tel. privé: 0547-363574; E-mail privé: obdeholt@hetnet.nl; geass. Met P.S.M. Franssen en F.C.G.M. van den Nobelen; tel. prakt.: 0547-361764; fax prakt.: 0547-363125; E-mail prakt.: dap.markelo@planet.nl.

Hoven-Mennens, Mevr. F.L. van den; 1973; A 2563 Pottenstein; Kremersberg 12 in Oostenrijk; tel. privé: 0043-664-5119366/0043-267282572; fax privé: 0043-267282572; E-mail privé: febyvandenhoven@hotmail.com.

Janssen, H.L.; 2002; 6006 PX Weert; Keenterstraat 22; tel. privé mobiel: 06-51818450; E-mail privé: r.janssen@vc-someren.nl; medew. bij B.A. ten Brugge Cate, C.L.L. Dujardin, E. Enzerink, J.A.G. Gerards, N. Groot Nibbelink, B.L.A. Kolpa, P.W.C.M. van Oijen, R.J.M.L. Raymakers, Mevr. M.G. Schuttert, L.A.J. Smeenk, A.H.A. Steentjes en J.A. Westerbeek; tel. prakt.: 0493-441044; fax prakt.: 0493-441045; E-mail prakt.: ves@vc-someren.nl. (toev. als lid)

Joosten, Mevr. M.E.A.; 2002; 3511 RW Utrecht; Nieuwkade 211; tel. privé: 030-2334088; E-mail privé: martejoosten@yahoo.com; p., medew. bij F.M. Hornstra; tel. prakt.: 026-4421892.

Kuller, Mevr. W.I.; 2002; 3994 XL Houten; Zadelmakersgilde 6; tel. privé: 030-6369822; Fac. Diergeneesk. Afd. Gezondheidsz. Landbouwhuisd.; tel. bur.: 030-2531820; E-mail bur.: w.i.kuller@vet.uu.nl.

Lamberts, M.N.D.; 1999; 3053 LA Rotterdam; Larikslaan 129; tel. privé: 010-2182703; tel. privé mobiel: 06-25556634; E-mail privé: mndlamberts@hotmail.com.; p. medew. bij B.G. Schoonheim en S.A.B.I. Wolters; te. Prakt.: 020-6642094; fax prakt.: 020-6797984; E-mail prakt.: dierenarts@dierenkliniek-europaplein.com.

Langedijk, P.M.; 2002; 3749 AE Lage Vuursche; Eikenlaan 5; tel. privé: 035-6668377; E-mail privé: languedijk.P@worldonline.nl; medew. bij N. Gorter; tel. prakt.: 0394-412661; E-mail prakt.: GorterH@xs4.nl.

Lieverse, Mevr. K.; 2002; 3524 RM Utrecht; Normandië 134; tel. privé: 030-6031889; E-mail privé: karienlieverse@hotmail.com. (toev. als lid)

Loriaux, Mevr. C.D.; 2002; 1024 AZ Amsterdam; Jasperveldstraat 496; tel. privé: 020-6326126; E-mail privé: lorimeer@worldonline.nl. (toev. als lid)

Maes, Mevr. A.; Gent 2002; 9940 Evergem (België); Hazegrasstraat 5; tel. privé: 00-32-9-2535463; E-mail privé: an.maes@tiscali.be; (toev. als lid)

Miellet, Mevr. V.E.F.J.; 2002; 2025 DZ Haarlem; Dr. De Liefdestraat 24; tel. privé: 023-5490426; E-mail privé: viviane.miellet@planet.nl. (toev. als lid)

Montfort, A.A.P. van; 1969; 5571 CP Bergeijk; Mr. Pankenstraat 7; tel. privé: 0497-572452; r.d.

Oldenburger, W.; 1970; 5988 NN Helden; Baarloeseweg 41; tel. privé: 077-3071786; r.d.

Roth, T.; 2002; 1001 WB Amsterdam; Postbus 18506; tel. privé mobiel: 06-28161302; E-mail privé: thomas26@private.as. (toev. als lid)

Sanden-Berns, Mevr. F.; 2002; 7482 RS Haaksbergen; Veldsnijderweg 4; tel. privé: 074-3676257; tel. privé mobiel: 06-16604960; E-mail privé: fraukenbern@hotmail.com.; medew. bij J. Dolfing en Mevr. H.H.G. Dolfing-Polling; tel. prakt.: 053-4306010; fax prakt.: 053-4341667. (toev. als lid)

Sauter, Mevr. P.; 2001; 3531 RB Utrecht; Lombokstraat 23; tel. privé: 030-2926638; medew. bij Hoofdafd. Gezondheidsz. LHD, Facult.

Schuurmans, R.L.; 2002; 8412 TE Hoornsterzwaag; 10e Wijk 2; tel. privé mobiel: 06-47488097; E-mail privé: rschuurmans@hotmail.com; medew. bij A.W. Jorna, J.R. de Nooi, J.T. Siebinga, Mevr. P.H.M. Thywissen en J.B. Velema; tel. prakt.: 0513-463313; fax prakt.: 0513-462489; E-mail prakt.: dac.gorredijk@agroweb.nl. (toev. als lid)

Speelman, Mevr. Ing. G.H.; 2002; 8431 EH Oosterwolde (F); Snellingerdijk 11; tel. privé: 0516-522695; E-mail privé: gertyspeelman@hotmail.com; medew. bij H. Jorritsma, J.W.E. Peters, P. Siderius, Mevr. M.J. van de Weerd en L.J. Westerlaan; tel. prakt.: 0516-512742; fax prakt.: 0516-513295; E-mail prakt.: dacoostw@hetnet.nl.

Staal, T.A.J.; 2001; 4273 LH Hank; Peerenboom 17 A; tel. privé: 0162-402331; E-mail privé: toniestaal@hotmail.com.; medew. bij F.Th.M. Otten en G.M. Sueters; tel. prakt.: 0162-515229; fax prakt.: 0162-518360.

Steenbergen, Mevr. M.; 2001; 8933 CM Leeuwarden; Achter de Hoven 245; tel. privé: 058-2164204; medew. bij T. Bruggeling, P.J.M. Egberink, P.V.E. Fortuin, S. Wietsma en M.A. van Wijck; tel. prakt.: 0519-292526; fax prakt.: 0519-297818; E-mail prakt.: dap.dokkum@chello.nl.

Theel, G.J.; 1993; 1398 BA Muiden; Zeestraat 18; te. privé: g.j.theel@wanadoo.nl; p. Gezelschapsdieren; tel. prakt.: 035-6945073; fax prakt.: 035-6947099; E-mail prakt.: g.j.theel@dierenarts.naarden.nl.

Tolkamp, Mevr. A.M.T.; 2001; 9321 AZ Peize; Turfringen 27, tel. privé: 050-5032987; E-mail privé: amttolkamp@hotmail.com; medew. bij B.W. Pennenkamp en Mevr. A.J. Steenbergen-van der Bilt; tel. prakt.: 050-5263255; fax prakt.: 050-5268156.

Valk, B. van der; 2002; 9283 VA Surhuizum; Deutechemstraat 14; E-mail privé: vbauke@hotmail.com; medew. bij P. Dijkstra, T.F. Roest en W. de Vries; tel. prakt.: 0512-332650; fax prakt.: 0512-331456. (toev. als lid)

Vedder, Mevr. E.J.; 1996; 9968 AB Pieterburen; Hoofdstraat 61; tel. privé: 0595-528606; E-mail privé: ejvedder@castel.nl. (toev. als lid)

Velde, Mevr. E.J. van de; Gent 2002; 8701 JS Bolsward; Hoogstraat 42; tel. privé: 0515-581426; E-mail privé: velde54@zonnet.nl. (toev. als lid)

Venselaar, Mevr. W.Th.M.; 1980; 6164 HT Geleen; St. Jansstraat 8; tel. privé: 046-4741141; E-mail privé: nanny@venselaar.nl.; Keuringsdierenarts RVV; E-mail bur.: w.t.m.venselaar@rvv.agro.nl.

Vermond, J.F.G.; 1982; 4286 BB Almkerk; Kerkstraat 28; tel. privé: 0183-403372; fax privé: 0183-404266; E-mail privé: jan.vermond@wxs.nl; geass. met H.A. Imkamp, K.M. Rienks en J.W.H.M. Strikkers; tel. prakt.: 0183-301708; fax prakt.: 0183-304445.

Vonk, B.L.H.; 2001; 8102 HJ Raalte; Heesweg 34; tel. privé: 0572-

352298; E-mail privé: norbertvonk@hotmail.com; medew. bij F.J. van Egmond, L.H. Karstanje, P.H.M. Putker, H.P. Quist, M. Verhoef, H. Verhoeven en J.W. Zuurhout; tel. prakt.: 0572-353334; fax prakt.: 0572-355140; E-mail prakt.: dgcmidsalland@agroweb.nl. (toev. als lid)

Vrijer, Mevr. S. de; 2002; 3524 EB Utrecht; Hebriden 74; tel. privé: 030-2511632; E-mail privé: sdevrijer@hotmail.com; medew. bij J.J.W. Coerwinkel, Th. J.A.M. Heijkants, E. van der Kamp, M.F.P.M. Maas, B.T. Scheijgrond, J.J.A. Theeuwes en L.H.T. Zijlmans; tel. prakt.: 0416-334000; fax prakt.: 0416-340821; E-mail prakt.: info@delangstraat.com. (toev. als

lid)

Willemse, G.C.H.; 1996; 4143 LN Leerdam; Recht Ten Leede 35; tel. privé: 03456-21358; medew. bij H.I. Surstedt en A.C. de Zeeuw; tel. prakt.: 0182-351695; fax prakt.: 0182-351018.

Wilmink, Mevr. Dr. J.M.; 1991; 6705 CT Wageningen; Hamsterlaan 4; tel. privé: 0317-414462; E-mail privé: t.v.terwisga@worldonline.nl; Specialist Chirurgie v.h. Paard; Freelance werkz. Wondmanagement en Reconstr. Paard, algemene Chirurgie Paard; tel. prakt.: 0317-414462; E-mail prakt.: J.M.Wilmink@tiscailmail.nl.

Lijst van nagekomen namen van jubilea 2002

19 januari, G.J.J.M. Scholten te Eindhoven, 25 jaar, afwezig
19 januari, M. Rozeboom te Otterlo, 25 jaar, afwezig
19 januari, Prof. Dr. F. van Knapen te Amersfoort, 30 jaar, afwezig
27 januari, M. de Jonge te Andel, 35 jaar, afwezig
31 januari, G.F. Meier te Veerle, 45 jaar, afwezig
onbekend februari, G.J. Veldhorst te Volkel, 25 jaar, afwezig
6 februari, Mevr. Drs. M.C. Goren-van Moppes te Naarden, afwezig
1 maart, J. van den Berg te Hoek van Holland, 35 jaar, aanwezig
1 maart, H.H. Stigter te Gorssel, 35 jaar, afwezig
1 maart, H. de Vrijer te Hellevoetsluis, 25 jaar, afwezig
1 maart, A.L. van Zuijlen te Enschede, 40 jaar, afwezig
15 maart, H.H. Poppinga te Wommels, 35 jaar, afwezig
onbekend april, J.H. Vink te Velp (Gld), 25 jaar, afwezig
13 april, R.F. Bergsma te Diepenveen, 25 jaar, afwezig
10 mei, Dr. A.A. Stokhof te Maarsbergen, 35 jaar, afwezig
12 mei, G. Almsa te Bergum, 25 jaar, afwezig
12 mei, J.M.J. Engel te 's-Hertogenbosch, 25 jaar, aanwezig
16 mei, Mevr. Drs. M.J. van der Wal-Zoon, te De Wijk, 40 jaar, afwezig
16 mei, W.E.H. van Herten te Maasbracht, 40 jaar, aanwezig
30 mei, G. van den Brink te Dordrecht, 30 jaar, aanwezig
24 juni, B.J. Hermesen te 's-Heerenberg, 45 jaar, afwezig
1 juli, J.P. Hoekstra te Esch, 30 jaar, afwezig
6 juli, Mevr. Drs. W.A.H.A.J. Reijders te Waddinxveen, 25 jaar, aanwezig
9 juli, H.J. Schuurman te Halsteren, 30 jaar, afwezig
7 september, M.A. van Wijck te Damwoude, 25 jaar, afwezig
7 september, J.H. Lambers te Groningen, 25 jaar, afwezig
21 september, J. van 't Riet te Ede, 30 jaar, afwezig
1 oktober, Dr. J.H. Westerhuis te Beusichem, 35 jaar, afwezig
12 oktober, Mevr. Drs. A.M. Lambers-Takens te Groningen, 25 jaar, afwezig
12 oktober, J.A.J. Giesen te Best, 25 jaar, afwezig

12 oktober, Mevr. Drs. M.J. Holtkamp-Florschütz te Schijndel, 25 jaar, afwezig
2 november, Th. J.A.M. van Gastel te Loon op Zand, 30 jaar, afwezig
2 november, P. van Harten te Redondo, Portugal, 30 jaar, afwezig
29 november, J.P. Woud te Westervoort, 25 jaar, aanwezig
8 december, Prof. J. Janssen te Grez-Doiceau, België, 45 jaar, aanwezig
13 december, J.H. Kraak te Baexem, 30 jaar, aanwezig

Lijst februari 2003 jubilea

2 februari, G. van Dommelen te Katwijk (NB), 35 jaar, afwezig
2 februari, Mevr. Drs. W. van Ree-Boersma te Vollenhove, 35 jaar, afwezig
3 februari, A. Schukken te Heerenveen, 50 jaar, aanwezig
3 februari, J. Kramer te Wolvega, 50 jaar, afwezig
6 februari, Dr. J. Haagsma te Rotterdam, 45 jaar, afwezig
8 februari, E.T.B. Dinkla te Haren (Gr), 45 jaar, afwezig
8 februari, Mevr. Drs. I. Ooms-Siebenga te Breskens, 45 jaar, afwezig
12 februari, Dr. H.P. Hoebe te Bentelo, 40 jaar, afwezig
12 februari, J.C.M. Huijg te Nieuw-Vennep, 40 jaar, aanwezig
16 februari, J.H. Wiechers te Ruinen, afwezig, 30 jaar, afwezig
16 februari, J.G. Feddes te Sint-Oedenrode, 30 jaar, afwezig
18 februari, Prof. Dr. J.T. van Oirschot te Lelystad, 30 jaar, afwezig
20 februari, P.L. van Paassen te Schalkwijk, 45 jaar, aanwezig
20 februari, Mevr. Drs. A.C. Bander te Wassenaar, 50 jaar, afwezig
23 februari, H. Sorgdrager te Haren (Gr) 60 jaar, afwezig
28 februari, J.R.S. Vermeulen te Woerden, 45 jaar, afwezig

Rectificatie Jubilea

Per abuis is niet opgenomen in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 1 januari 2003 dat Drs. S.A. Holzmüller te Borculo op 19 december 2002 vijftig jaar dierenarts was. Onze excuses hiervoor.

Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:

01-03-2003
15-03-2003
01-04-2003
15-04-2003

Deadline*)

maandag 10-02-2003
maandag 24-02-2003
maandag 10-03-2003
maandag 24-03-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

Doorlopende agenda

CONGRESSEN & SYMPOSIA

2003

Februari

- 3 Veranderingsmanagement door L. Lap. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secre.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 695 Euro.
- 5/6 Workshops en studiedag VEEC (Vereniging voor Veterinaire Epidemiologie en Economie) met als thema 'Risk Assessment'. Informatie: Tom Nell, 0485-58630 of tom.nell@intervet.com.
- 8 Congres over nieuwste ontwikkelingen over kraakbeen bij het paard georganiseerd door AVEF in Parijs.
- 8/9 Symposium 'Translating western diagnosis into chinese patterns of disease' van Samenwerkende Veterinaire Acupuncturisten. Onderwerpen: vijf elementen en de acht principes, diverse aandoeeningen met hun symptomen en de betekenis van de T.C.M. van deze symptomen. Sprekers: Eric Hartmann en Linda Boggie (beiden uit de U.S.A.). Kosten: S.N.V.A.-leden 120 Euro; niet-leden 160 Euro. Meer informatie is te verkrijgen bij Aleid Verhoeff, 0314-625385 of aleid@tref.nl.
- 16/20 Annual Congress at Wilderness in the Eastern Cape Province. Equine Practitioners Group of the South African Veterinary Association. Programma en meer informatie is verkrijgbaar via de website: www.sava.co.za, per e-mail: vetlink@mweb.co.za of telefonisch: +27 12 546 3442.

Maart

- 14/15 XV. Tagung über Pferdekrankheiten im Rahmen der EQUITANA mit begleitender Industrieausstellung, Essen. Schwerpunktthemen: Erkrankungen des alternden Pferdes, Headshaking beim Pferd. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.
- 15 Seminar über Praxismanagement für Klein- und Großtierpraktiker im Rahmen der EQUITANA, Essen. Finanzplanung, Wirtschaftlichkeit, Praxisführung. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.

- 17/22 Internationaal PHLO seminar: New Developments in Feed Evaluation. Inschrijving is mogelijk tot 20-01-2003 bij het Bureau PHLO, Wageningen, tel.: 0317 484 093.
- 24 Veranderingsmanagement door L. Lap. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secre.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 695 Euro. Inschrijftermijn sluit op 24 december 2002.
- 28 Emotionele intelligentie en communicatie door I. Weeda. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secre.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 395 Euro. Inschrijftermijn sluit op 14 februari 2003.

VERGADERINGEN & BIJENKOMSTEN

2003

Februari

- 4 Werkvergadering schaa/geit I te Heerenveen.
- 11 Werkvergadering paard II, te Molenwijk in Bostel, 20.15 uur.
- 20 Ledenvergadering van de SNVA in de Champ 'Aubert te Driebergen om 20.00 uur.

Maart

- 11 Jaarvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 18 Werkvergadering rund IV, te Molenwijk in Bostel, 20.15 uur.
- 20 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

CURSUSSEN

2003

Februari

- 5 PAO-D cursus 03/202, Mastitis Rund.
- 11 PAO-D cursus 03/300, Prakt. Gebruik klimaatcomputer.
- 12 PAO-D cursus 03/204, Praktische Economie I.
- 18 PAO-D cursus 03/101, Röntgen Skelet.
- 20 PAO-D cursus 03/301, Klinische Les Varken (herhaling).
- 20 PAO-D cursus 03/501, Diagnostiek Rugproblemen Paard.

Benaming BAYTRIL® 10% orale oplossing • **Samenstelling** Per ml 100 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Kip, kalkoen. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij kip en kalkoen, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen, in het bijzonder: *E. coli* (colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp. (cholera), *Haemophilus paragallinarum* (coryza), *Staphylococcus* spp., *Streptococcus* spp., *Mycoplasma* (CRD-complex). In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** 10 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 3 dagen; 10 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 5 dagen bij salmonellose. • **Wijze van toediening** Oraal. Toevoegen aan het drinkwater. • **Wachtijd** Kip: vlees: 7 dagen. Kalkoen: vlees: 10 dagen. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 2929 UDA.**

De Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) is een onafhankelijke, zelfstandige organisatie met 500 medewerkers. Zij levert kennis over landbouwhuisdieren en hun kwaliteitskenmerken in relatie tot hun gezondheid en de productie van veilig voedsel. De GD verricht werkzaamheden op het gebied van de georganiseerde gezondheidszorg, tweedelijns diergeneeskunde, voedselveiligheid en praktijkgericht onderzoek.

GEZONDHEIDSDIENST VOOR DIEREN

Bij de sector Diergezondheidszorg (DGZ) werken ongeveer 60 professionals, onderverdeeld in dierenartsen, buitendienstmedewerkers en specialisten in epidemiologie, herkauwers-, varkens- en pluimveegezondheidszorg. Zij zorgen vanuit hun eigen specifieke deskundigheid voor de technische ondersteuning bij de ontwikkeling en uitvoering van diergezondheidsprogramma's en werkzaamheden ten behoeve van monitoring. Daarnaast participeren zij in, op de praktijk georiënteerde, onderzoeksprojecten.

Voor de sector Diergezondheidszorg komen wij graag in contact met een gedreven

Hoofd Diergezondheidszorg (m/v)

De functie-omschrijving

Het Hoofd DGZ:

- Is eindverantwoordelijk voor de sector DGZ en zorgt voor het ontwikkelen, uitdragen en realiseren van DGZ beleid op korte en lange termijn, passend binnen de visie, missie en strategie van de GD;
- Levert als lid van het managementoverleg een belangrijke bijdrage aan het formuleren van strategie en beleid en vertaalt deze naar concrete doelstellingen en acties;
- Geeft direct leiding aan 5 clusterhoofden;
- Stelt het jaarplan en de begroting van de afdeling op;
- Geeft sturing aan de kwaliteit, expertise, inzetbaarheid en motivatie van alle professionals binnen DGZ;
- Zorgt voor het uitbouwen van de kennisinfrastructuur op het gebied van diergeneeskunde en dierv verzorging;
- Stelt hiertoe de kaders voor de benodigde opbouw, uitbouw en afbouw van expertisegebieden op basis van de nieuwe ontwikkelingen in de markt en de strategie van de GD;
- Draagt zorg voor een verdere professionalisering en positionering in de markt;
- Ontwikkelt en onderhoudt het externe netwerk met onder andere onderzoeksinstituten;
- Schept voorwaarden opdat kennis wordt benut, gedeeld en toegankelijk wordt gemaakt voor alle medewerkers.

De functie-eisen

De ideale kandidaat beschikt over:

- Academisch werk- en denkniveau;
- Minimaal 5 jaar managementervaring;
- Kennis van, inzicht in en visie op kennismanagement en kennisinstellingen;
- Enthousiaste en inspirerende peoplemanager die weet te overtuigen;
- Ervaring met het aansturen van professionals in een veranderende omgeving;
- Stevige en daadkrachtige persoonlijkheid met natuurlijk overwicht;
- Doorzettingsvermogen en gevoel voor relaties.

En is:

- Een omgevingsbewuste en commerciële netwerker die inspeelt op de ontwikkelingen in de agrosector;
- In staat om veranderingen te initiëren en te implementeren;
- Iemand die de juiste prioriteiten weet te stellen;
- Doel- en resultaatgericht;
- Empathisch, integer, accuraat, communicatief en sociaal vaardig.

Reacties:

Uw reactie kunt u e-mailen naar [zwolle@yer.nl](mailto: zwolle@yer.nl) of opsturen naar YER Young Executive Recruitment, Postbus 40021, 8004 DA Zwolle ter attentie van Bas Teepe.

Voor vragen kunt u bellen met Bas Teepe, tijdens kantooruren: 038 - 457 21 00. 's Avonds of in het weekend, tel. privé: 06 - 16 60 88 95.

Acquisitie op deze vacature is niet gewenst.

YER
YOUNG EXECUTIVE RECRUITMENT

www.ziezo.biz

Dix & Co

voor een deskundige diagnose

Vindt u financieringen en verzekeringen ondoorzichtig? Neemt u dan eens contact op met Dix & Co voor een deskundige diagnose die uitmondt in heldere adviezen.

Kies een adviseur die uw totale financiële bescherming verzorgt en die daardoor uw persoonlijke situatie op belangrijke momenten scherp in beeld brengt.

Landelijke dienstverlening bij praktijk-overdracht, bij associatie en assistentie. Belt u even voor een afspraak of een brochure.

Dix & Co

Maliesingel 34
3581 BJ Utrecht
Tel. (030) 244 87 74
Fax (030) 241 66 33
E-mail: info@dixenco.nl
www.dixenco.nl

DIERENARTSENPRAKTIJK GOUDA

Dierenartsenpraktijk Gouda is een jonge, dynamische praktijk waarin drie dierenartsen werkzaam zijn. Onze praktijk is voornamelijk gericht op gezelschapsdieren, paarden en landbouwhuisdieren. Voor gezelschapsdieren hebben wij een dependance in Waddinxveen.

Per 1 maart 2003 zoeken wij een:

Collega (M/V)

Wij vragen:

- * een afgestudeerde dierenarts
- * ervaring is wenselijk
- * participatie in avond- en weekenddiensten
- * goede contactuele eigenschappen
- * werkenhousiasme.

Wij bieden:

- * fulltime baan
- * salariering volgens KNMvD
- * bij geschiktheid mogelijkheid tot associatie.

Gelieve sollicitaties te sturen naar: D.A.P. Gouda
Kattensingel 17, 2801 CA Gouda.

Groepspraktijk 'de Kreef'

Een goed samenwerkingsverband tussen dierenartsen en diervetkundigen, zoekt op korte termijn een

Dierenarts voor de landbouwhuisdieren (m/v)

Geboden wordt een leuke, afwisselende baan voor een enthousiast persoon in een gezellige praktijk.

Voor telefonische inlichtingen bel (0318) 651417. Schriftelijke reacties voorzien van een c.v. binnen veertien dagen richten aan: Groepspraktijk 'de Kreef', Kreelseweg 93, 6718 CB Ede.

DAP-Beilen is een gemengde praktijk waarin vijf dierenartsen en vier assistente(n)s werkzaam zijn. Wij werken vanuit een nieuw modern goed geoutilleerd praktijkpand. In verband met ziekte en uittreden van één van de collega's, zijn wij op zoek naar een

Dierenarts m/v voor landbouwhuisdieren

Zij/hij zal voor 75% ingezet worden op de rundveebedrijven en voor 25% op de varkensbedrijven. Er is een uitstekende dienstregeling. Salaris volgens de normen van de KNMvD.

Uw sollicitatie graag binnen veertien dagen na het verschijnen van dit tijdschrift richten aan: DAP-Beilen, Postbus 19, 9410 AA Beilen.

Gezocht: **dierenarts (m/v)** met ervaring

De werkzaamheden van ons team van vier dierenartsen en vier assistentes liggen voornamelijk op het vlak van gezelschapsdieren en rundvee. Wij zoeken een ambitieuze medewerker die tevens bereid is mee te draaien in de diensten die nog gemengd zijn. Binnen de normale werkzaamheden wordt geprobeerd een zo ver mogelijke differentiatie te realiseren. Wij verwachten van hem/haar een klantgerichte instelling en goede sociale vaardigheden. Geboden wordt een fulltime baan in een prettige werksfeer. Reacties gaarne vóór 7 februari naar: Diergeneeskundig Centrum 'Op d'n Diek', ter attentie van G. van Heeswijk, Parklaan 28, 6131 KH Sittard, telefoon: 046-4512417, e-mail: dapsittard@vet4life.net.

Het is ten eerste aan te bevelen het artikel in deze aflevering te lezen over het gebruik van desinfectiemiddelen in de dierenartspraktijk; een artikel met bijzonder zinvolle informatie voor de practicus. De wettelijke regelgeving rondom middelen die worden gebruikt buiten het dier (op de huid en slijmvliezen en in de omgeving) wordt in ieder geval eindelijk eens een stuk helderder. Er mogen blijkbaar uitsluitend desinfectiemiddelen worden gebruikt die geregistreerd zijn als (dier)geneesmiddel (op de huid) of als bestrijdingsmiddel (omgeving en instrumentarium). Naar mijn gevoel voldoen de meeste praktijken niet aan deze voorwaarden als ze de gebruikte desinfectiemiddelen zouden controleren. Er zijn slechts enkele middelen als diergeneesmiddel geregistreerd voor desinfectie van de huid (deze bevatten bovendien vooral jodiumachtige werkzame stoffen) of er ontbreekt iedere registratie. Het zou overigens handig zijn wanneer in een volgend artikel wat dieper kan worden ingegaan op de verschillende werkzame stoffen met betrekking tot werkzaamheid, veiligheid en gebruikstoepassing in de veterinaire praktijk. Ik kan mij tenminste niet voorstellen dat het nu aan te bevelen is om met formaldehyde (gezond voor de omgeving?) de praktijkruimtes te gaan dweilen of met waterstofperoxide de tafels te gaan afnemen. Dergelijke informatie kan misschien meegenomen worden in het landelijk hygiëneprotocol dat voor de dierenartspraktijk opgezet dient te worden.

De Week van het Huisdier zal in 2003, zoals u verderop ook kunt lezen, het thema Huisdier & Vakantie hebben. Absoluut een actueel onderwerp. Wie onlangs bij het gezelschapsdierencongres in Rhooon de lezingen heeft bijgewoond van Susan Shaw (Bristol) over arthropod-borne geïmporteerde ziekten met meegereisde huisdieren, weet al dat de kennis en ontwikkelingen op dit gebied de laatste jaren niet heeft stilgestaan. Engeland lijkt, na openstelling van de grenzen, het voortouw genomen te hebben in de inventarisatie en het onderzoek naar de verspreiding van diverse geïmporteerde, maar inmiddels ook inheemse, parasieten en bacteriën. Veel nieuwe en interessante informatie werd derhalve verstrekt over onder andere teken, Lyme disease, ehrlichiose en anaplasmose, die de Nederlandse dierenarts ook moet weten om eigenaren een goed reisadvies te kunnen geven met de daarbijbehorende preventieve maatregelen.

Tot slot wil ik u de aardige bevindingen niet onthouden van een onderzoek naar non-verbale communicatie, met name de rol van het uiterlijk, van dermatologen (humaan) in Amerika (Arch Dermatol 2002; 138: 463-6). De meeste patiënten hadden geen voorkeur voor sekse, leeftijd of ras van de hulpverlener, maar meer dan eenderde stelde een witte jas, naamplaatje en een nette broek en schoeisel duidelijk op prijs. Niet gewaardeerd werden sandalen, klompen, openstaande shirts, oorbellen en lang haar en/of paardenstaart (dit laatste bij mannen). De resultaten bevestigden eerdere studies van 20 jaar daarvoor. Geconcludeerd werd dat, ondanks het feit dat de Westerse maatschappij minder formeel wordt, de patiënten nog steeds de voorkeur geven aan een traditioneel uiterlijk van de dokter. Of eigenaren een dergelijk verwachtingspatroon bij Nederlandse dierenartsen ook verwachten moet de lezer zelf maar uitmaken. Wie de (nette) schoen past, trekke hem aan!

Paul Overgaauw

Het gebruik van desinfectiemiddelen in de dierenartspraktijk

H.R. Reus¹

Tijdschr Diergeneeskd 2003; 128: 106-9

Oorspronkelijke artikelen

SAMENVATTING

Desinfectiemiddelen mogen binnen de praktijk van de dierenarts uitsluitend gebruikt worden als deze wettelijk zijn geregistreerd. Hierbij wordt vervolgens onderscheid gemaakt tussen desinfectiemiddelen die op de huid van mens of dier worden aangebracht en desinfectiemiddelen die gebruikt worden voor de praktijkruimte, hokken, stallen, inventaris en instrumenten. De eerste groep middelen behoort tot de categorie (dier)geneesmiddelen en valt onder de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening c.q. de Diergeneesmiddelenwet. De middelen uit de tweede groep zijn bestrijdingsmiddelen en vallen onder de Bestrijdingsmiddelenwet. Uit een steekproef van de Keuringsdienst van Waren (KvW) is gebleken dat in de dierenartspraktijk op onjuiste wijze met deze middelen wordt omgegaan. Onvoldoende kennis op dit gebied, alsmede het ontbreken van adequate hygiëneprotocollen kunnen als mogelijke oorzaken worden aangewezen. In dit artikel geeft de Keuringsdienst van Waren nadere informatie over het gebruik van desinfectiemiddelen die binnen de reikwijdte van de Bestrijdingsmiddelenwet vallen.

SUMMARY

The use of disinfectants in veterinary practice

The use of chemical disinfectants within the veterinary practice is only permitted when the disinfectants are legally registered. A distinction has to be made between disinfectants to be used on the skin of men or animals and disinfectants to be used on surfaces like floors, walls, cages, stables and for veterinary instruments. For the first group, to be considered as (veterinary) medicines, the Act on (Veterinary) Medicines applies. For the second group, to be considered as veterinary biocides, the Pesticide Act applies. A small survey carried out by the Keuringsdienst van Waren shows that in veterinary practice disinfectants are applied in an inappropriate way. A lack of knowledge and the lack of hygienic protocols could be reasons for these misuses. In this article the Keuringsdienst van Waren gives information about the legal aspects of disinfectants that fall within the scope of the Pesticide Act.

INLEIDING

Ter bescherming van mens, dier en milieu tegen de mogelijke nadelige invloeden van bestrijdingsmiddelen, heeft de overheid in 1962 de Bestrijdingsmiddelenwet opgesteld. In deze wet wordt de handel in en het juist en effectief gebruik van bestrijdingsmiddelen geregeld.

Tot de categorie bestrijdingsmiddelen behoren alle middelen die gebruikt worden in de land- en tuinbouw, de zogenaamde gewasbeschermingsmiddelen en alle middelen die hier buiten worden gebruikt, de zogenaamde niet-landbouwbestrijdingsmiddelen of biociden.

Tot de categorie niet-landbouwbestrijdingsmiddelen behoren onder andere de desinfectiemiddelen die in de dierenartspraktijk worden gebruikt.

¹ Keuringsdienst van Waren Noord (Groningen), Postbus 465, 9700 AL Groningen. E-mail: nd@kvw.nl. Ook voor de bestelling van overdrukken.

Gezien de gekozen definities in de Bestrijdingsmiddelenwet vallen uitsluitend desinfectiemiddelen die op levenloze oppervlakken worden gebruikt onder de reikwijdte van deze wet (1). De desinfectiemiddelen die bestemd zijn voor het desinfecteren van de huid of slijmvliezen van mens of dier (ook wel antiseptica genoemd), worden op de levende huid toegepast en derhalve gerekend tot de categorie (dier)geneesmiddelen. Deze middelen moeten voldoen aan het gestelde in de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening dan wel de Diergeneesmiddelenwet.

Het gebruik van desinfectiemiddelen dient in overeenstemming te zijn met de toepassingsgebieden die staan weergegeven in de wettelijk afgegeven toelatingsbeschikkingen. Voor beide typen desinfectiemiddelen geldt een toelatingsprocedure, elk met eigen criteria.

Desinfectiemiddelen voor gebruik op levenloze oppervlakken worden toegelaten door het College voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen (CTB), terwijl de huiddesinfectiemiddelen voor mens of dier worden toegelaten door het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen respectievelijk het Bureau Registratie Diergeneesmiddelen.

De Keuringsdienst van Waren heeft in het begin van het jaar 2002 in een kleine steekproef vier dierenartspraktijken in Noord-Nederland bezocht en de in gebruik zijnde desinfectiemiddelen getoetst aan het wettelijk kader (2). Hierbij heeft de Keuringsdienst van Waren zich als verantwoordelijke inspectiedienst voor het naleven van het gestelde in de Bestrijdingsmiddelenwet beperkt tot de middelen die gebruikt worden voor het desinfecteren van levenloze oppervlakken zoals vloeren, wanden, inventaris en instrumenten. Alle middelen die voor deze toepassingen worden gebruikt, dienen te zijn toegelaten door het CTB en zijn herkenbaar aan een toelatingsnummer, het zogenaamde N-nummer, en een wettelijk gebruiksvoorschrift op het etiket.

TOELATINGSCRITERIA

Criteria voor het toelaten van desinfectiemiddelen zijn de werkzaamheid van een middel en de afwezigheid van schadelijke nevenwerkingen naar mens, dier en milieu (3).

Werkzaamheid

Desinfectiemiddelen die bestemd zijn voor het desinfecteren van oppervlakken en voorwerpen in de praktijkruimte, het instrumentarium, hokken, stallen en/of transportmiddelen voor dieren dienen **vooraf** onderzocht en beoordeeld te zijn op hun werkzaamheid tegen bacteriën, schimmels en/of virussen. Voor desinfectiemiddelen in de veterinaire sfeer gelden daartoe de volgende deugdelijkheidseisen (4).

Bacteriën

De werking tegen bacteriën wordt in een suspensietest getoetst aan de volgende organismen:

• <i>Staphylococcus aureus</i>	ATCC 6538
• <i>Pseudomonas aeruginosa</i>	ATCC 15442
• <i>Salmonella typhimurium</i>	ATCC 13311
• <i>Streptococcus faecalis</i>	NCTC 8213 N

In het algemeen geldt dat de werking voldoende is als het effect op elk van de toetsorganismen minimaal vier decimalen bedraagt bij vijf minuten inwerkingstijd, dat wil zeggen een afname van het aantal bacteriën met minimaal een factor 10^4 .

Opgemerkt wordt hierbij dat, in tegenstelling tot de desinfectiemiddelen voor humaan medisch gebruik, de toelatingsau-

toriteit het tot op heden niet nodig acht de werkzaamheid van een desinfectiemiddel voor veterinaire-medisch gebruik via een aanvullende toets te laten testen op mycobacteriën.

Gisten

De werking tegen gisten wordt in een suspensietest getoetst aan het volgende organisme:

- *Candida albicans* ATCC 10231

Tabel 1. Middelen die zijn toegelaten voor het desinfecteren van oppervlakken, voorwerpen en instrumenten in dierverblijfsplaatsen (stand per 1 december 2002). N.B. Instrumenten dienen na reiniging en desinfectie aanvullend gesteriliseerd te worden.

Naam middel	Toelatingsnummer	Werkzame stoffen
Actisan 5 l	8960 N	Natriumdichloorisocyanuraat
Aldekol NL	10695 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/isopropanol/ kwat.amm.verb.
Aldekol VA	10444 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Applied Sanitizer	11963 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Asepta Kresolzeep	5195 N	Kresol
CID-20	10769 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
D 50	11920 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
Delco Chloortabletten	8779 N	Natriumdichloorisocyanuraat
Delco Steril	11476 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Deosan Super	10971 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Divosan Extra	11435 N	Didecylidimethylammoniumchloride
Divosan Forte	8017 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
Formalforte	4821 N	Paraformaldehyde
Halacid	10540 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Halamid-d	8241 N	Natrium-p-tolueensulfonchlooramide
Hyprelva Ontsmet	12089 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Incosept IC 15	12035 N	Kaliumhydroxide/kwat.amm.verb.
Incosept IC 22 XA	11029 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
INO DA	12191 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
Manudes	12356 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
MC-A-9	9423 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Melquick	8813 N	Natriumdichloorisocyanuraat
MS Macrodes	11965 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
MS Megades	11948 N	Glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
MS Nofordes	11964 N	Kaliumhydroxide/kwat.amm.verb.
M.80.S.P.	9789 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Nerta Bac-CID 200	12276 N	Didecylidimethylammoniumchloride
Ontsmetal	11011 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Prodessol-NED	11966 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Proxitane AHC	11871 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
P3 Incidin 07	11301 N	Glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
P3 Desinfectietabletten	6377 N	Natriumdichloorisocyanuraat
P3 Desinfekto	6571 N	Natriumdichloorisocyanuraat
P3 Incidin 03	8688 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
P3 Incidin 05	10072 N	Kaliumhydroxide/kwat.amm.verb.
Quatdet SO 321	11608 N	Alkyldimethylbenzylammoniumchloride
Reca Chloortabletten	11180 N	Natriumdichloorisocyanuraat
Roloxid 50	9466 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Ryzolin Cleaner&desinfector neutraal	12185 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Staflex Chloortabletten	6706 N	Natriumdichloorisocyanuraat
Steril Plus	11485 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Suma Tab 04	7321 N	Natriumdichloorisocyanuraat
Veagro Disinfectant	10327 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Viro Cid	11761 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/isopropanol/ kwat.amm.verb.

In het algemeen geldt dat de werking voldoende is als het effect op het toetsorganisme minimaal vijf decimalen bedraagt bij vijf minuten inwerkingstijd, dat wil zeggen een afname van het aantal gisten met minimaal een factor 10^5 .

Schimmels

De werking tegen schimmels wordt in een suspensietest getoetst aan het volgende organisme:

- Conidiosporen van *Aspergillus fumigatus*

Algemeen geldt dat de werking voldoende is als het effect op het toetsorganisme minimaal drie decimalen bedraagt bij vijf minuten inwerkingstijd, dat wil zeggen een afname van het aantal schimmels met minimaal een factor 10^3 .

Virussen

Er zijn momenteel nog geen standaard toetsvirussen voorgescreven. De te gebruiken toetsvirussen zijn afhankelijk van de claims die fabrikanten aan hun producten toekennen.

Voor gebruik in transportmiddelen voor dieren geldt dat het desinfectiemiddel in ieder geval getoetst moet zijn op de volgende organismen:

- Klassieke varkenspestvirus
- Virus van de ziekte van Aujeszky
- Mond- en klauwzeervirus

In het algemeen geldt dat de werking voldoende is als het effect op elk van de toetsorganismen minimaal vier decimalen bedraagt bij vijf minuten inwerkingstijd, dat wil zeggen een afname van het aantal virussen met minimaal een factor 10^4 .

Bacteriesporen

De werking tegen bacteriesporen wordt in een suspensietest getoetst aan het volgende organisme:

- Sporen van *Bacillus cereus* ATCC 9139

In het algemeen geldt dat de werking voldoende is als het effect op het toetsorganisme minimaal één decimaal bedraagt bij vijf minuten inwerkingstijd, dat wil zeggen een afname van het aantal bacteriesporen met minimaal een factor 10.

Op het etiket van alle desinfectiemiddelen die door het CTB op

bovenstaande criteria worden toegelaten, zal altijd staan vermeld tegen welke organismen het middel werkzaam is. Dit kan algemeen zijn tegen bacteriën en gisten, maar ook specifiek tegen bijvoorbeeld het mond- en klauwzeervirus of tegen het virus van de ziekte van Aujeszky.

Veiligheid

Op grond van de bepalingen van de Bestrijdingsmiddelenwet mag het gebruik van desinfectiemiddelen geen schadelijke nevenwerkingen opleveren voor mens, dier en milieu.

Tot de schadelijke nevenwerkingen worden onder andere gerekend:

- de mate van blootstelling van degene die het desinfectiemiddel toepast. Kunnen er bijvoorbeeld schadelijke dampen bij gebruik vrijkomen?
- de schadelijkheid voor het milieu. Zijn de stoffen biologisch afbreekbaar, zijn ze schadelijk voor waterorganismen?
- heeft het middel invloed op de gezondheid van dieren, hetzij direct, hetzij indirect?

Het CTB is in Nederland de instantie, die aan de hand van gestelde criteria beoordeelt of een desinfectiemiddel voor gebruik in de praktijk van de dierenarts hieraan voldoet (4). Een door dit College toegelaten desinfectiemiddel is te herkennen aan de aanwezigheid van een **toelatingsnummer** en een **wettelijk gebruiksvoorschrift**.

Een overzicht van alle toegelaten desinfectiemiddelen voor gebruik binnen de praktijk van de dierenarts is weergegeven in tabel 1 (5). Van deze middelen is een beperkt aantal ook toegelaten voor het desinfecteren van transportmiddelen voor dieren (tabel 2). Op een enkele uitzondering na mogen alle toegelaten middelen ook gebruikt worden voor het desinfecteren van instrumenten. Daar instrumenten voor gebruik steriel dienen te zijn, moeten deze na desinfectie wel aanvullend gesteriliseerd worden in een autoclaaf.

OPSPORING EN CONTROLE

Het toezicht op de verkoop en het gebruik van bestrijdingsmiddelen, zoals desinfectiemiddelen, is ingevolge de

Tabel 2. Middelen die zijn toegelaten voor het desinfecteren van transportmiddelen voor dieren (stand per 1 december 2002).

Naam middel	Toelatingsnummer	Werkzame stoffen
Actisan 5 l	8960 N	Natriumdichloorisocyanuraat
D 50	11920 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
Delco Chloortabletten	8779 N	Natriumdichloorisocyanuraat
Delco Steril	1476 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Halamid -d	8241 N	Natrium-p-tolueensulfonchlooramide
Incosept IC 15	12035 N	Kaliumhydroxide/kwat.amm.verb.
INO DA	12191 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
Manudes	12356 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
MS Macrodes	11965 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
MS Megades	11948 N	Glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
MS Nofordes	11964 N	Kaliumhydroxide/kwat.amm.verb.
Ontsmetal	11011 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
Proxitane AHC	11871 N	Waterstofperoxide/perazijnzuur
P3 Incidin 07	11301 N	Glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
P3 Incidin 03	8688 N	Formaldehyde/glutaaraldehyde/kwat.amm.verb.
P3 Incidin 05	10072 N	Kaliumhydroxide/kwat.amm.verb.
Reca Chloortabletten	11180 N	Natriumdichloorisocyanuraat

Bestrijdingsmiddelenwet opgedragen aan de inspectiediensten van de ministeries van VWS, LNV, VROM en SZW. Deze inspectiediensten zien erop toe of de middelen volgens de wettelijk voorgeschreven richtlijnen zijn geëtiketteerd en of de samenstelling in overeenstemming is met de bij het CTB gedeponeerde formulering. Controle op de samenstelling is van wezenlijk belang, omdat deze een waarborg is voor de effectiviteit in de praktijk. Verder ziet de overheid erop toe dat desinfectiemiddelen volgens de gebruiksvorschriften worden toegepast en of hierbij de vereiste voorzorgsmaatregelen worden getroffen ter bescherming van mens, dier en milieu.

Controle van de etikettering en de samenstelling vindt plaats bij de toelatingshouder van het betreffende desinfectiemiddel, terwijl toezicht op het gebruik bij de toepassers plaatsvindt.

Tevens wordt bij inspectie nagegaan of er geen middelen verhandeld dan wel gebruikt worden, die (nog) geen toelating hebben.

Afwijkingen in de etikettering of de samenstelling, misleidende aanbevelingen, een onjuist of onzorgvuldig gebruik dan wel het voorhanden hebben van een niettoegelaten desinfectiemiddel, zijn wettelijke overtredingen en kunnen na constatering strafrechtelijk worden vervolgd.

DE PRAKTIJK

In het belang van de gezondheid van mens en dier is het van het grootste belang dat in de dierenartspraktijk desinfectiemiddelen op een juiste wijze worden gebruikt. Dit betekent dat desinfectiemiddelen die bestemd zijn voor toepassing op de huid van een dier, bijvoorbeeld als pre-operatief desinfectiemiddel, niet gebruikt kunnen, en wettelijk gezien ook niet gebruikt mogen worden, als middel voor bijvoorbeeld het desinfecteren van instrumenten. Een veterinaire huiddesinfectiemiddel heeft immers een veel beperkter werkingsspectrum (en is veelal ook minder effectief) dan een middel dat specifiek bestemd is voor het desinfecteren van de praktijkruimte of het instrumentarium.

De Keuringsdienst van Waren heeft in de regio Noord vier dierenartspraktijken bezocht, die op vrijwillige basis aan het onderzoek hebben meegewerkt en het dagelijkse gebruik van desinfectiemiddelen in kaart gebracht. Uit dit onderzoek is een aantal zaken naar voren gekomen.

Het is gebleken dat er geen landelijke hygiëneprotocolen bestaan voor het reinigen en desinfecteren in de praktijk van de dierenarts. Verder is gebleken dat dierenartsen nauwelijks op de hoogte zijn van het bestaan van de Bestrijdingsmiddelenwet met de hieraan gekoppelde verplichting tot het gebruik van geregistreerde desinfectiemiddelen. In alle bezochte praktijken blijken oppervlakken in de behandelruimte, zoals de vloer, de operatietafel en in veel gevallen ook hokken,

alsmede instrumenten voor zover deze niet gesteriliseerd (kunnen) worden, gedesinfecteerd te worden met veterinaire huiddesinfectiemiddelen. Deze huiddesinfectiemiddelen blijken al dan niet te zijn voorzien van een REG NL-nummer. Gezien de aard van de werkzame stoffen in deze huiddesinfectiemiddelen (onder andere naftaline, fenolderivaten, etherische oliën) wordt betwijfeld of deze wel voldoende effectief zijn voor het beoogde doel. Desinfectiemiddelen die werkzame stoffen bevatten waarvan algemeen bekend is dat ze uitsluitend tegen bacteriën werkzaam zijn, kunnen nooit gebruikt worden in situaties waar potentieel ook virussen aanwezig zijn. Een dergelijke werkwijze kan de gezondheid van zowel mens als dier in gevaar brengen omdat via niet afdoende gedesinfecteerde instrumenten of oppervlakken kruisbesmetting kan plaatsvinden.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Uit het onderzoek van de Keuringsdienst van Waren is gebleken, dat in de dierenartspraktijk desinfectiemiddelen op een onjuiste wijze worden toegepast en dat hierdoor gehandeld wordt in strijd met de huidige wetgeving. Het gebruik van veterinaire huiddesinfectiemiddelen, zoals geregistreerde diergeneesmiddelen voor het desinfecteren van de inventaris of voor het desinfecteren van hokken, wordt als een onjuiste en ongewenste werkwijze beschouwd. Aan genoemde praktijken zal een einde moeten worden gemaakt. In een vervolgtraject zal de KvW met de KNMvD overleggen op welke wijze dit gerealiseerd kan worden. Daar er voldoende effectieve middelen voor het desinfecteren van inventaris, praktijkruimten, hokken, stallen en instrumenten beschikbaar zijn, moet het de beroepsgroep niet veel moeite kosten op deze middelen over te schakelen.

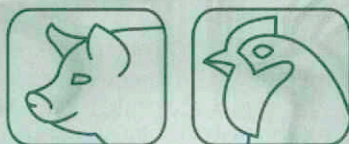
Nadere informatie over desinfectiemiddelen voor veterinaire toepassingen is te verkrijgen bij de Keuringsdienst van Waren Noord (telefoon (050) 5886000), dan wel bij het CTB (telefoon (0317) 471810).

LITERATUUR

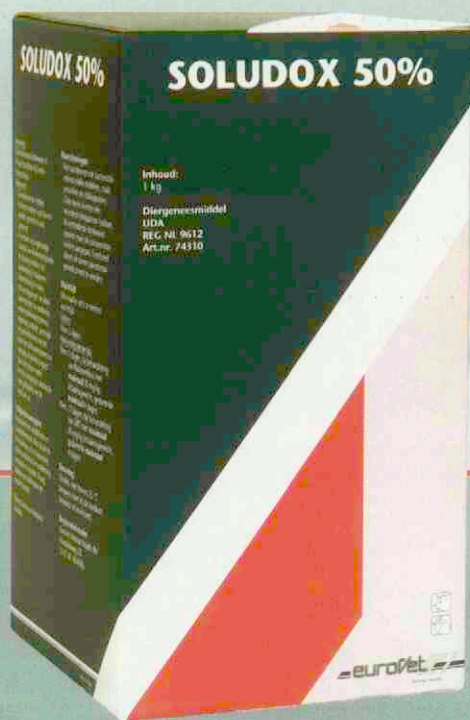
1. Koninklijke Vermande B.V. Bestrijdingsmiddelenwet 1962, artikel 1, aanvulling 11-2002.
2. Reus HR. Keuringsdienst van Waren, Oriënterend onderzoek naar het gebruik van desinfectiemiddelen in dierenartspraktijken, Rapport ND BIO 010/02, april 2002.
3. Koninklijke Vermande B.V. Bestrijdingsmiddelenwet 1962, artikel 3, aanvulling 11-2002.
4. College voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen, Handleiding voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen, mei 1999.
5. College voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen. Register van Toegelaten Bestrijdingsmiddelen voor het desinfecteren en voor het gecombineerd reinigen en desinfecteren in industrie, nijverheid en gezondheidszorg, december 2002.

SOLUDOX 50%®

Uniek, Helder, Praktisch

- 2 doseringen, 2 wachttijden voor pluimvee
- korte wachttijd varken
- uitstekende oplosbaarheid
- eenvoudig in gebruik en veilig

* Patent pending

Wachttijd:

Varken: vlees: 5 dagen

Niet-eierleggende kip: vlees: 5 dagen, bij maximaal 10 mg/kg lichaamsgewicht, gedurende maximaal 4 dagen, vlees: 12 dagen, bij maximaal 20 mg/kg lichaamsgewicht, gedurende maximaal 4 dagen.

Diergeneesmiddel REG NL 9612 - UDA Samenstelling: 1 g bevat: doxycyclinehydraat 500 mg. **Indicatie:** Varken: Atrofische rhinitis, Bronchopneumonie, Pleuropneumonie. Niet-eierleggende kip: Pasteurellosis, respiratoire infecties. **Dosering:** Varken: Per dag 2 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen. Niet-eierleggende kip: Pasteurellosis: Per dag 2 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen / ORT: Per dag 4 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen.

Voor nadere informatie raadpleeg Eurovet Nederland BV, Handelsweg 25, 5531 AE Bladel, Tel 0497 38 86 88

eurovet

Animal Health

Gastrointestinale aandoeningen bij de kat: zijn katten anders dan honden?

R.M. Batt¹

**Uit en
voor de
praktijk**

INLEIDING

Er zijn veel overeenkomsten tussen het maagdarmkanaal van de kat en de hond. Het wordt echter steeds duidelijker dat er ook belangrijke verschillen zijn die mogelijk van invloed zijn op de pathogenese, diagnose en behandeling van intestinale aandoeningen bij deze twee diersoorten. Deze verschillen omvatten onder andere relatief hogere aantallen bacteriën in de proximale dunne darm van klinisch gezonde katten, in het bijzonder obligaat anaërobe bacteriën (1) en een hogere darmpermeabiliteit in vergelijking met die van de hond (2). Deze bevindingen hebben gevolgen voor de diagnose van intestinale aandoeningen en kunnen bijdragen aan de relatief veelvoorkomende darmontstekingen (IBD, inflammatory bowel disease) bij katten, welke vaak in combinatie voorkomen met ontstekingen van de galgallen en/of de pancreas (3).

Dit artikel gaat in op de verschillen die van belang zijn voor de diagnose en de behandeling van de gastrointestinale aandoeningen bij de kat.

WERKWIJZE DIAGNOSTIEK

De meeste katten met GI-aandoeningen vergen uitgebreid onderzoek aangezien ze bepaalde verschijnselen erg goed kunnen verbergen en omdat ze meestal worden aangeboden in de chronische fase (>drie weken). Niet-invasieve diagnostiek van darmaandoeningen is moeilijker bij de kat dan bij de hond, zodat men sneller tot het nemen van biopsies voor histologisch onderzoek overgaat om enige vooruitgang in de diagnose te boeken. Net als bij de hond is het primair onderscheid maken in dunne- of dikke-darm-diarree van belang.

Een minimaal aantal gegevens uit het bloedonderzoek, FeLV/FIV testen, urine- en fecesonderzoek is in de beginfase handig om darmparasieten, systemische of metabole aandoeningen te onderzoeken. Het bloedonderzoek is enerzijds bedoeld om een mogelijke oorzaak te vinden, anderzijds nodig om te controleren of de diarree systemische gevolgen heeft gehad (laag albumine, Na-, K-veranderingen). Het uitvoeren van een bacteriologisch onderzoek is alleen geïndiceerd als er sprake is van heftige, acute hemorragische gastro-enteritis of bij aanwijzingen voor sepsis. Serum T₄ moet altijd worden bepaald bij oudere katten, omdat de GI-afwijkingen bij hyperthyreoïdie erg lijken op die van IBD en overeenkomen met afwijkingen die optreden bij exocriene pancreas insufficiëntie (EPI).

Sinds kort is de diagnose van EPI bij de kat niet meer zo moeilijk, omdat er nu ook voor deze diersoort gevoelige, specifieke

testen zijn ontwikkeld, helaas alleen beschikbaar in USA! EPI komt minder vaak voor bij de kat, maar de frequentie wordt mogelijk onderschat doordat de klinische verschijnselen een grote variatie vertonen en doordat een non-invasieve diagnostiekmethode moeilijk was te ontwikkelen. Overeenkomstig met de hond, is er nu een feline serum trypsin-like immunoreactivity test (fTLI) beschikbaar, wat een specifieke test is voor feline EPI en relatief eenvoudig in gebruik is. Een kat hoeft niet nuchter te zijn bij gebruik van deze test, omdat voedsel blijkbaar geen veranderingen teweeg brengt in de fTLI-concentraties, tenminste bij gezonde katten (4,5). Een fors verlaagde concentratie fTLI (< 8 µg/L) is suggestief voor EPI (4,5), terwijl een hoge concentratie (>60 µg/L) een aanwijzing kan zijn voor pancreatitis.

INDIRECTE ONDERZOEKEN VOOR DE DIAGNOSTIEK VAN INTESTINALE AANDOENINGEN

Voortgezet diagnostisch onderzoek omvat indirecte beeldvorming en onderzoek van beschadigingen van de darm. Echografie van de buik is veel gevoeliger dan röntgenologie om darmafwijkingen te laten zien, en kan gebruikt worden om katten met infiltratieve veranderingen in de darm die verband houden met IBD of met neoplasieën te identificeren. Er wordt sinds kort gebruikgemaakt van plastic korrels die met barium zijn geïmpregneerd (BIPS) om de maaglediging en darmpassage te beoordelen. Nadeel is dat er een erg grote individuele variatie in ledigingstijd en passagesnelheid bestaat. Ook worden ze gebruikt om partiële GI-obstructies op te sporen.

Het meten van foliumzuur en cobalamine (vitamine B₁₂) concentraties kan in het begin behulpzaam zijn bij het non-invasieve onderzoek van darmbeschadiging bij de hond. Echter bij de kat hebben concentraties van deze vitamines een erg ruime variatie en hun klinische waarde is daardoor beperkter. Foliumzuur en cobalamine komen beide in voldoende grote hoeveelheden in commercieel kattenvoer voor, zodat het ontstaan van deficiënties door tekorten in de voeding erg onwaarschijnlijk is. Gezonde katten hebben opvallend hogere concentraties foliumzuur in hun serum dan gezonde honden, wat wordt weergegeven door de hogere aantallen bacteriën in het voorste gedeelte van de dunne darm bij katten. Het is mogelijk dat de serum foliumzuurconcentratie vermindert wanneer de proximale dunne darm significant is beschadigd, waardoor er malabsorptie van foliumzuur optreedt. Bij katten worden subnormale concentraties van foliumzuur in het serum vaak in verband gebracht met duidelijke morfologische abnormaliteiten in de dunne darm, in het bijzonder bij IBD.

Katten met EPI hebben vaak lage serum foliumzuurconcentraties, wat doet vermoeden dat EPI samen voorkomt met dunne darmafwijkingen. Dit komt zelden voor bij honden met EPI. Subnormale concentratie van cobalamine in het serum kan bij katten met EPI of met IBD voorkomen. Uitputtingsmechanismen van cobalamine bevatten onder andere een tekort aan intrinsieke factoren die geassocieerd zijn met EPI, binding van

¹ Roger M. Batt, BVSc, MSc, PhD, MRCVS, DACVIM-CA, Leicestershire, UK. Proceedings 18th American College of Veterinary Internal Medicine (ACVIM), Seattle 2000.

cobalamine aan een groot aantal intestinale bacteriën of malabsorptie in het distale deel van de dunne darm. Bij deze patiënten moet parenteraal cobalamine worden toegediend, omdat cobalamindeficiëntie een rol kan spelen in de intestinale dysfunctie.

Bij honden kunnen hoge serum foliumzuurconcentraties en/of verlaagde serum cobalamineconcentraties een indicatie zijn voor SIBO, maar het is twijfelachtig of dit syndroom ook bij katten voorkomt. De dual sugar absorption test (DSA) voor intestinale permeabiliteit omvat het bepalen van lactose en rhamnose excretie in de urine gedurende vijf uur na orale toediening. De lactose/rhamnose excretie ratio is een gevoelige indicator om de mate van darmbeschadigingen te bepalen en heeft bewezen een bruikbare test te zijn bij de hond. Echter, gezonde katten hebben een erg hoge permeabiliteit in vergelijking met honden en katten met GI-ziekten; ze halen vaak uitslagen die binnen de normaalwaarden liggen. Door deze verminderde gevoeligheid is deze test van minder waarde voor katten. Het met intervallen meten van waterstof in de ademlucht na orale toediening of na een maaltijd van een suikeroplossing wordt van origine gebruikt voor de diagnose van koolhydraatmalabsorptie bij de mens en de hond maar het kan ook SIBO opsporen en de oro-cecale transmissietijd bepalen. Waterstof wordt geproduceerd door bacteriën in de darmen, geabsorbeerd en uitgescheiden met de ademhaling. Bij honden is een vroege piek een aanwijzing voor SIBO, terwijl een late piek een indicatie is voor malabsorptie als de koolhydraten in contact komen met de dikke darmflora. Interpretatie van deze test is bij de kat moeilijker, omdat klinisch gezonde katten een patroon kunnen laten zien dat verwacht kan worden bij SIBO, waarschijnlijk door de grote aantallen bacteriën in de dunne darm. Dit kan de interpretatie van de lactulose-adem-waterstof test belemmeren, die gebruikt werd bij de kat om de oro-cecale transmissietijd te bepalen.

Directe onderzoeken om intestinale ziekten te diagnostiseren

Het histologisch onderzoek van darmbiopsies, die verkregen zijn door endoscopie of door laparotomie, maakt een directe vaststelling van intestinale aandoeningen mogelijk. Dit is vooral bij de kat belangrijk, vanwege het algemeen voorkomen van IBD bij deze diersoort. Echter, deze benadering leent zich goed voor de classificatie van intestinale ziekten door histologisch onderzoek, maar is niet bruikbaar voor een classificatie op basis van oorzaak. Histologisch onderzoek laat de reactie van de darm (bepaald type ontstekingsreactie) zien, maar niet altijd de oorzaak. Dit is een duidelijke tekortkoming om op basis van het histologisch onderzoek darm-aandoeningen effectief te behandelen. Bij laparotomie worden op verschillende plaatsen van het maagdarmkanaal biopsies genomen. Als de lever en de pancreas afwijkingen vertonen, dan zouden ook van deze organen biopsies genomen moeten worden. Aspiratie van duodenumvloeistof om te gebruiken voor bacteriologisch onderzoek is minder bruikbaar bij de kat dan bij de hond, vanwege de grote anaërobe flora die normaal aanwezig is bij de kat (wat dus kweektechnisch problemen geeft).

Inderdaad is het tegenwoordig bekend dat katten met aanwijzingen in de richting van intestinale ziekten eerder minder dan meer bacteriën in de dunne darm hebben dan voorheen was verwacht. Het klinische belang van dit gegeven is niet helemaal duidelijk, alhoewel het wel de gedachte ondersteunt dat SIBO bij katten niet als een klinisch syndroom

voorkomt. De mogelijkheid dat de bacteriële flora in de dunne darm van katten mogelijk direct verantwoordelijk is voor de relatief hoge permeabiliteit bij normale katten, wordt teniet gedaan doordat er geen significante verandering te zien is in de permeabiliteit na een antibioticatherapie. Echter, deze flora schijnt een effect te hebben op het oppervlak van de mucosa, het reduceert de toch al lage activiteit van de disaccharidasen. Het is waarschijnlijk dat deze bacteriën ook een intraluminaal effect hebben zoals metabolisme van macronutriënten en essentiële nutriënten zoals taurine.

Beschrijving van enkele darmaandoeningen bij de kat.

Darmontstekingen (IBD) zijn de meest voorkomende afwijking van de darmen bij de kat. Dit is echter meer een histologische benadering dan een bestaande aandoening en het beschrijft de infiltratie van de intestinale mucosa met ontstekingscellen of met immuuncompetente cellen. Alleen de dunne darm kan hierbij betrokken zijn, maar ook de maag en/of het colon kunnen aangetast zijn. Histologische classificatie is gebaseerd op de aanwezigheid van het dominerende celtype (vaak lymfocytair-plasmacytair, soms eosinofiel, zelden granulomateus). De cellulaire infiltratie kan representatief zijn voor een niet-specifieke immunologische respons op verscheidene intraluminale antigenen, waaronder parasieten, bacteriële pathogenen, de eigen bacteriële flora en antigenen in het dieet. Het is onbekend of de reactie wordt veroorzaakt door interferentie met de mucosabarrière of door een defect in de immunologische tolerantie van de mucosa. Echter, een relatief permeabele dunne darm met een groot aantal bacteriën zijn kenmerken van de normale kat, wat deze soort in het bijzonder gevoelig kan maken voor IBD. De meest voorkomende klinische verschijnselen zijn braken en vermageren. Diarree komt minder vaak voor. Hematologische en biochemische veranderingen zijn niet constant. Katten met eosinofiele enteritis hebben vaak een perifere eosinofilie, maar niet altijd. Echografie van het abdomen kan eventueel afwijkingen in de darmen laten zien zoals een slecht omschreven wand, focale verdikkingen en vergrote, abnormale mesenteriale lymfeknopen. Een definitieve diagnose wordt gesteld door een histologisch onderzoek van darmbiopsies.

Het is belangrijk om aan milde lymfocytair-plasmacytair infiltraties niet te veel waarde te hechten. Indien mogelijk, zou men bekende oorzaken van darmontstekingen moeten vaststellen en elimineren met name parasieten, bacteriële antigenen, retrovirale infecties en voedselallergieën.

Voordat men het invasieve onderzoek begint, is het raadzaam middelen een streng eliminatiedieet voedinggerelateerde problemen te onderzoeken. Dieetovergevoeligheden worden veroorzaakt door voedselallergieën (met een bewezen immunologische basis) of door voedselintoleranties (onbekend mechanisme). Dieetindiscretie komt bij katten zelden voor. De echte incidentie van dieetgerelateerde intestinale ziekten bij katten is niet bekend, dit komt doordat een exacte diagnose moeilijk te stellen is, maar er komt steeds meer bewijs dat dit vaker voorkomt dan dat nu gedacht wordt. Opvallend is dat de combinatie van dermatologische en gastro-intestinale overgevoeligheden zelden voorkomt. Overgevoeligheid voor voedselbestanddelen kan men vaststellen door gedurende vier tot zes weken een eliminatiedieet en dan observeren of bepaalde klinische afwijkingen verdwijnen, en weer verschijnen na provocatie.

De ideale situatie om voedselallergieën aan te tonen, is om intestinale veranderingen aan te tonen aan de hand van objectieve criteria. Dit zou echter betekenen dat er herhaaldelijk intesti-

nale bipten moeten worden genomen omdat er nog geen betrouwbare non-invasieve methoden zijn om een voedselallergie aan te tonen. Dit is een wat belastende manier van onderzoeken.

BEHANDELEN VAN INTESTINALE ZIEKTEN

Dieettherapie

Van een behandeling bij maagdarmziekten wordt het meeste effect verwacht als ze wordt gecombineerd met een dieettherapie. Een dieet gebaseerd op introductie of uitsluiting van een bestanddeel kan genezend werken bij katten met een voedsel-overgevoeligheid. Het eliminatiedieet moet voedszaam genoeg zijn en gegeten worden door de patiënt en het moet een nieuwe hoog verteerbare eiwitbron (gebaseerd op dieetanamnese) hebben, zoals hertenvlees, eend of kip in combinatie met een hoog verteerbare koolhydratenbron, bijvoorbeeld rijst. Een testperiode van drie à vier weken moet genoeg zijn. Ideaal zou zijn dat opeenvolgende proeven worden gedaan om potentiële allergie(n) vast te stellen (challenge), maar dit is niet altijd uitvoerbaar. Dieettherapie is hoofdzakelijk gebaseerd op succesvolle hypoallergene diëten en het is noodzakelijk dat deze diëten alle benodigde bestanddelen bevatten, voedszaam zijn en strikt gehandhaafd worden. Voor de kat geldt een sterk argument om commerciële diëten te gebruiken.

Uitsluitings- of beperkt-antigeen diëten kunnen goede algemene diëten voor de kat met IBD zijn, omdat ze de antigenendruk kunnen verminderen of modifieren in een mucosa die mogelijk al meer permeabel is door laesies. Complexe diëten, bestaande uit intacte proteïnen, kunnen de voorkeur hebben boven het geven van diëten die gebaseerd zijn op gezuiverde aminozuren, omdat intacte proteïnen effectiever zijn in het stimuleren van de groei en het onderhouden van de integriteit van de mucosa. Sommige onderzoekers raden aan om de nieuwe eiwitbron in het dieet na zes weken therapie te veranderen om een verkregen overgevoeligheid en een vertraging in het herstel van IBD te voorkomen.

THERAPIE GEBASEERD OP MEDICIJNEN

Behandelen van idiopathische IBD houdt over het algemeen in

het toedienen van immuunsuppressieve medicijnen. Het oraal toedienen van prednisolon kan effectief in een dagelijks dosering van 1-2 mg/kg gedurende twee tot vier weken, samen met een therapeutisch dieet. Het wordt in een steeds lagere dosering gegeven, maar het kan nodig zijn om een hogere dosis te geven voor een langere periode, bij katten met ernstige aandoeningen en bij katten met eosinofiele enteritis of bij een hypereosinofiel syndroom. Cytotoxische therapie met cyclofosfamide (50 mg/m² oraal, vier opeenvolgende dagen iedere week wordt vaak aangegeven maar eens per drie weken 200mg/m² geeft minder kans op hemorrhagische cystitis) of met azathioprine (0,3-0,5 mg/kg oraal om de 48 uur) is ook gebruikt bij katten die niet reageren op prednisolon; men moet niet vergeten dat katten erg gevoelig zijn voor de bijwerkingen van azathioprine. Therapie met antibiotica kan de reactie op antigenen van bacteriën en hun producten reduceren, alhoewel dit controversieel is. Metronidazol (10-15 mg/kg per 8 of 12 uur) is met succes gebruikt, maar het is niet duidelijk of het nuttig effect schuilt in de immunoregulerende activiteit of komt door een anaërobe antibacteriële activiteit.

Bij colitis is het eerst aangewezen middel sulfasalazine (10-20 mg/kg per 24 uur). Dit medicijn moet met beleid gebruikt worden bij de kat vanwege de mogelijk toxiciteit voor het salicyldeel.

Cobalaminedeficiëntie kan de reactie op de behandeling van katten met EPI en met heftige IBD verzwakken. Als de cobalamineconcentraties in het serum laag zijn, moeten katten behandeld worden met cyanocobalamine 100-250 µg SC, in het begin één keer per week gedurende zes tot acht weken en vervolgens op basis van de serumconcentraties.

LITERATUUR

Op aanvraag.

Vertaling: Cathinka Verschoore

Met dank aan drs. R. van Noort voor beoordeling en aanvulling.

Berichten en verslagen

UKG-onderzoek naar allergie bij katten

Het promotie-onderzoek van dr. Petra Roosje (november 2002) heeft sterke aanwijzingen opgeleverd voor het bestaan van atopische dermatitis bij de kat. In een vervolgonderzoek zal worden gekeken naar ten eerste de aanwezigheid van beschermende dan wel inducerende glycoproteïnen (cytokinen) in het bloed en ten tweede het therapeutisch effect van cyclosporine A bij dit type patiënt. Insluitercriteria (dus voorwaarden waaraan katten moeten voldoen, voordat ze in het project kunnen participeren) zijn:

- een met jeuk gepaard gaande, niet seizoensgebonden dermatitis;
- geen respons op een zelfbereid hypoallergeen dieet (dus bijvoorbeeld op basis van struisvogel-, lams- of paardenvlees afhankelijk van de anamnese) gedurende minimaal zes weken;
- een volwaardige vlooiënbestrijding gedurende minimaal zes

weken voorafgaand aan verder onderzoek;

- (tijdelijk) effect van toegediende corticosteroïden.

Eigenaars moeten met een tussentijd van één maand tweemaal bij de afdeling dermatologie komen voor een bloedonderzoek (inclusief IgE-bepaling) en klinische evaluatie; bij de eerste keer worden tevens huidbipten genomen. Voor de genoemde onderzoeken en de medicijnen worden geen kosten doorberekend; eigenaars hoeven alleen het eerste consult ad € 38,- te betalen.

Voor nadere inlichtingen of aanmelden van patiënten kunt u contact opnemen met:

- dr. Marinus Wisselink: per e-mail: m.a.wisselink@vet.uu.nl of telefoon (030) 2531483: elke dinsdag van 15.30-16.30 uur;
- dr. Lene Boysen: per e-mail: l.boysen@vet.uu.nl of telefoon (030) 2531624.
- dr. Ton Willemse: per e-mail: a.willemse@vet.uu.nl of telefoon (030) 2531681: elke maandag van 12.00-13.00 uur.

Wij danken u bij voorbaat voor uw medewerking.

Nieuws van de AUV Veterinaire Mediatheek

De AUV Veterinaire Mediatheek heeft weer een groot aantal nieuwe videobanden en cd-roms aan haar assortiment toegevoegd. Hierover kunt u via de VPI al geïnformeerd zijn, maar ook via het Tijdschrift voor Diergeneeskunde willen we dit graag mededelen.

De winterperiode is uitermate geschikt voor voorlichting aan cliënten of cursisten. Daarbij zou onze videoabanden en diaserie goede diensten kunnen bewijzen. Voor de zelfstudie hebben wij nu een 25-tal cd-roms in onze mediatheek, die geregeld worden besteld. De belangstelling hiervoor lijkt een bewijs voor de juistheid om dit medium in onze mediatheek op te nemen. U kunt uw bestellingen plaatsen door met de AUV te bellen en het artikelnummer (te vinden onder 'Diversen' in de VPK) door te geven aan de dames van de orderverwerking. Voor vragen kunt u terecht bij Jaap Schep, (0485) 335555, die vrijwel alles van de mediatheek weet. En als u een abonnement heeft op onze mediatheek, dan kunt u een heel jaar lang gratis over al het materiaal beschikken. Ook horen wij van u graag suggesties over aan te schaffen materiaal, zodat wij ons bestand kunnen optimaliseren.

NIEUWE VIDEOBANDEN

Contagious Bovine Pleuro-Pneumonia. Longziekte

Een tropische ziekte bij runderen, veroorzaakt door een Mycoplasma. Grote economische schade ontstaat door deze aandoening, die zich door contact verspreidt. In de droge gebieden in Afrika, rondom de evenaar, is deze aandoening van grote betekenis, mede door de wijze van het houden van de dieren.

Mediatheeknummer: A 142

Keizersnede bij het (Vlees)Rund

Een film, geproduceerd door onze zuiderburen, waarin prof. dr. A. de Kruif toont, op welke wijze door hen de keizersnede wordt toegepast bij vleesrunderen. De verschillen, met de bij ons gebruikelijke methode bij melkvee, komen duidelijk in deze film tot uiting.

Mediatheeknummer: A 143

Rift Valley Fever

Een tropische ziekte, die met bloedingen en leverbeschadigingen gepaard gaat bij herkauwers.

Deze aandoening, die wordt overgebracht door muskieten, komt nu in heel Afrika voor en veroorzaakt grote economische schade. Bovendien is deze ziekte een zoönose en er geldt in Nederland een aangifteplicht.

Mediatheeknummer: A 144

Lumpy Skin Disease

Een virale aandoening bij rundvee, waarbij vooral HF- en FH-dieren gevoelig blijken te zijn. De aandoening komt voor in Afrika. De aandoening uit zich door knobbelvorming in en onder de huid en verder in lymfklieren, uier, spenen en

vulva. In de knobbels treedt necrose op, zodat ook grote open wonden kunnen ontstaan. Stekende vliegen zorgen voor verspreiding.

Mediatheeknummer: A 145

Besnoitiosis

Een protozoaire aandoening, die over de hele wereld voorkomt, en als hoofdsymptoom het ontstaan van een 'olifantenhuid' heeft. Weer wordt de aandoening door stekende vliegen overgebracht en veroorzaakt grote economische schade. Een vaccin, bereid uit een antilopenstam, geeft goede preventiemogelijkheden.

Mediatheeknummer: A 146

Bovine Malignant Catarrhal Fever, Boosaardige Catarrhaal Koorts (BCK)

Deze aandoening, die bij ons gerelateerd wordt aan schapen, wordt in Afrika verbonden aan het Wildebeest. Een lage morbiditeit en een hoge mortaliteit zijn kenmerkend. De symptomen hoge koorts, ontsteking van neus-, mond- en oogslijmvlies zijn evident. Neurologische aandoeningen, blindheid en ademnood zijn verdere symptomen.

Mediatheeknummer: A 147

Lameness Management in the Dairy Herd (deel 1)

Deze film uit Nieuw-Zeeland laat een manier van klauwverzorging zien, die nogal verschillend is van de manier zoals die in ons land wordt uitgevoerd. Ook wordt gebruikgemaakt van een aantal instrumenten die bij ons niet gebruikelijk zijn. Trauma door stenen blijken vaak een oorzaak van klauwproblemen in Nieuw-Zeeland te zijn. Veel aandacht wordt gegeven aan de witte lijn en de mediale groeve van de klauw.

Mediatheeknummer: A 148

Lameness Management in the Dairy Herd (deel 2)

De manier van vee houden in Nieuw-Zeeland is een belangrijke reden voor het ontstaan van kreupelheden. De conditie van de lange looppaden naar de melkstal, de wijze van drijven van de dieren, de vorm van de wachtruimten voor de melkstal en de omgang met de dieren spelen hierbij een grote rol.

Mediatheeknummer: A 149

Een Varken heeft vele Gezichten (De Varkensdokter)

Een film, geproduceerd in opdracht van de Groep Geneeskunde van het Varken, waarin het beroep van varkensdierenarts voor leerlingen en studenten goed in beeld wordt gebracht. Een varkensdierenarts bekleedt een noodzakelijke plaats in de varkenssector.

Mediatheeknummer: A 150

Duurzame Varroa Bestrijding

De meest actuele wijze om de mijt bij bijen te bestrijden wordt in deze film duidelijk weergegeven. Er wordt geen gebruik gemaakt van bestrijdingsmiddelen, maar van een biologische methode. Darrenbroed speelt hierbij een belangrijke rol. De methode vereist inzicht en maakt het opstellen

van een schema noodzakelijk om de bestrijding effectief te laten zijn.

Mediatheeknummer: A 151

Proactieve Pijnbestrijding

Pijnbestrijding bij dieren is een hedendaags onderwerp en wordt nu, ook bij dieren, als normaal en ethisch noodzakelijk ervaren. Het fysiologische proces omtrent pijn wordt uitvoerig behandeld. Daarnaast wordt de uitvoering van pijnbestrijding bij dieren beargumenteerd en toegelicht.

Mediatheeknummer: A 152

Kinderen en Honden

Kinderen zijn vaak slachtoffer van hondenbeten. De aspecten die een rol spelen bij het contact tussen kinderen en honden worden in deze film behandeld. Aan kinderen wordt geleerd het gedrag van honden te begrijpen. Een goede film voor Dierendag op school.

Mediatheeknummer: A 153

De Socialisatie van de Hond

Een film over de opvoeding van de hond, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke eigenschappen van het ras. Vooral een goede, informatieve film voor de nieuwe hondenbezitters en hun huisgenoten.

Mediatheeknummer: A 154

NIEUWE CD-ROMS

Understanding Dental Hygiene

Deze cd-rom is, ook voor de dierenartsassistent, heel informatief over alle aspecten van de hygiëne van het gebit bij hond en kat. Ook het instrueren van de eigenaar wordt behandeld.

Mediatheeknummer: C 11

Introduction to Flexible Endoscopy

De grondbeginselen voor het gebruik van de flexibele endoscoop wordt, met goede instructie, getoond. Hierbij wordt gebruik gemaakt van foto's, geluids- en video-opnames.

Mediatheeknummer: C 12

Upper GI Endoscopy

Het 'voorstel' deel van het spijsverteringsapparaat wordt, met behulp van multimedia, op deze schijf getoond. Ook het op de juiste wijze manipuleren met de endoscoop krijgt de nodige aandacht. Tenslotte worden drie interactieve 'case-studies' opgevoerd om de nodige ervaring op te doen.

Mediatheeknummer: C 13

Upper Airway Examination of the Performance Horse

De voorste luchtwegen zijn het onderwerp van studie op deze schijf. Neus, neusholte, naso-pharynx, larynx en luchtzak zijn hiervan de onderdelen. Anatomie, fysiologie, patho-fysiologie en therapie komen hier bij ter sprake. Tenslotte nog een vijftal patiënten om te 'proberen'.

Mediatheeknummer: C 14

Case DIScovery Serie

Een serie van zes cd-roms met een patiëntencasus. Be-

nauwdheid bij de kat, jeuk bij de hond, icterus bij de kat, vermageren bij de hond, kreupelheid bij de hond en blindheid bij de kat zijn de onderwerpen. Diagnostische en therapeutische kennis kan worden getoetst en, mogelijk, verbeterd.

Mediatheeknummer: C 15

The Practitioners Guide to Equine Dermatology

Een schijf met een opsomming van de meeste dermatologische aandoeningen bij paarden. 170 kleurenfoto's zijn, met beschrijvingen, op deze schijf samengebracht. Het gelijknamige boekwerk is bij uitstek geschikt voor praktiserende dierenartsen. Het is het werk van collega Marianne Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan.

Mediatheeknummer: C 16

Help! Ik ben bang voor onbekende geluiden

Een cd-rom om huisdieren, en vooral de hond, te laten wennen aan onbekende geluiden. Hiermee kan men proberen paniekreacties te voorkomen. Vooral voor pups is deze cd-rom geschikt. Ook is de cd-rom goed voor oudere honden die een bepaald geluid associëren met minder prettige ervaringen. Vuurwerk, kinderen, verkeer, huisgeluiden, onweer en landelijke geluiden behoren tot het assortiment.

Mediatheeknummer: C 17

Birds of Prey

Specialistische kennis over de valkerij en de dieren is op deze schijf beschikbaar. Anatomie, klinisch onderzoek, orthopedie en radiologie krijgen uitgebreid aandacht. Veel beeldmateriaal is op deze cd-rom beschikbaar. Ook de medicatie voor deze speciale vogels wordt behandeld.

Mediatheeknummer: C 18

Guide to Ectoparasites in Pets

De ectoparasieten van kat en hond worden behandeld en getoond. De technieken voor een juiste diagnosestelling, de therapie, de klinische beelden en de gevallen van zoonosen krijgen aandacht.

Mediatheeknummer: C 19

Practical Aspects of Immunity

Alle aspecten die verband houden met immuniteit worden hier behandeld, zoals actieve en passieve immuniteit, immuniteit uitgedrukt in waarden, de duur van de immuniteit en de positieve en negatieve effecten bij immunisatie.

Mediatheeknummer: C 20

Practical Aspects of Vaccinology

Alles wat met vaccins en vaccinatie te maken heeft wordt op deze schijf behandeld, zoals de geschiedenis van vaccinatie, types vaccins, adjuvantia, toedieningswijze, vaccinatiestrategieën, regelgeving, productie, en de redenen waarom vaccinaties kunnen falen.

Mediatheeknummer: C 21

Animal Handling and Restraint

Hoe kun je veilig en diervriendelijk een hond en kat fixeren? Dat zijn de onderwerpen op deze cd-rom. Ook het fixeren in bijzondere omstandigheden krijgt aandacht zoals fixatie bij rectaal onderzoek, bij het maken van röntgenfoto's, bij het geven van injecties en bij bloedafname.

Mediatheeknummer: C 22

Bijwerkingen oestradiol-17 β en alternatieven voor prostaglandines

De redactie ontving onderstaande vraagstelling uit de praktijk en vond dr. P.L.A.M. Vos (Hoofd afdeling Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren, Afdeling Herkauwersgezondheidszorg), bereid deze te beantwoorden.

Vraag en antwoord

VRAAG:

• Van het medicijn oestradiol-17 β wordt wel aangegeven dat het gebruikt kan worden om de melkproductie van zeer hoogproductieve koeien te verminderen om zo het droogzetten te vereenvoudigen. Wat zijn de kansen op bijwerkingen (abortus van het kalf, beenmergsuppressie)?

• Sommige koeien met een pyometra reageren niet op de gangbare behandeling met prostaglandines. Wat zijn alternatieven? Van oestradiol wordt wel aangegeven (bijsluiter) dat het ingezet kan worden voor de behandeling van pyometra bij het rund. Wat is de dosering en wat is de kans op succes?

ANTWOORD:

Het vlot en effectief kunnen droogzetten van hoogproductieve melkkoeien wordt regelmatig als een (bedrijfs-)probleem vanuit de praktijk gemeld. Naast het zoeken van een adequaat antwoord voor dit probleem, dat mijns inziens nadrukkelijk gezocht moet worden in het bedrijfsmanagement door op tijd adequate en gerichte aanpassingen in de voeding door te voeren, worden inderdaad oestrogenen in de praktijk (wisselend) toegepast als (mogelijke) ondersteunende/aanvullende 'therapie' om selectief hoogproductieve (persistente) melkkoeien 'vereenvoudigd', maar geforceerd, droog te zetten. De achtergrond voor dit effect moet gezocht worden in de centrale onderdrukking (via het endocrien gereguleerde negatieve feedbackmechanisme) na toediening van hoge, a-fysiologische oestrogenenconcentraties op het niveau van het hypothalamus-hypofysesysteem. Naast de fysiologische productie van oestradiol-17 β onder invloed van de gonadotrofe hormonen FSH en LH in de membrana granulosa cellen van ovariële (pre-ovulatoire) follikels spelen vooral de afgegeven hoeveelheden oestrogenen, die tijdens, maar met name aan het einde van de graviditeit door de placenta worden gesynthetiseerd, een belangrijke rol in de ontwikkeling en groei van de melkklier.

Endocriene mechanisme

Om een goed oordeel te kunnen vormen over deze toepassing van oestrogenen is het dus noodzakelijk om het endocriene mechanisme, dat van invloed is op de toename en/of het onderhoud van de (op gang gekomen = 'lactogenese') melkgift (de 'galactopoiëse') nader te bestuderen. De endocriene organen die van invloed zijn op het uierweefsel zijn de *hypothalamus* (Releasing Hormones, GnRH, GHRH, Thyriotrop releasing hormone (TRH), prolactin-inhibiting

factor (dopamine)), de *hypofyse* (FSH, LH, TSH, ACTH, prolactine, groeihormoon (GH), oxytocine), de *ovaria* (oestrogenen en progestagenen), de *placenta* (oestrogenen, progesteron), *pancreas* (insuline), de *bijnierschors* (glucocorticoïden (cortisol)), het *bijniermerg* (epinephrine, nor-epinephrine) en de *schildklier* (T3/T4).

Samengevat kunnen de volgende functies aan de belangrijkste hormonen worden toegekend: Prolactine = initiatie en onderhoud (vooral in het begin) van de lactatie; GH = stimulatie en onderhoud van de melkproductie; glucocorticoïden = stimulerend effect op de lactogenese; thyroxine = eiwitsynthese en melkhoeveelheid; prolactin-inhibiting factor = remming prolactine release; oestradiol/progesteron = differentiatie van de melkklier; progesteron = (niet absolute) remming van de lactogenese.

Lactogenese

Bij het droogzetten van koeien gaat de aandacht vooral uit naar het proces van 'galactopoiëse'. Voor het juiste overzicht toch eerst enige informatie over de 'lactogenese'. De *lactogenese*, het differentiatieproces, waarbij de alveolaire cellen omvormen tot melkproducerende cellen, start tijdens de dracht, waarbij de toenemende groei van het uier met name toe te schrijven is aan het samenspel van de toegenomen secretie van oestrogenen (vanuit de placenta) en progesteron (door het corpus luteum en vanuit de placenta).

De lactogenese kan in twee stadia worden verdeeld: *lactogenese-1*, waarin een eerste enzymatische en cytologische differentiatie van de alveolaire cellen plaatsvindt; *lactogenese-2*, het stadium dat kort ante-partum begint, en een sterke toename betekent van de productie van 'melkfactoren'. Prolactine speelt in dit stadium een sleutelrol. Oestrogenen, de oestrogenconcentratie in het bloed neemt sterk toe aan het eind van de dracht, stimuleren (via het zogenaamde 'positief feedback mechanisme') 1. de secretie van prolactine, 2. een toename van het aantal prolactine-receptoren in de uiercellen en dus de melksecretie. De 'plots' sterke toename van de melkproductie kan te wijten zijn aan het samenspel tussen, enerzijds een sterk toegenomen stimulatie door prolactine en glucocorticoïden (cortisol), en anderzijds aan het wegvallen van het inhiberende effect van progesteron op de melksecretie (door het 'luteolytische effect' van PGF2 α dat vanuit de uterus (endometrium- cellen) wordt afgegeven in respons op de door de vrucht zelf in gang gezette cascade middels de 'ACTH-cortisolafgifte' ter initiatie van de partus). Verder valt er een piek in de GH-hormoonbloedspiegel waar te nemen rondom de partus: de werking van GH berust waarschijnlijk op de redirectie van nutriënten richting het uier ten behoeve van de melksynthese.

Zodra de melkgift op gang is gekomen wordt de rol van prolactine (althans bij het rund) minder belangrijk. Wel is het zo dat tijdens het regelmatig melken via sensorische prikkels naar de hypothalamus de synthese van dopamine (remt de prolactine-afgifte) wordt geïnhibeed, en de afgifte van het Vasoactive Intestinal Peptide (VIP, vanuit de Nucleus Paraventricularis; stimuleert de prolactine-afgifte) wordt gestimuleerd. De prolactine-afgifte, volgend op mammaire stimulatie, neemt uiteindelijk af gedurende de lactatieperiode.

Melkafgifte laten stijgen en onderhouden

De galactopoïese, het proces van laten stijgen en onderhouden van de melkgift, staat eveneens onder een complexe, hormonale controle: GH, ACTH, glucocorticoïden, TSH en T3 en T4, Insuline en Paraathormoon voor het stijgen en onderhoud, en oxytocine voor de melkinjectie. Lage insulineconcentraties lijken gunstig voor de galactopoïese: door verminderd gebruik van glucose door insuline afhankelijke weefsels (het uierweefsel is insuline onafhankelijk) komt er meer glucose beschikbaar voor de synthese van (melk-)lactose. Lage insulineconcentraties hebben wel andere metabole storingen tot gevolg, met name indien sprake is van de 'negatieve energiebalans' situatie. Tot slot (en hier niet uitgebreid behandeld) hebben een groot aantal exogene factoren invloed op de galactopoïese: nutriële factoren, omgevingsfactoren, metabole verstoringen (melkziekte, ketose, 'fat cow syndrome', retentio secundinarum/endometritis-complex en de melkfrequentie).

De factor 'melkfrequentie' speelt een belangrijke rol bij het droogzetten van koeien omdat deze factor direct een sterke invloed heeft op het onderhouden en dus de totale melkgift via een drietal mechanismen:

1. verlaging van intramammaire druk kan leiden tot een grotere melkproductiesnelheid;
2. vaker melken geeft én stimulator (deels hormonaal gereguleerd) effect op de melkgift én persistentie;
3. het frequent uitmelken kan een daling veroorzaken van de negatieve feedback door intramammair aanwezige inhibitoren van de melkproductie.

De laatste factor is nauw gerelateerd met de zogenaamde 'melkejectie-reflex', die nadat de melkproductie als een continu proces op gang is gekomen, in anatomisch-fysiologische termen als volgt gedefinieerd kan worden:

'De reflectoire secretie van oxytocine vanuit de caudale (neuro-) hypofyse volgend op onder andere stimulatie van tepels en uier welke, bij het bereiken van de myo-epitheelcellen gelegen rondom de alveolen in het uier, leidt tot contractie van deze myo-epitheelcellen, waardoor er een verplaatsing van de melk vanuit het alveolaire deel naar de cysternale ruimte in het uier plaatsvindt'.

Ovariëctomie uitgevoerd tijdens een lopende lactatie had geen effect op de geproduceerde hoeveelheid melk voor die lactatie, vanzelfsprekend wel voor de volgende lactatie door de onstane steriliteit! Bij toediening van oestrogenen nam men een onderdrukking van de lactatie waar, primair door een interactie met 'melkejectiereflex'. Inderdaad is het bekend dat oestrogenen de lactatie kunnen onderdrukken bij vrouwen die hun baby's niet natuurlijk willen voeden.

Directe risico's gering

Bovenstaande achtergrondinformatie verschaft de lezer inzicht in de processen gerelateerd aan de lacto- en galactopoïese, een complex proces waarop veel (endo- en exogene) factoren van invloed zijn. Het toedienen van hoge en dus afysiologische concentraties oestrogenen zullen een negatief en dus onderdrukkend effect sorteren op het niveau van het CZS/hypothalamus-hypofysesysteem. Vertaald vanuit experimentele condities (maar niet goed door veldstudies statistisch onderbouwd), vindt onder andere behandeling plaats in een driedaags behandelingsschema waarbij 3 mg oestradiol-benzozaat per dag wordt toegediend. Beperkte praktijkervaring (casuïstiek) leert dat er geen negatieve gevolgen voor het voortbestaan van de graviditeit en/of vrucht gesig-

naleerd zijn met wel een gunstig aanvullend en ondersteunend effect (dus naast andere genomen managementmaatregelen) op het droogzetten van koeien. Het waarnemen van schadelijke bijwerkingen als beenmergdepressie, maar ook carcinogeniteit zijn bij langdurig (maanden!) gebruik van steroïden en dus ook bij het gebruik van oestrogenen gemeld in de literatuur. De inschatting is hierdoor gerechtvaardigd dat de directe risico's bij genoemde, kortdurende toepassing van oestrogenen gering zullen zijn.

Off-label use

Tot slot: in Nederland is geen enkel oestrogeenpreparaat definitief geregistreerd voor het gebruik bij melkgevend rundvee (NL 1789; Fidin Repertorium). Bovendien bestaat er ook geen voorlopige registratie voor deze indicatie! Toepassing is dus 'off-label use' (KKM en wachttijdenproblematiek). Recente informatie leert dat het gebruik van oestrogenen voor consumptiedieren (zeer waarschijnlijk) verboden zal gaan worden. Het bekende oestradiol-benzozaat (5 mg/ml) verkrijgt dan alleen een volledige registratie voor de diersoorten kat, indicatie 'ongewenste dekking' (RegNL 01789, 0.01 mg/kg LG) en paard, merrie indicatie 'hengstig spuiten' (5 mg sc). Overbodig te noemen zal zijn dat oestrogenen (oestradiol-benzozaat) als UDD-preparaat voorlopig geregistreerd staan en dus uitsluitend door de dierenarts toegediend dienen te worden.

Behandeling pyometra

Naast het gebruik van prostaglandines (PGF_{2α}) worden oestrogenen inderdaad voor de behandeling van de pyometra (persisterend Corpus Luteum) in de literatuur genoemd. Tevens staat oestradiol-benzozaat voor deze indicatie vermeld in het Fidin Repertorium onder de kopje 'Indicaties'. Nadat het opstarten van de ovariële activiteit in de (vroege) post-partum fase heeft geresulteerd in een ovulatie tijdens het bestaan van een chronische endometritis, kan de situatie van de pyometra ontstaan. De persistentie van een functioneel corpus luteum (CL), of beter het uitblijven van het luteolytische signaal, is er de oorzaak van dat deze ongewenste situatie in stand blijft. Het endogeen niet vrijkomen (en geen synthese) van PGF_{2α} uit het 'ontstoken' endometrium wordt gezien als de directe oorzaak voor het bestaan van deze situatie. Het resultaat is een niet-tochtige koe die af en toe een klein beetje kan witvuilen. Diagnostisch wordt deze situatie nogal eens als lastig ervaren, met name door de verwarring die kan ontstaan met een 40-70 dagen drachtige koe. Rectaal echografisch onderzoek sluit op dit punt iedere verwarring uit.

Prostaglandine-injectie

Standaard wordt een (herhaalde met 24 - 48 uur tussentijd) Prostaglandine (PG) injectie als therapie genoemd ter induc- tie van 'luteolyse', het proces dat leidt tot de regressie van het persisterende CL en dus het wegvallen van de bron van de progesteronproductie. Door het wegvallen van de negatieve feedback op het hypothalamus-hypofysesysteem wordt de koe in reactie hierop tochtig hetgeen gepaard gaat met een verhoging van de circulerende oestrogenen: een toename van de doorbloeding, toename van uteruscontracties samen met de rijping en dus 'open' gaan van de cervix en een toename en verbetering van de chemotaxis-activiteit van de leucocyten gaan gezamenlijk de strijd aan tegen de bestaande 'pyometra' situatie.

Luteolyse is een mechanisme dat nog niet volledig is opgehelderd: zeker is wel dat rond dag 16 van de normale ovariële cyclus PGF2 α wordt afgegeven door de endometriumcellen nadat oxytocine (geproduceerd door het CL zelf!) bindt aan de door oestrogenen (geproduceerd door actieve ovariële follikels) geïnduceerde oxytocine-receptoren. Via het zogenaamde 'counter current system' (een nauw contact bestaat tussen de V. Uterina en A. Ovarica) bereikt het PGF2 α , een hormoon met een zeer korte halfwaardetijd, het persisterende CL. Het gevolg is dat door de afwezigheid van een functionele dracht een nieuwe cyclus met oestrus wordt gestart.

Lastig te doorgronden probleem

De reden waarom het toedienen van PG niet altijd tot het gewenste resultaat leidt, hetgeen betekent dat de bestaande pathologische situatie wordt doorbroken en de uterus wordt 'gereinigd' van inhoud (met of zonder aanvullende parenterale en/of intra-uteriene applicatie van antibiotica), is een lastig te doorgronden probleem. Naast het foutief toedienen van de PG-injectie, (hetgeen nauwelijks voor te stellen valt) dan wel het herhaald toedienen van PG ter verzekering van het beoogde (luteolytische) effect, wordt het toedienen van oestrogenen in het Fidin Repertorium, maar ook in de literatuur genoemd en gezien als een alternatieve (aanvullende/-ondersteunende) therapie. Drie redenen kunnen worden aangevoerd ter verklaring: 1. een toename van de doorbloeding in de uterus, 2. een toename van de myometriumactiviteit, en 3. luteolytische activiteit (door centrale (en lokale?) onderdrukking van de luteotrofe (met name LH) factoren. Verder is bekend dat bij later ingrijpen (geschat vanaf > drie maanden), in een ('chronische') pyometra-situatie, de prognose om de koe weer drachtig te krijgen duidelijk slechter wordt en dus richting de veehouder gereserveerd gesteld moet worden. Ad random dubbelblind uitgevoerde veldstudies met een controlegroep en voldoende dieren zijn niet beschikbaar. Dit betekent dat het moeilijk, zometer onmogelijk wordt een gerichte uitspraak te doen over de bijdrage die het toedienen van oestrogenen kan hebben in een specifieke, individuele, pyometra-casus. De rationale van deze toepassing vindt haar oorsprong in het nabootsen van het fysiologisch werkingsmechanisme van 'luteolyse' (zie boven).

Wordt er dan toch gekozen voor de combinatietherapie onder gegeven omstandigheden, dan dient de wijze van toedie-

ning (UDD! preparaat) en de aanbevolen dosering (20-25 mg eventueel na één week herhalen) zoals die staat vermeld in acht genomen te worden. Een duidelijk effect van het gelijktijdig toedienen van oxytocine, zoals aangegeven staat, om de uteruscontracties te verhogen danwel de endogene PGF2 α -release te stimuleren door nabootsing van het luteolytische mechanisme (zie boven), moet voorzichtig worden ingeschat. Het toedienen van oestrogenen is in zijn geheel niet zonder gevaar met name door het lokale sterk, maar onvoorspelbare, vaso-dilaterende effect. Verbloeden, maar ook het extra risico van resorptie van toxinen of het ontstaan van een pyaemie zijn niet uit te sluiten.

Diagnose 'pyometra' zo vroeg mogelijk

Tot slot: de diagnose 'pyometra' dient zo vroeg mogelijk te worden gesteld om teleurstellingen van de behandeling en dus uiteindelijk toch niet drachtig worden van de koe te voorkomen. Vroeg gediagnosticeerde pyometra-situaties (binnen twee maanden na ontstaan) hebben een betere prognose. Zoals ook reeds onder vraag 1. gesteld: het gebruik van oestrogenen zal in de nabije toekomst zeer waarschijnlijk worden verboden voor consumptiedieren.

LITERATUUR

1. Tucker HA. Symposium: Hormonal regulation of Milk synthesis. Hormones, Mammary Growth, and Lactation: a 41-year perspective. J Dairy Sci 2000; 83: 874-84.
2. Burton MJ, Dziuk HE, Fahning ML, and Zemjanis R. Effects of oestradiol cypionate on spontaneous and oxytocine-stimulated post-partum myometrial activity in the cow. Brit Vet J 1990; 146: 309-15.
3. Opsomer G, Beckman D, Scheirlynck, Hoflack G, and Kruijff de. Endometritis bij het rund: een blijvend dilemma voor de practicus. Vlaams Dierg Tijdschrift 68: 120-30.
4. Vecchio RP, Chase CC, Bastidas P, and Randal RD. Oxytocine-induced changes in plasma 13,14 dihydro-15-keto-prostaglandin F2 α concentrations on day 10, 20 and 30 postpartum in the bovine. J Anim Sci 1990; 4261-6.
5. Stewart RE, and Stevenson JS. Hormonal, estrual, ovulatory and milk traits in postpartum dairy cows following multiple daily injections of oxytocine. J Anim Sci 1987; 65:1585-94.
6. Overgoor-Swarte DM en Vos PLAM. Heeft antepartum melken invloed op het verloop van de partus en het puerperium? Welke rol speelt oxytocine in het hele proces? Scriptie Fac Dierg Utrecht: 2002.
7. Hoedemaker L en Vos PLAM. Storingen in de melkejectiereflex bij het rund. Scriptie Fac Dierg Utrecht: 2000.
8. Fidin Repertorium Diergeneesmiddelen, nr. 8, 2000-2001: Hs.7:86-8; Hs.8:89-90.

Klinische Middagen en Avonden voor Dierenartsen geaccrediteerd

Goed nieuws voor de dierenartsen die één van de Klinische Middagen, georganiseerd door Virbac Nederland, Waltham Veterinaire Service en Dier&Zorg Dierenverzekering, hebben gevolgd. Voor de cyclus van de Klinische Middagen van 2001/2002 is vorig jaar een aanvraag ingediend voor accreditatie in het kader van de Permanente Educatie Gezelschapsdieren.

Door de overgang van het CED (nu VKO) naar de Technische Commissie Gezelschapsdieren (TCG), was het eerder nog

niet tot een accreditatie gekomen. Wij zijn verheugd u hierbij te kunnen mededelen, dat de Klinische Middag met als onderwerpen 'Veterinaire antivirale therapie I en Marketing I', met terugwerkende kracht vijf punten toegekend heeft gekregen. En ook voor de Klinische Avond 2002/2003 'Veterinaire Voortplanting I en Orthopedie I', geldt een toekenning van vijf punten.

Voor informatie over de Klinische Avonden kunt u terecht bij Virbac Nederland BV: (0342) 427108.

Ammoniumhydroxide in plaats van ammoniumchloride

I. Boissevain

Veterinair tuchtrecht

Een kunstfout die zowel de eigenaren als de dierenarts nog wel een tijdje zal heugen...

Levershant...

Een fokker komt een nest Cairn Terrier-pups laten testen op levershant bij een dierenarts die hiervoor is aangewezen. Een van de pups

heeft bij de eerste test een verhoogde ammoniakwaarde. Bij de tweede test is dit niet meer het geval, maar de dierenarts besluit om bij deze pup toch een ammoniaktolerantietest uit te voeren. Hij bestelt telefonisch bij de apotheek de benodigde ammoniumchloride (NH_4Cl). Bij de test pakt hij het flesje met wat hij denkt dat ammoniumchloride is uit de kast. Tien minuten na de test wordt de pup erg ziek; het diertje perst en geeft over en na de normale ontlasting volgt alleen nog bloederig slijm met een sterke ammoniakgeur. De dierenarts is, in tegenstelling tot de eigenaar, niet direct gealarmeerd; de darmen kunnen door de catheter geïrriteerd raken en ook braken kan voorkomen.

De fokker neemt de pup mee naar huis, maar het diertje wordt steeds zieker. Twee dagen later wordt er wat heen en weer getelefoneerd tussen de fokker en de dierenarts en aan het eind van de middag besluit de fokker maar om naar zijn eigen dierenarts te gaan, die de hond ter observatie in de kliniek opneemt.

...of een foutje?

Omdat het maar niet duidelijk wil worden wat er nu gebeurd kan zijn, neemt de dierenarts die de test uitvoerde, contact op met een specialist die tevens coördinator is van de levershantcontrole bij Cairn Terriers. De specialist begrijpt het ook niet, maar vraagt in een vlaag van helderheid de dierenarts voor de zekerheid om het flesje met de ammoniumchloride nog eens goed te bekijken. De dierenarts had tot dat moment het etiket op het flesje helemaal niet bekeken en schrikt zich wezenloos: er zat geen ammoniumchloride in maar ammoniumhydroxide (NH_4OH)! Geen wonder dat de pup ziek is, maar de dierenarts denkt dat hij wel een kans maakt als hij snel handelt. De volgende dag belt hij de dierenarts waar de pup ter observatie in de kliniek zit om zijn fout te melden, maar het hondje is

dan al dood. De dierenarts biedt zijn excuses aan en wil de schade vergoeden. Hij erkent dat de fout volledig bij hem ligt, al is er waarschijnlijk iets misgegaan in de communicatie met de apotheek. Omdat de bestelling telefonisch is gedaan is niet meer te achterhalen waar de fout ligt.

Etiket(te) voor dierenartsen

Het Tuchtcollege onderschrijft dat er sprake is van een kunstfout, die gemakkelijk te voorkomen was geweest als de dierenarts op een moment voor de test een keer op het etiket van het flesje had gekeken. De dierenarts neemt zijn fout zeer serieus en treft maatregelen om dergelijke missers in de toekomst te voorkomen. Desondanks vindt het Tuchtcollege het een zeer ernstige zaak; dergelijke middelen moeten schriftelijk bij de apotheek worden besteld, juist om dit

soort dingen te voorkomen. Door dit niet te doen heeft de dierenarts het risico gecreëerd dat hem een verkeerd middel zou worden geleverd. Ook moet een dierenarts het etiket controleren voordat hij een vloeistof bij een dier inbrengt. Zelfs al maakt de apotheker een fout, een dierenarts heeft een eigen verantwoordelijkheid voor de middelen die hij gebruikt.

Het Tuchtcollege is ook niet te spreken over het handelen van de dierenarts nadat de pup problemen ging vertonen. Allereerst had hij toen natuurlijk direct het etiket moeten controleren. Het is verbazingwekkend dat de dierenarts dit ook niet heeft gedaan naar aanleiding van de telefoongesprekken in de dagen daarna.

Toen hij zijn fout wel ontdekte, heeft hij geen contact opgenomen met de dierenarts waar de pup verbleef, maar gewacht tot de volgende dag. De dierenarts zegt dat dit voor de behandeling niet uitmaakte, maar het Tuchtcollege vindt dat dierenartsen verplicht zijn om elkaar elk nieuw feit onmiddellijk te melden, zodat een behandeling kan worden bijgesteld (of gestaakt; als dat onnodig lijden kan voorkomen).

Kortom, er is sprake van een ernstige kunstfout, die gemakkelijk te voorkomen was geweest. Hoewel de dierenarts zijn excuses en schadevergoeding heeft aangeboden, is er geen sprake van verzachtende omstandigheden. De dierenarts krijgt een berisping opgelegd.

Illustratie:
Henk Vrieselaar

Onderzoek naar prostaatcarcinoom bij de hond aan de Universiteitskliniek voor Gezelschapsdieren in Utrecht

H. L'Eplattenier

Berichten en verslagen

Sinds februari 2002 is er bij de Faculteit der Diergeneeskunde een onderzoek gestart naar prostaatkanker bij de hond. Een belangrijk onderdeel van het onderzoeksproject bestaat uit de ontwikkeling van een behandeling van deze aandoening. Hiertoe worden patiënten door middel van een partiële prostatectomie met behulp van lasers in combinatie met fotodynamische therapie behandeld.

Tumoren van de prostaat komen bij de hond niet vaak voor (0,6-0,8% van alle kankers) en worden meestal bij oudere honden met een gemiddelde leeftijd van tien jaar gediagnostiseerd (1). Hoewel van prostaatcarcinoom bij de hond geen rasprevalentie bekend is, werd bij een recent retrospectief onderzoek aan de Universiteitskliniek voor Gezelschapsdieren (UKG) gevonden dat de Bouvier des Flandres bijna 8,5 keer meer kans heeft om prostaatcarcinoom te krijgen dan andere rassen (2). Bovendien bleken gecastreerde reuen meer kans om prostaatkanker te hebben dan intacte reuen (2).

Tumoren van de prostaat zijn altijd kwaadaardig en meestal adenocarcinomen. In sommige gevallen kunnen overgangsepithelcarcinomen van de blaas de prostaat ingroeien. In de meerderheid van de gevallen zijn metastases al aanwezig als de tumor eenmaal wordt gediagnostiseerd. Voorkeursplaatsen zijn de sublumbale lymfeklieren, de longen en de lumbale wervels. PCA bij honden lijkt op het late stadium van PCA bij mensen (ook wel het androgeen-onafhankelijke stadium genoemd), omdat beide niet met androgeenablatie (bijvoorbeeld castratie of injectie van progestagenen) kunnen worden behandeld. De diagnose wordt gesteld door middel van cytologisch onderzoek van een DNAB van de prostaat onder echobegeleiding. Omdat een radicale prostatectomie met een hoge incidentie van complicaties is verbonden, worden honden met PCA gewoonlijk geëuthanaseerd.

Incontinentie

Verwijdering van de hele prostaat en anastomose van de urethra gaat bij honden gepaard met een hoge incidentie van postoperatieve incontinentie en is daarom geen optie bij de behandeling van prostaatkanker. Toch is het mogelijk om een groot deel van de prostaat te verwijderen zonder dat de honden incontinent worden. Hiervoor dient met name het dorsale deel van het kapsel van de prostaat intact te blijven. Verschillende technieken van partiële subcapsulaire prostatectomie bij de hond worden in de literatuur beschreven (3-5). Bij deze technieken wordt het kapsel van de prostaat ventraal geopend en wordt het prostaateweefsel van het kapsel losgeprepareerd en verwijderd met behulp van een elektroscapel (3), een Cavitron Ultrasonic Surgical Aspirator (CUSA) (4) of een laser (5). Daarna wordt een deel van het ventrale kapsel verwijderd en wordt het resterende deel om de urethra heen dicht gehecht.

Geen van deze technieken is echter al toegepast bij de behandeling van honden met prostaatkanker.

In de humane urologie nemen lasers een centrale plaats in, met name bij de behandeling van prostaataandoeningen. In de diergeneeskunde echter, worden lasers nog niet veel gebruikt. Chirurgische lasers coaguleren het weefsel door middel van infrarood licht, dat bij contact met het weefsel in warmte wordt omgezet. In vergelijking met gewone elektrocoagulatie zijn lasers effectiever en preciezer.

Photosensitizer

Bij de fotodynamische therapie wordt een zogenaamde photosensitizer vaak intraveneus aan de patiënt toegediend. De daaropvolgende bestraling van het doelorgaan of -tumor met monochromatisch licht veroorzaakt een chemische verandering van de photosensitizer die zuurstoffradikalen in de tumorcellen vrijmaakt en daardoor tot de dood van de cellen voert. Het gebruik van diverse photosensitizers bij de hondenprostaat is reeds onderzocht (6-11). De bestraling van de prostaat kan op verschillende manieren gebeuren: transurethraal door middel van een lichtkabel die via de urethra ter hoogte van de prostaat wordt geplaatst. De penetratie van het licht in het weefsel is echter vaak gering en daardoor wordt bij deze benadering slechts een klein deel van het tumorweefsel rond de urethra necrotisch gemaakt. Bij benadering van het resterende prostaateweefsel via het interstitium worden meerdere lichtvezels vanuit het perineum in de prostaat gevoerd. Dit is bij de hond echter moeilijker dan bij de mens, omdat de prostaat bij de hond veel beweeglijker is dan bij de mens. Om te komen tot een optimale behandeling van het resterende tumorweefsel passen wij het volgende behandelingsprotocol toe. Vierentwintig uur voor de operatie krijgen de honden de photosensitizer toegediend. Tijdens de operatie, na verwijdering van zoveel mogelijk tumorweefsel met behulp van de laser, wordt het resterende tumorweefsel dat nog tegen het prostaatkapsel en rond de urethra ligt, met licht behandeld. Voor een optimale diffusie van het licht in alle richtingen worden daarvoor speciale tips gebruikt. Deze behandeling zal ongeveer 30 minuten extra duren.

Oproep

Voor de uitvoering van het onderzoek zijn wij op zoek naar honden, verdacht van prostaatcarcinoom, die in het onderzoek kunnen worden opgenomen. Mocht de eigenaar in het onderzoek willen participeren, dan wordt het specialistische consult in Utrecht en de beeldvormende diagnostiek niet in rekening gebracht. Slechts de anesthesie en de operatie zullen door de eigenaar moeten worden betaald.

Naast de ontwikkeling van een therapie voor prostaatkanker bij de hond, is een ander doel van het project te onderzoeken welke genen een rol spelen bij de pathogenese van prostaatkanker. Mocht de eigenaar besluiten om de hond niet deel te laten nemen aan het onderzoek en de hond te willen laten inslapen, dan zouden wij daarom alsnog graag de prostaat willen gebruiken

voor verder onderzoek. Wij kunnen dan eventueel op de praktijk langskomen om direct na euthanasie de prostaat op nette wijze te verwijderen. Dit moet zo snel gebeuren omdat het RNA, waarin wij met name geïnteresseerd zijn, zeer snel wordt afgebroken.

Het klinisch project wordt uitgevoerd door de specialist urologie Henry L'Eplattenier en staat onder supervisie van Erik Teske en Jolle Kirpensteijn. Contactpersoon voor het doorsturen van patiënten of het beantwoorden van vragen is Henry L'Eplattenier (telefoon (030) 2531260, e-mail h.leplattenier@vet.uu.nl). Voor vragen omtrent het onderzoek naar de betrokkenheid van genen bij de vorming van prostaatkanker kunt u contact opnemen met René van den Ham (telefoon (030) 2531705, e-mail r.vandenham@vet.uu.nl).

Literatuur

1. Withrow SJ, and MacEwan EG (eds.) Small Animal Clinical Oncology. WB Saunders, Philadelphia, 3rd ed., 1999: 376-9.
2. Van Dijk E en Naan E. Prostaatacarcinoom bij de reu: een literatuurstudie en resultaten van een retrospectief onderzoek. Scriptie bij de Hoofdafdeling Geneeskunde der Gezelschapsdieren, Faculteit der Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, 2000.
3. Robertson JJ, and Bojrab MJ. Subtotal intracapsular prostatectomy: results in normal dogs. Vet Surg 1984; 13 (1): 6-10.
4. Rawlings C, Mahaffey MB, Barsanti JA, Quandt JE, Oliver JE Jr, Crowell WA, Downs MO, Stampely AR, and Allen SW. Use of partial prostatectomy for treatment of prostatic abscesses and cysts in dogs. J Am Vet Med Assoc 1997; 211(7): 868-71.
5. Hardie EM, Stone EA, Spaulding KA, and Cullen JM. Subtotal canine prostatectomy with Neodymium:Yttrium-Aluminium-Garnet Laser. Vet Surg 1990; 19 (5): 348-55.
6. Dougherty TJ. Photodynamic therapy. Photochem Photobiol 1993; 58: 895-900.
7. Chang SC, Buonaccorsi GA, MacRobert AJ, and Brown SG. Interstitial photodynamic therapy in the canine prostate with disulfonated aluminium phthalocyanine and 5-aminolevulinic acid-induced protoporphyrin IX. Prostate 1997; 32: 89-98.
8. Chang SC, Buonaccorsi GA, MacRobert AJ, and Brown SG. Interstitial and transurethral photodynamic therapy of the canine prostate using meso-tetra-(m-hydroxyphenyl) chlorin. Int J Cancer 1996; 67 (4): 555-62.
9. Hsi RA, Kapatkin A, Strandberg J, Zho T, Vilcan T, Solonenko M, Rodriguez C, Chang J, Saunders M, Mason N, and Hahn S. Photodynamic therapy in the canine prostate using motexafin lutetium. Clin Cancer Res 2001; 7: 651-60.
10. Selman SH, Albrecht D, Keck RW, Brennan P, and Kondo S. Studies of tin ethyl etiopurpurin photodynamic therapy of the canine prostate. J Urol 2001; 165: 1795-1801.
11. Selman SH, and Keck RW. The effect of transurethral light on the canine prostate after sensitization with the photosensitizer tin (II) etiopurpurin dichloride: a pilot study. J Urol 1994; 152: 2129-32.

Correcte administratie attesten belangrijk

Attesten voor gemedicineerd voeder

S.J. de Groot

In februari 2003 hebben de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) en de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi) gezamenlijk de dierenartsen en mengvoederbedrijven op de hoogte gesteld van de administratieve verplichting ten aanzien van attesten voor gemedicineerd voeder. Deze attesten horen bij de Regeling Administratievoorschriften ingevolge de Diergeneesmiddelenwet.

Aanleiding was het onderzoek dat de Keuringsdienst van Waren in 2002 heeft uitgevoerd bij een aantal mengvoederbedrijven. Bij deze controle zijn de administratieve procedures van gemedicineerde mengvoerders beoordeeld. De Keuringsdienst van Waren is medetoezichhouder op onderdelen van de diergeneesmiddelenwetgeving en productchapverordeningen. Uit het onderzoek kwam naar voren dat dierenartsen de attesten voor gemedicineerd voeder in een groot aantal gevallen onvolledig of onjuist invullen. De meeste tekortkomingen werden geconstateerd bij de lengte van de behandeling die niet, of niet conform de registratie, was ingevuld en de nadere identificatie van de dieren. Tevens was in een groot aantal gevallen onduidelijk welke dierenarts het attest had afgegeven. Ook andere essentiële onderdelen van het attest, zoals de gegevens van de veehouder, het diergeneesmiddel en de voor te schrijven wachtermijn, waren niet of onvolledig ingevuld. Mengvoederbedrijven hebben onvolledig of onjuist ingevulde attesten geaccepteerd.

Naar aanleiding van het onderzoek zijn door de Keuringsdienst van Waren waarschuwingen gegeven aan dierenartsen en mengvoederbedrijven. De dierenartsen dienen attesten volledig en correct in te vullen. De mengvoederbedrijven mogen geen onvolledig of onjuist ingevulde attesten accepteren. Binnenkort zal de Keuringsdienst van

Waren de onderzoeksresultaten rapporteren. De waarschuwingen die door de Keuringsdienst van Waren zijn gegeven, waren voor de brancheorganisatie van de mengvoederbedrijven Nevedi en de KNMvD aanleiding te wijzen op correcte administratieve afhandelingen van de attesten. De Nevedi heeft haar leden geadviseerd alleen correct ingevulde attesten te accepteren. Tevens heeft de Keuringsdienst van Waren aangegeven hernieuwde controles uit te voeren. Indien de attesten niet correct zijn ingevuld, zal in het vervolg verbaliserend worden opgetreden. Informatie over het verwerken van diergeneesmiddelen in diervoeder kunt u nalezen in het bericht van de Diergeneesmiddelen Advies Commissie in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 1 mei 2002: Gemedicineerde voeders met of zonder A-, D- en J-additieven (TvD 2002;127 (9): 302-303).

S.J. de Groot is stafmedewerker landbouwhuisdieren/veterinaire volksgezondheid bij de KNMvD.

Week van het Huisdier 2003

De Week van het Huisdier komt er weer aan! En wel in week 21, dat is van zaterdag 17 tot en met zaterdag 24 mei aanstaande. Het thema van 2003 is Huisdier & Vakantie.

Dit is een thema dat zeer veel invalshoeken kent. Dierenartsenpraktijk en dierenpeciaalzaken kunnen hier uitstekend op inspelen. Voor praktijken is vooral een rol weggelegd op het vlak van voorlichting geven over (tijdig) vaccineren en andere voorzorgsmaatregelen, zoals opvangadressen, het promoten van het nieuwe paspoort, voorraad medicijnen voor op reis, et cetera. Gezien het thema kan er ook dit jaar weer aandacht worden besteed aan Identificatie & Registratie van huisdieren.

Er komt ruim voor de Week een voorlichtingskrant voor de huisdiereigenaar met allerlei vakantie-informatie. Dit om belangrijke zaken als tijdig enten en tijdige opvang vroegtijdig te promoten. De AUV is weer welwillend om de kranten en poster op de praktijken te bezorgen en tijdens de Voorjaarsdagen zal er weer een Week van het Huisdier-stand zijn voor het stellen van vragen en geven van suggesties.

Medio februari krijgen praktijken een brief met daarin informatie over de activiteiten van dit jaar. Er wordt bijvoorbeeld een vakantiefotowedstrijd georganiseerd. Al met al is

de Week van het Huisdier een goede gelegenheid om klanten op een goede manier voor te lichten!

Ook dit jaar komt er voor zowel de consument als de praktijkmedewerkers veel informatie op de website www.week-vanhethuisdier.nl te staan.

Daarnaast komen er links naar andere, interessante websites van 'Vrienden' van de Week van het Huisdier. 'Vrienden' zijn organisaties die het logo hebben geadopteerd en het doel, informeren over verantwoord huisdierenbezit, een warm hart toedragen. Door middel van deze financiële steun kan er extra publiciteit gegenereerd worden.

Natuurlijk worden de medewerkers van praktijken via het Tijdschrift op de hoogte gehouden van de activiteiten.

De initiatiefnemers zijn: de KNMvD/GGG, de Vereniging Landelijke Organisatie Dibevo, de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, de Nederlandse Databank Gezelschapsdieren, Raad van Beheer op Kynologisch Gebied in Nederland, de Bond tot Bescherming van Honden, Dier&Zorg, Platform Verantwoord Huisdierenbezit, Merial en Virbac.

Uit het hart gegrepen

A.C.M. van Zetten

Betreft reactie op het schrijven van collega H.A. Beijer in 'Uit de Hoofdredactie' (TvD, deel 127, 15 december, aflevering 24, 2002).

Uit het hart gegrepen, zeer herkenbaar! (zoals hij zelf ten aanzien van de materie al aangeeft).

Naar aanleiding van dit schrijven de vraag of niet een keer 'de knuppel in het hoenderhok' moet ten aanzien van het 'beleid' van het Veterinair Tuchtcollege.

Hiermee bedoel ik concreet dat het meer dan eens voorkomt dat men een collega tot in 'Den Haag' laat opdraven, waar ieder weldenkend mens vooraf kan aanvoelen dat de klager werkelijk ongegrond handelt.

De vele arbeid die beklagde reeds in het voortraject van een zitting heeft moeten verrichten (in de vorm van uitvoerige correspondentie), gevoegd bij de tijdsbesteding (voor de daadwerkelijke zitting) mogen mijns inziens echt een onnodige belasting genoemd worden (als we het dan toch hebben over arbeidsvreugde, burn out en dergelijke).

Uiteraard moet de consument ten principale de mogelijkheid hebben om ergens zijn beklag te doen en pleit ik er ab-

soluut niet voor om beroepsfouten in een soort doofpot te stoppen.

De huidige praktijk wijst echter uit dat een willekeurige klant om welk euvel ook een klacht kan indienen. Ook al betreft het bijvoorbeeld slechts 'een wens om niet te betalen', hetgeen dan door het college vroegtijdig afgeblazen wordt zonder het tot een daadwerkelijke zitting te laten komen, dan nog brengt het de nodige (overbodige) arbeid met zich mee omdat je als loyaal dierenarts en mens naar eer en geweten de zaak met feiten wil staven en weerleggen.

Zou er niet iets in het leven geroepen kunnen worden wat voor de consument, al is het maar enigszins, een (financiële) drempel opwerpt (bijvoorbeeld als hij in het ongelijk gesteld wordt) alvorens iemand aan te klagen of de mogelijkheid dat vooraf een screening plaatsvindt die uitwijst of de klacht gegrond is?

Ook het kostenaspect van het college wil ik niet onvermeld laten; het lijkt me geen goede zaak dat de kosten die hiervoor gemaakt worden niet verhaald kunnen worden op de klager maar afgewend worden op de 'belastingbetaler' in het algemeen (waartoe helaas de klager niet altijd gerekend kan worden).

Het zou overigens geen moeite kosten voor bovenstaande meerdere concrete voorbeelden ter illustratie aan te voeren.

Jacobskruiskruid

R.J.H.M. Brüggemann

Als managing-director van Euregio Laboratory Services lees ik het Tijdschrift voor Diergeneeskunde met veel interesse. In het deel 127, aflevering 24 van 15 december had het artikel over Jacobskruiskruid mijn wel heel bijzondere aandacht.

Graag wil ik op dit artikel reageren, waarbij ik mij bij voorbaat wil excuseren indien mijn 'aanvullingen' als aanmatigend worden beschouwd. Mijn reactie is absoluut niet bedoeld als kritische kanttekening bij de wetenschappelijke verklaring, echter uitsluitend bedoeld als het vermelden van praktijkervaringen.

Gedurende meerdere jaren is ondergetekende (als chemisch technoloog) secretaris geweest van de landelijke werkgroep van waterkwaleitsingenieurs van Rijkswaterstaat. Tevens was ik voorzitter van onder andere een werkgroep die als taak had om problematiek bij het stralen van (spoor)bruggen op te lossen.

In die tijd zijn wij geconfronteerd geweest met sterfte van koeien en schapen in het winterbed van rivieren. Indien mijn geheugen mij niet in de steek laat, betrof dit met name de regio Vianen. De oorzaak bleek te liggen bij het stralen van bruggen, waarbij loodmenie vrijkwam welke in het winterbed neersloeg. Vanuit de werkgroep is de desbetreffende problematiek uitvoerig bestudeerd en gerapporteerd (inclusief aanbevelingen om te komen tot reductie van uitstoot).

Eén van de aanbevelingen, welke bij een aanvraag voor een vergunning vervolgens bij beschikking werden geconcretiseerd, was het verplichten tot het periodiek maaien van gras en dit gras vervolgens vernietigen.

Met andere woorden: het gras, in de omtrek van gestraalde bruggen (honderden meters aan beide zijden) mocht niet voor dierlijke consumptie worden benut.

Naast voornoemde loodproblematiek heeft veel onderzoek plaatsgevonden (en vindt nog steeds) naar de aanwezigheid van milieuvreemde (in casu toxische) stoffen in oppervlaktewater. Afhankelijk van het soort stof adsorbeert dit voor > 90% aan slib in het oppervlaktewater, welk slib bij inundatie in het winterbed neerslaat.

Men vindt bijvoorbeeld nog steeds verboden bestrijdingsmiddelen in oppervlaktewater. Het RIZA te Lelystad kan inzicht verschaffen over het soort en de hoeveelheid toxische stoffen in oppervlaktewater.

Gekoppeld aan de frequentie van inundatie (Rijkswaterstaat te Dordrecht) kan een beeld worden verkregen van mogelijk contaminaties.

De boerderij is buitendijks gelegen.

Bij gebruik van fossiele brandstoffen komen met name Poly Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's) vrij. Van de EPA gedefinieerde zijn er enkele bewezen carcinogeen, anderen tenminste verdacht carcinogeen/mutageen. Contaminatie leidt onder andere tot leveraandoening. Met name bij de brandstof ten behoeve van de naverbranding komen stoffen vrij welke in hoge mate toxisch zijn.

Bevroren start- en landingsbanen worden met strooizout be-

handeld. Vaak is dit ureum. Het smeltwater komt zeer waarschijnlijk in het gras terecht.

Zou één en ander invloed gehad kunnen hebben op het gemaaid gras?

Resumé:

Met de nodige reserve zou ik mij kunnen voorstellen dat afvalstoffen in het winterbed c.q. afkomstig van brandstof en strooizout een invloed gehad zouden kunnen hebben op de activering van de doodsoorzaak zoals omschreven.

Antwoord auteurs: nogmaals Jacobskruiskruidvergiftiging

L. van Wuijckhuise en M.H. Mars

Jacobskruiskruidvergiftiging wordt door de Gezondheidsdienst voor Dieren de afgelopen jaren in toenemende mate bij paarden en sedert 2001 bij runderen vastgesteld. Het artikel is een mix van een praktijkvoorbeeld, de diagnostische mogelijkheden en een literatuuroverzicht. Het artikel is geschreven met de insteek de rundveepractici in Nederland van informatie over Jacobskruiskruidvergiftiging te voorzien en deze informatie te illustreren met hoe zo'n vergiftiging zich in de praktijk kan manifesteren.

De heer Brüggemann plaatst terecht de kanttekening dat op het beschreven bedrijf andere mogelijkheden niet zijn onderzocht. De aandoeningen in de differentiaaldiagnose en andere mogelijkheden op basis van de bedrijfsgegevens zijn op basis van de klinische verschijnselen en de laboratorium/sectie resultaten uitgesloten. Dit had de volgende praktische redenen:

- het klinisch beeld bij de koeien en de bij sectie gevonden macroscopische en microscopische leverafwijkingen stemmen volledig overeen met de literatuurgegevens over Jacobskruiskruidvergiftiging;
- de verschijnselen zijn niet begonnen tijdens weidegang op buitendijks land;
- de klinische verschijnselen begonnen pas weken na het starten met het voeren van de betreffende kuil en hielden maanden na stoppen met voeren nog steeds aan. Dit klopt met de literatuur over Jacobskruiskruidvergiftiging;
- er zijn grote hoeveelheden Jacobskruiskruid aangetoond in het gemaaid land en giftige concentraties in de kuil;
- en last but not least: de veehouder moet al het onderzoek zelf bekostigen.

Gegevens ten aanzien van de in de brief aangegeven stoffen:

- strooizout of ureum: deze stoffen zullen in stroken langs de landingsbanen voorkomen, maar niet op de gehele 150 hectare vliegveld. Beide stoffen zullen bovendien tussen de win-

ter en eind mei op zandgrond deels zijn uitgespoeld. Het gehalte in de totale kuil zal vermoedelijk dus niet hoog zijn (maar is niet bekend). Koeien kunnen grote hoeveelheden NaCl of ureum verdragen. Eventuele vergiftigingsverschijnselen treden op kort na opname van de stoffen en verdwijnen weer spoedig na stoppen. Voor ureum ontwikkelen runderen bovendien snel tolerantie. Bij een vergiftiging geven beide stoffen aanleiding tot verminderde voeropname, verminderde melkproductie, afwijkende gang en vermagering en bij NaCl diarree. Bij sectie zijn geen leverafwijkingen aanwezig; de boerderij ligt weliswaar buitendijks, maar aan de Oosterschelde. Na het aanleggen van de 'Oesterdam' (1987) loopt het land van de veehouder niet meer onder en is dus niet

vergelijkbaar met land in het winterbed van de Nederlandse rivieren;

- loodvergiftiging is aanleiding tot verminderde voeropname, stilliggende pens, afwijkende gang, opwinding, blindheid, knarsetanden en speekselen, spiertrillingen en soms zwarte mest. Leverafwijkingen worden niet aangetroffen;
- PAK's kunnen mutageen en/of carcinogeen zijn, maar veroorzaken niet het klinische beeld dat hier is waargenomen. De beelden bij macroscopisch en microscopisch leveronderzoek zijn anders.

Het is prettig te ervaren dat je artikel kritisch wordt gelezen en dat met je wordt meegedacht.

BSE: Een nadere uitleg

A.J.G. van 't Hooft

Terecht hebben de collegae Schreuder en Heres de taak op zich genomen om in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde (aflevering 24, 15 december 2002) kritische bemerkingen te plaatsen bij het artikel BSE: het belang van één Europees beleid.

Ter verduidelijking diene het volgende:

Ik mag stellen dat dit beleid meer behelst dan de opsporing en wering van de aandoening. Zeker zo belangrijk is de informatie die kan worden verkregen van epizoötische aard, binnen het Europese veld. Het is mogelijk op grote schaal inventarisaties te verrichten via op te stellen protocollen. Hierin zou plaats zijn voor: veeslag (ras), geslacht, herkomst, fokkerij, KI, afstamming, leeftijd, voeding en ziekteverloop. Het is terecht, dat we door de stamping out bestrijdingsmethode niet kunnen weten of zich meerdere incidenties hebben voorgedaan. Het in het Verenigd Koninkrijk verrichte verwantschapsonderzoek naar een gemeenschappelijke voorouder heeft mijns inziens geen kans van slagen. De aandoening is daar al 20 jaar aanwezig en sterk verbreid. Door het grote aantal heterozygote dieren is deze onderzoeksmethode kansloos. Een oriënterend onderzoek naar de vaders van de aange-

taste dieren in Nederland zou wel een aanwijzing kunnen opleveren in de richting van een verwantschapsfactor. Over de aanleiding die infectieproeven bij kalveren gaven tot het ontwikkelen van een BSE-infectie is het volgende te vermelden. Besmettingsproeven met geëmulgeerd hersenmateriaal van aangetaste dieren geven vaak resultaten, die vatbaar zijn voor meerdere interpretaties. Het was al lang bekend, dat deze proteïnen veelvuldig worden aangetoond in tonsillen, milt en mesenteriale lymfeklieren. Bij deze overdracht worden de peptidebindingen tijdelijk geopend. Bij intraveneuze of intracerebrale toediening van deze eiwitten zijn ze veelal niet of minder aantoonbaar. In cellen met sterke activiteiten zorgen intensieve metabolische processen voor een snelle afbraak en ombouw naar celeigen proteïnen. Het is onmiskenbaar dat ik moeite heb met de acceptatie van de prionentheorie. Alle metabolische processen die zich in de lichaamscellen afspelen, onder andere de vorming van celeigen proteïnen binnen de celstructuren, worden genetisch geregeld. In de prionentheorie wordt zonder een nadere verklaring een eiwit omgezet in een dodelijke variant, omdat een verantwoordelijk gen niet kan worden gevonden.

Vraagtekens bij inzet enrofloxacin bij sportpaarden

F. Oostra

In reactie op het Tijdschrift voor Diergeneeskunde deel 128 aflevering 2, 15 januari 2003 het volgende:

Het kader 'Gebruik van enrofloxacin en ceftiofur bij het paard' op pagina 68 bevat als slotzin: 'Bij Salmonella-infecties moet dit laatste antibioticum echter bij voorkeur worden gebruikt', waarbij bedoeld wordt op enrofloxacin.

Hierbij wil ik echter aantekenen dat onderzoek¹ heeft aangetoond dat enrofloxacin ernstige schade kan toebrengen aan groeiend gewrichtskraakbeen van paarden (net als trouwens

bij honden). Het is daarom naar mijn mening zeer de vraag of het behandelen van paarden, waarvan in de toekomst nog sportprestaties verlangd (kunnen) worden, met dit preparaat geadviseerd dient te worden.

Frans Oostra is practicus te Klijndijk.

- 1 Ref: Davenport CL, Boston RC, Richardson DW. Effects of enrofloxacin and magnesium deficiency on matrix metabolism in equine articular cartilage. Am J Vet Res 2001 Feb; 62 (2):160-6

Gustav Rosenberger Memorial Fund

R. Back

Berichten en verslagen

Eenmaal per twee jaar, wanneer het World Buiatrics Congress georganiseerd wordt, heeft het Gustav Rosenberger Memorial Fund de intentie om aan een verdienstelijk jonge veterinaire werkzaam op het gebied van de rundergeneeskunde de Gustav Rosenberger Memorial Award uit te reiken.

Zoals uit eerdere publicaties bekend zal zijn, is het GRM Fund in 1986 opgericht naar aanleiding van de positieve resultaten van het in 1982 in Amsterdam gehouden twaalfde Buiatrics Congress. Professor Gustav Rosenberger uit Hannover was de initiatiefnemer van de World Buiatrics Congressen. Om het fonds van een aanzienlijke levensduur te verzekeren werd in 1990 naar sponsoring gezocht. Hierdoor zou ook de GR Memorial Award meer tot zijn recht kunnen komen.

Het gevolg van de sponsoring is geweest dat sedert 1994 aan een vijftal jonge veterinairen, die onder moeilijke financiële omstandigheden hun werk moeten doen of hun opleiding moeten voltooien, daadwerkelijke financiële steun heeft kunnen plaatsvinden. De tot 2002 gelauwerde kandidaten zijn in een eerder verslag gemeld. Merial is als opvolger van Rhône Mérieux te Lyon sinds 1996 de sponsor van de Merial Gustav Rosenberger Award. Het bestuur van het GRM Fund is collega Frans van Gool van Merial te Lyon veel dank verschuldigd!

Tijdens het XXII Buiatrics Congress in Hannover heeft de jonge Slowaakse collega dr. Marian Kusenda de Merial GRM Award ontvangen uit handen van de weduwe van professor Rosenberger. Dr. Kusenda ontving een bedrag van € 12.500,- en specialiseert zich thans gedurende twee jaar aan de Runderkliniek van de Tierärztliche Hochschule in Hannover onder leiding van professor Henner Scholz, directeur van voornoemde kliniek.

Tijdens de vergadering van het bestuur van het GRM Fund in Hannover hebben een drietal kandidaten die tijdens de laatste congressen de GRM Award ontvingen uiteengezet hoe zij het geld op veterinaire gebied hebben besteed.

Het bestuur is van mening dat tijdens het komende XIIIe

Uitreiking Merial Gustav Rosenberger Award 2002 aan dr. Kusenda tijdens het galafeest van het XXII World Buiatrics Congress te Hannover op 22 augustus 2002. Van links naar rechts: dr. Dieter Schillinger, Merial, Duitsland, mevrouw Rosenberger, dr. Marian Kusenda, Kosice, Slowakije.

World Buiatrics congres, wat in Quebec, Canada in juli 2004 gehouden zal worden, een kandidaat uit een Afrikaans land de voorkeur verdient.

Het XXIV congres zal in 2006 te Monaco worden gehouden.

Het bestuur van het GRM Fund heeft zich in haar vergadering te Hannover als volgt geconstitueerd:

- Prof. dr. Henner Scholz (Hannover)
voorzitter (als vertegenwoordiger van de Tierärztliche Hochschule)
- Drs. Rob Back (Lochem)
secretaris/penningmeester
- Prof. dr. Walter Baumgartner (Wenen)
lid (als vertegenwoordiger van de World Association for Buiatrics)
- Dr. Rogier Kuiper (Utrecht)
lid (als vertegenwoordiger van de Groep Geneeskunde van het Rund)
- Drs. Joost Snoep (Deventer)
lid (idem)

Commissie Bevordering Diergeneeskundig en Vergelijkend Ziektekundig Onderzoek

In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 1 januari 2003, staat op pagina 28 dat de Commissie Bevordering Diergeneeskundig en Vergelijkend Ziektekundig Onderzoek € 6.500,- beschikbaar stelt voor ondersteuning van onderzoek op het gebied van de diergeneeskunde danwel de vergelijkende ziektekunde. Hierbij ontbreekt het adres waar

de subsidie-aanvragen naartoe gestuurd kunnen worden. Dit is:

Secretariaat Commissie Bevordering Diergeneeskundig en Vergelijkend Ziektekundig Onderzoek, Prof. dr. P. Zwart, Burg. v/d Weyerstraat 16, 3981 EK Bunnik.

Ter herinnering aan Frans Jaartsveld (1927-2002)

Frans werd geboren in Groenlo op 17 maart 1927 als jongste in een gezin van zes kinderen. Zijn vader had een wegenbouwbedrijf. Zoals dat met meer kinderen uit een katholiek gezin in de Achterhoek en Twente gebruikelijk was, gingen de meisjes naar de Ursulinen in Roermond of Venray en Frans ging in 1940 naar een katholieke kostschool in Rolduc, waar hij in 1946 eindexamen HBS deed.

Tijdens een van de oorlogsjaren werden mensen in Groenlo gedwongen voor de Duitsers graafwerkzaamheden te verrichten, waaronder ook Frans. Later werd hij te werk gesteld in een oorlogshospitaal, een gebeuren dat veel indruk op hem heeft gemaakt.

Als kind was hij al gek met dieren, konijnen, kippen enzovoort en na zijn middelbare school stond het voor hem dan ook vast dat hij dierenarts zou worden. Hij studeerde af in 1954.

Tijdens zijn studie leerde hij Everdien Kemperman kennen. Ze trouwden in 1957 en kregen drie kinderen, twee jongens en een meisje.

Na zijn afstuderen was hij korte tijd assistent bij Prof. Kraneveld, maar daarna verruilde hij die plaats voor een assistentschap bij Prof. van der Kaay. In die tijd liep hij echter een ernstige pleuritis op en is ten gevolge daarvan gedurende één jaar uit de running geweest.

Toen Prof. van der Schaaf een assistent nodig had kwam dat Prof. van der Kaay ter ore en deze wees hem op Frans. Hij is bij bacteriologie maar een paar jaar assistent geweest, maar voor Frans was Prof. van der Schaaf zijn grote leermeester en voorbeeld, die hem zijn liefde voor de bacteriologie en de wetenschap bijbracht.

Op de Gezondheidsdienst voor Dieren in Boxtel was er in 1959 vanwege de groei van de werkzaamheden een bacterioloog nodig. De directeur vroeg advies aan Prof. van der Schaaf en zo kwam Frans in Boxtel terecht. Het gezin verhuisde naar Boxtel.

Ruim 30 jaar is hij werkzaam geweest bij de Gezondheidsdienst voor Dieren, waar hij de functie van hoofd laboratorium vervulde. Ook op wetenschappelijk gebied heeft hij zijn sporen verdiend, zich uitend in zijn promotie in 1961 over de diagnostiek van mastitis in het kader van de georganiseerde bestrijding. Daarnaast verschenen vele artikelen van zijn hand. Zijn kennis reikte verder dan de veterinaire sector. Zo is hij jarenlang als bacterioloog verbonden geweest aan het ziekenhuis in Boxtel en bovendien jarenlang docent aan de laboratoriumschool.

De betekenis van Frans voor de gehele gemeenschap

heeft geresulteerd in het toekennen van de koninklijke onderscheiding Ridder in de orde van Oranje Nassau. In 1989 nam hij afscheid van de GD.

Toen Frans en Everdien de kans kregen een mooi boerderijtje te kopen aan de rand van het dorp met wat grond voor paard, schapen en kippen, konden zij hun liefde voor dieren samen met de kinderen en kleinkinderen volop in praktijk brengen.

Hij genoot met Everdien van het paardrijden in de natuur en een hoogtepunt voor hen en de vriendenclub waren de jaarlijkse paardentochten in de eerste week van september.

Frans was een warm mens, vriendelijk, had veel gevoel voor humor, was zeer sociaal voelend, maar ook zorgelijk. Zorg voor zijn gezin op de eerste plaats. De sociale betrokkenheid kwam ook tot uiting toen hij bijna wekelijks met zijn gezin naar Sinderen in de Achterhoek reed om zijn zwager te helpen op de boerderij. Hij was gezond gelovig en zette zich in voor de parochie en het parochieel missiecentrum.

Frans ging op latere leeftijd blokfluitles nemen, wat hem zo goed beviel, dat hij met anderen op de Gezondheidsdienst een muziekgezelschap oprichtte met de klinkende naam van 'Brabant Bonst'. Van blokfluit stapte hij over naar dwarsfluit. Een aantal jaren later werd 'Het Veterinaire Blaasorkest' opgericht en ook daar was hij van de partij. Hij is blijven spelen tot het niet meer ging.

Een jaar of vijf geleden openbaarde zich echter de ziekte waaraan hij zou overlijden. Hij ging geestelijk achteruit, hij voelde dat en sprak er ook over. Later kwamen ook de lichamelijke klachten. Everdien en de kinderen hebben hem liefdevol verzorgd zolang dat maar enigszins mogelijk was. Tenslotte was opname in een verzorgingshuis onvermijdelijk. Hij is er maar negen weken verpleegd geweest en is er vredig gestorven.

Met Frans Jaartsveld is een buitengewoon mens en een buitengewone collega heengegaan. Bij zijn uitvaart op 14 augustus 2002 in zijn vertrouwde parochiekerk werd dat op heel bijzondere wijze verwoord door zijn dochter, terwijl een onzer hem herdacht als collega en dierenarts.

Zo leeft Frans voort in de herinnering van velen. Moge dat een steun zijn voor Everdien, kinderen en kleinkinderen.

Ad van Exsel
Chris Willems
Arjan Zeeuwen

Jaap Boersema

Op zondag 13 oktober 2002 overleed in de vroege ochtend drs. J.H. (Jaap) Boersema. Hij werd geboren op 11 oktober 1943 in Groningen. Jaap studeerde in 1970 af als dierenarts en werkte eerst als practicus in een praktijk in Voorthuizen. In 1971 werd hij aangesteld bij het toenmalige Instituut voor Parasitologie en Parasitaire Ziekten van de Faculteit der Diergeneeskunde. Jaap is meer dan 30 jaar als onderzoeker en universitair docent werkzaam geweest bij wat nu de afdeling Parasitologie en Tropische Diergeneeskunde, Hoofdafdeling Infectieziekten en Immunologie heet. Jaap was specialist Veterinaire Microbiologie met als specialisatie Parasitologie. Daarmee was hij in ons land een van de weinige dierenartsen, die dit vakgebied beheerste en als hoofdtaak dagelijks beoefende.

Jaap was een echte dierenarts, die wist wat er in de dierenartsenpraktijk van belang was. In zijn jonge jaren werkte hij tijdens zijn vakantie als vervanger. Hij haalde dan zijn hart op. In het buitenland belde hij wel eens bij een dierenartsenpraktijk aan om een dagje mee te lopen en hij wist daar op zijn werk mooie verhalen over te vertellen. De diergeneeskundige zorg voor de proefdieren van de afdeling was bij hem in goede handen.

Parasitologie vond hij een prachtig vak. Hij deed veel onderzoek dat een directe relatie had met de veterinaire praktijk. Zo had hij de laatste jaren een bijzondere belangstelling voor het ontstaan en het voorkomen van anthelminticumresistentie. Jaap was op dit gebied een internationaal gewaardeerd expert.

Onderwijs en dienstverlening vond hij heel belangrijk. Talrijke adviezen heeft hij gegeven aan dierenartsen in den lande over een goed gebruik van antiparasitica en de preventie van parasitaire infecties. Onderwijs geven vond hij leuk. Hij trok de aandacht van de studenten en kon op een ontspannen en zeer plezierige manier ingewikkelde zaken heel duidelijk, helder en to the point uitleggen.

De laatste jaren werkte hij wat korter. Over twee jaar zou hij gaan stoppen met werken en hij meldde nu al, dat hij zich geen moment zou gaan vervelen. Die plannen zijn doorgekruist, nu hij zo plotseling is overleden, twee dagen na zijn 59e verjaardag.

Het is nog nauwelijks voor te stellen, dat Jaap er niet meer is. We missen hem en zijn bedroefd. Maar het is ook ongelooflijk fijn dat wij zo lang met een goede, loyale en aimabele collega hebben mogen samenwerken.

De faculteit en de studenten verliezen een inspirerende medewerker, die we niet makkelijk zullen vergeten.

Wij wensen zijn familie veel sterkte toe.

*Dr. Wim Hendriks en dr. M. Eysker
Hoofdafdeling Infectieziekten
en Immunologie, Afdeling Parasitologie
en Tropische Diergeneeskunde.*

Het Dierenartsen Netwerk: tariefstelling per 1 januari 2003

Maatschappij nieuws

In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 15 februari 2002 (deel 127, aflevering 4) heeft u kunnen lezen dat de tarieven voor het raadplegen van een dierenarts van het Dierenartsen Netwerk gespecificeerd zijn naar de verschillende facetten van het takenpakket dat een netwerkdierenarts

uitoefent. In verband met een inflatiecorrectie over de laatste jaren (de tarieven zijn sinds 1996 niet meer verhoogd) zullen de tarieven per 1 januari 2003 verhoogd worden.¹ Onderstaand treft u de nieuwe tarieven aan; de tarieven zijn exclusief BTW.

A. Voorbereidings- en uitwerktijd

Hieronder wordt de tijd verstaan waarin de netwerkdierenarts gesprekken voorbereidt en uitwerkt (verslaglegging). Voor deze categorie is het uurtarief per 1 januari 2003 € 80,- (was € 67,20).

B. Reistijd in kilometers

Onder deze categorie wordt het aantal kilometers dat de netwerkdierenarts gereden heeft ingevuld. Per kilometer wordt een bedrag van € 0,28 in rekening gebracht. Hierin komt geen wijziging.

C. Reistijd in tijd

Het komt steeds vaker voor dat praktijken er de voorkeur aan geven een netwerkdierenarts van buiten hun eigen regio te raadplegen. Dit heeft tot gevolg dat de netwerkdierenarts langere afstanden af moet leggen. Per uur reistijd mag de netwerkdierenarts € 40,- (was € 33,60) declareren.

D. Gespreksuren op locatie

Hieronder wordt de tijd verstaan die de netwerkdierenarts op locatie werkt. Dit tarief zal per 1 januari 2003 € 80,- bedragen (was € 67,20).

E. Overige kosten

Onder deze post mag de netwerkdierenarts bonnetjes declareren van postzegels, fotokopieën en dergelijke. Het komt een enkele keer voor dat op neutraal terrein vergaderd wordt. In dat geval kunnen ook consumpties als koffie en thee gedeclareerd worden.

Hoe waren de spelregels ook alweer?

Er is een situatie ontstaan in uw praktijk die de betrokkenen niet meer zelf op kunnen lossen. Vaak is het zo dat één of meerdere betrokkenen het initiatief neemt of nemen om met behulp van een derde, neutrale persoon toch weer een goed werkbaar sfeer in de praktijk te creëren. U kunt dan contact

zoeken met het bureau van de KNMvD en de situatie voorleggen. Vervolgens wordt samen met u bekeken of het zinvol is een netwerkdierenarts in te schakelen. De belangrijkste voorwaarde hiervoor is dat alle betrokkenen dit willen. Indien dat zo is, kunt u samen met de betrokkenen een persoon uitkiezen. Het is belangrijk dat iedereen deze persoon als neutraal ervaart en er vertrouwen in heeft dat hij of zij met u allen een nieuw evenwicht in de praktijk zal brengen. Vaak verwijzen wij u naar de lijst met namen en vragen u ook een eerste en een tweede keus op te geven. Indien u geen enkele voorkeur heeft, kunnen wij uiteraard voor u de beslissing nemen. Wij kunnen u ook een bepaalde persoon adviseren, indien u met een zeer specifiek probleem te maken heeft.

De netwerkdierenarts wordt vervolgens door het bureau van de KNMvD benaderd en krijgt in een notendop te horen wat de probleemsituatie is. Hij of zij geeft dan aan of hij in de gelegenheid is het probleem met u allen aan te pakken. Soms kan het om praktische redenen zijn dat hij of zij nee moet zeggen, bijvoorbeeld wegens een langdurig verblijf in het buitenland. Vandaar dat wij altijd een tweede keus vragen. Indien de netwerkdierenarts op uw verzoek ingaat, geven wij u zijn of haar telefoonnummer en kunt u zelf contact opnemen. Hij of zij zal met u een plan van aanpak opstellen en uitvoeren. U regelt verder alles onderling, het bureau van de KNMvD komt er in principe niet meer aan te pas. Als het probleem opgelost is, meldt de netwerkdierenarts dit bij het bureau van de KNMvD. De netwerkdierenarts declareert de kosten en u krijgt de factuur toegestuurd naar een door u zelf opgegeven adres.

Welke dierenartsen fungeren momenteel als netwerkdierenarts?

Het Dierenartsen Netwerk is in principe regionaal opgezet, zodat er een goede spreiding over Nederland is.

drs. R. Back te Lochem (Gld)
 drs. G.A. van Exel te Nijverdal (Ov)
 dr. P.J.M.M. van Gulick te Elsendorp (Nb)
 drs. G. Heynen te Stroe (Gld)
 dr. C. Holzhauer te Rozendaal (Gld)
 mw. drs. L. Huisjes-Cornelisse te Kruiningen (Zl)
 drs. S. Jaarsma te Zwolle (Ov)
 drs. R.Y. de Jong te Warder (Nh)
 drs. P.C. Knijff te Hilversum (Nh)
 drs. A. Mostert te Hellendoorn (Ov)
 drs. J.H. Mulder te Schelluinen (Zh)
 drs. K. Schipper te Hoevelaken (Utr)
 drs. P.J. van der Werf te Bathmen (Ov)

Contactpersoon bureau KNMvD

Indien u gebruik wilt maken van een netwerkdierenarts, kunt u contact opnemen met mevrouw drs. M.V.E. Roelvink, beleidsmedewerker sociaal-economische zaken. Zij is van maandag tot en met donderdag te bereiken op het bureau van de KNMvD, telefoon: (030) 2510111 of e-mail: v.roelvink@knmvd.nl.

¹ Genoemde tarieven gelden uitsluitend voor leden. Voor niet-leden geldt na overleg een ander tarief.

Sinds 1 januari 2003 heeft het secretariaat er twee nieuwe medewerkers bij. Stafmedewerker Communicatie Bert Hendriks volgt Sophie Deleu op. Daarnaast komt Marieke Veldman de afdeling Communicatie versterken. Een korte introductie.

Stafmedewerker Communicatie: Bert Hendriks

Wie

Mijn naam is Bert Hendriks. Ik woon in Cuijk, samen met mijn vrouw Antonie en mijn twee kinderen Bram (15) en Sofie (11). Sinds kort hebben we een jong gezelschapsdier in de vorm van hond Lotje en maken we weer flinke wandelingen.

Studie

Na de HAVO naar de Sociale Academie in Breda en vervolgens aan de Universiteit van Nijmegen antropologie (kandidaats) en communicatiewetenschap (doctoraal) gestudeerd. Voor mijn scriptie heb ik een onderzoek uitgevoerd onder inwoners van Wijchen bij Nijmegen. De vraagstelling was in hoeverre de uitzendingen van een lokaal radiostation bijdragen aan de integratie van nieuwe bewoners onder de autochtone bevolking. De conclusie luidde dat dit medium vooral door de autochtone bewoners werd beluisterd die daar bovendien een versterking van het bestaande zelfbeeld in vonden. Kortom, weinig integratie via de lokale radio!

Vorige werkgever

Toen ik in 1987 afstudeerde werd DAF Trucks in Eindhoven mijn eerste werkgever. Daar werd ik assistent van Hans Brian en werd ik belast met onder andere sponsoring en donatiebeleid en later redacteur van het personeelsblad. Een hele leuke tijd, vooral ook omdat DAF een eigen skybox in het PSV-stadion had en ik mij regelmatig terugvond op de tribunes als begeleider van de gasten. Ruim een jaar later ben ik bij de Keuringsdienst van Waren (KvW) gaan werken. Daar zochten ze iemand die het nieuw geformuleerde communicatiebeleid handen en voeten wilde

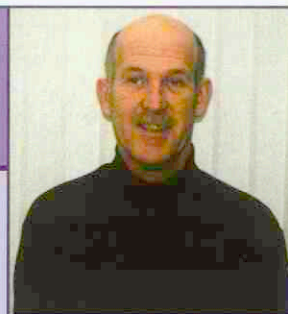
gaan geven. Dat heeft in allerlei activiteiten geresulteerd, van het opstarten en redigeren van een personeelsblad tot de redactie van het jaarverslag, maar uiteindelijk ben ik voornamelijk werkzaam geweest als persvoorlichter/woordvoerder voor de KvW. Heel leuk en heel intensief en de vele optredens voor radio en tv maakten het extra spannend en aantrekkelijk.

Werken bij de KNMvD

Dertien jaar KvW en het feit dat de Voedsel en Waren Autoriteit om de hoek is komen kijken, deden mij besluiten naar iets anders om te gaan zien. Toen mijn oog op de vacature stafmedewerker communicatie bij de KNMvD viel, hoefde ik daar niet lang over na te denken. Een mooie functie bij een zelfstandige organisatie met een duidelijke missie. Een breed speelveld en verschillende invalshoeken, de eigen uitgave van tijdschriften, zaken die geactualiseerd moeten worden en niet te vergeten de ondersteuning van de collega's op de afdeling communicatie, het is allemaal heel uitdagend en ik wil mij daar graag sterk voor maken.

Bert en zijn vrije tijd

Afgezien van de activiteiten met het gezin ben ik vooral bezig met sport. Ik tennis, doe iedere woensdagavond aan hockey en sinds drie jaar ben ik verslingerd aan golf. Samen met mijn zoon ben ik zoveel mogelijk op mijn thuisbaan Burggolf in Wijchen te vinden. Hoewel we tegelijk zijn begonnen moet ik het nu al tegen hem afleggen: hij heeft hcp 21 terwijl ik met moeite de 25 speel. Maar leuk is het!

Medewerker Communicatie: Marieke Veldman

Wie

Mijn naam is Marieke Veldman. Vanaf januari dit jaar woon ik samen met mijn vriend Jeroen in Utrecht. Daarvoor heb ik zo'n 25 jaar met veel plezier in Maassluis gewoond.

Studie

Na het VWO ben ik naar de Co-op HEAO van de Hogeschool van Amsterdam gegaan. Daar heb ik een studie communicatie gevolgd. Het Co-op-principe is een principe van afwisselend een half jaar naar school en een half jaar werkervaring opdoen. Binnen de studieduur van 4,5 jaar heb ik dus in totaal ruim anderhalf jaar gewerkt bij be-

drijven zoals Siemens, Rabobank en Ordina.

Vorige werkgever

Nadat ik mijn studie heb afgerond, ben ik gaan werken bij Milieu Programma Sierteelt (MPS). MPS is oorspronkelijk een certificeringsorganisatie op het gebied van milieu voor kwekers van bloemen, bollen, bomen, planten en uitgangsmateriaal. Net zoals certificering in de veterinaire sector een hot issue is, speelt dit onderwerp inmiddels al zeven jaar en nog steeds óók in die sierteeltsector. Inmiddels is MPS dan ook niet alleen een certi-

ficerende instantie op het gebied van milieu, maar ook sociale omstandigheden op het bedrijf en ISO (dus kwaliteit) zijn core business van MPS geworden.

Bij MPS ben ik bezig geweest met onder andere websitebeheer. Maar het grootste project dat ik onder mijn hoede had, was Terra Futura een eiland op de Floriade 2003. In samenwerking met Platform Biologica en Stichting DOEN hebben we de bezoeker kunnen laten zien hoe goed de sierteeltsector al bezig is met het milieu. Immers 80% van de bloemen die op de Nederlandse bloemenveiling geveild worden, zijn MPS gecertificeerd!

Werken bij de KNMvD

Omdat mijn vriend en ik graag wilden samenwonen in Utrecht, ben ik om me heen gaan kijken naar een andere baan dichtbij Utrecht in de buurt. Op internet vond ik de vacature van communicatiemedewerker bij de KNMvD. De organisatie zei me in eerste instantie niet veel, maar na een gesprek met mijn oom die dierenarts is, besloot ik te solliciteren. En gelukkig heb ik de baan gekregen.

Ik vind het belangrijk om te werken bij een bedrijf met een

duidelijke boodschap. Naar mijn idee heeft de KNMvD die boodschap en die is mijns inziens tweeledig. Namelijk: het beroep en de belangen van de dierenarts beschermen maar daarmee indirect het beschermen van het dierenwelzijn. Daar wil ik graag mijn steentje aan bijdragen.

Bij de KNMvD ga ik me onder andere bezighouden met het maken van het Diergeneeskunde Jaarboek en het organiseren van het Jaarcongres uiteraard met de commissie Jaarcongres 2003. Daarnaast zullen ook de website en het Tijdschrift, in samenwerking met mijn collega's, mijn aandacht krijgen.

Marieke en haar vrije tijd

In mijn vrije tijd ben ik actief met mijn sport korfbal, skeeleren en sinds kort ook schaatsles. In de winter kan ik niet wachten tot er sneeuw ligt om lekker te gaan skiën. Daarnaast ben ik een echte lekkerbek en heb ik een plank vol met kookboeken staan. Verder ben ik erg reislustig en staat er in oktober een grote reis naar Kenia en Tanzania op de planning.

Regio Zuid in oprichting

G. Gelling en D. Dercksen

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van de KNMvD, op 5 oktober 2002 te Zeist, heeft de bestuurlijke herstructurering van de Maatschappij zijn definitieve vorm gekregen. Voor de Afdelingen van de Maatschappij betekende dit dat hun directe bestuurlijke rol beëindigd werd. In de nieuwe structuur spelen de verschillende Groepen van de KNMvD een directe beleidsmakende rol. De rol van de Afdelingen is in de nieuwe structuur overgenomen door de Regio's. Alle KNMvD-leden woonachtig in de Regio Zuid, te weten de provincies Zeeland, Brabant en Limburg, zijn lid van de Regio Zuid.

Tijdens een gezamenlijke vergadering hebben de besturen van de Afdelingen Brabant en Limburg en van de inmiddels opgeheven Afdeling Zeeland besloten een interim bestuur te formeren voor de regio Zuid.

Dit Bestuur ad interim ziet er als volgt uit:

Geert Gelling	voorzitter
Daan Dercksen	secretaris
Guido van Heeswijk	penningmeester
Carla Brink	lid
Liesbeth Harwig	lid
Frans van Dongen	lid
Henk Wessels	lid

Het Regiobestuur ad interim heeft zich de volgende taken gesteld:

- Waarborgen van de continuïteit van de werkvergaderingen zoals die tot en met het seizoen 2002-2003 georganiseerd werden door de Afdelingen.
- Zorgen voor afvaardigingen van de Regio Zuid naar de diverse bestuurlijke structuren van de KNMvD en zorgen voor uitwisseling van informatie van centraal naar perifeer.

- Zorgen voor contacten met en informatievoorziening aan de door de regioleden gekozen afgevaardigden naar de Raad van Toezicht, te weten Geert de Bruijckere, Jacques Segers en Geert Gelling.
- Oprichten of heractiveren van een aantal commissies voor de Regio Zuid. Wij denken aan een juniorencommissie (Brabantse Nieuwe), de seniorencommissie (Absyrtus Senior voor de gehele regio?) en aan uitbreiding van de broodnodige activiteitencommissie zoals die al in de Afdeling Brabant bestond.
- Het organiseren van een vergadering van de Regio Zuid voorafgaand aan de Algemene Ledenvergadering van de KNMvD 2003. Deze vergadering zal plaatsvinden op dinsdag 30 september 2003 in Paviljoen Molenwijk te Boxtel. Reserveer deze datum! Het is de bedoeling dat tijdens deze feestelijke oprichtingsvergadering van de Regio Zuid het interim bestuur plaatsmaakt voor een gekozen Regiobestuur.

Gezocht: bestuursleden en commissieleden

Het Regiobestuur ad interim is samengesteld uit bestuursleden van de verschillende Afdelingen. Aangezien het huidige aantal regioleden veel groter is dan het aantal leden van de Afdelingen is dit geen juiste samenstelling.

Het bestuur ad interim roept dan ook leden van de Regio Zuid op om na te denken over een bestuurlijke rol binnen de Regio. Wij zoeken kandidaten voor het Regiobestuur en voor de diverse commissies. Regioleden die belangstelling hebben voor een actieve rol binnen de Regio Zuid kunnen zich voor inlichtingen dan wel kandidaatstelling wenden tot de leden van het regiobestuur ad interim.

Namens het Regiobestuur ad interim Geert Gelling (g.gelling@home.nl) en Daan Dercksen (d.dercksen@gdvieren.nl).

Praktijkcertificering

Koppeling Erkenningregeling en KRD-ISO 9001-2000

Het Bestuur van het VKO heeft, zoals aangegeven in het Reglement Erkenningen, eind 2002 de haalbaarheid van de KRD-ISO certificering geëvalueerd. Op basis van deze evaluatie heeft het Bestuur besloten dat de doelstelling gehandhaafd blijft: de erkende dierenarts werkt vanuit een KRD-ISO gecertificeerde praktijk.

Evaluatie

Uit de evaluatie zijn, aan de hand van de uitgevoerde pilots in de tweede helft van 2002, een aantal zaken naar voren gekomen:

- Dierenartsen met een erkenning zijn vanaf de invoering van de erkenningregeling in 1997 op de hoogte van het criterium dat een erkende dierenarts op termijn werkt vanuit een KRD-ISO gecertificeerde praktijk.
- De omzetting van de KRD-criteria naar de KRD-ISO 9001-2000 is een proces dat tijd gevraagd heeft. De KRD-ISO 9001-2000 is door het VKO definitief vastgesteld.
- Aan alle praktijken waar minimaal één erkende dierenarts werkzaam is, heeft het VKO de KRD-ISO criteria als onderdeel van de praktijkmap kwaliteitsrichtlijnen ter beschikking gesteld.
- De invoering van de KRD-ISO in de praktijk is een proces dat gemiddeld negen tot twaalf maanden duurt.
- Er zijn eind 2002 ongeveer 140 praktijken bezig met de implementatie van de KRD-ISO praktijkcertificering.

Overleg

Het VKO-bestuur heeft het onderstaande besluit nadrukkelijk afgestemd met de technische commissies en besturen van de groepen van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde.

Besluit

De KRD-ISO gaat uit van planmatige verbetering van de kwaliteit van de dierenartsenpraktijk waarin de erkende dierenarts werkzaam is.

Het VKO-bestuur heeft besloten dat vanaf 1 september 2003 erkende dierenartsen het implementeren van de KRD-ISO criteria in de praktijk moeten hebben opgestart. Dit betekent dat vanaf 1 september, tijdens een reguliere toets, de BO 1 tot en met BO 6 van de KRD-ISO (9001-2000) getoetst worden. Vanaf 1 januari 2004 zal de toetsende organisatie de volledige KRD-ISO audit uitvoeren. Vanaf 1 januari 2004 zal de toetsende organisatie de volledige KRD-ISO audit uitvoeren. Dit betekent dat gedurende het jaar 2004 alle praktijken op KRD-ISO getoetst worden en dat uiterlijk 31 december 2004 alle praktijken waar erkende dierenartsen werken, KRD-ISO gecertificeerd moeten zijn.

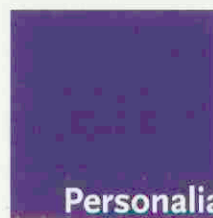
U kunt de KRD-ISO criteria downloaden vanaf de website van het VKO: www.vetinairekwaliteit.nl

Uitwerking instroomeisen erkenningsregelingen gereed

Het bestuur van het Veterinair KwaliteitsOrgaan (VKO) heeft de instroomeisen voor de erkenningsregelingen aangepast en opnieuw vastgesteld. Deze notitie heeft als doel het concretiseren van de instroomeisen voor dierenartsen die in aanmerking willen komen voor een diersoorterkenning volgens de criteria van het VKO, maar op dit moment nog niet erkend zijn voor de betreffende diersoort. Daarnaast zijn de eisen met betrekking tot de ervaring voor pas afgestudeerde dierenartsen gewijzigd.

Uit deze notitie blijkt onder andere dat dierenartsen die reeds zijn afgestudeerd vóór 1 december 2001 en nog niet in het bezit zijn van de gewenste diersoorterkenning, zich tot 1 maart 2003 op kunnen geven voor de betreffende basiscursus. Na deze datum gelden er nieuwe instroomeisen.

U kunt de notitie vinden op de website van het VKO: www.vetinairekwaliteit.nl.

Voor het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde hebben de volgende collegae zich aangemeld:

Arts, Mevr. C.P.G.; 2002; Oranjestad (Aruba); Wayaca 238.
Assy, A.; 2002; 3732 XB De Bilt; Akker 65.
Beniers, Mevr. V.; 2002; 5061 DH Oosterwijk; Bijgaart 43.
Dierikx, Mevr. C.M.; 2001; 3705 ZA Zeist; Warande 9.

Feijter, Mevr. A.P. de; 2002; 4571 PA Axel; Beoostenblijsestraat 10.
Hagedoorn, Mevr. L.M.; 2002; 3523 AX Utrecht; Topaaslaan 15.
Jimmink, Mevr. G.W.; 2002; 7231 PL Warnsveld; Lage Lochemseweg 12.
Joosten, Mevr. M.E.A.; 2002; 2511 RW Utrecht; Nieuwekade 211.
Koek, Mevr. E.T.W.; 2002; 1053 ZH Amsterdam; Da Costastraat 89/2.
Korthals Altes, M.W.; 2002; 9091 BH Wijns; Bartelehiem 25.
Leuven, Mevr. M. van; 1561 AV Krommenie; Noorder Hoofdstraat 24A.
Otte, Mevr. H.G.; 2002; 3723 WN Bilthoven; Hugo van der Goeslaan 56.
Peeters, Mevr. M.M.G.; 2002; 3584 DZ Utrecht; Cambridgelaan 227 K4.
Sittert, Mevr. J. van; 2002; 8161 SC Utrecht; Esschertseweg 4.
Sons, P.L.; 1978; 1191 CC Ouderkerk a/d Amstel; Pr. Beatrixlaan 10.
Stapper-Buitelaar, Mevr. M.J.; 2407 AJ Alphen a/d Rijn; Kortsteetsterweg 39.
Strien, M. van; 2002; 3721 JD Bilthoven; Kometenlaan 133.
Tiemens, Mevr. C.A.; 2002; 8095 PR 't Loo Oldebroek; Vierschotenweg 36.
Veen, Mevr. V.N. van der; 2002; 2282 RL Rijswijk; Julianastraat 27.
Veneberg, Mevr. R.E.; 2001; 3584 ZC Utrecht; Enny Vredelaan 113.
Voorbraak, Mevr. M.J.; 2002; 5091 WG Oostbeers; Stille Wille 238.
Vos, K.; 2002; 2253 AD Voorschoten; Leidsseweg 197.
Vries, Mevr. A. de; 2001; 8161 BH Epe; Kortenkampweg 1.
Wende, T. van der; 1979; 3871 KS Hoevelaken; Penningweg 8.
Wende-Kuiper, Mevr. E.J.C. van der; 1979; 3871 KS Hoevelaken; Penningweg 8.

Overlijdensberichten:

Op 17 januari 2003 H.H.J. Scholten te Groesbeek.

Mutaties:

*Addink, B.S.; 1991; 7971 CT Havelte; Raadhuislaan 4; tel. privé: 0521-343431; fax privé: 0521-343431; werkz. bij Poultry Health Care; tel. bur.: 0522-245463; fax bur.: 0522-245341; E-mail bur.: info@phc.bv.nl; erk. pluimvee d.

Bakker, J.W.; 1970; 3774 BG Kootwijkerbroek; Kosterijweg 15; tel. privé: 0342-441900; fax privé: 0342-442462; E-mail privé: j.bakker10@chello.nl; medew. bij W. de Boer, E. van Essen, E. de Haan, C.G. de Kruif, M. Roseboom, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: jwbakker@groepspraktijkdierenartsen.nl; Dep. D.A.P. Kootwijkerbroek; tel. dep.: 0342-441212; fax dep.: 0342-442407.

Beniers, Mevr. V.; Gent 2002; 5061 DH Oisterwijk; Bijgaat 43; tel. privé: 013-5285137; E-mail privé: Veronique-Beniers@hotmail.com; wvd.d. Binnekade, Mevr. N.; 1998; 4273 XR Hank; 't Laantje 12; tel. privé: 0162-404633; E-mail privé: n.binnekade@hetnet.nl; geass. met Mevr. M. Megens; tel. prakt.: 0162-429551; fax prakt.: 0162-451896; E-mail prakt.: info@Beemd.nl.

Bleekrode, Mevr. W.G.; 2001; 2841 BL Moordrecht; Uiterwaard 85; tel. privé: 0182-379975; fax privé: 0182-379976; E-mail privé: wgb@renmark.nl. Boer, W. de; 1977; 3772 LL Barneveld; Molecaten 111; tel. privé: 0342-415011; E-mail privé: wietze.de.boer@hccnet.nl geass. met E. van Essen, E. de Haan, C.G. de Kruif, M. Roseboom, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: wdeboer@groepspraktijkdierenartsen.nl.

Bom, G.J.; 2002; 7671 CD Vriezenveen; Westeinde 86; tel. privé: 0546-564546; E-mail privé: gjbom@hotmail.com; medew. bij W. de Boer, E. van Essen, E. de Haan, C.G. de Kruif, M. Roseboom, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: gjbom@groepspraktijkdierenartsen.nl; Dep. Kootwijkerbroek; tel. dep.: 0342-441212; fax dep.: 0342-442407.

Elings, S.J.C.; 1988; 8181 AT Heerde; Sophialaan 14; tel. privé: 0578-697720; E-mail privé: bas@elings.net; geass. met H. van Ark, A.J. Plaisier, G.J. Suurd en E.J.C. Thybaut; tel. prakt.: 0578-612273; fax prakt.: 0578-616399; E-mail prakt.: info@dierenartsen.nl.

Essen, E. van; 1995; 6741 DR Lunteren; Dr. Kimmijserlaan 5; tel. privé: 0318-483894; E-mail privé: essen.van@worldonline.nl; geass. met W. de Boer, E. de Haan, C.G. de Kruif, M. Roseboom, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: evanessen@groepspraktijkdierenartsen.nl.

Frens, J.; 1964; 4002 HD Tiel; Hanzehof 10; tel. privé: 0344-655029; fax privé: 0344-655029; E-mail privé: frens003@planet.nl; r.d.

Graaf, H.A. de; 2000; 5712 SP Someren; Goord Verbernedijk 66; tel. privé mobiel: 06-53417260; E-mail privé: hermandegraaf@hotmail.com; medew. bij B.A. ten Brugge Cate, C.L.L. Dujardin, E. Enzerink, J.A.G. Gerards, N. Groot Nibbelink, B.L.A. Kolpa, P.W.C.M. van Oijen, R.J.M.L. Raymakers, Mevr. M.G. Schuttert, L.A.J. Smeenk, A.H.A. Steentjes en J.A. Westerbeeck; tel. prakt.: 0493-441044; fax prakt.: 0493-441045; E-mail prakt.: vcs@vc.someren.nl.

Haan, E. de; 1996; 3772 VJ Barneveld; Herfsttuin 37; tel. privé: 0342-423973; E-mail privé: dam.haan@worldonline.nl; geass. met W. de Boer, E. van Essen, C.G. de Kruif, M. Roseboom, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: edehaan@groepspraktijkdierenartsen.nl.

Hamster, E.U.; 2002; 3771 HT Barneveld; Bloemendaallaan 37; tel. privé: 0342-408776; medew. bij W. de Boer, E. van Essen, E. de Haan, C.G. de Kruif, M. Roseboom, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: fhamster@groepspraktijkdierenartsen.nl.

Heynen, G.; 1973; 3776 LP Stroe; Wolweg 6; tel. privé: 0342-441202; r.d. Hilvering, J.; 1982; 7740 AC Coevorden; Postbus 125; tel. privé: 0524-517050; fax privé: 0842-213568; E-mail privé: j.hilvering@zod.nl; geass. met H.F.J. Bulthuis, W.B.J. Oosting, A.H.G. Piebes, P.A.J.M. Stoop en I.J.R. de Vries; tel. prakt.: 0524-513694; fax prakt.: 0524-512903; E-mail prakt.: info@zod.nl.

Ijzerman, Mevr. M.T.; 1969; 8341 SJ Steenwijkerwold; 't Dennebos Oldemarktseweg 180; tel. privé: 0521-588772; fax privé: 0521-589126; E-mail privé: dennebos1@hetnet.nl; plv. dir. Bij V.W.A. afd. RVV. Kring Noord Hoogeveen; tel. bur.: 0528-225255; fax bur.: 0528-225250; E-mail bur.: m.tijzerman@rvv.agro.nl.

Korthals Altes, M.W.; 2002; 9091 BH Wijns; Bartelehiem 25; tel. privé mobiel: 06-47128647; medew. bij K.S. Boersma en Mevr. J.R. Vollema; tel. prakt.: 0511-472064; fax prakt.: 0511-476456.

Kruif, C.G. de; 1997; 6733 BP Wekerom; Roekelseweg 42; tel. privé: 0318-462120; E-mail privé: cgdekruif@hetnet.nl; geass. met W. de Boer, E. van Essen, E. de Haan, M. Roseboom, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: cgdekruif@groepspraktijkdierenartsen.nl; Dep. D.A.P. Kootwijkerbroek; tel. dep.: 0342-441212; fax dep.: 0342-442407.

Mocking, Mevr. A.G.M.; 1998; 3702 AH Zeist; Steniaweg 52; tel. privé: 030-6971831; E-mail privé: moutmocking@hotmail.com. Wnd.d. in Engeland in 2003.

Peeters, Mevr. M.M.C.; 2002; 3584 DZ Utrecht; Cambridgelaan 227 K

4; tel. privé: 030-2518467; E-mail privé: M.M.Peeters@students.uu.nl; medew. anaesthesiologie, afd. geneesk. gezelsch.d. UU.

Riet, J. van 't; 1973; 6715 JJ Ede; Cloeckendaal 11; tel. privé: 0318-620840; geass. met F.M. Thate; tel. prakt.: 0318-610112; fax prakt.: 0318-616582; E-mail prakt.: dac.ede-bennekom@hetnet.nl.

Roeleveld, Mevr. A.J.; 2001; 2548 ZK 'S-Gravenhage; Paul Steenbergenlaan 87; tel. privé: 070-3932226; E-mail privé: Sandra roeleveld@hotmail.com; medew. bij J.G.T. Krijnen en A.A.P. Groenewegen; tel. prakt.: 079-3610707; fax prakt.: 079-3615101; E-mail prakt.: info@dapzoe.nl.

Roseboom, M.; 1978; 6731 AA Otterlo; Harsekamperweg 25; tel. privé: 0318-591952; fax privé: 0318-591008; E-mail privé: roseboom.m@planet.nl; geass. met W. de Boer, E. van Essen, E. de Haan, C.G. de Kruif, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: mroseboom@groepspraktijkdierenartsen.nl; Dep. D.A.P. Harskamp; tel. dep.: 0318-456275; fax dep.: 0318-457461.

Sanden, Mevr. M.D.J.M.J. van der; 2000; 5654 DK Eindhoven; Bennekelstraat 138; tel. privé: 040-2570744; E-mail privé: mendelyvander sanden@hotmail.com; medew. bij H.J.M. Cornelis, J. Floor, J.W.P. Heijmans, J.H. ten Hoopen, P.G.M. Morssinkhof, C.J.M.M. Schellens, J.P.M. Schijf, J.J.J.M. Settels, M.M. Volwerk en J.A.J.M. Widlak; tel. prakt.: 0497-571275; fax prakt.: 0497-550220; E-mail prakt.: info@dierenkliniekdekampen.nl.

Schevers, V.G.; 1995; 7854 SC Aalden; Hilde 2; tel. privé: 0591-372479; tel. privé mobiel: 06-55155638; fax privé: 0591-372579; geass. met G. Hegen; tel. prakt.: 0591-361368; fax prakt.: 0591-361671; E-mail prakt.: dap.zuidenveld@worldonline.nl.

Schoen, Mevr. A.C.; 1999; 1752 JM Sint Maartensbrug; Grote Sloot 209; tel. privé: 0224-562949; E-mail privé: aacschoen@wxs.nl; d.a./chiropractor; tel. prakt.: 0224-562621; fax prakt.: 0224-562980; E-mail prakt.: aacschoen@wxs.nl.

Sittert, Mevr. J. van; 2002; 8161 SC Utrecht; Esschertsweg 4; tel. privé: 0578-661373; E-mail privé: jaelah70@hotmail.com.

Sons, P.L.; 1978; 1191 CC Ouderkerk a/d Amstel; Pr. Beatrixlaan 10; tel. privé: 020-4965016; medew. bij G. de Winkel; tel. prakt.: 020-6443089 en werks. bij Dierenopvangcentrum Golderweg 120; tel. bur. 020-4622310.

Stal, F. ter; 1996; 6732 EK Harskamp; Radioweg 3 A; tel. privé: 0318-453110; fax privé: 0318-453122; E-mail privé: fterstal@hetnet.nl; geass. met W. de Boer, E. van Essen, E. de Haan, C.G. de Kruif, M. Roseboom en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: fterstal@groepspraktijkdierenartsen.nl; Dep. D.A.P. Harskamp; tel. dep.: 0318-456275; fax dep.: 0318-457461.

Suurenbroek, B.S.M.; 1998; 8103 CE Raalte; Koekoek 16; tel. privé: 0572-361154; E-mail privé: suurenbroek24@zonnet.nl; medew. bij F.J. van Egmond, L.H. Karstanje, P.H.M. Pulker, H.P. Quist, M. Verhoef, H. Verhoeven en J.W. Zuurhout; tel. prakt.: 0572-353334; fax prakt.: 0572-355140; E-mail prakt.: dgcmidsalland@agroweb.nl.

Thybaud, Mevr. M.P.R.; 2001; 7645 AK Hoge Hexel (OV); Bekkenhaarszijweg 3; tel. privé: 0546-698160; tel. privé mobiel: 06-21586798; E-mail privé: mprthybaud@yahoo.com; medew. bij G.A. Berghuis, M. Bossers, J.Th.M. Hermens, W. Koster, J.H.J. Mensinga en H.G.M. Wesselink; tel. prakt.: 0546-672600; fax prakt.: 0546-672725; E-mail prakt.: twenterand@dierenarts.nl.

Veneklaas Slots, J.H.; 1999; 8731 CB Wommels; Dr. S. Stapertstraat 34; tel. privé: 0515-333650; E-mail privé: hansvs@hotmail.com; medew. bij H. Ebbinge, H. van Putten en D. Soede; tel. prakt.: 0515-33187; fax prakt.: 0515-332454; E-mail prakt.: dapwommels@planet.nl.

Voorbraak, Mevr. M.T.J.; 2002; 5091 WG Oostelbeers; Stille Wille 238; tel. privé: 013-5130445; E-mail privé: mvoorbraak@hotmail.com; medew. bij J.S. Kraus; tel. prakt.: 040-2432455; fax prakt.: 040-2465351.

Vries, W.A. de; 1983; 6741 ME Lunteren; Renswoudsestraatweg 15 A; tel. privé: 0342-491811; E-mail privé: dap.vries@planet.nl; geass. met W. de Boer, E. van Essen, E. de Haan, C.G. de Kruif, M. Roseboom en F. ter Stal; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: wdevries@groepspraktijkdierenartsen.nl.

Vugts, P.A.M.; 1975; 4751 SJ Oud Gastel; Drie Weikes 3; tel. privé: 0165-314711; fax privé: 0165-314952; Gemengde prakt.; tel. prakt.: 0165-316510; fax prakt.: 0165-314952.

Wagelaar, P.G.; 1998; 7007 GM Doetinchem; Stroombroekweg 5; E-mail privé: Peter@Wagelaar.com; geass. met Mevr. C.A.M. Wolf; tel. prakt.: 0314-384010; fax prakt.: 0314-384810.

Wieland, M.J.; 1972; 3312 AS Dordrecht; Vlijweg 1; tel. privé: 078-6191313; wnd.d.

*Yvergneaux, Mevr. G.E.F.M.; 2002; 5683 EB Best; Raadhuisplein 23; E-mail privé: geneyvergneaux@hotmail.com; medew. bij K.M.L. Böhm, A. van Dorsser, J.A.J. Giesen en E. Noorman; tel. prakt.: 0499-374205; fax prakt.: 0499-393712.

Doorlopende agenda

CONGRESSEN & SYMPOSIA

Februari

16/20 Annual Congress at Wilderness in the Eastern Cape Province. Equine Practitioners Group of the South African Veterinary Association. Programma en meer informatie is verkrijgbaar via de website: www.sava.co.za, per e-mail: vetlink@mweb.co.za of telefonisch: +27 12 546 3442.

Maart

- 14/15 XV. Tagung über Pferdekrankheiten im Rahmen der EQUITANA mit begleitender Industrieausstellung, Essen. Schwerpunktthemen: Erkrankungen des alternen Pferdes, Headshaking beim Pferd. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.
- 15 Seminar über Praxismanagement für Klein- und Großtierpraktiker im Rahmen der EQUITANA, Essen. Finanzplanung, Wirtschaftlichkeit, Praxisführung. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.
- 17/22 Internationaal PHLO seminar: New Developments in Feed Evaluation. Inschrijving bij het Bureau PHLO, Wageningen, tel.: 0317 484 093.
- 24 Veranderingsmanagement door L. Lap. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secc.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 695 euro.
- 28 Emotionele intelligentie en communicatie door I. Weeda. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317 426547, e-mail info@secc.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 395 euro.

April

- 03/06 Veterinary congress, British Small Animal Veterinary Association, locatie: International Congress Center, info: Susanna@beva.org.uk.
- 10/11 Symposium 'Grenzen aan welzijn en dierlijke productie' (NWO/LNV).
- 11 Spiritualiteit als creatieve inspiratiebron door I. Weeda en B. Blans. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secc.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 395 Euro. Inschrijftermijn sluit op 1 maart 2003.
- 25/27 Voorjaarsdagen, Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren. Info via internet www.voorjaarsdagen.org of telefonisch: (020) 6793411.

Mei

- 22/25 Veterinary congress, Federation of European Companion Animal Veterinary Associations/ APMVEAC, locatie: Congress Estoril, Portugal, info: s.orr@rlafflea.demon.co.uk.

Juli

- 11 13th ECVS Annual Scientific Meeting and Congress. Location: Moat House Hotel in Glasgow, Scotland. For more information: www.seeglasgow.com. For registration: ecvs@vetclinics.unizh.ch.
- 13/18 9e International European Association for Veterinary Pharmacology and Toxicology Congress in Lissabon, Portugal. Info: www.fmv.utl.pt/eavpt2003/congress.htm.

September

- 10/13 Veterinary congress, British Equine Veterinary Association, locatie: Birmingham, info: Susanna@beva.org.uk.

2004

Augustus

- 25/28 Veterinary congress, world congress of veterinary dermatology, locatie: Wenen, Oostenrijk, info: Kristian.Pedersen@VetdermVienna.com.

VERGADERINGEN & BIJENKOMSTEN

Maart

- 11 Jaarvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 15 Werkvergadering voor Gezelschapsdierenpractici, zalencentrum De Poort van Limburg, Bassin 5 te Weert. Ontvangst vanaf 8.30 uur, aan-

vang lezingen: 9.00 uur. De afsluiting is om ongeveer 13.00 uur. Het thema is: thorax. De sprekers zijn dr. A.A. Stokhof en mevr. dr. M.E. Peeters. Leden van de afdelingen Zeeland, Noord-Brabant en Limburg betalen 5 euro, niet-leden 10 euro. Graag van te voren aanmelden bij Wim Oosse, tel 0475-593928, fax 077-4622831, e-mail: w.oosse@home.nl.

- 18 Werkvergadering rond IV, te Molenwijk in Bostel, 20.15 uur.
- 20 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

April

- 7 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio Oost, aanvang 20.15 uur, Hotel Bilderberg Arnhem-Velp te Velp.
- 10 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio Noord, aanvang 20.15 uur, Mercure Hotel Hajé te Heerenveen.
- 14 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio Zuid, aanvang 20.15 uur, Best Western Hotel Brabant te Breda.
- 16 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio West, aanvang 20.15 uur, Restaurant Groot Kievitsdal te Baarn.

Juni

- 17 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 19 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

September

- 9 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 18 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

November

- 22 Najaarsdag Groep Homoeopatisch-werkende Dierenartsen te Breda. De precieze locatie wordt nog bekend gemaakt.

December

- 9 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur. Locatie Mercure Arnhem.

CURSUSSEN

Februari

- 17 PAO-D cursus 03/123, Dermatologie Kat.
- 18 PAO-D cursus 03/101, Röntgen Skelet.
- 18 PAO-D cursus 03/213, Rund Dag I en II.
- 19 PAO-D cursus 03/503, Leidraad.
- 20 PAO-D cursus 03/301, Klinische Les Varken (herhaling 2001).
- 20 PAO-D cursus 03/501, Diagnostiek Rugproblemen Paard.
- 27 PAO-D cursus 03/903, Onderhandelen.
- 27 PAO-D cursus 03/302, Medicatie in de geneeskunde van het varken (UD).

Maart

- 5 PAO-D cursus 03/226, Uiergezondheidsmodule (UGM).
- 11 PAO-D cursus 03/126, Casuïstieken neurologie.
- 12 PAO-D cursus 03/116, Bijblijven op internistisch gebied.
- 13 PAO-D cursus 03/218, Medicatie in de Geneeskunde van het Kalf.
- 13 PAO-D cursus 03/225, Veterinair Inseminatie-analysesysteem rund-vee, nieuwe versie.
- 14 PAO-D cursus 03/227, Koemanagement rondom automatische melken (UD).
- 15 PAO-D cursus 03/102, Röntgen Skelet.
- 18 PAO-D cursus 03/220, Gezondheidsplanner voor melkveehouders.
- 25 PAO-D cursus 03/127, Casuïstieken maagdarmproblemen.
- 25 PAO-D cursus 03/397, Basiscursus Klimaat in de varkenshouderij.
- 19,26 PAO-D cursus 03/200, Voeding Rund Module I.

April

- 1 PAO-D cursus 03/128, Cardiotherapeutica en casuïstieken gezelschapsdieren.
- 1 PAO-D cursus 03/305, Bedrijfsbegeleiding: kengetallen analyse en case studies.
- 2 PAO-D cursus 03/200, Voeding Rund Module I.
- 2 PAO-D cursus 03/306, Varken: bloeduitslagen, wat kun je ermee? (en wat niet) (UD).

NIEUW

Een doorbraak in de gezondheidsvoeding voor de kat

Het eerste dieetprogramma ter preventie
van de meest voorkomende gezondheidsrisico's bij
GESTERILISEERDE POEZEN EN GECASTREERDE KATERS

Overgewicht - Suikerziekte - Blaasstenen of blaasgruis
Problemen als gevolg van haarballen
Chronische nierinsufficiëntie - Mond- en gebitsaandoeningen

ROYAL CANIN

Royal Canin Nederland BV - Postbus 63 - 5460 AB Veghel
Telefoon (0413)318400 - E-mail: info@royalcanin.nl - Internet: www.royalcanin.nl

- 2 PAO-D cursus 03/224, Bacteriologische Onderzoek Klinische Mastitismonsters (UD).
- 8 PAO-D cursus 03/401, Rode bloedluis (dermanyssus gallinea) bij pluimvee
- 11 PAO-D cursus 03/402, Praktische aspecten van de immunologie bij pluimvee.
- 12 PAO-D cursus 03/112, Echografie Hond en Kat.
- 15 PAO-D cursus 03/304, Praktische Huisvesting Varkenshouderij.
- 16 PAO-D cursus 03/216, Elektronische data-uitwisseling van het melkveebedrijf naar de dierenarts.
- 24 PAO-D cursus 03/219, Medicatie in de geneeskunde van de melkhouderij.
- 24-25 Biologische landbouw: nieuwe kennis over primaire productie. PHLO-cursus in Wageningen door Prof.dr.ir. A. van Bruggen en prof.dr.ir. A. van der Zijpp. Kosten 995 Euro. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info.phlo@wur.nl, website www.wau.l/phlo.

Mei

- 7 PAO-D cursus 03/131, De Internistische Patiënt.
- 15 PAO-D cursus 03/136, Gedragsproblemen bij hond en kat.
- 20 PAO-D cursus 03/122, Parodontologie bij hond en kat.
- 21 PAO-D cursus 03/134, Orthopedie bij hond en kat.
- 21 PAO-D cursus 03/303, Immunitet door Vaccinatie in Individu en Koppel.
- 23 PAO-D cursus 03/129, Dermatologie en Interne Geneeskunde Gezelschapsdieren.
- 27 PAO-D cursus 03/133, Chirurgie Gezelschapsdieren.

Juni

- 4 PAO-D cursus 03/223, Klinische les obstetrie rund
- 14 PAO-D cursus 03/110, Röntgenologisch Onderzoek van het Abdomen.
- 17 PAO-D cursus 03/130, Basiscursus Oogheelkunde Therapieën.
- 18 PAO-D cursus 03/210, Koe Comfort, zorgen voor een beter, langer en productiever leven (UD).
- 19 PAO-D cursus 03/132, Claims aangaande Voeders en Diëten Gezelschapsdieren.

De **Kliniek voor gezelschapsdieren** in Dieren is een jonge snelgroeiende, en vooruitstrevende kliniek (www.kliniek-dieren.nl). De kliniek bestaat drie jaar en is kortgeleden uitgebreid met een nevenvestiging in Brummen. Het team bestaat uit twee dierenartsen en vier paraveterinair.

Wij hebben binnen ons team plaats voor een

enthousiaste en ambitieuze dierenarts (m/v)

Graag zien wij bij onze nieuwe collega

- Goede contactuele eigenschappen
- Een ambitieuze instelling
- Capaciteit om zelfstandig te kunnen werken
- Bereidheid tot het participeren in de dienstregeling
- Interesse in eerste- en tweedelijns diergeneeskunde

Wij bieden

- Een jong team
- Salariëring volgens de KNMvD-richtlijnen
- Goede ontwikkelingsmogelijkheden in een goed geoutilleerde praktijk
- Een voltijdbaan per 1 april
- Bij gebleken geschiktheid een vast dienstverband

Werkomgeving

De kliniek in Dieren ligt in een mooie bosrijke omgeving, aan de rand van de Veluwezoom.

Sollicitaties kunt u binnen veertien dagen na verschijning van dit blad richten aan: Kliniek voor gezelschapsdieren, ter attentie van de heer M. Cuperus of de heer K. de Leeuw, Buitensingel 5, 6951 AW Dieren, telefoon (0313) 420032.

Dierenkliniek Europaplein

huisdieren exotische dieren

veterinaire tandheelkunde

Dierenkliniek Europaplein is een zeer moderne kliniek in **Amsterdam** tegenover de RAI. Er werken nu drie artsen, één praktijkmanager en zes assistentes. Voor uitbreiding van ons zeer gemotiveerde en professionele team zijn wij op zoek naar een

Dierenarts m/v voor 30 uren per week

Werkervaring en ervaring met DAISY is een pré!

Ben jij degene die wij zoeken? Bel dan met 020 - 6642094 en vraag naar Marno Wolters of email naar info@dierenkliniek-europaplein.com

DAP "Tusken Diken en Feanen" is een gemengde praktijk in Friesland, waar vijf dierenartsen fulltime werkzaam zijn vanuit een centraal gelegen praktijkcentrum met twee dependances.

Wegens vertrek van een collega zijn wij op zoek naar een

Dierenarts m/v

Wij vragen:

- speciale interesse voor de geneeskunde van paarden en gezelschapsdieren
- de paardenerkenning of de bereidheid om die te behalen
- zelfstandigheid en bereidheid om allround diensten te vervullen
- een enthousiaste en teamgerichte instelling.

Wij bieden:

- een fulltime baan
- een goede werksfeer
- bij gebleken geschiktheid goede toekomstmogelijkheden
- salaris en secundaire arbeidsvoorwaarden volgens KNMvD normen
- gelegenheid om PAO te volgen

Schriftelijke sollicitatie met cv binnen veertien dagen naar:

Dierenartsenpraktijk "Tusken Diken en Feanen", Lytsewei 30a, 9289 LB Drogeham.

Inlichtingen:

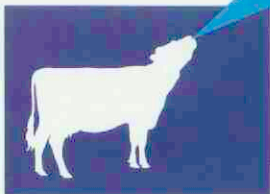
W. de Vries, telefoon: (0512) 332650 (praktijk), (0512) 364161 (privé).

Wat een opluchting!

Binixin® van Bayer: herstelt de longfunctie snel

- Niet steroïdale ontstekingsremmer op basis van 50 mg Flunixin per ml.
- Acute ontsteking bij **bronchopneumonie** bij **rund**
- **Koliek** en ontsteking bij **spier-en skeletaandoeningen** bij **paard**
- **Snelle en sterke werking**
- **Inspuitbare oplossing** in flacons van 50 ml en 100 ml

Binixin®

Benaming: Binixin® een inspuitbare oplossing voor intraveneus gebruik. • **Samenstelling:** Elke ml bevat 50 mg Flunixin (als Flunixin meglumine); Fenol (bewaarmiddel); Natrium Formaldehyde Sulfoxyfaat (antioxidans) en Propyleenglycol (solvens). • **Diersoort:** Rund, paard. • **Indicaties:** Rund: voor de leniging van acute ontsteking geassocieerd met bronchopneumonie. Paard: voor de leniging van ontsteking geassocieerd met aandoeningen van spieren of skelet, voornamelijk in de acute tot subchronische stadia. Het is eveneens geïndiceerd voor de leniging van viscerale pijn, geassocieerd met koliek. • **Contra-indicaties:** Niet gebruiken bij dieren met hart – lever –, of nieraandoeningen; indien er de mogelijkheid is van gastro-intestinale ulceratie of bloeding of indien er risico's zijn op bloedstollingsstoornissen. Niet gebruiken bij dieren die lijden aan koliek veroorzaakt door ileus en die geassocieerd is met dehydratie. Niet gebruiken bij dieren met chronische aandoeningen van het skelet of de spieren. Niet gebruiken bij dieren met gekende overgevoeligheid t.o.v. de werkzame stof. Niet gebruiken bij paarden waarvan de melk

bedoeld is voor humane consumptie. • **Ongewenste effecten (algemeen):** Het gebruik van niet-steroïdale ontstekingsremmers (NSAID's), inclusief flunixin, kan predisponerend werken of leiden tot gastro-intestinale irritatie en in erge gevallen, ulceratie. Er is de mogelijkheid tot bloeding, gastro-intestinale irritatie en letsels, necrosis ter hoogte van de nierpapillen en veranderingen in bloedparameters. Er zijn occasionele meldingen van reacties ter hoogte van de injectieplaats bij paarden alsook, zowel bij paarden als runderen, van collaps na vlugge intraveneuze toediening. Er zijn occasionele voorvallen van anafylactische reacties welke soms fataal kunnen zijn. • **Dosering en toedieningsweg:** Rund: De aanbevolen dosis bedraagt 1 tot 2 ml Binixin per 45 kg lichaamsgewicht (equivalent aan 1,1 tot 2,2 mg flunixin per kg) intraveneus toegediend en herhaald als nodig met 24 uur interval voor maximaal 3 opeenvolgende dagen. De oorzaak van de acute ontstekingsreactie dient te worden achterhaald en behandeld met een bijhorende therapie. Paard: Bij gebruik bij spier – en skeletaandoeningen bedraagt de aanbevolen dosis 1ml Binixin per 45kg lichaamsgewicht (equivalent aan 1,1mg flunixin per kg) intraveneus toegediend met 24 uur interval voor maximaal 5 opeenvolgende dagen naargelang de respons. Bij gebruik bij koliek bedraagt de aanbevolen dosis 1ml Binixin per 45kg lichaamsgewicht (equivalent aan 1,1mg flunixin per kg) intraveneus toegediend en één – tot tweemaal herhaald indien symptomen van koliek zich herhalen. De oorzaak van de koliek dient te worden achterhaald en behandeld met een bijhorende therapie. • **Wachtijd:** Eetbare weefsels. Rund: 10 dagen. Paard: 28 dagen. Melk. Rund: 48 uur. Niet toedienen aan paarden waarvan de melk wordt gebruikt voor humane consumptie.

Registratiehouders: Bayer s.a.-n.v. : Reg Nr. : 187 IS 330 F12, Bayer B.V.: REG NL 9975

Bayer HealthCare

www.livestock.bayer.b
www.livestock.bayer.b

Crisis

Tijdens de bestudering van de inhoud van het voor u liggende Tijdschrift, om dit te voorzien van een passend editorial, kijk ik met een half oog naar een uitzending van Nova. Natuurlijk vormt de steeds verder oplopende spanning rond Irak het hoofdonderwerp. De oorlogsdreiging neemt toe en diverse landen nemen preventieve maatregelen om terroristische aanslagen te voorkomen. Ook Nederland onderneemt actie. Men laat zien dat er druk wordt gewerkt aan de productie van pokkenvaccin. Kort wordt ingegaan op de grote ontdekking van Jenner, hoe hij als eerste, reeds in 1796, succesvol een kind vaccineerde tegen pokken, met een 'koepok'-virus (Vaccinia-virus). Zoals bekend heeft een intensieve vaccinatiecampagne er later toe geleid, dat het pokkenvirus wereldwijd is uitgeroeid. In enkele laboratoria in de wereld is het virus echter bewaard gebleven en er kan niet worden uitgesloten dat dit agens in verkeerde handen is gevallen. In de reportage wordt vervolgens gediscussieerd of er bij calamiteiten moet worden overgegaan tot een vaccinatie van alle Nederlanders of niet. Deskundigen, waaronder collega Osterhaus, pleiten voor een ringvaccinatie!

Deze discussie klinkt ons meer dan bekend in de oren. Het toeval wil dan ook, dat juist in dit nummer van het Tijdschrift, een door het Bestuur ingestelde werkgroep haar aanbevelingen over de aanpak van een eventueel volgende MKZ-uitbraak doet. Er wordt natuurlijk een lans gebroken voor de mogelijkheid om bij een uitbraak te kunnen vaccineren. Dit, zoals duidelijk wordt gesteld: "In het belang van mens en dier".

Deze aanbeveling van de werkgroep vormt een voorbeeld van de bepaling van een collectief standpunt. Dat het innemen van een algemeen standpunt niet altijd gemakkelijk gaat, blijkt uit de diverse ingezonden stukken die in dit nummer zijn geplaatst. De diversiteit in werkkerrein, de uiteenlopende inzichten en de verschillende belangen binnen de veterinaire beroepsgroep, maken het aansturen van een beroepsvereniging niet gemakkelijk. Omdat onze beroepsgroep slechts een kleine factor vormt in een complexe maatschappij, lijkt het bundelen van de krachten echter noodzakelijk. Dat er daarbij strategische keuzes gemaakt moeten worden, staat vast.

Het maken van de juiste keuze en het bundelen van krachten is ook internationaal gezien momenteel een groot probleem. Op dit toneel spelen er eveneens verschillende belangen, die lang niet allemaal duidelijk zijn. De informatie die tot ons komt, is bovendien niet altijd even transparant en betrouwbaar. Gelukkig hoeven wij als beroepsgroep deze problemen niet op te lossen, maar ook wij kunnen ons niet aan de mogelijke gevolgen van de internationale crisis onttrekken. Laten we hopen op een goed afloop.

Terugkerend naar ons eigen Tijdschrift mogen we concluderen dat goede communicatie, open discussie en adequate informatievoorziening, erg belangrijk zijn. We hopen met dit nummer in die opzet te zijn geslaagd.

J.T. Siebinga

**Tijdschrift
voor
Diergeneeskunde**

Recidiverende huidproblemen bij een zeekoe: de diagnostische aanpak

W.H.G. Leistra¹, M.J. Hoyer², M. Kik³, en J.D. Sinke^{1,*}

Tijdschr Diergeneeskd 2003; 128:140 - 145

Oorspronkelijk artikel

SAMENVATTING

Een ongeveer veertig jaar oude Caribische zeekoe werd aangeboden met een sinds vijftien jaar recidiverende vesiculaire en ulceratieve dermatitis, gecombineerd met anorexie en gewichtsverlies.

Op basis van de anamnese en klinische verschijnselen werd een differentiaaldiagnoselijst opgesteld die vervolgens door middel van aanvullend onderzoek werd getoetst. Aanvullend onderzoek bestond uit huidafkrabsels, bacteriologisch onderzoek, cytologisch onderzoek, bloedonderzoek en histopathologisch onderzoek van huidbiopsies. Op grond van de resultaten kon de waarschijnlijkheidsdiagnose auto-immuundermatose worden gesteld. Ondanks behandeling met corticosteroïden recidiveerden de klachten en overleed het dier. Uit histopathologisch onderzoek van post-mortem genomen huidbiopsies bleek een auto-immuundermatose opnieuw de meest waarschijnlijke diagnose, en kon de aandoening nader worden gekarakteriseerd als een subepidermale bulleuze dermatose, mogelijk op auto-immun basis. Het post-mortem onderzoek gaf verder aan dat er sprake was van decompensatio cordis en chronische nefritis. In welke mate de huidaandoening heeft bijgedragen aan de doodsoorzaak blijft onduidelijk. Deze casuïstiek toont aan dat ook bij weinig voorkomende diersoorten een systematische aanpak van ziekteverschijnselen van groot belang is.

SUMMARY

Recurrent skin problems in a manatee: the diagnostic approach

A 40-year-old manatee was referred with recurrent vesicular and ulcerative dermatitis for the past 15 years. During this period the animal was anorectic and lost weight.

Differential diagnoses were formulated on the basis of the history and clinical signs.

Skin scrapings, bacterial and fungal culture, cytological examination, blood examination, and histopathological examination of skin biopsies narrowed this list down to autoimmune dermatitis. Despite corticosteroid therapy the symptoms recurred and the animal died. Histopathological examination of post-mortem skin biopsies showed again autoimmune dermatitis, more specifically subepidermal bullous autoimmune dermatitis, as the most probable cause of the skin lesions. Post-mortem examination showed cardiac decompensation and chronic nephritis. It was impossible to estimate the possible contribution of the chronic dermatitis to the cause of death. The purpose of this case report is to show the importance of a systematic work-up of disease in exotic animals.

¹ Maatschap Dermatologie, Dierenarts Specialisten, Amsterdam.

² Koninklijk Zoologisch Genootschap, Natura Artis Magistrata, Amsterdam.

³ Hoofdafdeling Pathologie, Faculteit der Diergeneeskunde, Utrecht.

* Correspondentie naar: J. Sinke, Maatschap Dermatologie, Dierenarts Specialisten Amsterdam, Weesperzijde 147, 1091 ET Amsterdam. Tel.: 020-6926394, Fax: 020-6937095, e-mail: maatschapdermatologie@planet.nl.

INLEIDING

Zeekoeien zijn zeezoogdieren behorend tot de orde van de Sirenia. De soort *Trichechus manatus*, de Caribische of West-Indische zeekoe, komt in het wild voor in tropische gebieden, met name de kustgebieden van Zuid- en Midden-Amerika. Een volwassen mannelijk dier is ongeveer 1,7 meter lang en weegt gemiddeld 300 kg. In het wild kunnen ze naar schatting zo'n vijftig jaar oud worden. Ze worden zowel in zout als zoet water aangetroffen en kunnen ook in gevangenschap in beide soorten water leven. Ze worden al meer dan een eeuw in dierentuinen gehouden en lijken relatief ongevoelig voor ziektes. Wel is duidelijk geworden dat het succesvol houden van zeekoeien in gevangenschap samenhangt met de waterkwaliteit en de juiste voeding. Met name een juiste watertemperatuur is van levensbelang voor de zeekoe. De dieren zijn strikte vegetariërs; een volwassen dier eet ongeveer 20-25 kg groenvoer per dag (9).

CASUÏSTIEK

Anamnese

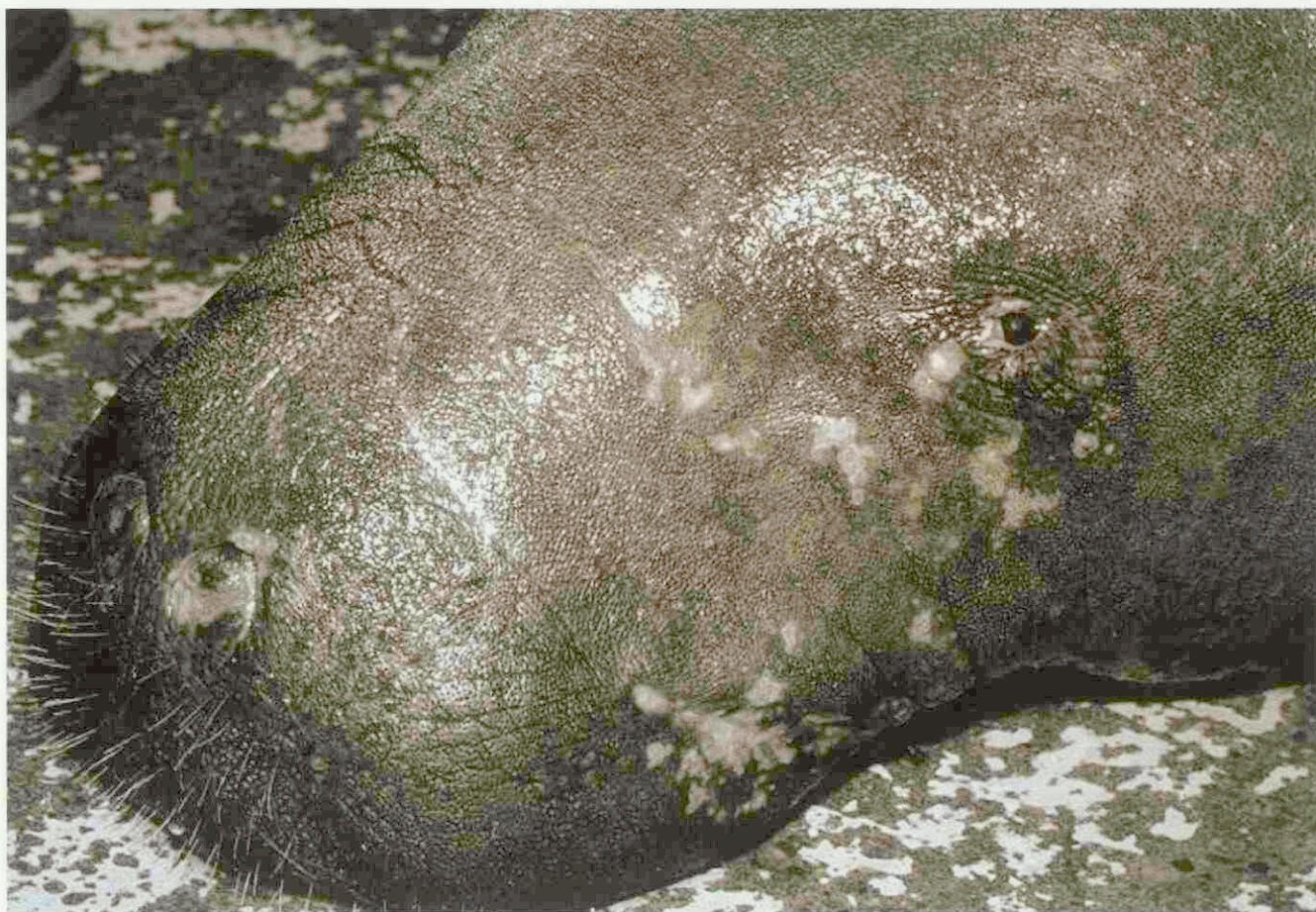
Een ongeveer veertig jaar oude mannelijke Caribische zeekoe (*Trichechus manatus*) werd aangeboden aan de Maatschap Dermatologie te Amsterdam, in verband met vesiculaire en ulceratieve dermatose gecombineerd met verminderde eetlust en gewichtsverlies (50 kg in twee weken). Het dier vertoonde, voor zover te beoordelen, geen tekenen van jeuk of pijn. Deze klachten waren sinds vijftien jaar recidiverend aanwezig met steeds toenemende ernst. Gedurende deze jaren was het dier behandeld met multi-vitaminepreparaten, antibiotica (enrofloxacin, tetracycline), corticosteroïden en topische behandeling met 10% betadine, meestal in wisselende combinaties met elkaar. De klachten verdwenen met deze behandelingen steeds tijdelijk.

Het dier was in 1966 in het wild gevangen en geïmporteerd uit Suriname en werd sinds 1977 samen met zijn zoon in Artis gehuisvest. De zoon heeft nooit huid- of andere gezondheidsproblemen ontwikkeld.

Klinische bevindingen

Bij algemeen klinisch onderzoek bleek de zeekoe erg mager te zijn in vergelijking met zijn zoon. De slijmvliezen leken, voor zover te inspecteren, niet afwijkend. De ogen en oren waren niet ontstoken. De ademhaling was niet betrouwbaar te beoordelen gezien de stress van het dier. Het algemeen klinisch onderzoek bij zeekoeien blijft veelal beperkt tot het beoordelen van de habitus, slijmvliezen en ademhaling (normaliter in rust: één keer per drie à zes minuten). De rectale temperatuur hoort tussen de 34,5 en 36,1°C te liggen, maar is moeilijk op te nemen omdat onder onderzoeksomstandigheden ('drooglegging') de anus moeilijk bereikbaar is. Over de hartslag en de beoordeling daarvan is weinig bekend bij zeekoeien.

Bij dermatologische inspectie bleken caudaal van de borst-

Figuur 1. Ulcera in kop- en halsgebied. Foto: R. van Weeren.

vinnen tientallen vesikels aanwezig met een doorsnede van gemiddeld een centimeter. In kop- en halsgebied was er sprake van ulceraties (Figuur 1) en op het caudale deel van de rug beide typen huidlesies. De epidermis liet hier over grote gedeelten los (Figuur 2).

Op basis van deze gegevens werden de volgende differentiële diagnoses in overweging genomen: infectieuze dermatitis (parasitair, protozoair, bacterieel, schimmel, gist), dermatitis ten gevolge van zoötechnische deficiënties (met name voedingsdeficiënties en afwijkingen van de waterkwaliteit), auto-immuundermatose en superficiële necrolytische dermatitis.

Aanvullend onderzoek

Aanvullend onderzoek bestond uit microscopisch onderzoek van huidafkrabsels, bacteriologisch onderzoek van materiaal uit een intacte vesikel, cytologisch onderzoek van materiaal uit een intacte vesikel, schimmelkweek van vloeistof uit een intacte vesikel en oppervlakkig materiaal afgenomen met een swab, histopathologisch onderzoek van huidbiopten en een algemeen screenend bloedonderzoek. Tevens werden de zoötechnische omstandigheden geëvalueerd.

Met uitzondering van bloedafname bestaan er voor de genoemde technieken geen specifieke richtlijnen voor de zee-koe. Daarom werden de diagnostische procedures aangehouden zoals die ook voor de hond en kat gelden (4). Huidbiopten van 6 mm doorsnede werden genomen met een ponsbiopteur onder lokale verdoving (lidocaine 1%). Bloedafname vond plaats aan de plantare zijde van de borstvin zoals voor zee-koeien wordt aangegeven (9).

Resultaten aanvullend onderzoek

In het algemeen screenend bloedonderzoek werden geen aanwijzingen gevonden voor de vermagering van het dier.

Bij microscopisch onderzoek van diverse huidafkrabsels werden geen parasieten gevonden. Cytologisch onderzoek toonde alleen neutrofiele granulocyten aan. Er werden geen intracellulaire bacteriën, gisten, schimmels, parasieten of acantholytische cellen aangetroffen. Bacteriologisch onderzoek toonde een mengcultuur van zes soorten bacteriën, waaronder *Pseudomonas spp* en diverse coliformen. Er konden geen schimmels of gisten worden gekweekt uit vloeistof uit een intacte vesikel en uit oppervlakkig materiaal afgenomen met een swab. Op grond van deze bevindingen werden infectieuze oorzaken van de huidklachten onwaarschijnlijk geacht.

Histologisch onderzoek van de huidbiopten liet een matig tot ernstige proliferatieve ontsteking in de epidermis zien, met micropustels waarin enkele niet nader geïdentificeerde nematoden werden gevonden. Het ontstekingsinfiltraat bestond voornamelijk uit heterofielen (een bij de zee-koe voorkomende granulocyt die morfologisch veel overeenkomst vertoont met de eosinofiele granulocyt), eosinofielen en lymfocyten. Deze histopathologische bevindingen kunnen passen bij cutane parasietenovergevoeligheid, superficiële necrolytische dermatitis en auto-immuundermatosen. Cutane parasietenovergevoeligheid wordt verondersteld een rol te kunnen spelen bij recidiverende huidproblemen bij zee-koeien, gebaseerd op de waarneming dat bij sommige dieren de problemen verdwijnen nadat de nematoden met behulp van een

Figuur 2. Epidermolyse op caudale rug en staart. Foto: R. van Weeren.

antiparasitaire behandeling geëlimineerd zijn (mondelinge mededeling Judy St Leger, Ocean World, San Diego, CA, USA).

Superficiële necrolytische dermatitis is bij andere diersoorten altijd geassocieerd met leverziekten of glucagonproducerende pancreastumoren (6). De huidlesies ontstaan door degeneratie van keratinocyten, vermoedelijk als gevolg van metabole stoornissen die veroorzaakt worden door deze ziekten. Bloedonderzoek wees uit dat zowel de leverenzymen als de glucose binnen de normaalwaarden lagen, waardoor superficiële necrolytische dermatitis minder waarschijnlijk werd.

Alhoewel het histologisch beeld geen specifieke aanwijzingen voor auto-immuundermatosen gaf, kon deze groep huidziekten zeker niet worden uitgesloten, mede omdat de lesies zich leken te concentreren in de epidermis. Er kon op grond van deze resultaten echter geen nadere identificatie plaatsvinden van om welk type auto-immuundermatose het eventueel zou kunnen gaan.

Uit evaluatie van de zoötechnische omstandigheden bleek dat de zeekoe gehuisvest was in een verswaterbassin gevuld met leidingwater van 27-28°C, dat dagelijks verversd werd. De ruimte was voorzien van een UV-lamp, echter de capaciteit van deze lampen was gering en het licht drong slechts enkele centimeters in het water door. De UV-voorziening was dus mogelijk te gering. De voeding bestond voornamelijk uit andijvie, soms aangevuld met kiwi's, bananen en wortels. Tot twee jaar geleden kregen de zeekoeien een voedingssupplement bestemd voor zeezoogdieren, de laatste jaren weigerden de dieren echter dit supplement in de vorm waarin men het

probeerde toe te dienen. De vitaminen/mineralenvoorziening was dus mogelijk onvoldoende, met name de laatste twee jaar. Aan de hand van bovenstaande bevindingen werd de differentiaaldiagnose beperkt tot: cutane parasietenovergevoeligheid, auto-immuundermatose en dermatitis ten gevolge van zoötechnische deficiënties.

Verloop

Direct nadat het materiaal voor bovengenoemd aanvullend onderzoek was afgenomen, werd de zeekoe behandeld met corticosteroïden (dexamethason-isonicotinaat 12 mg IM). Hierop namen de huidproblemen enigszins af en verbeterde de eetlust van het dier. Naar aanleiding van de uitslagen van het aanvullend onderzoek werd het dier enkele weken later behandeld met doramectine (een eenmalige dosis van 60 mg IM). Tevens werd de voeding aangevuld met een vitamine/mineralenpreparaat (liquid vitamin supplement for Racing Horses). Doseringen van de bovengenoemde medicijnen waren gebaseerd op richtlijnen uit het CRC Handbook of Marine Mammal Medicine (9). Desondanks recideerden de klachten enkele weken later opnieuw in ernstige mate en vermagerde de zeekoe sterk. Het dier werd hierop wekelijks behandeld met dexamethasonisonicotinaat 12 mg IM, zonder effect. Ongeveer een maand later overleed het dier zonder andere ziekteverschijnselen getoond te hebben dan de bovenbeschreven symptomen.

Post-mortem onderzoek

Macroscopisch onderzoek toonde een sterk vermagerd dier met ulceratieve huidlesies en op sommige plaatsen een losla-

Figuur 3. Histopathologische veranderingen in de post-mortem genomen huidbiopten. Vergroting: 20 x. Kleuring: HE. Foto: G. Grinwis.

tende epidermis. Er werd een purulent proces in de huid gevonden. Bij microscopisch onderzoek bleek in de ulceratieve huid sprake van epidermolysis op basaalmembraanniveau (Figuur 3). Er was geen sprake van interface, dermatitis of acantholyse. De achtergebleven basaalmembraan had een regelmatig aspect. Ontstekingsreacties varieerden van afwezig ondanks veel bacteriën, tot gering en rondcellig en hier en daar purulent. Er werden geen parasieten in de huid aangetroffen. Een BO van het abces in de huid toonde enkele *Pseudomonas*- en *Streptococcus*-species aan die waarschijnlijk secundair waren. Het hart vertoonde dilatatie van de aorta en de arteria pulmonalis met een verdikte aortawand. Er was sprake van degeneratieve veranderingen van hartspiervezels. De lever was gezwollen en bol met een onregelmatig oppervlak. Bij microscopisch onderzoek werden zeer bloedrijke sinusoiden aangetroffen, met vrij veel periportaal bindweefsel, multifocaal veel met ijzerpigment beladen macrofagen en kupfferse stercellen, en in mindere mate met ijzerpigment beladen hepatocyten. Er was sprake van focaal verlies van architectuur en teleangiectasieën.

Ook de nieren waren vergroot, bol en bleek. De glomeruli waren zeer onregelmatig, lokaal omgeven door veel bindweefsel, met veel uitgebreide interstitiële fibrosering. Er was focaal acute reactieloze necrose van het tubulaire epitheel te vinden en hier en daar een rondkernig infiltraat.

De longen vertoonden oedeem, emfyseem, en waren vochtig, bleek met zwarte stippen. In de alveoli werden multifocaal groepjes met ijzerpigment beladen alveolaire macrofagen (heart failure cells) aangetroffen, en melanomacrophagen met ijzer en melaninepigment in de septa.

Het maagdarmkanaal had een dikke wand met veel vaattekening. De milt was weinig actief, met brede trabekels en uitgebreide hoeveelheden ijzerpigment in de macrofagen. De overige organen vertoonden geen afwijkingen.

Op basis van deze bevindingen was de pathologische conclusie: chronische interstitiële nefritis, verdacht van decompensatio cordis, verdacht van auto-immuundermatose.

DISCUSSIE

Bij de benadering van de dermatologische klachten van deze, voor de dierenarts weinig gangbare, patiënt, is zoveel moge-

lijk geprobeerd de gebruikelijke procedure te volgen voor dieren met dermatologische problemen. Hierbij werd op basis van de anamnese en klinische verschijnselen een differentiaaldiagnose opgesteld en vervolgens werd door middel van nader onderzoek deze lijst uitgewerkt.

Het volgen van deze procedure wordt bij dergelijke dieren echter beperkt, enerzijds door hun specifieke eigenschappen zoals lichaamsbouw en gedrag, anderzijds door een gebrek aan kennis over de juist bij deze diersoorten voorkomende ziektes. Zo zijn de mogelijkheden tot klinisch onderzoek bij de zeeke beperkt. Het onderzoek moet in korte tijd plaats vinden, namelijk de periode waarin het dier in verband met het verversen van het bassinwater, droog ligt. Bij het verzamelen van het materiaal voor het aanvullend onderzoek werden geen noemenswaardige verschillen waargenomen met gezelschapsdieren op dit gebied, waardoor er vanuit mag worden gegaan dat de hierdoor verkregen informatie betrouwbaar is. Bij het opstellen van een eerste differentiaaldiagnose kon niet worden uitgegaan van specifieke ziektekundige kennis op het gebied van zeeke, aangezien deze zeer spaarzaam is. Daarom werd uitgegaan van wat in principe bij andere diersoorten (hond, kat, paard) bij dergelijke symptomen differentiaaldiagnostisch in aanmerking zou komen, aangevuld met de bij 'bijzondere' dieren voor de hand liggende zoötechnische deficiënties.

Gebaseerd op de uitslag van het cytologisch onderzoek, bacteriologisch onderzoek, cultureel schimmelonderzoek, histopathologisch onderzoek van de huidbiopten en het bloedonderzoek, kon de differentiaaldiagnoselijst bij deze patiënt beperkt worden tot een overgevoeligsreactie op de in de micropustels gevonden nematoden, auto-immuundermatosen en zoötechnische deficiënties.

Om de invloed van de nematoden op de dermatitis te onderzoeken is de zeeke behandeld met doramectine. Omdat ondanks deze behandeling de klinische klachten recidiveerden, lijkt een cutane overgevoeligsreactie op nematoden geen belangrijke bijdrage te hebben geleverd aan de symptomen. Dat de doramectinebehandeling op zich succesvol is geweest wordt ondersteund door het histopathologisch onderzoek van de post-mortem genomen huidbiopten, waarin geen aanwijzingen voor een nematodeninfectie werden gevonden. Helaas was het niet duidelijk om welke soort nematode het hier ging. In het wild levende zeeke hebben vaak diverse soorten maagdarmparasieten waaronder ook nematoden (1), maar nematoden in de huid worden nergens beschreven. De betekenis van deze cutane parasietenovergevoeligs blijft daarom vooralsnog onduidelijk.

Omdat het hier een bijzondere diersoort betrof, werd tevens aandacht besteed aan de zoötechnische aspecten. Hoewel de zoötechnische omstandigheden mogelijk niet helemaal ideaal waren, is het niet waarschijnlijk dat dit de enige of belangrijkste factor was in het veroorzaken van de klinische klachten. Immers, de zoon van de betreffende zeeke leeft al jaren zonder gezondheidsproblemen onder dezelfde omstandigheden. Het is waarschijnlijker dat minder goede zoötechnische omstandigheden een negatieve invloed hebben gehad op reeds bestaande klachten. Het idee dat zoötechnische deficiënties (mede) kunnen leiden tot huidafwijkingen bij zeeke ligt voor de hand en wordt dan ook veelvuldig geopperd (8). In de literatuur echter wordt dit slechts marginaal onderbouwd. De aanbevelingen die er zijn voor de zoötechnische aspecten van het houden van zeeke en de invloed

hiervan op de gezondheid, berusten voornamelijk op empirische waarnemingen (2,9). De invloed van de zoötechnische omstandigheden op de ontwikkeling van de ziekteverschijnselen bij dit dier blijft daarom geheel speculatief.

Bij de hier gevolgde diagnostische aanpak bleef uiteindelijk auto-immuundermatose over als meest waarschijnlijke oorzaak van de klachten, op basis van het histopathologisch onderzoek van de huidbiopten en ondersteund door de gunstige reactie op corticosteroïden. Deze waarschijnlijkheidsdiagnose wordt bevestigd door histopathologisch onderzoek van de post-mortem genomen huidbiopten. De hierbij gevonden epidermolysis op basaalmembraanniveau zonder epidermale necrose, acantholyse, of interface-dermatitis past het beste bij het pathologisch beeld van de groep van subepidermale bulleuze auto-immuundermatosen. Hieronder vallen onder andere bulleus pemfigoïd en epidermolysis bullosa acquisita en mucous membrane pemfigoïd (5,10). Deze zowel bij de mens als bij de hond en kat beschreven blaarvormende auto-immuundermatosen worden veroorzaakt doordat specifieke auto-antilichamen zich binden aan diverse antigenen in het gebied waar de basaalcellen aan de basaalmembraan verankerd zijn en onderscheiden zich van elkaar in welke antigenen precies het doelwit zijn van deze auto-antilichamen (5). Zij zijn klinisch, histopathologisch en bij routine IFT- en immunohistochemisch onderzoek niet van elkaar te onderscheiden. De exacte diagnose kan alleen met zekerheid gesteld worden door het aantonen van zowel circulerende als aan de huid gefixeerde auto-antilichamen gericht tegen diverse epidermale- of basaalmembraanantigenen met behulp van immunologische methoden als immunoblotting en ELISA. Dit type onderzoek is in de diergeneeskunde echter nog niet routinematig beschikbaar, zodat de diagnose in feite altijd een waarschijnlijkheidsdiagnose blijft (3). Bij de mens zijn er inmiddels vele variaties van deze ziekten bekend (7) en het is niet onmogelijk dat ook bij de diverse diersoorten verschillende vormen van auto-immuunziekten bestaan die blaarvorming en loslaten van de epidermis veroorzaken. Ook bij de hier beschreven zeekele waren meer geavanceerde onderzoekstechnieken technisch niet mogelijk zodat de diagnose uiteindelijk het beste omschreven kan worden als: subepidermale bulleuze dermatose, mogelijk op auto-immuunbasis.

Het is niet duidelijk of de doodsoorzaak van de zeekele samenhangt met deze huidaandoening. De bij het de post-mortem gevonden interstitiële nefritis en decompensatio cordis lijken in eerste instantie geen relatie te hebben met de chronisch recidiverende huidveranderingen. Bij de mens heeft een overeenkomstige ziekte als bulleus pemfigoïd over het algemeen een goede prognose en is het vaak - zelfs zonder behandeling - een zelflimiterende ziekte (7). Deze spontane regressie kan wel maanden tot jaren op zich laten wachten. Echter bij oudere patiënten met een al fragiele gezondheid kan bulleus pemfigoïd wel bijdragen aan een fatale afloop. Bij de hond is beschreven dat dieren met een ernstige vorm van bulleus pemfigoïd kunnen lijden aan anorexie en depres-

sie en kunnen sterven aan afwijkingen aan de vloeistof-, elektrolyten- en eiwitbalans en door sepsis (5).

In het post-mortem onderzoek van de hier beschreven zeekele zijn geen aanwijzingen gevonden voor sepsis. Over de vloeistof-, elektrolyten- en eiwitbalans van het dier ten tijde van het overlijden is niets bekend, het is dan ook mogelijk dat afwijkingen op dit punt een rol hebben gespeeld bij de doodsoorzaak.

CONCLUSIE

Omdat bij ongebruikelijke diersoorten vaak specifieke ziektekennis ontbreekt, wordt nogal eens snel overgegaan tot een empirische behandeling en/of het verbeteren van de zoötechnische omstandigheden, zonder dat duidelijk is of deficiënties hierin een oorzakelijk verband hebben met de ziekte. Een goede kennis van de best mogelijke leefomstandigheden en het daadwerkelijk toepassen van deze kennis bij niet-gedomesticeerde dieren in gevangenschap is natuurlijk van zeer groot belang.

Met deze casuïstiek hopen wij te illustreren dat in geval van ziekte echter ook bij deze diersoorten het beste een systematische aanpak kan worden gebruikt. Het voorkomen en verloop van bepaalde ziekten kan niet zonder meer van de ene naar de andere diersoort geëxtrapoleerd worden. Deze casuïstiek laat zien dat het echter wel goed mogelijk is om bij 'bijzondere' diersoorten een systematische aanpak van de klachten, gebaseerd op soortgelijke klachten bij andere soorten, als uitgangspunt te gebruiken om tot een diagnose te komen en dus tot een goede behandeling. Helaas is deze patiënt overleden voordat de diagnostiek afgerond kon worden en op basis hiervan een gerichte therapie kon worden ingesteld.

REFERENTIES

1. Beck C, and Forrester DJ. Helminths of the Florida manatee, *Trichechus manatus latirostris*, with a discussion and summary of the parasites of the sirenians. J Parasitol 1988; 74: 628-37.
2. Niswakii M. General Biology. In: Ridgeway, SH: Mammals of the Sea: Biology and Medicine. Charles C. Thomas Springfield, IL, 1972.
3. Olivry T, and Jackson HA. Diagnosing new autoimmune blistering skin diseases of dogs and cats. Clin Tech Small Anim Pract 2001; 16: 225-9.
4. Scott DW, Miller WH, and Griffin CE. Small Animal Dermatology, 6th edition, Saunders, Philadelphia 2001: 71-206.
5. Scott DW, Miller WH, Griffin CE. Small Animal Dermatology, 6th edition, Saunders, Philadelphia 2001: 694-700.
6. Scott DW, Miller WH, and Griffin CE. Small Animal Dermatology, 6th edition, Saunders, Philadelphia 2001: 870.
7. Stanley JR. Bullous Pemphigoid. In: Fitzpatrick TB, Eisen AZ, Wolff K, Freedberg IM, Austen KF (eds). Dermatology in general medicine, 4th edition, McGraw-Hill, New York 1993: 615-9.
8. Walsh MT, and Dover SR. Dermatitis associated with hypothermia in juvenile florida manatees. Proc. Europ. DtDA, St. Petersburg Florida, 1998.
9. White JW, and Francis-Floyd R. Manatee Biology and Medicine. In LA Dierauf: CRC Handbook of marine mammal medicine: Health, disease and rehabilitation. CRC Press, Boston, 1990: 601-23.
10. Yager JA, and Wilcock BP. Color Atlas and Text of Surgical Pathology of the Dog and Cat. Mosby-year Book Europe Limited, London, 1994: 171-7.

Small Animal Nutrition

Boek bespreking

Eerste editie, Sandie Agar.
Uitgever: Butterworth & Heine-
mann Oxford. 2001: 187.
Prijs: ± € 30,-

De lay-out van dit Engelstalige boek over voeding beoogt prettig leesbaar te zijn om de voeding voor gezelschapsdieren interessant en aantrekkelijk te maken voor studenten, assistenten en dierenartsen. Daar is de auteur, waar iedere informatie overigens van ontbreekt behalve dat hij/zij Certified is in Small Animal Nutrition, aardig in geslaagd.

Na een algemene inleiding over samenstelling van de voeding, energie en soorten voeding wordt ingegaan op de specifieke voeding van de gezonde hond en kat. Een heel hoofdstuk is vervolgens gewijd aan 'lifestage foods'. Hoewel een compleet diervoeder in principe moet voldoen voor alle levensstadia, beschrijft de auteur hier duidelijk waarom voeding in de verschillende levensfasen nauwkeuriger kan worden aangepast aan de variërende behoeften. Een vreemde eend in de bijt is het volgende hoofdstuk dat ineens gaat over de darm als ecosysteem. Best interessant, maar niet logisch geplaatst in de opbouw van het boek. Het grootste deel van het boek wordt hierna gevormd door het hoofdstuk over klinische voeding oftewel de dieetvoeding. Hierin komen alle aandoeningen, waar voeding bij de behandeling een ondersteunende rol kan spelen, aan bod.

Het laatste en vierde deel van het boek mag redelijk uniek worden genoemd, aangezien hier uitgebreid wordt ingegaan op de normale én de klinische voeding van de kleine gezelschapsdieren zoals konijn, gerbil, cavia, hamster, muis en rat, chinchilla, chipmunks en de fret. Zelfs een onderdeel over het met de hand grootbrengen van nakomelingen van deze exoten ontbreekt hier niet. Een uitgebreide

verklarende woordenlijst staat vooraan in dit boek en is inderdaad handig om diverse onbekende begrippen terug te zoeken. Het is jammer dat de energie in de Engelstalige literatuur nog steeds in calorieën wordt uitgedrukt, terwijl wij in Nederland al meer dan 20 jaar de Joule als (internationaal erkende?) energie-eenheid hanteren. Bij kritisch doorlezen van het boek valt echter op dat de auteur vele nieuwe ontwikkelingen op voedingsgebied van de laatste jaren heeft opgenomen in de tekst. Zaken als prebiotica, verhoudingen van omega-3 en omega-6 vetzuren, leptine bij vermagering, de rol van voedingsvezel bij diverse aandoeningen, critical care feeding, cachexie bij tumoren en chondroïtine en glucosamine bij gewrichtsproblemen worden vermeld. Het boek doet gemoedelijk aan door vele kleine cartoons in de kantlijn en de teksten van de alinea's zijn niet lang en inderdaad aantrekkelijk leesbaar opgesteld.

Voor studerende worden aan het eind van ieder hoofdstuk een aantal vragen gesteld die zeker zullen helpen bij het eigen maken van de leerstof. Ook worden regelmatig in kleine kaders adviezen gegeven zoals bijvoorbeeld het toevoegen van ananassap aan de voeding om de ontlasting minder aantrekkelijk te maken bij honden die coprofagie vertonen. De vele (zwart-wit) illustraties, schema's en tabellen verduidelijken voldoende de tekst.

Tenslotte: de antwoorden van de vragen staan netjes achterin het boek vermeld. Samengevat kan gesteld worden dat dit een leuk en informatief boek over gezelschapsdierenvoeding betreft dat goed bruikbaar is om een antwoord te zoeken op de vele vragen die zich in de praktijk voordoen. Vooral het deel over kleine gezelschapsdieren is de moeite waard om bij de hand te hebben. Om de prijs hoeft men het niet te laten!

Dr. P.A.M. Overgaauw

Achtung vor Bullen

Referaten

Anette Perrey, G. Rehkämper
und A. Görlach. Der Praktische
Tierarzt 2000; 81: 647-53.

Ieder jaar komen in Duitsland ongevallen voor, zelfs met dodelijke afloop, door onnadenkendheid en onvoorzichtigheid met betrekking tot de omgang met stieren.

Stieren jonger dan twee jaar vertonen in stress-situaties meestal vluchtgedrag; oudere dieren gaan als regel in de verdediging of kiezen de aanval.

Het gedragspatroon van een dier dat zijn domein wil beschermen of dat angstig is, wordt uitvoerig beschreven. Ook worden adviezen gegeven over hoe men zich moet beschermen indien men aangevallen wordt.

Eén en ander is mede afhankelijk van hoe de stieren worden gehouden, zoals vrijlevend temidden van een groep runderen, in een open loopstal of op een KI-station. In het eerste geval wordt aangeraden met minstens twee personen de weide te betreden.

Belangrijk is dat het dier aan een bepaalde verzorger went. Vooral de stem is belangrijk alsmede een rustige omgang. Ingegaan wordt op het gebruik van een halster, van een neusring en van een geleidestok. Het benaderen van de dieren moet bij voorkeur van achteren geschieden.

Dr. J.P.W.M. Akkermans

De bestrijding van mond- en klauwzeer

Conclusies en aanbevelingen Werkgroep MKZ

Tj. Jorna, G. Benedictus, A. Bouma, A.J. Breeuwsma, P. Franken, A.J. Plaisier en P. Suttmöller

Berichten en verslagen

Tijdens de mond- en klauwzeer-
crisis in de Europese Unie in 2001,
zijn om handelspolitieke redenen
massaal gezonde dieren gedood en
vervolgens vernietigd, terwijl an-
dere oplossingen ter bestrijding
van de crisis mogelijk waren. Dit
heeft de discussie over de aanpak
van ziekten als mond- en klauw-
zeer (MKZ) aangewakkerd, zowel bij dierenartsen in ver-
schillende landen, als bij nationale en internationale
beleidsmakers, bij het agrarisch bedrijfsleven en bij con-
sumenten. De ethische discussie speelt ook binnen de vete-
rinaire beroepsgroep in ons land. Daarom heeft het be-
stuur van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor
Diergeneeskunde (KNMvD) een werkgroep ingesteld die
op basis van veterinaire inzichten een advies over de meest
gewenste manier van bestrijding van MKZ heeft opge-
steld. Het uitgangspunt voor de werkgroep is het ontwik-
kelen van alternatieve bestrijdingsmethodieken, zodat het
massaal doden en vervolgens vernietigen van gezonde die-
ren niet meer nodig is bij het bestrijden van MKZ.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Conclusies

Het risico van het mogelijk ontstaan van dragers en recent ge-
ïnfekteerde dieren staat centraal in de discussie over de toe-
laatbaarheid van noodvaccinatie in geval van een MKZ-uit-
braak. In de regelgeving voor internationale handel wordt
verondersteld dat vaccinatie de symptomen van MKZ onder-
drukt waardoor de infectie niet wordt opgemerkt. Onder deze
subklinisch geïnfekteerde dieren zouden zich dan dragers
kunnen ontwikkelen die een risico vormen voor nieuwe uit-
braken. Dit risico zou alleen te voorkomen zijn door gevac-
cineerde dieren te doden. Verspreiding van het virus door ge-
vaccineerde dragers is nooit aangetoond en op grond daarvan
is de werkgroep van mening dat dit risico verwaarloosbaar is.
Door MKZ te bestrijden volgens de huidige veterinaire in-
zichten, kan een uitbraak snel en efficiënt worden bedwongen
zonder dat de maatschappij langdurig wordt ontwricht en
zonder het massale doden en vervolgens vernietigen van ge-
zonde dieren. De snelle inzet van potente NSP-vrije vaccins
met bijbehorend diagnostisch instrumentarium is daarbij no-
dig. De werkgroep is van mening dat het risico van het ont-
staan van dragers verwaarloosbaar is. De Europese consu-
ment moet in samenwerking met de retailers en organisaties
goed worden voorgelicht om mogelijke weerstand tegen het
eten van producten van gevaccineerde dieren te voorkomen.

De grootste struikelblokken zijn de internationale regelge-
ving voor de regulering van de handel en de eigenschappen
van de diagnostische testen. De bestrijding van MKZ met
behulp van vaccinatie wordt bemoeilijkt door een strengere
regelgeving dan bij de aanpak via stamping out. Daarom
moet in Brussel (Europese Unie, EU) en Parijs (Office
International des Epizooties, OIE) worden gepleit voor op-
name van de voorgestelde bestrijding in de vigerende regel-
geving.

Dit pleit moet worden uitgevoerd door de Nederlandse over-
heid, het agrarisch bedrijfsleven, maatschappelijke organisa-
ties en uiteraard de veterinaire beroepsgroep zelf.

Beleidsaanbevelingen

Op grond van bovenstaande conclusies worden de volgende
beleidsaanbevelingen gedaan aan de OIE en EU:

1. De regels voor het MKZ-vrij verklaren van een regio of
land na toepassing van een noodvaccinatie met NSP-vrij
vaccin behoeven niet zwaarder te zijn dan bij bestrijding
volgens de stamping out-methode.
2. De producten van gevaccineerde dieren van vrij ver-
klaarde bedrijven moeten zonder belemmeringen binnen
de Europese Unie verhandelbaar zijn.
3. De regelgeving moet gebaseerd zijn op het gebruik van
NSP-testen.
4. De controle aan de buitengrenzen van de Europese Unie
op de mogelijke insleep van besmettelijke dierziekten
moet worden verbeterd.
5. Het oprichten van een Europese vaccinbank die voldoende
vaccin op voorraad houdt met het oog op het verloop en de
gang van MKZ-uitbraken over de wereld (surveillance).

ACHTERGROND

Sinds 1991 is in de Europese Unie het non-vaccinatiebeleid
bij de aanpak van zeer besmettelijke ziekten (lijst A) van
kracht. Dit beleid vigeert echter niet bij alle lijst A-ziekten:
bij NCD bij pluimvee wordt preventieve vaccinatie toegepast,
ook in landen zonder een traditie van vaccineren tegen MKZ.
Een uitbraak van MKZ heeft niet alleen ingrijpende gevol-
gen voor de agrarische sector, maar ook voor de hele samen-
leving en in het bijzonder voor sectoren als recreatie en
transport. Daarnaast vindt een ontwrichting plaats van het
sociaal-maatschappelijk verkeer en roept de gevolgde be-
strijdingswijze allerlei ethische vragen op.

De regelgeving van de EU heeft ernstige gevolgen voor
Nederland omdat bijna driekwart van de agrarische produc-
tie moet worden geëxporteerd en export is bij een uitbraak
gedurende langere tijd niet mogelijk.

MKZ IN 2001

De gevolgde aanpak bij de bestrijding van MKZ in 2001 in

¹ De Werkgroep MKZ van de KNMvD bestaat uit: dr. Tj. Jorna (voorzitter), dr. G.
Benedictus, mevrouw dr. A. Bouma, dr. A.J. Breeuwsma, dr. P. Franken, drs. A.J.
Plaisier en dr. P. Suttmöller.

Nederland was effectief. Maar dierhouders, boeren en buitenlui zullen zich een volgende keer letterlijk met hand en tand en juridisch verzetten tegen gedwongen ruiming van gezonde dieren. Zij worden dan gesteund door allerlei maatschappelijke organisaties. Andere sectoren zullen zich niet zonder meer neerleggen bij het stilzetten van hun bedrijfsactiviteiten.

In het verleden waren isolatie en eliminatie van zieke dieren de enige manier van bestrijding van zeer besmettelijke ziekten. Stamping out van besmette bedrijven is effectief. De preventieve stamping out van bedrijven in een x km zone van de besmettingshaard blijkt voor een veedicht gebied als Nederland, met tevens een intensieve contactstructuur, desastreus zoals de uitbraken van varkenspest (1997/98) en MKZ (2001) ons hebben geleerd. Daar komt nog bij dat de destructiecapaciteit bij een dergelijke massale ruiming ernstig tekortschiet en dat het vervoer naar de destructiebedrijven op zichzelf ook een risicofactor is. Dit geldt met name voor de afvoer van dieren van besmette bedrijven.

PROBLEEMSTELLING

Het ruimen van grote aantallen dieren bij het diervrij maken van besmette gebieden stuit op brede maatschappelijke weerstand omdat een effectief middel, lees vaccinatie, vanwege exportbelangen niet wordt ingezet. De intrinsieke waarde van het dier wordt in onze samenleving meer op waarde geschat sinds de introductie van het non vaccinatiebeleid in het begin van de jaren '90 van de vorige eeuw.

Ook voor de consument is het onbegrijpelijk dat wel Argentijns vlees van gevaccineerde runderen te koop is, maar dat gevaccineerde Europese dieren moeten worden vernietigd. De runderen die (voor zover nog in leven) in 1991 of eerder zijn geënt, worden vrijelijk verhandeld binnen ons land en er is binnen noch buiten de EU geen enkele beperking opgelegd aan de vlees en melkproducten van deze dieren.

De opstelling en de rol van de retailers is wisselend; een positieve opstelling ten opzichte van producten van gevaccineerde dieren is van belang voor de acceptatie van vaccinatie. Overigens komt mond- en klauwzeer in grote delen van Azië, Afrika en Zuid-Amerika endemisch voor. Daarom blijft de dreiging voor de vrije gebieden (Europese Unie, Noord-Amerika en Australië) bestaan, zeker door de toenemende globalisering van de handel en de reislust van de mens. Een aanvaardbare manier van dierziektebestrijding is dus dringend gewenst. Tevens zullen strengere preventieve maatregelen tegen insleep van virussen moeten worden ingesteld.

BESTRIJDING

Bij de aanbevolen aanpak van de bestrijding van een MKZ-uitbraak gelden de volgende uitgangspunten:

- Ethisch:
 - het massaal doden en vervolgens vernietigen van gezonde dieren is op ethische gronden niet acceptabel.
- Veterinair-technisch:
 - het onmiddellijk ruimen van besmette bedrijven
 - het elimineren van het MKZ-virus in een gebied door vaccinatie met potente vaccins die geen non structurele proteïnen (NSP) bevatten.

Het ruimen van besmette bedrijven is effectief en efficiënt.

Volgens de werkgroep zijn (nood)entingen bij een tekort aan ruimingscapaciteit het aangewezen middel in vergelijking met preventief ruimen in het reduceren van virusverspreiding. Dit geldt met name voor gebieden met een grote veedichtheid waar de destructiecapaciteit snel tekort zal schieten. Enting van bedrijven is veiliger uit het oogpunt van smetstofverspreiding en sneller uitvoerbaar dan grootschalig ruimen. Bij gebruik van potente vaccins krijgen de gevaccineerde dieren na korte tijd geen MKZ meer en wordt de verspreiding van het virus grotendeels verhinderd.

In 2000 en 2001 zijn goede ervaringen opgedaan met noodentingen bij uitbraken in Korea, Zuid-Afrika, Nederland en enkele Zuid-Amerikaanse landen.

Het ligt dus voor de hand te kiezen voor een snelle noodenting bij alle gevoelige dieren in een gebied om het besmette bedrijf, na een initiële ruiming en destructie van de dieren op bedrijven waar de uitbraak begint en verdachte contactbedrijven.

Testen

Vanuit diagnostisch oogpunt is het belangrijk dat vaccins vrij zijn van de zogenaamde Non-Structurele Proteïnen (NSP). Diagnostische testen, zoals virusisolatie en -typering, de PCR en de serologische testen als virusneutralisatie (VN), antistof ELISA (beide typeafhankelijk). De NSP-test ligt nu ter beoordeling in Brussel (EU) en Parijs (OIE).

Na vaccinatie met een NSP-vrij vaccin zullen de dieren antistoffen (tegen het vaccin) ontwikkelen die kunnen worden aangetoond met de VN- of ELISA-test. Met een NSP-ELISA kan onderscheid worden gemaakt tussen gevaccineerde en geïnfecteerde dieren, die namelijk wel antistoffen ontwikkelen tegen NSP. Er moet nog een protocol worden ontwikkeld voor het gebruik van de test. Internationaal wordt hier inmiddels al aandacht aan besteed.

Rol dragers

Het risico van het mogelijk ontstaan van dragers en recent geïnfecteerde dieren stond centraal in de discussie over de toelaatbaarheid van noodvaccinatie in geval van een MKZ-uitbraak. In de regelgeving voor internationale handel wordt verondersteld dat vaccinatie de symptomen van MKZ onderdrukt waardoor de infectie niet wordt opgemerkt. Onder deze subklinisch geïnfecteerde dieren zouden zich dan dragers kunnen ontwikkelen en aldus een risico vormen voor nieuwe uitbraken. Dit risico zou alleen te voorkomen zijn door gevaccineerde dieren te doden.

Gevaccineerde herkauwers kunnen drager worden zonder klinische verschijnselen te vertonen wanneer ze aan een grote besmettingsbron worden blootgesteld. Men heeft nooit kunnen aantonen dat dragers onder gevaccineerde runderen, schapen of geiten MKZ bij andere dieren hebben veroorzaakt. Ook bij systematische vaccinaties van runderen in Europa en Zuid-Amerika bleken de ongevaccineerde dieren, zoals schapen, geiten en varkens, geen MKZ te krijgen ondanks het feit dat ze in nauw contact waren met de gevaccineerde runderen. Bij varkens komen geen dragers voor. Cruciaal voor het toestaan van vaccinatie bij de bestrijding van MKZ in een MKZ-vrij land is dus het hebben van de mogelijkheid om onderscheid te maken tussen *niet-geïnfecteerde*, gezonde gevaccineerde dieren en *geïnfecteerde*, gezonde gevaccineerde dieren (waaronder dragers).

Draagvlak

Het verleden heeft geleerd dat bestrijding van zeer besmette-

lijke ziekten alleen mogelijk is als de veehouders meewerken. Een groot voordeel van de toepassing van vaccinatie is de medewerking van vee- en andere dierhouders, mits uiteraard aan de randvoorwaarden is voldaan. Daar komt nog bij dat in een crisissituatie het vaccineren in een gebied beter en sneller uit te voeren is dan een grootschalige ruiming en destructie.

Bijzondere dieren

Een aparte regeling kan worden getroffen voor dierentuinen en bijzondere dieren. De aanpak wordt in de Richtlijn van de Europese Raad in grote mate aan ieder land overgelaten. Dierentuinen en andere collecties van bijzondere dieren moeten in de gelegenheid worden gesteld zo spoedig mogelijk na een uitbraak in een land te vaccineren, onafhankelijk van de afstand tot die uitbraak. Deze vaccinatie dient geen

invloed te hebben op de MKZ-status van een land.

INTERNATIONALE ONTWIKKELINGEN

In mei 2002 heeft de OIE te Parijs een aantal regels met betrekking tot de vaccinatie tegen MKZ verbeterd. In Groot-Brittannië zijn in juli 2002 twee rapporten verschenen over de gewenste aanpak van MKZ. De algemene conclusie is dat de inzet van vaccinatie voortaan noodzakelijk is.

Naar de mening van de Europese Commissie is in Europa geen plaats voor een systematische preventieve vaccinatie, wel moet de noodtelling bij de bestrijding van MKZ een vooraanstaande rol spelen. Daarvoor is een concept-Richtlijn van de Raad ontwikkeld die in oktober 2002 voor commentaar naar de lidstaten is verstuurd.

Uitspraak CAVP inzake advertentie en mailing polyvalente entstof

Aan de Commissie Aanprijzing Veterinaire producten (CAVP) is in december 2002 een klacht voorgelegd door een bedrijf met in het assortiment vaccins voor honden en katten. Deze klagende partij voert onder andere een entstof die is geregistreerd voor de actieve immunisatie van hondpups tegen Parvo en Hondenziekte bij een vaccinatie vanaf een leeftijd van zes weken.

De klagende partij verzet zich tegen een advertentie en een mailing van een concurrent, ter promotie van een polyvalente entstof voor de vaccinatie van hondpups van zes weken en ouder tegen vijf ziektes (waaronder Parvo en Hondenziekte). Volgens de klagende partij wekken deze reclame-uitingen ten onrechte de indruk dat de entstof bij vaccinatie op een leeftijd van zes weken actief immuniseert tegen de vijf ziektes. Dit is een gevolg van het feit dat onvoldoende aandacht wordt geschonken aan de door de registratiebeschikking aangeduide effecten van vaccinatie op zes weken: er wordt actief geïmmuniseerd tegen Parvo; immunisatie tegen Hondenziekte vindt uitsluitend plaats bij afwezigheid van maternale antilichamen; immunisatie tegen drie andere ziektes vereist vaccinatie op een latere leeftijd dan zes weken.

De aangeklaagde partij stelt daartegenover dat naast de advertentie en de mailing, uitgebreide technische informatie aan de dierenarts wordt aangereikt. Bovendien is men van oordeel dat de dierenarts een geïnformeerd lezer is, die op het gebied van inenting beschikt over basis-kennis en ervaring.

Onontbeerlijke informatie

De CAVP is van mening dat juist bij de entstof in kwestie ac-

curate mededelingen over tijdstip en effect van de eerste enting behoren tot de onontbeerlijke informatie. Vele dierenartsen zijn gewend met een vaccinatie op zes weken leeftijd actief te immuniseren tegen Parvo en Hondenziekte. Van een polyvalent vaccin, dat nadrukkelijk wordt gepositioneerd voor toediening op zes weken leeftijd, kan de dierenarts, naar de mening van de CAVP, inderdaad ten onrechte veronderstellen dat alle valenties danwel de valenties tegen Parvo en Hondenziekte actief immuniseren op een leeftijd van zes weken.

De CAVP is van mening dat de gewraakte reclame-uitingen onvoldoende recht doen aan de registratiebeschikking, waarin de beperkingen van een vaccinatie op zes weken leeftijd zijn onderschreven.

Verder onderschrijft de CAVP de relevantie van het Honden- en Kattenbesluit dat ter sprake werd gebracht tijdens de zitting. Dit Besluit bepaalt dat de dierenarts in specifieke gevallen (afgifte van honden voor asiel, pension, tentoonstelling, verkoop) zekerheid moet verschaffen dat het dier op zeven weken leeftijd actief geïmmuniseerd is tegen zowel Hondenziekte als Parvo. Dit is een aanvullende onderstreping van het belang van accurate mededelingen over het effect van vaccinatie op zes weken.

Reclame-uitingen stoppen

De CAVP verplicht de aangeklaagde partij de gewraakte reclame-uitingen te stoppen en aan de dierenartsen een mailing te doen uitgaan waarin het entschema als verwoord in de registratiebeschikking wordt weergegeven. Tevens wordt de aangeklaagde partij veroordeeld tot de kosten van de procedure.

Informatiebijeenkomst uitbraak endemische runderleucose

S.G. de Groot

Op vrijdag 7 februari 2003 is, op initiatief van het Rijksdienst voor de Keuring van Vee en Vlees (RVV), onderdeel van de Voedsel en Warenautoriteit (VWA), een informatiebijeenkomst georganiseerd over de onlangs vastgestelde uitbraak van endemische runderleucose.

Voor deze bijeenkomst waren de geblokkeerde veehouderijen en de praktici van deze bedrijven uitgenodigd. Het doel van de informatiemiddag is open en helder te communiceren over de consequenties voor de 26 geblokkeerde rundveebedrijven. De middag werd geleid door collega Ton Akkerman, plaatsvervangend Chief Veterinary Officer van het ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Visserij (LNV).

Fred van Zijderveld van het CIDC in Lelystad, verzorgde een algemene presentatie over runderleucose. In zijn presentatie kwamen het ziektebeeld, de overbrenging, de diagnostiek en de bewaking aan de orde. Deze achtergrondinformatie is zeer nuttig om de genomen beslissingen te onderbouwen. Fred de Klerk van de Centrale Directie RVV afdeling dierziekte, beschreef het vaststellen van het eerste geval van en-

demische runderleucose bij een geïmporteerde slachtrund. Van dit rund werd op 3 januari 2003 verdacht materiaal opgestuurd naar het CIDC voor onderzoek. De tracerings, het onderzoek op verdachte bedrijven en de consequentie voor de geblokkeerde bedrijven werden helder uiteengezet. De besluiten die door de RVV genomen worden zijn gebaseerd op Europese Richtlijnen. De aanwezige veehouders kregen door de beide presentaties een goed inzicht in de besluitvorming en de consequenties voor de blokkade van het bedrijf.

Er werden zowel tijdens als na de presentaties veel vragen gesteld. Ook na de bijeenkomst konden veehouders bij collega Klaas Steijn van de RVV vragen stellen over de specifieke bedrijfssituatie. Alle deelnemers waren zeer enthousiast over deze wijze van aanpak door de RVV. Door in een vroeg stadium direct de betrokkenen te informeren en de gelegenheid te bieden tot het stellen van vragen kunnen misverstanden worden voorkomen.

Drs. S.G. de Groot is stafmedewerker landbouwhuisdieren/volksgezondheid bij de KNMvD.

Prijs beschikbaar voor fundamentele bijdrage aan ontwikkeling veterinaire nefrologie 2003

De International Renal Interest Society (IRIS) kondigt aan dat ook dit jaar een prijs valt te winnen voor degene die een fundamentele bijdrage heeft geleverd of klinisch onderzoek heeft verricht aan de veterinaire nefrologie. De IRIS Award bedraagt 15.000 euro en de inzendingen worden beoordeeld door internationaal erkende specialisten uit acht verschillende landen. Inschrijvingen zijn mogelijk tot 15 maart 2003, winnaars worden op de hoogte gesteld op 1 mei 2003.

In aanmerking komen personen wiens project heeft geleid tot een significante vooruitgang in het algemene begrip, diagnostisering of behandeling van chronische nierinsufficiëntie bij honden en katten. Verder komen personen in aanmerking wiens project bijdraagt aan de ondersteuning van praktiserende dierenartsen ter verbetering van de diagnose en/of behandeling van chronische nierinsufficiëntie.

IRIS

De IRIS is in 1996 opgericht met als doel dierenartsen te helpen bij het stellen van een betere diagnose en bij het doorgronden en behandelen van nierziekten bij honden en katten.

Het eerste project is het opstellen van een algoritme geweest dat dierenartsen helpt bij het diagnostiseren en indelen van nierziekten in verschillende stadia. Dit algoritme is in een software gezet dat te gebruiken valt om de gegevens van patiënten in te voeren. Vervolgens rolt er per patiënt een uitkomst en behandelingsadvies uit. Als tegenprestatie vraagt de IRIS de gegevens naar hen op te sturen; dit is echter niet verplicht. Het IRIS-comité verenigt diergeneeskundige nefrologen uit negen landen en bestaat mede dankzij financiële steun van Novartis Animal Health. Het comité is echter onafhankelijk en ieder geval dat door dierenartsen is doorgegeven wordt door IRIS geanalyseerd en gepubliceerd in diergeneeskundige tijdschriften.

Interesse

Meer informatie over het gebruik van software als ondersteuning in de diagnostisering van nierfalen bij honden en katten is verkrijgbaar bij Novartis Animal Health Benelux, telefoon (0165) 380580.

Informatie over deelname aan de IRIS Award is tevens verkrijgbaar bij Novartis. Contactpersoon is Karin Kroot, telefoon (0165) 380567 of e-mail karin.jager@ah.novartis.com

Meest ludieke foto op gebied van uiergezondheid

De creatieve kant van veel dierenartsen (en dierenarts-assistenten) kwam tot uiting tijdens de vorig jaar door Pfizer georganiseerde fotowedstrijd rondom uiergezondheid. De inzendingen zijn beoordeeld door een jury bestaande uit Henk Markerink (Pfizer), Willem Gemmink (Veeteelt) en Susan Umans (Tijdschrift voor Diergeneeskunde) en dit zijn de winnende foto's.

Deze foto, ingestuurd door Dierenartsenpraktijk Burgern, krijgt een eervolle vermelding. Motto: "Jong kiest voor Pfizer".

"De kwaliteitsmanager." (Ingestuurd door Dierenartsenpraktijk Epe.)

"Jong geleerd, oud gedaan." (Ingestuurd door Dierenartsenpraktijk Groenlo.)

"Het origineel na jaren nog actueel." (Ingestuurd door Dierenartsenpraktijk Wierden).

Verslagen Uiergezondheidspanel

De verslagen van het Uiergezondheidspanel, die met enige regelmaat in dit tijdschrift verschijnen, worden gefaciliteerd door Boehringer Ingelheim BV. Bij de laatste twee verslagen (TvD 1 februari 2003 en TvD 15 augustus 2003) ontbreekt deze informatie.

Zuid-Afrikaanse nascholingsreis groot succes

Van 18 tot en met 22 november 2002 is in Kaapstad, Zuid-Afrika, een postacademische nascholingscursus georganiseerd door Virbac, Waltham en Animaux. In het weekend ervoor en erna werd door de meeste deelnemers gereisd, terwijl enkelen gebruik hebben gemaakt van de pre- en postcongrestrou, onder andere naar het KrugerPark.

Het wetenschappelijke programma werd door 27 dierenartsen gevolgd. De eerste spreker, drs. Jolle Kirpensteijn, gaf onder andere een zeer praktische uiteenzetting over buiktumorchirurgie, met als titel 'exploratory laparotomy and oncologic abdominal emergencies'. De tweede spreker was organisatieadviseur Rob Veerman, die de dag startte aan het zwembad met een schilder opdracht 'Visualiseer PraktijkManagement'. Er schuilen ware schildertalenten onder de Nederlandse pratici! De woensdag was gereserveerd voor mevrouw drs. Lenny Jelsma, die als dierenarts en gedragsdeskundige een praktisch zeer toepasbare lezing gaf over gedragsmedicatie bij honden en katten. Aansluitend was er een zeer enthousiaste lokale dierenarts Nathalie Bosman, die snel en vol verve vertelde over de start van haar anderhalf jaar oude praktijk. Ze gaf inzicht in de bedrijfsmatige kant door middel van het presenteren van omzetgegevens en invloed van marketingacties hierop. Het feit dat er niet inhoudelijk over typisch Zuid-Afrikaanse ziekten werd gesproken, werd toch wel als gemis ervaren.

Als gast bracht zij de heer Denver Peach van de People's Dispensary for Sick Animals, mee. Deze welzijnsorganisatie voor dieren zet zich in voor de patiënten met eigenaren die niet kunnen betalen. Er zijn onder andere mobiele klinieken waarmee naar de Townships wordt gegaan om daar diergeneeskundige hulp te verlenen. De heer Peach vertelde dat ze in de goed geoutilleerde klinieken gemiddeld 60 (!) dieren per dag castreren. Geheel spontaan werd er een collecte voor hen gehouden. Voor donderdag was dr. Ralph Wendt (D) uitgenodigd. Zijn in-

steek als specialist echografie was om zo praktisch mogelijk de basis van echocardiografie uit te leggen, aangepast aan het niveau van de zaal. Ook al heeft men zelf geen echoapparaat, dan is de diagnose die gesteld wordt voor een doorgestuurd patiënt, beter te beoordelen. Vanwege de hoeveelheid foto's is er een aparte syllabus beschikbaar gesteld 'Basics of Echocardiographie and Cardiac Hypertrophy in dogs and cats'. De afsluiting van deze interessante week is gedaan door prof. dr. Anton Lübke, een Zuid-Afrikaanse orthooped. Hij gaf tijdens zijn betoog 'Orthopedic surgery and formaldehyde gas sterilisation of surgical instruments' tevens zijn visie op het (agressieve) gedrag van diverse hondenrassen, dat gerelateerd zou kunnen zijn aan pijnklachten ten gevolge van afwijkingen aan het bewegingsapparaat.

Al met al hebben de toehoorders het aanbod van de sprekers en de inhoud van de lezingen goed gewaardeerd. Interesse in de syllabi? Er zijn nog enkele exemplaren beschikbaar á € 45,00 (exclusief BTW, inclusief verzendkosten). Te bestellen bij: Veterinair Organisatiebureau Animaux, 035-6239479.

De 'veterinair verantwoorde excursies' bestonden uit een bezoek aan het wijnhuis 'Groot Constancia' met natuurlijk een proeverij en een dagtour naar Hermanus. Dit is een plaatsje waar in de oktober- en novembermaanden de 'Right Wing Whales', van zeer dichtbij te bekijken zijn. Hoewel in deze periode het gros reeds weer vertrokken is naar het open water, heeft iedereen toch deze imposante dieren kunnen aanschouwen. Naast de kleurrijke flora, zijn verder de pinguïnkolonies, 'dassies' en zeeleeuwen aan de kust van Zuid-Afrika eenvoudig in het wild te fotograferen.

De congresreis is afgerond op een drijvend restaurant, dat helaas door de hevige wind niet uit de haven weg kon. Suggesties voor een dergelijke volgende reis zijn al gedaan: we houden u op de hoogte!

AUV Veterinaire Mediatheek

In het vorige Tijdschrift voor Diergeneeskunde viel te lezen dat het assortiment van de AUV Veterinaire Mediatheek de laatste tijd flink is uitgebreid met een groot aantal nieuwe videobanden en cd-roms. Wegens plaatsgebrek kon niet de hele lijst gepubliceerd worden. Hieronder volgen de laatste cd-roms die voor zelfstudiedoeleinden bij de mediatheek verkrijgbaar zijn.

Perception of Value: Making Your Practice Shine

Voor alle medewerkers in een praktijk bevat deze cd-rom informatie voor het optimaliseren van de praktijk. Gevoel van eigenwaarde, een juiste beoordeling van de cliënt en het leren kijken door de ogen van de cliënt kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan een goede naamsbekendheid van de praktijk.

Mediatheeknummer: C 23

Lifestage Nutrition

De voeding op elke leeftijd staat op deze schijf centraal.

Voeding die afhankelijk is van leeftijd en van leefomstandigheden van het dier, het beoordelen van de conditie, de consequenties van onder- en overgewicht, voedingsverschillen tussen kat en hond en verschil tussen droog- en blikvoer worden onder meer behandeld.

Mediatheeknummer: C 24

U kunt uw bestellingen plaatsen door te bellen naar de AUV, telefoonnummer (0485) 335555 en het artikelnummer, te vinden onder 'Diversen' in de VPK, door te geven aan de orderverwerking.

Eventuele vragen kunt u stellen aan Jaap Schep, die vrijwel alles van de mediatheek weet (zie bovenstaand telefoonnummer).

Als u een abonnement heeft op onze mediatheek, dan kunt u een heel jaar lang gratis over al het materiaal beschikken. Ook horen wij van u graag suggesties over aan te schaffen materiaal, zodat wij ons bestand kunnen optimaliseren.

Voorgangers: dierenartsen uit vroeger tijd (49)

George Fleming (1833-1901)

Veterinair
verleden

Hoewel George Fleming buiten het Verenigd Koninkrijk thans ternauwernood nog bekend is, moet hij, ook internationaal gezien, tot de grondleggers van de huidige veterinaire wetenschap worden gerekend. Het is haast onbegrijpelijk, hoe iemand van eenvoudige smidsknecht

kon uitgroeien tot de meest invloedrijke veterinaire autoriteit in de Britse wereld, waarbij het niet zozeer de omstandigheden waren die hem begunstigen, als wel zijn ijzere wil en visie die bepalend waren voor zijn eigen levensloop en voor die van zijn beroepsgroep.

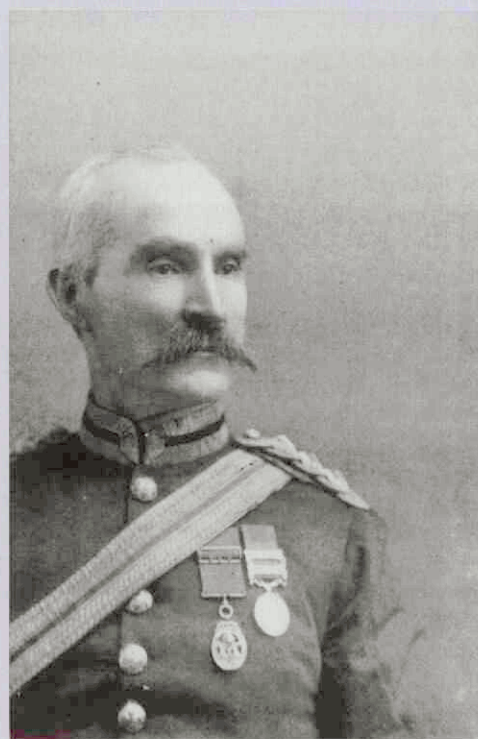
George Fleming werd in 1833 te Glasgow geboren, waar zijn vader hoefsmid was. Van kinds af aan werd hij al vertrouwd met de typische wereld in en om een smederij: het omgaan met de paarden en hun eigenaars, het bewerken van het ijzer en de gewoontes in een smidse. Zo groeide hij op tot smidsknecht bij zijn vader. Er werd geen enkele aandacht geschonken aan een schoolopleiding.

Op een gegeven moment verhuisde het gezin naar Manchester, waar George in dienst kwam als smidsknecht bij de alom gerespecteerde dierenarts John Lawson. Deze ontdekte de buitengewone intelligentie van de jongen en zorgde ervoor dat hij naar Edinburgh kon gaan om een opleiding tot dierenarts te kunnen gaan volgen aan het

William Dick's College. Ondanks zijn gemis aan schoolkennis verliep de studie vlot en hij behaalde de ene onderscheiding na de andere. In 1855 ontving hij zijn diploma, waarna hij in militaire dienst trad als paardenarts. Zijn eerste buitenlandse opdracht was deelname aan de Krimoorlog. Dit was een gewapend conflict tussen Rusland en Turkije in de jaren 1853 tot 1856, waarin na enige tijd ook Engeland, Frankrijk, Oostenrijk en Sardinië betrokken raakten. De Krimoorlog is in de geschiedenis van de geneeskunde bekend gebleven door het onnavolgbare optreden van Florence Nightingale (1823-1910). Fleming verbleef hier tot 1856, toen het Engelse leger zich terugtrok. Vervolgens werd hij naar China gezonden, waar hij tot 1861 deelnam aan diverse militaire acties. Zo was hij aanwezig bij de overgave van Peking. Ondertussen had hij veel van dat reusachtige land gezien en had hij aan de andere zijde van de Chinese Muur Mongolië bereisd. Hierover heeft hij een verslag geschreven onder de titel: *Travels on Horseback in Manchu Tartary* (1865). Gedurende de Abessijnse oorlog in 1868 kreeg hij de opdracht om paarden aan te kopen in Syrië en Egypte. Het reizen gaf hem de kans inzicht te verwerven in de verspreiding van besmettelijke ziekten onder dieren. Dit gaf hem mede de aanleiding tot het schrijven van het imposante tweedelige standaardwerk *Animal plagues: Their History, Nature, and Prevention* (1871 en 1882).

In een periode dat men nog geen inzicht had in de etiologie van besmettelijke ziekten, kwam aan John Gamgee de eer toe om belangrijke initiatieven te ontwikkelen bij de bestrijding van de runderpest van 1865, maar moet George Fleming alle eer toegewezen krijgen bij de uitroeiing van kwade droes onder de legerpaarden.

Nadat hij bij diverse legeronderdelen had gediend, werd Fleming in 1879 benoemd tot algemeen veterinaire in-

specteur bij het Ministerie van Oorlog en in 1883 tot hoogste veterinaire functionaris van het leger. Als zodanig gaf hij ook leiding aan de *Army Veterinary School* te Aldershot, die op zijn initiatief is opgericht. De zeven jaren, die hij als *Principal Veterinary Surgeon to the Army* actief was, waren buitengewoon zwaar, daar Engeland als wereldmacht in allerlei conflictsituaties betrokken was. In 1890 ging kolonel Fleming met pensioen.

Fleming is van grote betekenis geweest voor de status van de diergeneeskunde in Engeland. Door zijn inzet kreeg het beroep meer maatschappelijk aanzien. Als president van de *Royal College of Veterinary Surgeons* lukte het hem door grote inzet om de *Veterinary Surgeons Act* (1881) door het parlement aanvaard te krijgen, vooral ook omdat hij hierbij de steun van de dierenbeschermingsorganisatie (RSPCA) had weten te verkrijgen. Hierdoor kreeg het dierenartsenberoep wettelijke bescherming en werden door de erkenning van de titel de activiteiten van empiristen en kwakzalvers ingedamd, doordat zij de naam van 'dierenarts' niet meer mochten voeren.

Ook op wetenschappelijk terrein heeft Fleming zijn sporen verdiend: een eindeloze rij van publicaties en boeken, die van veel betekenis zijn geweest voor de Engelssprekende wereld. Zo schreef hij boeken over vivisectie, hoesbeslag, hondsdolheid, tuberculose, stalhygiëne, verloskunde en heeldkunde. Hij vertaalde enkele belangrijke Franse werken in het Engels; van J.-B. Chauveau: *Comparative Anatomy of the Domesticated Animals*, en van L.G. Neumann: *Parasites and Parasitical Diseases of the Domesticated Animals*.

Van blijvend belang was zijn initiatief om in 1875 (dus 13 jaar vóór de *Veterinary Record*) een nieuw tijdschrift te lanceren: *The Veterinary Journal and Annals of Comparative Pathology*, waaraan hij gedurende 20 jaar leiding heeft gegeven. In 1900 veranderde de naam in *The Veterinary Journal* en in 1949 in *The British Veterinary Journal*. De prijs die dit tijdschrift jaarlijks verleent voor het beste artikel is naar hem genoemd. Fleming heeft, als vertegenwoordiger van zijn land, deelgenomen aan veel congressen. De overheid maakte graag van zijn expertise gebruik. Zo werd hij benoemd in de officiële commissie tot onderzoek van Pasteurs voorbehoedende enting tegen rabies. Over dit onderwerp werd hij ook gehoord door een comité van het *House of Lords* (1887). In zijn militaire loopbaan had hij veel ervaring opgedaan met de aankoop van paarden voor het leger; op zijn aanwijzingen waren hygiënische maatregelen doorgevoerd die hun gezondheidstoestand sterk hadden bevorderd. Zijn oordeel werd dan ook op hoge prijs gesteld door de *Royal Commission in Horse-Breeding* (1889).

George Fleming ontving, behalve tal van erelidmaatschappen van veterinaire en wetenschappelijke verenigingen, een eredoctoraat van de Universiteit van Glasgow in 1883. Het jaar daarop werd hem de Queen's medal van de RSPCA toegekend vanwege zijn inzet een einde te maken aan gebruiksoperaties (couperen van oren en staarten). De koningin benoemde hem tot *Companion of the Order of the Bath* (C.B.) in 1887. Hij werd vijf keer gekozen als president van de *Royal College of Veterinary Surgeons*, dat hem bij diverse gelegenheden hulde bracht voor zijn daden. Ook was hij *Fellow* van de *Royal Geographical Society*, lid van *The Anthropological Institute* en van de verenigingen voor pathologie en epidemiologie. Fleming stimuleerde het verenigingswezen van de dierenartsen; hij was de eerste president van de *British National Veterinary Medical Association*.

Het is ongelooflijk hoe iemand zonder enige formele vooropleiding kon uitgroeien tot chef-militair paardenarts, wetenschappelijk publicist en succesvol verdediger van de belangen van zijn beroepsgroep.

Deze rubriek wordt verzorgd door leden van het Veterinair Historisch Genootschap

A. Mathijssen en E.P. Oldenkamp

Geraadpleegde literatuur:

- Arbuckle J.B.R. George Fleming, Founder of the British Veterinary Journal. *British Veterinary Journal* 1975; 131: 290-1.
 Clarke E. In: *Dictionary of national biography (DNB)*. 1901-1911. Vol. 2, Londen 1912: 33.
 Colonel George Fleming and the veterinary profession. *Veterinary Journal* 1901; 3, 4: 284-94, 357-63; 383-7.
 Dunlop R.H. & Williams D.J. *Veterinary Medicine, An Illustrated History*. St Louis 1996: 380, 600, 650.
 Eby C.H. George Fleming, M.R.C.V.S. *Modern veterinary practice*. 1958; 39: 50-1.
 The late Colonel George Fleming. *Veterinary Journal* 1901; 3: 307.

Zoek de lever tumor

I. Boissevain

Veterinair tuchtrecht

Hoe ver moet je gaan bij het pre-anesthetisch onderzoek? Mag je ervan uit gaan dat een oudere hond die gezond lijkt ook gezond is?

Van bultjes...

Een vrolijke, gezonde en speelse Airedale Terriër van tien jaar oud heeft wat bultjes. Dat komt meer voor, maar de eigenaar is er niet gerust op en wil de bulten graag weg laten halen. Hij vraagt aan de dierenarts of dat op deze leeftijd nog wel verantwoord is. De dierenarts onderzoekt de hond, luistert naar de hartslag en stelt vast dat de hond één brok levendige gezondheid is. De hond lijkt hem niet te oud om deze bultjes operatief te verwijderen. Er wordt een afspraak gemaakt en drie dagen later komt de hond naar de praktijk voor deze operatie.

De operatie verloopt geheel volgens het boekje, op wat bloedverlies uit één operatiewond na. Geen paniek, de dierenarts legt een drukverband aan en laat de hond naar huis gaan. Een dag later bloedt de hond nog steeds uit de wond. Als de eigenaar daarover belt vraagt de dierenarts hem om maar meteen op controleconsult te komen. Onder plaatselijke verdoving wordt de wond weer opengemaakt, schoongemaakt en alsnog onderhuids gehecht. Het probleem is dan wel verholpen.

...via malaise...

De hond krijgt antibiotica en mag naar huis, maar een dag later is hij zieker dan voor de operatie. Het wondje bloedt niet meer, maar de hond is stevig aan het braken en heeft last van een pijnlijke borstwand. Zowel dierenarts als eigenaar denken dat er sprake is van een ontsteking, en de hond krijgt diverse medicijnen. Daar moet de hond toch een stuk van opknappen, het ziet er allemaal nog steeds niet ernstig uit. Helaas, de volgende dag is de eigenaar weer terug, de klachten zijn helemaal niet over. Zelfs als er sprake is van een ontsteking is dit toch buiten proportie. De dierenarts vertrouwt het niet meer. Hij voert een bloedonderzoek uit, waaruit blijkt dat de lever- en nierwaarden erg slecht zijn. De dierenarts wil de hond in de kliniek houden en een infuus geven, maar de eigenaar wil de hond niet achterlaten omdat er 's nachts niemand aanwezig is. De eigenaar besluit zich dan tot een andere dierenarts te wenden, die de hond zodanig behandelt dat de nierwaarden zich herstellen. Toch vertrouwt deze opvolgend dierenarts het ook

niet helemaal. Tien dagen later voert hij een kijkoperatie uit. Triest genoeg blijkt daaruit dat de hond leverkanker heeft. Herstel zit er niet meer in; de hond wordt geëuthanaseerd.

....naar een tumor

De eigenaar is boos. Denk je dat er alleen een paar bultjes worden weggehaald, is je hond kort daarna dood. Hij gaat klagen bij het Tuchtcollege en maakt de dierenarts diverse verwijten: de dierenarts heeft de wond niet goed gehecht en hij heeft niet steriel gewerkt. Bij elkaar heeft dat natuurlijk geleid tot de leveraandoening. In juridisch jargon heet zo'n drogreden een 'post hoc ergo propter hoc' redenering, door juristen onder elkaar ook wel een 'post propter' genoemd. Het gebeurde daarna, dus het gebeurde daardoor, is dan de gedachtengang, waaruit in dit geval blijkt dat dat niet per definitie het geval hoeft te zijn. Soms is het overigens niet gemakkelijk te bewijzen dat dat niet zo is!

Het Tuchtcollege vindt het op de eerste plaats niet bewezen dat de dierenarts de wond niet goed heeft gehecht en dat hij niet steriel heeft gewerkt. En zelfs al zou dit zo zijn, dan ontbreekt ieder (bewijs voor een) causaal verband tussen de uitgevoerde operatie en het ontstaan van een levergezwel.

Bloedonderzoek?

De eigenaar werpt dan nog in de strijd dat de dierenarts voor de operatie een uitgebreid pre-anesthetisch onderzoek had moeten verrichten, waaronder een uitgebreid bloedonderzoek. Dan was misschien veel eerder gebleken dat de hond een levergezwel had. In stilte kun je je afvragen "en wat dan? Dat was toch ook een harde klap voor de nietsvermoedende eigenaar geweest?" Nog los van de academische kwestie dat het ene uitgangspunt het andere tegensprekt: ofwel het levergezwel zou ontstaan zijn door de operatie, ofwel de dierenarts had het eerder moeten of kunnen ontdekken, maar allebei kan niet! Dit soort juristengekonkel daargelaten, buigt het Tuchtcollege zich vooral over de vraag of een dierenarts een uitgebreid bloedonderzoek had moeten verrichten bij deze hond. Nee, er wordt een duidelijke norm vastgesteld: bij een gezonde vrolijke hond die goed eet en drinkt en geen bijzonderheden vertoont is die noodzaak niet aanwezig. De klacht wordt ongegrond verklaard.

Ongetwijfeld zullen er lezers zijn die er anders over denken, hetgeen natuurlijk altijd weer een boeiende discussie op gang kan brengen...

Illustratie:
Henk Vrieselaar

Veeverloskundigen tot de orde roepen

A. Beekhuis, W.A. Breukers, H.A. de Jong, J.J. Pouwer, J. van 't Rieten en H.J. Schrama

Ingezonden

Reactie op het artikel getiteld: Dierverslokundige gaat buiten zijn boekje. Gepubliceerd in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde, deel 127, aflevering 21 van 1 november 2003.

Doel:

Aandacht vestigen op de praktijken van de veeverloskundigen in den lande ten aanzien het gebruik van diergeneesmiddelen en het uitvoeren van handelingen strikt gebonden aan de dierenarts en te bewerkstelligen middels tussenkomst van de KNMvD, overheidsinstellingen en belangengroepen dat de erkende, gecertificeerde en gediplomeerde dierenarts dier- en volksgezondheid kan blijven handhaven.

Met oprechte verbazing hebben wij kennisgenomen van het geschrevene over de zaak tegen de dierverslokundige.

Wij kregen het onbehaaglijke gevoel dat de mensen van het Veterinair tuchtrecht dachten te maken te hebben met de laatste loslopende veeverloskundige. Een man van achter in de vijftig, die bij gebrek aan hobby's nog wat verlossingen (lees: keizersnedes) uitvoerde bij bevriende burens en toevallig nog boeren ook. Met het castreren in de ene hand en de punt van de hak van het nog ongeboren kalf in de andere hand, werd deze brave borst op heterdaad betrappt. De zogenaamde 'smoking gun'. Een inkopper van de eerste orde. De man werd beboet en een tijdelijke ontzegging van de snijbevoegdheid was zijn deel. Als het hoger beroep tenminste geen andere uitspraak oplevert!

Een korte opsomming van de huidige situatie in het veld moge duidelijkheid verschaffen.

Veeverloskundigen worden gewaardeerd door een deel van de rundveehouders, zoals vermeld in het artikel. Een aantal redenen is snel opgesomd:

- * veeverloskundigen werken voor minder euro's, doen niet aan rekeningen, hoeven geen visite- en logboekbonnen in te vullen, hoeven geen etiketten op medicamenten te plakken, hoeven geen erkenning rundveedierenarts te hebben, hoeven geen bedrijfskleding en vergoeden het kalf of koe, mocht het allemaal misgaan;
- * veeverloskundigen hoeven geen nascholingspunten te halen, hun bedrijfje hoeft niet gecertificeerd te worden;
- * veeverloskundigen hebben ook in Nederland heuse praktijken. Vaak met een dierenarts in loondienst als bezorger van het felbegeerde diploma diergeneeskunde; immers een vrijbrief tot het verkrijgen van alle medicamenten die er zijn.

Veeverloskundigen kunnen zich daarmee onder de hoede van hun binnengehaalde dierenarts zonder zorgen bewegen binnen het arbeidsterrein van de dierenarts.

De gevolgen van dit handelen moge duidelijk zijn: door geringere kosten kunnen deze lieden ook goedkoper werken. Daarmee worden niet alleen de tarieven die gelden voor verloskundige handelingen in de dierenartsenpraktijken onder druk gezet, maar ook die voor al het overige veterinaire werk, dat immers ook door deze lieden wordt uitgevoerd. Ook worden allerlei erkenningen en diergezondheidsprogramma's

ondermijnd door dergelijk handelen. Tevens is het mogelijk dat de keuze voor het beroep van rundvee/varkensdierenarts door de jongeren niet meer gemaakt wordt omdat het vak wel uitgeoefend kan worden door een veeverloskundige.

Kortom: redenen genoeg om deze groep tot de orde te roepen.

Dus: wie doet wat?

De Wetgever (Wet Uitoefening Diergeneeskunde) is duidelijk in haar tekst betreffende degene die diergeneeskundige handelingen mag uitvoeren. Waarom dan niet voortvarend optreden tegen zogenaamde veeverloskundige praktijken?

Taak van de handhaver van de wet.

Waarom nog argumenten gebruiken als 'het niet brodeloos maken' (zie bijlage artikel) van een veeverloskundige?

Taak van justitie.

Waarom dierenartscollega's niet op zijn minst aanspreken op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid op de wijze waarmee zij hun dierenarts-diploma misbruiken ten gunste van een veeverloskundige?

Taak van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde.

Hopende u enig inzicht verschaft te hebben in de praktijksituatie en een opzetje gegeven te hebben tot het oplossen van een probleem, zien wij de acties met spanning tegemoet.

Dierenkliniek De Lingehoeve; A. Beekhuis, W.A. Breukers, J.J. Pouwer, DAP Tiel-Maurik; H.A. de Jong, H.J. Schrama, DAC Ede-Benneko; J. van 't Riet

Via klachtambtenaar

Tj. Jorna

Bestuur en bureau KNMvD hebben zowel met de AID als het Openbaar Ministerie overleg over hoe we deze zaken kunnen aanpakken. AID en OM moeten allebei van mening zijn dat het waard is zo'n zaak op te pakken. De overheid geeft echter bij handhaving en sanctionering de prioriteit aan zaken met risico's voor de volksgezondheid. Er is met nadruk door ons gepleit voor handhaving van de wet.

Justitie gebruikt meestal het argument 'niet brodeloos maken'. Dat gebeurt ook bij dierenartsen die zich niet aan de regels houden; maar ook wordt een rijbewijs vaak niet ingetrokken als daarmee brood op de plank moet komen. We zullen met Justitie moeten overleggen.

De beroepsgroep KNMvD heeft de verantwoordelijkheid van dierenartsen in een verbintenis met derden geregeld in de Code voor de Dierenarts (1999). Wanneer een dierenarts zijn diploma misbruikt, kan hij daar door de Eeraad op worden getoetst. Een veeverloskundige, die zich niet aan de wettelijke regelingen houdt, kan daar tuchtrechtelijk op worden getoetst. De KNMvD kan slechts via de klachtenambtenaar om onderzoek en toetsing vragen.

Dr. Tj. Jorna is algemeen secretaris van de KNMvD.

Reactie van de Vereniging tegen de Kwakzalverij

J.T. Lumeij

Het bestuur van de Vereniging tegen de Kwakzalverij (VtdK) wil graag reageren op de ingezonden brief van de voorzitter van de Adviesgroep dierenartsen van de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen (TvD 2002, 127, 693).

Het spijt ons oprecht dat wij collega Schaftenaar niet op de hoogte hebben gebracht van ons voornemen om een persbericht, waarin een deel van zijn brief is openbaar gemaakt, uit te geven over het vervolg van de discussie die de VtdK in een eerder stadium publiekelijk had aangezwengeld.

De VtdK wil graag een transparante discussie en is gewend kwakzalverij publiekelijk aan de kaak te stellen. De VtdK (opgericht in 1881) doet niets anders dan in het Actieblad tegen de Kwakzalverij (vanaf 2003 Nederlands Tijdschrift tegen de Kwakzalverij) en op de website van de vereniging (www.antikwak.nl) de vruchten van haar activiteiten wereldkundig maken. Het bestuur van de VtdK is van mening dat in het belang van de goede zaak publicatie van het persbericht gewenst was. Het meende hiermee ook de reputatie van de Nederlandse dierentuindierenartsen te dienen. Correspondentie van de VtdK met belangengroepen is uiteraard openbaar, tenzij uitdrukkelijk een embargo op publicatie is bedongen. De berichtgeving mag overigens niet worden gezien als een propagandastunt van de VtdK maar als een gepaste reactie op een ongepaste propagandastunt van Ouwehands dierenpark in Rheeën. Ouwehands dierenpark heeft namelijk gemeend een paranormale begeleidster in de arm te moeten nemen voor de instraling van de orang oetans Sibû en Bella en aan dit instralen publiciteit te moeten geven. Deze paranormale behandeling werd met instemming van de verantwoordelijke dierenarts uitgevoerd.

Van een instelling met een belangrijke educatieve functie die bovendien een wetenschappelijk opgeleide dierenarts in dienst heeft, is dit niet acceptabel. Daar waar dierentui-

nen schermen met het feit dat educatie een van de peilers is van hun bestaansrecht moeten zij zich ook realiseren dat zij een belangrijke verantwoordelijkheid hebben met betrekking tot een eerlijke en wetenschappelijk gefundeerde voorlichting aan het publiek. Het in stand houden van de mythe van de positieve uitwerking van alternatieve behandelwijzen past daar niet in.

Met het begrip 'legaal' heeft de VtdK willen benadrukken dat de bevoegdheid tot het stellen van een diagnose en het instellen van een behandeling volgens de WUD is voorbehouden aan dierenartsen, niet dat kwakzalverij in dierentuinen schering en inslag is. De zaak in Ouwehands is overigens niet uniek. In 1987 werd een homeopathisch werkend dierenarts door Blijdorp ontslagen na ernstige missers¹, in 1993 werd in Emmen acupunctuur gepleegd op het doodzieke olifantje Bo Gyi² en in 1998 trad Jomanda op in Ouwehands Dierenpark, waar zij zogenaamd zieke knuffelberen instraalde³.

Het is in de ogen van de VtdK de taak van een adviesgroep dierenartsen van de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen om de directies met betrekking tot veterinaire aangelegenheden te adviseren en te wijzen op de ongepastheid van het stunen met alternatieve behandelmethoden. Als leden-dierentuindierenartsen gebruikmaken van alternatieve behandelwijzen of zich daartegen niet verzetten dan dient de adviesgroep deze dierenartsen aan te spreken op onprofessioneel gedrag. Het is daarbij kennelijk helaas onontkoombaar dat er van tijd tot tijd standpunten moeten worden ingenomen waar niet iedereen zich in kan vinden. De VtdK is van mening dat politiek correct gedrag misplaatst is daar waar bijgeloof, politiek en commercie de wetenschap en veterinaire beroepsethiek ondermijnen.

Op de vraag of er binnen de KNMvD ruimte moet zijn en blijven voor een Groep homeopathisch werkende dierenartsen willen wij graag in ander en breder verband nog eens terugkomen. Wij vertrouwen erop dat wij Schaftenaar en zijn groep dan aan onze zijde zullen vinden.

J.T. Lumeij, namens het bestuur van de Vereniging tegen de Kwakzalverij.

¹ Anonymus. Dierenarts, Actieblad tegen de Kwakzalverij 1987; 97(1): 3.

² Renckens CNM. Chinese kwakzalverij in Drents dierenpark. Actieblad tegen de Kwakzalverij 1993; 104: 7-8.

³ Jomanda straalt knuffelberen in. De Telegraaf, 14 september 1998.

Onwelvoeglijk taalgebruik: oorzaak bij beleid KNMvD?

S. de Boer

In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde (nr. 1, 2003) beklagt collega Jorna zich over onwelvoeglijk taalgebruik door 'emotionele' dierenartsen.

Dit zijn geen incidentele gevallen maar het komt dus zeer regelmatig voor, anders zou Jorna er niet over schrijven.

Zou de oorzaak niet bij het beleid van de KNMvD en haar 'onderhorige' organisaties (zoals het VKO) kunnen liggen?

Ik hoop dat u uw leden hierin tegemoet wilt komen en ik verwacht dat u dit echt in overweging zult nemen.

Onwelvoeglijk taalgebruik: een noodkreet

Dierenartsen Zuidwest-Friesland en Noordoostpolder

Steeds frequenter wordt de KNMvD geconfronteerd met boze e-mails en telefoontjes met onwelvoegelijke taal van dierenartsen. Dit blijkt onder andere uit het editorial in het TvD van 1 januari 2003.

Vanzelfsprekend, en dat zijn wij volledig met collega Jorna eens, is het ongepast om zich op deze wijze tot medewerkers van de KNMvD te richten.

Het heeft echter niet alleen te maken met de voortschrijdende individualisering van de KNMvD-leden, zoals Jorna schrijft.

In deze reacties is ons inziens duidelijk een noodkreet te herkennen van dierenartsen die kennelijk het geloof in de KNMvD als hun belangenvertegenwoordiger verliezen.

Niet alleen direct, via e-mail of telefoon, maar ook via omwegen moeten signalen van zeer veel dierenartsen uit vooral de kleinere praktijken, over min of meer modieuze onderwerpen zoals bijvoorbeeld erkenningen en certificering en de daarmee gepaard gaande bureaucratie de KNMvD toch bereiken!

Helaas verstaat u deze collega's niet meer.

Kennelijk bent u hun taal verleerd.

En zij de uwe.

Wellicht bent u ook onherkenbaar geworden voor hen. Hun woede is groot.

De KNMvD lijkt nog slechts een belangenorganisatie te zijn voor enkele grote praktijken en de AUV.

Drs. J.R. Algra, Drs. J.A. Dijkstra, Drs. P. Dirksen, Mevr. Drs. H.S. Groenestein-van Veen, Mevr. Drs. I. M. Hens, Drs. S.Th.L.J. Hijlkema, Drs. J. J. Jellesma, Drs. M.L. Limburg, Drs. F. Mulder, Drs. A. v.d. Schaaf, Drs. S.S. Schaap, Drs. J. Stoel, Drs. M. v.d. Velde, Drs. A.D. de Vries, Drs. H. Vrieselaar, Dr. P.J.M. van Wegen.

Dierenartsen, leer elkaar onderling beter verstaan

Tj. Jorna

De reactie van de dierenartsen in Zuidwest-Friesland en de Noordoostpolder op het editorial in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde 1 januari jongstleden vraagt een reactie van ondergetekende.

Ik ben zeer verheugd te constateren dat jullie mijn opmerking onderschrijven dat onwelvoeglijk taalgebruik richting de medewerkers van de KNMvD ongepast is.

Wij vinden het evenwel niet vreemd of erg als dierenartsen boos reageren en hun ongenoegen kenbaar maken. Wij horen op het bureau veel noodkreten aan en doen ons best deze te kanaliseren en, waar mogelijk, met oplossingen te komen.

Wanneer onderwerpen binnen de beroepsgroep veel discussie oproepen, dan leggen wij deze voor aan het Bestuur i.c. de betreffende Groepen. Wanneer het externe organisaties als IKB en KKM of de overheid betreft, dan wordt daar mee gesproken. Dit wordt bij herhaling gedaan en dit leidt soms al dan niet tot verandering van inzicht of tot aanpassing.

Ook voor de problematiek inzake de erkenning en certificering van de kleine breed-georiënteerde praktijken is regelmatig aandacht gevraagd. Ik heb inmiddels vernomen dat door Stichting VKO een aanpassing in de regeling zal worden aangebracht, die enigszins aan jullie wensen tegemoet komt. Het is een aanpassing in een lang proces, waarbij de uitgangspositie van erkenning en certificering die door de beroepsgroep zelf geïnitieerd is, geen geweld zal worden aangedaan. De marktpartijen vragen om een open en transparante praktijkvoering van de dierenarts.

Ik begrijp jullie heel goed en ik kom op heel veel Afdelingsvergaderingen in het land. Ik zou echter graag zien, dat dierenartsen elkaar onderling beter leren verstaan. Jullie hebben samengewerkt aan de ingezonden brief. Mogelijk kunnen jullie ook gaan samenwerken om voor jullie praktijkregio een goede oplossing te vinden. Een win-win positie ligt voor het grijpen, woede daarentegen is geen oplossing.

Dr. Tj. Jorna is algemeen secretaris van de KNMvD

Normen en waarden

R.J. Terbijhe

De KNMvD heeft terecht de ethiek hoog in het vaandel. Ethiek bij de omgang met dieren, ethiek bij de opstelling als dierenarts in de maatschappij, ethiek tussen dierenartsen onderling. Verwacht mag worden dat dit, zeker door collega's die bestuurlijke functies binnen de KNMvD uitoefenen, wordt onderschreven en uitgedragen. Helaas ben ik in dit opzicht erg teleurgesteld in collega G. Heynen, gezien zijn uitslatingen in de media over de vaststelling van MKZ in Kootwijkerbroek.

Citaat Trouw d.d.: 29-10-02: Dierenarts G. Heynen: *Ik ben ervan overtuigd dat er in Kootwijkerbroek materiaal is verwisseld en dat ten onrechte de diagnose MKZ is gesteld. "Tot twee keer toe viel bloedonderzoek van kalveren van het verdachte bedrijf negatief uit. Pas na het derde onderzoek waar geen plaatselijke dierenarts bij was, was er ineens sprake van het MKZ-virus"*

Citaat Barneveldse krant d.d.: 09-01-03: Dierenarts G. Heynen: *"In Kootwijkerbroek heeft de ziekte nooit rondgegaan. De RVV-dierenarts die Teunissen heeft bezocht, heeft eveneens gefaald. "Je mag nooit in je eentje een bedrijf bezoeken en vervolgens een diagnose stellen die zulke enorme gevolgen heeft. Daarnaast was die arts ook nog niet competent. Heeft zijn leven lang gewerkt met pluimvee. Zo iemand kan en mag niet gevraagd worden voor een MKZ-diagnose."* Dankzij het veelvuldig gebruik van mijn naam in diverse artikelen, voor de media en in het rapport: "Geen enkele twijfel" van de

Stichting Onderzoek MKZ Crisis Kootwijkerbroek is het velen bekend dat met de RVV-dierenarts ondergetekende wordt bedoeld.

Over de juiste toedracht van de vaststelling van MKZ verwijs ik onder andere naar diverse rechtszaken, die hierover zijn gevoerd en naar een recent schrijven van de minister van LNV aan de Stichting Kootwijkerbroek. Kort samengevat komt het erop neer dat op 20 maart na de MKZ-melding van Bakker aan de RVV, door het *specialistenteam*: Bakker (practicus), Holzhouer (GD) en Terbijhe (RVV), op grond van symptomen bij een vijftal kalveren, het bedrijf verdacht is verklaard van MKZ en dat er bloedmonsters zijn genomen. Op 22 maart zijn door Bakker en Terbijhe bij deels andere kalveren wederom symptomen waargenomen en opnieuw bloedmonsters en een kop ingezonden. Op 25 maart zijn door Terbijhe vanwege verdere uitbreiding van de symptomen 13 dieren gedood en bevestigd. Bij de ruiming zijn bij tientallen dieren symptomen waargenomen. Sinds de MKZ-uitbraak is duidelijk geworden dat bij kalveren en kleine herkauwers het MKZ-virus zich anders uit en verspreidt dan bij volwassen runderen. Op grond van het aantonen van het virus in een bloedmonster van 20 maart én in de onderzochte laesies aan de kop van 22 maart is op 27 maart het bedrijf besmet verklaard.

Over mijn kundigheid en integriteit had collega Heynen zich gemakkelijk op de hoogte kunnen stellen. Ik betreur het dat academici als Bakker en Heynen zich in de media zo negatief over een collega uiten. Mede door hun opstelling werd en wordt er een onjuiste voorstelling van zaken in Kootwijkerbroek in stand gehouden en blijven veel veehouders en houders van hobbydieren zich steeds maar weer zich afvragen of hun dieren voor niets zijn geïmmd.

Ook dat nog!

J.P.W.M. Akkermans

Van het Nederlands Juristen Blad is in het TvD, nr. 3 d.d. 1 februari 2003 het artikel 'In professionele zin ben ik behoorlijk boos', het verslag van een interview met prof. dr. Boon overgenomen. Professor Boon is ordinarius met als leeropdracht Dier en Recht te Utrecht.

In dit artikel wordt gesteld dat de relatie dier versus mens verbroken is en dat de wetten die dit zouden moeten herstellen, zoals de Wet op de Dierproeven en de Gezondheidswet en Welzijnswet voor Dieren onvoldoende basis hebben om corrigerend op te treden. Beide wetten zijn raamwetten die door middel van algemene maatregelen van bestuur nader moeten worden ingevuld.

Veel van hetgeen in het verslag staat, kan ik onderschrijven. De bio-industrie heeft van de landbouwhuisdieren een product gemaakt. Correctie is nodig.

Wat ergernis heeft opgewekt, is de laatste zin van het ver-

slag: "Wat mij betreft kunnen er geen diercrises genoeg zijn: dan nog maar eens een mond- en klauwzeer uitbarsting of een rondje varkenspest: ze zullen leren dat het zo niet kan."

Hoe durft hij: hoe kan een hooggeleerde heer dit stellen. Weet hij dat de laatste uitbraken van genoemde ziekten onvoorstelbaar leed hebben gebracht in de boerengezinnen en hun leefwereld niet alleen in economische maar misschien nog meer in psychische zin? Weet hij dat er nergens zoveel gecontroleerd wordt als in de agrarische sector zowel in de landbouw als in de veeteelt? Weet hij dat genoemde ziekten evensnel verbreid worden op grootschalige als kleinschalige bedrijven en dat de manier van huisvesten hier weinig invloed op heeft? Het verleden heeft dit geleerd.

De vergissing dat antibiotica gebruikt worden als tranquilizers zei hem als niet-dierenarts vergeven. De mate van beschaving in de maatschappij kan worden beoordeeld naar de manier waarop de mens met dieren omgaat (vrij naar Gandhi). Geciteerde opmerking van professor mr. Boon is echter weinig beschaafd.

Studievergadering Groep Homeopathisch-werkende Dierenartsen

Congressen en cursussen

Op donderdag 20 maart 2003 van 19.30 tot 22.30 uur is er een studievergadering van de Groep Homeopathisch-werkende Dierenartsen (GHwD) in het Beatrixgebouw van de Jaarbeurs.

Eerst is er een huishoudelijk deel dat duurt van 19.30 tot 20.15 uur. Hierin wordt onder andere de uitslag gepresenteerd van de enquête naar de mogelijkheid van een eigen erkenningsregeling voor homeopathisch-werkende dierenartsen. Dit deel is alleen toegankelijk voor leden van de GHwD.

Van 20.15 tot 20.30 uur is er een korte pauze waarin een drankje gedronken kan worden. Hierna begint het thematische deel. Vanwege het interessante onderwerp is de studievergadering vanaf 20.15 uur, bij uitzondering, ook voor niet-leden toegankelijk.

Spreker is dierenarts Atjo Westerhuis. Hij is homeopathisch-werkend dierenarts van het eerste uur. Oprichter van de GHwD en schrijver van het boek 'Hond & homeopathie', dat zowel door dierenartsen als hondenbezitters/fokkers gebruikt wordt. Verder geeft hij regelmatig onderwijs in Duitsland aan dierenartsen op het gebied van homeopathie.

Zijn lezing heeft de pakkende titel meegekregen: 'Homeopathie hoort in iedere praktijk'

Als dierenarts kun je meerdere redenen hebben om tegen homeopathie te zijn:

- niet wetenschappelijk bewezen
- gebruik van belachelijk hoge verdunningen
- veel te moeilijk en tijdrovend om toe te passen in de praktijk
- economisch oninteressant

Dierenarts Atjo Westerhuis wil u van het tegendeel overtuigen. Hij zal laten zien wat beproefde indicaties zijn voor homeopathie in de praktijk: wat is er mogelijk en wat niet. Ook wil hij aangeven hoe je homeopathie het beste kunt integreren in de reguliere praktijk: van organotroop tot animalotroop en van symptomatisch tot holistisch. Volgens Westerhuis laten dierenartsen kansen liggen als ze alleen kiezen voor regulier of alleen voor homeopathie.

Alle geïnteresseerden, voor- of tegenstanders, van de homeopathie zijn van harte uitgenodigd.

Voor studenten en leden van de GHwD is de toegang gratis. Aan andere dierenartsen zijn wij genooddaakt een vergoeding te vragen van 5 euro voor de consumptie en de lezing.

Voor meer informatie over de studieavond of de GHwD kunt u contact opnemen met de secretaris van de Groep, de heer G.Th.A. Menges 0348 - 416843 of e-mail: gtha.menges@hccnet.nl.

Cursus 'Van loondienst naar eigen praktijk'

Na het succes van voorgaande jaren organiseert de VVAA in 2003 opnieuw de driedaagse cursus 'Van loondienst naar eigen praktijk' voor dierenartsen die nu nog werkzaam zijn als medewerker, maar uiteindelijk willen associëren in een praktijk. De cursus zal plaatsvinden op 9, 10 en 11 april en op 24, 25 en 26 september 2003 te Delden.

Tijdens de cursus wordt aandacht besteed aan de maatschap (wat is een maatschap, parttime associatie, goodwill, enzovoort), het functioneren van maatschappen (samenwerking, besluitvorming, omgaan met conflicten), het accountantsrapport (wat kan ik ermee), verzekeringen (wat moet er verzekerd worden en waarom) en financieringen (hoe wordt alles betaald). De cursus wordt gegeven door deskundigen die veel ervaring hebben met het adviseren en begeleiden van

dierenartsen. De nadruk ligt op zelfwerkzaamheid; er is veel ruimte voor eigen inbreng, discussie, rollenspellen en de nodige ontspanning. De locatie biedt volop recreatiemogelijkheden.

Datum en plaats: 9-11 april en 24-26 september 2003, Delden

Duur: 6 dagdelen in 3 dagen

Aantal deelnemers: minimaal 10, maximaal 15

Kosten: € 210,- (inclusief 2 diners en 2 overnachtingen)

Accreditatie: VKO 10 punten

Voor meer informatie en/of aanmelding: VVAA seminars, telefoon (030) 247 43 28, fax (030) 247 46 47, e-mail congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl

Week van het Huisdier 2003

Vorbereidingen in volle gang

De Week van het Huisdier is van zaterdag 17 tot en met zaterdag 24 mei aanstaande. Met als thema Huisdier & Vakantie.

Er komt ruim voor de Week een voorlichtingskrant voor de huisdiereigenaar met allerhande vakantie-informatie. Dit om belangrijke zaken als tijdig enten en tijdige opvang vroegtijdig te promoten. Deze teksten zijn voorbereid en worden momenteel geredigeerd om een interessante voorlichtingskrant te maken. De illustraties komen van Studio Jan Kruis.

Er komen nog steeds 'Vrienden van de Week van het Huisdier' bij. Dit zijn organisaties die de Week een warm hart toedragen en het doel, stimuleren van verantwoord huisdierenbezit, ondersteunen. De

initiatiefnemers maken het vervaardigen van de voorlichtingskrant mogelijk, de financiële bijdragen van de Vrienden kunnen extra publiciteit mogelijk maken.

Half februari ontvangen alle praktijken een brief met alle benodigde informatie. Wilt u nu al meer weten of heeft u suggesties? Belt u dan met Veterinair Organisatiebureau Animaux: 035-6239479.

De initiatiefnemers zijn: de KNMvD/GGG, de Vereniging Landelijke Organisatie Dibevo, de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, de Nederlandse Databank Gezelschapsdieren, Raad van Beheer op Kynologisch Gebied in Nederland, de Bond tot Bescherming van Honden, Dier&Zorg, Platform Verantwoord Huisdierenbezit, Merial en Virbac.

'Veulenbrigade' Inwendige Ziekten Paard

M. Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan, L. Verdegaal en M. Boswinkel

Binnen de Universiteitskliniek voor het Paard is een intensieve 24-uurs verpleging van zieke pasgeboren veulens alleen mogelijk met de hulp van vrijwilligers. Dit jaar zal de door derde-, vierde- en vijfdejaars gevormde vrijwillige groep, 'de veulenbrigade', weer actief zijn van 24 februari tot en met 28 juni (met uitzondering van 14-20 maart).

Een veulen wordt opgevangen door een der kliniek-dierenartsen. Na het klinisch en laboratorium onderzoek en het maken van een therapeutisch plan wordt het veulen onder leiding van de dierenarts en met hulp van de kliniekassistenten verpleegd door de 'veulenbrigade'.

Als dierenartsen vanuit de praktijk een ziek pasgeboren veulen aan de kliniek willen doorsturen, kunnen zij tijdens

werkuren bellen (030) 2531112 en buiten werkuren (030) 2531032. Het verdient aanbeveling vóór inzenden even te overleggen over de te maken kosten. Het wordt op prijs gesteld als dierenartsen direct bij bellen vermelden dat het om een ziek pasgeboren veulen gaat dat 'intensive care' nodig heeft. Ook is het prettig als ongeveer de tijd van aankomst in de kliniek kan worden aangeven.

Buiten de bovengenoemde periode kunnen zieke veulens natuurlijk ook doorgestuurd worden maar zal de zeer intensieve 24-uurs verpleging, zoals door de 'veulenbrigade studenten' wordt geleverd, niet te realiseren zijn.

Dr. Marianne Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan is Chef de Clinique Inwendige Ziekten van het Paard. Drs. Lidwien Verdegaal en drs. Maarten Boswinkel zijn begeleiders van de Veulenbrigade.

Vraag en antwoord

De redactie vond mevrouw dr. K.E. Müller (Hoofdafdeling Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren, Faculteit der Diergeneeskunde) bereid om op onderstaande, uit de praktijk ontvangen, vraagstelling voor de lezers een antwoord te formuleren.

VRAAG:

Wat is de oorzaak en de profylaxe, maar vooral: wat is de therapie van een koe met een dikke hak?

ANTWOORD:

De differentiële diagnose van het symptoom 'dikke hak' bij het rund bestaat uit een viertal aandoeningen van de tarsus (3).

1. Periarthritis van de tarsus (synon. peritarsitis, tarsi-aalflegmoon, cellulitis) 2. Bursitis tarsalis lateralis (synon. grupbeen, hygroma van de hak) 3. Bursitis calcanei (piephak) 4. Tarsitis (synon. arthritis tarsalis)

Bij het ontstaan van een dikke hak staat mechanisch trauma als gevolg van ongeschikte ligplaatsen bovenaan de lijst met oorzaken (1,2). Bij het gaan liggen glijdt de koe met haar ledematen over de grond. Met name op plaatsen waar botstructuren slechts met een dun laagje huid bedekt zijn, kunnen door uitglijden of door liggen op te harde ondergrond laesies en doorligplekken ontstaan. Zaagsel kan daarbij als schuurpapier werken en houtsplinters kunnen in de huid worden gedrukt. De zo ontstane laesies kunnen een porte d'entrée vormen voor bacteriën die vervolgens een ontsteking veroorzaken. Ontstekingen van de slijmbeurzen ontstaan meestal ten gevolge van herhaaldelijke mechanische irritatie van de laterale zijde van de tarsus die optreedt bij liggen op harde of onregelmatige grond. Soms kunnen naast de ligplaatsen ook additionele factoren een rol spelen bij het ontstaan van dikke hakken. Sommige auteurs noemen bijvoorbeeld spierzwakte ten gevolge van seleniumtekort als medeoorzaak voor het ontstaan van dikke hakken.

In de meeste gevallen van een dikke hak is er sprake van of een peritarsitis of van een bursitis van de slijmbeurs die lateraal van de tarsus is gelokaliseerd. Naast ontstekingen lateraal van de tarsus geven ook bursitiden van de subcutane slijmbeurs boven de aanhechtingsplaats van de achillespees aan het tuber calcanei en ontstekingen van de slijmbeurs tussen achillespees en calcaneus (piephak, bursitis calcanei) aanleiding tot een (lokale) zwelling van de tarsus.

De arthritis van het spronggewricht, die naast de kniegewricht-ontsteking tot de meest voorkomende arthritiden van het rund behoort, kan ontstaan ten gevolge van metastatische ontstekingsprocessen, door perforerend trauma, maar ook door doorbreken van een peritarsitis of een bursitis naar het tarsi-aalgewricht.

Periarthritis van de tarsus

De *Periarthritis van de tarsus* is een ontstekingsproces dat meestal aan de laterale zijde van de tarsus begint en zich vervolgens rondom de tarsus uitbreidt. Porte d'entrée voor bacteriën zijn huidverwondingen en doorligplekken die door trauma ontstaan. De consistentie van de diffuse zwelling rondom de tarsus is meestal deegachtig tot hard en pijnlijk bij palpatie. De

kreupelheid is in ongecompliceerde gevallen gering. Indien echter abcesvorming optreedt op de plek van ontsteking of indien het proces zich uitbreidt naar de omgevende structuren (gewricht, peesschedes), kan dit gepaard gaan met een matige tot ernstige kreupelheid.

Behandeling: Acute gevallen van peritarsitis moeten behandeld worden met een antibioticum (penicilline, ampicilline of een trimethoprim sulfonamidencombinatie); lokaal kan de zwelling behandeld worden door smeren met zwarte zalf (Ichthammol®; Abituminosulfonaat). Zwarte zalf werkt antibacterieel en anti-inflammatoir en de behandeling resulteert in een demarcatie van het proces; indien abcesvorming optreedt zou het abces op het laagste punt met behulp van een kruis-sneede geopend en gedraineerd moeten worden; hierbij kan gebruik worden gemaakt van een Penrose drain of van een met een desinfecterende oplossing (Betadine®) doordrenkte gaas-zwachtel.

Bursitis tarsalis lateralis

De *Bursitis tarsalis lateralis* of grupbeen is gekenmerkt door een lokale fluctuerende dikte op de laterale zijde van de tarsus. De bursitis kan serofibrineus vocht bevatten en veroorzaakt in het algemeen geen kreupelheid; pas wanneer de bursa via huid-laesies geïnfecteerd is geraakt ontstaat een purulente bursitis. Zolang de bursitis niet te groot van omvang wordt en het gewricht onaantast blijft, gaat de aandoening niet gepaard met ernstige kreupelheid en is deze als schoonheidsfout te beschouwen. Bursitiden kunnen echter een dusdanige omvang aannemen dat de beweging mechanisch belemmerd wordt.

Behandeling: zolang geen sprake is van enige belemmering is het beste advies het proces 'met rust te laten'. Purulente bursitiden die aanleiding geven tot kreupelheid kunnen na smeren met zwarte zalf geopend worden. Indien een geabcdeerde bursitis op een ander dan het laagste punt spontaan doorbreekt, is het raadzaam op het laagste punt een tegenopening aan te brengen en vervolgens een (rubber) ringdrainage tussen de twee openingen aan te leggen. De abcesholte moet dagelijks worden gespoeld en de openingen moeten schoon worden gehouden. Zodra de abcesholte duidelijk van omvang is vermindert, kan de drainage verwijderd worden. Het is aan te raden de openingen - totdat zij dicht zijn - open en schoon te laten houden door de veehouder.

Bij het openscheuren of openmaken van geabcdeerde bursitiden moet men rekening houden met het optreden van bloedingen van bloedvaten in de huid. Omdat de huid op de aangetaste plek meestal vrij hard is en het elastische bloedvat zich in dit weefsel terugtrekt, is het vaak onmogelijk het bloedende vat met een arterieklem te grijpen en doelgericht te ligeren. Aanleggen van een ligatuur boven de tarsus levert na verwijderen van het bloed meer overzicht; door kortdurend onderbreken van de stuwings kan het bloedende vat gelokaliseerd worden. Een massaligatuur dat wil zeggen een hechting op de plek waar men denkt dat het bloedvat loopt, zou kunnen helpen de bloeding te stoppen. Blijft de bloeding bestaan, dan kan een stevig drukverband helpen de bloeding te stoppen; daarbij moet wel gelet worden dat het verband het ledemaat niet afsnoert.

Incidenteel vragen veehouders dierenartsen om verwijdering van een aseptische bursitis. Exstirpatie van een bursa is geen simpele ingreep en eist de nodige ervaring; breekt de wond door de spanning die erop komt te staan open, dan is het cosmetische resultaat niet zelden teleurstellend. Sommige auteurs ad-

viseren injecties met kopersulfaatoplossing, formaline of Lugolse oplossing in de bursa. Deze 'behandeling', die resulteert in necrose en demarcatie van de bursa is om redenen van dierenwelzijn af te keuren.

Bursitis calcanei

De *bursitis calcanei* of piephak is gekenmerkt door lokale zwelling iets proximaal van het tuber calcanei. Afhankelijk van de uitbreiding van de ontsteking en de betrokkenheid van dieper liggende structuren is de kreupelheid licht tot ernstig. Indien naast de bursa ook dieper liggende structuren zoals peesweefsel of het bot aangetast zijn, wordt de prognose uitermate dubieus. Vaak ontstaan fistelopeningen waaruit gele tot bruine pus tevoorschijn komt. Soms kan men in de fistelopening peesvezels ontdekken of komt men met de sonde op ruw bot of losse botdeeltjes. Deze gevallen gaan meestal gepaard met ernstige kreupelheid. Ondanks aanbrengen van ringdrainages in het gebied en curettage van het wondgebied heeft de behandeling vaak een teleurstellend resultaat.

Tarsitis

De ontsteking van het spronggewricht, *tarsitis*, kan primair ontstaan door perforerend of stomp trauma of secundair, ten gevolge van metastasering van purulente processen of doorbreken van de eerder genoemde processen naar het spronggewricht. Acute tarsitiden veroorzaken in het algemeen een matige tot ernstige kreupelheid; de kreupelheid is minder in geval van een aseptische tarsitis vergeleken met een septische arthritis. Tarsitis is klinisch verder gekenmerkt door fluctuerende uitspuilingen op plaatsen waar het gewricht toegankelijk is voor palpatie. De palpatie is meestal pijnlijk. Bij spontane beweging wordt het spronggewricht nauwelijks gebogen. De acute tarsitis heeft vaak ook invloed op het algemene welzijn (bijvoorbeeld eetlust) van het dier. In het geval van een chronisch-deformerende tarsitis of arthrose van het spronggewricht is de kreupelheid in het algemeen minder ernstig; het gewricht is overvuld en er kan - net als bij het paard - nieuwvorming van bot ontstaan in het gewricht.

De diagnose tarsitis kan gesteld worden met behulp van punctie van het spronggewricht. Door middel van klinisch onderzoek moet van tevoren worden uitgesloten dat de ontsteking in en niet naast het gewricht is gelokaliseerd. Bij een peritarsitis bestaat het risico dat de infectie vanuit de omgeving van het gewricht middels punctie wordt overgebracht naar het gewricht. De punctie van de tarsus kan uitgevoerd worden op de mediale zijde van het spronggewricht in de driehoekige ruimte tussen de pees van de m. tibialis cranialis en het lig. collaterale. Bij ontbreken van mogelijkheden voor aanvullend onderzoek van de synovia zou men voor het stellen van een prognose uit moeten gaan van de beoordeling van de functie dat wil zeggen de mate van kreupelheid samen met de macroscopische beoordeling van het punctaat. Te veel gele, weinig visceuze, heldere synovia die gemakkelijk stolt (serofibrineuze tarsitis) is gunstiger te beoordelen dan te veel waterdunne, troebele, gele synovia (purulente tarsitis). Stinkende, geelgroene of bruinroze gekleurde, dikvloeibare synovia is in het algemeen verbonden met een uitzichtloze prognose. Aanvullend onderzoek van de synovia sluit in: bacteriologisch onderzoek en celtelling met differentiatie. Deze bepalingen kunnen behulpzaam zijn bij het opstellen van een therapieplan en - indien het onderzoek herhaaldelijk wordt

uitgevoerd - bij beoordeling van de vooruitgang.

Behandeling: Acute aseptische tarsitiden zijn prognostisch gunstiger te beoordelen dan purulente tarsitiden, die alleen in het beginstadium kansrijk behandeld kunnen worden. De behandeling van een tarsitis kan - afhankelijk van het bedrag dat de veehouder bereid is te besteden aan de behandeling - bestaan uit: de parenterale toediening van antibiotica gecombineerd met de intra-articulaire toediening van antibiotica (bijvoorbeeld 1g Na-ampicilline in waterige oplossing). intra-articulaire toediening van antibiotica in combinatie met corticosteroiden is alleen geïndiceerd in geval van aseptische en serofibrineuze arthritis met weinig afwijkend punctaat). Een verdere optie vormt het spoelen van het gewricht met Ringerlactaatoplossing en vervolgens intra-articulaire toediening van antibiotica.

Profylaxe: De profylaxe van de dikke hak richt zich vooral op de verbetering van de ligplaatsen van de koeien. Een Amerikaans onderzoek uitgevoerd op twintig bedrijven met zaagsel, zand of matrassen als ondergrond, toont laesies van de hak bij 73% van de 1752 onderzochte koeien. Laesies van de hak werden het meest frequent aangetroffen op bedrijven waar geotextiele matrassen (geen waterbedden) werden gebruikt, gevolgd door bedrijven met zaagsel (4). Bedrijven waar zand als ondergrond werd gebruikt, hadden het minst last van haklaesies. Op de bedrijven met zaagsel in de boxen was de lengte van de box sterk negatief gecorreleerd met de hoeveelheid en de ernst van de aanwezige laesies. Onvoldoende afmetingen van de ligboxen en/of ongeschikt geplaatste beugels kunnen de (species-) specifieke manier van opstaan en gaan liggen van koeien belemmeren en aanleiding geven tot het ontstaan van laesies aan de ledematen. Onderzoek op negentien Duitse bedrijven toont dat de ligboxen op 75% van de bedrijven te kort en op 40% van de bedrijven te smal waren (5). Zerkawy berekent de ideale lengte van de ligbox met behulp van de 'schräge Rumpflänge' van de grootste koeien van een bedrijf. Met de term 'schräge Rumpflänge' wordt bedoeld de lengte van een rechte verbindingslijn tussen tuber ischiadicum en het schoudergewricht (lengte van de ligbox = $0,922 \times$ de 'schräge Rumpflänge' + 23 cm). Niet zelden wordt door opstaan en gaan liggen van de koe de bedekking van de ligbox uit de box gewerkt. Door kleine aanpassingen zoals het aanbrengen van omkeerbuisen langs de achterrand van de ligboxen, kan vermeden worden dat het materiaal uit de box valt en de koe op een te harde ligplaats komt te liggen (Anoniem, 2001). Aanpassingen van de stal zouden van tevoren met een deskundige besproken moeten worden.

LITERATUUR

1. Anonymus. Hochboxen zu Tiefboxen umbauen? TopAgrar 2001; Heft 6: R6-R9
2. Kümpfer H. Probleme mit aufstellungsbedingten Lahmheiten bei Milchkühen. Der prakt Tierarzt collegium veterinarium XXIV 1993; 74: 40-3.
3. Rosenberger G. Die Krankheiten des Rindes. 2. Aufl. Verlag Paul Parey Berlin, Hamburg; 1978; 488-94.
4. Weary, D.M., Taszkun, I. Hock lesions and Free-Stall Design. J Dairy Sci 2000; 83:697-702.
5. Zerkawy B. Haltungsbedingte adspektorisch und palpatorisch erfassbare Krankheiten von Milchkühen in Abhängigkeit von den Stallverhältnissen im Liegeboxenlaufstall. Vet Med Diss Gießen 1989.

Allergische Hauterkrankungen bei Hund und Katze

Boek bespreking

Lloyd Reedy, William H. Miller, Ton Willemse *Schlütersche GmbH & Co. KG, Verlag und Druckerei, Hans-Böckler-Allee 7, 30173 Hannover. ISBN 3-87706-589-9, 268 pagina's.*

Dit boek is een Duitstalige versie van 'Allergic diseases of dogs and cats'. Voor de tweede uitgave is

naast de beide Amerikaanse auteurs ook Ton Willemse auteur. Lloyd Reedy was werkzaam in zijn tweedelijns dermatologiepraktijk in Texas. Hij is inmiddels overleden. William Miller werkt sinds jaren samen met Danny Scott aan de universiteit van Cornell. Ton Willemse behoeft in Nederland geen verdere introductie.

In het hele boek zijn aan de kantlijn trefwoorden te vinden. Achterin het boek bevindt zich een uitgebreide index, maar deze is niet gecorreleerd aan de trefwoorden, die aan de kantlijn te vinden zijn. Op pagina 8 worden de gebruikte afkortingen (uit het Engels) verklaard in het Duits. De verschillende visies en ervaringen van de auteurs komt men tegen door het gehele boek. Dit werkt mijn inziens zeer verhelderend en verklaart de complexiteit van het betreffende onderwerp.

In hoofdstuk 1 wordt zeer uitvoerig ingegaan op de immunologische achtergrond van allergie. De meest recente literatuurverwijzing stamt uit 1998. Veel nieuwe publicaties zijn sindsdien verschenen, toch zal de geïnteresseerde student of dierenarts hier genoeg nieuwe informatie kunnen vinden. Hoofdstuk 2 behandelt de verschillende type I overgevoeligheden met als belangrijkste onderwerp atopische dermatitis. Uitgebreide anamneseprotocollen en een lange differentieel diagnoselijst zijn hier opgenomen. Het is jammer dat hier maar twee illustraties van atopische honden te vinden zijn. Ook aan

de atopische kat wordt niet voorbij gegaan. In hoofdstuk 3 komen de aero-allergenen aanbod. Interessante wetenswaardigheden over onder andere de pollenvlucht, de invloed van het weer en de voorraadrijten staan hier vermeld. In Europa werkt men met allergenenmengsels samengesteld door het laboratorium. In de USA stelt de dermatoloog die zelf samen. Voor de Nederlandse dierenarts is dit niet praktisch toepasbaar maar wel informatief. Op pagina 89 is een tabel te vinden die testuitslagen uit verschillende Europese landen vergelijkt. Opmerkelijk is dat de huisstofmijt (*Derm. farinae*) het belangrijkste allergeen is. Alleen in Nederland, Duitsland en de UK worden ook de voorraadrijten gebruikt in de intradermale test. In hoofdstuk 4 wordt de uitvoering van de intradermale test besproken. Ook bediscussieren de auteurs de verschillende serologische testen. Ze kiezen (nog steeds) de intradermale test boven de serologische test. Hoofdstuk 5 behandelt de immunotherapie in meer dan 30 bladzijden. De medicamenteuze therapie, met name de verschillende antihistaminica, essentiële vetzuren en corticosteroiden met doseringen wordt beschreven in hoofdstuk 6. Voedselgerelateerde dermatose is het onderwerp van hoofdstuk 7. De auteurs raden serologische testen voor deze aandoening als diagnosticum sterk af. Hoofdstuk 8 gaat over contactdermatitis. Het laatste hoofdstuk behandelt de meer controversiële 'diagnoses' zoals stafylokokkenallergie, gistenallergie, hormonale overgevoeligheden. Medicijnovergevoeligheden komen hier ook uitvoerig aan bod.

Concluderend is dit een zeer informatief boek, waarin zowel de wetenschappelijke achtergronden als de praktijk ruim aan bod komen. Het is aan de lezer wat hem het meeste aanspreekt. Het aantal illustraties is beperkt, maar die kan men vinden in andere boeken.

M.W. Vroom

Osteoarthritis bij paarden

Drugs used to treat osteoarthritis in the horse. P. Clegg and T. Booth. In Practice 2000; 22: 594-603.

Referaten

Osteoarthritis is de meest voorkomende oorzaak van kreupelheid bij

het paard. Vaak is hierbij het kraakbeen van de gewrichtsvlakten eveneens aangetast.

Ingegaan wordt op de therapie waarbij voorop wordt gesteld dat de oorzaak van het proces duidelijk moet zijn.

Achtereenvolgens worden besproken:

- non steroidal anti-inflammatory drugs (NSAID's)
- glucosaminoglycanen (GAG's)
- corticosteroiden.

De NSAID's met als meest belangrijke vertegenwoordiger

phenylbutazon hebben een pijnstillende en ontstekingsremmende werking. Enkele vertegenwoordigers bevorderen ook herstel van kraakbeen. Gewaarschuwd wordt voor toxische eigenschappen vooral bij langdurige doseringen. Deze uiten zich vooral in abnormaliteiten van het maagdarmkanaal.

Van de GAG's worden besproken het hyaluronan dat ook fysiologisch in het lichaam aanwezig is en zwavelverbindingen hiervan. Deze farmaca worden vaak in het gewricht geapplied bij het bestaan van een synovitis of een chronische arthritis.

Corticosteroiden worden gebruikt als ontstekingsremmer en worden soms ook rechtstreeks in het gewricht gebracht bij acute processen. De toepassing hiervan is echter discutabel.

J.P.W.M. Akkermans

Wim van Sijpveld

Willem van Sijpveld is geboren op 10 juni 1929 te Landsmeer. Als enig kind beleefde hij op de boerderij van zijn ouders een zorgeloze jeugd. Na de lagere school te IJpendam volgde hij de vijfjarige HBS te Purmerend. In 1948 ging hij naar Utrecht om veeartsenijkunde te gaan studeren. De studie ging voortvarend en in 1956 studeerde hij af. Reeds in de laatste periode van zijn studie was er contact gelegd met collega Dogterom te Kesteren, die zijn praktijk wilde overdoen. Het was een kleine praktijk met overwegend kleine gemengde bedrijven in de Betuwe. De vruchtbare grond werd gebruikt voor de fruitteelt, de zware komgrond en de uiterwaarden waren de weidegronden. Bij deze praktijk hoorde ook een taak als keuringsdierenarts bij de lokale slagers en de huisslachtingen. In 1957 trad hij in het huwelijk met Dirkje Wouteria Bomas, onderwijzeres te Kootwijkerbroek en later te Amsterdam. Als dochter uit een koopmansfamilie te Utrecht heeft zij zich als geen ander aangepast aan de plattelandsbevolking. Uit dit huwelijk zijn drie zonen geboren Tobie, Gijsbert en Gerrit. Allen wilden in de voetsporen van vader treden, echter lotingprocedures hebben dit belet.

De praktijk van Wim en Dicky van Sijpveld groeide snel, door een niet te evenaren dienstbaarheid en een openstaan voor vernieuwing. Door als één van de eersten de keizersnede op de boerderij te gaan uitvoeren waardoor de dieren niet meer naar de Faculteit der Diergeneeskunde hoefden, nam hij de toenmalige veeverloskundige in de regio veel embryotomiewerk uit handen en vonden de boeren de weg weer naar de dierenarts. De fokkerij in die tijd in de Betuwe was wild, zware stieren op melkdieren betekende veel zware verlossingen, driehonderd keizersneden in een jaar was geen uitzondering. Aangezien die in die tijd vaak in voor- en najaar geconcentreerd waren, betekende dat vaak dag en nacht werken. Wim van Sijpveld kon daar tegen. Veehouders merkten in later tijd vaak op dat hij altijd opgewekt en goed gehumeurd was, ook wanneer zij hem midden in de nacht ontboden. Wim van Sijpveld en z'n gezin leefden voor de praktijk. De weinige vrije tijd was voor gezin, familie en kerk.

De Hervormde Gemeente te Kesteren heeft hij gedurende 17 jaar als kerkenraadslid en vervolgens 18 jaar als president-kerkvoogd gediend.

Pas in de laatste jaren van zijn leven als praktiserend dierenarts, toen er in de praktijk inmiddels meerdere dierenartsen werkzaam waren, gunde hij zichzelf tijd voor z'n hobby: de fokkerij van het Gelders paard. Binnen deze fokkerij is hij zeer succesvol geweest. Hij kon dan ook vol trots verhalen over zijn fokproducten, waarvan er drie tot de wereldtop waren doorgedrongen: alle nakomelingen van Zarona. Eén ervan ging als reserve springpaard uitkomend voor Mexico mee naar de Olympische Spelen te Sydney in 2000.

Door de inkrimping van de veestapel was de praktijk in Kesteren inmiddels meer in de richting van een paardenkliniek gegaan.

Vanaf 1988 kreeg Wim van Sijpveld last van een onvoldoende functioneren van z'n hart, wat hem ertoe noodzaakte om in 1989 te stoppen met z'n praktijk die inmiddels tot een vijfmans praktijk was uitgegroeid. Door een goed gedoseerd leven en het genot van z'n fokkerij, daarin bijgestaan door zijn zonen, heeft hij nog vele mooie jaren kunnen genieten van inmiddels acht kleinkinderen.

Totdat op 5 november 2002 geheel onverwacht in de namiddag op weg met z'n auto naar de paarden zijn hart weigerde verder te gaan.

Maandag 11 november, na een indrukwekkende rouwdienst in de Nederlands Hervormde Kerk te Kesteren, werd Wim van Sijpveld, gedragen door zijn zonen en enkele vrienden, onder zeer grote belangstelling naar zijn laatste rustplaats gebracht.

De tekst boven de rouwbrief luidde:

Het gras verdort, de bloem valt af; maar het
Woord onzes Gods bestaat in der eeuwigheid.

Wim van Sijpveld was een diep gelovig mens.

Een goede collega en een zeer dienstbare dierenarts is heengegaan.

D.N. Tap
J.J. Pouwer

Herziening Formularium Melkvee

S.G. de Groot

Maatschappij
nieuws

Recent is het Formularium Melkvee aangepast aan de huidige inzichten. De formularia zijn onderdeel van het antibioticumbeleid van de Werkgroep Veterinair Antibioticum Beleid (WVAB) van de KNMvD. Het doel is voorwaarden te scheppen voor optimale effectiviteit en het voor-

komen van het ontstaan en het verspreiden van resistente bacteriën door diergeneeskundig antibioticumgebruik. De activiteiten sluiten aan bij het verantwoord gebruik van antibiotica, ook wel bekend onder het begrip 'prudent use of antibiotics'.

Voor het Formularium Melkvee is een lijst van relevante indicaties voor het gebruik van antibiotica opgesteld, die naar de mening van de commissie de problematiek bij de betreffende diersoort zoveel als mogelijk omvat. Deze indicaties worden per orgaansysteem behandeld.

In het formularium wordt alleen ingegaan op de therapie van bacteriële infecties met betrekking tot antibiotica. Alleen daar waar de commissie het essentieel acht voor het te verwachten resultaat, worden eventuele preventieve en/of symptomatische maatregelen beschreven in een toelichting. De formulariumcommissie gaat ervan uit dat de in dit formularium genoemde eerste-, tweede- en derde-keuzemiddelen op de datum van het tot stand komen van het formularium geregistreerd zijn voor het doeldier en de betreffende indicatie met de aangegeven toedieningswijze. Indien de formulariumcommissie het wenselijk acht om antibiotica op te nemen die niet voor melkvee geregistreerd zijn, wordt dit duidelijk aangegeven in een toelichting.

Voor de doseringsschema's wordt verwezen naar de bijsluiters. Een uitzondering vormen die indicaties waarvoor de commissie van mening is dat voor het te verwachten therapeutisch effect een specifiek doseringsschema essentieel is en indien het om niet voor de indicatie of diersoort geregistreerd antibioticum gaat. In deze gevallen wordt een doseringsschema aangegeven in een toelichting.

Voor het maken van een gefundeerde antibioticumkeuze is het stellen van een juiste diagnose onontbeerlijk. Immers de aard en de ernst van de aandoening kunnen bepalend zijn voor deze keuze.

De aangegeven keuzevolgorde van de antibiotica is gebaseerd op de volgende aspecten:

- Effectiviteit: gebaseerd op biologische beschikbaarheid, farmacokinetiek, in vitro activiteit, gedocumenteerde effectiviteit, toxiciteit, aard en ernst van de aandoening en klinische ervaring;
- Resistentiebeperking: bij voorkeur dienen smal-spectrum middelen gebruikt te worden en

middelen die de kans op het ontstaan en de verspreiding van resistentie zo veel mogelijk tegengaan.

Die middelen die in ziekenhuizen als laatste middel tegen multiresistente bacteriën worden ingezet, zoals fluoroquinolonen, derde- en vierde-generatie cefalosporinen, dienen vooral bij koppelbehandelingen met terughoudendheid gebruikt te worden.

In dit formularium zijn de volgende definities gebruikt:

Eerste-keuzemiddelen: zijn die antibiotica die, gebaseerd op het ziektebeeld, een goede te verwachten werkzaamheid en een smal spectrum hebben en minimale verstoring van de kolonisatieresistentie en een geringe kans op het ontstaan en de verspreiding van resistentie geven.

Tweede-keuzemiddelen: zijn die antibiotica die, gebaseerd op het ziektebeeld, een goede te verwachten werkzaamheid hebben, maar welke niet volledig voldoen aan de overige criteria gesteld bij de eerste-keuzemiddelen. Redenen voor afwijken van de eerste keuze kunnen bijvoorbeeld zijn: bacteriële resistentie en interactie met een voedingsadditief.

Derde-keuzemiddelen: zijn antibiotica die terughoudend gebruikt dienen te worden. Ze dienen bij voorkeur toegepast te worden na isolatie van een verwekker die niet gevoelig is voor een eerste- of tweede-keuzemiddel.

Het formularium is bedoeld als beargumenteerde richtlijn voor het antibioticumgebruik. Argumenten als bedrijfshistorie, verandering van gevoeligheid, ernst en snelheid van verloop van infectie etcetera, kunnen voor de behandelend dierenarts reden zijn af te wijken van de geadviseerde keuzen. Voor een optimaal therapieresultaat en een minimale kans op resistentieontwikkeling is het van het grootste belang om een therapie, binnen de termijn gesteld op de bijsluiter, voldoende lang door te zetten.

Met nadruk wordt gesteld dat de behandelde dierenarts zelf verantwoordelijk is voor de uiteindelijke keuze om al dan niet antibiotica in te zetten, en zo ja welke antibiotica, bij de behandeling van de dieren.

Op- en aanmerkingen en eventuele aanvullingen zijn van harte welkom bij de leden van de formularium commissie melkvee: Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert, dr. K. Müller drs. H. Kooi, drs. M. Koene, drs. C. Pellicaan dr. J. Verhoeff (voorzitter WVAB), Dr. D.J. Mevius (secretaris WVAB). U kunt de Formularia vinden op www.knmvd.nl onder [knmvd]; praktijkvoering; de formularia.

S.G. de Groot is stafmedewerker landbouwhuisdieren/volksgesondheid bij de KNMvD.

Opheffing Provinciale Begeleidingscommissies Praktijkuitoefening

Sinds enige jaren functioneren binnen de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde Provinciale Begeleidingscommissies Praktijkuitoefening (voorheen vestigingscommissies). Uitgaande van het beginsel van vrije vestiging van dierenartsen, is het functioneren van deze Begeleidingscommissies er op gericht om met betrekking tot nieuwe vestigingen c.q. uitbreiding van bestaande vestigingen voorlichting te geven en voor zover daartoe gevraagd daarover te adviseren en/of te bemiddelen. De Begeleidingscommissies proberen op deze wijze te bereiken dat er goede collegiale verhoudingen ontstaan tussen de nieuwe dierenarts(en) en de reeds gevestigde buurtcollega(e). De KNMvD is namelijk van mening dat hiermee het algemeen belang van een goede beroepsuitoefening in de diergeneeskunde is gediend en de gezondheid en het welzijn van het dier worden bevorderd.

Het Bestuur van de KNMvD en de Provinciale Begeleidingscommissies Praktijkuitoefening (PBP) hebben geconstateerd dat in de meeste provincies de laatste jaren zelden of nooit een beroep op de PBP's is gedaan. Gezamenlijk hebben zij daarom besloten tot opheffing van de PBP's. Hoewel het dus zelden voorkomt, is de KNMvD zich ervan bewust dat bij vestigingen van dierenartsen problemen kunnen ontstaan. Het begeleiden van eventuele problemen was een belangrijke taak van de PBP's. Deze taak zal overgenomen worden door de leden van het Dierenartsen Netwerk.

Het Dierenartsen Netwerk

Het Dierenartsen Netwerk vervult al vele jaren een preventieve en eerste hulp-functie bij conflictsituaties in associaties en tussen praktici onderling. Het Dierenartsen Netwerk is niet bedoeld voor diepgaande, onherstelbare meningsverschillen (hiervoor is de Ereraad), maar dient te functioneren in een vroeg stadium van conflictvorming, waarbij er tevens een preventieve werking vanuit kan gaan. Collegae die ervaring hebben op een breed maatschappelijk gebied (waaronder praktijkvoering) en die in staat zijn objectief en onafhankelijk leiding te geven, kunnen hulp bieden bij bestaande of dreigende conflictsituaties. De belangrijkste voorwaarde voor gebruik van het Dierenartsen Netwerk is dat alle betrokkenen dit willen; het is namelijk belangrijk dat alle partijen de netwerkdienerarts als neutraal ervaren. Het Bureau van de KNMvD kan op verzoek van de ene partij de andere partij benaderen en zo een bemiddel-

ling van een netwerkdienerarts voorbereiden.

Twee voorbeelden

Een dierenarts wil een vestiging beginnen en wil graag een prettig contact met zijn nieuwe buurtcollegae. Hij vraagt het bureau van de KNMvD zijn nieuwe buurtcollegae te benaderen en te vragen of zij onder begeleiding van een netwerkdienerarts kennis met elkaar kunnen maken.

Het omgekeerde kan zich ook voordoen: de buurtcollegae hebben kennis genomen van het feit dat een collega zich in hun praktijkgebied komt vestigen. Zij willen graag collegiaal samenwerken en verzoeken het bureau van de KNMvD bij de collega te informeren of hij onder begeleiding van een netwerkdienerarts met hen in gesprek wil treden.

Het grote verschil tussen de PBP's en het Dierenartsen Netwerk is dat PBP's gratis werkten en het Dierenartsen Netwerk niet. Een overzicht van de tarieven die een netwerkdienerarts hanteert, kunt u vinden in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 15 februari 2003 (deel 128, aflevering 4). In hetzelfde artikel vindt u de spelregels en de namen van de leden van het Dierenartsen Netwerk.

Problemen voorkomen

Waar het allemaal om draait, is dat mogelijke problemen in de toekomst voorkomen worden. De KNMvD hecht grote waarde aan preventie van conflicten en vraagt haar leden met klem contact op te nemen met het bureau, indien zij vermoeden dat er een conflict kan ontstaan.

Code voor de Dierenarts: melding bij vestiging

Nu de PBP's opgeheven zijn, dienen vestigingen schriftelijk aangemeld te worden bij de algemeen secretaris van de KNMvD. Hoofdstuk IV van de Code voor de Dierenarts is door het opheffen van de PBP's niet meer actueel. Bij de volgende Algemene Vergadering zal een voorstel voor een nieuwe tekst op de agenda staan. De in de Code voor de Dierenarts genoemde termijn van melding van vier weken blijft geldig.

Contactpersoon bureau KNMvD

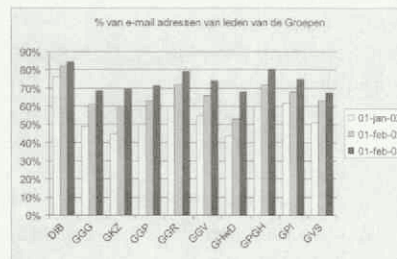
Indien u gebruik wilt maken van een netwerkdienerarts, kunt u contact opnemen met mevrouw drs. M.V.E. Roelvink, beleidsmedewerker sociaal-economische zaken. Zij is van maandag tot en met donderdag te bereiken op het bureau van de KNMvD (telefoon: (030) 2510111 of e-mail: v.roelvink@knmvd.nl).

Nog meer e-mail

Het aantal dierenartsen dat e-mail gebruikt, stijgt nog steeds. Bijgaande grafiek laat zien hoeveel leden van de Groepen met hun e-mailadres in het relatiebeheersysteem van de KNMvD zit. Een stijgende lijn!

We zeggen het hier nog maar eens: hoe meer e-mail adressen van leden wij hebben, hoe liever het ons is! Want daarmee, en vooral met onze nieuws-e-mails kunnen we zeer effectief (want snel en duidelijk) en zeer efficiënt (want geen drukwerk, geen porto en geen gedoe) met u communiceren!

Bent u de afgelopen tijd met e-mail begonnen, of is uw e-mailadres gewijzigd? Laat het ons weten, natuurlijk per e-mail naar info@knmvd.nl. Bedankt!

Belangengroep Practici in Loondienst

Practicus in loondienst, waarnemer, co-assistent? Lees wat wij voor u kunnen doen!

In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde heeft u de afgelopen maanden al kunnen lezen over de oprichting van de Belangengroep dierenartsen Practici in Loondienst (BPL). De groep die zich tot doel stelt de *specifieke belangen* van practici in loondienst in Nederland te behartigen. Met andere woorden: die *van u*.

De eerste aandachtspunten van de BPL liggen op het gebied van arbeidsrechtelijke zaken, zoals salariering en vergoedingsstructuren voor diensten. In de toekomst richt de BPL zich voorts op secundaire arbeidsvoorwaarden. Wij hopen dit te bereiken in een open dialoog met de werkgevers in de praktijk, waarbij het streven naar wederzijds werkbare oplossingen voorop staat.

Intmiddels heeft het oprichtingsbestuur van de BPL al een tweetal gesprekken gevoerd met het nieuwe KNMvD-bestuur, die in een positieve sfeer zijn verlopen. Tijdens deze gesprekken werd uitvoerig gesproken over de toekomstige structuur van de BPL, de adviessalarissen van de KNMvD en de afschaffing daarvan, de samenwerking met de KNMvD en de totstandkoming van een gesprekspartner in de vorm van een werkgeversvereniging.

Het oprichtingsbestuur van de BPL houdt zich op dit moment bezig met het samenstellen van statuten en huishoudelijk reglement voor de vereniging en ook hierover vindt over-

leg met de KNMvD plaats. Er is een 'mission statement' geformuleerd en een begroting opgesteld. Daarnaast richten wij ons uiteraard op praktische zaken als het ontwikkelen van een logo, ledenwerving en communicatie naar leden en kandidaat-leden (co-assistenten) door middel van een nieuwsbrief. Ook stellen zich, vanuit de BPL, mensen kandidaat voor diverse bestuurlijke organisaties binnen de KNMvD, om zodoende ook daar de belangen van dierenartsen in loondienst te kunnen behartigen.

Op de eerste ALV van de BPL zal onder andere de contributie één van de agendapunten vormen. Waarschijnlijk zal er ten aanzien van de contributie onderscheid gemaakt gaan worden tussen leden en niet-leden van de KNMvD. *Co-assistenten kunnen vooralsnog gratis aspirant-lid worden.*

Als u ons (en uzelf!) wilt steunen in het maken van betere afspraken tussen werkgever en werknemer; *wordt dan nu lid.* Hoe meer leden, hoe meer invloed!

Voor vragen, opmerkingen, discussiepunten en goede ideeën kunt u bij ons terecht, liefst via ons e-mailadres bpl@chello.nl, of anders per post.

We houden u op de hoogte!

Secretariaat BPL, Boschhoven 36a, 5595 AR Leende,
bpl@chello.nl

Vacatures in besturen en commissies verband houdende met de 150^e Algemene Vergadering van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

Bestuur

T. de Ruijter	voorzitter Bestuur	2003 aftredend en herkiesbaar
---------------	--------------------	-------------------------------

Behoudens de voorzitter is het Hoofdbestuur in 2002 geheel afgetreden en vervangen door het huidige Bestuur.

Overeenkomstig artikel 29 van de Statuten wordt de voorzitter gekozen door de Algemene Vergadering uit een niet-bindende voordracht van het Bestuur van één of meer kandidaten.

Ereraad

Mw. I.E. van Alten	regio Noord	2003 aftredend en niet herkiesbaar
W.E.H. van Herten	regio Zuid	2003 aftredend en niet herkiesbaar
A.J.A.M. Mouwen	regio Zuid	2003 aftredend en herkiesbaar
Vacature	regio Oost	

Overeenkomstig artikel 45 van het Huishoudelijk Reglement worden door de Algemene Vergadering uit elk van de vier regio's twee leden voor de Ereraad gekozen. Aangezien namens de Regio Noord H.F. Wieringa en J. Nijhoff reeds zitting hebben, behoeft de vacature voor mw. I.E. van Alten geen opvolging. Dit geldt eveneens voor de Regio Zuid. Omdat namens deze regio reeds C. Willenborg en A.J.A.M. Mouwen zitting hebben, behoeft de vacature voor W.E.H. van Herten geen opvolging.

De voormalige regio Midden is opgesplitst in de regio's Oost en West. Namens de Regio West hebben twee voormalige leden uit de regio Midden zitting in de Ereraad. Omdat voor de regio Oost alleen H.A.R. Kok zitting heeft, wordt deze Regio verzocht eventuele kandidaten voor de vacature voor te dragen en de namen van hen tijdig voor de Algemene Vergadering aan het Bestuur mede te delen.

Hoofredactie Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Dr. J.H. Vos	2003 aftredend en herbenoembaar
J.T. Siebenga	2003 aftredend en herbenoembaar
H.A. Beijer	2003 aftredend en herbenoembaar

Overeenkomstig artikel 69 van het Huishoudelijk Reglement worden de betrokken Groepen verzocht eventuele kandidaten voor te dragen en de namen van hen tijdig voor de Algemene Vergadering aan het Bestuur mede te delen.

Personalia

Voor het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde hebben de volgende collegae zich aangemeld:

Addink, B.S.; 1991; 7971 CT Havelte; Raadhuislaan 4.

Lersberghe, Mevr. A.I. van; Gent 2002; B-8020 Hertsberge; Proosdijstraat 123.

Als kandidaatlid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Blij, Mevr. M.D. van der.

Francois, R.J.M.M.

Klarenbeek, Mevr. M.

Meijbaum, Mevr. H.A.

Niyonkuru, L.

Pinkse, B.C.

Zoet, Mevr. J.M.

Overlijdensberichten:

Op 29 januari 2003 M.J.F. Quaadvlieg te Valkenburg a/d Geul.

Op 11 januari 2003 J. Heida te Beesterzwaag.

Mutaties:

*Addink, B.S.; 1991; 7971 CT Havelte; Raadhuislaan 4; tel. privé: 0521-343431; fax privé: 0521-343431; werkz. bij Poultry Health Care; tel. bur.: 0522-245463; fax bur.: 0522-245341; E-mail bur.: info@phc.bv.nl; erk. pluimvee d.

Bosje, J.T.; 1996; 1092 VV Amsterdam; Retiefstraat 15 III; tel. privé: 020-6633045; medew. bij E. den Hertog en B.E. Sjollema; tel. prakt.: 020-6920936; fax prakt.: 020-6937095; Specialist Int. Geneesk. gez. dieren; E-mail prakt.: dierenarts.internist@worldmail.nl.

Bruinier, E.A.; 1995; 6041 PP Roermond; Belleboom 5; tel. privé: 0475-310100; keurings d.a. bij RVV kring Oost; tel. bur.: 0341-462170; E-mail bur.: e.bruinier@rvv.agro.nl.

Dijkstra, P.; 1973; 9283 TC Surhuizum; Doarpsstrjitte 1; tel. privé: 0512-352146; fax privé: 0512-351066; E-mail privé: pierdijkstra@yahoo.com; geass. met B. Roerink, T.F. Roest en W. de Vries; tel. prakt.: 0512-332650; fax prakt.: 0512-331456.

Droppers, W.F.G.L.; 1969; 2215 XN Voorhout; Kroeskarperlaan 11; tel. privé: 0252-221282; E-mail privé: wf.droppers@minvws.nl; Plv. directeur Voeding en Gez.heids.bescherming bij Min. VWS; tel. bur.: 070-3406999; fax bur.: 070-3405554; E-mail bur.: wf.droppers@minvws.nl.

Esch, Mevr. P.P.A.M.; 2002; 3512 ND Utrecht; Zuilenstraat 54; tel. privé: 030-2311370; E-mail privé: patriciaesch@hotmail.com; medew. bij Mevr. E.A.H.M. van den Heuvel; tel. prakt.: 073-6416666.

Gemmeke, E.A.A.C.; 1992; 3512 JR Utrecht; Pieterskerkhof 8 B; tel. privé: 030-2317867; E-mail privé: gemmeke@xs4all.nl; Beleidsmed. dir. VVA afd. VHC bij Ministerie van LNV, S'-Gravenhage; tel. bur.: 070-3785533; fax bur.: 070-3786141; E-mail bur.: e.a.a.c.gemmeke@vva.agro.nl.

*Gorter, F.; 2002; 3584 DC Utrecht; Cambridgelaan 415; tel. privé mobiel: 06-29017414; E-mail privé: frankgorter@hotmail.com; medew. bij Old Church Veterinary Group (Ierland); tel. prakt.: 00353-72-51559; E-mail prakt.: vet@iol.ie.

Gout-van Houten, Mevr. A.; Gent 2001; 3207 VD Spijkenisse; Magda Janssenstraat 18; tel. privé: 0181-645620; E-mail privé: anitavanhouten@hotmail.com; medew. bij Mevr. W.A.J.P. van Leemputten; tel. prakt.: 0181-646250.

*Huybens, Mevr. V.; Gent 1999; B-4852 Hombourg; Rue D'Aubel 61; tel. privé: 0032-87-681100; fax privé: 0032-87-681101; E-mail privé: idris.vandekinderen@skynet.be; geass. met I.R.M. Vandekinderen; tel. prakt.: 0032-87-681100; fax prakt.: 0032-87-681101; E-mail prakt.: idris.vandekinderen@skynet.be.

Jong, R. de; 2000; 8701 GN Bolsward; De Mieden 25; tel. privé: 0515-577677; E-mail privé: richarddejong@zonnet.nl.

Kijkers-van Iersel, Mevr. M.J.J.; 1995; 7021 BP Zelhem; Doetinchemseweg 27; tel. privé: 0314-624997; E-mail privé: marieke.vi@12move.nl; wnd.d.

*Kleijer-Ligtenberg, Mevr. E.; 2000; 3525 GD Utrecht; Bazuinhof 61; tel. privé: 030-2421646; E-mail privé: e.kleijer@vet.uu.nl; medew. bij UU Hoofafd. Landbouwhuisd. Afd. Gezondh.zorg varken; tel. bur.: 030-2531820.

*Koning, Mevr. M. de; 2002; 3572 BP Utrecht; Biltstraat 170 A; tel. privé: 030-2614959; E-mail privé: mariette1310@hotmail.com; medew.

bij A.G.M. Extercatte; tel. prakt.: 0523-657025; fax prakt.: 0523-657539; E-mail prakt.: info@dierenarts.nu.

Kraus, J.S.; 1990; 5631 BR Eindhoven; Orpheuslaan 29; tel. privé: 040-2963100; fax privé: 040-2465351; E-mail privé: hans@kraus.nu; gezelschapsd.; tel. prakt.: 040-2432455; fax prakt.: 040-2465351; E-mail prakt.: dierenkliniek.orpheuslaan@kraus.nu; Spec. vet pathologie en diagn. pathol. Vetipath.; tel. prakt.: 040-2963264; fax prakt.: 040-2465351; E-mail prakt.: hans.kraus@vetipath.nl.

Kuilenburg, Mevr. L.F.; 1991; 5301 HA Zaltbommel; M. van Rossemingel 37; tel. privé: 0418-512095; medew. bij H.A.D. Bax, K.J. Broekhuizen, T.W.M. Hekeman, Mevr. N.J.J.M. Heutink-Mastenbroek, C.G.M. Jonkers, C.J.H. Neijenhuis, J.R. Overbeek, R.H. Ruppert, Mevr. A.C. van Tilburg-van Zutphen, M.J. Verburg, P.W.L. Verweij en A. Zuring; tel. prakt.: 0183-632774; fax prakt.: 0183-633574.

Labberté, Mevr. M.C.; 1999; 3997 MZ 't Goy; Groenedijkje 13; tel. privé: 030-6012484; E-mail privé: margot.labberte@boehringer-ingelheim.nl; werkz. bij Boehringer Ingelheim bv. divisie vetmedica als Technical Service Manager; tel. bur.: 072-5662411; fax bur.: 072-5643213; E-mail bur.: margot.labberte@boehringer-ingelheim.nl.

Lersberghe, Mevr. A.I. van; Gent 2002; B 8020 Hertsberge; Proosdijstraat 123; tel. privé: 0032-50277376; medew. bij J.B. Hulzing, J. Nijen Twilhaar en G.H.C. de Vries; tel. prakt.: 0412-611786; fax prakt.: 0412-613502.

Lub, Mevr. M.; 2002; 6711 GE Ede; Zweerslaan 8; tel. privé: 0318-655133; E-mail privé: marcel.penterman@consunet.nl; wnd.d.

Pieterman-Vreman, Mevr. S. van de; 2000; 3521 CG Utrecht; Croeselaan 144; E-mail privé: vreman.pieterman@wanadoo.nl; medew. bij Mevr. J.G.T. van Lieshout; tel. prakt.: 020-4193583; fax prakt.: 020-4193583.

Remmers, P.; 1997; 5251 AN Vlijmen; Heistraat 16; tel. privé: 073-5130731; E-mail privé: p.remmers@nok.nok.nl; geass. met A.C.H.M. van der Loop en J.M.G. van Griensven; tel. prakt.: 073-6213579; fax prakt.: 073-6211286.

*Rijks, Mevr. L.Z.L.; 2002; 3255 XJ Oude-Tonge; Marshallstraat 7; tel. privé mobiel: 06-13391759; medew. bij P.R.J.M. Schilder; tel. prakt.: 0187-642441; fax prakt.: 0187-641282.

*Rutten, A.M.J.; 1962; 7665 EC Albergen; De Veenpluis; tel. privé: 0546-441506; fax privé: 0546-442411; E-mail privé: a.m.rutten@freeler.nl; r.d.

Schellingerhout, Mevr. A.B.; 1997; 1963 SP Heemskerk; Deukelven 10; tel. privé: 0251-233968; E-mail privé: Anneke@jyoti.nl; Jyoti, holistische prakt. voor mens en dier; tel. prakt.: 06-10286423; E-mail prakt.: praktijk@jyoti.nl.

Steendam, Mevr. M.; 2002; 3523 CG Utrecht; Briljantlaan 74; tel. privé mobiel: 06-53744682; E-mail privé: maartjesteendam@hotmail.com; medew. bij A.J. Schipper en R.A.M.M. ter Schure; tel. prakt.: 0229-561351; fax prakt.: 0229-5631994; E-mail prakt.: r.ter.schure@hccnet.nl.

Swart, R.; 1994; 7722 TG Dalfsen; Dommelerdijk 10; tel. privé: 0529-433511; E-mail privé: roelof.swart@wxs.nl; medew. bij Poultry Health Care bv; tel. prakt.: 0522-245463; fax prakt.: 0522-245341; E-mail prakt.: r.swart@phc-bv.nl.

Steeds IKBeter?

Kijk naar het Agrarisch Journaal

7 maart 2003, 12.30 uur, Nederland 2

info@ikbvarkens.nl
www.ikbvarkens.nl

Vandekinderen, I.R.M.; Gent 1999; B-4852 Hombourg; Rue D'Aubel 61; tel. privé: 0032-87-661100; fax privé: 0032-87-681101; E-mail privé: idris.vandekinderen@skynet.be; geass. met V. Huybens; tel. prakt.: 0032-87-681100; fax prakt.: 0032-87-681101; E-mail prakt.: idris.vandekinderen@skynet.be.

Wezelenburg, H.J.; 1972; 5221 BE Den Bosch; De Woerd 2; tel. privé: 073-6312268; E-mail privé: hjwezelenburg@ya.hoo.com; parttime medew. bij J.M.G. van Griensven, A.C.H.M. van der Loop en P. Remmers; tel. prakt.: 073-6213579; fax prakt.: 073-6211286.

Velde, L.F. van de; 1978; 1815 LA Alkmaar; Kennemerstraatweg 2 L; tel. privé: 072-5129630; E-mail privé: lfvelde@daxis.nl; Spec. paard; werkz. bij Equi Products Holland bv. als vet. adv.; tel. bur.: 072-5644749.

CONGRESSEN & SYMPOSIA

Maart

14/15 XV. Tagung über Pferdekrankheiten im Rahmen der EQUITANA mit begleitender Industrieausstellung, Essen. Schwerpunktthemen: Erkrankungen des alternen Pferdes, Headshaking beim Pferd. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/20990, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.

Doorlopende agenda

- 15 Seminar über Praxismanagement für Klein- und Großtierpraktiker im Rahmen der EQUITANA, Essen. Finanzplanung, Wirtschaftlichkeit, Praxisführung. Veranstalter: Tierklinik Hochmoor GmbH, Information und Anmeldung: Tel. +49-2863/2099-0, Fax +49-2863/20 99-20, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, www.tierklinik-hochmoor.de.
- 17/22 Internationaal PHLO seminar: New Developments in Feed Evaluation. Inschrijving is mogelijk tot 20-01-2003 bij het Bureau PHLO, Wageningen, tel.: 0317 484 093.

Dix & Co

helpt u over de drempel

Afgestudeerd en nu (of straks) praktisch aan de slag? Doe een beroep op Dix & Co, want als adviesbureau onderzoekt Dix & Co uw kansen en beoordeelt uw contracten. Analyseert accountantsrapporten en stelt een begroting op. Bepaalt samen met u uw kredietbehoefte en regelt met u de gewenste verzekeringen.

Landelijke dienstverlening bij praktijk-overdracht, bij associatie en assistentie. Belt u even voor een afspraak of een brochure.

Dix & Co

Maliesingel 34
3581 BJ Utrecht
Tel. (050) 244 87 74
Fax (050) 241 66 33
E-mail: info@dixenco.nl
www.dixenco.nl

Medici zoals dierenartsen, tandartsen, medisch specialisten en andere vrije beroepers kunnen al 25 jaar lang rekenen op deskundig advies van Raadgevers Medische Beroepen. De Raadgevers begeleiden u onder andere bij overdracht van de praktijk en bij associaties.

Ook de afhandeling van de bijbehorende contracten wordt u uit handen genomen. Raadgevers Medische Beroepen is een adviesbureau met uitgebreide expertise op het gebied van financieel advies aan beoefenaars van (para)medische beroepen. De breedte van die expertise is uniek en beslaat advies ten aanzien van alle financiële aspecten die zich van start tot pensionering in uw medische carrière kunnen voordoen.

U weet zich bij de Raadgevers verzekerd van advies op maat op het gebied van financiële planning, verzekeringen, financieringen, hypotheek en pensioenen. Ook de keuzes en mogelijke problemen rondom het einde van uw studie hebben de speciale aandacht van de Raadgevers.

De Raadgevers volgen u in de verschillende fasen van uw loopbaan en bieden begeleiding en advies op de lange termijn.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met adviseurs Philip Jaspers, Wouter van der Meer en/of Robert E. Meijer.

RAADGEVERS
MEDISCHE BEROEPEN

Dorpsstraat 118
3732 HL De Bilt
Postbus 36
3730 AA De Bilt

Tel 030 220 41 14
Fax 030 220 27 95
E-mail: raadgevers@atriserv.nl

VVAA ZORGT VOOR DE ZAKEN

Als dierenarts maakt u lange dagen en heeft u heel wat verantwoordelijkheden. Dieren en hun eigenaren vragen veel van uw tijd. Daarnaast heeft u uw zakelijke en financiële besommeringen. Door alle hectiek krijgen die vaak minder aandacht dan ze verdienen. Gelukkig is er de VVAA. Al meer dan 75 jaar dé complete zakelijke dienstverlener van en voor dierenartsen. Alle zaken voor u persoonlijk, maar ook voor uw praktijk geregeld op één vertrouwd adres. Onze adviseurs weten precies wat er zich afspeelt binnen uw vakgebied. Zij zijn uitstekend geïnformeerd over alle zaken rondom de kleine huisdieren/gezelschapsdieren-, gemengde- en landbouwhuisdierenpraktijk. En adviseren u bij uw praktijkover-

dracht en associatie, de daarbij behorende goodwillberekeningen, de gevolgen van de schaalvergroting binnen de diergeneeskundige praktijk of over de verschillende specialisaties in de diergeneeskunde. Deze kennis en ervaring vindt u ook terug in onze producten en diensten. Of het nu gaat om verzekeringen of de opbouw en bescherming van uw vermogen.

Wilt u ook verzekerd zijn van een deskundige begeleiding afgestemd op uw persoonlijke situatie en wensen? Neemt u dan contact op met de VVAA adviesgroep Dierenartsen (030) 247 49 49. U zorgt goed voor uw 'patiënten', wij graag voor uw zaken.

VVAA VOOR DIERENARTSEN

Atoomweg 100, Postbus 8153, 3503 RD Utrecht, telefoon (030) 247 49 11. internet www.vvaa.nl

Bureau KNMvD verhuist 15 april naar Houten

Na een lange weg van verbouwplannen die niet konden doorgaan, talloze gesprekken met de gemeente Utrecht en daarna een verkoop- en aankoopprocedure, is nu toch de kogel door de kerk. Het bureau van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde gaat 15 april 2003 verhuizen naar Houten. Samen met het post-academisch onderwijs diergeneeskunde (PAOD) betreft het bureau het voormalige pand van de Casema aan De Molen 77 in Houten. Daarmee is de traditionele, lijfelijke verbintenis die de KNMvD altijd met Utrecht had, verbroken.

Pand Julianalaan

Het pand aan de Julianalaan in Utrecht, waar het bureau zo'n 27 jaar geleden zijn intrek nam, is reeds in december 2002 verkocht aan de Stichting Studentenhuisvesting Utrecht. De verbouwplannen die men voor dit pand in gedachten had, gingen niet door omdat de gemeente Utrecht geen vergunning wilde verlenen. Verbouwing was echter noodzakelijk, aangezien het pand arbotechnisch niet meer aan de eisen voldeed.

De keuze om de panden aan de Julianalaan te verkopen en naar een ander pand om te zien, was na het weigeren van de gemeentelijke vergunning snel gemaakt. Na diverse mogelijkheden te hebben onderzocht, bleek het kopen of huren van een pand in de stad Utrecht helaas niet haalbaar. Vandaar dat ook in de directe omgeving van Utrecht is gezocht naar mogelijkheden.

Pand De Molen

Het per 15 april te betrekken kantoorpand ligt in kantoren-

park Molenzoom, vlakbij het centrum en NS-station Houten. De bereikbaarheid per openbaar vervoer is dus goed, maar ook per auto is het pand prima te bereiken vanaf de rijksweg A27 en de rondweg. In tegenstelling tot de oude locatie is parkeren geen probleem: achter het pand liggen zo'n 55 eigen parkeerplaatsen.

De totale oppervlakte is 1613 m², verdeeld over drie verdiepingen. De begane grond zal voornamelijk door PAOD worden gebruikt, waarbij de expeditieruimte gezamenlijk in gebruik is door KNMvD/PAOD. Op de eerste verdieping komen de medewerkers van het KNMvD-bureau te zitten en de bovenste verdieping zal voornamelijk als vergaderruimte worden gebruikt.

In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde zal nog veel meer aandacht aan de verhuizing worden besteed. Hou de komende nummers dus goed in de gaten!

Personeelsadvertenties en NMa

Tj. Jorna

In verband met recente ontwikkelingen is het goed om nog eens aan te geven wat het advertentiebeleid in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde (TvD) is.

Mededingingswet

Tot voor kort was het zo dat alleen leden van de KNMvD een personeelsadvertentie in het TvD konden plaatsen. Dit was helder en inzichtelijk, ook al omdat dit makkelijk te controleren is. Echter, met het van kracht worden van de Mededingingswet is dit veranderd. De reden hiervoor is dat het TvD een openbaar blad is, dus niet alleen maar een verenigingsblad. Dat betekent dat in principe iedereen een personeelsadvertentie kan plaatsen, mits deze voldoet aan de eis dat de advertentie niet misleidend is. Volgens de Mededingingswet kan en mag het bureau van de KNMvD geen concurrentie beperkende publicaties weren.

Klachten

Daarnaast is het zo dat wanneer een advertentie om

welke reden dan ook geen genade kan vinden in de ogen van collega dierenartsen - omdat men bijvoorbeeld van mening is dat de dierenarts, de organisatie of de vragende partij handelt in strijd met de wet of de Code voor de Dierenarts - dan dienen de klachten daar neergelegd te worden waar ze thuishoren, te weten de Eereraad of het Tuchtcollege.

Salarisadviezen

In een onderhoud met de NMa op 4 februari 2003 is de KNMvD erop gewezen dat zij geen salarisadviezen mag uitbrengen, zelfs geen individuele adviezen. In de personeelsadvertenties zal daarom de toevoeging "salaris volgens de normen van de KNMvD" of "salaris volgens de KNMvD-richtlijnen" niet meer mogen worden opgenomen. Beter is te vermelden "salaris in onderling overleg".

Dr. Tj. Jorna is algemeen secretaris van de KNMvD.

Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:	Deadline*):	
01-04-2003	maandag	10-03-2003
15-04-2003	maandag	24-03-2003
01-05-2003	donderdag	10-04-2003
15-05-2003	maandag	28-04-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

Praktijk Centrum Dierenartsen Helden zoekt wegens vertrek collega per 1 maart

Dierenarts gezelschapsdieren (m/v)

Onze voorkeur gaat uit naar een collega met differentiatie gezelschapsdieren, veel enthousiasme, zelfstandigheid, betrokkenheid met cliënt en collegae, enige ervaring is een pré. Wij bieden een enthousiast team, een parttime functie à 65% (duo-baan), een moderne, prettige werkomgeving en een goede dienstregeling (alleen gezelschapsdieren).

Gaarne reacties binnen 14 dagen sturen naar: Praktijk Centrum Dierenartsen, Industrieterrein 41, 5981 NK te Panningen.

Dierenartspraktijk Van Creijl en Koning

In verband met vertrek van mijn collega, ben ik op zoek naar een

Parttime dierenarts gezelschapsdieren m/v

Mijn voorkeur gaat uit naar iemand met enkele jaren ervaring, die zowel zelfstandig als in teamverband kan werken. Associatie behoort tot de mogelijkheden. Graag schriftelijke reactie, voorzien van cv, binnen 14 dagen richten aan: DAP Van Creijl en Koning, ter attentie van mevrouw I. van Creijl, Havikskruid 11, 3892 AA Zeewolde.

advertentie

22 maart 2003

Workshop artroscoopie elleboog/schouder hond

Deze cursus wordt mede mogelijk gemaakt door de firma Dr. Fritz

Docenten:

Dr. Klaus Lehman (Wenen)

Silvia Jauernig (dipl. ECVS)

Programma

09.00u.:	ontvangst met koffie
09.30u.-10.30u.:	basisprincipes artroscoopie, materialen, benadering ellebooggewricht
10.30u.-10.45u.:	koffiepauze
10.45u.-12.30u.:	praktische uitvoering artroscoopie van de elleboog
12.30u.-13.30u.:	lunch
13.30u.-14.15u.:	artroscoopische benadering van de schouder
14.30u.-14.45u.:	pauze
14.45u.-16.00u.:	praktische uitvoering artroscoopie van de schouder
16.00u.-17.00u.:	discussie, eventueel uitloop praktijkoefeningen
17.00u.:	afsluiting

Kosten: € 400,00

Plaats: de Tweede Lijn

Koningin Wilhelminalaan 29

3884 GG Wilhelminaoord

Het aantal deelnemers is beperkt. U kunt u aanmelden per e-mail (info@detweedelij.nl) of per fax (0521-382989).

Het bedrag van € 400,00 dient van tevoren worden overgemaakt op:

rek. 66.41.23.597 t.n.v. de Tweede Lijn, Wilhelminaoord o.v.v. artr-1

Wanneer het aantal inschrijvingen het aantal plaatsen overschrijdt zal er dit najaar een tweede cursus gegeven worden.

In deze editie van het Tijdschrift staat voor elke lezer wel weer iets van zijn of haar gading. Helaas ook verslag van een tuchtrechtzaak, dat we eigenlijk geen van allen graag onder ogen krijgen, ook al is het in het T.v.D. door Iara Boissevain boeiender gepresenteerd dan het in de Staatscourant zal verschijnen.

Stel dat professionaliteit van de Nederlandse dierenartsen meetbaar en in een grootheid uit te drukken zou zijn. Je zou deze dan in een frequentie-distributiecure kunnen uitzetten. De resulterende curve kan verschillende vormen hebben maar in elk geval zou het meest rechtse deel de meest professionele en het meest linkse de 'minus varianten' van de populatie bevatten (rechts en links hebben hier natuurlijk geen politieke betekenis!). De 'plus varianten' dragen bij aan een positief imago van de veterinaire gemeenschap. Hier vinden we onder andere de collegae die de Staatscourant halen in verband met een onderscheiding wegens grote verdiensten of in verband met een bijzondere aanstelling. 'Minus varianten' komen tot nu toe gelukkig zelden in de Staatscourant en alleen als dat door het Tuchtcollege is verordonneerd. Dat heeft ook impact voor de beroepsgroep, maar dan imagobeschadigend, in het onderhavige geval vooral voor het imago van de geneeskunde van gezelschapsdieren.

Mits goed beargumenteerd, mogen bij het statistisch bewerken van populatiegegevens incidentele waarden, die ver buiten de curve vallen, soms buiten beschouwing worden gelaten. Laten we hopen dat we ook in de nu gepubliceerde casus te maken hebben met zo'n 'uitbijter' en niet met het eerste signaal van een strengere aanpak door het Tuchtcollege, zoals in het Tijdschrift in een toelichting op het vonnis wordt gesuggereerd. Hoewel weinig mensen de Staatscourant lezen, kan een daarin gepubliceerde veroordeling verstrekkende gevolgen hebben.

Niet te hopen is, behalve misschien voor de cliëntèle van de beklagde, dat de publicatie de belangstelling wekt van de dagbladpers. Dat is namelijk niet alleen schadelijk voor de betrokken dierenarts maar schaadt ook het aanzien van de diergeneeskunde in het algemeen, welke, ook naar het oordeel van het Tuchtcollege, door deze zaak toch al is beschadigd. Publicatie in het T.v.D. dient vooral een preventief doel. Het is een waarschuwing aan 'minusvarianten' om niet verder naar links af te glijden in onze denkbeeldige curve. 'Links stutten' is mijns inziens echter minder effectief dan 'rechts trekken' om de curve meer naar de positieve kant te laten overhellen of op te schuiven. Ik doel op actief verbeteren van kwaliteit en imago van de diergeneeskunde op een ook voor de cliënt zichtbare manier. Bij gebrek aan objectieve maatstaven (menig patiënt geneest niet dankzij maar ondanks behandeling!) wordt een dierenarts niet zelden voornamelijk positief beoordeeld vanwege zijn vlotte babbel. Zeer frustrerend voor diegenen bij wie juist professionele zorgverlening op de voorgrond staat. Een goed systeem van certificering kan objectieve beoordeling aanzienlijk bevorderen. In de ons omringende landen is certificering ook voor de gezelschapsdierenpraktijk al lang gemeengoed.

Dr. R.J. Slappendel

Longwormproblemen bij melkkoeien: symptomatologie, diagnostiek en pathogenese aan de hand van een viertal cases

M. Holzhauer^{1,*}, H.W. Ploeger², en J. Verhoeff¹

Oorspronkelijke artikelen

SAMENVATTING

Klinische longwormproblemen komen onder Nederlandse omstandigheden bij melkkoeien vrij frequent voor. Omdat de diagnose longworm bij melkvee in de praktijk niet eenvoudig is te stellen, wordt ingegaan op het klinische beeld, de laboratoriumdiagnostiek, de differentiaaldiagnose, therapie en preventie. Tevens worden vier cases beschreven van longworm bij volwassen rundvee. De voornaamste klinische klachten waren hoesten, melkproductiedaling en vermagering. Op één bedrijf is dit gepaard gegaan met sterfte onder het melkgevend vee. Aan de hand van de ziektegeschiedenissen van vier bedrijven wordt geconcludeerd dat introductie van gevoelige dieren op bedrijven met koeien met een subklinische patente longworminfectie, heeft geleid tot een weidebesmetting, met aansluitend klinische problemen bij zowel de nieuwe dieren en als de dieren die al langer op het bedrijf aanwezig waren. Na analyse van de bedrijfshistorie van een vierde bedrijf wordt geconcludeerd dat herintroductie van de longworminfectie op een longwormvrij bedrijf via aangekochte koeien, geleid heeft tot de klinische longwormproblemen.

SUMMARY

Lungworm disease in dairy cattle: symptoms, diagnosis, and pathogenesis

Clinical lungworm disease appears to occur frequently in Dutch dairy herds. Because the clinical diagnosis is difficult to make in adult cattle, the clinical diagnosis, laboratory diagnosis, differential diagnosis, therapy, and prevention are discussed in this article. In addition, four cases of lungworm disease in adult cattle are presented. The main clinical complaints were coughing, decreased milk production, and weight loss. Several lactating cows died in one herd. The disease history of four herds revealed that introduction of susceptible cows or heifers to herds with cows with subclinical patent lungworm infections had resulted in a pasture infection, leading to clinical problems in both the newly introduced and 'resident' cows of the herd. Further history analysis of the fourth herd revealed that re-introduction of lungworm infection by newly purchased cows in a lungworm free herd resulted in clinical lungworm problems in adult and young animals. The fourth case led to the conclusion that lungworm infection must have been re-introduced by cows purchased from another farm.

INLEIDING

Parasitaire bronchitis op basis van een besmetting met *Dictyocaulus viviparus* (*D. viviparus*) is een aandoening die reeds decennia lang bij jongvee in de weide bekend is (10,

13). In de meeste gevallen zal deze aandoening door de veehouder en/of dierenarts worden gediagnostiseerd en behandeld met een anthelminticum. Als een *D. viviparus*-besmetting op het bedrijf wordt gediagnostiseerd, dan behoort de preventie voor de volgende weideseizoenen aandacht te krijgen. Overwintering kan in principe op het land plaatsvinden net als bij de meeste maagdarmswormsoorten, maar is in Nederland van geringe betekenis (2). In Nederland vindt de overwintering van *D. viviparus*-larven vooral plaats in dragerdieren, die in het voorjaar longwormlarven ('spring rise') gaan uitscheiden en de weiden besmetten (5, 16).

Met passende maatregelen, zoals vaccinatie of systematisch behandelen, of omweiden zijn problemen bij het jongvee te voorkomen. Dat een parasitaire bronchitis ook bij volwassen dieren tot problemen kan leiden is bij de meeste dierenartsen in de landbouwhuisdierenpraktijk wel bekend, maar mogelijk worden de gevolgen ervan niet altijd onderkend. Daarbij lijkt de pathogenese in een aantal gevallen minder duidelijk.

In met name het Verenigd Koninkrijk hebben zich de afgelopen jaren ernstige problemen met longwormbesmetting bij volwassen rundvee voorgedaan (4, 12). Ook in de Nederlandse veehouderij lijkt op basis van de monitoring door de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) het probleem van infecties met *D. viviparus* bij onvoldoende immuun melkvee de afgelopen (na-)zomers te zijn toegenomen. In een aantal gevallen is er sprake van een bedrijfshistorie van longworm, waarbij het jongvee voor het eerste weideseizoen is gevaccineerd en in een ander geval beginnen de problemen op een 'schijnbaar' willekeurig moment in het koppel melkgevende dieren. De GD is in het najaar van 2002 betrokken geweest bij verschillende probleembedrijven met als voornaamste klacht hoesten en productiedaling als gevolg van een infectie met *D. viviparus*.

Het doel van deze bijdrage is onder meer om aan de hand van een viertal ziektegevallen nader inzicht in de etiologie en pathogenese van longwormbesmetting bij volwassen dieren te verschaffen.

KLINISCHE DIAGNOSTIEK VAN LONGWORM BIJ VOLWASSEN RUNDEREN

Anamnese

In de anamnese zal veelal sprake zijn van:

- hoesten;
- verminderde melkproductie;
- vermagering van de dieren;
- incidenteel sterfte.

Het hoesten bij het koppel melkgevende dieren kan (in de optiek van de veehouder) sterk variëren. Het kan enerzijds geleidelijk in het koppel geïntroduceerd worden, waarbij de ernst van de problemen de veehouder is ontgaan. Anderzijds kan het hoesten dusdanig prominent op de voorgrond treden, dat de veehouder meldt dat de melkstellen afvallen. Hoesten in de weideperiode is in alle gevallen een consistente factor in het ziektebeeld.

¹ Gezondheidsdienst voor Dieren, Postbus 9, 7400 AA Deventer.

² Hoofdafdeling Infectieziekten en Immunologie, Afdeling Parasitologie en Tropische Diergeneeskunde, Postbus 80165, 3508 TD Utrecht.

* Corresponderend auteur: Tel.: 0570-660343; fax: 0570-660345; e-mail: m.holzhauer@gvdieren.nl

Weidegang is noodzakelijk voor een normale cyclus van *D. viviparus*. Als runderen worden blootgesteld aan een infectie met larven, dan kunnen klinische klachten een gevolg zijn. In de literatuur is slechts een enkel geval van het voorkomen van een longwormziekte bij koeien op een bedrijf met zomerstalvoeding beschreven (9).

Verminderde melkproductie bij de dieren zal de veehouder zeker opvallen. De mate van verminderde melkproductie wordt bij de bespreking van de casuïstiek aangegeven. De vermagering van de dieren is te verklaren uit een combinatie van verminderde voeropname, verhoogd energieverbruik van het respiratieapparaat en de parasiterende activiteit van *D. viviparus*-larven. Sterfte onder de dieren kan voorkomen door verstikking als gevolg van een combinatie van obstructie van de luchtwegen, irritatie en/of zwelling van het broncheolaire epitheel door ontstekingscellen en/of ophoping van *D. viviparus*-wormen en/of -larven in de bronchiën (10,14). Het ziektebeeld kan verergerd worden door het optreden van secundaire infecties met pathogenen als *Pasteurella* en *Mannheimia*.

Klinisch onderzoek

Bij het klinisch onderzoek zal naast het hoesten in veel gevallen sprake zijn van een versnelde ademhaling met een afwijkende, meer abdominale ademhaling. In ernstige gevallen kan zelfs buccaal ademhalen optreden, waarbij de dieren ook hoesten met de tong uit de bek. De lichaamstemperatuur is in de meeste gevallen niet verhoogd.

Afhankelijk van het ziektestadium en de complicaties kan de kleur van de slijmvliezen variëren van bleek roze, tot donkerrood of zelfs blauwrood. In situaties van toegenomen vochtverlies met de respiratie en verminderde vochtopname kan dehydratie optreden. De resultaten van auscultatie van het respiratieapparaat van volwassen dieren zijn niet (altijd) gelijk aan die van kalveren met een *D. viviparus*-besmetting. Waar bij kalveren chiemen, piepen en rhonchi (over het hele longveld) vaak aanwezig zijn, zijn er bij de besmette volwassen dieren vaak heel weinig afwijkende geluiden hoorbaar. In een enkel geval kan men caudo-dorsaal rhonchi constateren. Longauscultatie geeft dus vaak maar beperkte aanvullende informatie. De hoestprikkels kan eenvoudig opgewekt worden met het opjagen van de dieren.

Laboratoriumonderzoek

Voor de interpretatie van het laboratoriumonderzoek is het belangrijk dat men zich realiseert, dat de diagnose longworm een koppeldiagnose is. Dit betekent dat onderzoeksmateriaal van verschillende dieren (minimaal vijf) met typische symptomen aan het laboratorium moet worden aangeboden. Als bij een of meer dieren de infectie wordt aangetoond, dan betekent dit dat de diagnose longworminfectie voor het koppel is gesteld. Dus men spreekt van een klinische longworminfectie als de klinische verschijnselen overeenkomen met de resultaten van het laboratoriumonderzoek. Echter een negatieve laboratoriumuitslag sluit een klinische longworminfectie niet uit. Het laboratoriumonderzoek kan bestaan uit fecesonderzoek, hematologisch onderzoek, serologisch onderzoek, onderzoek van sputum of vloeistof van longlavage en post-mortaal onderzoek.

Fecesonderzoek van een aantal dieren volgens de methode Baerman is praktisch goed uitvoerbaar en gevoelig. De test kan worden uitgevoerd op zowel verse mest als op koel (4-8°C) bewaarde mest (3,6). Indien mest niet koel bewaard kan

worden, dient de test nog op dezelfde dag van monsternamen te worden ingezet. Indien mestmonsters wel koel kunnen worden bewaard, is het mogelijk de test nog tot enige weken na monsternamen uit te voeren, waarbij in de meeste gevallen L1-larven zich zullen ontwikkelen tot L2- of L3-larven. Deze laatste verschillen morfologisch van L1-larven. Het is dan wel raadzaam om ook de plastic zak waarin de mest bewaard werd, uit te wassen en het spoelsel mee te nemen in de Baermann. Voor de test moet per dier 50-100 gram mest worden afgenomen (in het algemeen is 30 gram mest van een rund voldoende om de aanwezigheid van één volwassen vrouwelijke parasiet aan te tonen).

Bij hematologisch onderzoek van een aantal dieren (bijvoorbeeld vijf) kan een toename van het aantal eosinofiele granulocyten (tot 20-30% van het totale aantal ontstekingscellen) een ondersteuning zijn voor de diagnose: 'parasitaire infectie'. Afhankelijk van het stadium van de infectie kan de aantooning gepaard gaan met een leucocytose of een normaal aantal leucocyten.

Voor een positieve serologie (ELISA) zijn volwassen wormen nodig, omdat de antistoffen gericht zijn tegen antigenen van de geslachtsorganen van de volwassen mannelijke worm. De serologie is zodoende pas zes weken na infectie positief en minder gevoelig dan het fecesonderzoek. De eenmaal ontwikkelde titer blijft tot ongeveer twee maanden in de post-patente periode (dus tot ongeveer vier maanden na infectie) positief. Zodoende kunnen de klinische verschijnselen (die optreden vanaf vijftien dagen na een vrij zware infectie met larven (19)), langdurig in een koppel aanwezig zijn, terwijl bij het serologisch onderzoek de infectie niet wordt aangetoond. Dit kan bovendien veroorzaakt worden door het feit, dat bij volwassen runderen de larven vaak niet meer uitgroeien tot volwassen wormen.

Sputum kan worden gevangen met behulp van een 'sputumvanger' (7). Een 'longlavage' bestemd voor parasitologisch onderzoek kan worden uitgevoerd met behulp van een fysiologische zoutoplossing. Nodig zijn een soepele rubber slang van minimaal twee meter lengte en een diameter van 15 mm, een grote (80-100 ml) injectiespuit met een conusvormig uiteinde en 80-100 ml fysiologisch zout. Met een goede fixatie of een lichte sedatie van het dier is een longlavage technisch eenvoudig uitvoerbaar. De slang wordt door de onderste neusgang tot aan het eind van een van de hoofdbronchiën (dus tot na de splitsing naar de twee longhelften, tot de slang niet verder kan) gebracht. Het is aan te bevelen dit vooraf af te meten en aan te geven op de slang. Op het moment dat de slang in de trachea wordt geschoven, staan de dieren vaak met de tong uit de mond. Als de slang op de juiste plaats zit wordt de met vloeistof gevulde spuit op de slang gefixeerd, waarna de steriele vloeistof wordt ingespoten in de trachea en de hoofdbronchiën. Na het leegdrukken van de injectiespuit moet aansluitend zoveel mogelijk vloeistof direct worden terug gezogen. De vloeistof die in de spuit aanwezig is en die in de slang is achtergebleven, is geschikt voor nader onderzoek (17). In sputum en vloeistof van longspoeling moet specifiek worden gezocht naar larven, volwassen wormen en *D. viviparus*-eieren.

In geval van sterfte kan postmortaal onderzoek van de longen soms opheldering geven en/of andere oorzaken uitsluiten. Vooral een positief sectieresultaat, bestaande uit volwassen wormen in de bronchiën, kruipgangen (littekenweefsel) of doorsneden van larven, is van betekenis.

Differentiaaldiagnose

Als differentiaaldiagnose komen aandoeningen in aanmerking die hoesten en/of benauwdheid geven, al dan niet met een versnelde ademhaling (1).

Aandoeningen die dit symptomencomplex bij volwassen dieren kunnen veroorzaken zijn:

- * Infectieuze Bovine Rinotracheïtis (BHV1);
- * Bovine Respiratory Syncytial virus (BRSV)-herinfecties;
- * Longontsteking op basis van Manheimia-infecties;
- * Para-influenza-3-infecties (PI-3);
- * Fog-fever op basis van allergische reactie op L-tryptofaan;
- * Mycosen c.q. mycotoxinen in voer of zaagsel voor de dieren.

De IBR- en RS-infecties kunnen korte of langere tijd met koorts gepaard gaan, maar het onderscheid op basis van uitsluitend de klinische symptomen is niet altijd eenvoudig. RS-infecties zullen bij het jongvee over het algemeen wat later in het najaar optreden (8, 18). RS-herinfecties en *Manheimia*-longontsteking zijn bij volwassen dieren van beperkte betekenis. Indien het een klein aantal dieren betreft, is het onderscheid met beide laatstgenoemde aandoeningen in de differentiaaldiagnose niet altijd eenvoudig en is net als bij IBR en PI-3 nader laboratoriumonderzoek gewenst. Overigens zal het doormaken van virusinfecties een beperkte periode van ziekte geven.

Therapie en preventie

Het enige geregistreerde anthelminticum voor melkgevend rundvee is eprinomectine (Eprinex[®], Merial, Amstelveen), dat in geval van klinische verschijnselen als pour-on op de rug van de dieren moet worden aangebracht. Omdat de besmette weiden in de zomer tot een periode van maximaal zes à zeven weken infectieuze larven kunnen bevatten, behoort iedere behandeling gepaard te gaan met een beweidingadvies voor de veehouder. In gevallen dat geen schone weide beschikbaar is, kan het opstallen van de dieren gedurende enige tijd, tot één van de percelen als veilig kan worden beschouwd, het beste advies zijn. Met middelen die een residuwerking hebben, is opstallen feitelijk niet nodig (hoogstens om klinische redenen). Het advies om op te stallen gedurende enige weken gold vooral in de tijd van de kortwerkende middelen.

Naast de therapie behoort de preventie voor het volgende weideseizoen met de veehouder te worden besproken. Vaccinatie van het jongvee voor het eerste weideseizoen is hierbij een goede optie. Voor het geval de kalveren gedurende het eerste levensjaar geen weidegang krijgen, dient de vaccinatie aan de pinken te worden toegediend. De immuniteit die door de vaccinatie wordt opgebouwd, is niet van blijvende aard en verdwijnt zonder natuurlijke booster na één à twee jaar volledig. Voor de ontwikkeling van een voldoende en langdurige immuniteit is een herbesmetting met *D. viviparus*-larven in de weide gedurende dat weideseizoen dan ook een voorwaarde.

VELDERVARINGEN

Casus 1

Op het bedrijf begonnen de klachten begin augustus 2002 met vooral een toenemend aantal melkgevende dieren dat hoestte. Het betrof een melkveebedrijf dat in de stalperiode van 2001/2002 was verplaatst naar een nieuwe locatie waar

voorheen ook melkvee en jongvee werd gehouden. Er was niets bekend over eventuele longworminfecties bij de dieren van de vorige eigenaar. Op de oude locatie waren er niet eerder problemen geweest met 'hoesten'. Met het verplaatsen was tegelijkertijd het melkquotum vergroot, waarbij een groep 'vreemde' dieren aan het koppel was toegevoegd. In 2002 waren twintig (eigen) vaarzen toegevoegd, die als kalf binnen waren gebleven en als pink in 2001 waren gevaccineerd tegen longworm en weidegang hadden gehad.

In de stal met melkgevend vee waren de meest opvallende symptomen: hoesten bij ongeveer 60% van de melkgevende dieren, verlies van lichaamsconditie, ernstig verminderde productie (tot 80-90% bij vijftien dieren) en een afwijkende ademhaling. De grootste problemen deden zich voor bij de vaarzen. Het resterende deel van het koppel was schijnbaar onaangedaan. Bij nader onderzoek van de dieren vertoonde een enkel dier dehydratie en bij geen van de dieren werd een temperatuursverhoging gemeten.

Onderzoek van het respiratieapparaat leverde een verhoogde ademhalingsfrequentie op (tot 40-60 per minuut) en een te abdominaal ademhalingstype (dubbelslag). Auscultatie van deze dieren leverde weinig aanvullende informatie (geen rhonchi), met uitzondering van het slechtste dier waarbij hoog dorsaal in de 10e intercostaal ruimte crepiteren werd waargenomen. Van één dier uit het koppel dat gestorven was, werden de longen ter sectie aangeboden. Macroscopisch vertoonden de longen het beeld van een ernstige bronchitis en een catarrale pneumonie, waarbij na histologisch onderzoek dit beeld werd omschreven als een chronische bronchitis en een catarraal - fibrineuze pneumonie, met veel eosinofielen in het exsudaat, zonder dat longwormlarven waren aangesneden.

Bij onderzoek naar het bloedbeeld van vijf ernstig zieke dieren werd in twee monsters een leucocytose (respectievelijk 11.4 en 13.2 x 10⁹/l) en een duidelijke eosinofilie (respectievelijk 17 en 39%) aangetroffen. Bij serologisch onderzoek van vijf dieren, werden bij vier dieren antistoffen tegen longworm aangetoond. Alle melkgevende dieren zijn behandeld met eprinomectine en daarnaast zijn de vijftien meest zieke dieren op dit bedrijf behandeld met antibiotica (neomycine en penicilline). Na twee maanden bleken alle dieren nagevoel klinisch hersteld. Alle nieuwmelkte dieren (tot honderd dagen pp.) zijn redelijk tot normaal op productie gekomen en de dieren die verder in lactatie waren, herstelden maar haalden nimmer meer het oude productieniveau.

Op het bedrijf bleek ook een koppel kalveren besmet met longworm. De dieren waren begin juni op gemaaid land ingeschaard en hadden af en toe achter de koeien aangelopen. De klachten bij dit koppel begonnen in de laatste helft van augustus (ongeveer drie weken na het begin van klachten bij de melkkoeien).

Casus 2

De problemen op het tweede bedrijf zijn begin augustus 2002 begonnen met een groot aantal dieren dat hoestte. Het betrof een melkveebedrijf, dat in het voorjaar 2002 een tweetal nieuwe melkkoeien, afkomstig van een bedrijf met zomerstalvoeding, aan het koppel had toegevoegd. Klinisch onderzoek van de dieren leverde geen aanvullende gegevens op, die de diagnose longworm konden bevestigen of ontkrachten. De melkproductiedaling bleef op dit bedrijf zeer beperkt. Door middel van serologisch onderzoek van de aangekochte dieren werd een *D. viviparus*-besmetting aange-

toond. Nader laboratoriumonderzoek is op dat moment op het bedrijf niet uitgevoerd. Alle dieren zijn na de uitslag van de serologie direct behandeld met eprinomectine en zijn vrij spoedig hersteld.

Casus 3

Op het bedrijf deed zich begin augustus 2002 voor het tweede achtereenvolgende jaar binnen hetzelfde koppel melkkoeien het probleem van hoesten in de weideperiode voor. Op dit bedrijf wordt de jongvee opfok uitbesteed aan een bedrijf dat alleen voor dit bedrijf jongvee opfokt. Op het opfokbedrijf zijn de kalveren voorjaar 2002 voor het eerste weideseizoen gevaccineerd (het jaar ervoor werd het jongvee systematisch ontwormd zonder vaccinatie). Kort voor het moment van afkalven worden de vaarzen opnieuw geïntroduceerd op het melkveebedrijf van herkomst.

Op het bedrijf bestaan de symptomen vooral uit ernstig hoesten (50% van het koppel) in combinatie met 10-15% productiedaling. Ook op dit bedrijf is de diagnose bevestigd door middel van serologisch onderzoek van vijf dieren waarbij bij alle dieren antistoffen werden aangetoond. Nader laboratoriumonderzoek is op dat moment niet uitgevoerd.

Casus 4

Het bedrijfsbezoek werd eind september 2002 afgelegd, omdat de koeien vanaf augustus hoestten en vermagerden. Ook het jaar ervoor was een soortgelijk probleem waargenomen. Het bedrijf heeft ongeveer 25 melkkoeien met bijbehorend jongvee. Bij het bedrijfsbezoek bleken de verse koeien die enkele maanden in productie waren, in een erg matige conditie te zijn (conditiescore minder dan twee). Er werd regelmatig hoesten gehoord en de melkproductie was teruggelopen. Twee jaar geleden werden enkele koeien aangeschaft van een collega veehouder die emigreerde. In de afgelopen jaren werd het jongvee onregelmatig maar frequent ontwormd door de eigenaar.

De pinken en de kalveren die voor het eerste seizoen buiten liepen, werden op willekeurige percelen geweid. Hierdoor graasde het jongvee soms na de koeien, soms was de volgorde andersom. Vooral de pinken hadden tijdens het bezoek duidelijke klinische verschijnselen van een longworminfectie. Mestonderzoek op longworm in het laboratorium van de GD van vier pinken verliep in alle gevallen positief (tussen 1 en > 100 larven per gram mest). Ook bij het serologisch onderzoek van deze pinken werden antistoffen aangetoond. Bij serologisch onderzoek van vier koeien werden bij drie van de vier dieren met duidelijke klinische symptomen antistoffen aangetoond.

Waarschijnlijk is het bedrijf mede door de frequente behandelingen, vrij geworden van longworm. Vervolgens is de longworminfectie opnieuw geïntroduceerd met de aankoop van koeien twee jaar geleden, waarna de infectie zich weer heeft opgebouwd.

Na behandelen en opstallen zijn de klinische verschijnselen van longworm langzaam verdwenen.

PATHOGENESE

Op de bovengenoemde bedrijven zijn de problemen veroorzaakt door een *D. viviparus*-infectie in het melkveekoppel. In één geval (casus 4) werd een longworminfectie met de aankoop van koeien geïntroduceerd op een bedrijf dat waarschijnlijk door intensieve behandelingen vrij van longworm

was geworden. In de andere gevallen was sprake van introductie van 'gevoelige' (minder immune) runderen vanuit de opfok of via aanschaf van dieren afkomstig van bedrijven met zomerstalvoeding.

Dit veronderstelt dat er infectieuze dragerdieren zijn in het koppel, zoals eerder is aangetoond (5). In dit onderzoek werd geschat dat in het voorjaar in Nederland in ten minste 77% was van de koppels koeien één of meer dragers van infectieuze longwormen voorkomen. Er zijn geen aanwijzingen dat dit percentage inmiddels veranderd is. Wel is de laatste jaren gebleken, dat jongvee door de intensieve behandelingen onvoldoende immuniteit ontwikkelt (15). Hierdoor worden nu vaker gevoelige pinken/vaarzen in het koppel koeien geïntroduceerd. De gevoelige dieren worden geïnfecteerd door dragerdieren in het koppel, die in het voorjaar vanuit geïnhibeerde larven de weide besmetten. De nieuw geïnfecteerde dieren maken een aantal cycli door en zorgen daarmee voor een forse toename van de infectiedruk op de weide. Daarna treedt massale herinfectie op van de meeste dieren in het koppel. Massale larvale infectie zorgen wel voor klinische verschijnselen, maar leidt doorgaans niet meer tot een volwassen wormpopulatie in de koeien. De larven worden binnen één à twee weken gedood door de immuunrespons van de koeien. Dit kan gepaard gaan met overgevoelighedsreacties en ook obstructies van de luchtwegen door massale sterfte van die larven etcetera. Dit staat bekend als het 'herinfectiesyndroom' (11). Belangrijk is dat elke cyclus leidend tot een volgende generatie larven op het weiland een periode van ongeveer een maand in beslag neemt. In een anamnese moet daarom gedetailleerd aandacht worden besteed aan de beweidingsgeschiedenis van het koppel koeien gerelateerd aan de introductie van mogelijk gevoelige dieren.

Op het eerste en derde bedrijf werd het jongvee gevaccineerd. Daarbij ontbrak waarschijnlijk een herinfectie met infectieuze *D. viviparus*-larven gedurende het eerste weideseizoen. Deze herinfecties worden noodzakelijk geacht voor een voldoende opbouw van de specifieke immuniteit. Vaccinatie van jongvee (kalf of pink), zonder boostering met infectieuze *D. viviparus*-larven geeft geen garantie op langdurige immuniteit.

Andere redenen voor het toenemend probleem van *D. viviparus*-infecties bij melkgevende runderen zijn:

- * toenemend gebruik van anthelmintica bij jongvee leidt tot verminderde immuniteitsopbouw (15);
- * geen weidegang jongvee, waardoor de problemen worden verschoven naar een oudere leeftijd waarop de dieren voor het eerst in contact komen met deze infecties;
- * mogelijk een veranderd gevoeligheidspatroon bij de gastheer (Holsteinisatie);
- * verandering in virulentie pathogeniteit patroon van *D. viviparus*;
- * nadat het *D. viviparus*-vaccin een jaar niet beschikbaar is geweest in verband met BSE-perikelen, is het gebruik van preventieve vaccinatie afgenomen.

Om een aantal van de bovengenoemde factoren in de pathogenese op te helderen is nader onderzoek gewenst.

CONCLUSIE

Op een aantal bedrijven lijkt het probleem van hoestende koeien in de weideperiode toe te nemen. Voor een goede bewa-

king van dit gezondheidsprobleem en een adequate advisering van melkveebedrijven ten aanzien van preventiemaatregelen is het wenselijk dat alle bedrijven met een bevestigde *D. viviparus*-besmetting bij volwassen rundvee bij de GD gemeld en geregistreerd worden. Voor de juiste diagnostiek is laboratoriumonderzoek noodzakelijk. Voor het ophelderen van onduidelijke factoren in de pathogenese is nader onderzoek gewenst.

DANKWOORD

Een gedeelte van de theoretische achtergrond in de bovenstaande bijdrage is gebaseerd op de voordracht van dr. M. Eysker van de Hoofdafdeling Infectieziekten en Immunologie, Afdeling Parasitologie en Tropische Diergeneeskunde, voor de Groep Geneeskunde van het Rund op 16 april 2002.

LITERATUUR

- Boon JH. Een onderzoek naar mogelijke oorzaken van het hoesten van kalveren in de weide. Tijdschr Diergeneesk 1980; 105: 1077-83.
- Borgsteede FHM, Hendriks J, and Leeuw WA de. Winter survival of *Dictyocaulus viviparus* in the Netherlands. Helminthologia. 1994; 31: 9-15.
- Cremers HJWM. The correct handling of faecal samples used for examination of *Dictyocaulus viviparus* larvae. (Eds. P. Nansen, R.J. Jørgensen, E.J.L. Soulsby) In: CurrTop Vet Med Anim Sci 1981; Vol. 9: 11-4.
- David GP. Survey on lungworm in adult cattle. Vet Rec 1997; 141: 343-4.
- Eysker M, Claessens EW, Lam TJGM, Moons MJ, and Pijpers A. The prevalence of patent lungworm infections in herds of dairy cows in the Netherlands. Vet Parasitol 1994; 53: 263-7.
- Fox MT. Some effects of storage on the recovery of *Dictyocaulus viviparus* larvae from faeces. (Eds. P. Nansen, R.J. Jørgensen, E.J.L. Soulsby) In: CurrTop Vet Med Anim Sci 1981; Vol. 9: 17-20.
- Hajer R, Hendrikse J, Rutgers B, Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan MM en Weyden van der GC. Het klinisch onderzoek bij grote huisdieren. Utrecht, Bunge uitgeverij. 3e herziene druk, 1993.
- Holzhauser C. Pinkengriep. Het *Bovine Respiratory Syncytial virus* als oorzaak van een atypische interstitiële pneumonie bij jonge kalveren. Thesis, Utrecht, 1978.
- Holzhauser C en Kamp GA. Longworm op een bedrijf met zomerstalvoeding. Tijdschr Diergeneesk 1991; 116: 80-1.
- Jarrett WFH, Jennings FW, McIntyre WIM, Mulligan W, and Sharp NCC. 'Husk'. The disease process. Vet Rec 1960; 72: 1066-8.
- Jørgensen RJ, and Ogbourne CP. Bovine Dictyocauliasis: A review and annotated bibliography. Miscellaneous Publication no. 8 of the Commonwealth Institute of Parasitology, C.A.B., UK, 1985.
- Matthews JB. Vaccine development and diagnostics of *Dictyocaulus viviparus*. Parasitology 2000; 120: S17-S23.
- Michel JF. Further experiments on the epidemiology of parasitic bronchitis in calves. Vet Rec 1957; 69: 1118-21.
- Poynter D. Parasitic bronchitis. Adv Parasitol 1963; 1: 179-211.
- Ploeger, HW. *Dictyocaulus viviparus*: re-emerging or never been away? Trends in Parasitol 2002; 18: 329-32.
- Saatkamp HW, Eysker M, and Verhoeff J. Study on the causes of outbreaks of lungworm disease on commercial dairy farms in the Netherlands. Vet Parasitol 1994; 53: 253-61.
- Schreiber P, Dessy F, Collard F, Knorr I, Coppe P et Letesson J-J. Lavage bronchoavéolaire (LBA) par voie nasotrachéale sur bovin non tranquillisé pour la recherche du virus respiratoire syncytial bovin. Bulletin des Groupements des Techniques Vétérinaires. 1997; 5: 17-24.
- Verhoeff J, Ban M van der, and Nieuwstadt APKMI van. Bovine respiratory syncytial virus infections in young dairy cattle: Clinical and haematological findings. Vet Rec 1984; 114: 9-12.
- Verhoeff J, Wierda A, and Boon JH. Clinical signs following experimental lungworm infection and natural bovine respiratory syncytial virus infections in calves. Vet Rec 1988; 123: 346-50.

Boek

bespreking

300 Questions and Answers in Diagnostic Aids 300 Questions and Answers in Exotics & Wildlife 300 Questions & Answers in Surgical Nursing and Anaesthesia

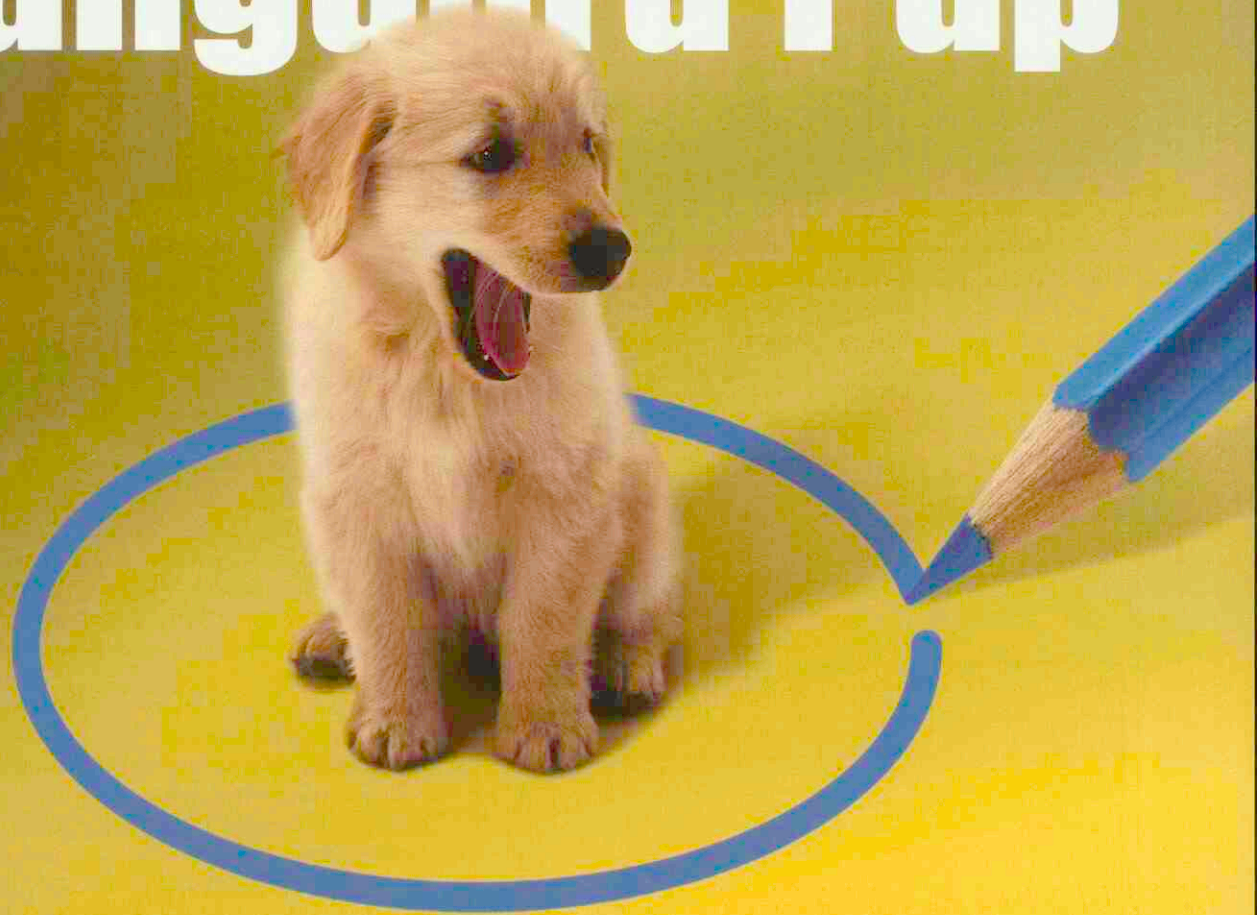
The College of Animal Welfare,
Uitgeverij Butterworth-Heinemann
ISBN-nummers 0-7506-4698-7, 0-7506-4698-9 en 0-7506-4698-5, omvang 82 pagina's.

Deze boekjes bevatten elk circa 300 meerkeuzevragen (en de antwoorden) welke van toepassing zijn op de leerstof van de Veterinary Nursing Curriculum in Engeland. Bij het doorlezen van de vragen valt op dat er een behoorlijke kennis van deze dierenartsassistenten gevraagd wordt. Vele vragen zullen zeker ook dierenartsen het zweet op het voorhoofd brengen indien zij deze op een examenvorm te beantwoorden zouden krijgen. Toch zijn de meeste vragen vrij praktisch van aard. De Amerikaanse dierenarts Steve Garner onderwijst zijn eigen assistentes grondig en laat hen modulair examens doen, waarbij elke gehaalde module recht geeft op een salarisschaalverhoging. Ook in een

dergelijk systeem passen deze vragen uitstekend. Voor de training van de Nederlandse dierenartsassistenten zijn de boekjes vooralsnog minder geschikt. Allereerst omdat de huidige Nederlandse para-veterinaire opleidingen vooralsnog aanzienlijk oppervlakkiger zijn dan de overeenkomstige Engelse opleiding. Daarnaast omdat voor veel Nederlandse para-veterinaire assistentes de Engelse taal en terminologie toch een probleem zal zijn. Voor wie in de toekomst een veel betekenisvollere rol ziet weggelegd voor de inzet van hoogopgeleide paraveterinaire 'nurse' of het equivalent van de Amerikaanse 'Animal Technician' zijn deze boekjes wellicht een eyeopener. Mogelijk kunnen de boekjes dan ook een hulp zijn bij het ontwikkelen van een beter para-veterinair onderwijs.

drs. H.A. Beijer

Vanguard® Pup

**maakt de cirkel
weer rond**

*Vanguard® Pup • de gevriesdroogde component van Vanguard® Pup bevat de volgende geattenueerde levende virussen: hondenziekte Snyder Hill stam, adenovirus type 2 stam Manhattan en para-influenza type 5. De vloeibare component bevat het volgende virus: levend geattenuerd canine parvovirus stam NL-35-D • REG NL 9544 UDD • diergeneesmiddel • doeldier: hond • indicaties: actieve immunisatie tegen hondenziekte, canine parvovirus, aandoeningen veroorzaakt door hondenhepatitisvirus en respiratoire aandoeningen veroorzaakt door het canine adenovirus type 2 en het canine para-influenzavirus • toedieningswijze: subcutaan. Voor immunisatie tegen parvovirus en hondenziekte vanaf een leeftijd van 6 weken (voor hondenziekte geldt dat enting op 6 weken leeftijd alleen voldoende immuniteit geeft bij pups zonder maternale antistoffen). Voor immunisatie tegen de overige aandoeningen vanaf 9 weken (indien geen maternale antistoffen) of 12 weken (indien wel maternale antistoffen) • contra-indicaties: gebruik van dit middel bij drachtige honden en gebruik van hyperimmuuns serum of immunodepressiva binnen 1 maand na vaccinatie • bijzondere voorzorgen: zoals bij iedere vaccinatie is het aan te raden alleen gezonde dieren te enten; indien na vaccinatie anafylaxie optreedt dient, ongeacht de oorzaak, adrenaline of een gelijkwaardig product te worden toegediend. Geen chemisch gesteriliseerde naalden of injectiespuiten gebruiken. • bijwerkingen: een lokale soms pijnlijke entreactie kan voorkomen • zie verder aanwijzingen en doseringsschema op de bijsluiter.

Animal Health
Visie op gezondheid

Pfizer Animal Health bv
Postbus 37 • 2900 AA Capelle a/d IJssel
www.pfizerah.nl • secretariaat.ahg@pfizer.com

© 2005 Pfizer Animal Health bv - Capelle a/d IJssel
© Mercknaam Pfizer Inc., N.Y., U.S.A.

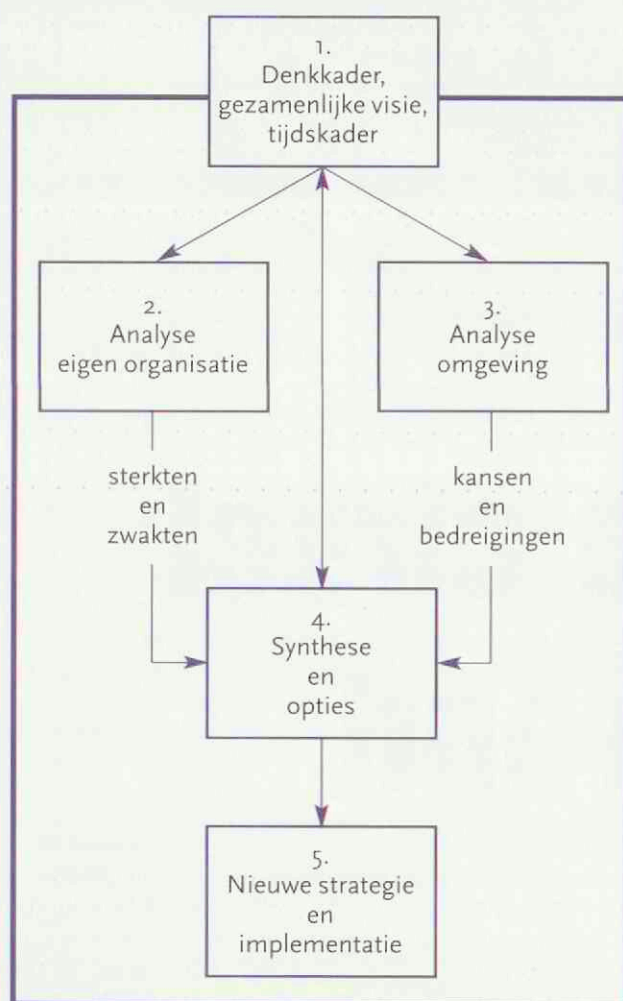
Serie veterinair ondernemen deel 2

De eigen organisatie

J. Hulsen

Vijf artikelen over Veterinair Ondernemen beschouwen een aantal belangrijke aspecten van strategisch ondernemen. Deze informatie helpt dierenartsen bij het vaststellen van een eigen strategie, voor de eigen persoon en voor de eigen onderneming. Tevens biedt het veterinaire adviseurs aanknopingspunten om bedrijven op strategisch niveau te adviseren.

De serie volgt het onderstaand schema voor strategieontwikkeling:

Het proces van strategievorming in vijf stappen

De informatie in deze serie is niet compleet, want dat is onmogelijk. Bovendien kan over de keuze van de onderwerpen gediscussieerd worden, maar dat is juist de bedoeling: discussie.

De eerste stap naar een gedegen ondernemingsplan bestaat uit een diepgravende beschouwing van de eigen organisatie. Deze vormt immers de basis, het fundament, waarop alle activiteiten leunen. Een bespreking van beoordelingsaspecten van de interne organisatie op basis van vier aspecten: efficiëntie en effectiviteit, zelfkennis, besturing en kwaliteit van de arbeid.

Efficiëntie en effectiviteit

Een onderneming bedrijft commerciële activiteiten en wordt afgerekend op the *bottom line*: het economisch rendement. Aan het eind van de rit moeten alle rekeningen betaald zijn en moet er geld over zijn. Dit vanzelfsprekend binnen de randvoorwaarde dat het bedrijf vandaag succesvol moet ondernemen en morgen óók.

Voor een succesvolle bedrijfsvoering staan twee kernbegrippen als een paal boven water:

1. effectiviteit: de uitkomst van de werkprocessen moeten voldoen aan de eisen en verwachtingen.
2. efficiëntie: de inzet van mensen (tijd) en middelen moet minimaal zijn.

Met deze kernwoorden als toetsend criterium kunnen de activiteiten van een organisatie doeltreffend beoordeeld worden. Voldoet de uitkomst van een leemaagoperatie aan de verwachtingen en eisen? Is de geleverde inspanning passend (twee dierenartsen, tweeëneenhalf mensuren, endoscoop), of kan het met minder? Dezelfde procedure kun je doorlopen bij het analyseren van bijvoorbeeld schoonmaakprocedures, administratie en facturering.

In deze analyse is het creatief interessant een onderscheid te maken tussen dienstverlenende taken: *doe dit, doe dat*, en dienstverlenende processen: *biedt een oplossing voor....* Taken kun je eenvoudig meten op hun efficiëntie en uitkomst: de kat is gecastreerd tegen zoveel onkosten; de bloedmonsters zijn ingezonden en dat kostte...

Het beoordelen van dienstverlenende processen is lastiger. Hierin gaat het immers om een verzameling acties waarvan vooraf de vorm en uitkomst niet vaststaan. Bovendien telt niet alleen het resultaat, maar ook de manier waarop dat tot stand is gekomen. Een hufterige dierenarts is niet bepaald een effectieve dienstverlener. En, alsof dat alles niet complex genoeg is, je bezit als dienstverlener geen volledige controle, want de klant levert ook een bijdrage. Meting van de uitkomst van dienstverlenende processen kan in harde en zachte indicatoren. Hard is bijvoorbeeld: twee procent minder uitval tijdens de mestperiode. Zachte criteria zijn ondermeer aspecten van klanttevredenheid.

Om beide vormen van dienstverlening efficiënt en effectief te maken is standaardisering van handelingen nodig. Taken zijn te protocolleren, processen kunnen vastgelegd worden door ze te structureren en in te kaderen. Daarbij is het in dienstverlenende processen noodzakelijk om de interactie met de klant goed te

organiseren (*efficiënt, effectief*), want alleen daardoor kun jij effectief leveren wat de klant wil. In veel dienstverlenende organisaties werkt men met gestandaardiseerde vragenlijsten, normtijden voor activiteiten en vastgelegde procedures.

Dierenartsen in met name de landbouwhuisdierenpraktijk leveren een mengelmoes aan diensten tijdens één klantcontact. Ze verrichten klinische taken, ze adviseren, ze monitoren en ze controleren. Dit feit is een sterk punt van de dierenarts en een organisatorisch probleem tegelijkertijd. Want hoe borg je efficiëntie en effectiviteit van elke afzonderlijke dienst, en van het klantcontact als geheel? Als dit niet op orde is, zullen zowel de klant als de praktijk onvoldoende waarde incasseren. Resultaat: een klant die niet wil betalen en een dierenarts die te weinig verdient. De oplossing: goed in kaart brengen wat de klant vraagt en wat jij doet en levert. Accountmanagers in andere sectoren handelen bijvoorbeeld tachtig procent van de klantvragen binnen de procedure en normtijden af en schuiven de rest door naar specialisten. De bedrijven maken voorcalculaties (*wat heb ik nodig en wat gaat dat kosten?*) en nacalculaties (*wat hebben we werkelijk gebruikt en wat heeft het opgeleverd?*).

Met een goede beschrijving van de activiteiten ontstaat dus de mogelijkheid om de kwaliteit te bepalen en te verbeteren. Praktijkcertificering kan daarmee heel waardevol zijn voor de interne organisatie. Hetzelfde geldt voor standaardisering van bedrijfsbezoeken en consulten.

Besturing

Sturen, richting geven kan alleen met voldoende kennis van de onderneming en zijn omgeving. Weet u niets van de kosten en opbrengsten van specifieke diensten en producten, dan kunt u geen goede beslissingen nemen. In de huidige tijd van een krimpende markt in de landbouw en een stabiliserend aantal gezelschapsdieren, moeten ingrijpende beslissingen genomen worden. Zonder voldoende managementinformatie zal een beslissing eerder een gok dan een keuze zijn.

Voor besturing is dus informatie nodig en richting. De richting ontstaat uit de strategie en uit invloeden van de omgeving. Ook concurrentie is richtinggever. Met concurrentie bedoel ik de drang om beter te presteren dan anderen.

Benchmarking, een vergelijking van het eigen bedrijf met vergelijkbare ondernemingen, levert uitstekende managementinformatie. In de gezelschapsdierensector heeft men hiermee een begin gemaakt, bijvoorbeeld het project Veterinaire Kenngetallen Gezelschapsdieren van AUV-advies.

Besturing en management van een (veterinaire) onderneming vergen hele specifieke kennis en vaardigheden. Bovendien is de aard van dit werk structureel anders dan de aard van veterinaire arbeid. Elke veterinaire ondernemer moet zichzelf daarom afvragen of hij of zij voldoende kennis en vaardigheid heeft om een onderneming te sturen, én of hij of zij dit ook van ganser harte wil doen! De ontwikkeling naar veterinaire praktijkmanagers is in mijn optiek een hele goede, omdat dit het bewust kiezen nadrukkelijker afdwingt. Management van professionals zoals dierenartsen, eist dat de manager kennis van en affectie met het vak heeft. En het betekent dat een goede modus gevonden moet worden tussen autonomie van de professional en aansturing door de manager en de organisatie. Hierbij zal de dierenarts een stuk zeggenschap uit handen moeten geven. Een goede zelfkennis maakt deze stap heel logisch. Het is overigens heel gewoon dat een manager inhoudelijk minder op de hoogte is dan zijn medewerkers. Dat begint al met een aanemer die zelf amper kan metselen. De beroepsgroep doet er naar mijn mening goed aan meer aandacht te besteden aan ma-

nagement van professionals. In een onderneming die sterk verschillende diensten en/of producten levert, moet tenminste complementariteit tussen deze diensten te bestaan ($1+1=2$), maar bij voorkeur is er sprake van synergie ($1+1>2$). In deze context wil synergie zeggen dat de organisatie meer rendement behaalt uit de gezamenlijke diensten, dan elke dienst afzonderlijk zou opleveren.

Om twee redenen is het van belang de synergie in beeld te hebben. Allereerst kunnen zich omstandigheden voordoen waarin het een reële optie is om niet-synergistische diensten te stoppen of elders onder te brengen. Denk aan een praktijk die te groot wordt voor het gebouw. Ten tweede ontstaat synergie niet vanzelf. Het moet meestal actief door de organisatie tot stand gebracht worden.

Het synergievraagstuk is van belang in gedifferentieerde praktijken: waaruit bestaat de synergie tussen de gezelschapsdierenafdeling en bijvoorbeeld de varkensstak, en hoe incasseren we deze? Maar de vraag geldt ook in een gezelschapsdierenpraktijk, die met de vraag worstelt hoeveel balieverkoop ze wil verrichten.

Professionals zijn personen in het bezit van gespecialiseerde kennis, die vaak vele jaren van studie heeft vereist. Deze groep mensen wordt als zodanig onderscheiden omdat de leden typische overeenkomstige kenmerken vertonen.

In trefwoorden: vakkennis, vakmanschap en individuele beroepsuitoefening. De tabel op de volgende bladzijde bevat een opsomming van professionele kwaliteiten van professionals, die hen zéér waardevol maken. Daarnaast staan de potentiële schaduwkanten van deze kwaliteiten. Bij onvoldoende communicatie met de omgeving kunnen deze schaduwkanten de professional in de weg zitten.

Voorbeelden van professionals zijn advocaten, accountants, bouwkundig ingenieurs en medici. Ook dierenartsen vertonen alle kenmerken van professionals. Sturing en leiding geven aan professionals vereist een eigen aanpak.

Zelfkennis

Onder de noemer zelfkennis passen veel aspecten van een organisatie. Ik bespreek er hier een aantal, er is meer.

Zelfkennis is kracht. Je weet je sterke en zwakke punten. Maar je kent bijvoorbeeld ook de eigen bedrijfscultuur en kunt inschatten welke klantgroepen en dienstenassortiment daarbij het best passen. Een praktijk met echte veeartsen kan beter voor uitbreiding in de landbouwhuisdierensfeer kiezen, dan richting gezelschapsdieren. Het kader over professionals is een voorbeeld van zelfkennis.

Graaf dus diep in de eigen organisatie en in de medewerkers, en breng de kenmerken ervan objectief in beeld. Elke mens heeft de eigenschap de werkelijkheid subjectief waar te nemen. Een goed beeld van de realiteit, '*sense of reality*', vormt een voorwaarde voor succesvol ondernemen. Ga eens na een lange afwezigheid met het eigen huisdier op consult in de eigen praktijk. Met een goed beeld van de eigen organisatie, kun je je positie ten opzichte van klanten, leveranciers en concurrenten/collega's bepalen. (Als je tenminste ook voldoende van die anderen weet.) Veterinaire ondernemingen concurreren met elkaar en met anderen, dus je wilt onderscheidend zijn. Dat kan op twee manieren:

1. je levert andere diensten aan andere doelgroepen;
2. je bent beter in iets dan de concurrent, waardoor jouw product goedkoper is of van hogere kwaliteit.

Een onderneming bezit specifieke kennis en vaardigheden om zijn producten te produceren en te leveren. Met deze competenties moet het bedrijf zich onderscheiden in het beeld van de klant. Kennis en vaardigheden vormen dus een belangrijk bedrijfskapitaal, dat lijkt me een open deur. Realiseert u zich dat sommige vaardigheden gemakkelijk kopieerbaar zijn en andere juist niet? En dat kennis heel ge-

makkelijk overdraagbaar is? Bepaalde vaardigheden geven dus langdurige en unieke mogelijkheden om waardevolle diensten te leveren en andere niet. Denk aan drachtigheidsdiagnostiek bij rundvee en varkens, en aan veterinaire bedrijfsadvisering.

Om hier eens over na te denken de volgende stelling:

Elke dierenarts heeft voldoende kennis beschikbaar. De belangrijkste toegevoegde waarde bestaat uit hetgeen de dierenarts met die kennis doet.

Kwaliteit van de arbeid

Het lijkt een actueel thema, maar het is natuurlijk een aandachtspunt van alle tijden: de kwaliteit van de arbeid. Op dit moment gaat veel aandacht uit naar arbeidsongeschiktheid, arbeidsvoorwaarden en uitdaging in het werk.

Maar wat versta ik trouwens onder kwaliteit van de arbeid? In essentie bepalen alle factoren in het werk die van invloed zijn op het welbevinden en de betrokkenheid van elke werknemer de kwaliteit van de arbeid. Dit is dus een breed begrip: alle factoren, alle werknemers.

Het mooie van kwaliteit van de arbeid is dat je het vrij gemakkelijk kunt meten. De verzuim- en verlooppercentages geven namelijk een goede indruk. In organisaties die een meer dan gemiddeld verloop en/of langdurig verzuim hebben, knelt de schoen dus op het gebied van de kwaliteit van de arbeid. Dit geldt in de huidige tijd ongetwijfeld ook voor het hoge percentage arbeidsongeschiktheid van dierenartsen in de landbouwhuisdierenpraktijk. Ik denk dat praktijken én de beroepsgroep al deze organisatie-eisen kritisch moeten beschouwen en vervolgens optimaliseren, om de WAO-instroom een halt toe te kunnen roepen.

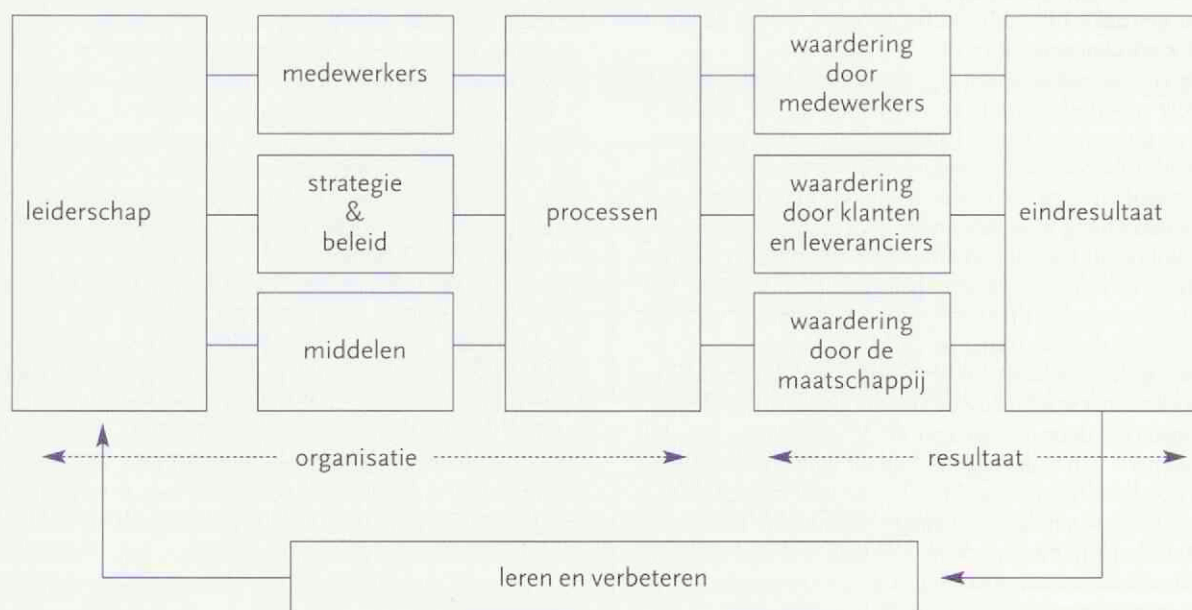
Een hoog kortdurend verzuim (enkele dagen) kan overigens een gunstig teken zijn. Dit weerspiegelt dan de lichamelijke ziektegevallen, waarbij de zieke snel weer aan het werk gaat, gedreven door een grote betrokkenheid.

De eisen voor kwaliteit van de arbeid staan beschreven als

Goede kwaliteit van de arbeid betekent:	
Eisen gezien vanuit de omgeving	Eisen gezien vanuit de organisatie
Laag verzuim	Medewerker heeft de mogelijkheid om stress-omstandigheden te beheersen
Laag verloop	Mogelijkheid om zich betrokken te voelen bij het werk en de organisatie
De inhoud van het werk is in overeenstemming met de sociaal-economische ontwikkeling van de medewerker <i>passende status, voldoende beloning</i>	Mogelijkheid om te leren <i>creatief en intellectueel uitdagerend, voldoende leerkansen</i>
	Mogelijkheid om zich te ontwikkelen <i>carrière- en inkomensperspectief</i>

Uit: L.U. de Sitter. Synergetisch produceren (2000), pag. 42.

Het INK-model

brede, abstracte begrippen. Voor elke organisatie zullen deze criteria apart beoordeeld moeten worden.

Samenvattend

De interne organisatie is een dynamisch systeem, dat vak-kundig gemanaged dient te worden. Als de eigen interne organisatie zich beneden een bepaald kwaliteitsniveau bevindt, zal het zeer moeilijk zijn om in de markt vooruitgang te boeken. De bedrijfskunde biedt concrete methodieken om de complexiteit van organisaties gestructureerd in beeld te brengen en vervolgens op een hoger plan te brengen. Ook de veterinaire kwaliteitsprojecten geven goede handvatten hiervoor, met name de jongste ISO-certificering.

Een veelgebruikte methode om de situatie in beeld te brengen is het INK-model, waarbij INK staat voor Instituut Nederlandse Kwaliteitszorg. Interessant daarbij is dat de agrarische advisering gebruik maakt van dit model, bij hun advisering van veehouderijen. Dit model besteedt ook veel aandacht aan de monitoring van de resultaten en de waardering door externe belanghebbenden (stakeholders).

Het moge duidelijk zijn dat alle modellen en theorieën hulpmiddelen zijn. De gebruiker bepaalt hun kwaliteit.

De auteur is dierenarts en heeft een executive masterdegree in strategisch management

Professionals	
Professionele kwaliteit	Te veel van het goede
Neemt verantwoordelijkheid en kan zelfstandig werken	Wil alles zelf doen
Liefhebber van het eigen vak, bezit veel vakkennis en houdt het vakgebied goed bij	Denkt altijd in en vanuit het eigen vakgebied. Weinig interesse in andere kennisgebieden en invalshoeken
Het doel staat centraal, rekent zich af op de resultaten van het eigen werk	Korte termijn-denker, eenling
Oplossingsgericht, creatief, improviserend en daadkrachtig	Oncontroleerbaar in het werk. Wars van sturing, regels en richtlijnen
Voortdurend kritisch en strevend naar de hoogste kwaliteit	Levert een grotere inspanning en hogere kwaliteit dan nodig
Laat zich leiden door normen en waarden van de beroepscultuur. Is trots op de eigen beroepsgroep	Lid van een gesloten subcultuur van vaktechnen, die zich solitair opstelt ten opzichte van de sociale omgeving
Is zich bewust van zijn rol en positie als 'specialist' binnen een groter geheel	Solist, met beperkte sociale vaardigheden

Studenten referaten

Clostridium perfringens en *Clostridium difficile* bij het paard. Een literatuuronderzoek

H.W.H. Meijer; SR 1141/01: 35 pp.

Clostridium perfringens en *Clostridium difficile* kunnen bij paarden een ernstige haemorrhagische necrotiserende enterocolitis c.q. typhlitis veroorzaken.

Cl. perfringens is een normale darmbewoner die meestal in geringe concentraties voorkomt. *Cl. difficile* wordt bij gezonde dieren meestal niet gekweekt.

Besproken worden de culturele eigenschappen van beide bacterie-species, de geproduceerde toxinen, de laboratoriumdiagnostiek, de therapie en de preventie.

Ten aanzien van de laboratoriumdiagnostiek wordt informatie verstrekt over het verzamelen en het verzenden van faeces c.q. darminhoud, over het aantonen van de toxines en over de interpretatie van de uitslagen. Zowel wat be-

treft de sensitiviteit als de specificiteit worden opmerkingen gemaakt. De therapie bestaat uit het verstrekken van antibiotica, het op peil houden van de vochtbalans, het toedienen van plasma (bij patiënten is er een hoog albumineverlies) en het geven van NSAID's.

Opgemerkt wordt dat sommige antibiotica als lincomycine, clinda-mycine en erythromycine juist een enterocolitis kunnen veroorzaken door een verstoring van het microbiologische evenwicht van de darmflora, waardoor beide genoemde bacteriën de kans krijgen zich sterk te vermeerderen. Hygiëne is zeer belangrijk ten aanzien van de preventie. Geregistreerde vaccins zijn nog niet te verkrijgen.

Een langer en prettiger leven

voor honden met hartinsufficiëntie én
katten met chronische nierinsufficiëntie

MEER BEWIJS. MEER ERVARING. MEER VERTROUWEN.

Met FORTEKOR kunt u twee van de meest voorkomende aandoeningen bij honden en katten behandelen: hartinsufficiëntie bij honden én chronische nierinsufficiëntie bij katten. Relevant onderzoek toont aan dat FORTEKOR

bij honden en katten de levens significant verlengt en de kwaliteit van het leven aanzienlijk verbetert*. FORTEKOR wordt gewaardeerd vanwege de veiligheid, effectiviteit en het gebruiksgemak. Neem voor meer informatie contact op met: Novartis, business unit Animal Health: 0165-380580.

* FORTEKOR is uitgebreid getest in het BENCH-onderzoek (BENazepril in Canine Heart Disease) en BENRIC-onderzoek (BENazepril in Renal Insufficiency in Cats), beide prospectieve, gerandomiseerde, placebo-gecontroleerde, dubbelblinde onderzoeken door meerdere Europese centra.

FORTEKOR®

Laat hart en nieren beter functioneren

Algemene informatie over Fortekor. Samenstelling: Fortekor 5 bevat per tablet 5 mg benazepril hydrochloride, Fortekor 20 bevat per tablet 20 mg benazepril hydrochloride. Indicatie: Hond: Voor de dagelijkse behandeling, als symptomatische, aanvullende therapie bij de behandeling met het diureticum furosemide van hartfalen veroorzaakt door mitralisinsufficiëntie of congestieve cardiomyopathie. De behandeling kan een verbeterde inspanningscapaciteit en een verminderde overlevingsduur bij honden met matig tot ernstig hartfalen. Kat: Voor de dagelijkse behandeling, als symptomatische behandeling van chronisch nierfalen. Doel: Hond, Kat. Contra-indicatie: Een bekende allergie voor benazepril. Dosering en wijze van toediening: Fortekor is bestemd voor orale toediening en dient éénmaal per dag te worden toegediend. Het kan met of zonder voedsel worden verstrekt. De duur van de behandeling is ongelimiteerd. De dosering voor de hond is minimaal 0,25 mg benazepril hydrochloride/kg lichaamsgewicht per dag. De dosering voor de kat is 0,5 mg benazepril hydrochloride/kg lichaamsgewicht per dag. De dosering kan, indien klinisch noodzakelijk en op advies van de dierenarts, worden verdubbeld en dient éénmaal daags verstrekt te worden. Bijwerkingen: Bij aanvang van de therapie kan een sterke bloeddrukval optreden. In een zeer enkel geval kan vermoeidheid of sufheid waargenomen worden. Reduceren, indien noodzakelijk, de dosering van het diureticum bij de hond. Fortekor kan de plasma creatinine concentratie doen toenemen bij het begin van de therapie. Dit effect is gewenst van de therapeutische werking van het product welke de bloeddruk doet afnemen en is daarom geen reden de therapie te stoppen behalve wanneer zich ook andere klinische symptomen voordoen. Het wordt aanbevolen de plasma creatinine spiegels regelmatig te meten, zoals de gewoonte is in gevallen van nierinsufficiëntie. Verpakking: Voor beide tabletgroottes: dosage met blister strip van 14 tabletten of dosage met blister strips van 10 x 14 tabletten. Fortekor 5 mg Reg. NL 9772. Fortekor 20 mg Reg. NL 8614. Kanalisatiestatus: UDA. Registratiehouder: Novartis Consumer Health B.V. Breda. Distributeur: Novartis Consumer Health B.V., Business Unit Animal Health, Korte Hei 1-3, NL-4714 RD Sprundel. © Gegevenshandelsmerk van Novartis AG, Basel, Zwitserland.

www.novartis.com NOVARTIS

RVV van keuring naar toezicht

Practitioners welkome aanvulling op taken RVV

Tekst: B. Hendriks, fotografie: E. Planquart

Berichten en verslagen

Hoewel André Kleinmeulman nog niet zo heel lang werkzaam is bij de RVV, kent hij de dienst als zijn broekzak. Gemakkelijk sprekend en zeer gedreven schetst hij het beeld van de huidige en toekomstige RVV waarin de dierenartsen een prominente rol spelen.

Wat is nu de precieze positie van de RVV binnen de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) en wat is de toegevoegde waarde van de VWA?

“De RVV is, samen met de Keuringsdienst van Waren (KvW), een van de twee werkmaatschappijen binnen de VWA. We maken vooraf een afspraak met de Directeur Generaal van de VWA over wat wij leveren op basis van output. Met andere woorden: wat presteren wij tegen welke kosten? Zo’n tachtig procent van wat wij doen bestaat uit taken die wij verrichten voor LNV. Die zijn vervat in 22 regelingsafspraken en dat loopt van dierziekten tot diervoeder en van inspecties tot audits. Als we het hebben over de meerwaarde van de VWA dan gaat het vooral om kwaliteit en efficiency in tweeërlei opzicht. In de eerste plaats is er de samenwerking tussen RVV en KvW in projecten binnen ketenverband, zodat we niet meer na elkaar verschijnen maar samen opereren en ten tweede kunnen we kwaliteitsverbetering bevorderen. Ik moet dat wel meteen relativeren omdat een onderzoek heeft uitgewezen dat er slechts een overlap is van zes à zeven procent.”

De VWA wordt ook wel gezien als een extra laag waardoor de bureaucratie toeneemt...

“Hier ligt een babylonische spraakverwarring aan ten grondslag. Nogmaals, de RVV is VWA en omgekeerd en wat mij betreft wil ik geen extra bureaucratie, daar zal ik voor waken. We kunnen juist veel van elkaar leren als het gaat om bijvoorbeeld risk assessment en recalls.”

Wat is de toekomst van de RVV en KvW binnen de VWA?

“Het is de bedoeling dat de beide werkmaatschappijen volledig

gaan fuseren. Eerst centraal, dan samenwerking in projecten, activiteitenontwikkeling, shared services zoals het Nationaal Crisiscentrum en dan fusie van de werkmaatschappijen: nu voorzien ongeveer 2006/2007. Dan wordt dat in mijn beleving niet één grote dienst maar er zal ongetwijfeld met een productiestructuur gewerkt gaan worden met bijvoorbeeld de divisies vlees, non food, groenten en fruit of importproducten.”

Hoewel ze veel raakvlakken hebben, zijn het toch heel verschillende organisaties. Hoe kijkt u daar tegen aan?

“Vanzelfsprekend zijn er grote cultuurverschillen en het is dan ook voor een groot deel een psychologisch proces waarbij we de nadruk zullen moeten leggen op de overeenkomsten in onze taken binnen de gehele keten van voedselveiligheid. Maar ook de RVV groeit naar andere taken. Gezien de forse krimp in de vee- en vleesmarkt neemt het aantal klassieke keuringen af. In de toekomst, en daar zijn we nu al druk mee bezig, gaat het veel meer om kwalitatief hoogwaardig toezicht op basis van HACCP in plaats van klassieke keuring alleen. Veel daarvan is afhankelijk van de Brusselse regelgeving op dat terrein.”

André Kleinmeulman studeerde in 1974 af aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen in het hoofdvak sociale geografie; methoden/technieken sociaal-wetenschappelijk onderzoek; algemene economie en regionale economie. Vanaf 1974 was hij in verschillende functies werkzaam bij en in de provincies Friesland en Overijssel. In 1986 kwam hij naar het ministerie van LNV als hoofd van de hoofdafdeling Milieu-aangelegenheden en later hoofd sector Milieu en Water. Van 1991 tot medio 1994 was hij werkzaam als adjunct-directeur Milieu, Kwaliteit en Voeding bij LNV. Daarna was hij tot medio 1995 Projectleider Mineralenboekhouding en vervolgens aanvaardde hij de functie van plaatsvervangend Directeur Voorlichting bij LNV. Van 1997 tot 2001 bekleedde hij de functie van plaatsvervangend Directeur Industrie en Handel en met ingang van januari 2001 werd hij Directeur Kabinet bij LNV. Sinds 1 oktober 2002 is André directeur van de Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (RVV) in Den Haag die per 1 januari van dit jaar agentschap is geworden en onderdeel van de Voedsel en Waren Autoriteit bij VWS.

Op dit moment is een flink aantal dierenartsen actief als practitioner voor de RVV. Heeft deze ontwikkeling toekomst?

"Ik ben een absolute voorstander van dit systeem waarbij de vaste kern door de RVV wordt gevormd met daaromheen een flexibele schil van practitioners. Deze dierenartsen zijn in zekere zin op dat moment overheidsdienaren. Heel belangrijk is dan ook dat hun toezichtstaken worden geborgd door middel van bijvoorbeeld opleiding en duidelijke voorschriften. We hebben nu zo'n 450 dierenartsen onder contract als practitioner en dat willen we in de toekomst gaan verbreden, zodat we een ruime flexibele workforce hebben om onze taken goed uit te kunnen voeren."

Wat in dit verhaal ook speelt is de vraag in hoeverre practitioners de 'eigen' dieren zouden kunnen controleren. Hoe staat u daar tegenover?

"Wat mij betreft is het duidelijk: je moet dat niet willen. Hier geldt hetzelfde als bijvoorbeeld voor accountants die klanten adviseren en tegelijkertijd diezelfde klanten controleren. Dat is een onwenselijke situatie die bovendien tot discussie oproept. Het is veel beter om het principe van de Chinese Muur te hanteren. Dat betekent dat we te werk moeten gaan volgens een bepaald rouleersysteem, waarbij de dierenarts geen hem of haar bekende dieren controleert. We moeten daarom ook bereid zijn om in die rol van de dierenarts te investeren. Overigens is mij uit gesprekken met practitioners gebleken dat zij de samenwerking als goed en zakelijk waarderen. Bij een eventuele volgende crisis zullen we zeker gebruik maken van practitioners, dat hebben ons de KVP- en MKZ-affaires wel geleerd."

In dat verband is de dierziektenbestrijding natuurlijk actueel. Welke plannen zijn er ontwikkeld na de al genoemde KVP- en MKZ-affaires?

"Naar aanleiding van deze dramatische gebeurtenissen hebben we het initiatief genomen om tot een totaal nieuwe bestrijdingsorganisatie te komen. Twee sleutelwoorden zijn daarbij tot uitgangspunt gekozen en wel: professionalisatie en internationalisatie. Het voert in dit bestek te ver om hier in detail op in te gaan, maar zowel de besluitvorming als de uitvoering zijn nu anders georganiseerd. Het is nu veel duidelijker

Inmiddels heeft de werkgroep MKZ van de KNMvD haar werkzaamheden afgerond en is de rapportage ingebracht in de nu lopende EU-discussie over een andere bestrijdingsrichtlijn voor MKZ. Onder Grieks voorzitterschap moet deze brede discussie uitmonden in een voorstel van de Europese Commissie voor een nieuwe MKZ-richtlijn. Voor de volledigheid hieronder nog even de conclusies van de werkgroep MKZ op een rijtje.

- Het risico van het mogelijk ontstaan van dragers en recent geïnfecteerde dieren staat centraal in de discussie over de toelaatbaarheid van noodvaccinatie in geval van een MKZ-uitbraak. In de regelgeving voor internationale handel wordt verondersteld dat vaccinatie de symptomen van MKZ onderdrukt, waardoor de infectie niet wordt opgemerkt. Onder deze subklinisch geïnfecteerde dieren zouden zich dan dragers kunnen ontwikkelen en aldus een risico vormen voor nieuwe uitbraken. Dit risico zou alleen te voorkomen zijn door gevaccineerde dieren te doden. Verspreiding van het virus door gevaccineerde dragers is nooit aangetoond en op grond daarvan is de werkgroep van mening dat dit risico verwaarloosbaar is.
- Door MKZ te bestrijden volgens de huidige veterinaire inzichten, kan een uitbraak snel en efficiënt worden bedwongen zonder dat de maatschappij langdurig wordt ontwricht en zonder het massale doden en vervolgens vernietigen van gezonde dieren. De snelle inzet van potente NSP-vrije vaccins met bijbehorend diagnostisch instrumentarium is daarbij nodig. De werkgroep is van mening dat het risico van het ontstaan van dragers verwaarloosbaar is. De Europese consument moet in samenwerking met de retailers en organisaties goed worden voorgelicht om mogelijke weerstand tegen het eten van producten van gevaccineerde dieren te voorkomen.
- De grootste struikelblokken zijn de internationale regelgeving voor de regulering van de handel en de eigenschappen van de diagnostische testen. De bestrijding van MKZ met behulp van vaccinatie wordt bemoeilijkt door een strengere regelgeving dan bij de aanpak via stamping out. Daarom moet in Brussel (Europese Unie) en Parijs (Office International des Epizooties) worden gepleit voor opname van de voorgestelde bestrijding in de vigerende regelgeving.

Dit pleit moet worden uitgevoerd door de Nederlandse overheid, het agrarisch bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en uiteraard de veterinaire beroepsgroep zelf.

wie waarvoor verantwoordelijk is. Ook is er een Nationaal Crisis Centrum (NCC) voor dierziekten opgericht waar alle informatie bijeenkomt, zodat snel en effectief kan worden opgetreden. Veel energie is gestoken in preventie in de vorm van risk assessment onder de noemer: geen bestrijding zonder preventie. In dat verband krijgen de dierenartsen als beroepsgroep te maken met zaken als communicatie, logistiek, management en herkenning van risico's. Ik zie dat als een verbreding van de mogelijkheden en kansen voor de dierenartsen. Overigens is het goed om te weten dat er niet wordt bezuinigd op de uitgaven voor dierziektenbestrijding. Het nieuwe model geeft dan ook ruimte voor investeringen die zullen bijdragen aan de daadwerkelijke invulling van de slogan 'voorkomen is beter dan genezen' met betrekking tot dierziekten.'

Op dit moment wordt in EU-verband de discussie gevoerd over wel dan niet MKZ-vaccinatie. Wat verwacht u daarvan?

"Het doden van gezonde dieren moet je ethisch gezien niet willen, is het standpunt van het Kabinet, en dat vereist een verandering van het politieke standpunt binnen de EU. Ik constateer dat bij een volgende uitbraak de huidige bestrijdingsstrategie op basis van ruiming op grote maatschappelijke weerstand zal stuiten. Je moet dat echter niet tot Nederland beperken en daarom pleit het Kabinet ervoor om in het brede verband van de EU tot eensgezinde maatregelen te komen die vaccinatie mogelijk maken. De nationale onderbouwing daarvan vereist constructief en blijvend overleg met de belanghebbenden zoals dierenartsen, veehouders, de RVV en natuurlijk politieke tegenwoordigers."

Bert Hendriks is stafmedewerker communicatie bij de KNMvD.

Studenten referaten

De gevolgen van lebmaagdislocaties naar links, behandeld volgens de roll and sature methode

L. Labout; SR 1124|2001: 21 pp.

Er wordt verslag gedaan van de algemene gezondheidstoestand en de productie van 56 koeien die in de periode mei 1998 - juni 1999 zijn behandeld voor een lebmaagdislocatie naar links (LDL) met de zogenaamde 'roll and sature' methode. Deze is beschreven door G. de Boer c.s. in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde 1980; 105: 912. Hierbij wordt bij de koe in rugligging op twee plaatsen de lebmaag vastgehecht aan de buikwand met behulp van een trocar, zonder dat de buikholt geopend wordt. De lactatiewaarde van de LDL-dieren werd vergeleken met die van de voorgaande melkperiode en met die van twee controlerunderen van dezelfde pariteit, staande op dezelfde stal die met en-

kele dagen verschil in dezelfde periode gekalfd hadden. Uiteindelijk konden gegevens van 27 dieren worden geëvalueerd, mede omdat een aantal runderen voor de eerste maal gekalfd had. Het bleek dat de patiënten een significante daling hadden van de lactatiewaarde de eerste weken na de behandeling ten opzichte van die van de voorgaande melkgift en die van de controlekoeien. LDL-runderen hebben voor het klinisch manifest worden van deze afwijking vaak nog andere problemen gehad die na het vastzetten van de lebmaag verdwenen zijn. De behandeling geeft technisch geen problemen. Het afvoerpercentage van de LDL-runderen lag onder het landelijk gemiddelde.

Septische artritis bij het paard

E.T. Hoekstra; SR 1132|2001: 35 pp.

Na een bespreking van de diverse oorzaken van septische gewrichtsontstekingen bij het paard en de hierbij betrokken micro-organismen en ontstekingsmediatoren, wordt ingegaan op de behandeling met antibiotica. Afhankelijk van de verwekker van het ontstekingsproces worden aminoglycosiden, penicillines, cefalosporines of trimethoprim-sulfonamiden gebruikt. Deze farmaca kunnen afhankelijk van de samenstelling zowel oraal als parenteraal worden toege-

diend. Een dagdosis kan beter ineens dan gefractioneerd worden gegeven. Gewezen wordt op intra-artriculaire toepassing na spoelen en drainage van de ontstoken gewrichten. Deze methode geeft betere resultaten. In de toekomst denkt men met het lokaal inbrengen van antimicrobieel geïmpregneerde polymethylmethacrylaat (PMMA) partikels of met biologisch afbreekbare implantaten (collageen, hydroxyapatiet en andere) meer succes te kunnen bereiken.

VALNEMULIN
ECONOR[®]
THE NEW GENERATION

Econor, voor het beste resultaat!

Werkzamere, effectievere controle van: varkensdysenterie en enzoötische pneumonie:

ECONOR[®]
THE NEW GENERATION

Het meest werkzame product voor preventie en behandeling van varkensdysenterie (darmaandoening).

Zorgt voor aanzienlijke verbetering van de bedrijfsresultaten

• Effectief tegen Tylosine- en lincomycine-resistente stammen^{2,3,4,5} • Wordt niet gebruikt bij de mens en is niet verwant aan antibiotica bedoeld voor toepassing bij de mens • Wachtijd van één dag voor alle toedieningsvormen • Zeer effectieve preventie en behandeling van enzoötische pneumonie (EP)^{6,7} • Snelle absorptie • Aangetoonde stabiliteit in brijvoer • Korte wachtijd van één dag voor alle toedieningsvormen • Helpt varkenshouders zo economisch mogelijk te produceren.

Raadpleeg altijd de bijsluiter voor gebruik. Werkzame stof: Valnemuline. Doeldier: Varken. Registratiehouder: Novartis Animal Health Austria GmbH, Biochemiestrasse 10, A-6250 Kundl, Oostenrijk. Registratienummers: EU/2/98/010/001-024 (Econor 10% Reg NL 9794 Econor 50% Reg NL 9795). Op diergeneeskundig voorschrift verkrijgbaar, UDA. [®] Geregistreerd handelsmerk van Novartis AG, Bazel, Zwitserland.

Voor meer info kunt u contact opnemen met onze customer service: (0165) 380 581

 NOVARTIS

Legal copy Econor 50% voormengsel met medicinale werking voor gemediceerd voer voor varkens. Econor 10% voormengsel met medicinale werking voor gemediceerd voer voor varkens. Econor 0,5% (halfabriks) voormengsel met medicinale werking voor gemediceerd voer voor varkens. **Werkzaam stof:** Valnemuline. **Doeldier:** Varken. **Indicaties voor gebruik:** Behandeling en preventie van varkensdysenterie. Behandeling en preventie van enzoötische varkenspneumonie. Bij een aanbevolen dosis van 10-12 mg/kg lichaamsgewicht verminderen de longlaesies en het gewichtsverlies doch de Mycoplasma hyopneumoniae infectie zal niet volledig verdwijnen. **Contra-indicaties:** Dien het product niet toe aan varkens, die ionofore antibiotica krijgen. Valnemuline mag niet worden toegediend aan konijnen, vanwege de toxiciteit voor deze diersoort. **Bijwerkingen:** Medicatie van varkens met Econor in de Europese gemeenschap heeft aanleiding gegeven tot bijwerkingen. Van de gevallen die zijn gemeld in 1999 en 2000 kwam de meerderheid voor in Denemarken en Zweden (en 1 geval in respectievelijk Finland en Ierland). In deze landen bedroeg de incidentie 0,03 tot 1,76% van alle behandelde varkens. Op de betreffende bedrijven was een derde van de behandelde varkens aangedaan met een mortaliteit van 1%. De varkens die waren aangedaan vertoonden pyrexie, aten niet meer en vertoonden in ernstige gevallen incoördinatie, ataxie en kunnen langdurig gaan liggen. Een deel van deze varkens kan ook lijden aan oedeem of erytheem (aan de achterhand), en palpeerbaar oedeem. De reactie is onderzocht in gecontroleerde onderzoeken bij gevoelige dieren. De mortaliteit was minder dan 1%, maar kan als gevolg van secundaire infecties toenemen. In dergelijke gevallen is direct stoppen van de medicatie aanbevolen. Ernstig aangetaste varkens dienen verplaatst te worden naar een schoon droog hok en moeten symptomatisch behandeld worden inclusief de behandeling van de op dat moment voorkomende ziekte. Een epidemiologisch onderzoek heeft uitgewezen dat er zeer wel mogelijk een relatie bestaat tussen de gevoeligheid voor de bijwerkingen en het Deense en Zweedse landvarken, kruisingen hiervan, met name jonge varkens. Valnemuline wordt goed geaccepteerd in het voer, maar bij concentraties van meer dan 200 mg/kg voer kan gedurende de eerste dagen een tijdelijke, met de dosis samenhangende vermindering van de voerconsumptie optreden, omdat het voer onsmakelijk wordt. **Dosering en toedieningsweg:** Toediening in het voer. **Behandeling van varkensdysenterie:** 3 - 4 mg/kg lichaamsgewicht per dag. **Preventie van varkensdysenterie:** 1,0 - 1,5 mg/kg lichaamsgewicht per dag. **Behandeling en preventie van enzoötische varkenspneumonie:** 10 - 12 mg/kg lichaamsgewicht per dag. **Wachtijd:** 1 dag. **Registratiehouder:** Novartis Animal Health Austria GmbH, Biochemiestrasse 10, A-6250 Kundl, Oostenrijk. **Registratienummers:** EU/2/98/010/001-024 (Econor 10% Reg NL 9794 Econor 50% Reg NL 9795). Op diergeneeskundig voorschrift verkrijgbaar, UDA. **Voor verdere informatie:** Novartis Consumer Health B.V., Business Unit Animal Health, Korte Hei 1-3, Sprundel

Dierenarts voor de tweede keer bij Tuchtcollege

I. Boissevain

Veterinair tuchtrecht

naam in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde moet worden gepubliceerd.

Wat vooraf ging...

De eerste zaak is al eens eind 2001 volledig geanonimiseerd in dit Tijdschrift besproken. De kwestie ging destijds om een ziek konijn wat door de eigenaar bij dierenarts Verweij werd gebracht. Niet alleen had hij haar konijn op ondeskundige wijze behandeld waardoor het is overleden, ook heeft hij niet willen of kunnen communiceren, informatie achtergehouden, haar niet toegestaan om haar huisdier te bezoeken en hij heeft zich onverschillig naar de eigenaar gedragen. Bovendien stelde het Tuchtcollege vast dat deze dierenarts geen deskundig of gediplomeerd personeel in dienst had en zijn praktijkruimte slordig en onhygiënisch was. Dat leverde hem een berisping op. Bij een eerste keer is dat al een teken dat het Tuchtcollege de feiten te zwaar vindt voor een waarschuwing.

Speurtocht naar een rode kater

Mogelijk was deze berisping aanleiding voor de heer Verweij zijn praktijkhandelswijze aan te passen. Het blijft echter niet bij dit ene geval: op een avond wordt een rode kater met een rood halsbandje met belletje aangereden, en wordt zwaargewond door een omstander naar de kliniek van de heer Verweij gebracht. De eigenares was ondertussen haar kat kwijt en had al vele telefoontjes met Amivedi, de Dierenambulance en andere organisaties erop zitten, maar geen spoor van de kat. Het Tuchtcollege stelde vast dat de dierenarts ook geen enkele actie ondernomen had om de politie of een dierenbeschermingsorganisatie op de hoogte te stellen van de gewonde kat.

De vinder van de kat had echter het gevoel dat de kat beslist geen zwervkat was, en hing heel gewetensvol een briefje op bij de supermarkt dat een kat met voornoemd signalement was opgenomen in de kliniek van de heer Verweij. Gelukkig kreeg de eigenaar van de kat dat briefje onder ogen! Haar echtgenoot belt die zaterdag (ruim drie dagen later) de dierenkliniek en krijgt te horen dat daar inderdaad een rode kat met een rood halsbandje was opgenomen. De kat zou in een shocktoestand verkeren. Het dier zou een gebroken poot hebben en een scheurtje in zijn milt. Een operatie zou pas mogelijk zijn als de kat uit de shocktoestand was. De kat mocht niet bezocht worden, dit zou slecht voor hem zijn. Beklaagde zou bellen als de toestand veranderde. Op maandag heeft de echtgenoot van de eigenares opnieuw gebeld

met het verzoek om de kat te zien. Dit verzoek werd door de dierenarts afgewezen, met de mededeling dat de kat diezelfde dag nog geopereerd zou worden.

Pluis of niet pluis?

De eigenares vertrouwt het niet en belt haar eigen dierenarts om te vragen wat die hiervan vindt. Deze vindt het maar vreemd dat zij als eigenaar niet op bezoek mag bij haar eigen kat, al was het maar om te kijken hoe het met het dier gaat. Dat laten ze zich geen twee keer zeggen, de echtgenoot gaat onmiddellijk naar de kliniek. Terwijl hij met de heer Verweij staat te praten, reageert de kat op zijn stem. De heer Verweij vertelt dat hij de kat op dinsdag 3 juli zal opereren, maar dat dit waarschijnlijk niet nodig is. De echtgenoot van klaagster vertrouwt de zaak niet. Hij betaalt de rekening van f 355,- en neemt de kat zonder omhaal mee om hem naar hun eigen dierenarts te brengen.

Deze eigen dierenarts maakt röntgenfoto's waaruit blijkt dat de kat bekkenfracturen heeft. Op de thoraxfoto was geen aanwijzing voor een hernia diafragmatica. Gelet op de aard van de bekkenfracturen wordt besloten de kat in te laten slapen.

Tweemaal tuchtrecht

De eigenares is heel boos over de gang van zaken en stapt naar het Tuchtcollege. Net als bij de zaak over het konijn, heeft de beklaagde dierenarts in het geheel niet meegedaan in de procedure. Ondanks verschillende brieven met dringende verzoeken om te reageren bleef het stil. Ook verscheen de dierenarts niet bij de zitting. Nu komt een andere eigenaar met een vergelijkbare klacht. Voor het Tuchtcollege reden om bijzonder kritisch naar deze zaak te kijken.

Gebrekkige communicatie...

Met betrekking tot de attitude van de dierenarts valt het Tuchtcollege over drie nalatigheden: Allereerst heeft de heer Verweij de kat opgenomen zonder enige moeite te doen dit aan de eigenaar bekend te maken, terwijl het tot de eisen van veterinair juist handelen behoort om bij de daartoe geschikte instanties bekend te maken dat een verongelukt dier is binnengebracht. Ten tweede heeft hij met de eigenaren niet overlegd over de in te stellen behandeling en bij herhaling geweigerd om de eigenaren de kat te laten bezoeken, ook al hebben de eigenaren hier een aantal keer uitdrukkelijk om gevraagd. Het College vindt dat ernstig onjuist. Het was aannemelijk dat de persoon die zich in de kliniek meldde inderdaad de eigenaar van de kat was, en vanwege de ernst van de situatie had hij juist meteen de behandeling met de eigenaar moeten bespreken!

...veterinaire missers...

Ware de rest goed verlopen en was de tot dan toe uitgevoerde veterinaire behandeling netjes lege-artis geweest, dan was deze zaak misschien met een sisser afgelopen. De veterinaire

missers komen er echter nog eens bij: De dierenarts heeft dan wel aan de eigenaar verteld dat de kat een scheurtje in de milt had, maar röntgenfoto's zijn niet gemaakt. De heer Verweij sprak over een gebroken poot terwijl de eigen dierenarts op grond van röntgenfoto's heeft vastgesteld dat de kat wel diverse bekkenfracturen had, maar dat op de thoraxfoto geen verschijnselen van een miltruptuur te zien waren; er was geen sprake van vloeistof in de buikholte.

Hoe de beklaagde dierenarts is gekomen tot het oordeel van een gescheurde milt blijft onduidelijk. Heeft hij misschien een scheurtje in het middenrif bedoeld?

Wat er ook van zij, de diagnose was niet gebaseerd op enig nader onderzoek, zoals bijvoorbeeld het nemen van röntgenfoto's. De eigen dierenarts heeft, mede op grond van door hem gemaakte röntgenfoto's als diagnose gesteld dat het bekken diverse fracturen vertoonde, maar dat de thoraxfoto geen aanwijzing gaf voor het bestaan van een hernia diaphragmatica en dat er geen sprake was van vloeistof in de buikholte.

Het College heeft de röntgenfoto's beoordeeld en is tot de conclusie gekomen dat de diagnose van de eigen dierenarts de juiste was. Derhalve kan worden vastgesteld dat beklaagde een foute diagnose heeft gesteld, mede op basis van onvoldoende onderzoek. Ook dit is hem aan te rekenen als veterinaire onjuist handelen.

...en recidive!

De vorige klacht had betrekking op ongeveer hetzelfde gedrag van de dierenarts; ook toen mocht de eigenaar het dier niet bezoeken, was de communicatie gebrekkig en werd het dier ondeskundig behandeld. Het beeld vertoont daarmee meer overeenkomsten dan goed is voor - het vertrouwen in - de diergeneeskunde in het algemeen, of voor deze dierenarts zelf.

Boete op naam

Volgens het Tuchtcollege is een berisping hier dan ook niet meer voldoende, die is bij de vorige zaak al uitgedeeld, kennelijk zonder enig effect. De dierenarts krijgt een boete van € 1000,- maar daar blijft het niet bij. Het Tuchtcollege vindt dat deze uitspraak met vermelding van de naam van beklaagde, in de Staatscourant en het Tijdschrift voor Diergeneeskunde moet verschijnen.

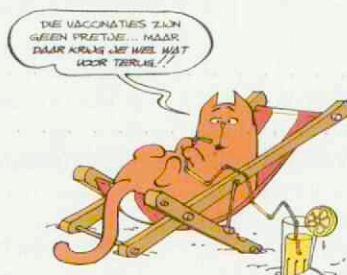
Publicatie met naamsvermelding komt zelden voor, zelfs bij ernstige delicten rond medicijnen, slachtformulieren etcetera. In dit geval was de klacht blijkbaar ernstig genoeg, hetgeen aangeeft dat de attitude en deskundigheid van een dierenarts bij de behandeling van een gezelschapsdier door het Tuchtcollege als een serieuze zaak worden gezien. Ook roept het de voorzichtige veronderstelling op dat de fase van het Tuchtrecht waarin de opgelegde maatregelen slechts als milde correctie moesten worden gezien, voorbij gaat...

De rode kater in huis?!

Als het goed is, heeft u inmiddels de 200 informatiekranten en posters ten behoeve van de Week van het Huisdier 2003, dankzij de AUV, in de praktijk ontvangen. Om het geheel een herkenbaar karakter te geven, zijn de krant en de poster opgeleverd door tekeningen van Jan, Jans en de kinderen. De Rode kater, Siamese Loedertje en teckel Lotje zijn karakters van Sanoma Uitgevers en het gebruik van deze illustraties is de organisators van de Week geheel belangeloos aangeboden!

Waarom nu al een krant, want de week is toch pas van 17 tot en met 24 mei? De reden hiervoor is simpel: tijd! Zoals u weet puilen de asielen ieder jaar uit. Veel gezelschapsdierenbezitters denken vaak (onbewust) veel te laat aan opvang. En hoe vaak komt het niet voor dat men pas een week voor vertrek eraan denkt om de hond nog een rabieësvaccinatie te laten geven? Vandaar dat de informatiekrant met voorlichting over onder andere deze onderwerpen, ruim vóór de vakantie wordt verspreid.

Om de gezelschapsdierenbezitters aan te sporen om de krant in de praktijk op te halen, wordt er een vakantiephotowedstrijd georganiseerd. Op de website www.weekvanhethuisdier.nl kan de huisdierbezitter zien of uw praktijk meedoet aan de regionale fotowedstrijd. Het is dus belangrijk dat u zich ook dit jaar weer actief gaat aanmel-

den op de website. Op die manier werken we naar een hoogtepunt in de Week toe.

U bent natuurlijk niet verplicht om mee te doen. Vandaar dat er ook een landelijke fotowedstrijd is, waar u klanten op kunt wijzen. Maar, als u zich aanmeldt op de website, kunt u extra klanten verwachten. De organisatie hoeft helemaal niet tijdrovend te zijn. Op de website treft u allerhande informatie en nuttige tips aan. Medio april sturen wij u nog een prijzenkader toe, waarop u de foto's van de drie prijswinnaars kunt plakken.

Eventuele acties die u vorig jaar heeft georganiseerd in het kader van het thema Identificatie & Registratie, kunt u natuurlijk weer 'uit de kast halen', omdat een goede identificatie ook voor reizende of logerende huisdieren erg belangrijk is.

Vergeet u niet uw assistenten op de hoogte te brengen? Zij hebben vaak leuke creatieve ideeën. Wellicht kunt u de toegezonden informatiebrief over de Week van het Huisdier en/of de informatie uit het Tijdschrift op het memobord hangen. Wellicht is het een goed idee om de Week op de agenda van het werkoverleg met uw collega's te plaatsen, zodat iedereen op de hoogte is. Wij hopen dat u in ieder geval de poster met de Rode Kater een mooi, opvallend plekje in de wachtkamer geeft!

Symposium Vis (vetzuren) voor hoofd en hart

P. Overgaauw

Berichten en verslagen

In Muziekcentrum Vredenburg werd door het Nederlands Visbureau, de Nederlandse Hartstichting en Stichting Voedingscentrum Nederland op 18 februari 2003 een symposium georganiseerd over de rol van visvetzuren op de gezondheid. Het ochtendprogramma ging in op wetenschappelijke ontwikkelingen, terwijl de middagpresentaties meer de voedselveiligheid en de aspecten van visconsumptie betroffen. De 250 deelnemers waren nagenoeg allemaal afkomstig uit de humane sector. Er kwamen deze dag diverse verrassende gezondheidsaspecten van vis en (omega-3 of n-3) visvetzuren naar voren. Vele komen direct overeen met die bij dieren, ook gezien het feit dat veel dierexperimenteel onderzoek hieraan ten grondslag ligt. In de diervoeding wordt steeds vaker aangegeven dat er met omega-3 en omega-6 vetzuren wordt gewerkt. De hierna besproken resultaten laten zien dat dit geen onzin is. Ook voor uw eigen gezondheid en die van uw familie kan het trouwens zinvol zijn om dit verslag te lezen.

Belang van visvetzuren voor moeder en kind

Vette vis levert vooral de essentiële omega 3 vetzuren Eicosapentaenzuur (EPA) en Docosahexaenzuur (DHA). Professor G. Hornstra van de Universiteit van Maastricht liet zien dat tijdens de zwangerschap de behoefte aan langketen, meervoudig onverzadigde vetzuren verhoogd is, maar dat de functionele DHA-status aanzienlijk afneemt. Het DHA-herstel na de partus is vertraagd doordat vetzuren via de moedermelk worden afgegeven. De invloed op het cognitief vermogen van visvetzuren is dermate groot (zie verder), dat dit bij de moeder vanaf de 17e week van de zwangerschap aantoonbaar afneemt. Er zijn zelfs sterke aanwijzingen dat postnatale depressie voor een groot deel voorkomen kan worden door voldoende opname van visvetzuren tijdens de zwangerschap. In landen waar veel vis gegeten wordt en bij moeders met een hoge DHA-status kan de prevalentie met een factor 5 afnemen. De daling van de vetzuurstatus bij de moeder, die doorzet bij meerdere zwangerschappen, is ervoor verantwoordelijk dat deze bij pasgeborenen relatief laag is. Bij prematuren is de vetzuurstatus bij de geboorte en de periode erna nog lager dan bij à terme geboren baby's en gezien de positieve invloed op de hersengroei, die rond de geboorte het snelste is, wordt sinds enkele jaren overgegaan tot suppletie van de flesvoeding met DHA en het n-6 arachidonzuur (AA) voor deze groep. Dit heeft als gevolg dat de neuromentale ontwikkeling significant beter wordt gestimuleerd. Op zevenjarige leeftijd blijkt de bewegingskwaliteit en gezichtscherpte van kinderen positief gecorreleerd te zijn met de hoogte van de DHA-status bij de geboorte. Onlangs is ook aangetoond dat de intellectuele en psychologische vaardigheden zich beter ontwikkelen naarmate de hoofdomtrek (een direct gevolg van de hersengroei) bij de geboorte groter is.

Het zal duidelijk zijn dat een hoge DHA-status van zwangere en lacterende moeders een directe invloed kan uitoefenen op de gezondheid van neonaten en die van de moeder zelf (preventie depressie). Of handhaving van de DHA-status met visvetzuren kan worden bereikt bij de mens, wordt nog verder onderzocht. Bij de hond is dit onlangs al aangetoond (Ref).

Vis in relatie tot cognitief functioneren en dementie

Mevrouw dr. Kalmijn van het Utrechts Medisch Centrum ging in op dementie en de invloed van visvetzuren op het ontstaan hiervan. Dit kan langs verschillende wegen bereikt worden: via het ontstekingsremmende effect van deze vetzuren, door verlaging van hypertensie, preventie van trombose en tenslotte door inbouw in celmembranen van DHA, waardoor deze zich beter herstellen wat leidt tot een betere signaaloverdracht. Enkele grootschalige bevolkingsonderzoeken in Nederland in de jaren negentig lieten zien dat bij regelmatige visconsumptie veertig procent minder risico optrad op cognitief dysfunctioneren en 55 procent minder risico op cognitieve achteruitgang. Bij meer dan 18,5 gram visconsumptie gemiddeld per dag werd zestig procent minder risico op dementie (vooral het subtype Alzheimer) gevonden. In landen met hoge visconsumptie blijkt de ziekte van Alzheimer inderdaad veel minder vaak voor te komen. Er wordt ook een invloed van visvetzuren verondersteld op het serotoninemetabolisme en verschillende onderzoeken wijzen tevens in deze richting (minder depressie en agressie). Geconcludeerd werd dat matige consumptie van vis (één tot twee keer per week) het risico op cognitieve achteruitgang en dementie lijkt te verlagen.

Hartritmestoornissen en n-3 vetzuren

De Nederlandse Gezondheidsraad maakt in 2001 al bekend dat n-3 vetzuren de kans op coronaire hartziekten verkleint. Enkele veronderstelde mechanismen voor de werking van de vetzuren hierbij zijn bloeddrukverlaging, verminderde bloedstolling (minder trombose), minder atherosclerose, lagere gevoeligheid voor ritmestoornissen en positieve effecten op de vaatwandfunctie. Grootschalige, gerandomiseerde klinische trials hebben aangetoond dat de sterfte door hartziekte tot 33 procent kan dalen na consumptie van 200-400 gram vette vis per week of door opname van n-3 vetzuren gedurende twee tot drie jaar. Na vier maanden kon al verschil worden aangetoond. Het sterkste effect (-45%) werd overigens gevonden op plotselinge (hart)dood. Dit kan allemaal nooit het gevolg zijn van inwerking op het jarenlang gevormde atherosclerotische weefsel, maar waarschijnlijk wel door een invloed op ritmestoornissen. Deze treden direct op na een hartinfarct dat weer het gevolg is van zuurstoftekort door vaatverstopping. Dr. Zock (Universiteit Wageningen) besprak experimenten bij de hond die lieten zien dat intraveneuze toediening van vetzuren het ontstaan van aritmieën spectaculair konden voorkomen bij honden waarbij de kransslagader kon worden afgebonden terwijl het dier in spanning verrichtte op een tredmolen. Er wordt daarom ook een direct beschermend effect verondersteld van visvetzuren.

Omdat de onderliggende electrofysiologische mechanismen nog grotendeels zijn onopgehelderd, ontbreekt het directe bewijs voor het effect van de n-3 vetzuren op aritmie bij de mens. Om hierover meer duidelijkheid te krijgen, loopt er momenteel een groot Europees onderzoek in dertig cardiologische centra.

Vis en hart- en vaatziekten

Al in de jaren zeventig werd bekend dat Eskimo's, die gemiddeld vierhonderd gram vis per dag eten, tien keer minder hartinfarcten vertoonden dan de Denen met (toen) een visconsumptie van 64 gram per dag (ter vergelijking: Nederlanders eten twintig gram per dag). Het bloedstollingsremmende effect van n-3 vetzuren was waarneembaar doordat hersenbloedingen tweemaal vaker voorkwamen. Professor Kromhout (RIVM) ging in op de epidemiologische bewijsvoering van het positieve effect van vis(vetzuren) op het optreden van hart- en vaatziekten. Uit één van de hiervoor genoemde bevolkingsonderzoeken in Nederland bleek dat bij éénmaal vis eten per maand al een duidelijke verlaging van het Relatief Risico op sterfte door hartaandoeningen van 0,4 optrad. Het overlevingspercentage van Rotterdamse bejaarden lag na achttien jaar bij viseters ongeveer twintig procent hoger dan de groep die geen vis at. Japanners, die schijnen te roken als ketters maar wel allemaal vis eten, vertoonden een lage incidentie van hartinfarcten in een 23 jaar durend onderzoek in Hawaï. Wanneer in onderzoek vis en visoliecapsules worden vergeleken, blijkt overigens regelmatig dat de effecten van visconsumptie groter zijn dan van de vetzuren alleen. Diverse onderzoeken overal ter wereld laten het beeld zien dat een sterke reductie in coronair hartlijden en hartsterfte kan worden verkregen door één of tweemaal per week vis te eten.

Diabetes mellitus

Mevrouw dr. Feskens (RIVM) liet een spectaculaire toename zien gedurende de laatste tien jaar van de prevalentie van type-2 diabetes mellitus in de USA (inmiddels al de zesde doodsoorzaak), een beeld dat zich ook in Europa begint af te tekenen. Echter, type-2 diabetes, veroorzaakt door insulineresistentie bij overgewicht of door insulinegebrek, komt ook nu weer nauwelijks bij Eskimo's voor. Australisch onderzoek wees uit dat met n-3 vetzuren een duidelijke vermindering kon worden verkregen van plasmatriglycerideconcentraties. Daarnaast werd een hogere insulineactiviteit verkregen, terwijl de glucoseproductie in de lever verminderte. Bevolkingsonderzoeken hebben inmiddels ook uitgezeten dat bij viseters minder vaak glucose-intolerantie aanwezig is en dat de gemiddelde glucosespiegel twee uur na de maaltijd lager ligt. Onderzoek onder 80.000 verpleegkundigen in de USA (2001) toonde een twintig procent lager risico gevonden voor het optreden van diabetes mellitus in de groep van grootste viseters. Vooral dierexperimenten laten zien dat vis(vetzuren) preventief werken tegen het ontstaan van diabetes type-2 en insulineresistentie. Ook op de gevolgen van suikerziekte konden allerlei positieve effecten van vis worden aangetoond zoals minder microalbuminurie

(door minder microvasculaire trombose), een betere overlevingskans bij patiënten met nefropathie en nierfalen, betere prikkelgeleiding bij neuropathie, minder maculadegeneratie in het oog en een kleiner risico op coronair hartlijden.

Voedselveiligheid

Dr. Jansen van Stichting Voedingscentrum Nederland besprak diverse mogelijke risico's van visconsumptie, variërend van dioxine en PCB's, zware metalen tot algentoxines (in mosselen) en microbiële risico's. De meeste waarden vallen binnen de normen. Wat wel een potentieel risico voor met name zwangere vrouwen vormt, is de *Listeria monocytogenes*, die in twintig procent van de gerookte zalm werd aangetroffen. Het advies voor deze groep is daarom om de vis vers te kopen en gaar te koken. Wat betreft nitraat, waaruit zich in het lichaam kankerverwekkende nitrosamines kunnen vormen, wordt geadviseerd om vis niet te combineren met nitratrijke groenten.

Hoeveel en welke vis of visolie?

Om de positieve effecten van visvetzuren op de gezondheid optimaal te benutten adviseerde mevrouw ir. Van Dis (Nederlandse Hartstichting) om gemiddeld 200 mg visvetzuren per dag te nemen (kinderen tot 18 jaar 150 - 200 mg). Dit komt overeen met 350 gram schol, 130 gram haring, 50 gram zalm of 30 gram makreel per week (met name dus vette vis). De nadruk ligt op het eten van vis, omdat dit ook andere belangrijke voedingsstoffen zoals jodium, selenium en vitamine D bevat.

Een alternatief is het gebruik van visolie(capsules), bijvoorbeeld door zwangere vegetarische vrouwen, maar de concentratie in deze producten kan evenals het doseringsadvies aanzienlijk verschillen. Ook dient gelet te worden op het vitamine E-gehalte in visolie. Meer dan 50 mg vitamine E per dag (één à twee keer de aanbevolen dagelijkse hoeveelheid) wordt afgeraden. Overmaat aan vitamine E vertoont namelijk juist een negatief effect op het ontstaan van hart- en vaatziekten en kanker.

In het buitenland wordt inmiddels al melk en brood verrijkt met visvetzuren. Wordt er humaan een bepaalde n-3/n-6 verhouding geadviseerd? Het antwoord is neen, omdat men hier met absolute advieshoeveelheden werkt die vooral uitgedrukt worden in energieprocenten en dus variëren afhankelijk van de dagelijkse energieopname. Bovendien is er nog geen optimale verhouding vastgesteld, hoewel de noodzaak wel onderkend wordt.

Veel van de hiervoor besproken resultaten zijn onderbouwd met onderzoek bij proefdieren, vaak de hond. In sommige gevallen werden deze resultaten bij dieren wel significant aangetoond, maar niet altijd bij de mens. Het is duidelijk dat naar dit onderdeel van de voeding nog veel onderzoek plaatsvindt, maar dat dit tot nu toe een grote hoeveelheid kennis heeft opgeleverd over het belang van n-3 vetzuren in het belang van de gezondheid van mens en dier.

Dr. Paul Overgaauw is werkzaam bij Iams Europe.

Prijs Stichting Prins Laurent 2003

De prijs 'Stichting Prins Laurent' wordt om de twee jaar geschonken aan een persoon die of een team dat, werkzaam in België of in het buitenland, onderzoek heeft verricht op het vlak van het dierenwelzijn. De prijs bedraagt € 12.394,- en zal worden uitgereikt op 20 november 2003 tijdens de gala-avond van de Stichting.

De kandidatuurstelling moet de volgende documenten bevatten (in tien exemplaren):

- een brief met kandidatuurstelling;
- een uitgebreid curriculum vitae;
- een scriptie die een nauwkeurige beschrijving moet geven van het belang van de bijdrage van het onderzoek voor het welzijn van huisdieren of wilde dieren;
- een tekst van twee à drie bladzijden waarin wordt uitgelegd hoe het werk bijdraagt tot de verbetering van het dierenwelzijn. Deze tekst moet begrijpbaar zijn voor een zo ruim mogelijk publiek.

Deze verhandeling van maximaal tien pagina's A4 moet worden opgesteld in het Engels.

Kandidaturen worden tot uiterlijk 15 augustus 2003 aanvaard. Te laat ontvangen kandidaturen komen niet in aanmerking. De jury die is samengesteld volgens de statuten van de Stichting, zal in november 2003 een beslissing nemen. Een gedetailleerd reglement is verkrijgbaar op het secretariaat van de Stichting.

Adres:

Prijs Stichting Prins Laurent,
P. Deschanellaan 36-38, B-1030 Brussel, België,
telefoonnummer (00-32-02) 243 08 97,
fax (00-32-02) 243 09 47.

Eindhovense Dierenkliniek Heesterakkers Praktijk van het Jaar 2002

De Eindhovense Dierenkliniek Heesterakkers van de dierenartsen Hendriks en Timmer is uitgeroepen tot Over Dierenartspraktijk van het jaar 2002. De praktijk werd in het kader van de jaarlijkse uitverkiezing door een groot aantal lezers van het blad Over Dieren voor deze titel voorgedragen. Een jury onder voorzitterschap van dr. Nynke Endenburg, kende de praktijk de titel toe.

De verkiezing van de Over Dierenartspraktijk van het jaar is een initiatief van het tijdschrift Over Dieren. De redactie van dit blad vraagt jaarlijks de lezers hun dierenarts voor te dragen voor de titel en te beschrijven waarom zij juist hun dierenarts zo goed vinden. De beoordeling van de inzendingen was in handen van een onafhankelijke jury. De voorgedragen dierenartsenpraktijken zijn op verschillende criteria beoordeeld. Omdat de kwaliteit van de medische verzorging eigenlijk in heel Nederland op een zeer hoog peil staat, speelden vooral zaken als bereikbaarheid,

service en inzet een zeer voorname rol bij de beoordeling. Opvallend aan de inzendingen voor Dierenkliniek Heesterakkers waren de opmerkingen over de behulpzaamheid en de oprechte interesse voor het huisdier van de dierenartsen en hun assistentes. Daarnaast werd vaak vermeld dat de dierenartsen alle tijd namen voor hun patiënten en ook de goede sfeer en de professionaliteit werden genoemd als grote pluspunten.

Veel verschillende praktijken

Hoewel praktisch alle genomineerde praktijken hoog scoorden op punten als klantvriendelijkheid en serviceverlening, koos de jury uiteindelijk toch voor Dierenkliniek Heesterakkers. De belangrijkste reden hiervoor was uiteraard het aantal positieve inzendingen. Bij de uitverkiezing van dit jaar viel wederom op dat er veel verschillende praktijken door de lezers werden genomineerd. Wellicht is dit een indicatie voor het feit, dat men over het algemeen goed tevreden is over het handelen van zijn of haar dierenarts.

Booroola Texelaar schaap van ID-Lelystad is geschikt voor de praktijk

ID-Lelystad is er in geslaagd om ooien te fokken die de slachtkwaliteit van de Texelaar hebben en een worpgrootte van drie lammeren. Dit kwam tot stand door middel van het inkruisen en het selecteren op het Booroola-gen. De voorlopige resultaten van praktijkonderzoek geven aan dat er geen stijging optreedt in de perinatale sterfte en dat de sterfte niet hoger is dan gangbaar bij zulke grote worpen.

Om te onderzoeken of de worpgrootte van de Texelaar verbeterd kon worden met behoud van de bespiering en rekening houdend met het welzijn van het dier, heeft ID-Lelystad het zeer vruchtbare Booroola Merino schaap gekruist met de Texelaar. Het Booroola-gen is door systema-

tische terugkruising in het Stamboek Texelaar-populatie gefokt.

De ooien die het Booroola-gen bij zich dragen brengen gemiddeld een lam extra. Het Booroola-gen heeft daarnaast directe positieve effecten op zowel vlees- als veteigenschappen. Het indirecte effect op de vleeseigenschappen is licht negatief. Deze effecten op de vleesproductie-eigenschappen zijn van dien aard dat voor vleeslammeren altijd een niet-gendragende ram zou moeten worden gebruikt.

Op basis van de positieve uitkomsten van testen op een groot praktijkbedrijf van deze Booroola Texelaar schapen, heeft ID-Lelystad besloten de fokkerijpopulatie ter beschikking te stellen aan de praktijk.

'Het gepraat in de ethische salon'

T.S. de Vries

Ingezonden

Het volgende is een reactie op het interview met hoogleraar Dier en Recht Dirk Boon in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde 3/2003. Zijn streven het welzijn van dieren te verbeteren juich ik toe, maar toch maak ik graag enkele op- en aanmerkingen.

1. In de aanhef en ook daarna staat duidelijk dat er met de houding van 'de mens' ten opzichte van andere levende wezens iets mis is. Gesuggereerd wordt zelfs dat een en ander soorteigen is, waardoor 'het niet verwonderlijk is dat er niets terecht komt van de omgang tussen mens en dier'. Ik neem aan dat hier bedoeld is de manier waarop mensen met dieren omgaan. Desondanks blijft de heer Boon (tegen beter weten in?) proberen het menselijk gedrag in dit opzicht te verbeteren.
2. Speciale aandacht heeft hij voor het (vlees)consumptiegedrag van mensen. Daarbij denkt hij iets te bereiken door in te spelen op de menselijke 'gevoeligheid voor beloning'. Een lagere prijs (wie subsidieert dat?, wat zegt de NMa daarvan?) zou inderdaad stimulerend werken. Verder wil hij 'de mens' aanspreken op zijn schaamtegevoel. Maar deze mens heeft er dus al geen bezwaar tegen vlees te eten, evenmin als de heer Boon zelf overigens. Om er dan vanuit te gaan dat eters van 'varkensvlees van bedenkelijke herkomst' net als rokers in gezelschap 'voor schut' staan getuigt volgens mij van onvoldoende inzicht in deze mens. De gezondheid van mensen in gevaar brengen is niet te vergelijken met je (doorgaans in gezelschap van andere vleeseters) iets meer of iets minder te bekommen over het leven dat de betreffende varkens hebben gehad. Als de eters daar al enig weet van zouden hebben.
3. Iets verderop in het artikel volgt, kennelijk met enige ver-

bazing, de vaststelling 'mensen zijn natuurlijk ook heel dubbel bezig'. Dit 'dubbele' is volgens mij echter het gevolg van het onderscheid dat 'de mens' maakt tussen gezelschapsdieren en productiedieren. De eerste hebben vooral emotionele waarde, de laatste vooral economische. Als de heer Boon dat onderscheid niet wil maken heeft hij nog een probleem met de mens. Een stille tocht voor een dode hond trekt publiek, een BSE-koe of een kreupel varken niet.

4. Met de stelling dat dieren met een eigenaar gehouden dieren zijn ben ik het eens. Maar daar houdt het wat mij betreft op. Dieren die komen en gaan zoals het hun uitkomt zijn wilde = vrije dieren. Reeën 'op een overgebleven landtongetje' moet je dan ook met rust laten, die beesten kunnen uitstekend zwemmen. Ophalen of doodschieten zijn niet aan de orde. Over dubbel bezig zijn gesproken!
 5. Boeren zijn ondernemers, die proberen een inkomen te krijgen door producten aan te bieden waar andere mensen voor willen betalen. Daarbij rekening houdend met de wettelijke beperkingen voor houderijsystemen en dergelijke. Uiteindelijk is het echter de betaler die bepaalt wat er wordt aangeboden. Als 'wij besluiten de batterijkooien af te schaffen' en even later 'keilen de goedkope legbatterijeieren ons toch weer om de oren', weigeren 'wij' dus kennelijk te betalen voor wat 'wij' vinden dat in Nederland geproduceerd mag worden en wordt door anderen aan 'onze' vraag voldaan. Daar helpen ook dier-ziekten crises niet tegen. Daarmee gaat alleen de productie in Nederland kapot, dieren en bedrijven.
 6. Tenslotte, 'welzijn van dieren' is uiteraard alleen een item in een samenleving waar de beschikbare hoeveelheid voedsel geen probleem is. De oproep 'Ga dan luxe dieren houden' kan toch alleen serieus bedoeld zijn in de veronderstelling dat er voldoende 'luxe' klanten zijn om de ongetwijfeld duurere 'luxe' producten te kopen.
- Kortom, ik wens de heer Boon veel succes, maar als hij geen kans ziet de vraag naar voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong te beïnvloeden zal van de productie hooguit de locatie veranderen en eindigt ook zijn betoog bij 'het gepraat in de ethische salon'.

Wetenschap en praktijk zijn een continuüm

P.H.A. Poll

In twee afleveringen hebt u aangegeven dat het schort aan publicaties van wetenschappelijke artikelen door medewerkers van onze Faculteit der Diergeneeskunde. Bij het lezen van uw commentaren, bevroop mij een ongemakkelijk gevoel. Ten eerste wordt er gesproken van de 'Wetenschap' als een activiteit, die onderscheiden wordt van de 'Praktijk'. En dat is merkwaardig; de 'Praktijk' wordt namelijk uitgeoefend door dierenartsen, die een wetenschappelijke opleiding hebben genoten. Wetenschap en Praktijk zijn derhalve een continuüm. Zij dienen elkaar wederzijds te bevuchten, want de diergeneeskundige wetenschap houdt zich, uitzonderingen daargelaten, niet met exotische zaken als de snaartheorieën bezig. Deze richt zich toch veelal op problemen in, laat ik maar generaliseren, de dierhouderij. Omgekeerd kan de diergeneeskundige praktijk niet stilstaan bij de kennis van vandaag, maar heeft deze behoefte aan inzicht in nieuwe ontwikkelingen. Er is dus geen cesuur, of laat ik het voorzichtiger zeggen, deze zou er niet moeten zijn. Ten tweede is er een meer algemene gedachte die overwogen moet worden. De Facultaire gelden worden, nog steeds, voor het grootste deel betrokken uit de algemene middelen. Deze worden door alle burgers van Nederland bijeen gebracht, onder andere dus door de dierenartsen in het veld. Is het dan niet zo, dat de aanmerkelijke sommen waarmee salarissen, apparatuur en arbeidsomstandigheden betaald worden, de morele verplichting scheppen om op dit terrein iets aan die maatschappij terug te geven? Zoals bijvoorbeeld in de vorm van artikelen voor het katern Wetenschap in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde? Of, kort en bondig: natuurlijk is internationale status van belang, maar wij zijn er ook nog! En dat moet, in ieders belang, vooral zo blijven.

Wildlife Health Summer School

Schiermonnikoog 15-19 juni 2003

Congressen en cursussen

Het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) is opgericht onder de auspiciën van de Faculteit der Diergeneeskunde Utrecht, het Erasmus MC (Medisch Centrum) en het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Het heeft als missie het stimuleren van monitoring, onderzoek en onderwijs op het gebied van de gezondheid van wilde dieren, om respons op vraagstukken op dit gebied te optimaliseren. De invalshoek van deze vraagstukken kan zijn de gezondheid van de mens, van gehouden dieren, van het milieu of van de wilde diersoort zelf.

Als één van de activiteiten, organiseert het DWHC, tezamen met de Graduate School Animal Health (GSAH), een postgraduate cursus van 15-19 juni 2003 op Schiermonnikoog. Het doel is om inzicht te geven in actueel onderzoek op het gebied van de gezondheid van wilde dieren. Hierbij wordt andere aandacht besteed aan het opzetten en de uitvoering van projecten en de vertaling van resultaten naar natuurbeheer.

De onderwerpen voor de summer school van 2003 zijn:

- risico-analyses van voor vee en wilde dieren besmettelijke ziekten, bijvoorbeeld MKZ (hoofdspreker prof. dr. Roy Anderson);
- prionziekten en wilde dieren, met een nadruk op zoönotische risico's (hoofdspreker prof. dr. Beth Williams);
- monitoring van gezondheid van wilde dieren, met als voorbeeld de zeehondenziekte epidemie (hoofdspreker prof. dr. Ab Osterhaus).

De kosten per deelnemer voor de summer school van 2003 zijn:

- risico-analyses van voor vee en wilde dieren besmettelijke ziekten, bijvoorbeeld MKZ (hoofdspreker prof. dr. Roy Anderson);
- prionziekten en wilde dieren, met een nadruk op zoönotische risico's (hoofdspreker prof. dr. Beth Williams);
- monitoring van gezondheid van wilde dieren, met als voorbeeld de zeehondenziekte epidemie (hoofdspreker prof. dr. Ab Osterhaus).

De kosten per deelnemer zijn € 350,- bij een inschrijving voor 31 maart 2003. Na 31 maart zijn de kosten per deelnemer € 475,-.

Mocht u interesse hebben in deze summer school dan kunt u zich vanaf 1 februari 2003 via het faxregistratieformulier op de webpagina registreren (www.dwhc.nl). Voor nadere inlichtingen kunt u ons per e-mail (info@dwhc.nl), per telefoon (010) 4089254 of per fax (010) 4089485 bereiken.

Salmiak

R. Strikwerda

Ammoniumchloride, NH_4Cl (in deze e-mail lukt het me niet helemaal, maar in een wetenschappelijk tijdschrift had ik behalve in de illustratie ook in de tekst een correcte formule verwacht!), chlorureum ammonicum, sal ammoniacum, salmiak. Bestanddeel van 'zoute drop' en vroeger - of misschien nosterds - kindersnoep ('wit op zwart'). 'Dergelijke middelen' zou de dierenarts SCHRIFTELIJK bij de

apotheek moeten bestellen? Wie zich afvraagt wat voor IDIOTEN zo iets kunnen bedenken, vindt in het TvD van 15 februari (rubriek Actua, p. 119) het antwoord. Het Tuchtcollege. Elk artikel 'Veterinair tuchtrecht' stemt mij opnieuw gelukkig, aan het gekkenhuis dat kleine-huisdierenpraktijk heet, te zijn ontkomen.

VMT's Praktijkdag Microbiologie inclusief presentatie nieuw methodenboek

Het vakblad VMT (Voedingsmiddelentechnologie), een uitgave van Keesing Noordervliet, organiseert op donderdag 17 april 2003 een studiedag over microbiologische methoden in de voedingsmiddelenindustrie in De Reehorst te Ede. Centraal staan ervaringen met klassieke en snelle microbiologische analysemethoden. De dag begint met toekomstbespiegelingen over de ontwikkelingen op het gebied van microbiologisch onderzoek en over de Brusselse voorstellen voor microbiologische normen. Deze beide lezingen vormen daarmee een prima aanvulling op het boek 'Microbiologie van voedingsmiddelen'.

In afzonderlijke lezingen worden thema's behandeld als veilig werken op het lab en vaststellen van meetonzekerheden. Alle lezingen zullen op een zeer praktische manier worden ingeleid door de dagvoorzitter en nieuwe hoogleraar levensmiddelenmicrobiologie aan de WUR, Marcel Zwietering. Hij neemt aan het eind van deze dag het eerste exemplaar van het boek in ontvangst.

Geïnteresseerden die zich voor 1 april inschrijven, ontvangen een aantrekkelijke korting.

Boek: Microbiologie van voedingsmiddelen

's Middags zal het nieuwe boek 'Microbiologie van voedingsmiddelen: Methoden, principes en criteria' worden gepresenteerd. Dit boek is de opvolger van het gelijknamige

boek dat in 1999 en 2001 verscheen. Deze nieuwe uitgave is geactualiseerd en sterk uitgebreid. Belangrijke aanpassingen ten opzichte van de vorige edities zijn:

- aanpassingen aan nieuwe NEN- en ISO-normen (tot 2003);
- extra achtergrondinformatie, toelichtingen en voorbeelden;
- meer kleurenfoto's;
- nieuwe productgroepen: cacao, cacaoproducten en chocolade; frisdranken en vruchtensappen; water (onderverdeeld in drink-, flessen-, proces- en zwemwater);
- uitbreiding van het onderwerp snelle detectiemethoden met moleculaire technieken.

Het praktijkboek bevat een schat aan actuele informatie en mag op geen enkel microbiologisch laboratorium ontbreken.

Deelnemers aan VMT's Praktijkdag Microbiologie ontvangen het boek aan het einde van de dag. Niet-congresdeelnemers kunnen tot 1 april intekenen en betalen dan € 120,- inclusief BTW (abonnees/leden) of € 152,50 inclusief BTW (niet abonnees/leden). Na 1 april zijn de prijzen respectievelijk € 145,- en € 185,-.

Voor meer informatie kunt u bellen met Keesing Noordervliet, Liselore de Boer, (030) 6358503 of e-mailen: l.d.boer@keesing.nl

Opfriscursus 'Mammatumoren, schijnzwangerschap en oestrusinductie' wegens succes geprolongeerd!

Mammatumoren komen in de praktijk veel voor. Nieuwe inzichten op chirurgisch en non-chirurgisch gebied hebben de wereld van de mammatumoren echter op zijn kop gezet. Op de cursusavond, die CEVA Santé Animale voor u heeft georganiseerd en gesponsord, kunt u vernemen wat deze nieuwe inzichten zijn en wat deze kunnen betekenen voor uw praktijk. De opfriscursussen in Breda, Deventer en De Meern waren een enorm succes. Niet alleen qua aanmeldingen, maar zeker ook qua waardering van de aanwezige dierenartsen. Daarom, en vanwege de vele verzoeken uit de praktijk hebben we besloten nog enkele van deze avonden te organiseren! De eerste avond zal in maart in Leiderdorp plaatsvinden, eind mei en begin juni volgen nog twee presentaties, één in Noord-Holland en één in Noord-Nederland (exacte plaats en tijd volgen later). Deze avonden worden wederom aangemeld voor VKO nascholingspunten! Twee sprekers zullen ieder vanuit hun eigen discipline de nieuwste inzichten aan u duidelijk maken.

We hebben de internationaal befaamde en zeer druk bezette professor J.P.L. Verstegen bereid gevonden om u te vertellen over de moderne beïnvloeding van mammatumoren, schijnzwangerschap en oestrusinductie. John Verstegen is Hoogleraar Reproductie van Gezelschapsdieren in Luik en presi-

dent van de 'European Veterinary Society for Small Animal Reproduction'. Zijn presentaties (in het Engels) zijn altijd van buitengewoon hoog niveau, pakkend en wereldwijd zeer geapprecieerd!

Dr. J. Kirpensteijn zal de nieuwste inzichten op chirurgisch gebied aan u duidelijk maken. Zoals u ongetwijfeld weet is Jolle Kirpensteijn Assistent Hoogleraar Chirurgie en Oncologie van Gezelschapsdieren aan de Universiteit Utrecht, en tevens 'Diplomate of American and European college of Veterinary Surgeons'. Hij volgde zijn fellowship in chirurgische oncologie aan de Colorado State University Comparative Oncology Unit en promoveerde in 1999 op Osteosarcomen bij de hond. Zijn presentaties zijn steeds boeiend, confronterend en praktijkgericht.

Het beloven wederom interessante avonden te worden, die u niet mag missen!

Deze eerstvolgende opfriscursus zal gegeven worden op 25 maart 2003 om 19.30 uur in het AC Hotel Leiderdorp direct bij afslag Leiderdorp aan de A4 tussen Den Haag en Amsterdam. Om zeker te zijn van een plaats meldt u zich vandaag nog aan. U kunt bellen (0174) 643930, faxen (0174) 643 924 of e-mailen: cevaln@ceva.com

BTW en de Voorjaarsdagen

Als u zich inschrijft voor het jaarlijkse internationale congres, de Voorjaarsdagen, krijgt u bij de bevestiging bericht dat de stichting Voorjaarsdagen vanaf 1 januari 2003 belastingplichtig voor de omzetbelasting is geworden. Tijdens de opmaak van folder en het preliminary programma was over deze belastingplicht nog geen duidelijkheid. De in het drukwerk gevoerde prijzen zijn daarom nog exclusief BTW.

De directe consequentie is dat onder andere de deelnemersbijdrage verhoogd wordt met 19% BTW. Voor de meeste deelnemers zal dit niet kostenverhogend werken,

aangezien zij als ondernemer deze BTW weer kunnen terugvragen. Echter voor deelnemers die zich op persoonlijke titel inschrijven en/of geen ondernemersstatus hebben, zoals dierenartsen in loondienst en de assistenten, leidt dit wel tot een hogere deelnemersbijdrage. Aan dit probleem kan worden tegemoet gekomen door de dierenarts bij wie de dierenarts of assistent in dienst is de inschrijving en betaling voor het Congres te laten verzorgen.

Voor meer informatie kijk op de website:
www.Voorjaarsdagen.org

Voorjaarsdagen 2003: de kaarten worden geschud!

25, 26 en 27 april 2003 in de RAI in Amsterdam

De Voorjaarsdagen biedt veterinair Nederland al 36 jaar naast goede nascholing tevens de gelegenheid om onder prettige omstandigheden bij te praten met de industrie en collegae. Natuurlijk is en blijft nascholing de belangrijkste doelstelling maar zonder tentoonstelling... De veterinaire industrie is het congres tot grote steun en slaagt er ieder jaar weer in om een fantastisch sfeervolle tentoonstellingsvloer te creëren!

Vraagt u zich wel eens af waarom toch altijd die RAI in Amsterdam? Waarom niet eens Maastricht, Groningen of wellicht één van de Waddeneilanden? Het antwoord op deze vraag is dat de Voorjaarsdagen zich door de jaren heen zodanig geëvalueerd heeft dat alle zeilen bijgezet moeten worden om alle activiteiten onder één dak te houden, en de RAI in Amsterdam biedt die mogelijkheid. Het congres van de Groep Geneeskunde van het Gezelschapsdier is gegroeid tot één van de grootste internationale congressen op het gebied van de geneeskunde van de gezelschapsdieren binnen Europa en geniet wereldwijd een goede reputatie.

Na de primeur in 2002 klinkt er ook dit jaar weer het nodige hoeftgetrappel in de gangen van het congresgebouw. Wegens succes geprolonged: het Equine-programma waarbij de Voorjaarsdagen, in samenwerking met de Groep Geneeskunde van het Paard, weer een paardenpro-

gramma zal presenteren. Het gegeven dat de geneeskunde van het paard een discipline is die steeds vaker in combinatie met de geneeskunde van het gezelschapsdier wordt uitgeoefend, was het de hoogste tijd dat de paarden een plaats krijgen op dit jaarlijks terugkerend evenement.

Het Voorjaarsdagencongres heeft door de jaren heen een geheel eigen identiteit ontwikkeld en staat onder andere bekend om een hoogstaand wetenschappelijk programma met een grote diversiteit aan onderwerpen die de revue passeren. Naast het reguliere programma (te bezichtigen op www.Voorjaarsdagen.org) zijn er een aantal 'specials' waar de organisatie graag de aandacht op zou willen vestigen. Zo zijn er de Tid Bits waarin de genodigde sprekers worden uitgenodigd om in een korte sessie van vijftien minuten recent onderzoek of een onderwerp wat de spreker na aan het hart ligt te presenteren. Tevens is er een 'Free communications' programma waarin wetenschappers het laatste nieuws kunnen presenteren middels een (korte) lezing. Ook de Waltham Residents and Research Award brengt innoverend onderzoek van veelal jonge onderzoekers onder de aandacht. Deze programma-onderdelen zijn het stuk voor stuk meer dan waard om met uw bezoek vereerd te worden.

Zoals gezegd de kaarten worden geschud en het belooft weer een interessant potje te worden!

Voor meer informatie, inschrijvingen en proceeding zie: www.Voorjaarsdagen.org

Hopelijk tot ziens op 25, 26 en 27 april 2003 in de RAI in Amsterdam!!

Cursus Toekomstplanning kleine dierenartsenpraktijk

Door de toenemende wet- en regelgeving, onder andere op het gebied van certificering en erkenningen, ont- komt de ondernemende dierenarts er niet meer aan om een visie op de toekomst te ontwikkelen. Dit kan de hou- der van kleine praktijken voor het strategische di- lemma plaatsen: blijf ik solistisch praktiseren of kies ik voor samenwerking in een maatschap? Beide beslissin- gen hebben op termijn gevolgen voor de praktijk en de praktijkhouder. In de cursus 'Toekomstplanning kleine dierenartsenpraktijk' krijgen dierenartsen werkzaam in kleine (gemengde) praktijken concrete handvatten voor het maken van een goed doortimmerd plan voor de toekomst.

In de cursus komen de volgende onderwerpen aan bod:

- ga ik fuseren of door als solist?;
- in kaart brengen van mijn in- en externe omgeving;
- certificering en erkenningen;
- ben ik als persoon geschikt voor samenwerking in een maatschap?;
- wat moet ik daarvoor kennen, kunnen en doen?;

- wat zijn de financiële gevolgen?

De cursus wordt gegeven door deskundigen die veel erva- ring hebben met het adviseren en begeleiden van dierenart- sen. Deelnemers maken tijdens de cursus hun eigen onder- nemingsplan en hebben de mogelijkheid ervaringen uit te wisselen met collegae. Het programma laat ruimte voor ontspanning en de locatie biedt volop recreatiemogelijkhe- den.

Datum en plaats: 12-14 juni 2003, Delden

Duur: zes dagdelen in drie dagen

Aantal deelnemers: minimaal tien, maximaal vijftien

Kosten: € 595,- (inclusief twee diners en twee overnachtingen)

Accreditatie: VKO in aanvraag

Voor meer informatie en/of aanmelding: VVAA seminars, telefoon (030) 247 43 28, fax (030) 247 46 47, e-mail congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl

Workshop Marketing voor dierenartsen

Marketing betekent: op verantwoorde wijze klanten voorzien van producten en diensten die zij (graag) wil- len kopen. Hoe goed kent u uw klanten? Vraagt u ze wel eens wat ze van u en uw praktijk vinden? En hoe is het met u als ondernemer gesteld: bent u tevreden of kunt u wel een positieve, nieuwe impuls voor uw praktijk ge- bruiken? De VVAA nodigt gezelschapsdierenpractici en landbouwhuisdierenpractici uit om tijdens de work- shop 'Marketing' te ontdekken dat commercieel prakti- sieren vele voordelen biedt. U leert wat de concrete kan- sen en mogelijkheden zijn van marketing in uw praktijk. Bijvoorbeeld hoe u uw klanten beter tevreden kunt stellen of hoe u meer inkomen kunt genereren of hetzelfde inkomen in minder tijd.

Tijdens deze workshop worden algemene marketingprinci- pes aan de praktijk getoetst, waarbij de individuele ver- wachtingen van de deelnemers centraal staan.

Aspecten die aan de orde komen zijn:

- wat zijn de knelpunten in mijn praktijk?;
- wat is marketing?;
- SWOT-analyse van mijzelf als ondernemer en van mijn praktijk;

- peilen van klantbehoefte: vragen, onderzoek;
- productbeschrijving: wat verkoop ik eigenlijk?;
- dienstverlening als product;
- aan de slag met de '4 P's': productdifferentiatie, prijs, po- sitionering en promotie.

Na deelname bent u in staat om een realistisch marketing- plan voor uw praktijk te maken. U kunt direct aan de slag met nieuwe ideeën van collegae, de trainers en uzelf. De workshop is interactief van aard. De ervaringen van de deelnemers staan centraal. Theorie wordt afgewisseld met voorbeelden uit de praktijk en er is volop ruimte voor vra- gen en discussie.

Datum en plaats: 22 mei 2003, Rotterdam;

18 september 2003, Utrecht

Duur: één dag

Aantal deelnemers: minimaal tien, maximaal vijftien

Kosten: € 225,-

Accreditatie: VKO 10 punten

Voor meer informatie en/of aanmelding: VVAA seminars, telefoon (030) 247 43 28, fax (030) 247 46 47, e-mail congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl

Cursus Leiding geven in/aan de dierenartsenpraktijk

De trend van steeds grotere samenwerkingsverbanden is gezet, ook in de veterinaire praktijk. Dergelijke schaalvergroting maakt de praktijkorganisatie complexer, wat een flink beroep doet op het (uithoudings)vermogen en de professionele vaardigheden van de leidinggevende dierenarts of manager. De cursus 'Leiding geven in/aan de dierenartsenpraktijk' heeft tot doel om leidinggeven van grootschalige dierenartspraktijken meer inzicht te bieden in hun kwaliteiten en beperkingen als managers.

In de cursus wordt onder meer aandacht besteed aan:

- (stijlen van) leiding geven;
- motiveren;
- conflicthantering;
- teamrollen;
- taakdelegatie;
- vergader- en discussietechniek;
- besluitvormingsprocessen;
- ontwikkelen van strategische acties.

De cursus wordt gegeven door deskundigen die veel er-

varing hebben met het adviseren en begeleiden van dierenartsen. De nadruk ligt op zelfwerkzaamheid; er is veel ruimte voor eigen inbreng, discussie, rollenspellen en de nodige ontspanning. Ook is er gelegenheid voor het uitwisselen van ervaringen met collegae. De locatie biedt volop recreatiemogelijkheden.

Datum en plaats: 14-16 mei 2003, Delden

Duur: zes dagdelen in drie dagen

Aantal deelnemers: minimaal tien, maximaal vijftien

Kosten: € 595,- (inclusief twee diners en twee overnachtingen)

Accreditatie: VKO in aanvraag

Voor meer informatie en/of aanmelding: VVAA seminars, telefoon (030) 247 43 28, fax (030) 247 46 47, e-mail congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl

Stichting Symposium Feline Geneeskunde organiseert vierde Feline symposium

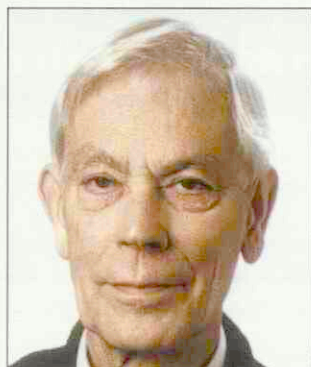
Wegens het grote succes van voorgaande jaren, organiseert de Stichting Symposium Feline Geneeskunde (SSFG) op 17 mei 2003 voor de vierde maal haar jaarlijkse symposium ter bevordering van de kattengeneeskunde. Een zestal gerenommeerde sprekers uit binnen- en buitenland zal een zestal lezingen verzorgen met de volgende onderwerpen:

- Prof. dr. A. Rijnberk (NL) 'Endocriene ziekten bij oude katten: hypercortisolisme en hyperaldosteronisme'
- Dr. R. van Noort (NL) 'Behandeling van de anorectische kat'

- Dr. J.W.S. Bradshaw (UK) 'The ethology of the cat: domestication and natural behavior'
- Dr. J.C. Murrell (USA/NL) 'New ideas for peri-operative pain management in the cat'
- Prof. R.E.W. Halliwell (UK) 'Allergic skin diseases in the cat'
- Drs. A.M. van Dongen (NL) 'Nierfalen bij de kat: als je niet verder zoekt, krijg je altijd gelijk'

Verdere informatie over de exacte dagindeling en de aan het symposium verbonden kosten, kunt u vinden in het aprilnummer van het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.

U kunt ook contact opnemen met de SSFG: Stichting Symposium Feline Geneeskunde, Yalelaan 1, 3584 CL Utrecht, e-mail: felinesymposium@hotmail.com.

Evert A. van Daalen (1926-2002)

Onze vriend en collega werd geboren op 10 april 1926 in Pekalongan, Indonesië. Evert was daar een gelukkig kind. Hij voerde voor zijn zusjes toneelvoorstellingen op en was altijd op zoek naar hagedissen en eitjes. Vermoedelijk ligt in Indonesië de kiem van zijn belangstelling voor de natuur. Het gezin vestigde zich in Utrecht waar Evert in januari 1946 zijn studie diergeneeskunde begon en lid werd van USR. Het devies van deze studentenvereniging was destijds 'student zijn is meer dan studeren' en Evert sloot zich daarbij aan. Met zijn brede belangstelling op cultureel terrein genoot hij volop. Maar ook het sociëteitsleven had zijn belangstelling en bestuurlijk heeft hij USR onder meer als rector senatus gediend.

Na zijn afstuderen werkte Evert in de praktijk te Mantgum. In Friesland ontmoette hij de vrouw van zijn leven, It Greydanus, die werkzaam was bij de Gezondheidsdienst voor Dieren. Als jonggehuwden vertrokken zij naar Ethiopië, waar Evert in dienst was van de FAO. Hij constateerde daar dat het werk van de mensen in het veld doodliep in de bureaucratie en keerde in 1959 terug naar de Nederlandse praktijk. Na weer een jaar als medewerker in Mantgum te hebben gewerkt, vestigde Evert zich in 1961 in Almelo. In het inmiddels met vier kinderen uitgebreide gezin ontpopte Evert zich als een echte familieman. Omdat hij onvoldoende tijd aan de kinderen kon besteden, zocht hij een werkring met meer regelmatige werktijden.

Evert begon zijn carrière bij Duphar in november 1964, waar hij in de loop der jaren onder meer samenwerkte met ondergetekenden. Kort na zijn overstap completeerden Evert en It hun gezin met een vijfde kind. Tot zijn pensionering in 1986 heeft Evert bij Duphar in diverse functies gewerkt. In de internationale marketingafdeling verleende hij technische ondersteuning. In de beginjaren met name in het Nabije Oosten. Bij de ontwikkeling van nieuwe producten werd hij ook betrokken bij het praktijkonderzoek. Dit bevorderde een soepele overgang naar een commerciële introductie. In het kader van internationale contacten werden verschillende congressen bezocht. Als levensgenieter genoot Evert ook van zijn buitenlandse reizen en contacten. Bij lunches en diners was hij als goed causeur een gewaardeerd disgenoot. Van 1980 tot aan zijn pensionering was Evert uitsluitend werkzaam ten behoeve van de veterinaire afdeling van de Nederlandse organisatie van Duphar. Deze organisatie was belast met de verkoop en voorlichting van de producten in Nederland. Gedurende deze periode kreeg Evert in de kortst mogelijke tijd de reputatie van 'breed inzetbaar'. Dat wil zeggen dat hij als 'veterinair generalist' kon worden belast met een breed scala aan werkzaamheden op zijn vakgebied. Hij schreef de teksten voor de introductie van de in die periode regelmatig verschijnende nieuwe producten en gaf ondersteuning en begeleiding aan de medewerkers van de buitendienst die waren belast met de voorlichting aan praktici. Met veel geduld en tact wist Evert veterinaire Nederland voor zijn bedrijf- en passant voor zichzelf- te winnen. Hij toonde zich creatief in het oplossen van problemen die samenhangen met het inzetten van diergeneesmiddelen. Onvergetelijk zijn de 'longwormavonden' voor de cliënten van zijn praktiserende collegae. Gewapend met filmprojector en toebehoren legde Evert hart en ziel in het uitdragen van de zegeningen die het gebruik van longwormvaccin bij kalveren te bieden heeft. Daarmee heeft hij er in grote mate toe bijgedragen dat dit unieke product - dat vijftig jaar geleden is ontwikkeld - nog steeds niet weg te denken is bij de preventieve aanpak van luchtwegaandoeningen van runderen in Nederland. Evert had een uitstekende schrijfstijl en was vele jaren een gewaardeerd lid van de redactiecommissie van het Diergeneeskundig Memorandum. Daarenboven kon hij door zijn charmante, tactvolle en innemende optreden mensen in zijn werkomgeving en daarbuiten, heel gemakkelijk benaderen en overtuigen. Mede daardoor had hij ook bij het personeel een zodanige vertrouwenspositie verworven, dat hij menig zakelijk en/of persoonlijk probleem kon helpen oplossen zonder inschakeling van Directie of Personeelszaken.

Niet onvermeld mag blijven dat de KNMvD samen met het Veterinair Historisch Genootschap op initiatief van Evert van Daalen het 'Oral History Project 1925-1950' is gestart. Het moet leiden tot een boekwerkje waarin getuigenissen worden gepubliceerd van geïnterviewde collegae die in dat tijdperk hebben gepraktiseerd.

Na zijn pensionering hebben Evert en It nog vele jaren samen kunnen genieten van het wonen in Laren (NH). Evert besteedde veel tijd in zijn zelf aangelegde tuin, één van zijn grote hobby's. Daarnaast kon hij zijn belangstelling en kennis op de gebieden van natuur en cultuur verder doorgeven aan zijn kinderen en kleinkinderen. Vele jaren bezocht hij frequent opera-uitvoeringen met zijn zoons en dochters.

Eind 2001 werd bij Evert een darmtumor ontdekt, waarna hij vele maanden in het AMC heeft doorgebracht. De daarop volgende maanden is hij thuis geweest, onder de hoede en toegewijde zorgzaamheid van It. Op 22 november 2002 is hij plotseling overleden in aanwezigheid van zijn gezinsleden.

Wij gedenken in Evert een goede vriend, een waardevol en erudiet mens en een warme persoonlijkheid.

Jan Eldermans, Paul Knijff en Hans Wilson

Albert Smit

Op 3 december 2002 overleed Albert Smit op de leeftijd van 67 jaar. Een markant collega ging van ons heen.

Albert werd geboren in Dwingeloo. Zijn moeder overleed zes weken na zijn geboorte, waarna het gezin van vader, twee zussen en twee broers verhuisde naar Annen. Na de MULO in Zuidlaren en de HBS-B in Assen moest Albert in militaire dienst.

In 1958 besloot Albert diergeneeskunde te gaan studeren en toog naar Utrecht, samen met zijn jeugdliefde Jannie Rabs. Albert werd lid van Unitas en genoot intens van het studentenleven.

Gedurende de studie heeft Albert veel werk verricht tijdens de 'spuitweken': studentenassistentie in de praktijk bij de massabestrijding, omdat studenten hulp meer dan welkom was in de praktijk bij het mkz-enten, tbc-onderzoek, bloedtap-pen voor Brucellose en pullorumonderzoek. Het mooiste was echter: 's avonds mee op praktijk. Wat genoot hij daarvan! Achteraf bezien is het eigenlijk onvoorstelbaar zoveel werk er toen werd verricht om de volksgezondheid te bevorderen!

In 1964 trouwden ze in Eext en in maart 1966 studeerde Albert af.

De eerste assistentie was in Olteterp bij collega Welling. Daar werd ook hun dochtertje Jantine geboren, maar wat een verdriet toen kleine Jantine niet gezond bleek en na zes maanden overleed.

In het jaar dat Albert en Jannie in Dalfsen gingen werken, als opvolger van collega Sjoerd de Haan, bij Bernard Koeslag en Jan Willem Lesschen werd dochter Margriet geboren. Met vereende krachten werd de driemanspraktijk uitgebreid tot een bloeiende zesmansmaatschap.

In Dalfsen zag ook dochter Mettina het levenslicht. Beide dochters waren de grote trots van hun vader. Hij stond hen altijd met raad en daad terzijde.

Albert dacht veel na over de toekomst, zowel van het maatschappelijk gebeuren als van de praktijkvoering. Hij voor-spelde met bijzonder vooruitziende blik al de schaalvergroting en specialisatie toen anderen daar nog niet over peins-den! DAP Salland was zijn grote droomwens. Ondanks zijn ernstige ziekte bleef hij gepassioneerd praten over de toe-komst van de diergeneeskunde en van de praktijk in het bijzonder.

Albert stond open voor iedereen, gaf veel van zijn tijd aan de sociale contacten met de veehoudergezinnen, waardoor het eten thuis nog wel eens koud werd!

Hij stond open voor elke vernieuwing, volgde onder andere drie jaar achtereenvolgend in de weekenden een acupunctuurcur-sus, maar wilde ook veel van zijn ervaring doorgeven via het verzorgen van ettelijke verloskunde- en klauwverzorgings-cursussen. Bedrijfsbegeleiding was zijn lust en zijn leven. Albert was erg geliefd, mede door zijn opgewekte karakter, zijn typische humor en zijn aanstekelijke lach. Goudeerlijk en vastbesloten loste hij zonder aanzien des persoons vele conflicten op tussen boeren: 'koopkwesies' werden altijd gewonnen. Desnoods sleepte hij een veevoederbedrijf voor de rechter, maar hij (en dus de boer) won!

Soms was hij wel eens minder makkelijk voor een enkeling in zijn omgeving, want als hij overtuigd was van zijn gelijk duldde hij nauwelijks compromis en stak dat dan niet onder stoelen of banken.

Op 31 juli 1998 nam hij afscheid van de praktijk.

Er was opeens tijd voor andere dingen, zoals fietsen met kleindochter Sanne. Hij ging op een speciale, uitdagende ma-nier met zijn Sanne om, wilde haar altijd uit haar tent lokken. Gelukkig heeft hij ook zijn tweede kleindochter in septem-ber nog als boreling in zijn armen kunnen houden.

Naast de meer verborgen sociale betrokkenheid bij zijn medemens tijdens de uitoefening van zijn beroep, was Albert vele jaren betrokken bij de Operettevereniging Belcanto, want zingen was zijn lust en zijn leven. Hij vervulde daar ook het secretariaat. Tevens zat hij jarenlang in de Adviescommissie Landbouwwonderwijs Groene Welle te Zwolle en ook de VVD-schaduwfractie kon immer op zijn gewaardeerde adviezen rekenen. Via de organisatie 'Welzijn Ouderen' hielp hij hulpbehoevende bejaarden door het aanbrengen van praktische hulpmiddelen in hun huis.

Albert had nog vele plannen, maar helaas heeft hij niet lang van zijn pensioen mogen genieten, want tweeënhalf jaar na zijn pensionering volgde een acute aorta aneurysma-operatie en in januari 2002 openbaarde zich een fatale nieuwvor-ming in de hersenen. Er volgde een enorm zware tijd, die Albert, Jannie en de kinderen in grote saamhorigheid hebben doorleefd. Met zijn oersterke karakter bleef hij tot dicht voor het einde vechten voor beterschap, hij wilde niet opgeven. Pas op het allerlaatst kwam de berusting.

'Fijn dat je er bent' zijn de laatste woorden, die ik hem hoorde zeggen. Wat is het jammer dat we niet meer met elkaar kunnen praten. Hij was een goede vriend.

De grote belangstelling bij condoleance en crematie is een bewijs dat Albert veel betekend heeft voor en erg geliefd was bij zeer velen. Moge dat voor Jannie en de kinderen tot troost zijn.

Laurens Reudink

Studiemiddag voor asiëldierenartsen

J. van Herten

Maatschappij nieuws

In het verleden heeft de KNMvD samen met de Dierenbescherming zogenaamde studiemiddagen voor asiëldierenartsen georganiseerd. Tijdens deze middagen werden een aantal diergeneeskundige onderwerpen door middel van een korte lezing behandeld. Daarna was er volop ruimte voor discussie

en het uitwisselen van ervaringen. De studiemiddagen waren succesvol en werden druk bezocht (60-70 dierenartsen). De laatste jaren zijn ze niet meer georganiseerd, maar nog steeds ontvangen zowel de KNMvD als de Dierenbescherming signalen dat er bij asiëldierenartsen wel een behoefte bestaat aan dit soort studiemiddagen.

Vandaar dat de KNMvD en de Dierenbescherming dit initiatief weer opgepakt hebben. In oktober van dit jaar zal er dan ook weer een studiemiddag voor asiëldierenartsen gehouden worden. Op dit moment zijn we bezig met het inventariseren van geschikte onderwerpen die op deze middag aan bod kunnen komen. De bedoeling is om drie onderwerpen te behandelen die, voor dierenartsen die in asiëlen werkzaam zijn, interessant zijn. Het gaat dan om in principe veterinaire technische zaken. We hebben gemeend hier ook de asiëldierenartsen zelf bij te moeten betrekken en het verzoek is dan ook of u uw suggesties en ideeën voor deze studiemiddag wilt sturen naar het bureau van de KNMvD. Graag binnen twee weken naar het volgende e-mailadres: j.lindhout@knmvd.nl

Drs. Joost van Herten is stafmedewerker gezelschapsdieren/paard bij de KNMvD.

Corrie de Gooijer is per 1 februari 2003 op het KNMvD-secretariaat begonnen als secretaresse Sociaal-economische en Juridische Zaken.

Secretaresse Sociaal-economische en Juridische Zaken

Wie

Mijn naam is Corrie de Gooijer. Na mijn schooltijd in Utrecht en Maarssen te hebben doorgebracht, woon ik nu in De Meern.

Studie

Na de mavo en havo ben ik aan het werk gegaan. In de avonduren heb ik diverse cursussen en opleidingen gevolgd. Onder andere 'bedrijfssecretarie Nederlands' bij Schoevers (nog op het Wilhelminapark) maar ook op het gebied van PR, marketing en facilitymanagement heb ik het nodige bestudeerd.

Vorige werkgever

Nadat ik van school kwam, ben ik bij Struktongroep in Maarssen aan de gang gegaan. Na elf jaar had ik het bedrijf wel gezien en ben ik hoofd bedrijfssecretariaat geworden bij Cavo Latuco op de Lage Weide in Utrecht. Dit is een aan- en verkoopcoöperatie voor de land- en tuinbouw. Daar heb ik een geweldige tijd gehad en een grote affiniteit met de veehouderij, land- en tuinbouw gekregen. Mijn functie groeide in de jaren, net als het bedrijf. Veel werk, veel verantwoording, leuke collega's, wat wil je nog meer.

Werken bij de KNMvD

Na ruim tien jaar besloot Cavo Latuco een fusie aan te gaan met ACM in Meppel. Het kantoor van de nieuwe organisatie (Agrifirm) kwam in Meppel. Dit was voor mij een paar kilometer te ver, dus ben ik gaan solliciteren. Na een goed jaar in de drogisterijbranche ging het weer kriebelen toen ik de advertentie van de KNMvD zag. Weer iets wat affiniteit heeft met de veehouderij.

Corrie en haar vrije tijd

Mijn grootste hobby is mijn paard en daar gaat dan ook de meeste vrije tijd in zitten. In de dressuur heb ik hem tot en met de Z gereden, waarna we op het hoogtepunt zijn gestopt met de wedstrijdsport. Ter compensatie van het wedstrijddagen, jureer ik nu geregeld een wedstrijd.

Als de vrije dagen en het budget het toelaten, ga ik ook graag op reis. Ik ben net terug uit Costa Rica en Panama. De volgende vakantie gaat waarschijnlijk naar zuidelijk Afrika, maar dat duurt nog wel even. Tussendoor zal er nog wel een korte vakantie wat dichterbij huis gehouden worden.

Organisatie Jaarcongres 2003 voor het laatst in handen van Afdeling

Maatschappij nieuws

Al jaar en dag wordt het Jaarcongres van de KNMvD georganiseerd door de Afdelingen van de KNMvD. Met de bestuurlijke verandering, die in 2002 zijn beslag kreeg, zijn veel afdelingen omgevormd tot regio's. Voor het Jaarcongres houdt dit concreet in dat voor het laatst de organisatie in handen is van een Afdeling en wel van de Afdeling Overijssel. Het congres zal plaatsvinden op 2, 3 en 4 oktober in Boekelo.

Hoe de organisatie van het Jaarcongres er na 2003 uit zal gaan zien, is nog niet helemaal duidelijk. Wellicht dat de regio's hierin een rol gaan spelen. Feit is dat de laatste Jaarcongrescommissie bestaat uit drie man (Marcel Holtkamp, penningmeester, Henk Roze en Hendrik Tolsma) en twee vrouw (Anoek Schipper en Marieke Veldman, de laatste neemt zitting in de commissie namens de KNMvD), aangevoerd door

voorzitter Hans van Embden. Zij doen hun uiterste best om er dit jaar weer een fantastisch congres van te maken.

Aan de locatie zal het in ieder geval niet liggen. De Sportdag op donderdag 2 oktober wordt gehouden op en rond het terrein van het Apart Hotel in Delden. Onze sportieve collega's zullen daar de krachten met elkaar kunnen meten.

Op vrijdag 3 oktober wordt vervolgens het congres gehouden in het Belevingshotel in Bad Boekelo. In het hotel worden op allerlei wijzen de zintuigen op scherp gezet door geur, kleur, smaak en sfeer. Alleen al de locatie zal zeker voor een vruchtbaar congres zorgen. Op zaterdag 4 oktober wordt op dezelfde locatie ook de jaarlijkse Algemene Vergadering gehouden.

Zet u deze data alvast in uw agenda zodat u dit spraakmakende congres met een leuk en interessant thema niet zult missen. Meer over het jaarcongres en het thema vindt u binnenkort in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.

Jaarvergadering Werkgroep Geneeskunde Vleeskalveren

E. van der Velden

Op woensdagmiddag 19 maart 2003 vindt de jaarvergadering van de Werkgroep Geneeskunde Vleeskalveren plaats in motel 'De Cantharel', Van Golsteinlaan 20 te Ughelen (Apeldoorn). De vergadering begint om 15.00 uur. Op de agenda staat onder andere de modelovereenkomst kalver-

houder-dierenarts als vervolg op het concept begeleiding blankvleeskalveren. Na afloop van de voordracht wordt door de firma Pharmacia Animal Health een aperitief en dinerbuffetje aangeboden.

Aanmelden uiterlijk drie dagen van tevoren per fax (013-4676976) of per e-mail (thewi@worldonline.nl).

Eric van der Velden is secretaris van de Werkgroep Geneeskunde Vleeskalveren, adres: Plevierdonk 22, 5467 CT Veghel, e-mail: eric.vandervelden@wxs.nl, telefoon (0413) 364456, fax (0413) 368108.

Laatste vergadering Afdeling Overijssel

De laatste vergadering van de Afdeling Overijssel werd op dinsdagavond 18 februari 2003 gehouden in Hellendoorn. Voorzitter Bulle Koster bood alle aanwezigen een vogel-nestje aan met daarop een plaatje met inscriptie. Deze vergadering is echter niet het laatst wat we van Afdeling Overijssel zullen vernemen; deze Afdeling zal namelijk nog één keer vlammen tijdens het Jaarcongres op 2, 3 en 4 oktober te Boekelo.

Integriteit in het geding

T. de Ruijter

Enige weken geleden werden wij geconfronteerd met een zaak die, op zijn zachtst gezegd, onze beroepsgroep geen goed doet. Ik doel hier op een tv-reportage in het consumentenprogramma Tros Radar waarin klip en klaar te zien was dat (sommige) dierenartsen een loopje met de regels nemen.

In dit specifieke geval zou het gaan om een door een dierenarts onjuist ingevulde gezondheidsverklaring bij een pup van een hondenhandelaar, terwijl bij nader onderzoek door een collega bleek dat het dier verre van gezond was. Aan de basis van deze tegenstrijdige bevindingen lag een onjuist gebruik, of beter gezegd misbruik, van het Vaccinatieboekje van de KNMvD, tegenwoordig het Dierenpaspoort geheten.

Vertrouwen

De regels voor correct gebruik van het Dierenpaspoort zijn duidelijk: de dierenarts doet eerst een grondig algemeen klinisch onderzoek en geeft daarna de benodigde vaccinatie. Vervolgens worden de bevindingen van het onderzoek en de vaccinatie in het paspoort vastgelegd en afgetekend. Hierbij is het zeer belangrijk dat de pup ook geïdentificeerd is, want alleen dan is er een goede koppeling tussen de gegevens in het paspoort en het dier. Dus ook de gegevens van fokker en het signalement horen zo volledig mogelijk ingevuld te zijn. De consument die een pup aanschaft, moet er vanzelfspre-

kend op kunnen vertrouwen dat de verklaring naar waarheid is opgesteld.

Imago

De reportage in Tros Radar signaleert min of meer het vermoeden dat pups, hoewel niet daadwerkelijk onderzocht, als gezond worden verkocht met een door een dierenarts afgegeven en ingevuld Dierenpaspoort. In feite gaat het hier om valsheid in geschrifte. Het hoeft geen betoog dat deze praktijken, hoe weinig ze misschien ook voorkomen, bepaald niet bijdragen aan een positief imago van de dierenarts. Als dat ook nog eens met de verborgen camera in een veelbekeken consumentenprogramma wordt getoond, dan moge duidelijk zijn dat de kijker de geloofwaardigheid en de betrouwbaarheid van dierenartsen in twijfel trekt.

Ik kan niet genoeg benadrukken dat integriteit van levensbelang is voor onze beroepsgroep. Of het nu om gezelschapsdieren, landbouwhuisdieren of paarden gaat, het diergeneeskundig handelen moet boven elke twijfel verheven zijn. Ik roep u dan ook op om in de eerste plaats volgens de regelgeving te werk te gaan en in de tweede plaats melding te maken bij het Bestuur van niet correct werkende collegae dierenartsen.

Ton de Ruijter is voorzitter van de KNMvD.

Het onjuiste gebruik van het Dierenpaspoort is de KNMvD een doorn in het oog. Op dit moment wordt er gewerkt aan een aanscherping van het beleid rond de Dierenpaspoorten. Op korte termijn hoort u hier meer van.

Personalia

Voor het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde hebben de volgende collegae zich aangemeld:

Addink, B.S.; 1991; 7971 CT Havelte; Raadhuislaan 4.
Cleton, M.C.; 2002; 3572 BP Utrecht; Biltstraat 170 A.
Dijkstra, Mevr. M.A.; 2002; 5973 PE Lottum; Hombergerweg 15 A.
Fuchs, Mevr. W.H.H.M.; 2002; 6121 LT

Born; Bornermarkt 2 B.
Heuvel, M.M. van den; 2002; 3525 GE Utrecht; Harnaslaan 7.
Hoogervorst, Mevr. F.; 2002; 7471 AX Goor; De Braak 9.
Klaveren, Mevr. N.J.; 2002; 1424 PE De Kwakel; Hoofdweg 149.
Koning, Mevr. M. de; 2002; 3572 BP Utrecht; Biltstraat 170 A.
Kuller, Mevr. W.I.; 2002; 3994 XL Houten; Zadelmakersgilde 6.
Lesberghe, Mevr. A.I. van; 2002; 8020 Hertsberghe; Proosdijstraat 123.
Lohuis, T.H.G.; 2001; 1474 JD Oosthuizen; Kruiswoud 14.
Lub, Mevr. M.; 2002; 6711 GE Ede; Zweerslaan 8.
Schie, M.J.J. van; 2002; 8161 SC Epe; Esschertsweg 4.
Vonk-Overmeer, Mevr. M.H.; 2002; 8102 HJ Raalte; Heesweg 34.
Vulperhorst, Mevr. A.J.; 2002; 7812 MN Emmen; Orvelterbrink 83.

Als lid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Haas, Mevr. C. de; 2002; 8106 AM Marienheem; De Jongstraat 14 A.
Huetink, Mevr. R.E.C.; 2002; 5126 DA Gilze; Molenstraat 35.
Nan, D.C.; 2002; 1688 CJ Nibbixwoud; Dorpsstraat 100.
Oudwater, N.J.; 7873 BW Odoorn; Exloerweg 13.

Peters, Mevr. A.J.; 2002; 4041 CT Kesteren; Broekdijk 19.
Pleumeekers, J.W.C.M.M.; 1984; 7261 LB Ruurlo; Beumersteeg 2.
Rooij, E.M.A. van; 1988; 8225 GD Lelystad; Kamp 14-23.
Scheers, R.J.T.; 2002; 7031 GC Wehl; Kemnadeweg 15.
Voermans, Mevr. M.; 2002; 3521 XG Utrecht; Beukstraat 26.
Wientjes, E.A.M.; 1998; 9301 XX Roden; Markiezenhof 21.

Overlijdensberichten:

Op 7 februari 2003, Joh. Kraai te Bilthoven.

Mutaties:

Blokdijk, Mevr. J.C.M.; 1993; 2635 DB Den Hoorn; Kapellaan 39; medew. bij H.J. van Kamp en H.W. Wagenaar; tel. prakt.: 010-5920696; fax prakt.: 010-5922499.

Braam, A.E.; 1986; 1777 JR Hippolytushoef; Koningsweg 85; tel. privé: 0227-593017; Hoofd afd. Landbouw Dir. Noord Min-LNV Groningen; tel. bur.: 050-5992365; fax bur.: 050-5992399; E-mail bur.: a.e.braam@lnv.agro.nl.

Braskamp, G.C.; 1999; 7545 TA Enschede; Goormaatweg 10; tel. privé: 053-4361831; E-mail privé: ka.en.co@keyaccess.nl; medew. bij Biomedical Primate Research Centre; tel. bur.: 015-2842534; E-mail bur.: braskamp@bprc.nl.

Bröker, Mevr. A.J.M.; 1995; 7021 JX Zelhem; Broekstraat 11 A; tel. privé: 0314-632825; E-mail privé: broker.a@worldonline.nl; medew. bij Groenhorst College; tel. bur.: 0342-455500; fax bur.: 0342-455590; E-mail bur.: a.j.m.broker@groenhorstcollege.nl.

Elten, J. van; 2002; 3512 VH Utrecht; Lange Lauwerstraat 167; tel. privé: 030-2801518; E-mail privé: jarno-vanelten@hotmail.com; medew. bij P.J.B. Kortman; tel. prakt.: 0172-650400; fax prakt.: 0172-650015; E-mail prakt.: info@dapgroenchart.nl.

Gaalen, Mevr. L.E. van; 1997; 3582 AP Utrecht; Looierstraat 13; tel.

privé: 030-2254010; E-mail privé: lindavangaalen@zonnet.nl; wet. medew. bij TNO-voeding Zeist; tel. bur.: 030-6944709; fax bur.: 030-6944927; E-mail bur.: vangaalen@voeding.tno.nl.

Haas, Mevr. C. de; 2002; 8106 AM Marienheem; De Jongstraat 14 tel. privé: 0572-353602; E-mail privé: coradehaas@hotmail.com; medew. bij F.J. van Egmond, L.H. Karstanje, P.H.M. Putker, H.P. Quist, M. Verhoef, H. Verhoeven en J.W. Zuurhout; tel. prakt.: 0572-353334; fax prakt.: 0572-355140. (toev. als lid)

Hendriks, Mevr. S.; 1997; 7833 KC Nieuw Amsterdam; Dommerskanaal ZZ 107; tel. privé: 0591-552071; E-mail privé: s1.hendriks@planet.nl; Gezelsch.dieren; tel. prakt.: 0591-551595; fax prakt.: 0591-551494; E-mail prakt.: s1.hendriks@planet.nl.

Huetink, Mevr. R.E.C.; 2002; 5126 DA Gilze; Molenstraat 35; tel. privé: 0161-456174; E-mail privé: carolinehuetink@hotmail.com; medew. bij A.C.L.M. Aarts, J.P.C. Caron, P.M.M. Dirven, P.M.C.W. Plasschaert en E. Vettorato; tel. prakt.: 0161-451350; fax prakt.: 0161-456400; E-mail prakt.: vcleyal@globe.nl. (toev. als lid)

Joosten-van Gasteren, Mevr. E.M.; 1999; 2907 RK Capelle a/d IJssel; Vuurdans 96; tel. privé: 010-4426490; tel. privé mobiel: 06-23385595; E-mail privé: gejoosten@es.com.

Joosten, Mevr. M.E.A.; 2002; 3511 RW Utrecht; Nieuwkade 211; tel. privé: 030-2334088; E-mail privé: martejoosten@yahoo.com; p., medew. bij F.H. Hornstra; tel. prakt.: 026-4421892.

Knijff, P.C.; 1974; 1215 AA Hilversum; Taludweg 17; tel. privé: 035-6245752; fax privé: 035-6245752; E-mail privé: p.c.knijff@chello.nl; Adviseur/mediator/netwerkdierenarts, Dir. Kliniconsult; tel. bur.: 035-6245752; Website: www.kliniconsult.nl.

Langhorst-Mak, Mevr. B.J.A.; 1997; 3068 RP Rotterdam; Fluitekruid 61; tel. privé: 010-2869491; tel. privé mobiel: 06-47978998; fax privé: 010-2869493; E-mail privé: bernadine.langhorst@euronet.nl; medew. bij D.A.P. Rotterdam; tel. prakt.: 010-4206666; fax prakt.: 010-4216575.

Nan, D.C.; 2002; 1688 CJ Nibbixwoud; Dorpsstraat 100; tel. privé: 0229-572546; E-mail privé: dennisnana@hotmail.com. (toev. als lid)

Oudwater, N.J.; 2002; 7873 BW Odoorn; Exloerweg 13; tel. privé mobiel: 06-47316055; medew. bij H.J.E. de Boer, R.K. de Boer, G.J. Bouwhuis, H.J. Haverkate, A.R. van IJssum, F.W. Oostra, H.B.A. Scholten en J. van der Zee; tel. prakt.: 0591-513151; fax prakt.: 0591-512889; E-mail prakt.: info@oost-drenthe.nl. (toev. als lid)

Peters, Mevr. A.J.; 2002; 4041 CT Kesteren; 4041 CT; Broekdijk 19; tel. privé: 0488-482147; E-mail privé: ppeters@hetnet.nl. (toev. als lid)

Pleumeekers, J.W.C.M.M.; 1984; 7261 LB Ruurlo; beumersteeg 2; tel. privé: 0573-461628; E-mail privé: j.pleumeekers@ppda.nl; medew. bij M.A.M. Boereboom en P.J.M. Wijnen; tel. prakt.: 0573-451168; E-mail prakt.: m.boereboom@ppda.nl. (toev. als lid)

Rooij, E.M.A. van; 1988; 8225 GD Lelystad; Kamp 14-23; wet. Medew. bij CIDC-Lelystad; tel. bur.: 0320-238238; E-mail bur.: e.m.a.vanrooij@did.wag-or.nl. (toev. als lid)

Scheers, R.J.T.; Gent 2002; 7031 GC Wehl; Kemnadeweg 15; tel. privé: 0314-681823; E-mail privé: royscheer@hotmail.com; medew. bij J.J. van Wijk en H. Willems; tel. prakt.: 024-6412208. (toev. als lid)

*Schulte-Overmeer, Mevr. G.E.; 2003; 8162 PB Epe; Soerelseweg 28; tel. privé: 0578-688688; E-mail privé: gerlindeovermeer@hotmail.com.

Speelman, Mevr. G.H.; 2002; 8431 EH Oosterwolde; Snellingerdijk 11; tel. privé: 0516-522695; E-mail privé: gertyspeelman@hotmail.com; medew. bij H.Jorritsma, J.W.E. Peters, P. Siderius, Mevr. M.J. van de Weerd en L.J. Westerlaan; tel. prakt.: 0516-512742; fax prakt.: 0516-513295; E-mail prakt.: dacoostw@hetnet.nl.

Voermans, Mevr. M.; 2002; 3521 XG Utrecht; Beukstraat 26; tel. privé mobiel: 06-19180346; E-mail privé: margreetvoermans@hotmail.com; Specialist in opleiding Gezondh. Zorg paard UU, FD. (toev. als lid)

*Wal-Geijtenbeek, Mevr. F. van der; 2003; 3524 BN Utrecht; Fivelingo 237; tel. privé: 030-2896641; E-mail privé: p.vanderwal@hetnet.nl; medew. bij A. Fennema; tel. prakt.: 0186-612066; fax prakt.: 0186-612258; E-mail prakt.: dapstroe@xs4all.nl.

Wientjes, E.A.M.; 1998; 9301 XX Roden; Markiezenhof 21; tel. privé: 050-5020227; E-mail privé: postbus@dierenkliniek.demon.nl; geass. met D.C.M. Hopmans; tel. prakt.: 050-5015500; fax prakt.: 050-5015505. (toev. als lid)

Zweeden, P.H.E. van; 1983; 5443 NS Haps; Klaasstokseweg 7 A; tel. privé: 0485-330066; E-mail privé: pzweeden@planet.nl; geass. met Zweeden-Uges, Mevr. M.E.C.C.; tel. prakt.: 0485-312800; fax prakt.: 0485-322020; E-mail prakt.: info@dierenkliniek.overhage.nl.

*Zweeden-Uges, Mevr. M.E.C.C.; 1984; 5443 NS Haps; Klaasstokseweg 7 A; tel. privé: 0485-330066; E-mail prakt.: pzweeden@planet.nl; tel. prakt.: 0485-312800; fax prakt.: 0485-322020; E-mail prakt.: info@dierenkliniek.overhage.nl.

Jubilea maart 2003

1 maart, Dr. A.L. van Zuijlen te Enschede, 40 jaar, afwezig
1 maart, G.H.G. Lindenhovius te Rolde, 50 jaar, afwezig
1 maart, P.R. de Vries te Odoorn, 35 jaar, aanwezig
1 maart, H. de Vrijer te Hellevoetsluis, 25 jaar, afwezig
2 maart, F.M.J. van Roessel te Eindhoven, 25 jaar, afwezig
2 maart, B.J.H.M. Slaats te Someren, 25 jaar, afwezig
2 maart, A. Baas te Deventer, 25 jaar, afwezig
2 maart, Dr. L.J.E. Rutgers te Utrecht, 25 jaar, afwezig
2 maart, J.J.J.M. Settels te Valkenswaard, 25 jaar, afwezig
2 maart, C.J. Kroeze te Emmen, 25 jaar, aanwezig
2 maart, M. Bossers te Vroomshoop, 25 jaar, aanwezig
3 maart, H.J.P. Geurts te Meterik, 25 jaar, aanwezig
3 maart, C.J. Vermeulen te 's-Gravenhage, 55 jaar, afwezig
3 maart, F.P.C.M. Knols te Uden, 30 jaar, afwezig
15 maart, J. Bootsma te De Blesse (F), 40 jaar, aanwezig
15 maart, H.H. Poppinga te Wommels, 35 jaar, afwezig
21 maart, J. Abma te Vriezenveen, 40 jaar, afwezig
21 maart, A.J. Derks te Overloon, 40 jaar, afwezig
21 maart, Th.G.J.H. Hendrickx te Echt, 40 jaar, afwezig
21 maart, M.M.F.H. van Kuijk te Someren, 40 jaar, afwezig
21 maart, F. X.M.M. Cremers te Voorschoten, 40 jaar, aanwezig
23 maart, H.A. Hagen te Kampen, 30 jaar, afwezig
23 maart, G. Huijser van Reenen te Midwoud, 30 jaar, aanwezig
23 maart, H. Reitsma te Amersfoort, 30 jaar, aanwezig
23 maart, Mevr. Drs. J.E. Zaaijer-Smit te Delden, 30 jaar, aanwezig
23 maart, J.G. Bruggert te Oldenzaal, 30 jaar, afwezig
23 maart, D. van de Meij te Grave, 30 jaar, afwezig
23 maart, P. Dijkstra te Surhuizum, 30 jaar, afwezig
23 maart, L.P.H.M. Vos te 's Hertogenbosch, 30 jaar, afwezig
23 maart, H.J. Buurma te Hoogeveen, 30 jaar, afwezig

Feline practice opportunity in upstate NY.

3 vet, 3 licensed tech. practice, academic setting near Cornell, ultrasound by board cert. radiologist, visas, license and air fare included with salary. Recent Utrecht associate available for reference. Contact KN Blackmore DVM, MRCVS, via kitkatclinton@aol.com.

Ter overname aangeboden:

gezelschapsdierenpraktijk

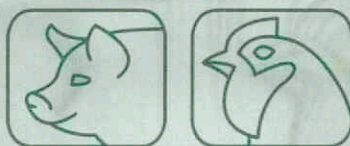
Zie voor uitgebreide omschrijving:

www.petport.nl/voorblad.html

tel.: 070 - 3204533

SOLUDOX 50%®

Uniek, Helder, Praktisch

- 2 doseringen, 2 wachttijden voor pluimvee
- korte wachttijd varken
- uitstekende oplosbaarheid
- eenvoudig in gebruik en veilig

Wachttijd:

Varken: vlees: 5 dagen

Niet-eierleggende kip: vlees: 5 dagen, bij maximaal 10 mg/kg lichaamsgewicht, gedurende maximaal 4 dagen, vlees: 12 dagen, bij maximaal 20 mg/kg lichaamsgewicht, gedurende maximaal 4 dagen.

Diergeneesmiddel REG NL 9612 - UDA Samenstelling: 1 g bevat: doxycyclinehyclaat 500 mg. **Indicatie:** Varken: Atrofische rhinitis, Bronchopneumonie, Pleuropneumonie. Niet-eierleggende kip: Pasteurellosis, respiratoire infecties. **Dosering:** Varken: Per dag 2 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen. Niet-eierleggende kip: Pasteurellosis: Per dag 2 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen / ORT: Per dag 4 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen.

Voor nadere informatie raadpleeg Eurovet Nederland BV, Handelsweg 25, 5531 AE Bladel, Tel 0497 38 86 88

eurovet

Animal Health

Dierenhospitaal Visdonk is een dierenartsenpraktijk waar momenteel dertien dierenartsen sterk diersoortspecifiek, zowel eerste- als tweede-lijns, werkzaam zijn. Vanuit onze uitstekend geoutilleerde kliniek streven we met een enthousiast team naar een optimale kwaliteit en zorg in de diergeneeskunde.

Wij zoeken op korte termijn een fulltime

Dierenarts Gezelschapsdieren m/v

Wij vragen een collega die:

- relevante werkervaring heeft;
- ervaren is in chirurgie en orthopedie bij het gezelschapsdier;
- een uitdrukkelijke bijdrage wil leveren aan nieuwe ontwikkelingen in de gezelschapsdierenpraktijk;
- bereid is volledig te participeren in de diersoortspecifieke avond-, nacht- en weekenddiensten;
- bereid is in de directe omgeving van Roosendaal te gaan wonen.

Teamgeest, flexibiliteit en leiderschap zijn eigenschappen die u niet vreemd zijn.

Wij bieden uitstekende ontplooiing- en toekomstmogelijkheden, waaronder de mogelijkheid tot associatie.

Inlichtingen en schriftelijke sollicitaties met uitgebreide CV, kunt u binnen tien dagen richten aan Dierenhospitaal Visdonk, ter attentie van mevrouw G. Broos-van Staaij, Visdonkseweg 2a, 4707 PE Roosendaal, telefoon 0165 583750.

Op korte termijn gezocht:

een enthousiaste parttime dierenarts m/v

in een eenmanspraktijk (80% paarden, 20% gezelschapsdieren). Er wordt een afwisselende baan geboden met groeimogelijkheden.

Reacties en inlichtingen: H. Schiffelers, Groeneweg 1, 6456 AW Bingelrade (L), telefoon 046 - 442 1811.

Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:	Deadline*)	
15-04-2003	maandag	24-03-2003
01-05-2003	donderdag	10-04-2003
15-05-2003	maandag	28-04-2003
01-06-2003	maandag	12-05-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

Nieuwe maatstaven in de ALLERGIE DIAGNOSTIEK

Fcε-rezeptor-test

VOOR HONDEN EN KATTEN

Fcε-receptor-test

De Fcε-receptor-test bereikt door zijn nieuwe werkwijze een hogere sensitiviteit en specificiteit. De verschillende allergenen kunnen in één keer of opgevoerd worden. Hierbij vindt eerst groepsgevoel een test plaats waarna eventueel een verdere uitwerking gedaan kan worden.

Door dierenartsen geleide afdelingen, buitendiensten door dierenartsen verzorgd, koerierdiensten beschikbaar in een groot deel van het land en faire prijzen zijn maar een klein deel van het service aanbod dat U bij ons kunt verwachten...

Voor meer informatie kunt U contact ...

... opnemen met Drs. Henriette Jansma - Regio Manager Nederland
Tel. 036 - 537 51 33 - Fax 036 - 537 62 45 - www.vetmedlabor.de - hjansma@planet.nl

Monoklonale antistoffen

Tegelijkertijd wordt de allergie test met monoklonale antistoffen voor hond en kat nog steeds als een goedkope alternatief aangeboden. Hierbij vindt eerst groepsgevoel een test plaats waarna eventueel een verdere uitwerking gedaan kan worden.

HET LABORATORIUM VOOR DIERENARTSEN
Vet Med Lab

Institut für klinische Prüfung
Ludwigsburg GmbH
Diergeneeskundig Laboratorium
Postfach 1110 - D-71611 Ludwigsburg

NIEUW

Een doorbraak in de gezondheidsvoeding voor de kat

Het eerste dieetprogramma ter preventie
van de meest voorkomende gezondheidsrisico's bij
GESTERILISEERDE POEZEN EN GECASTREERDE KATERS

Overgewicht - Suikerziekte - Blaasstenen of blaasgruis
Problemen als gevolg van haarballen
Chronische nierinsufficiëntie - Mond- en gebitsaandoeningen

ROYAL CANIN

Royal Canin Nederland BV - Postbus 63 - 5460 AB Veghel
Telefoon (0413)318400 - E-mail: info@royalcanin.nl - Internet: www.royalcanin.nl

Voor de derde keer in betrekkelijk korte tijd is het raak: dierhoudend Nederland wordt opnieuw geconfronteerd met een zeer besmettelijke infectieziekte! Een catastrofe met een vervoers- en exportverbod, grote financiële schade en emotionele problemen voor de direct betrokkenen. Heeft dit alles nu mogelijk te maken met het bereiken van de grenzen van dierlijke productie?

De gezelschapsdierensector blijft dergelijke calamiteiten bespaard, hoewel destijds de salinomycine-intoxicatie bij katten wel voor de nodige consternatie heeft gezorgd. Gezelschapsdieren worden (gelukkig) niet in zo groten getale en op een zo beperkt oppervlak gehouden als landbouwhuisdieren. Toch kunnen ook hier, vooral bij concentratie van dieren (kennels, catteries, asiels), voor de eigenaren grote problemen ontstaan, zoals toentertijd bij de introductie van het parvovirus in de hondenpopulatie. Misschien een onderwerp voor één van de studiemiddagen voor asiieldierenartsen die binnenkort weer georganiseerd gaan worden?

Nieuw in de huidige situatie is het potentiële gevaar voor de volksgezondheid. Ook het houden van gezelschapsdieren is niet geheel van risico's onbloeit, men denke bijvoorbeeld aan Salmonella- of Bartonella henselae-infecties. Naast de 'echte' gezelschapsdieren kunnen volksgezondheidsaspecten ook een rol spelen op andere plaatsen, waarbij een meer of minder intensief contact tussen mens en dier mogelijk is zoals op kinder- en zorgboerderijen, en wat zijn zoal de risico's van een tuberculose-infectie bij dierentuindieren? In het artikel aangaande risicofactoren voor insleep van ziekten en ziekteverwekkers op varkensbedrijven wordt opgemerkt dat het een utopie blijft om te veronderstellen dat absolute wering van ziekteverwekkers mogelijk is. De auteurs konden denk ik niet bevroeden dat deze uitspraak op een zo wrange wijze onderschreven zou worden bij het verschijnen van hun artikel.

Een utopie is per definitie een onbereikbaar doel. Een kwaliteitssysteem zal hier dan ook geen uitkomst bieden. Bij een diergeneeskundig kwaliteitssysteem gaat het uiteraard om de uitkomst (diagnose en therapie). Het is weinig zinvol om alle aandacht daarop te richten onder voorbijgaan aan de twee andere pijlers van een dergelijk systeem: structuren en processen. De ISO-certificering geeft hiervoor een kader. Men wordt gedwongen het geheel van werkzaamheden kritisch en structureel te beschouwen in het licht van de te bereiken doelstelling(-en). Eén hiervan kan overigens wel zijn het minimaliseren van het risico op ziekte-insleep. De kernvraag is: doen wij in het licht van onze doelstelling(-en) de goede dingen en zo ja, doen we ze wel op de juiste manier? Dit is eigenlijk de essentie van het leveren van kwaliteit. In navolging van een variant op de uitspraak van een beroemde ex-voetballer: "Elk voordeel heb z'n nadeel", brengt een kwaliteits-systeem onherroepelijk papieren rompslomp met zich mee. Het geloven in iemands mooie blauwe ogen ligt inmiddels ver achter ons (zo het al ooit gegolden heeft). Kwaliteit moet duidelijk aantoonbaar, te bewijzen zijn. Dat is alleen mogelijk door het structureel vastleggen van allerlei gegevens. Een dergelijke inzichtelijkheid kan zelfs tot marktvoordeel leiden, zoals bij de IKB-regeling, en kan bijdragen om in allerlei situaties tijdig in te grijpen. Situaties zoals geschetst in de bijdrage van mevrouw Boissevain kunnen op deze manier tot het verleden gaan behoren. Het niet bewijsbaar zijn van zaken kan tot felle discussies aanleiding geven, zoals we die kennen tussen voor- en tegenstanders van homeopathie. Uit het interview met Matthijs Schilder blijkt overigens dat ook wetenschappelijke instellingen wel eens (noodgedwongen) een therapie toepassen waarvan het effect niet wetenschappelijk bewezen is.

Aantoonbaarheid leidt tot transparantie, een tegenwoordig niet meer weg te denken maatschappelijke vereiste. Waar onvoldoende transparantie in een parlementaire democratie allemaal toe kan leiden hebben we recentelijk weer mogen ervaren.

Jan Vos

**Tijdschrift
voor
Diergeneeskunde**

Project 'Schone varkensstromen' 3

Risicofactoren voor insleep van varkensziekten/-ziekteverwekkers op varkensbedrijven in Nederland: een literatuuroverzicht

J.M. Smits^{1,2} en J.W.M. Merks¹

Tijdschr Diergeneeskd 2003; 128: 208-15

Overzichtsartikel

SAMENVATTING

In het kader van het project 'Schone varkenstromen' is er een uitgebreide literatuurstudie verricht betreffende risicofactoren voor insleep van pathogene micro-organismen op varkensbedrijven in Nederland. Aan de hand van deze literatuurstudie en in nauw overleg met de deskundigen uit de begeleidingsgroep van het project 'Schone varkensstromen' zijn een aantal voor de Nederlandse varkenshouderij relevante risicofactoren bepaald. De invloed van deze risicofactoren op de insleep van de belangrijkste varkensziekten/-ziekteverwekkers op een bedrijf voor de Nederlandse varkenshouderij werd gekwantificeerd voor drie verschillende niveaus van preventieve maatregelen. Er blijken met de thans reeds toegepaste voorzorgsmaatregelen zeer veel risicofactoren voor ziekte-insleep aanzienlijk te worden verkleind of zelfs verwaarloosbaar te worden. Bij de meeste ziekten inclusief de aangifteplichtige ziekten wordt aanvoer van dieren beschouwd als meest risicovol voor ziekte-insleep. Dit risico is echter op een aantal manieren sterk te verminderen. Daarnaast zijn de aërogene overdracht en insleep via knaag- en huisdieren de factoren die de meeste aandacht behoeven. Via gerichte handelingen en maatregelen kunnen een aantal van de specifieke risicofactoren deels of zelfs geheel weggenomen worden.

SUMMARY

Risk factors of contamination of pig farms in the Netherlands with pig diseases and agents thereof: a review on literature

Part of the project 'Clean pigs' an extensive study of literature was made of the risk factors related to the introduction of pathogenic micro-organisms in pigfarms in the Netherlands. On the basis of this study of literature and in close cooperation with the experts of the steering group of the project 'Clean pigs' a number of risk factors relevant for the Dutch pig farming were estimated. The impact of these risk factors on the introduction of the most important pig diseases/-agents in Dutch pig farming was quantified for three different levels of preventive measures.

It is shown that many risks can be reduced or even be neglected by the biosecurity measures already applied on pig farms. For most diseases, including list A and B diseases of the OIE list, introduction of new animals is regarded as the main risk factor, but this risk can be reduced in several ways. Besides this, aerogenic transmission and introduction by rodents and pet animals need the most attention. Through specific actions and measures several important risk factors can be diminished or even eliminated.

¹ IPG, Institute for Pig Genetics B.V., Postbus 43, 6640 AA Beuningen.

² Correspondentie: Drs. ir. J.M. Smits, TOPIGS, Postbus 86, 5268 ZH Helvoirt.
E-mail: Han.Smits@TOPIGS.com

INLEIDING

Terwille van een gezonde en rendabele varkenshouderij is er door de Nederlandse varkensfokkerij-organisaties het initiatief genomen voor het project 'Schone varkensstromen', om daarmee tevens in te spelen op de veranderende vragen vanuit de markt (5, 39). Met het project werd beoogd de gezondheid van de Nederlandse varkensstapel te optimaliseren door het vergelijken en evalueren van methodes van dierverplaatsing en bedrijfssystemen in de varkensproductietekenen en met name die van fokvarkens. Dit alles uiteraard met behoud van de goede genetische eigenschappen van het varken.

Het project is opgedeeld in drie fasen:

- I. Inventarisatie. In deze fase is er een uitgebreid onderzoek gedaan naar het belang van de verschillende varkensziekten binnen de Nederlandse varkenshouderij. Daarnaast heeft er een inventarisatie plaatsgevonden van de bedrijfssystemen die er op de wereld toegepast worden en zijn hun mogelijkheden bekeken ten aanzien van de verbetering van de varkensgezondheid. Als laatste is er in deze fase een inventarisatie uitgevoerd naar de risicofactoren voor insleep van pathogene micro-organismen op varkensbedrijven.
- II. Evaluatie van ingebrachte structuurvarianten. De in fase I vergaarde informatie is in fase II gecombineerd en enkele van de voor de Nederlandse varkenshouderij situatie beste alternatieve bedrijfssystemen zijn geselecteerd.
- III. Toetsing, implementatie en evaluatie. Van de lijst van alternatieven uit fase II is de meest perspectiefrijke uitgekozen en deze is in 2000 en 2001 getoetst.

Het project werd uitgevoerd door IPG (Institute for Pig Genetics B.V.) in opdracht van de varkensfokkerij-organisaties TOPIGS en Dumeco Breeding. De financiering kwam van het DiB (Diergezondheid in Beweging; ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Visserij (LNV); Productschappen Vee, Vlees en Eieren (PVE) en de fokkerij-organisaties.

Een groep van deskundigen begeleidde het project 'Schone varkensstromen'. Deze groep bestond uit prof. dr. ir. E.W. Brascamp (Leerstoelgroep Fokkerij en Genetica WU), dr. ir. K. Frankena (Leerstoelgroep Dierhouderij WU), prof. dr. J.H.M. Verheijden (Hoofdafdeling Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren Faculteit der Diergeneeskunde (FdD)), dr. P.C. Vesseur (halverwege project van het Proefstation voor de Varkenshouderij (PV) naar PVE overgegaan), dr. L. Vellenga (halverwege project van PVE naar Productschap voor Diervoeder (PVD) overgegaan), drs. J.P.H. Oskam (Dumeco Breeding), drs. G.J. van Groenland (TOPIGS), dr. ir. E. Knol (IPG) en dr. ir. J.W.M. Merks (IPG).

Het onder I. genoemde onderzoek naar het belang van de verschillende varkensziekten in Nederland en toepassing van de verschillende bedrijfssystemen binnen de varkenshouderij in de wereld en welke bedrijfssystemen voor de Nederlandse omstandigheden speciaal van belang zijn, werd reeds beschreven in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde (65, 66). Thans volgt het resultaat van een literatuurstudie betreffende risicofactoren voor insleep van pathogene micro-organismen op varkensbedrijven in Nederland. Deze literatuurstudie had tot doel de huidige kennis van de epizoötiologie voor wat betreft de risicofactoren voor insleep van varkensziekten/-ziekteverwekkers overzichtelijk op een rijtje te zetten teneinde voor belanghebbenden de te verrichten handelingen en de te nemen maatregelen binnen de varkenshouderij beter te kunnen funderen. Zowel de varkenshouder als de dierenarts kunnen deze kennis benutten om te zien wat er moet worden gedaan om pathogenen te weren van het bedrijf. Daarnaast kan met de verzamelde kennis de thans toegepaste maatregelen en bestaande regelgeving op dit gebied

worden getoetst op doelmatigheid. Tevens zal dan duidelijk worden welke kennis hieromtrent nog ontbreekt.

MATERIAAL EN METHODEN

Voor het verzamelen van de huidige kennis betreffende de risicofactoren van insleep van de diverse varkensziekteverwekkers op een bedrijf is er een uitgebreide literatuurstudie verricht (64); niet alleen inzake de risicofactoren zelf, maar ook inzake een mogelijke kwantificering van deze factoren. Aan de hand van deze literatuurstudie en in nauw overleg met de deskundigen uit de begeleidingsgroep van het project 'Schone varkensstromen' zijn een aantal, voor de Nederlandse varkenshouderij relevante, risicofactoren bepaald. De invloed van deze risicofactoren op de insleep van de diverse varkensziekten/-ziekteverwekkers op een bedrijf werd gekwantificeerd, rekening houdend met het niveau van de op de varkensbedrijven toegepaste voorzorgsmaatregelen. De vaststelling en kwantificering van de risicofactoren werd

Tabel 1. Overzicht van de bestudeerde literatuur betreffende de diverse vakensziekten/-ziekteverwekkers, relevant voor de Nederlandse varkenshouderij en gegroepeerd in categorieën.

Ziekte/ziekteverwekker	Literatuurvermelding
Categorie 1. (C 1): dierziekten/-ziekteverwekkers met een landelijk georganiseerde bestrijding (voorheen veewetziekten):	
Mond- en Klauwzeer (MKZ)	8, 35, 36, 37, 43, 46, 58, 77
Klassieke Varkenspest (KVP)	4, 26, 35, 36, 37, 40, 41, 43, 46, 58, 70, 71, 77
Afrikaanse Varkenspest (AVP)	36, 43, 77
<i>Trichinella spiralis</i>	43, 58, 77
<i>Brucella suis</i>	43, 77
Talfan (Teschen)	43, 77
Blaasjesziekte (Swine Vesicular Disease, SVD)	36, 43, 58, 77
Pseudorabiës (ziekte van Aujeszky)	5, 8, 12, 17, 20, 43, 44, 68, 77, 82
Hondsdolheid (rabiës)	43, 77
Miltvuur (<i>Bacillus anthracis</i>)	43, 77
Tuberculose (<i>Mycobacterium tuberculosis</i>)	43, 58, 77
Categorie 2. (C 2): de varkensziekten/-ziekteverwekkers met zeer grote schade voor de varkenshouderij:	
Oedeemziekte en speendiarree (<i>E. coli</i>)	28, 42, 43, 58, 77
<i>Streptococcus suis</i>	1, 2, 29, 30, 33, 43, 55, 58, 77, 80
<i>Salmonella</i>	5, 10, 42, 43, 44, 49, 51, 52, 58, 61, 77, 82, 85
Progressieve Atrofische Rhinitis (PAR; <i>Pasteurella multocida</i> DNT+)	22, 31, 43, 58, 77, 82
Influenza	34, 43, 60, 74, 77, 78
Abortus blauw (Porcine Reproductive and Respiratory Syndrome, PRRS)	6, 8, 9, 11, 14, 15, 43, 50, 56, 60, 74, 77, 78, 79, 81
Categorie 3. (C 3): de varkensziekten/-ziekteverwekkers met aanzienlijke schade voor de varkenshouderij:	
Geboortediarree (<i>E. coli</i>)	13, 23, 42, 43, 57, 58, 72, 77, 84, 86
Porcine Intestinal Adenomatosis (PIA, <i>Lawsonia intracellularis</i>)	42, 43, 77
dysenterie (<i>Brachyspira</i> (<i>Serpulina</i>) <i>hyodysenteriae</i>)	18, 42, 43, 44, 58, 77, 82
Eenzijdige longontsteking (App, <i>Actinobacillus pleuropneumoniae</i>)	16, 21, 22, 27, 32, 38, 43, 45, 59, 73, 74, 77, 78, 79, 83
Enzoötische pneumonie (<i>Mycoplasma hyopneumoniae</i>)	7, 8, 9, 19, 21, 27, 43, 47, 54, 67, 73, 74, 75, 77, 78

verricht voor de belangrijkste Nederlandse varkensziekten/-ziekteverwekkers die waren geselecteerd uit het onderzoek naar de belangen van varkensziekten in Nederland (62, 65). Het betreft de volgende ziekten/ziekeverwekkers gegroepeerd in drie categorieën, te weten:

Categorie 1. (C 1): dierziekten/-ziekteverwekkers met een landelijk georganiseerde bestrijding (voorheen veewetziekten): Mond- en Klauwzeer (MKZ), Klassieke Varkenspest (KVP), Afrikaanse Varkenspest (AVP), *Trichinella spiralis*, *Brucella suis*, Talfan (Teschen), blaasjesziekte (Swine Vesicular Disease, SVD), pseudorabiës (ziekte van Aujeszky), hondsdolheid (rabiës), miltvuur (*Bacillus anthracis*) en tuberculose (*Mycobacterium tuberculosis*).

Categorie 2. (C 2): de varkensziekten/-ziekteverwekkers met zeer grote schade voor de varkenshouderij: Oedeemziekte en spendediarree (*Escherichia coli*), *Streptococcus suis*, *Salmonella*, Progressieve Atrofische Rhinitis (PAR; *Pasteurella multocida* DNT+), influenza en abortus blauw (Porcine Reproductive and Respiratory Syndrome (PRRS)).

Categorie 3. (C 3): de varkensziekten/-ziekteverwekkers met aanzienlijke schade voor de varkenshouderij: Geboortediarrée (*E. coli*), Porcine Intestinal Adenomatosis (PIA, *Lawsonia intracellularis*), dysenterie (*Brachyspira* (*Serpulina*) *hyodysenteriae*), eenzijdige longontsteking (App, *Actinobacillus pleuropneumoniae*) en enzoëtische pneumonie (*Mycoplasma hyopneumoniae*).

RESULTATEN

Een overzicht van de bestudeerde literatuur betreffende de diverse varkensziekten/-ziekteverwekkers die relevant zijn voor de Nederlandse varkenshouderij zijn in de betreffende

categorie per ziekte/ziekeverwekker weergegeven in tabel 1. Voor de bepaling van de relevante risicofactoren is uitgegaan van de risicofactoren vermeld in 'Pig Disease' van D.J. Taylor (77). De volgende risicofactoren voor insleep van een ziekte/ziekeverwekker op een bedrijf werden van belang geacht en werd de navolgende indeling gehanteerd:

Hoofdgroepen risicofactoren:

- aanvoer dieren
- aërogeen
- ongedierte en huisdieren
- bezoekers
- mest
- vrachtwagen
- sperma
- materiaal en instrumenten
- swill en voer.

De kwantificering van de invloed van de diverse risicofactoren op de insleep is uitgedrukt in de cijfers 1, 2 en 3, die de rangorde weergeven. Cijfer 1 betekent het hoogste risico, cijfer 2 een hoog risico, cijfer 3 een klein risico en een leeg hokje houdt een verwaarloosbaar risico in. De resultaten van deze kwantificering is voor de onder materiaal en methoden genoemde ziekten/ziekeverwekkers per ziekte/ziekeverwekker apart weergegeven in de tabellen 2 t/m 6.

Voor de categorieën 2 en 3 (C 2 en C 3) ziekten is dit gedaan voor drie niveaus van voorzorgsmaatregelen, te weten:

- geen voorzorgen of hygiënische maatregelen getroffen ('worst case' situatie) (zie tabel 2);
- toepassing van normale hygiëne en veiligheidsvoorzieningen: hek om bedrijf heen, normale knaagdier/ongedierte-bestrijding, gebruik bedrijfsmateriaal en gebruik van bedrijfsoverall en -laarzen (zie tabel 3);

Tabel 2. Risico dat er overdracht van ziekten/ziekeverwekkers naar een varkensbedrijf in Nederland zal optreden, als er in het geheel géén voorzorgen of hygiënische maatregelen op het bedrijf worden getroffen ('worst case situatie').

Categorie en ziekte Risico-factor*	C 2 Oedeem- ziekte	C 2 Spen- diarree	C 2 Strep. suis	C 2 <i>Salmo- nella</i>	C 2 PAR	C 2 Influenza	C 2 PRRS	C 3 geboorte diarree	C 3 PIA	C 3 dysente- rie	C 3 App	C 3 Mycoplasma
Aanvoer dieren	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Aërogeen						2	1***					1
Ongedierte, huisdieren	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2
Bezoekers	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Mest/urine	2	3	3	1	3		2	3	2	3	2	
Vrachtwagens**	2	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2
Sperma	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Materiaal/instrumenten	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3
Swill/voer	3	3	3	1	3			3	3	3	3	3

* hoogste risico = 1; hoog risico = 2; klein risico = 3; leeg = verwaarloosbaar risico. De risico's zijn gebaseerd op literatuuronderzoek en meningen van deskundigen. Het zijn slechts indicaties.

** valt mede onder mest en/of aërogeen in verband met transport van positieve varkens, die over de openbare weg langs bedrijven worden vervoerd.

*** vooral tijdens de epizootische fase.

- optimale voorzorgsmaatregelen, zoals bij topfokbedrijven: hek om bedrijf heen, vergaande wering bezoekers, zeer uitgebreide knaagdier/ongediertebestrijding, douchen, gehele bedrijfskleding en -laarzen, zeer strenge hygiëne-eisen, vrachtwagens steeds gereinigd en bedrijf wordt als eerste op de route aangedaan, geen vrachtwagens op het schone bedrijfsdeel, gesloten of aanvoer van dieren met bekende hoge gezondheidsstatus, gebruik van isolatie en adaptatie van nieuw aangevoerde dieren, alleen gebruik bedrijfseigen materiaal, en bedrijf op grotere afstand (> 500 m) van volgend varkensbedrijf (zie tabel 4).

Voor de categorie 1 (C 1) ziekten (voorheen veewetziekten) is uitgegaan van twee situaties, namelijk:

- de situatie dat Nederland vrij is van de bewuste ziekten/ziekteverwekkers; dus het risico dat er een primair ziektegeval van de aangifteplichtige ziekten in Nederland zal optreden (zie tabel 5);
- de situatie dat er een aangifteplichtige ziekte in Nederland aanwezig is; dus het risico dat er overdracht van deze ziekte naar een vrij bedrijf zal optreden (zie tabel 6).

DISCUSSIE

Bij het onderzoek naar de ziekten en hun belangen voor de varkenshouderij valt vooral de beperkte kennis op betreffende de epidemiologische en economische gegevens (3, 64, 69). Kennis van risicofactoren en kwantificering daarvan is maar mondjesmaat te vinden. Met betrekking tot de resultaten zij daarom vermeld dat de risico-inschattingen zijn gebaseerd op meningen van deskundigen en op een zeer beperkte hoeveelheid aan (vaak retrospectief) veldonderzoek. Desondanks blijkt uit de verzamelde gegevens dat er zeer grote verschillen in risico's voor de varkensbedrijven bestaan met betrekking tot

de insleep van ziekten/ziekteverwekkers, afhankelijk van de mate waarin voorzorgsmaatregelen op de bedrijven worden getroffen. Zoals te verwachten viel, loopt een bedrijf dat geen enkele voorzorgsmaatregel neemt de grootste risico's. Bij een dergelijk bedrijf is het meestal alleen een kwestie van tijd dat allerlei infecties onder de aanwezige dieren voorkomen, met alle ongewenste gevolgen van dien. Hebben de bedrijven wel enige veiligheidsvoorzieningen en wordt normale hygiëne toegepast, dan kunnen reeds onder normale omstandigheden met gewoon secuur werken de risico's van insleep voor een deel worden beperkt. Dit is het geval bij de meeste varkensbedrijven in Nederland (de conventionele bedrijven). Bij een optimaal beveiligd bedrijf (topfokbedrijf) blijven de risico's van insleep tot een minimum beperkt.

Met betrekking tot de kwantificering van de invloed van de diverse risicofactoren op de insleep valt vooral de hoge inschatting van het risico van aanvoer van dieren op. Dat geldt in feite voor alle ziekten/ziekteverwekkers en voor alle bedrijven. Met de aanvoer van dieren op de bedrijven zal dus zeer zorgvuldig moeten worden omgegaan (dieren met bekende gezondheidsstatus, isolatie en/of adaptatie van de dieren, eventueel samen met medicineren en/of vaccineren, gecertificeerd transport in een goed gedesinfecteerde vrachtwagen die het schone deel van het bedrijf niet opkomt). Van grote invloed zijn ook de ongediertebestrijding en het weren van huisdieren uit de stal alsmede de aëroge overdracht bij met name influenza, PRRS en *Mycoplasma*.

Een aparte groep vormen de verwekkers van de aangifteplichtige ziekten; in principe de ziekteverwekkers die in Nederland niet meer (zouden moeten) voorkomen. Het gaat daarbij om twee aspecten: 1) voorkomen dat de ziekteverwekker het land binnen komt (ontstaan primair ziektegeval);

Tabel 3. Risico dat er overdracht van ziekten/ziekteverwekkers naar een gemiddeld conventioneel varkensbedrijf in Nederland zal optreden, als normale hygiëne en veiligheidsvoorzieningen op het bedrijf worden toegepast.

Categorie en ziekte Risico-factor*	C2 Oedeem- ziekte	C2 Speen- diarree	C2 Strep. suis	C2 <i>Salmo- nella</i>	C2 PAR	C2 Influenza	C2 PRRS	C3 geboorte diarree	C3 PIA	C3 dysente- rie	C3 App	C3 Mycoplasma
Aanvoer dieren	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Aërogeen						2	1***					1
Ongedierte, huisdieren	2	2	2	2	2	2		2	2	2		2
Bezoekers			3	3	3	3				3		
Mest/urine	3	3	3	3	3		2	3	2	3	2	
Vrachtwagens**	2	2	3	3	3		3	2	3	3		2
Sperma						3	3					
Materiaal/instrumenten	3	3	2	3	2			3	3	3		
Swill/voer				1								

* hoogste risico = 1; hoog risico = 2; klein risico = 3; leeg = verwaarloosbaar risico. De risico's zijn gebaseerd op literatuuronderzoek en meningen van deskundigen. Het zijn slechts indicaties.

** valt mede onder mest en/of aërogeen in verband met transport van positieve varkens, die over de openbare weg langs bedrijven worden vervoerd.

*** vooral tijdens de epizoötische fase.

II) en daarna voorkómen dat de ziekteverwekker naar andere bedrijven wordt overgebracht. In het eerste geval betreft het vooral risico's ten aanzien van import van dieren en risico's verbonden met infecties in onze buurlanden (aërogeen, ongedierte, gebruik van besmet swill/voer en vrachtwagens). In het tweede geval als de ziekte/ziekteverwekker eenmaal binnen de landsgrenzen is, zijn de risico's van overdracht vergelijkbaar met die van de overige ziekteverwekkers. Echter met dien verstande dat de aangifteplichtige ziekteverwekkers zich in een aantal gevallen sneller kunnen verspreiden door de totale afwezigheid van afweer bij de dieren en de hoge infectiviteit van de ziekteverwekkers. Swill en voer zijn risicofactoren die regelmatig in buitenlands onderzoek opgevoerd worden. Met de Nederlandse wetgeving (verbod swillvoeding) en voerproductie zal het risico aanzienlijk kleiner zijn dan in de meeste andere varkenshoudende landen.

Aan de hand van de vele mislukte eradicatiepogingen, de daarbij gebruikte methoden en de tegenstrijdige literatuurinformatie (64, tabel 1) is een goed beeld te krijgen van de grote tekortkomingen op epidemiologisch gebied van de diverse ziekten. Zelfs bij de best onderzochte ziekten vallen de tegenstrijdige resultaten op (KVP, MKZ, pseudorabiës, *Salmonella*, PRRS en App). Ongetwijfeld zullen op grond van nieuw wetenschappelijk onderzoek de inzichten ten aanzien van het belang van de verschillende factoren veranderen.

Resumerend kan, blijkens de resultaten van risicovermindering, worden gezegd dat de huidige situatie van biosecurity maatregelen op de bedrijven (maatregelen ter voorkoming van insleep van pathogene micro-organismen op een bedrijf) al heel goed is, mits strikt toegepast.

Via gerichte handelingen en maatregelen kan een aantal van de specifieke risicofactoren deels of zelfs geheel weggenomen worden; zoals het gesloten maken van een bedrijf, het screenen

van aan te voeren dieren of het toepassen van een isolatie en/of adaptatieperiode.

Voor wat betreft de aangifteplichtige ziekten ligt de nadruk duidelijk op het voorkómen van overdracht via de import van dieren, van de vrachtwagens die dieren vervoeren en de kiemoverdracht vanuit de ons omringende landen via de lucht, ongedierte en het voer. De aandacht op het voorkómen van uitbraken zal dan ook op deze factoren gericht moeten zijn.

Naast de maatregelen ter voorkoming van insleep van pathogenen op een bedrijf zal ook beter in kaart gebracht moeten worden hoe deze verwijderd kunnen worden van een bedrijf of uit een populatie (25, 63, 64, 76).

Allereerst zal er met alle belanghebbenden duidelijk moeten worden bepaald tot hoe ver gegaan moet en kan worden om de gezondheidstatus te verhogen of te behouden (varkensfokkerij, -houderij, onderzoekers, consument en overheden). Elke stap vooruit zal veelal meer investeringen vergen en dus kostenverhogend werken. Is dit met het oog op de buitenlandse concurrentie nog economisch verantwoord en in hoeverre is de consument bereid meer voor het eindproduct te betalen?

Het blijft een utopie te veronderstellen dat absolute wering van ziekteverwekkers mogelijk is. Het blijkt dat zelfs bij de strengste voorzorgsmaatregelen toch besmetting kan plaatsvinden met pathogene micro-organismen (24, 48, 53). Er zal steeds een afweging moeten plaatsvinden van de te maken kosten van de voorzorgsmaatregel, de te verwachten resultaten en de kosten en risico's die er gelopen worden bij het niet invoeren van die maatregel.

Een euro kan maar eenmalig uitgegeven worden; het is dus zaak om via onderzoek de werkelijke risico's beter te kunnen kwantificeren (46). Naast een goede kwantificering van de invloed van diverse risicofactoren van insleep van de ver-

Tabel 4. Risico dat er overdracht van ziekten/ziekteverwekkers naar een varkensbedrijf in Nederland zal optreden, als de voorzorgsmaatregelen op het bedrijf optimaal zijn (op fokbedrijven).

Categorie en ziekte Risico-factor*	C2 Oedeem- ziekte	C2 Speen- diarree	C2 Strep. suis	C2 <i>Salmo- nella</i>	C2 PAR	C2 Influenza	C2 PRRS	C3 gehoorte diarree	C3 PIA	C3 dysente- rie	C3 App	C3 Myco- plasma
Aanvoer dieren	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Aërogeen						2	1***					1
Ongedierte, huisdieren									2	2		
Bezoekers					2	3						
Mest/urine												
Vrachtwagens**							3					2
Sperma						3	3					
Materiaal/ instrumenten												
Swill/voer				1								

* hoogste risico = 1; hoog risico = 2; klein risico = 3; leeg = verwaarloosbaar risico. De risico's zijn gebaseerd op literatuuronderzoek en meningen van deskundigen. Het zijn slechts indicaties.

** valt mede onder mest en/of aërogeen in verband met transport van positieve varkens, die over de openbare weg langs bedrijven worden vervoerd.

*** vooral tijdens de epizootische fase.

schillende ziekteverwekkers zijn economische kengetallen ten aanzien van de impact van de ziekteverwekkers en de kosten ten aanzien van het uitvoeren en implementeren van gerichte biosecurity maatregelen van essentieel belang om tot een goed pakket van inzetbare voorzorgsmaatregelen te kunnen komen. Dan zal ook blijken of de huidige maatregelen terecht zijn genomen of niet.

Op het ogenblik worden zeer veel biosecurity maatregelen geïmplementeerd in de varkenshouderijpraktijk. Er is echter bijna geen wetenschappelijke onderbouwing ten aanzien van het nut van deze maatregelen en handelingen en dus ook niet ten aanzien van de regelgeving die deze maatregelen en handelingen voorschrijven. Er zal nog veel wetenschappelijk onderzoek moeten worden verricht om deze maatregelen te

Tabel 5. Risico dat er een primair ziektegeval van de veewetziekten op een varkensbedrijf in Nederland zal optreden, als Nederland vrij is van deze bewuste ziekten.

Categorie en ziekte Risiko-factor*	C1 MKZ	C1 KVP	C1 AVP	C1 Rabiës	C1 Anthrax	C1 Trichinella	C1 Brucella	C1 Tuberculose	C1 Talfan	C1 SVD	C1 Aujeszky
Aanvoer dieren	1	1	1		2		1	1	1	1	1
Aërogeen	3										2
Ongedierde, huisdieren			2	1		1	2	1			
Bezoekers											
Mest/urine									1		
Vrachtwagens**	2	2									
Sperma	3						3				
Materiaal/instrumenten											
Swill/voer	3	2	2		1	2	2			2	

* hoogste risico = 1; hoog risico = 2; klein risico = 3; leeg = verwaarloosbaar risico. De risico's zijn gebaseerd op literatuuronderzoek en meningen van deskundigen. Het zijn slechts indicaties.

** valt deels onder mest en/of aërogeen in verband met aanwezigheid van positieve mest of urine op niet volledig schone vrachtwagens.

Tabel 6. Risico dat er overdracht van de veewetziekten naar een vrij varkensbedrijf in Nederland zal optreden, als deze bewuste ziekten in Nederland aanwezig zijn.

Categorie en ziekte Risiko-factor*	C1 MKZ	C1 KVP	C1 AVP	C1 Rabiës	C1 Anthrax	C1 Trichinella	C1 Brucella	C1 Tuberculose	C1 Talfan	C1 SVD	C1 Aujeszky
Aanvoer dieren	1	1	1		1	1	1	2	1	1	1
Aërogeen	2										1
Ongedierde, huisdieren	3	1	2	1		2	2	1	2	2	3
Bezoekers	3	2			3			3			3
Mest/urine	3	3			3				2		3
Vrachtwagens**	2	2									3
Sperma	3	3***					2				
Materiaal/instrumenten		3	3		3			3	2	2	3
Swill/voer	3	2	2		2	2	3			3	

* hoogste risico = 1; hoog risico = 2; klein risico = 3; leeg = verwaarloosbaar risico. De risico's zijn gebaseerd op literatuuronderzoek en meningen van deskundigen. Het zijn slechts indicaties.

** rol sperma bij overdracht KVP-virus nog niet bekend, mogelijk groter risico door auto, materiaal of persoon van KI op bedrijf dan het sperma zelf (zie ook Dossier Varkenspest (4) en Stegeman *et al.* (70, 71).

*** valt deels onder mest en/of aërogeen in verband met aanwezigheid van positieve mest of urine op niet volledig schone vrachtwagens.

valideren; onderzoek met de nadruk op het kwantificeren van de verschillende risicofactoren voor insleep van de diverse pathogene micro-organismen op een bedrijf. Pas dan kunnen de varkenshouderij en de overheid gerichter investeren respectievelijk sturen. Ook kan de consument dan nog meer zekerheid worden geboden omtrent de afwezigheid van zoönotische agentia bij de varkens en in het eindproduct. Het betreft hier de ziekteverwekkers, die ook ziekte bij de mens kunnen veroorzaken.

LITERATUUR

1. Amass SF, Clark LK, and Wu CC. Source and timing of *Streptococcus suis* infection in neonatal pigs: Implications for early weaning procedures. *Swine Health and Production* 1995; 3: 189-93.
2. Amass SF, Clark LK, Knox K, and Wu CC. *Streptococcus suis* colonization of piglets during parturition. *Swine Health and Production* 1996; 4: 269-72.
3. Amass SF, and Clark LK. Biosecurity considerations for pork production units. *Swine Health and Production* 1999; 7: 217-28.
4. Anonymous. Dossier Varkenspest. 1997/98, homepage LNV internet.
5. Anonymous. Op weg naar vrijwaring van specifieke infectieziekten in de varkenshouderij. NRLO-rapport nr. 95/4, rapport van de NRLO-Taakgroep Vrijwaring van specifieke ziektekiemen in de Varkenshouderij, 1995.
6. Baas E. Analyse van risicofactoren van PRRS, een epidemiologische pilot studie (intern rapport). Vakgroep Veehouderij E 079, 1993.
7. Bæko P, Madsen KS, Aagard M, and Szancer J. Eradication of *Mycoplasma hyopneumoniae* from infected herds without restocking. Proceedings of the 13th IPVS Congress, Bangkok, Thailand, 26-30 June 1994: 135.
8. Barcelo J, and Marco E. On farm biosecurity. Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. 1: 129-33.
9. Barfod K. Persoonlijke mededeling betreffende OR's voor PRRS en *Mycoplasma* in SPF-bedrijven ten opzichte van andere bedrijven in Denemarken, 1998.
10. Baum DH, Harris DL, Nielsen B, and Fedorka-Cray PJ. Risk factors associated with increased seroprevalence of *Salmonella* in finishing swine. Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. II: 79.
11. Baysinger AK, Dewey CE, Straw BE, Brumm MC, Schmitz J, Doster A, and Kelling C. Risk factors associated with endemic reproductive deficiencies caused by PRRSV infection. *Swine Health and Production* 1997; 5: 179-87.
12. Bolder FWMM. Transmissie van virus van de ziekte van Aujeszky als maat voor de effectiviteit van vaccinatie onder praktijkomstandigheden. Scriptie GD & LUW Vakgroep Veehouderij E 124, 1993.
13. Bowman GL, Ott SL, and Bush EJ. Management effects on preweaning mortality: A report of the NAHMS National Swine Survey. *Swine Health and Production* 1996; 4: 25-32.
14. Brouwer J, Frankena K, Jong MF de, Voets R, Dijkhuizen AA, Verheijden J, and Komijn RE. PRRS: effect on herd performance and risk analyses. Proceedings of the 5th congress of the Dutch society for veterinary epidemiology and economy, Wageningen, December 1992.
15. Brouwer J, Frankena K, Jong MF de, Voets R, Dijkhuizen AA, Verheijden J, and Komijn RE. PRRS: effect on herd performance after initial infection and risk analyses. *Vet Quart* 1994; 16: 95-100.
16. Brunshot G van. Risk assessment methode toegepast op *Actinobacillus pleuropneumoniae* bij vleesvarkens. Scriptie Vakgroep Veehouderij E 144, 1994.
17. Buijts JAAM. Computer simulation to support policy-making in Aujeszky's disease control. Proefschrift aan de Landbouw Universiteit Wageningen, 1998.
18. Castryck F, Hommez J, Miry C, and Lein A. *Serpulina hyodysenteriae*-infecties bij varkens. *Tijdschr Diergeneesk* 1998; 123: 535-40.
19. Clark LK. Control or eradication of *Mycoplasma pneumoniae* of swine. Proceedings of the American Association of Swine Practitioners, Des Moines Iowa, 7-10 March 1997: 403.
20. Deen J, Erickson GA, and Scherba G. A retrospective study of factors associated with eliminating circulating pseudorabies virus in sow herds. *Swine Health and Production* 1999; 7: 147-50.
21. Desrosiers R. Control of bacterial respiratory diseases. Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. I: 21-6.
22. Desrosiers R, and Moore C. Indirect transmission of *Actinobacillus pleuropneumoniae*. *Swine Health and Production* 1998; 6: 263-5.
23. Dewey CE, Wittum TE, Hurd HS, Dargatz DA, and Hill GW. Herd- and litter-level factors associated with the incidence of diarrhea morbidity and mortality in piglets 4-14 days of age. *Swine Health and Production* 1995; 3: 105-12.
24. Dewey C, and Friendship B. Health status as a risk factor: a system and unit perspective. Banff pork seminar, Advances in Pork production 1998; vol. 9.
25. Dial GD, Wiseman BS, Davies PR, Marsh WE, Molitor TW, Morrison RB, and Thawley DG. Strategies employed in the USA for improving the health of swine. *Pig News and Information* 1992; 13: 111-23.
26. Edwards S. Epidemiology and control of Classical Swine Fever. *Epidemiol* 1992; 74-9.
27. Elbers ARW, Tielen MJM, Snijders JMA, Cromwijk WAJ, and Hunneman WA. Epidemiological studies on lesions in finishing pigs in the Netherlands. I. Prevalance, seasonability and interrelationship. *Prev Vet Med* 1992; 14: 217-31.
28. Engen E van. Kritische controlepunten in het management en op het bedrijf ter beheersing en preventie van speendiarree bij biggen. Scriptie vakgroep Veehouderij, sectie Gezondheidsleer & Reproductie, 1998.
29. Enright MR, Alexander TJL, and Clifton-Hadley FA. Role of houseflies (*Musca domestica*) in the epidemiology of *Streptococcus suis* type 2. *Vet Rec* 1987; 121: 132-3.
30. Fangman TJ, and Tubbs RC. Segregated early weaning. *Swine Health and Production* 1997; 5: 195-8.
31. Frankena K. Risico-analyse en preventieve gezondheidszorg voor varkens. PHLO cursus, Preventieve gezondheidszorg in de varkenshouderij, 1998.
32. Gottschalk M. *Actinobacillus pleuropneumoniae*: An update. Proceedings 30th Annual meeting of the American Association of Swine Practitioners, St. Louis, Missouri, Feb. 28 - March 2 1999: 357-63.
33. Gottschalk M. *Streptococcus suis*: an update. Proceedings 30th Annual meeting of the American Association of Swine Practitioners, St. Louis, Missouri, Feb. 28 - March 2 1999: 489-92.
34. Heer A and Ewald C. Mit dem vorkommen von Influenza-A-virusinfektionen bei Mastschweinen assoziierte Faktoren. Tagung der Fachgruppe Tierseuchen der Deutsche Veterinärmedizinische Gesellschaft e.V. Gießen, 7-8 Juni 1995: 58-66.
35. Horst HS, Dijkhuizen AA, and Huirne RBM. Quantification of risk factors concerning outbreaks of contagious animal diseases using conjoint analysis. Proceedings of the 8th Congress of the Dutch Society for Veterinary Epidemiology and Economics, Lelystad, 13 december 1995: 79-90.
36. Horst HS. Risk and economic consequences of contagious animal disease introduction. Proefschrift voor de Vakgroep Agrarische Bedrijfseconomie, Landbouw Universiteit Wageningen, 1998.
37. Horst HS. Risico's op en economische gevolgen van insleep van besmettelijke dierziekten in Nederland. *Tijdschr Diergeneesk* 1999; 124: 111-5.
38. Hunneman W. Incidence, economic effects and control of *Haemophilus pleuropneumoniae* infections in pigs. *Vet Quart* 1996; 18: 83-7.
39. Julicher CHM, Klink EGM van, Peuter G de, Schumer DL en Versteijcken GHM. De toekomst van de diergezondheid: wie zal het een zorg zijn. Projectgroep Diergezondheid in Beweging, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1993: 29 pp.
40. Koninklijke Maatschappij voor Diergeneeskunde. Evaluatie voorkoming, opsporing en bestrijding klassieke varkenspest 1997-1998. *Tijdschr Diergeneesk* 1998; 123: 545-8.
41. Laevens H, Koenen F, Deluyker H, Berkvens D, and Kruif A de. An experimental infection with Classical Swine Fever virus in weaner pigs. *Vet Quart* 1998; 20: 41-9.
42. Lanza I. Control of infectious enteric diseases of swine. Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. I: 79-86.
43. Leman AD, Straw BE, Mengeling WL, D'Allaire S, and Taylor DJ (editors) Diseases of swine. Wolfe Publishing Ltd., 7th edition, Ames, Iowa: Iowa State University Press, 1992.
44. Le Moine V, Vannier P, and Jestin A. Microbiological studies of wild rodents in farms as carriers of pig infectious agents. *Prev Vet Med* 1987; 4: 399-408.
45. Macinnes JJ, and Rosendal S. Prevention and control of *Actinobacillus (Haemophilus) pleuropneumoniae* infection in swine: a review. *Can Vet J* 1988; 29: 572-4.
46. Meuwissen MPM, Horst HS, Huirne RBM en Dijkhuizen AA. Schade verzekerd!?, Een haalbaarheidsstudie naar risicokwantificering en verzekering van veewetziekten. Vakgroep Agrarische Bedrijfseconomie,

- Landbouw Universiteit Wageningen, ISBN 90-6754-480-9, 1997: 164 pp.
47. Mousing J, Lybye H, Barfod K, Meyling A, Rønsholt L, and Willeberg P. Chronic pleuritis in pigs for slaughter: an epidemiological study of infectious and rearing system-related risk factors. *Prev Vet Med* 1990; 9: 107-19.
48. Muirhead MR. The high health status herd. *Journal of Pig Veterinary Society* 1989; 22: 38-50.
49. Nietfeld J, Feder I, Kramer TT, Schoneweis D, and Chengappa MM. Preventing *Salmonella* infection in pigs with offsite weaning. *Swine Health and Production* 1998; 6: 27-32.
50. Nijskens JJW en Waal CAH van de. Verboden toegang voor ziektes, programma beschermt bedrijf tegen ziektes. *Boerderij/ Varkenshouderij* 1994; 79 (10): 16-8.
51. Ooms M. HACCP in de vleesvarkenshouderij; pilot-studie over de *Salmonella*-problematiek. Scriptie Vakgroep veehouderij E 199, 1996.
52. Ormel M. Vrijwaring van *Salmonella* in de varkenshouderij beschreven met een epidemiologisch model. Scriptie Vakgroep veehouderij E 182, 1995.
53. Pijoan C. Disease of high-health pigs: Some ideas on pathogenesis. *Proceedings A.D. Leman Swine Conference, St. Paul Minnesota*, 1995: 16-7.
54. Rautiainen E, Wallgren P, Veijalainen P, Johansson K-E, and Laamanen I. The transmission of *Mycoplasma hyopneumoniae* between sow and piglets during the first 14 days of piglets' life. *Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. II: 250.*
55. Reed AJ, Amass SF, and Stevenson GW. Evidence of vertical transmission of pathogenic *Streptococcus suis* resulting in meningitis in a nursery pig. *Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. II: 87.*
56. Robertson IB. Porcine Reproductive and Respiratory Syndrome (blue eared pig disease): some aspects of its epidemiology. *Epidemiol* 1992: 24-38.
57. Rothe R, and Kalm E. Risk factors and genetic variance components of pre-weaning mortality in piglets. 50th Annual meeting of the European Association for Animal Production, Zürich, Switzerland, 22-26 August 1999.
58. Roelofs PFMM, Nijskens JJW, Vesseur PC en Plagge JG. Vliegenbestrijding in varkensstallen. Praktijkonderzoek voor de Varkenshouderij. Proefverslag nummer P 1.208, ISSN 0922-8586, 1998.
59. Rosendal S, and Mitchell WR. Epidemiology of *Haemophilus pleuropneumoniae* infection in pigs: A survey of Ontario pork producers. *Can J Comp Med Vet Sci* 1981; 47: 1-5.
60. Scheidt AB. Control of viral respiratory diseases. *Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. I: 27-32.*
61. Siemens H. Aanpak *Salmonella* in de steigers. *Boerderij/varkenshouderij* 1999; 84 (18): 20-1.
62. Smits JM. Belang varkensziekten in Nederland, 'Schone varkensstromen'. IPG-verslag 98-9, 1998: 40 pp.
63. Smits JM. Beheersing- en vrijwaring van varkensziekten middels bedrijfssystemen. IPG-verslag 99-3, 1999: 56 pp.
64. Smits JM. Risicofactoren voor ziekte-insleep op een Nederlands varkensbedrijf. IPG-verslag 2000-1, 2000: 98 pp.
65. Smits JM en Merks JWM. Het belang van de verschillende varkensziekten in Nederland. Project 'Schone varkensstromen' 1. *Tijdschr Diergeneeskde*, 2001; 126: 2-8.
66. Smits JM en Merks JWM. Gezondheidsverbetering in de varkenshouderij door toepassing van bedrijfssystemen. Project 'Schone varkensstromen' 2. *Tijdschr Diergeneeskde*, 2002, 127: 219-25.
67. Stärk KDC, Keller H, and Eggenberger E. Risk factors for the reinfection of specific pathogen free pig breeding herds with enzootic pneumonia. *Vet Rec* 1992; 131: 532-5.
68. Stegeman JA, Elbers ARW, Jong MCM de, and Dijkhuizen AA. Estimating seroprevalence and introduction rate of pseudorabies virus at regional level. *Proceedings of the 8th Congress of the Dutch Society for Veterinary Epidemiology and Economics, Lelystad, 13 december 1995: 49-78.*
69. Stegeman JA, Jong MCM de en Leeuwen JM van. Inventarisatie kritische risicofactoren. Projectgroep Diergezondheid in Beweging, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1996: 124 pp.
70. Stegeman JA, Elbers ARW, Bouma A, Smit AJ de, and Jong MCM de. Transmission of Classical Swine Fever virus within herds during the 1997-1998 epidemic in the Netherlands. *Prev Vet Med* 1999; 42: 201-18.
71. Stegeman JA, Elbers ARW, Smak JA, and Jong MCM de. Quantification of the transmission of classical swine fever virus between herds during the 1997-1998 epidemic in the Netherlands. *Prev Vet Med* 1999; 42: 219-34.
72. Stevenson GW, Frey B, Lockhart JL, Lin D, and Morris RS. Risk factors for preweaning mortality in Australasian piggeries. *Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. II: 105.*
73. Stevenson GW. Bacterial pneumonia in swine. *Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. I: 11-20.*
74. Straw B. Performance measured in pigs with pneumonia and housed in different environments *J Am Vet Med Assoc* 1991; 198: 627-30.
75. Straw B, and Clark LK. Mycoplasmal pneumonia of swine. *Purdue University, cooperative extension service, PIH-29*, 1998.
76. Swinkels JWGM en Vesseur PC. Programmagroep Integrale Structuur voor Vrijwaring van infectieziekten bij varkens (ISV-varken). Proefverslag P 1.128, 1995: 36 pp.
77. Taylor DJ. Pig diseases. 6th edition, ISBN 0 9506932 5 1, 1995: 367 pp.
78. Tielen MJM. Respiratory diseases in pigs: incidence, economic losses and prevention in the Netherlands. In: *Energy metabolism in farm animals. Effects of housing, stress and disease*, ed. Verstegen MWA en Henken AM, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, Lancaster, 1987: 321-336.
79. Torremorrel M, Pijoan C, Janni K, Walker R, and Soo Joo H. Airborne transmission of *Actinobacillus pleuropneumoniae* and porcine reproductive and respiratory syndrome virus in nursery pigs. *Am J Vet Res* 1997; 58: 828-32.
80. Torremorrell M. Dynamics of mucosal colonization of young pigs by *Streptococcus suis*. *Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. II: 89.*
81. Waaij L van der. De mogelijkheden van het gebruik van het EPiMAN systeem voor identificatie, registratie en bestrijding van Abortus Blauw. Scriptie Vakgroep Veehouderij E 147, 1994.
82. Waddilove J. Rodents carry disease! *Pig Progress* 1997; 50: 601.
83. Wassenaar M. Pleuritis bij vleesvarkens in Nederland, risicofactoren en economische schade. Scriptie Vakgroep Agrarische bedrijfseconomie E 222, 1997.
84. Wittum TE, Dewey CE, Hurd HS, Dargatz DA, and Hill GW. Herd- and litter-level factors associated with the incidence of diarrhea morbidity and mortality in piglets 1 to 3 days of age. *Swine Health and Production* 1995; 3: 99-104.
85. Wolf PJ van der, Elbers ARW, Wolbers WB, Heijden HMJF van der, Schie FW van, Hunneman WA, and Tielen MJM. Risk factors for *Salmonella* in slaughter-pigs in the Netherlands. *Proceedings of the 15th IPVS Congress, Birmingham, England, 5-9 July 1998; vol. II: 68.*
86. Yeske P, Ott SL, and Hurd HS. Facility effects on preweaning mortality: A report of the NAHMS National Swine Survey. *Swine Health and Production* 1994; 2: 11-8.

Coming up soon

Het nieuwe droogzetten

Binnenkort
meer informatie

Animal Health

Nieuwe regeling IKB Varkens per 1 april 2003 van kracht

Alleen erkende varkensdierenarts mag IKB-bedrijven begeleiden

S. Umans

Berichten en verslagen

De regeling Integrale Ketengeregeling (IKB) Varkens is vernieuwd. De verschillende ketenpartijen hebben gekozen voor één (basis)ketengarantiesysteem, dat gebaseerd is op de huidige IKB-regeling, aangevuld met normen voor voedselveiligheid, diergezondheid en welzijn. Eén van de opvallendste

zaken in de nieuwe regeling is dat de beoordeling en sancti-
oning door een onafhankelijke partij wordt uitgevoerd
en niet meer door de slachterijen. Voor de dierenartsen is
verder van belang dat in de nieuwe regeling alleen erkende
varkensdierenartsen de IKB-bedrijven mogen begeleiden,
dat de begeleidingsfrequentie voor met name vleesvar-
kensbedrijven is aangescherpt tot één keer per maand en
dat varkenshouders tegen bepaalde ziektes zelf mogen
vaccineren, vanzelfsprekend onder strikte voorwaarden.

Per 1 april 2003 is de nieuwe IKB Varkens een feit. Vanaf
deze datum tot aan december 2003 worden op IKB-bedrij-
ven controles verricht, die bestaan uit twee gedeelten. Het
eerste deel van de controle gebeurt volgens de oude IKB-
normen. Klopt er iets niet, dan treedt het oude sanctione-
ringssysteem in werking. Voldoet het bedrijf aan de oude
IKB-normen, dan krijgt de varkenshouder het IKB-certifi-
caat voor 2003. Het tweede deel bestaat uit een controle op
de nieuwe normen. Als de varkenshouder nog niet (hele-
maal) voldoet aan deze nieuwe normen, dan krijgt hij een
jaar de tijd om die punten aan te passen. Bij de eerstvolgende
IKB-controle in 2004 moeten ze in orde zijn. Als dat het ge-
val is, wordt IKB-erkenning weer verlengd.

Het normenpakket voor de varkenshouder is enorm uitge-
breid. Er zijn in de nieuwe regeling maar liefst 250 controle-
punten! Gelukkig worden de meeste punten in de dagelijkse
praktijk al toegepast. Van de varkenshouders zal worden ge-
vraagd de werkwijze voor een aantal bedrijfsactiviteiten vast
te leggen in protocollen. Hierdoor wordt duidelijk dat de var-
kenshouder zegt wat hij doet en doet wat hij zegt. Voor het
opstellen van de protocollen krijgen varkenshouders onder-
steuning vanuit de kolom. Eén van de belangrijkste verande-
ringen is dat de varkenshouder een bilaterale overeenkomst
moet maken met een onafhankelijke certificerende organisa-
tie (VERIN) en met een erkende varkensdierenarts.

Erkende varkensdierenarts

Niet alleen voor de varkenshouders verandert er veel, ook de

andere ketenpartijen krijgen met nieuwe eisen te maken. Het
jaar 2003 is daarbij een overgangsjaar. Vanaf 2004 moet ie-
dereen zich daadwerkelijk aan de nieuwe IKB-regeling gaan
houden.

Volgens de oude regeling mogen alle dierenartsen die wer-
ken volgens de GVP-code (goede veterinaire praktijk) IKB-
bedrijven begeleiden. In de nieuwe regeling is opgenomen
dat deze taak alleen is voorbehouden aan erkende varkens-
dierenartsen. Zoals bekend onderscheidt zo'n erkende var-
kensdierenarts zich onder meer door een minimum aantal
uren werkzaam te zijn op varkensbedrijven en door specifiek
op het gebied van varkensgezondheidszorg nascholing te
volgen. Met deze erkende varkensdierenarts moet een over-
eenkomst worden gemaakt, waaronder zowel de varkens-
houder als de erkende varkensdierenarts zijn handtekening
zet. Ook dit wijkt af van de oude regeling.

Het zelf mogen enten tegen bedrijfsgebonden dierziekten door
varkenshouders is nog zo'n opvallend punt in de nieuwe rege-
ling. Het ministerie van LNV is bezig met de beoordeling van
de door partijen overeengekomen randvoorwaarden. Zodra de
handtekeningen zijn gezet, kan men van start met de
Modelovereenkomst Dierenarts Varkenshouder. Tot die tijd
blijven de huidige regels gelden. Eén van de randvoorwaarden
is de cursus adequaat vaccineren die de varkenshouders die
zelf willen enten moeten volgen. Overigens is het absoluut
niet de bedoeling dat de rol van de dierenarts als veterinaire be-
geleider hierdoor minder wordt. Integendeel: van partijen
wordt als bindende voorwaarden verwacht dat zij gezamenlijk
een bedrijfsbehandelplan opstellen op basis waarvan de var-
kenshouder streeft naar een verhoging van het diergezond-
heidsniveau.

Tien jaar IKB

Het is natuurlijk niet toevallig dat de nieuwe regeling IKB
Varkens in het jaar 2003 van start gaat: het jaar dat de IKB-
regeling zijn tienjarig jubileum viert. Uit onderzoek blijkt
dat de IKB-regeling in Europa weliswaar als beste naar vo-
ren komt, maar de concurrentie door de ons omringende lan-
den staat niet stil! Bovendien is in die tien jaar de markt ver-
anderd en ook de varkenshouderij. Reden genoeg dus om de
regeling aan te passen.

Wat tien jaar geleden startte als een waardevol inkoopin-
strument in een sterk aanbodgeoriënteerd systeem, is inhou-
delijk enorm aangepast. Er is sprake van een toenemende
invloed vanuit de markt (de inkopers) en de maatschappij,
die nieuwe voorwaarden en eisen heeft. De oude IKB-rege-
ling heeft Nederland overigens geen windeieren gelegd,

want zo'n zestig procent van de topinkopers in het buitenland vindt IKB het beste systeem. Als het gaat om de vers vleesmarkt, heeft Nederland dus een Europese topositie, mede door het hoge deelnamepercentage van tachtig procent. Om die positie echter te behouden en te versterken is het noodzakelijk aan de eisen van markt en maatschappij te voldoen. In de nieuwe regeling zijn deze eisen van voedselveiligheid, diergezondheid en welzijn dan ook opgenomen.

Communicatie

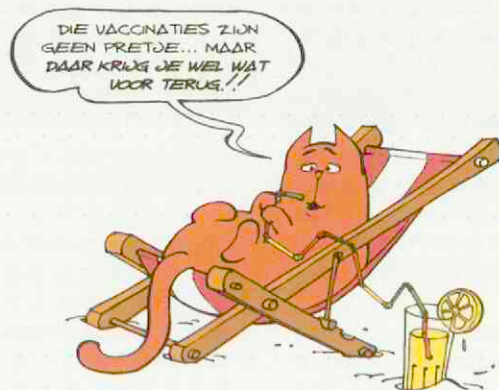
In april zullen handboeken, protocollen en dergelijke worden verstrekt aan de varkenshouders. De andere schakels in de keten – dus ook de dierenartsenpraktijken – krijgen hier een kopie van. Voor wie benieuwd is naar het werkboek voor de varkenshouders (met daarin de 250 punten tellende checklist), kan surfen naar www.ikbvarkens.nl. Wij houden u op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen rondom het IKB-gebeuren.

Week van het Huisdier 2003

De aanmeldingen op de site www.weekvanhethuisdier.nl beginnen goed te lopen. Een groot aantal collega's en dierspecialisten hebben zich inmiddels al aangemeld.

Op de website kan de huisdierbezitter zien of uw praktijk meedoet aan de regionale vakantiephotowedstrijd. Deze wedstrijd wordt georganiseerd om de huisdierenbezitters aan te sporen om de krant in de praktijk op te halen. Het is dus belangrijk dat u zich ook dit jaar weer actief gaat aanmelden op de website. De eerste prijswinnaar kunt u vervolgens opsturen naar het landelijke fotoverzamelpunt en men dingt dan mee naar de hoofdprijs, een digitale fotocamera. Middels de fotowedstrijd werken we naar een hoogtepunt in de Week toe. Als u besluit niet mee toe doen aan de regionale fotowedstrijd, kunt u uw klanten direct doorverwijzen naar de landelijke fotowedstrijd. Het complete wedstrijdreglement staat in de krant.

Op de website treft u allerhande informatie en nuttige tips aan. De consumenten kunnen er voorlichting vinden over I&R, verplichte vaccinaties, tips voor vakantieoppassers en veilig vervoer. Het gedeelte voor de dierenartsen en die-

Een relevante tip is om de huisdierbezitter nu erop te wijzen dat tijdig vaccineren nodig is, als het dier mee op vakantie gaat.
© Sanoma Uitgeverij.

renspecialisten geeft onder andere organisatietips en een voorbeeldpersbericht. Daarnaast kan men doorklikken naar andere relevante sites van Vrienden (sponsors) en Initiatiefnemers van de Week van het Huisdier.

Vrienden van de Week van het Huisdier uit de veterinaire branche zijn, tot nu toe:

AUV	www.auv.nl
(ook verantwoordelijk voor de distributie van de kranten!)	
Novartis	www.ah.novartis.nl
Intervet	www.intervet.com
Pfizer	www.pfizer.nl
Idexx	www.idexx.com

De initiatiefnemers betalen gezamenlijk de kranten, posters, en een groot deel van de communicatie door middel van persberichten en het onderhoud van de website. Ondanks deze inspanningen, hangt het van de inzet van eenieder af of ook de tweede Week van het Huisdier een succes wordt!

Het Veterinair Informatie Punt, vraagbaak voor exportproblemen van paarden

J. van Herten

Als paardendierenarts heb je soms te maken met het begeleiden van paarden voor export. Zeker wanneer het gaat om derde landen levert dit soms veel problemen en ergernis op. Het Veterinair Informatie Punt (VIP) van het Productschap voor Vee, Vlees en Eieren (PVE) kan hierbij behulpzaam zijn. Het VIP is in 1997 door het Productschap opgericht en heeft als werkveld exportbelemmeringen met een veterinaire achtergrond bij de export van vee en producten van dierlijke oorsprong naar landen buiten de Europese Unie.

Het takenpakket van het VIP omvat:

- informeren van het bedrijfsleven over nieuwe en/of opgeheven exportbelemmeringen;
- adviseren van het ministerie van Landbouw over de te volgen strategie;
- adviseren van het ministerie van Landbouw en de RVV over nieuwe certificaten;
- het bemiddelen tussen RVV en bedrijfsleven bij exportproblemen;
- het adviseren van bedrijven over exportproblemen op veterinair gebied.

Het VIP is een intermediair tussen bedrijfsleven en overheid. Het VIP wordt gefinancierd door het georganiseerde bedrijfsleven, waaronder sinds kort ook het Sectorbestuur Paarden. Dagelijks heeft het VIP contact met de directie VVA van het ministerie van LNV en de Rijksdienst voor de Keuring van Vee en Vlees (RVV/VWA). Wekelijks worden nieuwe (bindende) certificaten en instructies gezamenlijk beoordeeld. Eenmaal per twee weken vindt een strategisch overleg plaats onder voorzitterschap van de Chief Veterinary Officer (CVO). Zesmaal per jaar koppelt het VIP de voortgang terug met de branche-organisaties in het coördinatieteam exportbelemmeringen (CTE).

Exportbelemmeringen

De bemiddelende rol van het VIP tussen RVV (lokaal) en be-

drijfsleven is er op gericht discussiepunten over interpretaties van instructies en eisen in certificaten uit de wereld te helpen. Een algemene trend is dat veterinaire exportbelemmeringen wereldwijd toenemen. Dit geldt ook voor de paardensector. Het VIP heeft onder andere bemiddeld bij exportcertificaten voor wedstrijdpaarden met bestemming Australië, fokpaarden voor Polen, Bulgarije en Nieuw-Zeeland en konikpaarden voor Rusland. Ook heeft het VIP geadviseerd inzake quarantaine-eisen van de Verenigde Staten en Australië.

Voor diverse landen zijn bindende afspraken gemaakt over de exportvoorwaarden vanuit Nederland naar het betreffende land. Dergelijke certificaten worden bindende certificaten genoemd en zijn terug te vinden op de internetsite van de RVV (www.minlnv.nl/rvv). Van deze certificaten mag niet worden afgeweken. Echter, voor vele landen zijn geen bindende afspraken gemaakt over veterinaire exportvoorwaarden. Voor deze landen geldt dat een exporteur zelf uit moet zoeken aan welke veterinaire voorwaarden hij moet voldoen om te kunnen exporteren naar het betreffende land. Dit wordt verzoekcertificering genoemd. Normaliter dient een bedrijf de gegevens zelf uit te zoeken in het land van bestemming. Het VIP ontwikkelt een database waarin bekende eisen worden opgenomen. Met deze bekende eisen wordt het voor de exporteurs eenvoudiger om verzoekcertificaten aan te vragen.

Het VIP informeert het bedrijfsleven over nieuwe en/of opgeheven veterinaire exportbelemmeringen via een gratis e-mail nieuwsbrief. Deze wordt gemiddeld éénmaal per week verzonden. Het VIP beantwoordt ook individuele vragen van dierenartsen met exportproblemen bij paarden. U kunt het VIP bereiken op internet: www.PVE.nl (bedrijfsnet). Via de e-mail: VIP@PVE.AGRO.nl, de telefoon: (079) 3687942/43/44 of de fax: (079) 3687987.

Drs. J. van Herten is Stafmedewerker Veterinaire Zaken (gezelschapsdieren/paard).

**Veldstudie
afgerond.
Op recept
verkrijgbaar.**

ACE Pharmaceuticals BV - Postbus 1262 - 3890 BB Zeewolde

Sachet met 10 gram granulaat

10 gram granulaat komt overeen
met 4 gram Cimetidine

ZITAC® Hippogran®

Jaarverslag Commissie Aanprijzing Veterinaire Producten 2002

Samenstelling van de Commissie

De CAVP bestond in 2002 uit:

- Mr. K. Klijn, onafhankelijk voorzitter
- Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert, lid, afgevaardigde KNMvD
- De heer B. Tolud, lid, afgevaardigde FIDIN
- Mr. E.H. Reerink, onafhankelijk plaatsvervangend voorzitter
- Mevrouw prof. dr. J. Fink Gremmels, plaatsvervangend lid, afgevaardigde KNMvD
- De heer A. Hallie, plaatsvervangend lid, afgevaardigde FIDIN

Secretaris: de heer R.A. Norg

Extern juridisch adviseur: mr. F. Schutte, Bureau Brabers & Partners

Secretariaat:

Margrietlaan 9, 3851 RS Ermelo

Telefoon 0341 551703, fax 0341 551881

E-mail: norgburo@wxs.nl

De Commissie Aanprijzing Veterinaire Producten (CAVP) kwam dit verslagjaar tweemaal bijeen voor behandeling van klachten. In januari 2003 werd de evaluatiebespreking over 2002 gehouden met aansluitend de jaarlijkse bespreking met vertegenwoordigers van de besturen van KNMvD en FIDIN.

Behandeling van klachten

Werd in 2001 een viertal klachten ingediend, dit verslagjaar werden slechts twee klachten voorgelegd en behandeld. De eerste klacht in november, de tweede klacht werd in december voorgelegd en begin januari 2003 behandeld. In beide gevallen betrof het een klacht van een FIDIN-lid tegen een ander FIDIN-lid.

In november werd een klacht voorgelegd door een bedrijf met in het assortiment een ACE-remmer die is geregistreerd voor de behandeling van hartfalen bij honden en nierinsufficiëntie bij katten. Deze klagende partij is van mening dat een concurrent, die een ACE-remmer voert uitsluitend ter behandeling van hartfalen bij honden, in zijn promotie ten onrechte de indruk wekt dat voor dit middel eveneens een claim is geregistreerd ter behandeling van nierproblemen bij honden.

De CAVP oordeelde dat de aangeklaagde partij weliswaar op indringende wijze informatie verschaft over de werking van zijn product op de nierfunctie van de hond, maar hierbij niet zover gaat dat de indruk wordt gewekt van een geregistreerde claim.

De klacht wordt derhalve afgewezen.

Klacht over advertentie en mailing

In december werd een klacht voorgelegd door een bedrijf met in het assortiment vaccins voor honden en katten. Deze

klacht heeft betrekking op een advertentie en een mailing van een concurrent, ter promotie van een polyvalente entstof voor de vaccinatie van hondenpups van zes weken en ouder tegen vijf ziektes (waaronder Parvo en Hondenziekte). Volgens de klagende partij wekken deze reclame-uitingen ten onrechte de indruk dat de entstof bij vaccinatie op een leeftijd van zes weken actief immuniseert tegen de vijf ziektes. Dit is een gevolg van het feit dat onvoldoende aandacht wordt geschonken aan de door de registratiebeschikking aangeduide effecten van vaccinatie op zes weken: er wordt actief geïmmuniseerd tegen Parvo; immunisatie tegen Hondenziekte vindt uitsluitend plaats bij afwezigheid van maternale antilichamen; immunisatie tegen drie andere ziektes vereist vaccinatie op een latere leeftijd dan zes weken.

De aangeklaagde partij stelt daartegenover dat naast de advertentie en de mailing uitgebreide technische informatie aan de dierenarts wordt aangereikt. Bovendien is men van oordeel dat de dierenarts een geïnformeerd lezer is, die op het gebied van inenting beschikt over basiskennis en ervaring.

Accurate mededelingen

De CAVP is van mening dat juist bij de entstof in kwestie accurate mededelingen over tijdstip en effect van de eerste enting behoren tot de onontbeerlijke informatie. Vele dierenartsen zijn gewend met een vaccinatie op zes weken leeftijd actief te immuniseren tegen Parvo en Hondenziekte. Van een polyvalent vaccin, dat nadrukkelijk wordt gepositioneerd voor toediening op zes weken leeftijd, kan de dierenarts naar de mening van de CAVP, inderdaad ten onrechte veronderstellen dat alle valenties danwel de valenties tegen Parvo en Hondenziekte actief immuniseren op een leeftijd van zes weken.

De CAVP is van mening dat de gewraakte reclame-uitingen onvoldoende recht doen aan de registratiebeschikking, waarin de beperkingen van een vaccinatie op zes weken leeftijd zijn omschreven.

Verder onderschrijft de CAVP de relevantie van het Honden- en Kattenbesluit dat ter sprake werd gebracht tijdens de zitting. Dit Besluit bepaalt dat de dierenarts in specifieke gevallen (afgifte van honden voor asiel, pension, tentoonstelling, verkoop) zekerheid moet verschaffen dat het dier op zeven weken leeftijd actief geïmmuniseerd is tegen zowel Hondenziekte als Parvo. Dit is een aanvullende onderstreping van het belang van accurate mededelingen over het effect van vaccinatie op zes weken.

De CAVP verplicht de aangeklaagde partij de gewraakte reclame-uitingen te stoppen en aan de dierenartsen een mailing te doen uitgaan waarin het entschema als verwoord in de registratiebeschikking wordt weergegeven. Tevens wordt de aangeklaagde partij veroordeeld tot de kosten van de procedure.

Vragen om advies en overige betrokkenheid

In maart ontving de CAVP een verzoek van de Werkgroep Veterinair Antibiotica Beleid (WVAB) tot wijziging van de Code. De WVAB was namelijk van mening dat, in het kader

van verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen, reclames voor antibiotica gericht dienen te zijn op de dierenarts en niet op de dierhouder. De CAVP heeft hierop geantwoord dat de Code is opgesteld door de FIDIN met ondersteuning en medewerking van de KNMvD en dat het derhalve voor de CAVP niet mogelijk is hierin wijzigingen aan te brengen. Dit verzoek is dan ook doorgezonden aan het bestuur van de FIDIN met het verzoek in deze actie te ondernemen.

De CAVP is in de zomer door de FIDIN geïnformeerd over vragen die door het ministerie van Landbouw over dit onderwerp zijn gesteld en het antwoord hierop. In juni had de juridische afdeling van de KNMvD over dit onderwerp reeds contact opgenomen met het secretariaat van de CAVP met de mededeling dat hierover mogelijk een klacht van de KNMvD tegen een

FIDIN-lid aan de CAVP zou worden voorgelegd. Dit heeft niet geresulteerd in een definitieve klacht.

Tijdens de in januari 2003 gehouden gezamenlijke bespreking met afgevaardigden van de Besturen van KNMvD en FIDIN kwamen de volgende zaken aan de orde.

- navolging uitspraken CAVP
- aanprijzing antibiotica richting dierhouder
- wijziging EU-Richtlijn met betrekking tot aanprijzing POM richting dierhouder
- Ontwerp 'Dierenarts-Veehouder-2000'
- CAVP in het Jaarboek KNMvD 2003
- Behandeling klachten Privacy Gedragsregels door de CAVP.

Commissie Aanprijzing Veterinaire Producten

De Commissie Aanprijzing Veterinaire Producten (CAVP) is een tuchtcommissie ingesteld door de KNMvD en de FIDIN (Fabrikanten en Importeurs van Diergeneesmiddelen in Nederland). Deze beide organisaties hebben tegelijkertijd een Code voor de aanprijzing van veterinaire producten vastgesteld. Overtredingen van deze Code worden behandeld door de CAVP en de leden van de FIDIN zijn gehouden aan de behandeling mee te werken en de uitspraken na te leven. Buiten de eigen leden probeert de FIDIN ook anderen, die zich met aanprijzing van veterinaire producten bezig houden, via een overeenkomst onder de werking van de Code te brengen. In de Code zijn twee fundamentele normen uitgewerkt om ervoor te zorgen dat voor veterinaire producten op verantwoorde wijze reclame wordt gemaakt. Deze twee normen kunnen als volgt worden samengevat:

- a) een verbod tot misleiding bij de aanprijzing van veterinaire producten;
- b) een verplichting om ervoor te zorgen dat de aanprijzing in overeenstemming is met de waarheid en de algemeen geldende normen van goede smaak en fatsoen.

De CAVP bestaat uit drie leden en drie plaatsvervangende leden: een jurist als onafhankelijk voorzitter en een dito plaatsvervanger, een lid aangewezen door de KNMvD (en diens plaatsvervanger) en een lid aangewezen door de FIDIN (en diens plaatsvervanger). De CAVP kan een partij veroordelen tot het nemen van corrigerende maatregelen en ook publicatie bevelen van de uitspraak in al of niet geanonimiseerde vorm.

Op aanbeveling van de CAVP hebben de besturen van de KNMvD en de FIDIN besloten om in beginsel alle uitspraken in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde te publiceren. Zij verwachten dat publicatie van uitspraken een educa-

tieve waarde heeft en een grotere bekendheid van het werk van de CAVP oplevert onder de lezers van het Tijdschrift alsook onder de betrokken overheidsinstellingen.

De volledige tekst van de Code voor de aanprijzing van veterinaire producten is vinden op de internetsite van de FIDIN: www.fidin.nl, onder 'distributie van diergeneesmiddelen'.

Samenstelling CAVP

Mr. K. Klijn, onafhankelijk voorzitter
 Prof. dr. A.S.J.P.A.M. van Miert, lid, afgevaardigde KNMvD
 B. Tolud, lid, afgevaardigde FIDIN
 Mr. E.H. Reerink, onafhankelijk plaatsvervangend voorzitter
 Prof. dr. J. Fink Gremmels, plaatsvervangend lid, afgevaardigde KNMvD
 A. Hallie, plaatsvervangend lid, afgevaardigde FIDIN

Belanghebbenden (natuurlijke- of rechtspersonen) kunnen klachten over aanprijzingen van veterinaire producten die in strijd zijn met de Code indienen bij de secretaris van de CAVP.

Ondernemingen zijn als rechtspersoon verplicht bij het indienen een waarborgsom te betalen.

Dierenartsen zijn als natuurlijke personen vrijgesteld van het betalen van deze waarborgsom.

Secretaris van de CAVP is:

R.A. Norg
 Margrietlaan 9
 3851 RS ERMELO
 Telefoon 0341-551703 fax 0341-551881
 E-mail: norgburo@wxs.nl

I&R: goed gemeld, staat goed bekend!

Nu het lammerseizoen weer is begonnen, wil het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij uw aandacht nog eens vestigen op de verplichte Identificatie en Registratie (I&R) van landbouwhuisdieren.

Alle schapen, geiten, runderen en varkens in Nederland moeten geregistreerd zijn in het Identificatie- en Registratiesysteem (I&R). Voor deze dieren is een oormerk verplicht. Dit geldt ook voor hobbymatig gehouden dieren, zelfs als het maar één dier betreft.

Omdat u als dierenarts in deze tijd van het jaar frequenter contact heeft met eigenaren van met name schapen en geiten, vraagt het ministerie van LNV u de houders te wijzen op hun I&R-verplichting.

Identificatie en Registratie van dieren is van cruciaal belang voor een adequate bestrijding van dierziekten en de borging van voedselveiligheid.

Meer informatie kunt u vinden op de internetsite van het ministerie van LNV: www.minlnv.nl ► Infomarkt ► I&R Bureau LNV. Of u kunt bellen met het gratis nummer van het LNV-loket: 0800-2233322.

Rectificatie Vraag en antwoord over bijwerkingen oestradiol 17β en alternatieven voor prostaglandines

In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 15 februari 2003 (deel 128, aflevering 4,) is een aflevering van de rubriek 'Vraag en antwoord' opgenomen, waarin een foutief deel vermeld staat.

Naar aanleiding van het stukje onder de kop 'Off-label use' op pagina 117 staat vermeld:

"...alleen een volledige registratie voor de diersoorten kat, indicatie 'ongewenste dekking'... tot en met 'dienen te worden'. Dit dient te worden vervangen door het volgende:

"...alleen registratie voor de diersoorten **hond**, indicatie 'ongewenste dekking' (Reg NL 1789, UDA (op dit moment nog Reg NL 1796 UDA!)), 0.01 mg/kg LG) en paard, merrie indicatie 'opwekken van brontverschijnselen' (5 mg sc). Overbodig te noemen zal zijn dat oestrogenen (oestradiol-benzoaat) op dit moment als UDD-preparaat voorlopig geregistreerd staan (NL 1789 UDD) voor de doeldieren rund, paard, varken, schaap en geit en dus uitsluitend door de dierenarts toegediend dienen te worden (Fidin Repertorium 2000-2001, pagina 89-90)".

Vijftiende Veterinair Golfkampioenschap

Het derde lustrum van het Veterinair Golfkampioenschap wordt dit jaar op 28 mei gehouden op golfbaan 'het Spiegelven' te Genk in België. Op deze topbaan in Belgisch Limburg starten we na een lunchbuffet met het 3-bal stableford Championship 2003. Na de wedstrijd is er zoals vanouds gelegenheid tot recuperatie en socialisatie tijdens een uitgebreide borrel en aansluitend diner met prijsuitreiking. Deze gehele dag wordt mogelijk gemaakt door de sponsors Alfasan en Intervet.

Voor deelname moet men minimaal in het bezit zijn van het GVB en dierenarts of diergeneeskundig student zijn. Inschrijving geschiedt door overmaking van € 30 op rekening 53.15.06.207 ten name van W.L. Keers te Hoogerheide met vermelding van exacte handicap. Indien men wil overnachten in het hotel La Residence (gelegen aan de baan) kan men bellen naar (0032) 89359616.

Verder inlichtingen krijgt u na inschrijving en is te vinden op <http://communities.msn.nl/vetgolf>

Actie NDG voor Week van Huisdier 2003

De Nederlandse Databank Gezelschapsdieren (NDG) heeft ook dit jaar weer besloten om door middel van een actie de Week van het Huisdier 2003 financieel te ondersteunen. In de maanden april en mei zal de NDG een bedrag van € 0,45 per besteld registratieformulier overmaken naar de organisatie van de Week van het Huisdier. De actie loopt van 1 april tot 31 mei. Door juist in die periode uw bestelling voor registratieformulieren te doen bij de KNMvD, draagt u dus een steentje bij om de Week van het Huisdier ook in 2003 tot een succes te maken.

Lustrum Diergeneeskundige Studenten Kring

Na twee jaar druk te zijn geweest zit het er voor ons bijna op. We kijken terug op een geslaagd lustrum; mooie sportprestaties van mens en paard, tevreden inwoners van Utrecht een geslaagd Lagerhuisdebat en dit alles omlijst door feestgedruis.

Gaarne zouden we ook via deze weg iedereen willen danken voor de vele uren tijd, energie, guldens en euro's die erin gestoken zijn.

Speciaal willen we via deze weg alle donateur-dierenartsen, de Faculteit der Diergeneeskunde en de KNMvD bedanken voor hun geweldige steun!

De 14e Lustrumcommissie der Diergeneeskundige Studenten Kring: Annemiek Willems, Wolter Roorda, Maaïke van den Berg, Derk Oorburg, Leon Oerlemans en Geneviève Huizinga.

Dierenarts wordt uit zijn beroep gezet

I. Boissevain

Veterinair tuchtrecht

"Hoe ver moet je gaan om uit je beroep te worden gezet?" vroeg een lezer zich af na de berisping die werd opgelegd aan de dierenarts die stiekem een hond liet inslapen. De meningen over de strafoplegging door het Tuchtcollege lopen uiteen, getuige de reacties op deze stukjes. Is de straf wel of niet hoog

genoeg, is de maatregel passend en helpt het eigenlijk wel, dat tuchtrecht?

Maatregelen in vogelvucht

Een discussie over de maatregelen die door het Tuchtcollege (en het Beroepscollege) worden opgelegd kan heel interessant zijn, maar daarvoor is deze ene bladzijde niet voldoende. Misschien is het handig om de maatregelen die het Tuchtcollege kan opleggen nog eens op een rij te zetten. Allereerst kan bij kleinere ontsporingen een waarschuwing worden opgelegd. Een waarschuwing is in feite een erkenning dat er iets fout is gegaan, zonder echte 'straf'. Een berisping is, net als de waarschuwing, een papieren maatregel maar veroordeelt het handelen van de dierenarts wel duidelijker en harder dan een waarschuwing. Als fysieke maatregelen kan het zijn dat de dierenarts een boete krijgt opgelegd. Deze boete komt ten goede aan de Staat, de klagende cliënt heeft er niets aan. In heel uitzonderlijke gevallen kan de cliënt schadevergoeding vragen. Dat gebeurt natuurlijk regelmatig, maar wordt uiterst zelden gehonoreerd.

Bij ernstige overtredingen op het gebied van de diergezondheidszorg komt schorsing wel met enige regelmaat voor. Als uiterste maatregel kan een dierenarts door het Tuchtcollege dan nog uit zijn beroep worden gezet. Dat gebeurt heel erg weinig; in alle jaren waarin ik de uitspraken van het Veterinair Tuchtcollege lees en bewerk, is onderstaand geval het eerste en enige waarbij sprake is van een definitieve ontzetting uit het beroep.

Puinhoop

Het is een onvoorstelbare puinhoop bij deze dierenarts, de typische uit de hand gelopen situatie bij iemand die niet voor zijn dieren (en misschien ook niet meer voor zichzelf) kan zorgen, zoals inspecteurs van dierenwelzijnsorganisaties die wel vaker aantreffen. Dat het in dit geval om een dierenarts gaat maakt het verhaal extra schrijnend.

Er staat een pony in de achtertuin met een onbehandelde vlees-

wond tot op het bot. Ook lopen er 27 schapen rond, 29 honden en acht pups, zes katten en twee kittens en twee hangbuikzwijnen. De burens hebben al diverse malen geklaagd en na enige tijd komt de zaak inderdaad aan het rollen. De AID en de RVV grijpen in en nemen alle dieren direct in beslag. De pony met de vleeswond overleeft het niet; gezien de slechte prognose en de pijn die het dier lijdt is afmaken verreweg de meest humane oplossing. Ook voor een aantal andere zwaar verwaarloosde en zieke dieren is dit de enige uitweg.

De AID en RVV doorzoeken ook de spullen van de dierenarts. Alsof de verwaarlozing nog niet erg genoeg is, worden in de praktijkruimte, het magazijn, de woning en de auto diergeneesmiddelen gevonden waarvan de houdbaarheidsdatum sinds lange tijd verstreken is. Op sommige flesjes is de datum bewust onleesbaar gemaakt.

Dwang

Het blijkt dat de gemeente al meer dan eens met de dierenarts heeft gepraat, en heeft geprobeerd hem te overtuigen dat hij zijn functie als dierenarts moest neerleggen, maar de dierenarts in kwestie wilde hier niet van weten. Wellicht toont dat ook al aan dat niet alleen bij de dieren sprake was van ellende.

Een kritische lezer zal zich hier misschien wel afvragen waarom de gemeente wel met de man heeft gesproken over het neerleggen van zijn functie, maar blijkbaar niet eerder heeft ingegrepen in een situatie waarin de dieren duidelijk het onderspit gingen delven. Helaas vermeldt het verhaal die overwegingen van de gemeente niet.

De zaak komt op initiatief van de klachtambtenaar bij het Tuchtcollege, want deze situatie is natuurlijk volkomen onhoudbaar. Niet alleen heeft de dierenarts de ernstig gewonde pony aan zijn lot overgelaten, de hele praktijkvoering is verre van professioneel. Het Tuchtcollege vindt dat deze dierenarts blijkbaar in een zodanige mentale en fysieke gesteldheid verkeert, dat hij niet meer in staat is om zijn beroep naar behoren uit te oefenen. De dierenarts lijkt dat zelf niet in te zien (en geeft gedurende de tuchtrechtelijke procedure geen enkele reactie), daarom is het nu aan het Tuchtcollege om in te grijpen. Dat gebeurt dan ook drastisch: De bevoegdheid tot uitoefening van de diergeneeskunde wordt de dierenarts in zijn geheel onttrokken.

De enige kritische vraag die u als lezer nu kunt en zult stellen is hoe het zover heeft kunnen komen voordat er werd ingegrepen...

Interview met dr. Matthijs Schilder over het gebruik van psychofarmaca bij gedragsproblemen bij honden

Worden honden gelukkig van Prozac®?

L.C.T. Verkleij

Wetenschappelijk onderzoek naar het gebruik van psychofarmaca bij gedragsproblemen bij gezelschapsdieren is nog nauwelijks gedaan, en er zijn slechts enkele middelen geregistreerd voor gebruik met dit doel bij hond en kat. Toch wordt met name het antidepressivum Prozac® in landen als België,

Frankrijk en de Verenigde Staten steeds vaker voorgeschreven bij gedragsproblemen bij honden. Ook dr. Matthijs Schilder heeft goede ervaringen met Prozac®. Hij is bioloog, gepromoveerd in de ethologie en sinds 1987 als gedragsdeskundige werkzaam aan de Faculteit der Diergeneeskunde te Utrecht. Schilder ziet wekelijks honden met gedragsproblemen die doorverwezen worden naar de polikliniek Gedrag op de Faculteit. Op zijn advies zijn inmiddels meerdere honden behandeld met Prozac®, met overwegend goede resultaten. Naar aanleiding van een door hem gehouden lezing over dit onderwerp bij de Commissie Ethiek een gesprek met hem over de (on)mogelijkheden van het gebruik van psychofarmaca bij gedragsproblemen bij honden.

Bij welke gedragsproblemen is ondersteuning door gedragsmedicatie zinvol?

"Gedragsmedicatie is pas zinvol als andere behandelingsmogelijkheden ontoereikend of zelfs onmogelijk zijn. De belangrijkste behandelingsmogelijkheid bij gedragsproblemen is gedragstherapie, het veranderen van gedrag met behulp van verschillende technieken. Zo zal een hond die letterlijk 'de baas in huis' is opnieuw zijn plaats moeten leren, liefst onderaan de rangorde van het gezin waarin hij leeft. Dit kan op verschillende manieren bewerkstelligd worden, bijvoorbeeld door het doen van oefeningen met de baas. Je kunt je voorstellen dat een grote agressieve Rottweiler zich niet zo gemakkelijk op zijn plaats laat zetten, dat brengt risico's met zich mee. In dergelijke gevallen is reductie van zulke risico's door middel van het gebruik van gedragsmedicatie soms gewenst." "Een dergelijke gecombineerde aanpak kan zinvol zijn bij dieren met gedragsproblemen ten gevolge van:

1. *ernstige angsten en fobieën* (vaak veroorzaakt door een slechte socialisatie)
2. *ernstige agressie, waarbij gebeten wordt* (dominantie-agressie; angst-agressie; killer-agressie naar andere honden en/of dieren)
3. *hyperactiviteit*
4. *stereotypieën* (OCD, ofwel obsessive compulsive disorder, zoals achter eigen staart aan jagen; 'vlieghappen', excessief likken of krabben, etcetera).

Als een dier vreselijk angstig is of in paniek, is het niet in staat om iets te leren. Bij ernstige agressie is het risico voor

eigenaar, behandelaar en andere mensen en/of dieren (te) groot. Angst en agressie worden gedempt door het gebruik van psychofarmaca en vervolgens kan een dier veilig toegankelijk worden voor gedragstherapie."

Welke psychofarmaca worden zoal gebruikt?

"Er zijn diverse middelen die gebruikt kunnen worden voor het beïnvloeden van gedrag. Daarbij maak ik onderscheid tussen middelen die op zichzelf staand een effect hebben op het gedrag, en middelen die gebruikt kunnen worden als ondersteuning bij gedragstherapie.

Bij de eerstgenoemde soort middelen kun je denken aan Vetranquil® dat als kalmeringsmiddel wordt gegeven, of Valium® zoals gebruikt om katten weer aan het eten te krijgen. Ook hormonen worden gebruikt om bepaald (ongewenst) gedrag te veranderen. Denk aan chemische castratie met Tardak® of het tegengaan van schijnzwangerschap met bijvoorbeeld Lactafal®.

In de tweede groep, de medicatie ter ondersteuning van gedragstherapie, wil ik middelen als Selgian®, Clomicalm® en Fitergol® plaatsen. Deze drie middelen zijn als enige geregistreerd voor gezelschapsdieren, specifiek voor de behandeling van gedragsproblemen. Niet-geregistreerd, maar in verschillende landen al veel gebruikt zijn Prozac® en Fevarin®.

Gedragsdeskundige Matthijs Schilder

Deze groep is relatief nieuw en op dit moment voor ons het meest interessant vanwege de goede resultaten. In Utrecht hebben we tot nu toe vooral ervaring met Prozac® opgedaan."

Wat is het werkingsmechanisme van deze middelen?

"Het werkingsmechanisme van de meeste middelen is nog niet volledig bekend, zeker niet wat betreft de werkzaamheid bij dieren.

Selgian® bevat een monoamine-oxidaseremmer. Het remt de afbraak van onder andere dopamine en (nor)adrenaline en zorgt zo voor verhoogde concentraties in de hersenen van deze neurotransmitters. Daarnaast remt selegiline de vorming van vrije radicalen. Mensen voelden zich na gebruik aantoonbaar prettiger, bij dieren is dat veel lastiger vast te stellen. De door de fabrikant geclaimde werkzaamheid bij allerlei gedragsstoornissen van emotionele aard, zoals angsten, depressies en fobieën, wordt naar mijn mening niet waargemaakt.

De werkzame stof in Clomicalm® behoort tot de tricyclische antidepressiva (TCA). Het zorgt voor een verhoging van met name de hoeveelheid serotonine en in mindere mate noradrenaline in de hersenen, door remming van de re-uptake uit de synaptische spleet van deze stoffen. Dat geeft een anti-depressief effect. Clomicalm® is geïndiceerd voor scheidingsangst. Fitergol® bevat een cerebrale vasodilatator die de hersenbloeding stimuleert en mogelijk neuroprotectieve eigenschappen heeft. Het zou met name effectief kunnen zijn bij oudere honden.

Prozac® en Fevarin® zijn zogeheten SSRI's: selectieve serotonine re-uptake inhibitors. Ze remmen de re-uptake van serotonine en zorgen zo voor een verhoging van de hoeveelheid serotonine in de hersenen. Zowel uit humane onderzoeken als uit dierexperimenteel onderzoek is namelijk gebleken dat bij een depressie, angsten, paniekaanvallen en dergelijke vaak sprake is van een aantoonbaar verlaagd serotoninegehalte. Verder is aangetoond dat agressief gedrag door het gebruik van serotonine-agonisten geremd kan worden. De weinige studies die bij honden zijn gedaan suggereren hetzelfde. De SSRI's zijn derivaten van de tricyclische antidepressiva (TCA), maar omdat ze veel sterker serotoninespecifiek zijn hebben ze minder bijwerkingen."

Wat zijn de bijwerkingen van de gebruikte psychofarmaca?

"Ook wat betreft de bijwerkingen bij honden en katten is nog niet veel bekend. Uitgaand van de humane situatie en van de ervaringen die tot nu toe zijn opgedaan bij honden en katten kunnen de volgende bijverschijnselen optreden:

- verhoogde agitatie*
- verhoogde angst, gedurende de eerste paar weken*
- verminderde eetlust gedurende de eerste paar dagen of weken* (door misselijkheid en/of darmproblemen; waarschijnlijk door cholinerge effecten)
- (te) droge slijmvliezen*
- effecten op circulatie, lever en nieren* (verhoogde bloeddruk, nefrotoxiciteit).

Het is essentieel de eigenaar hierover goed voor te lichten. Als er bijvoorbeeld sprake is van verhoogde agitatie wordt een agressieve hond nog agressiever. We hebben dat hier nu bij twee honden meegemaakt, en beiden moesten geëuthanaseerd worden. Het inzetten van alternatieven kost veel tijd, omdat een ruime periode ingelast moet worden voor het afbouwen van de reeds ingezette medicatie, en brengt mede daardoor risico's met zich mee. Doorgaan is dan niet verant-

woord. Het risico op ernstige bijtincidenten is soms gewoon veel te groot.

Vanwege het ontbreken van goed wetenschappelijk onderzoek naar het gebruik van Prozac® bij honden maak ik veel gebruik van het Farmacotherapeutisch Kompas 2002, vergelijkbaar met het Repertorium Diergeneesmiddelen. In het Kompas staan alle beschikbare humane geneesmiddelen, met vermelding van alle mogelijke bijwerkingen. Bij gebrek aan beter zoek ik daar ook mogelijke indicaties en contra-indicaties in op en pleeg bij onduidelijkheden en moeilijke gevallen overleg met buitenlandse dierenartsen, die veel ervaring hebben. Ook de nieuwe boeken op het gebied van gedragsproblemen bevatten nuttige informatie¹."

In elke praktijk vanaf nu standaard een potje Prozac® op de plank?

"Nee, absoluut niet, daarvoor is de gedragsproblematiek veel te gecompliceerd. Ik wil, ondanks de op het oog goede resultaten die wij en anderen in het buitenland halen, pleiten voor terughoudendheid. Bekijk het van geval tot geval en neem de volgende overwegingen in acht als u erover denkt een hond met gedragsproblemen te gaan behandelen met behulp van gedragsmedicatie:

- Is de oorzaak voor het probleem werkelijk gedragsmatig? Sluit vooraf alle mogelijke onderliggende fysieke problemen uit (zoals pijngeïnduceerde agressie door bijvoorbeeld heupdysplasie, gedragsverandering door hersentumoren, voedselintolerantie, hypothyreoïdie, etcetera).
- Wordt het welzijn van het dier (ernstig) aangetast door intensiteit/duur/frequentie van de angst?
- Betekent de intensiteit en/of de vorm van de (angst)agressie een reëel risico voor de eigenaar/andere mensen/kinderen en/of dieren?
- Is de motivatie van de eigenaar groot genoeg om, ook na de ogenschijnlijk snelle verbetering na de medicatie, gedragstherapie te (blijven) volgen, en zijn de mogelijkheden daartoe aanwezig?
- Kan de eigenaar de kosten opbrengen? Gedragsmedicatie is duur, voor een hond van 60 kilo kost een behandeling met Prozac® ongeveer 100 euro per maand.
- Hoe is het gesteld met de verdere gezondheid van het dier? (met het oog op mogelijke bijeffecten van de medicatie).
- Zijn er andere therapeutische mogelijkheden voorhanden? Begin er in ieder geval alleen aan als u er voldoende tijd aan kunt (en wilt) besteden. Gedragstherapie kan ook heel goed uitgevoerd worden door een gedragstherapeut. De opleiding en kwaliteit van gedragstherapeuten is echter nogal wisselend. Bovendien missen zij de expertise om onderliggende fysieke problemen uit te kunnen sluiten en mogen zij geen medicatie voorschrijven. Voer daarom regelmatig overleg met de betreffende gedragstherapeut. U kunt de hond ook doorverwijzen naar de gedragspoli hier op de Faculteit. Na het onderzoek, de testen en de diagnosestelling kan een therapie voorgesteld worden. De verdere begeleiding kan vervolgens weer door u gedaan worden, in overleg met mij."

Alleen nog blijve honden en bazen in de toekomst?

"Al klinkt het allemaal erg veelbelovend, we moeten ons realiseren dat een wetenschappelijke basis voor het gebruik van

¹ "BSVA Manual of Canine and Feline Behavioural Medicine", 2002, by Deborah Horwitz, Daniel Mills and Sarah Heath. ISBN 0905214595.

"Handbook of behavioural problems of the dog and cat", 1997, by G. Landsberg, W. Hunthausen and L. Ackerman, ISBN 0750630604.

deze vormen van psychofarmaca bij de hond en kat tot nog toe erg marginaal is. Alle beschikbare informatie over het mogelijke werkingsmechanisme is verkregen door onderzoek bij kleine proefdieren en middels humane studies. De meeste resultaten met betrekking tot honden en katten komen uit kleinschalige onderzoeken en zijn empirisch. Toxiciteitsstudies zijn wel bij honden verricht, maar die hebben niet de therapeutische effecten als oogmerk. Er zijn praktisch geen relevante studies gedaan, met significante aantallen patiënten, naar de klinische effecten bij hond en kat. Ook zijn er nog helemaal geen studies gedaan naar de wijze van toediening en de dosering, de duur van de therapie en wijze van terugtrekken. Ten slotte is er nauwelijks iets bekend over de farmacokinetiek en de mogelijke bijverschijnselen bij hond en kat."

"Er is grote behoefte aan dubbelblind placebogecontroleerd onderzoek. Daar wordt door velen, ook door ons hier in Utrecht, diep over nagedacht maar daarbij stuit men op meerdere problemen. Voor al het gedragsonderzoek geldt de complicerende factor dat gedrag multifactorieel is qua oorzaken. Daarnaast zijn dieren in een laboratoriumsituatie niet helemaal te vergelijken met dieren in een gezinssituatie. Specifiek voor onderzoek naar gedragsmedicatie is het morele probleem dat

ontstaat bij het geven van placebo's. Zeker bij ernstige agressie is het risico veel te groot. En natuurlijk is er altijd en overal een gebrek aan geld."

Waarom toch al gedragsmedicatie gebruiken terwijl vooralsnog onderzoek ontbreekt?

"De resultaten zijn zo goed dat, ondanks het (nog?) ontbreken van een voldoende wetenschappelijke basis, het niet gebruiken van de moderne humane psychofarmaca (off-label) slechter uitpakt voor de meeste patiënten dan het wel gebruiken. Het gebruik van een middel als Prozac® kan de kans dat mens en dier op een (sterk) verbeterde wijze samen verder kunnen sterk vergroten. Vergeet niet dat het alternatief in veel gevallen euthanasie is. Het niet voorschrijven van gedragsmedicatie in dergelijke gevallen is in mijn ogen een vorm van suboptimale zorg. Psychofarmaca in combinatie met gedragstherapie, onder deskundige leiding, is naar mijn mening in die gevallen de beste keus. Zolang men maar weet waar men mee bezig is en het verloop in de gaten houdt."

Drs. L.C.T. Verkleij is dierenarts en journalist.

Wijziging Telefonische Spreekuren Algemene Chirurgie

Mevrouw dr. A.J. Venker-van Haagen is 31 januari jongstleden met verdiend pensioen gegaan, na ruim 35 jaar in dienst te zijn geweest van de Hoofdafdeling Geneeskunde van Gezelschapsdieren. Haar klinische werkzaamheden in de KNO zijn overgenomen door drs. G. ter Haar. In verband hiermee is ook een herorganisatie van de telefonische spreekuren van de Algemene Chirurgie (inclusief KNO) doorgevoerd. Per **1 april 2003** zullen de betreffende specialisten bereikbaar zijn voor overleg op de volgende tijden en telefoonnummers:

telefonische Spreekuren Algemene Chirurgie:

Urologie	Maandag	13.00-13.30	(L'Eplattenier)	030-2531260
Perineum/buik	Dinsdag	13.00-13.30	(Van Sluijs)	030-2531591
Oncologie	Woensdag	13.00-13.30	(Kirpensteijn)	030-2531698
Kop/hals/thorax	Donderdag	13.00-13.30	(Peeters)	030-2531696
KNO	Vrijdag	13.00-13.30	(Ter Haar)	030-2531708

Quangocratie; over het doordrukken van de verplichte ISO-certificering door VKO

S. Jonker

Ingezonden

Iedere dierenarts heeft inmiddels kunnen constateren dat er door het Veterinair Kwaliteitsorgaan (VKO) een koppeling is doorgevoerd tussen de regelingen voor de Erkende Dierenarts en de ISO-certificering van praktijken, twee entiteiten die oorspronkelijk los van elkaar stonden. Zelfs in het schrijven van juli 2000 van de heer J.J. Voermans (huidige voorzitter van VKO) aan de erkende paardendierenartsen betreffende de noodzakelijke criteria om erkend te blijven wordt met geen woord

gerept over de ISO-eis. Eenieder die zegt of schrijft dat men vanaf 1997 hiervan op de hoogte kon zijn als erkende dierenarts doet dus aan geschiedenisvervalsing.

Deze doorgevoerde koppeling heeft geen enkele wettelijke basis in het Europees recht en/of het Nederlands recht, dit geldt voor de positie van ALLE diersoort-erkenningen en niet alleen voor de erkenning paard! Daarnaast is er bij paardendierenartsen ook geen democratisch mandaat om tot de koppeling over te gaan. Tijdens discussies binnen de Groep Geneeskunde van het Paard (GGP) over het erkennen van paardendierenartsen is er slechts over gesproken dat er 'op termijn' uit een 'gecertificeerde' praktijk zou moeten

worden gewerkt; concrete verdere invulling is nooit uitgewerkt en uit de notulen van de ledenvergaderingen blijkt al helemaal niet dat hiervoor een democratische basis te vinden is.

Het VKO gaat zich als een echte Quango (=quasi autonome niet-gouvernementele organisatie) gedragen met het bijbehorende bestuur dat als een oligarchie de dienst uitmaakt. Dit alles zit gegoten in een stichting; een rechtsvorm die tegenwoordig wel vaker gebruikt wordt voor het implementeren, uitvoeren en afdwingen van bepaalde privaatrechtelijke taken. De excessen die hiervan op velerlei gebied het gevolg zijn worden recentelijk door de pers uitgebreid aan de kaak gesteld.

Of we hier in de diergeneeskunde op zitten te wachten vraag ik mij af; persoonlijk ben ik niet geïnteresseerd in tijdrovende en papierverslindende verplichtingen die slechts de schijn van vaktechnische meerwaarde opleveren. Overal in de maatschappij probeert men de bureaucratische poespas terug te dringen maar voor de diergeneeskunde meent men dat er nog lang niet genoeg papieren rompslomp is. Daarbij komt nog het feit dat in deze tijd van economische neergang (varkenshouderij, rundveehouderij!) vele collegae hun inko-

men of praktijkwinst nog meer onder druk zien komen door deze ergernis veroorzakende gang van zaken.

Gezien het bovenstaande vindt een groot aantal leden van de GGP het dwingend opleggen van de ISO-certificering een heilloze ontwikkeling die geen meerwaarde geeft aan hun praktijkvoering en/of het functioneren als erkende paardendierenarts. Bij deze wil ik allen met vergelijkbare gevoelens uitnodigen om de circulerende protestbrief per e-mail bij ondergetekende op te vragen en ingevuld te retourneren. Tevens zal er binnenkort op de ledenvergadering van de GGP uitgebreid over dit onderwerp worden gesproken en kan iedereen hier duidelijk een mening te berde brengen.

Het kan toch niet zo zijn dat we ons als zwijgende lammeren naar het slachthuis laten leiden zonder onze stem te laten horen als we het er niet mee eens zijn. De diverse besturen moeten ook hun verantwoording nemen en zich afvragen of het risico van een scheuring en ledenverlies binnen de Groepen en KNMvD een prijs is die betaald kan en mag worden.

Schelto Jonker, erkend paardendierenarts zolang het nog kan! E-mail: jonker_schelto@hotmail.com

Reactie op ingezonden brief van S. Jonker Veterinaire kwaliteit

J. Loomans

Erkenningsregeling Paard

In 1996 is door de Groep Geneeskunde van het Paard een projectgroep samengesteld met als taak het opstellen en uitvoeren van een projectplan dat moest leiden tot een Erkenningsregeling Paardendierenartsen. Deze regeling beoogt een verhoging van kwaliteit en uniformiteit van de door paardendierenartsen verrichte werkzaamheden.

Al in 1997 zijn door deze projectgroep criteria gepubliceerd waaraan voldaan moet worden alvorens men zich een erkende paardendierenarts mocht noemen.

- Criteria ten behoeve van de gewenste uniformiteit.** De erkende paardendierenartsen dienen een uniform pakket aan basiskennis te bezitten (basiscursus erkende paardendierenartsen) en dienen nascholingsprogramma's te volgen, veertig punten per jaar.
- Criteria ten behoeve van gewenste inzichtelijkheid en toepasbaarheid.** De erkende paardendierenartsen werken met praktijkprotocollen en de gevolgde werkwijze, bevindingen, adviezen en therapieën kunnen in patiëntenverslagen worden nagegaan. De erkende paardendierenarts werkt op termijn vanuit een KRD-gecertificeerde praktijk.
- Criteria ten behoeve van de gewenste kwaliteit.**
 - Kennis en ervaring.** Urenrcriterium, dertig contacturen per maand.
 - Vaardigheden.** Doen van lichamelijk onderzoek etcetera sociale vaardigheden, werken in teamverband.
 - Attitude ten aanzien van de beroepsuitoefening.** Code voor de dierenartsen.

Vanaf voorjaar 1998 is de erkenningsregeling voor de paarden-

dierenartsen een vast agendapunt op de ledenvergaderingen van de Groep Geneeskunde van het Paard. De beroepsgroep is ook erg enthousiast over deze regeling getuige de elf basiscursussen erkende paardendierenartsen in totaal gevolgd door 440 dierenartsen en nog twee basiscursussen met in totaal tachtig dierenartsen gepland voor juni 2003. Op dit moment hebben 365 paardendierenartsen zich laten registreren als erkende paardendierenarts.

Oprichting VKO

In juni 2002 heeft de KNMvD alle regelgeving aangaande veterinaire kwaliteit ondergebracht bij het Veterinair Kwaliteits Orgaan (VKO). De reden voor het oprichten van het VKO is het positioneren van een zelfstandig, onafhankelijk platform op het gebied van veterinaire kwaliteitszorg, in de breedste zin van het woord.

De missie van het VKO is:

"De veterinaire dienstverlening op een *herkenbaar, constant en hoog* niveau brengen met een sterk oog voor de wensen van de markt en de samenleving".

Het VKO-bestuur bestaat uit afnemers en aanbieders van veterinaire diensten:

- Land en Tuinbouw Organisatie Nederland
- Dierenbescherming
- Gezondheidsdienst voor Dieren
- KNMvD-bestuur
- Practici Landbouwhuisdieren
- Practici Paarden en Gezelschapsdieren
- Faculteit der Diergeneeskunde

Daarbij laat het VKO-bestuur zich adviseren door de overheid. Een aanzienlijk deel van het veterinair handelen valt immers onder wettelijke regelingen.

Kwaliteits Richtlijn Dierenartsenpraktijk (KRD)

Naast de Code voor de Goede Veterinaire Praktijk (GVP-code) en de erkenningenregelingen per diersoort is ook de Kwaliteits Richtlijn Dierenartsenpraktijken (KRD) door de KNMvD bij

het VKO ondergebracht. Deze KRD is aangepast om aan de laatste ISO 9001:2000-normen te voldoen. Dit zijn internationaal gehanteerde normen voor kwaliteitsmanagementsystemen, gebruikt door bijvoorbeeld apotheken, zorginstellingen en de Federation of Veterinarians of Europe. De KRD/ISO-criteria zijn een vertaling hiervan naar de dierenartsenpraktijken in Nederland. Uitgangspunt van de KRD/ISO is het wettelijk handelen, aangevuld met regelingen die de beroepsgroep zelf heeft opgesteld. Zo zijn onder meer verwerkt:

- Wet Uitoefening van de Diergeneeskunde
- Diergeneesmiddelenwet
- Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren
- Opiumwet
- Bestrijdingsmiddelenwet
- GVP-code
- Regelingen Erkende Dierenartsen
- Besluit Stralingsbescherming Kernenergiewet
- Arbowet
- Rechtspositieregeling voor dierenartsassistenten

Het KRD/ISO Kwaliteitsmodel brengt verband in de verschillende processen die op een dierenartsenpraktijk plaatsvinden. Dit is natuurlijk in eerste instantie de daadwerkelijke zorgver-

lening, middels het aanmelden, de indicatiestelling, de uitvoering en de nazorg. Hiermee verweven zijn beleid en organisatie, de praktijkmedewerkers, onderzoek en ontwikkeling, praktijkgebouw, apotheek, apparatuur en materiaal, diensten door derden, documentatie en registratie en evaluatie.

Een dergelijk kwaliteitssysteem is continu in beweging, bezig met verbetering van de dienstverlening, maar ook de werkomstandigheden en het werkplezier van de dienstverleners.

Waar het om gaat is leveren van veterinaire kwaliteit, vakmanschap dat gezien en gecontroleerd kan en mag worden. Ondernemen met een visie, toekomstgericht met duidelijke doelstellingen en evaluatiemomenten en een open vizier naar de samenleving. Klanten en organisaties (bijvoorbeeld verzekeringsmaatschappijen en de overheid) kunnen op basis van het VKO-keurmerk vertrouwen dat de persoon of de praktijk zelf de verantwoordelijkheid heeft genomen en op een open, gestructureerde en gecontroleerde wijze omgaat met zijn vak. Waar het niet om gaat is het produceren van zoveel mogelijk papier, formulieren, het introduceren van bureaucratie en geheimzinnigheid, maar laten zien wat je doet en doen wat je zegt!

Joop Loomans is VKO-bestuurslid voor praktici paarden en gezelschapsdieren.

Westerhuis Kliniek voor Gezelschapsdieren organiseert de workshop Homeopathie bij de Hond

Congressen en cursussen

De workshop 'Homeopathie bij de Hond' is bedoeld voor iedereen die serieus is geïnteresseerd in de homeopathie, zoals dierenartsen, dierenartsassistenten, kynologen en veterinaire homeopaten. De onderwerpen die worden behandeld zijn: werking en toepassing, geneesmiddeldiagnose, vruchtbaarheid, urinewegen, maagdarmkanaal, complexmid- delen, ontstekingsmiddelen, vaccinatie en vaccinose, bewegingsstoornissen, huidklachten, gedrag, geneesmid-

delleer en casuïstiektraining.

De workshop wordt gehouden op 31 mei, 14 en 28 juni 2003 van 08.30 tot 17.30 uur. De locatie is Wageningen International Conference Centre (WICC), Lawickse Allee 9, 6701 AN Wageningen. De kosten bedragen 245,- euro inclusief het boek *Hond & Homeopathie*.

Voor meer informatie of inschrijving neemt u contact op met: WKG Workshops, Dalwagen 29-C, 6669 CA Dordrecht, telefoon (0488) 410040, telefax (0488) 410099, de website: www.uwdierenkliniek.nl.

Symposium dierenarts in de dierentuin

De wildlifewerkgroep van de vereniging Archaeopteryx, verbonden aan de Faculteit der Diergeneeskunde te Utrecht, organiseert op 23 april 2003 in het hoofgebouw van de Faculteit een symposium over de dierenarts in de dierentuin o.d.z. 'van anatomie tot therapie'.

Het symposium zal van 19.00 tot 22.30 uur duren. Kaartverkoop is vanaf 18.30 uur aan de deur, reserveren is mogelijk via wildlifewerkgroep@hotmail.com onder vermelding van naam, telefoonnummer en gewenste aantal

kaartjes. De kaartjes kosten drie euro per stuk, inclusief koffie of thee.

Op dit symposium zullen spreken:

Drs. M.J. Hoyer, dierenarts Artis

Dhr. W. Kersten, docent anatomie Faculteit der Diergeneeskunde, Utrecht

Drs. P.S.J. Klaver, voormalig dierenarts Artis

Drs. W. Schaftenaar, dierenarts Blijdorp

Drs. S.A.B.I. Wolters, dierenarts Artis / Stichting AAP

Equine Congress 2002

Na het eerste succesvolle Voorjaarsdagen Equine Congress 2002 in de RAI in Amsterdam hopen wij u ook dit jaar weer te mogen verwelkomen. In nauwe samenwerking met de Groep Geneeskunde van het Paard is er wederom een interessant wetenschappelijk programma samengesteld dat door het VKO gehonoreerd is met tien punten per congresdag.

Vrijdag 25 april 2003 zal naast de gynaecologie de orthopedie aan bod komen, sprekers in deze sessie zijn onder andere dr. Ter Braake en prof. Denoix. Tijdens de middagssessie behandelt dr. Haussler onder andere de alternatieve geneeswijzen als chiropractie en acupunctuur.

Zaterdag 26 april 2003 zal in het teken staan van de sportgeneeskunde. Dr. Mitchell en dr. van Breda belichten dit onderwerp ieder vanuit hun eigen invalshoek. 's Middags zullen de alom gewaardeerde meet-the-specialist-sessies terugkeren.

Zondagochtend 27 april 2003 zal dr. Nunamaker zijn Equine state-of-the-art lecture 'On bone and fracture treatment in the horse', houden in de Forumzaal. Voor wie dit jaar niet op de AAEP was, is dit dé gelegenheid! De middag wordt gevuld met korte voordrachten in de Free Communications, onder andere met dr. Sue Dyson. Verdere invulling van het wetenschappelijk programma kunt u vinden op de website www.voorjaarsdagen.org.

Natuurlijk is ook dit congres de ideale plaats om uw (inter-)nationale collegiale contacten weer eens aan te halen en/of uit te breiden. Gelegenheid hiervoor heeft u op de uitgebreide tentoonstellingsvloer, de openingsborrel op vrijdag, het congresfeest in het Renaissancehotel op zaterdag of tijdens het afzakkertje op zondagmiddag.

Tot ziens in april, tijdens het 2nd Voorjaarsdagen Equine Congress 2003!

DANS 25 jaar!

A. van Dongen en M. Yokoi

De RAI in Amsterdam zal zaterdag 26 en zondag 27 april 2003 klaarstaan voor de ontvangst van meer dan duizend enthousiaste DANS-gangers. In de 25 jaar van haar bestaan is de DANS uitgegroeid tot een volwaardig congres voor dierenartsassistenten en paraveterinair. Wij verwachten dit jaar wederom belangstellenden uit zowel binnen- als buitenland. Met op de zaterdag en op de zondag vier simultane sessies in zowel Nederlands als Engels biedt de DANS dit jaar wederom voor elk wat wils.

Op zaterdag 26 april gaan we van start met een algemeen en paardenprogramma in het Nederlands. Tevens een Engelstalig programma voor de liefhebbers. De onderwerpen variëren van geriatrie en medicijngebruik tot voortplanting en hoefverzorging bij het paard. Het met succes ontvangen themaprogramma Hematologie wordt dit jaar herhaald met theorie en practicum voor zowel beginners als gevorderden. Je assistente kan je na dit practicum een hoop werk uit handen nemen.

Op zondag komt er een uitgebreid (Engelstalig) managementprogramma aan bod. Communicatie met collega en klant, leidinggeven en omgaan met stress: allemaal lezingen waar dagelijks van geprofiteerd kan worden. Andere onderwerpen die aan bod komen in het algemene programma zijn onder andere: voedselallergie, ABC en doofheid. Het (Engelstalige) paardenprogramma zal uiteenlopen van chiropractie tot een interessante lezing over de begeleiding van het sportpaard. Dat zal iedereen wel

wakker houden na de lunch!

Voor een uitgebreid overzicht van ons programma en voor inschrijving kan de website worden bezocht: www.voorjaarsdagen.org. Let goed op bij het inschrijven want voor zowel het paardenprogramma (geen extra kosten) als voor de themaprogramma's (40 euro extra) geldt een *aparte* inschrijving! Gezien de enorme belangstelling vorig jaar is het zaak dat assistente(s) zo snel mogelijk voor deze onderdelen inschrijven. Uiteraard kan met een toegangsbewijs voor het paardenprogramma ook het algemene programma worden gevolgd.

De industrie is dit jaar wederom goed vertegenwoordigd op de tentoonstellingsvloer. Een keur aan ondernemingen die klaarstaan voor dierenarts en assistent met vragen, op zoek naar nog betere dienstverlening richting cliënt en patiënt. Het geheel wordt natuurlijk weer omlijst door een excellente lunch en de aanwezigheid van thee en cafeïne. Op de zaterdagmiddag aansluitend aan de lezingen zijn alle DANS-deelnemers bovendien uitgenodigd voor het Hill's Happy Hour in het congresgebouw. Vanwege onze 25^e verjaardag zal de band Waitress Dilemma een geweldig feest hiervan maken.

Kortom: uw team mag het niet missen! Tot DAN(S)

Astrid van Dongen en Miyuki Yokoi zijn lid van de Voorjaarsdagen Congress Commissie.

Symposium 'Grenzen aan Welzijn & Dierlijke Productie'

In 1997 startte het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) een omvangrijk onderzoeksprogramma naar het fysiologische aanpassingsvermogen van landbouwhuisdieren onder productieomstandigheden. Vanwege het naderende einde van dit programma wordt op 10 en 11 april 2003 een symposium georganiseerd met als titel: **Grenzen aan Welzijn & Dierlijke Productie**. Doel is terug te zien wat de opbrengst van het onderzoek is geweest in het licht van het programma. Het symposium is ingedeeld in een wetenschappelijke dag en een publieksdag en vindt plaats op Boerderij Mereveld in Utrecht.

Wetenschappelijke dag

Op 10 april, de 'wetenschappelijke dag' staat centraal: de presentatie van het onderzoek, uitgevoerd in het kader van het NOW/LNV-programma en gepresenteerd dóór en met name vóór onderzoekers, in nationaal en internationaal perspectief. Tijdens het ochtendprogramma zijn er vier lezingen van internationale keynote speakers over 'Grenzen aan welzijn en dierlijke productie'. *Ian Duncan* (University of Guelph, Canada) plaatst het onderwerp in een internationale context, waarna drie sprekers de belangrijkste thema's binnen het programma belichten. *Per Jensen* (Swedish University of Agricultural Science, Sweden) behandelt 'stress en gedrag', *Pierre Mormède* (Université Bordeaux, France) belicht 'individuele variatie in de aanpassing aan stress' en *Christopher Coe* (University of Wisconsin, USA) behandelt 'stress en immuniteit'.

's Middags zijn er diverse parallelsessies over 'stress en gedrag', 'individuele variatie' en 'stress en immuniteit'. Bij dit laatste onderwerp zal collega Esther Kornalijslijper een presentatie verzorgen. Na de theepauze zal de minister van LNV zijn reactie geven en vindt een forumdiscussie plaats onder leiding van Felix Meurders. Tot slot is er een borrel en posterpresentatie.

Publieksdag

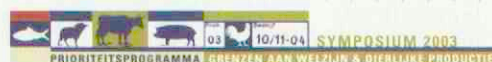
Op 11 april is de 'publieksdag'. Met vertegenwoordigers van publieke organisaties en andere 'publiek-geïnteresseerden' zal een kritische reflectie plaatsvinden op het onderzoek. Wat betekent dit onderzoek in het licht van de maatschappelijke vraag hoe optimale dierlijke productie op een verantwoorde wijze te combineren met dierenwelzijn? Hoe is deze problematiek transparant te maken voor de consument?

Dagvoorzitter op de publieksdag is *Felix Meurders*, die om 10.45 uur de dag opent. Vervolgens spreekt *Jan Staman* (Directeur Rathenau Instituut) over 'Grenzen trekken of koers wijzigen'. *Jaap Koolhaas* (Hoogleraar gedragsfysiologie, Rijksuniversiteit Groningen) houdt een lezing over 'Welzijn van dieren fundamenteel benaderd'.

Na de lunch (met posters en stands) zijn er een aantal parallelle workshops, namelijk over kippen (Harry Blokhuis, ID-Lelystad), varkens (Hans Spoolder, Praktijkonderzoek Veehouderij), koeien (Elsbeth Noordhuizen-Stassen, Universiteit Utrecht) en vissen (Hans Komen, Wageningen UR). Ook deze dag wordt afgesloten met een discussie onder leiding van Felix Meurders, waarin de rapportage van en discussie over de resultaten van de afzonderlijke workshops aan de orde komen en de slotconclusies worden aangeboden aan vertegenwoordigers van het NOW en het ministerie van LNV.

Aanmelden

Aanmelden kan via de symposiumwebsite www.dierenwelzijn.info, voor één of beide dagen en er zijn aan het bijwonen van het symposium (na aanmelding) geen kosten verbonden. Tevens is een aanmeldingsformulier aan te vragen bij de symposiumorganisatie (Publimarket, telefoon (070) 3561534 of e-mail now@publimarket.nl).

Comparative Veterinary Histology with clinical correlates

Elizabeth Aughey and Frederic L. Frye. Manson Publishing, London, ISBN 1-874545-66-9, 296 pagina's.

**Boek
bespreking**

Een gedegen overzicht van de veterinaire histologie, zeer rijk geïllustreerd met voor het grootste gedeelte fraaie, kleurrijke foto's. De schrijvers spreken in hun voor-

woord dan ook terecht over een atlas. De tekst is duidelijk maar compact, hetgeen de leesbaarheid niet altijd ten goede komt. In de foto's wordt, om de diverse onderdelen van de weefselstructuur aan te geven, veel gebruik gemaakt van nummers, die soms pas met enige moeite tegen hun achtergrond te herkennen zijn. Bij gebruik van zoveel foto's kan het haast niet anders dan dat er een enkele keer iets fout gaat; zo ook hier, zodat nu en dan een nummer in de illustratie ontbreekt of in een verkeerd gedeelte van de foto is aangebracht.

Het boek is overzichtelijk ingedeeld. Bij de introductie wordt kort de techniek van het maken en kleuren van histologische preparaten belicht. Na een zeer korte bespreking van de celstructuur worden de diverse weefseltypen toegelicht. Daarna volgt een overzicht van de orgaansystemen met hun diverse componenten. De basis is uiteraard de zoogdierhistologie, maar zoals de titel ook al aangeeft wordt aan het einde van elk hoofdstuk, indien van toepassing, tevens de karakteristiek histologische facetten van respectievelijk vogels, reptielen, amfibieën en vissen toegelicht met eveneens een aantal illustraties. Het boek slaagt er duidelijk in om te voldoen aan de aangegeven doelstelling, namelijk om het begrip met betrekking tot de relatie tussen structuur en functie te vergroten. Het aardige in dit verband is dat elk hoofdstuk wordt afgesloten met voorbeelden uit de ziektekunde. De tekst hiervan is algemeen

en tamelijk oppervlakkig, hetgeen begrijpelijk is gezien het primaire onderwerp en de weinige beschikbare ruimte. Ook hier wordt de tekst begeleid door enkele illustraties. Het boek wordt afgesloten met een aantal appendices waarin bijvoorbeeld schematisch de opbouw van de nier wordt weergegeven. In de index van dit histologieboek wordt opmerkelijk genoeg ook verwezen naar trefwoorden in de tekst van het ziektekundig gedeelte, ook als hiervan geen illustratie is opgenomen zoals bijvoorbeeld met betrekking op de ziekte van Cushing. Al met al een zeer fraai en informatief naslagwerk voor eenieder die bij haar/zijn werkzaamheden van doen heeft met veterinaire histologie, alsmede voor iedereen die hierin geïnteresseerd is.

Jan Vos

Referaten

Nageltred bij paarden

Der Nageltritt beim Pferd. Eine Retrospektive über 53 Fälle. G. Eisenach, K. Leppert und L.F. Litzke. Der Prakt Tierarzt 2001; 82: 276-82.

De behandeling van 53 paarden met 'nageltred', die in de periode 1986-1999 aan de Chirurgische Kliniek van de Veterinair-Medische Faculteit te Giessen werden opgenomen, wordt uiteengezet.

In ongeveer de helft van de gevallen was de 'insteekplaats' niet te vinden onder andere omdat de dieren pas geruime tijd (één tot zes weken) na het ongeval ter onderzoek werden aangeboden.

Meestal was het scherpe voorwerp (spijker, nagel, ijzerdraad) ingedrongen in de straalgroeven.

De paarden werden klinisch ingedeeld in zeven rubrieken. De behandeling bestond uit het verwijderen, indien aanwezig, van het vreemde voorwerp en van het ontstoken weefsel, uit curettage van het hoefbeen, uit het geven van antibiotica en antitetanus-serum en uit het aanleggen van een verband waarbij soms ook warmwaterspoelingen werden toegepast op het aangetaste onderbeen. Bij het bestaan van purulente ontstekingen in het hoefgewricht of in de slijmbeurzen alsmede in gevallen van osteomyelitis was de prognose infaust en werd euthanasie toegepast.

De prognose was gunstig wanneer de lederhuid, het straalkussen en het hoefbeen waren aangeprikt.

De duur van de behandeling was mede gerelateerd aan de tijd tussen ongeval en kliniekaanbod.

De therapie was bij 42 van de 53 paarden succesvol.

J.P.W.M. Akkermans

Infectie met groep G Streptococci

Zoonotic infection with Group G Streptococci. J. Tessier, R. Miller, W. Emmous, E. Holmboe, R. Hawkins. Clin Info Dis 1999; 28: 1322.

De auteurs zijn werkzaam in het Noval Medical Center in Virginia. Ze presenteren in dit artikel twee patiënten met een infectie door groep G Streptococci. (Op zich is dit niet zo ongewoon: op het laboratorium van referent worden deze Streptococci vrijwel wekelijks geïsoleerd bij humane patiënten uit wonden, etcetera, ref.). Het bijzondere aan de beschreven gevallen was, dat beide patiënten veel 'krabeffecten' op hun huid hadden door de nagels van een jonge kat, die ze kort daarvoor hadden aangeschaft.

De eerste patiënte was 37 jaar en werd met een pleuritis in het ziekenhuis opgenomen. Uit het bloed werden groep G Streptococci geïsoleerd. De andere patiënte was ook 37 jaar en had de ziekte van Hodgkin. Ze had een arthritis van de rechterschouder. Na arthrocentese werden uit de synovia groep G Streptococci geïsoleerd.

Groep G Streptococci komen bij honden, katten en mensen voor en hebben grote overeenkomst met groep A Streptococci, ook wat de pathogeniteit betreft. De auteurs wijzen op het gevaar van jonge (speelse) krabbende katjes met name bij mensen met een verminderde weerstand.

J. Goudswaard

Alle Annema

Alle is geboren op 24 september 1929 te Huizum bij Leeuwarden, waar zijn ouders een rundveebedrijf hadden. Na de HBS en de militaire dienst begon hij in 1953 zijn studie diergeneeskunde. Alle werd lid van Unitas, waar hij een bestuursfunctie vervulde, en van Redbad. Uit deze tijd heeft hij vele contacten overgehouden.

In 1958 trouwde hij met Joukje Kalsbeek en een jaar later studeerde hij af. Na een waarneming in Oldeberkoop konden zij in 1959 de praktijk van F.J. Eisenga in Noordbroek overnemen. Met veel enthousiasme werkte hij in de grote huisdierenpraktijk, waar geleidelijk aan de paarden verdwenen en de kleine huisdieren een steeds grotere rol gingen spelen. Daarnaast was hij werkzaam bij de vleeskeuring in Hoogezand.

In deze jaren werden zijn kinderen Nynke, Jan Anne en Margriet geboren. Alle en Joukje waren sterk betrokken in het dorpsleven. Daarnaast beleefden zij veel plezier aan de puzzelritten, die georganiseerd werden door de KNMvD en de Afdeling.

In het najaar van 1970, tijdens een ongeval in de eerste ligboxenstal van zijn praktijk, brak hij een heup. Na herstel bleven er toch beperkingen bestaan waarna zij besloten met de praktijk te stoppen. Nadat in februari 1971 de praktijk aan mij was overgedragen, is Alle volledig gaan werken bij de vleeskeuringsdienst. Eerst twee jaar in het Westerkwartier, daarna kwam Alle bij het slachthuis in Winschoten en werd directeur van de Vleeskeuringskring Oost-Groningen. In het grensgebied wonende had hij veel bemoeienissen met de import en export van vee en vlees.

In deze tijd was hij mij nog vaak behulpzaam in de praktijk en bleef belangstelling houden voor de veehouderij. Vele jaren is hij secretaris geweest van de Afdeling Groningen-Drenthe van de KNMvD, was actief in de Kring van Keuringsdierenartsen, waarvan hij penningmeester was. Ook was hij lid van de oudercommissie van school en had zitting in de kerkeraad. Later beleefde hij veel plezier aan de jaarlijkse bijeenkomsten van oud-dierenartsen in Friesland. Ook toonde hij grote interesse voor sport, zoals kaatsen en schaatsen; zelf heeft hij een aantal elfstedentochten gereden.

Alle was gediplomeerd molenaar; de dag van de uitvaart stonden de drie molens van Winschoten in rouwstand. Na zijn pensionering hebben Alle en Joukje veel gereisd, veel van hun vrienden werden uitgenodigd met hun een boottocht te maken over de Friese meren, en konden zij genieten van de zeven kleinkinderen. Trijntje Alle is het jongste kleinkind dat kort voor het overlijden van Alle is geboren. De vader, Jan Anne, zei hierover het volgende tijdens de zeer druk bezochte kerkdienst en crematieplechtigheid:

"Trijntje Alle, mijn dochter, zijn kleindochter, Pappa heeft haar heel kort gekend. Zij zal hem niet kennen. Alhoewel.... Misschien toch wel, want later, als Trijntje groot is, ga ik met haar een stukje varen of autorijden. Als we gaan autorijden, moet Trijntje sturen. Ik zet mijn stoel helemaal naar achteren en ik doe de rugleuning een paar standjes naar beneden. Ik vouw mijn handen op mijn buik. Ik zeg niet veel, behalve dingen als 'kijk, daar op dat hek, een buizerd', of, 'kijk, dat kerkje daar, dat is Usquert'. Het land zal leeg zijn. Het grijs van het land zal vloeiend doorlopen in het grijs van de lucht. En we zullen volmaakt gelukkig zijn..."

Het verlies van Alle heeft ons diep geraakt. We wensen Joukje, kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe.

Eduard Hettinga

Vorbereidingen verhuizing in volle gang

De voorbereidingen voor de verhuizing van het bureau van de KNMvD op 15 april aanstaande zijn in volle gang. Dat moet ook wel, want de datum van vertrek uit Utrecht nadert met rasse schreden! Op maandag 14 april zullen de computers van de medewerkers overgaan naar Houten; de rest van de spullen gaan op dinsdag 15 april over. Op deze twee dagen zal het bureau van de KNMvD dan ook alleen voor noodgevallen bereikbaar zijn.

Het verhuizen van zo'n dertig medewerkers heeft nogal wat voeten in de aarde. Iedere medewerker moet zijn eigen spullen sorteren en inpakken; alle computers, printers en kopiërmachines moeten op een veilige manier over en dan zijn er ook nog vergaderaccommodaties die ingericht moeten worden. Dit alles kost in elk geval twee dagen, waarin het bureau van de KNMvD weliswaar bereikbaar is, maar de dagelijkse werkzaamheden grotendeels stilliggen.

Telefoon

Op het moment dat dit Tijdschrift gedrukt wordt, zijn het nieuwe telefoon- en faxnummer van het KNMvD-bureau helaas nog niet bekend. Tot en met vrijdag 11 april is het bureau normaal bereikbaar op telefoonnummer (030) 2510111. Op maandag 14 april

De overdracht van het pand in Houten bij de notaris.

en dinsdag 15 april werkt dit nummer ook nog, maar aangezien de medewerkers dan niet over hun pc, ordners en andere spullen beschikken, is het voor hen erg lastig om zaken op te zoeken. Vandaar dat deze twee dagen de KNMvD alleen in noodgevallen bereikbaar is. Als u overigens na 15 april nog het nummer (030) 2510111 belt, zult u vanzelf het nieuwe nummer te horen krijgen. Vanaf die datum treedt namelijk de doorverwijsdienst van KPN in werking, die u vertelt dat het gebelde nummer vervallen is en dat u een ander nummer moet bellen.

Begrip

De KNMvD-medewerkers hopen u vanaf 16 april weer zo goed mogelijk van dienst te kunnen zijn, maar vragen uw begrip als dat vlak na de verhuizing nog niet helemaal lukt. Heeft u nog vragen omtrent de verhuizing, bel dan gerust vóór 14 april naar de KNMvD.

Vestiging KNMvD-bureau
vanaf 15 april 2003

De Molen 77
3995 AW Houten
Postbus 421
3990 GE Houten
e-mail: info@knmvd.nl
www.knmvd.nl

Aprilnummer Veehouder en Dierenarts brengt diagnosetest voor pluimveehouder en dierenarts

Het veterinair voorlichtingsblad van de KNMvD Veehouder en Dierenarts timmert aardig aan de weg, ondanks de snel veranderende landbouwsector. In het aprilnummer kan zowel pluimveehouder als dierenarts zijn/haar kennis testen op het gebied van pluimveeziekten aan de hand van zeer duidelijke afbeeldingen. Geen vogelpest (aviaire influenza), maar wel allerlei andere aandoeningen bij pluimvee worden zo eens op een andere manier belicht.

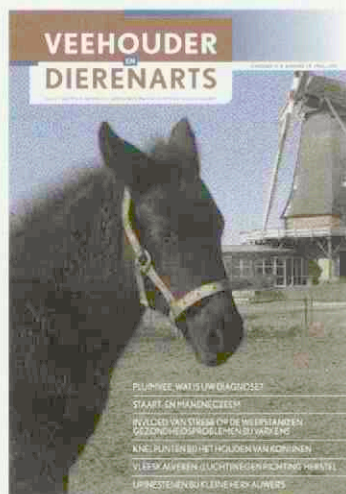
Staart- en maneczeem

Het voorjaar is dé tijd om behandelingen ter voorkoming van staart- en maneczeem te starten. Deze insectenovergevoeligheid (voor culicoides, kleine mugjes) is de belangrijkste oorzaak van jeuk bij paarden. Er zijn diverse middelen verkrijgbaar, waarvan de voor- en nadelen worden beschreven. Bijna altijd geldt dat er vroeg in het voorjaar mee begonnen moet worden.

Invloed van stress op de weerstand en gezondheidsproblemen bij varkens

Stress blijkt wel degelijk invloed te hebben op

de weerstand van varkens. De mate waarin hangt echter sterk af van allerlei factoren zoals castratie, type pathogeen, optreden van verwondingen, maar ook de kwaliteit van het management. Bovendien is er langdurige en kortdurende stress. Goede hygiëne, verzorging, voeding en klimaat zijn uitermate belangrijk bij het aanpakken van ziektes als de Wegkijnziekte.

Meest voorkomende knelpunten bij het houden van konijnen

Voor zowel de particuliere konijnenhouder als de commerciële is dit een interessant artikel, waarin vele soorten ziekten die bij konijnen voorkomen worden besproken. Zo komen parasitaire ziekten als coccidiose aan de orde, schimmelinfecties, bacteriële infecties (*Pasteurella multocida*, *Bordetella bronchiseptica*, *Staphylococcus aureus*, *E. coli*, *Clostridium*) en virusinfecties als Myxomatose en Viral Haemorrhagic disease. In dit artikel ook allerlei andere wetenswaardigheden, zoals bijvoorbeeld de noodzaak van permanente voeding. Het maagdar kanaal van een konijn moet altijd gevuld zijn.

Vleeskalveren: (lucht)wegen richting herstel

Direct en adequaat reageren bij luchtweginfecties bij vleeskalveren is zeer belangrijk om te voorkomen dat deze infecties chronisch worden. De veehouder dient dus te letten op versnelde ademhaling, hoest en neusuitvloeiing, maar ook verhoogde temperatuur, verminderde eetlust, afwijkende vertebraal en verminderde levendigheid. Directe en indirecte effecten op longniveau komen aan de orde en natuurlijk de wegen richting herstel.

Urinestenen bij de kleine herkauwer

Urinestenen of urolithiasis komen vooral voor bij bokken en rammen. Pas bij verstopping van de urineleider kan een levensbedreigende situatie ontstaan. In dit artikel wordt uitge-

legd hoe urinestenen en gruis ontstaan en wat de gevolgen zijn. Ook komt aan de orde wat de klachten zijn en hoe men deze aandoening herkent. De behandeling hangt af van waar de verstopping zit en of de blaas en urineleider nog intact zijn. Preventie is natuurlijk het beste. Dit kan door te letten op het voer (Ca:P-verhouding, voldoende ruwvoer, niet teveel krachtvoer, liksteen), door niet te jong te castreren en op tijd de dierenarts te bellen.

Een abonnement op Veehouder en Dierenarts kost € 11,- per jaar (inclusief verzendkosten en BTW). Stuur een brief met uw naam- en adresgegevens naar: Veehouder en Dierenarts, Antwoordnummer 750, 3500 VV Utrecht, faxnummer (030) 2511787 of een e-mail naar veeh.en.dierenarts@knmvd.nl

Derde bijeenkomst werkgroep paard van de GHwD

Groepsnieuws GHwD

Op donderdag 10 april 2003 organiseert de Groep Homeopatisch-werkende dierenartsen (GHwD) de derde bijeenkomst van de werkgroep paard. Spreker van de avond is dierenarts Eric Laarakker. Eric heeft een holistische kliniek voor dieren in De Bilt en maakt in zijn werk gebruik van verschillende al-

ternatieve geneeswijzen waaronder de homeopathie, fytotherapie, manuele therapie en acupunctuur.

Bij al deze geneeswijzen staat energie centraal.

In zijn lezing zal Eric dieper ingaan op de mogelijkheid om deze energie te kunnen meten. Het is mogelijk om in het lichaam drie lagen te onderscheiden: de persoonlijkheid van het dier – een energie laag – en een puur fysieke laag. Door te meten in welke laag de klachten zich bevinden weet je beter welke geneesmiddel / potentie van een enkelvoudig homeopathisch middel geïndiceerd is. Het succes van de behandeling wordt hierdoor groter.

Als laatste zal hij ook nog ingaan op de ontstaansgeschiedenis van de producten van de Groene Os. Eric heeft aan de wieg gestaan van deze producten.

Het programma van de avond ziet er als volgt uit:

- 20.30 uur opening door de voorzitter van de GHwD, mevrouw E.C. van der Waa
- 20.35 uur bestuursmededelingen onder andere uitreiken enquête
- 20.45 uur begin lezing Eric Laarakker over het meten van energie
- 21.30 uur koffie/thee pauze
- 21.45 uur vervolg lezing meten van energie
- 22.15 uur ontstaansgeschiedenis van de Groene Os producten
- 22.30 uur sluiting

Plaats: hotel/restaurant de Biltse Hoek, De Holle Bilt 1, 030 – 2205811.

Kosten: voor studenten en leden van de GHwD is deze bijeenkomst gratis. Aan alle andere geïnteresseerde dierenartsen zijn wij genoodzaakt een vergoeding van 5 euro te vragen. Alle aanwezigen ontvangen achteraf de tekst van de lezing per e-mail.

Voor meer informatie over deze bijeenkomst kunt u contact opnemen met de GHwD, mevrouw E.C. van der Waa telefoon (030) 2203396 of e-mail: r.enneking@hccnet.nl

Personalia

Voor het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde hebben de volgende collegae zich aangemeld:

Cramers, H.M.; 2003; 6123 AJ Holtum; Ankerweg 5 A.
Groothuis, D.G.; 1973; 3981 TA Bunnik; Ambachtsring 18.
Klarenbeek, S.; 2003; 3705 ZK Zeist; Warande 131.
Meer, Mevr. S.; 2002; 3972 AP Driebergen-

Rijsenburg; Prins Willem Alexanderlaan 25.
Oijen, L.A.A.M. van; 2000; 4033 AK Lienden; Veldstraat 3.
Okker, B.; 2002; 6981 BV Doesburg; Contre Escarpe 14.
Ruijter, Mevr. E.C. de; 2002; 3572 CJ Utrecht; Kapelstraat 31.

Schuite-Overmeer, Mevr. G.E.; 2003; 8162 PB Epe; Soerelseweg 28.
Schurink, T.A.; 1990; 2807 GH Gouda; Getijmolenerf 16.
Schoorman, S.O.; 2002; 3554 BT Utrecht; Cornelis Roobolstraat 22.
Stereborg, J.A.E.M.; 5122 HV Rijen; Margrietstraat 46.
Tanck, I.G.; 2002; 1171 ZA Badhoevedorp; Thomsonstraat 5.
Weert, Mevr. J.A.A. de; 2002; 3554 BT; Cornelis Roobolstraat 22.
Wertz, D.A.M.; 1992; 6374 EJ Landgraaf; Kantstraat 73.
Wiersma, S.H.; 1983; 8392 NG Boijl; Boylerweg 169.

Als kandidaatlid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Niemantsverdriet, Mevr. A.M.
Oorschot, Mevr. C.M.E. van.
Rosenthal, Mevr. A.M.

Mutaties:

*Berg, Mevr. J.B.M. van den; 1998; 3941 SJ Doorn; Vlierbes 3; tel. privé: 0343-416949.

Bruins, B.; 1972; 7201 AJ Zutphen; Burgemeester Dijkmeesterweg 23; tel. privé: 0575-544898; fax privé: 0575-541218; E-mail privé: bruno.bruins@planet.nl; medew. bij RVV, keuringsdierenarts.

Dommelen, J.A.P.M.; 1995; 7462 MN Rijssen; Nieuwenhuisstraat 60; tel. privé: 0548-519921; geass. met J.H.E. Fieten, R.J. Neutel, J. Spaans, G.J. Stam en G.J. de Waard; tel. prakt.: 0546-575295; fax prakt.: 0546-577849; E-mail prakt.: dap.wierden-almelo@wxs.nl.

Mocking, Mevr. A.G.M.; 1998; 3702 AH Zeist; Steniaweg 52; tel. privé: 030-6971831; E-mail privé: moutmocking@hotmail.com; wnd.d. in UK.

Oskam, J.P.H.; 1977; 5232 JG 's-Hertogenbosch; Vierde Herven 9; tel. privé: 073-6442319; E-mail privé: oskam-ypma@hetnet.nl; werkz. bij RVV kring Zuid; tel. bur.: 06-52093833.

Schukken, A.; 1953; 8443 DW Heerenveen; Tolhuisweg 6; tel. privé: 0513-636331; fax privé: 0513-551417; E-mail privé: albertschukken@zonnet.nl; r.d.

Smit, Dr. A.J. de; 1993; 6605 XC Wijchen; Diemewei 41-10; werkz. bij Regulatory Affairs Biologicals Intern. BV; tel. bur.: 0485-585218; E-mail bur.: hans.deSmit@intervet.com.

Smits, Mevr. D.; 1999; 7462 MN Rijssen; Nieuwenhuisstraat 60; tel. privé: 0548-519921; medew. bij P.J.M. Franssen, B.M. Holtkamp en F.C.G.M. van den Nobelen; tel. prakt.: 0547-361764; fax prakt.: 0547-363125; E-mail prakt.: dap.markelo@planet.nl.

Sparnaaij, Mevr. A.M.; 2000; 3581 WH Utrecht; Kweekstraat 5; tel. privé: 030-2522919; Beleidsadv. Diergezondh. bij Algemene Inspectiedienst; tel. bur.: 045-5466243; fax bur.: 045-5461011; E-mail bur.: a.m.sparnaaij@aid.agro.nl.

Sterenberg, J.A.E.M.; 2000; 5122 HV Rijen; Margrietstraat 46; tel. privé: 0161-240649; fax privé: 0161-240661; E-mail privé: jeroen.sterenborg@hetnet.nl; Gezelsch. Dieren; tel. prakt.: 0161-223079; fax prakt.: 0161-222972.

*Tanck, I.G.; 2002; 1171 ZA Badhoevedorp; Thomsonstraat 5; tel.

privé: 020-3581535; tel. privé mobiel: 06-24601551; E-mail privé: ivotanc@quicknet.nl.

Verbeek, Mevr. M.; 1981; 2023 RD Haarlem; Marnixstraat 133; tel. privé: 023-5277151; fax privé: 023-5277151; E-mail privé: m.verbeek@dutch.nl.

Wertz, D.A.M.; 2002; 6374 EJ Landgraaf; Kantstraat 73; tel. privé mobiel: 06-12476207; medew. bij J.P.M. Deneer, W.J.H.D. Kremer, F.G.H.A. van Os en R.M.M.I. Vrouwenraets; tel. Prakt.: 045-5721666; fax prakt.: 045-5726947.

Wichers, B.S.; 1976; 7701 BG Dedemsvaart; Rheezerend 78; tel. privé: 0523-613455; E-mail privé: wichers78@hotmail.com; geass. met H.J. Boer; tel. prakt.: 0523-612662; fax prakt.: 0523-610111.

Jubilea april 2003

Onbekend april, J.H. Vink te Velp (Gld), 25 jaar, afwezig
2 april, J.J.M. Pijnappel te Nijmegen, 45 jaar, aanwezig
5 april, N.P. Kas te Heemstede, 40 jaar, afwezig
8 april, W.M. Sturkenboom te Emmeloord, 35 jaar, afwezig
8 april, L. Belonje te Beuningen, (Gld), 35 jaar, afwezig
8 april, J.J.L. Franssen te Mechelen, 35 jaar, afwezig
13 april, J.L.H.A. Wouters te Enschede, 30 jaar, afwezig
13 april, Mevr. Drs. L. Huisjes-Cornelisse te Kruiningen, 30 jaar, aanwezig
13 april, A. Kamphuis te Bennekom, 30 jaar, afwezig
13 april, R.R. van Rees te Kalenberg, 30 jaar, onbekend
13 april, R.F. Bergsma te Diepenveen, 25 jaar, afwezig
13 april, G.J. Toxopeus te Sint-Oedenrode, 25 jaar, aanwezig
13 april, P.G.F. Geurts te Venlo, 25 jaar, aanwezig
13 april, M. Sevinga te Akkrum, 25 jaar, afwezig
13 april, W. Schaftenaar te Bleiswijk, 25 jaar, afwezig
13 april, M. Duifhuizen, te Veenendaal, 25 jaar, afwezig
13 april, T. Mooiweer te Vinkenbuurt, 25 jaar, afwezig
15 april, H.B. Jansen te Oenkerk, 30 jaar, afwezig
25 april, E.A.M. Verschuuren te Noordwijk, 30 jaar, afwezig
26 april, C. van der Hem te Harskamp, 35 jaar, afwezig

Mei

08/09 Fachgespräch über Geflügelkrankheiten in Hannover, Klinik für Geflügel, Prof.dr. U. Neumann, tel. +49 511-953-8778/79.
22/25 Veterinary congress, Federation of European Companion Animal Veterinary Associations/ APMVEAC, locatie: Congress Estoril, Portugal, info: s.orr@rlafflea.demon.co.uk.

Juni

26/2 juli 6th Budapest Workshop on Clinical Endocrinology (summer school like international course, focused on endocrinology of ruminant reproduction). <http://tkk.tova.univet.hu>

Juli

11/13 ECVS Annual Scientific Meeting and Congress. Location: Moat House Hotel in Glasgow, Scotland. For more information: www.see glasgow.com. For registration: ecvs@vetclinics.unizh.ch.
13/18 9e International European Association for Veterinary Pharmacology and Toxicology Congress in Lissabon, Portugal. Info: www.fmv.utl.pt/utl.pt/eavpt2003/congress.htm.

September

10/13 Veterinary congress, British Equine Veterinary Association, locatie: Birmingham, info: Susanna@beva.org.uk.
25/27 European Congress of Toxicologic Pathology, Hamburg, Germany. Solution office e.K., Kay Schroeder, Birkenweg 8, D-21376 Salzhagen, phone/fax: ++49-4172-961310/961309, e-mail: Solution-office@t-online.de, www.eurotoxpath.org

2004

Augustus

25/28 Veterinary congress, world congress of veterinary dermatology, locatie: Wenen, Oostenrijk, info: Kristian.Pedersen@VetdermVienna.com.

VERGADERINGEN & BIJEENKOMSTEN

April

03 Voorjaarsvergadering Groep Geneeskunde van het Paard.

Doorlopende agenda

CONGRESSEN & SYMPOSIA

April

03/06 Veterinary congress, British Small Animal Veterinary Association, locatie: International Congress Center, info: Susanna@beva.org.uk.
10 3e bijeenkomst Werkgroep paard GHwD. Informatie via mevrouw E.C. van der Waa per telefoon 030-2203396 of e-mail: r.enneking@hccnet.nl.

10/11 Symposium 'Grenzen aan welzijn en dierlijke productie' (NWO/LNV). Locatie: Boerderij Mereveld, Utrecht. Informatie is verkrijgbaar via de website: www.dierenwelzijn.info of telefonisch via Publimarket: 070 - 356 15 34.

11 Spiritualiteit als creatieve inspiratiebron door I. Weeda en B. Blans. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info@secc.phlo.wau.nl, website www.wau.nl/phlo. Kosten 395 euro.

17 VMT's Praktijkdag Microbiologie inclusief presentatie nieuw methodeboek. Meer informatie: Keesing Noordervliet, Liselore de Boer, (030) 6358503 of e-mailen: l.d.boer@keesing.nl.

22/26 5th ECAMS Scientific Meeting & 7th European AAV Conference. Tenerife, Spanje. De mogelijkheid om up-to-date te komen in de vogelgeneeskunde. Voor meer informatie en inschrijving: www.ecams-online.org en www.eaav.org. Voor meer informatie in Nederland: N.J.Schoemaker@vet.uu.nl.

25-27 Internationaal gezelschapsdieren- en paardencongres 'de Voorjaarsdagen', april 2003, RAI Amsterdam. Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren en Groep Geneeskunde van het Paard. Info: www.voorjaarsdagen.org of telefoon: 0031-20-6793411.

23 Symposium 'van anatomie tot therapie' van de wildlifewerkgroep van de vereniging Archaeopteryx. Tijd: van 19.00 tot 22.30 uur. Locatie: hoofdbouw van de Faculteit. Kaarten à 3 Euro vanaf 18.30 uur aan de deur of reserveren via wildlifewerkgroep@hotmail.com onder vermelding van naam, telefoonnummer en gewenst aantal kaartjes.

- 07 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio Oost, aanvang 20.15 uur, Hotel Bilderberg Arnhem-Velp te Velp.
- 10 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio Noord, aanvang 20.15 uur, Mercure Hotel Hajé te Heerenveen.
- 14 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio Zuid, aanvang 20.15 uur, Best Western Hotel Brabant te Breda.
- 22 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio West, aanvang 20.15 uur, Restaurant Groot Kievitsdal te Baarn.

Mei

- 01 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
- 15 Vergadering Afdeling Friesland.
- 16 De vakbladen VMT en Food Management organiseren in Planetarium Gaasperplas te Amsterdam-Zuidoost het verpakingscongres 'On the go'-verpakken. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: l.d.boer@keesing.nl of raadpleeg: www.vmt.nl/bijeenkomst
- 28 15e Veterinair Golfkampioenschap op golfbaan 'het Spiegelven' te Genk in België. Inschrijving door € 30,- op rekening 53.15.06.207 t.n.v. W.L. Keers te Hoogerheide o.v.v. exacte handicap. Voor deelname moet men minimaal in het bezit zijn van het GVB en dierenarts of diergeneeskundig student zijn. Verder inlichtingen krijgt u na inschrijving en is te vinden op <http://communities.msn.nl/vetgolf>.

Juni

- 05 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
- 17 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 19 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
- 11 Algemene Jaarvergadering van de dierenartsencoopoperatie AUV bij Nationaal Sportcentrum Papendal te Arnhem, aanvang 14.00 uur.
- 13 De Stichting PAVO en de vakbladen Food Management en VMT organiseren samen het congres 'Continu Verbeteren' Locatie: De Reehorst te Ede. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: l.d.boer@keesing.nl of raadpleeg: www.vmt.nl/bijeenkomst

Juli

- 10 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

Augustus

- 28 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

September

- 09 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 18 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
- 25 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

Oktober

- 30 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

November

- 20 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
- 22 Najaarsdag GHwD te Breda. De precieze locatie wordt nog bekend gemaakt.

December

- 09 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur. Locatie Mercure Arnhem.
- 11 Vergadering Afdeling Friesland.
- 18 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

CURSUSSEN

April

- 01 PAO-D cursus 03/128, Cardiotherapeutica en casuïstieken gezelschapsdieren.
- 01 PAO-D cursus 03/305, Bedrijfsbegeleiding: kengetallen analyse en case studies.
- 02 PAO-D cursus 03/200, Voeding Rund Module I.

Econor, voor het beste resultaat!

**Werkzamere, effectievere controle van:
varkensdysenterie en enzoötische
pneumonie:**

VALNEMULINE
ECONOR
THE NEW GENERATION

Het meest werkzame product voor preventie en behandeling van varkensdysenterie (darmaandoening). Zorgt voor aanzienlijke verbetering van de bedrijfsresultaten

- Effectief tegen Tylosine- en lincomycine-resistente stammen^{2,3,4,5} • Wordt niet gebruikt bij de mens en is niet verwant aan antibiotica bedoeld voor toepassing bij de mens
- Wachttijd van één dag voor alle toedieningsvormen
- Zeer effectieve preventie en behandeling van enzoötische pneumonie (EP)^{6,7} • Snelle absorptie • Aangevoerde stabiliteit in brijvoer
- Korte wachttijd van één dag voor alle toedieningsvormen
- Helpt varkenshouders zo economisch mogelijk te produceren.

Raadpleeg altijd de bijsluiters voor gebruik. Werkzame stof: Valnemuline. Doeldier: Varken. Registratiehouder: Novartis Animal Health Austria GmbH, Biochemiestrasse 10, A-6250 Kundl, Oostenrijk. Registratienummers: EU/2/98/010/001-024 (Econor 10% Reg NL 9794 Econor 50% Reg NL 9795). Op diergeneeskundig voorschrift verkrijgbaar, UDA. ® Geregistreerd handelsmerk van Novartis AG, Basel, Zwitserland.

Voor meer info kunt u contact opnemen met onze customer service: (0165) 380 581

 NOVARTIS

Legal copy Econor 50% voormengsel met medicinale werking voor gemediceerd voer voor varkens. Econor 10% voormengsel met medicinale werking voor gemediceerd voer voor varkens. Econor 0.5% (halffabriek) voormengsel met medicinale werking voor gemediceerd voer voor varkens. **Werkzaam stof:** Valnemuline. **Doeldier:** Varken. **Indicaties voor gebruik:** Behandeling en preventie van varkensdysenterie. Behandeling en preventie van enzoötische varkenspneumonie. Bij een aanbevolen dosis van 10-12 mg/kg lichaamsgewicht verminderen de longlaesies en het gewichtsverlies doch de Mycoplasma hyopneumoniae infectie zal niet volledig verdwijnen. **Contra-indicaties:** Dien het product niet toe aan varkens, die ionofore antibiotica krijgen. Valnemuline mag niet worden toegediend aan konijnen, vanwege de toxiciteit voor deze diersoort. **Bijwerkingen:** Medicatie van varkens met Econor in de Europese gemeenschap heeft aanleiding gegeven tot bijwerkingen. Van de gevallen die zijn gemeld in 1999 en 2000 kwam de meerderheid voor in Denemarken en Zweden (en 1 geval in respectievelijk Finland en Ierland). In deze landen bedroeg de incidentie 0.03 tot 1.76% van alle behandelde varkens. Op de betreffende bedrijven was een derde van de behandelde varkens aangedaan met een mortaliteit van 1%. De varkens die waren aangedaan vertoonden pyrexie, aten niet meer en vertoonden in ernstige gevallen incoördinatie, ataxie en kunnen langdurig gaan liggen. Een deel van deze varkens kan ook lijden aan oedeem of erythrem (aan de achterhand), en palpeerbaar oedeem. De reactie is onderzocht in gecontroleerde onderzoeken bij gevoelige dieren. De mortaliteit was minder dan 1%, maar kan als gevolg van secundaire infecties toenemen. In dergelijke gevallen is direct stoppen van de medicatie aanbevolen. Ernstig aangetaste varkens dienen verplaatst te worden naar een schoon droog hok en moeten symptomatisch behandeld worden inclusief de behandeling van de op dat moment voorkomende ziekte. Een epidemiologisch onderzoek heeft uitgewezen dat er zeer wel mogelijk een relatie bestaat tussen de gevoeligheid voor de bijwerkingen en het Deense en Zweedse landvarken, kruisingen hiervan, met name jonge varkens. Valnemuline wordt goed geaccepteerd in het voer, maar bij concentraties van meer dan 200 mg/kg voer kan gedurende de eerste dagen een tijdelijke, met de dosis samenhangende vermindering van de voerconsumptie optreden, omdat het voer onsmakelijk wordt. **Dosering en toedieningsweg:** Toediening in het voer. **Behandeling van varkensdysenterie:** 3 - 4 mg/kg lichaamsgewicht per dag. **Preventie van varkensdysenterie:** 1.0 - 1.5 mg/kg lichaamsgewicht per dag. **Behandeling en preventie van enzoötische varkenspneumonie:** 10 - 12 mg/kg lichaamsgewicht per dag. **Wachttijd:** 1 dag. **Registratiehouder:** Novartis Animal Health Austria GmbH, Biochemiestrasse 10, A-6250 Kundl, Oostenrijk. **Registratienummers:** EU/2/98/010/001-024 (Econor 10% Reg NL 9794 Econor 50% Reg NL 9795). Op diergeneeskundig voorschrift verkrijgbaar, UDA. **Voor verdere informatie:** Novartis Consumer Health B.V., Business Unit Animal Health, Korte Hei 1-3, Sprundel

- 02 PAO-D cursus 03/306, Varken: bloedsuitslagen, wat kun je ermee? (en wat niet) (UD).
- 02 PAO-D cursus 03/224, Bacteriologische Onderzoek Klinische Mastitismonsters (UD).
- 03/04 PHLO-cursus 'Rundveevoeding' door prof.dr.ir. S. Tamminga. Inschrijving bij het Bureau PHLO, Wageningen, tel.: 0317 484 093, e-mail info@phlo@wur.nl.
- 08 PAO-D cursus 03/401, Rode bloedluis (dermanyssus gallinea) bij pluimvee
- 09/11 VVAA-cursus 'Van loondienst naar eigen praktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
- 11 PAO-D cursus 03/402, Praktische aspecten van de immunologie bij pluimvee.
- 12 PAO-D cursus 03/112, Echografie Hond en Kat.
- 15 PAO-D cursus 03/304, Praktische Huisvesting Varkenshouderij.
- 16 PAO-D cursus 03/216, Elektronische data-uitwisseling van het melkveebedrijf naar de dierenarts.
- 24 PAO-D cursus 03/219, Medicatie in de geneeskunde van de melkhouderij.

Helaas is ons gebleken dat ondanks een uitgebreide wijze van verzenden verscheidene practitioners de oproep voor de vergadering d.d. 26 februari jl. niet ontvangen hebben. Gaarne verzoeken wij u indien u de laatste weken geen bericht van ons ontvangen heeft inzake Honoraria Practitioners om per ommekeer uw naam, adres, telefoonnummer en e-mailadres te melden bij het secretariaat van de KNMvD, t.a.v. mw. Corrie de Gooijer (of e-mail: cgo@knmvd.nl)

Goed geregeld!

Voor financieel advies bij:

- Praktijkoverdracht
- Assistentie
- Associatie
- Praktijkfinanciering
- Pensioenen
- Woningfinanciering
- Verzekeringen

Dix & Co

Maliesingel 54
3581 BJ Utrecht
Tel. (050) 244 87 74
Fax (050) 241 66 55
E-mail: info@dixenco.nl
www.dixenco.nl

Benaming BAYTRIL® 5% injectievloeistof • **Samenstelling** Per ml 50 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken en rund. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij rund en varken, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen. Varken: E. coli (colidiarree, colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp., Mycoplasma, enzootische pneumonie. Rund: E. coli (colidiarree, colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp., Mycoplasma, secundaire infecties bij virusziekten zoals rundergriep en Crowdingcomplex. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** Rund: 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/20 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen; 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/10 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen bij gecompliceerde infecties of salmonellose; varken: 2,5-5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/10-20 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen; 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 3 dagen. • **Wijze van toediening** Varken: intramusculair, bij voorkeur niet meer dan 2,5 ml per injectieplaats; rund: subcutaan, bij voorkeur niet meer dan 10 ml per injectieplaats. • **Wachtijd** Varken: vlees: 10 dagen, Rund: vlees: 7 dagen; melk: 9 dagen. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 8211 UDA.**

Benaming BAYTRIL® 10% injectievloeistof • **Samenstelling** Per ml 100 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken en rund. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij rund en varken, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen. Varken: E. coli (colidiarree, colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp., Mycoplasma, alsmede andere ziekte-complexen zoals enzootische pneumonie. Rund: E. coli (colidiarree, colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp., Mycoplasma, secundaire infecties bij virusziekten, Bovine Respiratory Disease-complex. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** Varken, rund: 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/40 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3 dagen (Salmonellose 5 dagen). Bij zware respiratoire infecties of salmonellose 1 tot 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/20 kg lichaamsgewicht) gedurende 5 dagen bij het rund en 3 dagen bij het varken. • **Wijze van toediening** Varken: intramusculair, bij voorkeur niet meer dan 2,5 ml per injectieplaats; rund: subcutaan of intraveneus, bij voorkeur niet meer dan 5 ml per injectieplaats. • **Wachtijd** Varken: vlees: 10 dagen. Rund: vlees: 7 dagen; melk: 3 dagen bij intraveneuze en 9 dagen bij subcutane toediening. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 3489 UDD.**

Benaming BAYTRIL® 2,5% orale oplossing • **Samenstelling** Enrofloxacin 2,5 g - Kaliumhydroxyde - Benzylalcohol - Methylhydroxypropylcellulose 50 - gezuiverd water q.s. ad 100 ml. • **Diersoort** Kalf. • **Therapeutische indicaties** Infecties van het ademhalings- en spijsverteringsstelsel, alsmede secundaire ziekten na een virusinfectie, veroorzaakt door Gram-positieve en Gram-negatieve bacteriën, zoals Escherichia coli, Salmonella spp., Pasteurella spp. en mycoplasma. • **Contra-indicaties** Indien Baytril® 2,5% orale oplossing gebruikt wordt in de hieronder beschreven doseringen, zijn er geen tegenaanwijzingen gekend. Toediening aan andere diersoorten dan deze die geïndiceerd zijn is tegenaangewezen. Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere chinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Er zijn geen ongewenste effecten gekend na het orale gebruik van Baytril®. • **Dosering** 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag, gedurende 3-5 dagen; bij gecompliceerde infecties of Salmonellose: 5 mg per kg lichaamsgewicht per dag, gedurende 5 dagen. • **Wijze van toediening** Oraal. Kan direct in de bek of via de melk, melkpreparaten of elektrolytenmix worden toegediend. • **Wachtijd** De dieren mogen niet worden geslacht tot 10 dagen na de laatste behandeling. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **REG NL 2912 UDA.**

Veterinair Centrum Someren

Algemeen:

Het Veterinair Centrum Someren is een gemengde praktijk waar momenteel 21 dierenartsen werkzaam zijn. In onze praktijk worden de werkzaamheden volledig gedifferentieerd uitgevoerd naar diersoort.

Paarden:

Onze paardenkliniek biedt diergeneeskundige zorg op specialistisch niveau door een team van vijf dierenartsen (waaronder drie specialisten) en vijf ondersteunende krachten. De prioriteit van onze werkzaamheden ligt bij het behandelen van doorgestuurde paarden in onze goed geoutilleerde kliniek. Continue investeringen in deskundigheid van het team en in apparatuur zorgen ervoor dat we een zo compleet mogelijk scala aan diagnostische en therapeutische mogelijkheden kunnen bieden. Wegens uitbreiding van onze kliniekwerkzaamheden ontstaat er een vacature:

Internship paardengeneeskunde

Wij vragen:

Een jonge afgestudeerde enthousiaste dierenarts (m/v) voor een periode van een jaar.

Wij bieden:

Een praktijkgerichte opleiding in de geneeskunde van het paard.

Graag uw schriftelijke reactie binnen veertien dagen na het verschijnen van deze advertentie richten aan Paardenkliniek Veterinair Centrum Someren, Slievenstraat 16, 5711 PK Someren. Inlichtingen over de vacature zijn te verkrijgen bij Edwin Enzerink (0493) 441070.

HOE START U IN DE PRAKTIJK EEN PRAKTIJK?

PRAKTIJKPLAN

Adviesgroep dierenartsen
telefoon (030) 247 49 49, internet www.vvaa.nl

Dierenartsenpraktijk Beltrum zoekt

een dierenarts (m/v) met ervaring;

erkenning varken en/of rund.
Practitioners-diploma strekt tot aanbeveling.
Salariëring in onderling overleg.

Reacties kunt u sturen aan:
Dierenartsenpraktijk Beltrum,
ter attentie van. drs. J. Neleman
Postbus 5, 7156 ZG Beltrum

Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:	Deadline*)	
01-05-2003	donderdag	10-04-2003
15-05-2003	maandag	28-04-2003
01-06-2003	maandag	12-05-2003
15-06-2003	maandag	26-05-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

Dierenartsenpraktijk Drechtstreek te Dordrecht vraagt

enthousiaste collega (m/v)

Wij zoeken iemand met ervaring, die zelfstandig kan functioneren in een eigen werkomgeving in samenwerking met een modern geoutilleerd dierenziekenhuis. In onze praktijk zijn negen dierenartsen werkzaam. De behandelingen betreffen voor 90% gezelschapsdieren. Hij/zij moet bereid zijn mee te draaien in avond- en weekenddiensten. Gestreefd wordt naar een duurzame samenwerking.

Gaarne schriftelijke reacties richten aan: Dierenartsenpraktijk Drechtstreek, Dubbeldamseweg Noord 10-14, 3311 LX Dordrecht, ter attentie van mevrouw M.C. Cohn.

Terwijl het buiten heerlijk weer is en ik hoor hoe mijn echtgenoot en dochters vrolijk lachend met een bal spelen, probeer ik, mijmerend achter mijn computer, dit editorial te schrijven.

We leven toch wel in een hele vreemde wereld: hier in Nederland genieten we allemaal van vrijheid en een (re-)delijke welvaart en nog geen 3500 km hier vandaan wordt een levensgrote oorlog uitgevochten met vele slachtoffers.

Toch is ook hier niet alles goud wat er blinkt: de 'kippenpest' krijgt wel minder aandacht in de media dan de varkenspest of de MKZ, maar intussen is de impact voor de getroffen en niet minder om. De Nederlandse veehouderij krijgt de laatste jaren vele klappen te incasseren en dat heeft ook grote invloed op de dierenartsen die in deze sector werkzaam zijn. Goede intercollegiale contacten zijn, zeker op zulke momenten, onontbeerlijk. De KNMvD heeft nu door middel van de e-mail gelukkig, veel meer dan vroeger, de mogelijkheid zaken direct bij haar leden onder de aandacht te brengen en daarmee ook haar leden te steunen.

Neemt de e-mail dan de hele communicatie over? Nee, vrijwel alle leden hebben in een recente enquête aangegeven dat zij het Tijdschrift voor Diergeneeskunde graag blijven lezen. Het feit dat het TvD sinds 1 januari als fullcolour uitgave verschijnt maakt dat lezen alleen nog maar aantrekkelijker. De nieuwe fullcolour uitgave is trouwens niet alleen prettig voor de lezer, maar ook voor de auteurs, want kleurenfoto's kunnen nu onbeperkt zonder meerkosten geplaatst worden. Natuurlijk zal niet iedereen de gekozen kleuren en lay-out even mooi vinden, maar dat mag ook gezegd worden want 'vrijheid van meningsuiting' is een groot goed!

Ook in de nu voor u liggende uitgave van het TvD komen vrijheid van meningsuiting en informatievoorziening weer tot uitdrukking: de discussie over de homeopathie wordt voortgezet, de bezwaren van het reizen met huisdieren worden voor het voetlicht gebracht, de plannen van het Ministerie van LNV aangaande de Regeling Agressieve Dieren worden toegelicht en de problemen rondom wel/niet zelfstandige waarneming worden uit de doeken gedaan. Verder is er in deze uitgave gelukkig wel een wetenschappelijk artikel: Marco de Bruijn heeft, in het kader van zijn opleiding tot Specialist Inwendige Ziekten Paard, met zijn medeauteurs een praktisch relevant artikel geschreven over de bruikbaarheid van een eenvoudige test om de colostrumopname van veulens te controleren.

Het feit dat specialisten in opleiding voor de diverse veterinaire specialismen in het kader van hun opleiding een aantal artikelen en casus moeten schrijven is geruststellend voor de Hoofredactie van het TvD, want deze groep dierenartsen draagt momenteel in belangrijke mate bij aan de vulling van de rubriek Wetenschap.

Soms wordt ook duidelijk dat het TvD niet altijd even goed gelezen wordt c.q. dat niet alles onthouden wordt. Recent zijn in Nederland weer diverse gevallen van amitraz (Tactic®)-vergiftiging bij het paard opgetreden. Tactic® is een anti-ectoparasiticum geregistreerd voor toepassing bij varken, rund en schaap. Dit middel is echter niet geschikt voor het paard: al in 1988 beschreven Kees Mutsaers en Rien van der Velden (TvD 1988; 113: 1246-8) dat het wassen van paarden met amitraz ernstige, soms levensbedreigende, bijwerkingen kan geven zoals neurologische symptomen en een verminderde darmmotiliteit vaak resulterend in een hardnekkige colonobstipatie. Leren blijft repeteren en daarom wordt er aan de hand van enkele recente gevallen momenteel ijverig gewerkt aan een nieuw artikel over dit onderwerp.

De wereld blijft ronddraaien en er gebeuren naast allerlei rampen gelukkig ook vele prettige en mooie dingen. Genieten kan tijdens uren van ontspanning, maar ook tijdens drukke werkzaamheden. Een vriendelijke gebaar, een spontane glimlach, een aardige opmerking dragen daaraan bij en kosten niets. Genieten blijft onder meer een kwestie van een open oog houden voor mens, dier en natuur!

Dr. Marianne Sloet van Oldruitenborgh-Oosterbaan

Tijdschrift
voor
Diergeneeskunde

Een onderzoek naar de betrouwbaarheid van de glutaraaldehydetest voor de bepaling van het gammaglobulinegehalte in het serum van veulens en naar de bruikbaarheid van deze test in de praktijk bij het controleren van de colostrumopname bij veulens

C.M. de Bruijn¹, Th. Wensing² en R.A. van Nieuwstadt¹

Oorspronkelijk artikel

SAMENVATTING

De glutaraaldehyde-coagulatietest is een semi-quantitatieve test voor het bepalen van het gammaglobulinegehalte in serum. Het doel van dit onderzoek was de betrouwbaarheid van de verschillende modificaties van deze test te toetsen op basis van de sensitiviteit, specificiteit, positief en negatief voorspellende waarde en de prevalentie van hypogammaglobulinemie bij veulens. Hiertoe werd de uitslag van de glutaraaldehyde-coagulatietest vergeleken met het serumgammaglobulinegehalte als referentiewaarde dat berekend was op basis van het serumtotaaleiwitgehalte en het eiwitspectrum. De conclusie is dat de glutaraaldehyde-coagulatietest een eenvoudige en onder praktijkomstandigheden goed bruikbare test is voor het beoordelen van het serumgammaglobulinegehalte van veulens. De test heeft een goede sensitiviteit, specificiteit, PVW en NVW bij gebruik van een 5%-ige oplossing en aflezing op dertig minuten voor de als ruim voldoende beschouwde concentratie van 8 g/l, respectievelijk aflezing op vijftig minuten voor de grenswaarde waaronder behandeling gewenst is (5,5 g/l).

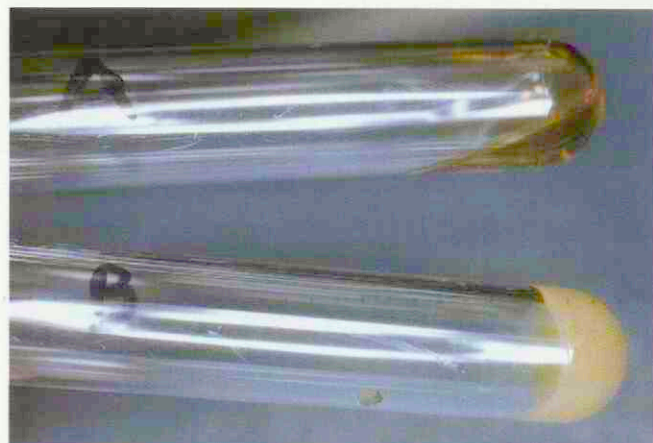
SUMMARY

Reliability of the glutaraldehyde test to measure gamma-globulin levels in foals

The glutaraldehyde coagulation test is a semi-quantitative test used to determine the gammaglobulin concentration in serum. The purpose of this study was to examine the reliability of the different modifications of this test by determining the sensitivity, specificity, positive and negative predictive value, and the prevalence of hypogammaglobulinemia in foals. The results of the glutaraldehyde coagulation test were compared with the serum gammaglobulin concentration as a reference value, determined by measuring total serum protein and the serum protein spectrum. It was concluded that the glutaraldehyde coagulation test is a suitable test to use in the field for determining the serum gammaglobulin concentration in foals. The test has good sensitivity, specificity, positive and negative predictive value when using a 5% glutaraldehyde solution and when results are evaluated at 30 minutes for a serum concentration of 8 g/l and at 50 minutes for a serum concentration of 5,5 g/l, a concentration below which therapy is recommended.

INLEIDING

Hoewel het immuunsysteem bij het pasgeboren veulen compleet is, kan het de eerste maand post partum nog niet op vol-

Beoordeling van de uitslag: A is een buis met negatieve uitslag, B is een buis met een positieve uitslag.

wassen wijze functioneren (1). Zo zijn B- en T-lymfocyten al wel aanwezig, maar deze lymfocyten zijn immunologisch nog naïef. B-lymfocyten van het veulen kunnen reeds in utero specifieke antilichamen produceren. Deze primaire immuunrespons is echter traag en leidt slechts tot zeer lage concentraties aan immuunglobulinen (IgM en IgG) in het serum (6). De concentratie aan circulerende immuunglobulinen in het pasgeboren veulen is dan ook verwaarloosbaar laag. De immuunglobulinen die, met name de eerste vier weken post partum, het belangrijkste onderdeel in de bescherming tegen infecties vormen, worden opgenomen uit het colostrum. Speciale epitheliale cellen in de dunne darm nemen via pinocytose de colostrale immuunglobulinen op. De mogelijkheid hiertoe neemt af met de tijd, daar deze cellen vervangen worden door meer mature darmepitheelcellen. Vanaf acht uur post partum daalt de opname; na ongeveer 24 uur is ze nagenoeg nul (6).

Veulens met een tekort aan immuunglobulines, namelijk hypogammaglobulinemie, lopen een verhoogd risico op infectie (4, 7, 8, 10, 11, 15). Een gehalte van 4 g/l wordt in veel studies als voldoende beschouwd. Bij gehalten onder 2 g/l wordt gesproken van total Failure of Passive Transfer (FPT). Koterba vond echter ook bij veulens met septicemie waarden van meer dan 4 g/l (5). Bovendien heeft een gezond veulen, dat goed biest gedronken heeft, veelal waarden van meer dan 8 g/l (9). Vandaar dat ook wel gesuggereerd wordt dat 8 g/l een betere streefwaarde zou zijn.

Als bij een veulen jonger dan 24 uur vastgesteld wordt dat de colostrumopname onvoldoende is geweest, kan men dit als regel oraal corrigeren. Is het veulen reeds ouder dan 24 uur, dan is de darmwand niet meer passabel voor colostrale antistoffen. Intraveneuze toediening van commercieel of zelf gewonnen plasma is dan de enige mogelijkheid om het serum-immuunglobulinegehalte op peil te brengen.

¹ Faculteit der Diergeneeskunde, Hoofdafdeling Gezondheidszorg Paard, Yalelaan 12, 3508 TD Utrecht.

² Faculteit der Diergeneeskunde, Universiteitslaboratorium Landbouwhuisdieren en het Paard, Hoofdafdeling Landbouwhuisdieren, Yalelaan 7, 3584 CL Utrecht.

Tabel 1. Ras, geslacht, leeftijd en de serumgammaglobuline-concentratie in g/l van de veulens in de controlegroep (groep I).

Veulen	ras	geslacht	leeftijd	γ -glob in g/l
1	bwp	♂	23u	17.9
2	Fries	♂	21u	11.5
3	bwp	♂	16u	9.2
4	btp	♂	20u	9.9
5	bwp	♂	17u	9.5
6	mini-shet	♂	17u	4.6
7	Fries	♂	27u	10.3
8	bwp	♂	19u	14.4
9	IJslands paard	♂	18u	6.5
10	Fries	♂	18u	16.8
11	bwp	♂	25u	7.4
12	bwp	♂	24u	4.7
13	bwp	♂	29u	6.5
14	bwp	♂	24u	5.4
15	bwp	♂	24u	14.0
16	bwp	♂	20u	7.2
17	Gelders	♂	24u	12.8
18	bwp	♂	48u	7.3
19	bwp	♂	18u	10.7
20	bwp	♂	24u	4.6
21	bwp	♂	26u	1.5
22	bwp	♂	20u	5.8
23	bwp	♂	21u	3.4
24	bwp	♂	14u	5.0
25	bwp	♂	28u	3.6
26	pony	♂	22u	1.7
27	bwp	♂	14u	3.4
28	pinto	♂	20u	10.7
29	bwp	♂	18u	4.7
30	bwp	♂	17u	4.3

bwp: Belgisch warmbloed paard

btp: Belgisch trekpaard

Voor de bepaling van het gammaglobulinegehalte in serum van pasgeboren veulens zijn verschillende commerciële tests beschikbaar, gebaseerd op methodes als latex agglutinatie en verschillende types ELISA. De door Beetson (2), Saikku (12) en Clabough (3) beschreven glutaraaldehydetest is eenvoudig en goedkoop. Echter, hoe betrouwbaar is deze test?

Het doel van dit onderzoek was na te gaan welke van de modificaties die er van de glutaraaldehydetest zijn beschreven, het meest geschikt is om efficiënt en betrouwbaar de grenswaarde te bepalen waaronder behandeling nodig is (een serumgammaglobulineconcentratie van 4 g/l) (6, 8), alsmede de grenswaarde die in de literatuur als ruim voldoende wordt beschouwd (8 g/l) te bepalen (5, 6, 9).

Tenslotte is gekeken naar de prevalentie van hypogammaglobulinemie bij klinisch normale veulens en bij veulens die niet zelfstandig konden staan en/of drinken.

MATERIAAL EN METHODEN

De klinisch normale veulens (groep I), de patiëntveulens (groep II) en de bemonstering

In totaal werden zestig veulens in de leeftijd van acht uur tot vier dagen bemonsterd. Het ras en geslacht is weergegeven in de tabellen 1 en 2. Dertig veulens werden in een privé-praktijk bemonsterd bij consult van het pasgeboren veulen

¹ Vacuette, Serum Sep. Clot Activator, Greiner B.V. Alphen a/d Rijn.

ter controle van de colostrumopname, groep I (Tabel 1): de nrs 1 t/m 30. De veulens in groep II (Tabel 2) zijn aangeboden aan de Kliniek voor Inwendige Ziekten, Hoofdafdeling Gezondheidszorg Paard te Utrecht, wegens het niet zelfstandig kunnen staan en drinken van het veulen (de nrs 31 t/m 56) of wegens ziekte van de merrie (de nrs 57 t/m 60). Behalve tweemaal twee veulens betrof het veulens van verschillende eigenaren afkomstig van verschillende locaties. Bloed werd afgenomen in serumbuizen¹ uit de vena jugularis. Het bloed had men volledig laten stollen door het één uur bij kamertemperatuur te laten staan, waarna het werd afgecentrifugeerd. Het serum werd tot de analyse bewaard bij -20°C.

De analyse-technieken

De modificaties van de glutaraaldehyde -coagulatietest (GCT).

Uitvoering van de GCT I:

Van elk monster wordt in drie verschillende buizen 0,5 ml serum gepipetteerd. Vervolgens wordt bij kamertemperatuur aan de eerste buis 50 µl van een 5%-ige, aan de tweede buis 50 µl van een 10%-ige, en aan de derde buis 50 µl van een 20%-ige glutaraaldehyde oplossing toegevoegd, waarna de buis even wordt gezwenkt.

Dan wordt het reactiemengsel in elke buis na zestig minuten (afleestijdstip 60') beoordeeld op het optreden van coagulatie. Wanneer in een buis op zodanige wijze coagulatie optreedt dat het reactiemengsel bij het ondersteboven houden van de buis niet uit de buis loopt wordt de test als positief beoordeeld voor die buis. Wanneer het reactiemengsel wel uit de buis loopt is de uitslag van de test voor die buis negatief (Foto 1).

Interpretatie van de testuitslagen:

- een negatief resultaat (60') met de 5%-ige glut. opl. komt overeen met een Ig-gehalte lager dan 5,5 g/l (12);
- een negatief resultaat (60') met de 10%-ige glut. opl. komt overeen met een Ig-gehalte lager dan 4 g/l (2);
- een negatief resultaat (60') met de 20%-ige glut. opl. komt overeen met een Ig-gehalte lager dan 2 g/l (2).

Uitvoering van de GCT II:

Van elk monster wordt 0,5 ml serum in een buis gepipetteerd. Vervolgens wordt hieraan bij kamertemperatuur 50 µl van een 10%-ige glutaraaldehydeoplossing toegevoegd. Dan wordt het reactiemengsel gedurende maximaal zestig minuten iedere vijf minuten beoordeeld op het optreden van coagulatie (afleestijdstippen 5', 10', 15' etcetera). De met behulp van het serum totaal eiwit/serumeiwit-spectrum, i.c. de referentiemethode, bepaalde gammaglobulineconcentraties van de verschillende serummonsters zijn uitgezet tegen de voor het desbetreffende monster gevonden coagulatielijd. Voor de 5%-ige oplossing werd dezelfde procedure gevolgd en ook voor deze oplossing werden de gammaglobulineconcentraties uitgezet tegen de waargenomen coagulatielijd.

Interpretatie van de testuitslagen:

Een regressielijn wordt opgesteld die het verband weergeeft tussen de coagulatielijd van de glutaraaldehydeoplossing en het serumgamma-globulinegehalte volgens de referentiemethode.

Voor de 10%-ige oplossing worden de resultaten als volgt geïnterpreteerd:

Tabel 2. Ras, geslacht, leeftijd, diagnose, ziekteverloop en de serumgammaglobuline concentratie in g/l van de patiëntveulens (groep II).

Veulen	ras	geslacht	leeftijd	diagnose	verloop	γ -glob in g/l
31	kwpn	♀	12-24u	sepsis	†	1.8
32	draver	♀	24u	enteritis	n.h.	1.1
33	kwpn	o	8u	achterhand-paralyse	n.h.	0.7
34	kwpn	♀	12-24u	zwak, niet drinken e.c.i	n.h.	7.5
35	kwpn	♂	24u	peripartum asfyxie	n.h.	0.3
36	kwpn	♂	24u	peripartum asfyxie	n.h.	10.2
37	studb. Z	♂	24u	prematuur, pneumonie	†	0.6
38	kwpn	♀	48u	meconium-obstipatie	n.h.	4.5
39	kwpn	♀	24u	dysmatuur	n.h.	2.1
40	kwpn	♀	24u	meconium-obstipatie, blaasruptuur	n.h.	10.8
41	draver	♀	24u	koliek e.c.i.	n.h.	6.7
42	Fries	♂	24u	meconium-obstipatie	n.h.	0.2
43	kwpn	♀	12u	tweeling/ prematuur	†	1.8
44	kwpn	♀	12u	tweeling/ prematuur	n.h.	1.0
45	Fries	♂	96u	zwak, niet drinken e.c.i	n.h.	8.1
46	kwpn	♀	72u	enteritis	†	0.4
47	kwpn	♂	15u	prematuur, perforerend maagulcus	†	0.8
48	kwpn	♂	24u	intra-uterine sepsis	†	1.2
49	kwpn	♀	12u	tweeling, pneumonie	n.h.	3.5
50	Shet. pony	♀	12u	zwak, niet drinken e.c.i	n.h.	0.9
51	kwpn	♀	48u	n. femoralis-paralyse	n.h.	2.4
52	kwpn	o	8u	prematuur	n.h.	3.0
53	Fries	♂	96u	verslik-pneumonie	n.h.	4.4
54	Fries	♀	12u	zwak, niet drinken e.c.i	n.h.	13.6
55	kwpn	♀	10u	trauma achterhand	n.h.	9.0
56	Fries	♂	12u	hernia inguinalis	†	1.9
57	Fries	♂	48u	merrie verbloed	n.h.	5.3
58	kwpn	♂	12u	merrie verbloed	n.h.	5.3
59	Shet. pony	♀	24u	merrie met hyperlipaemie	n.h.	6.8
60	kwpn	o	24u	merrie met jejunumperforatie	n.h.	4.1

e.c.i.: om onbekende reden

n.h.: naar huis

studb. Z: studboek Zangersheide

kwpn: Koninklijke vereniging Warmbloed Paardenstamboek Nederland

o: onbekend

- een positief resultaat vòòr t8' komt overeen met een Ig-gehalte hoger dan 8 g/l
- een negatief resultaat na t4' komt overeen met een Ig-gehalte lager dan 4 g/l waarbij t8' het aantal minuten is waarbij de regressielijn 8 g/l aangeeft en t4' het aantal minuten is waarbij de regressielijn 4 g/l aangeeft.

Voor de 5%-ige oplossing worden de resultaten als volgt geïnterpreteerd:

- een positief resultaat vòòr t8' komt overeen met een Ig-gehalte hoger dan 8 g/l
- een negatief resultaat na t5,5' komt overeen met een Ig-gehalte lager dan 5,5 g/l

waarbij t8' het aantal minuten is waarbij de regressielijn 8 g/l aangeeft en t5,5' het aantal minuten is waarbij de regressielijn 5,5 g/l aangeeft.

De bepaling van het serumgammaglobulinegehalte met de referentiemethode, i.e. de bepaling via het serumeiwit spectrum en het totaal serumeiwitgehalte

Het gehalte aan totaal eiwit (TE) in het serum werd bepaald door middel van de colorimetrische bepaling (golflengte 560nm) van totaal eiwit in serum gebaseerd op het principe van de biureet reactie (koperzouten in alkalisch milieu)². Het eiwit spectrum (EWS) werd bepaald door middel van elektroforetische scheiding van de eiwitfracties (agarose gel,

100 Volts, 25 minuten) en kleuring met Paragon Blue Stain³. Hierna werden de extracties van de verschillende fracties afgelezen met een Beckman Appraise Densitometer System (golflengte 600nm). Vervolgens werd de concentratie in g/l aan gammaglobulinen in het serum berekend volgens $\frac{\% \times TE}{100}$

Data-analyse

De sensitiviteit van een test, in dit geval de GCT-test in een bepaalde uitvoering, is de kans dat een niet normaal veulen als zodanig geïdentificeerd wordt (hypogammaglobulinemie). In de hier beschreven glutaaraldehydetest wordt de sensitiviteit dus berekend door het aantal dieren met een onvoldoende gammaglobulinegehalte (lager dan grenswaarde X) bepaald met de referentiemethode en een negatieve testuitslag, A (zie Tabel 3), te delen door het aantal A plus het aantal dieren met een onvoldoende gammaglobulinegehalte en een positieve testuitslag, C. De sensitiviteit van de GCT-test is dan A/A+C (Tabel 3). De specificiteit is de kans dat een normaal veulen (voldoende gammaglobulines) als zodanig wordt geïdentificeerd. In tabel 3 wordt de specificiteit dus berekend door het aantal dieren met een voldoende gammaglobulinegehalte (hoger dan grenswaarde X) en een positieve testuitslag, D, te delen door het aantal D plus het aantal dieren met een voldoende gammaglobulinegehalte en een negatieve testuitslag, B. De specificiteit wordt dan D/B+D.

² Beckman Synchron CX5 delta Clinical System, Beckman Instruments B.V., Mijdrecht.

³ Paragon Electrophoresis system, Beckman Instruments B.V., Mijdrecht.

Tabel 3. Het 2x2 diagram voor de berekening van de sensitiviteit, de specificiteit, de positief en de negatief voorspellende waarde.

	< X g/l volgens de referentiemethode	> X g/l volgens de referentiemethode	totaal
negatieve testuitslag (geen coagulatie)	A	B	A + B
positieve testuitslag (coagulatie)	C	D	C + D
totaal	A + C	B + D	A + B + C + D

Tabel 4. Het gemiddeld serumgammaglobulinegehalte (referentiemethode) en het serumgammaglobulinegehalte bepaald met GCT I in g/l.

classificatie volgens GCT I	gemiddeld gammaglobulinegehalte volgens referentiemethode in g/l +/- S.D.N	n
< 2 g/l	2.2 +/- 1.6	17
2 - 4 g/l	4.2 +/- 2.4	5
4 - 5,5 g/l	3.5 +/- 0.9	6
> 5,5 g/l	10.0 +/- 3.6	19

De positief voorspellende waarde (PVW) geeft het deel van de als niet normaal geclassificeerde veulens weer, die daadwerkelijk afwijkend zijn. De PVW wordt dus berekend uit het aantal dieren met een negatieve testuitslag en een onvoldoende gammaglobulinegehalte volgens de referentiemethode, A, gedeeld door het aantal A plus het aantal dieren met een negatieve testuitslag en een voldoende gammaglobulinegehalte B. De PVW wordt dan $A/(A+B)$.

De negatief voorspellende waarde (NVW) geeft het deel van de als normaal geclassificeerde dieren weer, die daadwerkelijk een normaal gehalte aan gammaglobulines hebben. De NVW wordt dus berekend door het aantal dieren met een positieve testuitslag en een voldoende gammaglobulinegehalte bepaald met de referentiemethode, D, te delen door het aantal D plus het aantal dieren met een positieve testuitslag en een onvoldoende gammaglobulinegehalte, C. De NVW wordt dan $D/(C+D)$.

Voor het bepalen van de significantie van een verschil tussen gemiddelden werd gebruik gemaakt van de Students' *t*-toets. Het percentage verklaarde variantie, de lineaire regressielijn en de Students' *t*-toets werden berekend in Windows Excel '97*.

RESULTATEN

GCT I:

De uitslagen van de gezamenlijke beoordeling van de drie glutaraaldehyde-oplossingen met verschillende concentraties (GCT I) zijn uitgezet tegen het serumgammaglobulinegehalte bepaald met de referentiemethode (Grafiek 1). Hieruit blijkt dat een groot aantal sera die door de GCT I geïncubatie werden als < 2 g/l, gammaglobulineconcentraties bevatten van meer dan 2 g/l. De meeste van de sera door de GCT I geïncubatie in de categorie 2-4 g/l of in de categorie 4-5,5 g/l bevatten volgens de referentiemethode een hogere of lagere gammaglobulineconcentratie. Het grootste deel van de sera die volgens GCT I waarden opleverden die geïncubatie zijn als > 5,5 g/l bevat in werkelijkheid een gammaglobulineconcentratie van meer dan 5,5 g/l (Grafiek 1). Vergelijking van de op basis van de GCT I gevonden concentraties met de gemiddelde serumgammaglobulineconcentraties in g/l volgens de referentiemethode (Tabel 4) laat

zien dat deze niet overeenkomen voor de categorieën < 2 g/l, 2-4 g/l en 4-5,5 g/l.

In tabel 5 worden de berekende waarden voor de sensitiviteit, specificiteit, positief voorspellende waarde (PVW) en negatief voorspellende waarde (NVW) voor de verschillende oplossingen afzonderlijk weergegeven (GCT I). Hieruit blijkt dat de 20%-ige oplossing bij éénmalige beoordeling op zestig minuten een hogere sensitiviteit en specificiteit bezit dan de 10%-ige oplossing, echter een lagere PVW en NVW. De 5%-ige oplossing levert in vergelijking met beide andere oplossingen de hoogste waarden.

GCT II:

De coagulatie tijden van de glutaraaldehydetest (GCT II) zijn uitgezet tegen het serumgammaglobulinegehalte bepaald met de referentiemethode (Grafieken 2 en 3). In tabel 6 is het verband weergegeven tussen de coagulatie tijd en de serumgammaglobulineconcentratie bepaald volgens de referentiemethode. Dit duidt erop dat het percentage verklaarde variantie groter is voor de 5%-ige oplossing dan voor de 10%-ige. Ook in vergelijking met de 20%-ige oplossing was het percentage verklaarde variantie groter voor de 5%-ige oplossing (data niet weergegeven).

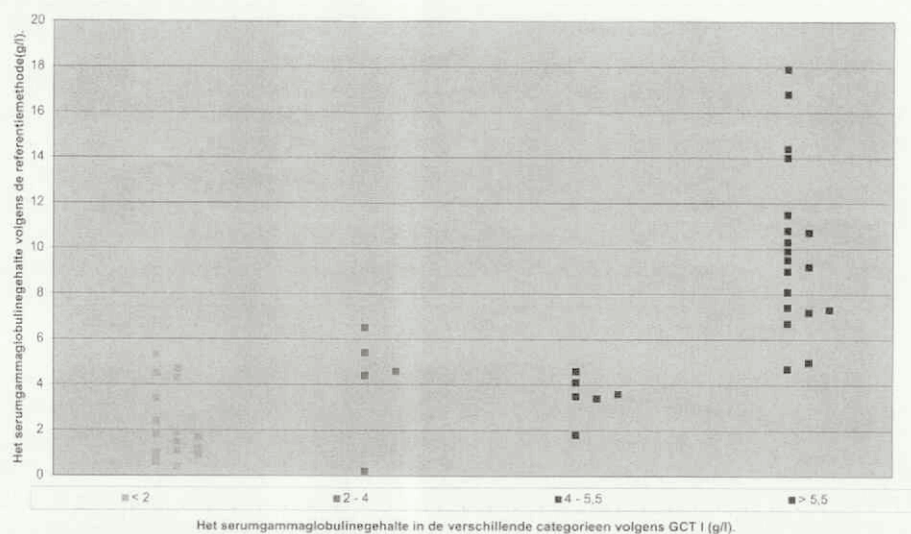
Uit het verband tussen de coagulatie tijd en het serumgammaglobulinegehalte (referentiemethode) (Tabel 6) blijkt dat voor de 10%-ige oplossing een waarde van 4 g/l overeenkomt met een afleestijd van 26 minuten en 8 g/l met een afleestijd van zeven minuten (Grafiek 2). Voor de 5%-ige oplossing komt 5,5 g/l overeen met een afleestijd van 47 minuten (het afleestijd van de waarde 4 g/l valt buiten de observatieperiode van zestig minuten) en 8 g/l met 28 minuten (Grafiek 3). In tabel 7 staan de waarden voor de sensitiviteit, specificiteit, positief en negatief voorspellende waarde berekend voor bovengenoemde afleestijd punten. Hieruit blijkt dat, behalve voor de NVW op 47 minuten, de 5%-ige oplossing voor zowel een grenswaarde van 5,5 g/l als voor de als ruim voldoende waarde van 8 g/l hogere waarden oplevert dan de 10%-ige oplossing.

De prevalentie van hypogammaglobulinaemie

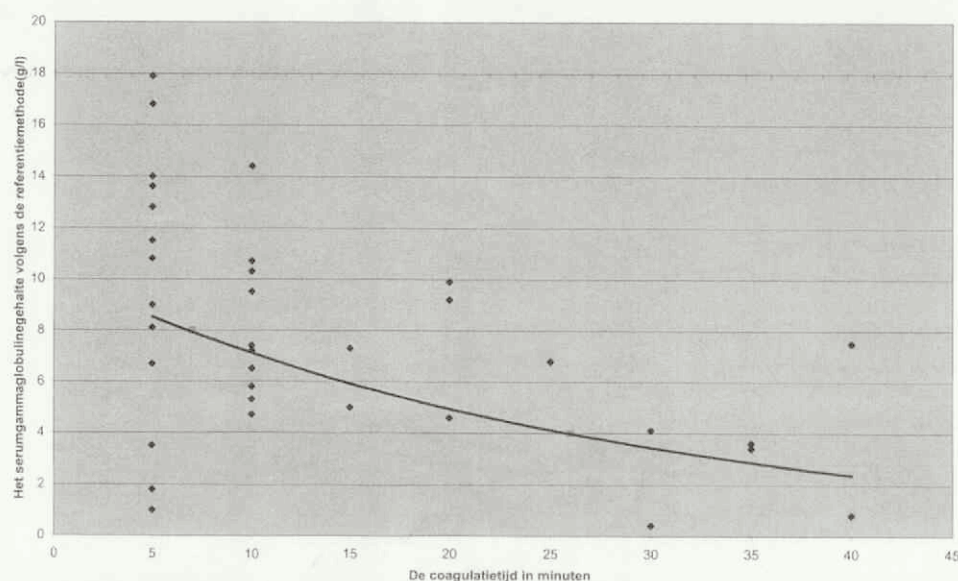
Als definitie van hypogammaglobulinaemie werd een grenswaarde van 4 g/l aangehouden (6, 8). De veulens van groep II waarvan de merrie ziek werd aangeboden zijn hier buiten beschouwing gelaten (Tabel 2, nrs 57 t/m 60). Het aantal veulens met een serumgammaglobulineconcentratie lager dan 4 g/l bedroeg vijf van de dertig (17%) in groep I (controleveulens) en zestien van de 26 (62%) in groep II (patiëntveulens). Er was een significant verschil tussen de gemiddelde gammaglobulineconcentratie in groep I (controleveulens, 7,8 g/l) en groep II (patiëntveulens, 3,8 g/l) ($p < 0.01$).

DISCUSSIE

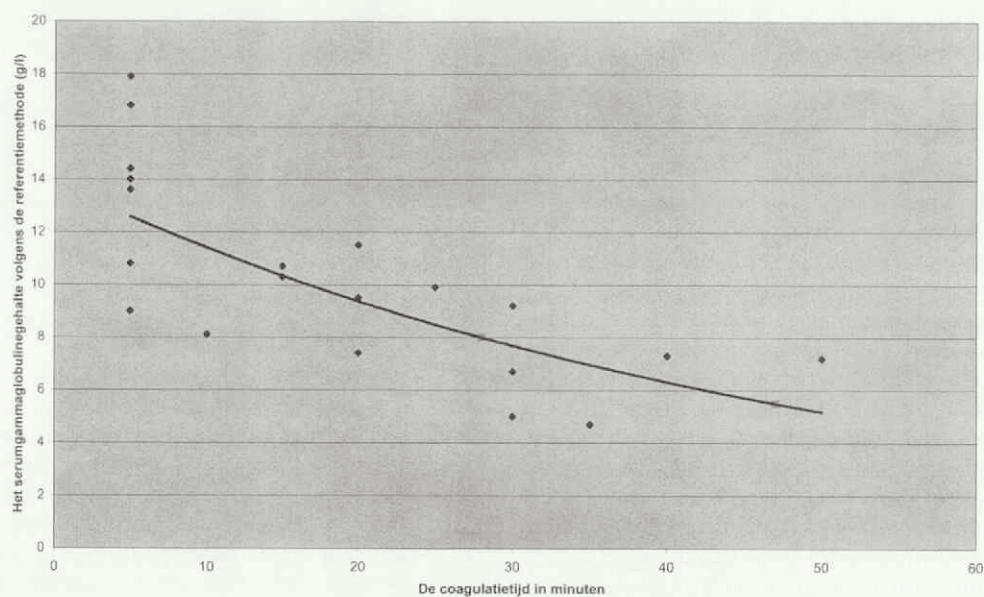
De glutaraaldehyde-coagulatie test is gebaseerd op het feit dat glutaraaldehyde bij bepaalde concentraties irreversibele bindingen vormt met de amino groepen van de meer basische proteïnen. In het pH-gebied van serum betekent dit dat bij bepaalde (lage) concentraties glutaraaldehyde, specifiek dwarsverbindingen met gammaglobulinen worden gevormd (13). Fibrinogeen heeft een isoelectrisch punt gelijk aan dat van gammaglobulines en coaguleert onder dezelfde omstandigheden met het glutaraaldehyde, derhalve is de test uitsluitend uitvoerbaar met serum. Interferentie door haemolyse kan voorko-

Grafiek 1: De uitslag van de glutaraaldehydetest met verschillende oplossingen (GCT I) uitgezet tegen het serumgamma globulinegehalte in g/l bepaald met de referentiemethode.

Grafiek 2: De coagulatietijd van de positieve monsters met de 10%-ige oplossing (GCT II) uitgezet tegen het serumgamma globulinegehalte in g/l bepaald met de referentiemethode (n = 36).

Grafiek 3: De coagulatietijd van de positieve monsters met de 5%-ige oplossing (GCT II) uitgezet tegen het serumgamma globulinegehalte in g/l bepaald met de referentiemethode (n = 20).

Tabel 5. De met behulp van GCT I (5%), GCT I (10%) en GCT I (20%) verkregen resultaten voor de sensitiviteit, specificiteit en de PVW en NVW, weergegeven voor de verschillende glutaraaldehyde oplossingen afzonderlijk bij éénmalige beoordeling op 60 minuten.

	5% 5.5 g/l	10% 4 g/l	20% 2 g/l
Sensitiviteit	0.93	0.68	0.85
Specificiteit	0.95	0.81	0.95
PVW	0.96	0.65	0.61
NVW	0.90	0.81	0.76

Tabel 6. Het verband tussen het natuurlijk logaritme van de gammaglobuline concentratie en de coagulatie tijd voor de 10%-ige oplossing (GCT II) en de 5%-ige oplossing alsook het percentage verklaarde variantie (r^2).

	lineaire regressielijn	r^2
5%-ige oplossing	$y = 13.889 e^{-0.0197x}$	0.55
10%-ige oplossing	$y = 10.234 e^{-0.0364x}$	0.22

Tabel 7. De sensitiviteit, specificiteit, PVW en NVW voor het afleestijdstip overeenkomend met een serumgammaglob. van 4 g/l en 8 g/l voor de 10%-ige opl. en voor het afleestijdstip overeenkomend met 5.5 g/l en 8 g/l voor de 5%-ige opl.

	10% t4 (26')	10% t8 (7')	5% t5.5 (47')	5% t8 (28')
Sensitiviteit	0.86	0.91	0.93	0.97
Specificiteit	0.73	0.56	0.89	0.93
PVW	0.66	0.85	0.93	0.97
NVW	0.90	0.69	0.89	0.93

men worden door het bloed eerst volledig (één uur) te laten stollen en het daarna meteen te centrifugeren, zodat de reeds aanwezige gelprop in het serumbuisje¹ een goede scheiding geeft tussen de rode bloedcellen en het serum.

Zoals uit grafiek 2 en 3 blijkt, hangt de coagulatie tijd af van het gammaglobulinegehalte en heeft het tijdstip van aflezen dus invloed op de sensitiviteit, specificiteit, PVW en NVW. Saikku vond bij gebruik van een 10%-ige oplossing een optimale sensitiviteit en specificiteit bij een afleestijdstip van 20 tot 30 minuten voor een serumgammaglobuline-concentratie van 4 g/l en bij gebruik van een 5%-ige oplossing eveneens twintig tot dertig minuten voor 5.5 g/l (12). Beeton en Clabough gebruikten een 10%-ige oplossing en hielden een afleestijdstip aan van tien minuten voor een concentratie van 8 g/l en zestig minuten voor 4 g/l (2, 3). Onze resultaten tonen aan dat de test bij gebruik van een 5%-ige oplossing een goede sensitiviteit, specificiteit, PVW en NVW heeft voor GCT I:

- éénmalige beoordeling op 60 minuten voor een concentratie van 5,5 g/l

GCT II:

- een beoordeling volgens de regressielijn op 47 minuten voor een concentratie van 5,5 g/l
- een beoordeling volgens de regressielijn op 28 minuten voor een concentratie van 8 g/l.

Het tijdstip volgens de regressielijn overeenkomend met 4 g/l valt voor de 5%-ige oplossing buiten de observatieperiode van zestig minuten. Voor de 5%-ige oplossing is hier dan ook geen afleestijdstip weergegeven overeenkomend met 4 g/l. De test, uitgevoerd met de 5%-ige oplossing en afgelezen tot maximaal zesig minuten kan deze grenswaarde van 4 g/l dus niet detecteren. In de literatuur wordt als grenswaarde waaronder een behandeling gewenst is 4 g/l aangegeven (6, 8) en als ruim voldoende 8 g/l (5, 6, 9). Wanneer echter als de grenswaarde waaronder behandeling gewenst is een concentratie van 5,5 g/l wordt aangehouden dan is de test (GCT II)

daarvoor bruikbaar en heeft de test een goede sensitiviteit, specificiteit, PVW en NVW. Voor de 10%-ige oplossing werd zowel volgens de hier opgestelde regressielijn (GCT II) als bij éénmalige beoordeling op zestig minuten (GCT I) een beduidend lagere sensitiviteit, specificiteit, PVW en NVW gevonden. Hierbij moet in acht worden genomen dat de sensitiviteit, specificiteit en de voorspellende waarden PVW en NVW afhankelijk zijn van de prevalentie.

Verschillende studies vermelden een prevalentie van hypogammaglobulinemie (lager dan 4 g/l) variërend van 5 – 18% bij routinematige controle van alle veulens geboren op één of enkele stoeterijen (4, 9, 14, 15). De hier gevonden prevalentie in groep I (controleveulens) bedroeg vijf van de dertig (17%) en komt dus overeen met de literatuur. In groep II (patiëntveulens) bedroeg de prevalentie 16 van de 26 (62%). De test is hier dus getoetst bij een relatief hoge prevalentie van hypogammaglobulinemie. Echter voor zowel de groep met lage prevalentie (groep I) als voor de groep met hoge prevalentie (groep II) werd bij gebruik van de 5%-ige oplossing een gelijkwaardig hoge sensitiviteit, specificiteit, PVW en NVW gevonden. Hiervan is de NVW de belangrijkste. Deze geeft immers de kans weer dat een veulen gemeten met voldoende gammaglobulines als testuitslag daadwerkelijk voldoende gammaglobulines heeft. Een hoge NVW verkleint dus de kans dat een veulen onterecht de nodige therapie onthouden wordt.

Concluderend kan worden gesteld dat de glutaraaldehyde coagulatie test een eenvoudige en onder praktijkomstandigheden goed bruikbare test is voor het beoordelen van het serumgammaglobulinegehalte van veulens. Bij gebruik van een 5%-ige oplossing en aflezing op dertig minuten voor de als ruim voldoende beschouwde concentratie van 8 g/l, respectievelijk aflezing op vijftig minuten voor de grenswaarde waaronder behandeling gewenst is (5,5 g/l) heeft de test een goede sensitiviteit, specificiteit, PVW en NVW. Anders gesteld, deze modificatie van de glutaraaldehyde-coagulatie test is goed bruikbaar als screeningstest ter opsporing van veulens met hypogammaglobulinemie, zowel in het geval van een ziek veulen als wel in het geval van een klinisch normaal veulen.

DANKWOORD

Met dank aan Miet van Roy, dierenarts te Gierle, België, voor het afnemen en verwerken van de serummonsters en aan Hans Vernooij van de Hoofd afdeling Landbouwhuisdieren voor de hulp bij het statistisch verwerken van de data.

LITERATUUR

1. Banks KL. Veterinary clinical immunology. Philadelphia, USA, Saunders, 1989.
2. Beeton SA, Hilbert BJ, and Mills JN. The use of the glutaraldehyde coagulation test for detection of hypogammaglobulinaemia in neonatal foals. Aust Vet J 1985; 62 (8): 279-81.
3. Clabough DL, Conboy HS, and Roberts MC. Comparison of four screening techniques for the diagnosis of equine neonatal hypogammaglobulinemia. J Am Vet Med Assoc 1989; 194 (12): 1717-20.
4. Clabough DL, Levine JF, Grant GL, and Conboy HS. Factors associated with failure of passive transfer of colostral antibodies in standardbred foals. J Vet Int Med 1991; 5: 335-40.
5. Koterba AM, Brewer BD, and Tarplee FA. Clinical and clinicopathological characteristics of the septicemic neonatal foal: review of 38 cases. Equine Vet J 1984; 16 (4): 376-83.
6. LeBlanc M. Equine Clinical Neonatology. Philadelphia, USA, Lea & Febiger, 1990: 275-94.
7. McGuire TC, Poppie MJ, and Banks KL. Hypogammaglobulinemia pre-

- disposing to infection in foals. *J Am Vet Med Assoc* 1975; 166 (1): 71-5.
8. McGuire TC, Crawford TB, Hallowell AL, and Macomber LE. Failure of colostral immunoglobulin transfer as an explanation for most infections and deaths of neonatal foals. *J Am Vet Med Assoc* 1977; 170: 1302.
9. Morris DD, Meirs DA, and Merryman GS. Passive transfer in horses: incidence and causative factors on a breeding farm. *Am J vet Res* 1985; 46: 2294-9.
10. Raidal SL. The incidence and consequences of failure of passive transfer of immunity on a Thoroughbred breeding farm. *Aust Vet J* 1996; 73 (6): 201-6.
11. Robinson JA, Allen GK, Green EM, Fales WH, Loch WE, and Wilkerson CG. A prospective study of septicemia in colostrum-deprived foals. *Equine Vet J* 1993; 25 (3): 214-9.
12. Saikku, A, Koskinen E, and Sandholm M. Detection of hypogammaglobulinaemia in neonatal foals using the glutaraldehyde coagulation test. *J Vet Med B* 1989; 36: 168-74.
13. Sandholm M. Coagulation of serum by glutaraldehyde. *Clin. Biochem.* 1976; 9 (1): 39-41.
14. Stoneham, SJ, Wingfield Digby NJ, and Ricketts SW. Failure of passive transfer of colostral immunity in the foal: incidence, and the effect of stud management and plasma transfusions. *Vet Rec* 1991; 128: 416-9.
15. Tyler-McGowan CM, Hodgson JL, and Hodgson DR. Failure of passive transfer in foals: Incidence and outcome on four studs in New South Wales. *Aust Vet J* 1997; 75 (1): 56-9.

Detection of parathyroid hormone-related protein in cats with humoral hypercalcemia of malignancy

A.P. Bolliger, P.A. Graham, V. Richard, T.J. Rosol, R.F. Nachreiner en K.R. Refsal
Veterinary Clinical Pathology 31(1):3-8 (2002)

Referaten

Hypercalciëmie kan bij katten samenhangen met primaire hyperparathyreoïdie, meestal gekenmerkt door verhoogde concentraties intact paraathormoon (iPTH), maar ook met maligniteiten, nierfalen, hypoadrenocorticisme, urine verzurende middelen, hypervitaminose D, en met nog onbekende oorzaken.

Maligniteiten bewerkstelligen hypercalciëmie met name door secretie van een met paraathormoon verwant peptide (PTHrP). De auteurs hebben via een immunoradiometrische bepaling (IRMA) de PTHrP-concentratie bij 322 katten met hypercalciëmie gemeten. Daarbij maakten ze gebruik van een test-kit voor humane toepassing, waarvan al was vastgesteld dat deze ook bij de hond kan worden aangewend. De kit bleek zonder aanpassingen eveneens bij de kat toepasbaar. Bij geen van de katten met primaire hyperparathyreoïdie was de PTHrP-spiegel verhoogd maar wel bij 28 van de overige 295 katten met hypercalciëmie. Retrospectief waren over de pri-

maire ziekte gegevens beschikbaar bij vijf van deze 28 katten, alsmede bij twee van drie katten met een dubieus verhoogd PTHrP. In alle zeven gevallen betrof het een maligniteit. De twee katten met dubieus verhoogd PTHrP zijn er wel "met de haren bijgesleept" want hun plasmaspiegel was lager dan betrouwbaar gemeten kon worden; bij normale katten is echter helemaal geen signaal meetbaar. Zoals meestal bij een retrospectief onderzoek, zijn harde conclusies moeilijk te trekken. Zo is bijvoorbeeld niet bekend hoeveel katten met normale PTHrP-concentratie een maligniteit hadden. In een addendum vermelden auteurs bij nog een kat een maligniteit te hebben vastgesteld in combinatie met hypercalciëmie. Al met al lijkt hun voorzichtige conclusie, dat de gebruikte PTHrP-test waarschijnlijk een hulpmiddel kan zijn bij de differentiële diagnostiek van hypercalciëmie bij de kat, wel gerechtvaardigd.

N.B. Het is momenteel niet mogelijk in Nederland PTHrP te laten bepalen.

Dr. R.J. Slappendel, met dank aan dr. H. Kooistra voor advies.

Nutzung von Ebern in der Schweinemast

M. Bonneau und E.J. Squires. *Der Prakt Tierarzt* 2001;82:948-70.

Op basis van een literatuurstudie wordt een overzicht gegeven over het al dan niet geschikt zijn van beren voor de vleesproductie. De productiekosten van mestberen zijn lager. De dieren hebben een betere voederconversie en hebben voorts een betere vleeskwiteit (minder vet). Ook wordt minder stikstof met de mest uitgescheiden. De onderlinge gevechten vormen echter een nadeel.

De berengneur wordt veroorzaakt door het hormoon androstenon en door skatol dat door enzymatische omzetting van het aminozuur tryptofaan in de darmen ontstaat.

De processen die samenhangen met de vorming van geslachtshormonen en van skatol worden besproken. Behalve

genetische factoren zijn milieu en voeding hierbij van invloed. Er bestaan tussen personen grote individuele verschillen om genoemde stoffen te kunnen ruiken (kook- en braadproef). Daarom heeft men immunologische, chromatografische en colorimetrische methoden ontwikkeld om de 'boosdoeners' te detecteren. De uitvoering hiervan vereist echter de nodige tijd. Ook de in Denemarken ontwikkelde spectrofotometrische methodiek gaat te langzaam.

Getracht is berengneur tegen te gaan met immunocastratie gericht tegen het gonadotrofine release hormoon. Het resultaat is hoopgevend. Tot slot worden aanbevelingen gedaan om het probleem aan te pakken.

Boek
besprekingHandboek
Proefdierkunde

Het is verheugend en tegelijkertijd veelzeggend dat er tien jaar na het uitkomen van het boek *Proefdieren en Dierproeven* nu een derde, geheel herziene, druk verschenen is met een nieuwe titel **Handboek Proefdierkunde**, met als subtitel *Proefdieren, dierproeven, alternatieven en ethiek*.

Er is inderdaad nogal wat veranderd de laatste tien jaar in de proefdierkunde. Zo was er een Vereniging voor Vergunninghouders voor Dierproeven, die de belangen van de instellingen waar dierproeven uitgevoerd werden moest veilig stellen. Deze vereniging is inmiddels opgeheven en opgegaan in de Nederlandse Vereniging voor Proefdierkunde. Juist door proactief beleid, gericht op vermindering, verfijning en vervanging van dierproeven heeft de Proefdierkunde in de afgelopen tien jaar haar maatschappelijk draagvlak verbreed. De wijziging van de Wet op de Dierproeven in 1996 heeft ondermeer gezorgd voor een verplichte ethische toetsing door instelling van een Dierexperimentencommissie (DEC) voor ethische toetsing van dierproeven binnen elke voorgenomen dierproef. De noodzaak hiertoe werd reeds geruime tijd hiervoor door het proefdierkundig veld gezien. Als gevolg hiervan is de Nederlandse Vereniging van Dierexperimentencommissies (NVDEC) opgericht. Daarnaast wordt er al een aantal jaren daadwerkelijk gestreefd naar en gewerkt aan het ontwikkelen en toepassen van alternatieven voor dierproeven. Er zijn verschillende organisaties actief op dit gebied die wetenschappelijk onderzoek stimuleren en sinds kort is prof. dr. C. Hendriksen als hoogleraar Alternatieven voor dierproeven verbonden aan de Faculteit Diergeneeskunde.

Cursus Proefdierkunde

Het boek is primair bedoeld voor de cursus Proefdierkunde welke aan meerdere universiteiten gegeven wordt en verplicht is voor wetenschappelijke onderzoekers voordat zij zich met proefdieren en dierproeven mogen bezighouden (de zogenaamde Artikel. 9- functionarissen).

Daarnaast zal het boek ongetwijfeld zijn weg gevonden hebben binnen de instellingen die zich met dierproeven bezighouden.

Het gaat hier om een uitstekend handboek waaraan een groot aantal deskundigen hebben meegewerkt, en waarbij alle belangrijke aspecten van de Proefdierkunde aan bod komen.

Wat is nieuw in deze derde druk? Allereerst worden per hoofdstuk de auteurs aangegeven. De belangrijkste veranderingen betreffen vier hoofdstukken. In hoofdstuk 7 over genetische standaardisatie is een uitgebreide paragraaf over transgene dieren toegevoegd, waarin ondermeer methoden om het genoom van zoogdieren met behulp van moleculair biologische technieken te veranderen nader beschreven worden (transgenese, targeted gene transfer, artificiële chromosomen en kloneren). In hoofdstuk 13 over anesthesie, analgesie en euthanasie worden enige nieuwe middelen beschreven. In hoofdstuk 16 over alternatieven voor dierproeven wordt een aantal nieuwe, veel toegepaste alternatieven besproken zoals fysisch-chemische scheidingsmethoden, mathematische modellen en computermodellering, gebruik van menselijk materiaal en vrijwilligers, telemetrie en slachthuismateriaal. Ook wordt een 'stapsgewijs' beslismodel toegelicht waarbij gebruik wordt gemaakt van een beslismodel, dat ondersteuning biedt bij het kiezen van een proefopzet. Hierbij gaan vaak meerdere in-vitro alternatieven vooraf aan eventuele dierproeven (en ook hier geldt een stappenplan).

In hoofdstuk 17 over ethiek en dierproeven is toegevoegd een paragraaf over biotechnologie en intrinsieke waarde toegevoegd. Naar aanleiding van nieuwe technologische ontwikkelingen wordt hier ons denken over goed en kwaad (de toelaatbaarheid van dierproeven?) in een breder kader geplaatst. De erkenning van de intrinsieke waarde van het dier (zoals opgenomen in de Wet op de Dierproeven en de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren) heeft onder meer als consequentie dat bij de toetsing van voorgenomen dierproeven meer dan alleen het welzijn van de betrokken dieren moet worden meegewogen. Respect voor de intrinsieke waarde van een dier houdt ondermeer in respect voor het dier zoals het is (en niet zoals wij het graag willen zien).

Resumerend is dit boek een 'must' voor allen die in de Proefdierkunde bij willen blijven en aan een aanrader voor een ieder die zich bezint hoe je met dieren mag en kan omgaan (en wie doet dat nu niet, die zich met dieren bezighoudt?).

Drs. J.W. Pasman

**Veldstudie
afgerond.
Op recept
verkrijgbaar.**

ACE Pharmaceuticals BV • Postbus 1262 • 3890 BB Zeewolde

Sachet met 10 gram granulaat

10 gram granulaat komt overeen
met 4 gram Cimetidine

ZITAC® Hippogran®

stronghold[®]

(selamectine)

Dé druppel die de vlo de das omdoet!

Weg met
vlooieneitjes!

Weg met volwassen
vlooiën!

Weg met
vlooiënlarven!

Ook nog werkzaam
tegen 8 andere
parasieten *

*In één klap weg
met vlooiënplagen*

...én alles in 1 makkelijke behandeling in de nek!

e-mail: strongholdinfo@pfizer.com

* Stronghold[®], werkzame stof: selamectine: EU/2/99/ 014/001 UDA t.e.m. EU/2/99/014/006 UDA • diergeneesmiddel • doeldier: hond en kat • indicaties: behandeling en preventie van vlooiënbesmettingen door werking tegen volwassen vlooiën, larven en eieren, onderdeel van de behandeling en preventie van dermatitis veroorzaakt door allergie voor vlooiën, behandeling van oormijt bij de kat, behandeling van schurftmijt (Sarcoptes scabiei) bij de hond, behandeling van bijtende luizen bij hond en kat, behandeling van spoelwormen (Toxocara) bij hond en kat, behandeling van intestinale haakwormen (A. tubaeforme) bij de kat, preventie van hartwormen • toedieningswijze en dosering: topicale applicatie van 1 dosis van 6 mg/kg selamectine • contra-indicaties: geen • bijzondere voorzorgen: alleen op de huid toedienen, niet oraal of parenteraal of in de gehoorgang • bijwerkingen: lichte, tijdelijke alopecia werd in een enkel geval waargenomen bij de kat • zie verder aanwijzingen op de bijsluiter.

Stronghold[®] is uitsluitend verkrijgbaar bij de dierenarts.

Animal Health

Visie op gezondheid

Pfizer Animal Health bv
Postbus 37 • 2900 AA Capelle a/d IJssel
© 2002 Pfizer Animal Health bv - Capelle a/d IJssel
© Merksnaam Pfizer Inc., N.Y., U.S.A.

Zorg actief!

I. Boissevain

Veterinair tuchtrecht

beide zien waar en hoe dat mis kan gaan...

Nieren of Melkklieren?

Een Yorkshire Terriër van elf jaar wordt geopereerd om een aantal flinke melkkliertumoren te verwijderen. De ingreep verloopt zonder complicaties en de dierenarts geeft de hond mee aan de eigenaar met wat voedingsinstructies en het verzoek om over vijf dagen terug te komen voor controle. Die vijf dagen zijn een illusie, twee dagen later is het al mis: de hond wil niet eten en braakt aan één stuk door. De eigenaar belt naar de praktijk, maar de dierenarts ziet telefonisch niet echt geen reden om in te grijpen, het zal wel gewoon the-day-after-malaise zijn. De volgende dag zijn de klachten niet minder, waarop de eigenaar opnieuw de dierenarts belt. Die ziet het allemaal niet erg somber in en geeft op de praktijk het hondje een injectie tegen het braken. Ook dat helpt niet, dus de volgende dag verschijnt de eigenaar opnieuw, maar zijn hond krijgt slechts eenzelfde injectie.

De eigenaar vertrouwt het niet en gaat de dag daarna naar een andere dierenarts die nader onderzoek verricht, bloed afneemt en de hond een infuus toedient. Hij vermoedt dat er sprake is van een slechte nierfunctie en hij verwijst de hond door naar een specialist, die het dier drie dagen later laat inslapen.

Termijn voor controle

De eigenaar vindt dat de dierenarts zowel voor als na de operatie meer zijn best had moeten doen met bloedonderzoeken en infusen. Het Tuchtcollege is het daar niet helemaal mee eens. Voorafgaand aan de operatie was geen speciaal onderzoek nodig, aangezien er geen bijzondere omstandigheden waren die daartoe aanleiding gaven. *(Het al dan niet noodzakelijke pre-operatief onderzoek is overigens een discutabel onderwerp, zo blijkt uit uw reacties....IB)*

Twee zaken die aantonen dat de rol van de dierenarts verder gaat dan het geven van de gevraagde behandeling. Een actieve en alerte houding zijn belangrijk, zeker als de klachten niet verdwijnen. Deze twee zaken gaan over verschillende dieren, maar vertonen ook veel overeenkomsten en laten

In de dagen na de operatie heeft de behandelend dierenarts zich volgens het Tuchtcollege echter te weinig actief en alert opgesteld. Gezien de leeftijd van de hond (11), de aard van de aandoening en het feit dat tijdens de operatie veel weefsel is weggenomen had de dierenarts de hond op veel kortere termijn na de operatie moeten controleren. Vijf dagen wachten is dan echt te lang! Zeker toen de eigenaar aangaf dat er geen herstel optrad, heeft de dierenarts niet adequaat gereageerd. Het herstel van een operatiepatiënt moet in het algemeen een opgaande lijn vertonen. Als dat niet het geval is, moet de dierenarts onderzoek instellen naar de oorzaak hiervan. De dierenarts krijgt hiervoor een waarschuwing.

Oud en benauwd

Vanwege een plotselinge opleving van een chronische bronchitis krijgt een 19-jarige pony het plotseling nogal benauwd. De dierenarts die erbij is geroepen geeft de pony een injectie met Borgal, Finadyne en Ventipulmin. Hoewel het effect gering is, blijft hij dit tot en met twee dagen daarna herhalen. Ook hier denkt de eigenaar er het zijne van; de pony gaat nauwelijks vooruit en hij besluit om het dier naar een kliniek te brengen. Daar wordt de pony nog vier dagen behandeld met zwaarder geschut (Excenel, Dexadreson en opnieuw Finadyne), maar ook dat heeft geen effect en uiteindelijk wordt besloten om de pony in te laten slapen.

Actie binnen twaalf uur!

De eigenaar vindt dat de dierenarts haar meteen naar een kliniek had moeten verwijzen. Het Tuchtcollege is het daar niet helemaal mee eens, ook hier waren er geen specifieke omstandigheden die daar reden voor gaven. Los daarvan staat het iedere eigenaar natuurlijk altijd vrij om direct specialistische hulp in te roepen.... Toch is de behandelend dierenarts volgens het Tuchtcollege wel in gebreke gebleven. Op zich was de behandeling met de genoemde medicijnen niet onjuist, maar de dierenarts heeft te lang gewacht met het ondernemen van verdere actie. Gezien de ernst van de aandoening van de pony en de aard van de medicatie had hij de werking van deze middelen binnen een tijdsbestek van twaalf uur moeten controleren. De therapie had dan snel kunnen worden bijgesteld of herhaald. Dat levert de dierenarts ook in dit geval een waarschuwing op.

Henk Vrieselaar

NIEUW

Een doorbraak in de gezondheidsvoeding voor de kat

Het eerste dieetprogramma ter preventie
van de meest voorkomende gezondheidsrisico's bij
GESTERILISEERDE POEZEN EN GECASTREERDE KATERS

Overgewicht - Suikerziekte - Blaasstenen of blaasgruis
Problemen als gevolg van haarballen
Chronische nierinsufficiëntie - Mond- en gebitsaandoeningen

ROYAL CANIN

Royal Canin Nederland BV - Postbus 63 - 5460 AB Veghel
Telefoon (0413)318400 - E-mail: info@royalcanin.nl - Internet: www.royalcanin.nl

Interview met Susan E. Shaw tijdens Chateau Veterinair

Gevaren van het reizen met huisdieren door Europa

F.J.W.C. van Herten

Interview

In januari is in Rhooen, voor de zevende keer alweer, een congres voor gezelschapsdieren gehouden: Chateau Veterinair. Op donderdag 23 januari was er een programma voor dierenartsassistenten en op vrijdag 24 en zaterdag 25 januari kwamen de dierenartsen aan bod. In de sfeervolle ambi-

ance van het kasteel kregen ruim vijftig collegae een aantal interessante lezingen voorgeschoteld door binnen- en buitenlandse sprekers. Eén van hen, Susan Shaw uit Engeland, sprak zowel op vrijdag als op zaterdag. Deze van oorsprong Australische collega werkt sinds elf jaar in Engeland aan de Universiteit van Bristol en is internationaal gezien een autoriteit op het gebied van vector-borne diseases.

Pet Travel Scheme

Collega Shaw is onder andere adviseur van het Britse Ministry of Agriculture and Food als het gaat om het door Engeland gehanteerde Pet Travel Scheme. Sinds de invoering hiervan in 2000 zijn er ruim 78.000 honden en katten het Verenigd Koninkrijk binnengekomen. In eerste instantie alleen vanuit rabiësvrije Europese landen en de Britse eilanden, maar vanaf 2002 geldt het Pet Travel Scheme ook voor Noord-Amerika. In een groot aantal van deze landen komen infectieziekten en vectoren voor die tot nu toe in het Verenigd Koninkrijk niet voorkwamen. Dit brengt een toenemend risico met zich mee dat deze ziekten en vectoren door de reizende schare gezelschapsdieren geïmporteerd en soms zelfs endemisch worden, met alle gevolgen van dien. Tussen april 2001 en februari 2002 is bijvoorbeeld van een groot aantal naar verdachte gebieden reizende honden bloedonderzoek (PCR-test) gedaan door de Stichting Acarus, een Engels onderzoeksinstituut op dit gebied. Daaruit bleek dat maar liefst 37% positief was voor minstens één exotische infectieziekte¹.

Engelse dierenartsen maken zich ernstig zorgen

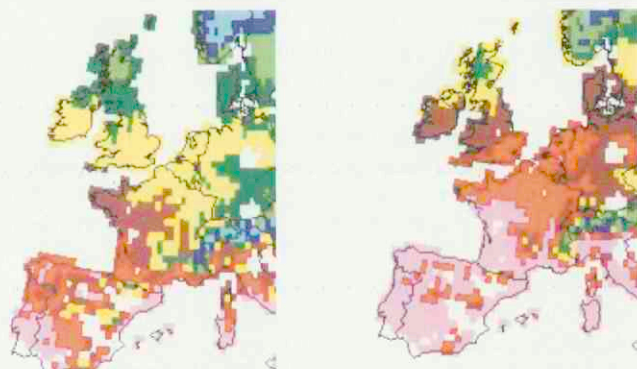
Een ander probleem is dat niet alleen de ziekten zelf maar ook de vectoren binnenkomen. Op de dieren, maar ook bijvoorbeeld via transportkooien en de auto. Gebleken is dat teken als *Rhipicephalus Sanguines* en *Dermacentor spp.* tegenwoordig ook in Noord-Europa kunnen overleven. Door een zich verder ontwikkelende klimaatverandering zouden exotische vectoren hier zelfs uitstekend kunnen gaan aarden. Dit zal uiteindelijk leiden tot een zeer snelle verandering in de verspreiding van ziekten als Babesiose en Ehrlichiose. Een risico daarbij is het ontstaan van zogenaamde endemische foci, dus ziektenuitbraken. Daar kan ook nog eens het

potentiële reservoir van wilde dieren bij betrokken raken.

Ik sprak met haar over de gevaren die verbonden zijn aan het reizen met huisdieren door Europa. Ook voor andere Noord-Europese landen - waaronder Nederland - gelden namelijk dezelfde risico's, zeker omdat er voor het reizen met gezelschapsdieren bijna geen beperkingen meer zijn. Vanuit Nederland gaan er jaarlijks zo'n 200.000 huisdieren mee de grens over.

Moeten we ons in Nederland ook zorgen maken?

"De situatie in Engeland is in die zin uniek, dat onze dierenartsen sinds de invoering van het Pet Travel Scheme te maken hebben met exotische infectieziekten die men voorheen nauwelijks tegenkwam. De eisen aan het reizen met gezelschapsdieren zijn bij jullie altijd minder streng geweest en de Nederlandse dierenartsen zijn dus beter bekend met dit fenomeen. Maar het feit dat mensen steeds meer reizen en daarbij hun huisdier meenemen, zal ook in Nederland een toename

Klimaatveranderingen.

Zandvliegje (*Phlebotomus spp.*)

¹ Door middel van een PCR-test worden ook de symptoomloze dragers aangetoond. Dit percentage is dus veel hoger dan het aantal werkelijk zieke dieren.

kunnen geven van het aantal exotische infectieziekten. Bovendien zien we dat in heel Noord-Europa door klimaatveranderingen in de toekomst ook de overbrengers van deze ziekten inheems kunnen worden. De verwachting is dat in 2020 het klimaat dusdanig veranderd is, dat mediterrane vectoren zich in Nederland kunnen handhaven. Het zandvliegje (*Phlebotomus*) dat *Leishmania* overbrengt, is al aangetroffen in België en Zuid-Duitsland. Ook de veranderingen van demografie en land- en watermanagement in Nederland zijn gunstig voor de overlevingskansen van deze insecten."

Eigenlijk vreemd dat men binnen de Europese Unie het reizen met gezelschapsdieren juist makkelijker wil maken?

"Vanaf 2004 zal men voor het reizen met gezelschapsdieren binnen de lidstaten van de Europese Unie alleen nog als eisen stellen: een paspoort, een identificatie (met een microchip) en een rabiësvaccinatie. In Brussel kijkt men wat dat betreft naar het gevaar voor de mens zoals zoönosen als rabiës. Het beschermen van de dieren zelf uit het oogpunt van dierwelzijn heeft geen prioriteit. Je kunt dus wel stellen dat de toekomstige eisen op dit gebied veel te soepel zijn. De gevaren van importziekten als Leishmaniose, Babesiose, Ehrlichiose en Rickettsiose worden onvoldoende onderkend. Terwijl sommige daarvan ook van belang zijn als zoönose, zeker bij mensen die een verminderde afweer hebben, bijvoorbeeld HIV-patienten. De beleidsmakers realiseren zich dit helaas onvoldoende.

De uitbreiding van de Europese Unie met een tiental vooral Oost-Europese landen brengt in dit opzicht ook nog een ander gevaar mee. Ziekten zoals *Borrelia* komen bij ons ook wel voor maar daar gaat het om andere stammen die een veel ernstiger ziektebeeld kunnen veroorzaken."

Wat zou een beter beleid zijn?

"Eigenlijk zou men naast een rabiësenting ook de preventie tegen vector-borne diseases verplicht moeten stellen. Bovendien is het ook heel belangrijk dat er meer aandacht komt voor epidemiologisch onderzoek op dit gebied. Er zijn op dit moment te weinig harde feiten en cijfers om de overheid te overtuigen van de ernst van de zaak en de noodzaak van beleidsmaatregelen. Het zou een goede start zijn als door dierenartsen meer gericht bloedonderzoek gedaan zou worden naar deze ziekten bij dieren die op vakantie zijn geweest en wanneer men de positieve gevallen zou melden aan een centraal meldpunt."

Teken ontdekt bij een hond op Heathrow Airport.

Belangrijkste vakantielanden en hun ziekten:

Frankrijk, Italië, Caraïbisch gebied Spanje, Zuid-Frankrijk, Italië	Babesiose
Griekenland, Portugal en Malta Spanje, Griekenland, Turkije	Leishmaniose
Zuid-Italië, Frankrijk, Caraïbisch gebied	Ehrlichiose
Spanje, Italië, Griekenland	Heartworm

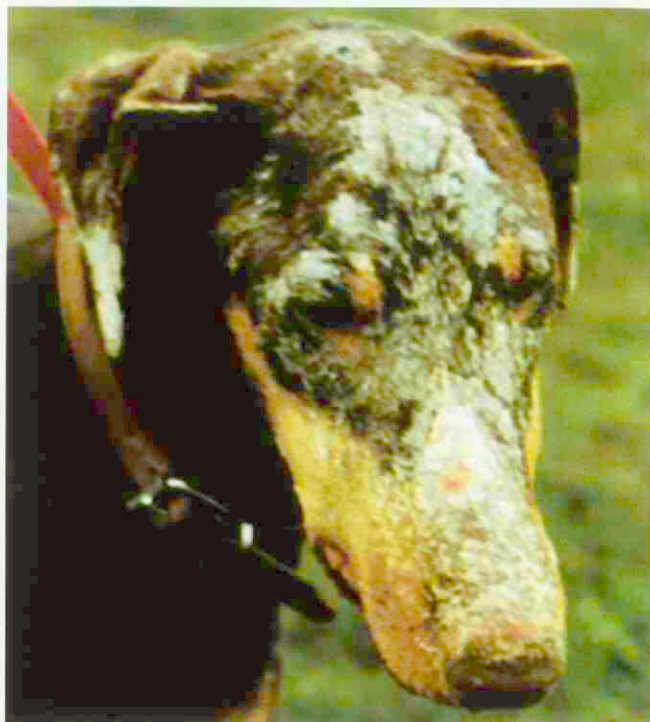
Nota Bene: dit betekent niet dat hier niet genoemde landen altijd vrij zijn van deze ziekten.

Ondanks de constatering dat er nu een toename is van deze exotische infectieziekten in Engeland, worden ze in de Nederlandse eerstelijns praktijk toch relatief weinig gediagnosticeerd. Hoe zou dat komen?

"In Engeland wordt momenteel zeer veel aandacht besteed aan dit onderwerp. De dierenartsen zijn er erg op gespitst. Bovendien is het ook lang niet altijd zo eenvoudig om de diagnose te stellen. Maar als jullie in Nederland bij elk dier dat ziek terugkomt van vakantie, een gericht bloedonderzoek zouden doen, dan denk ik dat deze ziekten veel vaker blijken voor te komen dan tot dusver gedacht wordt. Het gaat trouwens niet alleen om protozoaire ziekten maar ook Heartworm is een hele belangrijke importziekte."

Is het zinvol om van ieder dier dat terugkomt uit bijvoorbeeld Zuid-Europa standaard bloed af te nemen voor onderzoek?

"Het standaard uitvoeren van een bloedonderzoek is niet te adviseren want vals positieven en negatieven bij serologie komen namelijk regelmatig voor. Dat maakt de interpretatie soms moeilijk. Als het dier ziek terugkomt van vakantie en

Leishmania.

de symptomen wijzen in die richting, dan is het zeker verstandig om een gericht bloedonderzoek met behulp van serologie of een PCR-test. In een uitstrijkje is het niet altijd gemakkelijk om de parasieten te vinden, bij honden met een Leishmania-infectie lukt dat eigenlijk nooit. Trouwens, coïnfecties van bijvoorbeeld Babesia met Leishmania en/of Ehrlichia komen toch nog al eens voor. Een PCR-test is vaak nodig om de definitieve diagnose te stellen."

Er wordt in het kader van deze problematiek meestal gesproken over honden. Maar hoe zit het eigenlijk bij de kat?

"Misschien speelt hierbij een rol dat er met katten minder gereisd wordt dan met honden. In principe kunnen katten deze ziekten ook krijgen, maar het wordt veel minder vaak vastgesteld. Wellicht hebben ze toch een beter afweer en zijn ze minder gevoelig. Overigens wordt bij een anemische kat een enkele keer de diagnose *Hemobartenella felis* gesteld, terwijl er eigenlijk sprake is van een *Babesia felis*-infectie. Het microscopisch bloedbeeld lijkt namelijk sterk op elkaar."

Wat kan de dierenarts doen aan preventie?

"De dierenarts heeft natuurlijk een hele belangrijke rol in het geven van voorlichting aan mensen die hun huisdier meenemen op vakantie, zeker naar Zuid-Europa. Er zijn tegen-

woordig goede middelen op de markt om dieren te beschermen tegen teken en zandvliegjes. Daarnaast kan men bijvoorbeeld ook adviseren de dieren binnen te houden als de vliegjes het meest actief zijn, zoals bij zonsondergang. Het ontwikkelen van goede vaccins tegen deze ziekten blijft moeilijk. Het zijn namelijk intracellulaire parasieten en zodoende moeilijk bereikbaar voor het immuunsysteem. Daarnaast kennen we ook vaak verschillende stammen van één parasiet. Bovendien is het ontwikkelen van dit soort vaccins voor de industrie economisch helaas niet zo interessant."

Tijdens de lezing ging Susan Shaw in op de belangrijkste drie ziekten Babesiose, Leishmaniose en Ehrlichiose. In het kader van de Week van het Huisdier 2003, die als thema 'huisdier en vakantie'

heeft, zullen in de komende afleveringen van het Tijdschrift voor Diergeneeskunde deze ziekten de revue passeren.

Drs. F.J.W.C. van Herten is stafmedewerker veterinaire zaken (gezelschapsdieren/paard) bij de KNMvD.

De Regeling Agressieve Dieren en de Staffordshire Terriërs

F.J.W.C. van Herten en P. Prins

Berichten en verslagen

Begin jaren '90 ontstond er maatschappelijke onrust na een aantal ernstige incidenten met agressieve honden van het type Pitbull Terriër. Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij vond dat hier nodig iets aan moest gebeuren. Via de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren - artikel 73 - bleek er een mogelijkheid te zijn om voor

bepaalde categorieën dieren een fok- en houdverbod in te stellen. Als eerste werden aldus door de minister de honden van het type Pitbull Terriër hiervoor aangewezen. Dit is geen door de Raad van Beheer erkend ras, maar een groep honden die qua uiterlijke kenmerken voldoen aan bepaalde, door het ministerie opgestelde, criteria. Op 1 februari 1993 trad zo de Regeling Agressieve Dieren (RAD) in werking. Voor de Pitbull hield dit een sterfhuisconstructie in. De honden moesten geïdentificeerd, geregistreerd en onvruchtbaar gemaakt worden en kregen een speciaal paspoort. Deze dieren mochten alleen gemuilkorfd en kort aangelijnd uitgelaten worden. Nu we tien jaar verder zijn en zo eens op straat en in de wachtkamer rondkijken, kunnen we als dierenarts concluderen dat er nog steeds heel veel Pitbull-achtige honden rondlopen.

Andere rassen

Naast het aanpakken van de Pitbull-achtigen, is het ministerie ook voornemens tegen een viertal andere rassen maatregelen te nemen. Dit zijn de Dogo Argentino, de Fila

Brasileiro, de Mastino Napolitano en de American Staffordshire Terriër. Ook voor deze rassen zou een fok- en houdverbod ingesteld kunnen worden. De hele gezelschapsdierensector inclusief de KNMvD verzet zich hiertegen. Voor de Rottweiler staat het licht momenteel op oranje.

American Staffordshire Terrier en de Staffordshire Bull Terrier

In tegenstelling tot de Pitbull zijn de American Staffordshire Terriër en de Staffordshire Bull Terriër (in de volksmond Engelse Staffordshire Bull Terriër) wel door de Raad van Beheer erkende rassen. Voor het fokken met American Staffordshire Terriërs is een Maatschappelijk Aanvaardbaar Gedragstest (MAG-test) voor zowel de reu als de teef verplicht. Wanneer er zonder voorafgaande test gefokt wordt, dan geeft de Raad van Beheer op kynologisch gebied geen stamboom af. Zonder geldige FCI (Federation Cynologique Internationale)-stamboom vallen de pups uit een dergelijk nest direct onder de RAD. Voor de Staffordshire Bull Terriër is een MAG-test (nog) niet verplicht, maar ook deze honden moeten wel degelijk in het bezit zijn van een FCI-stamboom om niet onder de RAD te vallen. Ook pups uit kruisingen die in overwegende mate op een Pitbull lijken vallen onder de RAD, omdat ze nooit een FCI-stamboom zullen krijgen.

Registratie bij de Raad van Beheer

De regels van de Raad van Beheer voor registratie van rashonden in het Nederlands Honden Stamboek (NHSB) vormen soms aanleiding tot irritaties tussen dierenartsen en het bureau van de Raad. De Raad van Beheer voorziet rashonden

voor de registratie in het NHSB namelijk zelf van een chip en gebruikt daarbij microtransponders met een unieke nummer-serie. Wanneer de dierenarts 'ten onrechte' een rashond chipt, dan wordt de hond vaak een registratie in het stamboek geweigerd. Het advies was vervolgens om de microchip dan maar operatief te verwijderen, om de hond daarna opnieuw door een chipper van de Raad te laten identificeren. In de praktijk komt dit helaas regelmatig voor bij Amerikaanse- en Engelse Staffordshire Terriërs, waarbij onder dreiging van de RAD-regeling, soms achteraf een registratie in het NHSB wordt verlangd. Hoewel de fokker in zo'n geval, om hem moverende redenen, aanvankelijk heeft afgezien van een stamboekaanvraag, kunnen deze nesten om welzijns- en humanitaire redenen alsnog worden ingeschreven. De afstamming moet dan wel vaststaan en met behulp van DNA-onderzoek worden bewezen. Na een gesprek met de KNMvD heeft de Raad inmiddels aangegeven dat het operatief verwijderen van de eenmaal geplaatste microchip in een dergelijk geval niet meer aan de orde kan zijn. Er wordt inmiddels ook gesproken over het vervroegen van de leeftijd waarop rashonden door de Raad gechipt worden naar vier tot zes weken.

Handhaving en controle

De handhaving van de RAD is in handen van de Algemene Inspectie Dienst van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de plaatselijke politiekorpsen en de gemeentelijke hondenwachters. De laatste tijd lijkt het erop dat men in bepaalde gemeenten de controle en handhaving van de RAD geïntensiveerd heeft. Dit betekent dus dat er honden, die voldoen aan de (wettelijk vastgelegde) uitwendige kenmerken van het Pitbull-type, van straat gehaald worden. Met alle gevolgen van dien. De controleurs kunnen aan de hand van het chipnummer (bij stamboekhonden Raad van Beheer-nummer altijd beginnend met 52814) of het tatoeage-nummer (beginnend met een e) informatie opvragen bij de Raad van Beheer. Wanneer de hond geen geldige (FCI) stamboom heeft, dan zal deze direct in beslag genomen worden. De eigenaar krijgt een proces verbaal.

In beslag genomen

Wanneer een hond in het kader van de RAD in beslag genomen is, dan wordt deze overgebracht naar een LASER asiël. Dit is een instelling die valt onder het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. In afwachting van de gerechtelijke uitspraak blijft de hond in dit asiël. Bezoek is niet toegestaan. Na de uitspraak, die soms een aantal maanden op zich kan laten wachten, wordt de hond in de meeste gevallen 'onttrokken aan het maatschappelijk verkeer'. De eigenaar is hier niet bij aanwezig en krijgt de hond eventueel op verzoek terug om te laten begraven of cremen. De eigenaar zelf en de fokker krijgen meestal een geldelijke boete. Er bestaat een mogelijkheid voor de eigenaren van in beslag genomen honden om hiertegen een bezwaar in te dienen. In geval van twijfel heeft het ministerie schouwers aangewezen die moeten beoordelen of een in beslag genomen hond onder de RAD valt of niet. De rechter zal dit meenemen in zijn/haar uitspraak.

Foute stambomen

De FCI is de overkoepelende wereldwijde organisatie. De Raad van Beheer geeft in Nederland namens de FCI stambomen uit en registreert in het NHSB. Voor bijvoorbeeld België wordt dit gedaan door Sint Hubertus. Helaas worden er

tegenwoordig ook veel honden uit Oost-Europa gehaald met nep 'FCI-stambomen'. Naast de FCI-stambomen is er nog een aantal stambomen in omloop die niet erkend zijn in Nederland, maar wel vaak als zodanig verkocht worden. Zo worden honden uit België vaak afgeleverd met een European Club Canine-stamboom. Honden met een dergelijke stamboom worden door de Raad van Beheer niet ingeschreven in het NHSB en vallen dus, wanneer het Pitbull-achtigen zijn, onder de RAD.

Bij twijfel over de echtheid van een stamboom is het verstandig deze vóór de aankoop te laten controleren door de Raad van Beheer.

Invoer vanuit het buitenland

Het is vanwege de RAD ook niet toegestaan om vanuit het buitenland stamboomloze Staffordshire Terriërs in Nederland in te voeren. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij een kortstondige vakantie of een tijdelijk/permanente verhuizing naar Nederland. Deze honden worden niet ingeschreven in het NHSB en krijgen ook geen stamboom.

Uit het asiël

Ook wanneer mensen een Staffordshire Terriër uit het asiël halen dan hoort er eigenlijk een stamboom bij te zitten. Kruisingen die op een Pitbull lijken, dienen alvorens ze herplaatst worden te zijn geschouwd door een officiële expert. Die kan daarvoor een verklaring afgeven. In alle andere gevallen loopt bij herplaatsing de nieuwe eigenaar de kans dat de hond op enig moment in beslag genomen wordt.

Rol dierenarts

In de controle en handhaving speelt de dierenarts geen rol maar je kunt in de praktijk wel geconfronteerd worden met de gevolgen van de RAD. Het komt voor dat dierenartsen benaderd worden om een RAD-hond te euthanaseren. Normaal gesproken gebeurt dit na een gerechtelijke uitspraak in de speciaal aangewezen LASER-asielen in afwezigheid van de eigenaar. Een enkele keer kan het echter voorkomen dat een eigenaar wiens hond in beslag genomen is, zelf de eigen dierenarts benaderd om de hond in te laten slapen. De dierenarts kan dit verzoek van de eigenaar honoreren. Op grond van wettelijke bepalingen is een dierenarts verplicht om in geval van nood dieren diergeneeskundige hulp te bieden. Het behandelen van RAD-honden is om die reden dan ook sowieso toegestaan. Maar wat wanneer er een Pitbull op het spreekuur komt met een oorontsteking? Ook in zo'n geval kun je als dierenarts deze hond in principe gewoon behandelen aangezien de dierenarts zoals gezegd geen taak heeft in de handhaving van de wet. Er is niet zoiets als een meldingsplicht en in feite is er geen verschil met een 'gewone' patiënt. Wel kan de dierenarts uiteraard een belangrijke rol spelen in het voorlichten van hun cliënten over de gevolgen van de RAD.

Tien jaar RAD

Of de oorspronkelijke doelstelling van de RAD, namelijk een afname van het aantal (ernstige) bijtincidenten bereikt is, is niet objectief vastgesteld maar valt te betwijfelen. De handhaving verloopt zeer moeizaam en brengt tal van problemen met zich mee. Er vinden helaas nogal wat incidenten plaats waarbij honden van straat worden gehaald en niet altijd terecht worden geëuthanaseerd. Een belangrijke oorzaak van de problemen is vaak een gebrek aan kennis bij het publiek, maar ook bij sommige controleurs en handhavers.

Het ministerie zou deze taak op zich moeten nemen. Maar ook de dierenarts is helaas niet altijd voldoende op de hoogte om zijn patiënten en cliënten goed te kunnen voorlichten. Veel hondenfokkers en eigenaren hebben na de inwerkingtreding van de RAD hun toevlucht genomen tot de illegaliteit. De Raad van Beheer ziet na invoering van een strenger fokbeleid voor de (potentiële) RAD-rassen een sterke daling van het aantal inschrijvingen in het stamboek. Het lijkt daarbij niet waarschijnlijk dat dit komt doordat er

ineens minder gefokt wordt. Eveneens is er een duidelijke toename van (illegale) import van deze honden uit Oost-Europa. Deze stand van zaken kan eigenlijk alleen maar leiden tot de vraag of de RAD niet beter afgeschaft kan worden. Een eventuele uitbreiding met andere rassen lijkt al helemaal niet verstandig.

Drs. J. van Herten is stafmedewerker veterinaire zaken (gezelschapsdieren/paard).
Drs. P. Prins is werkzaam bij de Raad van Beheer.

Priapisme bij de hengst en bij de mens

M.F. van Driel¹ en J.W. Hesselink²

Ingezonden

Met zeer veel belangstelling lezen wij het overzichtsartikel van Van der Harst en de zijnen (1). In vergelijking tot bij hengsten komt bij de mens priapisme veel vaker voor. In 1984 werd in Nederland voor mannen met erectiele disfunctie de eigenhandige intra-peniële injectietherapie met papaverine geïntroduceerd (2). Voor die tijd was er alleen de mogelijkheid van het implanteren van een penisprothese, of, beter gezegd, erectieprothese. De eigenhandige papaverine-injecties hebben er toe geleid dat het aantal mannen dat zich meldt met priapisme sterk is toegenomen. Andere veel minder vaak voorkomende oorzaken van priapisme zijn onder andere het gebruik van geneesmiddelen als ACE-remmers en anti-psychoptica, sikkcelziekte, leukemie, polycythemie, metastasen in het kleine bekken, dwarslaesie en trauma van het perineum.

Behandeling

De behandeling van priapisme dient binnen zes uur te starten. Dat is een cruciaal gegeven (3). Anderszins treedt namelijk infarctering van het trabekelvormig netwerk binnen de corpora cavernosa op en eindigt de man met wat in het jargon genoemd wordt een 'woody penis'.

Binnen de constellatie van de humane Nederlandse gezondheidszorg zijn urologen altijd binnen zes uur te consulteren. Specialistische diergeneeskundige hulp is binnen dit tijdsbestek vaak niet mogelijk, voornamelijk door belemmeringen van afstand en transport. Derhalve zijn erkende eerstelijns paardendierenartsen in de periferie genoodzaakt om zelf een adequate behandeling te starten.

Onder het kopje *Medicamenteuze Behandeling* noemt van der Harst vele medicamenten, die ons inziens obsoleet zijn.

De enig juiste behandeling bij de mens is, na het al dan niet sederen met bijvoorbeeld diazepam, het aanprikken van één van de zwellichamen (bij de mens zijn proximaal de corpora cavernosa gefenestreerd). Vervolgens wordt van het vrijwel al-

tijd te donkere bloed een bloedgasanalyse gedaan om de ernst van de ischaemie vast te stellen. Het is niet strikt noodzakelijk, maar biedt de mogelijkheid om vast te stellen of er sprake is van zogenaamd 'high-flow' priapisme zoals dat kan voorkomen in aansluiting op een perineaal trauma. In dat geval, dat wil zeggen bij het ontbreken van ischaemie kan namelijk in eerste instantie een conservatief beleid worden gevolgd.

Na aanprikken laat men het donkere meestal weinig geoxygeneerd bloed aflopen tot het helderrood wordt en daarna wordt er een alfa-adrenerge stof langzaam ingespoten. In ons ziekenhuis gebruiken wij maximaal 0.1 mg adrenaline verdund in 10 cc 0.9 % fysiologisch zout. Vervolgens dient er voor gezorgd te worden dat de urineblaas leeg is. Na de verslapping van de penis wordt voor circa een uur een drukverband aangelegd.

Soms is het nodig de behandeling te herhalen; operatieve correcties zoals Van der Harst en de zijnen noemen worden in de humane geneeskunde nauwelijks meer toegepast omdat deze definitieve impotentie tot gevolg kunnen hebben. In een dergelijk geval is er alleen nog maar de mogelijkheid van het inbrengen van een hydraulische erectieprothese. Het is ons overigens niet bekend of deze ooit bij hengsten zijn ingebracht. Een hydraulische prothese voor de man kost ongeveer 5000 Euro.

Conclusie

Het is het oude liedje van onvoldoende kruisbestuiving tussen de humane en de diergeneeskunde en dat is niet vervelend bedoeld!

Wellicht dat bovenstaande informatie er toe kan leiden dat ook bij een hengst met priapisme de injectie therapie met een alfa-adrenergicum toegepast zal gaan worden, uiteraard in aangepaste hoeveelheden. En gelukkig behoeven wij onze patiënten niet als ruïn te laten eindigen!

Literatuur

1. Van der Harst MR, van der Velden MA, Ensink JM. Tijdschr Diergeneeskd 2002; 127: 746-51.
2. Van Driel MF, Zwiers W, Hooykaas JAP, Brouwers OF, Boonstra S. Injectie van papaverine in de corpora cavernosa penis ter behandeling van impotentia erigendi. Ned Tijdschr Geneesk 1986; 130: 1647-9.
3. Van Driel MF, Mensink HJA. Injectie van adrenaline in de corpora cavernosa penis ter behandeling van priapisme. Ned Tijdschr Geneesk 1990; 134: 17-9.

¹ Afdeling Urologie, Academisch Ziekenhuis Groningen, Postbus 30001, 9700 RB Groningen. m.f.van.driel@chir.azg.nl

Veterinaire homeopathie in strijd met de Code voor de Dierenarts

J.T. Lumeij

De recente publicaties van de veterinaire homeopaten in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde¹ en Dier en Arts² van maart 2003 kunnen niet onweersproken blijven. Westerhuis² zegt zelf dat de homeopathie niet berust op wetenschap maar hij geeft aan dat "Het... dan ook slechts de kennelijk positieve ervaringen in de praktijk [zijn] die nieuwsgierig maken en op de lange duur door hun aantal overtuigen". Het feit dat eigenaren of homeopathisch-werkende dierenartsen claimen de resultaten te zien, kan echter niet als serieus bewijs van werkzaamheid worden beschouwd. Aanhangers van Jomanda menen ook resultaten te zien. Reeds Hippocrates wees op het feit dat ervaring misleidend kan zijn ('*Experientia fallax*'). Reden dat veelal verbetering wordt gezien na ingestelde onwerkzame behandelingen is dat vele acute aandoeningen spontaan genezen en vele chronische aandoeningen een beloop hebben waarbij de ernst van de klachten met de tijd fluctueert. Het bezoek van deze patiënt aan de (dieren)arts zal meestal plaatsvinden als de klachten ernstig zijn en na verloop van tijd zullen de klachten weer verminderen, onafhankelijk van het feit of er al dan niet een behandeling is ingesteld. Vele kwakzalvers maken bewust gebruik van dit principe. In deze context is een citaat passend uit een van de brieven van de Weense psychotherapeut Sigmund Freud, die door Han Israëls als kwakzalver werd ontmaskerd, aan zijn Berlijnse vriend Wilhelm Fliess als hij op 1 augustus 1890 schrijft dat hij tot zijn spijt niet naar Berlijn kan komen: "...het gaat niet vanwege mijn praktijk, waar mijn belangrijkste cliënte juist nu een soort nerveuze crisis doormaakt... en misschien in mijn afwezigheid gezond wordt...". Daarnaast kunnen ook placebo-effecten een rol spelen.

Uit het door Westerhuis gevoerde betoog kan worden geconcludeerd dat hij kennelijk niet gelooft in de door Hahnemann beschreven *spirituele* kracht van homeopathische middelen die uit de materie vrijkomt door schokschuddende verdunningen te maken van de stoffen die genezing zouden moeten brengen. Wat zou dan de drijfveer kunnen zijn voor zijn handelen? Behalve religieuze overtuiging of bedrog kan er bij de toepassing van onwerkzame behandelwijzen ook sprake zijn van naïviteit.

Praktijkervaring moet nieuwsgierig maken, maar overtuiging moet op wetenschappelijke gronden zijn gefundeerd en niet op geloof. Juist de aanwezigheid van grotere aantallen maakt het mogelijk de klinische indruk van werkzaamheid statistisch te evalueren. Westerhuis schrijft zelf dat de onderzoeken de toets der wetenschappelijke kritiek niet kunnen weerstaan. Het is inderdaad correct dat veel kwalitatief slechte onderzoeken positief berichten over homeopathie. Wat hij echter niet vermeldt, is dat naarmate de kwaliteit van het uitgevoerde onderzoek beter wordt er van de homeopathie minder overblijft. Voor de reguliere geneeskunde is het

wetenschappelijk onderzoek een pijnbank, voor de homeopathie is het een brandstapel gebleken. Afgezien van het feit dat de honderden studies die zijn gedaan nooit op overtuigende wijze de werkzaamheid van homeopathie, anders dan placebo-effect, hebben aangetoond, is er ook op grond van de achterliggende filosofie niets van te verwachten.

Homeopaten houden graag de mystiek erin door het een en ander in nevelen te hullen en te claimen dat verder onderzoek nodig is.

Westerhuis probeert op een vrij doorzichtige wijze de scherpe kantjes eraf te halen door de 'eenzijdige wetenschappers' en de 'fundamentalistische homeopaten' belachelijk te maken en hoopt door een tussenweg te bewandelen van de meeste kritiek verlost te zijn en de 'gemiddelde' dierenarts te kunnen overtuigen. Hij haast zich wijselijk om zich te distantiëren van gevoelige issues zoals homeopaten die beweren dat homeopathie werkt tegen mond en klauwzeer (denk aan de affaire Ellinger). Met hetzelfde gemak claimt hij echter goede, niet controleerbare, resultaten bij een aantal chronische aandoeningen, waarvan bekend is dat de klachten met de tijd fluctueren (zie boven). Het gemak waarmee geclaimd wordt dat homeopathische middelen geen bijwerkingen hebben, terwijl er welwerkingen aan worden toegeschreven verbaast mij altijd.

Uit zijn stelling dat homeopathie niet door leken bedreven mag worden en zijn waarschuwing voor de opkomende 'Tierheilpraktiker' zouden sceptici kunnen concluderen dat het slechts ordinaire geldzucht is die hem drijft.

Daar de werkzaamheid van homeopathie nooit is aangetoond en de homeopathieleer berust op absurde vooronderstellingen is, in tegenstelling tot wat Westerhuis beweert, de homeopathie niet 'des dierenarts'. De homeopathie is een op absurde vooronderstellingen gebaseerd anachronisme dat zo snel mogelijk moet verdwijnen uit de (dier)geneeskunde van de 21^e eeuw. Het is zelfs in strijd met de beroepscode voor de dierenarts om homeopathie bij dieren toe te passen. Van een dierenarts mag namelijk worden verwacht dat deze patiënten behandelt volgens de meest recente wetenschappelijke inzichten. Daar waar de practicus meent dat een dier is uitbehandeld kan hij de patiënt verwijzen naar een specialist. Mocht deze er niet uit komen dan is de eigenaar het meest gebaat bij een eerlijke voorlichting over de grenzen van het veterinair kunnen. Het gaat niet aan om eigenaren van patiënten valse hoop te geven en munt te slaan uit hun nood, door de markt van onbewezen behandelwijzen als veterinairen maar te exploiteren.

Louter om politieke en commerciële overwegingen, en niet op wetenschappelijke gronden (!), is in de humane geneeskunde de homeopathie een enorme groeimarkt. Jaarlijks vinden er miljoenen patiëntencontacten plaats en de omzet van homeopathische middelen bedraagt ruim tweehonderd miljoen euro, waarvan de helft verdwijnt in de zakken van de kwakzalvers die homeopathica op de markt brengen.

In de humane gezondheidszorg is de Nederlandse regelgeving

¹ Studievergadering Groep Homeopathisch-werkende Dierenartsen. Tijdschrift voor Diergeneeskunde 2003; 128; 159.

² A. Westerhuis. Ongekende mogelijkheden in de veterinaire homeopathie. Dier en Arts 2003(3), pp 72-77.

met de Wet Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg (Wet BIG) nu al zodanig gewijzigd dat beoefenaars van alternatieve behandelwijzen ongestraft hun beroep kunnen uitoefenen. Ook in de diergeneeskundige hoek zien we dat er al diverse "HBO opleidingen" zijn die opleiden in de homeopathie en veterinaire natuurgeneeskunde. De veterinaire regelgeving staat met de Wet op de Uitoefening van de Diergeneeskunde (WUD) de diagnostiek en behandeling van ziekten bij dieren in principe nu nog alleen maar toe aan dierenartsen en alternatieve veterinaire behandelaars mogen niet zelfstandig hun beroep uitoefenen. Het gevaar is echter niet denkbeeldig dat door grote politieke en commerciële druk dit op de helling komt. Schijnargumenten die onder andere in het Europees parlement worden gebruikt als het gaat om alternatieve behandelwijzen zijn dat "het een economisch belang is", "het merendeel van de bevolking het wil" en "vele traditionele behandelingen al vele eeuwen oud zijn en geen wetenschappelijk bewijs meer behoeven". Wat in de humane gezondheidszorg gebeurt zou ook kunnen gebeuren in de diergeneeskunde. Door de homeopathie als officiële behandelwijze te erkennen binnen de diergeneeskunde wordt deze beweging juist versterkt. Het kan toch moeilijk worden volgehouden dat voor de behandeling van dieren een hogere standaard zou moeten gelden als voor de behandeling van mensen.

Als universitair hoofddocent diergeneeskunde acht ik het mijn verantwoordelijkheid niet zozeer mijn 'autoriteit te misbruiken' doch door te wijzen op het feit dat dierenartsen die de homeopathie bedrijven in feite hun titel dierenarts misbruiken. De titel dierenarts wordt verkregen na het succesvol doorlopen van een wetenschappelijk gefundeerde opleiding en diegenen die de term dierenarts gebruiken richting publiek worden verondersteld hetgeen aan de Faculteit der Diergeneeskunde wordt onderwezen, en aangepast aan de meest recente wetenschappelijke inzichten, in de praktijk toe te passen. Het misbruik maken van de sentimenten van het publiek en het toepassen van onbewezen en irrationele behandelwijzen met een commercieel oogmerk is in strijd met de beroepscode en kan worden samengevat onder de term kwakzalverij.

Wat het aspect 'betere opleiding' aan de Faculteit der Diergeneeskunde betreft heeft Westerhuis wel gelijk. De verhoogde aandacht voor de veterinaire homeopathie moet echter niet gezocht worden in onderwijs *in* alternatieve behandelwijzen maar meer onderwijs *over* kritische evaluatie van alternatieve behandelwijzen. Gelukkig is de decaan van de Faculteit Diergeneeskunde dezelfde mening toegedaan en wordt het keuzevak in alternatieve behandelwijzen in het nieuwe veterinaire curriculum niet meer gegeven. Aan het invullen van onderwijs *over* behandelwijzen wordt hard gewerkt, niet alleen voor het reguliere curriculum, maar ook voor het PAO. Ik zou de leden van de (vooralsnog) Groep homeopathisch-werkende dierenartsen deze toekomstige PAO-cursus van harte willen aanbevelen.

Nu de ware aard van de veterinaire homeopathie door een

erelid van de groep Homeopathisch-werkende dierenartsen aan het papier is toevertrouwd, zullen - hoop ik - de ogen van de leden van de KNMvD zijn geopend. Het een en ander is grond om het bestaan van deze groep in het kader van de statuten van de KNMvD te herevalueren.

In Artikel 2 staat dat de Maatschappij zich ten doel stelt: het bevorderen van de diergeneeskunde in de meest algemene zin, alsmede het waken voor de eer en de belangen van de diergeneeskundige stand. Zij tracht dit doel te bereiken langs wettige weg:

a. door bevordering van de diergeneeskundige wetenschap en kennis [...]

In Artikel 17 staat dat gewone leden van de Maatschappij die een zelfde onderdeel van de diergeneeskunde beoefenen of daarin belang stellen zich kunnen verenigen tot een Groep. [...] De erkenning van een groep geschiedt door het Bestuur. Hieruit laten zich de volgende vragen afleiden: Kan de homeopathie worden aangemerkt als 'diergeneeskundige wetenschap en kennis'? (artikel 2), en kan de homeopathie worden beschouwd als een 'onderdeel van de diergeneeskunde'? (artikel 17).

Uit bovenstaande mag blijken dat het antwoord op beide vragen ontkennend is. Het bestuur van de KNMvD zou op grond van deze overweging een einde moeten maken aan de erkenning van de Groep homeopathisch-werkende dierenartsen.

Mede gezien de actuele noodzaak van een rationeel veterinair tegenwicht tegen de politieke en commerciële druk gericht op registratie van grote hoeveelheden alternatieve middelen (homeopathica, traditionele kruidengeneesmiddelen, zie discussies binnen Europees parlement) is het van groot belang dat binnen de beroepsverenigingen de ratio prevaleert en dat er geen bijdrage wordt geleverd aan de mytevorming rond de gunstige werking van niet bewezen behandelwijzen door het officieel erkennen van stromingen die bedoelde behandelwijzen toepassen.

In de oproep van de Groep homeopathisch-werkende dierenartsen in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 1 maart j.l.¹ wordt gesproken over een aparte erkenningsregeling voor homeopathisch werkende dierenartsen. Het zou een ernstige misser zijn als de KNMvD toegeeft aan de drang om alle veterinaire kwakzalvers tegemoet te komen door onbewezen, irrationale en niet-wetenschappelijke supplementaire, complementaire en alternatieve behandelwijzen als homeopathie, acupunctuur en chiropraxie te reguleren. De KNMvD zou zich hiermee in een uiterst moeilijke positie manoeuvreren daar zij niet alleen dit standpunt zal moeten motiveren, maar bovendien het gebruik van deze onbewezen en ineffectieve behandelmethoden door dierenartsen zal moeten verdedigen. Het zou leiden tot een onherstelbare schade van de eer van de diergeneeskundige stand, hetgeen ook in strijd is met de statuten. Het is in het belang van de gezondheid van mens en dier en niet in de laatste plaats voor de veterinaire beroepsgroep zelf om vast te houden aan de wetenschappelijke standaard.

Collegae tot de orde roepen...!

A. Westerhuis

In het artikel "Verloskundigen tot de orde roepen" (TvD, deel 128, maart, afl. 5, 2003, pagina 155) roepen zes dierenartsen niet de veeverloskundigen tot de orde, maar de overheid, justitie, KNMvD en collegae; zij schetsen tevens een verkeerd beeld van het beroep van veeverloskundige. Ronduit hooghartig en beledigend!

Ik heb jarenlang met veeverloskundigen gewerkt en veel respect gekregen voor hun ervaring, vakmanschap en integriteit. Zij werden door hun boeren op handen gedragen. Zij kennen wel degelijk hun wettelijke beperkingen. Het zijn niet voornamelijk de veeverloskundigen die de tarieven van de dierenartsen onder druk gezet hebben, maar de dierenartsen zelf zijn hoofdschuldig daaraan.

Bovendien rekent een boer zijn dienstverleners af op een

goede prijs-kwaliteitverhouding. Dat doet een dierenarts ook naar zijn dienstverleners! Een dierenarts moet dan niet zo buitengewoon onsportief reageren, als hij dat een keer verliest. Hij kan het alleen maar winnen door zijn energie te stoppen in het zichzelf waarmaken en niet door een ander neer te sabelen. Niet alleen roepen, dat je een diploma hebt, maar ook in de praktijk bewijzen.

Dat veeverloskundigen dierenartsen in dienst nemen om werkzaamheden die buiten hun eigen wettelijke competentie vallen toch bij hun klanten te kunnen laten uitvoeren is alleen maar een goede zaak. De collegae mogen overigens zelf weten bij wie ze in dienst treden, als zij zich aan de regels houden.

De laatste vraag die mij boeit: weten de boeren eigenlijk wel, dat hun dierenarts zo over hun veeverloskundige denkt? Pas op collegae, de boer heeft uiteindelijk toch het laatste woord.

Atjo Westerhuis is dierenarts te Dodewaard.

Over de week van het Huisdier

Eind maart zijn er al een kleine 200 dierenartsenpraktijken geregistreerd op de site www.weekvanhethuisdier.nl, waaruit blijkt dat de Week 'leeft'! De eerste persberichten in de consumentenbladen zijn ook gesignaleerd en de initiatiefnemers zijn erg blij met de enthousiaste reacties naar aanleiding van de informatiekrant.

Een aanvulling op de tekst uit de krant is de site: www.ambassadepagina.nl waar de meest recente landen-informatie te vinden is.

Daarnaast is het mogelijk cliënten te wijzen op het gevaar

van een hartworm-besmetting, als ze met hun dieren naar landen gaan waar met hartworm besmette muskieten leven. De belangrijkste hartworm, *Dirofilaria immitis*, komt inmiddels beneden de lijn Parijs-Milaan overal voor, met de hoogste besmettingscijfers in riviergebieden als de Po-vlakte in Italië en de Rhône-delta in Frankrijk.

Voor informatie over de Week en het aanmelden, kunt u terecht bij www.weekvanhethuisdier.nl

De initiatiefnemers wensen u veel succes met de voorbereidingen!

Small Animal Clinical Nutrition 4th ed.

Boek bespreking

M.S. Hand, C.D. Thatcher, R.L. Remillard, and Ph. Roudebush. Mark Morris Institute, Kansas, USA, 2000. 1192 pagina's. Prijs: ± € 107 - € 148,-

In 1988 werd tijdens de Voorjaarsdagen in Amsterdam de derde uitgave van 'Small Animal Clinical Nutrition' gepresenteerd.

Men moet niet de illusie hebben dat met het vorige (blauwe) boek van 473 pagina's nog voldoende kennis op het gebied

van voeding in huis aanwezig is. De vierde uitgave is niet voor niets meer dan verdubbeld in het aantal pagina's (1200) waarbij het formaat van het boek ook nog groter is geworden. Als enig nadeel kan genoemd worden dat het teveel informatie is geworden voor één band. Het boek is nauwelijks meer hanteerbaar!

De lijst van 79 internationale contributors (uit Nederland prof. dr. H.A.W. Hazewinkel) is uitgebreid en de volledigheid van informatie is indrukwekkend. De teksten zijn prettig leesbaar en worden veelvuldig geïllustreerd met foto's, schema's, verduidelijkende kaders en tabellen. Ieder hoofd-

stuk wordt afgesloten met een aantal casestudies (totaal ruim 100) waarin herkenbare voorbeelden vanuit de praktijk op duidelijke wijze worden besproken.

Het boek bestaat uit zes delen met in totaal dertig hoofdstukken in een logische volgorde, te beginnen met de principes van de gezelschapsdierenvoeding. Diverse recente ontwikkelingen zijn terug te vinden zoals nutraceuticals (onder andere immunomodulerende en chondroprotectieve bestanddelen), de essentiële vetzuren en de rol van voedingsvezel. Deel twee gaat in op de voedingsmiddelen, zowel commerciële als zelf-samengestelde voeders, het lezen van etiketten en de voedselveiligheid. Daarna volgt de voeding van de gezonde hond en kat. De pagina's 350 tot 950 zijn vervolgens gereserveerd voor de klinische voeding van patiënten met voedingsallergie, vetzucht, orthopedische problemen, huid-aandoeningen, urolithiasis, ziekten van hart, lever, maag-darmkanaal, nier en lagere urinewegen. Maar ook enterale en parenterale voeding alsmede voeding van opgenomen patiënten, bij gebitsaandoeningen, tumoren, endocriene en vetstoornissen komt uitgebreid aan bod. Een heel interessante invalshoek zijn de effecten van voedsel op de farmacokinetiek van medicijnen, iets wat bij de mens de laatste jaren heeft geleid tot diverse aangepaste adviezen. Tenslotte wordt er in deel vijf uitgebreid aandacht besteed aan de exotische gezelschapsdieren, inclusief reptielen en vogels.

Op de achterkant van het boek prijkt het logo van voedingfabrikant Hills. Enkele auteurs van het boek zijn dan ook van Hills R&D afkomstig en de lezer moet dat in zijn/haar achterhoofd houden bij het lezen van bepaalde oplossingen voor bepaalde aandoeningen. Eigen inzichten worden soms

uitgebreid besproken, zoals bijvoorbeeld het gebruik van voedingsvezel bij gewichtsreductie; andere nieuwe ontwikkelingen ontbreken, zoals bijvoorbeeld de mogelijkheid van wegvangen van ureum bij uremische patiënten via de ontlasting met behulp van specifieke voedingsvezel. Over omega-3 en -6 vetzuren wordt vermeld dat optimale concentraties en verhoudingen niet zijn onderzocht bij gezonde en zieke dieren. Dit doet geen recht aan het vele onderzoek op dit terrein de laatste jaren.

De laatste 200 bladzijden bestaan uit appendixen die een uitgebreid overzicht geven van onder andere conversietabellen; afkortingen; berekeningen; neonatale en pediatrie zorg en het grootbrengen van moederloze pups en kittens; tabellen met lichaamsgewichten; voedingsbehoeften; samenstellingen van melkvervangende preparaten; zorg voor moederloze en gewonde vogels, bijzondere huisdieren en reptielen; voedingstabellen van humane voedingsmiddelen; verschillende uitgebreid geïllustreerde manieren van dwangvoeding (helaas ontbreekt hier de methode van collega Van Noort; Ref.) en een lijst met laboratoria voor voedingsanalyse en toxicologie waarin Nederlandse adressen niet ontbreken. Het overzicht van commerciële voeders en snacks bevat alleen de samenstellingen voor de Amerikaanse markt. Deze komen niet altijd overeen met de Europese producten. Geconcludeerd kan worden dat dit boek als naslagwerk goede diensten kan bewijzen voor praktiserende dierenartsen, studenten en voedingsdeskundigen waarbij de prijs geen belemmering hoeft te zijn om het aan te schaffen.

P.A.M. Overgaauw

FECAVA-IAMS Book Aid Programme 2002-2003

Help uw collega-dierenartsen tijdens de VOORJAARSDAGEN

**Congressen
en
cursussen**

FECAVA en Iams hebben de handen ineengeslagen om dierenartsen en diergeneeskundige faculteiten in en buiten Europa te helpen middels tekstboeken die niet ouder zijn dan 10 jaar. Alle boeken die in 2003 verzameld worden gaan

naar de diergeneeskundige faculteit in Ankara, die zwaar getroffen is door een aardbeving.

Uw zeer gewaardeerde hulp wordt beloond:

Bij inlevering van een tekstboek ontvangt u een lot, waarmee een digitale camera en een jaar lang Eukanuba of Iams voeding voor een huisdier gewonnen kan worden. Tevens stelt Broese het boek 'Clinical Medicine of the dog and cat', Manson 2003, ter beschikking voor de loting op zater-

dag 26 april, zodat u weer helemaal up-to-date kunt zijn.

Daarnaast biedt FECAVA de prijswinnaars gratis toegang voor het volgende FECAVA-congres, dat van 22-25 mei 2003 in Portugal gehouden zal worden.

De boeken kunnen tijdens het VOORJAARSDAGEN-congres ingeleverd worden bij de stand van The Iams Company.

Stichting Symposium Feline Geneeskunde organiseert vierde Feline symposium

Wegens het grote succes van voorgaande jaren, organiseert de Stichting Symposium Feline Geneeskunde (SSFG) op 17 mei 2003 voor de vierde maal haar jaarlijkse symposium ter bevordering van de katten-geneeskunde. Een zestal gerenommeerde sprekers uit binnen- en buitenland zal een zestal lezingen verzorgen.

Het symposium start om 9.00 uur met inschrijving van de deelnemers. Om 9.30 uur bijt prof. dr. A. Rijnberk het spits af, met een lezing over endocriene ziekten bij oude katten (hypercortisolisme en hyperaldosteronisme). De volgende spreker is dr. R. van Noort, die een lezing houdt over nutritionele ondersteuning bij de kat: bijzaak of noodzaak? Na de koffiepauze is er een lezing van dr. J.W.S. Bradshaw over *The ethology of the cat: domestication and natural behavior*. Na de lunch praat dr. J.C. Murrell over *New ideas*

for peri-operative pain management in the cat en houdt drs. A.M. van Dongen een lezing over nierfalen bij de kat: als je niet verder zoekt krijg je altijd gelijk. Ten slotte is het de beurt aan prof. R.E.W. Halliwell, die een lezing houdt over *allergic skin diseases in the cat*. Om 16.15 uur wordt het symposium afgesloten met een borrel. Binnenkort wordt besloten of er aan dit symposium PAO-punten zullen worden toegekend. Nadere informatie volgt in dit tijdschrift.

De kosten verbonden aan dit feline symposium bedragen € 40,- inclusief lunch en borrel. Aanmelding kan via de mail: felinesymposium@hotmail.com, of schriftelijk: Stichting Symposium Feline Geneeskunde, Yalelaan 1, 3584 CL, Utrecht.

De aanmelding wordt als definitief beschouwd na het overmaken van bovenstaand bedrag op girorekening 6215519 van SSFG, onder vermelding van naam en woonplaats dierenarts. Zodra de inschrijving definitief is, ontvangt u van ons het toegangsbewijs en het programma.

Symposium Aandoeningen van het bewegingsstelsel bij opgroeiende honden

Op zaterdag 17 mei 2003 organiseert het Post-Universitair Onderwijs van de Faculteit Diergeneeskunde in Gent een symposium over aandoeningen van het bewegingsstelsel bij opgroeiende honden. Hierbij zullen de nieuwste inzichten over diagnose, behandeling en preventie door verschillende sprekers worden toegelicht, zoals door dr. D. Morgan (UK), dr. Tryfonidou (NL), dr. G. Ubbink (NL), dr. R. Nap (NL), dr. B. Mey (NL), dr. I. Gielen (B), prof. M. Kramer (B), prof. B. Van Ryssen (B) en prof. H. van Bree (B).

Gielen en Van Bree houden een lezing over 'Medische beeldvorming in de diagnose van orthopedische problemen: nieuwe inzichten'. Vervolgens behandelt Kramer 'Echografie in de vroege diagnose van heupdysplasie' en vertelt Nap over 'Invloed van voeding op orthopedische aandoeningen: waarheid of mythe?'

Na de koffiepauze spreekt Tryfonidou over 'Calcium-metabolisme in skeletontwikkeling' en houdt Ubbink een lezing over 'Invloed van erfelijkheid op de prevalentie van heupdysplasie en elleboogdysplasie'.

Dan is het tijd voor de lunch en zal om 14.00 uur het programma weer hervat worden met een lezing van Mey, getiteld 'Drukplaatanalyse in de diagnose en behandeling van

orthopedische problemen'. Hierna is heupdysplasie aan bod, waarin worden behandeld: 'Conservatieve therapie in de behandeling van HD' (Van Ryssen), 'Bekkenkanteling in de behandeling van HD' (Mey) en 'Heupprothesen in de behandeling van HD' (Van Ryssen).

Na de laatste koffiepauze bespreekt Mey 'Elleboogchirurgie versus conservatief' en Van Ryssen 'Arthroscopie versus arthrotomie in de behandeling van osteochondrose'. De laatste lezing van het symposium wordt verzorgd door Morgan, met als onderwerp 'Waar staan we nu in het voorkomen van orthopedische problemen bij opgroeiende honden?' Hierna volgt nog een discussie.

Het symposium vindt plaats in het Auditorium Maximum van de Faculteit Diergeneeskunde in Gent, Salisburylaan 133, Merelbeke, België, van 9.00 tot 17.30 uur. Inschrijvingen: per e-mail (silvy.matthys@rug.ac.be of claudine.vansante@rug.ac.be). Via de website: (www.dgk.rug.ac.be) of telefonisch (0032 9-2647541).

De kosten bedragen € 95,- inclusief lunch, koffiepauzes en proceedings. Inschrijving op de dag zelf kost € 15,- extra.

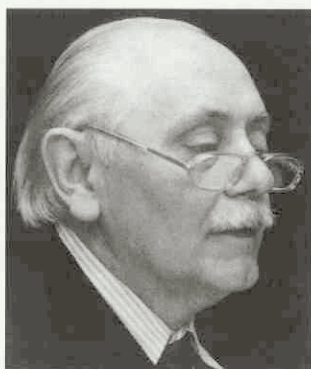
Nederlandse dierenartsen zijn van harte welkom en hierbij uitgenodigd zich aan te melden.

Voorjaardagen

De VOORJAARSDAGEN dankt de industrie voor de onvoorwaardelijke steun die het ook dit jaar weer mogelijk heeft gemaakt drie dagen congres voor dierenartsen en twee dagen DierenartsAssisten NaScholing waar te maken.

3M Nederland BV	Meeús Assurantiën Zuid BV
3W-Informed	Melet Schloesing Laboratories
Aesculaap BV	Menarini
AST Farma	Merial BV
AUV Dierenartsencoöperatie	Micpoint BV
Bayer BV	Nederlandse Databank Gezelschapsdieren
Biomedic Nederland BV	Novartis Animal Health
Boehringer Ingelheim	Omega Soft Medical
Broese Boekverkopers	Pfizer Animal Health BV
BSAVA	Pie Medical Benelux BV
BSN / Smith & Nephew	Richard Wolf GmbH
Ceva Santé Animale BV	Robouw BV
Cursuscentrum Dierenverzorging Barneveld	Royal Canin
Denijs Instrumenten / Shore-Line /	RxWorks
MDSMatrix	Sawbones Europe AB
Dynamic Support	Schering-Plough
Equi Products Holland BV	Scil Animal Care Company GmbH
Eurovet Nederland	Stala
HES	Supreme Petfoods BV
Hill's Pet Nutrition	VET MED LAB
Holland Diervoeders BV / IAMS Divisie	Veterinary Technics
IDEXX Laboratories BV	Vetin-Aacofarma BV
ImaXperts	Vetoquinol BV
InstruVet CV	VetRed
Intervet Nederland BV	Virbac Nederland BV
Janssen Animal Health	VVAA Groep BV
Johnson & Johnson Medical BV	Waltham Veterinaire Service
J-Tools	Week van het huisdier
Leo Pharma	www.Petlook.nl
MECAN BV	www.uwdierenarts.nl

Maurice Quaedvlieg

Op 29 januari 2003 is te Maastricht op 79-jarige leeftijd overleden onze collega en vriend Maurice Quaedvlieg.

Maurice werd geboren in Margraten op 13 maart 1923. Hij was de jongste zoon in een gezin van vijf kinderen. Reeds op jonge leeftijd manifesteerde zich zijn liefde voor dieren. Ook omdat zijn vader dierenarts was, moet de keuze van het beroep van dierenarts, wat hij dus van nabij kende, geen probleem zijn geweest. Na het afmaken van de vijfjarige HBS in Maastricht toog hij in 1941 naar Utrecht om daar veterinaire geneeskunde te gaan studeren. In de oorlogsjaren heeft hij zijn studie moeten onderbreken omdat hij weigerde de door de Duitsers gewenste loyaliteitsverklaring te ondertekenen.

Hij werd in Duitsland tewerkgesteld en heeft toen geruime tijd in een kliniek in München gewerkt. Na het beëindigen van de oorlog kon hij zijn studie diergeneeskunde in Utrecht voortzetten en op 30 september 1949 werd door hem het veeartsenijkundig examen met goed gevolg afgelegd. Hij was van harte welkom in de omvangrijke praktijk van zijn vader, die in Valkenburg was gevestigd.

Op 11 februari 1953 werd door Burgemeester Kerckhoffs te Hulsberg het huwelijk voltrokken van diens dochter José met Maurice. Uit deze verbintenis zijn negen kinderen geboren, drie meisjes en zes jongens.

In 1957, na het tragisch verongelukken van zijn vader tijdens de praktijkuitoefening, kwam Maurice plotseling voor de zware taak te staan de grote praktijk alleen voort te zetten. Mede dankzij de deskundige hulp van zijn vrouw José, die altijd op de achtergrond aanwezig was, is hem dit gelukt.

De praktijk strekte zich uit over een groot gebied van het Zuid-Limburgse Heuvelland en er moesten dus vaak grote afstanden afgelegd worden om de bedrijven te bereiken. Maurice hield zich in die jaren het liefst bezig met landbouwhuisdieren. Door velen werd hij in de uitoefening van zijn beroep gewaardeerd om zijn kennis, bekwaamheid en collegialiteit. Tevens was hij een bekende en markante verschijning met zijn hoedje, grote snor, stropdas, stofjas, knickerbocker, dikke sokken en natuurlijk zijn degelijke legerkistjes. Dit alles in het legergroen!

Hoewel de 24-uurs bereikbaarheid, zeven dagen in de week, nog heel gewoon gevonden werd, kon dat vooral in de topdrukte van meerdere weken of maanden slopend zijn en spanningen opleveren.

Het thuisfront werd dan wel eens een uitlaatklep. Overigens niet zonder dat later hiervan spijt werd betuigd.

Door goede verhoudingen onderling als buurtcollega's, hebben we elkaar vaak kunnen bijstaan. In de loop der jaren werd de werkdruk aanzienlijk verlicht

door het aantrekken van assistent-dierenartsen, dat later heeft geleid tot een maatschap en naderhand weer tot een splitsing van de praktijk.

Na het bereiken van zijn 65-jarige leeftijd was het voor Maurice moeilijk afstand te doen van zijn professie. Ook met de veronderstelling, dat een oudere dierenarts gemakkelijk het veld moest ruimen voor een jongere, kon hij zich moeilijk verenigen. Na zijn 69^e levensjaar heeft hij zich nog enige jaren bezighouden met de behandeling van kleine huisdieren. Daar een jongere collega hem nog regelmatig opzocht en meenam naar voormalige cliënten heeft hij nog lang voeling gehouden met de grote-huisdierenpraktijk. Dit deed hem goed.

Als mens kenden wij Maurice als een eerlijk, oprecht en sober levend man. Buiten zijn werk had Maurice weinig voor zichzelf nodig; hij had geen behoefte aan materiële zaken. De zorg voor en het welzijn van zijn familie was zijn belangrijkste doel waarvoor hij leefde. De soberheid waarmee hij leefde en toch gelukkig en tevreden kon zijn, was bewonderenswaardig. Door gezondheidsproblemen kon Maurice zich later minder gemakkelijk bewegen. De ziekte van Parkinson die zich openbaarde, gaf ook aanleiding tot spraakstoornissen en hierdoor werd het communiceren met hem moeilijker. Dat heeft hij als een handicap ervaren en daarom hield hij contacten steeds vaker af. Ook kreeg hij last van slechthooftheid, waardoor hij zijn geliefde hobby: het lezen van boeken, vooral over de tweede wereldoorlog, niet meer goed kon uitoefenen. Op dit gebied had hij haast een encyclopedische kennis.

Maurice zijn wens was altijd om afscheid te nemen zonder een lang ziekbed en hij wilde zo lang mogelijk thuis blijven. "Geen kapsones aan mijn lijf", zei hij altijd. We zijn blij dat hem dit bespaard is gebleven.

Op 3 februari 2003 tijdens een indrukwekkende en plechtige uitvaartdienst in zijn prachtige parochiekerk van de H.H. Nicolaas en Barbara te Valkenburg aan de Geul is Maurice Quaedvlieg herdacht en is afscheid van hem genomen.

De oudste zoon Maurice, die namens de familie zijn vader herdacht, eindigde zijn toespraak met deze woorden: "Lieve Papa, we zijn je dankbaar voor alle mooie herinneringen die jij aan ons hebt gegeven. Jij zult in onze gedachten blijven voortleven als een goed man, een dierenarts pur sang en een eerlijke, zorgzame echtgenoot en vader."

Maurice, zo was jij ook voor ons als collega! Wij hopen dat dit voor José en de kinderen een steun mag zijn.

J. Franssen
C. Kriele
W. Ridderbeks
J. Schreurs

Piet Borm

Piet Borm, 14 mei 1927 geboren in Hontenisse, begon in 1945 aan de studie diergeneeskunde in Utrecht. In 1948 moest hij, na het behalen van zijn kandidaatsexamen, zijn studie onderbreken voor het vervullen van zijn militaire dienstplicht.

Na de dienstitijd rondsloot hij zijn studie in 1954 af en trouwde met José Cammaat, eveneens afkomstig uit Hontenisse. Hij vestigde zich in Nieuw-Namen, nam een gedeelte van de praktijk van zijn collega Colsen uit Hulst over en bouwde, practicus in hart en nieren, samen met zijn vrouw een bloeiende praktijk op.

Hij vervulde veel bestuursfuncties en was leraar aan de landbouwschool in Hulst. Samen met hun drie zonen vormden zij een heel gelukkig gezin. Piet was een echt buitenmens, jaagde graag en trok er samen met zijn jongens op uit, leerde hen alles over de natuur en vooral over vogels. Wat waren ze trots op hun zonen, wat wil je ook: een huisarts en twee hoogleraren!

In 1972 werd Piet hoofd van de keuringsdienst Zeeuws-Vlaanderen. Op een studiedag in Utrecht bekende hij mij, dat hij de praktijk wel miste. Samen vonden we de oplossing: tijdens onze vakanties kwam het gezin Borm naar Sprang Capelle, waar Piet mijn praktijk op een geweldige manier behartigde. Dat was Piet: netjes en secuur!

In 1987 werd het gezin getroffen door het plotseling overlijden van José en bleef Piet alleen achter in hun mooie huis langs de kreek in Terneuzen. Na zijn huwelijk met Lou Neve, een vriendin van José, brak er voor hem weer een gelukkige periode aan. Zij wandelden, fietsten en maakten mooie reizen, tot bij hem in 1995 kanker geconstateerd werd. Hij onderging een operatie, die hij als zo verminkend ervaarde, dat hij het psychisch niet meer aankon en van groot buitenmens veranderde in een binnenmens, gekluisterd aan zijn stoel bij het raam in hun prachtige appartement aan de Schelde. Een moeilijke periode brak aan voor hen beiden en hun kinderen. Op een bewonderenswaardige wijze heeft Lou hem verzorgd en bijgestaan, zeven zware jaren. De zonen van Piet zijn haar daar oprecht dankbaar voor en haar kinderen, waarvan enkelen in de buurt wonen, zullen haar nu zeker bijstaan om een nieuwe invulling aan haar leven te geven.

De uitvaartdienst voor Piet in Terneuzen was drukbezocht en indrukwekkend door de persoonlijke woorden van zijn kinderen. In Hulst werd zijn lichaam te ruste gelegd bij José. Dankbaar voor zijn trouwe vriendschap gedenken wij Piet Borm, een goed mens en voorbeeldige collega. Wij wensen Lou en de kinderen troost en sterkte.

M. Zijlmans

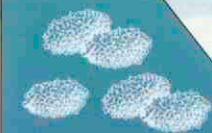
Nog nooit was vlooiënbestrijding zo veilig en effectief.

Nieuw formule vlooiënbestrijding

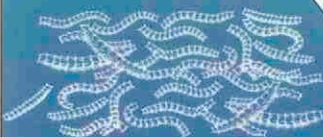
5%
Volwassen
vlooiën

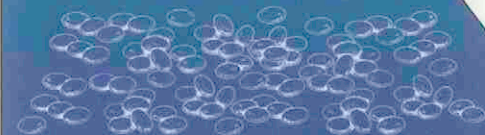
10%
Poppen

35%
Larven

50%
Eitjes

CAPSTAR en PROGRAM: zeer effectief tegen vlooiën

CAPSTAR is een nieuwe adulticide die snel, veilig en effectief de (volwassen) vlooiën doodt. De werkzame stof in CAPSTAR is nitenpyram, dat tot acute verlamming en sterfte bij vlooiën leidt. Al 15 minuten na toediening vallen de eerste vlooiën van het dier. CAPSTAR vormt samen met PROGRAM de ideale combinatie voor geïntegreerde vlooiënbestrijding. PROGRAM, met als werkzame stof lufenuron, zorgt ervoor dat de eitjes en larven zich niet verder kunnen ontwikkelen. Dankzij de orale toediening blijven geen resten achter op het dier of in de omgeving. Met CAPSTAR en PROGRAM biedt u diereigenaren een snelle en blijvende oplossing in de vorm van een veilig en effectief vlooiënbestrijdingsplan.

CAPSTAR + PROGRAM

Veilig en snel verlost van vlooiën.

CAPSTAR: Samenstelling: tabletten in 2 verschillende groottes: 11,4 mg waarbij elke tablet 11,4 mg nitenpyram bevat en 57 mg waarbij elke tablet 57 mg nitenpyram bevat. Indicatie: voor de bestrijding van vlooiën bij honden en katten. Doel: 11,4 mg tabletten voor katten en kleine honden, 57 mg tabletten voor honden. Dosering en toedieningswijze: de minimum effectieve aanbevolen dosering is 1 mg per kg lichaamsgewicht. Toediening met of zonder voedsel op elke dag dat vlooiën worden waargenomen op het dier. Contra-indicaties: geen gekend. Bijwerkingen: gedurende het eerste uur na toediening kan de hond of kat wat meer krabben dan normaal. Dit is het effect van vlooiën die op het product reageren. Bijzondere voorzorgen: CAPSTAR 11,4 mg niet gebruiken bij dieren die jonger zijn dan 4 weken of minder wegen dan 1 kg. CAPSTAR 57 mg: niet gebruiken bij honden die minder dan 11 kg wegen. Niet meer dan 1 behandeling per dag. Buiten bereik van kinderen bewaren. Voor diergeneeskundig gebruik (UDA). Gebruik tijdens lactatie en dracht: CAPSTAR kan worden toegediend aan dieren gedurende alle stadia van dracht of lactatie. Verpakking: verpakking met 6 tabletten in blister. Registratienummers: CAPSTAR 11,4: Reg. NL 09988, CAPSTAR 57: Reg. NL 09989. PROGRAM: Samenstelling: bevat lufenuron. Indicatie: PROGRAM bestrijdt vlooiënoverlast door reductie van het aantal vlooiënlarven. Doel: 11,4 mg tabletten voor de hond, suspensie en injectie voor de kat. Contra-indicaties: geen gekend. Bijwerkingen: geen gekend. Dosering en toedieningswijze: Hond: 10 mg per kg lichaamsgewicht. Kat: 30 mg per kg lichaamsgewicht. Voor orale toediening met of direct na de maaltijd. Registratienummers: Reg. NL 8270, 8276, 8278, 8279. PROGRAM 40 (injectie), Reg. NL 9489-UDA, PROGRAM 80 (injectie), Reg. NL 9498-UDA. Registratiehouder: Novartis Consumer Health B.V., Claudius Prinsenlaan 140, NL 4818 CP Breda. Distributeur: Novartis Consumer Health B.V., Animal Health Sector, Korte Hei 1-3, NL 4714 RD Sprundel, tel. +31 (0)165 380580. © Geregistreerde handelsmerken van Novartis AG, Bazel, Zwitserland.

www.novartis.com NOVARTIS

GGG-nieuws maandelijks in Tijdschrift voor Diergeneeskunde

Inleiding

Tijdens de eerste Ronde van Nederland die wij enkele jaren geleden georganiseerd hebben, was 'communicatie' één van de onderwerpen waarover wij als bestuur van de GGG met de leden van gedachten hebben gewisseld. Deze GGG-pagina in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde kan gezien worden als één van de resultaten van deze bijeenkomsten. De opzet is om elke maand een pagina GGG-nieuws te brengen. Voor meer actuele zaken zullen 'GGG-e-mails' verstuurd gaan worden. Namens het GGG-bestuur spreek ik de wens uit dat we op deze manier de communicatie met de leden kunnen verbeteren.

L.J. den Otter, voorzitter GGG

Ronde van Nederland ook in 2003

Ook in 2003 heeft het bestuur van de GGG een Ronde van Nederland gepland. Tijdens deze Ronde nodigen wij alle GGG-leden uit om op informele wijze met het bestuur van gedachten te wisselen over lopende zaken en plannen voor de toekomst.

De volgende data en locaties zijn voor deze Ronde vastgelegd:
Woensdag 16 april: Bilderberg hotel Klein Zwitserland in Heelsum (bij Arnhem)

Maandag 12 mei: Golden Tulip hotel in Weert

Dinsdag 20 mei: Bilderberg hotel in Lauswolt (Beesterzwaag)

Woensdag 21 mei: Bilderberg hotel Rijsserberg (Rijssen)

Donderdag 5 juni: Bilderberg hotel in Vinkeveen

De aanvangstijd van deze bijeenkomsten is 20.00 uur. Gedurende de avond zal gesproken worden over het dierenpaspoort, het communicatieplan van de GGG, de ontwikkelingen op het gebied van een eventuele CAO, het certificeren van praktijken, de Databank Gezelschapsdieren Praktijken en de permanente educatie.

Het bestuur nodigt iedereen van harte uit om op een van deze avonden aanwezig te zijn en mee te discussiëren over de bovengenoemde onderwerpen.

Voorjaarsdagen 2003

Voor de 36e keer worden van 25 tot en met 27 april in de RAI te Amsterdam de Voorjaarsdagen georganiseerd. Dit initiatief van de Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren is ooit begon-

nen als een kleinschalig congres voor 'kleine huisdieren-dierenartsen', maar is inmiddels uitgegroeid tot één van de belangrijkste congressen van Europa op het gebied van de geneeskunde van gezelschapsdieren. De organisatie is in handen van de Voorjaarsdagen Congres Commissie. Sinds vorig jaar wordt er ook aandacht besteed aan de geneeskunde van het paard en het programma komt dan ook mede tot stand door een goede samenwerking met de Groep Geneeskunde van het Paard.

Ook dit jaar is er weer gezorgd voor een werkelijk schitterend programma dat geen gezelschapsdierenarts mag missen. Onderwerpen die zoal aan bod komen zijn: anesthesiologie, gedrag, cardiologie, tandheelkunde, dermatologie, oogheelkunde en chirurgie. In het kader van de geneeskunde van het paard zal specifiek worden ingegaan zal op dermatologie, radiologie, neonatologie, orthopedie en reproductie. Speciaal aanbevolen wordt het onderwerp 'welfare' door de voorzitter van de Groep Geneeskunde van het Paard, Erik Gostelie.

Uitgebreide informatie met de details van het programma, inclusief de zogenoemde DANS-dagen, kunt u vinden op www.voorjaarsdagen.org.

Overigens zal dit jaar voor het eerst BTW moeten worden betaald over de inschrijfprijs. Helaas is pas in een laat stadium duidelijk geworden dat de Voorjaarsdagen BTW-plichtig zijn, vandaar dat veel inschrijvers ook pas op een later tijdstip geconfronteerd werden met een BTW-factuur. Onze excuses voor deze gang van zaken.

Werkgroep Dierenpaspoort

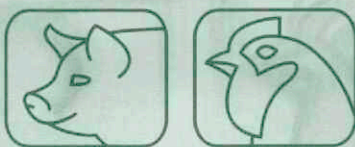
Om te komen tot een verbeterde versie van het Dierenpaspoort, is door de GGG een werkgroep ingesteld. Deze groep gezelschapsdierenpractici is inmiddels bezig de verzamelde kritiek en suggesties te verwerken. Het dierenpaspoort moet uiteindelijk een boekje worden waar in de praktijk goed mee te werken is. Tevens is het de bedoeling een (bindend) invulprotocol op te stellen. Dit geeft collega's in ieder geval een handvat voor het correct invullen en biedt eventueel ook mogelijkheden tot sanctionering. Een belangrijk punt waar in dit verband over gesproken is, is de koppeling tussen identificatie door middel van een microchip en de eerste vaccinatie. Alhoewel nog steeds niet verplicht in Nederland, zou de dierenarts in principe geen Dierenpaspoorten moeten afgeven wanneer de dieren niet eerst gechipt zijn. Eveneens wordt bekeken of het mogelijk is om verschillende Dierenpaspoorten voor hond, kat, konijn en fret te maken. Het is gebleken dat daar toch een grote behoefte aan is.

Week van het Huisdier 2003

Idee voor de Week van het Huisdier 2003 met als thema 'Huisdier en Vakantie'! Er is een nieuwe GGG-publieksfolder genaamd: 'Met uw huisdier naar het buitenland'. De folder is per 25 stuks (schriftelijk, per e-mail, fax, of via de website) te bestellen bij de KNMvD voor € 20,00. De GGG-publieksfolders zijn tegenwoordig ook via de AUV verkrijgbaar.

SOLUDOX 50%®

Uniek, Helder, Praktisch

- 2 doseringen, 2 wachttijden voor pluimvee
- korte wachttijd varken
- uitstekende oplosbaarheid
- eenvoudig in gebruik en veilig

Wachttijd:

Varken: vlees: 5 dagen

Niet-eierleggende kip: vlees: 5 dagen, bij maximaal 10 mg/kg lichaamsgewicht, gedurende maximaal 4 dagen, vlees: 12 dagen, bij maximaal 20 mg/kg lichaamsgewicht, gedurende maximaal 4 dagen.

Diergeneesmiddel REG NL 9612 - UDA Samenstelling: 1 g bevat: doxycyclinehydraat 500 mg. **Indicatie:** Varken: Atrofische rhinitis, Bronchopneumonie, Pleuropneumonie. Niet-eierleggende kip: Pasteurellosis, respiratoire infecties. **Dosering:** Varken: Per dag 2 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen. Niet-eierleggende kip: Pasteurellosis: Per dag 2 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen / ORT: Per dag 4 g Soludox 50% per 100 kg lichaamsgewicht gedurende 3 - 4 dagen.

Voor nadere informatie raadpleeg Eurovet Nederland BV, Handelsweg 25, 5531 AE Bladel, Tel 0497 54 43 30, Fax 0497 544337.

eurovet

Animal Health

Waarnemen in loondienst

M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 15 maart 2002 (blz. 209-210) hebben wij u geïnformeerd over de ontwikkelingen met betrekking tot het al dan niet in loondienst verrichten van waarnemingen. Op grond van een wijziging van de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) die eind december 2001 van kracht werd, zou er vooraf duidelijkheid komen over de aard van de arbeidsrelatie tussen een opdrachtnemer en een opdrachtgever. Dit was van belang voor waarnemend dierenartsen en praktijkhouders die een waarnemer willen inhuren. Het stelsel van Zelfstandigheidsverklaringen is per 1 januari 2002 komen te vervallen.

Verklaring Arbeidsrelatie

De beoogde duidelijkheid over de beoordeling van de arbeidsrelatie werd echter niet geboden met de wetswijziging. De beoordeling van de arbeidsrelatie is uitermate belangrijk voor de waarnemend dierenarts en de praktijkhouder. Als er namelijk sprake is van een dienstbetrekking moeten immers premies voor de werknemersverzekeringen en loonheffing worden ingehouden en afgedragen. Alleen in de situatie waarbij de waarnemer beschikte over een Verklaring Arbeidsrelatie - Winst uit onderneming en er met zekerheid geen sprake was van een dienstbetrekking, behoeven geen premies werknemersverzekeringen en loonheffing door de praktijkhouder te worden ingehouden en afgedragen. Wanneer waarnemer en praktijkhouder echter onterecht hadden aangenomen dat er geen sprake was van een dienstbetrekking en het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen (UWV) achteraf tot het oordeel zou komen dat er wel sprake was van een dienstbetrekking, zou de waarnemer met naheffingen worden geconfronteerd.

Bezwaar

Verschillende maatschappelijke organisaties hebben bezwaar gemaakt tegen deze onduidelijke situatie, die voor de opdrachtnemer ook het risico van naheffingen zou kunnen betekenen. Ook de KNMvD heeft laten weten dat de beoogde duidelijkheid – daar was de wetswijziging immers voor bedoeld – niet werd bewerkstelligd. Met klem is daarbij betoogd dat in het kader van maatschappelijke ontwikkelingen het niet wenselijk kan worden genoemd dat personen die beogen zelfstandig werkzaam te zijn, onder de verplichting van deelname aan werknemersverzekeringen worden gebracht.

Beleidsregels

In december 2002 zijn in de Staatscourant de "Beleidsregels voor de beoordeling en vaststelling van een dienstbetrekking" gepubliceerd. De tekst kan worden gedownload via: www.overheid.nl, officiële publicaties. Alhoewel deze Beleidsregels nog steeds geen eenduidige beoordeling vooraf van de arbeidsrelatie mogelijk maken, is er voor wat betreft waarnemingen wel meer duidelijkheid gekomen. Waarneming wordt namelijk expliciet genoemd in de Beleidsregels, waarbij wordt opgemerkt dat bij waarneming meestal in een zodanig kader wordt gewerkt dat de waarnemer

mer onverlet de eigen medische verantwoordelijkheid werkzaam is in een gezagsverhouding tot de praktijkhouder. Verder wordt specifiek opgemerkt dat van waarneming geen sprake is indien en zolang de verkoper van een praktijk nog enige tijd werkzaamheden in de praktijk verricht uitsluitend met het doel om een goede overdracht van de lopende praktijk te bewerkstelligen.

Advies: dienstbetrekking

Gelet op het gestelde in de Beleidsregels adviseren wij waarnemers en praktijkhouders dringend de arbeidsrelatie niet anders te kwalificeren dan als een dienstbetrekking. Dat betekent onder meer dat loonheffing en premies voor de werknemersverzekeringen ingehouden en afgedragen moeten worden. Verder zijn de regels van het arbeidsrecht van toepassing. Waarnemer en praktijkhouder kunnen hun afspraken over deze kortdurende dienstbetrekking vastleggen in een speciaal daartoe ontwikkelde model arbeidsovereenkomst waarneming (verkrijgbaar bij het bureau van de KNMvD).

Uitbesteden

Wanneer een praktijkhouder zelf niet wil zorgdragen voor de berekening, het inhouden en afdragen van premies werknemersverzekeringen en loonheffing, kan hij of zij dit uitbesteden aan een uitzendbureau. Het uitzendbureau zorgt dan voor deze werkzaamheden. Uiteraard zal het uitzendbureau voor deze dienstverlening kosten in rekening brengen bij de praktijkhouder. Voor de goede orde maken wij u erop attent dat het uitzendbureau gevraagd kan worden naar een zogenoemde payroll-constructie. Immers, het uitzendbureau hoeft geen diensten te verlenen in het kader van werving en selectie (waarnemer en praktijkhouder hebben zelf het contact gelegd). Wanneer waarnemer en praktijkhouder bijvoorbeeld ook zelf hun afspraken vastleggen in een contract, hoeft het uitzendbureau hiervoor ook geen werkzaamheden te verrichten (en dus geen kosten in rekening te brengen). Het veterinaire uitzendbureau Flexvet voert dergelijke payroll-constructies voor waarnemingswerkzaamheden al uit in opdracht van praktijkhouders¹.

Waarnemingscontract LHV

Het kan zijn dat u informatie bereikt over het zogenaamde 'waarnemingscontract van de LHV', de Landelijke Huisartsen Vereniging. In dit modelcontract wordt de arbeidsrelatie tussen een waarnemend huisarts en de praktijkhouder niet gekarakteriseerd als een dienstbetrekking. Er heerst geen gezagsrelatie tussen waarnemend huisarts en praktijkhouder, hetgeen blijkt uit de volledige bevoegdheid van de waarnemend huisarts over de praktijk van de praktijkhouder (de waarnemend huisarts kan bijvoorbeeld de tijden van de spreekuren naar eigen inzicht vaststellen, heeft niet de verplichting reeds gemaakte afspraken met patiënten na te komen, etcetera). In de

¹ NB.: uiteraard kan de praktijkhouder gebruik maken van het uitzendbureau van zijn of haar keuze.

toelichting bij het modelcontract wordt opgemerkt dat de feitelijke situatie van de waarneming volledig in overeenstemming zal moeten zijn als is vastgelegd in de overeenkomst.

Risico

Binnen de diergeneeskundige praktijk zal de hierboven beschreven waarnemingsituatie, waarbij de waarnemer de volledige bevoegdheid krijgt over de praktijk, nauwelijks of niet voorkomen. Daarbij moet nadrukkelijk gewezen worden op het risico van controle door UWV Cadans; wanneer de feitelijke situatie niet overeenkomt met de op papier beschreven situatie, zal naheffing van premies plaatsvinden en zal een boete kunnen worden opgelegd, zowel bij de praktijkhouder als bij de waarnemer.

Nogmaals: dienstbetrekking

Resumerend is de conclusie dat de Beleidsregels aangeven dat voor de beoordeling van de arbeidsrelatie bij waarnemingen moet worden uitgegaan van een dienstbetrekking, aangezien er sprake is van een gezagsrelatie tussen praktijkhouder en waarnemer.

Daarom wordt geadviseerd om waarnemingen te beschouwen als een dienstbetrekking (loondienstverband).

Mochten er vragen zijn naar aanleiding van het bovenstaande, dan kunt u contact opnemen met het bureau van de KNMvD. Mr. L. A. Broere, juridisch medewerker, en mevr. drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess, stafmedewerker, staan u graag te woord.

Bureau VKO verhuist 15 april naar Houten

Het bureau van het Veterinair Kwaliteitsorgaan (VKO) verhuist per 15 april 2003 naar Houten. De nieuwe adresgegevens worden dan:

Bezoekadres:
De Molen 77
3995 AW Houten

Postadres:
Postbus 422
3990 GE Houten

In week 16 zal het VKO moeilijk bereikbaar zijn. Wij vragen hiervoor uw begrip. U kunt uw vragen te allen tijden stellen via het e-mailadres: info@veterinairekwaliteit.nl.

Uiteraard kunt u actuele informatie over de veterinaire kwaliteitsregelingen vinden op onze site: www.veterinairekwaliteit.nl

Belangengroep practitioners (BGP)

Ingezonden

W. Sturkenboom, J. Bijlsma en J. Fransen

Op de bijeenkomst van practitioners van 26 februari 2003, waar de vergoedingen voor practitioners van het RVV ter sprake kwamen, heeft een aantal mensen de koppen bij elkaar gestoken om te kijken of deze groep van dierenartsen (ongeveer 300 in getal) beter bereikbaar is te maken en daarmee de stem van elke practitioner beter gehoord kan worden.

In eerste instantie willen we inventariseren welke dierenart-

sen practitionerswerk doen en daartoe hebben we graag van jullie de volgende gegevens:

1. naam
2. adres
3. woonplaats
4. telefoon/mobiel
5. e-mailadres

Dit laatste is heel belangrijk in verband met de communicatie!

De gegevens kunnen jullie doorgeven op e-mailadres: bgp@zod.nl of per post: De Molen 77, Postbus 421, 3990 GE Houten, onder vermelding van practitioners.

*Belangengroep practitioners in oprichting:
Wim Sturkenboom, Johan Bijlsma en Jos Fransen.*

Vanguard® Pup

maakt de cirkel weer rond

*Vanguard® Pup • de gevriesdroogde component van Vanguard® Pup bevat de volgende geattenuëerde levende virussen: hondenziekte Snyder Hill stam, adenovirus type 2 stam Manhattan en para-influenza type 5. De vloeibare component bevat het volgende virus: levend geattenuëerd canine parvovirus stam NL-35-D • REG NL 9544 UDD • diergeneesmiddel • doeldier: hond • indicaties: actieve immunisatie tegen hondenziekte, canine parvovirus, aandoeningen veroorzaakt door hondenhepatitisvirus en respiratoire aandoeningen veroorzaakt door het canine adenovirus type 2 en het canine para-influenzavirus • toedieningswijze: subcutaan. Voor immunisatie tegen parvovirus en hondenziekte vanaf een leeftijd van 6 weken (voor hondenziekte geldt dat enting op 6 weken leeftijd alleen voldoende immuniteit geeft bij pups zonder maternale antistoffen). Voor immunisatie tegen de overige aandoeningen vanaf 9 weken (indien geen maternale antistoffen) of 12 weken (indien wel maternale antistoffen) • contra-indicaties: gebruik van dit middel bij drachtige honden en gebruik van hyperimmuunserum of immunodepressiva binnen 1 maand na vaccinatie • bijzondere voorzorgen: zoals bij iedere vaccinatie is het aan te raden alleen gezonde dieren te enten; indien na vaccinatie anafylaxie optreedt dient, ongeacht de oorzaak, adrenaline of een gelijkwaardig product te worden toegediend. Geen chemisch gestenileerde naalden of injectiesputten gebruiken. • bijwerkingen: een lokale soms pijnlijke entreactie kan voorkomen • zie verder aanwijzingen en doseringsschema's op de bijsluiter.

Animal Health Visie op gezondheid

Pfizer Animal Health bv
Postbus 57 • 2900 AA Capelle a/d IJssel
www.pfizerah.nl • secretariaat.ahg@pfizer.com

© 2003 Pfizer Animal Health bv - Capelle a/d IJssel
© Mercknaam Pfizer Inc., N.Y., U.S.A.

Bulletin Bestuur en Bureau

Nummer 1 en 2, januari, februari en maart 2003

Wat doet het Bestuur eigenlijk? Waarover spreken zij? Hoe worden mijn belangen door het Bestuur en het Bureau behartigd? Zo maar enkele vragen die elk KNMvD-lid zich ongetwijfeld wel eens zal stellen. Om aan deze terechte vragen tegemoet te komen en tegelijkertijd de leden te informeren over de lopende zaken in KNMvD-verband, zal maandelijks verslag worden gedaan van de Bestuursvergaderingen en activiteiten van het Bureau in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde, op het gesloten gedeelte van onze eigen site en via de e-mail-service. Teneinde dit jaar goed te beginnen zijn de activiteiten van Bestuur en Bureau in januari en februari in nummer 1 bij de kop genomen. Inmiddels is in Bulletin nummer 2 de maand maart samengevat. Omwille van de leesbaarheid zijn beide Bulletins hier gecombineerd.

Bijeenkomst met RVV

In januari is besloten om met een delegatie van de RVV een bijeenkomst te beleggen. Deze vond plaats ten kantore van de KNMvD op 13 februari. Van de zijde van de KNMvD waren naast de voorzitter een aantal bestuursleden, groepsvoorzitters en stafleden aanwezig, van RVV-zijde onder meer de heer Van den Berg, de heer Van der Wal, de heer Van Langen en de heer Goebels, directeur toezicht van de VWA. Er zijn uitgebreide presentaties gegeven over de nieuwe organisatie van de dierziektenbestrijding, de rol van het nieuwe Nationaal Crisis Centrum daarin alsmede de filosofie en onderliggende procedures ten behoeve van risk assessment. Een bijzonder nuttige bijeenkomst, waarbij veel informatie is uitgewisseld en de contacten zijn aangehaald.

Meer info: Tjeerd Jorna

ICT en de KNMvD

Op basis van een notitie van het ICT-platform, toegelicht door de heren Van Os en Klingen, neemt het Bestuur een aantal besluiten, te weten:

- De moderatorfunctie voor Discus wordt vooralsnog ingevuld door Jan Klingen en Annelies Kroneman; binnen het huidige budget en met een evaluatie binnen drie tot zes maanden.
- Een vierde ICT-manifestatie kan georganiseerd worden, waarbij het Bestuur benadrukt om onderwerpen te kiezen die relevant zijn voor de praktijken.
- Publieksfolders kunnen op het externe deel van de KNMvD-site worden geplaatst. Ook andere publieksinformatie kan hier een plekje vinden.
- Afwijkende vormgeving van de subsites is geen probleem mits deze sites navigatie-technisch beheersbaar blijven.

Voor wat betreft de KNMvD-site wordt een werkgroep opgestart die belast is met een restyling van de site en een naadloze aansluiting en navigatie van de subsites. De werkgroep bestaat uit Marieke Veldman, Marjolijn van de Weetering, Bert Hendriks en Joost van Herten vanuit het Bureau en de heren Beijer, Oostra en Van Os namens de leden. Op 17 maart 2003 is de eerste verkennende bijeenkomst geweest.

Meer info: Bert Hendriks

Studiemiddag asiëldierenartsen

De Dierenbescherming heeft in samenwerking met de KNMvD en de GGG het plan opgevat om een studiemiddag voor asiëldierenartsen te organiseren. Het Bestuur gaat akkoord met de voorstellen van de GGG, te weten:

- doorberekening van kosten aan bezoekende asiëldierenartsen;
- studiemiddag op termijn onderbrengen bij de Stichting PAO-D;
- de organisatie dient na 2003 door een uit de aanwezige asiëldierenartsen te vormen bestuur te worden overgenomen.

Meer info: Joost van Herten

Salarisadviezen

De Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) heeft uitdrukkelijk gesteld dat de KNMvD geen enkel advies mag afgeven, ook niet in een één-op-één-situatie, dat (in)direct van invloed is op de tarieven van dierenartsen en dus concurrentiebeperkend is. Daarnaast mogen er ook geen advertenties meer verschijnen die een advies bevatten. Wel mogen de verhogingen in het kader van de CBS-rapportage worden gepubliceerd. Afgesproken wordt dat dit ter kennis van de leden gebracht zal worden en tegelijkertijd nagegaan zal worden of de NMa het geven van goodwilladviezen door de KNMvD nog wel toestaat.

Inmiddels is er een artikel van de algemeen secretaris over de problematiek van de salarisadviezen gereed ter publicatie in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde. De kwestie van de goodwilladviezen loopt nog.

Meer info: Marij van Oostrum-Schuurman Hess en Tjeerd Jorna

Wet verplichte deelneming in een Beroeps Pensioen Regeling (BPR)

Er is een nieuw concept 'memorie van toelichting' ontvangen op de eveneens nieuwe wet BPR. Dit nieuwe stuk blijkt geen grote veranderingen te bevatten ten opzichte van eerdere versies. Een heikel punt voor de KNMvD blijft de doorsnee premie, ongeacht leeftijd. Medio maart zal er overleg plaatsvinden tussen de minister/ambtenaren van SZW en de UvB.

Meer info: Marij van Oostrum-Schuurman Hess

Jaarcongres 2003

De heer Van Emden (voorzitter Jaarcongrescommissie) is in de februarivergadering aanwezig geweest om het Bestuur te informeren over de laatste stand van zaken. De locaties zijn definitief en het programma ligt op hoofdlijnen vast. Wel een punt van zorg is de sponsoring in de vorm van financiële toezeggingen. Inmiddels trekken de sportcommissie en de jaarcongrescommissie in deze samen op. Ook zijn er enkele mogelijke kandidaten als spreker de revue gepasseerd. De opening van het Jaarcongres 2003 zal verzorgd worden door ex-minister Vermeend. Eén van de overige sprekers zal in principe F.J. van Gool (Merial) zijn.

Meer info: Marieke Veldman

IBR aansprakelijkheidsstelling

Tot dusver zijn er zeven schadeclaims van veehouders ontvangen die overigens ook zijn ingediend bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) en het PVE. Het standpunt van de KNMvD-jurist is dat het hier om een zogenaamde sluitingsprocedure gaat en dat er op korte termijn geen dagvaarding voor de KNMvD uit zal voortvloeien. Met de GD en het PVE zal op korte termijn over deze zaak worden overlegd.

Meer info: Tjeerd Jorna

MKZ-standpunt KNMvD

De rapportage van de werkgroep MKZ is afgerond. Hiermee is het officiële standpunt van de KNMvD duidelijk en goed onderbouwd tot stand gekomen. Een samenvattend artikel hierover is reeds in het TvD verschenen. Daarnaast is de rapportage reeds ingebracht in het EU-brede overleg dat in Nederland op 24 februari van start is gegaan.

Meer info: Hugo de Groot

Huisvesting KNMvD

Medio december 2002 is het huidige onderkomen aan de Julianalaan verkocht aan de Stichting Studenten Huisvesting Utrecht (SSHU). Na verschillende alternatieven te hebben gewogen, is in de Bestuursvergadering van februari besloten een bod uit te brengen op een kantoorpand aan De Molen 77 te Houten. Ook de Raad van Bestuur heeft hiermee ingestemd. Dit is een in prima staat verkerend gebouw, inclusief 55 parkeerplaatsen en moderne kantoorinrichting. Het pand is door de medewerkers enthousiast ontvangen. Daarnaast hebben de Stichting PAO-D en het Veterinair KwaliteitsOrgaan toegezegd ruimten te huren, waardoor de exploitatie gedekt is. Inmiddels staat vast dat het Bureau op 15 april 2003 gaat verhuizen naar het nieuwe onderkomen. Over de verhuizing en alles wat daarmee samenhangt zal in de komende tijd via verschillende kanalen uitgebreid worden gecommuniceerd.

Meer info: Tjeerd Jorna / Sjoerd de Vries

Functiebeschrijvings- en waarderingsonderzoek KNMvD

Al langer worden er voorbereidingen getroffen om tot een functiebeschrijvings- en waarderingsonderzoek voor de medewerkers van het Bureau te komen. Er zijn enige offertes beoordeeld en op korte termijn zal een extern bureau worden belast met deze opdracht.

Meer info: Tjeerd Jorna

Goodwillberekeningen

Nader contact met de NMa heeft opgeleverd dat de KNMvD haar goodwillberekeningen voor *individuele* praktijken gewoon mag voortzetten, *algemene* goodwilladviezen zijn niet toegestaan. Zoals eerder reeds is gebleken (zie het kopje 'Salarisadviezen') geldt dit ook voor het afgeven van salarisadviezen.

Meer info: Tjeerd Jorna

Veterinair Tuchtcollege

De afdeling Juridische Zaken van het ministerie van LNV zal een onderzoek verrichten naar de wenselijkheid en effectiviteit van Tuchtcolleges. Voorzitter De Ruijter en bestuurslid Van Dobbenburgh zullen over dit onderwerp op korte termijn overleg voeren met Procureur-generaal Steenhuisen. Tevens zal het totale handhavingsbeleid inzake wettelijke overtredingen aan de orde worden gesteld.

Meer info: Ton de Ruijter / Rens van Dobbenburgh

Besturendag 2003

Op donderdag 12 juni zal in de nieuwe huisvesting van de KNMvD in Houten een Besturendag gehouden worden met als thema: 'De relatie tussen de KNMvD en externe organisaties'. Naast het Bestuur zullen de Raad van Toezicht en de Regio- en Groepsbesturen hiervoor uitgenodigd worden.

Meer info: Tjeerd Jorna

MAC-waarde Halothaan

Inzake de toekomstige wettelijke verlaging van de MAC-waarde voor halothaan, is de conclusie dat dit voor de beroepsgroep geen problemen hoeft op te leveren omdat isofluraan een goed alternatief biedt. Wel zijn er vragen rond mogelijke consequenties voor wat betreft de huidige inhalatieapparatuur en of deze aanpassing ook voor humane toepassing geldt. Het Bestuur gaat akkoord met het voorstel, maar het moet niet zo zijn dat dierenartsen aan strengere eisen worden onderworpen dan zij die in de humane geneeskunde werkzaam zijn.

Meer info: Marij van Oostrum-Schuurman Hess

Arbeidsongeschiktheid

In verband met preventie van arbeidsongeschiktheid zal in mei een bijeenkomst worden georganiseerd met verschillende betrokken partijen zoals Meeüs, Movir, AUV advies, PAO-D en het Pensioenfonds. Het doel is om na te gaan wat de mogelijkheden zijn om in een zo vroeg mogelijk stadium in te kunnen grijpen teneinde het daadwerkelijk ziek worden te voorkomen.

Meer info: Ton de Ruijter, Rens van Dobbenburgh en Leen den Otter

Aviaire Influenza (vogelpest)

De communicatie rond deze crisis is ter hand genomen door zowel collega Steentjes (secretaris GPL) als de KNMvD via e-mailservice en website. Hugo de Groot (stafmedewerker landbouwhuisdieren) neemt deel aan het basisoverleg. Tjeerd Jorna en Marij van Oostrum hebben overleg gevoerd met de RVV ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden voor in te zetten dierenartsen:

- Bij een oproep van de RVV krijgen dierenartsen twee uur vergoed als er toch geen werk blijkt te zijn.
- Alleen dierenartsen die vanuit pluimveepraktijken werken krijgen een wachttijdvergoeding van 72 uur.

Daarnaast zal de KNMvD de RVV er nogmaals op wijzen dat het niet toekennen van een vergoeding aan dierenartsen die drie dagen verplicht thuis moeten zitten onacceptabel is. Overigens blijkt er nog steeds een fikse achterstand te zijn bij de uitbetaling aan dierenartsen die bij de MKZ-crisis zijn ingezet. Bij het nu te gebruiken declaratieformulier zal dan ook uitdrukkelijk worden vermeld dat uitbetaling binnen een maand dient te gebeuren.

Meer info: Hugo de Groot, Tjeerd Jorna, Marij van Oostrum-Schuurman Hess en Rens van Dobbenburgh

Practitioners

Begin februari is in een gesprek met de RVV duidelijk geworden dat men voortaan een lager uurtarief zonder de gebruikelijke toeslagen en weekendtoeslag wil gaan hanteren. Eind februari zijn een 55-tal practitioners bijeen gekomen en hebben afgesproken om vast te houden aan de oude tarieven. Tijdens deze bijeenkomst is een Belangengroep Practitioners ingesteld onder leiding van de collegae Sturkenboom, Snijders en

Fransen. Het Bestuur ondersteunt de actie en wil eveneens vasthouden aan het oude tarief. In verband met het aflopen van de huidige afspraken dient er vóór 1 april aanstaande een nieuwe overeenkomst te zijn.

Meer info: Tjeerd Jorna

Week van het Huisdier

De organisatie van de tweede Week van het Huisdier van 17 tot en met 24 mei, met als thema Huisdier en Vakantie, begint op stoom te komen. Inmiddels is er een speciale krant verschenen, zijn er persberichten uitgezonden en is de website www.weekvanhethuisdier.nl geopend. Ter ondersteuning wordt er een vakantiefotowedstrijd voor huisdierbezitters georganiseerd. De dierenartsenpraktijken worden opgeroepen om actief aan dit evenement mee te doen.

Meer info: Joost van Herten en Leen den Otter

Handhaving Regeling Agressieve Dieren (RAD)

Op 20 maart 2003 heeft er met verschillende organisaties (Raad van Beheer, Dierenbescherming, Landelijke Inspectie Dierenbescherming en de AID) overleg plaatsgevonden in-

zake de handhaving van de RAD. Het doel van de bijeenkomst was om de problemen rond de handhaving van de RAD vast te stellen en naar oplossingen te zoeken. Als problemen zijn aangemerkt:

- Onduidelijkheid wie welke verantwoordelijkheid en bevoegdheid heeft;
- Gebrek aan deskundigheid en kennis van de RAD;
- Onduidelijkheid over de zogenaamde Pitbull schouwers;
- Een averechts effect van de RAD: nu waarschijnlijk meer pitbullachtigen dan in 1993;
- Twijfel aan het resultaat van de RAD, namelijk een afname van het aantal (ernstige) bijtincidenten;

Het overleg zal worden vervolgd met het ministerie van LNV op basis van de volgende aanbevelingen:

- Duidelijkheid over bevoegdheid en deskundigheid handhavers en schouwers;
- Betere voorlichting over de RAD aan publiek en handhavers;
- Registratie van morfologisch aanverwante rassen die in Nederland niet erkend zijn bij de RvB en vrijwaring RAD.

Meer info: Joost van Herten

Informatievoorziening via nieuws-e-mails

Het verzenden van nieuws-e-mails is voor de KNMvD een snelle en efficiënte methode om actuele informatie

te verspreiden. Het versturen van de berichten gaat via de KNMvD-website. In het verleden werden zij gestuurd naar de dierenartsen die als lid toegang tot de website hadden aangevraagd. Tegenwoordig worden de e-mailadressen gebruikt die in het relatiebeheersysteem opgenomen zijn. Ook niet-leden ontvangen daardoor de berichten die voor *alle* dierenartsen van belang zijn.

Het is mogelijk om in het gegeneerde adressenbestand een selectie te maken: bijvoorbeeld alle dierenartsen in de regio Oost, als een bericht alleen voor deze dierenartsen van belang is.

Soms is het moeilijk een specifieke selectie te maken, omdat bijvoorbeeld informatie over vogelpest ook voor

dierenartsen die incidenteel te maken hebben met pluimvee, relevant is. Met het idee dat het weggelijken van een berichtje een kleine moeite is en het niet-bereiken van geïnteresseerde dierenartsen een groter probleem, wordt nu gekozen voor de grootst mogelijke spreiding door alle e-mailadressen van dierenartsen te gebruiken.

Wij proberen deze vorm van dienstverlening in de toekomst nog te verbeteren. Uw suggesties zijn daarbij van harte welkom: webmaster@knmvd.nl.

Ontvangt u nog geen nieuws-e-mails, maar heeft u wel een e-mailadres? Stuur dan een berichtje naar leden.adm@knmvd.nl.

Nieuws-e-mail

24-03-2003

Overzicht lijst van de Voorzitter.

Deze informatie wordt als nieuwsbrief verspreid naar alle dierenartsen van wie het e-mailadres bekend is bij de KNMvD.

Verslag Basisoverleg 21 maart 2003

Vandaag zijn weer tien pluimveebedrijven bijgevoegd aan de lijst met contactgegevens van leden in de regio Oost. Daarnaast zijn er nog twee leden toegevoegd. Het aantal leden is nu 120. Het aantal leden in de regio Oost is nu 120. Het aantal leden in de regio Oost is nu 120.

Een belangrijke punt uit het basisoverleg van 21 maart 03.

I. Stand van zaken

a. Overzicht RvB Oost maart 17-00-00

Aantal leden in de regio Oost: 120
Aantal leden in de regio Oost: 120
Aantal leden in de regio Oost: 120
Aantal leden in de regio Oost: 120
Aantal leden in de regio Oost: 120

Vervolg van de informatievoorziening

a. Overzicht RvB Oost maart 17-00-00

Vervolg van de informatievoorziening. Het aantal leden is nu 120. Het aantal leden in de regio Oost is nu 120. Het aantal leden in de regio Oost is nu 120.

II. Nieuws uit Brussel

Het Permanente Comité voor de

Erika Middelink is per 10 maart 2003 op het KNMvD-secretariaat begonnen als administratief medewerker.

Administratief medewerker

Wie

Mijn naam is Erika Middelink en de 26 jaren die ik tel, heb ik altijd in Wijk bij Duurstede gewoond. Hopelijk komt hier binnen niet al te lange tijd verandering in, want ik wil de veilige thuishaven inruilen voor een leuk huurhuisje.

Studie

Na de HAVO ben ik via het leerlingwezen een opleiding voor bedrijfsadministratief medewerker gaan volgen. In de avonduren heb ik diverse cursussen gevolgd, waaronder psychologie en reisadviseur.

Vorige werkgever

Tijdens mijn opleiding liep ik stage bij hotel De Biltsche Hoek op de administratie en dit is omgezet naar een vast contract. Na een aantal jaren vond ik het tijd voor iets anders en ben ik als reisadviseur bij Globe aan de slag gegaan. Een leuke baan, maar in het laagseizoen bleek het toch wat weinig uitdaging te bieden. Vandaar dat ik besloot

om eerst te gaan reizen en daarna wel weer verder te zien.

Werken bij de KNMvD

Ik moet eerlijk zeggen dat ik nog nooit van de KNMvD gehoord had, maar de vacature sprak me erg aan. Het oude, vertrouwde van de administratie en het nieuwe van de branche. En tot nu toe bevalt het me prima.

Erika en haar vrije tijd

Op het moment heb ik mijn vrije tijd hard nodig om bij te komen van mijn wereldreis. Na negen maanden reizen is het weer even wennen om vijf dagen in de week te werken. Naast reizen houd ik erg van winkelen, uit eten gaan en leuke dingen doen.

Personalia

Als lid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Bestuur aangenomen:

Aarle, D.P.M. van; 2002; 5472 PM Loosbroek; Krommedelseweg 8.
Agter, Mevr. A.R.; 2002; 3438 VV Nieuwegein; Orpheuslaan 22.
Bleeker, Mevr. M.A.; 2002; 3981 ZR Bunnik; Vletweide 180.
Brattinga, C.R.; 2002; 2953 XL Alblasserdam; Scheepmakersstraat 28.

Exel, H.A. van; 2001; 2564 AL Den Haag; Laan van Meerdervoort 642.
Harkema, J.C.; 2002; 3523 HD Utrecht; Slotlaan 54.
Haspels, S.N.; 2002; 3524 CL Utrecht; Zevenwouden 43.
Havinga, Mevr. C.; 2002; 5211 PR 's-Hertogenbosch; Hinthamereinde 82.
Holtkamp-Florschütz, Mevr. M.J.; 5481 RA Schijndel; van Tuijllaan 7.
Hoogelander, Mevr. B.; 2002; 3342 BA Hendrik Ido Ambacht; Bouquet 50.
Knopjes, Mevr. S.R.; 2002; 3721 NB Bithoven; Steenen Camer 53.
Langedijk, P.M.; 2002; 3749 AE Lage Vuursche; Eikenlaan 5.
Leest, Mevr. C.J. de; 2002; 3771 HT Barneveld; Bloemendaallaan 37.
Luijkx, R.E.; 2002; 3512 TG Utrecht; Pauwstraat 15.
Maat, Mevr. C.M.J.W. de; 2002; 5854 PT Aijen gem. Bergen (L); Aijenseweg 24 B.
Okker, H.; 2002; 3243 AC Stad aan 't Haringvliet; Boomgaardreef 1 C.
Peterse, Mevr. B.; 2002; 9025 BR Bears (F); Bearsterdijk 12 A.
Pronk, Mevr. M.J.H.; 2002; 3572 ZA Utrecht; van Ginnekenlaan 24.
Schaafsma, Mevr. I.A.; 2002; 3732 AT De Bilt; Abt Ludolfweg 140.
Steinmeijer, R.B.G.; 2002; 5212 EH 's-Hertogenbosch; van Rijckevorsel van Kessellaan 79.
Toor, Mevr. C.H.M. van; 2002; 4231 ZD Meerkerk; Bazeldijk 28.
Vandekinderen, I.R.M.; 1999; B 4852 Hombourg; Rue D'Aubel 61.
Verdoes, B.; 2002; 2224 DX Katwijk (ZH); Zilverdijk 50.
Wessem, Mevr. C.S. van; 2002; 7511 CM Enschede; Espoortstraat 36.
Westerman, Mevr. K.J.; 2002; 7846 AG Noord-Sleen; Markeweg 1.

Witte, Mevr. N.J. de; 2002; 3581 JA Utrecht; van Alphenstraat 9.
Zwart, Mevr. C.J.; 2002; 1057 AP Amsterdam; van Middellandstraat 6 I.

Overlijdensberichten:

Op 4 februari 2003 G.J. Goedhart te Apeldoorn.

Mutaties:

Aarle, D.P.M. van; 2002; 5472 PM Loosbroek; Krommedelseweg 8; tel. privé: 0413-229207; E-mail privé: dennisvanaarle@hotmail.com.; medew. bij N.P.J. Achten, M.C.M. Bossers, P.J.M. van Hulten, M.H.A. van Kleef, A.H.C. Kuipers, F.T.M. Loomans, T.J.J. van der Rijt en A.C.W. van der Wielen; tel. prakt.: 0413-292929; fax prakt.: 0413-296038; E-mail prakt.: dierenarts.aadal@wxs.nl. (toev. als lid)

Agter, Mevr. A.R.; 2002; 3438 VV Nieuwegein; Orpheuslaan 22; tel. privé mobiel: 06-23176368. (toev. als lid)

Bleeker, Mevr. M.A.; 2002; 3981 ZR Bunnik; Vletweide 180; tel. privé: 030-6564957; E-mail privé: bleeker180@hotmail.com. (toev. als lid)

Brattinga, Ir. C.R.; 2953 XL Alblasserdam; Scheepmakersstraat 28; tel. privé: 078-6934249; E-mail privé: chris_brattinga@hotmail.com.; medew. bij M.J.M. Koch en Ph.K.H. Juch; tel. prakt.: 078-6930055; fax prakt.: 078-6914300. (toev. als lid)

Breure, J.A.N.; 1973; 2461 XG Ter Aar; Hoogerheydestraat 58; tel. privé: 0172-603311; E-mail privé: breure@breure.demon.nl.; geass. met G. Noe; tel. prakt.: 0172-605050; fax prakt.: 0172-603709 en parctition RVV.

Exel, H.A. van; 2001; 2564 AL Den Haag; Laan van Meerdervoort 642; tel. privé: 070-3683115; E-mail privé: Haik.van.Exel@zonnet.nl; Gezelschapsd.; tel. prakt.: 070-3680729; fax prakt.: 070-3682656; E-mail prakt.: info@dierenkliniekanimoo.com. (toev. als lid)

Hamster, F.U.; 2002; 3771 HT Barneveld; Bloemendaallaan 37; tel. privé: 0342-408776; E-mail privé: fhamsterman@hotmail.com.; medew. bij H.W. Hamster, R. Hulsebos, W. Last, J. Merhotte en R. Sol; tel. prakt.: 0342-471316; fax prakt.: 0342-471188; E-mail prakt.: dap045@zonnet.nl.

Harkema, J.C.; 2002; 3523 HD Utrecht; Slotlaan 54; tel. privé: 030-2880574; E-mail privé: harkema.jansen@tiscali.nl.; medew. bij R. v.d.

Aakster, G. Groenland en R. v. Oijen; tel. prakt.: 0573-401243; fax prakt.: 0573-402418; E-mail prakt.: daczutphenlaren@agroweb.nl. **(toev. als lid)**

Haspels, S.N.; 2002; 3524 CL Utrecht; Zevenwouden 43; tel. privé: 030-2673808; E-mail privé: haspels68@zonnet.nl. **(toev. als lid)**

Havinga, Mevr. C.; 2002; 5211 PR 's-Hertogenbosch; Hinthamerende 82; tel. privé mobiel: 06-52666947; E-mail privé: c.havinga@wxs.nl.; medew. bij J.M.J. Engel; tel. prakt.: 073-6416578; fax prakt.: 073-6413634. **(toev. als lid)**

Holtkamp-Florschütz, Mevr. M.J.; 1978; 5481 RA Schijndel; van Tuijllaan 7; tel. privé: 073-5477693; E-mail privé: marianne.holtkamp@home.nl.; cons. reg. diergen.middelen. **(toev. als lid)**

Hoogelander, Mevr. B.; 2002; 3342 BA Hendrik Ido Ambacht; Bouquet 50; tel. privé mobiel: 06-41227352; E-mail privé: bhoogelander@hotmail.com. **(toev. als lid)**

Knopjes, Mevr. S.R.; 2002; 3721 NB Bithoven; Steenen Camer 53; tel. privé: 030-2202315; E-mail privé: saskiaknopjes@hotmail.com. **(toev. als lid)**

Langedijk, P.M.; 2002; 3749 AE Lage Vuursche; Eikenlaan 5; tel. privé: 035-6668377; E-mail privé: Langedijk.P@worldonline.nl.; medew. bij H.A. Gorter; tel. prakt.: 0294-412661; E-mail prakt.: gorterh@xs4all.nl. **(toev. als lid)**

Leest, Mevr. C.J. de; 2002; 3771 HT Barneveld; Bloemendaallaan 37; tel. privé: 0342-408776; E-mail privé: cjdeleest@hotmail.com.; medew. bij K.J. Coppoolse en J.A.Z. Kraai; tel. prakt.: 0548-362004; fax prakt.: 0548-362058; E-mail prakt.: dacholten@zonnet.nl. **(toev. als lid)**

Lieshout, J.A.H. van; 1965; 5087 BB Diessen; Julianastraat 2; tel. privé: 013-5041445; fax privé: 013-5043183; E-mail privé: liesh070@wxs.nl.; **conservator museum Veeleert en KI**; Ridder in de Orde van Oranje Nassau; r.d.

Luijckx, R.E.; 2002; 3512 TG Utrecht; Pauwstraat 15; tel. privé: 030-2334425; E-mail privé: luijckx@tiscali.nl.; medew. bij J.J.W. Coerwinkel, Th.J.A.M. van Gastel, A.F. Heijkants en E. van der Kamp; tel. prakt.: 0416-334000; fax prakt.: 0416-340821; E-mail prakt.: info@delangestraat.com. **(toev. als lid)**

Maat, Mevr. C.M.J. de; 2002; 5854 PT Aijen gem. Bergen (L); Aijenseweg 24 B; tel. privé: 0485-343270; E-mail privé: cathelijndem@hotmail.com. **(toev. als lid)**

Mol, C.A.A.M.; 1974; 1213 VP Hilversum; Soestdijkerstraatweg 13 A; tel. privé: 035-6233871; fax privé: 035-6236023; E-mail privé: c.mol17@chello.nl.; r.d.

Nijls, G.G.M.; 1994; 6181 MJ Elsloo (LB); Aronskelk 81; tel. privé: 046-4330159; E-mail privé: dorien.marc.nijls@planet.nl.; geass. met: N.J.G. Crombach; tel. prakt.: 046-4333501; fax prakt.: 046-4260015; E-mail prakt.: praktijk@dierenkliniekstein.nl.

Noë, G.; 1975; 2421 CZ Nieuwkoop; Julianalaan 110; tel. privé: 0172-573377; E-mail privé: gerard_noe@hotmail.com.; geass. met J.A.N. Breure; tel. prakt.: 0172-605050; fax prakt.: 0172-603709.

Okker, H.; 2002; 3243 AC Stad aan 't Haringvliet; Boomgaardreef 1 C; tel. privé mobiel: 06-28957037; E-mail privé: bortekker@hotmail.com.; medew. bij H.J. Aa, J.H. de Groot, E. van Leeuwen, D.J. Megchelenbrink en B.H. van der Pol; tel. prakt.: 0313-471007; fax prakt.: 0313-479049; E-mail prakt.: dapijssel@tref.nl. **(toev. als lid)**

*Oomen, Mevr. B.J.A.M.; 1988; 2821 LE Stolwijk; Benedenkerkseweg 106; tel. privé: 0182-342588; E-mail privé: b.oomen@freeler.nl.; geass. met E. Wiersma; tel. prakt.: 070-3248651; fax prakt.: 070-3242243; E-mail prakt.: dk.vanalkemadeln@12move.nl.

Peterse, Mevr. B.; 2002; 9025 BR Beers (Fr); Bearsterdijk 12 A; tel. privé mobiel: 06-24143182; E-mail privé: b_peterse@hotmail.com. medew. bij A.R. van Iltersum; tel. prakt.: 058-2519000; fax prakt.: 058-2519002. **(toev. als lid)**

Pronk, Mevr. M.J.H.; 2002; 3572 ZA Utrecht; van Ginnekenlaan 24; tel. privé: 030-2730775; E-mail privé: mjhpronk@hotmail.com. **(toev. als lid)**

Schaafsma, Mevr. I.A.; 2002; 3732 AT De Bilt; Abt Ludolfweg 140; tel. privé mobiel: 06-24574132; S.I.O. geneesk. Gez.sch.d. UU Diagn. Beeldvorming. **(toev. als lid)**

Schreijer, N.A.; 2001; 3522 RL Utrecht; Nieuwraavenstraat 17; tel. privé: 030-2883834; E-mail privé: nschreijer@hotmail.com.; medew. bij fac. Diergen.kunde Gezondh.zorg Herkauwers; tel. bur.: 030-2531040.

Steinmeijer, R.B.G.; 2002; 5212 EH 's-Hertogenbosch; van Rijkevoersel van Kessellaan 79; tel. privé: 073-6419158; E-mail privé: r.b.g.steinmeijer@rvv.agro.nl. **(toev. als lid)**

Stemkens-Sevens, Mevr. S.M.J.; 2000; 5995 CN Kessel; Karel Appelstraat 36; tel. privé: 077-3079303.

Toor, Mevr. C.H.M. van; 2002; 4231 ZD Meerkerk; Bazeldijk 28; tel. privé: 0183-351310; E-mail privé: corinevantoor@hotmail.com.; medew. bij M.P. Hogendoorn; tel. prakt.: 015-3692545. **(toev. als lid)**

Vandekinderen, I.R.M.; 1999; B 4852 Hombourg; Rue D'Aubel 61; tel. privé: 00-32-87681100; geass. met V. Huybens; tel. prakt.: 00-32-87681100. **(toev. als lid)**

Verdoes, B.; 2002; 2224 DX Katwijk (ZH); Zilverschoon 50; tel. privé: 071-4078722; E-mail privé: bartverdoes@hotmail.com. medew. bij DAP Katwijk bij A.E. van Hoeve; tel. prakt.: 071-4012930; fax prakt.: 071-4077008 en bij DAP Noordwijkerhout bij Mevr. R.S.C. Wagenaar; tel. prakt.: 0252-376400; fax prakt.: 0252-373233. **(toev. als lid)**

Vos, N.J.; 1999; 1015 RE Amsterdam; Egelantiersgracht 93 III; tel. privé mobiel: 06-52044156; E-mail privé: klaas_vos@hotmail.com.; medew. bij Dr. Riemersma (Duitsland); SIO.

Wessem, Mevr. C.S. van; 2002; 7511 CM Enschede; Espoortstraat 36; tel. privé: 053-4322625; E-mail privé: christavw@hotmail.com. medew. bij E.J. Hirkens en H.W. Wessels; tel. prakt.: 053-4361666; fax prakt.: 053-4327448; E-mail prakt.: dap.enschede@12move.nl. **(toev. als lid)**

Westerman, Mevr. K.J.; 2002; 7846 AD Noord-Sleen; Binnenweg 18; tel. privé: 0591-367678; E-mail privé: karlawesterman@hotmail.com. medew. bij G. Hegen en V.G. Schevers; tel. prakt.: 0591-361368; fax prakt.: 0591-361671; E-mail prakt.: dap.zuidenveld@worldonline.nl. **(toev. als lid)**

Wit, F. de; 1974; 7101 AT Winterswijk; B. Stegemanstraat 42; tel. privé: 0543-515068; fax privé: 0543-515068; E-mail privé: fdewit48@hotmail.com.; kwaliteitsmanager Sensitive Het Waalse Water; tel. bur.: 0314-326541; E-mail bur.: f.dewit@sensire.nl.

Witte, Mevr. N.J. de; 2002; 3581 JA Utrecht; van Alphenstraat 9; tel. privé mobiel: 06-15020858; E-mail privé: elina.de.witte@12move.nl.; medew. bij Mevr. Y.C.J. Kersten-Klomp; tel. prakt.: 0299-648000; fax prakt.: 0299-465231; E-mail prakt.: dkgrevelingenmeer@planet.nl. **(toev. als lid)**

Zwart, Mevr. C.J.; 2002; 1057 AP Amsterdam; van Middellandstraat 6 I; tel. privé: 020-7748929; E-mail privé: claudettezwart@hotmail.com.; medew. bij Mevr. C.E. Kooiker-van der Hoog; tel. prakt.: 020-6453522; fax prakt.: 020-6412014; E-mail prakt.: dierenartsenpraktijk.amstelveen@planet.nl. **(toev. als lid)**

CONGRESSEN & SYMPOSIA

April

17 VMT's Praktijkdag Microbiologie inclusief presentatie nieuw methodenboek. Meer informatie: Keesing Noordervliet, Liselore de Boer, (030) 6358503 of e-mail: l.d.boer@keesing.nl.

22/26 5th ECAMS Scientific Meeting & 7th European AAV Conference. Tenerife, Spanje. De mogelijkheid om up-to-date te komen in de vogelgeneeskunde. Voor meer informatie en inschrijving: www.ecams-online.org en www.eaav.org. Voor meer informatie in Nederland: N.J.Schoemaker@vet.uu.nl.

25-27 Internationaal gezelschapsdieren- en paardencongres 'de Voorjaars-

dagen', april 2003, RAI Amsterdam. Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren en Groep Geneeskunde van het Paard. Info: www.voorjaarsdagen.org of telefoon: 0031-20-6793411.

23 Symposium 'van anatomie tot therapie' van de wildlifewerkgroep van de vereniging Archaeopteryx. Tijd: van 19.00 tot 22.30 uur. Locatie: hoofgebouw van de Faculteit. Kaarten à € 3 vanaf 18.30 uur aan de deur of reserveren via wildlifewerkgroep@hotmail.com onder vermelding van naam, telefoonnummer en gewenst aantal kaartjes.

Mei

08/09 Fachgespräch über Geflügelkrankheiten in Hannover, Klinik für Geflügel, Prof. dr. U. Neumann, tel. +49 511-953-8778/79.

17 Symposium Aandoeningen van het bewegingsstelsel bij opgroeiende honden, Post-Universitair Onderwijs, Faculteit Diergeneeskunde, Gent (B). Inschrijvingen: per e-mail: silvy.matthys@rug.ac.be of claudine.vansante@rug.ac.be. Via de website kan ook: www.dgk.rug.ac.be of telefonisch: (0032) 9-2647541.

Doorlopende
agenda

22/25 Veterinary congress, Federation of European Companion Animal Veterinary Associations/ APMVEAC, locatie: Congress Estoril, Portugal, info: s.orr@rlafflea.demon.co.uk.

Juni

26/2 juli 6th Budapest Workshop on Clinical Endocrinology (summer school like international course, focused on endocrinology of ruminant reproduction). <http://tkk.tova.univet.hu>

Juli

11/13 ECVS Annual Scientific Meeting and Congress. Location: Moat House Hotel in Glasgow, Scotland. For more information: www.see-glasgow.com. For registration: ecvs@vetclinics.unizh.ch.
13/18 9th International European Association for Veterinary Pharmacology and Toxicology Congress in Lissabon, Portugal. Info: www.fmv.utl.pt/eavpt2003/congress.htm.

September

10/13 Veterinary congress, British Equine Veterinary Association, locatie: Birmingham, info: Susanna@beva.org.uk.
20 Symposium Ezels (voor dierenartsen en studenten) door St. de Ezelsociëteit in samenwerking met Archaeopteryx en het Donkey Sanctuary uit Engeland. Plaats: Faculteit der Diergeneeskunde, Utrecht (nadere berichtgeving volgt).
25/27 European Congress of Toxicologic Pathology, Hamburg, Germany. Solution office e.K., Kay Schroeder, Birkenweg 8, D-21376 Salzhaußen, phone/fax: +49-4172-961310/961309, e-mail: Solutionoffice@t-online.de, website: www.eurotoxpath.org

VERGADERINGEN & BIJENKOMSTEN

April

22 AUV Voorjaarsregiovergadering Regio West, aanvang 20.15 uur, Restaurant Groot Kievitsdal te Baarn.

Mei

01 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
15 Vergadering Afdeling Friesland.
16 De vakbladen VMT en Food Management organiseren in 't Spant te Bussum het verpakkingcongres 'On the go'-verpakken. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: L.d.boer@keesing.nl of raadpleeg: www.vmt.nl/bijeenkomst
28 15e Veterinair Golfkampioenschap op golfbaan 'het Spiegelven' te Genk in België. Inschrijving door € 30 op rekening 53.15.06.207 t.n.v. W.L. Keers te Hoogerheide o.v.v. exacte handicap. Voor deelname moet men minimaal in het bezit zijn van het GVB en dierenarts of diergeneeskundig student zijn. Verder inlichtingen krijgt u na inschrijving en is te vinden op <http://communities.msn.nl/vetgolf>.

Juni

05 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
17 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
19 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
11 Algemene Jaarvergadering van de dierenartsencoöperatie AUV bij Nationaal Sportcentrum Papendal te Arnhem, aanvang 14.00 uur.
13 De Stichting PAVO en de vakbladen Food Management en VMT organiseren samen het congres 'Continu Verbeteren' Lokatie: De Reehorst te Ede. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: L.d.boer@keesing.nl of raadpleeg: www.vmt.nl/bijeenkomst

Juli

9 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen, Bolsjoi, Grote Markt 28 te Goes, 20.30 uur.
10 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

Augustus

28 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

September

09 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).

18 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
25 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

Oktober

30 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

CURSUSSEN

April

15 PAO-D cursus 03/304, Praktische Huisvesting Varkenshouderij.
16 PAO-D cursus 03/216, Elektronische data-uitwisseling van het melkveebedrijf naar de dierenarts.
24 PAO-D cursus 03/219, Medicatie in de geneeskunde van de melkveehouderij.
24/25 Biologische landbouw: nieuwe kennis over primaire productie. PHLO-cursus in Wageningen door Prof.dr.ir. A. van Bruggen en prof.dr.ir. A. van der Zijpp. Kosten: € 995. Meer info via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info.phlo@wur.nl, website www.wau.l/phlo.

Mei

07 PAO-D cursus 03/131, De Internistische Patiënt.
15 PAO-D cursus 03/136, Gedragsproblemen bij hond en kat.
14/16 VVAA-cursus 'Leidinggeven in/aan de dierenartsenpraktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
20 PAO-D cursus 03/122, Parodontologie bij hond en kat.
21 PAO-D cursus 03/134, Orthopedie bij hond en kat.
21 PAO-D cursus 03/303, Immunitet door Vaccinatie in Individueel en Koppel.
22 VVAA-cursus 'Marketing voor dierenartsen' te Rotterdam. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
23 PAO-D cursus 03/129, Dermatologie en Interne Geneeskunde Gezelschapsdieren.
27 PAO-D cursus 03/133, Chirurgie Gezelschapsdieren.
31 Workshop Homeopathie bij de Hond. Vervolgdata zijn 14 en 28 juni. Docenten: A. Westerhuis en A. van Grondelle. Locatie: Wageningen International Conference Centre. Meer informatie: WKG Workshops, telefoon 0488 - 410040, fax 0488 - 410099, e-mail workshops@uwdierenkliniek.nl, www.uwdierenkliniek.nl.

Juni

4 PAO-D cursus 03/223, Klinische les obstetrie rund
12/13 PHLO-cursus Sociale en economische aspecten van voedselveiligheid. Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info.phlo@wur.nl, website www.wau.l/phlo.
12/14 VVAA-cursus 'Toekomstplanning kleine dierenartsenpraktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
14 PAO-D cursus 03/110, Röntgenologisch Onderzoek van het Abdomen.
15-19 Wildlife Health Summer School, post-graduate cursus Schiermonnikoog. Kosten € 350,- per deelnemer bij inschrijving voor 31 maart 2003, daarna € 475,-. Aanmelding via faxregistratieformulier op de webpagina (www.dwhc.nl). Nadere inlichtingen per e-mail (info@dwhc.nl), per telefoon (010) 4089254 of per fax (010) 4089485.
17 PAO-D cursus 03/130, Basiscursus Oogheelkunde Therapieën.
18 PAO-D cursus 03/210, Koe Comfort, zorgen voor een beter, langer en productiever leven (UD).
19 PAO-D cursus 03/132, Claims aangaande Voeders en Diëten Gezelschapsdieren.

Augustus

31-6 sept. PHLO-cursus Risk Management in Agriculture - Principles and Applications. Inschrijftermijn eindigt op 13 juni 2003. Meer informatie is verkrijgbaar via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail: info.phlo@wur.nl.

September

18 VVAA-cursus 'Marketing voor dierenartsen' te Utrecht. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
24/26 VVAA-cursus 'Van loondienst naar eigen praktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl

VVAA ZORGT VOOR DE ZAKEN

Als dierenarts maakt u lange dagen en heeft u heel wat verantwoordelijkheden. Dieren en hun eigenaren vragen veel van uw tijd. Daarnaast heeft u uw zakelijke en financiële besommeringen. Door alle hectiek krijgen die vaak minder aandacht dan ze verdienen. Gelukkig is er de VVAA. Al meer dan 75 jaar dé complete zakelijke dienstverlener van en voor dierenartsen. Alle zaken voor u persoonlijk, maar ook voor uw praktijk geregeld op één vertrouwd adres. Onze adviseurs weten precies wat er zich afspeelt binnen uw vakgebied. Zij zijn uitstekend geïnformeerd over alle zaken rondom de kleine huisdieren/gezelschapsdieren-, gemengde- en landbouwhuisdierenpraktijk. En adviseren u bij uw praktijkover-

dracht en associatie, de daarbij behorende goodwillberekeningen, de gevolgen van de schaalvergroting binnen de diergeneeskundige praktijk of over de verschillende specialisaties in de diergeneeskunde. Deze kennis en ervaring vindt u ook terug in onze producten en diensten. Of het nu gaat om verzekeringen of de opbouw en bescherming van uw vermogen.

Wilt u ook verzekerd zijn van een deskundige begeleiding afgestemd op uw persoonlijke situatie en wensen? Neemt u dan contact op met de VVAA adviesgroep Dierenartsen (030) 247 49 49. U zorgt goed voor uw 'patiënten', wij graag voor uw zaken.

VVAA VOOR DIERENARTSEN

HOE START U IN DE PRAKTIJK EEN PRAKTIJK?

PRAKTIJKPLAN

Adviesgroep dierenartsen
telefoon (030) 247 49 49, internet www.vvaa.nl

Nederlandse Artsen Acupunctuur Stichting HBO-opleiding Acupunctuur

De Nederlandse Artsen Acupunctuur Stichting (NAAS) organiseert wederom haar succesvolle acupunctuuropleiding voor artsen, tandartsen, dierenartsen, medische doctorandi en fysiotherapeuten. Deze 3-jarige basisopleiding bestaat uit elk 6 weekenden per jaar en begint op zaterdag 4 oktober 2003. De lessen worden gegeven op zaterdag en zondag van 10 tot 17 uur in het Van der Valk motel, te Eindhoven.

Voor meer informatie:

NAAS Postbus 177 1200 AD HILVERSUM 035-6230779. E-mail: mem.gottmer@planet.nl

Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:	Deadline*)	
15-05-2003	maandag	28-04-2003
01-06-2003	maandag	12-05-2003
15-06-2003	maandag	26-05-2003
01-07-2003	dinsdag	10-06-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

Klinika Veterinaria Parera, een goed ge-outilleerde Geautomatiseerde kliniek voor gezelschapsdieren te Curaçao heeft een vacature voor een

dierenarts (m/v)

Wij zijn op zoek naar een enthousiaste collega met goede sociale en klantgerichte vaardigheden, liefst met (enkele jaren) ervaring in een gezelschapsdierenpraktijk.

Voor inlichtingen kunt u zich wenden tot Olav de Haseth op telefoonnummer 00-5999-5618796 / 4655182 of via e-mail aan dehaseth@curinfo.an

Gaarne uw schriftelijke reactie, voorzien van uw cv, binnen veertien dagen sturen naar dehaseth@curinfo.an of per fax naar 00-5999-4655395.

Collega Arnold Dwarkasing is tijdens de Voorjaarsdagen in Nederland en zal dan met gegadigden een afspraak maken.

Nieuwe maatstaven in de ALLERGIE DIAGNOSTIEK *Fcε-rezeptor-test* VOOR HONDEN EN KATTEN

Fcε-receptor-test

De Fcε-receptor-test bereikt door zijn nieuwe werkwijze een hogere sensitiviteit en specificiteit. De verschillende allergenen kunnen in één keer of opgedeeld in indoor en outdoor allergenen getest worden.

Monoklonale antistoffen

Tegelijkertijd wordt de allergie test met monoklonale antistoffen voor hond en kat nog steeds als een goedkope alternatief aangeboden. Hierbij vindt eerst groepsgevoel een test plaats waarna eventueel een verdere uitwerking gedaan kan worden.

Door dierenartsen geleide afdelingen, buitendiensten door dierenartsen verzorgd, koerierdiensten beschikbaar in een groot deel van het land en faire prijzen zijn maar een klein deel van het service aanbod dat U bij ons kunt verwachten...

HET LABORATORIUM VOOR DIERENARTSEN
Vet Med Lab

Institut für klinische Prüfung
Ludwigsburg GmbH
Diergeneeskundig Laboratorium
Postfach 1110 · D-71611 Ludwigsburg

Voor meer informatie kunt U contact ...

... opnemen met Drs. Henriette Jansma · Regio Manager Nederland
Tel. 036 - 537 51 33 · Fax 036 - 537 62 45 · www.vetmedlabor.de · hjansma@planet.nl

DE JUISTE KEUZE

bij maagdarminfecties

Uw vertrouwen in Baytril heeft tot globaal succes geleid.

Baytril is zeer doeltreffend in de behandeling van maagdarminfecties bij varkens, veroorzaakt door verschillende bacteriële ziekteverwekkers.

Het snel werkend antimicrobieel middel wordt al gedurende meer dan 10 jaar met succes toegepast.

De doeltreffendheid van Baytril in de diergeneeskunde is onderbouwd met talrijke publicaties.

Aan u de keuze welke Baytril formulering te gebruiken:

Baytril® 5% injectievloeistof,
Baytril® 10% injectievloeistof of
Baytril® 0,5% orale oplossing (pigdoser).

www.livestock.bayer.nl

Baytril.®
The Effective Anti-Infective.

Bayer onderschrijft Good Veterinary Practice als de juiste benadering voor het gebruik van diergeneesmiddelen

Als u dit nummer leest, is de vogelpestcrisis twee weken verder dan het moment waarop ik dit schrijf. Hopelijk zijn we dan op de goede weg, maar momenteel breidt de ziekte zich nog steeds uit. Alle sectoren van de Nederlandse veehouderij zijn sinds 1997 geconfronteerd geweest met een infectieziekte van de A-lijst van het Office International des Epizooties. Na de varkens- en de rundvee-sector is het nu de pluimvee-sector waar grote aantallen dieren worden geruimd. De bestrijding van lijst A-ziekten gaat steeds meer gepaard met de noodzaak tot grootschalige ruiming. In de berichtgeving wordt gespeculeerd over de oorzaken. Men is eensgezind over de rol van de mens als belangrijkste verspreidingsbron. Maar welke mens? De pluimveehouders die ondanks de verboden toch pluimvee verplaatsen? De bestrijders van overheidswege die noodzakelijkerwijs op de besmette en onbesmette bedrijven moeten optreden ondanks hygiëneprotocolen die erin voorzien dat medewerkers niet van besmette of verdachte bedrijven naar schone bedrijven gaan? Of ontsnapt het virus al te makkelijk via autobanden en dergelijke? Het zijn aspecten waarmee Nederland geen ervaring heeft, omdat de ziekte niet eerder in de moderne pluimveehouderij is voorgekomen. Vogelpest is toch al een ziekte die relatief zeldzaam voorkomt in de wereld. Gelukkig was al wel een draaiboek beschikbaar.

Gezien de economische schade die de aanvankelijke ramingen inmiddels al ver overschrijdt, is het aan te bevelen dat de verspreidingswijze en epizootiologie van vogelpest en andere lijst A-ziekten wetenschappelijk worden onderzocht, juist met de ervaring en kennis die de afgelopen jaren bij de crises in Nederland zijn opgedaan. Er moet bij de diverse betrokkenen overeenstemming komen over zaken als de breedte van de ruimingszones en de richting van bestrijden (haarden insluiten of juist niet) en wanneer aanpassingen noodzakelijk geacht worden, afhankelijk van het verloop van de epizootie. Microbiologen houden hun hart vast als ze zien hoe een deel van de bestrijdingswerkzaamheden niet anders dan in de open lucht kan plaatsvinden onder klimatologische omstandigheden als droogte, harde wind, enzovoort. Uiteraard is de praktijk in het veld anders dan in het laboratorium als het gaat om het onschadelijk maken van smetstoffen, wat het doel van de bestrijding is. Feit blijft dat een bedrijf met (tien)duizenden zieke en gestorven kippen een onvoorstelbaar grote hoeveelheid virus bevat, gegeven de mededeling dat één gram kippenmest tien miljoen kippen kan infecteren.

Over microbiologen gesproken. Op 5 april verloren wij dr. Ton van den Bogaard, drie maanden na de val met zijn paard. Ton was een actieve en veelzijdige collega die naast veel andere zaken ook het Tijdschrift een warm hart toedroeg. Wij zullen hem missen als lid van de Wetenschappelijke Redactie, specialist veterinaire microbiologie, auteur van wetenschappelijke artikelen en schrijver van ingezonden brieven. Degenen die hem persoonlijk gekend hebben, zullen zijn uitbundige en beminnelijke optreden missen.

Terug naar de vogelpest. We lezen in dit nummer dat de Kamercommissie vergaderde over de bestrijding van KVP en MKZ, waarin wij worden herinnerd aan de vorige crises. Het draaiboek Aviaire Influenza zou inmiddels een volgend gespreksonderwerp kunnen zijn.

Ook het verslag van het symposium over het doden van dieren is met betrekking tot de vogelpest actueel. Door de grootschaligheid van de ruiming moesten diverse alternatieve dodingsmethoden beproefd worden die deels minder of niet geschikt bleken. Het verslag en het boek van het symposium zijn voor elke dierenarts lezenswaardig.

Ed ter Laak

En bloc ligatie van de ductus thoracicus bij twaalf honden met idiopathische chylothorax

F.W. Viehoff¹ en A.A. Stokhof²

Tijdschr Diergeneeskd 2003; 128: 278-83

Oorspronkelijk artikel

SAMENVATTING

Bij twaalf honden met een idiopathische chylothorax werd een en bloc ligatie van de ductus thoracicus uitgevoerd. Zes honden vertoonden een volledig klinisch herstel. De minimale follow-up-periode bij deze groep bedroeg twaalf maanden. Vijf honden werden binnen vijf maanden postoperatief geëuthanaseerd vanwege persisterende liquothorax: twee chyleus en drie niet-chyleus. Een hond werd twee maanden postoperatief geëuthanaseerd vanwege een recidief van de benauwdheid. Geconcludeerd wordt dat deze resultaten vergelijkbaar zijn met resultaten van een eerder beschreven chirurgische behandeling. De nu beschreven techniek is echter eenvoudiger omdat een mesenteriaal lymfangiogram geen deel uitmaakt van de procedure.

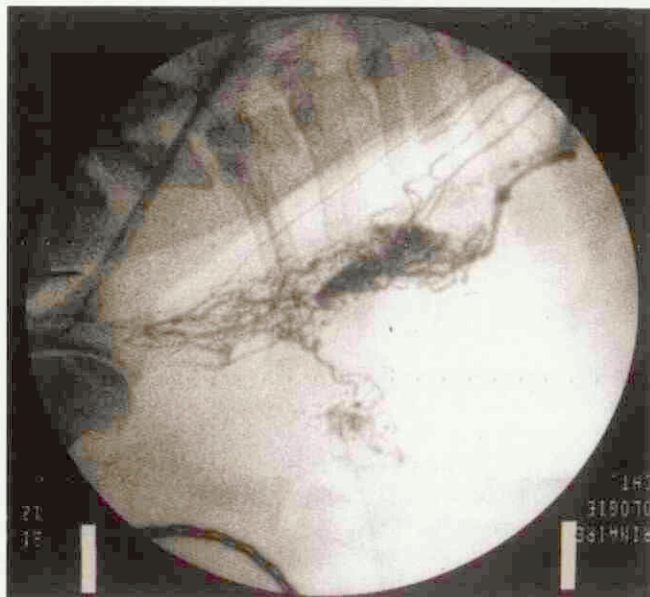
SUMMARY

En bloc ligation of the thoracic duct in twelve dog with idiopathic chylothorax

Twelve dogs with idiopathic chylothorax were treated by en bloc ligation of the thoracic duct. Six dogs recovered completely. Minimal follow-up in this group was 12 months. Five dogs were euthanized within 5 months of surgery because of persisting liquothorax: two with chylous and three with non-chylous effusions. One dog was euthanized 2 months after surgery because of a recurrence of dyspnoea. It is concluded that the results are comparable with those of a previously described surgical treatment; however, the technique described here is less complicated because it does not require mesenteric lymphanthiography.

INLEIDING

Chylothorax heeft een lage prevalentie bij hond en kat (3, 4). Het wordt gedefinieerd als de aanwezigheid van chylus in de borstholte (15). Chylus is de, door aanwezigheid van chylomicronen, vethoudende lymfe die gevormd wordt in de dunne darm. In de buikholte leiden de lymfevaten de chylus naar de cysterna chyli en van daaruit naar de ductus thoracicus, die direct craniaal van de borstingang in het veneuze systeem uitmondt (10). De afvoer van lymfe uit het voorste deel van het lichaam verloopt geheel extra-thoracal. Bij honden met een chylothorax sijpelt de chylus meestal uit intacte, maar verwijde lymfevaten in het voorste mediast (lymfangiëctasiën) (Figuur 1) naar de pleurale holte (2, 3, 5, 6, 8). Deze lymfangiëctasiën kunnen ontstaan door een grotere lymfestroom als gevolg van een toegenomen lymfeproductie in de lever, door een obstructie van de lymfe-afvoer, of door

Figuur 1. Lymfangiëctasiën in het voorste mediast van een hond met een idiopathische chylothorax; zichtbaar gemaakt met behulp van fluoroscopie: multipiele, verwijde lymfevaten met een gekronkeld verloop.

een combinatie van beide. Verschillende afwijkingen worden genoemd als oorzaak van een chylothorax: processen in het voorste mediast (maligne lymfoom, thymoom, granuloom als gevolg van schimmelinfecties, corpus alienum), hartfalen (onder andere cardiomyopathie, pericardovervulling, hartworminfectie, aangeboren hartaandoeningen, hartbasistumoren), veneuze trombi en aangeboren afwijkingen van de ductus thoracicus (3, 4, 5, 8). Bij de meeste honden met een chylothorax wordt geen duidelijke oorzaak gevonden en spreken we van een idiopathische chylothorax of idiopathische lymfangiëctasiën (3). Een traumatische ruptuur van de ductus thoracicus blijkt, in tegenstelling tot wat voorheen veel gedacht werd, slechts bij weinig honden de oorzaak van een chylothorax te zijn (5). Bovendien geneest de ductus thoracicus bij honden na experimentele chirurgische beschadiging spontaan binnen één tot twee weken (9).

Conservatieve behandeling is van belang bij honden waarbij een oorzaak voor de chylothorax gevonden wordt of bij patienten waarbij trauma in het spel is. Deze behandeling kan bestaan uit herhaalde thoracocentesis of het plaatsen van een thoraxdrain, het geven van een vetarm dieet, controle en eventuele correctie van de elektrolytenbalans en toediening van medicijnen. Daarnaast moet, indien mogelijk, ook een oorzakelijke behandeling gestart worden (8).

Bij honden met een idiopathische chylothorax leidt een conservatieve behandeling slechts zelden tot een blijvend goed resultaat. Daarom wordt in deze gevallen de voorkeur gegeven aan een chirurgische behandeling waarbij de ductus thoracicus zo ver mogelijk caudaal in de thorax wordt geligeerd (3,8). Door de hierdoor optredende acute drukverhoging in

¹ Dierenarts. Huidig adres: P. Maletterstraat 6, 3573 PH Utrecht. Telefoon en fax: 030-2719070. Ook voor correspondentie en verzoeken voor herdrukken.

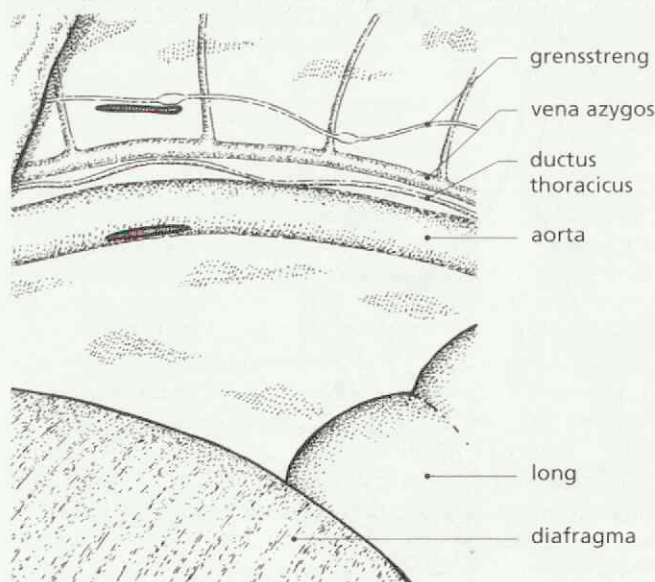
² Dierenarts, Dipl. ECVIM, Hoofdafdeling Geneeskunde van Gezelschapsdieren, Faculteit der Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, Postbus 80154, 3508 TD Utrecht.

de ductus thoracicus en de caudaal hiervan gelegen lymfevaten zullen reeds bestaande, maar niet functionele verbindingen tussen lymfevaten en het veneuze systeem in de buikholte open gaan. De chylus stroomt dan niet meer door de ductus thoracicus en er zal geen extravasatie vanuit de lymfangiëctasiën optreden (2). Het ligeren van de ductus thoracicus bij de hond wordt uitgevoerd via een laterale thoracotomie in de tiende intercostaalruimte rechts. Bij deze techniek wordt in dezelfde zitting via een flanksnede toegang verkregen voor een mesenteriaal lymfangiogram. Er wordt een catheter in een mesenteriaal lymfevat ingebracht zodat de ductus thoracicus en de lymfangiëctasiën met behulp van contrast röntgenologisch zichtbaar gemaakt kunnen worden. De ductus thoracicus is namelijk dunwandig en kan daarom slecht zichtbaar zijn tijdens de operatie ondanks pogingen om dit te verbeteren met preoperatief vetrijk vloeibaar voedsel. Bovendien is er bij de hond bijna altijd sprake van collateralen van de ductus in de caudale thorax (10). Ook wordt het lymfangiogram gebruikt om na te gaan of complete afsluiting van de ductus thoracicus en zijn collateralen is bereikt. Er zijn met betrekking tot het lymfangiogram een aantal bezwaren aan te geven. Voor het maken van het lymfangiogram moeten intra-operatieve röntgenfaciliteiten aanwezig zijn. Bovendien kan het bij kleine honden technisch lastig zijn om een mesenteriaal lymfevat te canuleren. De flanksnede leidt verder tot meer postoperatieve pijn, een langere operatieduur, hogere kosten en meer kans op complicaties. Daarnaast is genoegzaam bekend dat alle honden met een idiopathische chylothorax lymfangiëctasiën hebben, zodat het iedere keer aantonen hiervan nauwelijks toegevoegde waarde heeft (4). Als laatste toont ook het postoperatief persisteren van een chylothorax ondanks een röntgenologisch vastgestelde complete afsluiting tijdens de operatie aan dat de waarde een mesenteriaal lymfangiogram beperkt is (3). Daarom is Orton ertoe overgegaan om de ductus thoracicus inclusief collateralen *en bloc* te ligeren (13). Hierdoor wordt het hele gebied waar de ductus en zijn collateralen zich volgens lymfangiografiën kunnen bevinden onderbonden. De exacte techniek en resultaten zijn echter niet gepubliceerd. Sinds 1999 wordt in de Universiteitskliniek voor Gezelschapsdieren (UKG) van de Faculteit der Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht gebruik gemaakt van een modificatie van deze techniek, waarbij het mediastinale weefsel dorsaal van de aorta in de caudale thorax in toto geligeerd wordt. Het doel van deze publicatie is het beschrijven van de chirurgische techniek en de hiermee behaalde resultaten bij twaalf honden.

MATERIAAL EN METHODEN

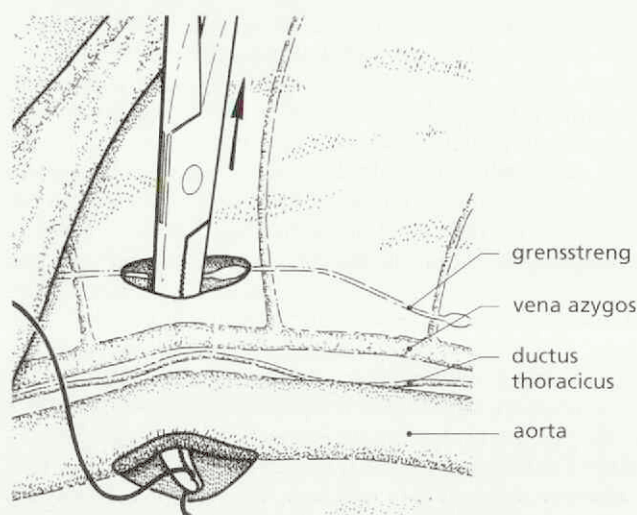
De patiëntengroep bestaat uit honden die in de periode van januari 1998 tot juni 2001 werden aangeboden aan de UKG en waarbij een idiopathische chylothorax operatief behandeld werd door middel van *en bloc* ligatie van de ductus thoracicus. De selectie van patiënten verliep als volgt. Wanneer op grond van de anamnese, het lichamelijk onderzoek en röntgenologisch onderzoek van de borstholte een chylothorax werd vastgesteld, werd met behulp van een thoraxpunctie de waarschijnlijkheidsdiagnose chylothorax gesteld, aangezien chylus een specifiek wit tot wit-roze aspect heeft. Bepaling van de concentratie triglyceriden in het punctaat en het serum werd vervolgens uitgevoerd om de definitieve diagnose te stellen: wanneer deze concentratie in het punctaat hoger bleek te zijn dan in het serum werd dit bewijzend geacht voor

het bestaan van een chylothorax. Bekende oorzaken voor chylothorax werden vervolgens met behulp van aanvullende diagnostiek onderzocht. Met echografisch onderzoek van de thorax werd nagegaan of afwijkingen aan het hart, het voorste mediast, of niet luchthoudende longdelen waren aan te tonen. Röntgenonderzoek van de borstholte na afzuigen van de chylus via een thoraxdrain werd gebruikt om afwijkingen in het mediast, de longen of het hart aan het licht brengen. Cytologisch en bacteriologisch onderzoek van het punctaat werd verricht om maligniteiten of een bacteriële oorzaak aan te tonen. Wanneer de aanvullende onderzoeken een oorzaak voor chylothorax aan het licht bracht werd afgezien van chirurgische behandeling. Wanneer geen oorzaak werd gevonden werd de chylothorax als idiopathisch beschouwd en werden de patiënten volgens onderstaande techniek geopereerd. De honden kregen vanaf acht uur voor de operatie geen vast voedsel meer, maar drie uur voor de operatie wel vetrijk, vloeibaar voedsel (slagroom, koffiemelk of plantaardige olie) om de lymfevaten beter zichtbaar te maken. Na inleiding van de algehele anesthesie werden de honden geïntubeerd, beademd en in linker zijligging gebracht. Een laterale thoracotomie in de tiende intercostaalruimte rechts werd uitgevoerd (16). Het diafragma werd met behulp van een teugel naar caudoventraal getrokken voor een betere expositie van het caudale mediast. Het rechter mediast werd, zo ver mogelijk caudaal in de thorax, dorsaal en ventraal met een prepareerschaar in de lengterichting geopend over een lengte van 2-3 cm. De dorsale incisie lag direct onder het niveau van de grensstreng, de ventrale incisie lag op het niveau van de ventrale begrenzing van de aorta (Figuur 2). Vanuit deze twee incisies werd ook het linker mediast op dezelfde niveau's met een prepareerklem geopend. Er werd een sterk gebogen prepareerklem door de incisies in het dorsale mediast ingebracht en via de linker hemithorax in de incisies in het ventrale mediast zichtbaar gemaakt. Er werd een niet resorbabele ligatuur¹ in de bek van de klem gebracht en vervolgens werd de klem naar dorsaal opgehaald (Figuur 3). De ligatuur omvatte nu het gehele dorsale mediast en de aorta.

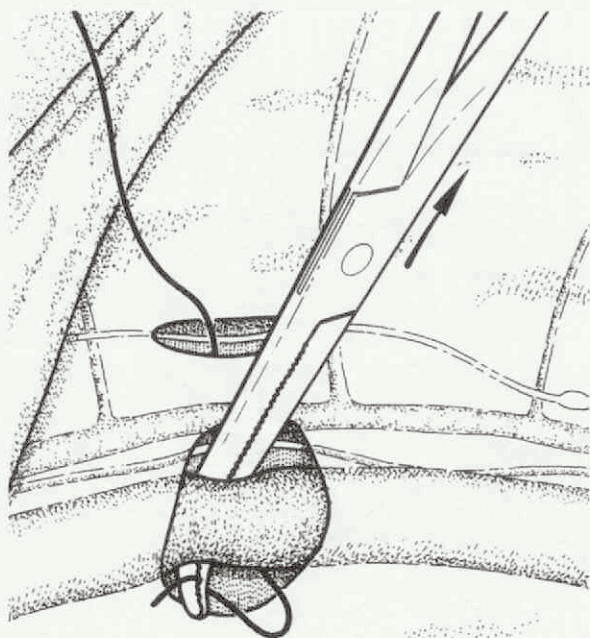
Figuur 2. Het rechter mediast wordt zover mogelijk caudaal in de thorax op twee plaatsen in de lengterichting geopend; het linker mediast wordt vanuit deze incisies op hetzelfde niveau geopend.

¹ polypropyleen 2-0 of 0 (Prolene®, Ethicon)

Figuur 3. Er wordt een sterk gebogen prepareerklem door de dorsale incisies ingebracht en via de linker hemithorax in de incisies in het ventrale mediast zichtbaar gemaakt; vervolgens wordt een ligatuur in de bek van de klem gebracht, waarna deze naar dorsaal opgehaald wordt.

Om de aorta weer buiten de ligatuur te krijgen werd de prepareerklem vanuit de ventrale incisie in het rechter mediast via de dorsale en linker zijde van de aorta naar ventraal gebracht. Hierbij werd zo dicht mogelijk bij de aorta geprepareerd om de niet altijd zichtbare ductus thoracicus of zijn collateralen zoveel mogelijk te vermijden. Het ventrale uiteinde van de ligatuur werd in de bek van de klem gebracht en naar dorsaal opgehaald (Figuur 4). Er werd geen poging gedaan om de ductus thoracicus of zijn collateralen te isoleren of apart te ligeren. Een tweede ligatuur werd op dezelfde wijze aangelegd en vervolgens werden beide geknoopt en afgeknipt (Figuur 5). Na controle op bloedingen en ontluchting met behulp van een waterslot werd de thorax lege artis

Figuur 4. De prepareerklem wordt vanuit de ventrale incisie in het rechter mediast via de dorsale en linker zijde van de aorta naar ventraal gebracht; het ventrale uiteinde van de ligatuur wordt in de bek van de klem gebracht en naar dorsaal opgehaald.

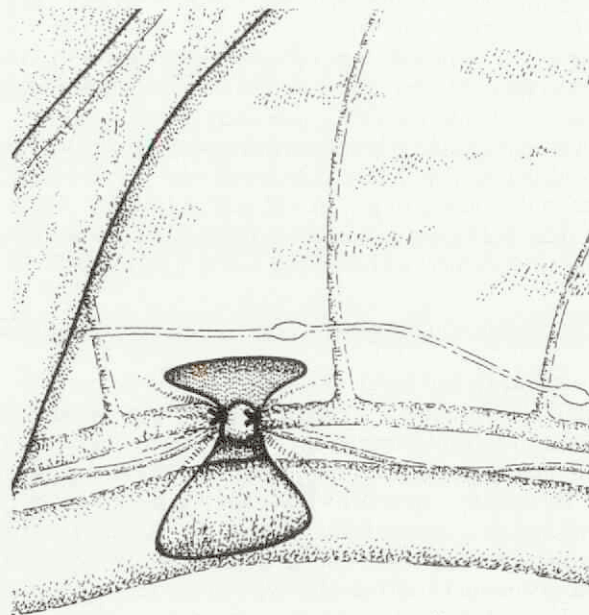
gesloten (16).

Postoperatief werden de patiënten gecontroleerd door middel van lichamelijk onderzoek en vijf à zeven dagen postoperatief werd een röntgenfoto van de thorax gemaakt, tenzij de klinische bevindingen aanleiding gaven tot een ander beleid. Wanneer er sprake bleek te zijn van een persistente liquothorax werd, na bepaling van de aard van de effusie, aangeboden een aanvullende chirurgische behandeling uit te voeren met het doel de vloeistof te draineren. Bij één hond (nr. 9) bestond deze uit een zogenaamde omentalisatie van de thorax welke in één casuïstiek een goed resultaat had gegeven (18). Bij deze techniek werd het omentum majus via een laparotomie vanuit de buik door het diafragma in de linker hemithorax gebracht en daar gefixeerd, met het doel het omentum te laten functioneren als fysiologische drain. Bij twee honden (nrs. 11 en 12) werd naast een omentalisatie tegelijkertijd een passieve pleuroperitoneale drainage-techniek met behulp van een gefenestreerde siliconenslang (met een diameter van respectievelijk 12 en 6 mm) tussen rechter hemithorax en buikholte uitgevoerd, met het doel de pleurale vloeistof naar de buikholte te laten lopen, zodat daar absorptie zou kunnen plaatsvinden.

De patiëntenverslagen werden gebruikt voor korte-termijnevaluatie van het postoperatieve verloop. Eigenaren of verwijzende dierenartsen werden telefonisch benaderd voor lange-termijnevaluatie.

RESULTATEN

In de aangegeven periode zijn twaalf honden met een idiopathische chylothorax behandeld door middel van de beschreven *en bloc* ligatie van de ductus thoracicus. De gegevens van de patiënten staan vermeld in tabel 1. Het betrof met name rashonden van middelbare leeftijd; er was slechts één jonge hond en één kruising. Verschillende rassen waren vertegenwoordigd; er behoorden twee Newfoundlanders en

Figuur 5. Een tweede ligatuur wordt op dezelfde wijze aangebracht en vervolgens worden beide geknoopt en afgeknipt.

Illustraties: F. Hessels.

twee Bullmastiffs tot de patiëntengroep. Alle honden werden aangeboden met verminderde inspanningstolerantie of benauwdheid. Bij geen van de honden was er sprake van een duidelijk trauma in de anamnese. De triglyceridenconcentratie in het thoraxpunctaat was in alle gevallen veel hoger dan in het serum. Het cytologisch en bacteriologisch onderzoek vertoonde in geen van de gevallen duidelijke aanwijzingen voor een tumorieuze dan wel septische oorzaak voor de chylothorax.

Tijdens het aanleggen en het knopen van de ligaturen werden geen duidelijke afwijkingen in hartfrequentie, hartritme en bloeddruk waargenomen.

Bij zes honden (nr. 1-6) leidde de *en bloc* ligatie van de ductus thoracicus tot een direct en blijvend resultaat. De mediane follow-up in deze groep was 22 maanden (spreiding 12-46 maanden). In twee gevallen (nrs. 3 en 4) was er sprake van een geringe pleurale effusie in de eerste dagen postoperatief, maar deze verdween of verminderde sterk zonder specifieke behandeling (na zeven respectievelijk vijf dagen).

Bij twee honden (nrs. 8 en 9) was er sprake van een persistente chylothorax (triglyceridenconcentratie in de chylus resp. 8.8 en 26.1 mmol/l). De eigenaar van hond nr. 8 zag af van verdere behandeling en besloot de hond tien dagen postoperatief te laten euthanaseren. Bij hond nr. 9 werd twee weken post operationem besloten om een omentalisatie van de thorax uit te voeren. Het beoogde effect van deze ingreep, het resorberen van de chylus door het omentum, werd niet bereikt. Deze hond werd vier weken postoperatief geëuthanaseerd.

Bij drie honden (nrs. 10-12) was er sprake van een postoperatief persisterende niet-chyleuze effusie. Het karakter van de effusie veranderde van overwegend wit naar serosanguineus. De eigenaar van hond nr. 10 zag af van verdere behandeling en de hond werd geëuthanaseerd. Bij de honden nr. 11 en 12 werd met behulp van laboratoriumonderzoek geverifieerd dat het om een persisterende niet-chyleuze effusie ging. De triglyceridenconcentratie van de chylus was sterk gedaald (bij hond nrs. 11 en 12 resp. van 12,3 naar 0,6 en

Tabel 1. Gegevens en postoperatief verloop van twaalf honden met idiopathische chylothorax.

no	ras en geslacht ¹	leeftijd (jaren)	TGeffusie ² (mmol/l)	TGserum (mmol/l)	postoperatief verloop	lange-termijn-follow-up
1	Rhodesian Ridgeback M	7	14.8	0.5	5 dgn postoperatief röntgenologisch zeer geringe hoeveelheid vrij vocht in de thorax	12 mnd postoperatief niet benauwd; uithoudingsvermogen goed
2	Alaskan Malamute MC	6	2.8	1.0	6 dgn postoperatief röntgenologisch geen vrij vocht	46 mnd postoperatief niet benauwd; uithoudingsvermogen goed
3	J. Russell V	7	27.5	0.5	1 dag postoperatief acute pneumothorax, pneumomediast en subcutaan emfyseem; thoraxdrain met afnemende hoeveelheid lucht en serosanguineus vocht; 7 dgn postoperatief geringe hoeveelheid vrij vocht in de thorax	25 mnd postoperatief röntgenologisch geen vrij vocht in de thorax; 34 mnd postoperatief niet benauwd; uithoudingsvermogen goed
4	Cairn Terrier MC	6	11.7	1.8	afnemende productie serosanguineus vocht via thoraxdrain ged. 5 dgn	16 mnd postoperatief niet benauwd; uithoudingsvermogen goed
5	Newfoundlander M	7	9.4	0.3	7 dgn postoperatief röntgenologisch geen vrij vocht in de thorax	28 mnd postoperatief niet benauwd; uithoudingsvermogen goed
6	D. Herder V	6	12.5	0.5	5 dgn postoperatief röntgenologisch zeer geringe hoeveelheid vrij vocht in de thorax	15 mnd postoperatief niet benauwd; uithoudingsvermogen goed
7	Bullmastiff M	6	13.0	0.8	6 dgn postoperatief röntgenologisch geringe hoeveelheid vrij vocht in de thorax met een serosanguineus aspect	5 wkn postoperatief recidief benauwdheid; euthanasie
8	Briard V	3	5.6	0.6	7 dgn postoperatief persisterende chylothorax (TG 8.8 mmol/l)	10 dgn postoperatief euthanasie
9	Cairn Terrier V	2	13.9	0.4	2 wkn postoperatief persisterende chylothorax (TG 26.1 mmol/l); omentalisatie van de thorax zonder succes	4 wkn postoperatief euthanasie
10	Newfoundlander VC	6	10.6	0.4	2 wkn postoperatief röntgenologisch geen vrij vocht in de thorax	2 mnd postoperatief recidief benauwdheid; euthanasie
11	Kruising MC	4	12.3	0.7	2 wkn postoperatief persisterende serosanguineuze effusie (TG 0.6 mmol/l); omentalisatie van de thorax en passieve pleuropertoneale drainage zonder succes	4 wkn postoperatief euthanasie
12	Whippet V	1	14.2	0.5	2 wkn postoperatief persisterende serosanguineuze effusie (TG 0.5 mmol/l); 6 wkn postoperatief omentalisatie van de thorax en passieve pleuropertoneale drainage zonder succes. 7 wkn p.o. recidief chylothorax (TG 8.8 mmol/l)	7 wkn postoperatief euthanasie

1 M = Mannelijk; V = vrouwelijk; C = gecastreerd

2 TG = triglyceridenconcentratie

van 14,2 naar 0,5 mmol/l). Bij deze twee honden werd ook een omentalisatie van de thorax uitgevoerd (respectievelijk twee en zes weken postoperatief), maar deze behandeling werd gecombineerd met een passieve pleuroperitoneale drainage door middel van een transdiafragmatisch geplaatst stuk gefenestreerde siliconenslang. Ook deze gecombineerde behandeling had geen blijvend resultaat. Bij hond nr. 11 trad vijf maanden postoperatief weer benauwdheid op en de eigenaar besloot tot euthanasie. Bij hond nr. 12 bleek zeven weken postoperatief dat de persisterende effusie weer veranderde van niet-chyleus naar chyleus (triglycerideconcentratie 8,8 mmol/l). Er werd daarop besloten tot euthanasie.

Eén hond (nr. 7) werd zonder verder onderzoek geëuthanaseerd toen twee maanden postoperatief de benauwdheid recideerde.

Eén hond (nr. 3) vertoonde één dag postoperatief een acuut optredende pneumothorax, pneumomediast en een grote hoeveelheid subcutaan emfyseem. Er werd een thoraxdrain geplaatst. Deze produceerde afnemende hoeveelheden lucht en hemorragisch vocht gedurende respectievelijk twee en vijf dagen. Uit röntgenologisch onderzoek van de borstholte op zeven dagen postoperatief bleek dat er slechts geringe hoeveelheden vrij vocht en lucht aantoonbaar waren.

DISCUSSIE

In deze studie wordt een vereenvoudigde operatietechniek beschreven voor de chirurgische behandeling van idiopathische chylothorax. Voor een uitgebreide bespreking van alle behandelingsmogelijkheden wordt verwezen naar andere publicaties (4, 8).

De klinische presentatie van de aangeboden patiënten en het feit dat het hier op één patiënt na rashonden betreft zijn in overeenstemming met hetgeen er in de literatuur vermeld wordt. In eerder gepubliceerde Amerikaanse patiëntenseries van honden met een idiopathische chylothorax zijn Afghaanse Windhonden in ruime mate vertegenwoordigd (3, 4, 5). In één artikel behoren zelfs 18% van de patiënten tot dit ras (4). In onze patiëntengroep bevinden zich echter geen Afghaanse Windhonden.

Het ligeren van het gehele dorsale mediast in het caudale deel van de thorax, dus inclusief rechter en linker mediast, de vena azygos en de ductus thoracicus met zijn collateralen leidde niet tot ongewenste intraoperatieve complicaties. Het optreden van een pneumothorax, een pneumomediast en een grote hoeveelheid subcutaan emfyseem bij hond nr. 3 één dag na *en bloc* ligatie van het dorsale mediast kan direct gerelateerd zijn aan de gebruikte techniek. Het lijkt aannemelijk dat de gebruikte ligaturen niet kort genoeg afgeknipt zijn, waarna de stugge uiteinden van het monofilamente materiaal de pleura geperforeerd hebben.

Het primaire doel van het ligeren van de ductus thoracicus is het onderbreken van de vetrijke chylusstroom vanuit de buikholte. In de gevallen één tot en met zes is dit succesvol geweest en heeft dit geleid tot een langdurig en volledig klinisch herstel. De soms direct postoperatief waargenomen maar later verdwijnende niet-chyleuze pleurale effusie is in deze gevallen waarschijnlijk te wijten aan de chronische, aseptische pleuritis die bij patiënten met een chylothorax voorkomt (3, 7). Als de oorzaak van deze ontsteking, de licht irriterende chylus, succesvol behandeld kan worden dooft de ontsteking doorgaans uit en verdwijnt de effusie (3).

In drie gevallen was er sprake van een persisterende niet-chyleuze effusie, een bekend probleem na ligatie van de ductus thoracicus. Deze effusie heeft een serosanguineus aspect en een laag triglyceridgehalte (3). Er wordt aangenomen dat deze effusie bestaat uit geëxtravaseerde pulmonaire lymfe, die niet via de ductus thoracicus naar de veneuze circulatie draineert (1, 4). Het persisteren van een niet-chyleuze effusie kan dus niet opgevat worden als een falen van het ligeren van de ductus thoracicus en/of collateralen. Het doel van de ligatie, het blokkeren van de vetrijke chylusstroom uit de buikholte, is immers bereikt. De postoperatief persisterende niet-chyleuze effusie openbaart zich daarna als een afzonderlijk probleem, dat niet eerder te onderkennen is. Het vetrijke karakter van de chylus overheerst de samenstelling en het aspect van de liquothorax, zodat eventueel aanwezige bijmenging van pulmonaire lymfe pre-operatief niet opgemerkt kan worden. De prognose van patiënten met een persisterende niet-chyleuze effusie blijkt matig te zijn. Pogingen tot behandeling door middel van actieve pleuroperitoneale en pleuroveneuze drainage of passieve pleuroperitoneale drainage zijn niet erg succesvol gebleken (14, 17). Ook de behandeling van de honden 11 en 12 uit deze serie door een combinatie van passieve pleuroperitoneale drainage en omentalisatie van de thorax leidde niet tot een goed resultaat. In de toekomst is het van belang een beter preoperatief inzicht te krijgen bij welke honden met een idiopathische chylothorax na ligatie van de ductus thoracicus een persisterende niet-chyleuze effusie zullen vertonen. Er kan dan een scherpere selectie van operatiekandidaten plaatsvinden, zodat honden die niet gebaat zullen zijn bij ligatie van de ductus thoracicus een operatie bespaard kan blijven. Volgens de auteurs zou een kwantificering van de arteriële, veneuze en lymfecirculatie door middel van het meten van druk en flow bij gezonde honden en bij honden met een idiopathische chylothorax een beter inzicht in de pathofysiologische achtergronden van het ontstaan van een idiopathische chylothorax kunnen bieden. Bovendien zou dit ook criteria voor deze scherpere preoperatieve selectie kunnen opleveren. Hond nr. 7 werd geëuthanaseerd na een recidief van de benauwdheid twee maanden post operationem. Het lijkt zeer aannemelijk dat er recidief van de effusie was, alhoewel niet te achterhalen is of het om een chyleuze of niet-chyleuze effusie gaat.

In de gevallen nrs. 8 en 9 was er sprake van een persisterende chylothorax. Er moet worden aangenomen dat in deze gevallen de ductus thoracicus en/of collateralen niet adequaat geligeerd zijn. In deze gevallen zou een lymfangiogram dit aan kunnen tonen en zou een hernieuwde poging tot ligatie zinvol kunnen zijn geweest (3, 11). De eigenaar van hond nr. 8 zag van verdere behandeling af. In het geval van hond nr. 9 werd met name vanwege het kleine formaat van de patiënt, en de daardoor verwachte technische moeilijkheden bij het canuleren van een mesenteriaal lymfevat, gekozen voor de omentalisatie van de thorax. Deze techniek was eerder bij één hond beschreven en in dat geval succesvol geweest (18). In dit geval leidde de omentalisatie van de thorax niet tot het gewenste effect. Ook bij de honden nrs. 11 en 12 leidde deze omentalisatie niet tot het absorberen van de effusie. Uit het gebrek aan succes bij de drie honden uit deze serie en bij een hond uit een andere patiëntengroep (12) kan opgemaakt worden dat bij de waarde van omentalisatie van de thorax, als behandeling van persisterende liquothorax na ligatie van de ductus thoracicus, vraagtekens gezet kunnen worden. Bij

hond nr. 12 was er sprake van een persisterende niet-chyleuze effusie, die zeven weken post operationem weer een chyleus karakter kreeg. Een dergelijk recidief chylothorax na röntgenologisch geverifieerde complete ligatie van de ductus thoracicus is een aantal malen beschreven. In één geval werd met behulp van een tweede lymfangiogram gedocumenteerd dat er sprake was van uitgebreide collateraalvorming in de caudale thorax (3, 11). Verondersteld wordt dat zeer kleine, niet patente, collaterale lymfevaten, die niet zichtbaar zijn tijdens een intraoperatief lymfangiogram na verloop van tijd opengaan en verwijden (11).

De resultaten van de in deze serie gebruikte *en bloc* ligatie van de ductus thoracicus hebben we vergeleken met de resultaten uit de grootste serie uit de literatuur waarbij de ligatie van de ductus thoracicus uitgevoerd werd in combinatie met een mesenteriaal lymfangiogram (4). De belangrijkste parameter is het percentage honden met een persisterende chylothorax. In onze groep patiënten is dit 17% (2/12), in de andere serie 15% (4/27). Ook een andere parameter zoals persisterende niet-chyleuze effusie is met 25% (3/12) en 22% (6/27) overeenkomstig. We kunnen dus niet concluderen dat de hier beschreven *en bloc* ligatie van de ductus thoracicus tot betere resultaten leidt dan de eerder beschreven ligatie gecombineerd met een lymfangiogram, omdat er een meer volledige ligatie van de ductus thoracicus en al zijn collateralen plaatsvindt. Welke techniek de beste resultaten biedt zou onderzocht moeten worden in een groot gerandomiseerd onderzoek, wat gezien de lage frequentie van voorkomen van de ziekte niet eenvoudig is. Wel leidt het niet uitvoeren van een laparotomie en lymfangiogram tot een vermindering van postoperatieve pijn, operatietijd en kosten. De *en bloc* ligatie van de ductus thoracicus heeft volgens de auteurs in ieder geval een duidelijke plaats in de behandeling van idiopathische chylothorax als het uitvoeren van een mesenteriaal lymfangiogram niet mogelijk is.

LITERATUUR

1. Bilbrey SA, and Birchard SJ. Pulmonary lymphatics in dogs with exper-

- imentally induced chylothorax. J Am An Hosp Assoc 1994; 30: 86-91.
2. Birchard SJ, Cantwell HD, and Bright RM. Lymfangiography and ligation of the thoracic duct: a study in normal dogs and three dogs with chylothorax. J Am Anim Hosp Assoc 1982; 18: 769-77.
3. Birchard SJ, Smeak DD, and Fossum TW. Results of thoracic duct ligation in dogs with chylothorax. J Am Vet Med Assoc 1988; 193: 68-71.
4. Birchard SJ, Smeak DD, and McLoughlin MA. Treatment of idiopathic chylothorax in dogs and cats. J Am Vet Med Assoc 1998; 212: 652-7.
5. Fossum TW, Birchard SJ, and Jacobs RM. Chylothorax in 34 dogs. J Am Vet Med Assoc 1986; 118: 1315-8.
6. Fossum TW, Jacobs RM, and Birchard SJ. Evaluation of cholesterol and triglyceride concentrations in differentiating chylous and nonchylous pleural effusions in dogs and cats. J Am Vet Med Assoc 1986; 188: 49-51.
7. Fossum TW, Evering WN, Miller MW, Forrester SD, Palmer DR, and Hodges MS. Severe bilateral fibrosing pleuritis associated with chronic chylothorax in five cats and two dogs. J Am Vet Med Assoc 1992; 201: 317-24.
8. Fossum TW. Chylothorax. In: Fossum TW, ed. Small Animal Surgery. St. Louis: Mosby 2002; 805-12.
9. Hodges CC, Fossum TW, and Evering W. Evaluation of thoracic duct healing after experimental laceration and transection. Vet Surg 1993; 22: 431-5.
10. Kagan KG, and Breznock EM. Variations in the canine thoracic duct system and the effects of surgical occlusion demonstrated by rapid aqueous lymphography, using an intestinal lymphatic trunk. Am J Vet Res 1979; 40: 948-58.
11. Kerpsack SJ, Smeak DD, and Birchard SJ. Progressive lymphangiectasis and recurrent chylothorax in a dog after thoracic duct ligation. J Am Vet Med Assoc 1995; 207: 1059-62.
12. Mellanby RJ, Villiers E, and Herrtage ME. Canine pleural and mediastinal effusions: a retrospective study of 81 cases. J Sm An Prac 2002; 43:447-51.
13. Orton EC. Small animal thoracic surgery. Baltimore: Williams & Wilkins 1999; 100-3.
14. Peterson SL. Postcaval thrombosis and delayed shunt migration after pleuro-peritoneal venous shunting for concurrent chylothorax and chylous ascites in a dog. Vet Surg 1996; 25: 228-30.
15. Pinkhof Geneeskundig Woordenboek. 10e druk. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 1998.
16. Sluijs FJ van, ed.. Atlas of small animal surgery. Utrecht: Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge, 1992; 24-6.
17. Smeak DD, Birchard SJ, McLoughlin MA, et al. Treatment of chronic pleural effusion with pleuroperitoneal shunts in dogs: 14 cases (1985-1999). J Am Vet Med Assoc 2001; 219: 1590-7.
18. Williams JM, and Niles JD. Use of omentum as a physiologic drain for treatment of chylothorax in a dog. Vet Surg 1999; 28: 61-5.

ACECOLON

Bij moeilijke stoelgang.

Op basis van Macrogol.

sachet
2 gram poeder

Bevat Macrogol

Bij moeilijke stoelgang
van gezelschapsdieren

ACECOLON®

Verzacht en vergemakkelijkt de stoelgang

- Voor gezelschapsdieren.
- Vergroot het volume van de ontlasting.
- Verlicht de stoelgang.
- Smaakvol bij toediening over het voer.

ACE Veterinary Products BV
Postbus 1262 - 3890 BB Zeewolde

Whisky: 73 euro per glas

Alcoholvergiftiging bij de hond

L. van Wuijckhuise¹ en G.G. Cremers²

Tijdschr Diergeneeskd 2003; 128: 284-5.

Uit en voor de praktijk

SAMENVATTING

Beschreven worden de klinische symptomen van een hond van 5 kg, die binnen vijftien minuten 50 ml whisky opdrinkt. Het praktijkgeval wordt aangevuld met literatuurgegevens over kliniek, pathogenese en therapie.

SUMMARY

Ethanol intoxication in dogs

The clinical symptoms of ethanol intoxication in a Jack Russell terrier dog of 5 kg, that consumed 50 ml of whisky (40%) within 15 minutes on an empty stomach are described. The clinical case is completed with literature information on clinic, pathogenesis and therapy.

PRAKTIJKGEVAL

Vrijdag 9 juli 17.45 uur. Het werk zit erop en ik rijd mijn eigen erf op. Het is een prachtige hete zomerdag geweest en ik verwacht de hond gevolgd door de familie rond de hoek van het huis te zien komen. Het blijft even rustig en dan komt mijn echtgenoot gevolgd door een sloffende Jack Russell. De hond slingert me voorbij met de kop, oren en staart laag en bij het passeren hoor ik zijn buik klotsen. Hij draait als een plank een bocht en staat sloom stil. Onmiddellijk beginnen mijn alarmbellen te rinkelen. Mijn echtgenoot en dochter zeggen dat de hond de laatste 2,5 uur onder de picknick-bank heeft liggen slapen en alleen af en toe overeind is geweest om water te drinken. Hij dronk veel, maar dat weten ze aan het warme weer.

Een korte inspectie levert op dat hij een snelle pols heeft, geen koorts en een dikke pijnlijke buik die klotst. Tijdens het onderzoek laat hij ineens veel urine zomaar lopen. Met in het achterhoofd de mogelijkheden van een darmafsluiting of een vergiftiging bel ik snel de praktijk voor een afspraak. Nog voor vertrek laat de hond nogmaals urine lopen en onderweg in de auto wederom.

Een drie kwartier later op de praktijk wordt vastgesteld dat de Jack Russell lusteloos is en teveel speeksel. Hij heeft een snelle pols en een temperatuur van 38,3° C. Aan hart en longen worden geen afwijkingen gevonden. De buik is opgezet, klotst en is pijnlijk. De spieren zijn stijf en af en toe trilt de hond. We besluiten in overleg een röntgenfoto te maken om een darmafsluiting uit te sluiten. Terwijl de apparatuur opwarmt, laat de hond ineens weer veel urine lopen. Als de

hond op de rontgentafel wordt gezet, blijft hij als een standbeeldje op drie poten staan, begint helemaal stijf te trillen en valt schokkend om. Snel wordt een vergiftiging vermoedend besloten de hond te laten braken. Na inspuiten van apomorfine braakt de hond een enorme plas gelig vocht met daarin drie paprikastukjes van zijn vorige avondmaaltijd. Verder niets. We maken een röntgenfoto van de buik, maar daarop zijn geen afwijkingen waarneembaar.

Het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC) wordt gebeld voor overleg wat dit klinisch beeld kan veroorzaken. De hond is volgens de familieleden die dag het terrein niet af geweest, dus zou de oorzaak de consumptie van een vergiftigd dier of zwembadwater moeten zijn, maar beide geven volgens het NVIC niet deze symptomen.

We komen er niet uit en na Norit te hebben ingegeven, vertrek ik 73 euro armer huiswaarts.

Thuis onderwerp ik de familie aan een 'kruisverhoor'; wat is er van kwartier tot kwartier gedaan die dag. En dan vinden we de oplossing: de hond heeft een glas whisky leeg gedronken!

Die avond/nacht ligt hij op zijn zij - met aanwezigheid van reflexen - in zijn mand. Hij krijgt nog eenmaal een krampaanval, waarbij hij gewoon blijft ademen en laat nog vier keer de urine lopen. De volgende dag slaapt hij veel en loopt af en toe sloom met de kop laag rond. Zondag is hij klinisch volledig hersteld.

Klinische diagnose: De Jack Russell reu van 5 kg heeft nuchter (acht uur na zijn laatste maaltijd) kort na 15.00 uur binnen vijftien minuten (vermoedelijk gezien zijn karakter in één minuut) 50 ml whisky (alcoholpromillage 40%) opgedronken. De dosering was dus 4 ml ethanol 100%/kg lichaamsgewicht. Met zekerheid waren de symptomen sloomheid, dikke buik en incoördinatie zichtbaar na 2,5 uur. Er is geen bloed afgenomen om de diagnose te bevestigen.

ALCOHOLVERGIFTIGING BIJ HONDEN

Klinisch beeld (1,2,3,4,5,6)

Het NVIC houdt - bij gebrek aan goede literatuur over honden - bij het verstrekken van gegevens over ethanolvergiftiging gegevens aan gebaseerd op de effecten bij mensen: ataxie, slaperigheid, visusdaling, vasodilatatie en hypotensie, polyurie, verminderde spiercontrole (ook van sluitspijeren). Bij opname van alcoholconcentraties van 40% of hoger kan irritatie van de slijmvliezen optreden. Dit kan aanleiding zijn tot verhoogde speekselproductie, braken en veel drinken.

Als klinische symptomen worden in de literatuur vermeld: opwinding en veelvuldig janken, normale ademhaling, pols en temperatuur of verhoogde ademhaling en pols, warme of

¹ Gezondheidsdienst voor Dieren, Postbus 9, 7400 AA Deventer, e-mail: l.v.wuijckhuise@gvdieren.nl

² Dierenartsen 'De Driehoek', Zutphenseweg 50, 7382 AM Klarenbeek.

koude extremiteiten, braken, dorst, incoördinatie, dichtvallende ogen, nauwe pupillen, visusstoornis, dikke buik en veel darmgeluiden, ataxie, vallen en veel moeite met opstaan, (langdurige) bewusteloosheid, coma. In zeer ernstige gevallen kunnen ademhaling en bloedsomloop falen en eventuele sterfte door verlamming van de ademhaling of het hart optreden.

De snelheid van herstel is afhankelijk van de opgenomen hoeveelheid alcohol, de vulling van de maag op het moment van opname, de leveractiviteit en de leeftijd en algehele conditie van het dier. Dieren waren over het algemeen hersteld na één tot vier dagen.

PATHOGENESE

Tweewaardige alcoholen, zoals ethanol en antivries (diethyleenglycol), zijn zoet en worden daarom soms door dieren opgenomen (2). Producten die veel alcohol bevatten (gistend brooddeeg, gistend fruit, afval wijnproductie, warme bierbostel) worden soms aan dieren gevoerd/door dieren gegeten (2,3,4,6). De alcohol wordt meestal in het maagdarmkanaal opgenomen (2). Opname door inhalatie of door de huid van stoffen die alcoholische oplosmiddelen bevatten, is ook mogelijk (2). Bij opname van ethanolconcentraties van 40% of hoger veroorzaakt de alcohol door vochtonttrekking metabole acidose en denaturatie van eiwitten in weefsels. Het kan daardoor irritatie van het slijmvlies van mond- en keelholte, slokdarm en maag veroorzaken (2). Wat vooral in het oog springt na alcoholopname is de onderdrukkende werking op het centrale zenuwstelsel, soms voorafgegaan door opwinding (ontremming van het centraal zenuwstelsel) (2,3,4). Door een toenemende verlamming van de grote, midden en kleine hersenen en tenslotte het ruggemerg en de medulla oblongata treedt een toenemende verlamming van hun functies en tenslotte de dood door ademstilstand op (2).

Hartslag en bloeddruk stijgen, totdat door circulatiefalen de hartslag en bloeddruk plotseling dalen (1). Het falen van de circulatie begon voordat de ademalingsmoeilijkheden begonnen (1). Bij bloedonderzoek viel een hyperglycaemie (1,6) en stijging van de leverenzymen op (1).

De alcohol in het lichaam wordt afgebroken door oxidering, een klein deel wordt uitgedemd of door de nieren naar de urine uitgescheiden (2). De afbraaksnelheid is afhankelijk van gezondheidstoestand, leeftijd, leveractiviteit en leverschade (2). Omdat alcohol goed vetoplosbaar is, worden nog lange tijd in het zenuw- en vetweefsel verhoogde concentraties alcohol gevonden (2). De dodelijke dosis ethanol bij de hond is volgens Du Jardin 5,5 - 6,5 g/kg na orale opname (dood na 12-14 uur) (4); of volgens Dunn 110-140 ml whisky 45% in een hond van 9 kg (dood binnen paar minuten) (4). Volgens Garner is 8

g/kg pure alcohol in één dosis bij alle dieren dodelijk (4). Garriot gaf honden een infuus met alcohol (1,25 g/kg lichaams gewicht/uur), de dood trad in na gemiddeld 6 uur (1).

DIAGNOSE

De diagnose kan worden gesteld op basis van de anamnese van de eigenaar, de klinische symptomen van het dier en het bepalen van het alcoholpromillage in het bloed.

DIFFERENTIAALDIAGNOSE

Een differentiaaldiagnose wordt in de literatuur niet vermeld. Ons inziens zullen vergiftigingen met andere stoffen, die eerst opwinding en daarna sloomheid en uitvalsverschijnselen veroorzaken moeten worden uitgesloten.

THERAPIE

Kort na opname kan worden geprobeerd de alcohol uit de maag te verwijderen (braken, maagspoelen). Als de intoxicatie is opgetreden, is de behandeling symptomatisch. Hierbij is vooral de ondersteuning van het hart en de bloedsomloop belangrijk. Indien bij het dier convulsies optreden, kan diazepam worden gegeven. Bij honden in het narcotische of asphyctische stadium kunnen centrale analeptica worden gebruikt (2). Om het warmteverlies te beperken, moeten passende maatregelen worden getroffen (2).

DANKWOORD

Met dank aan ir. A.J.H.P. van Riel van het Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum voor de opgeschreven informatie over het telefonisch contact met de praktijk en over ethanolvergiftiging in het bijzonder. En lang leve de Jack Russell Terriërs: zonder hen was het leven beslist een stuk saaier, maar wel rustiger.

LITERATUUR

1. Garriot JV, Richards AB, Hedges FW, and Forney RB. Acute ethanol toxicity in the dog. *Journal Forensic Science*, 1967; 12: 8-18.
2. Hapke HJ. *Toxikologie für veterinärmediziner*. Ferdinand Enke Verlag Stuttgart. 1988: 132-4.
3. Miller WC, and West GP. *Black's veterinary dictionary* 10th edition. A & C Black, London 1972: 29.
4. Ratcliffe RC, and Zuber RM. Acute ethyl alcohol poisoning in dogs. *Australian Veterinary Journal*, 1977; 53: 48-9.
5. Riel AJHP van. Persoonlijke communicatie in brief RIVM, afdeling NVIC.
6. Suter RJ. Presumed ethanol intoxication in sheep dogs fed uncooked pizza dough. *Australian Veterinary Journal*, 1992; 69: 20.

A chicken is shown from the side, facing left. Its body is covered in a vibrant rainbow pattern, with colors transitioning from yellow on the left, through orange, red, pink, purple, blue, and green on the right. The chicken's head, neck, and tail feathers are white. The background is a plain, light grey.

DE JUISTE KEUZE

bij darminfecties

Uw vertrouwen in Baytril heeft tot globaal succes

geleid. Baytril is zeer doeltreffend in de behandeling van darmproblemen bij kippen, veroorzaakt door *Salmonella* spp.

Het snel werkend antimicrobieel middel wordt al gedurende meer dan 10 jaar met succes toegepast in de pluimveewereld. De doeltreffendheid van Baytril in de diergeneeskunde is onderbouwd met talrijke publicaties.

Baytril® 10% is een orale oplossing, een formulering speciaal ontwikkeld voor pluimvee.

www.livestock.bayer.nl

Bayer HealthCare

Baytril.®
The Effective Anti-Infective.

Bayer onderschrijft Good Veterinary Practice als de juiste benadering voor het gebruik van diergeneesmiddelen

Spraakgebruik bij een mondaandoening..

I. Boissevain

Veterinair tuchtrecht

...en de juistheid van de toegepaste behandeling. Wat moet een eigenaar als dierenartsen over elkaar zeggen dat de door een collega toegepaste behandeling niet de juiste is? En wat moet een dierenarts die de juiste diagnose stelt, begrijpelijke taal spreekt, in Utrecht een behandelwijze verifi- ceert en toch nog wordt aangeklaagd?

Kaken op elkaar!

Een kwijlende Basset is misschien in de ogen van een leek geen uitzondering, maar deze hond heeft al drie maanden klachten waarbij hij extreem kwijlt, niet eet en zeer uit zijn doen is. Na drie maanden (!) brengt ze de hond in deerniswekkende toestand bij een dierenarts, die meteen denkt dat er sprake is van chronische myositis ossificans. Naar de eigenaar gebruikt ze deze term niet, vanwege de begrijpelijkheid praat ze over een (kaak-)spieraandoening waarbij de kaak vast komt te zitten.

Om zeker te weten dat ze de juiste behandeling inzet, zoekt ze hierover eerst contact met diverse deskundigen van de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. Na overleg geeft ze de hond injecties met een lang werkend corticosteroïd in de kaakspieren. Daarnaast rekt ze de kaakspieren manueel op en schrijft Ketofen en cortisone-tabletten voor. Ook adviseert ze de eigenaren om de hond flink op runderbotten te laten kluiven, zodat het gewricht in beweging blijft. Een week later komt de hond terug en wordt deze behandeling voortgezet. Na bloedonderzoek krijgt de hond ook nog een antibioticumkuur voorgeschreven.

Een mondige cliënt?

Desondanks gaat de eigenaar op zoek naar een second opinion van een andere dierenarts. Deze stelt onmiddellijk de diagnose myositis, waarop de eigenaren menen dat de eerste dierenarts dit over het hoofd heeft gezien; zij heeft de term myositis tenslotte niet in de mond genomen. De dierenarts verweert zich in de procedure; in de communicatie naar de eigenaar gebruikt zij nooit de term 'myositis', omdat de meeste eigenaren dit toch niet begrijpen, maar ze had de diagnose natuurlijk wel degelijk gesteld en ook een correcte behandeling

ingezet. Het oprekken van de kaakspieren is bedoeld om de fibrosering/verstijving van de kaakspieren gedoseerd los te maken. Deze opvolgend dierenarts valt zijn collega echter af; hij denkt dat dit niet de goede behandeling is. De eigenaar raadpleegt vervolgens een arts van de afdeling Neurologie te Utrecht, die de eigenaar vertelt dat de behandeling die de eerste dierenarts heeft ingezet niet gebruikelijk is, en vanwege het openrekken van het kaakgewricht en het langdurig voorschrijven van Ketofen zelfs nadelig voor de hond.

Mondeling overleg

Bij het Tuchtcollege brandt de discussie los over het stellen van de diagnosen en de juiste behandeling. De eigenaar meent dat de dierenarts niet de juiste diagnose heeft gesteld omdat ze de term 'myositis' niet heeft laten vallen. Na uitleg van de dierenarts over haar motivatie om alleen het woord 'spieraandoening' te gebruiken, vindt het Tuchtcollege het niet onjuist dat een dierenarts in het contact met cliënten spreekt over een spieraandoening in plaats van over 'myositis'. Er is ook geen sprake van een verkeerde diagnose want uit de schriftelijke gegevens blijkt dat ze wel degelijk onmiddellijk myositis heeft vastgesteld, ook al is het woord niet gevallen in bijzijn van de eigenaren.

Henk Vrieselaar

Is er sprake geweest van een onjuiste behandeling? De beklagde dierenarts zelf voert aan dat deze behandeling bij chronische gevallen gebruikelijk was op de afdeling orthopedie van de Universiteit toen zij daar werkzaam was, en nog steeds wordt toegepast.

Ook heeft ze overleg gepleegd met deskundigen van de Faculteit en literatuur geraadpleegd. Omdat de eigenaar zelf toegeeft dat de hond al drie maanden met de klachten rondliep, vindt het Tuchtcollege voldoende bewezen dat er sprake was van een chronische aandoening. De toegepaste behandeling is hierbij niet ongebruikelijk. Bovendien heeft de dierenarts contact gezocht met deskundigen van de Faculteit over de toe te passen behandeling. Al met al meent het Tuchtcollege dat er geen sprake is van veterinair onjuist handelen; de klacht wordt ongegrond verklaard.

Blijft echter de vraag of het oordeel van het Tuchtcollege 'niet ongebruikelijk' kan worden beschouwd als 'veterinair juist' of niet.....?

Babesiose

S. Shaw

Berichten en verslagen

Babesiose wordt veroorzaakt door een protozoaire parasiet van het genus *Babesia* die wordt overgebracht door teken, waarvan het genus en de soort varieert afhankelijk van het geografische gebied. De twee belangrijkste soorten die honden kunnen infecteren zijn *B. canis* en *B. gibsoni* die gewoonlijk worden onderscheiden op basis van hun grootte in geparasiteerde erythrocyten. *B. canis* zijn grotere organismen ($2 \times 5 \mu\text{m}$) die alléén of gepaard voorkomen in rode bloedcellen, terwijl *B. gibsoni* wordt beschouwd als de 'kleine' babesia ($1 \times 3 \mu\text{m}$) en meer alléén voorkomt in geparasiteerde cellen. De twee soorten zijn duidelijk te onderscheiden op basis van hun moleculaire eigenschappen.

Babesia, de verschillende stammen

Babesia canis

B. canis en in het bijzonder de subspecies *B. canis canis*, is de belangrijkste oorzaak van klinische babesiose in honden die vanuit Noord-Europa naar endemische gebieden reizen, met name Frankrijk. Dit organisme wordt gevonden in Europa, Noord-Afrika en Azië en wordt primair overgebracht door de teek *Dermacentor reticulatus*. Endemische foci van babesiose zijn recent ook gemeld bij honden die nog nooit buiten Duitsland of België waren geweest.

B. canis vereist echter een verdere onderverdeling in twee andere subspecies. *B. canis vogeli* is de minst pathogene *Babesia* bij de hond en is wijd verspreid in de meeste tropische en subtropische gebieden van Europa, Azië, Australië, Noord-Afrika en het zuid-centrale deel van de USA. Deze parasiet wordt overgebracht door *Rhipicephalus sanguineus*. De andere vertegenwoordiger uit deze groep is de *B. canis rossi* (overgebracht door *Haemaphysalis leachi*) die het meest ernstige ziektebeeld veroorzaakt, maar wat betreft geografische verspreiding beperkt blijft tot Zuid-Afrika. Deze drie organismen zijn verder gekarakteriseerd op moleculair niveau en vallen samen onder de *Babesia* spp. *sensu stricto*-groep.

Babesia gibsoni

Gevallen van *Babesia gibsoni*-infectie worden steeds vaker gevonden bij honden die mee op reis zijn geweest. *B. gibsoni* is een zeer pathogene vertegenwoordiger en wordt overgebracht door de teken *Rhipicephalus sanguineus*, *Haemaphysalis bispinosa* en *Haemaphysalis longicornis*. Dit organisme komt voor in Zuid-Azië, noordelijk Afrika, gebieden in de USA en is onlangs ook gevonden in Australië. Hoewel meestal alleen wordt gesproken over één soort (*B. gibsoni*), wijst recent moleculair onderzoek uit dat de kleine *Babesia*'s onderverdeeld kunnen worden in minstens drie verschillende soorten.

Week van het Huisdier 2003 - Huisdier en vakantie

In het kader van het thema 'Huisdier en vakantie' van de Week van het Huisdier 2003 heeft Susan Shaw toestemming verleend om de proceedings van haar lezingen, gehouden tijdens het Chateau Veterinair te Rhooen in januari 2003, in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde te publiceren. In het nummer van 15 april heeft u al een interview met haar kunnen lezen, gehouden door Joost van Hertten. Shaw sprak in haar lezingen over de ziekten babesiose, leishmaniose en ehrlichia. Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde besteedt in dit nummer aandacht aan babesiose; de twee andere ziekten komen in de volgende nummers aan de orde.

Met dank aan Paul Overgaauw voor de vertaling.

Klinische verschijnselen

De ziekteverschijnselen die optreden na infectie zijn afhankelijk van de pathogeniteit van de *Babesia*-soort en -stam, maar worden ook beïnvloed door leeftijd, immunestatus en soort van de gastheer. Zo werd bijvoorbeeld bij greyhounds in de USA gevonden dat honden jonger dan één jaar het meest gevoelig zijn voor een infectie met *B. canis vogeli*, tenzij ze beschermd waren door maternale antistoffen. De ziekte kan seizoensgebonden zijn (zomer) en gerelateerd aan de tekencyclus. Bij de hond kan een *Babesia*-infectie zich in drie vormen uiten: een subklinische vorm (het meest gebruikelijke gevolg van een *B. canis vogeli*-infectie), een ongecompliceerd en een gecompliceerd ziektebeeld.

De meest voorkomende klinische vorm in Europa is het ongecompliceerde beeld bestaande uit een acuut optredende hemolytische anemie veroorzaakt door *B. canis canis* of *B. gibsoni*. Peracuut of chronisch optreden is ook wel bekend, maar zeldzaam en met een zeer vage verschijnselen. De pathogenese van de anemie is ingewikkeld en omvat intra- en extravasculaire hemolyse als gevolg van een combinatie van parasitaire beschadiging van de erythrocytenmembranen, die leidt tot een toename van osmotische fragiliteit, en erythrophagocytose. De antilichamen tegen de erythrocyten kunnen zowel tegen de rode bloedcellen als *Babesia*-antigenen gericht zijn. Het totaal aan verschijnselen bij deze ziektevorm staat in verband met de acute hemolyse en kan bestaan uit: hematurie, bleke slijmvliezen, splenomegalie, lymfadenomegalie, anorexie, braken, koorts en sloomheid. Daarnaast kunnen antilichamen gericht tegen de bloedplaatjes leiden tot een trombocytopenie. De belangrijkste differentiële diagnose is primaire, ideopathische immuungemedieerde he-

molytische anemie (AIHA) of het Evans-syndroom (ideopathische thrombocytopenische purpura en AIHA).

De gecompliceerde vorm kan het gevolg zijn van een kleine *Babesia*-infectie, maar wordt vaker gevonden bij *Babesia rossi* in Zuid-Afrika. Naast hemolytische anemie kan zich een multi-organ failure en hypotensieve shock ontwikkelen. De *Babesia*-organismen produceren proteases die het kallikreïnesysteem activeren waardoor een fibrinogeenachtig eiwit wordt geproduceerd die plakkerigheid van de erythrocyten veroorzaakt en 'sludging' van de rode bloedcellen in de capillairen. Dit effect treedt tegelijk op met het begin van diffuse intravasculaire stolling, die ontstaat door de activatie van het stollingsproces.

Het ontstaan van een persisterende infectie is een groot probleem bij *Babesia gibsoni* en vaak treedt dan een chronisch ziektebeeld op bestaande uit herhaalde aanvallen van koorts en hemolyse. Op den duur leidt dit tot verminderde immuniteit en kunnen co-infecties optreden met andere, door teken overgebrachte, infecties. De meest optredende infectie hierbij is de *Ehrlichia canis*, die ook de teek *Rhipicephalus sanguineus* als vector gebruikt.

Diagnose

Als eerste diagnostiek wordt routinematig bloedonderzoek verricht waarbij dan een regeneratieve anaemie, thrombocytopenie en leucocytose kan worden gevonden. Bloedmonsters kunnen autoagglutineren in een fysiologische zoutoplossing en tot 85% van de honden reageert positief in de Coomb's test. Biochemisch serumonderzoek levert

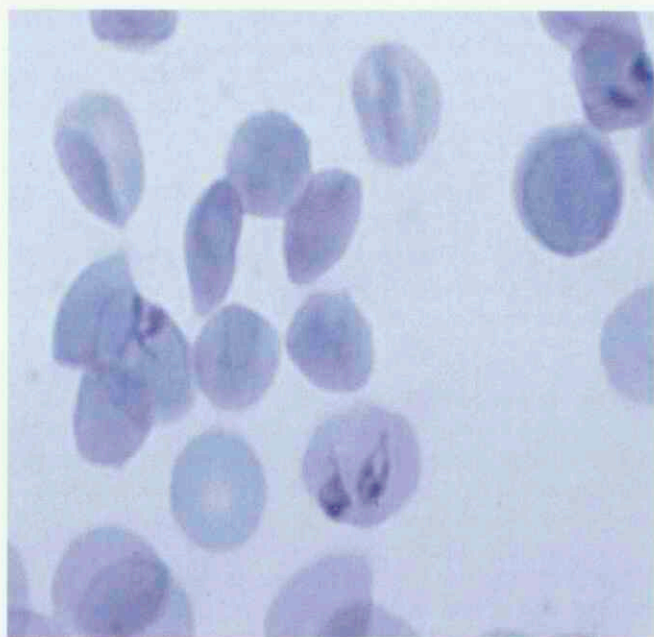
vaak weinig op (soms wat verhoogde leverenzymen, hyperbilirubinemie), maar er kan een hyperglobulinemie worden gevonden, vooral bij honden die ook geïnfecteerd zijn met *Ehrlichia*. Bij het urineonderzoek kan bilirubinurie, hemoglobulinurie of proteinurie gezien worden. Onderzoek van bloeduitstrijkjes, gefixeerd en gekleurd met bijvoorbeeld een Giemsa-, Wright's- of Romanowsky-kleuring, kunnen *Babesia* laten zien, maar de parasitaemie is vaak laag en deze methode is niet erg betrouwbaar. De kans is het grootst bij bloed dat wordt afgenomen uit de punt van het oor of een nagel en wanneer het bloed gecentrifugeerd wordt, in rode bloedcellen afkomstig vlak onder de buffy coat.

Serologisch onderzoek met behulp van de indirecte IFT of minder gebruikelijk met ELISA is mogelijk, maar wordt in het algemeen niet vaak toegepast. Vals negatieven kunnen voorkomen in het incubatiestadium van een acute infectie en de testen kunnen geen onderscheid maken tussen *B. canis* en *B. gibsoni* als gevolg van antigene kruisreacties. Bovendien kunnen antilichamen tegen *B. gibsoni* een kruisreactie geven met die van *Toxoplasma* en *Neospora*. Onlangs is een recombinant *B. gibsoni* antigeen ontwikkeld en toegepast om in hondensera verschillende *Babesia* infecties te kunnen onderscheiden. Het aantonen van microbiële DNA door middel van de PCR in een EDTA bloedmonster heeft een hoge sensitiviteit en kan *Babesia*-soorten aantonen naast eventuele co-infecties. De toepassing van 'real time' PCR maakt het mogelijk om de microbiële hoeveelheid te kwantificeren om te gebruiken bij het vervolgen van patiënten.

Tabel 1: Behandeling van babesiose

Geneesmiddel	Dosis	Effectiviteit	Bijwerkingen
Imidocarb dipropionaat (Imizol, Schering-Plough; Forray-65, Hoechst; beide 120 mg/ml oplossingen)*	5 - 6.6 mg/kg IM of SC. Herhalen na 2-3 weken.	<i>B. canis</i> maar niet <i>B. gibsoni</i> Soms werkzaam tegen <i>Ehrlichia canis</i> dus bruikbaar bij dubbelinfecties	Anti-cholinesterase effecten: tijdelijk speeksel, tranen, diarree, braken, benauwdheid, spiertrillingen, tachycardie na injectie. Pijn/zwelling op de injectieplaats. Hepatotoxiciteit.
Phenamidine isethionaat (Oxopirvedine, Canine Piroplasmosis Injectable Solution, 15mg/ml oplossing, Merial)*	15 mg/kg SC Eenmalige behandeling meestal voldoende	<i>B. canis</i> en <i>B. gibsoni</i>	IV of IM toegediend veroorzaakt: hypotensie, systemische anafylaxie, duizeligheid, speeksel, braken, diarree, hypoglycemie, myelosuppressie, nierfalen. Pijn/necrose op IM injectieplaats. Formulering bevat tevens een antihistaminicum (oxomezine) om anafylactische reacties tegen te gaan
Pentamidine isethionaat (Lomodine, Blood Parasites Pentamidine Injectable Solution, 40mg/ml, Merial)*	'piroplasmose' bij de hond 4 mg/kg diep IM (of IP na 10x verdunnen met gedestilleerd water of fysiologische zoutoplossing) Eenmalige behandeling meestal voldoende, kan herhaald worden na 48 uur	<i>B. canis</i> en <i>B. gibsoni</i>	Bijwerkingen zoals bij Phenamidine

* Geen van deze middelen is in Nederland geregistreerd, Imidocarb is wel te bestellen via de veterinaire apotheek van de Faculteit der Diergeneeskunde te Utrecht. De andere middelen zijn eventueel via de humane, openbare apotheek te verkrijgen (off label use).

Foto's: Susan Shaw

Behandeling en preventie

Er kunnen diverse medicijnen (Tabel 1) worden gebruikt voor de behandeling van babesiose. Het eerste keus middel voor *Babesia canis canis* is imidocarb dipropionaat (5.0-6.6 mg/kg IM of SC, na 2-3 weken herhalen). Dit is echter minder werkzaam tegen *B. gibsoni*. Middelen die wel effectief werkzaam zijn tegen *B. gibsoni* zijn onder andere diminazene aceturat, pentamidine isethionaat en phenamidine isethionaat. Ondersteunende behandeling kan noodzakelijk zijn en, hoewel tegenstrijdig, bestaan uit kortwerkende glucocorticosteroiden om het immuungemedieerde deel van de aandoening te bestrijden. Noch de behandeling, noch de afweer van de gastheer kunnen de infectie echter volledig bestrijden, dus de dieren worden vaak chronisch drager van de parasiet en daarmee potentiële infectiereservoirs. Subklinisch geïnfecteerde dieren kunnen recidieven vertonen bij stress, immunosuppressieve behandeling of door een andere ziekte.

Preventie van babesiose is vooral gelegen in de bestrijding van de teken die als vector optreden. Er zijn vele onderzoeken uitgevoerd naar mogelijke vaccins tegen *B. canis* en er is een vaccin beschikbaar in Europa. Dit vaccin voorkomt niet de infectie, maar beperkt de parasitaemie en stopt de processen die leiden tot het ziektebeeld. Het vaccin is 70-100% effectief, maar bij experimenten bleek er een lage kruisbescherming te bestaan tegen andere stammen van *B. canis* dan die aanwezig waren in het vaccin. Geografische variatie in stammen beperkt daarom de wereldwijde toepassing van dit product. Er bestaat nog geen duidelijkheid of de immuniteit aanwezig blijft door persisterende subklinische infecties (premunitie) waarmee wordt voorkomen dat virulente vormen binnen de populatie de kop opsteken.

De toenemende rol van de pathogene kleine Babesias
Babesia gibsoni is gewoonlijk aanwezig in Zuid-Azië, hoewel het zich lijkt te verspreiden naar West-Azië en Noord-Afrika. De infectie die in de USA (Oklahoma en North Carolina) in de tachtiger jaren voor het eerst werd gevonden

bleek voor 100% genetisch identiek te zijn aan de Aziatische stammen. Er wordt daarom verondersteld dat *B. gibsoni* in Amerika is geïntroduceerd via geïnfecteerde honden die werden meegebracht uit de oorlog in Zuid-oost Azië. Een ander interessant aspect van een *B. gibsoni*-infectie is de predispositie van de Pitbull terrier, Staffordshire bull terrier en hun kruisingen. Dit is waargenomen in de USA en kortgeleden (2001) bij dezelfde rassen in Australië. Er werd gedacht aan illegale import van deze vechthonden evenals de mogelijkheid van transplacentale overbrenging. De lastige diagnose en de persisterende infectie ondanks behandeling, zorgt ervoor dat overbrenging en verspreiding via bloedtransfusie ook mogelijk is.

Toename van andere soorten

Bij moleculair onderzoek werden andere pathogene kleine *Babesia*-soorten bij de hond gevonden. Een isolaat dat ziekte veroorzaakte bij honden in Californië bleek verder weg te staan van de *Babesia*-groep en meer op de *Theileria*-soorten te lijken.

In Noord-west Spanje zijn onlangs kleine *Babesia*-infecties bij de hond gevonden. Dit organisme bleek te verschillen van *B. canis* en *B. gibsoni* en meer te lijken op *B. microti*. De prevalentie wijst erop dat er blijkbaar een infectie in de populatie honden aanwezig is die voor die tijd nog niet werd herkend. Hoewel het ziektebeeld gelijk is aan die van *Babesia gibsoni*, lijkt de epidemiologie verschillend te zijn. De vector is onbekend, hoewel wordt gedacht aan *Ixodes*-teken, die ook *B. microti* overbrengen. Als dit het geval is, dan vormt deze *Babesia*-soort een potentieel risico voor landen in noord Europa. Het zoönotische potentieel van deze parasiet moet nog worden vastgesteld, maar de nauw verwante *Babesia microti* (99% genetisch identiek) is goed aangepast aan knaagdieren en kan ernstige ziekte veroorzaken bij de mens in de USA. In Europa wordt *B. microti* voornamelijk overgebracht door de muis-specifieke teek *Ixodes trianguliceps* die niet op de mens voorkomt.

Mutaties in diergeneesmiddelenregistraties in januari tot en met maart 2003

Deze gegevens zijn opgesteld door de Apotheek van de Faculteit Diergeneeskunde om te voorzien in de vraag naar gemakkelijk toegankelijke, niet administratieve gegevens over gewijzigde registraties van diergeneesmiddelen. De gegevens zijn een selectie uit de maandelijkse informatie van het Bureau Registratie Diergeneesmiddelen. Voor details over de genoemde wijzigingen verwijzen wij u naar www.agro.brd.nl of naar www.vet.uu.nl/vgr. Het tijdschrift noch de Apotheek aanvaarden aansprakelijkheid voortkomend uit gebruik van deze gegevens.

Gewijzigde registraties		Aard van wijziging	Oud	Nieuw
CMK 7	REGNL 8507	indicatie	melkziekte en kopziekte	melkziekte
Calcium magnesium oplossing	REGNL 8910	indicatie	melkziekte en kopziekte	melkziekte
Finadyne	REGNL 1726	bijwerkingen		anafylactische shock
Finadyne	REGNL 1726	waarschuwing		langzaam iv en op lichaamstemp spuiten
Meflosyl	REGNL 8619	bijwerkingen		anafylactische shock
Meflosyl	REGNL 8619	waarschuwing		langzaam iv en op lichaamstemp spuiten
Finadyne inj.vlst.	REGNL 8644	bijwerkingen		anafylactische shock
Finadyne inj.vlst.	REGNL 8644	waarschuwing		langzaam iv en op lichaamstemp spuiten
Bedozane	REGNL 9196	bijwerkingen		anafylactische shock
Bedozane	REGNL 9196	waarschuwing		langzaam iv en op lichaamstemp spuiten
Binixin	REGNL 9975	bijwerkingen		anafylactische shock
Binixin	REGNL 9975	waarschuwing		langzaam iv en op lichaamstemp spuiten
Eimu-kombi-dip	REGNL 8443	Houdbaarheidstermijn	6 maanden	30 maanden
Nobilis lbmulti + ND + EDS	REGNL 8873	Houdbaarheidstermijn	18 maanden	2 jaar
Tylan 200 injectie	REGNL 9709	Houdbaarheidstermijn	ongeopend: 1 jaar	ongeopend: 18 maanden
Nobilis IB + ND LEG	REGNL 7656	Houdbaarheidstermijn	12 maanden	2 jaar
Nobilis lbmulti + G + ND	REGNL 7476	Houdbaarheidstermijn	12 maanden	2 jaar
Nobilis IB + G + ND	REGNL 7653	Houdbaarheidstermijn	12 maanden	2 jaar
Program	REGNL 8270	Houdbaarheidstermijn	3 jaar	5 jaar
SCP 7 1/2 %	REGNL 1548	Naam	SCP 7 1/2 %	BS poeder
Colistine sulfaat 4%	REGNL 5614	Gebruikstermijn		gemediceerde kalvermelk: direct gebruiken, niet bewaren
Roni tablet	REGNL 6815	Naam	Roni tablet	Belga Magix
Biosol 70%	REGNL 2646	Doeldier	kalveren, varkens,	
			niet-eierleggende kippen	kalveren, varkens, niet-eierleggende kippen, kalkoenen
Clik	REGNL 9938	bewaartermijn		
Vitaïd calsoft	REGNL 9855	naam	Vitaïd calsoft	Feedtech Calcium supplement
Calcimag	REGNL 8718	indicatie	"Hypocalcemie + hypo magnesemie; melkziekte + kopziekte"	"Hypocalcemie; melkziekte"
Suvaxyn Flu	REGNL 9463	bewaartermijn	12 maanden	3 jaar
Vanguard pup	REGNL 9544	bewaartermijn	24 maanden	24 maanden, al dan niet na vooraf gaande ononderbroken bewaring gedurende maximaal 16 maanden bij -20 graden C. Solvens: 4 jaar, indien bij 2-8 graden C en in het donker bewaard.
Nemovac	REGNL 9658	waarschuwingen		Het is aangeraden om niet te vaccineren in aanwezigheid van andere gevoelige diersoorten (parelhoen, fazant), gezien de verspreiding van de vaccin stam en het ontbreken van gegevens over de veiligheid voor deze diersoorten.
Sedaxylan	REGNL 9743	wachttermijn	0 dagen voor de slacht	1 dag voor de slacht
Calciumborogluconaat	REGNL 3806	naam	Calciumborogluconaat	Calciummagnesium-ject 750 ml
Eurican PVICI	REGNL 8282	bewaartermijn	1 jaar	2 jaar
Eurican DA2PVICI	REGNL 8283	bewaartermijn	1 jaar	2 jaar

Eurican DA2PVP12	REGNL 8670	werkzame stoffen	minstens 10 tot de derde o CCID ₅₀	10 tot de vierde 10 CCID ₅₀ van Levend gattenueerdhonde- ziektvirus, stam BA5-Vero 150
Cydetin 0,5% W/V pour on voor rundvee	REGNL 9405	'doeldieren; wachtermijn'	'niet-melkgevende runderen; voor de slacht: 14 dagen.'	'runderen, 14 dagen voor de slacht; o dagen voor de leve- ring van melk
Doxycycline 20% WO	REGNL 7973	bewaartermijn	'6 maanden, indien bewaard bij kamertemperatuur (15-25 graden Celcius); gemedicineerd drinkwater: 24 uur'	'6 maanden, indien niet boven de 25°C bewaard (niet in de koelkast bewaren of invriezen); gemedicineerd drinkwater: di rect gebruiken, niet bewaren
Nieuwe registraties				
Tylan 20 premix 2%	REGNL 9976			
Tylan G250 premix 25%	REGNL 9982			
Tylan W.O.	REGNL 9984			
Nobilis paramyxo P201	REGNL 10030			
Bolfo Gold vlooindruppels kat 40	REGNL 10043			
Bolfo Gold vlooindruppels hond 40	REGNL 10045			
Bolfo Gold vlooindruppels kat 80	REGNL 10044			
Bolfo Gold vlooindruppels hond 100	REGNL 10046			
Bolfo Gold vlooindruppels hond 250	REGNL 10047			
Bolfo Gold vlooindruppels hond 400	REGNL 10048			
Parbamal plus	REGNL 10052			
Covexin-8	REGNL 1385			
Gletvax-5	REGNL 5271			
Diazinon vlooienband hond grijs	REGNL 9280			
Diazinon vlooienband kat grijs	REGNL 9281			
Nobivac RL	REGNL 9586			
Sedamun	REGNL 10084			
Feed Farm kamferichtammol zalf	REGNL 10097			
Diazinon vlooienband hond zwart	REGNL 9321			
Diazinon vlooienband hond wit	REGNL 9322			
Diazinon vlooienband kat wit	REGNL 9323			
Diazinon vlooienband kat zwart	REGNL 9324			
Diazinon vlooienband voor katten	REGNL 9371			
Diazinon vlooienband voor honden	REGNL 9372			
Excenel	REGNL 9915			
Drontal large dog	REGNL 9924			
Nuflor swine injectable	REGNL 10053			
Vervallen registraties				
Atropine sulfaat 1ml = 0,5 mg	REGNL 4615			
Sedalin oral gel	REGNL 1329			
Genta-kel 02	REGNL 1838	11-03-2003		
Genta-kel 05	REGNL 1839	11-03-2003		
Genta-kel doser	REGNL 5664	11-03-2003		
Levasole pour-on	REGNL 6228	01-10-2003		
Alfatrim 24% pro inj.	REGNL 9425	01-10-2003		
Apramycine 200 injectie	REGNL 9450	01-10-2003		
Porkmec injection	REGNL 9917	01-10-2003		

Deze pagina's zijn mogelijk gemaakt door Merial.

Verslag onderzoeksresultaten

Kwantitatief onderzoek dierenartsassistenten Voorjaarsdagen 2002

De afgelopen jaren is de vraag gerezen hoe het gesteld is met de rechtspositie van dierenartsassistenten. Er zou wellicht sprake zijn van het onjuist hanteren van de Rechtspositieregeling (RPR). De GGG (Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren) heeft deze signalen serieus genomen en wilde middels een enquête achterhalen of er daadwerkelijk problemen zijn. Daarnaast bood deze enquête de gelegenheid om de RPR onder de aandacht van dierenartsassistenten te brengen.

Gezien de aard van het onderzoek, een breedschalige inventarisatie, is gekozen voor kwantitatief onderzoek. De schriftelijke enquêtes zijn uitgedeeld tijdens de Voorjaarsdagen (een congres voor dierenartsen en assistenten over gezelschapsdieren en paarden), waar 488 dierenartsassistenten de enquête anoniem hebben ingevuld en geretourneerd. De respons was 59 procent.

Doel

Dit onderzoek heeft in de eerste plaats de functie van een inventarisatie aangaande de handhaving en kennis rond de RPR. Daarbij spelen de volgende deelvragen een rol:

- Hoe zien de arbeidsomstandigheden van de assistenten eruit?
- Hoe is het met de kennis van assistenten aangaande RPR?
- Hoe is het met de kennis van assistenten aangaande de Klachtencommissie die in de RPR genoemd wordt?

Resultaten

Arbeidsomstandigheden

Het overgrote deel van de assistenten werkt in een gemengde praktijk (40%) of praktijk voor gezelschapsdieren (57%). Het gemiddeld aantal uren dat gewerkt wordt, is zeer uiteenlopend en veelal op parttime basis. Het merendeel (76%) werkt echter meer dan negentien uur per week.

De meerderheid van de respondenten vervult de functie van algemeen assistent (94%). De functie van assistent kan inhoudelijk een zeer wisselend karakter hebben. Dit geeft een grote verscheidenheid aan taken en verantwoordelijkheden te zien; van apotheekbeheer en de boekhouding tot het organiseren van puppyparties. Daarnaast ligt bij sommigen de focus op één enkele taak (bijvoorbeeld assisteren tijdens operaties), terwijl anderen een veelvoud aan verschillende taken vervullen.

De hantering van de begrippen 'telefonische achterwacht' en 'uitbetaling oproepdienst' (in de enquête), is niet handig gebleken, aangezien respondenten op grote schaal verschillende interpretaties aan bovengenoemde begrippen gaven. Hierdoor konden er binnen dit onderzoek helaas geen verdere conclusies aan bovengenoemde begrippen verbonden worden.

Primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden zijn eveneens bekeken. Het merendeel van de assistenten is in bezit van een arbeidscontract (95%), veelal voor onbepaalde tijd. Bij de

beleving van de verschillende arbeidsvoorwaarden blijkt men naast een correct salaris zeer veel belang te hechten aan werkoverleg en nascholing. Daarna volgt betaling voor gemaakte overuren en oproepdiensten.

Kennis Rechtspositieregeling

Ruim tweederde (73%) van de assistenten is op de hoogte van het bestaan van de RPR. Van deze groep assistenten geeft 93 procent aan ook inhoudelijk op de hoogte te zijn. Bij specifiek doorvragen blijkt echter dat men niet zo goed op de hoogte is als men zelf veronderstelt. Dit geldt bijvoorbeeld voor het onderdeel Klachtencommissie.

Van diegenen die bekend zijn met de RPR is 57 procent op de hoogte via de werkgever en twintig procent via Vedias (spontaan genoemd). De rest van de respondenten is op de hoogte via een combinatie van informatiebronnen (22%), veelal via de werkgever en collegae of via Vedias en collegae. Daarnaast geeft een aantal aan via de opleiding op de hoogte te zijn gebracht.

Klachtencommissie

Van die respondenten die op de hoogte zijn van de RPR (73% van de respondenten), blijkt 33 procent bekend te zijn met de Klachtencommissie (absoluut: 161 respondenten). Van deze groep assistenten geeft 88 procent aan ook te weten wat het doel van deze commissie is.

Van diegenen die bekend zijn met de Klachtencommissie weet 45 procent dit via de werkgever, twintig procent via Vedias (spontaan genoemd) en de rest is op de hoogte gebracht via een combinatie van informatiebronnen waaronder collegae, Vedias en werkgever.

Een interessante hypothetische vraag in relatie tot de Klachtencommissie is bij wie men aan zou kloppen in geval van (werkgerelateerde) problemen. De meerderheid (67%) geeft aan zich voor een oplossing tot de werkgever te wenden. De overige 33 procent noemt andere oplossingen zoals een personeelsfunctionaris, een vertrouwenspersoon, of belangenverenigingen zoals Vedias en AbvaKabo.

Sinds het bestaan van de Klachtencommissie is er nog nooit een klacht ingediend. Gezien de aard van dit onderzoek is het een interessante vraag of er assistenten zijn die dit wel overwogen hebben. En zo ja, wat voor hen de reden hiervoor was. Van de 161 respondenten (absoluut aantal) die van het bestaan van de Klachtencommissie afweten, geven er negen (absoluut aantal) aan een klacht overwogen te hebben. Ondanks dat er nooit klachten zijn binnengekomen geeft één respondent aan daadwerkelijk een klacht te hebben ingediend aangaande een arbeidsconflict met de werkgever.

De overwogen klachten zijn zeer uiteenlopend van aard (omgang ten aanzien van personeel; dood van een kitten; onenigheid over uitbetaling oproepdienst en feestdagen en loonschaal Vedias) en vallen niet altijd binnen het kader van de RPR.

Conclusies

Met deze enquête is geen grote nalatigheid voor wat betreft de naleving van de RPR vastgesteld. Wel zijn er verschillende aandachtspunten signaleerd.

Ongeveer een kwart van de assistenten blijkt niet op de hoogte te zijn van het bestaan van de RPR (27%). Daarnaast blijken diegenen die wel bekend zijn met de RPR inhoudelijk niet op de hoogte te zijn.

Ook de Klachtencommissie is bij een schrikbarend klein aantal respondenten bekend, terwijl er toch een deel van de assistenten zegt inhoudelijk op de hoogte te zijn van de RPR. Daarnaast blijkt dat de overwogen klachten zeer uiteenlopend van aard zijn en niet altijd binnen het kader van de RPR vallen. Wat opviel omtrent de herkomst van informatie is dat Vedias in veel gevallen spontaan genoemd werd en daarmee een belangrijk referentiekader is voor assistenten.

Aanbevelingen

Gezien de onbekendheid ten aanzien van zowel het bestaan van de RPR als haar inhoud (dit geldt onder meer voor de Klachtencommissie), wordt aanbevolen om deze beter te communiceren naar de assistenten.

Manieren om deze doelgroep beter te bereiken zijn bijvoorbeeld:

- een heldere simpele samenvatting van de huidige RPR;
- informatieverstrekking verspreiden via praktijken, opleidingen, persoonlijke benadering et cetera;
- ludieke acties tijdens congressen en dergelijke.

Aangezien Vedias vaak genoemd wordt als informatiebron, kan zij een belangrijke rol vervullen bij de communicatie richting assistenten.

Om de klachtenafhandeling te verbeteren wordt aanbevolen deze toegankelijker en duidelijker te maken. Het opstellen van een protocol voor klachtenafhandeling is een mogelijkheid. Met daaruit verkregen informatie kan beter inzicht verkregen worden over aantallen, aard en afhandeling van de klachten. Tevens kunnen knelpunten aangaande de RPR geïdentificeerd worden.

Daarnaast verdient het aanbeveling om het kennisniveau van de dierenartsen omtrent de RPR en aanverwante zaken te bekijken. Indien nodig kan door middel van voorlichting aan deze groep het kennisniveau over de RPR vergroot worden.

Naschrift bij 'Kwantitatief onderzoek dierenartsassistenten Voorjaarsdagen 2002'

M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

Juist om ervoor te zorgen dat de bekendheid van de Rechtspositieregeling voor Dierenartsassistenten werd vergroot, heeft het Hoofdbestuur in januari 2002 besloten om iedere practicus-ondernemer, lid van de KNMvD, een tweetal exemplaren van de Rechtspositieregeling 2002 toe te sturen. Daarbij verzocht het Hoofdbestuur de leden vriendelijk een exemplaar van de Rechtspositieregeling te overhandigen aan de in dienst zijnde dierenartsassistenten. Middels een bestelformulier konden extra exemplaren van de Rechtspositieregeling 2002 zonder kosten worden be-

steld bij het Bureau van de KNMvD.

De KNMvD heeft na overleg met Vedias een exemplaar van de Rechtspositieregeling 2002 toegestuurd aan alle leden van Vedias. De Rechtspositieregeling 2003 zal op dezelfde wijze onder de leden worden verspreid. In overleg met Vedias zullen exemplaren aan de leden van Vedias ter beschikking worden gesteld.

Drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess is stafmedewerker bij de KNMvD.

Een nieuwe eend in de vaccinatiebijt: het vectorvaccin

Merrial introduceert een innovatief influenza-tetanus-vaccin voor paarden

J. Hulsen

Berichten en verslagen

deze vaccins en kent als geen ander de kenmerken en eigenschappen ervan.

Een vectorvaccin werkt als volgt. Een levend - maar veilig - virus brengt een specifiek deel van het erfelijk materiaal van een pathogeen virus in cellen van het dier dat je vaccineert. De geïnfecteerde cellen worden aangezet om het erfelijk materiaal af te lezen en ze bouwen het antigeen waarvoor dit codeert. Vervolgens presenteren de cellen dit antigeen op hun celwand aan specifieke afweercellen, T- en B-lymfocyten. Die gaan dan aan de slag om antilichamen te maken en cellulaire immuniteit te ontwikkelen. Dit proces verloopt identiek als bij een natuurlijke infectie.

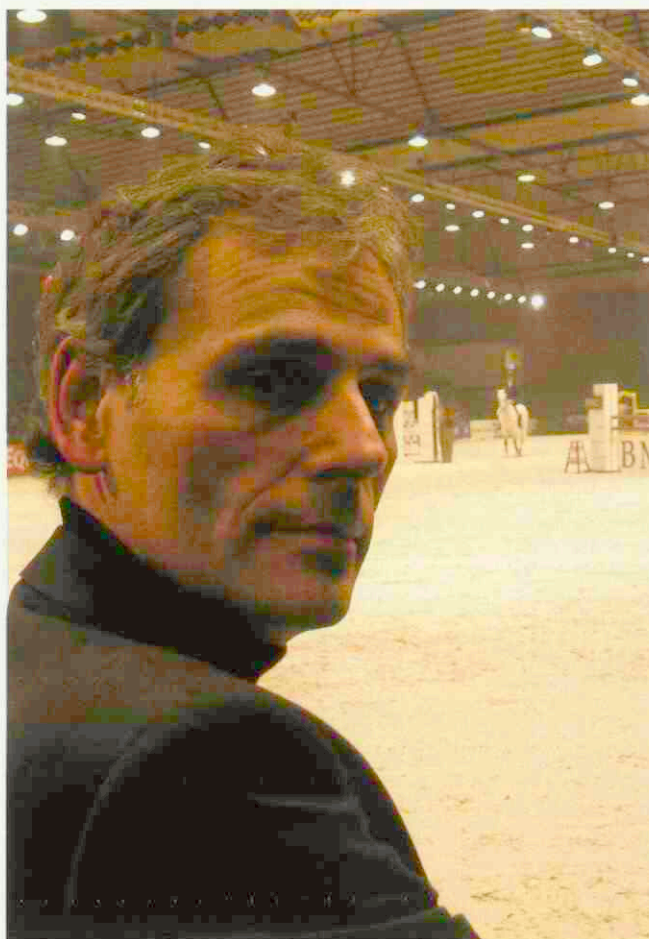
Klinkt gemakkelijk, veilig en effectief. Maar is dat ook zo? Met andere woorden: tijd voor een gesprek met een deskundige van het bedrijf dat het eerste vectorvaccin voor paarden in Europa lanceert: dr. Jules Minke. Hij is projectleider vaccinontwikkeling voor gezelschapsdieren en paarden bij Merrial en werkt in Lyon, Frankrijk.

De eigenschappen van vectorvaccins

Vectorvaccins zorgen voor een nabootsing van de natuurlijke infectie. Ze lijken in dit opzicht op levende (MLV) vaccins. De cel presenteert het antigeen op zijn celmembranen in combinatie met MHC-1, wat leidt tot stimulering van zowel T- als B-lymfocyten. MHC is de afkorting van Major Histocompatibility Complex. B-lymfocyten zorgen voor antilichaamproductie, T-lymfocyten zijn betrokken bij de cellulaire immuniteit.

Het vectorvirus dat Merrial gebruikt, bezit het voordeel dat geen virusvermenigvuldiging optreedt in het gevaccineerde dier. In dit opzicht lijkt het op een geïnactiveerd vaccin. De cel maakt wel onderdelen van het vectorvirus aan, maar komt niet tot constructie van het complete virus. Er bestaat geen risico op spreading van vaccinivirus, terugkeer naar virulentie of ziektedoorbraak bij immuunincompetente dieren. De producent van het vectorvaccin moet hiervoor natuurlijk wel een geschikt vectorvirus in handen hebben. Merrial gebruikt een - gepatenteerd - kanariepokkenvirus.

Geïnactiveerde vaccins stimuleren met name de B-lymfocyten (= antilichaamproductie), waarschijnlijk doordat het

Dierenarts Jules Minke op de Zwolse Paardendagen. Onder zijn leiding ontwikkelde Merrial een lijn van vectorvaccins, met een vaccinstam van het kanariepokkenvirus als vector.

antigeen in combinatie met MHC-2 wordt gepresenteerd. Echter in combinatie met bepaalde adjuvantia kan ook T-celactiviteit in meer of mindere mate opgewekt worden (= cellulaire immuniteit).

Merrial maakte haar eerste vectorvaccin voor honden en begon vervolgens met de ontwikkeling van vectorvaccins voor katten: rabiës en leukose (FeLV). Deze vaccins zijn reeds enkele jaren beschikbaar in Amerika. Sinds kort is het FeLV-vaccin ook in Europa op de markt.

Een bijzonderheid van deze vaccins is dat ze geen adjuvans bevatten. Om zonder adjuvans te kunnen werken, moet je een levend vaccinivirus gebruiken. Zoals vectorvaccins.

Moederbedrijf Aventis werkt ook aan enkele humane vaccins gebaseerd op de vectortechnologie, ondermeer tegen het

AIDS-virus. Deze verkeren reeds in het stadium van klinisch onderzoek. Ook hiervoor gebruikt het het kanariepokkenvirus.

Veiligheid

De eerste specifieke risico's waar je aan denkt bij een recombinantvirus bestaan uit spreiding van het virus, verandering van het virus en uitwisseling van genetisch materiaal met andere virussen. "Het kanariepokkenvirus dat wij gebruiken kan zich niet vermeerderen in zoogdiercellen", stelt Minke. Het wordt opgenomen in cellen op de injectieplaats en verder komt het niet. Er vindt geen productie van nieuw virus plaats, geen verspreiding en geen uitscheiding. Bij studies in verschillende diersoorten is het nooit gelukt om virus terug te isoleren na toediening.

Minkes medewerkers gebruiken telkens dezelfde plaatsen in het genoom van het vectorvirus om het genetisch materiaal in te bouwen. Daarbij verandert het tropisme¹ van het virus blijkbaar niet. "Merials vectorvirus kan alleen kanaries en kanarieachtigen infecteren, en zich alleen in deze diersoorten vermenigvuldigen", vertelt Minke. Hij testte alle vectorvaccinavirussen die zijn projectgroep tot heden maakte op kanaries. Daarbij keek hij of het virus zich in deze diersoort anders ging gedragen. Alle vaccinavirussen bleken veilig voor de gevoelige gastheer. "De vectorvaccinavirussen gedragen zich identiek aan het oorspronkelijk kanariepokkenvaccinavirus."

Bij een nieuw vaccin zijn dierenartsen natuurlijk ook geïnteresseerd in algemene veiligheidskenmerken zoals aantal en type entreeacties. "Minimaal", meent Minke. "Ons nieuwe vaccin bleek in vergelijkend veldonderzoek even veilig als een beproefd en veilig vaccin dat reeds jarenlang in Nederland wordt gebruikt (Tetagripiffa®, Merial). Het is en blijft een vaccin, wat betekent dat je incidenteel te maken zult hebben met een entreeactie, zoals zwelling op de injectieplaats."

Goed beheersbaar productieproces

Klassiek influenzavirus voor vaccinproductie wordt in de regel gekweekt op bebroede kippeneieren. Daarbij inoculeert men de allantoïsvloeistof met vaccinavirus, via een klein gaatje in de eierschaal. Het ei wordt in een broedkast geplaatst en het virus gaat zich vermenigvuldigen. Na een vastgestelde periode worden de eieren gebroken en het virus geoogst.

Viruskweek op eieren heeft als nadeel dat het een moeilijk beheersbaar systeem is. Eieren kunnen biologisch verontreinigd zijn, dus er gaat er wel eens een rotten. Dit betekent dat in het productieproces alle eieren geschouwd moeten worden, waarbij de kans bestaat dat een verontreinigd ei aan het oog ontsnapt.

Het oogsten van het virus uit de eieren is een complex proces. Afhankelijk van het aantal zuiveringsstappen, zal het uiteindelijke vaccin eimateriaal bevatten. Dit eiwit kan entreeacties opwekken.

Het vectorvirus dat Minke gebruikt wordt gekweekt op cellen. Dit kweekproces is veel beter beheersbaar dan kweken op eieren. Het feit dat het vectorvirus in celkweken wordt geproduceerd heeft daardoor voordelen, voor zowel de producent als voor de gebruiker.

Een ander voordeel voor de producent is dat als je eenmaal een geschikte vector hebt, het relatief eenvoudig is om nieuwe vaccins te maken. Zodra de eiwitten bekend zijn die de beschermende immuniteit opwekken en het genetisch materiaal gelokaliseerd is dat codeert voor deze eiwitten, kan een nieuw vaccin gebouwd worden. Als de OIE het vaccinatieadvies voor equine influenza verandert, kan Merial relatief soepel en snel haar vaccin aanpassen. Minke noemt de vectortechniek bij uitstek geschikt voor *emerging diseases*, indien het agens zich zeer moeilijk laat vermenigvuldigen in het lab.

Werkzaamheid

"Ik ben ervan overtuigd dat dit een van de beste, zo niet het beste, influenza-tetanus-vaccin op de markt is." Minke onderbouwt zijn overtuiging met vaccinatie-challenge onderzoek, uitgevoerd door een onafhankelijk instituut. "Voor inschatting van de werkzaamheid geeft vaccinatie-challenge onderzoek de beste informatie."

Met name de vaccinatie van jonge paarden is van belang, benadrukt hij langs neus en lippen weg. Deze dieren lopen het grootste risico en hebben de minste afweer.

Waarom een influenza-tetanus-vaccin en niet alleen influenza? "Omdat de markt dat wil. Onze marketingmanagers melden dat de vraag naar een monovalent vaccin voor influenza gering is. Alleen Duitsland en Engeland kennen daarvoor een redelijke omzet."

Merials influenza-tetanus-vaccin bevat een adjuvans. Dat is nodig voor de tetanuscomponent, die bestaat uit tetanustoxoïd. De influenzacomponent, het vectorvaccin, heeft in principe geen adjuvans nodig. Maar het adjuvans verbetert wel de effectiviteit.

Ontwikkeling en registratie van een volledig nieuw vaccin

De ontwikkelings tijd van Merial's vectorvaccins blijkt vergelijkbaar met die van conventionele: ongeveer vijf jaar. De eerste *constructen* werden in 1997 gemaakt, in 1998 begonnen de *feasability*-studies².

Het influenza-tetanus-vaccin van Merial *ProteqFlu-Te®* heeft een centrale Europese registratie. Dit kon niet anders, legt Minke uit, omdat het een totaal nieuwe techniek betreft. Nationale autoriteiten mogen hierover niet oordelen. EMEA, de Europese registratieautoriteit, toetst overigens net als de nationale autoriteiten elk diergeneesmiddel op kwaliteit, veiligheid en effectiviteit. Kwaliteit verwijst hier naar kenmerken als de samenstelling, de verpakking, de houdbaarheid en de bijgeleverde informatie op etiket en bijsluiter.

Het duurde één jaar tussen indienen van het dossier en een positief advies van EMEA. "Dit vind ik heel snel en dat geeft aan dat wij een kwalitatief goed dossier hebben samengesteld." Het registratiedossier bevat alle (onderzoeks-)gegevens over kwaliteit, werkzaamheid en veiligheid van het betreffende diergeneesmiddel. De Europese commissie moest vervolgens het positieve advies van EMEA bekrachtigen, om de registratie definitief te maken. Dit is inmiddels een feit.

Concluderend

Het is duidelijk dat Jules Minke vol zit van vertrouwen. "Ik weet niet of andere farmaceutische bedrijven ook met vectorvaccins komen, maar ik denk 't wel. Het is een veelbelovende techniek."

¹ Tropisme = gastheer- en weefsel specificiteit (jh).

² Oriënterend onderzoek naar veiligheid en effectiviteit, en naar het inrichten van het productieproces (jh).

Het doden van dieren

Maatschappelijke en ethische aspecten

J.G. van Logtesteyn

Op dinsdag 18 juni 2002 werd onder de titel 'Het doden van dieren, maatschappelijke en ethische aspecten' een symposium georganiseerd door de Hoofdafdeling Dier en Maatschappij van de Faculteit der Diergeneeskunde. Ruim 170 deelnemers luisterden aandachtig naar een aantal zeer boeiende voordrachten en discussieerden in groepen over allerlei deelonderwerpen.

Het verslag van dit symposium is verschenen bij Wageningen Academic Publishers*. Gezien de betrokkenheid van vrijwel alle dierenartsen bij dit onderwerp - wat overigens niet tot uiting kwam in het aantal symposium-deelnemers! - leek het zinvol een korte samenvatting van voordrachten en discussies te presenteren. Te hopen valt dat veel dierenartsen na lezing zich verder in dit belangrijke onderwerp willen verdiepen en dus het boek aanschaffen! Want vrijwel alle dierenartsen hebben met het doden van dieren te maken. Is het niet in de nutsdierenpraktijk danwel in de gezelschapsdierenpraktijk. Maar ook in het onderwijs, in het wetenschappelijk onderzoek, in dierentuinen en bij de jacht en het natuurbeheer.

Professor Berry Spruyt, voorzitter van de Hoofdafdeling Dier en Maatschappij van de Faculteit der Diergeneeskunde opende het symposium met 'enkele omtrekkende bewegingen'. Een morele rechtvaardiging van het doden van dieren wordt sterk bepaald door de omstandigheden waaronder wij met dieren verkeren en door de functie die het dier voor de mens vervult. Zo constateert hij dat heel verschillend tegen bijvoorbeeld konijnen wordt aangekeken in hun rol als huisdier, voedselbron, proefdier of wild dier.

Professor Paul Schnabel, directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau gaf een 'sociologische visie op was sociaal kan en a-sociaal is geworden'.

Hij maakte een onderscheid tussen onze eigen dieren - dieren van anderen - leuke dieren buiten - enge dieren binnen en buiten - gebruiksdieren en - kijkdieren. Deze subjectieve indeling bepaalt onze visie op 'beschermwaardigheid' en onze vrijheid om die dieren te doden. Van invloed daarop zijn het secularisatieproces en de evolutietheorie. Daarnaast speelt een rol dat de mens méér met het dier gemeen heeft dan vroeger wel werd aangenomen en geïndoctrineerd.

Professor Jan L. van Zanden, hoogleraar Geschiedenis Utrecht behandelde historische aspecten rond het doden van dieren. Hij schetste de veranderingen in de verhouding mens-dier in de loop van de tijd. De mens als natuurlijke heerser en overlever, als hoeder van de schepping, het liberale voortplantingsgeloof, de vervreemding van de stadsmens van de natuur, de ontwikkeling van de agro-industrie.

Zo is er een steeds grotere afstand ontstaan tussen een persoonlijke en 'zakelijke' en een meer 'emotionele' en 'maatschappelijke benadering'. Antropomorfisme en ver doorgevoerde Darwinisme spelen zeker een rol van betekenis.

Professor de Tavernier, hoogleraar Agrarische Bio- en Milieu-ethiek behandelde ethische aspecten. De traditionele antropocentrische ethiek gecombineerd met verantwoordelijkheid van de mens voor de schepping krijgt meer en meer gezelschap van de zoöcentrische ethiek waarbij aan dieren rechten worden toegekend puur en alleen omdat ze ook levende wezens zijn.

Daarom zou je dieren niet mogen discrimineren alleen vanwege hun nut voor de mens of omdat ze economisch overbodig zijn. De meeste mensen behandelen dieren nu terecht op basis van twee principes: 'wel doen' en 'niet schaden'. In de veehouderij en in de proefdierensector bijvoorbeeld moet de mens al het mogelijke doen om gezondheid en welzijn te bevorderen en negatieve invloeden te vermijden.

De Tavernier gaat uitgebreid in op ethische aspecten van doden van dieren in het algemeen, van slachten, van 'humaan' slachten met of zonder bedwelmingsmiddelen.

Professor Boon, hoogleraar Dier en Recht van de Faculteit behandelde juridische aspecten. Een lezenswaardig verhaal! Hij stelde bijvoorbeeld de vraag wat juridisch verantwoord is: het doden van 2 miljoen garnaal of één olifant om dezelfde hoeveelheid voedsel voor de mens te leveren.

Hij geeft inzicht in wetgeving inzake het doden van allerlei categorieën dieren. Maar vindt wel dat velen doen wat hun persoonlijk goeddunkt, niet gehinderd door wetgeving.

De homo sapiens is volgens hem geen lieverdje gebleken! Boon is van mening dat de bestaande wetgeving maar vooral ook de rechtstoepassing met betrekking tot het doden van dieren moet worden aangepast.

Relevante sectoren

In de middag werden inleidingen verzorgd over de meest relevante sectoren, waarin het doden van dieren ethische vragen oproepen en daarna werd in vijf groepen daarover gediscussieerd.

Veehouder

Ingeleid door de heer Schenk, voorzitter van de afdeling Veehouderij van LTO. Alhoewel het houden en doden van nutsdieren een breed maatschappelijk aanvaard gegeven is, roept vooral het doden op massale schaal en zeker wanneer het niet slachtrijpe en gezonde dieren betreft veel weerstand op. De acceptatie wordt namelijk goeddeels bepaald door de ratio maar ook door de emotionele beleving.

Gezelschaps- en recreatiedieren

Ingeleid door mevrouw dr. Endenburg van de Faculteit der Diergeneeskunde. Hier volgde een zeer geanimeerde discussie over bijvoorbeeld euthanasie, ingrijpende medische be-

* Het doden van dieren: maatschappelijke en ethische aspecten. Redactie: Peter Koolmees, Joanna Swabe en Bart Rutgers. 2003 - 128 pagina's - paperback - ISBN 907 6998191. Kosten: 20 euro exclusief BTW en verzendkosten. Te bestellen bij Wageningen Academic Publishers, Postbus 220, 6700 AE Wageningen. Tel.: 0317-476514, fax: 0317-453417. E-mail: sales@wageningenacademic.com

handelingen, contextafhankelijke behandeling en de 'kosten-baten' verhouding.

Proefdieren

Ingeleid door mevrouw dr. Fentener van Vlissingen. Onderwerpen als omvang en rechtvaardiging van dierproeven kwamen aan de orde. Zo ook de onaanvaardbaarheid van de dood als eindpunt in dierproeven, de wijze van doden en ethische aanvaardbaarheid, een verdiend 'pensioen' voor sommige dieren.

Vissen, schadelijke dieren en in het wild levende dieren

Ingeleid door de heer dr. Van De Vis en ir. De Jonge. Voorwaar een breed scala en heel interessante discussies. Voor sommige lezers zal het misschien vreemd voorkomen dat de vissen een aparte plaats kregen in de discussie, maar er is nu eenmaal een significante maatschappelijke discussie! De discussie gaat nu nog vooral over pijnloos doden van verschillende vissoorten, bijvoorbeeld paling, maar ook zeevis aan boord van grote zeeschepen.

Begrijpelijk dat vooral de jacht en het doden van dieren in zogenaamde 'natuurgebieden' veel aandacht kregen.

Dieren in dierentuinen

Ingeleid door prof. Frankenhuis. Een heel boeiende discussie. Méér en heftiger problemen dan je zou denken. Vooral omdat dierentuinen uiteraard bestaan bij de gratie van (vaak en veel jeugdige) bezoekers, die er niet altijd bij stilstaan dat de dood van dierentuindieren ook onvermijdelijk is en dat carnivoren bijvoorbeeld soms zich voeden met levende dieren.

Epiloog

Dr. Brom van het bekende Centrum voor Bio-ethiek en Gezondheidsrecht van de Utrechtse Universiteit verzorgde

een uitstekende 'epiloog', min of meer dus een samenvatting en conclusies. De mens-dier relatie en zeker het doden van dieren heeft een duidelijke plaats gekregen in de maatschappelijke discussie en in de 'sociale' moraal. Respect voor dieren vormt de kern daarvan. Maar een open discussie op basis van argumenten moet nog tot meer uniforme opvattingen leiden.

Aurivom

Onlangs heeft de Vereniging Aurivom haar leden uitgenodigd voor een vergadering op 23 april 2003 (Hotel Mercure, Bunnik, 20.00 uur). Aurivom beheert het vermogen uit de opbrengst van de verkoop van het verzekeringspakket van de destijds Onderlinge Waarborgmaatschappij Movir U.A. aan de ING Groep. Na overdracht van haar onderneming is Movir U.A. omgevormd tot Vereniging Aurivom. Lid van Aurivom zijn zij, die op 4 oktober 1999 lid waren van Movir U.A. Op de vergadering van 23 april 2003 is een voorstel tot liquidatie van Aurivom aan de orde gekomen, waarbij werd voorgesteld per lid € 3.140,- uit te keren. Via de website www.aurivom.nl zijn de vergaderstukken in te zien.

Voor de goede orde maken wij u er op attent dat leden van Aurivom hun eventuele adreswijziging zelf aan Aurivom moeten doorgeven (dit is van belang ter voorbereiding van de uitkering). U kunt dat via de website van Aurivom doen

(klik op 'post'), of per email naar: info@aurivom.nl. Adreswijzigingen kunnen ook per post worden verzonden aan: Aurivom, Postbus 345, 3430 AH Nieuwegein. Faxnummer: 030-6300927. Aurivom is niet telefonisch bereikbaar. Voor alle duidelijkheid en wellicht ten overvloede merken wij op dat de voorgestelde liquidatie van Aurivom geen enkele invloed heeft op lopende arbeidsongeschiktheidsverzekeringen bij Movir. Wanneer u ná 4 oktober 1999 uw arbeidsongeschiktheidsverzekering bij Movir heeft beëindigd (bijvoorbeeld in verband met beëindiging van de praktijk of overgang naar een andere verzekeringsmaatschappij), doet dat niets af aan de rechten die u heeft als lid van Aurivom en komt u in aanmerking voor de uitkering.

Bij vragen kunt u contact opnemen met mevrouw drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess, stafmedewerker KNMvD.

Hill's Symposium on Oral Care

J. Gajentaan

Congressen en cursussen

Op 20 maart dit jaar werd in het Apollohotel in Amsterdam het Hill's European Symposium on Oral Care georganiseerd. Aan een honderdtal genodigden uit de kringen van de veterinaire tandheelkunde werd een indrukwekkend programma van lezingen over mond- en tandheelkunde bij

gezelschapsdieren gepresenteerd.

De aan Amerikaanse universiteiten verbonden tandartsen Christopher Cutler en Steven Offenbacher beten het spits af met lezingen over de nieuwste inzichten in de ontstekingsmechanismen in de mondholte en de immunopathologische en systemische effecten daarvan. Fraser Hale, dieren-tandarts in Canada, ging daarna diepgaand in op de parodontieën bij hond en kat; daarna besprak hij het belang van de 'Home Care', waarbij hij zowel de positieve als de negatieve gevolgen ervan aan de orde stelde.

Colin Harvey (één van 's werelds oergrootvaders van de dier-tandheelkunde) sprak daarna over het VOHC keurmerk. VOHC is de afkorting van Veterinary Oral Health Council, een wereldwijde, onafhankelijke instelling die keurmerken geeft aan tandheelkundige producten voor dieren. De VOHC wordt geruggesteund door de European Veterinary Dental Society. Later op de dag stelde Harvey de beruchte neklesies bij katten

aan de orde. Na de middagpauze hield Ross Harley uit Engeland een uitstekende voordracht over het gingivo-stomatitis-syndroom bij de kat. Helaas weinig nieuws, maar wel hoop. Lars Theyse vertelde over zijn onderzoek bij katten met gingivitis-stomatitis en de invloed daarop van een speciaal dieet, en over zijn veldonderzoek met (hoe kan het anders) Hill's Prescription Diet Feline t/d. Een afsluitende lezing over de rol van de voeding voor de tandheelkundige patiënt werd gepresenteerd door Jacques Debraekeleer.

De deelnemers aan het Symposium keerden zeer tevreden huiswaarts met veel nieuwe en/of opgefriste kennis, niet in het minst door de in de pauzes in een buitengewoon aimabele sfeer gevoerde discussies.

Nationaal Platform Pijn bij Dieren

De Sectie Veterinaire Anesthesie van de Faculteit der Diergeneeskunde wil het bewustzijn over het probleem 'pijn bij dieren' vergroten en daardoor de pijnherkenning en -bestrijding verbeteren. Vanuit de Stichting Nationaal Platform Pijn bij Dieren, verzorgt zij een update informatievoorziening aangaande pijn bij dieren aan dierenartsen en dierenartsassistenten.

Het Nationaal Pijnsymposium

Onder auspiciën van het Nationaal Platform Pijn bij Dieren organiseert PAO-Diergeneeskunde op zaterdag 31 mei 2003 het *Nationaal Pijnsymposium* in het Ampt van Nijkerk. Het symposium is van 8.30 tot 17.00 uur.

Sprekers uit binnen- en buitenland zullen de laatste ontwikkelingen op het gebied van achtergronden, herkenning en bestrijding van pijn bij de verschillende diersoorten

presenteren.

In separate sessies wordt er voor dierenartsen en voor dierenartsassistenten een volwaardig programma geboden waarin zowel basale als klinisch toepasbare aspecten van pijn en pijnbestrijding aan de orde zullen komen.

Kosten voor deelname aan dit symposium zijn - dankzij de ruimhartige sponsoring - slechts € 195,- (cursusnummer 03/917) voor dierenartsen en € 92,- (cursusnummer 03/801) voor dierenartsassistenten.

Meer informatie en aanmelding via PAO-Diergeneeskunde, telefonisch 030 - 251 73 74, fax 030 - 251 64 90 of e-mail aanmelding.paod.nl

Sponsors: Schering-Plough Animal Health, Boehringer Ingelheim, Pfizer Animal Health.

46e Peerdepieten

Op zondag 11 mei 2003 organiseert de Diergeneeskundige Studenten Kring voor de 46e keer de Peerdepietendag op drafbaan Duindigt te Wassenaar. Traditiegetrouw zullen twaalf studenten diergeneeskunde het tegen elkaar opnemen

in de bloedstollende Peerdepietenkoers. Heel veterinair Nederland zal in Ascot-stijl de pikeurs aanmoedigen. Zowel op als naast de baan is volop entertainment. Zo is er een spectaculaire vuurshow en er is een karikatuurtekenaar aanwezig. Vanaf 13.00 bent u van harte welkom op Duindigt.

Wij zien uit naar uw komst!

J. Kraai

Op 7 februari 2003 is collega Joh^s (Johannes) Kraai op 91-jarige leeftijd na een betekenisvol leven overleden.

Joh^s Kraai werd geboren op 11 juli 1911 in Ellersingshuizen (gemeente Vlagtwedde) op een (gemengd) boerenbedrijf. Reeds kort na het verlaten van de lagere school wist hij waar zijn toekomst zou moeten liggen: of als boer of als veearts. Aangezien de oudste zoon de keuze 'boer te worden' reeds gemaakt had startte Joh^s, daarbij gestimuleerd door zijn ouders, de middelbare school opleiding op gemeente HBS te Ter Apel. Dit was een volledige dagtaak: school- en reistijd namen meer dan elf uur in beslag, waarna het huiswerk nog gemaakt moest worden, maar het lukte! Bij de keuze 'veearts worden' speelde een belangrijke rol het beeld dat hij had van de beroepsuitoefening van de collegae Alberda van Ekenstein en Aukema die destijds in zijn geboortestreek praktiseerden.

In 1930 was hij één van de zeventien die dat jaar aankwamen. Hij werd lid van Unitas en ontmoette daar en op de faculteit een deel van zijn vrienden voor het leven. Hij studeerde af in 1937 nadat bijna een jaar verloren was gegaan door de gevolgen van een besmetting met (vermoedelijk bovine) tuberculose. Tijdens de Utrechtse jaren was hij actief; zo was hij prorector van de Senaat van Unitas, lid van D.I.G. (Duim in 't Gat) en in 1932 medeoprichter van de D.S.K.

Na zijn afstuderen volgde een periode van twee jaren waarin werd waargenomen en geassisteerd. Tijdens de periode waarin hij bij collega Siebenga in Oldeberkoop werkzaam was maakte hij kennis met een destijds 'nieuwe' techniek: de kunstmatige inseminatie.

Eind 1938 trad hij in het huwelijk met Jantje Georgius uit Blijham. Ze vestigden zich in Tolbert waar in april 1939 de praktijk van collega Bruijzel werd overgenomen. Er volgde tevens een aanstelling als gemeente-dierenarts. Voorts verrichte hij werkzaamheden in het kader van de vleeskeuring voor de gemeente Leek.

Vooruitstrevend als hij was benaderde hij de buurtcollegae om tot een vakantie- en weekendregeling te komen, een tot op dat moment onbekend fenomeen in die regio. Op basis van de kennis die hij in Oldeberkoop had opgedaan was hij in 1942 ook de motor achter de oprichting van de eerste Nederlandse KI-vereniging die de destijds bekende stier Edelman exploiteerde vanuit een stal achter het lokale café. Het praktiseren was zwaar en tijdrovend, als vervoermiddel fungeerden fiets, solex, motor en auto. Thuis runde zijn echtgenote de apotheek en het tot vijf personen uitgegroeide gezin. Maatschappelijk was hij actief wat blijkt uit zijn voorzitterschap van de Boerenleenbank en de rol die hij op zich nam bij het stichten van het dorpshuis. Ook het bridgespel werd door hem lokaal geïntroduceerd.

Hij hield niet alleen van het werk, hij beheerste het ook goed waarbij zijn normen hoog lagen.

Na zijn pensionering demonstreerde hij ondergetekende nog eens hoe je door omstandigheden gedwongen, jaarlingen soms 'staande' moet castreren. Mede omdat hij niet de geschikte associé kon vinden voor de inmiddels tot 'meermans' uitgegroeide praktijk, greep hij in 1952 de kans om directeur te worden van de pas opgerichte Vleeskeuringkring 'Westerkwartier'.

In 1955 volgde zijn aanstelling tot Adjunct Inspecteur Veterinaire Inspectie voor de Volksgezondheid en de Veterinaire Dienst in Amersfoort. Het gezin verhuisde van Tolbert naar Bilthoven, bepaald een hele overgang.

Na zeven jaar uitermate plezierig te hebben samengewerkt met collega van der Veen volgde hij deze op als Inspecteur voor de provincie Utrecht. Het waren drukke jaren: er werd intensieve contacten onderhouden met de Commissaris van de Koningin, de burgemeesters en hun vleeskeuringsdiensten, de faculteit en de beroepsgroep. Daarnaast werden frequent de uitbraken van dierziekten als mond- en klauwzeer, klassieke varkenspest en zelfs rabiës bestreden met behulp van een vertrouwde (qua omvang bescheiden) vaste staf van medewerkers. Waar nodig deed hij een beroep op de Gezondheidsdienst, de practici en waarbij nodig de GGD's.

Binnen de KNMvD was hij aanvankelijk lid van de afdeling Groningen-Drente en later van de afdeling Utrecht waarvan hij vier jaar voorzitter was. Daarnaast fungeerde hij een periode als lid van het Algemeen Bestuur.

Na zijn pensionering in 1976 verrichtte hij nog een aantal jaren parttime werkzaamheden voor de Inspectie naast de intensiever wordende taak als verzorger van zijn echtgenote die in de loop der jaren steeds minder mobiel geworden was en uiteindelijk in 1991 zou overlijden.

Op 12 februari hebben hun drie kinderen, de partners en de tien kleinkinderen als een hechte familie afscheid genomen van een man wiens leven voor velen betekenis heeft gehad.

Frans van Schie

Kamercommissie vergadert over bestrijding KVP, MKZ

Standpunten KNMvD worden serieus genomen

Jan Hulsen en Hugo de Groot

Maatschappij nieuws

Op 2 april 2003 vond algemeen overleg plaats van de Vaste Kamercommissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij met de minister. Op de agenda stonden de draaiboeken MKZ, het beleidsdraaiboek KVP en heroverweging van het kortingensysteem GWWD. Minister Veerman geeft nadrukkelijk aan een voorstander te zijn van vaccineren. Hij en vele leden van de commissie verwijzen naar de rol en de mening van de Nederlandse dierenartsen.

Een bijzondere gewaarwording, de eerste keer aanwezig zijn bij een vergadering van leden van de Tweede Kamer. Vlakbij zitten vele vertrouwde gezichten. Het zijn bekende mensen van de tv in mijn woonkamer. En ze praten over de wijze waarop belangrijke veterinaire kwesties in ons land geregeld moeten worden, namelijk de bestrijding van besmettelijke dierziekten.

Wien van den Brink heeft het woord. Voorheen boegbeeld van de Nederlandse Vakbond Varkenshouders. Van den Brink benadrukt het grote economische risico van vaccinatie zolang er geen afzet zekerheid bestaat voor de producten van gevaccineerde dieren. Hij haalt het gezegde 'de een zijn brood is de ander zijn dood' uit de kast, als hij aandringt om vaccinatie niet vast te leggen in het draaiboek. Andere landen en andere handelspartijen, zo zegt hij, zullen zeker hun kans grijpen, ten koste van Nederland. Oplaat van de VVD hield eerder een betoog dat hier op aansluit. Het non-vaccinatiebeleid vormt in Van den Brink's ogen trouwens een voorbeeld van slecht beleid.

De CDA'er Ormel interrumpeert Van den Brink en stelt dat zijn partij niet accepteert dat gezonde gevaccineerde dieren vernietigd worden. Hij pleit ervoor om te vaccineren als morgen een uitbraak plaatsvindt, ongeacht de status quo van de EU-regelgeving. Vervolgens moet alles in het werk gesteld worden om te voorkomen dat de dieren en producten van de dieren vernietigd worden.

Vaccinatiebeleid

Alle partijen zijn van mening dat bij uitbraak van een besmettelijke dierziekte gevaccineerd moet kunnen worden. Ook minister Veerman vertelt een tegenstander te zijn van het non-vaccinatiebeleid, maar voorlopig werkt hij met de realiteit van de dag. En waarschijnlijk betekent dat stamping out, en noodvaccinaties voorafgaande aan ruiming. De uiteindelijke strategie zal pas beslist worden op het moment dat dit aan de orde is.

De EU werkt aan een richtlijn voor de bestrijding van MKZ-uitbraken die eind dit jaar wordt verwacht. In de concept-EU-richtlijn herkrijgt een land de 'vrij status' bij een stamping out-campagne drie maanden na de laatste uitbraak en bij vaccinatie na zes maanden. Kan de minister bij de EU aan

te dringen deze termijn gelijk te trekken tussen beide scenario's, vraagt het CDA, want elke veterinaire grondslag ervoor ontbreekt.

Fokverbod

Vanwege de grote bedrijfseconomische consequenties hebben een aantal partijen bezwaren tegen het automatisch instellen van een fokverbod bij het begin van een uitbraak, zoals het draaiboek nu aangeeft. "Deze maatregel sorteert pas effect als de crisis langer duurt dan de draagtijd." Het standpunt van de KNMvD wordt in de discussie herhaaldelijk genoemd, namelijk dat een fokverbod ingesteld moet worden aan de hand van epidemiologische gegevens aan het begin van de crisis. Iedereen is het hier mee eens. Alleen hebben de epidemiologen van het CIDC-Lelystad de minister geantwoord de lengte van een uitbraak niet te kunnen voorspellen. Veerman studeert verder op deze kwestie.

Het CDA is eveneens van mening dat je hoe dan ook niet tegelijkertijd kunt insemineren en euthanaseren. Van Velzen van de SP hamert voortdurend op draagvlak, voor de aanpak als geheel en voor de aspecten. Zij voert ondermeer aan dat er geen draagvlak onder dierenartsen is om biggen te euthanaseren, als er geen fokverbod is.

Ondanks het vooroverleg met de Vaste Commissie op 26 maart (zie kader) lijkt er onduidelijkheid te zijn over het standpunt van de dierenartsen aangaande de koppeling van opkoop van biggen met het fokverbod. Opkoop van biggen is op dit moment synoniem met doodspuiten door dierenartsen.

Niet alle commissieleden lijken exact op de hoogte te zijn van het standpunt. De KNMvD heeft tot 26 maart gesteld dat op het moment dat biggen opgekocht worden, er ook een fokverbod ingesteld moet worden. In onderhandeling met LTO is deze stellingname aangevuld tot een gezamenlijk standpunt, waarin tevens gevraagd wordt om onderzoek te doen naar welzijnsvriendelijke dodingsmethoden, anders dan het doodspuiten door dierenartsen.

Van den Brink, nog steeds aan het woord, staat positief ten opzichte van het instellen van buffercapaciteit in de stallen en noemt een bufferperiode van vier tot zes weken. En creëer ruimte in de stallen door direct alle biggen dood te spuiten, adviseert hij. Dan hoeft je niet onmiddellijk een fokverbod in te stellen. De minister zegt serieus te gaan studeren op dit idee.

Dierenartsen

Het valt dus op dat de leden van de Vaste Kamercommissie de standpunten van de KNMvD in hun afweging meenemen en daar ook uitdrukkelijk aan refereren. Ook de minister heeft het meerdere malen over 'de Koninklijke Maatschappij' en over 'practici'.

De feitelijke rol van dierenartsen in een uitbraak wordt overigens nauwelijks besproken. Wel noemt de minister het gegeven dat de practicus in het expertteam zit, dat bij een melding

het verdacht bedrijf bezoekt. Hierdoor is de dierenarts vanzelfsprekend betrokken bij de gang van zaken.

De kortingen op de vergoedingen voor geruimde bedrijven die niet aan bepaalde voorschriften hebben voldaan, krijgen veel aandacht. Men heeft kritiek op het huidige systeem, dat de individuele veehouder onvoldoende aanspoort tot veterinair verantwoord gedrag. Waalkens, PvdA, meent dat er een systeem moet blijven bestaan waarbij het individu verantwoordelijk gesteld wordt voor de eigen fouten. Deze kunnen

naar zijn mening niet afgewenteld worden op het collectief. Wij zien de overtredingen als economische delicten en pleiten daarom voor een gang naar de rechter, meldt de SP.

De Christen Unie stelt een systeem voor waarbij elke veehouder een vast uitgangsbetrag bijdraagt aan het Diergezondheidsfonds en kortingen daarop kan verdienen met verantwoord gedrag en goede voorzorgen. De vraag rijst bij de toehoorder wie in dat geval de beoordeling van boer en bedrijf zal gaan doen.

Voorwerk

Aan deze vergadering ging veel werk vooraf. Vooral van beleidsmedewerkers en andere betrokkenen, maar ook van inspraakorganen. Deze bijdragen zijn in een brief aan de Vaste Commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij ter beschikking gesteld aan de kamerleden. Op 26 maart heeft de vaste commissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in een rondetafelgesprek vele partijen gehoord over de huidige draaiboeken MKZ en het beleidsdraaiboek KVP. Een delegatie van de KNMvD bestaande uit Rens van Dobbenburgh (namens het Bestuur cluster I), Wiel van den Ekker (voorzitter Groep Geneeskunde van het Rund) en Tjeerd Jorna (Algemeen Secretaris en Voorzitter van de KNMvD werkgroep MKZ) verdedigde er de standpunten en belangen. De punten die zij naast de brief nog eens extra aan de orde stelden waren:

- inzet van vaccinatie en onderzoek naar het gebruik van producten van gevaccineerde dieren;

- instellen en opheffen fokverbod op basis van epidemiologisch inzicht. Hierbij blijft het standpunt gehandhaafd dat de opkoop van jonge biggen gekoppeld is aan het instellen van het fokverbod;
- inzet van deskundige dierenartsen bij aanvang van een epidemie, die bij voorkeur over een diersoort-erkenning beschikken;
- beleidsmatige aansturing van het officieel informeren van de eigen dierenarts door de RVV in geval van een verdenking en/of besmet verklaring of preventieve ruiming van een veehouderijbedrijf;
- verzoek om onderzoek in te stellen naar alternatieve dodingsmethoden voor opgekochte jonge biggen;
- de realiteit dat in elke crisis ad hoc beslissingen genomen moeten worden.

Uit de gesprekken in de vergadering van 2 april bleek dat de standpunten van de KNMvD zoals verwoord door onze vertegenwoordigers, luid en duidelijk waren overgekomen.

Geïnteresseerden kunnen de verslagen van commissievergaderingen en de briefwisselingen van de minister van LNV met de Tweede Kamer bekijken op het internet: www.tweedekamer.nl en www.minlnv.nl/infomart/parlemnt. De KNMvD-site bevat de conclusies en aanbevelingen van de Werkgroep MKZ: www.knmvd.nl.

OOST!

De Regio Oost begint vorm te krijgen. Een aantal collegae uit de 'oude' afdelingen Gelderland, Overijssel en Flevoland treffen voorbereidingen voor de start van de Regio Oost in de tweede helft van dit jaar.

Uw inbreng telt!

Om de Regio aan te laten sluiten bij de wensen van de leden, valt er bij u (als u tenminste in één van de oostelijke provincies woont) uitgebreidere informatie en een enquête door de brievenbus. Via deze enquête kunt u aangeven wat u van de Regio Oost verwacht. Wilt u bijvoorbeeld vakinhoudelijke lezingen of informele borrels? Gaat u voorkeur uit naar maandelijks bijeenkomsten of is tweemaal per jaar genoeg? Allemaal vragen waarop u antwoord mag geven: uw inbreng telt!

Wanneer gaat de Regio Oost van start?

De informatie die u aanreikt via de enquête is het fundament voor het beleids- en activiteitenplan van de Regio Oost. Naar verwachting zal deze dan in de tweede helft van het jaar een vliegende start kunnen maken. De Afdelingen zullen dan verdwijnen. U wordt hierover natuurlijk geïnformeerd.

Kwartiertje...

Door een kwartiertje van uw tijd vrij te maken en de enquête in te vullen, draagt u bij aan een Regio Oost die aansluit bij uw wensen. Doen dus!

Extra informatie

Voor extra informatie over de Regio Oost kunt u voorlopig nog even terecht bij de Afdelingsbesturen van Gelderland en Overijssel/ Flevoland.

Achtergrondinformatie voor de discussie 'CAO voor practici in loondienst?'

M.C. van Oostrum-Schuurman Hess

In verband met mededingingsrechtelijke bezwaren mag de KNMvD geen adviezen geven over salariëring en arbeidsvoorwaarden (hierna verder aangeduid als arbeidsvoorwaarden) voor practici in loondienst. De KNMvD heeft hierover advies ingewonnen bij De Brauw Blackstone Westbroek, Advocaten Notarissen Belastingadviseurs. De KNMvD heeft tevens de NMa expliciet gevraagd of de KNMvD adviezen mag geven over arbeidsvoorwaarden. Uit het gesprek met de NMa is gebleken dat de KNMvD geen enkele ruimte heeft om adviezen over arbeidsvoorwaarden te verstrekken, noch in algemene zin, noch in één op één situaties, waarbij een individuele werkgever of individuele medewerker daarover aan de KNMvD advies vraagt. De KNMvD mag namelijk geen enkel advies geven dat (in)direct van invloed is op de tarieven van dierenartsen en daarmee dus concurrentiebeperkend is. Voor een dierenarts-ondernemer is de post 'salarissen' een belangrijke kostenpost, die mede van invloed is op het tarief dat de ondernemer berekent aan zijn of haar cliënt.

Uiteraard kan men er voor kiezen dat iedere dierenarts-werkgever met zijn of haar dierenarts-medewerker individuele afspraken maakt over salariëring, arbeidsvoorwaarden, bijdrage pensioenpremie, aanspraak op bijzonder verlof, vergoeding van kosten voor nascholing etcetera, al of niet op basis van historische gegevens. Dat betekent immers maximale onderhandelingsvrijheid. Echter, naar aanleiding van het uitblijven van de salarisadviezen van de KNMvD per 1 januari 2003 hebben veel dierenartsen laten weten dat zij dat als een gemis ervaren. Een zekere mate van uniformiteit in salariëring en arbeidsvoorwaarden wordt door veel dierenartsen, zowel werkgevers als medewerkers, op prijs gesteld. Ook uit het oogpunt van efficiëntie en tijdsbesparing willen dierenartsen graag een beroep kunnen doen op richtlijnen op het gebied van primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden.

De enige manier waarop afspraken gemaakt kunnen worden omtrent salariëring en arbeidsvoorwaarden is in een collectieve arbeidsovereenkomst, CAO. De Mededingingswet is niet van toepassing op CAO's.

CAO

Een CAO is een overeenkomst die wordt afgesloten tussen één of meer werkgevers of één of meer verenigingen van werkgevers en één of meer verenigingen van werknemers. De CAO heeft een belangrijke betekenis naast de individuele arbeidsovereenkomst, omdat het door de CAO mogelijk is arbeidsvoorwaarden voor een collectief van werknemers af te spreken. In een CAO worden voornamelijk arbeidsvoorwaarden geregeld die bij de individuele arbeidsovereenkomst in acht moeten worden genomen. Een CAO geldt in beginsel alleen tussen de contracterende partijen. Zij blijven aan de CAO gebonden totdat de CAO is geëindigd. De CAO kan echter ook

gaan gelden voor andere dan de contracterende partijen. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is bevoegd om een CAO *algemeen verbindend* te verklaren; op die manier wordt een werkgever die geen lid is van een organisatie die een CAO heeft afgesloten, gebonden aan een CAO.

Totstandkoming van een CAO

Een CAO komt tot stand door onderhandelingen die gevoerd worden door één of meer werkgevers of door één of meer verenigingen van werkgevers en één of meer verenigingen van werknemers. Wordt de CAO van werkgeverszijde afgesloten door één werkgever, dan wordt van een ondernemings-CAO gesproken. Komt een CAO tot stand nadat van werkgeverszijde onderhandelingen zijn gevoerd door een werkgeversorganisatie, dan is sprake van een bedrijfstak-CAO.

Treden verenigingen van werkgevers of werknemers op als CAO-partij, dan moeten die voor het rechtsgeldig kunnen afsluiten van een CAO volledige *rechtsbevoegdheid* bezitten. Tevens is vereist dat de *bevoegdheid tot het afsluiten van een CAO* uitdrukkelijk in de statuten van de vereniging is vermeld.

Gebondenheid aan CAO

Omdat de CAO een overeenkomst tussen twee partijen is, zijn in elk geval deze partijen aan de CAO gebonden. Een ondernemings-CAO bindt uiteraard de werkgever die de CAO heeft afgesloten. Bij een bedrijfstak-CAO is de werkgever die tot de bedrijfstak behoort, verplicht de CAO toe te passen indien hij lid is van een werkgeversvereniging die de CAO heeft ondertekend.

De ongeorganiseerde werkgevers en de werknemers die bij hen in dienst zijn, zijn niet gebonden aan een CAO. Het is echter mogelijk dat ook een werkgever die geen lid is van een werkgeversorganisatie die de CAO heeft ondertekend, verplicht wordt de CAO toe te passen.

Algemeenverbindend verklaring

De minister van SZW kan een CAO voor een bedrijfstak algemeen verbindend verklaren, zodat deze ook gaat gelden voor ongeorganiseerde werkgevers en werknemers. Het doel van de algemeenverbindend verklaring is te voorkomen dat de ongeorganiseerde werkgevers zich onttrekken aan de werking van de CAO; tegenover wel georganiseerde werkgevers is dat uit concurrentie-oogpunt niet gewenst.

De minister kan een algemeenverbindend verklaring afgeven indien de bepalingen van de CAO waarvoor de algemeenverbindend verklaring wordt gevraagd, naar het oordeel van de minister voor een *belangrijke meerderheid* van de in de betrokken bedrijfstak werkzame personen reeds gelden. Deze meerderheid wordt als volgt berekend:

het aantal werknemers in dienst van werkgevers gebonden door de CAO, uitgedrukt in een percentage van het totaal aantal werknemers die binnen de werkingssfeer van de CAO zouden vallen. Om te bepalen of wordt voldaan aan het ver-

eiste van een belangrijke meerderheid worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- een meerderheid van 60% van de werknemers of meer wordt in ieder geval als 'belangrijk' gekwalificeerd;
- een meerderheid tussen 55% en 60% wordt nog als 'belangrijk' gekwalificeerd tenzij het draagvlak voor de CAO gering is (bijvoorbeeld blijkend uit het aantal ingediende bedenkingen) of er een zeer scheve verdeling (van een scheve verdeling kan bijvoorbeeld sprake zijn tussen grote en kleine bedrijven) van de meerderheid bestaat;
- bij een meerderheid van beneden 55% vindt algemeenverbindend verklaring niet plaats, tenzij er naar het oordeel van de minister sprake is van bijzondere omstandigheden.

Procedure

Een verzoek tot algemeenverbindend verklaring moet schriftelijk worden ingediend bij de minister van SZW en wordt namens deze behandeld door de Arbeidsinspectie. Tegen een verzoek tot algemeenverbindend verklaring kunnen na publicatie van het verzoek in de Staatscourant bedenkingen worden ingebracht, waarna de CAO-partijen om een reactie op deze bedenkingen worden gevraagd. De bedenkingen, de reactie daarop van de CAO-partijen, het voorgenomen besluit van de minister of eventueel specifieke vragen van de minister worden aan de Stichting van de Arbeid voorgelegd. Het advies van de Stichting van de Arbeid is niet bindend.

Maximale duur van een CAO en nawerking

Een CAO kan voor een maximale duur van vijf jaar worden aangegaan. Meestal is de looptijd van een CAO één of twee jaar. Is er op het moment dat de CAO afloopt nog geen overeenstemming bereikt over een nieuw contract, dan blijven de arbeidsvoorwaarden gelden zoals deze in de oude CAO waren vastgelegd. Dit wordt nawerking van de CAO genoemd. Algemeenverbindend verklaring werkt niet na: een bepaling uit de CAO die door algemeenverbindend verklaring van toepassing is, is niet meer van toepassing zodra de looptijd van de CAO is verstreken.

Aanpak diergeneeskundig Nederland

Voor het afsluiten van een bedrijfstak-CAO is het bestaan van een vereniging van werkgevers noodzakelijk. De werknemers kunnen een eigen vereniging (met volledige rechtsbevoegdheid) vormen die statutair de bevoegdheid heeft tot het afsluiten van een CAO of de onderhandelingen met de vereniging van werkgevers kunnen worden gevoerd door één of meer vakbonden. Op dit moment worden stappen ondernomen tot de oprichting van de Belangengroep Practici in loondienst (BPL), zodat hierna gemakshalve ervan wordt uitgegaan dat een vereniging van werknemers zal worden opgericht (uiteeraard kan deze vereniging zich laten bijstaan door één of meer vakbonden). Positionering van de verenigingen kan op verschillende manieren plaatsvinden:

- de verenigingen kunnen geheel los van de KNMvD een plaats krijgen. Gelet op de hiermee gepaard gaande kosten, afgezet tegen de omvang van de beroepsgroep ligt dit niet voor de hand.
- de verenigingen zijn weliswaar onafhankelijke rechtspersonen, maar het lidmaatschap van de werkgevers- c.q. werknemersvereniging kan gekoppeld worden via de statuten aan de KNMvD. Het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Fysiotherapie (KNGF) kent een dergelijke constructie (zie hierna).

Er zijn 1836 practici-ondernemers in Nederland werkzaam; 89% is lid van de KNMvD, te weten 1628 practici-ondernemers. Er zijn 850 practici in loondienst in Nederland, 86% is lid van de KNMvD, te weten 727 practici in loondienst. Voor de volledigheid wordt ook het aantal waarnemers in Nederland vermeld: 269, van wie 67% lid is van de KNMvD, te weten 181 waarnemers.

KNGF en CAO voor fysiotherapeuten in loondienst

Bij de fysiotherapeuten is sprake van een drietal verenigingen: de KNGF, de Vereniging van Fysiotherapeuten Werkgevers in een Vrijgevestigde Praktijk (FWV) en de Vereniging van Fysiotherapeuten in Dienstverband in een Vrijgevestigde Praktijk (FDV). In de statuten van de KNGF over het lidmaatschap van leden is een relatie gelegd met het lidmaatschap van FWV respectievelijk FDV. Ook in de statuten van FWV en FDV is deze relatie gelegd. Er is een automatische koppeling aangebracht tussen het lidmaatschap van de KNGF en één van de verenigingen, afhankelijk van de hoedanigheid (werkgever of werknemer). In de statuten van de FWV respectievelijk de FDV is de doelstelling van deze verenigingen beperkt tot het sluiten van een CAO voor de sector, waarbij een verwijzing is gemaakt naar de algemene doelstelling van de KNGF.

De beleidskeuze voor deze automatische koppeling in plaats van een koppeling op basis van vrijwillig lidmaatschap heeft niet geleid tot veel oppositie onder de fysiotherapeuten. Een belangrijke reden hiervoor is gelegen in het feit dat de tarieven van fysiotherapeuten worden vastgesteld door het CTG (Centraal orgaan Tarieven Gezondheidszorg), waarbij rekening wordt gehouden met de kosten voortvloeiend uit de CAO (deze worden verdisconteerd in het tarief voor fysiotherapie). Daarnaast betalen de werkgevers de contributie voor de werknemers. Op deze wijze is er een grote ledenbinding gerealiseerd. Er zijn circa 8500 vrijgevestigde fysiotherapeuten en circa 4500 fysiotherapeuten in loondienst bij deze vrijgevestigde fysiotherapeuten.

De bestuursleden van de verenigingen zijn ongeveer één dag per maand voor de vereniging actief. Daarnaast heeft elke vereniging een beleidsmedewerker van de KNGF ter beschikking die ongeveer 15 tot 20% van zijn/haar arbeidstijd aan de betreffende vereniging besteedt. De werkzaamheden van bestuursleden en beleidsmedewerkers beperken zich uitsluitend tot zaken betreffende de CAO. De onderhandelingen over de CAO vinden doorgaans zes maal per jaar plaats. Bij deze vergaderingen zijn de besturen vertegenwoordigd door drie of vier personen daarbij bijgestaan door de beleidsmedewerkers van de KNGF en zonodig bijgestaan door een externe deskundige (bijvoorbeeld van de vakbond voor de werknemers). De CAO wordt bij de KNGF per jaar afgesloten. De beleidsmedewerkers worden bij algemene (telefonische) vragen over de CAO niet ingeschakeld. Deze vragen worden behandeld door de afdeling ledenvoorlichting van de KNGF, die bijvoorbeeld 1200 à 1400 vragen krijgt voorgelegd, waarvan 400 over de CAO in bepaalde weken. Alleen als de vragen over inhoudelijk/conflictueuze zaken gaan worden de betreffende beleidsmedewerkers ingeschakeld in hun verschillende hoedanigheid.

Kosten KNGF

Met de instelling van de verenigingen zijn er meer kosten gemaakt dan in de situatie voor de invoering van de CAO. De zaken betreffende de administratie en financiën van de verenigingen worden door het KNGF geregeld. Het KNGF zorgt ervoor

dat de verenigingen hun statutaire taken kunnen vervullen en stelt hiertoe een budget ter beschikking. De kosten voor externe deskundigen zijn in dit budget meegenomen. Niet inbegrepen zijn de kosten voor de werknemers van de KNGF, kosten voor drukwerk enzovoort. Deze kosten worden betaald uit het KNGF-budget. In de loop der jaren is gebleken dat de kosten goed zijn te prognosticeren en niet een wisselend bedrag per jaar opleveren. Het KNGF is lid van MKB-Nederland.

Externe adviseurs

Het kostenplaatje zoals hierboven beschreven bij de KNGF is niet zonder meer van toepassing op de KNMvD. Het onderwerp 'kosten' is daarom nader onder de loep genomen, waarbij wordt opgemerkt dat op dit moment het niet mogelijk is een exacte schatting van de totale kosten te maken. Het is denkbaar dat zowel de werknemersvereniging van praktici in loondienst als de werkgeversvereniging een groter beroep zouden willen doen op externe adviseurs dan in de hierboven beschreven situatie bij de KNGF het geval is. Bij de KNGF is immers sprake van een langer bestaande en geleidelijk gegroeide situatie, die uiteindelijk geresulteerd heeft in een CAO. Onderstaand volgen enkele mogelijkheden, met globale inschatting van de kosten.

De werknemersvereniging zou aansluiting kunnen zoeken bij een vakbond, bijvoorbeeld De Unie. Voor dierenartsen in dienstverband in het bedrijfsleven en werkzaam bij de Gezondheidsdiensten zijn er reeds langlopende contacten met De Unie; tevens worden leden-practici in loondienst bij conflicten met werkgever doorverwezen naar De Unie voor juridische bijstand. De werknemersvereniging zou als vereniging lid kunnen worden van de UOV, de Unie van Onafhankelijke Vakorganisaties. Daarbij moet gedacht worden aan een contributie per lid van circa € 55 per jaar. Hiervoor zou De Unie dan ondersteuning aan de werknemersvereniging bij de CAO-onderhandelingen geven. Het is echter sinds 1 januari 2003 ook mogelijk om in plaats van het lidmaatschap als vereniging van de UOV, te kiezen voor het afsluiten van een bilateraal contract tussen de werknemersvereniging en De Unie. Hierbij wordt dan een inschatting ge-

maakt van benodigde dagdelen voor advies door een senior stafmedewerker bij de CAO-onderhandelingen. Het uurtarief van een senior stafmedewerker bedraagt circa € 140 exclusief BTW. Op nacalculatiebasis zal aan het einde van het jaar de afrekening plaatsvinden.

De werkgeversvereniging zou aansluiting kunnen zoeken bij de Algemene Werkgevers Vereniging Nederland, de grootste werkgeversvereniging in Nederland. De AWWN is betrokken bij het afsluiten van 60% CAO's in Nederland (in totaal zijn er 1000 CAO's in Nederland).

Een aansluiting bij de AWWN zou voor de werkgeversvereniging neerkomen op een jaarcontributie van € 15.000 exclusief BTW; per werkgever-lid komt dat neer op ongeveer € 10 per jaar opslag op de huidige contributie (aanne: alle huidige ondernemers-leden van de KNMvD hebben personeel in loondienst en worden lid van de werkgeversvereniging). Bovenop deze jaarcontributie zal voor ondersteuning bij CAO-onderhandelingen een senior adviseur van de AWWN moeten worden ingeschakeld, kosten: tussen € 640 en € 760 per dagdeel, ex BTW. Geschatte tijdsbesteding in de situatie waarbij een CAO nog tot stand moet komen: 10 tot 15 dagdelen (bij 10 dagdelen à € 700 komt dat neer op € 7.000 exclusief BTW). In bijlage 1 vindt u enige informatie die door de AWWN is aangeleverd.

Tevens is nagegaan wat aansluiting bij het MKB kost. Globaal moet worden gedacht aan een contributie van € 75 exclusief BTW per lid van de werkgeversvereniging. Voor ondersteuning bij CAO-onderhandelingen zal nog extra moeten worden betaald. Op het moment van schrijven van deze notitie kon van het MKB niet alle informatie worden verkregen.

Verwacht mag worden dat in de beginfase van de totstandkoming van een CAO de kosten voor externe adviseurs hoger zullen zijn. Wanneer de CAO eenmaal 'op de rit staat' en de structuur voor overleg en aanpassing ingeburgerd is, zullen de kosten voor externe adviseurs waarschijnlijk afnemen.

Drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess is stafmedewerker.

Lidmaatschap AWWN

H. van de Pol

Het lidmaatschap van AWWN staat open voor ondernemingen en verenigingen. In uw situatie zou ten behoeve van het afsluiten van een CAO een werkgeversvereniging opgericht moeten worden (eventueel kan onze afdeling Juridische Zaken behulpzaam zijn bij het voorbereiden van statuten). Naar verwachting zal een aansluiting van deze werkgeversvereniging bij AWWN op jaarbasis circa €15.000,- aan contributielasten betekenen. Binnen het lidmaatschap heeft u kosteloos aanspraak op:

- informatievoorziening (brochures, handleidingen, periodieken, ledensite);
- de 'werkgeverslijn': een telefonische helpdesk voor kortdurend telefonisch advies met betrekking tot juridische zaken en arbeidsvoorwaarden;
- toegang tot jaarcongres en themabijeenkomsten;

- deelname aan contactgroepen;
- ondersteuning bij collectieve acties;
- enkele gesprekken met de aan uw organisatie toegewezen adviseur in het kader van relatiebeheer.

Bovendien verzorgt AWWN vanuit de contributie de algemene belangenbehartiging voor haar leden; dit betreft onder andere participatie in diverse gremia als SER en STAR, beïnvloeding van politiek en vakorganisaties. Tenslotte zorgt AWWN voor instandhouding van haar functie als kennisinstituut op sociaal-economisch gebied.

Voor specifieke advisering en ondersteuning kunt u op retributiebasis beschikken over adviseurs, waaronder een vaste adviseur arbeidsvoorwaarden en arbeidsverhoudingen.

Proposities

Wij adviseren u te starten met een onderzoek onder uw leden naar wenselijkheid van een CAO en de haalbaarheid van de geformuleerde wensen. Een algemeen verbindend-verklaring kan worden aangevraagd, zodra sprake is van een CAO en beantwoord wordt aan onder andere de representativiteitsvereisten. Voor de startsituatie kan gedacht worden over een 'lichte' CAO-vorm (bijvoorbeeld met een beperkt aantal regelingen en/of minimumloonschalen); in komende jaren kan een en ander geleidelijk worden uitgebouwd. Het is raadzaam om een beperkt functieonderzoek van sleutelfuncties in de branche te doen, als basis voor het bepalen van de loonlijn. AWWN kan u adviseren en ondersteunen bij de voorbereiding, de onderhandelingen, de implementatie en de nazorg van de CAO. Voordelen van een CAO zijn:

- inzichtelijkheid en transparantie voor alle betrokkenen;
- zekerheid;
- basis voor goed werkgeverschap;
- regulering van arbeidsvoorwaarden in de branche;
- economies of scale (niet ieder hoeft voor zichzelf het wiel uit te vinden)
- bundeling van krachten en invloed.

Ook biedt een CAO de mogelijkheden tot professionele ondersteuning van de leden. AWWN kan in dat kader zorgen voor onder andere:

- telefonische contracthelpdesk voor verdergaande CAO-gerelateerde vragen en casuïstieken;
- handboeken met richtlijnen voor implementatie (o.a. contractvoorbeelden, methodieken en richtlijnen);
- periodieke informatiebulletins op maat;
- informatie ten behoeve van de website.

Kosten werkgeversvereniging

Het is te doen gebruikelijk dat de aan een werkgeversvereniging verbonden lasten (waaronder contributie en ondersteuning AWWN, maar ook andere extra lasten van het secretariaat (bijvoorbeeld notariskosten oprichting vereniging en vergaderkosten) worden omgeslagen over de aangesloten leden (per aansluiting of naar rato van de loonsom; in uw situatie adviseren wij u een bedrag per aansluiting). In verband met de ontwikkeling van een CAO mag worden verwacht dat de kosten in het startjaar hoger zullen uitvallen.

Ik verwacht u hiermee van dienst te zijn. Zoals toegezegd zijn wij graag bereid om u te adviseren bij de inhoud van uw notitie aan het Bestuur, bijvoorbeeld door het geven van inhoudelijke aanvullingen op uw concept. Ook zijn wij graag bereid met u verder te praten over uw vragen.

Henk van de Pol namens de Algemene Werkgevers Vereniging Nederland

Belangengroep Practici in Loondienst

Graag brengen we de meest recente ontwikkelingen onder uw aandacht. De oprichting van de vereniging BPL is vrijwel rond. Na uitgebreid vooronderzoek en in goede harmonie met de KNMvD is afgesproken dat de BPL als vereniging geen lid wordt van de KNMvD. Dit, om belangenverstrengeling te voorkomen. Gestreefd wordt naar een evenredige vertegenwoordiging van dierenartsen in loondienst binnen de beroepsvereniging. Inmiddels is ook de aanzet gegeven voor de oprichting van een werkgeversvereniging. Een nauwe samenwerking tussen KNMvD, BPL en de op te richten werkgeversvereniging is gewenst.

Automatisch lid?

Om het overleg dat tussen werkgevers en BPL gevoerd zal gaan worden een zo juist mogelijke afspiegeling te laten zijn van de wensen van alle betrokkenen (dus van alle practici), is het van belang dat deze lid zijn; op deze wijze kan iedereen zijn/haar stem laten horen. Daarom wordt nu besproken of

practici in loondienst die KNMvD-lid zijn automatisch lid worden van de BPL. Niet-KNMvD-leden kunnen ook gewoon lid worden van de BPL. Over drie jaar zal worden bekeken of het wenselijk is hier veranderingen in aan te brengen.

Ledenvergadering

De eerste ledenvergadering van de BPL stond gepland op 10 mei 2003. Gezien de huidige situatie rondom de aviaire influenza zien wij ons echter genoodzaakt deze te annuleren. Zowel voor een aantal leden van het oprichtingsbestuur als voor een deel van de BPL-leden, zal het door de AI-situatie niet mogelijk zijn een ledenvergadering bij te wonen. Aangezien wij graag willen dat iedereen in de gelegenheid is hierbij aanwezig te zijn, stellen wij deze vergadering uit. Een nieuwe datum vastleggen is op dit moment nog niet mogelijk. Wij vragen uw begrip en geduld hiervoor.

Voor vragen, opmerkingen en aanmelding als lid kunt u terecht op BPL@chello.nl

Kennisgeving van overlijden

Op 5 april 2003 is dr. Ton van den Bogaard overleden, nadat hij drie maanden daarvoor met zijn paard zeer ongelukkig ten val was gekomen. Ton van den Bogaard heeft binnen de KNMvD vele bestuurlijke functies uitgeoefend, waaronder binnen de Werkgroep Antibioticumbeleid, de Formulariumcommissie en de Wetenschappelijke Redac-

tie van het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.

Op 12 april 2003 hebben zeer veel collega's hem de laatste eer bewezen.

*Tj. Jorna,
Algemeen secretaris*

Aan de praktiserende dierenartsen

9 april 2003

0234.03/MVOTJ

Geachte mevrouw, heer,

Gaarne informeren wij u over de stand van zaken betreffende het niet langer adviseren door de KNMvD over salarissen voor dierenartsen-medewerkers in loondienst in de praktijk. In december 2002 hebben wij u laten weten dat het geven van adviezen voor salariëring door de KNMvD op mededingingsrechtelijke bezwaren stuit en derhalve niet langer kan plaatsvinden.

Ondergetekenden namens de KNMvD en een bestuurslid van de Belangengroep Practici in Loondienst (BPL) hebben onlangs een gesprek gevoerd met medewerkers van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa). Aan de NMa is de vraag voorgelegd of en zo ja, in welke vorm, de KNMvD adviezen over salariëring mag geven. Uit het gesprek is gebleken dat de KNMvD geen enkele ruimte heeft om adviezen over salariëring te verstrekken, noch in algemene zin, noch in één op één situaties, waarbij een individuele werkgever of individuele medewerker daarover aan de KNMvD advies vraagt. De KNMvD mag namelijk geen enkel advies geven dat (in)direct van invloed is op de tarieven van dierenartsen en daarmee dus concurrentiebeperkend is. Voor een dierenarts-ondernemer is de post 'salarissen' een belangrijke kostenpost, die mede van invloed is op het tarief dat de ondernemer berekent aan zijn of haar cliënt.

Het uitblijven van adviezen over salariëring heeft onrust veroorzaakt in de beroepsgroep; veel dierenartsen, zowel werkgevers als werknemers, hebben naar aanleiding daarvan contact gezocht met de KNMvD en laten weten dat het uitblijven van de adviezen als een gemis wordt ervaren. Zoals u wellicht weet, zijn inmiddels stappen ondernomen om een vereniging van practici in loondienst, de BPL, op te richten. Het Bestuur van de KNMvD heeft aan de besturen van de Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren en de Groep Practici Grote Huisdieren gevraagd of zij bereid zijn om de oprichting van een vereniging van practici-ondernemers te steunen. Beide Groepen hebben aangegeven dat zij dit initiatief willen ondersteunen.

Beide verenigingen zouden dan een plaats kunnen krijgen binnen de Statuten van de KNMvD. Hoe een en ander definitieve vorm zou kunnen krijgen, is op dit moment nog niet duidelijk. De BPL heeft aangegeven dat zij graag de mogelijkheid creëert voor toetreding van niet-KNMvD-leden tot de BPL. Met het bestuur van de KNMvD is afgesproken dat hiervoor een overgangstermijn van drie jaar zou kunnen gelden, waarna evaluatie zal plaatsvinden.

De vereniging van practici-ondernemers en de Belangengroep Practici in Loondienst zouden dan samen in een CAO afspraken kunnen maken over salariëring, arbeidsvoorwaarden, functieomschrijvingen etc. De Mededingingswet is niet van toepassing op CAO-afspraken. Alleen via een CAO kunnen dergelijke afspraken worden gemaakt; er is geen andere mogelijkheid.

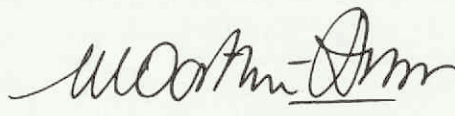
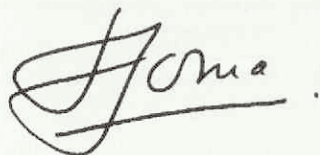
Het Bestuur van de KNMvD, het bestuur van de Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren en het bestuur van de Groep Practici Grote Huisdieren willen in het voorjaar 2003 nagaan of er draagvlak is binnen de beroepsgroep voor het instellen van een CAO.

Gaarne houden wij u in de komende tijd van de ontwikkelingen op de hoogte en zullen wij u nader informeren. Het Bestuur van de KNMvD heeft op dit moment uiteraard regelmatig overleg met het bestuur van de BPL.

Met vriendelijke groeten,
Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

dr. Tj. Jorna
algemeen secretaris

drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess,
stafmedewerker

Personalia

Als lid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Bestuur aangenomen:

Arts, Mevr. C.P.G.; 2002; Oranjestad; Wayaca 238; Aruba.
 Assy, A.; 2002; 3732 XB De Bilt; Akker 65.
 Beniers, Mevr. V.; Gent 2002; 5061 DH Oisterwijk; Bijgaart 43.
 Brons, N.J.; 2002; 3572 TK Utrecht; Oude Kerkstraat 42 bis.
 Dierikx, Mevr. C.M.; 2001; 3705 ZA Zeist;

Warande 9.

Feijter, Mevr. A.P. de; 2002; 4571 PA Axel; Beoostenblijsestraat 10.
 Grol, Mevr. A.; Gent 2002; 6191 VX Beek; Rooseveltlaan 48.
 Hagedoorn, Mevr. L.M.; 2002; 3523 AX Utrecht; Topaaslaan 15.
 Heide, B.H. van der; 2002; 8501 TZ Joure; Oksewei 70.
 Hofma, J.; 2002; 3962 RB Wijk bij Duurstede; Gr. v. Lynden v. Sandenburgweg 3 A.
 Jimmink, Mevr. G.W.; 2002; 7231 PL Warnsveld; Lage Lochemseweg 12.
 Joosten, Mevr. M.E.A.; 2002; 3511 RW Utrecht; Nieuwekade 211.
 Koek, Mevr. E.T.W.; 2002; 1053 ZH Amsterdam; Da Costastraat 89/2.
 Korthals Altes, M.W.; 2002; 9091 BH Wijns; Bartelehiem 25.
 Leuven, Mevr. M. van; 2002; 1561 AV Krommenie; Noorder Hoofdstraat 24 A.
 Otte, Mevr. H.G.; 2002; 3723 WN Bilthoven; Hugo van der Goeslaan 56.
 Peters, Mevr. M.M.C.; 2002; 3584 DZ Utrecht; Cambridgelaan 227 K4.
 Sittert, Mevr. J. van; 2002; 8161 SC Epe; Esschertsweg 4.
 Sons, P.L.; 1978; 1191 CC Ouderkerk a/d Amstel; Pr. Beatrixlaan 10.
 Stapper-Buitelaar, Mevr. M.J.; 2002; 2407 AJ Alphen a/d Rijn; Kortsteetsterweg 39.
 Strien, M. van; 2002; 3721 JD Bilthoven; Kometenlaan 133.
 Tiemens, Mevr. C.A.; 2002; 8095 PR 't Loo Oldebroek; Vierschotenweg 36.
 Veen, Mevr. V.N. van der; 2002; 2282 RL Rijswijk; Julianastraat 27.
 Veneberg, Mevr. R.E.; 2001; 3584 ZC Utrecht; Enny Vredelaan 113.
 Voorbraak, Mevr. M.T.J.; 2002; 5091 WG Oostelbeers; Stille Wille 238.
 Vos, K.; 2002; 2253 AD Voorschoten; Leidseweg 197.
 Vries, Mevr. A. de; 2001; 8161 BH Epe; Kortenkampweg 1.
 Wende, T. van der; 1979; 3871 KS Hoevelaken; Penningweg 8.
 Wende-Kuiper, Mevr. F.J.C. van der; 1979; 3871 KS Hoevelaken; Penningweg 8.

Als kandidaatlid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Bestuur aangenomen:

Berg, R. van den
 Heusinkveld, G.L.F.
 Hissink, H.H.A.L.
 Knipscheer, Mevr. A.E.P.
 Kooij, Mevr. J.C. van der
 Leeuw, Mevr. R. van der
 Pernot, Mevr. A.E.
 Ritzen, Mevr. S.M.

Overlijdensberichten:

Op 5 april 2003 A.E.J.M. van den Bogaard te Eijsden.

Mutaties:

Arts, Mevr. C.P.G.; 2002; Oranjestad; Wayaca 238 Aruba; E-mail privé: annechristien@wanadoo.nl; medew. bij Veterinaire Kliniek Wayaca Aruba; tel. prakt.: 00297-821720. (toev. als lid)

Assy, A.; 2002; 3732 XB De Bilt; Akker 65; tel. privé: 030-2213224; E-mail privé: amjad.assy@hetnet.nl. (toev. als lid)

Beniers, Mevr. V.; Gent 2002; 5061 DH Oisterwijk; Bijgaart 43; tel. privé: 013-5285137; E-mail privé: veronique_beniers@hotmail.com. (toev. als lid)

Brons, N.J.; 2002; 3572 TK Utrecht; Oude Kerkstraat 42 bis; E-mail privé: nicobrons@hotmail.com; medew. bij Y. Greijdanus, O.J.M. Schreurs, A.J.P.M. van Sundert, R.F.L.M. Vriens en N.J. Zegers; tel. prakt.: 0478-544100; fax prakt.: 0478-544101; E-mail prakt.: dapijss@tref.nl. (toev. als lid)

Caminada, Mevr. B.C.M.; 2002; 2023 RP Haarlem; Olmenstraat 18; E-mail privé: b.c.m.caminada@planet.nl; geass. met J.K.T. Westland; tel. prakt.: 023-5277666; fax prakt.: 023-5277306.

*Cleton, M.C.; 2002; 3572 BP Utrecht; Biltstraat 170 A; tel. privé: 030-2620525; E-mail privé: cleton73@hotmail.com; medew. bij J. Schep; tel. prakt.: 0186-618932; fax prakt.: 0186-613523.

Dierikx, Mevr. C.M.; 2001; 3705 ZA Zeist; Warande 9; tel. privé: 030-

6952654; E-mail privé: cdierikx@hotmail.com. (toev. als lid)

Doornbos-Hartman, Mevr. M.H.; 1997; 9919 TJ Loppersum; Delleweg 7; tel. privé: 0596-572895; fax privé: 0596-572895; E-mail privé: mh.doornbos@wanadoo.nl; d. bij RVV district Drachten team Oost; tel. bur.: 0512-584010; fax bur.: 0512-584029.

Feijter, Mevr. A.P.; 2002; 4571 PA Axel; Beoostenblijsestraat 10; tel. privé: 0114-650627; E-mail privé: annedefejter@hotmail.com. (toev. als lid)

*Geraedts, Mevr. K.A.; 2001; 6245 GB Eijsden; H. Smeetsstraat 9; tel. privé mobiel: 06-54658281.

Gerritsjans-Veenstra, Mevr. R.; 2000; 6365 BE Schinnen; Groenenborgstraat 5; tel. privé: 046-4431954; E-mail privé: rinsketim@freeler.nl; medew. bij P.G.L.J. Boskamp en J.A.P. Nicolai; tel. prakt.: 046-4371885; fax prakt.: 046-4360346; E-mail prakt.: bkai@gironet.nl.

Grol, Mevr. A.; 2002; 6191 VX Beek; Rooseveltlaan 48; tel. privé: 046-4379714; tel. privé mobiel: 06-11240633; E-mail privé: a_grol@hotmail.com. (toev. als lid)

Hagedoorn, Mevr. L.M.; 2002; 3523 AX Utrecht; Topaaslaan 15; tel. privé: 030-2516977; E-mail privé: lindahagedoorn@hotmail.com; medew. bij K.N. ter Steege; tel. prakt.: 020-6912347; fax prakt.: 020-6912348. (toev. als lid)

Heide, B.H. van der; 2002; 8501 TZ Joure; Oksewei 70; tel. privé: 0513-410231; E-mail privé: bhvanderheide@hotmail.com; medew. bij G. Pagters en I.H.M. Pagters-Riem; tel. prakt.: 0514-561577; fax prakt.: 0514-561807. (toev. als lid)

Hofma, J.; 2002; 3962 RB Wijk bij Duurstede; Gr. v. Lynden v. Sandenburgweg 3 A; tel. privé: 0343-522264; E-mail privé: evs-jhofma@hotmail.com; medew. bij M.W.J. Baltussen, D.H. Bronsink, Mevr. F. Haffmans, W. Mulder en G.J. van Selm; tel. prakt.: 038-4442512; fax prakt.: 038-4446336. (toev. als lid)

Jimmink, Mevr. G.W.; 2002; 7231 PL Warnsveld; Lage Lochemseweg 12; tel. privé: 0575-431325; E-mail privé: dianajimmink@yahoo.com. (toev. als lid)

Joosten, Mevr. M.E.A.; 2002; 3511 RW Utrecht; Nieuwekade 211; tel. privé: 030-2334088; E-mail privé: martejoosten@yahoo.com; medew. bij F.H. Hornstra; tel. prakt.: 026-4421892; E-mail prakt.: info@dedierenarts.nl. (toev. als lid)

Koek, Mevr. E.T.W.; 2002; 1053 ZH Amsterdam; Da Costastraat 89-2; tel. privé mobiel: 06-19182431. (toev. als lid)

Korthals Altes, M.W.; 2002; 9091 BH Wijns; Bartelehiem 25; tel. privé mobiel: 06-47128647; E-mail privé:

mw-korthalsaltes@hotmail.com; medew. bij K.S. Boersma en Mevr. J.R. Vollema; tel. prakt.: 0511-472064; fax prakt.: 0511-476456; E-mail prakt.: dapghv@planet.nl. (toev. als lid)

Leuven, Mevr. M. van; 1561 AV Krommenie; Noorder Hoofdstraat 24 A; tel. privé: 075-6407199; E-mail privé: mardou@hotmail.com; medew. bij M.I. Bos; tel. prakt.: 075-6281406; fax prakt.: 075-6402057. (toev. als lid)

Merwijk, L.J.H. van; 2001; 4175 ER Haaften; Enggraaf 22; tel. privé: 0418-591188; geass. met A.L. Blok en Mevr. M.H. van Merwijk-van Boxsel; tel. prakt.: 0418-591302; fax prakt.: 0418-591669; E-mail prakt.: info@bata4en.nl.

Merwijk van-Boxsel van, Mevr. M.H.; 1996; 4175 ER Haaften; Enggraaf 22; tel. privé: 0418-591188; geass. met A.L. Blok en L.J.H. van Merwijk; tel. prakt.: 0418-591302; fax prakt.: 0418-591669; E-mail prakt.: info@bata4en.nl.

Otte, Mevr. H.G.; 2002; 3723 WN Bilthoven; Hugo van der Goeslaan 56; tel. privé: 030-2545124; tel. privé mobiel: 06-29114161; E-mail privé: Gitty@planet.nl; medew. bij H.A. Beijer en Mevr. J. Beijer-Hoekstra; tel. prakt.: 0512-513627; fax prakt.: 0512-525349; E-mail prakt.: dierenarts@bigfoot.com. (toev. als lid)

Peeters, Mevr. M.M.C.; 2002; 3584 DZ Utrecht; Cambridgelaan 227 K4; tel. privé: 030-2518467; E-mail privé: m.m.peeters@students.uu.nl; medew. anaesthesiologie geneesk. gezelsch. d. UU; tel. bur. 030-2535843; fax bur.: 030-2672254. (toev. als lid)

Schoolmeesters, M.W.V.; 1998; 7325 PZ Apeldoorn; Het Kasteel 804; tel. privé: 055-3669123; tel. privé mobiel: 06-53578433; E-mail privé: mwvschoolmeesters@yahoo.com; mobiele diergeneeskundige praktijk voor paarden; tel. prakt. 055-3669286; fax prakt.: 055-3604894; zelfst. werk. d.a.

Sittert, Mevr. J.; 2002; 8161 SC Epe; Esschertsweg 4; tel. privé: 0578-661373; E-mail privé: jaelah70@hotmail.com. (toev. als lid)

Sons, P.L.; 1978; 1191 CC Ouderkerk a/d Amstel; Pr. Beatrixlaan 10; tel. privé: 020-4965016; medew. bij G. te Winkel; tel. prakt.: 020-6443089; medw. bij Dierenopvang Centrum Amsterdam; tel. bur.: 020-4622310. (toev. als lid)

*Spee, C.; 2002; 6171 EV Stein; Brugstraat 6; tel. privé: 046-

4333670; medew. bij J.P.M. Deneer, W.J.H.D. Kremer, F.G.H.A. van Os en R.M.M.I. Vrouwenraets; tel. prakt.: 045-5721666; fax prakt.: 045-5726947.

Stapper-Buitelaar, Mevr. M.J.; 2002; 2407 AJ Alphen a/d Rijn; Kortsteetsterweg 39; tel. privé: 0172-479738; E-mail privé: jaap-marja@tiscali.nl; medew. bij G. Roest en K.H. van Wigen; tel. prakt.: 071-5220513; fax prakt.: 071-5232291. (toev. als lid)

Strien, M. van; 2002; 3721 JD Biltoven; Kometenlaan 133; tel. privé: 030-2286212; E-mail privé: caretje@wish.nl; medew. bij J.L.A. Pijs; tel. prakt.: 0187-482897; fax prakt.: 0187-489424; E-mail prakt.: info@dgo-tpc.nl. (toev. als lid)

Tiemens, Mevr. C.A.; 2002; 8095 PR 't Loo Oldebroek; Vierschotenweg 36; tel. privé: 0525-631618; E-mail privé: c.a.tiemens@planet.nl; medew. bij H.A. Wolters; tel. prakt.: 0318-484018; fax prakt.: 0318-483283; E-mail prakt.: daplunten.demon.nl. (toev. als lid)

Veen, Mevr. N.N. van der; 2002; 2282 RL Rijswijk; Julianastraat 27; tel. privé mobiel: 06-27058528; E-mail privé: vlastavanderveen@hotmail.com. (toev. als lid)

Veneberg, Mevr. R.E.; 2001; 3584 ZC Utrecht; Enny Vredelaan 113; tel. privé: 030-2129041; E-mail privé: lveneberg@hotmail.com; medew. bij Mevr. C.R. Burger, K. Sejoenmakers en J.O.B. Weeber; tel. prakt.: 030-6038700; fax prakt.: 030-6014889. (toev. als lid)

Voorbraak, Mevr. M.T.J.; 2002; 5091 WG Oostelbeers; Stille Wille 238; tel. privé: 013-5130445; E-mail privé: mvoorbraak@hotmail.com; medew. bij J.S. Kraus; tel. prakt.: 040-2432455; fax prakt.: 040-2465351; E-mail prakt.: jskraus@kraus.skeldale.demon.nl. (toev. als lid)

Vos, K.; 2002; 2253 AD Voorschoten; Leidseweg 197; tel. privé: 071-5615974; E-mail privé: renaerd.vos@hecnet.nl; medew. bij G. Meursing en J. Meursing; tel. prakt.: 079-3425487; fax prakt.: 079-3425741. (toev. als lid)

Vries, Mevr. A. de; 2001; 8161 BH Epe; Kortenkampweg 1; tel. privé: 0578-627593; E-mail privé: adevriesmarieke@hotmail.com; medew. bij F. ter Braake en K. van Muiswinkel; tel. prakt.: 0527-613500; fax prakt.: 0527-614653; E-mail prakt.: info@dierenkliniekemmeloord.nl. (toev. als lid)

Wende, T. van der; 1979; 3871 KS Hoevelaken; Penningweg 8; tel. privé: 033-2538223; geass. met Mevr. F.J.C. van der Wende-Kuiper; tel. prakt.: 035-5250260 en geass. met B.H. Liem, Mevr. M.E. Pesman en Mevr. F.J.C. van der Wende-Kuiper (dap Stad en Lande) tel. prakt.: 035-5253200; fax prakt.: 035-5253200. (toev. als lid)

Wende van der Kuiper, Mevr. F.J.C.; 1979; 3871 KS Hoevelaken; Penningweg 8; tel. privé: 033-2538223; geass. met T. van der Wende; tel. prakt.: 035-5250260 en geass. met B.H. Liem, Mevr. M.E. Pesman en T. van der Wende (dap Stad en Lande); tel. prakt.: 035-5253200; fax prakt.: 035-5253200. (toev. als lid)

Jubilea mei 2003

- 8 mei, J.L.A.M. Remmen te Helvoirt, 35 jaar, afwezig
- 9 mei, W.J. Pereboom te Bussem, 45 jaar, afwezig
- 9 mei, G.B. de Voogd te Wassenaar, 45 jaar, aanwezig
- 10 mei, H.P.A.M. de Greef te Valkenswaard, 35 jaar, afwezig
- 10 mei, Dr. A.A. Stokhof te Maarsbergen, 35 jaar, afwezig
- 10 mei, J. Elving te Coevorden, 35 jaar, afwezig
- 10 mei, J.A.G. Geurts te Blerick, 35 jaar, afwezig
- 11 mei, M.A. van Messel te Groningen, afwezig
- 11 mei, J.P.M. Boswerger te Oldenzaal, 30 jaar, afwezig
- 11 mei, J.A. Binnerts te Wesepe, 30 jaar, afwezig
- 13 mei, G.C. Knibbe te Landsmeer, 30 jaar aanwezig
- 13 mei, Mevr. Drs. J.H.C. Brooijmans-Schallenberg te 's-Gravenhage, 50 jaar, afwezig
- 15 mei, G. Jensma te Balk, 50 jaar, afwezig
- 16 mei, Mevr. Drs. T. van Kekem-Pauw te Bruchköbel (Duitsland), 40 jaar, afwezig
- 16 mei, J.R. van der Lee te Losser, 40 jaar, afwezig
- 16 mei, Mevr. Drs. M.J. van der Wal-Zoon, te De Wijk, 40 jaar, afwezig
- 16 mei, W.E.H. van Herten te Maasbracht, 40 jaar, aanwezig
- 24 mei, D.A.M. Franssen te Wernhout, 35 jaar, afwezig
- 30 mei, Mevr. Drs. A.H. Jansen te Ede, 30 jaar, afwezig
- 30 mei, G. van den Brink te Dordrecht, 30 jaar, aanwezig

Doorlopende agenda

CONGRESSEN & SYMPOSIA

Mei

03 Symposium van de Samenwerkende Nederlandse Veterinaire Acupuncturisten (S.N.V.A.). "2 onderwerpen in de TCM: de oudere patiënt en longproblemen" door Cheryll Schwarz uit V.S. in Champ Aubert in Driebergen. Meer informatie via Aleid Verhoeff, 0314-625385 of aleid@tref.nl.

- 08/09 Fachgespräch über Geflügelkrankheiten in Hannover, Klinik für Geflügel, Prof. dr. U. Neumann, tel. +49 511-953-8778/79.
- 17 Symposium Aandoeningen van het bewegingsstelsel bij opgroeiende honden, Post-Universitair Onderwijs, Faculteit Diergeneeskunde, Gent (B). Inschrijvingen: per e-mail: silvy.matthys@rug.ac.be of claudine.vansante@rug.ac.be. Via de website kan ook: www.dgk.rug.ac.be of telefonisch: (0032) 9-2647541.
- 22/25 Veterinary congress, Federation of European Companion Animal Veterinary Associations/ APMVEAC, locatie: Congress Estoril, Portugal, info: s.orr@rlafflea.demon.co.uk.

Juni

26/2 juli 6th Budapest Workshop on Clinical Endocrinology (summer school like international course, focused on endocrinology of ruminant reproduction). <http://tkk.tova.univet.hu>, fax: +36-1-478-4230 e-mail: phd@univet.hu. Registration fee: € 360.

Juli

- 11/13 ECVS Annual Scientific Meeting and Congress. Location: Moat House Hotel in Glasgow, Scotland. For more information: www.seeglasgow.com. For registration: ecvs@vetclinics.unizh.ch.
- 13/18 9e International European Association for Veterinary Pharmacology and Toxicology Congress in Lissabon, Portugal. Info: www.fmv.utl.pt/eavpt2003/congress.htm.

VERGADERINGEN & BIJEENKOMSTEN

Mei

- 01 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30 - 17.00 uur.
- 03 S.N.V.A. ledenvergadering in Champ Aubert in Driebergen om 9.00 uur, met aansluitend symposium met Cheryll Schwarz. Meer informatie via Aleid Verhoeff, 0314-625385 of aleid@tref.nl.
- 15 Vergadering Afdeling Friesland.
- 16 De vakbladen VMT en Food Management organiseren in 't Spant te Bussum het verpakingscongres 'On the go'-verpakken. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: l.d.boer@keesing.nl of raadpleeg: www.vmt.nl/bijeenkomst
- 28 15e Veterinair Golfkampioenschap op golfbaan 'het Spiegelven' te Genk in België. Inschrijving door € 30 op rekening 53.15.06.207 t.n.v. W.L. Keers te Hoogerheide o.v.v. exacte handicap. Voor deelname moet men minimaal in het bezit zijn van het GVB en dierenarts of diergeneeskundig student zijn. Verder inlichtingen krijgt u na inschrijving en is te vinden op <http://communities.msn.nl/vet-golf>.

Juni

- 05 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
- 17 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 19 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
- 11 Algemene Jaarvergadering van de dierenartsencoöperatie AUV bij Nationaal Sportcentrum Papendal te Arnhem, aanvang 14.00 uur.
- 13 De Stichting PAVO en de vakbladen Food Management en VMT organiseren samen het congres 'Continu Verbeteren' Lokatie: De Reehorst te Ede. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: l.d.boer@keesing.nl of raadpleeg: www.vmt.nl/bijeenkomst

Juli

- 9 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen, Bolsjoi, Grote Markt 28 te Goes, 20.30 uur.
- 10 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

Nog nooit was vlooiënbestrijding zo veilig en effectief.

Nieuw formule vlooiënbestrijding

5%
Volwassen
vlooiën

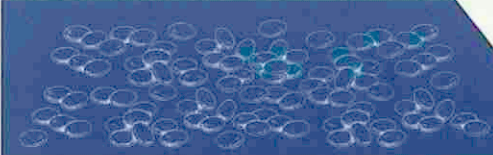
10%
Poppen

35%
Larven

50%
Eitjes

CAPSTAR en PROGRAM: zeer effectief tegen vlooiën

CAPSTAR is een nieuwe adulticide die snel, veilig en effectief de (volwassen) vlooiën doodt. De werkzame stof in CAPSTAR is nitenpyram, dat tot acute verlamming en sterfte bij vlooiën leidt. Al 15 minuten na toediening vallen de eerste vlooiën van het dier. CAPSTAR vormt samen met PROGRAM de ideale combinatie voor geïntegreerde vlooiënbestrijding. PROGRAM, met als werkzame stof lufenuron, zorgt ervoor dat de eitjes en larven zich niet verder kunnen ontwikkelen. Dankzij de orale toediening blijven geen resten achter op het dier of in de omgeving. Met CAPSTAR en PROGRAM biedt u diereigenaren een snelle en blijvende oplossing in de vorm van een veilig en effectief vlooiënbestrijdingsplan.

CAPSTAR + PROGRAM

Veilig en snel verlost van vlooiën.

CAPSTAR: Samenstelling: tabletten in 2 verschillende groottes: 11,4 mg waarbij elke tablet 11,4 mg nitenpyram bevat en 57 mg waarbij elke tablet 57 mg nitenpyram bevat. Indicatie: voor de bestrijding van vlooiën bij honden en katten. Doel-dier: 11,4 mg tabletten voor katten en kleine honden, 57 mg tabletten voor honden. Dosering en toedieningswijze: de minimum effectieve aanbevolen dosering is 1 mg per kg lichaamsgewicht. Toediening met of zonder voedsel op elke dag dat vlooiën worden waargenomen op het dier. Contra-indicaties: geen gekend. Bijwerkingen: gedurende het eerste uur na toediening kan de hond of kat wat meer krabben dan normaal. Dit is het effect van vlooiën die op het product reageren. Bijzondere voorzorgen: CAPSTAR 11,4 mg niet gebruiken bij dieren die jonger zijn dan 4 weken of minder wegen dan 1 kg. CAPSTAR 57 mg: niet gebruiken bij honden die minder dan 11 kg wegen. Niet meer dan 1 behandeling per dag. Buiten bereik van kinderen bewaren. Voor diergeneeskundig gebruik (UDA). Gebruik tijdens lactatie en dracht: CAPSTAR kan worden toegediend aan dieren gedurende alle stadia van dracht of lactatie. Verpakking: verpakking met 6 tabletten in blister. Registratienummers: CAPSTAR 11,4: Reg. NL 09988, CAPSTAR 57: Reg. NL 09989. **PROGRAM:** Samenstelling: bevat lufenuron. Indicatie: PROGRAM bestrijdt vlooiënoverlast door reductie van het aantal vlooiënlarven. Doel-dier: tabletten voor de hond, suspensie en injectie voor de kat. Contra-indicaties: geen gekend. Bijwerkingen: geen gekend. Dosering en toedieningswijze: Hond: 10 mg per kg lichaamsgewicht. Kat: 30 mg per kg lichaamsgewicht. Voor orale toediening met of direct na de maaltijd. Registratienummers: Reg. NL 8270, 8276, 8278, 8279. **PROGRAM 40 (injectie)**, Reg. NL 9489-UDA, **PROGRAM 80 (injectie)**, Reg. NL 9498-UDA. Registratiehouder: Novartis Consumer Health B.V., Claudius Prinsenlaan 140, NL 4818 CP Breda. Distributeur: Novartis Consumer Health B.V., Animal Health Sector, Korte Hei 1-3, NL 4714 RD Sprundel, tel. +31 (0)165 380580. © Geregistreerde handelsmerken van Novartis AG, Basel, Zwitserland.

Medici zoals dierenartsen, tandartsen, medisch specialisten en andere vrije beroepers kunnen al 25 jaar lang rekenen op deskundig advies van Raadgevers Medische Beroepen. De Raadgevers begeleiden u onder andere bij overdracht van de praktijk en bij associaties.

Ook de afhandeling van de bijbehorende contracten wordt u uit handen genomen. Raadgevers Medische Beroepen is een adviesbureau met uitgebreide expertise op het gebied van financieel advies aan beoefenaars van (para)medische beroepen. De breedte van die expertise is uniek en beslaat advies ten aanzien van alle financiële aspecten die zich van start tot pensionering in uw medische carrière kunnen voordoen.

U weet zich bij de Raadgevers verzekerd van advies op maat op het gebied van financiële planning, verzekeringen, financieringen, hypotheek en pensioenen. Ook de keuzes en mogelijke problemen rondom het einde van uw studie hebben de speciale aandacht van de Raadgevers.

De Raadgevers volgen u in de verschillende fasen van uw loopbaan en bieden begeleiding en advies op de lange termijn.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met adviseurs Philip Jaspers, Wouter van der Meer en/of Robert E. Meijer.

RAADGEVERS MEDISCHE BEROEPEN

Dorpsstraat 118
3732 HL De Bilt
Postbus 36
3730 AA De Bilt

Tel 030 220 41 14

Fax 030 220 27 95

E-mail: raadgevers@atriserv.nl

Augustus

- 28 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

September

- 09 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
18 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
25 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

Oktober

- 30 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

November

- 8 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen, Bolsjoi, Grote Markt 28 te Goes, 20.30 uur.
20 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
22 Najaarsdag GHwD te Breda. De precieze locatie wordt nog bekend gemaakt.

December

- 09 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur. Locatie Mercure Arnhem.
11 Vergadering Afdeling Friesland
18 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

CURSUSSEN

Mei

- 07 PAO-D cursus 03/131, De Internistische Patiënt.
15 PAO-D cursus 03/136, Gedragsproblemen bij hond en kat.
14/16 VVAA-cursus 'Leidinggeven in/aan de dierenartsenpraktijk' te

Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl

- 20 PAO-D cursus 03/122, Parodontologie bij hond en kat.
21 PAO-D cursus 03/134, Orthopedie bij hond en kat.
21 PAO-D cursus 03/303, Immunitet door Vaccinatie in Individue en Koppel.
22 VVAA-cursus 'Marketing voor dierenartsen' te Rotterdam. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
23 PAO-D cursus 03/129, Dermatologie en Interne Geneeskunde Gezelschapsdieren.
27 PAO-D cursus 03/133, Chirurgie Gezelschapsdieren.
31 Workshop Homeopathie bij de Hond. Vervolgdata zijn 14 en 28 juni. Docenten: A. Westerhuis en A. van Grondelle. Locatie: Wageningen International Conference Centre. Meer informatie: WKG Workshops, telefoon 0488 - 410040, fax 0488 - 410099, e-mail workshops@uw.dierenkliniek.nl, www.uwdierenkliniek.nl.

Juni

- 4 PAO-D cursus 03/223, Klinische les obstetrie rund
12/13 PHLO-cursus Sociale en economische aspecten van voedselveiligheid. Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info.phlo@wur.nl, website www.wau.nl/phlo.
12/14 VVAA-cursus 'Toekomstplanning kleine dierenartsenpraktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
14 PAO-D cursus 03/110, Röntgenologisch Onderzoek van het Abdomen.
15-19 Wildlife Health Summer School, post-graduate cursus Schiermonnikoog. Kosten € 350,- per deelnemer bij inschrijving voor 31 maart 2003, daarna € 475,-. Aanmelding via faxregistratieformulier op de webpagina (www.dwhc.nl). Nadere inlichtingen per e-mail (info@dwhc.nl), per telefoon (010) 4089254 of per fax (010) 4089485.

- 17 PAO-D cursus 03/130, Basiscursus Oogheelkunde Therapieën.
- 18 PAO-D cursus 03/210, Koe Comfort, zorgen voor een beter, langer en productiever leven (UD).
- 19 PAO-D cursus 03/132, Claims aangaande Voeders en Diëten Gezelschapsdieren.

Augustus

31-6 sept. PHLO-cursus Risk Management in Agriculture – Principles and Applications. Inschrijftermijn eindigt op 13 juni 2003. Meer informatie is verkrijgbaar via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail: info.phlo@wur.nl.

September

- 18 VVAA-cursus 'Marketing voor dierenartsen' te Utrecht. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
- 24/26 VVAA-cursus 'Van loondienst naar eigen praktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl

Oktober

- 01, 08, 29 PAO-D cursus 03/212, Voeding Rund, module I (UD).

ieder z'n vak!

Het raadplegen van adviseurs is goed...
Maar voor de financiële zaken van uw
(toekomstige) praktijk heeft u een
specialist nodig!

Dix & Co is deskundig op financieel,
fiscaal en juridisch gebied m.b.t. praktijk-
financiering, associaties, verzekeringen,
hypotheek en pensioenen.

Landelijke dienstverlening bij praktijk-
overdracht, bij associatie en assistentie.
Belt u even voor een afspraak of een
brochure.

Dix € Co

Maliesingel 54
3581 BJ Utrecht
Tel. (050) 244 87 74
Fax (050) 241 66 33
E-mail: info@dixenco.nl
www.dixenco.nl

HOE START U IN DE PRAKTIJK EEN PRAKTIJK?

PRAKTIJKPLAN

Adviesgroep dierenartsen
telefoon (030) 247 49 49, internet www.vvaa.nl

Benaming BAYTRIL® 10% orale oplossing • **Samenstelling** Per ml 100 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Kip, kalkoen. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij kip en kalkoen, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen, in het bijzonder: E. coli (colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp. (choleri), Haemophilus paragallinarum (coryza), Staphylococcus spp., Streptococcus spp., Mycoplasma (CRD-complex). In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zeer belangrijk om voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** 10 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 3 dagen; 10 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 5 dagen bij salmonellose. • **Wijze van toediening** Oraal. Toevoegen aan het drinkwater. • **Wachtijd** Kip: vlees: 7 dagen; Kalkoen: vlees: 10 dagen. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • NL 2929 UDA.

We zijn verhuisd!

Dit Tijdschrift staat voor het KNMvD-gedeelte in het teken van de verhuizing van het Secretariaat van Utrecht naar Houten. Op zich zou de overgang vanuit Utrecht of liever gezegd de Julianalaan een beetje pijn moeten doen. Maar het kon echt niet meer. Dat werd nog duidelijker toen we zagen hoe de twee herenhuizen erbij staan nu we eruit zijn.

We zitten nu in Houten. Iedere medewerker heeft inmiddels zijn/haar werkplek gevonden. Het kantoor is ruim, de kantoormeubelen zijn van deze tijd. De vergaderruimten zijn ingericht om het vele overleg te kunnen plaatsen.

Maar nu begint waar het eigenlijk om gaat. Wij hopen dat wij de leden vanuit onze nieuwe positie nog beter van dienst kunnen zijn. Belangenbehartiging of ledenservice is immers één van de kerntaken van de vereniging. De medewerkers hebben een 'nieuw elan' om er tegenaan te gaan. Wij hebben deze verhuisspecial aangegrepen om alle medewerkers van het Secretariaat, verdeeld over de diverse afdelingen, aan u voor te stellen. Zo weet u precies wie er voor u klaarstaan.

Tevens een woord van dank aan al deze medewerkers. Iedereen heeft met een positieve inzet de verhuissperikelen heel kort doen duren, zodat de leden er zo weinig mogelijk van gemerkt hebben.

Bijzonder verheugd zijn wij met de hernieuwde inwoning van de Stichting PAO-D. Dat dit niet alleen het bureau betreft, maar ook heel veel cursorisch onderwijs in het nieuwe gebouw, doet het beeld van ons eigen veterinaire huis gestalte krijgen. Wij hopen dat deze samenwerking zeer bestendig mag zijn.

Ook zijn wij heel blij met de inwoning van de Stichting VKO die gewoon is voortgezet.

In september aanstaande komt tevens de Stichting Nederlandse Databank Gezelschapsdieren (NDG) vanuit Amsterdam bij ons inwonen. Wij denken dat dit huis een uitstekende plek kan zijn om vanuit te werken. Wij hopen van harte dat alle organisaties met hun medewerkers zich hier thuis zullen voelen en dat wij met ons werk naar de leden van hen te horen krijgen: dit is inderdaad ons huis.

In dit Tijdschrift voor Diergeneeskunde kunt u ook lezen waar het Bestuur en het Bureau zich mee bezig heeft gehouden (bulletin 3). Wanneer u vragen hebt, dan willen we proberen die te beantwoorden.

Veel leeswaardige artikelen kunt u verder tot u nemen. Wat opvalt is dat homeopathie niet zodanig is te 'verdunnen' dat het niet werkt om tot discussie te blijven komen. Er zal een ronde tafelgesprek worden georganiseerd binnen de beroepsgroep. De discussie in het TvD sluiten we daarmee voorlopig weer even af.

Dr. Tj. Jorna

Een meticilline-resistente *Staphylococcus aureus* (MRSA)-infectie bij een hond in Nederland

E. van Duijkeren¹, A.T.A. Box², J. Mulder³, W.J.B. Wannet⁴, A.C. Fluit² en D.J. Houwers¹

Tijdschr Diergeneesk 2003; 128: 314-5

Oorspronkelijk artikel

SAMENVATTING

In Nederland wordt meticilline-resistente *Staphylococcus aureus* (MRSA) regelmatig uit mensen gekweekt, maar niet uit dieren. Een coagulase-positieve stafylokok werd gekweekt uit een geïnfecteerde wond van een hond die in het buitenland geopereerd was. De stafylokok bleek resistent voor meticilline, ampicilline, amoxicilline met clavulaanzuur, cephalexine, erythromycine, lincomycine, tetracycline, gentamicine en enrofloxacin. Het isolaat werd getypeerd als *S. aureus* op grond van de mannitol fermentatie en de Martineau-PCR. De aanwezigheid van het *mecA*-gen werd aangetoond met een PCR.

SUMMARY

Methicillin resistant *Staphylococcus Aureus* (MRSA) infection in a dog in the Netherlands

In the Netherlands, methicillin resistant *Staphylococcus aureus* (MRSA) are regularly isolated from humans. We present the first isolation of MRSA from animal origin in the Netherlands. A coagulase positive staphylococcus was cultured from an infected wound in a Dutch dog that recently underwent surgery abroad. The staphylococcus was resistant to methicillin, ampicillin, amoxycillin+clavulanic acid, cephalexin, erythromycin, lincomycin, tetracycline, gentamicin and enrofloxacin. It was identified as *S. aureus* by fermentation of mannitol and Martineau-PCR. The presence of *mecA* was confirmed by PCR.

INLEIDING

Stafylokokken zijn van nature gevoelig voor penicilline, maar tegenwoordig vormen de meeste stammen een penicillinase of beta-lactamase, waardoor dit antibioticum onwerkzaam wordt. Als antwoord hierop werden de penicillinaseresistente penicillinen (meticilline, cloxacilline, flucloxacilline) en de cephalosporinen ontwikkeld. In de jaren zestig werden in ziekenhuizen de eerste stammen geïsoleerd die ongevoelig waren voor alle beta-lactam antibiotica. Deze zogenaamde meticilline resistente stafylokokken hebben het *mecA*-gen dat codeert voor een afwijkend penicilline bindend eiwit. De meeste meticilline resistente stafylokokken zijn ook resistent voor vele andere antibiotica, ze zijn dus multiresistent. Meticilline resistente *Staphylococcus aureus* bacteriën (MRSA) zijn wereldwijd gevreesd als veroorzakers van ziekenhuisinfecties bij mensen. In Korea, Japan, België en de Verenigde Staten zijn MRSA's reeds gevonden bij paarden (3, 9, 10), honden (2, 7, 11) en runderen (1). Hier beschrijven wij het eerste geval van een hond met een MRSA-infectie in Nederland.

¹ Veterinair Microbiologisch Diagnostisch Centrum, Universiteit Utrecht.

² Eijkman-Winkler Instituut, Universitair Medisch Centrum Utrecht, Utrecht.

³ Dierenartspraktijk Laren, Laren, Noord-Holland.

⁴ Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), Bilthoven.

MATERIAAL EN METHODEN

De patiënt

Op 6 september 2002 vertrekt een gezin uit Noord-Holland met hun driejarige Ierse Setter reu per auto naar Italië. Op 16 september braakt de hond af en toe. Aangezien de klachten aanhouden wordt de hond naar een dierenkliniek in Empoli gebracht. Daar blijkt dat de hond een maagdilatie-volvulus heeft. De hond wordt geopereerd, waarbij het omentum in de wond wordt gehecht. De hond krijgt Ringer lactaat, marbofloxacin (Marbocyl[®], Vétoquinol) en maagzuursecretieremmers. De patiënt herstelt goed en verlaat op 18 september de kliniek. Op 22 september keert het gezin met de hond terug naar Nederland. Nog diezelfde dag bezoeken zij hun eigen dierenarts. Aangezien bij het algemeen onderzoek geen afwijkingen worden gevonden en de wond er goed uitziet, wordt besloten om met marbofloxacin te stoppen. Drie dagen later is de hond nog steeds levendig, maar heeft een rectale temperatuur van 39°C. Omdat de wond iets gezwollen is wordt meloxicam (Metacam[®], Boehringer Ingelheim; 0.1 mg/kg 1dd per os) voor een week voorgeschreven. De volgende dag is de zwelling groter en wordt de dikte gepuncteerd waarbij haemorrhagisch vocht met enkele vlokken wordt verkregen. Het vocht wordt voor bacteriologisch onderzoek naar het Veterinair Microbiologisch Diagnostisch Centrum (VMDC) gestuurd. De wond wordt geopend en gespoeld met fysiologisch zout. De hond krijgt amoxicilline met clavulaanzuur (Synulox[®] Pfizer Animal Health; 2dd $\frac{3}{4}$ tablet van 500 mg) voor een week voorgeschreven. De hond is daarna volledig hersteld.

Bacteriologisch onderzoek

Bij het VMDC wordt uit het wondvocht een reïncultuur van coagulase-positieve stafylokokken gekweekt. De mannitol fermentatie is positief.

Er wordt een antibiogram met de agardiffusiemethode op Isosensitest agar uitgevoerd (Neosensitabs, Rosco). Het Universitair Medisch Centrum Utrecht (UMCU) en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) voeren de verdere determinatie (5) en de PCR op het *mecA*-gen (6) uit.

RESULTATEN

De stafylokok blijkt resistent voor meticilline, ampicilline, amoxicilline met clavulaanzuur, cephalexine, erythromycine, lincomycine, tetracycline, gentamicine en enrofloxacin en blijkt alleen gevoelig voor trimethoprim-sulfamethoxazole. De Martineau PCR (5) op *S. aureus* is positief, evenals de *mecA*-PCR. Hieruit blijkt dat het een MRSA betreft.

DISCUSSIE

Dit is de eerste beschrijving van een MRSA-infectie bij een dier in Nederland. Bij humane patiënten in Nederland wor-

den MRSA-infecties met enige regelmaat gevonden, vooral bij mensen die in een buitenlands ziekenhuis zijn behandeld. In de meeste andere landen is de prevalentie van MRSA veel hoger dan in Nederland. Het beleid in Nederlandse ziekenhuizen is erop gericht om insleep en verspreiding van dergelijke infecties te voorkomen. Patiënten afkomstig uit buitenlandse ziekenhuizen worden bij aankomst in een Nederlands ziekenhuis in quarantaine verpleegd. Als er een MRSA-infectie wordt vastgesteld, geeft dat aanleiding tot rigoreuze maatregelen, zoals het isoleren van de patiënt, het sluiten van afdelingen en het screenen van het verpleegkundig personeel (12). Onze veterinaire patiënt had, wellicht niet toevallig, ook een 'buitenlandse ziekenhuisanamnese'.

Onze hond is volledig hersteld ondanks het feit dat de MRSA resistent was voor marbofloxacin en amoxicilline met clavulaanzuur. Mogelijk heeft de toediening van marbofloxacin juist bijgedragen aan selectie ten gunste van de MRSA. MRSA's zijn niet pathogener dan meticilline gevoelige *S. aureus*, ze zijn door hun resistentie alleen moeilijker te bestrijden. Waarschijnlijk heeft het openen en spoelen van de wond, samen met de eigen afweer van de hond, geleid tot het klinische herstel.

In andere landen is het voorkomen bij dieren van MRSA en meticilline resistente *S. intermedius* (MRSI) al eerder beschreven. Piriz *et al.* (8) beschrijven 28 *S. intermedius* isolaten met fenotypische meticillineresistentie afkomstig van honden met huidaandoeningen in Spanje. Tomlin *et al.* (11) isoleren MRSA's uit elf honden na chirurgie of met pyodermie. Gortel *et al.* (2) vinden 25 meticillineresistente stafylokokken geïsoleerd uit verschillende infecties bij honden in de USA. Van deze isolaten waren 23 *mecA* positief: één daarvan was een *S. intermedius*, negen waren *S. aureus* en dertien waren coagulase negatieve stafylokokken. Seguin *et al.* (9) rapporteren de isolatie van MRSA's bij elf paarden in een periode van een jaar en uit drie verzorgers in een dierenkliniek in de USA. Aangezien de stammen van de paarden en hun verzorgers identiek bleken, en de paarden geen contact met elkaar hadden gehad, concluderen zij dat de MRSA's waarschijnlijk door de verzorgers op de paarden zijn overgedragen. De meeste paarden hadden wondinfecties na chirurgie. Manian (4) kweekte MRSA's uit een man met diabetes, zijn vrouw en uit de neus van hun klinisch gezonde hond. Alle MRSA's hadden een identiek pulsed-field gel elektroforesepatroon van het chromosomale DNA. Dit wijst erop dat overdracht van MRSA's van mens op dier en vice versa mogelijk is. De stafylokok uit onze casus is mogelijk afkomstig van de chirurg of een andere persoon die bij de operatie geassisteerd heeft. Mensen kunnen drager zijn van MRSA's, waarbij meestal het neusslijmvlies en/of perineum is gekoloniseerd. De meeste stafylokokkeninfecties bij de hond worden veroorzaakt door *S. intermedius*; *S. aureus*-infecties bij de hond zijn zeldzaam. Hoewel stafylokokken een zekere adaptatie hebben aan een gastheer kunnen zij, als de omstandigheden optimaal zijn, dat

wil zeggen als er voldoende predisponerende factoren aanwezig zijn, wel worden overgedragen van mens op dier en vice versa. Dit is echter maar incidenteel beschreven. Meestal zijn MRSA's bij mensen afkomstig van humane dragers.

Penicillinase-resistente penicillines worden veterinair niet gebruikt, behalve cloxacilline in mastitisinjectoren. Voor gezelschapsdieren zijn ze niet geregistreerd en daarom wordt de gevoeligheid voor meticilline niet routinematig getest. MRSA- en MRSI-infecties komen in het buitenland bij dieren voor en het is waarschijnlijk dat deze infecties bij dieren in Nederland ook vaker voor (gaan) komen. Er is weinig bekend over de epidemiologie van MRSA-infecties bij dieren. Er zijn tot nu toe geen aanwijzingen dat MRSA's zich bij dieren net zo snel verspreiden als bij mensen in ziekenhuizen. Ook is onduidelijk of MRSA's bij dieren een risico vormen voor gezonde mensen. Verder onderzoek naar het voorkomen en de epidemiologie van meticilline-resistente stafylokokken bij dieren in Nederland lijkt verstandig.

LITERATUUR

- Devriese LA, and Hommez J. Epidemiology of methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* in dairy herds. *Res Vet Sci* 1975; 19: 23-7.
- Gortel K, Campbell KL, Kakoma I, Whittam T, Schaeffer DJ, and Weisiger RM. Methicillin resistance among staphylococci isolated from dogs. *Am J Vet Res* 1999; 60 (12): 1526-30.
- Hartmann FA, Trostle SS, and Klohn AA. Isolation of methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* from a postoperative wound infection in a horse. *J Am Vet Med Assoc* 1997; 211(5): 590-2.
- Manian FA. Asymptomatic Nasal Carriage of Mupirocin-Resistant, Methicillin-Resistant *Staphylococcus aureus* (MRSA) in a Pet Dog Associated with MRSA Infection in Household Contacts. *Clin Infect Dis* 2003; 36(2): E26-E28.
- Martineau F, Picard FJ, Ke D, Paradis S, Roy PH, Ouellette M, and Bergeron MG. Development of a PCR assay for identification of staphylococci at genus and species levels. *J Clin Microbiol* 2001; 39: 2541-7.
- Oliveira DC and de Lencastre H. Multiplex PCR strategy for rapid identification of structural types and variants of the *mec* element in methicillin-resistant *Staphylococcus aureus*. *Antimicrob Agents Chemother* 2002; 46: 2155-61.
- Pak SI, Han HR, and Shimizu A. Characterization of methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* isolated from dogs in Korea. *J Vet Med Sci* 1999; 61 (9): 1013-8.
- Piriz S, Valle J, Mateos EM, de la Fuente R, Cid D, Ruiz-Santaquiteria JA, and Vadillo S. *In vitro* activity of fifteen antimicrobial agents against methicillin-resistant and methicillin-susceptible *Staphylococcus intermedius*. *J Vet Pharmacol Ther* 1996; 19 (2): 118-23.
- Seguin JC, Walker RD, Caron JP, Kloos WE, George CG, Hollis RJ, Jones RN, and Pfaller MA. Methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* outbreak in a veterinary teaching hospital: potential human-to-animal transmission. *J Clin Microbiol* 1999; 37 (5): 1459-63.
- Shimizu A, Kawano J, Yamamoto C, Kakutani O, Anzai T, and Kamada M. Genetic analysis of equine methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* by pulsed-field gel electrophoresis. *J Vet Med Sci* 1997; 59: 935-7.
- Tomlin J, Peard MJ, Lloyd DH, Howell S, Hartmann F, Jackson HA, and Muir P. Methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* infections in 11 dogs. *Vet Rec* 1999; 144: 60-4.
- Vandenbroucke-Grauls CM. Methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* control in hospitals: the Dutch experience. *Infect Control Hosp Epidemiol* 1996; 17: 512-3.

Domitor® ongeschikt voor collies?

I. Boissevain

Veterinair tuchtrecht

Steeds meer dierenartsen stappen af van het gebruik van Domitor® voor een narcose. In deze zaak stelt de eigenaar van twee honden dat het gebruik van Domitor® de dood van zijn twee honden heeft veroorzaakt. Acht het Tuchtcollege dit aannemelijk of niet? En hoe zit het met het wetenschappelijk bewijs voor deze stelling?

Slapende honden...

Twee collie reuen van twee en vier jaar oud worden gecastreerd en krijgen een combinatie van Domitor® en ketamine voor de narcose. De honden komen goed bij uit de narcose en gaan gewoon met de eigenaar mee naar huis, maar twee dagen later zijn beide honden plotseling dood. Iedereen zal zich kunnen voorstellen dat je als eigenaar dan behoorlijk geschokt bent! De eigenaar laat dan ook sectie verrichten. Hieruit blijkt een "shockbeeld met acute myocardegeneratie en reactieve myocarditis. Dit beeld kan postoperatief voorkomen bij een, ook lege artis, uitgevoerde anesthesie". Een echte verklaring ontbreekt, laat staan een verklaring dat Domitor® de reden is geweest.

...wakkere eigenaar

De eigenaar laat het hier niet bij zitten en gaat ook anderszins op zoek naar een verklaring, onder andere door de rasvereniging om informatie te vragen. Dit levert een aantal reacties op met verhalen over andere collies die lijken te zijn overleden aan een narcose met Domitor®, maar serieus bewijs hiervoor ontbreekt. Daarnaast spreekt de eigenaar op een dag een kynoloog, die via via heeft horen zeggen dat het bij collies veiliger is om alleen een kleine hoeveelheid Domitor® te gebruiken en daarna over te gaan op lachgas en zuurstof. De reacties via de rasvereniging en de wijsheid van de kynoloog zijn voor de eigenaar voldoende reden om een klacht aanhangig te maken bij het Tuchtcollege, want niet alleen wil hij preventief informatie verstrekken aan dierenartsen, ook de kosten van de operatie zou hij graag geschrapt zien.

Verhalen of bewijzen?

De dierenarts moet zich in de procedure natuurlijk verantwoorden. Hij zegt de operatie lege artis te hebben uitgevoerd en na de operatie geen complicaties te hebben waargenomen. Reden tot ongerustheid was er geenszins. Ook vertelt hij dat hij de combinatie van Domitor® en ketamine al jaren gebruikt, waarvan veertien maal zonder problemen bij collies, zo blijkt uit zijn administratie. De dierenarts neemt de zaak wel serieus en gaat informeren bij Pfizer of deze bijwerking bekend is, maar dat is niet het geval. Ook professor dr. L.J. Hellebrekers, anesthesioloog bij de Faculteit der Diergeneeskunde te Utrecht, kent geen gevallen waaruit blijkt dat Domitor® bij collies gevaarlijk kan zijn.

De eigenaar van de collies haalt in de procedure de reacties van de rasvereniging en van de kynoloog aan, en weet daarnaast te vertellen dat een dierenarts in zijn omgeving zou hebben gezegd dat Domitor® dodelijk kan zijn voor collies. Hij kan daar echter geen naam of datum noemen. Verklaringen van een deskundige zijn in een tuchtprocedure vrijwel altijd toegestaan, maar een verhaal zonder naam en datum is niet erg veel waard. Omdat ook de andere verhalen slechts van horen zeggen zijn, vindt het Tuchtcollege deze niet erg overtuigend.

Het Tuchtcollege verifieert wel zelf bij prof. dr. L.J. Hellebrekers of er bij collies een contra-indicatie is voor het gebruik van Domitor®, maar door hem wordt bevestigd dat deze contra-indicatie in Nederland noch elders in Europa bekend is.

Wie eist bewijst, of niet?

Overall in het Nederlandse recht geldt de regel 'wie eist bewijst'. Dat wil nooit zeggen dat iets wat niet is bewezen niet toch waar hoeft te zijn, maar zonder bewijs kom je niet ver. Dat het gebruik van Domitor® bij collies een groter risico met zich meebrengt mag volgens het Tuchtcollege bij gebrek aan adequaat onderbouwende feiten niet als een algemeen vaststaand of bekend feit worden gezien. De dierenarts valt dan ook niets te verwijten, hij heeft niet onjuist gehandeld met het gebruik van dit middel en de klacht wordt ongegrond verklaard.

ProteqFlu™-Te

Het eerste influenza-tetanus vectorvaccin voor paarden

- **Beschermt veulens
vanaf de basisvaccinatie**
- **Zeker één jaar bescherming
na de derde vaccinatie**
- **Bescherming tegen Europese
en Amerikaanse stammen***

Equine Health

www.merial.com

ProteqFlu™-Te - Poeder en oplosmiddel; **Samenstelling per dosis:**
- Influenza A/equi-2/Kentucky/94 [H₃N₂] recombinant kanariepokkenvirus
(vCP1529), Influenza A/equi-2/Newmarket/2/93 [H₃N₂] recombinant kanarie-
pokkenvirus (vCP1533) beide $\geq 6.5 \log_{10}$ FAID₅₀; Clostridium tetani toxoid ≥ 30 IU;
Doeldier(en): Paarden; **Indicaties:** Actieve immunisatie tegen paardeninfluenza
ter vermindering van klinische symptomen en van virussecretie na infectie en tegen
tetanus ter preventie van sterfte bij paarden van 4 maanden of ouder; **Dosering en
toedieningsweg:** Eén dosis (1 ml) door middel van een intramusculaire injectie, bij
voorbeeld ter hoogte van de hals, volgens het volgende schema: - Basisvaccinatie:
de 1e injectie vanaf een leeftijd van 5-6 maanden, de 2de injectie 4-6 weken later
- Herhalingsvaccinaties: 5 maanden na de basisvaccinatie en daarna jaarlijkse boosters
injecties. Bij verhoogd risico op infectie of onvoldoende opname van zoalstrum een
extra eerste injectie op de leeftijd van 4 maanden, gevolgd door het volledige vaccinatie
programma; **Contra-indicaties:** Geen; **Bijwerkingen (frequentie en ernst):** voortdurend
gaande zwelling, in uitzonderlijke gevallen pijn, lokale hyperthermie, apathie en vermindering
de eetlust en overgevoelheidsreactie. Een lichte stijging van de temperatuur (max. 1,5 °C)
kan voorkomen; EU/2/03/038/004 (Reg. NL 10104) - Op recept verkrijgbaar **diergenees-
middel** (U.D.D.); Voor alle informatie Merial B.V., Bovenkerkerweg 6-8, NL-1185 XE
AMSTELVEEN, Tel: + 31-20 547 39 33.

™ Handelsmerk van Merial.

*conform het WHO/OIE advies juni 2001

“Wat doe jij tegenwoordig...?” Dierenarts aan het werk

Interview

“Waar zit jij eigenlijk tegenwoordig?” Een vraag die door iedereen die weleens naar PAO gaat of op een congres rondloopt met regelmaat wordt gesteld óf beantwoord.

Vandaag de dag is de kans dat een dierenarts op een andere manier dan als practicus werkzaam is een stuk groter dan pakweg vijftien jaar geleden. Naast praktijken vragen ook de overheid, de universiteiten en het bedrijfsleven in toenemende mate om dierenartsen. Naar aanleiding van die veranderende vraag naar dierenartsen vanuit de samenleving is het curriculum diergeneeskunde vernieuwd en zijn de instroommogelijkheden vergroot.

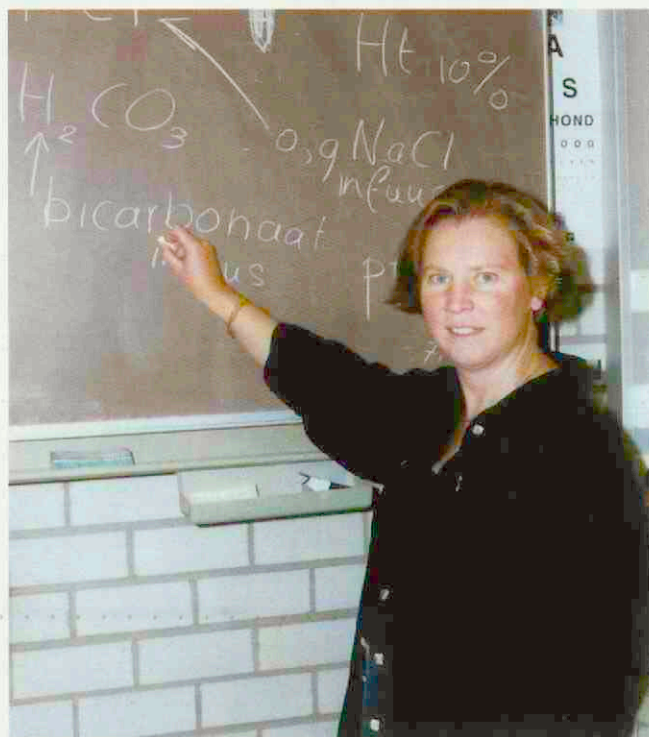
Door interviews met dierenartsen in allerlei verschillende functies wordt een beeld geschetst van de vele mogelijkheden die er zijn om als dierenarts werkzaam te zijn. Regelmatig verschijnt de rubriek

“Wat doe jij tegenwoordig...?” waarin een dierenarts geïnterviewd wordt over zijn/haar werk. Zo kunnen dierenartsen lezen waar collega's zich mee bezighouden en krijgen studenten diergeneeskunde een vollediger beeld van hun toekomstmogelijkheden.

Deze aflevering: drs. Anne-Marie Bröker, dierenarts en werkzaam als cursuscoördinator en docent aan het Groenhorst College te Barneveld.

“Ik zou het poldermodel uitgevonden kunnen hebben!”

L.C.T. Verkleij

“In mijn huidige managementachtige functie besteed ik de meeste tijd aan overleg. In samenwerking met anderen probeer ik tot oplossingen voor problemen te komen. Problemen op alle mogelijke gebieden, van hele kleine tot hele grote, die ik elke dag wel tegenkom en die mijn werk afwisselend en uitdagend houden.” Aldus Anne-Marie Bröker, 37 jaar en in 1995 afgestudeerd als dierenarts, differentiatie Landbouwhuisdieren. Momenteel werkt ze fulltime bij het Groenhorst College, locatie Barneveld. Van de vijf dagen per week besteedt ze anderhalve dag aan haar werkzaamheden als docent en een halve dag aan werk voor de medezeggenschapsraad voor de locatie Barneveld. Drie dagen per week is ze cursuscoördinator bij het Cursuscentrum Dierv verzorging Barneveld,

een samenwerkingsverband tussen het Groenhorst College en het PTC+ (voorheen IPC Plant.Dier).

Onderwijs is elke dag anders

Na anderhalf jaar in een gemengde praktijk te hebben gewerkt, werd Anne-Marie in april 1997 aangenomen als docent Gezondheidsleer bij het Groenhorst College, een school voor middelbaar beroepsonderwijs (MBO). “Ik had al tijdens mijn studie twijfels over het werk in de praktijk, vooral over het gebrek aan afwisseling en het ontbreken van een duidelijk toekomstperspectief”, vertelt Anne-Marie. “Ik heb ook aan de RVV gedacht, maar uiteindelijk kwam ik hier terecht. Onderwijs boeit me, ik vind het leuk om kennis over te dragen en elke dag is anders. Ik ben erg ambitieus, wil me blijven ontwikkelen en ik heb behoefte aan veel afwisseling in mijn werk. Dat vond ik niet in de praktijk. Wel hier op het Groenhorst College, zeker ook omdat de school heel hard gegroeid is de afgelopen jaren.”

Wat doet een dierenarts-docent?

Anne-Marie staat voor klassen in de bovenbouw (derde en vierde klas) met zo'n vijftientwintig leerlingen van 18 tot 20 jaar, die hebben gekozen voor de studierichting paraveterinair. Ze geeft les in allerlei veterinaire vakken, zoals anatomie en fysiologie, anesthesie en klinisch onderzoek. Daarnaast is ze verantwoordelijk voor het schrijven van lesmateriaal, het maken, afnemen en nakijken van toetsen, het afleggen van stagebezoeken en het nakijken van stageverslagen. Verder is Anne-Marie mentor en vormt zo het aanspreekpunt voor leerlingen.

“Ik vind het contact met jongeren erg leuk, ze komen op school als ze zestien zijn en rond hun twintigste jaar gaan ze er vanaf. Je ziet ze dan echt een ontwikkeling doormaken. De overgang vanuit de praktijk was niet eens zo groot, ook als practicus probeerde ik mijn kennis zo goed mogelijk over te brengen aan de boeren. Uiteraard moet je leerlingen soms tot de orde roepen, maar dat lukt me wel. Het scheelt ook dat ik leuke vakken geef, de leerlingen zijn enthousiast en meestal welwillend. Dat ik geen didactische opleiding heb gehad vind

ik soms wel een gemis. Toch voel ik meestal wel goed aan hoe ik het beste kan handelen, en je leert ook veel van het commentaar van leerlingen. Net als voor het werk in een dierenartsenpraktijk geldt voor het lesgeven: al doende leert men."

Snelle carrière-ontwikkeling

Na een half jaar uitsluitend als docent te hebben gewerkt, kreeg Anne-Marie ook coördinerende taken. Inmiddels besteedt ze het grootste deel van haar tijd aan haar werkzaamheden als cursuscoördinator voor het volwassenenonderwijs bij het Cursuscentrum Dierverzorging Barneveld. Het cursusaanbod is gericht op de volgende sectoren: dierenspecialzaak, kynologie, paardenhouderij, dierfysiotherapie, dierenartsassistent en proefdiervoorzorging. Voor de laatste twee is Anne-Marie verantwoordelijk. Het aanbod is zeer breed en varieert van een cursus Erkend Dierenartsassistent, waarbij cursisten gedurende anderhalf jaar elke twee weken één dag les krijgen, tot een één-daagse cursus Anesthesie Moeilijke Patiënten.

"Mijn werk is heel afwisselend, geen dag is hetzelfde" vertelt Anne-Marie zichtbaar enthousiast. "Ik organiseer alles rond de cursussen, die afhankelijk van de vraag één tot soms twee keer per jaar gegeven worden. Dat begint met het regelen van een docent. Verder zorg ik voor het (laten) schrijven en drukken van lesmateriaal, het inplannen van lokalen en het regelen van de catering. Ook het maken van de roosters en uitnodigingen voor nieuw ingeschreven cursisten, het evalueren van het gebodene en het organiseren van examens en diploma-uitreikingen behoren tot mijn takenpakket."

Kwaliteit is de basis

"Daarnaast ben ik verantwoordelijk voor de (65 pagina's dikke!) cursusgids die elk jaar uitkomt en voor het werven van cursisten, door middel van advertenties in tijdschriften en stands op beurzen en congressen. Ten slotte ontwikkel ik nog nieuwe cursussen, op grond van belangstelling vanuit 'het veld'. Daarvoor benader ik specialisten, zoals drs. Melinda Schmidt, die voor ons een driedaagse cursus Röntgenologie geeft. Of drs. Andries van Foreest, die in drie dagdelen een cursus 'Professionele gebitsreiniging in de praktijk' geeft. Verder hebben we sinds enkele jaren een samenwerkingsverband met AUV en Pfizer Animal Health B.V. waardoor dierenartsassistenten zeer praktisch gerichte communicatieve trainingen en workshops kunnen volgen." Anne-Marie praat met gedrevenheid over haar werk. "Al die uiteenlopende contacten met allerlei verschillende mensen, van kantinejuffrouw tot directielid, maakt het werk zo leuk. En als dan na afloop van een cursus blijkt dat iedereen tevreden is, is de voldoening bij mij groot. We hebben toch zo'n 1500 cursisten per jaar bij het Cursuscentrum, maar het aantal klachten dat we krijgen is te verwaarlozen. Daar ben ik trots op!"

Haar uitgangspunt is het leveren van kwaliteit. "We hebben een naam hoog te houden. Uiteraard moet een opleiding kostendekkend zijn, maar we zijn niet heel commercieel. Wij willen eerlijke voorlichting geven. Als ik denk dat iemand beter af zou zijn met een LOI-cursus, dan verwijs ik mensen daar naartoe."

Toekomstperspectief en arbeidsvoorwaarden

Anne-Marie heeft het erg naar haar zin heeft in haar huidige functie. Ze vindt vooral de afwisseling in haar werk en de ruimte om nieuwe dingen te ontwikkelen erg leuk, net als de

vele contacten die ze daardoor heeft met allerlei verschillende mensen. Ze ziet zichzelf over tien jaar nog steeds wel in het onderwijs werken, al lijkt een managementfunctie in de industrie haar ook interessant. "Management en beleid interesseren me, maar het moet wel om concrete dingen gaan. Ik kan hier op school nog naar een hogere functie groeien, waarbij ik aan de locatiedirectie of het College van Bestuur denk. Maar ook in de breedte groeien is mogelijk, waarbij ik denk aan een (nog) grotere zelfstandigheid van het Cursuscentrum ten opzichte van het Groenhorst College. En we zijn bezig met een vestiging in België."

De arbeidsvoorwaarden noemt ze prima. "Mijn salaris is gebaseerd op de RVV-norm voor keuringsdierenartsen en is vergelijkbaar met wat ik in de praktijk zou verdienen. Met dit verschil: ik werk iets meer dan veertig uur per week, heb geen diensten, maar wel zestig vakantiedagen per jaar. Tijdens die vakantie gaat er overigens wel vaak een stapel nakijkwerk mee. Ook de secundaire arbeidsvoorwaarden, vastgelegd in de CAO Beroeps- en Volwassenen Educatie, zijn uitstekend. Daaronder vallen onder andere een goede pensioenregeling, een kilometervergoeding voor stagebezoeken, ouderschapsverlof en een spaarloonregeling. Verder is in de CAO vastgelegd dat ik tien procent van mijn tijd mag besteden aan deskundigheidsbevordering. Ik heb inmiddels verschillende cursussen gevolgd, vooral op managementgebied."

Geen spijt van studie diergeneeskunde

Dat brengt ons bij de vraag of Anne-Marie achteraf niet liever een andere studie dan diergeneeskunde had gedaan. Na enig nadenken zegt ze: "Nee, al zou ik nu misschien bedrijfs-economie gaan studeren, ik heb toch geen spijt van mijn studie diergeneeskunde. Ik wilde altijd al dierenarts worden en heb met dat doel voor ogen mijn VWO gedaan. Ik heb tijdens de studie veel dingen geleerd die ik nog steeds gebruik. Vooral een bepaalde manier van denken die je leert gebruiken bij de behandeling van patiënten. Eerst een anamnese, dan de diagnostiek en ten slotte het instellen van een therapie: ik volg nog steeds dezelfde weg bij het oplossen van een probleem hier op school. Verder heb ik tijdens mijn studie geleerd om de grote lijnen in de gaten te houden en niet in details te verzanden. Je moest wel, als je op tijd al je dictaten doorgelezen wilde hebben!"

Nog steeds heeft ze de drang zich te willen blijven ontwikkelen, het idee dat dat in een dierenartsenpraktijk maar tot op zekere hoogte kan was voor haar doorslaggevend om elders te gaan kijken. Geen heimwee naar de praktijk? Anne-Marie antwoordt met een stellig: "Nee! Ik kan in deze baan mijn ambities volledig uitleven en zou op dit moment niet meer fulltime terug willen in de praktijk, hoogstens voor één dagje in de week erbij."

Wat niet wil zeggen dat ze zich geen dierenarts meer voelt. "Ik voel me nog zeer verwant aan de beroepsgroep en sta er ook nog steeds heel dicht bij. De dingen die ik doe zijn heel relevant voor de praktijk. Wij leiden de dierenartsassistenten op, in veel praktijken toch steun en toeverlaat voor de dierenarts. Ik blijf daarom ook zoveel mogelijk op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen, ga naar bijeenkomsten en volg nascholing. Ik ben lid van de KNMvD, sinds kort zelfs actief lid, want ik zit in het bestuur van de groep Dierenartsen in het Bedrijfsleven. Al ben ik geen practicus meer, ik ben nog steeds dierenarts en daar ben ik trots op!"

Drs. L.C.T. Verkleij is dierenarts en journalist.

Leishmaniose

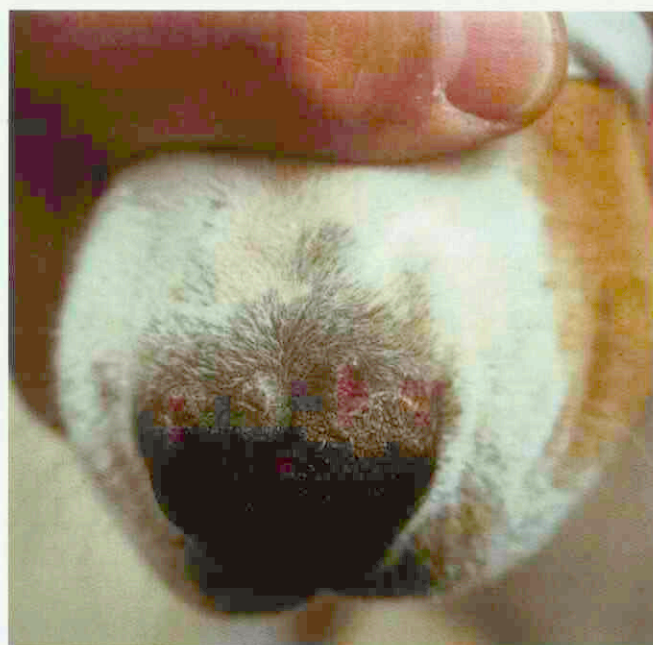
S. Shaw

Berichten en verslagen

Leishmaniose is een belangrijke aandoening bij de hond en komt endemisch voor in de landen rond de Middellandse Zee, het Midden-Oosten en in veel tropische en subtropische gebieden. In Europa is het oorzakelijke agens van *Leishmania* in honden een intracellulaire protozoaire parasiet, *Leishmania infantum* die door het zandvliegje (*Phlebotomus* spp.) wordt overgebracht. In Noord-Europese landen is leishmaniose zeldzaam en hoofdzakelijk beperkt tot geïmporteerde honden uit endemische gebieden. Maar omdat eigenaren tegenwoordig meer met hun honden reizen is het niet onwaarschijnlijk dat de prevalentie van deze ziekte zal gaan toenemen. Door de lange incubatietijd van leishmaniose (zes jaar of langer) kan mogelijk een verband tussen de ziekteverschijnselen en een verblijf in een endemisch gebied over het hoofd worden gezien. Op dit moment komt de vector zelf hier niet voor, maar als in de toekomst de temperatuur als gevolg van klimaatveranderingen gaat stijgen is het waarschijnlijk dat het bereik van de vector groter zal worden. Recentelijk is in Engeland zelfs transmissie van leishmaniose vastgesteld zonder tussenkomst van de bekende vector van een geïnfekteerde importhond naar een hond die Engeland nog nooit had verlaten.

Klinische verschijnselen

In endemische gebieden worden de honden bijna altijd blootgesteld aan *Leishmania*. Sommige ontwikkelen een beschermende immuniteit, anderen blijven subklinisch aange-tast en zullen later recidiveren en weer anderen ontwikkelen het klassieke klinische syndroom op jonge leeftijd. De para-

Week van het Huisdier 2003 Huisdier en vakantie

In het kader van het thema 'Huisdier en vakantie' van de Week van het Huisdier 2003 heeft Susan Shaw toestemming verleend om de proceedings van haar lezingen, gehouden tijdens het Chateau Veterinair te Rhooen in januari 2003, in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde te publiceren. In het nummer van 15 april heeft u al een interview met haar kunnen lezen, gehouden door Joost van Herten. Shaw sprak in haar lezingen over de ziekten babesiose, leishmaniose en ehrlichia. Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde besteedt in dit nummer aandacht aan leishmaniose; babesiose is in het nummer van 1 mei aan de orde geweest en ehrlichia zal in het nummer van 1 juni aan de orde komen.

Met dank aan Paul Overgaauw voor de vertaling.

siet stimuleert een sterke B-cel-respons die echter ineffectief is, tegelijkertijd vindt er een suppressie van macrofagen plaats waardoor de parasiet zich kan gaan verspreiden ondanks de massale productie van immunoglobulines en immuuncomplexen. Zowel *Leishmania*-specifieke als niet-specifieke antilichamen worden geproduceerd, inclusief auto-antilichamen. De aandoening heeft een sluipend en verergerend verloop. Sloomheid, polydipsie, anorexie en koorts zijn niet-specifieke ziekteverschijnselen die kunnen optreden. Vermageren en een gegeneraliseerde lymfeklier-vergroting komen vaak voor. De systemische verschijnselen hangen samen met de verspreiding van immuuncomplexen die de organen beschadigen. Anemie komt vaak voor en de Coomb's test is dan meestal positief. Wisselende kreupelheid door immuun-gemedieerde polyarthritis, panophthalmitis en protein-loosende nefropathy wordt gezien. Belangrijk bij leishmaniose zijn aandoeningen van de huid in de vorm van een dermatitis die karakteristieke zilverachtige schilfers produceert. Deze zijn prominent aanwezig op de dorsale neus, rondom de ogen en aan de oorschelpen. Verder kan perioculaire alopecia, hyperkeratose van de voetzooltjes en excessieve groei van het hoorn van de nagels optreden. Ulceratieve en nodulaire dermatitis kunnen secundair voorkomen ten gevolge van vasculitis en granulomateuze ontstekingen. Een opmerkelijke klinisch-pathologische bevinding is een sterk verhoogde globulineconcentratie. De stijging wordt veroorzaakt door een massale gamma-globulineproductie en een monoclonale of biclonale gammopathie kan voorkomen. Aangetaste honden zijn vaak ANA-positief (antinucleaire antilichamentest).

Het gelijktijdig voorkomen van *Leishmania* en ehrlichiose wordt nogal eens gezien in endemische gebieden, men moet er dan ook voor zorgen dat een co-infectie wordt uitgesloten in het bijzonder bij honden met een verhoogde bloedingsneiging.

Tabel 1. Behandeling van leishmaniose

Behandeling	Farmacon (merknaam)	Geadviseerde dosis(mg/kg)	Interval en duur van de therapie	Aantekeningen/ Toxiciteit
a. vijfwaardige anti-moonverbindingen	Meglumine antimonaat (Glucantime [®] , Merial,* 300mg/ml opl.)	Honden: 100 sc	24-48 tot 20-40 dagen	Pijn en zwelling op injectieplaats
b. purine analogen	Allopurinol	Honden: 10-15 po	12-24 tot 30 dagen of langer om onder controle te houden	

* op recept verkrijgbaar via de Veterinaire Apotheek van Faculteit Diergeneeskunde.

Diagnose

De diagnose is gebaseerd op het microscopisch aantonen van de parasiet in een bijvoorbeeld met een Giemsa gekleurd lymfeklier- of beenmergaspiraats, in combinatie met typische, klinische symptomen. De parasiet kan ook worden aangetoond in huidbiopten gekleurd met bijvoorbeeld een Giemsa-kleuring en door gebruik te maken van immunohistochemie wordt de gevoeligheid vergroot. In de niet-endemische gebieden wordt de diagnose ondersteund door gebruik te maken van serologische technieken IFT, ELISA en agglutinatie-testen. Door de relatief lange incubatietijd van *Leishmania* is het waarschijnlijk dat de klinisch zieke dieren positief testen op antilichamen. Er zijn PCR-testen beschikbaar voor leishmaniose. Deze hebben voor perifeer bloed een sensitiviteit van 60-70%. Deze stijgt tot 100% voor beenmergbiopten. Ze zijn specifiek en maken onderscheid tussen een infectie en blootstelling aan *Leishmania* en tonen de aandoening in een vroeg stadium aan.

Therapie en preventie

De zoönotische potentie van *Leishmania* is laag, maar men moet er altijd rekening mee houden, in het bijzonder bij mensen met een verminderde weerstand (HIV). Voordat men aan een therapie begint, moet men eerst nagaan hoe ver de ziekte zich systemisch heeft uitgebreid. Een ondersteunende therapie moet gegeven worden voor elk orgaan-systeem dat is aangetast.

Specifieke therapie voor leishmaniose

De basis van de therapie wordt gevormd door een vijfwaardige antimoonverbinding in combinatie met allopurinol (tabel 1). In Europa wordt het meglumine-antimoon het meest gebruikt bij honden. Wordt dit medicijn als monotherapie gegeven, dan ziet men vaak een klinische terugval. Er zijn dan verschillende kuren nodig om een remissie tot stand

te brengen. Tegenwoordig is dit sterk verbeterd door al bij het begin van de therapie dagelijks gebruik te maken van allopurinol en dit te continueren nadat de antimoonattoediening is gestopt. Om de remissie te handhaven op lange termijn wordt de behandeling met allopurinol gecontinueerd. Nieuwe middelen zijn in onderzoek, waaronder hexadecylfosfocholines (miltfosine). Helaas worden bij honden hierbij toxische bijwerkingen gezien, de waarde van liposomaal oleic-fosfocholine wordt op het moment geëvalueerd.

Allopurinol is ook 'profylactisch' gebruikt in jonge honden die blootgesteld waren aan *Leishmania*. Zo kan misschien de start van klinische leishmaniose worden voorkomen. Het product is goedkoop en bij langdurig gebruik zijn nog geen bijwerkingen geconstateerd. Gelijktijdige behandeling tegen ehrlichiose kan nodig zijn omdat co-infecties vaak voorkomen in Italië, Zuid-Frankrijk en op het Iberisch Schiereiland. Uiteindelijk is de prognose afhankelijk van de mate waarin de organen zijn aangetast op het moment dat de diagnose wordt gesteld. Bij behandeling is de prognose op totale genezing gereserveerd, het onder controle houden van de klinische ziekteverschijnselen lukt echter vaak wel.

Preventie

Alhoewel er pogingen worden ondernomen om een vaccin te ontwikkelen, is dit nog niet beschikbaar. In Zuid-Afrika wordt er op het ogenblik in trials een vaccin voor honden uitgebreid klinisch getest. Door bijvoorbeeld gebruik te maken van de deltamethrinband (Scalibor[®]) en de honden binnen te houden tijdens de schemering, kan het aantal beten door zandvliegjes misschien worden gereduceerd. Echter of deze laatstgenoemde bestrijdingsmethode werkzaam is, is afhankelijk van het soort *Phlebotomine* zandvliegje dat voorkomt in een gebied. Sommige soorten hebben zich aangepast en bijten helaas ook gedurende de dag.

Week van het Huisdier 2003

Het is bijna zover: Week van het Huisdier 2003!

De tweede editie van de voorlichtingskrant met aanvullende informatie over het thema Huisdier & Vakantie, heeft u inmiddels, wederom dankzij AUV, ontvangen. Door de extra Vrienden (sponsors) kon er een tweede krant komen! Gezien het feit dat deze Week volledig wordt betaald door de initiatiefnemers is het promotiebudget beperkt. U ontvangt honderd exemplaren per praktijk, helaas is het niet mogelijk om na te bestellen.

Zijn er al leuke foto's binnen voor de vakantiephotowedstrijd? Bij de kranten treft u een 'prijzenkader' aan, waarop u de winnende foto's kunt plakken. Het kader wordt u aangeboden door Veterinair Organisatiebureau Animaux. De foto van de eerste prijswinnaar kunt u doorsturen naar het landelijke fotoverzamelpunt. Kijk voor het volledige wedstrijdreglement in de krant of op de website.

Van collega's en assistenten horen we enthousiaste berichten over de invulling van het thema Huisdier & Vakantie. Samenwerkingsverbanden met bijvoorbeeld de plaatselijke fotograaf of het reisbureau voor aankledingsmateriaal (posters en dergelijke) komen ons ter ore. Er worden speciale mailings gemaakt en de eerste auto's met de poster voor het raam zijn gesignaleerd. Fabrikanten hebben misschien nog leuke weggevertjes voor cliënten die tijdens de Week een bezoek aan de praktijk brengen. En heeft u eraan gedacht dat u de chipactie van vorig jaar ook kunt herhalen?

Redactioneel wordt er in de (vak)bladen veel aandacht aan de Week geschonken.

Op de site, waren eind april al 3500 hits. Tijdens de Voorjaarsdagen heeft een aantal praktijken zich in de NDG-stand online aangemeld. Staat u al als actieve deelnemer geregistreerd? Zo niet, meldt u dan vandaag nog aan op www.weekvanhethuisdier.nl. Dan bent u nog net op tijd en kan de huisdierbezitter zien dat uw praktijk meedoet aan het initiatief!

De initiatiefnemers en Vrienden van de Week van het Huisdier wensen u een informatieve week toe!

Initiatiefnemers zijn: KNMvD/GGG, Vereniging Landelijke Organisatie Dibevo, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, Nederlandse Databank Gezelschapsdieren, Raad van Beheer op Kynologisch Gebied in Nederland, Bond tot Bescherming van Honden, Dier&Zorg, Platform Verantwoord Huisdierenbezit, Merial en Virbac.

Vrienden zijn: ANWB, AUV, Beaphar, Boerenbond, De Boon, Dierenland, Discus, Dobey, Faunaland, Ferplast, Holland Diervoeders, Gebroeders de Boon, Idexx, Intervet, Jumper, KLM Cargo, Micpoint, Nestlé Purina PetCare, Novartis, Pedigree, Pfizer, Pets Place, Prins Petfoods, Royal Canin, Sanoma Uitgevers, Stichting Dierbaar, Stichting met Dieren Meer Mens, VVV Hollandsmidden, Welkoop.

Stichting DIO

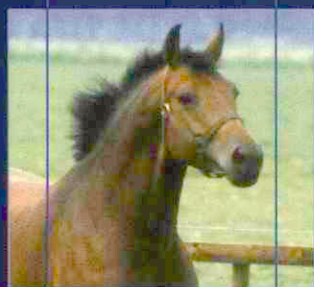
In de week van 17 tot en met 24 mei is het *'De week van het huisdier'*. Deze week is in het leven geroepen om huisdiereigenaren te informeren over verantwoord huisdierbezit. Dit jaar staat deze week in het thema van *'Huisdier en Vakantie'*. De eerste gedachte die daarbij vaak opkomt heeft betrekking op onze eigen huisdieren, maar denkt u ook eens aan verantwoord huisdierbezit van (landbouw)-huisdieren in uw vakantieland. Veel mensen hebben als vakantiebestemming tropische of subtropische ontwikkelingslanden. Ook in deze landen is het belangrijk dat de huisdiereigenaren op verantwoorde wijze met hun huisdieren omgaan en zorgen voor goede dierziektepreventie. Dit is niet alleen van belang voor het welzijn van de dieren zelf, maar ook voor de mensen in ontwikkelingslanden zijn dieren vaak van levensbelang. Een dier betekent niet alleen voedsel in de vorm van melk, vlees of eieren. Een dier levert ook trekkracht, mest en transport. En de eige-

naar is via het dier verzekerd van kapitaal. Als de kudde ziek wordt is het hele dorp in gevaar. Gezonde dieren betekenen dus gezonde mensen.

Stichting Diergeneeskunde In Ontwikkelingssamenwerking heeft als doelstelling het bieden van steun en advies op het gebied van diergezondheid en veehouderij aan minder bevolkingsgroepen in ontwikkelingslanden, ongeacht herkomst of politieke overtuiging.

U kunt de Stichting Diergeneeskunde In Ontwikkelingssamenwerking (DIO) hiermee helpen door uw bijdrage te storten op: giro 6910 ten name van Stichting DIO (Diergeneeskunde in Ontwikkelingssamenwerking), Yalelaan 17, 3584 CL in Utrecht. Voor meer informatie kunt u terecht op onze website www.dio.nl, mailen naar info@dio.nl of bellen naar 030-2532032.

Teamwork in de praktijk

InstruVet is uw partner op het gebied van veterinair medische techniek. Wij zijn een dochter van de dierenartscoöperatie AUV, dit betekent voor u de zekerheid van vertrouwde service, uitstekende kwaliteit en natuurlijk het financiële voordeel van het coöperatief inkopen. U kunt bij ons terecht voor een zeer omvangrijk totaalpakket aan producten, waaronder apparatuur, instrumentarium, verbandmiddelen en hechtmateriaal. Uiteraard kunt u naast deze producten ook terecht voor deskundig advies.

InstruVet
VETERINAIR MEDISCHE TECHNIEK

Proefdierkunde: waar zijn de dierenartsen?

Professionalisering van de dierenarts werkend met proefdieren

C. Bol

Dierenartsen voor proefdieren: waar zijn ze allemaal en wat doen ze? Er bestaat een groeiende behoefte aan herkenbaarheid en aan professionele ontwikkeling bij de Nederlandse dierenarts die werkt met proefdieren. Een meer herkenbare beroepsgroep draagt immers bij tot betere acceptatie van dierproeven door onderzoekers en het publiek. Vakinhoudelijke ontwikkeling en meer kennis op het gebied van regelgeving zorgt mede voor een gerichte professionalisering. Organisatie van de Nederlandse dierenartsen die werken met proefdieren draagt daarom niet alleen bij aan de herkenbaarheid en professionalisering van de beroepsgroep, maar zorgt ook voor een collegiaal netwerk op nationaal en internationaal niveau.

Een groeiende behoefte tot organisatie vormde aanleiding voor een informatiebijeenkomst, bijgewoond door dertig dierenartsen op woensdag 15 januari 2003 bij de firma Organon in Oss. Zo'n dertig collega's van de in totaal 62 belangstellende dierenartsen werkzaam met proefdieren binnen onderwijs, overheid en bedrijfsleven in Nederland, grepen deze middag aan om kennis te maken met elkaar en van gedachten te wisselen over dit onderwerp.

In Nederland nog niet georganiseerd

Voor het welzijn van proefdieren is een goede gezondheidszorg onontbeerlijk, zo vertelde dierenarts Gerrit-Jan Wennink, werkzaam als hoofd Animal Housing & Experimentation Group bij Organon in Oss, initiatiefnemer van de informatiebijeenkomst en eerste spreker op deze middag. Dierenartsen zijn bij uitstek gekwalificeerd om met hun kennis over (vergelijkende) ziektekunde en klinische aspecten (diagnostische en therapeutische technieken) een bijdrage te leveren aan een verantwoord gebruik van proefdieren, met aandacht voor dierenwelzijn en ter ondersteuning van goed wetenschappelijk onderzoek. Maar juist deze dierenartsen zijn nog niet georganiseerd, hoewel sommigen reeds aansluiting vinden bij collega's in binnen- en buitenland.

Dierenartsen voor proefdieren: waar zijn ze allemaal en wat doen ze?

Met deze vraag opende Martje Fentener van Vlissingen, directeur van het Erasmus Dierexperimenteel Centrum van de Faculteit Geneeskunde in Rotterdam en mede-initiatiefnemer van de informatiebijeenkomst haar presentatie. In Nederland blijkt 1% van de in totaal 4000 dierenartsen fulltime werkzaam te zijn met proefdieren, terwijl 10% van alle dierenartsen in zijn of haar werk afhankelijk is van proefdieren. Het veterinaire werkgebied is vrij breed, variërend van proefdierdeskundige tot proefdierpatholoog en klinische dierenarts. Zo kan de klinisch werkzame dierenarts verantwoordelijk zijn voor het management en de gezondheid van de proefdierkolonie. Of als adviseur optreden op het gebied van studie-opzet en experimentele technieken of juist meer praktisch betrokken zijn bij de patiëntenzorg, chirurgie, klinische evaluaties en pathologi-

sche secties. Niet alleen zijn diverse veterinaire disciplines hierbij vertegenwoordigd, maar ook de verschillende diersoorten: knaagdieren, konijnen, fretten, niet-humane primaten, vogels, vissen, amfibieën, etcetera. De proefdierpatholoog is meer betrokken bij de diagnostiek van proefdierziekten, experimentele pathologie of de pathologie bij mogelijke negatieve effecten van teststoffen. De proefdierdeskundige houdt toezicht op het management en gebruik van de proefdieren op het gebied van welzijn en de officiële regelgeving. De proefdierdeskundige adviseert daarbij de dierexperimentele ethische commissie, bestuur of regeringsfunctionarissen. De opleiding tot proefdierdeskundige duurt in Nederland één jaar: circa zestien weken onderwijs, zes weken praktische training en een half jaar praktisch onderzoek (een jaar voor een MSc degree). Niet alleen dierenartsen, maar ook artsen, biologen, etcetera zijn werkzaam als proefdierdeskundige. Hoe dan ook, proefdierdeskundigen, pathologen en onderzoekers op hun specifieke gebied blijken goed georganiseerd. Maar waar zijn de dierenartsen die niet binnen deze groepen vallen maar wel ijverig aan het werk zijn binnen de eigen organisatie en weinig contact hebben daarbuiten? Juist bij deze groep bestaat er behoefte aan een gerichte professionele informatievoorziening en een collegiaal netwerk. Bovendien signaleerde de spreker een ander gevaar: het gebrek aan een gestructureerde en deskundige veterinaire input bij sommige vergunninghoudende instellingen veroorzaakt een suboptimale zorg voor de kwaliteit en belangen van de dieren en veiligheid van het personeel. Kortom: in Nederland dreigt een achterstand!

Professionalisering

Reeds in 1998 is op Europees niveau de European Society of Laboratory Animal Veterinarians (zie ook www.ESLAV.org) opgericht, juist met als doel toenemende professionalisering van de proefdier-dierenartsen. De inmiddels ruim 250 leden zijn werkzaam in het academisch onderwijs en bedrijfsleven uit nagenoeg alle Europese landen, inclusief de voormalige Oostbloklanden. In mei 2003 zal het jaarlijkse congres van de ESLAV, bestemd voor dierenartsen, plaatsvinden in Finland. Bovendien bestaat er op Europees niveau een specialisme Geneeskunde van proefdieren (European College of Laboratory Animal Medicine, ECLAM). Nadat de *de facto* specialisten geselecteerd zijn, zullen binnenkort de eerste specialistenopleidingen van start gaan. Het bestaan van dit Europese specialisme werd ook toegelicht door de laatste spreker, collega Tjeerd Jorna, secretaris van de KNMvD. Om aan de behoefte aan professionalisering onder Nederlandse proefdier-dierenartsen te voldoen zou vooral toetreding tot de Europese organisatie ESLAV en in individuele gevallen de Europese specialistenopleiding de aangewezen weg zijn.

Organisatie van proefdier-dierenartsen

Bij het afsluiten van de geslaagde en goed bezochte bijeenkomst werd besloten om aan de oppervlakkige inventarisatie een vervolg te geven. Een viertal dierenartsen (de twee initia-

tiefnemers Gerrit-Jan Wennink en Martje Fentener van Vlissingen, Harry van Herck en Carla Bol) besloten om als initiatiefgroep een verdere inventarisatie van de behoefte tot organisatie uit te voeren. Aan alle collega's die eerder hebben aangegeven dat ze door meer collegiale uitwisseling hun netwerk van proefdier-dierenartsen willen uitbreiden zal een vragenlijst

worden gestuurd. Aan de hand van de uitslag zullen in de toekomst informatieve bijeenkomsten met diverse sprekers op de aangegeven interessegebieden worden georganiseerd. Voor nadere informatie en aanmelding voor deze organisatie kunnen collega's zich wenden tot Carla Bol (carla.bol@notox.nl) of tot de andere drie leden van de initiatiefgroep.

Cursus 'Vaccineren IKB Varkens' van start

Vanaf medio mei 2003 gaat de cursus 'Adequaat vaccineren' voor varkenshouders van start. De cursus is ontwikkeld door de Faculteit der Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. Het opleidingsinstituut PTC⁺ gaat de opleidingen geven in diverse regio's in het land.

De voorwaarden waaronder varkenshouders mogen vaccineren zijn nog niet definitief vastgesteld. Wel staat vast dat een cursus 'Adequaat vaccineren' moet worden gevolgd. De

werkgroep DV 2000, onder leiding van J. Verheijden van de Faculteit der Diergeneeskunde, is over de voorwaarden in gesprek met het ministerie van LNV. Alle partijen in de sector zijn het er over eens dat varkenshouders zelf moeten kunnen vaccineren op bedrijfsgebonden dierziekten. Het merendeel van de werkgroep DV 2000 hecht uit oogpunt van voedselveiligheid en dierenwelzijn grote waarde aan een goede controle en borging. Verwacht wordt dat het ministerie van LNV in de loop van mei een besluit neemt.

Afscheid Henk Verburg

Na jarenlang het boegbeeld van de veterinaire volksgezondheid te zijn geweest, gaat Henk Verburg nu met pensioen. Henk Verburg neemt afscheid als Veterinair Hoofdinspecteur van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid en wel op 5 juni 2003. Wij nodigen alle collega's die met Henk hebben gefeest, gestudeerd, gewerkt dan wel in andere hoedanigheden goede herinneringen aan hem hebben, uit voor de afscheidsreceptie. Deze receptie zal plaatsvinden op 5 juni 2003 vanaf 16.00 uur in de Kelderzaal van het complex Grafelijke Zalen, Binnenhof 11, Den Haag.

Besluit VKO omtrent definitie van contacturen

Het bestuur van het VKO heeft onlangs besloten dat de uren die dierenartsen maken in hun functie als practitioner van de RVV meegeteld mogen worden als contacturen in het kader van de

erkenningen herkauwer, varken en pluimvee. Dit geldt voor beide types practitioners: zowel in het kader van diergezondheid (exportcertificering) als volksgezondheid (vee- en vleeskeuringen).

U vindt de definitie van contacturen op onze site (www.veterinairekwaliteit.nl) onder 'formulieren'.

UKG-onderzoek naar allergie bij katten - oproep

Het promotie-onderzoek van dr. Petra Roosje (november 2002) heeft sterke aanwijzingen opgeleverd voor het bestaan van atopische dermatitis bij de kat. In een vervolgonderzoek zal worden gekeken naar de aanwezigheid van beschermende dan wel inducerende glycoproteïnen (cytokinen) in het bloed en het therapeutisch effect van cyclosporine A bij dit type patiënt. Insluitercriteria (dus voorwaarden waaraan katten moeten voldoen voordat ze in het project kunnen participeren) zijn:

- een met jeuk gepaard gaande, niet seizoensgebonden dermatitis;
- geen respons op een zelfbereid hypoallergeen dieet (dus bijvoorbeeld op basis van struisvogel-, lams- of paardenvlees afhankelijk van de anamnese) gedurende minimaal zes weken;
- een volwaardige vlooiënbestrijding gedurende minimaal zes weken voorafgaand aan verder onderzoek;
- (tijdelijk) effect van toegediende corticosteroïden.

Eigenaars moeten met een tussentijd van één maand tweemaal bij de afdeling dermatologie komen voor een bloedonderzoek (inclusief IgE-bepaling) en klinische evaluatie; bij de eerste keer worden tevens huidbiopten genomen. Voor de genoemde onderzoeken en de medicijnen worden geen kosten doorberekend; *bij deelname aan het onderzoek behoeven eigenaars geen kosten voor consult, pathologie, bloedonderzoek en dergelijke te betalen.*

Voor nadere inlichtingen of aanmelden van patiënten kunt u contact opnemen met:

Dr. Marinus Wisselink; per e-mail: m.a.wisselink@vet.uu.nl

of tel. 030-2531483; elke dinsdag van 15.30-16.30 uur.
Dr. Lene Boysen: per e-mail: l.boysen@vet.uu.nl of tel. 030-2531624.

Dr. Ton Willemse: per e-mail: a.willemse@vet.uu.nl of tel. 030-2531681; elke maandag van 12.00-13.00 uur. Wij danken u bij voorbaat voor uw medewerking.

Homeopathie, een opzienbarende geneeswijze

B. Sijpkens

Onderstaande ingezonden brief is gericht aan dr. J.T. Lumeij.

Geachte collega,

Ik kan mij goed voorstellen dat u als lid van de vereniging tegen kwakzalverij, hebt gereageerd op het onlangs gepubliceerde artikel van Atjo

Westerhuis in het tijdschrift Dier en Arts over de toepassing van de homeopathische geneeskunde in de diergeneeskunde. U bent het aan uw stand verplicht, zou je haast kunnen zeggen. U bent echter in uw argumentatie niet erg lumineus, immers

vele argumenten zijn al vaak door tegenstanders belicht.

Bij elke behandeling staat de effectiviteit centraal. Geen effect, geen toepassing.

Tallose casuïstieken in de humane en diergeneeskunde, waarbij de homeopathische geneeswijze is toegepast, getuigen van een fascinerende effectiviteit van de toegediende homeopathische geneesmiddelen.

Hoe is het mogelijk, vragen voor- en tegenstanders zich af, eenieder echter op een zeer verschillende wijze.

Het onopgehelderde werkingsmechanisme van homeopathische geneesmiddelen blijft de prangende vraag.

Ook bij de toepassing van geneesmiddelen in de reguliere humane en diergeneeskunde is dit nogal eens de vraag.

Zoals, om maar eens wat te noemen, de toepassing van cispriide bij de behandeling van gastro-oesophageale reflux (GOR) bij de kat.

Waarbij men vermoedt, dat het de tonus van de oesophageale sphincter verhoogt.

De homeopathie is een opzienbarende geneeswijze.

Sectarische gelijkhebberij van de Vereniging tegen de Kwakzalverij

J. Bos

Na het lezen van de ingezonden brief van de heer Lumeij in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde (TvD, maart 2003) heb ik de behoefte om te reageren. Met deze ingezonden brief volg ik hiermee de manier, waarop de heer Lumeij communiceert.

Het is prima dat een collega vraagtekens zet bij de werkwijze van een andere collega. Het is alleen jammer dat dan een directe confrontatie vermeden wordt. In juni 2002 kreeg Ouwehands Dierenpark een kritische brief van de Vereniging tegen de Kwakzalverij (VtdK) over het inroepen van een magnetiseuse bij de Orang oetan groep. De heer Lumeij is bestuurslid van de VtdK. Ouwehands Dierenpark zette in een brief haar motieven voor het raadplegen van deze paranormale begeleider voor de Orang oetan groep uiteen en nodigde het bestuur van de VtdK uit om een inhoudelijke discussie aan te gaan. Echter de uitgebreide reactie bleek niet voldoende voor de VtdK. Evenmin werd ingegaan op de uitnodiging. De VtdK is het 'hogerop' gaan zoeken en kregen blijkbaar naar tevredenheid een antwoord van de heer Schaftenaar als voorzitter van de Adviesgroep Dierenartsen van de Nederlands Vereniging van Dierentuinen (NVD), omdat deze reactie prompt in het TvD (oktober 2002) werd geplaatst. Ik vind de aanpak van de VtdK dubieus en zal dat in het onderstaande toelichten.

1. Met de VtdK is geen discussie mogelijk ook al zegt ze van wel. In de brief van 17 juni 2002 van de VtdK aan de heer Schaftenaar staat: '...ten eerste moet diergeneeskundige behandeling ons inziens *altijd* gebaseerd zijn op...' 'Aan de verleiding om uitspraken van de in Ouwehands werkzame magnetiseuse Anneke Dorland tegenover de nieuwe Revu

te citeren zal ik hier *weerstand bieden*, maar ze zijn gemakkelijk te *ridiculiseren*'. '... Een beroep op uw Adviesgroep wil doen om de toelaatbaarheid van samenwerking met alternatieve genezers aan de orde te stellen'. De door mij cursief gemaakte passages *moet* en *altijd* zijn dwingend en volstrekt strijdig met de vrijheid die de dierenarts heeft om er een eigen, gefundeerde opvatting op na te houden. *Weerstand bieden* en *ridiculiseren* geven aan dat de opponent niet serieus genomen wordt en discussie wordt uitgesloten. En de suggestie dat samenwerking in de gezondheidszorg voor dieren niet toelaatbaar zou zijn, is werkelijk te gek voor woorden.

2. Het bijbuigen/omdraaien van redeneringen van anderen wordt gebruikt als wapen. Als de heer Schaftenaar een genuanceerde brief schrijft aan de VtdK, wordt deze in het TvD van oktober 2002 misbruikt om een genuanceerd verhaal te houden tegen de alternatieve behandelingsmethoden, waarbij gezinspeeld wordt op disciplinaire maatregelen tegen wat men noemt kwakzalvende dierenartsen. Als de heer Schaftenaar daarop in het artikel van november 2002 opmerkt dat dit de schijn heeft van een propagandastunt van de VtdK, antwoordt de heer Lumeij namens het bestuur in het TvD van maart 2003 dat zoiets een gepaste reactie is op een ongepaste propagandastunt van Ouwehands Dierenpark.
3. Het gebruik van suggestie. In het laatstgenoemde artikel wordt gesuggereerd dat een dierenarts is ontslagen wegens homeopathische missers. Dit is aperte onzin en ik vind het kwalijk deze affaire aan te halen met als doel alternatieve geneeswijzen aan te vallen.
4. Last but not least zou de NVD Adviesgroep 'dergelijke dierenartsen' moeten aanspreken op onprofessioneel gedrag.

Zulke uitlatingen beschouw ik als suggesties voor toepassing van een 'Berufsverbot'.

Ik meen dat de heer Lumeij te ver gaat in zijn uitlatingen en betreurt dat de sterk gekleurde interventie van de VtdK een discussie over de kern van de zaak aan zich voorbij heeft laten gaan. Ik blijf van mening dat een dierenarts, die het behandelingsmo-

nopolie heeft gekregen, het volste recht heeft om over de grenzen van de reguliere diergeneeskunde heen te kijken en zeker geen aanvullende alternatieven mag uitsluiten.

Het gaat uiteindelijk om het welzijn van het dier en niet om sectorische gelijkhebbij.

Jan Bos is dierenarts in Ouwelands Dierenpark.

Een humane kit voor de kat

A.G.G. Kok

Eindelijk eens iets wetenschappelijks door collega Slappendel geplaatst in TvD 128/8. Na al zijn kritiek op de alternatieve geneeswijzen, waren wij hier wel aan toe.

Met behulp van een collega wetenschapper refereert hij een artikel over de detectie van ParaThyroid Hormone-related Protein bij de kat. Van hem kunnen wij direct aannemen dat in het betreffende artikel grondig is nagegaan dat een humane testmethode direct toepasbaar is op de kat. Maar de logica wordt gaandeweg meer duister: hoe kan een plasmaspiegel lager zijn dan betrouwbaar gemeten kan worden? En wat is de conclusie van: 'bij normale katten is echter helemaal geen signaal (plasmaspiegel?) meetbaar' en 'katten met een normale PTHrP-concentratie'? Een kat heeft wel een maligniteit en een hypercalcaemie, maar hoe zit het met de PTHrP-concentratie, waar het allemaal om gaat?

Een voorzichtige conclusie lijkt de wetenschapper wel gerechtvaardigd zonder dat er maar iets zinvol is opgeschreven.

Als men er vanuit mag gaan dat de kritiek van Slappendel en zijn medewetenschappers, zoals Lumeij, op de veterinaire homeopathie op een dergelijke leest geschoeid is, kan ons dat geruststellen.

Reactie R.J. Slappendel:

Iedere bepaling heeft een ondergrens waaronder signalen niet meer betrouwbaar kunnen worden gemeten. Bij normale katten en bij katten met hypercalciemie ten gevolge van hyperparathyreoïdie zijn de PTHrP-spiegels zo laag dat met de betreffende testmethode überhaupt geen signaal meer wordt waargenomen. Bij vijf katten met de combinatie hypercalciemie-maligniteit was de PTHrP-spiegel daarentegen goed meetbaar, dus verhoogd.

Bij twee andere katten met een maligniteit werd wel een signaal gevonden maar in het onnauwkeurig lage gebied. Dat zou eventueel 'ruis' kunnen zijn, maar de auteurs interpreteerden dat het PTHrP waarschijnlijk gering verhoogd was. Gezien het feit dat er bij normale katten helemaal geen signaal wordt waargenomen, een niet onlogische veronderstelling. De auteurs voerden de onderzoekresultaten bij deze twee katten aan als ondersteuning van hun bewijsvoering, maar de conclusies zijn toch vooral gebaseerd op de bevindingen bij de andere katten. Naar mijn mening zijn de resultaten redelijk overtuigend en veelbelovend, maar is het aantal onderzochte katten met hypercalciemie en maligniteit nog erg klein. Het wachten is derhalve op voldoende materiaal voor statistische bewijsvoering. Dat heb ik als referent willen overbrengen naar de lezers met de opmerking "Al met al lijkt een voorzichtige conclusie, dat de gebruikte test waarschijnlijk een hulpmiddel kan zijn bij de differentieel diagnostiek van hypercalciemie bij de kat, wel gerechtvaardigd".

N.B. Homeopaten moeten zich maar liever niet spiegelen aan de fouten van anderen!

ACECOLON

Bij moeilijke stoelgang.

Op basis van Macrogol.

sachet
2 gram poeder

Bevat Macrogol

Bij moeilijke stoelgang
van gezelschapsdieren

ACECOLON®
Verzacht en vergemakkelijkt de stoelgang

- Voor gezelschapsdieren.
- Vergroot het volume van de ontlasting.
- Verlicht de stoelgang.
- Smaakvol bij toediening over het voer.

ACE Veterinary Products BV
Postbus 1262 - 3890 BB Zeewolde

Verhuizing secretariaat KNMvD verloopt soepel

Foto's Peter van Rootselaar

Verhuisspecial

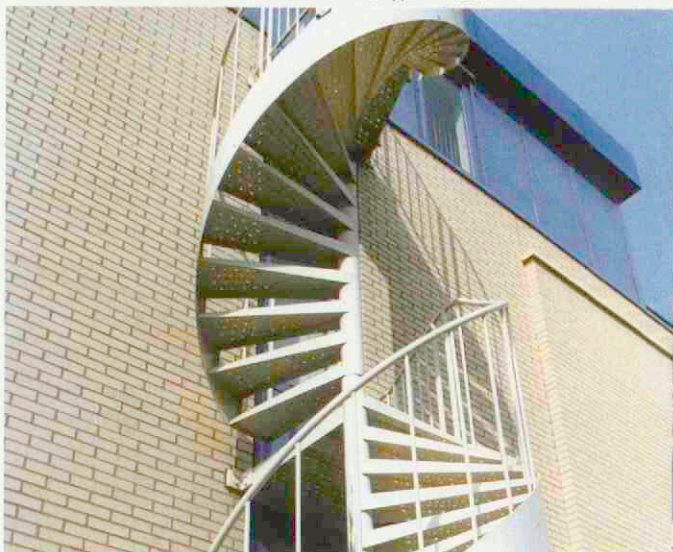
Na de nodige voorbereidingen was het op dinsdag 15 april zover. Verhuishagens reden de Julianalaan in, om het secretariaat van de KNMvD te verhuizen naar Houten. Tien ingeladen vrachtwagens verder en vele uren later stonden alle dozen op De Molen 77, het nieuwe onderkomen van de KNMvD in Houten. Alle lof voor de verhuizers! Ook werkte op die bewuste dinsdag 's ochtends om tien uur de nieuwe telefooncentrale al en konden de medewerkers zelfs al op hun computer. Dit dankzij de grote inzet van Peter van Rootselaar, verantwoordelijk voor ICT, maar ook voor bijvoorbeeld de nieuwe telefooncentrale met doorkiesnummers. Daarnaast mag de naam van Sjoerd de Vries zeker niet ontbreken, want ook hij heeft zich maandenlang ingezet om de verhuizing zo soepel mogelijk te laten verlopen.

De voorkant van De Molen 77 in Houten.

De entree van het pand.

De brandtrap.

Nederlandse Databank Gezelschapsdieren

Ook de Nederlandse Databank Gezelschapsdieren (NDG) zal kantoorruimte gaan huren in het KNMvD-pand aan de Molen 77 te Houten. Zij zullen echter pas in september van dit jaar van Amsterdam naar Houten gaan verhuizen. Te zijner tijd zal de NDG via het Tijdschrift voor Diergeneeskunde hierover communiceren.

De achterkant van het pand, met ruime parkeergelegenheid (55 parkeerplaatsen).

Ton de Ruijter: 'Nieuwe huisvesting op maat gesneden'

B. Hendriks

De medewerkers van het Bureau van de KNMvD vertoeven inmiddels al weer enige weken in de nieuwe huisvesting aan De Molen 77 in Houten. Alom naar tevredenheid en de weinig eigentijdse werkomstandigheden in de Julianalaan te Utrecht zijn op de achtergrond geraakt. Het heeft lang geduurd voordat het definitieve besluit tot aankoop van het huidige pand werd genomen. Ton de Ruijter, voorzitter van de KNMvD, legt uit waarom.

Het traject tot verhuizen werd ingezet met...?

"...De constatering, overigens al weer een hele tijd terug, dat de panden aan de Julianalaan in Utrecht volstrekt niet meer voldeden aan de eisen die daar nu aan gesteld worden. Dan moet je denken aan arbotechnische eisen zoals ventilatie, brandwering en de sanitaire voorzieningen die een zware onvoldoende scoorden. Verder was er sprake van langdurig achterstallig onderhoud, met name in het binnengedeelte, en was de efficiency in de inrichting en locatie van de verschillende ruimtes ver te zoeken."

Vervolgens is er advies ingewonnen bij het Bouw en Adviesbureau Brink Groep en dat advies luidde...?

"Dat er forse aanpassingen gedaan moesten worden om het pand in de gewenste staat te brengen en dat een uitbreiding op de begane grond als noodzakelijk werd gezien. Toen hebben wij aan dit Bureau een tweede opdracht gegeven en wel om verschillende scenario's door te rekenen. Daarbij ging het om verbouw van de panden in de Julianalaan, de aankoop van een pand in of rond Utrecht of het plegen van nieuwbouw. De optie om eventueel verder buiten Utrecht een locatie te betrekken werd als niet wenselijk door het Bestuur van de hand gewezen. Het onderzoek van het adviesbureau wees uit dat verbouw en renovatie een haalbare optie was."

Zo gezegd, zo gedaan...

"Inderdaad, dat dachten wij ook en in eerste instantie was dat volgens de inmiddels aangezochte architect en de lagere gemeentelijke overheid ook geen probleem. Echter, de uitbreiding op de begane grond, essentieel voor de gewenste verbetering, stuitte op hoger gemeentelijk niveau op grote bezwaren. Het vernieuwde bestemmingsplan voor de omgeving van het Wilhelminapark geeft voorrang aan wonen in plaats van kantooractiviteiten. Bovendien bleek ook nog eens dat wij illegaal gebruik maakten van het pand Julianalaan 8 als kantoorpand omdat hier een woonbestemming op zit. Kortom, de optie

van verbouw en renovatie kon de prullenbak in."

En op het terrein van de faculteit in Utrecht was geen plaats?

"Die optie heeft wel gespeeld maar dat bleek vanwege overheidsbezuinigingen op het hoger onderwijs en andere perikelen op korte termijn gewoon niet haalbaar."

Dan de optie nieuwbouw...

"Daar kunnen we kort over zijn want dat is in of rond Utrecht voor de KNMvD niet te betalen. Toen zijn we serieus op zoek gegaan naar een koper voor onze panden om daarmee de aankoop van een eigen pand te kunnen financieren. Dat heeft ertoe geleid dat in december 2002 de panden in de Julianalaan verkocht zijn aan de Stichting Studenten Huisvesting Utrecht voor een bedrag boven de hoogste taxatieprijs. Met het aldus verkregen budget zijn we de markt op gegaan en dat heeft geresulteerd in een bod op in totaal drie panden, één in De Bilt en twee in Houten."

Uiteindelijk is gekozen voor het huidige pand aan De Molen 77 in Houten omdat...?

"Het een modern gebouw is dat geheel aan de eisen voldoet en dat we voor een goede prijs hebben kunnen kopen. Bovendien konden we de totale en kostbare inventaris voor een schijntje overnemen."

Maar het is veel groter dan wat we in de Julianalaan hadden...?

"Dat klopt maar dat hebben we ook bewust gedaan om zo aan ons gelieerde organisaties de gelegenheid te geven bij ons in te trekken en vanuit één locatie te opereren. Zo zal de stichting PAO-D de gehele begane grond huren en worden er twee ruimtes verhuurd aan het Veterinaire Kwaliteitsorgaan (VKO) en de Nederlandse Databank Gezelschapsdieren (NDG)."

Als we de voordelen nog eens even op en rijtje zetten...

"Dan is het belangrijkste dat de werkomstandigheden van de medewerkers van het Bureau er enorm op vooruit zijn gegaan. Dat heeft zonder meer een positief effect op de motivatie. In de tweede plaats is het voor de vereniging een vooruitgang als je kijkt naar de vergaderfaciliteiten die het nieuwe gebouw biedt. Er is nu voldoende ruimte voor vergaderingen van bijvoorbeeld groepsbesturen en de vele (ad hoc) commissies die de KNMvD kent. Verder is dit pand uitstekend bereikbaar per trein en per auto, we hebben zelfs 55 eigen parkeerplaatsen. Wat natuurlijk ook niet vergeten mag worden is dat het een representatief pand is wat het imago en de uitstraling van de KNMvD zonder meer ten goede komt. Overigens gaat het niet om overdadigheid. We blijven pover maar hebben hiermee een hele goede investering voor de toekomst gedaan."

Afdeling Veterinaire Zaken

Foto's Peter van Rootselaar

Verhuisspecial

Tjeerd Jorna, algemeen secretaris met als aandachtspunten voor 2003: behartiging van (inter)nationale veterinaire belangen en uitwerking en uitvoering van de voornemens en besluiten die voortvloeien uit de bestuurlijke veterinaire kring. Voor wat betreft de bureau-organisatie staat in 2003 de invoering van een functiebeschrijving- en waarderingssysteem op de agenda alsook een vorm van registratie van tijdsbesteding.

Over de verhuizing: "De groei van het aantal medewerkers van 16 in 1990 tot 32 nu was teveel voor het oude pand. Bovendien voldoet het nieuwe pand aan een al langer gekoesterde wens van een 'domus veterinarius': een huis waar alle veterinairen kunnen samenkomen en waarvandaan we de leden nog beter ten dienste kunnen zijn."

Lia Luinge, directiesecretaresse, met als specifieke taak: secretariële ondersteuning algemeen secretaris, Bestuur en Raad van Toezicht. Specifieke aandachtspunten in 2003: veel uitvoerende werkzaamheden als nasleep van de bestuurlijke vernieuwing ('kanteling'). Over de verhuizing: "Het 'oude' pand was een beetje 'gedateerd' en niet overal even functioneel als werkomgeving. Het nieuwe pand heeft duidelijk een kantoorbestemming en is daarop ook geoutilleerd. Het is een geweldig pand, met een goede uitstraling. Het biedt voldoende vergadermogelijkheden en is goed bereikbaar zowel qua openbaar vervoer als met eigen vervoer. Ik weet zeker dat de medewerkers zich er snel 'thuis' zullen voelen."

Hugo de Groot, stafmedewerker Landbouwhuisdieren/Volksgezondheid met als specifieke taak: intermediair tussen bestuur, besturen van groepen uit de clusters I en III, leden, overheid en bedrijfsleven. Specifieke aandachtspunten in 2003: profileren van de erkenningsregeling voor leden, bedrijfsleven en overheid en ondersteuning bieden bij de invoer van managementsystematiek in de praktijk.

Over de verhuizing: "De historie en uitstraling van de 'oude' panden stonden mijns inziens de ontwikkeling van de vereniging in de weg. Hoewel buiten Utrecht, is het gelukt een pand te vinden met uitstraling in een omgeving die past bij deze tijd. Het nieuwe pand zal mede door het onder één dak brengen van KNMvD, PAOD en VKO en NDG als een veterinaire bolwerk gaan functioneren. Het gebouw wordt gebruikt voor cursussen, heeft uitstekende vergaderfaciliteiten, is gemakkelijk bereikbaar en heeft voldoende eigen parkeergelegenheid. Kortom een stek waar je collegae, bedrijfsleven en overheid op gepaste wijze kunt ontvangen en waar de medewerkers een prima werkomgeving zullen hebben."

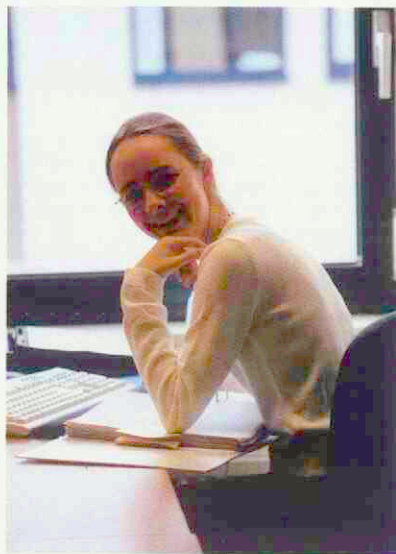
Joost van Herten, stafmedewerker Gezelschapsdieren en Paard met als specifieke taak: beleidsondersteunend voor Bestuur en Groepen.

Specifieke aandachtspunten in 2003: Week van Huisdier, I&R, Dierenpaspoort, Bedrijfseconomische Kengetallen, Erkenningen en Praktijkcificering (paard en gezelschapsdieren) Website en in het algemeen streven naar een betere communicatie vanuit KNMvD naar leden.

Over de verhuizing: "Het 'oude' pand is doordrenkt van historie, een echt ouderwets, conservatief, veterinaire bolwerk. Ik zal het best missen maar eigenlijk was het niet meer van deze tijd. Ik denk dat de werkomstandigheden voor de medewerkers er een stuk op vooruit gaan. Het nieuwe pand heeft veel mogelijkheden, met name omdat door verschillende gelieerde organisaties als PAO-D in één gebouw te huisvesten een soort centrum gecreëerd wordt. Dierenartsen komen dan vaker over de vloer wat de interactie KNMvD-achterban hopelijk bevordert."

Saskia Bakker, secretaresse Landbouwhuisdieren/Volksgezondheid met als specifieke taak: ondersteuning Hugo de Groot en diverse groepen.

Over de verhuizing: "Hoewel ik zie dat de huisvesting op de Julianalaan niet aan de eisen voldoet, vind ik het erg jammer dat we daar zijn weggaan. Bovendien ligt Houten voor mij heel ongunstig wat betreft reistijd. Het 'oude' pand had z'n beperkingen. Toch was ik er erg van gecharmeerd. Ik genoot ervan om 's morgens door de tuin en via de keukendeur naar binnen te gaan ('t zijn de kleine dingen die 't hem doen...'). Bovendien ligt het in een mooi stukje Utrecht. We werkten dicht op elkaar, maar voor mij wegen de voordelen daarvan op tegen de nadelen." Over het nieuwe pand: "Het zal een prima kantoor zijn, maar zo zijn er dertien in een dozijn. Nee, ik sta niet te juichen."

Jeannette Lindhout, secretaresse, met als specifieke taak: secretaresse van Joost van Herten, stafmedewerker Veterinaire Zaken. Ondersteuning van de groepen Gezelschapsdieren en Paard en de Commissie Ethiek.

Specifieke aandachtspunten in 2003: Dierenpaspoort.
Over de verhuizing: "In één woord: geweldig. Het was echt nodig dat we een nieuw pand kregen. En nu is het natuurlijk voor mij dicht bij huis!"

Afdeling Communicatie

Foto's Peter van Rootselaar

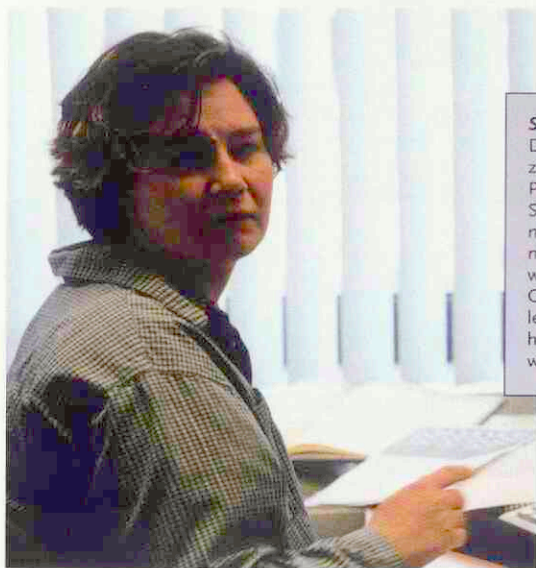
Verhuisspecial

Bert Hendriks, stafmedewerker Communicatie, met als specifieke taak: in- en externe communicatie, persvoorlichting, coach/klankbord voor de medewerkers van de afdeling Communicatie.

Aandachtspunten 2003: hoogste prioriteit heeft de interne communicatie tussen het Bestuur, het Bureau en de leden. Door middel van een vernieuwde website, de e-mailservice en het Bulletin Bestuur en Bureau wordt hieraan invulling gegeven. Daarnaast participeren in werkgroepen en het bijwonen van bijeenkomsten die relevant zijn voor de communicatie en representatie van de KNMvD.

Over de verhuizing: "Ik ben in januari van dit jaar bij de KNMvD komen werken en dan is alles nieuw en heb je minder oog voor eventuele tekortkomingen voor wat betreft de huisvesting van het kantoor. Maar na enkele weken is de nieuwigheid er af en is mij duidelijk geworden dat het pand aan de Julianalaan zowel praktisch als qua uitstraling een ramp is. Vanzelfsprekend ben ik blij met het nieuwe pand en wil ik me graag inzetten om de huisvesting in Houten van een passende uitstraling te voorzien."

Susan Umans, Hoofd Publicaties, met als specifieke taak: schrijven en redigeren voor het Tijdschrift voor Diergeneeskunde en Veehouder en Dierenarts; aansturing van andere schrijvers en bureauredactie en zorgdragen voor al het voorkomende KNMvD-drukwerk. Verder ben ik voorzitter van de Personeelsvertegenwoordiging.

Specifieke aandachtspunten in 2003: De verhuizing brengt op drukwerkgebied natuurlijk veel extra werk met zich mee. Buiten het uitbrengen van deze speciale uitgave van het Tijdschrift voor Diergeneeskunde, moeten enveloppen, briefpapier en stickers voorzien worden van het nieuwe adres. Een grote operatie, waar ook mijn collega Marieke Veldman, veel werk in (heeft) verzet.

Over de verhuizing: "Na ruim acht jaar op de Julianalaan te hebben gezeten, ga ik met gemengde gevoelens naar ons nieuwe pand in Houten. De KNMvD zat op een schitterende locatie en het gevoel van knusheid en gezelligheid overheerste de tijd in Utrecht. Toch heb ik enorm veel zin in Houten: een nieuw pand waar alles nog netjes is en aan alle normen voldoet. Net of je jarig bent."

Sandra Tummers, medewerker bureauredactie, met als specifieke taak: indeling Tijdschrift voor Diergeneeskunde, drukproeven lezen en zorgdragen voor de wetenschappelijke artikelen en rubrieken van begin tot eind.

Over de verhuizing: "Ik werkte al 12,5 jaar in het oude pand en zeker in het begin hebben we hier enorm veel lol en het erg gezellig gehad. Daarom heeft het pand voor mij absoluut charme. Met de afdeling communicatie zaten we 'op zolder' en dat maakt het wel speciaal. In het nieuwe pand zitten we aan een lange gang en dat is toch anders. Met pijn in m'n hart moet ik deze fase afsluiten, alhoewel het wel goed is dat we weggaan naar een erg mooi pand."

Jolanda Jansen, medewerker bureauredactie, met als specifieke taak: coördinatie rondom het blad Veehouder & Dierenarts, verzamelen kopij voor het Tijdschrift voor Diergeneeskunde, beoordelen van proefdrukken, kortom samen met mijn collega's Sandra en Susan ervoor zorgen dat het TvD bij de lezers op de deurmat valt.

Specifieke aandachtspunten in 2003: Voor Veehouder & Dierenarts zijn we op dit moment bezig met de voorbereidingen van een grote actie om het aantal abonnementen te verhogen. Hopelijk wordt dit een succes. Ik wil dit jaar ook energie steken in het beter leren kennen van de beroepsgroep of sector. Over de verhuizing: "Het oude pand had een huiselijke sfeer en dat beviel me goed. De locatie was natuurlijk prachtig. Ook al voldeed het pand niet aan de eisen, ik mis het toch wel. Het nieuwe pand heb ik gezien en is erg mooi en luxe en we zullen er vast zeer comfortabel kunnen werken."

Marjolijn van de Weetering, webmaster/medewerker Communicatie, met als specifieke taak: het onderhouden van de website en het schrijven van het jaarverslag. Daarnaast ben ik als lid van de personeelsvertegenwoordiging actief.

Specifieke aandachtspunten in 2003: Jaarverslag 2002, restyling website, verhuizen. Over de verhuizing: "Hoewel de locatie Julianalaan natuurlijk zeer karakteristiek is, vind ik het een goede zaak dat we zijn verhuisd naar Houten. Het nieuwe pand oogt professioneel en lijkt arbotechnisch prima in orde. Bereikbaarheid en parkeergelegenheid zijn goed geregeld. Vooral het laatste zou in Utrecht alleen maar slechter worden. En al is alles strakker en moderner, ik hoop dat we de gezelligheid van de Julianalaan wel mee verhuizen. Volgens mij gaan we er fors op vooruit. Er komen ook meer dierenartsen over de vloer, doordat PAO-D bij ons intrekt. Hopelijk komt de KNMvD daardoor ook wat dichterbij de dierenartsen. Wat ik wel zal missen is de fietstocht door de weilanden, want ik woon slechts vijf minuten lopen vanaf het nieuwe pand."

Marieke Veldman, medewerker communicatie, met als specifieke taak: het jaarboek en coördinatie van het Jaarcongres vanuit de KNMvD. Daarnaast zorg ik samen met mijn collega Marjolijn de website. En als het nodig is, spring ik bij bij de dames van het Tijdschrift.

Specifieke aandachtspunten in 2003: Aangezien ik hier nog maar sinds 1 januari werk, is het vrij moeilijk om nu al specifieke speerpunten te hebben. Maar een mooi en overzichtelijk jaarboek en een spetterend Jaarcongres (en geloof me dat wordt het) verzorgen, hebben wel mijn aandacht.

Over de verhuizing: "Ondanks de paar maanden ben ik wel gehecht geraakt aan mijn 'zolderkamer'. Het ziet er gewoon knus uit. Vanuit mijn vorige werkgever ben ik echt een kantoren-pand gewend en de Julianalaan was dus een hele verandering. Maar gezien de professionalisering en de veel betere arbovoorzieningen in het nieuwe pand, is het goed dat we naar Houten gaan en daar zal ik ik ongetwijfeld ook met plezier werken. En de knusheid nemen we gewoon mee."

Afdeling Praktijkmanagement en Belangenbehartiging

Foto's Peter van Rootselaar

Verhuisspecial

Véronique Roelvink, beleidsmedewerker Praktijkmanagement en Belangenbehartiging, met als specifieke taak: goodwillberekeningen en -adviezen maken, financiële kengetallenoverzichten samenstellen, (coördineren) conflictbemiddeling (Dierenartsen Netwerk), secretaris Numan Stichting (Stichting Vrienden van het Museum Diergeneeskunde).

Specifieke aandachtspunten in 2003: financiële kengetallen 1999, 2000 en 2001.

Over de verhuizing: "Ik ben één van de weinigen die in het pand aan de Julianalaan een goede werkplek had. De Julianalaan lag bovendien slechts acht minuten fietsen van mijn woning; naar Houten ben ik veel meer reistijd kwijt. Ik ben echter erg blij dat ik in het nieuwe pand een eigen kamer heb gekregen. De prachtige tuin van het oude pand die mis ik wel heel erg!"

Marij van Oostrum-Schuurman Hess, stafmedewerker Praktijkmanagement en Belangenbehartiging, met als specifieke taak: alle aspecten die ook maar enigszins te maken hebben met het brede terrein van praktijkmanagement en belangenbehartiging: van Arbeidswetgeving tot pensioenen en van arbeidsvoorwaarden tot juridische zaken.

Aandachtspunten in 2003: beroepspensioenregeling, de discussie rond een CAO voor practici in loondienst, diverse onderwerpen in verband met Arbeidswetgeving, etcetera.

Over de verhuizing: "Het pand aan de Julianalaan zal ik zeker missen, ook al omdat ik er heel lang in gewerkt heb waardoor je er mee vertrouwd bent geraakt. De mooie tuin zal ik met name missen. Jarenlang heb ik samen met het hoveniersbedrijf bekeken hoe we de vaak al heel oude bomen en struiken in goede conditie konden houden. Toen ik het nieuwe pand voor het eerst bezocht was ik sprakeloos: een modern, fantastisch kantoorpand! Heel ruim en licht met vele voorzieningen. Ik verwacht dat we nu veel efficiënter kunnen werken en dat is zowel voor de leden als voor ons een goede zaak."

Annie de Reuver, secretaresse Praktijkmanagement en Belangenbehartiging, met als specifieke taak: ondersteuning medewerkers afdeling Praktijkmanagement en Belangenbehartiging, correspondentie over contributiezaken.

Over de verhuizing: "Het pand aan de Julianalaan lag op slechts vijf minuten fietsafstand van mijn huis, een van de redenen waarom ik destijds bij de KNMvD heb gesolliciteerd. Het pand zelf voldeed echter op geen enkele manier aan de geldende arbo-normen, zeker niet de 'kantoorruimte' waar zo'n tien medewerkers in één ruimte zaten. Verbouwen of verhuizen was dan ook een noodzakelijk kwaad. Ons nieuwe onderkomen in Houten vind ik fantastisch. Ik moet wel wat langer fietsen, zo'n twintig minuten, maar over het algemeen vind ik dat heerlijk."

Corrie de Gooijer, secretaresse, met als specifieke taak: ondersteuning medewerkers afdeling Praktijkmanagement en Belangenbehartiging

Over de verhuizing: "Het nieuwe pand is luxer en groter, gelukkig meer parkeerplaatsen (onbetaald). Helaas wat verder van huis. Het grootste minpunt is de wandelroute tijdens de lunchpauze. In Utrecht wandelden we door de oude binnenstad en het Wilhelminapark, in Houten is dat nieuwbouw en het winkelcentrum."

Lourens Broere, medewerker Juridische Zaken, met als specifieke taak: juridische zaken zoals maatschapscontracten, arbeidscontracten en dergelijke.

Over de verhuizing: "Het oude pand was op zich prachtig maar het nieuwe pand is ook mooi. Het moet hier en daar nog wel worden afgewerkt. Het personeel kan er heel prettig werken, denk ik. De verhuizing is in ieder geval in prettige sfeer verlopen."

Afdeling Facilitaire Zaken

Foto's Peter van Rootselaar

Verhuisspecial

Sjoerd de Vries, administrateur, met als specifieke taak: hoofd financiële administratie/lid managementteam.

Specifieke aandachtspunten in 2003: coördinatie nieuwe huisvesting KNMvD, waar ik erg druk mee ben geweest en nog steeds. Over de verhuizing: "Qua sfeer hadden oude panden wel iets. Ook de omgeving hier in Utrecht was erg prettig (bijvoorbeeld de mooie tuin). Het nieuwe pand is mooi, heeft een goede uitstraling, is efficiënt te gebruiken, heeft goede parkeerfaciliteiten, is arbo-verantwoord, heeft een goede ligging ten opzichte van het centrum van Houten en is goed bereikbaar per openbaar vervoer."

Harry Tissen, debiteurenadministratie, met als specifieke taak debiteurenbewaking.

Specifieke aandachtspunten in 2003: oude openstaande posten incasseren.

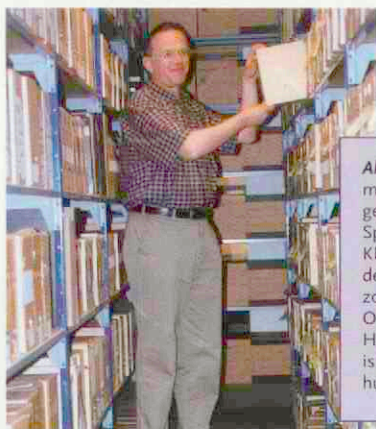
Over de verhuizing: "Het oude pand was niet meer van deze tijd, maar gelukkig is het nieuwe pand representatief met mooie kamers en mooi meubilair."

Erika Middelink, administratief medewerker, met als specifieke taak: factureren, abonnementenadministratie en verdere bijkomende werkzaamheden.

Specifieke aandachtspunten in 2003: orde in de abonnementenadministratie.

Over de verhuizing: "Ik heb maar kort in het oude pand gewerkt, maar het nieuwe pand is een absolute vooruitgang. Mooie kamers, meubilair en lekker ruim van opzet. En niet te vergeten geen problemen om de auto te parkeren."

Albert Folkerts, archivaris/documentair informatieverzorger, met als specifieke taak: codering en verwerking inkomende poststukken, het in geordende en toegankelijke staat brengen en houden van het archief van de KNMvD, volgens de hiervoor geldende regels.

Specifieke aandachtspunten in 2003: het archief ordenen en toegankelijk maken vanaf het prille begin van de KNMvD waarbij gelet wordt op de bewaarcondities in de nieuwe archiefruimte, zuurvrije opbergmaterialen, verwijderen metaal (nietjes, paperclips) vanwege hygroscopische werking. Kortom om de geschiedenis van de vereniging zo optimaal mogelijk te waarborgen.

Over de verhuizing: "Julianalaan 8-10 heeft een bouwkundige, historische waarde als jong monument in Utrecht. Het is ooit ontworpen voor een woonfunctie, die krijgt het nu terug omdat deze huisvesting niet meer van deze tijd is voor wat betreft een kantoorfunctie. De Molen 77 in Houten heeft nog geen geschiedenis, maar voldoet wel aan de huidige ARBO-normen. Aan de KNMvD om daar de diergeneeskundige geschiedenis van de toekomst te schrijven."

Rob Broeshart, administratief medewerker, met als specifieke taak: het verzorgen van de uitgaande post/bestellingen enzovoort.

Specifieke aandachtspunten in 2003: Het vernieuwde Dierenpaspoort.

Over de verhuizing: "Voor mijn gevoel hebben we een goede beslissing gemaakt, het nieuwe pand is voor mij persoonlijk een grote vooruitgang. Ik heb in dit oude pand ook een hoop leuke dingen meegemaakt die ik niet zal vergeten."

Bep Baas, telefoniste/receptioniste, met als specifieke taak: telefoon aannemen en doorverbinden, bezoekers ontvangen en administratieve werkzaamheden.

Over de verhuizing: "Het oude pand was danig aan verbouwing toe. De receptie was geen representatieve werkplek. De balie in het nieuwe pand heeft in elk geval geen glasplaat meer, waardoor er rechtstreeks contact met de mensen is. Ik verheug me erg op de nieuwe balie, die nog geplaatst moet worden."

Ingrid Zeller, gastvrouw, met als specifieke taak: het verzorgen van koffie/thee tijdens vergaderingen en het beheer van de keukens in het algemeen.
Over de verhuizing: "Ik was erg aan het oude pand gewend; ik heb er dan ook ruim 14 jaar gewerkt. Emotioneel gezien heb ik wat moeite om er afscheid van te nemen. Het oude pand was gezellig en ouderwets. Maar ik realiseer mij heel goed dat tijden veranderen en dat het pand in Houten veel meer aan deze tijd is aangepast. Het is ruimer en de daar aanwezige faciliteiten zoals een lift zorgen voor verlichting van mijn werkzaamheden. Ik zit nog in een wienproces, maar ik vind het langzamerhand steeds leuker worden."

Ronald van Ringelstijn, medewerker vacaturebank/coördinator RBS, met als specifieke taak: de vacaturebank, het organiseren van sollicitatie-avonden en het op orde houden van het relatiebeheersysteem (RBS).
Over de verhuizing: "Het is toch een raar gevoel als je voor de laatste keer de leeggehaalde panden aan de Julianalaan betreedt. Ik heb er 11,5 jaar gewerkt. Het nieuwe pand in Houten is mooi en luxe; het voldoet aan alle arbo-normen. Ik denk wel dat oude gewoonten zoals de koffiepauze op het secretariaat door de andere entourage een andere invulling zullen krijgen."

Charlotte Haakman, medewerker ledenadministratie, met als specifieke taak: het bijhouden van de (personalia)gegevens van de KNMvD-leden en mutaties van het TvD.
Over de verhuizing: "Het is heel goed dat we gaan verhuizen. Het nieuwe kantoorpand is erg mooi en voldoet aan alle Arbo-normen."

Nienke Thybaut, Managementassistent Personeelszaken, met als specifieke taak: uitvoering van allerlei personeelszaken van het Secretariaat. Denk aan de werving en selectie voor het Secretariaat, conflictbemiddeling, Arbozaken, uitvoeren van traject in geval van arbeidsongeschiktheid, etcetera.

Specifieke aandachtspunten in 2003: De praktische uitvoering van Personeelszaken heeft langere tijd op een laag pitje gestaan, mijn doel voor 2003 is het actieve personeelsbeleid weer op de kaart te zetten in de organisatie.

Over de verhuizing: "Het huidige pand aan de Julianalaan in Utrecht is een karakteristiek pand, waar we erg trots op waren. De uitstraling en de locatie paste heel goed bij de KNMvD. Maar van binnen was het een drama, er waren niet voldoende werkplekken, arbotechnisch was het niet acceptabel meer en het interieur was versleten. Wat dat betreft ben ik erg blij dat we naar een nieuw pand zijn gaan, hoewel ik de prachtige tuin aan de Julianalaan vreselijk zal gaan missen. Over het nieuwe pand in Houten ben ik te spreken, het is ruim en het ziet er professioneel uit. Nu kan ik eindelijk met een gerust hart en met gepaste trots gasten ontvangen. Dat PAO-D, NDG en VKO ook gehuisvest zijn aan De Molen 77 is ook erg leuk. Een collega noemde het een 'veterinair bolwerk', beter kan ik het niet omschrijven."

Peter van Rootselaar, ICT, met als specifieke taak: ervoor zorgen dat de medewerkers optimaal gebruik kunnen maken van de beschikbare ICT-voorzieningen, zodat men snel en doeltreffend onze leden kan ondersteunen. Daarbij is het mijn doel de ICT-kosten terug te brengen.

Specifieke aandachtspunten in 2003: de verhuizing (daar ben ik nog steeds mee bezig) en daarnaast het instrueren van medewerkers over nieuwe mogelijkheden.

Over de verhuizing: "In het oude pand zat ik volledig vast, ik kon geen kant meer op. Ik heb zelfs vloerbedekking laten leggen op een stuk oude zolder om een tijdelijke medewerker te kunnen huisvesten. Ook de infrastructuur (bekabeling) zat vol en was bovendien onbetrouwbaar. Vorig jaar nog kregen we brand in de meterkast (25 stoppen moesten vernieuwd worden). In dit nieuwe pand voel ik mij compleet in mijn nopjes. We hebben het pand overgenomen van Casema, een kabelmaatschappij, dus je kunt je wel voorstellen dat de bekabeling prima in orde is. Ook is het hier beter mogelijk om flexibel te werken. Met de aanwezige netwerk- en communicatieverbindingen (business DSL) staat de wereld voor ons open. Het pand is perfect om van alles te kunnen organiseren, zoals vergaderingen. Ik ben tevens bij een aantal andere panden geweest, waar de KNMvD in geïnteresseerd was en ik denk dat dit pand voor onze organisatie een hele goede keuze is."

De verhuizing is prima gegaan. Ik ben in die periode wel hartstikke druk geweest, want ik moest in een krappe vijf weken tijd een aantal essentiële zaken zoals een nieuwe telefoonlijn regelen. Dat was voor mij heel spannend, want op dinsdag 15 april moesten telefoon en netwerk werkend opgeleverd worden. Dat is gelukt! Maar naast het verhuizen ben ik ook bezig geweest met een heleboel veranderingen en aanpassingen, zoals een nieuwe telefoonlijn met doorkiesnummers, een pasjessysteem om het pand binnen te kunnen komen, et cetera."

Ellen Bonnes, secretaresse Ereraad, met als specifieke taak: secretariële ondersteuning van de Ereraad zoals telefoonaanpak, correspondentie, klachtenbehandeling.
Over de verhuizing: "De verhuizing betekent een grote verandering maar wel in positieve zin. Het pand aan de Julianalaan was erg huiselijk en het nieuwe pand is een modern kantoorgebouw, waar het comfortabel is om te werken."

IFS neemt werk uit handen

Verhuizen is een professie!

B. Hendriks

Wie weleens is verhuist weet er alles van: je neemt je voor om alles perfect te plannen, de dozen goed te nummeren, in de nieuwe locatie meteen alle kleine reparaties af te werken en liefst dezelfde avond nog lekker voor de televisie met een koel drankje in de hand uit te rusten van alle inspanningen. De

praktijk is weerbarstiger: door tegenvallers komt de planning in het gedrang, de dozen zijn misschien wel goed genummerd maar komen in de kelder terecht in plaats van op de bedoelde zolderkamer, jaren later steken er nog steeds draden uit de muur waar toch direct een mooie wandlamp zou komen en de televisie en koelkast zijn tijdens het transport defect geraakt.

Een dergelijke start kan een verenigingsbureau zoals dat van de KNMvD zich vanzelfsprekend niet permitteren. Integendeel, de overlast in de vorm van onbereikbaarheid en opschorting van de dienstverlening dient tot een minimum beperkt te worden. En omdat verhuizen nu eenmaal niet tot de 'core business' - om maar eens een modern managementbegrip te gebruiken - van de KNMvD behoort, is in een vroeg stadium besloten om met Interim Facility Share (IFS) uit Amsterdam in zee te gaan. IFS is een bedrijf dat zich heeft gespecialiseerd in de totale organisatie van het herhuisvesten. In principe kunnen zij alle facetten van het herhuisvesten voor hun rekening nemen: vanaf de ontwerpfase door het bepalen van de ruimtebehoefte en het afwerkingsniveau van de inrichting, het aanvragen van offertes, de opdrachtverstrekkingen en het coördineren van de uitvoering tot het organiseren van de verhuizing, inclusief de planning en de budgetbewaking.

Voordelig

Directeur Terry Liem en adjunct-directeur Nico van Duyvenvoorde zijn met hun bedrijf alweer negen jaar actief. "Wij constateren dat ons bedrijf tegemoet komt aan een be-

hoefte in de markt. Voor ons is herhuisvesten een continu proces terwijl dat voor organisaties een noodzakelijke maar oneigenlijke activiteit is. Door onze expertise en marktpositie kunnen wij bovendien zowel in tijd als qua kosten het totale project veel voordeliger uitvoeren."

Voor de KNMvD is IFS onder meer belast geweest met de aanpassingen en reparaties in het nieuwe pand. "In dit stadium stellen we in overleg met de opdrachtgever een programma van eisen op waaraan de nieuwe huisvesting moet voldoen. Vervolgens worden de kosten berekend, eventueel offertes aangevraagd en beoordeeld en worden de planning en de uitgevoerde werkzaamheden ook door ons gecontroleerd. Overigens is het goed te weten dat wij totaal onafhankelijk zijn van welke leverancier dan ook. Daarnaast hebben wij ook tekeningen gemaakt voor wat betreft de indeling van het pand en de ruimtes. Daarbij wordt alles meegenomen zoals relaties tussen de afdelingen, het benodigde sanitair, vergaderzalen, de inrichting van de kamers met kantoormeubilair maar ook de gangen. Als je daar met onze expertise naar kijkt dan realiseer je altijd besparingen, zowel in de echt benodigde ruimte als in de kosten."

Positief

Voor Sjoerd de Vries, administrateur bij de KNMvD en in dit geval ook coördinator van de verhuizing naar Houten, was de hulp van IFS meer dan welkom. "Voor ons was de keuze om met IFS in zee te gaan niet zo moeilijk. Wij hebben geen ervaring met verhuizen en bovendien moet zoiets snel en goed gebeuren want de leden verwachten van ons dat de serviceverlening gewoon doorgaat, en terecht. Verhuizen is nooit een pretje maar op deze manier wordt in ieder geval veel rompslomp uit handen genomen, ook al omdat het voor mij bovenop het reguliere werk komt. Bovendien hebben we kunnen besparen op de kosten en is het pand nu ook efficiënt ingericht. En wat natuurlijk heel prettig is: de verhuizing zelf is volgens planning verlopen waardoor we weer heel snel beschikbaar waren voor onze leden."

Huisvesting secretariaat KNMvD in vogelvlucht

Verhuisspecial

1862 Oprichting in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen op de Maria-plaats in Utrecht. Het secretariaat werd gevoerd door de secretaris vanuit zijn eigen woning c.q. praktijk. De secretarissen woonden op diverse adressen in het land. 1940 Secretaris-Penningmeester A. van Heusden Betouwstraat 30 te Nijmegen is de laatste secretaris voor de Tweede Wereldoorlog. 1948 - 1955 Secretariaat: Lessinglaan 104 - Park 'Oog in Al' te Utrecht. Na de Tweede Wereldoorlog werd een nieuwe start gemaakt met een echt secretariaat. Eind november 1955 is Lessinglaan 104 verkocht en worden de panden Rubenslaan 123 en 125 gekocht.	1956 Bureau: Rubenslaan 123 en 125 te Utrecht. 1970 Aankoop Julianalaan 10 met bijbehorende chauffeurswoning aan de Waldeck Pyrmontkade 10. 1971 Verkoop Rubenslaan 123 en 125. 1975 Aankoop Julianalaan 8. 1976 Interne verbouwing panden Julianalaan 8 en 10. 1989 Verkoop van de chauffeurswoning aan de Waldeck Pyrmontkade 10. 2002 Verkoop van de panden Julianalaan 8 en 10 aan de Stichting Studenten Huisvesting Utrecht in december. 2003 Aankoop van het pand De Molen 77 in Houten. Op 14 en 15 april vindt de verhuizing van het secretariaat plaats.

Veterinair Kwaliteitsorgaan

Verhuisspecial

Het Veterinair Kwaliteitsorgaan (VKO) is de opvolger van het Coördinatiecentrum Erkende Dierenartsen (CED). In tegenstelling tot het CED is het VKO een onafhankelijke stichting, die alle veterinaire kwaliteitsregelingen beheert. Al toen de KNMvD in Utrecht gehuisvest was, huurde

het VKO daar kantoorruimte. Ook in Houten zijn we in hetzelfde pand gevestigd, op de tweede verdieping. Het bureau van het VKO wordt bemand door Astrid de Boer en Kirsten van Gortel.

Kirsten houdt zich onder andere bezig met het permanente educatietraject van de erkenningsregelingen. Daarnaast is zij betrokken bij de vergaderingen van de Technische Commissies (TEC's). Deze diersoortgerichte TEC's geven het VKO-bestuur (on)gevraagd advies over de veterinaire kwaliteitsregelingen. Ook worden aan- en afmeldingen voor de diverse regelingen (erkenningen, GVP-registers) door Kirsten in behandeling genomen.

Astrid beoordeelt de rapportages die door de toetsende instantie SGS worden opgestuurd. Tijdens vergaderingen van de Commissie Veterinaire Erkenningen (CVE) worden deze rapportages besproken. Vervolgens worden de besluiten van de CVE door haar doorgegeven aan de praktijken. Ook is zij betrokken bij de bestuursvergaderingen en vergaderingen van het College van Beroep. Het beheer van de website

www.veterinairekwaliteit.nl ligt tevens in Astrid's handen.

De verhuizing naar Houten betekent voor ons een grotere fysieke afstand tot de medewerkers van de KNMvD, wat we als een gemis ervaren. Tevens is de afstand woon-werkverkeer groter geworden.

Echter, de grotere ruimte die we in ons nieuwe kantoor tot onze beschikking hebben komt ons werkplezier zeker ten goede.

De belangrijkste uitdaging in 2003 vormt voor ons de ISO-certificering van het VKO. Wij hopen dit predikaat eind 2003 behaald te hebben.

Op 5 mei was het zover, PAO-Diergeneeskunde is verhuisd!

Verhuisspecial

Na een periode van bijna 12,5 jaar in de voormalige barak Zoö-techniek achter op het terrein van de Faculteit der Diergeneeskunde 'gewoond' te hebben, is PAO-D op 5 mei 2003 verhuisd naar Houten.

Nadat het Orgaan PAO-Diergeneeskunde in 1990 was overgegaan in de zelfstandige Stichting PAO-Diergeneeskunde, zijn wij van de zolder van de Julianalaan vertrokken naar de barak op de Yalelaan 17.

Die verhuizing was toen voor PAO-D een hele verbetering; een heel eigen kantoor met ruimte voor de kopieermachine en het archief, en heel belangrijk alles gelijkvloers, geen gesjouw meer met papier en cursusmappen van twee hoog naar beneden en vice versa, plus de auto's voor de deur.

'Tijdelijke' oplossing

De barak waar PAO-D in 1991 kantoor ging houden was een 'tijdelijke' oplossing. De voormalige bouwkeet zou binnen afzienbare tijd gesloopt gaan worden en nu 12,5 jaar later gaat dat eind van dit jaar gebeuren! Hoewel de Faculteit in haar bouwplannen rekening hield met een 'nieuwe' kantoorruimte voor PAO-D kon daar tot op heden geen zekerheid aan worden ontleend. In aansluiting op de plannen van de KNMvD en het daaruit voortkomende verzoek van de KNMvD om als huurder de benedenverdieping van het nieuwe kantoorpand aan De Molen 77 in Houten te betrekken, heeft PAO-D dan ook met beide handen aangegrepen.

Cursussen 'in huis'

In Houten hebben wij, naast kantoor- en archiefruimte, de beschikking over twee cursuszalen en een kantine. Het is de bedoeling dat PAO-D komend najaar de meeste cursussen 'in huis' gaat organiseren en wij hopen dat we

daarmee het comfort van docenten en deelnemers nog beter kunnen garanderen. Wij hopen dat wij u, net als de afgelopen jaren, in grote getale 'in huis' mogen ontvangen!

Drs. Erik Gostelie, staffunctionaris Gezelschapsdieren/Paard
Drs. Arnold Mouwen, staffunctionaris Landbouwhuisdieren
Mw. Els Lasterie - bureaumanager
Mw. Rosita Bikha en mw. Natasja Pique, cursusadministratie
Prof. Dr. L.J. Hellebrekers, voorzitter

Stichting PAO-Diergeneeskunde
Bezoekadres: De Molen 77, 3995 AW Houten
Postadres: Postbus 81, 3990 DB Houten
Telefoon: 030 - 634 89 80
Fax: 030 - 634 89 89
E-mail: info@paod.nl

Eén van de door PAO-D gehuurde cursusruimten in het pand aan De Molen 77.

Dierenarts Jan Bosch overleden

Met groot leedwezen hebben wij kennis genomen van het overlijden van dierenarts Jan Bosch in de leeftijd van 57 jaar. Tijdens de uitoefening van zijn beroep heeft hij een ziekte opgelopen die hem uiteindelijk fataal is geworden. Volkomen onverwacht en veel te snel is deze dierbare collega van ons heen gegaan. Jan laat een vrouw en twee kinderen achter, een zoon van 30 en een dochter van 28.

Jan was sinds 1983 werkzaam bij de Gezondheidsdienst voor Dieren als dierenarts pluimveegezondheidszorg. Daarvoor werkte hij als docent gezondheidsleer en ziekten bij varkens, pluimvee en runderen bij de praktijkschool in Horst. Jan was een gewaardeerde collega en had altijd een vriendelijk woord voor iedereen. Hij vervulde zijn beroep

met trots en voelde zich intens betrokken bij zijn werk en de mensen om hem heen.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen, familie en vrienden veel steun en sterkte bij het verwerken van dit zo plotselinge verlies. Degene die hun condoleances aan de familie willen overbrengen kunnen deze richten aan: familie Bosch-van Eyk, Willem de Zwijgerlaan 8, 5242 AN Rosmalen.

Namens de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde,
dr. Tj. Jorna, algemeen secretaris KNMvD
Houten, april 2003

Communicatie in crisistijd

H. de Groot en B. Hendriks

communicatie naar de leden is georganiseerd.

Overleg

De KNMvD neemt in de persoon van Hugo de Groot, stafmedewerker Landbouwhuisdieren en Volksgezondheid, deel aan de formele overlegstructuur. Dit verloopt via het zogenoemde Basisoverleg. Afhankelijk van de ontwikkelingen heeft dit overleg twee tot drie keer per week plaats op het ministerie van Landbouw (LNV) onder voorzitterschap van Chief Veterinary Officer Frits Pluimers. In totaal zitten er zo'n twintig (overheids)organisaties aan tafel die allemaal een specifieke betrokkenheid bij de crisis hebben. Het overleg zelf heeft naast een informeel karakter een duidelijk doel om knelpunten in de strategische aanpak snel kort te sluiten. Vaste agendapunten zijn:

- De stand van zaken op basis van de gegevens van de RVV;
- Nieuws uit Brussel;
- Knelpunten in de bestrijding.

Voorafgaand aan het Basisoverleg is er een overleg met alle ketenactoren onder voorzitterschap van het PVE. Normaal gesproken is de secretaris van de Groep Pluimveewetenschappen André Steentjes de afgevaardigde namens de KNMvD in dit overleg. Uit efficiency-overwegingen is Hugo gedurende de crisis zijn vervanger bij dit overleg. In dit overleg worden de sectorale standpunten bepaald ten aanzien van de bestrijding van de crisis en de voorbereidingen getroffen voor de herbevolking na de crisis.

In overleg met het ministerie van LNV is op 31 maart een regulier overleg gestart onder leiding van Rens van Dobbenburgh, bestuurslid van de KNMvD. Dit overleg heeft vooral tot doel om de praktische kanten van de bestrijding nog eens tegen het licht te houden met mensen uit het veld. De CVO Frits Pluimers en Arjan Stegeman namens het veterinaire epidemiologenoverleg nemen deel aan dit overleg. Pluimveedierenartsen uit de praktijk, deskundigen uit de industrie en adviseurs stellen het zeer op prijs rechtstreeks toegang tot CVO Pluimers te hebben. Vanuit dit overleg is Peter van Beek toegevoegd als afgevaardigde aan het veterinaire epidemiologenoverleg

dat de overheid adviseert bij de strategische aanpak van de crisis. Een en ander heeft er toe geleid dat vrijdag 18 april de heren Vaarkamp, Pijpers, Van Eijden en Steentjes een informeel overleg hebben gehad met minister Veerman.

Communicatie

De communicatie naar de leden van de KNMvD gebeurt via verschillende kanalen. De informatie voor de leden van de Groep Pluimveewetenschappen wordt door André Steentjes verzorgd. Vanuit de KNMvD verzorgt Hugo de Groot de communicatie door middel van inmiddels vele nieuwsbrieven die via de KNMvD-site naar de leden worden verspreid. Daarin wordt verslag gedaan van het Basisoverleg en andere belangwekkende actuele zaken in verband met de crisis. Doel van de brief is geconsolideerde informatie over de crisis die betrekking heeft op de beroepsgroep kort te sluiten met de leden. Consequentie is dat de informatie gedateerd is.

De media

Voor de communicatie met de pers wordt de standaardprocedure gevolgd, gecoördineerd door stafmedewerker Communicatie Bert Hendriks. Namens het Bestuur en de KNMvD treden in dit geval Rens van Dobbenburgh en Tjeerd Jorna op en voor de Groep Pluimveewetenschappen doet André Steentjes het woord. Daarnaast worden regelmatig capabele en geïnformeerde woordvoerders naar voren geschoven die technisch-inhoudelijke informatie geven. Dat is dan niet altijd namens de KNMvD maar wel namens de beroepsgroep.

Algemeen

In tijden van crises is communicatie van levensbelang. Dat heeft het tragische overlijden van collega Jan Bosch onbedoeld nog eens duidelijk gemaakt. Vanuit de KNMvD wordt alles in het werk gesteld om de leden van noodzakelijke en relevante informatie te voorzien, ook in het weekend! Daarbij wordt uitgegaan van vaststaande feiten en regelingen. Communicatie op basis van geruchten of vooronderstellingen leidt per definitie tot miscommunicatie.

Tegelijkertijd probeert de KNMvD de belangen van de leden optimaal te behartigen in zowel de formele als informele overlegstructuur. Dat gaat niet altijd even snel als men zou wensen omdat er immers vele partijen aan tafel zitten. Niettemin is de KNMvD er van overtuigd dat zij als een volwaardige en betrouwbare gesprekspartner wordt beschouwd, hetgeen de positie van de dierenarts alleen maar ten goede kan komen.

Hugo de Groot is stafmedewerker Landbouwhuisdieren en Volksgezondheid en Bert Hendriks stafmedewerker Communicatie.

Off-label use en de 'verklaring'

A. Kamphuis en S.J. de Groot

Het begrip 'off-label use' en de daarmee verbonden 'verklaring', welke in geval van gebruik bij voedselproducerende dieren aan de veehouder moet worden verstrekt, leidt regelmatig tot vragen. Een uitleg over deze terminologie kan mogelijk verhelderend werken.

Wat is off-label use?

Officieel bestaat deze term niet, eigenlijk dient gesproken te worden over 'gebruik van een diergeneesmiddel op een wijze die niet op de bijsluiters of het etiket staat vermeld', dus iedere toepassing (diersoort, indicatie, dosering, toedieningswijze) waarvoor het middel niet is geregistreerd.

Uitsluitend off-label use in overeenstemming met de voorwaarden van de Vrijstellingsregeling is geoorloofd, ieder ander gebruik dat afwijkt van de registratie is illegaal. Alleen de dierenarts heeft het recht gebruik te maken van de Vrijstellingsregeling en middelen buiten de registratievoorwaarden toe te passen (of door de dierhouder te laten toedienen wanneer het UDA-middelen betreft).

De Vrijstellingsregeling kent twee regimes:

A. in geval van **ondraaglijk lijden** bij één of enkele dieren mag een dierenarts, bij afwezigheid van een geregistreerd middel voor het betreffende geval, gebruik maken van andere middelen, mits van de werkzame stoffen in deze middelen een MRL (maximale residu limiet) is bepaald of niet noodzakelijk is bevonden.

Met betrekking tot de keuze dient eerst gezocht te worden naar andere diergeneesmiddelen, daarna kunnen humaan geregistreerde middelen in aanmerking komen en als laatste zijn magistraal bereide middelen mogelijk. Ter bescherming van mogelijke risico's voor de volksgezondheid dient de dierenarts een passende wachtermijn te bepalen welke niet minder mag zijn dan 28 dagen voor vlees en zeven dagen voor melk en eieren. Met nadruk wordt gesteld dat de wachtermijn niet standaard 28 respectievelijk zeven dagen is maar *minimaal deze periodes!*

B. in geval van **diergeneeskundige noodzaak**, in situaties die niet direct ondraaglijk lijden met zich brengen, maar waarvoor wel uit diergeneeskundig oogpunt een behandeling als noodzakelijk wordt beoordeeld, mag een dierenarts gebruik maken van diergeneesmiddelen welke de werkzame stoffen bevatten zoals genoemd in de Bijlagen van de Regeling. Deze mogen worden toegepast c.q. afgegeven volgens de in de bijlagen vermelde voorwaarden van gebruik inclusief de te hanteren wachtermijn.

Is er een gradatie in 'niet-geregistreerd gebruik'?

Nee, de Diergeneesmiddelenwet maakt geen onderscheid tussen het één of het andere niet-geregistreerde gebruik. In het kader van de volksgezondheid houdt niet-geregistreerd gebruik bij een andere dan de geregistreerde diersoort en/of toepassing in een duidelijk hogere dosering dan de gere-

gistreeerde meer risico's in dan de toepassing bij een geregistreerde diersoort onder de geregistreerde toepassingsvoorwaarden (toedieningswijze en dosering), maar voor een andere indicatie.

Wat is een off-label use verklaring?

Een off-label use verklaring bestaat eigenlijk niet. Een verklaring aan de houder van voedselproducerende dieren waarin aangegeven wordt dat de betreffende dieren met een niet (voor dat dier / dat doel / die wijze van toedienen) geregistreerd diergeneesmiddel zijn behandeld c.q. worden behandeld. Wanneer het af te geven middelen betreft wordt het in de praktijk wel off-label use verklaring genoemd.

De verklaring in het kader van de Vrijstellingsregeling moet de volgende gegevens bevatten:

- naam, eventueel registratienummer van het middel;
- diersoort;
- aantal behandelde of te behandelen dieren;
- naam en adres van de dierhouder;
- indicatie voor gebruik;
- gebruikte of te gebruiken hoeveelheid, dosering en duur van de behandeling;
- datum van behandeling;
- aanbevolen wachtermijn;
- motivatie voor dit gebruik.

Dezelfde gegevens dienen ook door de dierenarts in zijn praktijkadministratie te worden opgenomen.

Wat is het niet?

Een off-label use verklaring is geen vrijbrief waarmee de dierenarts alle niet-geregistreerde toepassingen van diergeneesmiddelen kan 'legaliseren'. Zoals reeds gezegd is niet-geregistreerd gebruik enkel toegestaan wanneer voldaan is aan de voorwaarden van de Vrijstellingsregeling.

Ander gebruik is niet toegestaan en wordt met een off-label use verklaring dan ook niet legaal.

Wat is de bedoeling?

Per definitie, want off-label betekent 'niet-volgens-het-etiket', is de beschikbare productinformatie voor de beoogde toepassing niet van het etiket/bijsluiters te halen. Deze gebruiksinformatie van het middel, maar ook de gevolgen voor de dierlijke producten (vlees, melk, eieren) zullen dus door de dierenarts aan de veehouder kenbaar moeten worden gemaakt. Gezien de mogelijke gevolgen voor de volksgezondheid wordt aan deze informatieoverdracht zeer veel belang gehecht. Door de overheid, maar ook door de verschillende beheerders van kwaliteitssystemen zoals IKB en KKM.

Ook voor gezelschapsdieren?

Nee, wanneer gezelschapsdieren met een 'niet-voor-dat-doel' geregistreerd middel worden behandeld is een 'schriftelijke verklaring' aan de eigenaar niet verplicht. Wel dient de dierenarts te voldoen aan de administratieve verplichtingen zoals hiervoor genoemd. Tevens moet hij de eigenaar op de hoogte stellen van dergelijke handelen

Hoe een verklaring te maken?

In de Vrijstellingsregeling is geen vormvoorschrift aangegeven voor de verklaring. Enkel wordt opgemerkt dat onmiddellijk, dat wil zeggen binnen 24 uur na de toepassing c.q. afgifte van een middel, een schriftelijke verklaring moet worden verstrekt. Een dergelijke verklaring mag door u zelf ontworpen worden, het Bureau Bijwerkingen Diergeneesmiddelen kan u daarbij adviseren.

Om het dierenartsen gemakkelijker te maken aan deze verplichting te voldoen is door de KNMvD in samenwerking met het Bureau Bijwerkingen Diergeneesmiddelen een geautomatiseerd systeem ontwikkeld. Dit systeem heet ROL, wat staat voor Registratie Off Label.

Met ROL wordt u in staat gesteld via uw computer, of die van de veehouder!, in te loggen in uw eigen deeltje van de

KNMvD-website, waar u de verklaring kunt aanmaken, kunt printen of per e-mail naar de veehouder sturen en kunt opslaan in het enkel voor u toegankelijke deel van de KNMvD-computer. Gebaseerd op de door uzelf ingevoerde en door de computer bewaarde gegevens kunt u in januari op simpele wijze voldoen aan de meldverplichting naar het BBD.

ROL is via de KNMvD-site bereikbaar: www.knmvd.nl/rol.

De Vrijstellingsregeling en de bijlagen zijn op de website van het Bureau Registratie Diergeneesmiddelen te vinden: www.brd.agro.nl. Ook kunt u voor vragen terecht bij het BBD, telefoon 0317-465760 of e-mail a.kamphuis@bbd.agro.nl.

Namens de Diergeneesmiddelen Advies Commissie door Drs. A. Kamphuis, BBD, en Drs. S.J. de Groot, KNMvD.

Stichting Dierpathologie Noord-Nederland

In Trummarum (Fr) heeft Reginald R.J. de Corte de Stichting Dierpathologie Noord-Nederland gevestigd. Hij heeft in een aantrekkelijk uitzijnde mailing zijn diensten aan de Nederlandse dierenartsen aangeboden. Daarbij zijn veel on-

duidelijkheden naar voren gekomen. De Corte is niet opgenomen in het Nederlands specialistenregister Veterinaire pathologie. Op verzoek van enkele dierenartsen zal het secretariaat de betekenis van deze stichting voor de Nederlandse dierenartsen opvragen en u te zijner tijd informeren.

*Dr. Tj. Jorna,
algemeen secretaris*

Bulletin Bestuur en Bureau

Nummer 3, april 2003

Bulletin B&B

Wat doet het Bestuur eigenlijk? Waarover spreken zij? Hoe worden mijn belangen door het Bestuur en het Bureau behartigd? Zo maar enkele vragen die elk KNMvD-lid zich ongetwijfeld wel eens zal stellen. Om aan deze terechtte vragen tegemoet te komen en tegelijkertijd de leden te informeren over de lopende zaken in KNMvD-verband, zal maandelijks verslag worden gedaan van de Bestuursvergaderingen en activiteiten van het Bureau in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde, op het gesloten deel van onze eigen website en via de e-mailservice. Nummer 1 en 2 van het bulletin waren te lezen in de aflevering van 15 april.

Wat doet het Bestuur eigenlijk? Waarover spreken zij? Hoe worden mijn belangen door het Bestuur en het Bureau behartigd? Zo maar enkele vragen die elk KNMvD-lid zich ongetwijfeld wel eens zal stellen. Om aan deze terechtte vragen tegemoet te komen en tegelijkertijd de leden te informeren over de lopende zaken in KNMvD-verband, zal maandelijks verslag worden gedaan van de Bestuursvergaderingen en activiteiten van het Bureau in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde, op het gesloten deel van onze eigen website en via de e-mailservice. Nummer 1 en 2 van het bulletin waren te lezen in de aflevering van 15 april.

Practitioners

Voorzitter De Ruijter heeft in een gesprek met de heer Kleinmeulman (directeur RVV) een verzoek gedaan om actie te ondernemen bij de NMa teneinde te bewerkstelligen dat de KNMvD officieel gesprekspartner wordt in de onderhandelingen met betrekking tot de vergoedingen aan practitioners. Op dit moment is de KNMvD volgens de NMa niet gerechtigd om onderhandelingen te voeren over zaken zoals beloningen en tarieven. De Sociaal Economische Commissie (zie verderop in dit bulletin) betreurt het feit dat de RVV de NMa als oneigenlijk argument gebruikt om onder eerder gemaakte afspraken uit

te komen. Het Bestuur besluit met spoed een brief naar de RVV te sturen, met afschrift naar de NMa, waarin het hierboven genoemde verzoek van de voorzitter kracht wordt bijgezet.

Meer info: Tjeerd Jorna

Stand van zaken overleg NMa en achtergrondinformatie 'CAO voor practici in loondienst'

In een brief zullen de leden worden geïnformeerd over het overleg met de NMa betreffende het niet meer geven van salarisadviezen voor practici in loondienst door de KNMvD. Het Bestuur besluit de notitie Achtergrondinformatie 'CAO voor practici in loondienst' te publiceren op de website van de KNMvD en in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde. Het Bestuur verneemt gaarne de mening van de beroepsgroep over het al dan niet instellen van een CAO voor practici in loondienst.

Meer info: Marij van Oostrum-Schuurman Hess

AUV

Prof. dr. H. Vaarkamp zal de directie van AUV gaan verlaten. De reden hiervoor is dat Vaarkamp volledig invulling gaat geven aan het hoogleraarschap Veterinaire Apotheek, Praktijkmanagement en Public Affairs binnen de Faculteit der Diergeneeskunde te Utrecht.

Meer info: Tjeerd Jorna

Algemene ledenvergadering

Tijdens de Algemene ledenvergadering in oktober zullen een aantal specifieke onderwerpen aan bod komen, te weten: arbeidsongeschiktheid, de bestuurlijke vernieuwing, dierenartsen in loondienst, de georganiseerde dierziektebestrijding en kengetallen. Onderwerpen uit de sector van de gezelschapsdieren volgen nog.

Meer info: Tjeerd Jorna

Sociaal Economische Commissie (SEC)

Het Bestuur heeft gesproken met de heren Van der Werf en De Vries inzake de toekomst van de SEC. Weliswaar wordt de SEC door de NMa in de uitvoering van een aantal taken beperkt, maar er blijven nog voldoende zaken over die door de SEC ter hand kunnen worden genomen zoals bijvoorbeeld goodwillberekeningen en het kengetallenonderzoek. Bovendien zou het opheffen van de SEC, als gevolg van de inperking door de NMa, een verlies aan know how betekenen. Op basis van deze overwegingen besluit het Bestuur om de SEC alsook de Paritaire afvaardiging Georganiseerde Dierziektebestrijding te handhaven. Bij de NMa zal worden nagegaan over welke zaken de KNMvD in casu de SEC nog wel mag adviseren. Tegelijkertijd zal de SEC haar samenwerking comprimeren en reglementeren.

Meer info: Tjeerd Jorna

Funcitiewaarderingsonderzoek

Het Bestuur gaat akkoord met de offerte van BVS Advies om voor het Bureau van de KNMvD een funcitiewaarderingsonderzoek te verrichten. De werkzaamheden betreffen enerzijds de advisering over funcitiebeschrijvingen en een funcitieneringssysteem en anderzijds het daadwerkelijk beschrijven en waarderen van de funcities van de Bureau medewerkers.

Meer info: Tjeerd Jorna

KNMvD en AID

Begin januari van dit jaar zijn er bestuurlijke afspraken gemaakt tussen het Openbaar Ministerie (OM), de Algemene Inspectie Dienst (AID) en de KNMvD teneinde tot een verbeterde informatie-uitwisseling te komen. In vervolg daarop is nu een projectmatig plan van aanpak opgesteld dat moet resulteren in een protocol waarmee het proces van de informatie-uitwisseling als zodanig wordt gewaarborgd. Tegelijkertijd is het de bedoeling om via dit protocol de privacy beter te garanderen en gericht aandacht te besteden aan het integer handelen van dierenartsen. Het Bestuur gaat akkoord met dit plan van aanpak alsook de inzet van KNMvD-zijde van de stafmedewerkers De Groot en Van Herten. Voorwaarde is wel dat de in het tijdschema voorgestelde sessies niet overschreden worden.

Meer info: Hugo de Groot en Joost van Herten

IKB 2003

Op 15 april is door het Productschap Vee Vlees en Eieren en de Stichting IKB in overleg een persbericht uitgebracht waarin de ondertekening van het Manifest 'IKB 2003' is aangekondigd. Alle schakels in de productieketen van varkensvlees hebben dit manifest ondertekend waarmee ze nadrukkelijk kiezen voor één ketengarantiesysteem: 'IKB 2003'. De ondertekenaars van het manifest willen voorkomen dat, net als in het buitenland, een wirwar aan kwaliteitssystemen ontstaat. Met de keuze voor 'IKB 2003' verschaffen ze duidelijkheid aan varkenshouders én (buitenlandse) afnemers. De partijen zijn van mening dat met de nieuwe regeling IKB Varkens ('IKB 2003') antwoord wordt gegeven op de veranderende eisen en wensen van markt en maatschappij. Ook zijn de partijen het eens dat door een aansturing door de gehele productieketen de veranderende eisen van de markt snel en adequaat doorgevoerd kunnen worden. Het manifest is ondertekend door: de Stichting IKB i.o., Compaxo, Vleeshandel Hilckmann, Dumeco BV, HMG - Nutreco, Exportslachterij Gosschalk, Slachterij Groenlo, COV, PTV, LTO en het CBL.

Meer info: Hugo de Groot

Kamercommissie over bestrijding KVP en MKZ

Op 2 april heeft er algemeen overleg plaatsgevonden tussen de Vaste Kamercommissie voor Landbouw en de minister. Op de agenda stonden de draaiboeken MKZ, het beleidsdraaiboek KVP en het kortingensysteem GWW. Aan deze vergadering ging een rondetafelgesprek met vele partijen vooraf. Een delegatie van de KNMvD bestaande uit Rens van Dobbenburgh (namens het Bestuur cluster 1), Wiel van den Ekker (voorzitter Groep Geneeskunde van het Rund) en Tjeerd Jorna (Algemeen Secretaris en voorzitter van de KNMvD werkgroep MKZ) verdedigde er de standpunten en belangen. Een volledig verslag van het algemeen overleg is te vinden in het komende nummer van het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.

Meer info: Rens van Dobbenburgh, Wiel van den Ekker en Tjeerd Jorna

Fokverbod

Aan CVO Pluimers van het ministerie van LNV is het KNMvD standpunt met betrekking tot het fokverbod nog eens uiteengezet. Dit standpunt luidt: indien bij een uitbraak van een besmettelijke dierziekte op grond van epidemiologisch onderzoek aannemelijk is dat de duur van de epidemie de draagtijd van de getroffen diersoort zal overschrijden, dient een fokverbod te worden ingesteld. In dezelfde brief dringt de KNMvD er bij de overheid op aan om alternatieve dodingswijzen voor jonge biggen te ontwikkelen.

Meer info: Rens van Dobbenburgh en Hugo de Groot

Bestuurlijke contactpersonen

Naar aanleiding van de constatering van collega Gelling, voorzitter regiobestuur Zuid, dat er een manco is ontstaan in de informatievoorziening tussen Bestuur en regio's, besluit het Bestuur om uit haar midden contactpersonen te benoemen voor de vier regio's. Voor de regio Noord zijn dat voorzitter De Ruijter en algemeen secretaris Jorna, voor de regio Oost bestuursleden Wijne en Gostelie, voor de regio West Borgmeier en Den Otter en voor de regio Zuid tenslotte Van Dobbenburgh en Van Herpen.

Meer info: Ton de Ruijter en Tjeerd Jorna

Aurivom

Het Bestuur bespreekt een brief van Aurivom betreffende de voorgenomen liquidatie van Aurivom, waarbij wordt voorgesteld aan eenieder die op 4 oktober 1999 lid was van Movir een gelijk bedrag van € 3.140,- uit te keren. Het Bestuur buigt zich over de vraag of het niet te rechtvaardigen zou zijn dat de uitkering wordt gerelateerd aan de vroegere Movir-verzekering of dat aan dierenartsen en tandartsen – in verband met de start van de MOVIR-DTO vanuit deze beroepsgroepen – een hoger bedrag wordt uitgekeerd. Overleg met de commissaris voor de dierenartsen bij Aurivom, de heer G. Heynen, leert dat alleen bij gelijke uitkering er kans is op een fiscaal gunstige kwalificatie van de uitkering. Wanneer er sprake is van een gedifferentieerde uitkering, zal de uitkering worden gezien als teruggaaf van premies en is hierover inkomstenbelasting verschuldigd; het eventuele voordeel zal hierdoor teniet gaan. Het Bestuur is met Heynen van mening dat een gelijke uitkering de voorkeur geniet. Het Bestuur besluit de leden via de website van de KNMvD te attenderen op de vergadering van Aurivom op 23 april 2003.

Meer info: Marij van Oostrum-Schuurman Hess

Week van het Huisdier

Ook op de Voorjaarsdagen was er dit jaar veel aandacht voor het thema van de Week van het Huisdier 2003 'Huisdier en Vakantie'. De lezing van Christine Piek: 'Leishmania, Babesia en Ehrlichia, een souvenir na de vakantie' was zo'n groot succes dat besloten is deze te prolongeren. Tijdens de Week van het Huisdier van 17 tot en met 24 mei 2003 zal daarom een extra cursus gegeven worden, georganiseerd door PAO-D in samenwerking met de GGG.

De cursusdatum is op 20 mei 2003 bij PAO-D op de Molen 77 te Houten. Aanvangstijd: 12.30 uur met koffie en broodjes. Sluiting om 17.00 uur. Cursusprijs € 135,- p.p.

Belangstellenden kunnen zich opgeven bij:
PAO-Diergeneeskunde • Tel : 030-6348980
Fax : 030-6348989 • E-mail : info@paod.nl

In vliegtuig reizende dieren

De IATA (International Air Transportation Association), het internationale regelgevende orgaan in de luchtvaart, raadt in haar Live Animals Regulations (LAR) het vervoer van dieren, waaronder honden en katten, die met het vliegtuig reizen af. De combinatie van vlieghoogte en kalmerende middelen kan leiden tot een zeer lage bloeddruk bij het huisdier, wat levensgevaarlijk kan zijn. De IATA adviseert dan ook om het dier ruim van te voren te laten wennen aan de sky kennel, zodat deze op een 'natuurlijke' manier rustig aan de reis kan beginnen. De KLM accepteert alleen dieren die volgens het IATA LAR verpakt zijn. Daarnaast volgt de luchtvaartmaatschappij de adviezen, waaronder het niet vervoeren van huisdieren, heel consequent op. "Soms krijgen we toch een hond of kat binnen die iets kalmerends heeft gekregen. Die laten we dan in overleg met onze dierenarts heerlijk zijn roes uitslapen in het KLM Dierenhotel op Schiphol voordat ze aan de reis beginnen", aldus Raymond Tilburg, Process & Network Engineer Animal Care. Tijdens het korte verblijf in het KLM Dierenhotel worden de dieren verzorgd door speciaal opgeleide dierenverzorgers. Behalve de IATA voorschriften, heeft KLM Cargo nog een reden om kalmerende middelen niet te accepteren. Tilburg: "Er zijn verhalen bekend over verdoofde dieren die tijdens de vlucht toch 'bijkomen' en enorm in paniek raken omdat ze niet weten waar ze zijn."

Antedateren

Met de vakanties in aantocht zijn er weer vele huisdiereigenaren die hun huisdier op vakantie naar het buitenland willen meenemen. Een vraag die dan nogal eens aan de dierenarts gesteld wordt is de benodigde gezondheids- en rabiësverklaringen te antedateren, omdat men de daarvoor vastgestelde termijnen overschreden heeft. Uiteraard hebben de meeste mensen die dit overkomt hier simpelweg niet bij stilgestaan en handelen ze te goeder trouw. Maar in principe staat het meewerken van de dierenarts hieraan gelijk aan het plegen van valsheid in geschrifte, net als het onjuist invullen van dierenpaspoorten. Wij raden u dan ook aan niet op deze verzoeken in te gaan maar daarentegen de diereigenaren goed voor te lichten. Het thema van de komende Week van het Huisdier is daarvoor een uitstekend aanknopingspunt.

Rondje van Nederland

De GGG maakt momenteel een rondje door Nederland om haar achterban te consulteren over een aantal belangrijke onderwerpen zoals het kengetallenproject Databank Gezelschapsdierenpraktijk, praktijkcertificering en de salariëring van dierenartsen in loondienst. Om een goede indruk te krijgen van de mening van de GGG-leden hierover is een hoge opkomst, zowel van dierenartswerkgevers als -werknemers, van groot belang!

De regiobijeenkomsten zijn op:

20 mei Bilderberg landgoed Lauswolt,
Beesterzwaag (0512-381245)

21 mei Bilderberg Hotel Rijsserberg,
Rijssen (0548-516900)

5 juni Bilderberg Residence Vinkeveen
Vinkeveen (0294-293066)

De vergaderingen beginnen om 20.00 uur,
wij rekenen op uw komst!

Honden en katten naar Frankrijk

Er is onlangs een verandering doorgevoerd in de invoereisen van Frankrijk. Honden en katten dienen naast een gezondheidsverklaring (niet ouder dan vijf dagen) en een rabiësvaccinatie (tussen de dertig dagen en twaalf maanden voor invoer) ook voorzien te zijn van een identificatie door middel van een microchip of tatoeage. Inmiddels ligt er ook een Europese verordening ter goedkeuring bij het Europees Parlement, waarin een voorstel gedaan wordt voor harmonisatie van de regelgeving tussen de verschillende lidstaten (met uitzondering van Zweden, Ierland en het Verenigd Koninkrijk) op het gebied van niet commercieel vervoer van gezelschapsdieren. Een stap die mogelijk is geworden dankzij de enorme vooruitgang die binnen Europa geboekt is in de strijd tegen rabiës. De gestelde eisen in de verordening bestaan uit: een rabiësvaccinatie, een identificatie met een chip (of met een overgangperiode van acht jaar een tatoeage) en een EU-paspoort.

Personalia
Als lid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Bestuur aangenomen:

Aarle, D.P.M. van; 2002; 5472 PM Loosbroek; Krommedelseweg 8.
 Agter, Mevr. A.R.; 2002; 3438 VV Nieuwegein; Orpheuslaan 22.
 Bleeker, Mevr. M.A.; 2002; 3981 ZR Bunnik; Vletweide 180.
 Brattinga, C.R.; 2002; 2953 XL Alblasserdam; Scheepmakersstraat 28.

Exel, H.A. van; 2001; 2564 AL Den Haag; Laan van Meerdervoort 642.
 Harkema, J.C.; 2002; 3523 HD Utrecht; Slotlaan 54.
 Haspels, S.N.; 2002; 3524 CL Utrecht; Zevenwouden 43.
 Havinga, Mevr. C.; 2002; 5211 PR 's-Hertogenbosch; Hinthamereinde 82.
 Holtkamp-Florschütz, Mevr. M.J.; 5481 RA Schijndel; van Tuijllaan 7.
 Hoogelander, Mevr. B.; 2002; 3342 BA Hendrik Ido Ambacht; Bouquet 50.
 Knopjes, Mevr. S.R.; 2002; 3721 NB Biltoven; Steenen Camer 53.
 Langedijk, P.M.; 2002; 3749 AE Lage Vuursche; Eikenlaan 5.
 Leest, Mevr. C.J. de; 2002; 3771 HT Barneveld; Bloemendaallaan 37.
 Luijkx, R.E.; 2002; 3512 TG Utrecht; Pauwstraat 15.
 Maat, Mevr. C.M.J.W. de; 2002; 5854 PT Aijen gem. Bergen (L); Aijenseweg 24 B.
 Okker, H.; 2002; 3243 AC Stad aan 't Haringvliet; Boomgaarddreef 1 C.
 Peterse, Mevr. B.; 2002; 9025 BR Beers (Fr); Bearsterdijk 12 A.
 Pronk, Mevr. M.J.H.; 2002; 3572 ZA Utrecht; van Ginnekenlaan 24.
 Schaafsma, Mevr. I.A.; 2002; 3732 AT De Bilt; Abt Ludolfweg 140.
 Steinmeijer, R.B.G.; 2002; 5212 EH 's-Hertogenbosch; van Rijckevorsel van Kessellaan 79.
 Toor, Mevr. C.H.M. van; 2002; 4231 ZD Meerkkerk; Bazeldijk 28.
 Vandekinderen, I.R.M.; 1999; B 4852 Hombourg; Rue D'Aubel 61.
 Verdoes, B.; 2002; 2224 DX Katwijk (ZH); Zilverdijk 50.
 Wessem, Mevr. C.S. van; 2002; 7511 CM Enschede; Espoortstraat 36.
 Westerman, Mevr. K.J.; 2002; 7846 AG Noord-Sleen; Markeweg 1.
 Witte, Mevr. N.J. de; 2002; 3581 JA Utrecht; van Alpenstraat 9.
 Zwart, Mevr. C.J.; 2002; 1057 AP Amsterdam; van Middellandstraat 6 I.

Overlijdensberichten:

Op 4 februari 2003 G.J. Goedhart te Apeldoorn.

Mutaties:

Aarle, D.P.M. van; 2002; 5472 PM Loosbroek; Krommedelseweg 8; tel. privé: 0413-229207; E-mail privé: dennisvanaarle@hotmail.com.; medew. bij N.P.J. Achten, M.C.M. Bossers, P.J.M. van Hulten, M.H.A. van Kleef, A.H.C. Kuipers, E.T.M. Loomans, T.J.J. van der Rijt en A.C.W. van der Wielen; tel. prakt.: 0413-292929; fax prakt.: 0413-296038; E-mail prakt.: dierenarts.aadal@wxs.nl. (toev. als lid)

Agter, Mevr. A.R.; 2002; 3438 VV Nieuwegein; Orpheuslaan 22; tel. privé mobiel: 06-23176368. (toev. als lid)

Bleeker, Mevr. M.A.; 2002; 3981 ZR Bunnik; Vletweide 180; tel. privé: 0340-6564957; E-mail privé: fhamsterman@hotmail.com. (toev. als lid)

Brattinga, Ir. C.R.; 2953 XL Alblasserdam; Scheepmakersstraat 28; tel. privé: 078-6934249; E-mail privé: chris_brattinga@hotmail.com.; medew. bij M.J.M. Koch en Ph.K.H. Juch; tel. prakt.: 078-6930055; fax prakt.: 078-6914300. (toev. als lid)

Breure, J.A.N.; 1973; 2461 XG Ter Aar; Hoogerheydestraat 58; tel. privé: 0172-603311; E-mail privé: breure@breure.demon.nl.; geass. met G. Noe; tel. prakt.: 0172-605050; fax prakt.: 0172-603709 en paritition R.V.V.

Exel, H.A. van; 2001; 2564 AL Den Haag; Laan van Meerdervoort 642; tel. privé: 070-3683115; E-mail privé: Haik.van.Exel@zonnet.nl.; Gezelschapsd.; tel. prakt.: 070-3680729; fax prakt.: 070-3682656; E-mail prakt.: info@dierenklinikanimo.com. (toev. als lid)

Hamster, F.U.; 2002; 3771 HT Barneveld; Bloemendaallaan 37; tel. privé: 0342-408776; E-mail privé: fhamsterman@hotmail.com.; medew. bij H.W. Hamster, R. Hulsebos, W. Last, J. Merhotte en R. Sol; tel. prakt.: 0342-471316; fax prakt.: 0342-471188; E-mail prakt.: dap045@zonnet.nl.

Harkema, J.C.; 2002; 3523 HD Utrecht; Slotlaan 54; tel. privé: 030-2880574; E-mail privé: harkema.jansen@tiscali.nl.; medew. bij R. v.d. Aakster, G. Groenland en R. v. Oijen; tel. prakt.: 0573-401243; fax prakt.: 0573-402418; E-mail prakt.: daczutphenlaren@agroweb.nl. (toev. als lid)

Haspels, S.N.; 2002; 3524 CL Utrecht; Zevenwouden 43; tel. privé: 030-2673808; E-mail privé: haspels68@zonnet.nl. (toev. als lid)

Havinga, Mevr. C.; 2002; 5211 PR 's-Hertogenbosch; Hinthamereinde 82; tel. privé mobiel: 06-52666947; E-mail privé: c.havinga@wxs.nl.; medew. bij J.M.J. Engel; tel. prakt.: 073-6416578; fax prakt.: 073-6413634. (toev. als lid)

Holtkamp-Florschütz, Mevr. M.J.; 1978; 5481 RA Schijndel; van Tuijllaan 7; tel. privé: 073-5477693; E-mail privé: marianne.holtkamp@home.nl.; cons. reg. diergen.middelen. (toev. als lid)

Hoogelander, Mevr. B.; 2002; 3342 BA Hendrik Ido Ambacht; Bouquet 50; tel. privé mobiel: 06-41227352; E-mail privé: bhoogelander@hotmail.com. (toev. als lid)

Knopjes, Mevr. S.R.; 2002; 3721 NB Biltoven; Steenen Camer 53; tel. privé: 030-2202315; E-mail privé: saskiaknopjes@hotmail.com. (toev. als lid)

Langedijk, P.M.; 2002; 3749 AE Lage Vuursche; Eikenlaan 5; tel. privé: 035-6668377; E-mail privé: Langedijk.P@worldonline.nl.; medew. bij H.A. Gorter; tel. prakt.: 0294-412661; E-mail prakt.: gorterh@xs4all.nl. (toev. als lid)

Leest, Mevr. C.J. de; 2002; 3771 HT Barneveld; Bloemendaallaan 37; tel. privé: 0342-408776; E-mail privé: cjdeleest@hotmail.com.; medew. bij K.J. Coppoolse en J.A.Z. Kraai; tel. prakt.: 0548-362004; fax prakt.: 0548-362058; E-mail prakt.: dacholten@zonnet.nl. (toev. als lid)

Lieshout, J.A.H. van; 1965; 5087 BB Diessen; Julianastraat 2; tel. privé: 013-5041445; fax privé: 013-5043183; E-mail privé: liesh070@wxs.nl; conservator museum Veeteelt en KI; Ridder in de Orde van Oranje Nassau; r.d.

Luijkx, R.E.; 2002; 3512 TG Utrecht; Pauwstraat 15; tel. privé: 030-2334425; E-mail privé: luijkx@tiscali.nl.; medew. bij J.J.W. Coerwinkel, Th.J.A.M. van Gastel, A.F. Heijkants en E. van der Kamp; tel. prakt.: 0416-334000; fax prakt.: 0416-340821; E-mail prakt.: info@delangestraat.com. (toev. als lid)

Maat, Mevr. C.M.J. de; 2002; 5854 PT Aijen gem. Bergen (L); Aijenseweg 24 B; tel. privé: 0485-343270; E-mail privé: cathelijndem@hotmail.com. (toev. als lid)

Mol, C.A.A.M.; 1974; 1213 VP Hilversum; Soestdijkerstraatweg 13 A; tel. privé: 035-6233871; fax privé: 035-6236023; E-mail privé: c.mol17@chello.nl.; r.d.

Nijs, G.G.M.; 1994; 6181 MJ Elsloo (LB); Aronskelk 81; tel. privé: 046-4330159; E-mail privé: dorien.marc.nijs@planet.nl.; geass. met N.J.G. Crombach; tel. prakt.: 046-4333501; fax prakt.: 046-4260015; E-mail prakt.: praktijk@dierenklinikstein.nl.

Noë, G.; 1975; 2421 CZ Nieuwkoop; Julianalaan 110; tel. privé: 0172-573377; E-mail privé: gerard_noe@hotmail.com.; geass. met J.A.N. Breure; tel. prakt.: 0172-605050; fax prakt.: 0172-603709.

Okker, H.; 2002; 3243 AC Stad aan 't Haringvliet; Boomgaarddreef 1 C; tel. privé mobiel: 06-28957037; E-mail privé: bortecker@hotmail.com.; medew. bij H.J. Aa, J.H. de Groot, E. van Leeuwen, D.J. Megchelenbrink en B.H. van der Pol; tel. prakt.: 0313-471007; fax prakt.: 0313-479049; E-mail prakt.: dapijssel@tref.nl. (toev. als lid)

*Oomen, Mevr. B.J.A.M.; 1988; 2821 LE Stolwijk; Benedenkerkseweg 106; tel. privé: 0182-342588; E-mail privé: b.oomen@freeler.nl.; geass. met E. Wiersma; tel. prakt.: 070-3248651; fax prakt.: 070-3242243; E-mail prakt.: dk.vanalkemadeln@12move.nl.

Peterse, Mevr. B.; 2002; 9025 BR Beers (Fr); Bearsterdijk 12 A; tel. privé mobiel: 06-24143182; E-mail privé: b.peterse@hotmail.com. medew. bij A.R. van Iltersum; tel. prakt.: 058-2519000; fax prakt.: 058-2519002. (toev. als lid)

Pronk, Mevr. M.J.H.; 2002; 3572 ZA Utrecht; van Ginnekenlaan 24; tel. privé: 030-2730775; E-mail privé: mjhpronk@hotmail.com. (toev. als lid)

Schaafsma, Mevr. I.A.; 2002; 3732 AT De Bilt; Abt Ludolfweg 140; tel. privé mobiel: 06-24574132; S.I.O. geneesk. Gez.sch.d. UU Diagn. Beeldvorming. (toev. als lid)

Schreijer, N.A.; 2001; 3522 RL Utrecht; Nieuwraavenstraat 17; tel. privé: 030-2883834; E-mail privé: nschreijer@hotmail.com.; medew. bij fac. Diergen.kunde Gezondh.zorg Herkauwers; tel. bur.: 030-2531040.

Steinmeijer, R.B.G.; 2002; 5212 EH 's-Hertogenbosch; van Rijckevorsel van Kessellaan 79; tel. privé: 073-6419158; E-mail privé: r.b.g.steinmeijer@rvv.agro.nl. (toev. als lid)

Stemkens-Sevens, Mevr. S.M.J.; 2000; 5995 CN Kessel; Karel Appelstraat 36; tel. privé: 077-3079303.

Toor, Mevr. C.H.M. van; 2002; 4231 ZD Meerkkerk; Bazeldijk 28; tel. privé: 0183-351310; E-mail privé: corinevantoor@hotmail.com.; medew. bij M.P. Hogendoorn; tel. prakt.: 015-3692545. (toev. als lid)

Vandekinderen, I.R.M.; 1999; B 4852 Hombourg; Rue D'Aubel 61; tel. privé: 00-32-87681100; geass. met V. Huybens; tel. prakt.: 00-32-87681100. (toev. als lid)

Verdoes, B.; 2002; 2224 DX Katwijk (ZH); Zilverdijk 50; tel. privé: 071-4078722; E-mail privé: bartverdoes@hotmail.com. medew. bij DAP Katwijk bij A.E. van Hoeve; tel. prakt.: 071-4012930; fax prakt.: 071-4077008 en bij DAP Noordwijkerhout bij Mevr. R.S.C. Wagenaar; tel. prakt.: 0252-376400; fax prakt.: 0252-373233. (toev. als lid)

Vos, N.J.; 1999; 1015 RE Amsterdam; Egelantiersgracht 93 III; tel. privé mobiel: 06-52044156; E-mail privé: klaas_vos@hotmail.com.; medew. bij Dr. Riemersma (Duitsland); SIO.

Wessem, Mevr. C.S. van; 2002; 7511 CM Enschede; Espoortstraat 36; tel. privé: 053-4322625; E-mail privé: christavw@hotmail.com. medew. bij E.J. Hirkens en H.W. Wessels; tel. prakt.: 053-4361666; fax prakt.: 053-4327448; E-mail prakt.: dap.enschede@12move.nl. (toev. als lid)

Westerman, Mevr. K.J.; 2002; 7846 AD Noord-Sleen; Binnenweg 18; tel. privé: 0591-367678; E-mail privé: karlawesterman@hotmail.com. medew. bij G. Hegen en V.G. Schevers; tel. prakt.: 0591-361368; fax prakt.: 0591-361671; E-mail prakt.: dap.zuidenveld@worldonline.nl. (toev. als lid)

Wit, F. de; 1974; 7101 AT Winterswijk; B. Stegemanstraat 42; tel.

privé: 0543-515068; fax privé: 0543-515068; E-mail privé: fdewit48@hotmail.com.; kwaliteitsmanager Sensire Het Waalse Water; tel. bur.: 0314-326541; E-mail bur.: f.dewit@sensire.nl.

Witte, Mevr. N.J. de; 2002; 3581 JA Utrecht; van Alphenstraat 9; tel. privé mobiel: 06-15020858; E-mail privé: elina.de.witte@12move.nl.; medew. bij Mevr. Y.C.J. Kersten-Klomp; tel. prakt.: 0299-648000; fax prakt.: 0299-465231; E-mail prakt.: dkgrevelingenmeer@planet.nl. (toev. als lid)

Zwart, Mevr. C.J.; 2002; 1057 AP Amsterdam; van Middellandstraat 6 I; tel. privé: 020-7748929; E-mail privé: claudettezwart@hotmail.com.; medew. bij Mevr. C.E. Kooiker-van der Hoog; tel. prakt.: 020-6453522; fax prakt.: 020-6412014; E-mail prakt.: dierenartsenpraktijk.amstelveen@planet.nl. (toev. als lid)

Doorlopende agenda

CONGRESSEN & SYMPOSIA

Mei

- 17 Symposium Aandoeningen van het bewegingsstelsel bij opgroeiende honden, Post-Universitair Onderwijs, Faculteit Diergeneeskunde, Gent (B). Inschrijvingen: per e-mail: silvy.matthys@rug.ac.be of claudine.vansante@rug.ac.be. Via de website kan ook: www.dgk.rug.ac.be of telefonisch: (0032) 9-2647541.

- 22/25 Veterinary congress, Federation of European Companion Animal Veterinary Associations/ APMVEAC, locatie: Congress Estoril, Portugal, info: s.orr@rlafflea.demon.co.uk.

Juni

- 14-15-16 18th Savab-Flanders weekend 2003: Respiratory disease in dogs and cats. Meer informatie via Dr. Karin de Beul, tel.: +32 03 776 9159 of e-mail: opleidingscoordinator@vladiver.org.
- 21 "Equine orthopaedic pre-purchase examination" by Pr. Jean-Marie DENOIX (CIRALE, F), University of Louvain-la-Neuve - Belgium, Language: French. Organization: Animalia Curandi Ars, contact: www.animalia.be / info@animalia.be or tel. +32 474 691 440.
- 26/2 juli 6th Budapest Workshop on Clinical Endocrinology (summer school like international course, focused on endocrinology of ruminant reproduction). http://tkk.tova.univet.hu, fax: +36-1-478-4230 e-mail: phd@univet.hu. Registration fee: € 360.

Juli

- 11/13 ECVS Annual Scientific Meeting and Congress. Location: Moat House Hotel in Glasgow, Scotland. For more information: www.see glasgow.com. For registration: ecvs@vetclinics.unizh.ch.
- 13/18 9e International European Association for Veterinary Pharmacology and Toxicology Congress in Lissabon, Portugal. Info: www.fmv. utl.pt/evapt2003/congress.htm.

VERGADERINGEN & BIJENKOMSTEN

Mei

- 15 Vergadering Afdeling Friesland.
- 16 De vakbladen VMT en Food Management organiseren in 't Spant te Bussum het verpakkingcongres 'On the go'-verpakken. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: l.d.boer@keesing.nl of raadpleeg: www.vmt.nl/bijeenkomst
- 28 15e Veterinair Golfkampioenschap op golfbaan 'het Spiegelfen' te Genk in België. Inschrijving door € 30 op rekening 53.15.06.207 t.n.v. W.L. Keers te Hoogerheide o.v.v. exacte handicap. Voor deelname moet men minimaal in het bezit zijn van het GVB en dierenarts of diergeneeskundig student zijn. Verder inlichtingen krijgt u na inschrijving en is te vinden op http://communities.msn.nl/vetgolf.

Juni

- 5 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
- 17 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).

- 19 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
- 13 De Stichting PAVO en de vakbladen Food Management en VMT organiseren samen het congres 'Continu Verbeteren' Lokatie: De Reehorst te Ede. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: l.d.boer@keesing.nl of raadpleeg: www.vmt.nl/bijeenkomst
- 25 Algemene Ledenvergadering dierenartsencoopératie AUV, aanvang 14.00 uur bij Nationaal Sportcentrum Papendal te Arnhem.

Juli

- 9 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen, Bolslo, Grote Markt 28 te Goes, 20.30 uur.
- 10 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

CURSUSSEN

Mei

- 15 PAO-D cursus 03/136, Gedragsproblemen bij hond en kat.
- 14/16 VVAA-cursus 'Leidinggeven in/aan de dierenartsenpraktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
- 20 PAO-D cursus 03/122, Parodontologie bij hond en kat.
- 21 PAO-D cursus 03/134, Orthopedie bij hond en kat.
- 21 PAO-D cursus 03/303, Immuniteit door Vaccinatie in Individu en Koppel.
- 22 VVAA-cursus 'Marketing voor dierenartsen' te Rotterdam. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
- 23 PAO-D cursus 03/129, Dermatologie en Interne Geneeskunde Gezelschapsdieren.
- 27 PAO-D cursus 03/133, Chirurgie Gezelschapsdieren.
- 31 Workshop Homeopathie bij de Hond. Vervolgdata zijn 14 en 28 juni. Docenten: A. Westerhuis en A. van Grondelle. Locatie: Wageningen International Conference Centre. Meer informatie: WKG Workshops, telefoon 0488 - 410040, fax 0488 - 410099, e-mail workshops@uwdierenkliniek.nl, www.uwdierenkliniek.nl.

Juni

- 4 PAO-D cursus 03/223, Klinische les obstetrie rond
- 12/13 PHLO-cursus Sociale en economische aspecten van voedselveiligheid. Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info.phlo@wur.nl, website www.wau.nl/phlo.
- 12/14 VVAA-cursus 'Toekomstplanning kleine dierenartsenpraktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
- 14 PAO-D cursus 03/110, Röntgenologisch Onderzoek van het Abdomen.
- 15/19 Wildlife Health Summer School, post-graduate cursus Schiermonnikoog. Kosten € 350,- per deelnemer bij inschrijving voor 31 maart 2003, daarna € 475,-. Aanmelding via faxregistratieformulier op de webpagina (www.dwhc.nl). Nadere inlichtingen per e-mail (info@dwhe.nl), per telefoon (010) 4089254 of per fax (010) 4089485.
- 17 PAO-D cursus 03/130, Basiscursus Oogheelkunde Therapieën.
- 18 PAO-D cursus 03/210, Koe Comfort, zorgen voor een beter, langer en productiever leven (UD).

Benaming BAYTRIL® 5% injectievloeistof • **Samenstelling** Per ml 50 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken en rund. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij rund en varken, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen. Varken: E. coli (colidiarree, colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp., Mycoplasma spp., enzootische pneumonie. Rund: E. coli (colidiarree, colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp., Mycoplasma spp., secundaire infecties bij virusziekten zoals rundergriep en Crowdingcomplex. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** Rund: 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/20 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen; 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/10 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen bij gecompliceerde infecties of salmonellose; varken: 2,5-5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/10-20 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3-5 dagen; 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 3 dagen. • **Wijze van toediening** Varken: intramusculair, bij voorkeur niet meer dan 2,5 ml per injectieplaats; rund: subcutaan, bij voorkeur niet meer dan 10 ml per injectieplaats. • **Wachttijd** Varken: vlees: 10 dagen. Rund: vlees: 7 dagen; melk: 9 dagen. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 8211 UDA.**

Benaming BAYTRIL® 10% injectievloeistof • **Samenstelling** Per ml 100 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Varken en rund. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij rund en varken, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen. Varken: E. coli (colidiarree, colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp., Mycoplasma spp., alsmede andere ziekte-complexen zoals enzootische pneumonie. Rund: E. coli (colidiarree, colisepticaemie), Salmonella spp., Pasteurella spp., Mycoplasma spp., secundaire infecties bij virusziekten zoals Bovine Respiratory Disease-complex. In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** Varken, rund: 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/40 kg lichaamsgewicht) per dag gedurende 3 dagen (Salmonellose: 5 dagen). Bij zware respiratoire infecties of salmonellose 1 tot 5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht (= 1 ml/20 kg lichaamsgewicht) gedurende 5 dagen bij het rund en 3 dagen bij het varken. • **Wijze van toediening** Varken: intramusculair, bij voorkeur niet meer dan 2,5 ml per injectieplaats; rund: subcutaan of intraveneus, bij voorkeur niet meer dan 5 ml per injectieplaats. • **Wachttijd** Varken: vlees: 10 dagen. Rund: vlees: 7 dagen; melk: 3 dagen bij intraveneuze en 9 dagen bij subcutane toediening. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 3489 UDD.**

Benaming BAYTRIL® 2,5% orale oplossing • **Samenstelling** Enrofloxacin 2,5 g - Kaliumhydroxyde - Benzylalcohol - Methylhydroxypropylcellulose 50 - gezuiverd water q.s. ad 100 ml. • **Diersoort** Kalf. • **Therapeutische indicaties** Infecties van het ademhalings- en spijsverteringsstelsel, alsmede secundaire ziekten na een virusinfectie, veroorzaakt door Gram-positieve en Gram-negatieve bacteriën, zoals Escherichia coli, Salmonella spp., Pasteurella spp. en mycoplasma. • **Contra-indicaties** Indien Baytril® 2,5% orale oplossing gebruikt wordt in de hieronder beschreven doseringen, zijn er geen tegenaanwijzingen gekend. Toediening aan andere diersoorten dan deze die geïndiceerd zijn is tegenaangewezen. Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere chinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Er zijn geen ongewenste effecten gekend na het orale gebruik van Baytril®. • **Dosering** 2,5 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag, gedurende 3-5 dagen; bij gecompliceerde infecties of Salmonellose: 5 mg per kg lichaamsgewicht per dag, gedurende 5 dagen. • **Wijze van toediening** Oraal. Kan direct in de bek of via de melk, melkpreparaten of elektrolytenmix worden toegediend. • **Wachtijd** De dieren mogen niet worden geslacht tot 10 dagen na de laatste behandeling. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **REG NL 2912 UDA.**

HOE START U IN DE PRAKTIJK EEN PRAKTIJK?

PRAKTIJKPLAN

Adviesgroep dierenartsen
telefoon (030) 247 49 49, internet www.vvaa.nl

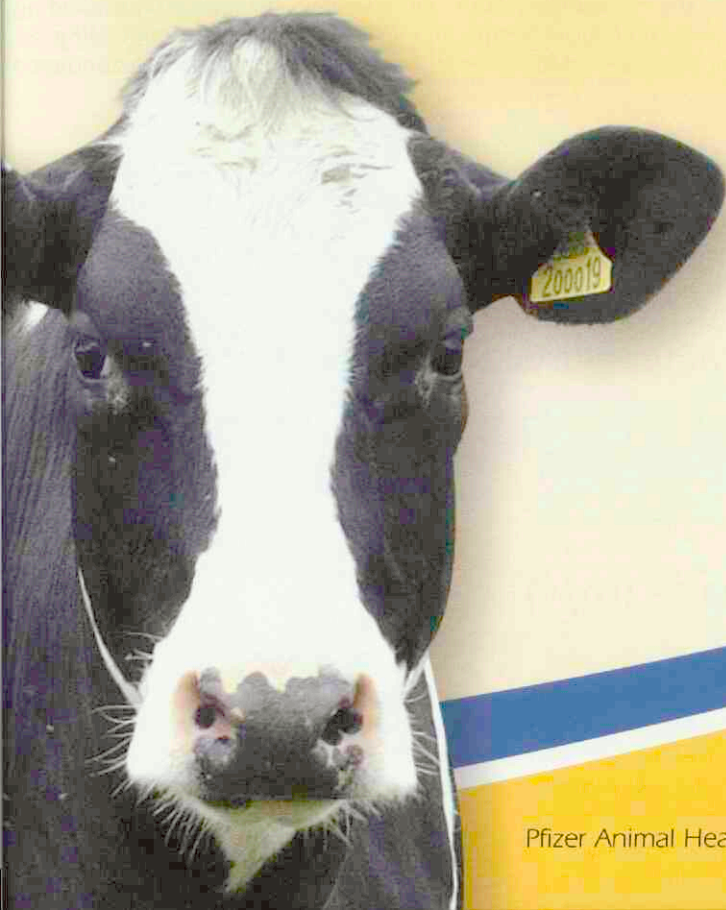
Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:	Deadline*)	
15-06-2003	maandag	26-05-2003
01-07-2003	dinsdag	10-06-2003
15-07/01-08-2003	maandag	07-07-2003
07-07-2003	maandag	28-07-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

Coming up soon

Het nieuwe droogzetten

Binnenkort
meer informatie

Animal Health

Pfizer Animal Health bv - Postbus 37, 2900 AA Capelle a/d IJssel - www.pfizerah.nl

Erkend rundveedierenarts

met ervaring in gemengde praktijk.

biedt zich aan als **waarnemer** in uw vakantie, of voor een **vaste baan** in uw praktijk.

E.M. Heldens, telefoon: 06-53762096 of per e-mail: e.heldens@planet.nl

Feline Practice in the US

Position available to start July/August,

established feline hospital located in university town in New York State.

One Utrecht graduate currently on staff. Salary and benefits are generous, and visa/license fees are included. Located near Cornell. Practice has experienced veterinary technicians on staff within an open, friendly work environment. In house lab/x-ray, etc., ultrasounds by visiting radiologist.

Correspond to: K.N. Blackmore DVM, MRCVS
kblackmo@hamilton.edu.

EEN ZEKERE DIAGNOSE VOOR EEN SCHAPPELIJKE PRIJS

VAKANTIE ZIEKTEN

Wanneer huisdieren ziek zijn na een buitenlandse vakantie of na ingevoerd te zijn uit landen rond de Middellandse Zee, Portugal, Oost Europa of de Verenigde Staten, is het wenselijk tijdig laboratorium onderzoek te laten verrichten. Een snelle diagnose vergroot immers de kans op een succesvolle therapie. Bovendien vermindert dit de kans op besmetting van andere dieren en mensen.

De hieronder vermelde ziekten kunnen onderzocht worden:

- Leishmaniose - antistoffen, PCR
- Ehrlichiose (E. canis) - antistoffen, PCR
- Babesiose - direct met PCR
- Dirofilaria (macrofilaria) - antigeen

Nieuw bij de kat:

Aantonen van Hemobartonella via PCR

HET LABORATORIUM VOOR DIERENARTSEN

Vet Med Lab

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met drs. Henriette Jansma, Regio manager NL:
Tel. 036-5375133 - Fax 036-5376245 - h.jansma@planet.nl - www.vetmedlabor.de

NEDERLANDSE ARTSEN ACUPUNCTUUR STICHTING

HBO-opleiding ACUPUNCTUUR

De Nederlandse Artsen Acupunctuur Stichting (NAAS) organiseert wederom haar succesvolle acupunctuuropleiding voor artsen, tandartsen, dierenartsen, medische doctorandi en fysiotherapeuten. Deze drie-jarige basisopleiding bestaat uit elk zes weekenden per jaar en begint op zaterdag 4 oktober 2003. De lessen worden gegeven op zaterdag en zondag van 10 tot 17 uur in het Van der Valk motel, te Eindhoven.

Voor meer informatie:

NAAS Postbus 177 1200 AD HILVERSUM 035-6230779. E-mail: mem.gottmer@planet.nl

DIERENKLINIEK SNEEK e.o.

Ter overname aangeboden een goed geoutilleerde gezelschapsdierenpraktijk gevestigd in een zeer gunstig gelegen pand

midden in de prachtige watersportstad Sneek

Prima weekend- en avonddienstregeling, prettige vaste klantenkring. Deze praktijk is uitermate geschikt voor een dierenartsenechtpaar. Belangstellenden kunnen hun schriftelijke reactie zenden aan:
Dierenkliniek Sneek e.o., Kanaalstraat 3, 8601 GA Sneek.

Gevraagd: **dierenarts (m/v)**

Goed geoutilleerde en goed bekendstaande gezelschapsdierenpraktijk in het zuiden van het land (drie dierenartsen en vier paraveterinair) zoekt zelfstandig werkende dierenarts die binnen afzienbare tijd deel wil uitmaken van de maatschap. De toekomstige collega dient te beschikken over:

- ervaring
 - goede communicatieve eigenschappen
 - ambitie om de praktijk verder uit te bouwen.
- Reacties sturen naar: Dierenkliniek Strijthagen (t.a.v. E. Burgers), Stenenbrug 2, 6372 AP Landgraaf.

De redactie is er weer in geslaagd u van een verscheidenheid aan praktisch relevante informatie te voorzien. In de rubriek actua vindt u een bijdrage over "Benauwde, slome klaveren met een dikke hals" jodiumdeficiëntie bij rundvee. Struma bij het jonge kalf ten gevolge van het onvoldoende verstrekken van sporenelementen, zoals jodium en selenium aan het vee op zandgronden is nog een zeldzaamheid.

Waar ging het nu precies mis? Op zandgronden is een goede voorziening van mineralen en sporenelementen steeds van vitaal belang geweest. Het economisch gebruik van deze gronden was pas mogelijk door de opkomst van de kennis van de bemestingsleer in het begin van de vorige eeuw. Is het geregeld uitvoeren van grond- en gewasonderzoek een aspect dat in de huidige tijd veronachtzaamd wordt? Mede door verlaging van minerale toevoegingen in veevoeders en de aanwendingsbeperkingen van dierlijke mest op de landbouwgronden, kan dit voor gevoelige zandgronden betekenen dat deze versneld "verschrallen".

Misschien ligt hier een onderzoeksveld dat weer eens opnieuw onder de aandacht moet worden gebracht.

In de bijdrage over "Ehrlichiose en anaplasmose" wordt duidelijk dat het ook voor de gezelschapsdieren op vakantie uitkijken geblazen is. Collega Paul Overgaw vertaalde de voordracht van dr. S. Shaw, gehouden op de week van het huisdier in januari 2003 te Rhooen. Via het TvD wordt een verbreiding van de informatie betreffende deze "emerging diseases" nagestreefd. Een overzichtelijk staatje met behandelingen sluit deze bijdrage af.

Een staatje met laboratoria die de beschreven diagnostische onderzoeken uitvoeren (inclusief de prijs) is mogelijk iets voor een volgende bijdrage.

In de rubriek 'Veterinair Tuchtrect' wordt weer een "bijzonder" geval uit de doeken gedaan. Bij het lezen van zo'n verhaal, bekruipt me het gevoel van: "zit ik nog wel in de juiste beroepsgroep"?

Onder de rubriek ingezonden vindt u een brief van collega Binkhorst over de herdenkingsbijeenkomst voor prof. Wagenaar. Voor de vijftigers (en ouder) die onderwijs gehad hebben van prof. Wagenaar zeker even een moment van overpeinzing.

Dr. M.F. de Jong

Benauwde, slome kalveren met een dikke hals

jodiumdeficiëntie bij rundvee

L. van Wuijckhuise¹, A.G.H.M. Groeneveld², G.H.M. Counotte¹ en P. Kock¹

Uit en voor de praktijk

SAMENVATTING

Op een melkveebedrijf op zandgrond aan de Duitse grens worden sedert drie jaar in toenemende mate kalveren geboren met een verdikking ter hoogte van het strottehoofd. Bij de kalveren en de hoogdrachtige pinken bleek sprake van een ernstig sporenelementen-tekort. De kalveren vertoonden struma. Het bedrijfsgeval, de theorie, diagnostiek en therapie/preventie worden besproken.

SUMMARY

Jodium deficiency in cattle

On a dairy farm situated 200 km from the sea on sandy soil an increasing problem arised during 3 years with new-born calves showing a thickness over the larynx. The calves and close-in heifers proved to be severely deficient in trace elements. The new born calves had goitre. The clinical picture, diagnosis and therapy/prevention are discussed.

INLEIDING

Al decennia is er een informatie-uitwisseling tussen practici en GD-dierenartsen. Practici hebben behoefte aan ondersteuning met specialistische kennis van de GD-dierenartsen bij bedrijfsproblemen. De GD-dierenartsen op hun beurt worden graag geraadpleegd door practici om op het spoor te worden gezet van problemen, nieuwe ontwikkelingen of zelfs nieuwe aandoeningen. De afgelopen twee jaar heeft deze wisselwerking geleid tot de constatering van jacobskruiskruidvergiftiging, periodieke spasticiteit, MPA-verontreiniging, angara disease en resistentie-ontwikkeling van leverbot tegen fasinex bij schapen in Noord-Holland. Over deze bevindingen wordt teruggerapporteerd naar de praktijk via de GD-tijdschriften en via gezamenlijke publicaties. In deze bijdrage geven we aan de hand van een praktijkgeval inzicht in de etiologie, pathogenese, diagnose en preventie van jodiumdeficiëntie bij rundvee.

HET PRAKTIJKGEVAL

Op 27-8-02 staat een melkveebedrijf met tachtig melkkoeien en bijbehorend jongvee op de visitelijst. Het bedrijf ligt op zandgrond op de grens met Duitsland. Wegens de slechte verkaveling van de grond hebben de melkkoeien al sedert 22 jaar zomerstalvoeding. Sedert vijf jaar wordt ook het jongvee altijd binnengehouden. De BSK is gemiddeld 35, het

tankcelgetal gemiddeld 115. Het vee is verdeeld over drie stallen. Voor gegevens over huisvesting en rantsoenen (zie Tabel 1).

De veehouder heeft gebeld in verband met een benauwd pasgeboren kalf met een dikke hals. Tijdens de anamnese op het bedrijf blijkt dit probleem vaker op te treden, voornamelijk bij kalveren geboren uit pinken. Het is sedert drie jaar een toenemend probleem. Bij de geboorte hebben de dieren een dikte aan de hals. Soms zo erg dat ze problemen hebben met ademen en melk drinken. De kalveren drinken de biest wel op, maar zijn sloom. De kalveren zijn aan de kleine kant en mager. Het haarkleed is goed en op kleur. Een kalf van drie weken oud is heel klein, slap en sloom met een dorre vacht en kromme poten. De dikte in de hals verdwijnt volgens de veehouder in de loop van één week. Er zijn geen bijkomende ziekteproblemen volgens de veehouder, maar een uitdraai uit de managementcomputer laat zien dat er teveel slap of dood geboren kalveren zijn (Zie Tabel 2).

Bij het klinisch onderzoek van het kalf blijkt de verdikking aanwezig ter hoogte van het strottehoofd (Zie foto 1). De dikte is niet duidelijk omschreven, zacht, lichaamswarm en niet pijnlijk. Ook bij kalveren van enkele weken oud, waaraan de veehouder geen beelden meer ziet, blijkt de verdikking nog gering aanwezig (Zie foto 2). In overleg met de GD wordt op verdenking van een sporenelementendeficiëntie bloed getapt van enkele pasgeboren kalveren, hun moeders, vijf hoogdrachtige pinken en vijf melkkoeien. Een tankmelkmonster wordt ingestuurd voor onderzoek op jodium en een doodgeboren kalf met de afwijking wordt ter sectie aangeboden.

JODIUMDEFICIËNTIE BIJ RUNDVEE (LITERATUUR-INFORMATIE)

Pathogenese

Jodium is een bestanddeel van schildklierhormonen. De schildklierhormonen regelen de intensiteit van de stofwisselingsprocessen (1, 5). Jodiumdeficiëntie kan ontstaan door te weinig jodium in het rantsoen of secundair door stoffen of planten die interfereren met de jodiumopname, hormoon synthese of hormoonactiviteit (1, 4, 5, 8, 9, 10). Door het tekort aan jodium is er een lagere productie van T4 en een stimulatie van de uitscheiding van het hormoon TSH. Dit veroorzaakt hyperplasie van het schildklierweefsel, waardoor de klier vergroot wordt (1).

Een primair jodiumtekort komt voor op rots- en zandgronden ver van de zee (geen jodium-depositie) (1). Op zandgronden met weinig humus en veel regenval spoelt jodium uit (1). In Nederland treffen we lage jodiumgehalten aan op de rivierkleigronden en de zandgronden van Achterhoek en Twente (7). Secundair jodiumtekort ontstaat wanneer er in het rantsoen planten voorkomen die veel nitraat, cyanogene glycosiden of thiocyanaten bevatten. Deze stoffen interfereren met de jodiumopname, schildklierhormoonproductie of

¹ Gezondheidsdienst voor Dieren, postbus 9, 7400 AA Deventer. E-mail: l.v.wuijckhuise@gdvdieren.nl

² Dierenartsenpraktijk Noord-Oost Twente, Hanzeweg 6, 7591 BK Denekamp

Tabel 1. De huisvesting en rantsoenen van de leeftijdsgroepen.

Leeftijdsgroep	Huisvesting	Rantsoen
< acht dagen	eenlingboxen, stal 1	drie dagen biest, daarna koemelk, snijmaïs en graskuil
< vier maanden	groepshok op stro in stal 1	koemelk, snijmaïs en graskuil en kalvergroecibrok
vier - veertien maanden	groepshok met roosters en ligboxen in stal 1	graskuil en iets snijmaïs
veertien - twintig maanden	groepshok met roosters en ligboxen in stal 1	graskuil en stro
tot afkalven	kapschuur met roosters en ligboxen	graskuil en stro
hoogproductieve melkkoeien	loopstal	35% snijmaïs, 65% grasproducten (kuil of vers gras), 2 x 1 kg A brok en energie/eiwitrijke brok naar productie via krachtvoercomputer
oudmelkte koeien	loopstal	35% snijmaïs, 65% grasproducten en 2 x 1 kg A brok
droge koeien	loopstal	graskuil en stro
droge koeien < twee weken voor afkalven	loopstal	35% snijmaïs, 65% grasproducten en 2 x 1 kg A brok

de A brok bevat 0,6 mg/kg jodium, de energie/eiwitrijke brok 1,3 mg/kg

Foto 1: Kalf 4019 kort na de geboorte.

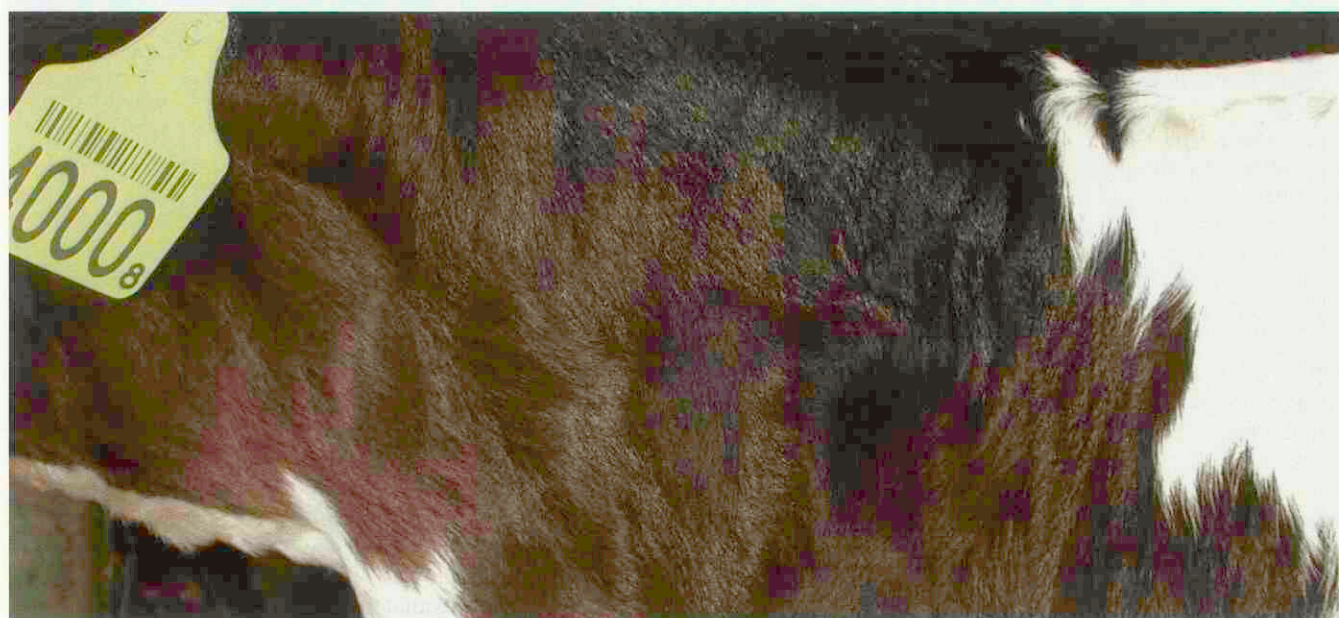

Foto 2: kalf 4000 veertien dagen na de geboorte.

Tabel 2. Overzicht van doodgeboren kalveren per jaar.

Jaar	% doodgeboorte [*]	Opmerkingen
2002 (t/m 15-9-02)	13	twee dieren te vroeg geboren; aantal dieren met dikke hals niet genoteerd
2001	8	één dier dikke hals
2000	20	
1999	7*	
* Nederlandse norm doodgeboorte/sterfte binnen 24 uur <10%		

schildklierhormoonactiviteit (klaver, kool, raapzaad, stoppelknollen, mosterdzaad, katoenzaad, sojabonen, erwten en pinda's) (1, 4, 5, 8, 9, 10). De aanwezigheid van veel calcium in het voer en/of water remt de jodiumopname (1, 5). Ook een sterke bacteriële verontreiniging van het voer of drinkwater kan interfereren met de jodium-opname (1).

Klinisch beeld

Bij volwassen dieren zijn de klinische beelden niet opvallend (1, 8, 10). De schildklier is meestal niet vergroot. De deficiëntie uit zich door verminderde melk- en vleesproductie, slechte tochtexpressie met een afwijkende tocht lengte en verminderde vruchtbaarheid. Bij de stier zien we verminderde libido. Soms treedt vermagering op (1, 4, 5, 8, 9, 10).

Bij de pinken is meestal geen vergrote schildklier meer waarneembaar. De dieren groeien niet goed door verminderde ossificatie (1,5). Ze zijn vaak te mager en zien er met hun dorre schilferige vacht niet goed uit (1, 5, 8).

Het meest opvallende klinische beeld is vaak de geboorte van dode of slappe kalveren, eventueel met een vergrote schildklier (1, 4, 5, 8, 9, 10). De schildklier is soms zo vergroot, dat er abnormale ademgeluiden ontstaan van de hoge luchtwegen (1). De vacht is soms afwijkend: door hypoplasie van de haarfollikels zijn er te weinig haren en is de huid schilferig (1, 8). De dieren zijn traag en moeten vaak geholpen worden met drinken. Als ze goed drinken, treedt snel herstel op (1). De vergrote schildklier is te voelen bij de larynx. De zwelling is zacht en niet duidelijk omschreven. Door de grote bloedvoorziening is de zwelling vaak warm, de hartslag in de dikte voelbaar en soms zelfs hoorbaar (1).

Diagnose

De diagnose kan worden gesteld op basis van het klinisch ziektebeeld, bloedonderzoek, een biopsie van de schildklier en sectie (1, 4, 8, 9). De ondergrens in bloed voor totaal T4 is 50 nmol/L, voor vrij T4 13 pmol/L (1,5). De jodium en T4-waarden zijn bij het pasgeboren lam en kalf hoger dan bij de moeder (1, 3 10). Op deficiënte bedrijven dalen de T4-waarden van lammeren na de geboorte snel en op ernstig deficiënte bedrijven zijn de bloed T4-waarden bij lam-

Tabel 3. Overzicht laboratoriumuitslagen.

diernummer	totaal T4 nmol/L bloed	vrij T4 pmol/L bloed	GSH-Px U/g Hb bloed	koper umol/L bloed
kalveren:				
4019 1 ^o levensdag		5,0	<10	3,7
4004 5 dagen	181		24	8,2
4000 1 ^o levensdag	5		<10	3,7
4000 20 dagen	130		<10	18,3
hoogdrachtige pinken:				
3632	83		32	13,2
3751	70		13	9,7
3756	62		<10	13,3
3758	145		47	14,7
3772	89		16	15,2
melkkoeien:				
3749, vaars moeder 4000	51		<10	16,0
3751, vaars moeder 4004	70		13	9,7
3503	90		231	10,3
3499	96		268	12,5
2774	64		122	11,1
3512	38		474	9,5
3513	93		254	13,8
2755	twm ¹		203	13,3
2686	80		186	12,9
normaal waarden ²	50-110	13-16	120-350	7,5-10
sectie kalf d.d. 26-7-02: sterk vergrote schildklier, microscopisch hypertrofie.				
Tankmelk: d.d. 3-10-02: jodium 74 ug/L = goed (>300 ug bij 22 L melk per koe per dag)				

¹ twm = te weinig materiaal voor onderzoek.

² normaalwaarden volgens de GD voor volwassen dieren.

meren lager dan die bij de moeder (1, 3). Bij sectie moet het gewicht van de schildklier worden bepaald. Het normale gewicht van de schildklier bij kalveren is ongeveer 6,5-16 gram (1, 9). Bij kalveren met ernstige struma is de klier zwaarder dan 20 gram (2, 9). Bij microscopisch onderzoek van de schildklier wordt hyperplasie aangetroffen (1, 8, 9). Het jodiumgehalte in de schildklier moet > 300 mg/kg (0.03%) (1, 5) normaal 600-1500 mg/kg (8) nat schildklier-gewicht zijn.

Een indicatie van de jodiumvoorziening bij het melkvee kan worden verkregen door het I-gehalte in de tankmelk te laten bepalen. Dit gehalte moet worden gezien in het licht van de gemiddelde melkproductie van de koppel. Als norm geldt dat de gevonden waarden groter moeten zijn dan 300 mugram/gemiddelde koppelproductie in liters (gemiddeld 30-70 mugram/L) (5, 7).

Als aan een jodiumdeficiëntie wordt gedacht, is het zinvol ook de seleniumvoorziening te beoordelen. Deficiëntie van beide sporenelementen tegelijk komt regelmatig voor (8, 10). Selenium is in de vorm van seleno-enzymen nodig bij de omzetting van T4 naar T3 (11). Een seleniumtekort verergert daarom een tekort aan jodium (11). De GSH-Px-waarden (afspiegeling van de seleniumvoorziening) bij pasgeboren kalveren zijn meestal hoger dan bij de moeders (10) (kalf 350 tot 500 U/g Hb).

De koperwaarden bij pasgeboren kalveren zijn iets lager dan bij hun moeders (9, 10).

Differentiaal diagnose

Differentiaal diagnostisch moet bij een dikte in de hals worden gedacht aan een ectopische longkwab, trauma, jeugdleucose, een insectensteek, megasophagus, speekselklier neoplasie of een thymus tumor.

Therapie en preventie

Biest en kunstmelk bevatten voldoende sporenelementen (5, 7, 8). Als de kalveren geholpen worden met drinken, zullen ze snel herstellen (1).

Preventief moet de jodiumvoorziening van de (moeder)dieren worden gewaarborgd. De jodiumbehoefte is verhoogd bij jonge, dragende en melkgevendende dieren (1, 4). Gemiddeld is een verstrekking van 2-5 mg jodium/dag voldoende (1, 5). Dit is het geval als het rantsoen gemiddeld 0,6 mg/kg d.s. (8, 10) of voor niet-melkgevendende dieren 0,1 - 0,3 mg/kg d.s. en bij melkgevendende koeien 0,8 - 1,0 mg/kg d.s. bevat (1). Tekorten kunnen worden aangevuld met zout waaraan per kg 200 mg KI is toegevoegd (1), via drinkwater (9), parenteraal (9) of met commercieel verkrijgbare mineralen- en sporenelementen-mengsels (1, 5, 9). Indien jodium wordt bijgevoerd moet de opname van het mineralen- en sporenelementen-mengsel verzekerd worden door bijvoorbeeld vermenging met ruwvoer (bijvoorbeeld snijmaïs).

Een overdosering moet worden voorkomen in verband met het risico op jodiumvergiftiging (1, 5, 7). Het rantsoen mag daarom niet meer jodium bevatten dan 50 mg/kg d.s. (5).

RESULTATEN VAN HET LABORATORIUM ONDERZOEK VAN HET PRAKTIJKGEVAL

Uit de bloedmonsters blijkt dat er bij de kalveren en de hoogdrachtige pinken sprake is van een tekort aan selenium, koper en jodium (Zie tabel 3). De pasgeboren kalveren hebben struma, zoals de sectie ook aantoonde (Zie tabel 3).

DISCUSSIE

De bloedwaarden van pasgeboren kalveren voor T4 en GSH-Px zijn doorgaans hoger dan die van hun moeders (1,3,10, 12). Op het beschreven bedrijf is dit bij een pasgeboren kalf niet het geval, wat suggereert dat de deficiëntie aan jodium en selenium ernstig is (3). Enkele dagen na de geboorte herstellen de waarden bij de pasgeboren dieren voor T4 en koper snel. De waarden voor GSH-Px zijn op dag 5 respectievelijk 20 nog veel te laag. Op het bedrijf hebben we vermoedelijk te maken met een combinatie van te weinig jodium, selenium en koper in het ruwvoer en onvoldoende opname uit dat voer, met als resultaat dat de diergroepen, die geen krachtvoer krijgen, ernstig deficiënt zijn aan deze sporen elementen.

De jodiumbehoefte van groeiende drachtige dieren is hoger dan voor onderhoud. Omdat de pinken op het bedrijf geen krachtvoer of mineralen/sporenelementen-mengsel kregen, is het volgens verwachting dat vooral hun kalveren de problemen vertonen.

Het aanwezige jodiumtekort was in het bloed alleen duidelijk aan te tonen bij de pasgeboren kalveren op de eerste levensdag. Bij herbezoek van het bedrijf na vier maanden blijken er na starten met het voeren van een mineralen/sporenelementen-mengsel geen afwijkende kalveren meer geboren te zijn. Bij inspectie van de kalveren worden ook geen verdikkingen bij het strottehoofd meer waargenomen.

DANKWOORD

Met dank aan de familie Huiskens voor het onder de aandacht brengen van een bekende, maar niet vaak waargenomen aandoening. Dank aan de medewerkers van het GD-laboratorium voor de bepalingen en de toelichting op de resultaten en aan patholoog Thijs Roumen voor het uitvoeren van de sectie.

LITERATUURLIJST

1. Blood DC, and Radostits OM. Veterinary Medicine, 7th edition, Bailliere Tindall Toronto, 1990; 1174-7.
2. Blowey RW, and Weaver AD. A colour atlas of diseases & disorders of cattle, Wolfe publishing Ltd., London 1991; 28.
3. Caple IV, Azuolas JK, and Nugent GF. Assessment of iodine status and thyroid function of sheep and goats kept under pastoral conditions. Proceedings of the 5th international symposium on trace elements in Man and animals. Aberdeen 1985; 609-13.
4. Groppe B, Anke M, and Kronemann H. Influence of iodine supply on reproduction and the iodine content of milk, blood, hair and several other organs of ruminants. Proceedings of the 5th international symposium on trace elements in Man and animals. Aberdeen 1985; 279-82.
5. Handleiding mineralenonderzoek bij rundvee in de praktijk. Centraal Bureau Veevoeding 1996; 65-8.
6. Ishida N, Jachja J, Kawashima R, Otsuki K, Kawano M, and Hosoyamada F. Maternal and neonatal levels of Se and α -tocopherol in grazing cows receiving Se pellets. Proceedings of the 5th international symposium on trace elements in Man and animals. Aberdeen 1985; 742-4.
7. Nijhof R. Jodiumdeficiëntie in Nederland, afstudeerscriptie Gezondheidsdienst voor Dieren, Deventer 1994.
8. McCoy MA, Smyth JA, Ellis WA, Arthur JR, and Kennedy DG. Experimental reproduction of iodine deficiency in cattle. Vet Rec 1997; 141: 544-7.
9. McCoy MA, Smyth JA, Ellis WA, and Kennedy DG. Stillbirth/perinatal weak calf syndrome. Cattle Practice 1997; 5: 31-4.
10. Mee JF, Rogers PAM, and O'Farrell KJ. Effect of feeding a mineral-vitamin supplement before calving on the calving performance of a trace element deficient dairy herd. Vet Rec 1995; 137: 508-12.
11. Zagrodzki P, Nicol F, McCoy MA, Smyth JA, Kennedy DG, Beckett GJ, and Arthur JR. Iodine deficiency in cattle: compensatory changes in thyroidal seleno-enzymes. Research in Vet Sc 1998; 209-11.
12. Counotte GHM, and Hartmans J. Relation between selenium content and glutathion-peroxidase activity in blood of cattle. Vet Quart 1989; 11: 155-60.

Complete castratie door een specialist?

Veterinair tuchtrecht

Castratie van een ponyhengst is geen uitzonderlijke ingreep, en het is slechts een basale veronderstelling dat de meeste dierenartsen wel zullen weten welke lichaamsdelen er dan verwijderd moeten worden...of toch niet?

Klophengst

De eigenaar van een tweejarige Welsh pony-hengst vraagt aan zijn eigen dierenarts om deze hengst te castreren. De dierenarts begint vol goede moed aan het karweitje, maar als de pony al onder narcose is, ziet hij dat de testikels niet zijn ingedaald, wat de ingreep onmogelijk maakt. De dierenarts verwijst de eigenaar door naar een collega, een specialist chirurgie bij paarden, om de klophengst te castreren. Deze collega voert de castratie, of wat daarvoor doorgaat, uit. De pony mag nog twee jaar uitgroeien en wordt dan verkocht aan iemand die de ruïen als rijpony voor de kinderen wil gebruiken.

Testosteron op hol

Dat feest gaat echter niet door, want de pony gedraagt zich onmogelijk en is totaal ongeschikt als rijpony voor de kinderen. De nieuwe eigenaar vraagt zich af of hij wel een ruïen heeft gekocht en haalt zijn dierenarts erbij. En ja hoor, uit een bloedtest blijkt dat deze ruïen-to-be een abnormaal hoog testosterongehalte heeft. De koper gaat verhaal halen bij de verkoper van de pony, die zich gaat afvragen hoe dit nu mogelijk is. Zou de dierenarts misschien de pony niet volledig hebben gecastreerd? Hij belt de dierenarts-specialist en vraagt of het mogelijk is dat de castratie niet compleet is geweest. Dit wordt door de dierenarts van de hand gewezen, hij suggereert dat het testosteron misschien door een bijnier-ontsteking wordt veroorzaakt, maar als de verkoper het niet vertrouwt wil hij de pony wel onderzoeken en eventueel opnieuw opereren. De verkoper vindt dit wel een aardig voorstel, maar de nieuwe eigenaar van de pony ziet daar niets in.

Het balletje gaat rollen

De eigenaar wil van de pony af: pony terug, geld terug. Maar ja, de verkoper voelt daar niets voor en dus ontaardt de discussie in een rechtszaak. In eerste instantie wint de verkoper en moet de pony bij de nieuwe eigenaar blijven, maar in hoger beroep komen er wat meer feiten op tafel die de zaak drastisch veranderen...

Wat de dierenarts tijdens de operatie uit de buikholte heeft gehaald zal altijd wel een raadsel blijven, want uit onderzoek aan de Faculteit blijkt dan dat de pony zijn beide testikels nog

heeft. Het kan niet uitblijven, in tweede instantie wint de nieuwe eigenaar de rechtszaak glansrijk. De verkoper moet dan niet alleen de pony terugnemen en het geld aan de koper betalen, hij draait ook nog op voor (een deel van) de kosten van de rechtszaak. Om toch nog ergens verhaal te kunnen halen klaagt hij bij het Tuchtcollege over de dierenarts die heeft gefaald bij het castreren. Weliswaar heeft de dierenarts de fout erkend, maar hij weigert de financiële gevolgen te accepteren.

Een specialistische misser

Dankzij het rapport van de Faculteit staat onomstotelijk vast dat de operatie waarbij de niet ingedaalde testikels van de pony hadden moeten zijn verwijderd, niet goed is uitgevoerd.

De betreffende dierenarts sputtert in de procedure wat tegen dat hij niet de enige is die dergelijke fouten maakt. Zijn collega die het paard in eerste instantie zou castreren, had het bijvoorbeeld ook niet gezien.

Bij ieder ander zou dit argument enige coulance bij het Tuchtcollege kunnen hebben opgeleverd (hoewel niet waarschijnlijk, een fout is een fout), maar in dit geval duikt het Tuchtcollege op de status van de dierenarts: in de periode dat hij de operatie uitvoerde, noemde hij zich al gespecialiseerd chirurg voor paarden en inmiddels heeft hij zelfs de erkenning Specialist Chirurgie van het Paard verkregen! Een dierenarts met die specialisatie behoort een castratie, ook die van een klophengst, naar behoren te verrichten. Het mislukken van een operatie is hem dus ernstig aan te rekenen.

Schadevergoeding?

Dat de dierenarts heeft aangeboden de fout op eigen kosten te herstellen doet hieraan niets af, zeker niet nu de klager, als verkoper daar niets over te zeggen had. De beslissing hierover lag bij de eigenaar, het lag niet in de macht van de verkoper om op dit aanbod in te gaan en daar had de dierenarts rekening mee moeten houden. Door het Tuchtcollege wordt niet vermeld hoe dit dan had gemeeten. Wat er waarschijnlijk wordt bedoeld is dat de dierenarts had moeten beseffen dat de verkoper als ex-eigenaar geen zeggenschap meer had over het paard, en dus ook niet kon beslissen over een hersteloperatie. De dierenarts kan zichzelf daardoor niet vrijpleiten door aan te voeren dat hij toch herstel heeft aangeboden. De zaak wordt door het Tuchtcollege te ernstig geacht voor een waarschuwing, de specialist chirurgie paard krijgt een berisping opgelegd. De financiële kant van de zaak zal dan alsnog voor een burgerlijke rechter moeten worden uitgevochten, het Tuchtcollege doet daar geen uitspraak over. In het volgende artikel zal dieper worden ingegaan op de mogelijkheid van een schadevergoedingsprocedure bij het Tuchtcollege.

Ehrlichiose en anaplasmose

S. Shaw

Berichten en verslagen

Tot voor kort werden drie genogroepen van intracellulaire bacteriële organismen als pathogeen voor mens en dier beschouwd, gezamenlijk geclassificeerd als 'ehrlichiae'. Uit fylogenetische analyse (met betrekking tot ontwikkeling gedurende de evolutie) met behulp van de genesequentie, inclusief

het 16S rRNA-gen, blijkt dat deze groepen uit de volgende afzonderlijke genera bestaan:

- *Genus Ehrlichia*, waaronder *E. canis*, de veroorzaker van monocyttaire ehrlichiose bij hond en kat.
- *Genus Anaplasmose*, waaronder *A. phagocytophila*, de veroorzaker van granulocyttaire 'ehrlichiose' bij hond en kat en *A. platys*, de veroorzaker van infectieuze thrombocytopenie bij de hond.
- *Genus Neorickettsia*, waaronder *N. risticii*, de veroorzaker van Potomac horse fever in de US. In de US zijn er ook soorten die infecties en ziekten veroorzaken bij de hond maar deze soorten zijn op het moment minder belangrijk in Noord Europa. Katten zijn gevoelig voor experimentele infecties met *N. risticii* en er zijn ook serologische bewijzen van het natuurlijk voorkomen van deze infecties.

Week van het Huisdier 2003 Huisdier en vakantie

In het kader van het thema 'Huisdier en vakantie' van de Week van het Huisdier 2003 heeft Susan Shaw toestemming verleend om de proceedings van haar lezingen over babesiose, leishmaniose en ehrlichia, gehouden tijdens het Chateau Veterinair te Rhooen in januari 2003, in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde te publiceren. In voorgaande nummers zijn een interview en artikelen over babesiose en leishmaniose verschenen. In deze aflevering komt ehrlichia in het voetlicht.

Met dank aan Paul Overgaauw voor de vertaling.

De belangrijkste importziekte van deze groep is de canine monocyttaire ehrlichiose, veroorzaakt door *Ehrlichia canis*. *Anaplasma phagocytophila* wordt ook beschouwd als een belangrijke pathogeen voor honden en katten in Noord-Europa en is endemisch in Engeland.

Canine monocyttaire ehrlichiose

Dit is een belangrijke ziekte bij honden in Zuid-Europa en in de gebieden rond de Middellandse Zee, hoewel het zich nu ook verspreidt naar het Noorden. In Europa wordt de ziekte hoofdzakelijk veroorzaakt door *E. canis* en overgebracht door de teek *Rhipicephalus sanguineus*. In Engeland wordt de aandoening momenteel alleen gezien bij honden die door endemische gebieden hebben gereisd. Echter, zoals vermeld voor babesiose, als de prevalentie voor *R. sanguineus* zich uitbreidt dan kan *E. canis* wellicht endemisch worden in onze gebieden.

Canine monocyttaire ehrlichiose kan een acuut, subklinisch of chronisch verloop hebben. De acute fase heeft een incubatieperiode van acht tot twintig dagen en wordt gevolgd door klinische remissie. Een subklinische infectie komt echter regelmatig voor en kan soms jaren voortduren. Bij een inefficiënte immuunrespons kan zich een chronische ehrlichiose ontwikkelen die kan leiden tot ernstige schade aan het beenmerg. Co-infecties met *Babesia* sp. en *Leishmania infantum* komen nogal eens voor.

Klinische verschijnselen

Bij acute monocyttaire en granulocyttaire ehrlichiose komen niet-specifieke ziekteverschijnselen voor, zoals koorts, anorexie, en lymfadenomegalie, met daarnaast vaak oculonasale uitvloeiing, uveïtis en centraal nerveuze verschijnselen (toevallen, stupor). Vasculitis, immuungemedieerde thrombocytopenie en dysfunctie van de bloedplaatjes veroorzaken petechiën en epistaxis, wat kenmerkend is voor *E. canis*-infecties. Verder kan leucopenie en variabele anemie optreden. Een granulocyttaire ehrlichiose wordt soms gekenmerkt door kreupelheid, overvulde gewrichten en neurologische verschijnselen (meningitis).

Chronische *E. canis*-infectie leidt tot een pancytopenie door destructie van het beenmerg. Non-regeneratieve anemie, thrombocytopenie en leucopenie komen in verschillende mate voor. Indien men deze patiënten niet behandelt, leidt dit tot de dood door bloedingen en/of infectie. Opvallend is het verhoogde gehalte aan gammaglobulines in het serum, zoals ook wordt zien bij leishmaniose. Chronische ehrlichiose vertoont een ernstiger beeld bij sommige rassen (Duitse herder) en bij jonge honden. De ernst kan ook afhankelijk zijn van de betrokken soort *Ehrlichia*. De start van de klinische symptomen kan worden beïnvloed door een gelijktijdige aanwezige ziekte zoals bijvoorbeeld leishmaniose, babesiose of een andere, door teken overgebracht, ziekte. Dit kan een complex multisysteemisch ziektebeeld geven.

Diagnose

De diagnose wordt gesteld op de klinische bevindingen en het aantonen van ehrlichiale morulae in leukocyten of bloedplaatjes in uitstrijkjes van de buffy coat of in bloed uit een capillair vat. Ook kunnen aspiratiebiopten van de longen, milt of lymfeknopen gebruikt worden. Serologische diagnose is voornamelijk gebaseerd op IFA-tests en immunoblotting. Er is nu een PCR-test beschikbaar voor EDTA-bloed. Deze is

gevoelig en specifiek en maakt, evenals bij babesiose, onderscheid tussen infectie en blootstelling. De PCR-test kan de ziekte in een vroeg stadium aantonen.

Behandeling en preventie

Ondersteunende vloeistoftherapie en/of bloedtransfusie kan nodig zijn. Als er een levensbedreigende thrombocytopenie aanwezig is, kan een therapie met glucocorticoïden zinvol zijn. Dit geldt ook voor een immuungemedieerde arthritis, meningitis en vasculitis of granulocytair ehrlichiose.

Doxycycline of oxytetracycline is de eerste keus voor de behandeling van ehrlichiose (Tabel 1). Bovendien kan imidocarb worden gegeven voor resistente infecties. Er is geen vaccin beschikbaar. Voor honden die mee op reis gaan, kan profylactisch 6,6 mg/kg tetracycline oraal worden gegeven in combinatie met een goede tekenbestrijding (preventie van de vector). Het is niet precies bekend hoe lang het duurt voordat er een transmissie optreedt van de teek naar de hond maar dat kan één tot twee dagen duren. Als dat klopt, zullen de huidige middelen voor de tekenbestrijding het risico om de ziekte op te lopen niet volledig elimineren.

Canine infectieuze thrombocytopenie

Cyclische canine thrombocytopenie, veroorzaakt door *Anaplasma (E.) platys*, is voor het eerst gezien in de US en blijkt een groeiend probleem te zijn in verschillende Europese landen, Israël, Taiwan, Venezuela en het meest recent in Australië. Deze *Anaplasma*-soort heeft een voorkeur voor bloedplaatjes. Hoewel er verondersteld wordt dat de transmissie verloopt via *Rhipicephalus sanguineus*, is het nog onbekend hoe de ziekte precies wordt overgedragen.

Klinische verschijnselen

In het algemeen is de pathogeniciteit van *A. (E.) platys*-infecties laag, maar ze kunnen een rol spelen bij co-infecties met andere ziekten die worden overgebracht door arthropoden, zoals *Babesia* of *Ehrlichia*-soorten die ook via *Rhipicephalus* worden overgebracht. Er zijn meldingen van een meer pathogene soort in Griekenland en het Midden-Oosten. Over het algemeen krijgen de dieren een milde tot matige thrombocytopenie met intervallen van twee tot drie weken.

Het is hoofdzakelijk een asymptomatische infectie, tenzij de hond een operatie ondergaat of gelijktijdig een bloedingsafwijking heeft. Echter, men veronderstelt dat *A. platys*-infecties een rol kan spelen in de epistaxis (volwassen dieren), ernstige thrombocytopenie met anemie en versnelde mortaliteit (puppy's) bij honden in Noord-Australië.

Diagnose

Insluitlichaampjes in de bloedplaatjes is een bruikbare aanwijzing voor het stellen van de diagnose, hoewel er nu ook soortspecifieke PCR-testen zijn ontwikkeld. Rekeninghoudend met de natuurlijke cyclus en het lage niveau van de parasitemie, is een diagnose op moleculaire basis een goede aanvulling. Er zijn IFA-testen ontwikkeld, maar deze zijn nog niet commercieel beschikbaar.

Behandeling en preventie

Behandeling is niet nodig, hoewel de infectie lijkt te reageren op een behandeling met farmaca uit de groep van tetracyclinen. Preventie bestaat uit bestrijding van de vector.

Mondslimvlies met petechiën

Tabel 1: Behandeling van ehrlichiose en anaplasmose

Behandeling	Geadviseerde dosis(mg/kg)	Interval en duur van de therapie	Opmerkingen/ Toxiciteit
Doxycycline Div. tabletten	Hond: 5-10 po Kat: 5 po	1-2 dd gedurende 14-21 dgn	Tandverkleuring in eerste levensmaand en laatste trimester van dracht.
Oxytetracycline Div. tabletten	Hond: 25 po	3 dd gedurende 14-21 dagen	Anorexie met name bij katten, braken, diarree
Injectie	Hond en kat: 7-11 im, sc	3 dd gedurende 14-21 dagen	
Imidocarb* Imizol®, Schering-Plough; Forray-65®, Hoechst; beide 120 mg/ml oplossingen	Hond en kat: 5-6,6 sc, im	Eenmalig Herhaal na 2-3 weken	Hepatotoxisch, braken na behandeling, pijn en zwelling op plaats van injectie

* Imidocarb is te bestellen via de veterinaire apotheek van de Faculteit der Diergeneeskunde te Utrecht.

Geïnspireerd en intensief nascholen en netwerken op de 36e Voorjaarsdagen

J.M. Leneman

Kennis en contacten trokken dit jaar zo'n 1500 dierenartsen uit 32 landen en bijna even zoveel dierartsassistenten naar de Voorjaarsdagen in de RAI te Amsterdam. Zij en de 53 sprekers, plus nog zo'n 70 industriestands, samengebracht door een goed gesmeerde organisatie en vele sponsors, maakten de 36e Voorjaarsdagen tot het zoveelste succesvolle gezelschapdierencongres op Nederlandse bodem.

De Voorjaarsdagen zijn de laatste jaren van een nationale conferentie uitgroeid tot één van de allergrootste internationale gezelschapdierencongressen in Europa. Mede door de ervaring die opgedaan werd in 2000 tijdens het organiseren van het World Small Animal Veterinary Association (WSAVA) congres welke dat jaar in Amsterdam plaatsvond, is de organisatiecommissie erin geslaagd de Voorjaarsdagen elk jaar te vernieuwen en verder te professionaliseren. Vorig jaar werd het congres uitgebreid met een paardenprogramma. De omvang van het aanbod van wetenschappelijke lezingen is daarmee uitgroeid tot drie dagen lang tien simultane sessies, acht voor de gezelschapdieren en twee voor paard. Dit jaar is er een practicum hematologie toegevoegd aan de lezingen. Er is in het lezingenaanbod rekening gehouden met de actualiteit en met de verschillende behoeftes van practici en specialisten. Het is dus niet verwonderlijk dat de Voorjaarsdagen zoveel bezoekers trekken. Tevens hebben buitenlandse bezoekers van het WSAVA Congress in 2000, met name de bezoekers uit België, Duitsland, Engeland en de Scandinavische landen, ervaren dat Amsterdam maar een paar uur reizen en daarbij ook nog een heel gezellige stad is. Zij blijven komen voor de veelal Amerikaanse sprekers met hun befaamde duidelijke presentatiestijl en de relatief lage entreprijs. De verhoging met 19% BTW, die dit jaar voor het eerst geheven werd, heeft slechts tot één enkele afzegging geleid, aldus de organisatiecommissie.

Vakantievoorzorgen onder de aandacht gebracht

De Voorjaarsdagen kennen geen thema, omdat zoveel mogelijk getracht wordt voor elk wat wils te bieden. Wel is er dit jaar speciale aandacht gevestigd op 'Huisdier en Vakantie', het thema voor 2003 van Week van het Huisdier. Week van het Huisdier is een initiatief van onder andere de KNMvD en de Dierenbescherming, dat gecoördineerd wordt door Veterinair Organisatiebureau Animaux te Hilversum. De Week van het Huisdier is in het leven geroepen om te informeren over het verantwoord houden van dieren. Dit jaar informeert zij dus over verantwoord vakantie houden door te wijzen op vroegtijdig te treffen voorzorgsmaatregelen. De oranje jeeetwelkater van Jan, Jans en de kinderen atendeerde bezoekers op hun stand, waar deze zich op de hoogte konden stellen van de laatste weetjes met betrekking tot vlooiënbestrijding, opvang, reizen, vaccinaties, chippen en Zuid-Europese tekenziekten, om zo beslagen te ijs te komen voor de actie week van 17 tot en met 24 mei. Mei is voor sommige voorzorgsmaatregelen zelfs al rijkelijk laat. Een

beetje dierenpension is vanaf april al volgeboekt en dieren met een Engeland bestemming dienen zeven maanden van tevoren tegen rabiës geënt te worden, zo informeren zij.

Verder sponsorde Week van het Huisdier een sessie van vier lezingen over de Zuid-Europese ziekten leishmaniose, babesiose en ehrlichiose, gegeven door collega Piek van de Faculteit der Diergeneeskunde in Utrecht. Deze ziekten zijn van toenemend belang. In de eerste plaats omdat steeds meer mensen hun huisdier meenemen naar de landen waar deze ziekten endemisch zijn, maar ook omdat de vectoren (twee tekensoorten en een zandvliegje) zich door klimaatverandering steeds noordelijker manifesteren, waardoor steeds meer Europese landen deel van het verspreidingsgebied uit gaan maken. Naar verwachting zullen deze ziekten op termijn ook in Nederland inheems worden (zie ook TvD 128:8 en een driedelige serie in TvD 128:9/10/11). Preventieve maatregelen

Foto: G.E.M. Bistervels

len verdienen nadruk, want voor deze infectieziekten geldt zeker dat voorkomen beter is dan genezen. Vooral sommige vormen van leishmaniose kunnen een onprettig en ongunstig verloop hebben voor de hond en tevens potentieel als zoönose voor de mens. Zie voor meer informatie: www.weekvanhethuisdier.nl.

Programma gezelschapsdieren

Het wetenschappelijk programma bestond uit klinisch specialistische lezingen enerzijds en presentaties van onderzoeksresultaten anderzijds. De specialistische lezingen werden voornamelijk door buitenlandse sprekers gegeven, waarbij Amerikaanse sprekers ruimschoots in de meerderheid waren. De Europese sprekers waren afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland en er was telkens één Nederlandstalige sessie in het programma opgenomen. Er bestond ook de mogelijkheid aan een practicum 'Emergency and critical care laboratory' van de heer Spreng (Universiteit van Bern) deel te nemen in Utrecht op zaterdagmiddag. Er was niet alleen veel keus, maar ook gevarieerde keus. Vrijwel alle onderdelen van het klinisch spectrum kwamen aan bod. Voor de generalist zal het moeilijk kiezen geweest zijn, vooral ook omdat de lezingen in sessies van drie of vier lezingen werden aangeboden en het volgen van sessies in de meeste gevallen meerwaarde had boven het volgen van losse lezingen. Een dergelijke wijze van aanbieden past in de trend van praktijkvergroting en differentiatie binnen het gezelschapsdierenartsteam van de grotere praktijken. Alhoewel de lezingen ook voor de algemeen practicus interessant waren, zullen waarschijnlijk de practici met één of enkele differentiaties het meeste baat hebben gehad bij zowel de opzet als de inhoud van de lezingen.

Orthopedie en oncologie

Er was veel aandacht voor orthopedie en oncologie. Dr. Breur van de Universiteit van Purdue (VS) presenteerde in tien lezingen de resultaten van een grootscheeps epidemiologisch onderzoek, waarin hij betrokken was. Van zestien

universiteitsklinieken in de Verenigde Staten werden de patiëntgegevens van de orthopedische patiënten over een periode van tien jaar bekeken en beschreven. Een heel scala aan benige, musculotendineuze en gewrichtsaandoeningen passeerden de revue, ook de minder veelvuldig voorkomende aandoeningen. Aan rheumatoïde arthritis werd een volledige lezing besteed, waarin Dr. Breur parallellen met betrekking tot de diagnose en therapiemogelijkheden trok met humane rheumatoïde arthritis. Tumorziekten zijn niet alleen bij de mens, maar ook bij zijn gezelschapsdieren van toenemend belang. Chirurgisch verwijderen van tumoren is in de gezelschapsdierenpraktijk dan ook *common practice* geworden. Dr. O'Brien (Madison, VS) besteedde een lezing aan preoperatieve planning en één aan de exploratieve laprotomy en behandelde in de overige acht lezingen bot-, huid- en endocriene tumoren en reconstructieve chirurgie. Onder de subcutane sarcomen noemde ze het Vaccine-Associated Feline Sarcoma (VAFS). Aluminium dat in veel adjuvantia voorkomt, wordt in verband gebracht met het ontstaan van de tumor. Deze neoplasie is lokaal sterk invasief maar in minder dan 20% van de gevallen treden metastasen op. De kat heeft de beste kansen om tumorvrij te worden en te blijven indien de tumor met uitlopers in kaart gebracht wordt (met bijvoorbeeld een CT-scan) en met een ruime marge wordt weggenomen, inclusief zoveel mogelijk onderliggend spierweefsel of spinae als die betrokken zijn, aldus mevrouw O'Brien.

Oncoloog Dr. Vail (eveneens uit Madison, V.S.) deelde behalve zijn kennis over chemotherapie en radiotherapie, nog een aantal andere therapieën met potentieel voor de toekomst met zijn toehoorders. Regionale chemotherapie is al wat langer bekend en naar groeifactor gerichte therapie wordt al geruime tijd onderzoek gedaan, maar dat onderzoek heeft sinds kort ook geleid tot een klinisch toepasbare therapie-mogelijkheid bij de mens, Gleevec. Het middel wordt momenteel getest op katten met VAFS. De in vitro-resultaten zijn positief, dus groei-remmend voor de VAFS-tumor. Behalve meer immuunondersteunende therapieën, kunnen we in de toekomst ook tumorvaccinaties verwachten. Dit zijn geen profylactische maar curatieve (of palliatieve) vaccines op basis van een geïnactiveerde suspensie van de specifieke tumorcellen. En verder ligt het in de lijn der verwachting dat transgene bacteria ingezet gaan worden, om cytokines, enzymen en eiwitten op tumoren en metastases los te laten.

Tot slot presenteerde Verstraete (Universiteit van Californië, VS) een beslissingsprotocol voor orale tumoren met bijbehorende

Dr. G.J. Breur trekt parallellen met humane rheumatoïde arthritis

Foto: G.E.M. Bistervels

chirurgische principes (piece meal verwijdering, intracapsulaire excisie, marginale excisie, ruime excisie en radicale resectie oftewel gedeeltelijke verwijdering van mandibula of maxilla).

Gedragstoornissen

Verder waren de drie sessies over gedragstoornissen bij hond en kat opvallend. Dr. Moon-Fanelli (Tufts universiteit, VS) behandelde een vijftal dwangmatige handelingen (Obsessive Compulsive Disorders (OCD)) bij de hond en een drietal bij de kat. Mevrouw Moon-Fanelli stelt dat gedrag een resultante is van genetische compositie, de omgeving waarin het dier functioneert en de ervaring van het dier. Vanuit een behavioristische traditie wordt het meeste aandacht besteed aan de omgeving. Vanuit een psychiatrisch perspectief wordt het meeste aandacht gegeven aan het welbevinden van de patiënt (met psychofarmaca). De genetische component is voor de individuele patiënt een gegeven, maar voor de populatie en dus voor de fokker uiteraard niet. Mevrouw Moon-Fanelli heeft familiair onderzoek gedaan bij bulterriërs die dwangmatig achter hun staart aan vangen (niet te verwarren met cirkelbewegingen) en constateert dat er een genetische predispositie is. Ook van dobermannpinchers wordt verondersteld, dat ze behebt zijn met een predispositie tot dwangmatig flank zuigen. Meer dan 50% van de dobermanns in de Verenigde Staten laat het gedrag zien. Naast staart najagen en flank zuigen worden bij de hond nog pootlikken (acral lick granuloma), vliegheppen en licht of schaduw najagen als dwangmatig gedrag gezien. Bij de kat gaat het om wolzuigen, psychogene kaalheid en feliene hyperaesthesie. Het dwangmatige in het gedrag kan zo obsessief zijn, dat het tot agressie kan leiden als gevolg van frustratie als het dier weerhouden wordt het gedrag te uiten.

Mw. Moon-Fanelli

OCD is pas vrij recentelijk onderkend bij huisdieren. Angst-agressie (vooral op vreemden gericht) en dominantie-agressie (vooral op huisgenoten gericht) en onzindelijkheid zijn daarentegen oude fenomenen, waar de afgelopen decennia nieuwe inzichten over vergaard zijn. In het eerste geval, angst-agressie, gaat het om een sensitizatiefout in de socialiseringsfase en is volgens dr. Moon-Fanelli systematische desensitizatie en contra-conditionering geboden, waarbij veel beweging en een eiwitarm dieet kunnen helpen. In het tweede geval, dominantie-agressie, beveelt de spreekster een niet confronterende degradatie van de positie van de hond in het gezin aan, door de hond alles wat hij nodig heeft te laten verdienen, zoals eten, aanhalen, en vrijheid.

Hierdoor leert de hond dat de eigenaar degene is die de touwtjes in handen heeft. Onzindelijkheid bij de kat kan verholpen worden door vooral de omgeving en initiële oorzaak of aanleiding te 'behandelen'. Ook bij OCD geeft mevrouw Moon-Fanelli in de eerste plaats de voorkeur aan omgevingsaanpassingen. Als het accent te veel op gedragsaanpassingen ligt, kan het gedrag geredigeerd worden naar een nog ernstigere dwangbeweging. Het gebruik van Prozac®, Clomicalm®, Anafranil® of phenobarbital ziet ze vooral als een laatste redmiddel of als initieel hulpmiddel om de patiënt trainingsontvankelijk te maken.

De kunst van communiceren met de klant

In de sessies over praktijkmanagement stond het contact met de klant en dus vooral de communicatie centraal. De benadering van dr. Vande Linde was misschien wat Amerikaans of in elk geval onhollands, maar wel functioneel. Er zitten verschillen tussen de manier waarop Amerikanen en Nederlanders communiceren, maar voor beiden geldt dat er op verschillende verbale en non-verbale niveau's gecommuniceerd wordt. In het contact tussen klant en dierenarts wordt immers veel meer gecommuniceerd dan het gesprek dat ze samen hebben. De wachtkamer, de spreekkamer, de telefoon, de overige mensen in het team en de parkeerruimte communiceren allemaal mee. Lichaamstaal, zoals houding, lichaamsverzorging, positionering en beweging, is het tweede belangrijke non-verbale vlak waarop gecommuniceerd wordt. Dat verbaal de vorm minstens zo belangrijk is dan de inhoud is bekend, maar brengt de dierenarts het ook in praktijk door veel aandacht te besteden aan het voegen van de juiste woorden bij zijn of haar daden? In alles wat er gecommuniceerd wordt in het klantencontact is de letterlijke tekst, die uitgesproken wordt, dus maar een klein onderdeel. In ettelijke tuchtzaken¹ speelt communicatie een belangrijke rol, soms als aanleiding en soms als oorzaak van het probleem, maar zelden wordt het expliciet als klacht gegeven. De letterlijke tekst wordt vooral op een weegschaaltje gelegd als de communicatie eromheen niet goed loopt. Een eigen communicatiestijl is volgens Vande Linde geen bezwaar, dus geoffende glimlachjes komen er niet aan te pas, maar men dient de eigen stijl wel voor zich te laten spreken. Dit houdt in dat als de eigen stijl iets anders zegt dan bedoeld wordt, de stijl op bepaalde punten beter aangepast kan worden. Een video-opname van een gesprek met een klant is een effectieve methode om erachter te komen of de eigen stijl wel doet wat het doen moet. Het oog van de camera brengt u dicht bij het oog van de klant, maar om te registreren wat de klant waarneemt, moet de dierenarts in het hoofd van de klant kruipen, volgens mevrouw Vande Linde. Om u alvast een voorschot op de video-opname te geven met een paar tips van Vande Linde: Draagt u uw naamkaartje duidelijk zichtbaar aan de rechterkant? Is uw lange haar uit het gezicht, liefst opgestoken? Kijkt u uw klant zoveel mogelijk aan en bij voorkeur met beide schouders naar voren gericht of zijn uw ogen meer op het dier en het meest op het computerscherm gericht? Is er een mogelijkheid tot zitten en is er visuele afleiding in de spreekkamer, bijvoorbeeld een raam of interessante poster, als u er uw klant alleen laat

¹ Waarschijnlijk zelfs in alle, want zolang de communicatie tussen klant en dierenarts goed verloopt, hoeft de klant niet zijn toevlucht tot het tuchtcollege te zoeken. Dat gebeurt pas als een van beide de communicatie stopzet.

wachten? Ogenschijnlijk allemaal niet erg relevant voor het vakmanschap en de servicekwaliteit die een dierenarts biedt, maar het zijn wel belangrijke factoren die onbehagen bij de klant teweeg kunnen brengen en zo de communicatie (negatief) beïnvloeden. De spreekster liet met behulp van beeldmateriaal een aantal spreekkamers en dierenartsen de revue passeren en liet de zaal associaties maken. Daarmee liet ze onwillekeurig de toehoorders zich in de klant verplaatsen en tegelijk een reflectie op de eigen situatie maken.

Wetenschappelijke prijzen

De wetenschappelijke communicaties werden gepresenteerd op vrijdag door jonge onderzoekers, die streden om de Waltham Resident & Research Award en in de vorm van vrije communicaties en posters op zaterdag. Onderwerpen waren op zichzelfstaand, maar wel zoveel mogelijk naar orgaanstelsystemen geclusterd. Isabelle Neyens won de Waltham Resident & Research Award 2003 met haar presentatie: 'A clinicopathological study of 52 feline epulides'. De bevindingen van het onderzoek wijzen uit dat epuliden van het type 'aint cell epulis' significant sneller groeien, en vaker ulceratief en recidiverend zijn dan de fibromateuze epuliden. In vijf van de vijftien gevallen gaven ze aanleiding tot euthanasie. De reuzencel-epuliden kunnen immuno-histo-chemisch onderscheiden worden. De nieuwe diagnostische methode kan de clinicus van dienst zijn bij het opstellen van het behandelplan en het geven van een meer accurate prognose aan de cliënt. De Waltham Best Poster ging naar B.E. Veenstra: 'Rabies in Cuba, a zoonosis under control?' en het beste studentenreferaat werd dit jaar volgens de Waltham jury geschreven door Monique Schwencke, getiteld 'Elbow dysplasia and a new measurement method, what do we measure, morphology or osteophytes?'.

De Waltham Resident & Research Awards werden uitgereikt tijdens de gala-avond, waar ook prof. dr. Rijnberk verrast werd met een prijs. Hij nam de Scharnagel-medaille in ontvangst uit handen van prof. dr. Everts, voorzitter van het Jubileumfonds, voor zijn verdiensten voor de veterinaire ziektekunde in ruime zin en zijn bijdrage aan het tot stand komen van het facultaire curriculum 2001 in het bijzonder.

Het paardenprogramma

Het paardenprogramma was samengesteld voor de paardenarts en in mindere mate voor de practicus die een sporadische manégepony behandelt. De paardenarts is verplicht tot nascholing en het bijwonen van de Voorjaarsdagen leverde tien accreditatiepunten per dag op. Zoals gebruikelijk en begrijpelijk veel aandacht voor locomotie en reproductie, maar ook vier lezingen over de geneeskunde en fysiologie van sportpaarden. Opvallend waren verder de lezing van Gostelie: 'Welfare and position of the horse in the new century' en de lezingen van Haussler en Hoogenraad over chiropractie en acupunctuur. Op zondagmiddag was plaats ingeruimd voor de vrije communicaties.

Ander soort eigenaar

Met de verandering van de rol van het paard van productien lastdier naar die van recreatief gezelschapsdier, heeft het paard ook een ander soort eigenaar gekregen. Enerzijds zijn er de eigenaren die de verzorgingsbehoefte van hun recreatieve huisdier niet goed kennen. Verwaarlozingen door on-

juiste voeding en stalling, het niet herkennen van kreupelheden, andere pijnsignalen of ziekte en dus niet weten wanneer een dierenarts te bellen, komen nog steeds voor. Anderzijds zijn er de eigenaren die hoge prestaties van hun dier verlangen. Veterinair advies als begeleiding in de training voor top-prestaties, vergt een gedegen kennis over de fysiologie. Van Breda (Universiteit van Maastricht) concludeerde in zijn lezing dat trainingsschema's voor paarden nog weinig wetenschappelijk onderbouwd zijn. Hij pleitte voor meer onderzoek om de fijne balans tussen training voor prestatie en overtraining te optimaliseren. Op die balans ligt niet alleen het kritische punt van winnen of verliezen in de sport, maar ook van gezondheid en ziekte en van welzijn en mishandeling. De topsporter heeft ook behoefte aan een speciaal dieet. Collega Hinnen van Stimulan B.V. te Apeldoorn deed er uitleg over. Ook voor voeding geldt, dat het niet alleen maar meer kan zijn, maar dat de juiste balans van de samenstelling voor de gewenste topconditie zorgt.

Vrijheidsgraden voor welzijn

Voor zowel de eigenaar die te weinig weet als de eigenaar die te veel vraagt, geldt dat ze het welzijn van het dier onbedoeld aan kunnen tasten. Gostelie hanteerde de vijf vrijheidsgraden voor welzijn die binnen Europa als richtlijnen voor landbouwhuisdieren gelden (Farm Animal Welfare Council, 1992), te weten vrijheid van: honger, dorst en onjuiste voeding; fysiek en thermisch onbehagen; pijn, letsel en ziekte; angst en stress en de vrijheid van het uiten van natuurlijk gedrag. Dierenartsen zijn vaak de enigen die eigenaren voor kunnen lichten en adviseren, maar bij veel eigenaren zullen de adviezen aan dovemansoren zijn, want weinigen zullen staan te popelen om te erkennen dat ze het welzijn van hun dier beknotten. De paardenarts heeft met zijn/haar unieke verantwoordelijkheid en taak in deze, aldus Gostelie.

Chiropractie en acupunctuur

Al wordt binnen de beroepsgroep het wetenschappelijk gehalte van alternatieve geneeswijzen betwist, het heeft het organisatieteam van het wetenschappelijk paardenprogramma er niet van weerhouden een middag chiropractie en acupunctuur in te lassen. Er is belang gehecht aan het voldoen aan een vraag vanuit de praktijk en aan het bieden van gelegenheid aan practici zelf om kennis te maken met de fenomenen die in populariteit groeien en zich een plaats verwerven in de paardengeneeskunde. De zaal was goed gevuld. Dierenarts en chiropractor dr. Haussler van de Universiteit van Cornell presenteerde de chiropractie als complementaire diagnostiek en therapie en pleitte voor toepassing door mensen met een gedegen kennis van de anatomie, biomechanica en pathologie van de paarderug. Hij gaf een overzicht van de chiropractische principes en toepassing, de indicaties en contra-indicaties en besteedde ook aandacht aan geloof en ongeloof dat de chiropractie omgeeft en de achterstand in onderzoek ter onderbouwing. Haussler constateerde vier basishoudingen ten aanzien van alternatieve geneeswijzen, die van klakkeloos aannemen of principieel geloven (ik geloof het zonder enig bewijs), pragmatische aanname (ik zie dat het werkt en daar gaat het me om), principiële verwerping (ik begrijp het niet, dus kan het niet werken), en klakkeloos verwerpen of principieel ongeloof (zelfs met hard bewijs, niet aan willen nemen). Er zijn geen noemenswaardige veterinaire onderzoeken gedaan en humaan betreft het onderzoek voornamelijk *casus-*

De industrievloer als goede facilitator voor het opdoen en onderhouden van kennissen en contacten. (foto: G.E.M. Bistervels)

rapportages en descriptieve onderzoeken, maar vrijwel geen systematische random clinical trials. Collega Rodinde Hoogenraad nam de zaal mee naar het gedachtengoed van de Oude Chinezen alvorens in te gaan op de toepassingen van acupunctuur bij het paard. Eén lezing was uiteraard te kort om een complete methode met interpretatief kader over te dragen. Voor wie gekomen was met de verwachting na een enkele lezing met de naalden wonderen te verrichten, kwam bedrogen thuis, maar nam desalnietemin een indruk mee van de mogelijkheden en de benadering van acupunctuur.

Netwerken op de industrievloer

Een 70-tal stands en een aantal bars verdeeld over twee verdiepingen bood gelegenheid zich te informeren en te netwerken. Het weerzien van studievrienden of praktijkrelaties bepaalden de geanimeerde sfeer. Zeker tijdens de openingsborrel aan het eind van de eerste dag, na de speeches van Leen den Otter (voorzitter Groep Gezelschapsdieren) en Jolle Kirpensteijn (voorzitter Voorjaarsdagen commissie), was de opgetogenheid en intensiteit van de conversaties tussen de vele collega's opvallend. Ook aan het eind van de tweede dag werd er druk geborrel en gesnackt rondom de AUV-stand en de sfeervolle stand ter promotie van het WSAVA-congres in Thailand op 24-27 oktober van dit jaar. Bedrijven met een groeiend marktsegment of een nieuw product deden goede zaken, zoals Vet Med Lab diagnostische dienstverlening, Proteq Verzekeringen met de Dier & Zorg verzekering voor dieren, Fujifilm met digitale radiologieproducten en Supreme Science met knaagdiervverzorgingsproducten. Andere bedrijven, zoals de groothandels, de voederfabrikanten en verzekeraars opereren in een markt die al wat meer uitgekristaliseerd is en waarin ieder zijn min of meer vaste segment heeft. Zij presenteerden zich vooral als dienstverleners

en het gezicht bij het product (met name voor de assistenten) en nauwelijks als klantenwervers. De boekhandelaren, Broese Kemink en VetRed verkochten vooral algemene handboeken, zoals Slatter. Overgaauw's 'Parasieten bij hond en kat' en Hellebrekers' 'Anaesthesiologie serie: dierenarts in de praktijk', vonden ook gretig aftrek, evenals Ross & Dyson's 'Diagnosis and management of equine lameness' (1). Sue Dyson verzorgde tevens een lezing in de vrije communicaties van het paardenprogramma.

25 jaar DANS

Het Dierenarts Assistenten Na-Scholing (DANS) Programma vierde zijn 25-jarig jubileum. Er was keuze tussen een algemeen programma, één in het Nederlands en één in het Engels, een paardenprogramma (Nederlandstalig op zaterdag en Engelstalig op zondag) en een themaprogramma. Het thema van zaterdag was hematologie, met theorie en praktijk voor beginners en gevorderden. Op zondag was het thema reanimatie. Het merendeel van de bezoekers volgde het algemene programma, want voor het paardenprogramma en de themaprogramma was speciale inschrijving nodig. Dierenartsassistenten zijn een nog diversere groep als dierenartsen, wat betreft interesse en kennisniveau. Het iedereen naar de zin maken in vier lezingen per dag, betekende dat de sprekers van goede huize dienden te komen. Geanimeerde sprekers vonden inderdaad het beste gehoor. Tussendoor waierden de assistenten in groepjes als kleine wervelwindjes over de industrievloer. Voor het invullen van gegevens kon er bij de meeste stands een aardigheidje verdiend worden, zoals een T-shirt, een tas, een spelletje of een knuffeldier.

Hill's sponsorde de viering van het jubileum met een happy hour en de band Waitress Dilemma. Aan Annemarie Klont van praktijk Zuidhorn werd de Hill's Health Care Connection prijs uitgereikt. Ze kwam als beste cursiste uit de

bus. Ze voltooide alle vijf cursussen uit Hill's Nutrition Advisor Programme en the Vet Health Advisor cursus. Ze deed anderhalf jaar thuisstudie, paste de nieuw verworven kennis direct in de praktijk toe en groeide uit tot de voedingsadviseur van praktijk Zuidhorn. Met de 1250 euro aan cursusgeld die haar ten deel viel, hoopt ze haar licht verder op te kunnen steken in Amerika.

Kinderopvang

Met een groeiend aantal vrouwen werkzaam in de diergeneeskunde en steeds meer werkende moeders in de samenleving als geheel, werd het tijd voor een kinderopvang tijdens de Voorjaarsdagen. Veterinair Organisatie Bureau Animaux sponsorde en organiseerde het. Zij huurde een professioneel team van congreskinderopvang Kids Club Events in om de kinderen op te vangen en te vermaken. Voor de peuters, kleuters en kinderen tot een jaar of acht was er voor veel vermaak gezorgd, met uitnodigende kleurrijke speeltoestellen, tafeltjes om aan te knutselen en kleuren, en een clown met schminkspullen. Voor de allerjongsten was een babyverzorgster meegekomen. De opvang was ondergebracht in een zaaltje (gesponsord door Puppier Party) aan het einde van een gang, waardoor eventuele overlast beperkt zou blijven. Veel overlast was er echter niet, want de opvang werd niet druk bezocht. Een enkele baby kon heerlijk slapen in de speelruimte, terwijl een paar grotere kinderen werden geschminkt. Het blijft gissen of de

Foto: G.E.M. Bistervels

veterinaire ouders niet op de hoogte waren van de mogelijkheid, ervoor kozen eerst eens een kijkje te nemen of geen behoefte aan congreskinderopvang hebben. Het is voorstelbaar dat ouders niet het risico willen lopen, dat hun kind of kinderen zich niet thuisvoelen en vermaken. Het is dan geruststellend dat men wordt opgepiept, maar het betekent wel dat kennis en kennissen die dag niet meer aan bod komen. De Voorjaarsdagen zijn misschien iets te bijzonder om

Toekomstmuziek

De Voorjaarsdagen worden niet op een achternamiddag in el-

Annemarie klant wint de Hill's HCC prijs. (foto: G.E.M. Bistervels)

kaar gezet. De plannen voor 2004 staan al op stapel en aan een plan voor 2005 wordt nu al gewerkt. Voor volgend jaar is de organisatiecommissie voornemens om de proceedings elektronisch toegankelijk te maken voor aanvang van het congres, opdat mensen die zich ingeschreven hebben, zich vantevoren kunnen oriënteren en zelfs inlezen (op www.voorjaarsdagen.org). De pijlers van het programma voor 2004 worden geneeskunde van de kat, praktijkmanagement en auto-immuun en immuungemedieerde ziekten. In 2005 is Nederland gastland voor het FECAVA/FEEVA Congres en kan de Voorjaarsdagenbezoeker zich verheugen op een extra groots congres. "Met een dergelijk congres kunnen meer en andere sponsors en sprekers aangetrokken worden dan met een gewoon Voorjaarsdagencongres", aldus Mieke Leistra, de public relations officer van de Voorjaarsdagencommissie. De hoofdsponsors van de voorbije Voorjaarsdagen waren Hill's, Jams, Royal Canin en Waltham.

Van boven naar onderen en links naar rechts: Jolle Kirpensteijn, Birgitte Cornelissen, Julius Peeters, Miyuki Yokoi, Elaine Naan, Mieke Leistra, Roswitha vd Sandt, Danielle Vermeulen, Paul v Hooydonk, Han Kingma, Peter v Hoeve, Astrid van Dongen, Karianne Peterson.

Waltham Award 2003 voor evaluatie nieuwe screeningsmethode elleboogdysplasie

Veghel, april 2003 - De Waltham Award 2003 is tijdens de Voorjaarsdagen uitgereikt aan drs. Monique Schwencke voor haar evaluatie van een nieuwe onderzoeksmethode voor elleboogdysplasie bij de hond. Drs. Celestin Ayité won de tweede prijs met zijn studie over malocclusie van de snijtanden bij konijnen. Onderzoek naar de corticoid:creatinine ratio in de urine bij de kat door Maartje Trip kreeg de derde prijs.

Nieuwe onderzoeksmethode niet representatief

Elleboogdysplasie (ED) is een verzamelnaam voor ontwikkelingsstoornissen van het ellebooggewricht bij jonge honden van bepaalde grote en middelgrote rassen. ED resulteert meestal in artrose. In 2001 is een Duitse onderzoeksmethode gepresenteerd, waarbij het risico op het ontwikkelen van artrose wordt ingeschat middels het meten van verschillende hoeken in het ellebooggewricht. Het onderzoek van Monique Schwencke toont aan dat er geen directe correlatie is te vinden tussen afwijkende hoeken en het risico op artrose. De bevindingen van dit onderzoek zetten dus vraagtekens bij de Duitse methode. Wel is een correlatie gevonden tussen de grootte van de osteofyten (dus de mate van artrose) en daardoor veranderende hoeken.

De studie van Monique Schwencke werd, vanwege de relevantie van het onderzoek, de praktische implicaties van de conclusies en de zelfstandige uitvoering, door de jury unaniem beloond met de Waltham Award 2003. De resultaten, gebaseerd op metingen bij meer dan 150 labrador retrievers, voorkomen dat er in de toekomst verkeerde screeningsmethoden worden toegepast bij de fokkerij van honden met een vergroot risico op ED.

Tweede prijs voor praktisch advies behandeling malocclusie bij konijnen

Drs. Celestin Ayité won de tweede prijs voor zijn onderzoek naar de behandeling van malocclusie bij konijnen, een veel voorkomend probleem in de praktijk. Extractie wordt in de praktijk nog niet routine gebruikt, maar blijkt volgens deze studie een goede en veilige methode voor het definitief oplossen van malocclusie van de snijtanden. Naast een goed alternatief voor de huidige, korte termijn behandelingsmethoden als knippen, vijlen en frezen, biedt dit referaat tevens een praktisch protocol voor de extractieprocedure.

Bepaling urine corticoid:creatinine ratio bij gezonde kat krijgt derde prijs

Bepaling van de corticoid:creatinine ratio in de urine (UCCR) wordt veel gebruikt voor de diagnose van de ziekte van Cushing (hyperadrenocorticism) bij de kat. Maartje Trip onderzocht de referentiewaarde bij gezonde middelbare en oudere katten, de risicogroep voor Cushing. Eerdere waarden werden met name bepaald bij jongere dieren. Voor deze studie werd de urine van 45 gezonde katten onderzocht, door de eigenaar thuis opgevangen. De referentiewaarden varieerden van 8 tot 42×10^6 . Leeftijd, geslacht, lichaamsgewicht, ras en huisvesting hadden geen significant effect op de UCCR. Verder onderzoek om de waarden nader te specificeren wordt aanbevolen.

De Waltham Award

De Waltham Award is een initiatief van de Hoofdafdeling Geneeskunde van Gezelschapsdieren van de Universiteit Utrecht en Waltham Nederland. Vanaf 2003 wordt de Waltham Award overhandigd door de Veterinaire Service van Royal Canin. De prijs wordt jaarlijks tijdens de Voorjaarsdagen uitgereikt aan studenten diergeneeskunde voor de beste onderzoeksstages over gezelschapsdieren.

De Waltham Awards worden in meerdere landen door deskundige jury's toegekend. Nederland was twintig jaar geleden een van de initiatiefnemers en sindsdien is de Award uitgegroeid tot een begrip in de veterinaire wereld. De Nederlandse jury bestond dit jaar uit prof. dr. H.A.W. Hazewinkel en drs. C. J. Piek, beiden verbonden aan de Hoofdafdeling Gezelschapsdieren van de Faculteit Diergeneeskunde, en drs. M.H.M. Bos, dierenarts van de Royal Canin Veterinaire Service. De hoofdprijs bestaat uit een geldbedrag en deelname aan het Waltham International Veterinary Event in Engeland.

Voor meer informatie:

Royal Canin Veterinaire Service
Margriet Bos, dierenarts
Postbus 63
5460 AB VEGHEL
tel. 0413 - 318444

ACECOLON

Bij moeilijke stoelgang.

Op basis van Macrogol.

sachet
2 gram poeder

Bevat Macrogol

Bij moeilijke stoelgang
van gezelschapsdieren

ACECOLON®
Verzacht en vergemakkelijkt de stoelgang

- Voor gezelschapsdieren.
- Vergroot het volume van de ontlasting.
- Verlicht de stoelgang.
- Smaakvol bij toediening over het voer.

ACE Veterinary Products BV
Postbus 1262 - 3890 BB Zeewolde

Mutaties in diergeneesmiddelenregistraties in april 2003

Deze gegevens zijn opgesteld door de Apotheek van de Faculteit der Diergeneeskunde om te voorzien in de vraag naar gemakkelijk toegankelijke, niet administratieve gegevens over gewijzigde registraties van diergeneesmiddelen. De gegevens zijn een selectie uit de maandelijkse informatie van het Bureau Registratie Diergeneesmiddelen. Voor details over de genoemde wijzigingen verwijzen wij u naar www.agro.brd.nl of naar www.vet.uu.nl/vgr. Het tijdschrift noch de Apotheek aanvaarden aansprakelijkheid voortkomend uit gebruik van deze gegevens.

Nieuwe registraties				
Aqua Calcium Magnesium inj.	RegNI 10110			
Belga Tai	RegNI 10102			
Belgamco	RegNI 10120			
Boga Klip	RegNI 9330			
Flubenol speciaal kat	RegNI 9998			
Otimectin	RegNI 9990			
Vlooiendruppels Hond	RegNI 9270			
Vlooiendruppels Kat	RegNI 9272			
Vervallen registraties		ingangsdatum		
Bioplan groei	RegNI 8743	29-04-2003		
Griporiffa	RegNI 2828	11-04-2003		
Gewijzigde registraties		Aard van wijziging	Oud	Nieuw
Staflex spenenspray	RegNI 9148	bewaartermijn	zes maanden bij kamertemperatuur	30 maanden, indien niet boven de 25°C bewaard
Delco spray	RegNI 9614	bewaartermijn	zes maanden bij kamertemperatuur	30 maanden, indien niet boven de 25°C bewaard
Insol dermatophyton	RegNI 9987	bewaartermijn	drie jaar, indien bij 2°C - 8°C bewaard (niet invriezen). Aangeprikte flacon: binnen acht uur gebruiken."	Ongeopende verpakking: drie jaar, indien bij 2°C - 8°C en in het donker bewaard (niet invriezen); - Aangeprikte flacon: veertien dagen, indien bij 2°C - 8°C en in het donker bewaard (niet invriezen).
Reca Uberex	RegNI 9146	bewaartermijn	zes maanden bij kamertemperatuur	30 maanden, indien niet boven de 25°C bewaard
Buscopan 20mg/ml	RegNI 9871	bewaartermijn	Ongeopende verpakking: twee jaar; aangeprikte flacon: vier weken.	Ongeopende verpakking: drie jaar; aangeprikte flacon: vier weken
Eurica LCI	RegNI 8280	bewaartermijn	één jaar	twee jaar
Oxytetracycline HCl	RegNI 9617	bewaartermijn	één jaar	twee jaar
Feedmix oxy 10%	RegNI 2004	dosering	3 - 7 kg FEEDMIX OXY 10% per ton voeder (overeenkomend met circa 20 - 40 mg oxytetracycline per kg lichaamsgewicht per dag)	20 - 40 mg oxytetracycline per kg lichaamsgewicht (overeenkomend met circa 3 - 7 kg FEEDMIX OXY 10% per ton voeder) per dag. Behandeling van individuele varkens door middel van topdressing, éénmaal daags 20 - 40 mg oxytetracycline per kg LG met behulp van bijgeleverde maatschep over het voer gedurende maximaal zeven dagen.
Feedmix V4	RegNI 2158	dosering	5 kg FEEDMIX V4 per ton voeder (overeenkomend met circa 20 mg oxytetracycline per kg lichaamsgewicht per dag)	20 mg oxytetracycline per kg lichaamsgewicht per dag (overeenkomend met circa 5-10 kg middel per ton voer, afhankelijk van de voeropname) gedurende maximaal zeven dagen
Mamyzin	RegNI 8652	dosering	10.000 - 15.000 IE (10-15 mg penethamaathydrojodide) per kg lichaamsgewicht per dag gedurende maximaal vier dagen	10.000 - 15.000 IE (10-15 mg penethamaathydrojodide) per kg lichaamsgewicht per dag, gedurende drie à vier dagen

Tiamutin 2% premix	RegNI 8016	houdbaarheid	30 dagen indien bewaard bij kamertemperatuur (15-25 graden Celsius).	Op basis van maïszetmeel: 24 maanden, indien niet boven de 25°C bewaard (niet in de koelkast bewaren of invriezen). Op basis van andere dragers: 30 dagen, indien niet boven de 25°C bewaard (niet in de koelkast bewaren of invriezen)
Mamyzin	RegNI 8652	indicatie	Mastitis veroorzaakt door grampositieve kokken en <i>Actinomyces pyogenes</i>	Acute en subklinische mastitis gedurende de lactatie, veroorzaakt door stafylokokken en streptokokken
Alfadip-1	RegNI 6044	naam	Alfadip-1	Dipklaar extra
Feedmix oxy 10%	RegNI 2004	waarschuwing	Geen	Bij individuele toepassing als topdressing dient de hoeveelheid voer waaraan de topdressing wordt toegevoegd zodanig te zijn dat met redelijke zekerheid kan worden aangenomen, dat de aanbevolen dosering wordt gerealiseerd.

Rectificatie behandelingstabel leishmaniose

De in het Tijdschrift van 15 mei gepubliceerde tabel (pagina 321) over de behandeling van leishmaniose is niet helemaal correct. Hieronder volgt de correcte tabel.

Tabel 1. Behandeling van Leishmaniose

Behandeling	Farmacon (merknaam)	Geadviseerde dosis (mg/kg)	Interval en duur van de therapie	Opmerkingen/ Toxiciteit
a. 5-waardige antimoon verbindingen	Meglumine antimonaat (Glucantime®, Merial, 300mg/ml opl.)	Honden: 100 sc	1x/dag-2 dagen ged. 20-40 dagen	Pijn en zwelling op injectieplaats
b. purine analogen	Allopurinol	Honden: 10-15 po	1-2 dd ged. 30 dagen of langer om onder controle te houden	

Ingezonden brief

Ingezonden

In het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 15 april 2003 is een ingezonden brief van collega Lumeij gepubliceerd waarin onder andere collega Westerhuis wordt aangehaald. De collega's Lumeij en Westerhuis tonen daarin geen begrip te hebben voor de bijzondere aard der alternatieve geneeskunden. Ten eerste ben ik van mening dat het zeer teleur-

stellend is om te moeten constateren dat de discussie over alternatieve geneeskunde op een dergelijk laag niveau wordt gevoerd. Om een goed oordeel te kunnen geven is verdieping in de grondslag van de alternatieve geneeskunde noodzakelijk. Die grondslag is te vinden in andere culturen en in het daarbij behorende anders denken. Vergelijk de Oosterse, de Egyptische en de christelijke culturen. Die is bepalend voor de specifieke (patho)fysiologie, de diagnostiek, de therapie en voor de experimentele toetsing.

H.L.L. van Werven

Geachte redactie,

Bij de herdenkingsbijeenkomst voor Prof. dr. G. Wagenaar op donderdag 24 april nam ik als vanzelfsprekend aan dat één van de senioren van weleer van de voormalige Kliniek voor Inwendige Ziekten der Grote Huisdieren, waar hij jaren zijn hart in gelegd had, wel het woord zou voeren. Alleen dr. Wensing had de moed a l'improviste wat herinneringen aan onze eigenzinnige baas te memoreren. Daarom alsnog een impressie van deze bijzondere man. Bij het overzien van de aanwezigen overviel mij een merkwaardig '50 gevoel: voor het merendeel mannen! Een enkeling had zijn vrouw meegenomen. In die tijd was 'Het School' nog een mannen-bastion. De paar meisjes die gingen studeren mochten (moesten) op de voorste rij zitten. Niet dat ze gespaard werden! Voor de rest, nou ja, voornamelijk 'paardenmeisjes' die een leuke echtgenoot zochten en anders gingen ze hondjes en katjes doen. Grote Huisdieren was mannenwerk, en zo was dat. Wagenaar werd professor en ik werd student; maar de tijden veranderden. Midden jaren '60 gingen de pas afgestudeerde jongens liever de praktijk in, waar meer geld viel te verdienen dan met een mager assistentensalaris aan de Faculteit. Aangezien de renteloze voorschotten zouden worden kwijtgescholden als ik vijf jaar op de Universiteit bleef wer-

ken, solliciteerde ik, jawel, bij Interne Grote Huisdieren. Tjonge, een moeilijk geval. Tenslotte werd ik aangenomen met de dreigende mededeling: 'je zult tweemaal zo goed moeten zijn en tweemaal zo hard moeten werken'. Hoezo? Bij ons thuis werd geen onderscheid gemaakt en de oorlog (WO II) had het 'natuurlijk ontzag' voor het manendom, stand of status, danig ondermijnd. Ik keek hem verbaasd aan en zei beleefd: 'ik zal mijn best doen, professor'. In tegenstelling tot sommige collega's, die de aanmaning wat te letterlijk namen, is hij er nooit op terug gekomen. In tegendeel, hij was een heer onder de veebonken en liet zijn waardering blijken, ook toen ik met een ongebruikelijk promotie-onderwerp kwam. Meer dan af en toe een belangstellend: 'schiet het al op?' vond hij niet nodig en ik kreeg alle vrijheid, ondanks vele bedenkingen. Hij was met recht mijn beschermheer en wat ik vooral waardeerde was dat hij bij mijn afscheid peinzend opmerkte: 'je hebt het niet gemakkelijk gehad'. Professor Wagenaar, het zou niet in mijn hoofd opkomen hem bij zijn voornaam te noemen, maar dat deed niets af aan een gevoel van wederzijds respect. Rechtlijnig en een goed didact - het is vele malen gezegd - afstandelijk/belangstellend, maar vooral een Dierenarts in hart en nieren. Een uitzonderlijk man.

Mw. dr. G.J. Binkhorst, dierenarts i.r.

'Vogelpestbestrijding' in de achtertuin

Eenden, kippen, ganzen, pauwen, fazanten enzovoort onder een lap plastic folie is vooral op het platteland een algemeen beeld geworden. Een flinke windvlaag zoals we die de laatste dagen nogal wat gehad hebben is genoeg om de hele zaak los te scheuren.

Deze 'huisvesting' van al dat hobbypluimvee is het gevolg van de door de overheid voorgeschreven ophokplicht, in afwachting van, in daartoe aangewezen gebieden, hun doodvonnis door de RVV. Als er geen of onvoldoende hokruimte voorhanden is moeten deze dieren 'onder plastic'.

Als er al een hok voorhanden is, is dit vrijwel altijd bedoeld als nachthok voor de kippen en dus veel te klein om er blijvend in opgesloten te zitten, zeker niet met eenden, ganzen, pauwen en fazanten tezamen. Dat geeft enorme vechtpartijen. Bij warm of zeer warm weer zitten deze dieren met open bek te happen naar lucht. De bedoeling van deze ophokplicht kan geen andere zijn dan het voorkomen van contact met wilde vogels. Maar die wilde vogels zijn al lang niet meer bang voor het wapperende plastic. Nadat de eigenaar 's ochtends het voer voor diverse vogels heeft uitgestrooid en zijn rug gedraaid heeft, duiken de kraaien, kauwen, wilde eenden en zelfs wilde fazanten vanuit de lucht zo onder het plastic om hun graantje mee te pikken. Een onzinnige maatregel dus.

Nog onzinniger wordt het als men bedenkt dat na een tijd (lang) onder deze miserabele omstandigheden opgesloten te hebben gezeten, al deze dieren zullen worden afgemaakt door medewerkers van de RVV. Weer een zinloze maatre-

gel. Want al die wilde vogels die er om heen leven, hebben geen eigenaar en mogen dus blijven leven.

Als die wilde vogels al oorzaak zouden kunnen zijn van besmetting van ons hobbypluimvee, vandaar die ophokplicht en plastic folie, dan zijn die wilde vogels dus smetstofdragers zonder er zelf ziek van te worden. Maar dan zijn zij dat ook over twee maanden, ... over een halfjaar, ... of vijf jaar nog. Volgens deze theorie zouden we er nooit vanaf komen. Dus nooit meer een koppel kippen in een witte achter het huis...??????? De zin van de ophokplicht kan ik niemand uitleggen, het afmaken van gezond hobbypluimvee evenmin, alleen al omdat er nog zoveel 'pluimvee' rondvliegt dat niet afgemaakt wordt.

Vogelpest wordt op geheel andere wijze verspreid, denk aan de wereldwijde handel in pluimvee en pluimveeproducten. Alleen door vaccinatie of gebiedsvaccinatie kan een dergelijk ziekte bestreden worden. Ophokplicht en afmaken van hobbypluimvee als maatregel in de bestrijding van vogelpest is hetzelfde als denken dat je een overstroming van de Maas kunt voorkomen door er een emmer water uit te halen. De overheid die bovengenoemde maatregelen afkondigt laat zich natuurlijk adviseren door veterinaire specialisten. Als deze specialisten het bovenstaande adviseren, dan schaam ik me dat ik, al ben ik geen specialist, wel veterinaire ben.

Dierenarts J. van Bers,
Maasbree.

Reactie brief collega Van Bers: 'Vogelpestbestrijding' in de achtertuin

Geachte collega Van Bers,

Dank voor uw bijdrage en mening. Op een stralende zondagmiddag, zittend in de achtertuin, schrijf ik dit antwoord op uw ingezonden brief in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde. Op de achtergrond roept een koekoek. Een vrije vogel. Het klinkt alsof zij nog niet weet waar en wanneer zij haar ei gaat leggen. Een juiste keuze van het nest zal het succes bepalen. De verzorging laat ze over aan voor haar vreemde 'waardvogels'. De pleegouders vliegen zich vervolgens uit de naad om een mooi en sterk koekoeksjong uit te laten vliegen. Op het moment dat de koekoek haar ei legt, kan ze alleen maar hopen dat haar jong grootgebracht wordt. De evolutie heeft echter bewezen dat het een succesvolle manier is om de soort in stand te houden.

In uw brief stelt u de zinnigheid van twee maatregelen in het totaal pakket van maatregelen in de bestrijding van de huidige besmetting van het pluimvee met klassieke vogelpest aan de orde. De crisis wordt echter met een totaal pakket bestreden. De Maas heeft tenslotte ook uiterwaarden en een stelsel van sluizen om een overstroming te voorkomen. Deze bieden echter geen garantie tegen een overstroming. Als een overstroming dreigt, worden er extra maatregelen getroffen die meer of minder bijdragen aan het voorkomen daarvan. Nut en noodzaak van de ingestelde maatregelen kunnen vaak pas achteraf worden bepaald. Tijdens de crisis is het uitgangspunt voor de veterinaire inbreng gebaseerd op het standpunt 'massaal doden en destrueren van gezonde dieren'. U kunt dit standpunt en de argumenten nalezen op de KNMvD-website onder standpunten.

Als veterinaire weet u dat de grootste risicofactor voor de introductie van, over het algemeen Laag Pathogene Aviaire Influenza virussen, plaatsvindt vanuit het virusreservoir in de populatie wilde (water-)vogels en dat het virus levende dieren nodig heeft om zich te vermeerderen. Een hoge bezettingsgraad in een gebied en contacten werken in het voordeel van het virus. Onderscheid tussen 'vrije vogels' hobby- of bedrijfspluimvee maakt het virus niet. Als belangrijkste risicofactoren voor het overdragen van het virus gelden transport van besmette dieren, contacten via mensen en vervoermiddelen. Deze transporten en contacten zijn er zowel bij bedrijfsmatig gehouden pluimvee als hobbypluimvee. Voor bedrijfsmatig gehouden pluimvee geldt echter dat de contacten worden vastgelegd en daardoor te traceren zijn. De twintig besmettingen bij hobbypluimvee, die tot op heden zijn vastgesteld, bewijzen dat de uiterste voorzorgen getroffen worden. De mogelijke overdracht van dier op mens is hierbij een extra argument.

Voorts zijn alle maatregelen erop gericht het virus te bestrijden, zo ook de ophokplicht en de ruiming van hobbypluimvee. Hoeveel beide maatregelen in het totaal pakket aan de reductie van de spreiding van het virus bijdragen, zal nooit helemaal helder worden. Een ding is zeker: een bijdrage aan de discussie hebben ze wel geleverd.

Tijdens de crisis is het instellen van de ophokplicht in heel Nederland onder politieke druk ingevoerd. Alras bleek dat dit op meerdere fronten tot problemen leidde. Zo leverde uitvoerbaarheid, draagvlak en handhaving van de maatregel de nodige problemen op. Na een discussie over nut en noodzaak van de ophokplicht in heel Nederland werd deze beperkt tot de gebieden waar het virus de kop op stak. In de evaluatie zal de ophokplicht om meerdere redenen nog ruim aan de orde komen.

U heeft gekozen voor het Tijdschrift als 'nest' voor het uitbroeden en verzorgen van uw mening en argumenten. U had ook kunnen kiezen voor de Groep Pluimvee Wetenschappen. Deze collegae zijn nauw betrokken bij de communicatie met collegae uit het veld, sector en overheid. Er wordt een forse bijdrage geleverd en initiatieven ondernomen om op basis van veterinaire overwegingen tot een zinvolle bestrijding te komen. Tot op heden is iedere bijdrage meegewogen.

De praktijklessen uit deze crisis zullen, nadat het virus het land uit is, bepalend zijn voor de maatregelen die bij een volgende uitbraak ingesteld worden. De discussies over vaccinatie als additionele maatregel bij de bestrijding en herbevolking van bedrijfs- en hobbypluimvee zijn reeds gestart. De overheid heeft de inbreng reeds in Brussel ingebracht.

Overigens deel ik uw zorg voor nieuwe uitbraken. Deze kunnen uit de wilde populatie, maar even zeer uit de gehouden hobby- of bedrijfspluimveepopulatie voortkomen. De vraag is niet of er een volgende uitbraak van klassieke vogelpest komt, maar wanneer. Dit geldt overigens voor meerdere aangifteplichtige ziekten. De zin van een ophokplicht en het ruimen van hobbydieren zullen zeker onderdeel uitmaken van de evaluatie.

De verantwoordelijkheid van de Vereniging is een bijdrage te leveren aan het tot stand komen van de regelingen op basis van zuiver veterinaire overwegingen in het belang van het dier en de mens. Daarnaast worden door verschillende organisaties economische en emotionele argumenten aangevoerd. Het is de taak van de overheid deze veterinaire en maatschappelijke argumenten te wegen. De consequentie hiervan is dat vooraf vaststaat dat het nooit zal lukken alle partijen tevreden te stellen. Hoe ellendig en vervelend het voor betrokken dieren en houders is, de bestrijding van aangifteplichtige ziekten, is een hard en rationeel proces. Het is zaak dat de Vereniging daarbij rekening houdt met de beroepsgenoten die, zowel in de praktijk als bij de overheid, actief bij het beleid en de bestrijding betrokken zijn.

Uw oproep om de ophokplicht en ruiming van hobbydieren aan de orde te stellen is terecht en zullen bijdragen aan een betere regelgeving.

Tot slot blijkt dat de huidige wijze van aanpak een succesvolle manier is om gehoor te vinden voor de veterinaire overwegingen en daar hoort mijns inziens geen schaamtegevoel bij.

S.J. de Groot
Stafmedewerker Veterinaire Zaken
Landbouwhuisdieren Volksgezondheid

Jan Heida

Op 14 juli 1925 werd Jan in Beetsterzwaag geboren, hij was de oudste van de drie Heida kinderen en de enige zoon. Hij groeide op in een warm en maatschappelijk betrokken gezin waarbij hij van jongs af aan vertrouwd raakte met vaders vak, de platte-lands dierenarts. Ook de zorg voor de medemens kreeg hij van huis uit mee, in de oorlog vonden veel joodse onderduikers een gastvrij thuis bij de familie. Als intens natuurliefhebber kon Jan zich in de mooie omgeving van zijn woonplaats van harte uitleven. Zijn eindexamen aan de R.H.B.S. in Drachten deed hij in 1944, maar pas in september 1945 kon hij met zijn studie diergeneeskunde in Utrecht beginnen. Met nog een -door ziekte verloren- extra studiejaar studeerde hij in maart 1952 af. In diezelfde maand trouwde hij met Stanny d'Aumerie, samen gingen zij naar Beetsterzwaag, als opvolgers van vader en moeder Heida in de dierenartsenpraktijk.

Vader Yntze was benoemd bij de Veeartsenijkundige Dienst in Leeuwarden. In het jonge gezin werden vier kinderen geboren, twee jongens en twee meisjes, waarvan één helaas op veel te jonge leeftijd overleden is, wat moeilijk was om te aanvaarden en te verwerken.

De werkzaamheden in de dierenartsenpraktijk namen dusdanig toe dat er in 1954 een gedeelte van de praktijk werd afgesplitst, zo ontstond een zelfstandige praktijk in Ureterp waarmee werd samengewerkt.

Jan werd hoofd van de vleeskeuringsdienst in de gemeente Opsterland en was daar verantwoordelijk voor de keuring van noodslachtingen. De vleeskeuring sprak hem erg aan en toen in het begin van de jaren zestig een drietal buurgemeenten gezamenlijk een volambtelijke dierenarts zochten als hoofd van hun vleeskeuringsdienst, had Jan daar belangstelling voor. Mede door zijn ruim tien-jarige ervaring op dit gebied werd hij benoemd en droeg hij zijn praktijk over aan collega R. Falkema.

Met veel enthousiasme heeft hij zich voor zijn nieuwe taak ingezet. Er werd een gemeentelijk slachthuis gebouwd in Drachten met een eigen laboratorium. De secties van de noodslachtingen en het vervolgonderzoek in het lab hadden zijn speciale belangstelling. Hij bewaarde interessante patholoog-anatomische bevindingen en periodiek nodigde hij de practici in zijn werkgebied uit om deze te bespreken, waarbij de practicus vaak de casus herkende en toelichting kon geven over het ziektebeeld.

Landelijk werd Jan bestuurslid van de Groep Volksgezondheid (nu GKZ). Het waren roerige tijden in de vleeskeuring. Er werd veel gediscussieerd over de meest wenselijke organisatie van de toen nog gemeentelijke diensten. Aanvankelijk was er veel verzet tegen het voornemen om tot een Rijksdienst te komen. Jan's

betrokkenheid bij de discussies was groot. In 1978 was hij voorzitter van een stuurgroep die, op verzoek van het Hoofdbestuur van de KNMvD, een 'globale schets' van de gewenste ontwikkelingen in de vleeskeuring gaf. Zelf was hij geen voorstander van de Rijkskeuringsdienst. Hij pleitte voor regionalisatie van de vleeskeuring als onderdeel van het grote geheel van de preventieve gezondheidszorg. Op dat terrein zag hij een centrale rol weggelegd voor de dierenarts-hygiënist.

Wij hebben Jan leren kennen als een prettige collega die vooral geïnteresseerd was in de organisatorische en beheersaspecten van het werk. Hij had daar uitgesproken meningen over waarvan hij sterk vasthield.

Jan is bijna veertig jaar lid geweest van de Vrijmetselaarsloge Industria in Drachten. Met veel toewijding is hij hier actief geweest. Ook was hij enthousiast lid van de Golf- en Countryclub 'Lauswolt', hij vervulde er meerdere functies in baan- en wedstrijdcommissies. Hij beleefde zeer veel plezier aan deze sport. Na zijn pensionering heeft hij zich nog verdienstelijk gemaakt voor de P.U.M. en is hij uitgezonden geweest naar Kenia, Tanzania en Hongarije.

Dankbaar dat enkele ernstige ziekten konden worden overwonnen, hebben Jan en Stanny in maart 2002 hun vijftigjarig huwelijksjubileum zeer intens kunnen vieren met hun naaste familie. Na een korte ziekte, die zich openbaarde op de vijftigste verjaardag van hun zoon in Groningen, kwam ondanks een geslaagde spoedoperatie toch nog een plotseling einde aan Jan's leven op 11 januari 2003. Op donderdag 16 januari vond onder zeer grote belangstelling de crematieplechtigheid plaats in Goutum waarbij vrijwel alle voormalige personeelsleden van de vleeskeuringsdienst Drachten aanwezig waren. Na een inleiding van de jongste zoon Martin en het voordragen van een gedicht van Ida Gerhardt door zijn dochter Hester, gaf zijn oudste zoon Yntze tijdens deze bijeenkomst een uitgebreide beschouwing over Jan's leven binnen en buiten zijn gezin. Een vialtal leden van de Vrijmetselaarsloge Industria gaven de plechtigheid overeenkomstig hun ceremoniën een bijzonder cachet.

De liefdevolle hechte familieband zal Stanny en de kinderen de kracht kunnen geven om hun leven weer op te nemen en dit verlies te verwerken.

De tekst boven de rouwbrief luidde:
Omhoog gericht de zacht stralende,
Neerwaarts gericht de donkere
En op het hart gericht, de lieflijk bloeiende roos.

Oebele Beiboer, Gerrit Siebinga, Piet Verhoeven

Nieuwe garantietermijn van zes maanden ook bij consumentenkoop van dieren

L. Broere en J. van Herten

Met ingang van 1 mei 2003 zijn er in Nederland nieuwe wettelijke bepalingen van toepassing, die zijn gebaseerd op de Europese Richtlijn op het gebied van verkoop en garanties van consumptiegoederen. De Europese regelgeving beoogt de consumenten in Europa op een minimum-niveau consumentenbescherming te bieden.

In dit artikel zal kort worden ingegaan op de consequenties van de nieuwe wet. De wet heeft betrekking op allerlei producten zoals koelkasten, magnetrons, kunstgebitten, levensmiddelen, planten of huisdieren. In dit artikel wordt de gang van zaken in de dagelijkse praktijk bij de koop van dieren en de rol van de dierenarts daarbij specifiek belicht.

Consumentenkoop

De nieuwe regels hebben betrekking op de koop van producten (roerende zaken). Diensten vallen hier niet onder. Ook is het van belang dat de regels alleen gelden voor alle goederen die worden aangeboden door een beroepsmatige verkoper aan een particulier (consument). Beroepsmatige verkoop houdt in dat het daarbij gaat om bijvoorbeeld paarden van een handelaar, die is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel of fokkers, die op grond van het Honden- en Katten Besluit 1999 als zodanig handelen. Als er bijvoorbeeld een auto of een dier wordt verhandeld tussen twee particulieren is deze wetgeving niet aan de orde. Een koop in het kader van een beroep of een bedrijf valt ook niet onder de nieuwe wet evenals de koop van een huis.

Goed product

Een product moet volgens de nieuwe regels voldoen aan bepaalde eisen (eigenschappen), die bij normaal gebruik mogen worden verwacht. De stofzuiger moet kunnen zuigen, de auto moet kunnen rijden en remmen en het konijn, waarvan gezegd is dat het gezond is, moet bij de aflevering niet ineens ziek blijken te zijn.

Product stuk binnen zes maanden

Volgens de nieuwe wetgeving is het zo dat in de situatie dat een product binnen zes maanden na aanschaf een defect (gebrek) vertoont, vermoed wordt dat dit het gevolg is van een gebrek aan het product dat reeds bij de aflevering bestond. Het is dan aan de verkoper om aan te tonen dat hier geen sprake van is. De verkoper moet bewijzen dat de oorzaak van een defect bij de koper ligt.

De verkoper kan altijd een langere garantietermijn aanbieden, maar er is dus in alle gevallen een standaardgarantie van zes maanden.

Het is wel van belang dat feiten en omstandigheden kunnen maken dat de garantietermijn van zes maanden niet geldt. Tal van omstandigheden kunnen hierbij van belang zijn, zoals de aard van het product, de intensiteit van het gebruik en de toezeggingen van de verkoper en de producent. Bijvoorbeeld

etenswaren kunnen bederven of de gezondheidstoestand van een dier kan veranderen. Daarnaast kan ook de prijs/kwaliteit verhouding van invloed zijn.

Ook moet er wel sprake zijn van normaal gebruik. Wordt bijvoorbeeld een auto, die daar niet voor geschikt is, voor een caravan gezet, dan is dit geen normaal gebruik. De zaak ligt anders als de verkoper uitdrukkelijk aangeeft, dat de auto juist zo geschikt is voor de vakantie met de caravan.

Het moet gaan om een defect dat al aanwezig was op het moment van de levering ook al openbaarde dat zich pas later, bijvoorbeeld roest bij een auto.

De koper kan, als het product niet goed blijkt te zijn binnen zes maanden, teruggaan naar de verkoper en herstel of vervanging vragen van het product en als dat niet mogelijk is geld terugvragen. Een reparatie moet wel binnen een redelijke termijn worden uitgevoerd. De reparatie is gratis tenzij de verkoper kan aantonen dat het defect geheel te wijten is aan de koper. De kosten van de reparatie of bijvoorbeeld de toe te dienen medicijnen voor een ziek dier moeten gerelateerd aan de aanschafprijs, niet te hoog uitvallen. In het voorbeeld van de auto, die niet voor de caravan kon worden gebruikt moet de verkoper overigens aantonen dat de koper dit wilens en wetens heeft gedaan en daarmee het defect heeft opgeroepen.

Als reparatie niet binnen een redelijke termijn wordt uitgevoerd kan de koper de koopovereenkomst ontbinden of een gedeelte van de koopprijs terugvorderen.

Termijn

In de nieuwe wet is aangegeven dat er een termijn is van twee maanden waarbinnen de koper, nadat het defect kenbaar is geworden de tijd heeft om de verkoper op de hoogte te brengen van de klacht over het product.

Dieren en de rol van de dierenarts

Wordt er een dier verkocht door een particulier aan een andere particulier of handelt een bedrijfsmatige fokker met een handelaar in honden, dan heeft de nieuwe wet geen betekenis.

De wet is alleen van belang als een particulier een koopovereenkomst van een dier aangaat met een beroepsmatige andere partij. Dit kan zijn bij een dierenwinkel, een fokker of een handelaar of agrariër. Feitelijk dient duidelijk te zijn of iemand beroepsmatig of als particulier handelt. Als iemand achter zijn huis een paard heeft lopen en bijvoorbeeld geen agrarisch bedrijf heeft, kan er een koopovereenkomst door twee particulieren worden gesloten waarop de nieuwe wetgeving niet van toepassing is.

Als er in de dierenwinkel een hamster wordt gekocht zal de winkelier goed moeten nagaan of het dier goed eet en een gezonde levendige indruk geeft. Daarnaast doet de winkelier er

verstandig aan de koper goed voor te lichten hoe om te gaan met de nieuwe aanwinst. De winkelier doet er ook verstandig aan voorlichtingsmateriaal mee te geven van bijvoorbeeld de Dibevo. Vervolgens is het afwachten wat er met de hamster gebeurt. Blijft de hamster het goed doen of wordt de hamster ziek binnen zes maanden? Komt de koper terug bij dierenwinkel, dan zal de winkelier zo mogelijk moeten nagaan of de instructies goed zijn opgevolgd en of de oorzaak van de ziekte bij de verkoop aanwezig kan zijn geweest. Dit kan tot op zich begrijpelijke maar toch ook wel vervelende discussies leiden. In voorkomende gevallen zullen, alvorens er juridische acties worden ondernomen, in de praktijk passende oplossingen worden verzonden. Er wordt bij twijfel door de winkelier bijvoorbeeld een nieuwe hamster aangeboden. Maar wat moet de winkelier doen als de eigenaar al naar de dierenarts is geweest?

Dierenarts aansprakelijk

Wat nu als er een koikarper wordt verkocht in dezelfde dienspecialzaak. In dat geval zal er gezien de prijs van de vis een extra behoefte zijn om ook enige zekerheid te hebben dat er een gezonde vis wordt gekocht. Hiertoe zou een onderzoek door een dierenarts kunnen worden uitgevoerd. Het zal voor de winkelier als bewijs kunnen dienen dat er een gezonde koikarper is geleverd en dat de oorzaak van het gebrek voortkomt uit een omstandigheid waar de winkelier niet verantwoordelijk voor kan worden gesteld. Indien later blijkt dat er aantoonbare fouten zijn gemaakt door de betreffende dierenarts, dan zou de verkoper de dierenarts aansprakelijk kunnen stellen voor de daarbij opgetreden schade.

Een vergelijkbare situatie doet zich voor bij de aanschaf van een hond bij een professionele hondenfokker. Blijkt de nieuw aangeschafte pup opeens ernstig ziek, dan moet volgens de systematiek van de wet de hondenfokker aantonen dat hem niets te verwijten is. Kan hij aantonen dat er een verklaring van een dierenarts is die aangeeft dat het betreffende dier gezond was bij het moment van de levering van het dier, dan heeft hij hiermee in principe een bewijsstuk waarnaar hij in een eventueel proces kan verwijzen.

Paardenwereld

Specifiek in de paardenwereld is het niet ondenkbeeldig dat op grond van grote financiële belangen de invoering van de nieuwe wetgeving leidt tot acties van kopers naar professionele verkopers.

Het paard voldoet bijvoorbeeld niet aan de fysieke verwachtingen. De koper gaat daarom terug naar de verkoper. De verkoper dient te bewijzen dat hij deugdelijk geleverd heeft

en kan daarom teruggrijpen naar een keuringsrapport van een dierenarts. Hiermee heeft hij een middel om aan te tonen dat de koper er vanuit mocht gaan, dat het paard bepaalde fysieke eigenschappen bezat bij het moment van de transactie. De maker van het keuringsrapport zal in voorkomende gevallen door de verkoper worden aangesproken. Alleen is het natuurlijk wel zo dat er dan door de verkoper moet worden aangetoond dat de dierenarts verwijtbaar onjuist heeft gehandeld.

Of een paard geschikt is als springpaard zal de dierenarts bij de keuring geen uitspraak doen. Indien de verkoper uitdrukkelijk heeft aangegeven dat het paard geschikt is om mee te gaan springen, dan kan de koper naar de verkoper teruggaan als dit in de praktijk niet zo blijkt te zijn. Er kan dan natuurlijk een welles nietes-verhaal komen als er geen bewijsmateriaal is over het bij de koop door de verkoper verklaarde omtrent de eigenschappen. Is er dan een gebrek in de zin van de nieuwe wetgeving?

Proefprocessen

Door de nieuwe wetgeving zal het ongetwijfeld zo zijn dat consumenten vaker zich beroepen op een garantie. Proefprocessen door consumentenorganisaties kunnen mogelijk voor de nodige jurisprudentie zorgen. Door logisch te handelen en in redelijkheid de spelregels in acht te nemen, die bij koop van belang zijn, zal het wel zo zijn dat de praktische gevolgen beperkt zullen zijn voor de dagelijkse gang van zaken.

Rol dierenarts

De rol van de dierenarts wordt mogelijk door deze nieuwe regels steeds belangrijker. De dierenarts zal daarbij meer dan vroeger voor dilemma's komen te staan.

Wat moet de dierenarts doen als er een pas aangeschaft konijn op het spreekuur wordt binnengebracht? Doet de dierenarts een uitgebreid onderzoek of stuurt hij de cliënt terug naar de dierenwinkel?

Wat moet de keuringsdierenarts doen als hij een paard gaat keuren. Moet hij uitdrukkelijk aangeven dat er binnen de termijn van zes maanden bepaalde risico's aanwezig zijn?

Wiens belang wordt er gediend bij het opmaken van het rapport?

Wat moet er wel en niet verklaard worden?

Kortom vragen, die ook voor de nieuwe regelgeving spelen, maar nu wellicht meer in de belangstelling komen.

Mr. L. Broere is medewerker juridische zaken en drs. J. van Herten is stafmedewerker gezelschapsdieren/paard.

Movir en KNMvD organiseren workshop 'preventie arbeidsongeschiktheid'

Langdurige arbeidsongeschiktheid is een indringend vraagstuk, waarmee dierenartsen te maken hebben of kunnen krijgen. U kent wellicht de cijfers: één op de zes dierenartsen is langer dan drie maanden arbeidsongeschikt, vaak als gevolg van psychische klachten. Voorzitter Ton de Ruijter heeft de arbeidsongeschiktheid

bij dierenartsen tot topprioriteit van het Bestuur van de KNMvD bestempeld. Iedereen is ervan overtuigd dat er iets moet gebeuren: we moeten er met zijn allen voor zorgen dat de enorme uitval als gevolg van arbeidsongeschiktheid vermindert. Dat is van belang voor alle betrokkenen.

Het blijft niet bij woorden alleen. Movir en de KNMvD organiseren een workshop onder de titel: **Arbeidsongeschied? Liever niet!** "Leren kiezen voor de juiste balans tussen werk én privé." Er worden twee bijeenkomsten georganiseerd. Eén bijeenkomst wordt georganiseerd op woensdag 4 juni 2003 voor dierenartseigenaren van een landbouwhuisdieren-/gemengde praktijk in de provincie Overijssel. Ook voor dierenartseigenaren van een gezelschapsdierenpraktijk in de provincie Utrecht wordt een bijeenkomst georganiseerd; deze zal plaatsvinden op woensdag 11 juni aanstaande. De bijeenkomsten worden kosteloos aangeboden. Het programma start om 16.00 uur en duurt tot 19.00 uur. Praktijken in de genoemde provincies zijn inmiddels uitgenodigd en hebben nadere informatie ontvangen.

Programma

Het programma is in handen van Icas, counselings- en adviesdienst voor vrijeberoepsbeoefenaren. De workshop handelt over stress en burn-out, herkenbare thema's voor dierenartsen. Hoge werkdruk, conflicten op het werk, mondige eigenaren, leidinggeven aan medewerkers in de praktijk, nieuwe wettelijke bepalingen, noem de ingrediënten van een drukke dierenartspraktijk maar op! Vaak

vergeten dierenartsen dan zichzelf, en niet in de laatste plaats hun privé-leven. Deze workshop biedt de gelegenheid om hier eens bij stil te staan. Hoe gaat de dierenarts daarmee om? Lukt het om een goede balans te vinden tussen werk en privé? Deze workshop biedt een goede gelegenheid om samen met deskundigen en collega's de thema's stress en burn-out eens onder de loep te nemen. Na afloop van het programma is er gelegenheid om met de counselors na te praten over persoonlijke omstandigheden. Uiteraard zal deze workshop in een sfeer van vertrouwen plaatsvinden.

Evaluatie

Na afloop van het programma zal een evaluatie plaatsvinden. Aan de hand van de reacties zal worden nagegaan in hoeverre het programma van deze workshops aansluit bij de verwachtingen van de deelnemers. Bij een positieve uitkomst van de evaluatie zullen de KNMvD en Movir bespreken hoe de workshops op grotere schaal kunnen worden aangeboden. We houden u op de hoogte!

Drs. M.C. van Oostrum-Schuurman Hess, stafmedewerker

Thema Jaarcongres 2003: Dierenarts in Balans

Vindt u het belangrijk een goede balans te vinden tussen financiën en gezondheid, tussen zakelijk en sociaal en tussen werk en privé?

Kom dan naar het Jaarcongres van de KNMvD op 3 oktober 2003. Het congres zal uw eye-opener zijn!

Dierenarts in Balans nader bekeken

Het vak van de dierenarts bestaat uit vele facetten. Het uitoefenen van de diergeneeskunde is vanzelfsprekend het meest belangrijke deel in de beroepsuitoefening. Echter, ook de praktijkvoering, de kwaliteit van het onderwijs, doelstellingen halen, de zorg ten aanzien van het sociale aspect rondom mens, dier en maatschappij (voedselveiligheid), de arbeidsomstandigheden en het werken aan een positief imago van het beroep dierenarts zijn zo maar enkele aspecten die de aandacht van de dierenarts vragen.

Een dierenarts moet tussen al deze en andere aspecten van het vak een goede balans zien te vinden zodat de diergeneeskunde, het voortbestaan van onder andere de praktijk of het ('commerciële') bedrijf en de geestelijke motivatie van de dierenarts gewaarborgd blijven. Het Jaarcongres kan voor u de eye-opener zijn om zelf na te gaan wat voor u de juiste balans is, of u de juiste balans gevonden heeft en in welke oplossingsrichtingen u zelf moet denken als u vindt dat u in onbalans bent.

Het ochtendprogramma van het congres zal bestaan uit drie interessante betogen van sprekers die de verschillende facetten van het werk van de dierenarts belichten. Een tipje van de sluier opgelicht: het imago van een dierenarts, de tegenstelling tussen ondernemer en dienstverlener en arbeidstechnische aspecten zijn onderwerpen die in de toespraken naar voren zullen komen.

In de middag zullen drie workshops gehouden worden die het thema op geheel eigen wijze verder uitdiepen. In de workshops wordt de opgedane kennis tijdens de toespraken toegepast op uw eigen werksituatie om er achter te komen hoe u uw balans vindt. Aan het einde van deze enerverende dag, heeft u, misschien wel aan den lijve, ondervonden of u echt in balans bent!

In het volgende Tijdschrift voor Diergeneeskunde wordt het Thema: Dierarts in Balans verder uitgediept.

Uiteraard heeft u de data 2, 3 en 4 oktober 2003 in uw agenda gereserveerd voor de KNMvD Sportdag, het Jaarcongres en de Algemene Ledenvergadering! Dit jaar gehouden in het Belevingshotel Bad Bockelo te Boekelo in Overijssel.

De Jaarcongrescommissie

Groep homeopathisch werkende dierenartsen on line

Vanaf 1 mei 2003 kunnen u en uw client alles te weten komen over homeopathie bij dieren via de website: www.ghwd.nl. Dit is een site van de Groep Homeopathisch Werkende Dierenartsen (GHWD) van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD).

Op deze site vindt u naast algemene informatie en historie van de groep onder andere een lijst van de te consulteren homeopathisch werkende dierenartsen in Nederland en België.

Tegelijkertijd is er een folder verschenen met informatie over 'dierenarts en homeopathie'. Hierin vindt u onder andere wat basale infor-

DIERENARTS & HOMEOPATHIE

een bijzondere geneeswijze
in vertrouwde handen

Groep Homeopathisch-werkende Dierenartsen
van de
Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde

matie over de mogelijkheden voor de toepassing van homeopathie bij dieren.

Deze folders zijn vanaf 1 juni 2003 tegen een geringe vergoeding te verkrijgen via de firma Puur Natuur (tel.: 0294-455888, fax: 0294-430830) Homeopathie, een extra kans voor uw dier!

Voor meer info kunt u zich ook richten tot het secretariaat van de groep:

Dhr. G.Th.A.Menges, Vogelwikkeveld 22,
3448 ER Woerden.

Telefoon tijdens kantooruren: 0348-416843

E-mail: gtha.menges@hccnet.nl

Felicitatatie

Helaas is het voor de KNMvD niet mogelijk om alle leden die op 30 april een Koninklijke onderscheiding hebben ontvangen, persoonlijk te gelukwensen. Echter, als Koninklijke Maatschappij hechten wij bijzonder veel waarde aan deze blijk van waardering voor diegenen die zich, naast hun beroepswerkzaamheden, ook op andere terreinen voor de samenleving verdienstelijk hebben gemaakt.

Graag feliciteren wij alle leden die dit jaar Koninklijk zijn onderscheiden. Wij hopen dat de onderscheiding voor u allen een stimulans zal zijn om u blijvend in te zetten voor de Nederlandse samenleving.

Namens de KNMvD,

Dr. Tj. Jorna,
Algemeen Secretaris

Van onderstaande personen en instanties ontvingen wij een attentie ter ere van onze nieuwe huisvesting. Bij deze bedanken wij u daar hartelijk voor.

- Het 'oude' Hoofdbestuur: A.W. Udo, J.C. Baars, C.L. van Amerongen-Overgaauw, J.J. van Zutven, S.D. Feitsma, E.N.M. Harwig-Dings, A.W. Kooper-Nelemans
- Van den Berg's Drukkerij
- Decora Bloemen
- Vereniging Landelijke Organisatie Dibevo
- Dhr. en mw. J. van Dobbenburgh
- Drukkerij Van Dijk
- Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren (GGG)
- Groep Geneeskunde van het Paard (GGP)
- Martin Hoes
- KBS Advocaten
- Meeûs Assurantiën
- NDG
- Raad van Toezicht
- Van Stolk en Reese bv
- Waltham Veterinaire Service
- Buro Weijer

Personalia

Voor het lidmaatschap van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde hebben de volgende collegae zich aangemeld:

Geraedts, Mevr. K.A.; 2001; 6245 GB Eijsden; Hubert Smeetsstraat 9.
Heemskerk, Mevr. D.M.L.I.; 2002; 3881 NH Putten; Wildforsterweg 17 K 163.
Hoogslag, M.H.F.; 2003; 8095 PH 't Loo Oldebroek; Bongersweg 16.
Houwing, J.M.; 2003; 9977 PR Klooster-

buren; Van Meckemastraat 33.

Kousemaker, Mevr. E.A.; 1996; 1015 CK Amsterdam; Keizersgracht 143 D.

Oomen, Mevr. B.J.A.M.; 1988; 2821 LE Stolwijk; Beneden Kerkseweg 106.

Overgoor-Swarte, Mevr. D.H.; 2002; 3461 EL Linschoten; G. v.d. Valk Boumanstraat 42.

Pannekoek, Mevr. M.S.; 2001; 7683 SM Den Ham; Bossinkkamp 19 A.

Velden van der-Hoonte ten, Mevr. W.; 1979; 3205 AB Spijkenisse; Beverveen 215.

Vervoordeldonk, Mevr. C.A.M.; 1999; 7497 MA Bentelo; O.L. Vrouwenstraat 13.

Als lid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Addink, B.S.; 1991; 7971 CT Havelte; Raadhuislaan 4.

Cleton, M.C.; 2002; 3572 BP Utrecht; Biltstraat 170A.

Dijkstra, Mevr. M.A.; 2002; 5973 PE Lottum; Hombergerweg 15A.

Fuchs, Mevr. W.H.H.M.; 2002; 6121 LT Born; Bornermarkt 2B.

Heuvel, M.M. van den; 2002; 3525 GE Utrecht; Harnaslaan 7.

Hoogervorst, Mevr. F.; 2002; 7471 AX Goor; De Braak 9.

Klaveren, Mevr. N.J. van; 1424 PE De Kwakel; Hoofdweg 149.

Koning, Mevr. M. de; 2002; 3572 BP Utrecht; Biltstraat 170A.

Kuller, Mevr. W.I.; 2002; 3994 XL Houten; Zadelmakersgilde 6.

Lersberghe, Mevr. A.I. van; 2002; B-8020; Proosdijstraat 123 Hertsberge; België.

Lohuis, T.H.G.; 2001; 1474 JD Oosthuizen; Kruiswoud 14.
Lub, Mevr. M.; 2002; 6711 GE Ede; Zweerslaan 8.
Postma, Mevr. M.K.; 2002; 4133 AK Vianen; Benedictushof 72.
Schie, M.J.J. van; 2002; 8161 SC Epe; Esschertsweg 4.
Vonk-Overmeer, Mevr. M.H.; 2002; 8102 HJ Raalte; Heesweg 34.
Vulperhorst, Mevr. A.J.; 2002; 7812 MN Emmen; Orvelterbrink 83.

Als kandidaatlid van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft het Hoofdbestuur aangenomen:

Kam, A.R. de.
Linden, Mevr. M.A. van der.
Melman, Mevr. C.A.

Mutaties:

Addink, B.S.; 1991; 7971 CT Havelte; Raadhuislaan 4; tel. privé: 0521-343431; medew. bij Poultry Health Care B.V.; tel. bur.: 0522-239239. (toev. als lid)

Cleton, M.C.; 2002; 3572 BP Utrecht; Biltstraat 170A; tel. privé: 030-2620525; E-mail privé: cleton73@hotmail.com.; medew. bij J. Schep; tel. prakt.: 0186-655444; fax prakt.: 0186-613523; E-mail prakt.: j.schep@dklhw.nl. (toev. als lid)

Dijkstra, Mevr. M.A.; 2002; 5871 CH Broekhuizen; Molenweg 1; tel. privé mobiel: 06-50285015; E-mail privé: madijk@hotmail.com.; medew. bij H.J.P. Geurts, R. Holle, J.J.H.M. Jenniskens, G.R.P. de Muinck, C. Veldman en P.J.A.G. Verstraalen; tel. prakt.: 077-3982169; fax prakt.: 077-3981438; E-mail prakt.: dierenarts@daphorst.com. (toev. als lid)

Fuchs, Mevr. W.H.H.M.; 2002; 6121 LT Born; Bornermarkt 2 B; tel. privé mobiel: 06-52452132; E-mail privé: wendy-fuchs@hotmail.com.; medew. bij Mevr. A.H.E. Quaedylied; tel. prakt.: 045-5720788. (toev. als lid)

Heldens, Mevr. E.M.; 1999; 8303 AW Emmeloord; Herculesstraat 3; E-mail privé: e.heldens@planet.nl.

Heuvel, M.M. van den; 2002; 3525 GE Utrecht; Harnaslaan 7; tel. privé: 030-2963893; E-mail privé: m.heuvel@wanadoo.nl.; medew. bij E.J.W. de Boer en J.G. van Spanje; tel. prakt.: 030-2517517; fax prakt.: 030-2516932. (toev. als lid)

Hoogervorst, Mevr. F.; 2002; 7471 AX Goor; De Braak 9; tel. privé: 0547-270870; E-mail privé: femkehoogervorst@yahoo.co.uk.; medew. bij P.J.M. Franssen, B.M. Holtkamp en F.C.G.M. van den Nobelen; tel. prakt.: 0547-361764; fax prakt.: 0547-363125; E-mail prakt.: dap.markelo@planet.nl. (toev. als lid)

*Kampen, F.Y.; 2000; 8933 CM Leeuwarden; Achter de Hoven 245; tel. privé: 058-2164204; E-mail privé: fykampen@hotmail.com.; medew. bij J.E. Tigchelaar; tel. prakt.: 058-2542020.

Klaveren, Mevr. N.J. van; 2002; 1424 PE De Kwakel; Hoofdweg 149; tel. privé mobiel: 06-24451947; E-mail privé: N.J.vanklaveren@vet.uu.nl;

medew. bij Universit.kliniek gez.d. (toev. als lid)

Koning, Mevr. M. de; 2002; 3572 BP Utrecht; Biltstraat 170 A; tel. privé: 030-2614959; E-mail privé: mariette1310@hotmail.com.; medew. bij A.G.M. Extercatté; tel. prakt.: 0523-657025; fax prakt.: 0523-657539; E-mail prakt.: info@dierenarts.nu. (toev. als lid)

Kousemaker, Mevr. E.A.; 1996; 1015 CK Amsterdam; Keizersgracht 143 D; tel. privé: 020-3201588; fax privé: 020-3201588; E-mail privé: eef2000@wanadoo.nl.; wnd.

Kuller, Mevr. W.I.; 2002; 3994 XL Houten; Zadelmakersgilde 6; tel. privé: 030-6369822; junior docent/ond./d. Fac. Gezh.zorg LHD. (toev. als lid)

Lersberghe, Mevr. A.I. van; 2002; B-8020 Hertsberge; Proosdijstraat 123 België; medew. bij J.B. Hulzing, J. Nijen Twilhaar en G.H.C. de Vries; tel. prakt.: 0412-611786; fax prakt.: 0412-613502; E-mail prakt.: dapnis@hetnet.nl. (toev. als lid)

Lohuis, T.H.G.; 2001; 1474 JD Oosthuizen; Kruiswoud 14; tel. privé: 0299-601077; tel. privé mobiel: 06-55733292; E-mail privé: tlohuis@hotmail.com.; tel. prakt.: 0228-561216; fax prakt.: 0228-563375; E-mail prakt.: dapwestwoud@quicknet.nl. (toev. als lid)

Lub, Mevr. M.; 2002; 6711 GE Ede; Zweerslaan 8; tel. privé: 0318-655133; E-mail privé: marcel.penterman@consunet.nl. (toev. als lid)

Meursing, W.J.; 1999; 3523 HE Utrecht; Slotlaan 82; tel. privé: 030-2889848; E-mail privé: w.j.meursing@wxs.nl.; medew. bij J.H.J. Meursing; tel. prakt.: 035-6015215; fax prakt.: 035-6029654.

Postma, Mevr. M.K.; 2002; 4133 AK Vianen; Benedictushof 72; tel. privé: 0347-370838; E-mail privé: doopydoop@freeler.nl.; medew. bij H.A. Imkamp, G.J.W. van der Peijl, K.M. Rienks, J.W.H.M. Strikkers en J.F.G. Vermond; tel. prakt.: 0183-301708. (toev. als lid)

Schie, M.J.J. van; 2002; 8161 SC Epe; Esschertsweg 4; tel. privé: 0578-661373; E-mail privé: marcovanschie@hotmail.com.; medew. bij R.B.M. Bomers, T. Grasdijk en R.G.A. Schuurmans; tel. prakt.: 0578-574427; fax prakt.: 0578-571243; E-mail prakt.: dapvaassen@hetnet.nl. (toev. als lid)

Spaans, J.; 1991; 7641 EC Wierden; Tijmstraat 6; tel. privé: 0546-577303; E-mail privé: hpd@wxs.nl.; geass. met J.A.P.M. van Dommelen, J.H.E. Fielen, R.J. Neutel, G.J. Stam en G.J. de Waard; tel. prakt.: 0546-575295; fax prakt.: 05465-577849; E-mail prakt.: praktijk@dgc.twente.nl.

Tobias, T.J.; 2003; 3572 GM Utrecht; Griftstraat 3 bis; tel. privé: 030-2710775; tel. privé mobiel: 06-18802822; E-mail privé: T.J.Tobias@students.uu.nl.

Vonk-Overmeer, Mevr. M.H.; 2002; 8102 HJ Raalte; Heesweg 34; tel. privé: 0572-352298; E-mail privé: marjoleinovermeer@hotmail.com.; medew. kliniek voor gez.d. de Beer; tel. prakt.: 038-4214420. (toev. als lid)

Vulperhorst, Mevr. A.J.; 2002; 7812 MN Emmen; Dr. Velterbrink 83; tel. privé: 0591-641532; E-mail privé: anoukvulperhorst@hotmail.com.; medew. bij G. Hagen en V.G. Schevers; tel. prakt.: 0591-361368; fax prakt.: 0591-361671; E-mail prakt.: dap.zuidenveld@worldonline.nl. (toev. als lid)

CONGRESSEN & SYMPOSIA

2003
Juni

14-15-16

18th Savab-Flanders week-end 2003: Respiratory disease in dogs and cats. Meer informatie via Dr. Karin de Beul, tel.: +32 03 776 9159 of e-mail: opleidingscoördinator@vladiver.org.

Doorlopende agenda

- 21 "Equine orthopaedic pre-purchase examination" by Pr. Jean-Marie DENOIX (CIRALE, F), University of Louvain-la-Neuve - Belgium. Language: French. Organization: Animalia Curandi Ars, contact: www.animalia.be / info@animalia.be or tel. +32 474 691 440.
- 26/2 juli 6th Budapest Workshop on Clinical Endocrinology (summer school like international course, focused on endocrinology of ruminant reproduction). http://tkk.tova.univet.hu, fax: +36-1-478-4230 e-mail: phd@univet.hu. Registration fee: € 360.

- juli
11/13 ECVS Annual Scientific Meeting and Congress. Location: Moat House Hotel in Glasgow, Scotland. For more information: www.seeglasgow.com. For registration: ecvs@vetclinics.unizh.ch.

- 13/18 9e International European Association for Veterinary Pharmacology and Toxicology Congress in Lissabon, Portugal. Info: www.fmv.utl.pt/evapt2003/congress.htm.

September

- 4-6 19e Jaarcongres ESCD, voor dierenartsen die geïnteresseerd zijn in veterinaire dermatologie. Locatie: Tenerife, Spanje. Meer informatie via: www.esvd2003.com of 0034 932049732.
- 10/13 Veterinary congress, British Equine Veterinary Association, locatie: Birmingham, info: Susanna@beva.org.uk.
- 20 Symposium Ezels (voor dierenartsen en studenten) door St. de Ezelsociëteit in samenwerking met Archaeopteryx en het Donkey Sanctuary uit Engeland. Plaats: Faculteit der Diergeneeskunde, Utrecht.
- 25/27 European Congress of Toxicologic Pathology, Hamburg, Germany. Solution office e.K., Kay Schroeder, Birkenweg 8, D-21376 Salzhaußen, phone/fax: ++49-4172-961310/961309, e-mail: Solution-office@t-online.de, www.eurotoxpath.org
- 28-British Veterinary Association Congress 2003, Sheraton Grand Hotel Edinburgh. Tel: +44 20 7636 6541, fax +44 20 7436 2970, e-mail: congress@bva.co.uk.
- 28 'Equine tendinous Ultrasonography (forelimb)' by Dr. Valeria BU-SONI (University of Liège, Belgium), Luik - Belgium, language: French. Organization: Animalia Curandi Ars, www.animalia.be / info@animalia.be or tel. +32 474 691 440. Maximum 15 participants.

Oktober

- 9-11 Seminar 'Koliek beim Pferd' der Tierklinik Hochmoor. 1. Tag: Koliekdiagnostik - Basiskurs: Pathophysiologie, klinische Diagnostik, Rektaldiagnostik, medikamentelle Koliekbehandlung und ihre Grenzen, Forensik. 2. Tag: Koliekdiagnostik und Behandlung - Vertiefung: Detaillierte Vorstellung einzelner Koliekformen, Grundlagen der chirurgischen Therapie, intensivmedizinische post-operative Versorgung. 3. Tag: Abdominalchirurgie: Chirurgische Verfahren, Resektionstechniken, post-operative Komplikationen, chirurgische Übungen. Referenten: David E. Freeman, USA, Bernhard Huskamp, Niels Henrik Huskamp, Wolfgang Scheidemann (allen Hochmoor), József Tóth, Gerald F. Schusser, Leipzig. Information und Anmeldung: www.tierklinik-hochmoor.de, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, Tierklinik Hochmoor tel. 0 28 63 / 20 99-0 / fax 0 28 63 / 20 99-20.
- 25 'Keys in canine neurology' by Pr. André JAGGY (University of Berne, CH), Luik - Belgium, language: French. Organization: Animalia Curandi Ars. Contact: www.animalia.be / info@animalia.be or tel. +32 474 691 440.
- 23-25 GGR organiseert in samenwerking met British Veterinary Cattle association Congres Engels-Nederlands/Belgische Buiatrics.
- 26-29 OIE (World Organisation for Animal Health), 3e International Symposium over Bluetongue te Taormina in Sicily (Italië). Kosten: 100 Euro (bij inschrijving voor 1 september), studenten 60 Euro. Voor meer informatie en registratie: Instituto Zooprofilattico, tel. +39 861 3323 18, fax +39 861 3322 51, e-mail: bt.symposium@izs.it.

VERGADERINGEN & BIJENKOMSTEN

Juni

- 5 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
- 17 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 19 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
- 13 De Stichting PAVO en de vakbladen Food Management en VMT organiseren samen het congres 'Continu Verbeteren' Lokatie: De Reehorst te Ede. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: l.d.boer@keesing.nl of raadpleeg@www.vmt.nl of www.vmt.nl/bijeenkomst
- 25 Algemene Ledenvergadering dierenartsencoöperatie AUV, aanvang 14.00 uur bij Nationaal Sportcentrum Papendal te Arnhem.

Juli

- 9 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen, Bolsjoi, Grote Markt 28 te Goes, 20.30 uur.
- 10 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

Augustus

- 28 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

September

- 09 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie nog vast te stellen).
- 18 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
- 25 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

Oktober

- 30 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

November

- 8 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen, Bolsjoi, Grote Markt 28 te Goes, 20.30 uur.
- 20 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
- 22 Najaarsdag GHwD te Breda. De precieze locatie wordt nog bekend gemaakt.

December

- 09 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur. Locatie Mercure Arnhem.
- 11 Vergadering Afdeling Friesland
- 18 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.

CURSUSSEN

Juni

- 4 PAO-D cursus 03/223, Klinische les obstetrie rond
- 12/13 PHLO-cursus Sociale en economische aspecten van voedselveiligheid. Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail info.phlo@wur.nl, website www.wau.nl/phlo.
- 12/14 VVAA-cursus 'Toekomstplanning kleine dierenartsenpraktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl
- 14 PAO-D cursus 03/110, Röntgenologisch Onderzoek van het Abdomen.
- 15/19 Wildlife Health Summer School, post-graduate cursus Schiermonnikoog. Kosten € 350,- per deelnemer bij inschrijving voor 31 maart 2003, daarna € 475,-. Aanmelding via faxregistratie-formulier op de webpagina (www.dwhc.nl). Nadere inlichtingen per e-mail (info@dwhc.nl), per telefoon (010) 4089254 of per fax (010) 4089485.
- 17 PAO-D cursus 03/130, Basiscursus Oogheelkunde Therapieën. 18PAO-D cursus 03/210, Koe Comfort, zorgen voor een beter, langer en productiever leven (UD).

Gesucht per sofort oder nach Absprache

in die Schweiz eine(n)

Assistent/in in Gemeinschaftspraxis für Grosstiere mit KB

in der Region von Zürich. Freude am Milchvieh und Minimum 1 Jahr Praxiserfahrung, v.a. Rinder gynäkologie, sind Bedingung. Geregelte Arbeitszeit. Bei Eignung spätere Partnerschaft möglich.

Bewerbungen an:

Grosstierpraxis Regio AG, Dr. Ch. Borer und Dr. R. Giger, Caspar Wolf-Weg 2, CH-5630 Muri, Schweiz. Tel: 0041 56 664 5515, fax: 0041 56 664 6200, grosstierpraxis_regio_ag@bluewin.ch.

Jubilea juni 2003

- 5 juni, Dr. F. Van Vught te Almere, 30 jaar, afwezig
- 7 juni, J.W. Laveaux te Kessel (L), 45 jaar, afwezig
- 8 juni, A.B. Diepenveen, te Borne, 30 jaar, afwezig
- 15 juni, A ter Horst te Vierhouten, 25 jaar, aanwezig
- 19 juni, W.T. Koopmans te Joure, 55 jaar, afwezig
- 19 juni, J.E.G.J. Hartgers te Den Ham (Ov), 55 jaar, afwezig
- 19 juni, H.A. van den Berg te Goor, 55 jaar, aanwezig
- 20 juni, A.W. Groenwoud te Assen, 70 jaar, afwezig
- 20 juni, I.H. Harms te Hardenberg, 30 jaar, aanwezig
- 25 juni, B.J. Hermens te 's-Heerenberg, 25 jaar, afwezig
- 27 juni, M.P. Schaub te Kloosterhaar, 30 jaar, onbekend
- 28 juni, C.D.B. Sijpkens te Malden, 30 jaar, afwezig
- 28 juni, P.J.M. van Hulsten te Vorstenbosch, 25 jaar, afwezig
- 29 juni, L.R.J.N. Nelissen te Achel (België), 30 jaar, afwezig
- 29 juni, F.J.P.J.E. van Gool te Tassin La Demi Lune (Frankrijk), 30 jaar, aanwezig
- 29 juni, W.B.J. Oosting te Schoonebeek, 30 jaar, afwezig
- 29 juni, Dr. P. van Beukelen te Utrecht, 30 jaar, afwezig
- 29 juni, Dr. R.W. Paling te Houten, 30 jaar, afwezig
- 29 juni, S. Tichelman te Steenderen, 30 jaar, afwezig
- 29 juni, W.Th.G. Vullings te Veenendaal, 30 jaar, aanwezig
- 29 juni, J.W.M. Miltenburg te Erp, 30 jaar, afwezig
- 30 juni, Dr. A. Osinga te Goutum, 50 jaar, afwezig
- 30 juni, Dr. A.J.G. van 't Hooft te Vught, 50 jaar, afwezig
- 30 juni, Mevr. Drs. H.M.J. Lateur-Rouwet te Rotterdam, onbekend

De nieuwe Royal Canin Veterinary Diet range, meer dan een therapie!

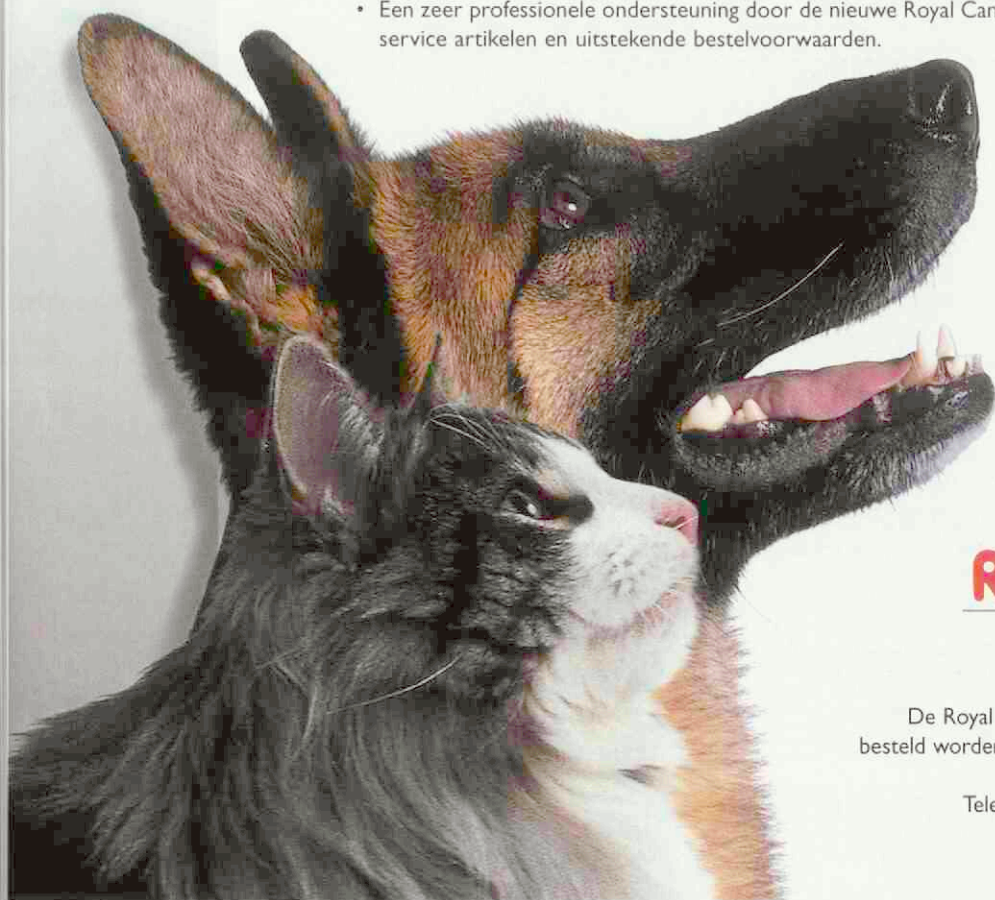
Royal Canin en Waltham® - Synergy in Science

Het samenvoegen van de expertise van Royal Canin en Waltham® heeft geleid tot de ontwikkeling van de nieuwe, innovatieve **Veterinary Diet** range van Royal Canin, waarin de meest recente wetenschappelijke inzichten zijn verwerkt.

De nieuwe Royal Canin **Veterinary Diet** range biedt u:

- Effectieve oplossingen voor alle klinische aandoeningen waarbij dieetvoeding geïndiceerd is.
- Meer dan een therapie. Het is gericht op zowel de therapeutische als de preventieve benadering van de patiënt. U behandelt dus zowel de klinische aandoening als de mogelijk bijkomende gezondheidsproblemen.
- Innovatieve voedingsconcepten, zoals gehydrolyseerde eiwitten in Hypoallergenic, GLM in Mobility Support en een gepatenteerde combinatie van antioxidanten in de totale range.
- Uitstekende acceptatie door de hoogwaardige grondstoffen, de vorm en structuur van de brokken, het gebruik van specifieke aroma's en de innovatieve verpakkingsvormen.
- Een zeer professionele ondersteuning door de nieuwe Royal Canin Veterinaire Service, met een scala aan service artikelen en uitstekende bestelvoorwaarden.

WALTHAM®

ROYAL CANIN
VETERINARY DIET

Nieuw telefoonnummer!

De Royal Canin Veterinary Diet range kan direct besteld worden bij de Royal Canin Veterinaire Service
Postbus 63 • 5460 AB Veghel
Telefoon: 0413-318444 • Fax: 0413-363740

We are a well-established, modern small animal and equine hospital located in a scenic, costal region of Northern Germany and currently seeking to fill the position of

Equine Hospital director

We are seeking an experienced, skilled equine veterinarian with advanced qualifications in equine medicine/surgery. Compensation is very competitive and comprised of a base salary and a production bonus.

The accepted candidate will enjoy autonomy and lead a motivated, well-trained team in a equine hospital with modern surgical and medical facilities.

German language skills required.

Please send appropriate application materials to: Tierklinik-Tierheim GmbH Rostock, Thierfelderstr. 19, D-18059 Rostock, Tel.: 0049-381-4001551, Fax: 0049-381-4000559, info@tierklinik-rostock.de, www.tierklinik-rostock.de/tierklinik

Veterinair Organisatiebureau Animaux is voor een gezelschapsdierenpraktijk, waarin meerdere dierenartsen werkzaam zijn, op zoek naar een

OPVOLGER (M/V)

voor de huidige eigenaar van de praktijk. De juiste kandidaat moet beschikken over ruime ervaring in gezelschapsdieren, goede communicatieve vaardigheden en de duidelijke wens om in teamverband leiding te geven aan een moderne, goed geoutilleerde praktijk.

Hij/zij moet beschikken over ondernemersgeest, vakinhoudelijke interesse en kwaliteiten als manager. Leeftijdsindicatie 30-35 jaar.

Na gebleken geschiktheid middels een inwerkperiode van plm. zes maanden bestaat de mogelijkheid om op basis van realistische financiële condities de praktijk, die gelegen is op een bijzonder gunstige locatie (ook qua woonomgeving) over te nemen, met uitzondering van het betrokken onroerend goed (twee panden die na overname gehuurd kunnen worden).

Uw motivatie en CV kunt u sturen naar Animaux, G. van Amstelstraat 404, 1216 CC Hilversum. Uiteraard worden reacties confidentieel behandeld.

Vacature stapely Veterinary Practice in VK

Stapely Veterinary Practice is een praktijk met bijna uitsluitend runderen en schapen op de grens van Shropshire en Wales in de Shropshire heuvels. Momenteel werken hier alleen Nederlandse dierenartsen. De praktijk breidt zich snel uit en we zijn dan ook op zoek naar een

Medewerker m/v

die wil helpen de praktijk te consolideren en uit te breiden. Associatie op redelijk korte termijn ligt in de bedoeling.

Nadere inlichtingen: Drs. A. de Leeuw van Weenen, Stapeley Veterinary Practice, The Red House, Lower Stapeley, Minsterley, Shrewsbury, SY5 0JH, England, telefoon: +44 (0)1588 650 411.

Dierenartsenpraktijk De Kempenaar, een gezelschapsdierenpraktijk in Lelystad, zoekt op korte termijn voor de periode van een half jaar en eventueel een vaste aanstelling.

een dierenarts m/v

voor 30-40 uur per week. Om ons team van vier dierenartsen en vier assistentes te versterken zoeken wij een flexibele collega die bereid is in Lelystad te komen wonen.

Ervaring gewenst.

Gaarne uw sollicitaties binnen veertien dagen richten aan: Dierenartsenpraktijk De Kempenaar, Kempenaar 03-45, 8242 BD Lelystad, 0320-282833, dapkempenaar@freeler.nl

Sluitingsdata voor kopij

Aflevering:	Deadline*)	
01-07-2003	dinsdag	10-06-2003
15-07/01-08-2003	maandag	07-07-2003
15-08-2003	maandag	28-07-2003
01-09-2003	maandag	11-08-2003

*) Voor 10.00 uur 's morgens.

'Moderne dierziektebestrijding': gewoon een kwestie van massavernietiging?

Nu de Aviaire Influenza-epidemie over haar hoogtepunt heen lijkt te zijn, is het wellicht tijd om een balans op te maken. De insleep van zeer besmettelijke ziekten is voor agrarische bedrijven een vooraf ingecalculeerde schadepost. Het afzien van entingen levert voor de sector echter ook forse kostenbesparingen op. Aan eventuele schades door het uitbreken van ziektes betaalt de Europese belastingbetaler royaal mee. Vindt de uitbraak net over de grens plaats: dan verbetert dit systeem ook nog je exportpositie omdat concurrenten wegvallen. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat het agrarische bedrijfsleven alleen al om deze redenen niet staat te popelen om het huidige systeem te veranderen.

Zolang dierenartsen blijven meewerken aan deze bestrijdingsmethodes, is er voor de agrarische politiek ook nog eens weinig tijdsdruk om dit systeem te aan te passen. Moet een officiële weigering van de Nederlandse dierenarts om zo nog langer door te gaan dan uiteindelijk maar voor de benodigde tijdsdruk zorgen? Ik hoop dat het zover niet hoeft te komen. In een recente e-mail van het KNMvD naar de leden toe, stelt het bestuur zich op het standpunt tegen handhaving van het huidige stamping out-systeem te zijn. Terecht denk ik, kunnen wij als dierenartsen niet langer klakkeloos de uitsluitend belangen van de agrarische industrie dienen, zonder onszelf ook eens te bezinnen over de belangen van en onze verplichtingen jegens de eveneens huisdieren bezittende particulier.

In de in dit nummer geplaatste ingezonden brief van dr. A.C. Voeten: 'Is de hobbykip werkelijk een gevaar voor de commerciële pluimveehouderij' wordt nog eens dieper ingegaan op de epidemiologische (ir)ratio achter het huidige beleid van non-vaccinatie en stamping out van hobbydieren.

Het thema van het Jaarcongres 2003: 'Dierenarts in Balans' heeft natuurlijk ook zijdelings met het voorgaande te maken. Balans tussen verplichtingen aan de overheid en bedrijfsleven, maar ook balans tussen verplichtingen aan het publiek en die aan het individuele dier. Balans tussen de dierenarts als academisch vakman en de dierenarts praktijkvoerend ondernemer en werkgever. Balans tussen onze werklust en verantwoordelijkheidsgevoel voor de patiënt en de eveneens nodige rust en ons privé-leven. Een interessant thema dus. Gezien het feit dat op dit moment één op de zes dierenartsen in (geestelijke) onbalans ziek thuis zit, valt er nog steeds heel veel te verbeteren op dit gebied.

Dat het praktijkleven niet altijd over rozen gaat kunt u lezen in de rubriek 'Veterinair Tuchtcollege', dat ditmaal niet over een casus gaat maar over aansprakelijkheid en schadevergoedingen. Dat het leven maar kort is en vol onverwachte wendingen zit, is een gevoel dat wellicht ook bij u achterblijft na het lezen van het in memoriam over Ton van den Bogaard. Kortom weer een aflevering van het Tijdschrift dat alle aspecten van het veterinaire leven aanstipt.

Anton Beijer

**Tijdschrift
voor
Diergeneeskunde**

Sterfte van drachtige pinken op een melkveebedrijf door leververvetting

H. Jorritsma¹ en R. Jorritsma²

Oorspronkelijke artikelen

SAMENVATTING

Leververvetting is een bekende aandoening die beschreven is bij melkkoeien aan het einde van de droogstand en het begin van de lactatie. In dit artikel wordt leververvetting beschreven bij pinken op een melkveehouderij. Op een leeftijd van 21-25 maanden stierven op dit bedrijf vijf pinken uit een groep van zeventien, binnen 31 dagen na het uitscharen. De diagnose leververvetting werd ondersteund met bloedonderzoek, sectie en de aanvullende anamnese. Nadat de dieren waren opgesteld en gevoerd met een rantsoen van kuilgras en krachtvoer werden er geen nieuwe gevallen vastgesteld.

SUMMARY

Death of heifers due to fatty liver disease

Fatty liver disease usually occurs in periparturient dairy cows. However, this case study describes the occurrence of the disease in maiden heifers on a dairy farm during late gestation. It resulted in the death of 5 heifers (21-25 months of age) within 31 days after turning them out to grass. The diagnosis was confirmed by blood testing and gross pathology findings. Housing the animals and providing them with good quality grass silage prevented further clinical cases.

INTRODUCTIE

Leververvetting bij het rund is het gevolg van de mobilisering van grote hoeveelheden lichaamsvet ten tijde van een negatieve energiebalans (NEB) en vindt plaats onder invloed van een lage insulineconcentratie. Bij deze mobilisatie wordt de verestering tussen vetzuren en glycerol verbroken en komen er aan albumine gebonden niet veresterde vetzuren (Non-Esterified Fatty Acids ofwel NEFA) en glycerol in de circulatie. Glycerol kan vrij eenvoudig als substraat dienen in de gluconeogenese en levert zo een bijdrage aan de handhaving van een normale glucoseconcentratie. Waarschijnlijk kan een beperkt deel van de NEFA's rechtstreeks door de uier worden opgenomen, maar de grootste hoeveelheid NEFA's zal in de lever worden gemetaboliseerd. De NEFA's kunnen in de β -oxidatie worden afgebroken tot acetylCoA, dat op zijn beurt volledig wordt verbrand in de Krebscyclus, of wordt gebruikt voor de synthese van ketonlichamen. Daarnaast vindt er in de lever her-verestering van NEFA's plaats tot triacylglycerol (TAG) dat ingebouwd kan worden in very low density lipoproteins (VLDL). De VLDL's worden vervolgens uitgescheiden om de rest van het lichaam (waaronder de uier) te voorzien van vetzuren. Onder normale

omstandigheden zijn dit gewenste processen. Er ontstaan problemen op het moment dat er teveel ketonlichamen in de circulatie komen of wanneer het aanbod van NEFA's zeer groot is. In het eerste geval ontstaat er klinische ketose of acetonemie. In het laatste geval gaat de lever, waarschijnlijk in verband met de toxiciteit van de NEFA's, over tot her-verestering van de NEFA's tot triacylglycerol. Aangezien de lever niet in staat is om de TAG in sterk verhoogde mate uit te scheiden, worden ze in de lever opgeslagen met leververvetting tot gevolg (3). Dit syndroom is vooral beschreven bij hoogproductieve melkkoeien aan het begin van de lactatie, maar ook bij melkkoeien aan het einde van de dracht (1,5). De aandoening staat momenteel volop in de belangstelling, omdat de prevalentie onder Nederlandse omstandigheden op 54% wordt geschat en het een risicofactor lijkt voor een verslechterende voortplanting (4), een verminderde afweer en een verlies aan leverfunctie (6). De kans op het ontstaan van leververvetting neemt toe, wanneer de voerovergangen rondom de partus niet optimaal verlopen. Ook een hoge body-conditie-score (BCS) op het moment van afkalven vergroot de kans op leververvetting aan het begin van de lactatie. Dit heeft te maken met het feit dat er dan grote hoeveelheden vet gemobiliseerd kunnen worden en dat bovendien de droge-stof-opname bij deze koeien verminderd is. Naast grote voerovergangen, zijn stress rond de partus en het optreden van ziekten in die periode risicofactoren (2). In dit artikel wordt geïllustreerd dat leververvetting ook bij hoogdrachtige pinken kan voorkomen.

HISTORIE

Op vrijdag 2 augustus 2002 kwam het bericht dat er in een koppel van zeventien drachtige pinken (gemiddelde leeftijd circa 22 maanden) één pink dood in het land was gevonden en dat er een tweede pink ernstig ziek was. De dode pink (5439) bleek al enige tijd dood te zijn en was daardoor voor verder onderzoek ongeschikt. De zieke pink (5438) maakte een slome, suffe indruk en had een slechte pensvulling. Bij het klinisch onderzoek van deze pink werden geen afwijkingen gevonden in ademhaling, pols, temperatuur en slijmvlies. Bij het rectaal onderzoek viel op dat er vrijwel geen mest in het rectum aanwezig was. Als differentiaaldiagnose werd gedacht aan indigestie en intoxicatie. De pink werd symptomatisch behandeld met een IV-injectie van scopolamine butylbromide/metamizolnatrium (Buscopan Compositum[®], Boehringer Ingelheim, Alkmaar) en flunixin-meglumine (Bedozane[®], Euro-vet, Bladel). Deze pink (5438) stierf op 4 augustus en is op 5 augustus 2002 voor sectie aangeboden. De overige dieren in de koppel maakten een gezonde indruk en hadden een gemiddelde conditiescore van 3¼. De dieren liepen in de naweide van de melkkoeien en werden niet bijgevoerd. De hoeveelheid drinkwater was voldoende, maar het water was troebel en niet fris. In de loop van de volgende twintig dagen stierven vervolgens nog drie dieren (5426, 5442, 5493). Van de zieke pink 5426 is op 13 augustus 2002 bloed af-

¹ Dierenartsencentrum Oosterwolde, Venekoterweg 40, 8431 HH Oosterwolde.

² Hoofdafdeling Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren, Faculteit der Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, Postbus 80151, 3508 TD Utrecht, tevens corresponderend auteur.

genomen voor nader onderzoek. Deze pink werd intraveneus behandeld met scopolamine butylbromide/metamizolnatrium (Buscopan Compositum®, Boehringer Ingelheim, Alkmaar) en flunixin-meglumine (Bedozane®, Eurovet, Bladel). Het dier stierf op 14 augustus en werd op 15 augustus 2002 aangeboden ter sectie. Op advies werden de overgebleven pinken uiteindelijk op 20 augustus opgestald, waardoor ze de beschikking kregen over voldoende kuilgras van redelijke kwaliteit en krachtvoer. Sindsdien zijn er geen dieren meer gestorven.

Bij het inwinnen van nadere informatie bleek, dat de dieren oorspronkelijk deel uit maakten van een koppel van dertig pinken (Tabel 1). De gehele koppel was op 12 juli 2002, behandeld met IM-injectie van Vitamine-E-acetaat/natriumseleniet (Vitamine E Seleen®, Alfasan, Woerden) en een multivitaminenpreparaat uit het vrije handelskanaal. Deze preventieve behandeling werd toegepast, omdat er in het verleden dode en slappe kalveren geboren waren uit vaarzen die lage waarden aan GSH-Px in het bloed hadden.

Op 19 juli werden de pinken in twee verschillende leeftijdsgroepen uitgeschaard. De sterfte trad op in de groep met de jongste dieren (17), die in december 2001 en januari 2002 waren geïnsemineerd. De dertien oudere en eerder geïnsemineerde pinken werden samen met een koppel droogstaande koeien op een ander perceel geweid waar daarvoor ook de

melkgevende koeien hadden gelopen. Twee pinken uit deze laatste groep (5420 en 5422) hadden een jaar eerder al enige tijd in de weide gelopen, maar voor de overige dieren was dit het eerste weideseizoen. Volgens de gegevens van een nabijgelegen weerstation was het in de laatste dagen van juli 2002 erg warm, waarbij de temperatuur overdag opliep tot ruim boven 30°C.

De oudste groep dieren liep, samen met de koppel droogstaande koeien, 's nachts in de weide en kon overdag in de ligboxenstal beschikken over voldoende kuilgras en droogstandsmaterialen. Op het moment dat er sterfte optrad in de jongste groep pinken, had een aantal pinken uit de oudste groep al gekalfd. De melkveehouder was niet tevreden over de melkproductie van deze dieren en consulteerde hiervoor op 8 augustus zijn dierenarts. Tijdens het klinisch onderzoek van deze dieren viel toen alleen op dat de dieren allemaal een slechte pensvulling hadden. In de melk van een aantal dieren uit die groep werd met de Ketolac BHB® (Intervet, Boxmeer) stick een hoge concentratie β -hydroxy-boterzuur (BHBZ) aangetoond. Om de energievoorziening van deze vaarzen in beeld te brengen werd besloten om nog een nader bloedonderzoek te doen. Hiervoor werden op 8 augustus 2002 bloedmonsters genomen van twee afgekalfde (5425, 5433) en twee nog niet afgekalfde (5420, 5435) dieren. De ketose die bij de twee gekalfde vaar-

Tabel 1. Lijst van de 30 pinken gerangschikt naar (verwachte) moment van afkalven. Leeftijd en (verwachte) moment van kalven zijn berekend voor de situatie op 30 augustus 2002. Bijgevoerd: overdag op stal volop graskuil en mineralen in aanvulling op weiden 's nachts, LW: lactatiewaarde.

Nummer koe	Leeftijd (maanden)	Dagen vanaf (verwachte) partus	Bijgevoerd?	Opmerkingen
5430	24	50	Ja	LW 108 en 108
5422	28	49	Ja	LW 88 en 92
5425	25	48	Ja	LW 93, zie ook Tabel 2
5431	24	48	Ja	LW 93
5424	25	44	Ja	LW 85 en 95
5428	24	41	Ja	LW 96 en 97
5434	24	34	Ja	LW 100
5423	25	31	Ja	LW 100
5433	24	31	Ja	LW 94, zie ook Tabel 2
5420	29	23	Ja	LW 94, zie ook Tabel 2
5432	24	23	Ja	LW 106
5435	24	18	Ja	LW 98, zie ook Tabel 2
5437	23	6	Ja	
5438	23	-16	Nee	Sterfte 04-08-02, sectie
5439	23	-16	Nee	Sterfte 02-08-02
5426	25	-22	Nee	Sterfte 15-08-02, sectie
5429	24	-37	Nee	
5441	22	-49	Nee	
5442	22	-61	Nee	Sterfte 12-08-02
5494	20	-61	Nee	
5493	21	-75	Nee	Sterfte 19-08-02
5440	23	-89	Nee	
5498	20	-94	Nee	
5443	22	-99	Nee	
5500	20	-104	Nee	
5499	32	-105	Nee	
5501	19	-131	Nee	
5495	20	-155	Nee	
5497	20	-155	Nee	
5496	20	-172	Nee	

zen werd aangetoond (Tabel 2), werd behandeld met een IM-injectie van dexamethason-21-isonicotinaat (Voreen® suspensie Boehringer Ingelheim, Alkmaar) en een orale behandeling van 2x daags 250 ml propyleenglycol (Propyleenglycol, Eurovet, Bladel) gedurende twee dagen.

LABORATORIUMONDERZOEK

In het bloed van pink 5426 werd een zeer hoge NEFA-concentratie aangetoond (1,7 mmol/l). Daarnaast waren ook de concentraties van BHBZ (1,2 mmol/L), AST (874 U/L), ureum (46,4 mmol/l) en totaal bilirubine (30 µmol/l) verhoogd.

Uit de bloedmonsters, die genomen waren op 8 augustus 2002, bleek dat twee gekalfde pinken (5425, 5433) en een nog niet gekalfde pink hoge NEFA- en BHBZ-concentraties in het bloed hadden (Tabel 2).

SECTIEVERSLAGEN

In de sectieverslagen van de pinken 5426 en 5438 staat dat beide dieren een zeer bolle oranje lever hadden. Hieruit wordt door de patholoog de conclusie getrokken dat beide dieren geleden hebben aan een ernstige vorm van leververvetting. Daarnaast wordt nierdegeneratie vastgesteld en was er in de pens geen normale structuurlaag aanwezig.

DISCUSSIE

De hoge NEFA- en BHBZ-concentraties in het bloed van pink 5426 wijzen op respectievelijk een omvangrijke vetmobilisatie en een verhoogde ketogenese. De hoge AST-activiteit in combinatie met deze bevindingen duidt op leververvetting. Daarnaast is de extreem hoge ureumconcentratie opvallend. Deze hoge concentratie kan veroorzaakt zijn door nierdegeneratie, waarover ook in het sectierapport wordt gesproken. Ook een uitgebreide eiwitafbraak kan een rol hebben gespeeld evenals een gedeeltelijke uitdroging. Er zijn geen gegevens uit deze casus die deze laatste verklaringen kunnen ondersteunen. Al met al wijzen de resultaten van het bloedonderzoek van pink 5426 en de beide sectieverslagen op de aanwezigheid van leververvetting (7).

Leververvetting is het gevolg van een sterk verhoogde lipolyse die veroorzaakt wordt door een energietekort. Het is beschreven bij hoogproductieve melkkoeien tijdens de lactatie, maar komt ook voor tijdens de dracht (8). De ziekte wordt veroorzaakt doordat de opname van energie via het voer niet gelijk is aan het gebruik van energie voor onderhoud en de melkproductie of de dracht. Op het beschreven bedrijf was de leververvetting bij vijf pinken waarschijnlijk zo ernstig, dat de lever niet meer naar behoren functioneerde en de pinken uiteinde-

lijk stierven. De oorzaak van het energietekort heeft volgens het sectieverslag te maken met een verminderde droge-stofopname, wat op een aantal manieren verklaard kan worden. In de eerste plaats blijkt uit de anamnese dat de gestorven pinken niet eerder geweid waren. Het is heel goed mogelijk dat de dieren nog niet hadden leren grazen waardoor de voeropname vervolgens beperkt bleef. De geringe lengte van het gras in de naweide van koeien kan dit hebben versterkt. Behalve dat het weiden van de pinken in de naweide van de melkkoeien kort gras oplevert, was het gras mogelijk niet smakelijk, wat de voeropname verder nadelig beïnvloed kan hebben. Tenslotte kan ook de slechte kwaliteit van het drinkwater hebben bijgedragen aan een verminderde voeropname. De ton met drinkwater was namelijk berekend op een koppel van zeventig melkkoeien, waardoor de verversing bij gebruik door een groep pinken onvoldoende geweest kan zijn. Met name in warme zomermaanden is een adequate drinkwatervoorziening immers van groot belang voor de opname van ruwvoer.

Het is duidelijk dat de sterfte optrad bij de drachtige pinken die het eerst moesten kalven en die daarom de hoogste energiebehoefte hadden (Tabel 1). De dertien oudste pinken die samen met de droge melkkoeien werden geweid, hadden overdag de beschikking over kuilgras en droogstandsmineralen in de ligboxenstal en hadden daardoor een redelijke energievoorziening. De resultaten van het bloedonderzoek (Tabel 2) wijzen er desondanks op dat ook de energievoorziening van deze pinken tekort is geschoten, aangezien bij twee gekalfde en ook bij een nog niet gekalfde pink uit die groep hoge concentraties NEFA en BHBZ werden aangetoond. Mogelijk zijn hierdoor de lactatiewaarden tijdens de eerste melkcontrole meting aan de lage kant.

Deze casus illustreert dat leververvetting niet alleen voorkomt bij melkvee rond de partus, maar ook bij hoogdrachtige pinken. Gesteld kan worden dat een inadequate voeding van hoogdrachtige pinken tot leververvetting en zelfs tot de dood kan leiden. Wat de kwaliteit van de voeding betreft, blijkt weiden alleen in ieder geval niet altijd voldoende.

LITERATUUR

1. Andrews AH, Laven R, and Maisey I. Treatment and control of an outbreak of fat cow syndrome in a large dairy herd. *Vet Rec* 1991; 129: 216-9.
2. Gerlof BJ, and Herdt TH. Hepatic lipidosis from dietary restriction in non-lactating cows. *J Am Vet Med Assoc* 1984; 185 (2): 223-4.
3. Herdt TH. Ruminant adaptation to negative energy balance. Influences on the etiology of ketosis and fatty liver. *Vet Clin North Am Food Anim Pract* 2000; 16 (2): 215-30.
4. Jorritsma R, Jorritsma H, Schukken YH, Bartlett PC, Wensing T, and Wentink GH. Prevalence and indicators of post partum fatty infiltration of the liver in nine commercial dairy herds in the Netherlands. *Livestock Prod Sci* 2001; 68 (1): 53-60.

Tabel 2. De bloedsuitslagen van de twee afgekalfde pinken en de twee nog niet afgekalfde pinken van de oudste groep. pp: post partum, BHBZ: β-hydroxy boterzuur, GSH-Px: Glutathion Peroxidase, Cu: koper, Mg: magnesium, NEFA: non-esterified fatty acids, Vit B12: vitamine B 12.

Nummer koe	BHBZ(mmol/L)	GSH-Px (U/g Hb)	Cu (µmol/L)	Mg (mmol/L)	NEFA (mmol/L)	Vit B12 (pmol/L)
5420	0,8	282	15,8	0,96	0,93	399
5435	0,5	412	11,1	0,92	0,3	20
5425 pp	5,6	361	16,2	1	0,81	287
5433 pp	1,2	327	16,7	0,9	1,2	261
Referentie	< 0,9	120 - 350	7,5 - 18,0	0,78 - 1,28	<0,59	>150

Referentiewaarden zijn afkomstig van het laboratorium van de Gezondheidsdienst voor Dieren waar de bepalingen ook verricht zijn.

- Morrow DA, Hillman D, Dade AW, and Kitchen Y. Clinical investigation of a dairy herd with the fat cow syndrome. J Am Vet Med Assoc 1979; 174 (2): 161-7.
- Rukkamsuk T, Wensing T, and Geelen MJH. Effect of fatty liver on hepatic gluconeogenesis in periparturient dairy cows. J Dairy Sci 1999; 82: 500-5.
- Van den Top AM, Geelen MJ, Wensing T, Wentink GH, 't-Klooster AT,

- and Beynen AC. Higher postpartum hepatic triacylglycerol concentrations in dairy cows with free rather than restricted access to feed during the dry period are associated with lower activities of hepatic glycerolphosphate acyltransferase. J Nutr 1996; 126 (1): 76-85.
- Wentink GH, van Dijk S, Goedegebuure SA, Vos J, and Wensing T. Hepatic lipidosis in pregnant cows on a dairy farm. Vet Quart 1992; 14: 159-60.

Benaming BAYTRIL® 10% orale oplossing • **Samenstelling** Per ml 100 mg enrofloxacin. • **Diersoort** Kip, kalkoen. • **Therapeutische indicaties** Antimicrobieel middel voor de behandeling van infectieziekten bij kip en kalkoen, veroorzaakt door voor enrofloxacin gevoelige micro-organismen, in het bijzonder: *E. coli* (colisepticaemie), *Salmonella* spp., *Pasteurella* spp. (cholera), *Haemophilus paragallinarum* (coryza), *Staphylococcus* spp., *Streptococcus* spp., *Mycoplasma* (CRD-complex). In het kader van een verantwoord gebruik van antimicrobiële middelen is het zinvol voorafgaand aan de therapie de gevoeligheid van het causale agens te bepalen door middel van een antibiogram. • **Contra-indicaties** Vastgestelde resistentie tegen chinolonen, aangezien er tussen enrofloxacin en andere fluorochinolonen een grote mate van kruisresistentie bestaat. • **Ongewenste effecten** Niet bekend. • **Dosering** 10 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 3 dagen; 10 mg enrofloxacin per kg lichaamsgewicht per dag gedurende 5 dagen bij salmonellose. • **Wijze van toediening** Oraal. Toevoegen aan het drinkwater. • **Wachtijd** Kip: vlees: 7 dagen. Kalkoen: vlees: 10 dagen. • **Registratiehouder** Bayer B.V., Division Animal Health, Energieweg 1, 3641 RT Mijdrecht. • **NL 2929 UDA**.

VOORKOM GEBOORTEDIARREE*!

NEOCOLIPOR®

Iedere *E. coli* stam bezit één of meerdere aanhechtingsfactoren. *E. coli* kan alleen diarree veroorzaken na aanhechting aan de darmwand. Neocolipor vaccinatie blokkeert alle 6 aanhechtingsfactoren en voorkomt hierdoor geboortediarrée*.

Neocolipor blokkeert alle 6 aanhechtingsfactoren:

<i>E. coli</i> aanhechtingsfactoren	F4ab (K88ab)	F4ac (K88ac)	F4ad (K88ad)	F5 (K99)	F6 (987P)	F41
NEOCOLIPOR	X	X	X	X	X	X
Traditionele vaccins	X	X	-	X	X	-

NEOCOLIPOR® - Reg. N° 9809 (EU/2/98/008/003) - U.D.D. - Doel: dieren: zeugen en gelten. Samenstelling: per dosis van 2 ml: aanhechtingsfactoren F4 (F4ab, F4ac, F4ad), tenminste 2/3 SAU* - aanhechtingsfactoren F5, tenminste 1/2 SAU - aanhechtingsfactoren F6, tenminste 1/4 SAU - aanhechtingsfactoren F41, tenminste 1/2 SAU - Adjuvans AP*** als hydroxide (7/1 SAU) hoeveelheid voldoende om in (max) een agglutinate-antischuim met van 1 kg (10 ml) te verkrijgen. **Indicaties:** geïmactueerd vaccin met adjuvans voor de reductie van neonatale enterotoxose bij biggen, veroorzaakt door *E. coli* stammen met de aanhechtingsfactoren F4ab, F4ac, F4ad, F5, F6 en F41. **Dosering:** een dosis van 2 ml intramusculair in de nek achter het oor, toedienen volgens onderstaande doseringsschema. Basisvaccinatie: 1e injectie 5 tot 7 weken voor de verwachte werpdatum en 2e injectie 2 weken voor de verwachte werpdatum. Herhalingsvaccinatie: 1 injectie twee weken voor iedere volgende verwachte werpdatum. **Contra-indicaties:** geen. **Bijwerkingen:** geen. **Wachtijd:** nul dagen. Voor verdere informatie: zie bijdrager of beschikbaar bij Merial B.V., Boeykenkeweg 6-8, 1185 XE Amstelveen. © Geregistreerd handelsmerk van Merial. © Merial 2002. Alle rechten voorbehouden. Matt Art. 10457/1002. NEONL0902-01. Foto: Geert Bisterveld. *Diarrée ten gevolge van *E. coli*.

MERIAL B.V.
Postbus 338
1180 AH Amstelveen

Schadevergoeding?

I. Boissevain

Veterinair tuchtrecht

Tijdens een tuchtprocedure komt het zeer regelmatig voor dat een boze eigenaar schadevergoeding eist van de dierenarts, ofwel 'eist' dat de rekening wordt kwijtgescholden. Kan dit en hoe zit dat?

Schadevergoeding in soorten en maten

Schadevergoeding, of liever gezegd, de eis dat schade wordt vergoed is aanleiding voor vele rechtszaken en een heleboel papierwerk. Verzekeraars varen daar wel bij... De meeste rechtszaken over schadevergoeding hebben (gelukkig) niets te maken met Veterinair Tuchtrecht. Schadevergoedingszaken horen thuis bij de civiele rechter (ook wel burgerlijk rechter genoemd) en lopen uiteen van vergoedingen voor een kapotte vaas, tot smartengeld voor nabestaanden. De kern van schadevergoeding is dat de één financieel opdraait voor schade aan een ander. In andere landen kunnen de meest bizarre situaties leiden tot miljoenenclaims, maar in Nederland komt dat niet of nauwelijks voor, omdat ons rechtssysteem rekening houdt met 'redelijkheid en billijkheid'. Het zal daarmee hier niet snel gebeuren dat iemand die zijn hondje in de magnetron wil laten drogen vervolgens de fabrikant kan aanklagen omdat in de gebruiksaanwijzing niet stond dat je geen hondjes in het apparaat mag stoppen.

Schadevergoeding in Tuchtrecht

Het - veterinair - Tuchtrecht is niet hetzelfde als het civiele recht. Een eigenaar die een klacht bij het Tuchtcollege indient, kan tegelijk een civiele procedure starten en andersom, waarbij het overigens zeer goed mogelijk is dat de ene procedure in de andere wordt betrokken. Zo zal een civiele rechter die een uitspraak moet doen over de aansprakelijkheid van een dierenarts bijvoorbeeld wel kunnen kijken naar de uitspraak van het Tuchtcollege over het handelen van deze dierenarts, en zijn conclusies mede op de uitspraak van het Tuchtcollege kunnen baseren.

Betekent dat, dat een dierenarts per definitie geen eis tot schadevergoeding hoeft te vrezen als er geen civielrechtelijke procedure wordt aangespannen? Nee. De Wet op de Uitoefening van de Diergeneeskunde (waarin de Tuchtrechtelijke procedures zijn vastgelegd) heeft bepaald dat de aangeklaagde dierenarts (of paraveterinair, verloskundige of castrateur) ook veroordeeld kan worden tot schadevergoeding. Dat kan echter alléén als er een voorwaardelijke boete of een voorwaardelijke schorsing is opgelegd. De schadevergoeding geldt dan als voorwaarde voor het wel of niet laten ingaan van de straf.

Met andere woorden: een dierenarts kan door het Tuchtcollege opgelegd krijgen dat hij schadevergoeding moet betalen aan de eigenaar. Doet hij dit naar behoren, dan hoeft hij de boete niet te betalen of wordt hij niet geschorst. Doet de dierenarts dit niet (binnen de gestelde termijn), dan kan de opgelegde voorwaardelijke boete of voorwaardelijke schorsing alsnog ingaan. Het is daarmee het één of het ander.

Maakt het wat uit, een boete of een schadevergoeding? Jazeker! Een boete vervalt aan de Staat, terwijl de eigenaar de schadevergoeding ontvangt. Daarnaast is het bedrag van de boete aan een maximum gebonden, en de schadevergoeding niet.

Gaat het nu claims regenen?

Zoals al gezegd, schadevergoeding kan alleen worden opgelegd bij een voorwaardelijke boete of - schorsing. Dat betekent dat alle klachten bij het Tuchtcollege waarbij schadevergoeding of kwijtschelden van de rekening wordt geëist en die resulteren in een ongegrondverklaring, waarschuwing of berisping, nooit kunnen uitdraaien op een tuchtrechtelijke schadevergoedingsplicht. Uiteraard staat het de eigenaar vrij om alsnog een civiele procedure aan te spannen, maar gezien de tijd en de kosten die daarmee gemoeid zijn zal dat niet vaak voorkomen.

Ook in de uitspraken van het Tuchtcollege komt het toewijzen van schadevergoeding aan de eigenaar weinig voor. Het belangrijkste voorbeeld deed zich voor in 1999, waarbij een dierenarts werd veroordeeld voor actieve fraude met de keuringsrapporten van een paard. Er was geen sprake van een slordige keuring, maar van het veranderen van cijfers met betrekking tot de straalbeentjes. Dit kwam door toeval aan het licht, maar daardoor bleek pas in een zeer laat stadium dat de eigenaar een paard had gekocht wat door zware hoefkatrol totaal ongeschikt was voor het zware dressuurwerk waarvoor het was aangeschaft. Niet alleen heeft het paard hierdoor geleden onder een te zware training, de eigenaar werd opgezaagd met de verzorgingskosten en de waardevermindering van het paard. Het Tuchtcollege heeft de dierenarts toen verplicht om binnen een maand NLG 10.000 aan de eigenaar te betalen. Was het betalen van de boete (van NLG 5.000,-) dan niet voordeliger geweest? Waarschijnlijk niet, want daarbij zou dan ook een schorsing van een half jaar zijn opgelegd.

De eis om de rekening kwijt te schelden is in feite een verkapt vorm van schadevergoeding vragen en zal dan ook zelden worden gehonoreerd. Sommige dierenartsen doen het uit eigener beweging, maar door het Tuchtcollege zal dat niet snel worden opgelegd. Misschien handig om te weten?

Henk Vrieselaar

Ik weet precies
welke ik
moet hebben

Nuflor® Swine-Injectable,
de oplossing voor
luchtwegaandoeningen
bij varkens

- Doeltreffend fenicol • Snelle en langdurige activiteit
- Veilig voor mens en dier • Rendabel

Benaming: NUFLOR® Swine-Injectable (NL: REG NL 10053 - UDA / B: 304/S65F12). **Werkzame bestanddelen** Florfenicol 300 mg/ml. **Doeldieren** Varkens. **Indicaties** Behandeling van infecties van de luchtwegen veroorzaakt door stammen van *Actinobacillus pleuropneumoniae* en *Pasteurella multocida* die gevoelig zijn voor florfenicol. Wanneer het product gebruikt wordt, moet er eveneens een gevoeligheidstest uitgevoerd worden. **Contra-indicaties** Niet toedienen aan beren die bestemd zijn voor de fok. **Ongewenste effecten** De bijwerkingen die vaak optreden waren voorbijgaande diarree en/of perianale en rectale erythema/oedema, deze konden bij 50% van de dieren voorkomen. Deze bijwerkingen kunnen zich een week lang voordoen. Er kan een tijdelijke zwelling rond de injectieplaats optreden gedurende maximaal 5 dagen. Alle ontstekingswonden verdwijnen binnen 21 dagen. **Dosering** 15 mg/kg lichaamsgewicht (hetzij 1 ml per 20 kg) via intramusculaire injectie in de nekspieren. Deze dosis moet 2x toegediend worden met een tussenperiode van 48 uur met een 16G-naald. Er mag niet meer dan 3 ml per injectieplaats toegediend worden. Het wordt aanbevolen om de dieren te behandelen in het vroege ziektestadium en om de respons op de behandeling te evalueren binnen 48 uur na de 2e injectie. Wanneer klinische tekenen van ademhalingsstoornissen 48 uur na de laatste injectie aanhouden, moet de behandeling gewijzigd worden met een andere formulering of een ander antibioticum, welke verder gezet moet worden tot de klinische tekenen verdwenen zijn. **Wachttijden** Vlees en slachtafval*: 18 dagen. **Naam en adres van verantwoordelijke onderneming** Schering-Plough N.V./S.A., Stallestraat 73, 1180 Brussel. Verdere informatie is op aanvraag beschikbaar bij de betreffende onderneming.

"Voorzorgsbeginsel leidt tot maximale maatregelen"

Veterinair Hoofdinspecteur Henk Verburg neemt afscheid

B. Hendriks

Interview

Na vele jaren het Staatstoezicht op de Volksgezondheid in verschillende functies gediend te hebben, gaat Henk Verburg (61), Veterinair Hoofdinspecteur bij de Voedsel en Wonen Autoriteit/Keuringsdienst van Waren, gebruikmaken van de FPU-regeling. Vele fusies en reorganisaties maakte hij van dichtbij mee alsook de ontwikkelingen in de veterinaire wereld die een krachtige dierziektebestrijding maar vooral een beleid dat gericht is op dierziektepreventie noodzakelijk maken.

"Toen ik in 1967 afstudeerde", zo steekt Henk van wal, "kwam ik al snel in de vleeskeuring terecht, waar mijn interesse vooral uitging naar vleesproducten, bij de Vleeskeuringsdienst in Deventer. Later ben ik in Den Haag terechtgekomen en heb ik eigenlijk altijd in een toezichthoudende functie gezeten. De voormalige Veterinaire Inspectie, die tot het Staatstoezicht op de Volksgezondheid behoorde, was een mooie en goede club. Wij hadden geen uitvoerende taken maar vervulden een soort horzelfunctie. We konden vrijuit onderzoek doen en daar onze mening over geven.

Vervolgens was het aan de wetgever om onze constatering en adviezen in verbeterde regelgeving onder te brengen."

Je zei het al: de voormalige Veterinaire Inspectie (VI). In 1998 is de VI gefuseerd met de Keuringsdienst van Waren (KvW). Waarom was dat en hoe heeft dat uitgepakt?

"Eigenlijk was de VI te klein om zelfstandig te kunnen blijven voortbestaan. Er was altijd al veel contact met de KvW, inmiddels ook toetreden tot het Staatstoezicht op de Volksgezondheid, en toen de destijds fungerende Secretaris-Generaal Hans de Boer van VWS aandrang op verdere en diepgaande samenwerking, zijn de plannen voor een fusie en tegelijkertijd een reorganisatie van de beide diensten tot volle wasdom gekomen. In die periode werd zoets ook aan de beide directeuren overgelaten."

Je hebt die fusie uitgevoerd samen met Frans Schuring, toen directeur IGB/KvW. Geen spijt van?

"Nee, zeker niet. Op de eerste plaats omdat Schuring wel degelijk oog had voor het veterinaire gedachtegoed. Uit het oogpunt van volksgezondheid bracht de VI iets extra's mee in de vorm van een goed functionerende signalering/adviesringstaak. Die taak was bij de IGB/KvW nog niet volledig ontwikkeld. Daarnaast was het goed samenwerken met

Henk Verburg met dochter Ingrid op zijn kantoor op VWS.

Schuring. Open communicatie, zakelijk, eigenlijk heel prettig. Nee, ik heb daar zeker geen spijt van. Integendeel, ik heb er juist een heel goed gevoel bij en ik denk dat dat hele proces ook goed gelukt is. Eén van de pijlers van goed Staatstoezicht, het zogenoemde ketendenken en de daaruit voortvloeiende ketenaanpak komt nu veel beter tot zijn recht."

Iets anders is de totstandkoming van regelgeving, minder nationaal maar veel meer in EU-verband. Welke rol speelt Nederland hierin?

"We lopen op dit moment minder voor de muziek uit, zou ik willen zeggen. Voorheen vervulden de Nederlandse overheid en bedrijfsleven een voortrekkersrol. Vanwege de economische teruggang is dat wat minder geworden, simpelweg omdat het creëren van toegevoegde waarde nu eenmaal geld kost. Met bulkhandel in vlees, eieren, etcetera is dit moeilijk terug te verdienen. Vanuit de overheid zitten we natuurlijk wel in allerhande deskundigenclubs. Dat moet ook want als je invloed wilt hebben dan zul je bij de bron moeten beginnen."

Veel dierenartsen zijn werkzaam bij de RVV. Hoe zie jij de toekomst van de vleeskeuring en de plaats van de dierenarts daarin?

"Ik weet natuurlijk niet of dat het ook zo zal gaan maar wat mij betreft kan de keuring van vee en vlees beter geprivatiseerd worden. Het is eigenlijk een beetje raar dat bijvoorbeeld een autofabrikant wel verantwoordelijk is voor zijn product, terwijl in dit geval de overheid ofwel de ministeries van LNV en VWS verantwoordelijk zijn voor de veiligheid van vlees of een vleesproduct. Ik denk dat het beter is om het bedrijfsleven zelf de verantwoordelijkheid te geven. De keuring zou dan moeten gebeuren op basis van risico-evaluatie. Het onderbrengen van keurmeesters bij bedrijven of in een collectieve stichting zou een eerste stap kunnen zijn. Maar het is pas een begin en als ik kijk naar het feit dat de overgang van stukskeuring naar ketenkeuring zo'n tien jaar geduurd heeft en dat HACCP ook zeker tien jaar in beslag zal nemen, dan is private keuring niet iets dat van vandaag op morgen zijn beslag zal krijgen. Heb je eenmaal private keuring dan verandert de rol van de overheid van verantwoordelijke naar onafhankelijk toezichthouder op die private keuring, want de overheid moet natuurlijk wel blijven vrijwaren en dat kan alleen op basis van een goede borging."

Wat betekent dat voor de dierenarts die werkzaam is in de keuring?

"In ieder geval dat deze een hoog deskundigheidsniveau zal moeten bezitten, kwaliteit gaat een nog belangrijker rol spelen. Maar dat geldt tevens voor alle dierenartsen. Er zal steeds meer een beroep worden gedaan op specialismen en de meerwaarde die een dierenarts kan leveren."

Na de Klassieke Varkenspest, de MKZ-crisis hebben we nu weer te maken met de vogelpest. Zijn er mogelijkheden om dierziekten effectiever te bestrijden?

"Laat ik eerst zeggen dat het voor mij min of meer een wonder is dat we nog zo weinig dierziekten crises hebben. Als je bedenkt hoe intensief er met dieren en dierproducten over de wereld wordt gesleept dan valt het nog alleszins mee. Zeker ook vanwege het feit dat we een non-vaccinatiebeleid kennen. Nu is alles gericht op dierziektebestrijding maar je moet

volgens mij ook veel meer aandacht geven aan dierziektepreventie waarbij vaccineren natuurlijk een hulpmiddel kan zijn. Binnen de VWA zal hier voorrang aan gegeven worden om daarover te adviseren."

Met andere woorden: we moeten af van het massaal doden van dieren...

"Vanuit het oogpunt van de diergeneeskunde is dat zonder meer juist, maar we hebben ook te maken met Europese regelgeving op het gebied van voedselveiligheid, exporteisen en noem maar op. In dat kader wordt nu gekozen voor het voorzorgsbeginsel: bij geringste twijfel afkeuren en maximale maatregelen nemen. Dat heeft grote invloed op de besluitvorming. Ik ben van mening dat de risico's genuanceerder moeten worden beoordeeld. Als je dat afgewogen en goed geproportioneerd doet, kun je ook aan alternatieven denken en dat maakt het vak van dierenarts weer vele malen interessanter."

Welke rol is daarin voor de KNMvD weggelegd?

"Ik heb soms wel eens de indruk dat Den Haag voor de KNMvD een onbekende is. Je moet weten hoe de hazen hier lopen en daar een politieke antenne voor ontwikkelen. Tijdig inspringen en initiatief nemen is noodzakelijk als je invloed wilt uitoefenen. Een goed voorbeeld daarvan is het MKZ-standpunt van de KNMvD. Door daar zelf mee te komen wordt er gewicht aan toegekend en speelt dat in de Europese besluitvorming hierover op dit moment zeker mee."

Henk Verburg studeerde in 1967 af in de diergeneeskunde. Al snel kwam hij in de vleeskeuring terecht en na enige jaren werd hij adjunct-directeur van de gemeentelijke vleeskeuringsdienst in Deventer. In die periode was hij ook secretaris van het afdelingsbestuur van de KNMvD en de Kring Deventer. In 1980 werd Henk gevraagd om naar Den Haag te komen om daar bij de toenmalige Personele Unie van de Veterinaire Dienst (LNV) en Veterinaire Inspectie (VWS) te gaan werken. Toen in 1985 de Personele Unie werd opgeheven en in plaats daarvan de RVV en de Veterinaire Inspectie (VI) ontstonden, verhuisde Henk mee naar de VI bij het ministerie van VWS. In 1989 werd hij benoemd tot plaatsvervangend Hoofdinspecteur en in 1993 volgde hij de heer Zegers op als Hoofdinspecteur van de VI. Na de fusie met de KvW vervulde hij tevens de functie van plaatsvervangend Algemeen Directeur van de KvW. Henk zal worden opgevolgd door Peter van der Wal, voorheen werkzaam als hoofd afdeling dierziekten bij de Centrale Directie van de RVV.

Het dopingonderzoek bij paarden en de rol van de behandelend dierenarts

H.J. Breukink

Berichten en verslagen

Bij de behandeling van tuchtzaken door de tuchtcommissies van KNHS, KWPN of NDR (straks KNHRV) in verband met het gebruik van ongeoorloofde middelen, komt nagenoeg altijd de rol van de behandelend dierenarts ter sprake. Dat is niet zo vreemd omdat de bij dopingcontrole aangetroffen stoffen

meestal medicijnen betreffen die dagelijks in de praktijk van de geneeskunde van het paard worden toegepast.

Tijdens de KWPN-hengstenkeuringen in het seizoen 2002/2003 werden in de urine of het bloed van 'ad random' geselecteerde hengsten de volgende stoffen aangetroffen:

Clenbuterol
Dembrexine
Dexamethason
Flumixine
Mefenaminezuur
Nalbuphine
Oxyphenylbutazon en
Phenylbutazon.

In sommige gevallen werd een combinatie van deze stoffen gevonden. De laatste vier stoffen zijn in Nederland niet of niet meer voor paarden geregistreerd.

Tuchtraad

In alle gevallen heeft het geleid tot een behandeling voor de tuchtraad omdat, met uitzondering van het dembexine, de betreffende stoffen bepaalde onvolkomenheden bij de voor-gebrachte hengsten kunnen maskeren. Bij de behandeling voor de tuchtraad werd door de betrokken eigenaar veelal verklaard dat de medicijnen door of in overleg met de dierenarts waren toegediend. Daarbij zou de betrokken dierenarts niet of onvoldoende gewaarschuwd hebben voor de mogelijkheid dat het gebruikte middel bij de dopingcontrole tijdens de keuring zou kunnen worden gevonden. In twee gevallen verklaarde de dierenarts van mening te zijn geweest dat de betreffende stoffen tijdens de keuring niet meer aantoonbaar zouden zijn. In één geval betrof het een poeder afkomstig uit het buitenland dat achteraf mefenaminezuur bleek te bevatten.

Waarheid?

Het is voor een tuchtraad uiteraard onmogelijk na te gaan of de betrokkene de waarheid spreekt. Wanneer de waarheid geweld wordt aangedaan kan de dierenarts buiten zijn schuld in een kwaad daglicht worden geplaatst. Dierenartsen die er vanuit waren gegaan dat de gebruikte middelen niet meer aantoonbaar zouden zijn, beriepen zich op de door dopinglaboratoria en andere instanties afgegeven richtlijnen voor wachttermijnen. Men vergeet daarbij echter dat bij elke pu-

blicatie over dergelijke wachttermijnen altijd wordt gewezen op het feit dat deze vaak berusten op onderzoek bij een klein aantal paarden en dat daarnaast allerlei factoren van invloed kunnen zijn op de uitscheidingsduur van dergelijke stoffen. Van niet-geregistreerde stoffen zijn adviezen voor wachttermijnen voor dopingcontrole meestal niet voorhanden en in zulke gevallen is het dan ook onverstandig er vanuit te gaan dat men met een korte wachttermijn kan volstaan.

Voor de tuchtraad is de discussie over wachttermijnen niet zo interessant. Het staat immers vast dat de betreffende stof in het paard aanwezig was tijdens de keuring. Toch proberen de betrokken eigenaren hun dierenarts in het proces te betrekken in de hoop daarmee een lichtere straf te krijgen. Bovendien bestaat de mogelijkheid dat de eigenaren na een veroordeling een claim bij hun dierenarts indienen.

Niet gezond? geen keuring

Voor de KWPN is de zaak eenvoudig. Paarden die niet gezond zijn en als gevolg daarvan medicijnen nodig hebben, horen niet thuis op een keuring. Deze paarden kunnen later als ze zijn genezen alsnog een kans krijgen bij een keuring. Het heeft dan ook geen zin om de eigenaar in geval van een noodzakelijke behandeling een brief mee te geven over de aard van de aandoening en de gebruikte medicijnen. Het betreffende paard wordt niet gekeurd en naar een volgende keuring verwezen.

De behandelend dierenarts die geconfronteerd wordt met paarden die binnenkort naar een keuring moeten, dienen zich ervan bewust te zijn dat er tijdens deze keuring geen ongeoorloofde middelen in het paard aanwezig mogen zijn. De sport- en fokkerij-organisatie hanteren dezelfde lijsten van ongeoorloofde middelen en de betreffende lijsten zijn voorzover men ze nog niet kent, bij de organisatie op te vragen. Er moet nadrukkelijk rekening worden gehouden met de betrekkelijkheid van de opgegeven wachttermijnen, zo die voorhanden zijn. Wanneer er van een middel geen wachttermijn bekend is, kan men bij het noodzakelijk gebruik ervan het beste met een lange wachttermijn rekeninghouden. In dergelijke gevallen wordt geadviseerd tenminste acht dagen als wachttermijn aan te houden.

Een aantal eigenaren koos ervoor een contra-expertise te laten doen. Dat is natuurlijk hun goed recht, maar de eigenaar betaalt de, niet geringe, kosten van deze contra-expertise, behalve als blijkt dat de aanwezigheid van een bepaalde stof niet wordt bevestigd. De analysetechnieken die de moderne dopinglaboratoria hanteren zijn echter zodanig dat een vergissing nagenoeg is uitgesloten. Het is dan ook meestal zonde van het geld.

Literatuur

1. Breukink H.J. Risico's bij behandelen sportpaarden. Brief aan de redactie. Tijdschr Diergeneeskd 1999, deel 124: 91.
2. N.N. Lijst verboden middelen voor sportpaarden. Tijdschr Diergeneeskd 2000, deel 125: 395.

Dirofilariose (Hartworm)

P.A.M. Overgaauw

Inleiding

De Filarioidea kenmerken zich doordat deze parasieten diep in het lichaam (holten, bindweefsels of bloedvaten) aanwezig zijn en voor besmetting afhankelijk zijn van bloedzuigende geleedpotigen. De belangrijkste vertegenwoordiger bij de hond en de kat is de *Dirofilaria immitis*, een dunne nematode die hartwormziekte veroorzaakt. De cyclus is indirect, met meer dan zestig soorten muggen die kunnen optreden als tussengastheer en vector. De volwassen wormen (12 tot 30 cm lang) bevinden zich voornamelijk in de longarteriën; bij zware infecties kunnen ze ook in het rechter hart en sporadisch in de vena cava worden aangetroffen. De parasiet komt voor in Noord-Amerika, Latijns-Amerika, het Caraïbisch gebied, Afrika, Azië, Australië en Zuid- en Midden-Europese landen, tot zelfs in Noord-Oost Frankrijk. Bij de kat wordt de infectie, mede dankzij de beschikbaarheid van betere diagnostische tests, steeds vaker aangetroffen. Diverse zoogdieren, waaronder de mens, kunnen in sporadische gevallen optreden als oneigenlijke gastheer. De levenscyclus van de parasiet wordt dan niet voltooid (dead-end host). De larven kunnen subcutane beschadigingen veroorzaken en worden, wanneer ze een somatische migratie doormaken, ingekapseld in de longen waar ze uiteindelijk verkalken. Het risico bij de mens hierbij is vooral de kans op verwarring met de aanwezigheid van een longtumor, met onnodige behandelingen en operaties als gevolg.

Klinische verschijnselen

De volwassen wormen produceren microfilarieën die tot 2,5 jaar in het bloed kunnen circuleren. Wanneer een mug bloed opneemt van een besmet dier worden tevens microfilarieën opgenomen, die zich binnen twee tot drie weken ontwikkelen tot infectieuze larven. Bij een bloedmaaltijd besmetten deze weer een volgende gastheer. Na zeventig tot honderdtien dagen groei in de subcutane weefsels migreren de larven naar de thorax en penetreren de bloedvaten. Binnen drie maanden zijn ze volwassen en worden er weer nieuwe microfilarieën geproduceerd (prepatente periode van zes à zeven maanden). De levensduur van de volwassen worm wordt wel op vijf jaar geschat. Bij de kat blijven de wormen kleiner en leven ze korter (twee tot drie jaar) dan bij de hond. De infectie kan spontaan verdwijnen, waarschijnlijk door een veel sterkere afweerreactie dan bij de hond. Ook verschijnen er maar zelden larven in de bloedbaan van de kat.

Migrerende larven veroorzaken nauwelijks beschadiging aan de weefsels en tijdens de prepatente periode zijn er geen klinische verschijnselen aanwezig. Volwassen wormen veroorzaken daarentegen beschadiging van het vaatendotheel (endarteritis) en thrombo-embolie van de longslagader (A. pulmonalis). Uiteindelijk leidt dit bij de hond tot pneumonie, pulmonaire hypertensie, rechter ventrikel hypertrofie of dilatatie met decompensatie en vergroting van de rechter hart helft. Bij de kat treedt, in tegenstelling tot bij de hond, geen rechter hartfalen op. Veel katten zijn asymptomatisch of de verschijnselen blijven beperkt tot gewichtsverlies, ademha-

lingsproblemen en non-specifieke symptomen.

Bij de hond verlopen infecties van minder dan dertig wormen gewoonlijk subklinisch. Bij klinische symptomen, zoals een lichte hoest en een snelle vermoeidheid bij inspanning, zijn meestal meer dan vijftig wormen aanwezig. Meer dan de helft van de katten vertoont in de ziektegeschiedenis

hoesten of astmatische klachten. Een onverklaard verschijnsel bij de kat is dat tot wel veertig procent van de patiënten chronisch braakt.

Bij ernstige chronische infecties zijn de vermoeidheid en de hoest meer uitgesproken en kunnen verder gewichtsverlies, sloomheid, hepatomegalie, ascites, anemie, flauwtes en respiratoire verschijnselen als dyspnoe, tachypnoe en ophoesten van bloed of bloederig sputum worden waargenomen. In de laatste fase ontwikkelt zich leverstuwung, ascites en immunogemedieerde glomerulonefritis met nieramyloidose.

Bij een acute infectie migreren vele parasieten actief vanuit de longarteriën naar de rechter ventrikel en soms ook de vena cava. Dit kan leiden tot het zogenaamde 'vena cava syndroom', gekenmerkt door acute verzwakking, anorexie, dyspnoe, hypovolemische shock, anemie, intravasculaire hemolyse en diffuse intravasale stolling. Het acute vena cava syndroom kan optreden bij een gevoelige hond in een niet-endemisch gebied, zoals Nederland of België, na verblijf in een besmet gebied. Acute sterfte is ook mogelijk.

Diagnose

De diagnose kan worden gesteld met behulp van:

- *De anamnese:* verblijf in een endemisch gebied en blootstelling aan muggen. Dit kan langer geleden zijn (prepatente periode > zes maanden).
- *De symptomen.*

Longslagader van hond met hartwormziekte. Foto: Afdeling Parasitologie en Tropische Diergeneeskunde, Faculteit der Diergeneeskunde.

- *Het aantonen van microfilarïen* (ongeveer 300 µm lang) in verse of gekleurde uitstrijkjes van perifeer bloed of uit bloed uit een hematocrietbuisje, vlak onder de buffy coat. Er is geen variatie in microfilarïen gedurende het seizoen of de dag en de microfilarïen zijn tot wel 2,5 jaar na de dood van volwassen wormen in de circulatie aanwezig.
- *Het aantonen van circulerend Dirofilaria-antigeen* met een elisa-test (UKG-Lab Utrecht). Bij de kat is deze test weinig specifiek, maar indien positief wel een bevestiging van de diagnose.

Behandeling

Bij de hond met een chronische dirofilariosis wordt gestart met een antiparasitaire behandeling en ondersteunende therapie. Dit is echter niet zonder gevaar. De te gebruiken producten zijn toxisch en door het afsterven van de hartwormen kan trombose in de longen optreden. Bovendien is geen enkel product werkzaam tegen zowel larvale stadia en volwassen wormen als de microfilarïen. Van de adulticide middelen is het arsenicumpreparaat melarsomine dihydrochloride (2,5 mg/kg IM op twee achtereenvolgende dagen) het meest werkzaam. De tweedaagse kuur dient twee maanden later herhaald te worden om een eventuele restinfectie te elimineren. Het dier moet na een behandeling gedurende minimaal drie weken dagelijks gecontroleerd worden en strikte hokrust krijgen.

Zes weken na de laatste behandeling wordt een microfilaricidebehandeling ingesteld. Om anafylactische reacties door plotseling vrijkomende, grote hoeveelheden microfilarieel antigeen te voorkomen, kan het beste gestart worden met preventieve, lage doses microfilaricide middelen zoals selamectine (Stronghold®) of milbemycine (Program Plus®). Op deze wijze worden de microfilarïen langzaam, gedurende een periode van zes maanden, verwijderd uit het

lichaam. De behandeling van het acute vena cava syndroom bestaat uit een onmiddellijke, chirurgische verwijdering van de wormen uit het hart en de vena cava. Het effect van de behandeling kan worden gecontroleerd door middel van onderzoek op microfilarïen drie weken na de microfilarie therapie of met een elisa-test twaalf weken na de adulticide therapie. Bij de kat is een adulticide therapie door de ernstige bijwerkingen niet mogelijk. Wanneer er geen radiologische longveranderingen aanwezig zijn, wordt geadviseerd om niet te behandelen. Bij klinische symptomen kan symptomatisch behandeld worden, aangevuld met corticosteroïden.

Preventie

Het beste advies is om de hond of kat thuis te laten wanneer gereisd wordt naar gebieden waar de hartworm endemisch aanwezig is. Wanneer het dier wel meegenomen wordt naar enzoötische gebieden, dan is een preventieve behandeling van de dieren noodzakelijk. Hiervoor kan maandelijks selamectine of milbemycine worden gebruikt, te beginnen één maand voor vertrek en een laatste toediening na vertrek uit het gebied. Door de toepassing van deze middelen is inmiddels de prevalentie van hartworm bij de hond in een land als Italië gedaald van vijftig procent naar vijftien tot negentien procent. In Nederland wordt hartworm als importziekte nog weinig gerapporteerd of gevonden in bloedmonsters met deze aanvraag (mondelinge mededeling UKG-Lab). Dit kan het gevolg zijn van het feit dat de ziekte niet zo snel wordt overgebracht tijdens een verblijf van enkele weken in endemisch gebied; de ziekte niet wordt herkend ook omdat er niet aan deze oorzaak wordt gedacht door de langere periode die ligt tussen besmetting en verschijnselen of omdat de infectie misschien subklinisch aanwezig is door de aanwezigheid van een klein aantal parasieten.

FIDIN Antibioticarapportage 2002

Opgesteld door de FIDIN Werkgroep Antibioticumbeleid

In het beleid om antibioticumresistentie in de humane en veterinaire geneeskunde tegen te gaan, vormt monitoring een belangrijk aspect. Daarbij gaat het om monitoring van antibioticumresistentie en het verbruik van antibiotica.

Een gecoördineerde monitoring van antibioticumresistentie bij dieren komt in Nederland moeizaam op gang. Ondanks de toezegging van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport aan de Tweede Kamer eind 2001, dat een dergelijk programma zou worden opgezet, blijken onvoldoende middelen en beleidsmatige ondersteuning aanwezig om een gecoördineerd programma op de rails te krijgen. Dit baart de FIDIN zorgen. Derhalve heeft de FIDIN zich samen met de KNMvD en de Faculteit der Diergeneeskunde, tot de ministers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij gewend, om aandacht te vragen voor het belang om een gecoördineerde monitoring op te zetten.

Monitoring van antibioticumresistentie is een elementair onderdeel voor het bepalen van beleid om verspreiding van antibioticumresistentie te voorkomen en draagt bij aan een verantwoord antibioticumgebruik. Daarbij is van belang dat de monitoring wordt opgezet volgens een geharmoniseerd model, zodat gegevens uit verschillende landen met elkaar kunnen worden vergeleken. De richtlijnen van de OIE inzake de harmonisatie van nationale resistentiemonitoring en surveillance-programma's bij dieren, kunnen daarbij als basis dienen.

Naast de monitoring van antibioticumresistentie is het van belang om de hoeveelheden antibiotica die bij mens en dier worden gebruikt te monitoren. Ook al bestaat er geen lineaire relatie tussen het veelvuldig gebruik van een bepaald antibioticum en resistentieontwikkeling, wordt toch aangenomen dat een toename in gebruik kan leiden tot een afname in gevoeligheid van bacteriën die daaraan worden blootgesteld. De FIDIN onderkent dit belang en werkt sinds 1992 mee aan een schatting van de verbruikcijfers van antibiotica

bij landbouwhuisdieren in Nederland¹. Sinds 1999 publiceert de FIDIN een jaarlijkse rapportage, gebaseerd op een onafhankelijk en gevalideerd informatiesysteem waarin de leden van de FIDIN hun afzetgegevens van antibiotica melden.

De verschillende antibiotica zijn ingedeeld in zes hoofdgroepen. Producten die zijn geregistreerd voor één bepaald doeldier, zijn opgenomen in de betreffende diergroep. Producten die bij meerdere doeldieren kunnen worden toegepast, zijn ondergebracht in de groep multi-species. Deze laatste groep vertegenwoordigt bijna zeventig procent van het totale antibioticumgebruik. De leden van de FIDIN hebben geen betrouwbaar inzicht bij welk doeldier de multi-species middelen exact worden toegepast. Onderzoek dat de Faculteit der Diergeneeskunde hiernaar verricht, kan daarover mogelijk meer duidelijkheid geven.

De FIDIN-leden vertegenwoordigen niet de totale Nederlandse markt voor diergeneesmiddelen. Dit kan leiden tot een maximale afwijking van de cijfers van vijf procent.

Resultaten van de monitoring

Gebaseerd op het hierboven beschreven monitoringsysteem, is de volgende afzet van verschillende groepen van antibiotica gemeten:

Groepen antibiotica	kg actieve stof (x 1000) in 2002	toename t.o.v. 2001	% van het totale gebruik
Penicillinen/cefalosporinen	40	0 %	10 %
Tetracyclinen	225	6 %	56 %
Macroliden	20	10 %	5 %
Aminoglycosiden	10	- 8 %	2 %
Fluorochinolonen	6	- 1 %	1 %
Trimethoprim/sulfa's	94	0 %	23 %
Andere	11	7 %	3 %
Totaal	402	3 %	100 %

In vergelijking tot 2001, is het totale door de FIDIN-leden gerapporteerde diergeneeskundige gebruik in kilogrammen actieve stof met ruim drie procent toegenomen. De indeling in categorieën is tussen 2001 en 2002 onveranderd gebleven. Twee categorieën (tetracyclinen en trimethoprim/sulfa's) vertegenwoordigen meer dan 75 procent van het totale diergeneeskundige gebruik. Dit cijfer benadrukt de continue waardering van dierenartsen voor 'oude' antibiotica – sulfa's werden ontdekt in de 30-er en 40-er jaren, tetracyclinen en trimethoprim in respectievelijk 1953 en 1962. Ook het volgen

van de formularia draagt bij aan het gebruik van oudere middelen. De nieuwere fluorochinolonen vertegenwoordigen slechts één procent van het totale gebruik.

Naar diersoort kunnen de verbruikcijfers als volgt worden uitgesplitst:

Diersoorten	Kg actieve stof (x 1000) in 2002	toename t.o.v. 2001		% van het totale gebruik
		kg (x1000)	%	
Multi-species	285	22	8 %	70 %
Rund/kalf	47	-4	-7 %	12 %
Varken	62	-2	-3 %	15 %
Pluimvee	6	-2	-22 %	2 %
Gezelschapsdieren	2	0	0 %	1 %
Totaal	402	11	3 %	100 %

De groep multi-species is verreweg de grootste groep met ruim zeventig procent van het gebruik. Dit zijn vooral producten die voor verschillende soorten landbouwhuisdieren zijn geregistreerd. Het is voor de FIDIN niet mogelijk te achterhalen welke de precieze verdeling tussen species is; daarom is een verdere onderverdeling van deze groep achterwege gelaten. De hoeveelheid werkzame stof kan worden gerelateerd aan het aantal dieren, dierziekten en de potentie van de gebruikte werkzame stoffen. Tegenover een geringe daling van de veestapel staat een toename van het aantal kilogrammen werkzame stof. De veestapel is in 2002 ten opzichte van 2001 als volgt gewijzigd; het aantal runderen van 4,0 naar 3,9 miljoen dieren, het aantal varkens van 13,1 naar 11,7 miljoen dieren en de aantallen pluimvee van 100 naar 101 miljoen kippen². De toename in hoeveelheid werkzame stof van antibiotica (met name oxytetracycline) kan worden verklaard door een verschuiving van duurdere, potente middelen naar goedkopere, minder potente middelen. Van middelen in deze laatste groep dient meestal een hogere dosering te worden gegeven, waardoor er minder dieren mee kunnen worden behandeld. Het is aannemelijk dat daardoor het aantal behandelingen (doses) in 2002 is afgenomen. Verder valt niet uit te sluiten dat er een toename in het gebruik van therapeutische antibiotica is ontstaan als gevolg van het verbod op bepaalde antimicrobiële groeibevorderaars per 1 juli 1999.

Conclusies

- De FIDIN hecht belang aan de opzet van een gecoördineerd en geharmoniseerd programma voor de monitoring van antibioticumresistentie. Met haar jaarlijkse publicatie van de afzet van antibiotica beoogt de FIDIN aan een ge-

¹ Zie de publicatie: Verbruikcijfers van antibacteriële diergeneesmiddelen bij landbouwhuisdieren, A. Pijpers, J. Fink-Gremmels, J. van Turnhout, februari 1998.

² CBS Landbouwtelling 2002.

integreerd monitoringssysteem bij te dragen.

- Meer dan 75 procent van het totale diergeneeskundig gebruik van antibiotica bestaat uit tetracyclinen en trimethoprim-sulfa combinaties, relatief 'oude' middelen. Eén procent bestaat uit het gebruik van de meer recent geïntroduceerde fluorochinolonen.
- Ruim zeventig procent van het totale gebruik betreft multi-species producten met indicaties voor gebruik bij

meerdere diersoorten. Het opsplitsen van dit gebruik naar individuele species valt voor de FIDIN moeilijk betrouwbaar te realiseren.

- Bij de interpretatie van kilogrammen werkzame stof dient rekening te worden gehouden met het verschil in doseringen van potente en minder potente antibiotica.

Voor vragen kunt u contact opnemen met het FIDIN secretariaat, mr. drs. J.F. Schutte, telefoon: (070) 3514851, e-mail: fidin@fidin.nl

FIDIN op internationaal niveau actief betrokken

IFAH-Europe nieuwe internationale belangenbehartiger

Sinds begin 2003 behartigt IFAH-Europe (International Federation of Animal Health-Europe) de belangen van de diergeneesmiddelenindustrie in Europa. IFAH-Europe heeft hiermee de rol van FEDESA overgenomen. De FIDIN, vereniging van Fabrikanten en Importeurs van Diergeneesmiddelen In Nederland, maakt deel uit van IFAH, gevestigd in Brussel. Leden van IFAH zijn nationale associaties, een aantal regionale organisaties en twaalf grote internationale producenten van diergeneesmiddelen.

IFAH is de mondiale belangenbehartiger van producenten van diergeneesmiddelen en heeft als doelstelling te komen tot een geharmoniseerd, wetenschappelijk gebaseerd kader van regelgeving en tot een klimaat waarin de diergeneesmiddelenindustrie via innovatie kan bijdragen aan gezond en veilig voedsel en aan een hoog niveau van diergezondheid en dierenwelzijn. IFAH voert namens haar leden onder meer overleg met overheden en onderhoudt belangrijke contacten met internationale organisaties zoals de OECD, WHO, OIE, Codex, en de WTO.

IFAH-Europe

IFAH-Europe vertegenwoordigt de diergeneesmiddelenindustrie in Europa. IFAH-Europe is een belangrijke divisie

van IFAH en vertegenwoordigt zestien nationale associaties - waarbij zowel lokale middelgrote en kleinere producenten als internationale producenten zijn aangesloten - en zestien grote Europese bedrijven. IFAH-Europe treedt op als aanspreekpunt en woordvoerder namens de Europese diergeneesmiddelenindustrie in de richting van de Europese instellingen in Brussel.

IFAH-Europe Council

IFAH-Europe wordt bestuurd door de IFAH-Europe Council, die wordt ondersteund door een aantal operationele commissies en de staf van IFAH-Europe. De IFAH-Europe Council vertegenwoordigt de Europese industrie in zaken met Europese autoriteiten en andere organisaties. De FIDIN is actief bij het Europese beleid betrokken. In 2003 en 2004 maakt FIDIN-directeur Maritza van Assen deel uit van de IFAH-Europe Council. Daarnaast is de FIDIN voorzitter van de CNA (Committee of National Associations), dat onderdeel uitmaakt van IFAH-Europe Council. In de CNA zijn de nationale associaties uit veertien Europese landen vertegenwoordigd.

Meer informatie over IFAH en IFAH-Europe is te vinden via www.ifah-sec.org, meer informatie over de FIDIN is te vinden via www.fidin.nl.

Jonge onderzoekers grijpen kansen

P. van Gulick

Het Professor Tielen Fonds (PTF) werd opgericht door het organisatiecomité van het tiende Congress on Animal Hygiene in Maastricht in 2000 om jonge onderzoekers uit ontwikkelingslanden de kans te geven om internationale veterinaire congressen te bezoeken. Het bestuur van het PTF is ervan overtuigd, dat dit een goede mogelijkheid biedt om de internationale wetenschappelijke kennis van dieren ook naar de ontwikkelingslanden te verspreiden. Het draagt er verder toe bij jonge onderzoekers op veterinair gebied in deze landen de kans te geven om zich verder te ontplooiën.

Financiën

De gelden van het PTF zijn afkomstig van bijdragen vanuit het (veterinaire) bedrijfsleven en van individuele dierenartsen. De eerste aanzet werd gemaakt via sponsoring rond het congres in 2000. Maar ook daarna is er een constante stroom van bijdragen blijven bestaan. Telkens als er een jubileum te vieren is, een afscheidsreceptie is of er een nieuwe praktijk of bedrijf wordt geopend, stuurt de PTF een brief met gelukwensen en vraagt tegelijkertijd aandacht voor de jonge collega's in ontwikkelingslanden. Het bestuur van het PTF brengt deze mogelijkheid voor jonge onderzoekers via landsver-

tegenwoordigers van het ISAH in ontwikkelingslanden onder de aandacht van potentiële kandidaten. Aanvragen kunnen worden ingediend bij de secretaris van het PTF. Bij de selectie van de kandidaten wordt een aantal uitgangspunten gehanteerd. De onderzoeker moet een academische studie hebben afgerond, moet jonger dan dertig à vijfendertig jaar zijn, moet al een of enkele publicaties op zijn naam hebben en moet zelf een paper of poster op het congres, wat hij wil bezoeken, presenteren.

De bijdrage van het PTF bestaat uit een bijdrage in de congres- en verblijfskosten (ongeveer 500 euro) en een bijdrage van maximaal 500 euro in de reiskosten voor diegenen die een verre vliegreis voor het bezoek aan het congres moeten afleggen. Vanaf 2000 werden 42 aanvragen voor een totaal bedrag van 41.500 euro toegewezen.

Belangstelling

Er is grote belangstelling voor een bijdrage uit het PTF. Vanaf 2000 hebben reeds 75 jonge onderzoekers een beroep gedaan op het fonds. Hiervan werden er op grond van de selectiecriteria 42 toegewezen. De onderzoekers kwamen uit de volgende landen: Estland, Slowakije, Tanzania, Mexico, Polen, Oekraïne, Hongarije, Brazilië, Nigeria, Argentinië, Kroatië, Albanië, India, Cuba, Bolivia, Filippijnen, Zimbabwe, Syrië, Rusland, Uruguay, Bulgarije en El Salvador. Bij de gepresenteerde papers en posters werd vooral aandacht besteed aan de primaire ziekteproblemen in die landen, zoals parasitaire aandoeningen, epidemische ziekten en zoönosen. Enkele lezingen waren gewijd aan de veterinaire opleidingen. Uit de Oost-Europese landen kwamen ook veel bijdragen over inventariserend onderzoek naar

de omgeving van het dier.

Enthousiasme

Het enthousiasme bij jonge onderzoekers is groot. Zij benutten vaak de kans die ze krijgen, om blijvende contacten te leggen met collega-onderzoekers en afspraken te maken voor verdere samenwerking.

Bahnu Pratap Singh uit India bezocht in 2000 het congres in Maastricht. Via de daar gelegde contacten is hij nu bezig met een *Master of Science* studie in Utrecht. Hij hoopt de kans te krijgen om in Utrecht te promoveren. Daarna wil hij terug naar India om de verworven kennis in praktijk te brengen.

Aland Andres uit Estland bezocht in 2000 met steun van het PTF het congres in Maastricht. Hij is nu opgeklommen tot Hoofddocent aan de Universiteit in Tartu en zal in 2008 daar het dertiende Internationaal Congress on Animal Hygiene organiseren.

Erica Alandia uit Bolivia kreeg grant van het PTF om aan het congres in Mexico deel te nemen. Zij is nu bezig met een promotieonderzoek aan de Universiteit Hohenheim bij Stuttgart. Na haar promotie keert ze terug naar Bolivia en zal daar als landvertegenwoordiger gaan optreden.

Zo zijn er vele voorbeelden van jonge onderzoekers uit ontwikkelingslanden, die via PTF een internationaal congres hebben kunnen bezoeken en daar de kans hebben gegrepen om internationale contacten op te bouwen en voor de verdere ontplooiing te benutten. Hopelijk blijven de bijdragen aan het PTF ook in de toekomst binnenkomen, zodat we nog lang jonge onderzoekers die kans kunnen geven.

Dr. P. van Gulick, secretaris PTF.

Effecten van verschillende niveaus energie en proteïne op de reproductie bij runderen

Studenten
referaten

The effects on bovine reproduction of feeding different levels of energy and protein, a review.
S.N. Pool; SR 1048/00; 29 pp.

Het interval tussen werpen en de volgende partus wordt volgens de meeste onderzoekers in sterke

mate bepaald door de lichamelijke conditie aan het begin van de lactatie en door de min of meer sterke vermagering gedurende deze eerste periode.

De conditie is te beïnvloeden door het voersysteem. Gewaakt moet echter worden voor een te sterke vetvorming. De hoeveelheid ruw eiwit die wordt opgenomen is eveneens van belang. Teveel is niet alleen nadelig voor de conceptie (te hoge pH in de geslachtsorganen) maar ook voor een economische bedrijfsvoering.

Op een en ander wordt nader ingegaan. Opgemerkt moet worden dat een hoog fysiologisch gehalte aan glucose in het bloed een stimulans is voor de afgifte van gonadotrope hormonen onder invloed van het hypothalamus-hypofyse systeem.

ACECOLON

Bij moeilijke stoelgang.

Op basis van Macrogol.

sachet
2 gram poeder

Bevat Macrogol

Bij moeilijke stoelgang
van gezelschapsdieren

ACECOLON®
Verzacht en vergemakkelijkt de stoelgang

- Voor gezelschapsdieren.
- Vergroot het volume van de ontlasting.
- Verlicht de stoelgang.
- Smaakvol bij toediening over het voer.

ACE Veterinary Products BV
Postbus 1262 - 3890 BB Zeewolde

Is de hobbykip werkelijk een gevaar voor de commerciële pluimveehouderij?

Adr. C. Voeten

Ingezonden

De afschuw rond het uitroeien van hobbykippen in enkele streken van het land heeft inmiddels een grote weerklank gevonden. Iedereen probeert argumenten te bedenken tegen deze buitengewoon dieronvriendelijke uitroeiing. De bedoeling is duidelijk: de klassieke vogelpest oftewel aviaire influenza moet in

Nederland uitgeroeid worden. Ik noem deze ziekte nu verder AI. Het is opvallend dat de meeste argumenten meer emotioneel onderbouwd zijn dan diergeneeskundig. Zodra diergeneeskundige argumenten in deze emotionele discussies gebruikt worden slaan ze vaak nergens op. Ik ben van mening dat er ook harde argumenten zijn aan te halen.

In dit artikel heb ik getracht enkele aspecten van AI nader te beschrijven. Ik heb hiervoor gebruik gemaakt van mijn kennis in de verspreiding en preventie van pluimveeziekten die ik sinds 1960 heb geleerd, van mijn ervaringen met AI die ik enkele malen in het buitenland heb opgedaan, mijn studies over een ziektekundige verwant de NCD, ervaringen van vele collega's in Nederland en gegevens van de overheid

De ziekte

De klassieke vogelpest wordt veroorzaakt door een virus uit de influenza A-groep. Een virus is een buitengewoon kleine, een honderdste van een bacterie, ziektekiem. Een virus is niet gevoelig voor een geneesmiddel, zoals bijvoorbeeld een bacterie gevoelig is voor antibiotica. Men kan een potentiële gastheer wel preventief vaccineren om influenza te voorkomen. Er zijn vele ondersoorten influenza en in de A-groep zitten ziekteverwekkers bij pluimvee; onder andere enkele soorten AI bij de kip, maar ook soorten die voor mensen, varkens of paarden gevaarlijk zijn. Soms zijn deze soorten influenza zeer kwaadaardig, terwijl andere influenzasoorten dieren kunnen besmetten zonder een spoor van ziekte na te laten.

Klassieke vogelpest in Nederland

Vooropgesteld moet worden dat iedere in Nederland gehouden kip, kalkoen, fazant en pauw en enkele andere vogelsoorten hiervoor zeer gevoelig zijn en snel aan de ziekte kunnen sterven. Opmerkingen als zouden kippen in de intensieve veehouderij hiervoor meer gevoelig zijn dan 'biologisch' gehouden kippen of hobbykippen heeft geen enkele grond. Iedere hoenderachtige is voorzover bekend even gevoelig. Voor watervogels ligt het iets anders. Deze kunnen wel besmet worden maar behoeven niet ziek te worden terwijl ze wel virusdrager zijn en antistoffen tegen AI kunnen vormen. Dit geldt zowel voor wilde als voor gedomesticeerde watervogels.

In de Gelderse vallei heeft zich nu iets zeer bijzonder afgespeeld. Hier werd op circa dertig procent van de boerenbe-

drijven met legkippen of vleeskuikens op circa dertig procent AI vastgesteld. Op circa drieduizend plaatsen treft men serieuze fokkers van hobbykippen aan of mensen die op het erf of in de tuin enkele kippen hebben lopen voor een vers eitje of voor een vriendelijk gezicht. Bij deze drieduizend, laten we ze allemaal maar hobbyisten noemen, is slechts negen maal AI vastgesteld en dat betekent bij slechts 0,3 procent van deze liefhebbers. Dit verschil van dertig procent en 0,3 procent is significant en moet velen aan het denken zetten.

De verspreiding van de ziekte

Een zieke kip die contact heeft met een gezonde kip kan dit laatste dier besmetten. De mest van een aangetast dier bevat een massa virus. Dit gebeurt in een stal maar het contact kan ook indirect verlopen. Een pluimveehouder die deze mest aan z'n schoenen mee naar buiten draagt zou het erf kunnen besmetten waar een ander zich mee bezoedelt die op zijn beurt zijn kippen besmet. Ook zijn handen en kleding kan met het virus verontreinigd zijn en ook nu kan een ander hier het slachtoffer van worden. Het virus kan het hok ook via de eieren of de verpakking van de eieren mee naar buiten gesleept worden. De overheid is van mening dat deze indirecte contacten de belangrijkste besmettingswegen zijn. Indien de overheid gelijk had zou de verspreiding via deze contacten bij hobbykippen vergelijkbaar moeten zijn met die van commerciële kippen. Het is immers onvoorstelbaar dat de hobbyisten meer hygiëne betrachten dan de professionele pluimveehouders. Mijn ervaring zowel met commerciële als met hobbypluimveehouders is dat beiden zeer goed geargumenteerde en in staat zijn hygiënische maatregelen nauwgezet uit te voeren. De uitzonderingen hierop zijn werkelijk zeldzaam. Het virus zou zich ook via de lucht kunnen verplaatsen. Experimenten hebben geleerd dat dit slechts over een zeer korte afstand plaatsvindt. De overheid gaat ervan uit dat deze luchtbesmettingen oftewel aëroge besmettingen nauwelijks of niet plaatsvinden. Maar intussen wordt een andere mogelijkheid over het hoofd gezien. Kippen verliezen de hele dag door veerfollikelcellen. Men noemt dit ook wel kippenstof. Iedereen die wel eens een uitlaat van een kippenstal gezien heeft, weet dat men daar een wittige substantie kan aantreffen. Het witte materiaal bestaat uit dit beruchte wasachtige kippenstof. Het grootste deel van deze stof kan via een mechanische ventilatie de lucht worden ingeblazen. Deze stof nu kan verontreinigd zijn met het influenzavirus en zoals het Saharazand de auto's in Nederland kan bevuild kan deze stof vele tientallen kilometers meegesleept worden. Het hangt dan van de temperatuur, de zon en de luchtvochtigheid af hoe lang het virus in leven blijft, van de windsnelheid over welke afstand dit virus meegevoerd wordt en van de windrichting waar het uiteindelijk zal 'dalen' om misschien door ventilatoren in een stal getrokken te worden. Dit indirect contact geschiedt niet massaal maar is wel de oorzaak dat tien, twintig of dertig kilometer buiten een haard

een onverwachte besmetting kan plaatsvinden. Deze wijze van verspreiden van de smetstof leidt ertoe dat dierenartsen steeds geconfronteerd worden dat de eerste zieke dieren in een stal zich in de buurt van een luchtinlaat bevinden. Dit valt ook te verwachten.

Een zeer ongunstige factor voor dit virustransport is regen dat de lucht snel schoonspoelt of zeer warme heldere zon waar het virus niet goed tegen kan. De regelmatige regen van de laatste weken is waarschijnlijk mede de oorzaak van een geringer aantal infecties.

Verschillen in ventilatie tussen hobby en 'commerciële' kippen

De commerciële eenheden zijn zeer groot: tienduizenden dieren, ze worden relatief intensief gehouden en de ventilatie vindt mechanisch plaats, massale hoeveelheden lucht worden met veel kracht naar binnen gezogen en/of naar buiten geblazen. Hobbykippen meestal in kleine eenheden, vaak niet meer dan circa tien kippen, hebben normaliter een natuurlijke ventilatie. Het spreekt vanzelf dat de productie van kippenstof bij deze kleine hoeveelheden dieren slechts een verwaarloosbare fractie is, die meestal in het pluimveehok blijft, terwijl de stof van een commercieel bedrijf met kracht naar buiten wordt gestuwd. Ook heeft een hobbyeenheid nauwelijks frisse lucht nodig als je dit vergelijkt met een commercieel bedrijf. De behoefte aan minder lucht is waarschijnlijk ook de oorzaak dat AI duidelijk minder voorkomt bij vleeskuikens en opfokdieren.

Vaccineren

De vaccinatie is het belangrijkste middel om schade van AI

te voorkomen. Ik ben er een voorstander van al het pluimvee in West-Europa tegen AI te enten en hier zijn zeer goede argumenten voor aan te voeren. Alleen het hobbypluimvee enten acht ik een kunstfout en ik ben hier geen voorstander van.

Conclusies

Samenvattend kan men zeggen dat met betrekking tot AI bij hobbypluimvee:

- Hobbypluimvee is even gevoelig voor AI als commercieel pluimvee. Er zijn geen harde gegevens dat bepaalde diersoorten of rassen een natuurlijke grotere weerstand hebben.
- Er zijn duidelijke aanwijzingen dat het virus dat AI veroorzaakt over zeer grote afstanden verplaatst kan worden. Het ziektebeeld in de stallen wijst op een verplaatsing door de lucht. Het heeft betrekkelijk weinig zin binnen een klein aantal kilometers alle pluimvee uit te roeien.
- Het virus infecteert zeer significant minder eenheden hobbydieren dan commerciële dieren. De wijze van verplaatsen en de zeer grote verschillen aan benodigde lucht zijn hier ongetwijfeld debet aan.

Om deze reden levert de draconische maatregel om al de hobbydieren te vernietigen nauwelijks een bijdrage tot de preventie van AI. Ik acht het dan ook niet opportuun al de hobbydieren te vernietigen mits iedere hobbyist de discipline op kan brengen direct zijn dierenarts te waarschuwen als hij de gezondheid van zijn pluimvee niet vertrouwt. Ik weet zeker dat hem dit vertrouwen geschonken kan worden.

Babesiose

G. Uilenberg

De postverbinding tussen Nederland en Corsica verloopt niet zo snel, maar toch kan ik niet nalaten nog te reageren op een stukje in het Tijdschrift van 1 mei, wat gisteren binnenkwam. Het gaat om twee punten in de vertaalde lezing van S. Shaw in aflevering 9 van vol. 128, pp. 288-290.

Op pagina 288 wordt vermeld dat **hematurie** één van de verschijnselen kan zijn van acute babesiose bij de hond. Gelukkig wordt op de volgende bladzijde wel vermeld dat **hemoglobininurie** bij het urineonderzoek kan worden ge-

zien. Of het woord haematurie in de oorspronkelijke lezing werd gebruikt of dat het er in de vertaling is ingeslopen weet ik niet, maar studenten uit de tijd dat ik hoogleraar voor tropische diergeneeskunde en protozoölogie was (waarbij waarschijnlijk ook de vertalende collega was) zullen zich naar ik hoop herinneren dat haemoglobininurie en niet haematurie vaak één van de symptomen van babesiose is.

Gevallen van babesiose van de hond worden vermeld bij dieren die nooit buiten Duitsland of België zijn geweest. In dit verband lijkt het zin te hebben ook te wijzen op de vermelding in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde in 1985 van een geval van babesiose bij een hond in Nederland die nooit buiten ons land was geweest.

Cursussen PAO-Diergeneeskunde

Dinsdag 24 juni 2003 organiseert PAO-Diergeneeskunde de cursus 'Introduction to the Berekenwijzer' voor de gezelschapsdierenpractici.

In deze cursus wordt aan de hand van een 'stappenplan' de financiële gang van zaken in de praktijk inzichtelijk gemaakt.

De cursus wordt georganiseerd in de Computerleerzaal Hoofdafdeling Gezondheidszorg Paard, Marburglaan Utrecht/De Uithof.

Er is nog een beperkt aantal plaatsen beschikbaar.

Docenten de heer Strawn en mevrouw drs. Strawn-Kampert, aanvang 12.30 - 21.00 uur, cursusprijs € 345,- inclusief diner.

Woensdag 25 juni 2003 organiseert PAO-D de cursus 'Het Konijn in de Gezelschapsdierenpraktijk' (cursusnummer 03/144) onder leiding van dr. J.T. Lumeij en mevrouw drs. M. de Wit.

De cursus wordt gehouden op de Hoofdafdeling Genees-

kunde van Gezelschapsdieren Utrecht/De Uithof van 13:30 tot 17.00 uur, de cursuskosten bedragen € 115,-.

Er zijn nog enkele plaatsen beschikbaar.

Vrijdag 27 en zaterdag 28 juni 2003 wordt door PAO-D de cursus: 'De Geriatrische Patiënt' (cursusnummer 03/143) onder leiding van prof. dr. E. Gruys georganiseerd. Exclusieve deskundigen uit Nederland, Engeland en Amerika voeren u naar bewustwording van de geriatrische problematiek van gezelschapsdieren en de veterinaire aanpak ervan, het praktijkmanagement, de marketing van het verouderingsitem en hoe men via de voeding kan inspelen op de veranderde behoeften.

De cursus start vrijdag 27 juni om 12.30 uur en sluit zaterdag 28 juni om 13.00 uur.

Deze cursus kunnen wij, dankzij sponsoring door Boehringer-Ingelheim en Leo Pharma, aanbieden voor € 650,- inclusief overnachting.

Opgave is mogelijk bij: PAO-Diergeneeskunde,

Telefoon 030 - 634 89 80

Fax 030 - 634 89 89

"Hoe kun je de efficiëntie van een dierenartsenpraktijk vergroten?"

GEZOCHT:

dierenartsenpraktijken die een stageplek willen bieden aan een 'veterinary' technician uit de usa

Het Groenhorst College is continu bezig met kwaliteitszorg rondom de opleiding paraveterinair. In dit kader zijn wij een samenwerking aangegaan met een drietal Amerikaanse scholen die 'veterinary technicians' opleiden. Gedurende drie jaar wordt dit project gesubsidieerd door de Europese Unie. In het kader van deze samenwerking vinden onder andere studentenuitwisselingen plaats. Voor deze uitwisseling zijn wij op zoek naar stage-adressen.

Veterinary technicians hebben in het algemeen een grotere verantwoordelijkheid dan de Nederlandse paraveterinair. Om een aantal voorbeelden te noemen: ze voeren (niet in alle praktijken) zelfstandig het eerste onderzoek uit en nemen de anamnese af. Pas hierna komt de dierenarts de diagnose stellen en een behandeling instellen. Verder hebben ze eigen 'spreekuurtjes' voor bijvoorbeeld voedingsadviezen, verbandwisselingen, hechtingen verwijderen en dergelijke. Dierenartsen hoe-

ven in dit soort praktijken enkel nog maar te doen wat hun assistenten wettelijk gezien niet mogen. Dit verhoogt de efficiëntie van een praktijk.

In totaal komen er zes Amerikaanse studenten naar Nederland, vermoedelijk in het najaar van 2004, voor een periode van ongeveer acht à tien weken. Voordat ze stage gaan lopen, volgen ze een introductiemodul om zich goed voor te bereiden. Daarnaast zullen ze direct na aankomst een aantal lessen volgen aan het Groenhorst College.

Het betreft (Engels sprekende) studenten uit hogere jaren, die in de USA al eerder stage hebben gelopen. Ze zullen door docenten van het Groenhorst worden begeleid middels een stagebezoek en telefonische contacten. Daarnaast zullen ze via het internet contact houden met hun docenten in de USA.

Wij zoeken voor deze uitwisseling praktijken die het leuk vinden om ervaring op te doen met deze veterinary technicians.

Voor meer informatie over dit project zijn wij telefonisch bereikbaar op:

0342-455500 Jan Willem Bruil (decaan + projectleider)

0342-455540 Alida Moene (dierenarts + projectmedewerker)

j.w.bruil@groenhorstcollege.nl

a.moene@groenhorstcollege.nl

Directorate-General for Education and Culture

This project has been carried out with the support of the European Community. The content of this project does not necessarily reflect the position of the European Community, nor does it involve any responsibility on the part of the European Community.

Workshop Verdoven van wilde en verwilderde dieren

Congressen en cursussen

Tele-immobilisatie, verdoven op afstand, is een bijzondere vaardigheid, die maar weinig dierenartsen dagelijks nodig hebben. Voor hen die (willen) werken in dierentuinen of betrokken zijn bij natuurbeschermingsprojecten is het hun dagelijks werk. Voor sommige praktici en handhavers van de openbare orde is het

echter 'erg handig' om met de blaaspijp (soms op CO₂) of verdovingspistool om te kunnen gaan. In navolging op eerder gegeven cursussen geven de dierenartsen Mark Hoyer (dierentuin Artis) en Peter Klaver (dierenarts/consultant voor exoten en wildlife, voormalig Artis) in samenwerking met Jan Bos (dierenarts Ouwehands) de workshop 'Verdoven van wilde en verwilderde dieren' in Ouwehands Dierenpark, Rhenen.

Doel van deze workshop is om in een volle dag dierenartsen 'klaar te stomen' voor het gebruik van blaaspijp en/of verdovingsgeweer, inclusief theorie en praktische aspecten, farmacologie van de belangrijkste narcosemiddelen, veiligheid, training en het uitvoeren van enkele verdovingen in groepsverband. Ook zal er een lijst met doseringen voor veelvoorkomende diersoorten worden uitgereikt en besproken.

Datum: vrijdag 12 september 2003 van 9.00 -20.00 uur met af-

sluitend evaluatie en drankje

Locatie: Ouwehands Dierenpark, Rhenen

Groepsgrootte: maximaal 20 personen

Prijs inclusief maaltijden en documentatie: 475 euro.

Doelgroep: Dierenartsen die (willen) werken met blaaspijp (op CO₂) of verdovingsgeweer in de reguliere praktijk, dierentuinen of wildbeheer.

Voor niet-dierenartsen is deelname alleen na overleg met de cursusleiders mogelijk.

Voor studenten die willen meedoen aan de cursus is vereist dat zij minimaal hun doctoraal Diergeneeskunde hebben afgelegd en het vak anesthesiologie hebben gevolgd, liefst ook het examen gehaald. Er zijn maximaal vijf studentenplaatsen met 100 euro korting beschikbaar, deze worden gevuld op volgorde van binnenkomst van opgave.

Interesse en/of opgave liefst per e-mail met naam, adres, woonplaats, telefoonnummer, functie (dierenarts / studenten / anders, nl) en emailadres naar: info@klaver4dieren.nl of per fax: 0481-425850 of per post: Klaver4dieren, Pannerdseweg 46, 6686 BG Doornenburg met vermelding op envelop: **Workshop Verdoven**.

Op de website www.klaver4dieren.nl zal binnenkort meer informatie verschijnen over deze workshop.

De voorbereidingen zijn in volle gang voor de **Oud Leden Dag** van het **Veterinair Dispuut Unitas** welke plaats zal gaan vinden op de **derde zaterdag in Oktober** (18-10-2003). Gewoon zoals het hoort dus! Nadere informatie volgt.

Wetenschappelijke prijs van Kennelclub Cynophlia

Door de Koninklijke Nederlandse Kennelclub Cynophlia is ter gelegenheid van haar honderdjarig bestaan in 1990 een prijs ingesteld die bestaat uit een zilveren penning plus € 1350,-. Deze prijs kan eens in de twee jaar worden toegekend aan een wetenschappelijk geschrift, dat ertoe kan bijdragen de stand van de kynologie of enig onderdeel daarvan in Nederland op een hoger peil te brengen.

Voor de prijs komen in aanmerking geschriften, die tot stand zijn gekomen in de afgelopen twee jaar en waarvan de omvang overeenkomt met die van een doctoraal scriptie, in de Nederlandse taal of geschreven door een ingezetene van

Nederland.

De prijs zal worden uitgereikt op de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering van Cynophlia, die gehouden wordt in april 2004.

De beslissing over het al dan niet toekennen van de prijs wordt genomen door het bestuur van Cynophlia. Deze wordt hierbij geadviseerd door een door het bestuur samengestelde commissie van drie leden.

Inzendingen kunnen tot 31 december 2003 worden gestuurd aan het secretariaat van de Koninklijke Nederlandse Kennelclub Cynophlia, Hoofdstraat 248, 3972 LK Driebergen.

Hyperglycemie bij de kat

Vraag en antwoord

De redactie vond de heer J. Slingerland bereid om op onderstaande, uit de praktijk ontvangen, vraagstelling voor de lezers een antwoord te formuleren.

VRAAG:

Een kat die ondanks de dagelijkse insuline-therapie toch hyperglycemie blijft houden is een lastig probleem. Wat kan de verklaring hiervan zijn en wat raadt u als oplossing aan?

ANTWOORD:

Over de regulatie van katten met diabetes mellitus worden veel vragen gesteld. Daarbij komt dat de afgelopen jaren de inzichten aangaande de pathogenese, diagnose en behandeling van een kat met diabetes mellitus (DM) zijn veranderd. Hieronder wordt de huidige stand van zaken voor wat betreft DM, speciaal bij de kat, beschreven. Het oplossen van problemen rond de diagnose en behandeling vereisen specifieke kennis van pathogenese en pathofysiologie. Hierop wordt eerst ingegaan en vervolgens worden diagnose, therapie en de eventuele problematiek daaromtrent beschreven.

Definitie, indeling en pathogenese

Diabetes mellitus wordt gekenmerkt door een persisterende hyperglycemie (4) die wordt veroorzaakt door een absoluut of relatief tekort aan insuline. DM kan op verschillende wijzen worden ingedeeld; de indeling van humane DM aan de hand van de achterliggende pathogenese kan ook voor katten worden gebruikt.

Bij type I DM, voorheen ook wel 'insuline-afhankelijke DM' genoemd, wordt het absolute tekort aan insuline al op jonge leeftijd veroorzaakt door een auto-immune destructie van de insuline-producerende β -cellen. Deze vorm van DM wordt bij katten slechts zeer sporadisch gezien.

Bij type II DM, voorheen ook wel 'niet-insuline-afhankelijke DM' genoemd, is er aanvankelijk sprake van een relatief tekort aan insuline, dat later overgaat in een absoluut tekort. Pathogenetisch speelt enerzijds insulineresistentie en anderzijds verminderde insuline-afgifte een rol. Insulineresistentie kan bijvoorbeeld worden veroorzaakt door overgewicht en lichamelijke inactiviteit. De β -cellen gaan meer insuline produceren om de insulineresistentie te compenseren. Hierdoor wordt het ontstaan van hyperglycemie uitgesteld. Op den duur leidt de overproductie tot hydropische degeneratie van de β -cellen, waardoor het relatieve tekort aan insuline ontstaat. Tegelijkertijd ontstaat op een tweede manier schade aan de β -cellen; de vorming van amyloïd in de eilandjes van Langerhans is hiervoor verantwoordelijk. Het precursoreiwit van deze vorm van lokale amyloïdose is het hormoon IAPP ('islet amyloid polypeptide', ook wel amyline genoemd) dat tegelijk met insuline wordt afgegeven door de β -cellen. Toename van

de afgifte van insuline door insulineresistentie leidt zo ook tot toename van de afgifte van IAPP en daarmee tot amyloïdvorming. De overgebleven β -cellen moeten nog meer insuline gaan produceren om te compenseren voor de verloren β -cellen, wat weer leidt tot een groter verlies van β -cellen. Bij voortgaande destructie van de β -cellen ontstaat uiteindelijk een absoluut tekort aan insuline. Dit type DM, vertegenwoordigt een aanzienlijk deel van de DM bij de kat en wordt vooral op middelbare en oudere leeftijd gezien.

Genetische factoren spelen bij de mens tevens een rol in het ontstaan van DM, zowel bij type I als bij type II DM. Ook bij katten met DM zijn hiervoor aanwijzingen, hoewel nog geen specifieke genen zijn aangetoond.

Naast type I en type II DM is er een 'overige' categorie. Dit type DM wordt veroorzaakt door andere aandoeningen of medicaties. Een overmaat aan endogene of exogene glucocorticoïden, exogene progestagenen (via intrinsieke glucocorticoïde werking) of groeihormoon verhoogt de gluconeogenese en veroorzaakt insulineresistentie, en kan zo leiden tot DM. Bij leververvetting is eveneens sprake van insulineresistentie. Ook pancreasadenocarcinomen komen voor bij de kat en kunnen DM veroorzaken door destructie van pancreasweefsel. Chronische pancreatitis komt wel voor bij katten met DM, maar of pancreatitis ook zelf DM kan veroorzaken is onduidelijk. In de categorie 'overige' zijn bij de kat met name de groeihormoon-producerende hypofyseadenomen, leververvetting en behandelingen met progestagenen of glucocorticoïden van belang.

Pathofysiologie

Het absolute of relatieve tekort aan insuline resulteert in gluconeogenese in de lever en een verminderde opname van glucose door vet- en spierweefsel, met als gevolg hyperglycemie en een tekort aan intracellulair glucose.

De hyperglycemie kan onder andere leiden tot het ontstaan van cataract, neuropathie, nefropathie en retinopathie. Niet-enzymatische glycering van eiwitten en enzymatische reductie van glucose tot sorbitol door aldose-reductase spelen hierbij een rol. De niet-enzymatische glycering van plasma-eiwitten leidt tot de vorming van fructosamines.

Wanneer de nierdrempel voor glucose (bij katten rond de 14 mM) wordt overschreden ontstaat glucosurie en osmotische diurese, waardoor verstoringen in de electrolytenbalans (Na, K, PO_4) kunnen ontstaan. Als de kat niet in staat is om voldoende water te drinken, leidt dit tot dehydratie en mogelijk hyperglycemisch coma door intracellulaire dehydratie van cellen van het centraal zenuwstelsel.

Ook het vetmetabolisme verandert door het tekort aan insuline. In de lever worden minder VLDL's (very low density lipoproteins) gevormd, maar de opname van triacylglycerolen (triglyceriden) in het vetweefsel vanuit de VLDL's vermindert nog sterker, waardoor toch hyperlipemie kan ontstaan. Tevens vindt in de vetcellen verhoogde afbraak plaats van de triacylglycerols. Dit leidt tot een toename van het aanbod van vrije vetzuren aan de lever, die uit deze vetzuren ketonlichamen produceert. Een verhoogde concentratie ketonlichamen in het bloed kan leiden tot acidose en tot een ketoacidotisch coma. Ook kan de lever door het

sterk verhoogde aanbod van vetzuren aan de lever gaan vervetten.

Het verlies van glucose via de nieren, het verbruik van aminozuren voor de gluconeogenese en de verhoogde lipolyse dragen ertoe bij dat het dier vermagerd.

Diagnose

Het klassieke beeld van een diabetische kat, is de kat van middelbare en oudere leeftijd met polyurie/polydipsie die vermagerd ondanks goede eetlust. In tegenstelling tot het klassieke beeld kan een diabetische kat ook sloom en anorectisch worden aangeboden. Uit epidemiologisch onderzoek blijkt dat katers anderhalf keer meer risico lopen op het ontwikkelen van DM dan poezen. De oorzaak hiervan is onbekend.

Bij controle van de bloedglucoseconcentratie wordt een hyperglycemie geconstateerd. Katten ontwikkelen echter gemakkelijk een stresshyperglycemie. Zelfs zonder klinische uiting van stress kunnen het vervoer naar de dierenarts, het wachten in de wachtkamer en de handelingen door de dierenarts leiden tot hyperglycemie. Bij een hoge bloedglucoseconcentratie wordt daarom aangeraden minimaal een dag later nogmaals te controleren. Een additionele manier om onderscheid te maken tussen een (kortdurende) stresshyperglycemie en een persisterende hyperglycemie (DM) is de bepaling van de plasmafructosamineconcentratie. Fructosamines, die op de UKG worden bepaald in heparineplasma, geven een beeld van de bloedglucoseconcentratie van de afgelopen één à twee weken. Ook kan het informatief zijn om de eigenaar thuis urine van de kat te laten opvangen en dit te controleren op glucosurie. Zo kan relatief stressvrij een indruk verkregen worden over het aanwezig zijn van een hyperglycemie. Glucosurie kan echter ook worden gezien bij een renaal probleem en wordt niet gezien bij dieren met een hyperglycemie die onder de nierdrempel blijft.

Het stellen van de diagnose DM vereist dus het aanwezig zijn van klinische verschijnselen, ondersteund door te hoge concentraties glucose en fructosamines in het bloed.

Therapie

De behandeling van DM kan op verschillende manieren worden aangepakt. Er kan worden geprobeerd de eventueel aanwezige insulineresistentie te verminderen. Daarnaast kan worden geprobeerd de afgifte van insuline te stimuleren. Een vaste component van de therapie is echter de substitutie van insuline.

Verminderen van de insulineresistentie

Het is raadzaam de insulineresistentie te verminderen door te dikke dieren te laten afvallen. Hierbij moet in het oog gehouden worden dat katten met DM bij vermagering gemakkelijk leververvetting ontwikkelen. Als richtlijn zou kunnen worden uitgegaan van het voeren van zeventig procent van de energiebehoefte, gebaseerd op het streefgewicht en uitgaand van goede kwaliteit kattenvoer (1). Bij de mens is aangetoond dat lichaamsbeweging ook bijdraagt aan de vermindering van insulineresistentie. Een kat zou hiertoe gestimuleerd kunnen worden door met het dier te spelen, bijvoorbeeld door de kat te laten jagen op het lichtpuntje van een laserpointer.

De insulineresistentie zou theoretisch ook farmacologisch verminderd kunnen worden, onder andere door het gebruik van thiazolidinediones. Er zijn echter geen resultaten van

farmacologische beïnvloeding van de insulineresistentie bij katten gepubliceerd.

Stimuleren van insulinesecretie

In de literatuur wordt melding gemaakt van het gebruik van sulfonylureumderivaten (bijvoorbeeld glipizide (Glibinase[®])) om de afgifte van insuline door β -cellen te stimuleren. Monotherapie met deze farmaca leidt in slechts ongeveer 25 procent van de gevallen tot aanvaardbare resultaten (3, 7). Ook wordt de afgifte van IAPP gestimuleerd en daarmee wordt waarschijnlijk de snelheid van afzetting van amyloïd vergroot. Daarom wordt het gebruik van deze middelen niet aangeraden. Echter, in die situaties waarbij geen insuline toegediend kan worden (houding van de eigenaar, gedrag van de kat), is het mogelijk dat therapie met glipizide bij een deel van de katten uitkomst biedt. Een ander voordeel van de glipizide-behandeling van katten waarbij toediening van insuline in eerste instantie geen optie lijkt, is dat een eigenaar soms wel bereid is tot insulinetoediening als behandeling met glipizide heeft gefaald. Braken, anorexie, icterus en verhoogde gehalten leverenzymen in het bloed zijn als mogelijke bijwerkingen beschreven. Hoewel de kans op hypoglycemie klein is, is deze wel aanwezig.

Substitutie van insuline

Doel van de therapie is om het absolute of relatieve tekort aan insuline op te heffen. Volgens huidige opvattingen is het van belang te proberen de nog functionerende β -cellen te redden. Daarom moet na de definitieve diagnose direct worden begonnen met de substitutie van insuline. Hoe eerder de β -cellen ontlast worden, hoe meer β -cellen gespaard blijven en hoe meer insulineproducerende capaciteit overblijft. Deze β -cellen kunnen dan een insulinetherapie-ondersteunende functie hebben, zodat uiteindelijk minder insuline hoeft te worden geïnjecteerd. Tevens is het mogelijk dat de β -cellen binnen één tot drie maanden na begin van insulinesubstitutie weer voldoende insuline gaan produceren en de DM in remissie gaat. De reservecapaciteit van de β -cellen is dan waarschijnlijk wel beperkt, waardoor het vervolgen van deze patiënten noodzakelijk is.

Ondanks de haast om de β -cellen te ontlasten, zal voorzichtig moeten worden begonnen met de insulinesubstitutie. Omdat het mogelijk is dat de β -cellen na het (gedeeltelijk) opheffen van het insulinetekort weer meer insuline gaan produceren, ontstaat het gevaar van een overdosering.

Uit onderzoek (5) is gebleken dat Caninsulin[®] bij katten een werkingsduur heeft van maximaal twaalf uur. Daarom moeten katten tweemaal daags, met twaalf uur tussentijd, worden geïnjecteerd met Caninsulin[®]. Een aanvangsdosis van tweemaal daags 0,25 eenheid/kg lichaamsgewicht wordt aangeraden voor (nog onbehandelde) katten met een (nuchtere) bloedglucoseconcentratie van <20 mM. Voor katten met een bloedglucoseconcentratie van 20 mM en hoger kan worden begonnen met tweemaal daags 0,5 eenheid/kg. Uit hetzelfde onderzoek (5) blijkt dat het gemiddelde tijdstip waarop de laagste bloedglucoseconcentratie wordt bereikt ongeveer vier uur na de subcutane toediening van Caninsulin[®] is. Als deze laagste waarde na de ochtenddosering hoger is dan 9 mM, kan de ochtenddosering met 0,5 IE worden verhoogd. De streefwaarde ligt tussen 5 en 9 mM. Is de laagste bloedglucoseconcentratie lager dan 5 mM moet de dosis met 0,5 IE worden verlaagd. Dezelfde aanpak kan worden gevolgd bij het vaststellen van de avonddosering. Omdat het leefpatroon overdag en

's nachts kan verschillen, is het mogelijk dat de ochtenddosering van Caninsulin[®] verschilt van de avonddosering. Bij patiënten waarbij klinisch waarneembare hypoglycemie ontstaat, moet de dosis met 50% worden verlaagd, waarna de juiste dosering weer moet worden gezocht.

Bij voorkeur bepaalt de eigenaar de bloedglucoseconcentratie zelf thuis, zodat de invloed van stress zoveel mogelijk wordt beperkt. Het thuis meten van de bloedglucoseconcentratie vergemakkelijkt tevens een wat meer frequente controle. Voor het meten van de bloedglucoseconcentratie kan een zakmetertje worden gebruikt. Als thuismetingen niet haalbaar zijn, kunnen de controles van de bloedglucoseconcentratie aanvankelijk tweemaal per week door de dierenarts worden gedaan. Als dan eenmaal de juiste dosis gevonden is, kan de frequentie van de controles langzaam verminderen naar eens in de vier weken. Ook het verloop van de fructosamineconcentratie in het bloed is bruikbaar bij het beoordelen van de therapie. Hoewel de fructosamineconcentratie in het bloed door de behandeling met insuline niet geheel terug zal vallen binnen de referentiewaarden, geeft een daling wel een betere regulatie aan.

Problemen met de regulatie

Ondanks alle moeite om de kat op deze manier goed te reguleren, kan de regulatie soms toch moeizaam verlopen. Hiervoor zijn verschillende oorzaken te bedenken. Allereerst met betrekking tot de problemen rond de toediening van Caninsulin[®]. Aandacht verdient of de Caninsulin[®] in de koelkast wordt bewaard, of het wordt gezwenkt (en niet geschud) voor gebruik, of de aangebroken flacon Caninsulin[®] niet ouder is dan één maand, of de juiste dosis wordt opgezogen en of de toediening subcutaan is en dan bij voorkeur op de thoraxwand. Een goede manier om deze problemen uit te sluiten is de eigenaar van de kat het toedienen te laten voordoen.

Ten tweede zijn er de problemen rond de werkingsduur en dosis van de Caninsulin[®]. Het is mogelijk dat bij een bepaalde kat de Caninsulin[®] een andere werkingsduur heeft dan bij de gemiddelde kat. Dit zal tot gevolg hebben dat het laagste punt in de bloedglucoseconcentratie niet vier uur na toediening van insuline optreedt. De, vier uur na toediening van Caninsulin[®] gemeten bloedglucoseconcentratie is dan geen goede maat om de dosis op te baseren. Immers, de waarde kan al eerder lager zijn geweest (kortere werkingsduur) of later nog lager worden (langere werkingsduur). Aanpassing van de dosis Caninsulin[®] op grond van deze waarde zal op den duur leiden tot verwarrende resultaten (zie verder). Daarnaast zal een te hoge dosis Caninsulin[®] (bij normale werkingsduur) vaak al eerder dan vier uur na toediening leiden tot een bloedglucoseconcentratie van 4 mM of lager. Als dit gebeurt treedt het **Somogyi-effect** op: de hypoglycemie leidt tot de afgifte van contraregulerende hormonen (onder andere glucagon, cortisol en adrenaline), waardoor de bloedglucoseconcentratie weer gaat stijgen. In een gezond dier zou stijging op een gegeven moment weer worden afgeremd door de afgifte van insuline door de β -cellen. Een kat met DM kan dit echter onvoldoende, zodat de bloedglucoseconcentratie zal blijven stijgen. Gevolg is dat bij de controle vier uur na toediening van Caninsulin[®] de laagste bloedglucoseconcentratie wordt gemist. De gemeten waarde ligt echter boven de gewenste waarde en de conclusie zal zijn dat de dosis Caninsulin[®] moet worden verhoogd, met alle gevolgen van dien: op een gegeven moment is het li-

chaam niet meer in staat om door de afgifte van contraregulerende hormonen te zorgen voor een stijging van de bloedglucoseconcentratie en ontstaat een levensbedreigende hypoglycemie.

Wanneer een verhoging van de dosis Caninsulin[®] niet leidt tot een verlaging van de bloedglucoseconcentratie is het moment aangebroken om dagcurves te maken. Uit de dagcurve kan dan worden opgemaakt wanneer de laagste bloedglucoseconcentratie optreedt, en hoe laag deze waarde is. Met behulp van deze waarde kan dan vervolgens wel een juiste keuze gemaakt worden over een eventuele verandering van de dosering Caninsulin[®]. Als de oorzaak van de problemen ligt in een verkorte of verlengde werkingsduur van Caninsulin[®] kan aan de hand van de dagcurves ook het juiste controletijdstip worden bepaald.

Bij het maken van dagcurves kan nog een ander probleem aan het licht komen: **insulineresistentie**. Dit kan onder andere worden veroorzaakt door te hoge concentraties van contraregulerende hormonen in het bloed. Bij de kat lijken daarbij met name groeihormoonproducerende hypofyseadenomen en in mindere mate ook het syndroom van Cushing een rol te spelen. De hierbij overmatig geproduceerde hormonen, groeihormoon respectievelijk cortisol, leiden er toe dat hogere doses insuline gegeven moeten worden. Daarnaast schommelt de behoefte aan insuline veel meer, hetgeen de regulatie bemoeilijkt. Daarom is het van belang bij katten, waarbij de regulatie moeizaam verloopt of waarbij insulineresistentie is aangetoond, diagnostiek te verrichten om eerdergenoemde aandoeningen aan te tonen. Voor het syndroom van Cushing worden hiertoe cortisol/kreatinine ratio's in de urine bepaald, eventueel gevolgd door echografie van de bijnieren en/of een MRI- of CT-scan van de hypofyse. Voor groeihormoonproducerende hypofyseadenomen wordt twee keer met een tussenpoos van vijftien minuten de concentratie groeihormoon en Insulin-like Growth Factor-1 in het bloed bepaald, gevolgd door een MRI of CT-scan van de hypofyse. Als één van beide afwijkingen wordt aangetoond, is het vaak verstandig deze onderliggende oorzaak van de DM ook te behandelen, zodat de regulatie van de DM soepeler kan verlopen of de DM zelfs kan verdwijnen.

Combinatie voeding en insulinesubstitutie

Bij mensen en honden is het strikt noodzakelijk om de voeding op de insulinesubstitutie af te stemmen, maar bij katten is dit minder het geval. Om te beginnen is het van belang dat dagelijks voedsel constant is van hoeveelheid en samenstelling. De kat kan het voer blijven eten dat werd gegeven voor de diagnose DM werd gesteld, hoewel sommige auteurs aangeven dat een koolhydraat-arm voer de voorkeur verdient. Als een kat de dagelijkse portie voedsel in vele kleine maaltijdjes per dag tot zich neemt, is dit een goede manier van voeren. Als de kat echter de dagelijkse portie voedsel in minder dan vier maaltijden opeet, moet de voedselgift worden afgestemd op de insulinegift. De dagelijkse portie wordt dan in 4 gelijke maaltijden verdeeld. Deze porties worden vlak vóór de toediening van insuline en 4½ uur later gegeven.

Oproep

In het kader van het promotieonderzoek van L. Slingerland wordt onderzoek verricht naar de frequentie van het voorkomen van groeihormoonproducerende adenomen van de hypofyse bij katten met moeilijk te reguleren diabetes mellitus. In de literatuur wordt melding gemaakt van deze tumo-

ren als oorzaak voor een moeizame regulatie. Omdat het vermoeden bestaat dat deze tumoren vaker voorkomen dan nu bekend is, wordt met dit onderzoek geprobeerd een betrouwbaar inzicht te krijgen in hun werkelijke frequentie bij katten met slecht reguleerbare diabetes mellitus.

Hiermee wordt bij katten met moeilijk te reguleren diabetes mellitus uitgebreid bloed- en urineonderzoek verricht, wordt het abdomen echografisch onderzocht en wordt een MRI-scan van de hypofyse gemaakt. De verkregen informatie kan van groot belang zijn bij de verdere regulatie van de patiënt. Graag willen wij u oproepen katten met moeilijk reguleerbare diabetes mellitus voor dit onderzoek door te sturen naar de UKG. De tegemoetkoming in de kosten van het onderzoek bedraagt voor de eigenaar ± €180. Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met L. Slingerland, telefoon 030-2531683.

Literatuur

1. Butterwick RF, and Hawthorne AJ. Advances in dietary management of obesity in dogs and cats. *Journal of Nutrition* 1998; 128: 2771S-5S.
2. Expert Committee on the Diagnosis and Classification of Diabetes Mellitus (1997). Report of the Expert Committee on the diagnosis and classification of diabetes mellitus. *Diabetes Care* 1997; 20: 1183-97.
3. Feldman EC, Nelson RW, Feldman MS. Intensive 50-week evaluation of glipizide administration in 50 cats with previously untreated diabetes mellitus. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 1997; 210: 772-7.
4. Link KRJ, and Rand JS. Reference values for glucose tolerance and glucose status in cats. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 1998; 213: 492-6.
5. Martin GJ, and Rand JS. Pharmacology of a 40 IU/ml porcine lente insulin preparation in diabetic cats: findings during the first week and after 5 or 9 weeks of therapy. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 2001; 3: 23-30.
6. Martin G, and Rand J. Current understanding of feline diabetes: part 2 Treatment. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 2000; 2: 3-17.
7. Nelson RW, Feldman EC, Ford SL, and Roemer OP. Effect of an orally administered sulfonlurea, glipizide, for treatment of diabetes mellitus in cats. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 1993; 203: 821-7.
8. Rand J. Current understanding of feline diabetes: part 1 Pathogenesis. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 1999; 1: 143-53.
9. Rijnberk A. Endocrine Pancreas, in: *Clinical Endocrinology of Dogs and Cats*, A. Rijnberk (ed). Kluwer academic publishers, 1996: 95-117.

Erbliche Erkrankungen des Hundes (Gelenke, Knochen, Muskulatur) cd-rom

Auteurs: Svenja Petri, Ottmar Distl en Ingo Nolte

Cd-rom bespreking

Er bestaat weinig wetenschappelijke literatuur over erfelijke ziekten bij de hond. In de diergeneeskundige literatuur gaat de aandacht veelal uit naar de ziekte zelf en worden de erfelijke aspecten slechts oppervlakkig behandeld. Dit is niet verwonderlijk omdat er heel weinig systematisch onderzoek naar de erfelijkheid wordt gedaan.

Immers voor goed erfelijkheids-onderzoek is niet alleen onderzoek nodig van honden met klachten waarmee de eigenaar bij de dierenarts op bezoek komt, maar is het noodzakelijk dat ook de naaste verwanten goed onderzocht worden. Hiervoor moet de onderzoeker veelal zelf die honden opsporen en is medewerking van de eigenaar nodig. Uit eigen ervaring kan ik zeggen dat dit een zeer moeizaam gebeuren is.

Op de markt zijn een aantal, tamelijk gedateerde, boeken waarin erfelijke ziekten bij de hond in den brede behandeld worden. Er is al jaren sprake van het verschijnen van een nieuw, wetenschappelijk goed gedocumenteerd, encyclopedisch overzicht van erfelijke ziekten bij de hond vanuit de Veterinaire Faculteit in Philadelphia. Maar ondanks de hooggespannen verwachtingen is dit werk nog niet verkrijgbaar. De auteurs van de Veterinaire Hogeschool in Hannover hebben er blijkbaar niet op willen wachten en hebben nu deze cd-rom gemaakt in samenwerking met de Duitse Vereniging 'für das Hundewesen' (VDH). Hun werk is financieel ondersteund door de Duitse stichting ter bevordering van kynologisch onderzoek.

Het werken met de cd-rom gaat heel prettig. In de inhoudsopgave worden in totaal 201 verschillende rassen genoemd waarvan op 165 rasnamen doorgeklikt kan worden naar de specifieke informatie. Na het aanklikken van een ras komt een tekening van een standaardhond in beeld waar de kop, wervelkolom, het spierenstelsel, de botten (algemeen), de ledematen, de heup, de schouder, het ellebooggewricht, de knie, het carpaalgewricht en tarsaalgewricht worden genoemd. Als je dan hierop klikt, komt de informatie over bijvoorbeeld de bekende knieproblemen bij het desbetreffende ras in beeld. Er wordt informatie verschaft over tien aandoe-ningen aan de kop, elf aan de wervelkolom, acht aan de botten, zes aan de ledematen, drie aan de schouder, zeven aan de elleboog, één aan de carpaalgewrichten, vijf aan de heup, twee aan de knie, één aan het tarsaalgewricht en één aan de teengewrichten.

Zijn er bij het ras geen knieproblemen bekend, dan wordt dat gemeld met het voorbehoud dat dit niet betekent dat het niet voor kan komen. Bij het werkelijke gebruik van de cd pakt dit iets minder fraai uit. Namelijk, als er wel knieproblemen bij dit ras voorkomen, dan kom je na aanklikken van de knie op een pagina waar alle erfelijke skelet- en spieraandoeningen beschreven staan. Toch is dit geen onoverkomelijk bezwaar omdat alles overzichtelijk is weergegeven en dus snel aan de gewenste informatie te komen is. Voor de knie wordt dan bijvoorbeeld genoemd dat dit het gevolg kan zijn van congenitale patella luxatie en dat er weinig differentiaal diagnoses van zijn. Op zowel patella luxatie als differentiaal diagnoses is dan weer door te klikken voor verdere uitleg. Hierbij wordt duidelijk dat de cd niet alleen voor dierenart-

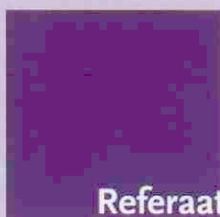
sen is bedoeld, want voor alle medische termen kun je weer doorklikken om de betekenis ervan op te zoeken. Ook staan de World Wide Web adressen van de belangrijke nationale en de (internationale) koepels daarvan vermeld. Als de pc is aangesloten op het internet kom je zo direct op de desbetreffende site terecht. Het hele html-bestand op deze cd bestaat uit meer dan 1000 velden en vertegenwoordigt een schat aan informatie die zoals hierboven als is gezegd erg gemakkelijk bereikbaar is.

In de tabel van hondenrassen is ook een kolom opgenomen over de beschrijving van het ras, veelal met foto, in welke

FCI-groep het ras geplaatst is en een kolom met het FCI nummer waarbij na aanklikken vermeld wordt op welke exterieurfouten de hond wordt uitgesloten voor de fokkerij en welk veterinair onderzoek naar afwezigheid van een bepaald kenmerk verplicht dan wel gewenst is. Al met al een zeer nuttig naslagwerk, natuurlijk met name voor in Duitsland werkzame dierenartsen, maar ook de Nederlandse dierenarts kan zich met dit fraaie overzicht van erfelijke skelet- en spieraandoeningen snel de relevante klinische gegevens en eventuele fokmaatregelen eigen maken.

Prof. dr. B.A. van Oost

Voorstel voor een kortere profylaxe bij mogelijk HIV-geïnfekteerden

Referaat

A proposal for a shorter post-exposure prophylaxis of HIV infection to prevent adverse secondary reactions. G. Bijlenga. *Journal of Infection* 2002; 45: 65.

De oudere lezers herinneren zich ongetwijfeld nog professor Bijlenga, die al geruime tijd in Frankrijk woont. Professor Bijlenga heeft in de *Veterinary Quarterly* van november 2001 een artikel geschreven over de behandeling van mensen, die met het rabiës virus zijn geïnfekteerd. Volgens de aloude Pasteurmethode worden deze mensen gevaccineerd (post exposure vaccination), doch - op grond van experimenteel onderzoek bij muizen - wordt door Bijlenga een alternatieve behandeling voorgesteld, namelijk lokale toediening van anti-rabiës immuun serum en isoprinosine, een immunomodulator met antivirale activiteit. Bekend mag

worden verondersteld, dat de post exposure vaccination allerm minst zonder gevaar is.

In de *Journal of Infection* gaat professor Bijlenga in op een vergelijkbare behandeling van mensen, die mogelijk door HIV geïnfekteerd zijn, bijvoorbeeld na onveilig seksueel contact of na een prikaccident in het ziekenhuis. Thans wordt PEP (post exposure prophylaxis) gegeven, een 'pittige' behandeling die vergelijkbaar is met de therapie van AIDS-patiënten (uiteraard wel korter maar minstens vier weken). De alternatieve profylaxe, die door Bijlenga wordt voorgesteld zou bestaan uit een eenmalige behandeling tegen de HIV glycoproteïnen 41 en 120 in combinatie met de gebruikelijke PEP antivirale middelen gedurende één week. Met name in ontwikkelingslanden zou een prophylactische behandeling van één week veel gemakkelijker te realiseren zijn dan de nu gebruikelijke PEP van minstens vier weken.

Dr. J. Goudswaard

Epidemiologisch onderzoek naar de faecale uitscheiding van *Mycobacterium paratuberculosis* bij melkvee in Nederland

I. Hammer en K. Tolboom; SR 1016/00: 38 pp.

Studenten referaat

Paratuberculose komt veel voor op de Nederlandse melkveehouderijbedrijven en geeft aanleiding tot belangrijke economische verliezen.

Ook bestaat er een sterk vermoeden dat er een relatie bestaat tussen de ziekte van Crohn bij de mens (progressieve darmaandoening) en een besmetting van *Mycobacterium*

paratuberculosis.

De Gezondheidsdienst voor Dieren is een bestrijdingsprogramma gestart gebaseerd op immunologische en bacteriologische onderzoekstechnieken. De meesten gaven zowel wat sensitiviteit als specificiteit betreft, onvoldoende resultaten.

Het meest betrouwbaar is de kweek van de verwekker uit de faeces. In totaal werden 9722 runderen van 115 bedrijven één of meerdere malen onderzocht. Hiervan waren er 709 positief (7,2%). De gegevens werden statistisch bewerkt.

Er bleek een relatie te bestaan tussen het seizoen van monstername en een positieve kweek. Deze was in de zomer het hoogst. Geen relatie bestond er tussen de leeftijd van het dier, de pariteit, de graviditeit en het lactatiestadium en de uitslag van het bacteriologisch onderzoek.

Het aantonen van *Mycobacterium paratuberculosis* in de faeces van jonge dieren heeft consequenties voor de bestrijding. Tot dusverre werd aangenomen dat dieren jonger dan twee jaar, slechts bij uitzondering het veroorzakende agens zouden verspreiden.

Virusencephalitis overgebracht door teken

J. van Os; SR 1014/00: 17 pp.

Het Tick borne encephalitis virus wordt in de ons omringende landen regelmatig geïsoleerd uit teken, kleine knaagdieren, geiten en reeën. Er zijn zeven subtypen van dit Flavivirus bekend. Eén van deze subtypen, het Centraal Europese (CEE) is ook in Nederland in teken aangetoond. Ziektegevallen bij de mens zijn hier nog niet waargenomen. De pathogeniteit van de diverse stammen loopt sterk uiteen.

De mensen infecteren zich door een tekenbeet (transmissief) respiratoir of alimentair. Teken eenmaal besmet, blijven dit het hele leven. Overdracht van het virus in deze parasiet is transstadieel en soms ook transovarieel. Ingegaan wordt op de ontwikkeling van de teek en op de epidemiologie van CEE.

Niet altijd ontstaat bij een besmette gastheer een viremie. Het virus kan zich ook lokaal in de huidcellen ophouden.

Het bovine immunodeficiëntie virus Een terugblik op de afgelopen kwart eeuw

B. van de Griend; SR 1059/00: 18 pp.

Het bovine immunodeficiëntie virus (BIV) behoort tot de groep van de lentivirussen van de familie van de Retroviridae.

Structureel is het genoom verwant aan het humane immunodeficiëntie virus (HIV). BIV wordt als studiemodel voor HIV gebruikt.

Over de betekenis van dit virus voor de pathologie van het rund bestaat nog veel onduidelijkheid. Er zijn aanwijzingen dat het agens lymfo-adenopathiën zou veroorzaken. Het de-

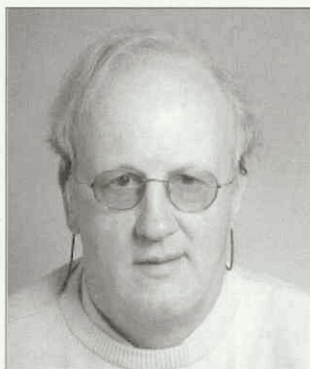
finitieve bewijs is echter nog niet geleverd.

Het virusgenoom (provirus) en antilichamen zijn bij diverse runderen aangetoond zonder dat aannemelijk gemaakt kon worden dat er sprake was van een pathologische toestand.

Van de verschillende onderzoekstechnieken en van de uitslagen van experimenten wordt verslag gedaan.

Onduidelijkheid bestaat over de transmissie van het virus. In sperma, melk en bloed heeft men antigenen gevonden.

De pathogene betekenis van het virus lijkt voorhands gering.

Dr. Ton van den Bogaard

dierenarts-microbioloog

* Tilburg 11-01-1944 † Maastricht 05-04-2003

Ton heeft zijn jeugd doorgebracht in Tilburg in een warm gezin tezamen met drie zussen, in het hart van Brabant, waar zijn vader practicus was, een legendarische paardenveearts.

In zijn jeugd heeft hij zowel de voor- als de nadelen van het dierenarts-practicus zijn gezien.

Het Bourgondische boeren Brabant zat in zijn hart gebakken.

Zijn middelbare school doorliep hij in Nijmegen en Zeist. Tijdens zijn studententijd vervulde hij diverse functies, onder andere praeses van het Veterinair Dispuut van C.S. Veritas.

Om de militaire dienst te ontlopen ging hij - onmisbaar zijnde - werken in de praktijk van zijn vader. In anderhalf jaar wist hij de praktijk om te vijzelen en deed hij de praktijk over aan de collega's Timmermans en Van Pinxteren. Hij wilde de wereld zien en hij vond dat er te weinig intellectuele uitdaging voor hem in de praktijk was, terwijl in die tijd ook het vrijgezel zijn een handicap voor een practicus was. Toch hebben zijn praktijkjaren bewerkstelligd dat hij altijd solidair met de practici bleef.

Na de praktijk ging hij twee jaar onderzoek doen voor de FAO in Mexico, naar door vampiers op runderen overgebracht rabiës, met als sluitstuk het opzetten van een laboratorium voor rabiësvaccinbereiding. Hij kwam terug als Mexicaan: poncho, een grote hoed, revolver en patronengordel. Spaans sprekend maar ook zijn hart geopend voor passie en hartstocht.

Voor de FAO ging hij twee jaar een runderpesteradicatieprogramma leiden in Afghanistan, een land vol avontuur waar je nog als koloniaal kon leven, wat Ton wel aanstond.

Toen een Russische tank dwars door het huis van zijn buurman schoot en er op de centrale markt openbare executies plaatsvonden, vond hij het toch te gortig worden en reisde af.

In Berlijn studeerde hij voor Diplomate in Tropical Veterinary Medicine en werd nog enige tijd uitgezonden naar Madagaskar.

In 1975-1976 deed hij Postgraduate Course in Clinical Microbiology in London. Hij groeide in korte tijd uit tot een echte gentleman, Engelser dan Engels met dineren bij de Beefeaters in The Tower of Londen en uitgaan in Soho.

Vanaf 1976 streek hij neer in Maastricht aan de Faculteit der Geneeskunde.

In de volgende jaren zag hij kans om naast Hoofd Centrale Proefdiervoorziening en Hoofddocent Medische Microbiologie een ongelooflijk aantal nevenfuncties te vervullen, zowel in de Nederlandse veterinaire wereld alsook als microbioloog bij de Gezondheidsraad, de DEC, SWAB, bij de Europese Commissie en de WHO in Genève.

Bij zijn strijd tegen de antimicrobiële groeibevorderaars in veevoeders heeft hij ongewild vijanden gemaakt bij de veevoederindustrie, vanwege de grote financiële belangen.

Zijn verantwoordelijkheid in deze nam hij op als een gewetenskwestie.

Op een reis door Indonesië en Australië naar een wereldcongres in Perth als spreker, bloeide de liefde voor mijn schoonzus Valerie op. Een relatie die hen beiden wederkerig steeds opnieuw inspireerde in hun werk en hun privéleven. Hun huis stond altijd voor iedereen open. De brandende open haard en de veelheid aan gastenverblijven zijn symbolisch!

De gesprekken met Ton waren altijd doordrenkt van zijn scherpe geest en visie en zijn grootheid van hart, maar ook was hij in staat absurditeiten met grote stelligheid te poneren, al was het maar om je uit de tent te lokken of de discussie smeug te maken.

Verhalen over zijn vroegere reizen en de reizen met Valerie naar de meest afgelegen streken over de hele wereld waren altijd boeiend.

Als lid van de wetenschappelijke redactie van drie tijdschriften: Veterinary Microbiology, The Veterinary Quarterly en het Tijdschrift voor Diergeneeskunde las hij ontzettend veel. Zelf schreef hij een enorme hoeveelheid wetenschappelijke artikelen. Op 22-12-2000 promoveerde hij op het proefschrift: Public health aspects of bacterial resistance of foodanimals.

Vanaf zijn 11^e jaar was hij gek op paardrijden. In zijn studententijd was hij lid van het bestuur van de veterinaire rijvereniging De Solleysel. In Mexico en Afghanistan deed hij zijn werk gedeeltelijk te paard en in Maastricht hield hij ruitervakanties in België, Polen en op de Veluwe. Hij maakte trektochten te paard door Ierland, Frankrijk en de laatste twee jaar het eerste stuk van wat zijn grootste wens was: een bedevaart te paard naar Santiago de Compostella.

Het struikelen van zijn paard in volle galop is hem fataal geworden. De opgelopen hoge dwarslaesie heeft de afgelopen drie maanden allerlei vragen opgeroepen over kwaliteit van het bestaan, ethische aspecten rond leven en dood, het wisselend willen vechten tot het uiterste en het doodsverlangen.

Voor Ton was van begin af aan duidelijk hoe zijn toestand was en in de weken dat hij niet kon communiceren moet zijn lichaam een gevangenis voor hem zijn geweest. Hij wilde zeker zijn dat Valerie er aan toe was hem te laten gaan.

Ton was agnost, toch hechtte hij aan katholieke waarden en gebruiken. Het is goed dat wij in de Basiliek van Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee afscheid van hem hebben kunnen nemen. Een pleitbezorger voor de practici met een scherpzinnige nuchtere visie, die bij vriend en vijand een grote onafhankelijke autoriteit had, is ons ontvallen. Zijn vrienden van de Lions en sociëteit Circle Union rouwen om een echte vriend.

Wij zullen Ton zijn humor, zijn hartverwarmende lach, zijn scherpe geest, zijn grote gestalte en zijn rossig omwolkte hoofd missen. Valerie, waar zijn warmte in jouw hart.

Jan van Riel

FVE publiceert Code diergeneeskundige beroepsuitoefening

Consensus Europese dierenartsen over huidige en toekomstige gedragsrichtlijnen

J. Hulsen en H. de Groot

Maatschappij nieuws

Met het uitkomen van het boekje 'Code of Good Veterinary Practice' neemt de Europese belangenorganisatie van veterinairen (FVE) een formeel standpunt in over de gemeenschappelijke visie op goede praktijkuitoefening. Daarmee zet zij een norm voor alle dierenartsen binnen de EU en

werpt ze een lijn uit naar de toekomst.

Anders dan de naam doet vermoeden, verschillen de Europese GVP-richtlijnen sterk van de GVP-code die wij in Nederland kennen. De Europeanen nemen ook praktijkmanagement en praktijkinrichting mee in de, in november 2002 goedgekeurde, code. Zij baseren zich op de volgende vier hoekstenen:

1. de van kracht zijnde wet- en regelgeving
2. de van kracht zijnde professionele gedragscode
3. de behoeften van de klant
4. de ethische principes die verband houden met de geleverde diensten en/of de dieren die onder de zorg van de dierenarts vallen.

Bovendien wordt gesteld dat de FVE-code dient als basis. De lidorganisaties, zoals de KNMvD, kunnen de code verder invullen om zo een eigen GVP/management-systeem op te zetten.

Dat lijkt een logische stap. De vier hoekstenen van de code verschillen immers per regio, per dierenarts en per klant, en veranderen voortdurend. Men heeft de code zo opgezet dat ISO 9001-2000 certificatie mogelijk is. Tevens geeft het een leidraad voor toetredende lidstaten.

Commitment aan continue verbetering

Met de eerste zin van het boekje geven de verenigde Europese dierenartsen aan dat diergeneeskunde uit veel meer bestaat dan klinisch

behandelen op zich. "De dierenarts speelt een belangrijke rol in de bescherming van dierenwelzijn, diergezondheid, volksgezondheid en milieu en levert een breed scala aan diensten". Ook dat is een opvallend aspect van code. Ze zetten hierbij bewust dierenwelzijn vooraan.

De code is vrijwillig en bedoeld voor elke diergeneeskundige praktijk, ongeacht de omvang of het werkveld. Het is een kapstok, die per deelgebied verder kan worden ingevuld. In de huidige sterk veranderende dierhouderij en veterinaire wereld biedt dit document inzicht voor de veterinaire die zich oriënteert op de toekomst.

Maar is het in de huidige dynamische wereld niet zo dat een gedragscode al verouderd is op het moment dat haar inkt droog is? In essentie benoemt de code een attitude, de houding van de dierenarts. Attitudes veranderen heel langzaam.

Ter illustratie een voorbeeld

Continue verbetering maakt onderdeel uit van de gewenste veterinaire attitude en vormt daarom een integraal onderdeel van de FVE-code. Om voortdurend te verbeteren houdt de dierenarts structureel contact met zijn omgeving, ondermeer door het volgen van de behoeften van klanten en door sensitief te zijn voor maatschappelijke en ethische principes. Dit zijn drie van de vier hoekstenen van de code.

De volgende slag bestaat uit het realiseren van werkelijke verbeteringen. Een belangrijk praktisch hulpmiddel daarbij zijn verbetercycli. *Je hebt een plan, je voert dat uit, je meet de resultaten, je gaat door met het plan of je verandert het plan, enzovoort.* En verbetercycli, managementcirkels oftewel Demingcirkels, vormen weer een essentiële component van de Nederlandse praktijkcertificering.

De 'Code of Good Veterinary Practice' van de FVE kunt u vinden op de website van het Veterinair Kwaliteitsorgaan VKO: www.vet-rinairekwaliteit.nl.

Federation of
Veterinarians of Europe

Code of
Good
Veterinary
Practice

Dierenarts in Balans

Het vak van de dierenarts bestaat uit vele facetten. Het uitoefenen van de diergeneeskunde is vanzelfsprekend het meest belangrijke deel in de beroepsuitoefening. Echter, ook de praktijkvoering, de zorg ten aanzien van het sociale aspect rondom mens, dier en maatschappij (voedselveiligheid) de arbeidsomstandigheden en het werken aan een positief imago van het beroep dierenarts zijn zo maar enkele aspecten die de aandacht van de dierenarts vragen.

Een dierenarts moet tussen al deze en andere aspecten van het vak een goede balans zien te vinden zodat de diergeneeskunde, het voortbestaan van de praktijk en de geestelijke motivatie van de dierenarts gewaarborgd blijven.

Nader bekeken

Een dierenarts met een eigen praktijk maar ook dierenartsen in loondienst of werkzaam in het onderwijs, hebben dus naast het bedrijven van de diergeneeskunde met verschillende andere aspecten te maken. In feite zijn het extra werkzaamheden en aandachtspunten die bovenop de kerntaak komen, maar niettemin essentieel zijn voor een goede uitoefening van de professionele werkzaamheden.

Als voorbeeld een dierenarts met praktijk. Een praktijk moet 'draaien' en dat betekent dat er patiënten moeten komen en hup, aan het werk. Simpel, zo lijkt het, maar hoe gaat het met assistenten, overig personeel, hoe geef je 'leiding' aan een groep mensen, hoe worden de financiële zaken geregeld. Zomaar een greep uit de vele zaken die een dierenarts op z'n bord krijgt en de vraag is dan: hoe breng ik deze zaken in balans met elkaar!

Daarnaast zal er ook een beleid opgesteld moeten worden over de omgang met de patiënten en de eigenaar van een patiënt. Hoe zorgen we ervoor dat de patiënt de beste behandeling krijgt en hoe zorgen wij er als praktijk voor dat de eigenaren tevreden zijn, maar vooral ook blijven! En hoe ver gaan we daar als praktijk in: van 9 tot 5 of 24 uur per dag, maar wat doet dat met m'n eigen sociale leven? Met andere woorden: hoe breng ik balans in de verhouding tussen werk en privé?

En wat te denken van de dierenarts in het bedrijfsleven die bijvoorbeeld

beeld te maken heeft met na te streven doelstellingen. Zijn het de juiste doelstellingen, zijn ze haalbaar, komen andere doelstellingen niet in het geding? Een veel voorkomende situatie die gemakkelijk kan leiden tot onbalans.

Een andere zaak waar een dierenarts niet direct invloed op heeft zijn de veterinaire ontwikkelingen in de vorm van bijvoorbeeld veranderende en nieuwe regelgeving, certificering, crises door de uitbraak van dierziekten onder de landbouwhuisdieren en daarmee samenhangend het maatschappelijke imago van de dierenarts. Vanuit de samenleving wordt een dierenarts geacht op een bepaalde situatie (MKZ, BSE, AI) te reageren zoals dat bijvoorbeeld door de overheid wordt bepaald. Dit opgelegde handelen hoeft natuurlijk niet altijd te stroken met de denkbeelden van de dierenarts zelf. En hoe zit het met de balans tussen beleid en uitvoering? Is de balans tussen LNV, VWS en VWA evenwichtig?

Dierenartsen werkzaam in het onderwijs zullen zich ongetwijfeld afvragen of er een goede balans is tussen het beschikbare budget en de kwantiteit en kwaliteit van onderzoek en onderwijs. En wat zijn de perspectieven van degenen die korte of langere tijd in het diergeneeskundig onderwijs werkzaam zijn?

Een ander aspect wat direct invloed heeft op de dagelijkse werkzaamheden is: hoe richt ik mijn werkplek in?

Het vak dierenarts doet vaak een grote aanslag op de gezondheid (in de meest brede zin) als hier niet bewust mee wordt omgegaan.

Kortom, uit de dagelijkse praktijk blijkt dat dierenartsen moeite hebben een goede balans te vinden in de veelheid van zaken waar zij voor komen te staan. Onbalans brengt ontevredenheid, demotivatie en gezondheidsklachten en dat is iets waar niemand op zit te wachten.

Probleemstellingen

De probleemstellingen die aan bod komen tijdens het congres zijn:

- Hoe komt het dat dierenartsen het moeilijk vinden om de juiste balans te vinden?
- Wat is een mogelijke oplossingsrichting?
- Wanneer is er sprake van een juiste balans?

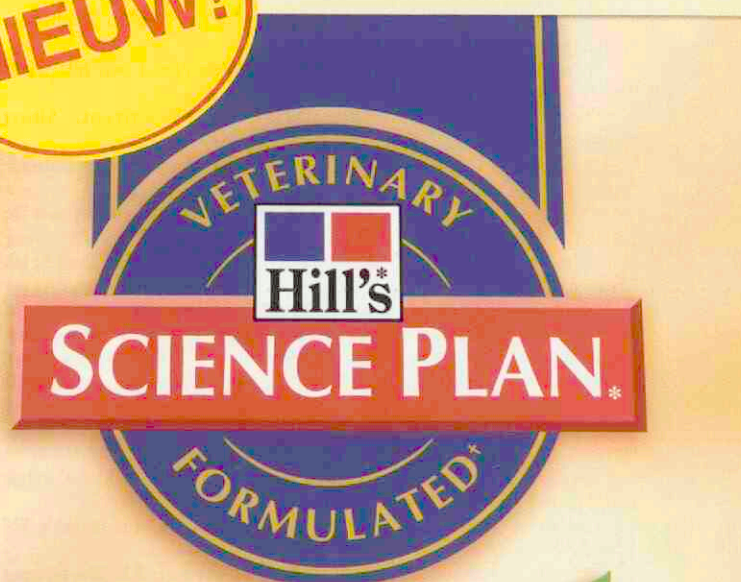
Tot ziens op het Jaarcongres 2003

Natuurlijke ingrediënten. Natuurlijk gezond.

Een uniek mengsel van natuurlijke ingrediënten met toegevoegde vitamines, mineralen en voedingsstoffen

NIEUW!

**nature's
best**

A unique blend of wholesome ingredients with added vitamins, minerals & nutrients

Un mélange unique d'ingrédients sélectionnés avec des vitamines, des minéraux et des nutriments ajoutés

Eine einzigartige Mischung wertvoller Zutaten mit Zusatz von Vitaminen, Mineralien und Nährstoffen

**Brengt superieure
voeding naar meer
huisdieren**

Voor meer informatie
neem contact op met uw Hill's
buitendienstmedewerk(st)er
of bel de gratis voedingslijn:
0800-0222466

De Nr.1 voedingskeuze van dierenartsen voor honden en katten

Personalia

Preukelman, Mevr. S.P.
Klingeren, D.J.D. van.
Leibbrandt, Mevr. K.M.
Meer, Mevr. S. van der.
Gaalman-Vries de, Mevr. P.

Voor het dierenartsenexamen van 7 februari 2003 zijn geslaagd:

Aarle, A.M.
Geijtenbeek, mevr. F.
Klarenbeek, S.
Looij, Mevr. H. van de.
Meer, A.M.H. van der.
Melker, Mevr. E.T. de.
Nijzink, A.M.
Oomens, Mevr. F.
Overmeer, Mevr. G.E.
Overwijn, Mevr. D.J.
Septer, W.H.
Spann, Mevr. S.M.
Vonck, Mevr. M.S.
Witte, P.A.M.

Voor het dierenartsenexamen van 7 maart 2003 zijn geslaagd:

Eeten, Mevr. A.C.
Lips, G.H.
Ravensberg, M.F.
Springer, Mevr. D.

Overlijdensberichten:

Op 4 februari 2003 W.J. Riedstra te Nieuwe Pekela.
Op 18 april 2003 G. Wagenaar te Houten.
Op 16 april 2003 A. Rutgers te De Bilt.
Op 17 april 2003 J.G.M.J. Bosch te Rosmalen.
Op 20 april 2003 L.J.J.A. Roppe te Boxmeer.

Mutaties:

Aarle, A.M. van; 2003; 5293 AK Gemonde; Akkerstraat 14; tel. privé: 030-5514047; tel. privé mobiel: 06-51775977.

Adamse, M.; 1997; 5361 HX Grave; van Elsstraat 11; tel. privé: 0486-475493; E-mail privé: dap.wychen@hetnet.nl; geass. met J.W.A. Giesen en J. de Graaf; tel. prakt.: 024-6412432; fax prakt.: 024-6421310; E-mail prakt.: dap.wychen@hetnet.nl.

Beertsen, Mevr. J.; 1999; 5476 VM Vorstenbosch; Meuwelweg 7; tel. privé: 0413-275366; E-mail privé: j.beertsen@freeler.nl; geass. met C. Goossens en G. Meijer; tel. prakt.: 0413-342423; fax prakt.: 0413-352686.

Bont, Mevr. M.M. de; 2003; 3581 LG Utrecht; Oudwijkerdwarsstraat 80; tel. privé: 030-2317435.

*Bosnjak, Mevr. L.; 2003; 3078 VE Rotterdam; Indische Tuin 15; tel. privé: 010-4821955.

Preukelman, Mevr. S.P.; 2003; 2281 CA Rijswijk; Vondellaan 1A; tel. privé: 070-3030582.

Dijkstra, Th.; 1986; 9202 JM Drachten; Walta 7; tel. privé: 0512-539909; tel. privé mobiel: 06-53702245; fax privé: 0512-539061; E-mail privé: thomas.dijkstra@gd.ilcampo.com; d. bij GD Rundergezondh.zorg; tel. bur.: 0570-660343; fax bur.: 0570-660345; E-mail bur.: t.dijkstra@gdvdiere.nl.

Eeten, Mevr. A.C. van; 2003; 3402 ZV IJsselstein; Nasahof 19.
Franken, Mevr. E.; 1998; 8567 LN Oudemirdum; De Grintfisker 1; tel. privé: 0514-572105; E-mail privé: dolleman-franken@tiscali.fr.

Gaalman-Vries de, Mevr. P.; 2003; 3523 HD Utrecht; Slotlaan 40; tel. privé: 030-2895131.

Geijtenbeek, Mevr. F.; 2003; 3524 BN Utrecht; Fivelingo 237; tel. privé: 030-2896641.

Graaf, L.J. de; 1999; 3732 BS De Bilt; De Savornin Lohmanweg 11; tel. privé: 030-217247; E-mail privé: netvet@zonnet.nl; wet. medew. bij UU, hoofdafd. Gezondh.zorg Landb. Huisd., afd. herkauwers; tel. bur.:

PERSONALIA 15 MEI 2003

Helaas zijn in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde van 15 mei 2003 de verkeerde personalia gepubliceerd (namelijk van 15 april). Hierbij vindt u deze Personalia alsnog.

Voor het dierenartsenexamen van 10 januari 2003 zijn geslaagd:

Bont, Mevr. M.H. de.
Bosnjak, Mevr. L.

030-2531040; E-mail bur.: l.j.degraaf@vet.uu.nl.

*Helder, Th.; 1975; 2403 BZ Alphen a/d Rijn; Barnsteenstraat 26; hfd. afd. GLP, VWA-KvW; tel. bur.: 070-3405060; fax bur.: 070-3405435.

Heynen, K.H.; 2000; 8081 CX Elburg; Bloemsteeg 7; tel. privé mobiel: 06-53693767; E-mail privé: khheijnen@hotmail.com; medew. bij J.C. van Duyn, G. Weggemans en J.H. Wiechers; tel. prakt.: 0593-522456; fax prakt.: 0593-526199.

*Joosten, R.; 1987; 5616 NW Eindhoven; Schouwbroekseweg 70; tel. privé: 040-2910015; e-mail privé: rob.joosten@planet.nl; werkz. bij Eurovet Animal Health; tel. bur.: 0497-544300; fax bur.: 0497-544302; E-mail bur.: r.joosten@eurovet-AH.com.

Kartodirdjo, J.F.; 1984; 5684 ZN Best; Looierstraat 22; E-mail privé: h.kartodirdjo@planet.nl; gezelschaps.d.; tel. prakt.: 013-4630056; fax prakt.: 013-4631470.

Klarenbeek, S.; 2003; 3705 ZK Zeist; Warande 131; tel. privé: 030-6951425.

Klaveren, Mevr. N.J. van; 2002; 1424 PE De Kwakel; Hoofdweg 149; tel. privé mobiel: 06-24451947; fax privé: 0297-346025; roulant UU geneesk. gezelsch. d.; E-mail prakt.: N.J.vanklaveren@vet.uu.nl.

Klingeren, D.J.D. van; 2003; 3584 DN Utrecht; Cambridgelaan 627; tel. privé: 030-2542076.

Koornwinder, K.; 1977; 3607 DD Maarssen; Fazantenkamp 542; tel. privé: 0346-563845; geass. met Mevr. I.M.A. Stärcke; tel. prakt.: 0346-563845.

Leibbrandt, Mevr. K.M.; 2003; 2121 XS Bennebroek; Beatrixplein 12; tel. privé: 023-5841138.

Lips, G.H.; 2003; 3512 EK Utrecht; Nobelstraat 1 bis; tel. privé: 030-2630484.

*Looij, Mevr. H. van de; 2003; 3583 SV Utrecht; Albert Neuhuisstraat 33.

Meer, A.M.H. van der; 2003; 3582 XP Utrecht; I. Boudier Bakkerlaan 117-3; tel. privé: 030-512083.

Meer, Mevr. S. van der; 2003; 3523 BJ Utrecht; Toermalijnlaan 76; tel. privé: 030-2541370.

Melker, Mevr. E.T. de; 2003; 3732 GR De Bilt; Kloosterlaan 3; tel. privé: 030-2204561.

Meijer, Mevr. H.W.H.; 2001; 7873 CM Odoorn; Dambeern 9; tel. privé: 0591-512451; E-mail privé: hwh_meijer@hotmail.com; medew. bij H.J.E. de Boer, R.K. de Boer; G.J. Bouwhuis, H.J. Haverkate, A.R. van Ittersum, F.W. Oostra, H.B.A. Scholten en J. van der Zee; tel. prakt.: 0591-513151; fax prakt.: 0591-512889.

Naaijer, Mevr. F.M.; 1995; 5231 GM 's-Hertogenbosch; tel. privé: 073-6427354; fax privé: 073-6427354; wnd.d.; Practitioner bij RVV.

Nijzink, A.M.; 2003; 3572 CL Utrecht; Kapelstraat 8; tel. privé: 030-2761663.

Oomens, Mevr. F.; 2003; 3584 DZ Utrecht; Cambridgelaan 227 K.3; tel. privé: 030-2100142.

*Overmeer, Mevr. G.E.; 2003; 3511 HG Utrecht; Nic. Beetsstraat 164; tel. privé: 030-2341787.

Overwijn, Mevr. D.J.; 2003; 3551 BJ Utrecht; Begoniastraat 25; tel. privé: 030-2441662.

Ravensberg, M.F.; 2003; 3572 ER Utrecht; Gildstraat 64; tel. privé: 030-2719995.

Septer, W.H.; 2003; 8051 GD Hattem; Kruisstraat 13; tel. privé: 038-4441892.

Slager, Mevr. H.J.; 1999; 3071 AB Rotterdam; Laan op Zuid 614; tel. privé: 010-4854855; fax privé: 010-4854855; medew. bij IDEXX Lab. B.V.; tel. bur.: 020-6552300; fax bur.: 020-6552333.

Sloet tot Everlo, Mevr. K.C.F.J.; 2002; 2613 HM Delft; Paulus Buijsstraat 79; tel. privé: 015-2623331; E-mail privé: doc-karin10@hotmail.com; wnd.d. bij M.T.J. van den Brink en Mevr. S.M. Engman; tel. prakt.: 070-3900800; fax prakt.: 070-3906693.

Spann, Mevr. S.M.; 2003; 3523 GW Utrecht; Loopplantsoen 90; tel. privé: 030-2881292.

Springer, Mevr. D.; 2003; 3436 RX Nieuwegein; Minneweg 2; tel. privé: 0299-603297.

Toor, Mevr. C.H.M. van; 2002; 3781 PL Voorthuizen; Lange Zuiderweg 72; tel. privé: 0342-474027; E-mail privé: corinevantoor@hotmail.com; medew. bij W. de Boer, E. van Essen, E. de Haas, C.G. de Kruij, M. Roseboom, F. ter Stal en W.A. de Vries; tel. prakt.: 0342-414956; fax prakt.: 0342-420361; E-mail prakt.: info@groepspraktijk-dierenartsen.nl.

Vandehoek, Mevr. J.E.D.; 1992; 3515 XK Utrecht; B.F. Suermanstraat 3 bis; tel. privé: 030-2717983; E-mail privé: suermanstraat@wanadoo.nl; vet. Adv. bij J.P. Creatives, bureau voor Pr & Marketing, websites en interim-werkz.heden; tel. bur.: 06-44550009; E-mail bur.: info@jpcreatives.nl.

Hoe gezond is uw praktijk?

Met de cursus **EGP**,

over de economische gezondheid van uw praktijk,

en het softwareprogramma **EGP-scenario**®,

van Klingen en Kroneman,

doet u een investering in uw praktijk, die zich snel

terugverdiend.

www.klingenenkroneman.nl

*Vervoordeldonk, Mevr. C.A.M.; 1999; 7497 MA Bentelo; O.L. Vrouwenstraat 13; tel. privé mobiel: 06-12955254; E-mail privé: karinervv@hotmail.com. wnd.

Vonck, Mevr. M.J.; 2003; 1015 JS Haarlem; L. Meeszstraat 40; tel. privé: 023-244289.

Wessem, Mevr. C.S. van; 2002; 7511 CM Enschede; Espoortstraat 36; tel. privé: 053-4322625; E-mail privé: christavw@hotmail.com.; medew. bij Mevr. E.W.M. van Sprang; tel. prakt.: 053-4305805; fax prakt.: 053-4327448.

Witte, P.A.M.; 2003; 3572 TT Utrecht; Vlasstraat 16; tel. privé: 030-2887379.

PERSONALIA 15 JUNI 2003

Mutaties:

Bekkema, Mevr. M.E.; 2002; 8735 HS Itens; Haeredijk 46; tel. privé: 0515-333636; E-mail privé: m_e_bekkema@hotmail.com.; medew. bij G.E.S. Hegge, J.C. Hettinga, J.H. Sytema en J.T. van der Werf; tel. prakt.: 0517-392100; fax prakt.: 0517-397363; E-mail prakt.: dapnw@zonnet.nl.

Fruithof, Mevr. J.I.; 1999; 7447 AV Hellendoorn; Koemastraat 24; tel. privé: 0548-657966; E-mail privé: joannef@zonnet.nl; medew. bij J.C. de Jager, J.P.M. Kamp, H. ten Kate, M. van der Linden, A.M. Pijs en R. Renting; tel. prakt.: 0548-655065; fax prakt.: 0548-654650; E-mail prakt.: dierenarts@dierenklinikhellendoorn.nl.

Graaf, L.J. de; 1999; 3732 BS De Bilt; Savornin Lohmanweg 11; tel. privé: 030-2217247; E-mail privé: L.J.deGraaf@vet.uu.nl.; wet. medew. Fac. UU Hoofdafd. Gez.heidsz. Landb. Huisd. Afd. Herkauwers; tel. bur.: 030-2531040.

Gunnink, J.P.; 1992; 7954 GA Rouveen; Beukenlaan 15; tel. privé: 0522-292282; medew. bij H.J. Stelwagen en A. van Walderveen; tel. prakt.: 0318-571457; fax prakt.: 0318-573340; E-mail prakt.: dap@introweb.nl.

Hoekstra, Mevr. M.T.; 2003; 6013 RT Hunsel; Varenstraat 14; tel. privé: 0495-552821; tel. privé mobiel: 06-45480733; E-mail privé: mt-hoekstra@hotmail.com.; medew. bij J.P.J.M. van den Broek, A.C.G.M. de Groot, M.W.G.H. Heijmans, H.A.M. Hendriks, M.G. de Jong, A.Th.E. Koolen, J.G. Neuteboom, R. Pieters, Mevr. A.C.E. Raming, F.G.M. Scheijmans, J.W.H. Scheres, S.A.T.V. Serrarens, A.T.J.M. Stokvis en G.P.M.M. Tacken; tel. prakt.: 0495-551225; fax prakt.: 0495-551615; E-mail prakt.: praktijk@dapell.nl.

Joosten, Mevr. M.E.A.; 2002; 3511 RW Utrecht; Nieuwekade 211; tel. privé: 030-2334088; E-mail privé: martejoosten@yahoo.com.; medew. bij

F.H. Hornstra; tel. prakt.: 026-4421892; E-mail prakt.: info@dedierenarts.nl.
Klaassen, Mevr. D.M.B.; 1998; 7041 HC 's-Heerenberg; Diekmansweide 10; tel. privé: 0314-668440; fax privé: 0314-668338; E-mail privé: dianaklaassen@hotmail.com.; medew. bij A. Bos; tel. prakt.: 0318-651417; fax prakt.: 0318-651586.

Leeuw, Mevr. T.C.M. de; 1997; 3435 EV Nieuwegein; Goudpluversingel 15; tel. privé: 030-6050242; d.

Megens, Mevr. M.; 1998; 5161 ZL Sprang-Capelle; Kruisvaart 2; tel. privé: 0416-313696; geass. met Mevr. N. Binnekade; tel. prakt.: 0162-429551.

Merwijk, L.J.H. van; 2001; 4175 ER Haaften; Enggraaf 22; tel. privé: 0418-591188; geass. met Mevr. M.H. van Merwijk-van Boxsel; tel. prakt.: 0418-591302; fax prakt.: 0418-591669; E-mail prakt.: info@bata4en.nl.

Merwijk van-Boxsel van, Mevr. M.H.; 1996; 4175 ER Haaften; Enggraaf 22; tel. privé: 0418-591188; geass. met L.J.H. van Merwijk; tel. prakt.: 0418-591302; fax prakt.: 0418-591669; E-mail prakt.: info@bata4en.nl.

Nijzink, A.M.; 2003; 7641 RV Wierden; Eerste Meijerinkshoekweg 11; tel. privé: 0546-573491; E-mail privé: anijzink@hotmail.com.; medew. bij H.W. Bosch, H.J. Roze en J.A. van Twillert; tel. prakt.: 0522-4634370 of 462929; fax prakt.: 0522-461350; E-mail prakt.: dacstaphorst@wxs.nl.

Pool, Mevr. C.A.H.; 1999; 8733 EP Edens; Van Burmanawei 10; tel. privé: 0515-331140; medew. bij J.J. Meinen en D. Hazenberg; tel. prakt.: 058-2669590.

Schaeffer, Mevr. I.G.E.; 1995; 4286 AP Almkerk; Molenstraat 19; tel. privé: 0183-409139; Spec. kliniek gez.d. Binnenhof; tel. prakt.: 0183-404714; fax prakt.: 0183-404103; E-mail prakt.: ingridschaeffer@specialistenklinik-binnenhof.com.

Stegen, Mevr. G.; 1999; 9697 PW Blijham; tel. privé mobiel: 06-21402937; medew. bij Mevr. I.G. de Goederen, A. Gorter en E.P. v.d. Wel; tel. prakt.: 0597-414227; fax prakt.: 0597-415648.

*Roeterdink, M.C.; 2000; 1321 BH Almere; Nescioplantsoen 13; tel. privé: 036-5366271.

Spann, Mevr. S.M.; 2003; 3523 GW Utrecht; Loopplantsoen 84; tel. privé: 030-2817202; E-mail privé: sietskespann@hotmail.com.; medew. bij A.C.M. Kuilboer, J.V.H. Lans, J.H. Rootert en A. Soede; tel. prakt.: 0172-471111; fax prakt.: 0172-470271.

Westerduin, Mevr. F.E.; Gent 1999; 3732 BS De Bilt; De Savornin Lohmanweg 5; tel. privé: 030-2514036; E-mail privé: fenna.lambert@planet.nl; docent HAS Den Bosch; tel. bur.: 073-6923700; E-mail bur.: f.westerduin@hasdb.nl.

Willigen, Mevr. W.M. van; 2000; 1321 BH Almere; Nescioplantsoen 13; tel. privé: 036-5366271; E-mail privé: marcelenmariska@freeler.nl.; medew. bij Mevr. H.M. Huisman en J.D. Wahl; tel. prakt.: 020-6112103.

Jubilea juni 2003

5 juni, Dr. E. Van Vught te Almere, 30 jaar, afwezig
7 juni, J.W. Laveaux te Kessel (L), 45 jaar, afwezig
8 juni, A.B. Diepenveen, te Borne, 30 jaar, afwezig
15 juni, A. ter Horst te Vierhouten, 25 jaar, aanwezig
19 juni, W.T. Koopmans te Joure, 55 jaar, afwezig
19 juni, J.E.G.J. Hartgers te Den Ham (Ov), 55 jaar, afwezig
19 juni, H.A. van den Berg te Goor, 55 jaar, aanwezig
20 juni, A.W. Groenwoud te Assen, 70 jaar, afwezig
20 juni, I.H. Harms te Hardenberg, 30 jaar, aanwezig
25 juni, B.J. Hermen te 's-Heerenberg, 25 jaar, afwezig
27 juni, M.P. Schaub te Kloosterhaar, 30 jaar, onbekend
28 juni, C.D.B. Sijpkens te Malden, 30 jaar, afwezig
28 juni, P.J.M. van Hulsten te Vorstenbosch, 25 jaar, afwezig
29 juni, L.R.J.N. Nelissen te Achel (België), 30 jaar, afwezig
29 juni, F.J.P.J.E. van Gool te Tassin La Demi Lune (Frankrijk), 30 jaar, aanwezig
29 juni, W.B.J. Oosting te Schoonebeek, 30 jaar, afwezig
29 juni, Dr. P. van Beukelen te Utrecht, 30 jaar, afwezig
29 juni, Dr. R.W. Paling te Houten, 30 jaar, afwezig
29 juni, S. Tichelman te Steenderen, 30 jaar, afwezig
29 juni, W.Th.G. Vullings te Veenendaal, 30 jaar, aanwezig
29 juni, J.W.M. Miltenburg te Erp, 30 jaar, afwezig
30 juni, Dr. A. Osinga te Goutum, 50 jaar, afwezig
30 juni, Dr. A.J.G. van 't Hooft te Vught, 50 jaar, afwezig
30 juni, Mevr. Drs. H.M.J. Lateur-Rouwet te Rotterdam, onbekend.

Doorlopende agenda

CONGRESSEN & SYMPOSIA

Juni
21

'Equine orthopaedic pre-purchase examination' by Pr. Jean-Marie DE-NOIX (CIRALE, F), University of Louvain-la-Neuve - Belgium, Language: French. Organization: Animalia Curandi Ars, contact: www.animalia.be / info@animalia.be or tel. +32 474 691 440.

26/27 juli 6th Budapest Workshop on Clinical Endocrinology (summer school like international course, focused on endocrinology of ruminant reproduction). <http://tkk.tova.univet.hu>, fax: +36-1-478-4230 e-mail: phd@univet.hu. Registration fee: € 360.

Juli

11/13 ECVS Annual Scientific Meeting and Congress. Location: Moat House Hotel in Glasgow, Scotland. For more information: www.seeglasgow.com. For registration: ecvs@vetclinics.unizh.ch.
13/18 9e International European Association for Veterinary Pharmacology and Toxicology Congress in Lissabon, Portugal. Info: www.fmv.utl.pt/eavpt2003/congress.htm.

September

4-6 19e Jaarcongres ESCD, voor dierenartsen die geïnteresseerd zijn in veterinaire dermatologie. Locatie: Tenerife, Spanje. Meer informatie via: www.esvd2003.com of 0034 932049732.
10/13 Veterinary congress, British Equine Veterinary Association, locatie: Birmingham, info: Susanna@beva.org.uk.
20 Symposium Ezels (voor dierenartsen en studenten) door St. de Ezelassociatie in samenwerking met Archaeopteryx en het Donkey Sanctuary uit Engeland. Plaats: Faculteit der Diergeneeskunde, Utrecht.
25/27 European Congress of Toxicologic Pathology, Hamburg, Germany. Solution office e.K., Kay Schroeder, Birkenweg 8, D-21376 Salzhagen, phone/fax: ++49-4172-961310/961309, e-mail: Solution-office@t-online.de, www.eurotoxpath.org.
28 British Veterinary Association Congress 2003. Sheraton Grand Hotel Edinburgh. Tel: +44 20 7636 6541, fax +44 20 7436 2970, e-mail: congress@bva.co.uk.
28 'Equine tendinous Ultrasonography (forelimb)' by Dr. Valeria BUSONI (University of Liège, Belgium), Luik - Belgium, language: French. Organization: Animalia Curandi Ars, www.animalia.be / info@animalia.be or tel. +32 474 691 440. Maximum 15 participants.

Oktober

9-11 Seminar "Kolik beim Pferd" der Tierklinik Hochmoor. 1. Tag: Kolikdiagnostik - Basiskurs: Pathophysiologie, klinische Diagnostik, Rektaldiagnostik, medikamentelle Kolikbehandlung und ihre Grenzen, Forensik. 2. Tag: Kolikdiagnostik und Behandlung - Vertiefung: Detaillierte Vorstellung einzelner Kolikformen, Grundlagen der chirurgischen Therapie, intensivmedizinische post-operative Versorgung. 3. Tag: Abdominalchirurgie: Chirurgische Verfahren, Resektionstechniken, post-operative Komplikationen, chirurgische Übungen. Referenten: David E. Freeman, USA, Bernhard Huskamp, Niels Henrik Huskamp, Wolfgang Scheidemann (allen Hochmoor), József Tóth, Gerald E. Schusser, Leipzig. Information und Anmeldung: www.tierklinik-hochmoor.de, e-mail: info@tierklinik-hochmoor.de, Tierklinik Hochmoor tel. 0 28 63 / 20 99-0 / fax 0 28 63 / 20 99-20.
10 Symposium "Het Paard aan Zet", Hoofdafdeling Gezondheidszorg Paard. 09.00-18.30h. Opgave bij PAO-D, tel: 030-6348980, fax: 030-6348989.
25 'Keys in canine neurology' by Pr. André JAGGY (University of Berne, CH), Luik - Belgium, language: French. Organization: Animalia Curandi Ars. Contact: www.animalia.be / info@animalia.be or tel. +32 474 691 440.
23-25 GGR organiseert in samenwerking met British Veterinary Cattle association Congres Engels-Nederlands/Belgische Buiatrics.
26-29 OIE (World Organisation for Animal Health), 3e International Symposium over Bluetongue te Taormina in Sicily (Italië). Kosten: 100 Euro (bij inschrijving voor 1 september), studenten 60 Euro. Voor meer informatie en registratie: Instituto Zooprofilattico, tel. +39

861 3323 18, fax +39 861 3322 51, e-mail: bt.symposium@izs.it.

VERGADERINGEN & BIJENKOMSTEN

Juni

5 Vergadering Groep Geneeskunde van het Paard, 13.30-17.00 uur.
17 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie Van der Valk Motel Westend Arnhem).
19 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.
13 De Stichting PAVO en de vakbladen Food Management en VMT organiseren samen het congres 'Continu Verbeteren' Lokatie: De Reehorst te Ede. Inlichtingen: Keesing Noordervliet BV, Liselore de Boer, tel.: 030-6358503, fax: 030-6358500, e-mail: l.d.boer@keesing.nl of raadpleeg@www.vmt.nl/bijeenkomst
25 Algemene Ledenvergadering dierenartsencoöperatie AUV, aanvang 14.00 uur bij Nationaal Sportcentrum Papendal te Arnhem.

Juli

9 Informele bijeenkomst Zeeuwse dierenartsen, Bolsjoi, Grote Markt 28 te Goes, 20.30 uur.

September

09 Ledenvergadering en wetenschappelijke bijeenkomst van de Groep Pluimveewetenschappen, aanvang 14.00 uur (locatie van der Valk Motel Westend Arnhem).
18 Studievergadering GHwD te Utrecht in het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscongrescentrum van 19.30 tot 22.30 uur.

CURSUSSEN

15/19 Wildlife Health Summer School, post-graduate cursus Schiermonnikoog. Kosten € 350,- per deelnemer bij inschrijving voor 31 maart 2003, daarna € 475,-. Aanmelding via faxregistratieformulier op de webpagina (www.dwhc.nl). Nadere inlichtingen per e-mail (info@dwhc.nl), per telefoon (010) 4089254 of per fax (010) 4089485.
17 PAO-D cursus 03/130, Basiscursus Oogheelkunde Therapieën.
18 PAO-D cursus 03/210, Koe Comfort, zorgen voor een beter, langer en productiever leven (UD).
18-20 PHLO-cursus Techniques for Writing and Presenting a Scientific Paper. Meer informatie is verkrijgbaar via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail: info.phlo@wur.nl.
19 PAO-D cursus 03/132, Claims aangaande Voeders en Diëten Gezelschapsdieren.

Juli

23 British Equine Veterinary Association (BEVA) Summer Meeting, "Breeding, artificial insemination and the newborn foal", Actons Hotel, Kinsale (near Cork), Ireland.

Augustus

11-13 British Equine Veterinary Association (BEVA) Annual Congress, Birmingham, UK.
31-6 sept. PHLO-cursus Risk Management in Agriculture - Principles and Applications. Inschrijftermijn eindigt op 13 juni 2003. Meer informatie is verkrijgbaar via Bureau PHLO: tel. 0317-484093, fax 0317-426547, e-mail: info.phlo@wur.nl.

September

12 Workshop verdoven van wilde en verwilderde dieren. Tijd: 9.00 - 20.00 met afsluitend evaluatie en drankje. Locatie: Ouwehands Dierenpark, Rhenen. Max. 20 personen. Prijs inclusief maaltijden en documentatie: 475 euro.
18 VVAA-cursus 'Marketing voor dierenartsen' te Utrecht. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl.
24-25 PHLO-cursus 'Vruchtbaarheid en voortplanting van het varken'. Cursusleiding: Prof. dr. ir. B. Kemp endr. ir. N.M. Soede. Kosten 795 Euro. Meer info Bureau PHLO: tel.: 0317-484093/484092, e-mail: info@phlo@wur.nl, internet www.phlo.nl.
24/26 VVAA-cursus 'Van loondienst naar eigen praktijk' te Delden. Info/aanmelding: VVAA seminars, tel. 030-2474328, fax: 030-2474647, e-mail: congres@vvaa.nl of www.vvaa.nl.